1934. ANUL XXVI. 15 IANUARIE. No. 1

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA ARTA ȘI IDEOLOGIE

REDACȚIA / STR. CONST. MILLE 5-

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ BILUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

ANUL XXVI

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . Lei 250
Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . „ 500

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . Lei 300

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat poștal administrației din București, Calea Dorobanților 216, sau depunind-o la „Librăria Cultura Poporului", B-dul Academiei 2, București.

Administrația.

Viața Romînească

ALEXANDRU PHILIPPIDE

I O R G U   I O R D A N

S'a născut la 1 Mai 1859, în orașul Bîrlad. După tată era Grec. Această origine n'a căutat în nici un fel să și-o ascundă, dimpotrivă, ca o reacție față de patriotismul ieftin al atîtor Romîni, adesea foarte recenți, o scotea la iveală oridecîteori avea prilejul. Mi-amintesc o scenă extrem de interesantă în această privință. Mă găseam într'o zi, imediat după războiu, acasă la el, pentru a-i asculta observațiile asupra tezei mele de doctorat. Abia începuse discuția, cînd vine în vizită d. N. Bănescu, astăzi profesor la Universitatea din Cluj, care se interesa pe vremea aceia de familia Philippide. La întrebarea, care, așa cum era pusă, conținea în ea și un răspuns afirmativ, dacă anume această familie este de origine macedoromînă, Alexandru Philippide făcu un gest de protest scuturîndu-și haina și adăugă: „Nu, nu, sînt Grec curat". Desigur că în această atitudine trebuia să vedem una din exagerările cu care eram obișnuiți la marele nostru învățat, dar ea izvora, foarte probabil, și dintr'un sentiment de mîndrie. Căci bunicul său după tată era nepot de frate al celebrului *Dimitrie* (în călugărie *Daniil) Philippide*, acela care, după ce s'a stabilit în Moldova, a publicat, între altele, o *Istorie a Romîniei* și o *Geografie a Romîniei*, ambele la Leipzig 1816, în grecește (v. *A. Philippide, Arhiva IV*]1893[, pag. 162 urm. *N Bănescu, Anuarul Institutului de istorie națională* II, Cluj 1924, pag. 119 urm. și *A. Philippide, Originea Romînilor* I, pag. 678-9, nota). Și avea de ce să fie mîndru, cînd se gîndea la acest strămoș al său, dela care a moștenit cu siguranță pasiunea pentru studiile istorice și filologice, în special pentru istoria și limba Romînilor, care avea să-l ducă la cea mai măreață operă din întreaga noastră literatură istorico-filologică, la *Originea Romînilor*.

In aceiaș ordine de idei merită să fie menționat și amănuntul că, în vara anului 1888, Alexandru Philippide a făcut o călătorie în Grecia spre a vedea locul de baștină al familiei sale, satul *Miliès* depe muntele Pelion în Tesalia. Cu foștii săi elevi vorbea bucuros de această călătorie, iar la bătrîneță își amintea cu humor de impresia pe care o făcuse asupra rudelor de acolo cunoștințele sale de greacă antică. Deși oameni cu puțină cultură, erau toți stăpîniți de elenism, așa cum la noi numeroși romîni erau stăpîniți de latinism, și trebuiau, prin ur-

mare, să se emoționeze, cînd vedeau că tînăra lor rudă dintr'o țară îndepărtată continua să cultive limba străluciților lor strămoși.

Bunicul lui Alexandru Philippide s'a căsătorit cu fiica răzășului Alexandru Geană din Nicorești, patria celor mai frumoase podgorii de vin roș depe vremuri, dar totodată sat vecin cu proprietățile nesfîrșite ale puternicului și hrăpărețului Costache Conachi, cel dintîi poet moldovean, cum stă scris în istoriile noastre literare. Se vede că moșia de 28.000 fălci, adică 42.000 hectare (v. *Radu Rosetti, Pămîntul, sătenii și stăpînii în Moldova*, vol. I, București 1907, pag. 311), care se întindea în cele trei județe extreme ale Țării de jos (Putna, Tecuciu și Covurluiu), avea nevoie să se rotunjească în partea dinspre Nicorești. Așa se face că răzășul Geană pierde cele 300 fălci de pămînt ale sale în folosul lui Conachi. Philippide, pe care-l provocam să repovestească această întîmplare, căci mă interesa deaproape, — sînt și eu de prin partea locului, — nu uita totuș niciodată să adauge că, de la un timp, Costache Conachi a început să aibă grijă de fiica și ginerele răzășului deposedat. Pe unul din copiii acestora, Iancu Philippide, tatăl savantului, l-a ajutat mereu și fără să fi fost solicitat în vreun chip oarecare.

Astfel asimilarea urmașilor lui Nicolae Philippide, cel adus din Grecia de unchiu-său Dimitrie, s'a desăvîrșit în scurtă vreme. Deja tatăl profesorului nostru nu știa de loc grecește. Singur fratele mai mare al lui, adică un moș al lui Alexandru Philippide, învățase limba maternă a părintelui său. Cît despre a treia generație, ea pierduse orice legătură sufletească cu Grecia. Căci Iancu Philippide s'a căsătorit și el cu o Romincă neaoșă, din familia Curt dela Dorohoiu. Numai ortografia numelui a rămas grecească. Alexandru Philippide, partizan convins al scrierii fonetice, simțea nevoia, mai ales la cursuri, să explice pentruce face excepție de la principiile fonetice tocmai cu propriul său nume; această abatere o atribuia... tradiției ortografice, care este într'adevăr foarte puternică în domeniul patronimicelor. Dealtmintrelea numele Alexandru Philippide dădea ocazie profesorului să glumească, și tot pe socoteala originii sale grecești, făcîndu-l să spuie că-l chiamă ca pe... Alexandru cel Mare, care și el era un Alexandru, fiul lui Filip (...regele Macedoniei !) [1]

Tatăl lui Alexandru Philippide a fost subprefect în timpul domniei lui Cuza. După abdicarea acestuia, părăsi administrația și se apucă de agricultură, fixîndu-și sediul între-

[1] La fel cu Heinrich Heine, care, născut în preajma anului 1800, afirmă undeva că-i unul din... primii oameni ai secolului!

prinderii în comuna Cerțești din județul Tutova. Deși impovărat cu o familie grea, s'a silit să dea copiilor o creștere aleasă, chiar în sensul monden al cuvîntului. Profesorul își amintea, tot rîzînd, lecțiile de vioară pe care le luase în copilărie cu un violonist intrat de-acuma în literatură grație romanului lui C. Stere, „In preajma revoluției". Este vorba de vestitul „lăutar" Lemeș despre care Philippide știa o mulțime de lucruri, caracteristice și pentru acest nefericit artist și pentru atmosfera vremii.

Cursul primar și pe cel secundar le-a făcut la Bîrlad, între 1866 și 1877. După trecerea bacalaureatului, se înscrie la Facultatea de Litere din Iași, unde-și ia licența în 1881. Puțin înainte de asta este numit custode (iar mai tîrziu subbibliotecar) la Biblioteca Centrală, actuala Bibliotecă a Universității.

Trei ani după aceia demisionează, fiindcă dobîndise, în baza unui concurs special, catedra de Limba Romînă a cursului superior dela Liceul Național, pe care o avusese filologul Alexandru Lambrior, mort chiar atunci. Este interesant amănuntul că succesorul lui Philippide la Biblioteca Centrală a fost Eminescu, pe care, dealtfel, l-a cunoscut bine și despre care putea spune multe lucruri inedite, pierdute deacum și ele, ca atîtea altele, pentru totdeauna. In 1888 se duce la Halle a. S. pentru complectarea studiilor și stă patru semestre, pînă în vara anului 1890, ascultînd lecțiile unor învățați iluștri, ca Hermann Suchier (filologia romanică), Eduard Sievers (fonetică), etc. Trebue arătat de pe acum că Alexandru Philippide se formase la universitatea noastră mai mult singur. Profesorii depe atunci erau lipsiți de o pregătire riguros științifică, iar cît privește filologia romînă, in care Philippide avea să producă mai tîrziu opere de așa mare valoare, nici nu exista ca obiect de învățămînt la Universitate. Ținuse Lambrior o bucată de vreme niște cursuri libere, pe care le-a audiat și urmașul lui la catedra dela Liceul Național, dar atîta era puțin lucru.

In străinătate Philippide s'a interesat de toate disciplinele filologice, potrivit spiritului timpului, dar împins și de marea lui curiozitate pentru tot ce constitue viața culturală a omenirii: filologie clasică și modernă, arheologie, istoria filozofiei grecești ș. a. Cu profesorul său de romanistică a devenit bun prietin: dela ediția V pînă la a VIII, ultima îngrijită de însuș autorul, frumoasa povestire din literatura veche franceză despre Aucassin și Nicolette, publicată de către Suchier, a fost dedicată lui Alexandru Philippide. Datorită acelorași relații amicale acest filolog german, cu nume și origine franceză, s'a interesat de limba noastră.

In 1890, Philippide se întoarce la Iași, unde-și reia ocupațiile de profesor liceal și continuă activitatea științifică, pe care dealtfel n'o întrerupsese nicio clipă. Reputația cîștigată încă mai dinainte, prin lucrările sale, ca și prin puternica-i personalitate, ajunge acum mare și necontestată. Prietenii și admiratorii, printre ei mulți Junimiști, în frunte cu Titu Maiorescu, se gîndesc să puie această forță în serviciul învățămîntului superior. Astfel se creiază în 1892 catedra de filologie romînă, a cărei suplinire este încredințată lui Philippide. După trei ani devine profesor titular. In 1898 Academia Romînă, după ce îl alesese de curînd membru corespondent, îl însărcinează cu alcătuirea Dicționarului limbii romîne. Se știe că sarcina aceasta o avusese pînă atunci B.-P. Hasdeu, care, n curs de 14 ani, publicase, e adevărat, 4 volume, dar nu trecuse de cuvîntul *bărbat*. Philippide se apucă serios de lucru și timp de 8 ani, zi de zi, aș putea spune și noapte de noapte, se consacră unei munci istovitoare, care nu dă, nici nu poate da altă satisfacție decît aceia de a săvîrși o operă absolut necesară. (Cine este cîtuș de puțin inițiat într'un domeniu ca acesta știe că nu exagerez deloc). Numai lecțiile dela Universitate îl făceau să întrerupă, pentru scurtă vreme și cu intermitențe, această muncă excesivă și plictisitoare. Renunță la vacanțe și la cea mai neînsemnată odihnă. Totuș, după 8 ani, trebuie să părăsească lucrarea, nu pentrucă n'ar fi vrut s'o ducă pînă la capăt, ci fiindcă Academia îl soma necontenit să termine dicționarul cu orice preț, adică mai precis, cu prețul atitor principii și scrupule științifice. Este drept că Academia se temea să nu se repete experiența pe care o făcuse cu Hasdeu, dar fără vreun temeiu obiectiv, căci Philippide adunase, împreună cu colaboratorii săi (printre ei G. Ibrăileanu, I. Botez și C. Botez), un material imens și începuse redactarea. Manuscrisul există încă și are aproape 12.000 pagini (jumătăți de coală), mergînd pînă la primele cuvinte ale literei D. Graba Academiei n'a folosit nimănui, decît doar lui Philippide însuș, care, cu toată supărarea omului neînțeles și împiedecat să ducă la bun sfîrșit o întreprindere odată pornită, s'a simțit ușurat de o mare povară și a putut să-și reia activitatea strict științifică, părăsită aproape cu totul atita timp.

Dicționarele sînt lucrările cele mai capricioase din domeniul lingvisticii: știi cînd le începi, dar nu poți ști cînd le vei termina. Intr'adevăr, dela 1906 au trecut 27 ani, și Dicționarul Academiei se prezintă tot ca un torso: a apărut din el numai ceva mai mult de o treime. (Este adevărat că, la greutățile inerente unei asemenea opere, s'au adăugat războiul, cu toate urmările lui imediate, și criza economică generală, care, — mă refer la această din urmă cauză, — nu justifică totuș

dezinteresarea guvernelor pentru o chestie de amor propriu național).

După 1906 nu se mai petrece nimic în viața exterioară a lui Alexandru Philippide. Nici la ședințele Academiei, care-l alesese membru ordinar încă din 1900, nu mai participă decît extrem de rar. Intre 1908, data cînd i-am devenit elev, și 1933, cînd moare, nu-l știu să fi participat mai mult de două ori le sesiunile acestei instituții (în 1910 la București și în 1918 la Iași). Aceiaș rezervă și în ce privește contactul cu oamenii. Astfel s'au scurs anii, pînă nu tare de mult, chiar fără boală și suferință. In Ianuarie 1926 are un atac de paralizie, pe care, grație unei constituții foarte robuste, îl biruie cu ușurință: în 24 ore își revine aproape complect, iar după o odihnă mai îndelungată (de fapt, un concediu dela catedră, căci cealaltă activitate n'a întrerupt-o mai deloc), s'a însănătoșit deplin. Dar paralizia fusese numai un avertisment. Starea generală continua să se șubrezească, fără a se trăda însă prin vreun semn vrednic de atenție. In 1931 se manifestă cele dintîiu tulburări provocate de o arterioscleroză destul de avansată, dar nu-l împiedică să-și ție lecțiile. Incepe un tratament, care părea că-i ameliorează starea, pe cînd în realitate deabia încetinea, și încă prea puțin, un proces organic fatal. După vacanța Crăciunului 1932—33, este nevoit să-și ceară concediu dela catedră (unde, măcar că împlinise limita de vrîstă, continua să funcționeze prin votul Facultății și al Senatului), el care în cei 40 ani de profesorat la Universitate nu lipsise decît în mod cu totul excepțional. Boala se agravează în Martie 1933, după moartea tovarășei sale de viață. Ultimele luni din existența fizică a lui Alexandru Philippide au fost un adevărat chin. Durerile deveneau din ce în ce mai insuportabile, pînă cînd, după o agonie prelungită peste puterea de rezistență a unui om obișnuit, „acel monstru nevăzut și atotputernic", cum se exprima el adesea despre misterioasa forță conducătoare a lumii acestia, l-a eliberat din lanțurile suferinței în după-amiaza zilei de 12 August.

Aceasta a fost viața materială a lui Alexandru Philippide. O viață nu se poate mai săracă în evenimente. Comparați-o cu a oricăruia dintre contemporanii noștri și veți ajunge la aceiaș constatare. Viața unui adevărat înțelept, care a știut din vreme să se retragă în sine, să se desfacă de lumea înconjurătoare în măsura maximă pe care i-o îngăduiau obligațiile sale didactice și științifice. Intr'o țară ca a noastră, unde activitatea politică stă pe primul plan al preocupărilor și unde punctul de vedere politic, adică zbuciumul aproape exclusiv fizic, amestecul individului în viața colectivității și al acesteia în existența fiecăruia dintre noi, întrece orice în-

chipuire. Philippide a izbutit să se izoleze pînă la ignorare aproape deplină. Şi dacă n'ar fi fost indiscreţia gazetărească, ea însăş produs al aceleiaş atmosfere, acest filozof antic din zilele noastre ar fi păşit pragul lumii pămînteşti tot aşa de necunoscut, precum a fost şi în viaţă, pentru cei mai mulţi contemporani şi concetăţeni ai săi.

■

Personalitatea omenească a lui Alexandru Pilippide a fost nu numai neobişnuit de puternică şi originală, ci şi foarte complexă. Deaceia încercarea de a o analiza prezintă dificultăţi, chiar dacă ni se pare că o cunoaştem bine, şi sîntem expuşi, prin urmare, s'o înţelegem greşit. Trăsătura cea mai caracteristică constă, cred, într'o pronunţată tendinţă către excesiv, produs mai mult al temperamentului decît al educaţiei în accepţia largă a cuvîntului (deşi nu trebuie să uităm că s'a format într'o epocă de adînci frămîntări în toate domeniile de activitate). Avea firea unui luptător, mai exact spus a unui polemist, veşnic în luptă cu alţii, ca şi cu sine însuş. Din această particularitate organică a sufletului său izvorau contradicţii şi manifestări, care surprindeau chiar pe cei mai apropiaţi de dînsul. Timid în fond, el acumula nemulţămiri peste nemulţămiri contra oamenilor şi lucrurilor din jurul său, iar cînd nu mai putea suporta această încărcătură prea puternică, izbucnea cu rapiditatea şi vigoarea unui explozibil de calitate. Am pomenit mai sus de Dicţionarul limbii romîne, pe care-şi luase angajamentul să-l lucreze, şi spuneam că muncea cu o îndărătnicie extraordinară. Renunţase la orice răgaz care i se părea de prisos, şi înţelegem că era dispus să aprecieze nevoia de odihnă, — de distracţie nu poate fi vorba, — cu cea mai mare parcimonie. Colaboratorii săi de atunci povestesc lucruri de necrezut pentru un om obişnuit. Intr'o zi vine la el un vechiu prietin, profesor la un liceu din localitate. Philippide îl întîmpină destul de amabil, pentru situaţia în care se afla, şi-l întreabă ce doreşte. La răspunsul vizitatorului că ar vrea să stea puţin de vorbă, replică imediat: „N'am vreme, n'am vreme!" Prietinul înţelegător se interesează cînd s'ar putea întîlni mai pe îndelete. Şi Philippide răspunse imediat, cu o seriozitate aproape tragică: „Peste 10 ani!" Tot pe atunci, după ce muncise la Dicţionar cîţiva ani de zile fără întrerupere, profitînd de cererea unui colaborator care trebuia să lipsească din oraş în ajun de sărbătoare, exclamă cu aceiaş seriozitate: „Am să-mi iau şi eu o vacanţă de... trei zile!" (pe care, fireşte, nu şi-a luat-o).

Alexandru Philippide a fost un idealist iremediabil. De astă dată sînt de vină nu numai anumite predispoziţii ereditare, ci şi întreaga lui formaţie intelectuală. Un istoric, un filolog şi alţi oameni care cultivă ştiinţele cele mai lipsite de interes practic nu pot fi decît idealişti, dacă bineînţeles, simt în ei chemarea necesară pentru astfel de studii. La Philippide este vorba de o adevărată vocaţie, cum probează, între altele, faptul că nu s'a amestecat o clipă în luptele politice. Dar idealismul acesta i l-au pus greu la încercare vicisitudinele vieţii noastre. Prilejurile menite să-i arate deosebirea între ce credea el şi ce era în realitate se iveau din ce în ce mai des şi mai brutal. Urmarea au fost scepticismul şi mizantropia. Cînd am început să-l cunosc mai bine, de pe la 1918 încoace, aceste două trăsături, şi mai cu seamă ultima, erau de tot marcate. Necontenit căuta să demonstreze că neîncrederea în oameni şi în lumea aceasta este caracteristica bătrînului, adică a înţeleptului, şi binecuvînta cerul că, pe zi ce trece, îi creşte înţelepciunea. Războiul cel mare, a cărui izbucnire l-a surprins în străinătate, a avut o profundă influenţă asupra lui. Este drept că între 1916 şi 1918 a trebuit să sufere personal brutalitatea unui militar încartiruit la dînsul, dar această experienţă trecătoare a contribuit prea puţin la crearea acelei stări sufleteşti amintite mai sus şi care nu l-a mai părăsit pînă la moarte, ba, dimpotrivă, s'a accentuat mereu. Cînd trebuia să iasă în oraş după treburi şi să-şi facă loc prin mulţime la piaţă, la percepţie, pe străzile frecventate, abia-şi stăpînea revolta care-l copleşea la vederea sau atingerea „gorilei omeneşti", cum îl plăcea să spuie despre partea animalică din om, aşa de izbitoare pentru ochii lui mizantropi.

De aici izolarea sa de lume, care culminează în faptul cu adevărat extraordinar că vreme de 19 ani(din 1914 pînă la moarte) n'a mai părăsit Iaşii nici pentru o clipă. Este drept că tendinţa aceasta se putea observa la el şi înainte de războiu, dar atunci izvora nu atît dintr'o atitudine filozofică, ci mai mult din teama că relaţiile cu oamenii îl stînjeneau dela ocupaţiile sale ştiinţifice. Şi totuş ce bucuros era sau devenea, cînd primea o vizită mai puţin plictisitoare, deşi trebuie să declar că teoretic avea despre toată lumea aceiaş părere. Iar în anii din urmă, cînd presimţea sfîrşitul, pe care dealtfel îl aştepta cu seninătate şi chiar cu bucurie sinceră, el însuş te poftea să prelungeşti şi să repeţi vizitele. In fond, nimic contradictoriu în această atitudine. Căci, dacă sensaţia morţii ne împinge să căutăm tovărăşia semenilor noştri, izolarea voită duce, de fapt, la acelaş rezultat: omul este într'adevăr o fiinţă socială şi deaceia nu se poate dispensa la infinit de contactul cu lumea înconjurătoare.

Mizantropia lui Philippide părea exagerată şi neînţeleasă acelora care nu-l cunoştea mai de aproape. Totodată, da-

torită puternicii şi originalei sale personalităţi, se crease numeroase legende în legătură cu mizantropia lui. Mai ales pe tineri, adică pe studenţii lipsiţi de experienţa vieţii şi în acelaş timp plini de respect pentru profesorul lor, îi impresionau şi-i atrăgeau asemenea lucruri. Eu însumi am căzut pradă acelei atmosfere, înainte de a-l cunoaşte mai bine. Deaceia am rămas surprins şi emoţionat, cînd intr'o zi, imediat după războiu, găsindu-mă în camera lui de lucru, am asistat la o scenă care contrazicea violent toate legendele în circulaţie. Fiica unui mare om din viaţa noastră culturală şi politică trebuia să plece din Iaşi, fiindcă se mărita. Şi a venit să-şi ia rămas bun dela familia Philippide. N'am să uit niciodată bucuria cu care „mizantropul şi ursuzul" învăţat şi-a strigat soţia din odaia vecină, pentru a-i anunţa această vizită, şi tot aşa îmi revine mereu în minte adînca înţelegere cu care a vorbit el atunci despre viaţa familiară, despre legăturile dintre membrii unei familii şi despre durerea care cuprinde sufletele, cînd, cum era cazul, împrejurări de tot felul risipesc pe cei ce au trăit şi crescut laolaltă ani dearîndul. Să mai pomenesc de duioşia pe care, ce-i drept, se silea să şi-o ascundă, fără a izbuti însă, orideciteori se gîndea la copiii săi duşi de acasă? Sau de tragedia dezlănţuită în el la moartea aceleia care i-a fost tovarăşă de viaţă?

Scepticismul lui Alexandru Philippide se manifesta şi în atitudinea sa faţă de ştiinţă. Era conştient în tot momentul că, oricît de înzestrat ar fi un om, opera pe care o poate el înfăptui este relativă şi, intr'o măsură mai mare sau mai mică, pieritoare. Cu cît trecea vremea, cu atît punctul acesta de vedere se accentua mai tare. Şi deseori lăuda pe Dumnezeu că i-a dat şi aici înţelepciunea necesară pentru a aprecia după cuviinţă lucrurile. Nu-i nevoie să mai adaug că scepticismul acesta se întindea şi asupra propriei sale activităţi ştiinţifice. Dar trebue să precizez, ceiace poate părea de prisos acelora care-i cunosc lucrările, că modestia lui înceta brusc în faţa pretenţiilor atîtor nechemaţi, şarlatani şi farsori ai ştiinţei. Nimic nu-l supăra mai tare decît fudulia şi sclifoseala, ca să întrebuinţez nişte termini care i-ar fi plăcut lui: încrederea oarbă şi neîntemeiată pe nimic în propriile forţe, morga pe care deobiceiu ştiu s'o aibă tocmai oamenii de pseudoştiinţă, lipsa de spirit critic şi de bun simţ, farsa şi opereta cu aparenţe de seriozitate, mai scurt şi cu o formulă acceptată de mult în istoria culturii noastre, forma fără fond. Se cunosc polemicile pe care le-a purtat Philippide încă din primii ani ai activităţii sale contra acestei boli a intelectualităţii romîneşti, iar cine le are încă în minte ştie cu ce humor, adesea crud şi sarcastic, dar mai totdeauna bine meritat, dezbrăca pe adversari de zdrenţele unei ştiinţi pre-

care sau de contrabandă. Şi dacă a greşit citeodată, cum nici nu-i posibil altfel în toiul luptei pentru adevărul pe care-l apăra, t r e b u i a să-l apere cu pasiune, de cele mai multe ori a lovit în plin, şi chiar greşelile erau mai ales de natură cantitativă. Deasemenea ştiu cei iniţiaţi cîte lucruri neplăcute a spus el despre unii şi alţii în ultima sa operă, *Originea Rominilor*. La pag. 507 din primul volum al acestei cărţi cetim o frază caracteristică pentru întreaga atitudine în materie de ştiinţă a lui Alexandru Philippide: „Nu tot ce-i n o u este şi m a i b u n!" (dînd parcă a înţelege că mai degrabă afirmaţia contrară exprimă adevărul). Dacă avea numaidecît dreptate, este altă chestie, şi tot aşa rămîne de discutat ostilitatea lui mai mult sau mai puţin marcată faţă de atîtea doctrine din lingvistica actuală.

Dela dispreţul pentru forma fără fond şi pînă la dispreţul pentru formă în general, indiferent dacă acesteia îi corespunde fondul respectiv, este numai un pas. Şi acest pas l-a făcut adeseori Philippide. Dealtmintrelea era fatal să-l facă, şi din cauza tendinţii sale spre excesiv, dar şi din cauză că a trăit într'o ţară unde exagerarea formei depăşeşte orice limită, şi devine şarlatanie pură. Această fobie contra formei era mai puţin vădită în vorbă, ba se poate spune că, mai ales la curs, ea se transforma într'o adevărată calitate, căci mărea farmecul expunerii. In schimb, cărţilor şi studiilor ştiinţifice le strică, întrucît îngreuiază indiscutabil lectura. Aţi observat, desigur, că Philippide nu face aproape niciodată pauză dela prima până la ultima pagină a unei opere, oricît de voluminoasă ar fi (cf. *Originea Rominilor* I). Am discutat cu el despre acest lucru, pe care-l prezentam ca un dezavantaj, şi am căpătat următorul răspuns semnificativ: „Vrei d-ta ca cetitorul să nu se trudească? să i se pară că ştiinţa e un lucru uşor, ca poezia?"

Din aceiaş concepţie severă au pornit şi aprecierile despre munca intelectuală în general, despre pedagogie, în care vedea un produs cu adevărat patologic al slăbiciunii noastre pentru forma goală, şi despre alte chestii, din *Specialistul romîn*, unde spune, de pildă, că şcoala nu trebuie să fie un azil de infirmi mintali, nici prilej de joacă, ci un atelier de muncă grea şi deprinderi serioase pentru viaţă, adăugind apoi această formulă lapidară: „Cine se timpeşte de multă carte, acela era timp de acasă". Alexandru Philippide se conforma acestei concepţii antice, mai ales romane, despre muncă (cf. *labor improbus*) şi în activitatea sa ştiinţifică. Lucrările de specialitate care i se păreau vrednice de interes nu le studia, le î n v ă ţ a; scotea din ele note, adesea foarte amănunţite, cu observaţiile de rigoare, — aşa a procedat, între altele, cu volumele *Die Sprache* din operele lui W. Wundt, *Völkerpsy-*

chologie (manuscrisul există încă), — iar, cînd era vorba de o limbă necunoscută și mai îndepărtată oarecum de cele cu care avea el deobiceiu a face, lucra ca un adevărat școlar sirguincios (limba albaneză, de pildă, care i-a trebuit pentru *Originea Rominilor*, a învățat-o, declara el singur, de trei ori în cursul celor 25—30 ani cît l-au preocupat obîrșiile limbii și poporului nostru).

Excesivă și, deci, în aparență contradictorie a fost atitudinea lui Philippide și față de poezie. Această evadare din realitate a unor oameni special înzestrați dela natură i se părea un soiu de înșelăciune. Cred că a și scris, sigur este însă că la lecțiile sale și în convorbiri particulare definea poezia ca o minciună spusă cu meșteșug. Evident că exagera, dar își da sama și chiar voia puțin să exagereze. Deaceia se intimpla să revie supt altă formă asupra părerilor sale în cursul aceleiaș discuții și să arate ce cunoștinți întinse și variate avea despre literatura diverselor popoare. Cunoștea foarte bine, și totdeauna din lectura originalelor, operele poeților greci (intre ei pe a lui Pindar cel atît de obscur) și latini, ca să nu mai vorbesc de literaturile romanice (în primul rînd fruceză și italiană, — îi plăcea să reciteze în glumă primele strofe din Orlando furioso, așa cum le învățase la liceul „Codreanu" din Bîrlad), germană, romînă, rusă și engleză (ultimele în traduceri franzuzești). Dintre poeții noștri admira în gradul cel mai înalt pe Eminescu, cu care se și cunoscuse de aproape. Știa pederost versuri multe și printre cele mai frumoase de-ale acestuia. Să mai spun că, în ciuda noutății, îl atrăgea și opera fiului său Alexandru și că primea cu mare bucurie aprecierile favorabile ale criticilor despre dînsul? Și totuș, în ochii celor ce stăteau departe de el ori nu-l înțelegeau, Philippide trecea drept un ignorant în ale poeziei, iar unii îi luau așa de tare în serios ieșirile antipoetice, încît credeau că trebuie să se conformeze lor și să renunțe la orice lectură literară. Lui nu-i displăcea deloc să apară în acest ipostas, după cum iarăș simțea o mare satisfacție, cînd lumea îl judeca altfel decît era în realitate. Și aici putem observa tendința lui spre excesiv: urînd forma fără fond, avea în mare cinste fondul cu formă și, printr'o reacție firească la un om ca dînsul, chiar, ba mai ales, fondul fără formă, sau fondul îmbrăcat în altă formă, într'o formă vrednică de dispreț, fiindcă nu convine majorității oamenilor.

Alt domeniu, în care atitudinea lui Philippide părea contradictorie, și din aceiaș pricină, este politica. Am spus mai sus că o probă irefutabilă de idealism în viața acestui învățat o constituie și neamestecul său în politica militantă. Greu de imaginat un om cu aversiune mai profundă, aș putea zice mai instinctivă, pentru această sferă de activitate. Știu că sînt

mulți oameni de perfectă bună credință, politicieni sau nu, care văd în pasivitatea sau ostilitatea față de politică o manifestare egoistă. In cazul lui Philippide, această afirmație (destul de contestabilă în principiu, în practică se pare că ea chiar contrazice realitatea cea mai palpabilă) nu se potrivește deloc. Dovadă este interesul viu și continuu pe care-l purta el vieții politice adevărate, adică modului cum oamenii noștri politici de toate categoriile se comportă față de țara pe care sînt chemați la un moment dat s'o conducă. Trebuie să recunosc că aici părerile sale nu erau numai aparent contradictorii. Pedeoparte izolarea de lume îl împiedeca să cunoască viața și oamenii așa cum sînt ei, pedealta politica romînească însăș îi îngreuia enorm orientarea (și nu numai lui, ci chiar unora din cei pregătiți să urmărească dedalurile intereselor și combinațiilor, care alcătuesc mai tot fondul activității politice dela noi). Astfel aprecierile sale erau mai mult impresii, produse ale momentului și, deci, subiective, adesea nedrepte. Deasemenea ele variau, tot supt imboldul sentimentelor și al condițiilor în care avea loc discuția. Mai interesante decît afirmațiile de natura aceasta erau părerile lui despre curentele politice nouă, democratice ori reacționare, dela noi și de aiurea. Deastădată contradicția părea mai vizibilă, dar și mai scuzabilă, nu numai pentrucă-i greu să se pronunțe cineva cu deplină siguranță despre evenimentele neterminate, care se desfășură supt ochii noștri, ci și din altă cauză. Spre democrația cinstită și curată îl îndemna idealismul său nedezmințit, contra „ridicării noroadelor" îl împingea disprețul pentru ceiace îi plăcea să numească „gorila sau bestia omenească", dezgustul pentru gălăgie și pentru tot ce poate fi respingător în manifestările mulțimilor nepregătite și nedisciplinate. Dar în această situație nu se găsea numai el: totdeauna și pretutindeni, oamenii care nu vor, fiindcă nu pot să închidă ochii asupra realității, vor avea de luptat și de suferit depe urma acestei contradicții oarecum fatale.

O ultimă caracteristică importantă a personalității lui Alexandru Philippide este dragostea pentru adevăr, pasiunea pe care o punea în descoperirea lui și curajul cu care știa să-l apere. Din această calitate eminentă a spiritului său, produs al unei anumite constituții psihice, dar și al deprinderii cu munca științifică severă, au izvorît de fapt lupta lui contra formei goale, adică a minciunii, aversiunea pentru politică și ironia tăioasă contra atîtor manifestări ale superficialității general omenești și specific romînești. Datorită acestui cult al adevărului, a avut tăria să-și bată joc de patriotismul introdus în lucrările științifice cu scopul de a înșela pe oameni și a le întuneca mințile. Mă refer iarăși înainte de toate la *Originea Rominilor*, unde natura subiectului l-a silit să se

ocupe de „ştiinţa" pusă în slujba unui naţionalism rău înţeles. Şi totuşi (acest cuvînt este nepotrivit pentru punctul de vedere al lui Philippide şi al atîtora dintre noi), cine a înălţat neamului romînesc un monument mai nepieritor decît acest duşman al patriotismului de paradă? Cît priveşte curajul cu care susţinea adevărul, nu mă pot opri de a cita o afirmaţie extrem de elocventă. In cursul unei polemici răsunătoare îşi... permisese să spue lucruri nu tocmai favorabile despre nişte iluştri filologi străini. Reproşîndu-i-se, mai tîrziu, această atitudine, Philippide ripostă că în ochii săi toţi oamenii sînt deopotrivă, mai ales cînd i se pare că greşesc; dece s'ar sfii atunci să dea pe faţă erorile fie şi ale celui mai genial învăţat din lume? Şi adăugă apoi, cu humorul său obişnuit, care deastădată se dovedeşte aşa de profund, spre a explica... fricoşilor acest curaj: „Doar nu-s Trac degeaba!"

■

Ca profesor, Alexandru Philippide a fost un model în cea mai frumoasă accepţie a cuvîntului: model de seriozitate înţelegătoare şi de conştiinciozitate dusă pînă la sacrificiu. In cei trei ani cît i-am urmat cursurile n'a lipsit absolut niciodată. Şi dacă acest fapt pe oamenii mai în vrîstă nu-i prea surprinde, căci numai pentru vremurile de astăzi a-ţi face datoria cu severitate înseamnează o excepţie aproape dezonorantă, trebuie să precizez imediat că afirmaţia mea se potriveşte pentru întreaga lui activitate didactică. Am spus deja că nu şi-a luat concediu dela catedră nici cînd lucra, până la istovire, Dicţionarul Academiei. Şi iarăşi am arătat cu cîtă greutate şi numai în faţa imposibilului s'a hotărît să stea acasă în ultimul semestru al anului şcolar precedent. Mai impresionantă, dacă se poate, a fost atitudinea lui în 1926, cînd a avut atacul de paralizie: la ordinul medicilor a trebuit să-şi ia un concediu de cîteva luni, dar în prima zi de curs liberă după vacanţa Paştilor s'a şi prezentat la lecţiile pe care le întrerupsese aşa de puţin bucuros. Şi, constatînd atunci această grabă la un profesor de 67 ani, n'am putut să mă stăpînesc a face anumite aprecieri şi comparaţii, pe care e mai bine să le trec acum sub tăcere. Evident că trebuie să vedem şi aici unul din efectele acelei excesivităţi asupra căreia am insistat mereu, mai cu samă că şi numărul orelor de curs săptămînale (şase de toate, cîte două în şir, fără întrerupere) şi faptul că nu respecta nici sărbătorile legale vorbesc în acest sens. Dar ce exces vrednic de admiraţie şi totodată mustrător pentru tendinţa exact opusă a atîtora!

Exerciţii de seminar Philippide nu făcea, şi constatarea surprinde la un om care şi-a desăvîrşit studiile în Germania, unde seminarul era şi mai este încă mijlocul principal de iniţiere a studentului în tainele ştiinţei. Foarte probabil că la începutul carierei sale didactice universitare nevoia şedinţelor seminariale nu se simţea, pentru motivul că numărul studenţilor era foarte redus. Pe dealtă parte calitatea celor mai mulţi din ei se ridica deasupra mijlociei. In vremea aceia un absolvent de liceu se înscria la o secţie determinată a Facultăţii de Litere şi Filozofie, aşa cum altul se înscria la Matematici: simţea în el aptitudini pentru acea specialitate, iar nu şi-o alegea numai fiindcă i s'ar fi părut mai uşoară. Dar cred că Philippide n'a vrut să introducă exerciţiile de seminar şi din altă pricină. Am pomenit de dispreţul lui pentru forma fără fond. Sînt convins că vedea în şedinţele seminariale, aşa cum aveau ele loc în condiţiile dela noi, satisfacerea unei forme, şi atîta tot. Nu ştiu dacă, dînd această explicaţie, greşesc prea mult şi în ce priveşte aprecierile lui.

Cu toate acestea, Philippide îşi cunoştea bine elevii şi ştia să-i cîntărească cu mare precizie. Preţuia în deosebi calităţile pe care le puteţi bănui uşor acum, după ce i-am schiţat personalitatea; preţuia seriozitatea, cuminţenia (adică înţelepciunea), munca şi modestia. Avea oroare de „genii", cum rezultă, între altele, şi din afirmaţia, surprinzătoare, dacă vreţi, prin severitatea şi excluzivismul ei, pe care o face tot în *Specialistul romîn*, unde supune unei critici nemiloase întreaga viaţă culturală a Romînilor din sec. XIX: „Să ne vîrîm tot mai tare în cap ideia, spune el la un moment dat, că dela Ştefan cel Mare până astăzi nici umbră de geniu n'a mai apărut în romînime". Din această cauză foşti elevi ai lui, care aveau altă concepţie despre... genialitate, s'au îndepărtat de dînsul, şi tot pentru asta numărul celor ce l-au urmat pînă la sfîrşit nu-i din cale afară de mare. In conformitate cu întreaga sa filozofie, Philippide căuta să stimuleze munca acelor studenţi care i se părea că rezistă la încercări mai grele: le arăta foarte lămurit încă dela început că activitatea ştiinţifică nu poate fi nici distracţie, nici satisfacerea unei ambiţii, ci înseamnează muncă neîntreruptă şi adesea nu tocmai plăcută; că, înainte de a trata o problemă oarecare, se impune o pregătire temeinică, atît în domeniul filologiei romîne, cît şi în acela al disciplinelor ajutătoare, aşa de numeroase din cauza influenţelor străine care s'au exercitat asupra limbii noastre, etc., etc. Şi numai dupăce un tînăr licenţiat trecea cu succes aceste probe preliminarii obţinea aprobarea să studieze o chestie aleasă de el însuşi ori fixată de profesor.

Graţie faptului deja amintit, că pe vremuri numărul studenţilor înscrişi la Filologia Romînă era foarte mic, Philippide avea posibilitatea să-i cunoască bine cu prilejul exame-

nelor, care se prelungeau cu mult peste limita obișnuită și se transformai adesea în adevărate colocvii. Cine se distingea, se bucura de un tratament special, își putea, de pildă, permite să-l viziteze acasă și să stea de vorbă cu dînsul. (Astăzi, cînd nu se prea respectă distanța care trebuie să existe, într'o anumită măsură, dela profesor la elev, acest amănunt poate surprinde și provoca chiar zîmbete. Inainte de războiu nu era așa. Toți profesorii, ca și toți studenții, se purtau unii față de alții în chipul arătat aici. Dealtmintrelea, după războiu, Philippide însuș și-a schimbat atitudinea, cedînd... ritmului celui nou). Deaceia discipolii lui contează în știința filologică românească și, ținînd samă de condițiile mai puțin favorabile în care au fost nevoiți să lucreze, ei, în special cei ce au izbutit să-și facă un nume, sînt mai numeroși decît ai celorlalți învățați romîni de aceiaș specialitate.

■

Imi mai rămîne să mă ocup de activitatea pur științifică a lui Alexandru Philippide, adică de opera sa scrisă. Voiu încerca și aici o caracterizare generală, în care să așez apoi, ca într'un cadru, diversele lui lucrări. Pregătirea științifică și-a făcut-o în vremea atotputerniciei junimiste, adică în jurul anului 1880. Dau termenului „junimist" o accepție largă, înțelegînd prin el mai ales criticism: lupta contra tuturor produselor artificiale și false din domeniul întregii noastre activități intelectuale, lupta contra formei fără fond. O atmosferă asămănătoare exista însă mai de mult. Se știe că încă de pela 1840 scriitori moldoveni ca Russo, Kogălniceanu, Alecsandri, au luat față de chestiile care se puneau atunci la ordinea zilei atitudine critică. Iar cînd „Junimea" era pe sfîrșite, fiindcă cei mai însemnați reprezentanți ai ei se stabilise la București, se ivește mișcarea dela „Contemporanul", și mai îndîrjită contra racilelor timpului. Această stare de spirit convenea de minune temperamentului bătăios al lui Philippide. Așa se explică dece polemica alcătuește o bună parte din activitatea lui științifică. Nu numai în scrieri propriu zis polemice, cum sînt discuțiile cu Hasdeu, *Specialistul romîn*, *Un specialist romîn la Lipsca* ș. a., ci și în opere pozitive punctul de vedere critic se manifestă cu putere. Să se compare, de pildă, numeroase pagini din *Principii de istoria limbii* sau partea finală extrem de întinsă din *Originea Romînilor I*, unde discută părerile învățaților romîni și străini care au cercetat aceiaș problemă.

Polemicele lui Philippide se caracterizează prin vervă și humor sănătos, prin logică strînsă și printr'o viziune clară a slăbiciunilor adversarului, pe care știe să le exploateze și să

le biciuiască cu o ironie adesea nimicitoare. Deasemenea trebuiesc reamintite cele spuse mai sus despre curajul mare pe care i-l dădea, în primul rînd, firește, pasiunea pentru adevăr. Deși tînăr, aproape necunoscut unor cercuri mai largi, Philippide nu s'a sfiit să atace pe Hasdeu, pentru foarte mulți Romîni din timpul acela suveranul necontestat, al științei noastre filologice (și istorice). Ceiace l-a făcut să se ridice împotriva acestui savant a fost iarăș disprețul său pentru forma fără fond: Hasdeu, incontestabil un om extraordinar de înzestrat, dar lipsit de o pregătire științifică severă, întrucît n'avea școală, cum se zice (era autodidact), cădea adesea în exagerări fanteziste, lucru care se întîmpla cu atît mai ușor, cu cît era și poet, și totodată se arăta mereu dispus să cam jongleze cu vastele însă nu tocmai solidele sale cunoștinți în multe domenii.

Altă caracteristică a pregătirii lui Alexandru Philippide este următoarea. Pela 1880, cînd își termină studiile, precum și ceva mai tîrziu, cînd se duce în străinătate, știința limbii era dominată de școala neogramaticilor. Philippide s'a format în spiritul acestei școli, și dacă-i nevoie de o probă palpabilă, ajunge să citez prelucrarea atît de originală, sub titlul *Principii de istoria limbii*, a cărții *Prinzipien der Sprachgeschichte de Hermann Paul*, într'un anumit sens adevăratul teoretician al neogramaticismului.

Se știe că această școală asimila fenomenele lingvistice celor naturale: fiind un organism viu, limba se conformează, în evoluția ei, unor legi determinate, foarte asămănătoare, ba chiar identice cu legile din natură, adică oarbe și mecanice, întocmai ca acestea.

Deasemenea se observă la neogramatici o puternică tendință spre istorism: lipsă de interes, cel puțin practic, pentru stările lingvistice actuale, în schimb atenție mare pentru epocile trecute ale limbajului omenesc.

Alexandru Philippide a fost, în general vorbind, toată viața un neogramatic. Și dacă a făcut mai puțin caz de legile fonetice și lingvistice, decît neogramaticii din Apus, punctul de vedere istoric a predominat în activitatea sa științifică pînă la excluderea aproape completă a stărilor lingvistice actuale. Este drept că lua des în considerație graiurile romînești de pretutindeni, așa cum se prezintă ele în timpul de față, însă întotdeauna numai pe bază de texte, iar în raport cu importanța pe care o acorda fazelor anterioare ale limbii romînești, atenția pentru graiul viu este neînsemnată. Mai curios mi se pare faptul că, în discuțiile sale lingvistice, nu făcea aproape de loc apel la limba vorbită, comună sau populară, pe care o cunoștea așa de bine. Trebuie stăruit totuș asupra amănuntului foarte important că, printre corifeii ne-

ogramaticilor, Alexandru Philippide şi-a ales drept model pe Hermann Paul, cel mai puţin neogramatic, adică cel mai filosof dintre toţi: în contradicţie flagrantă cu şcoala căreia aparţinea, acest lingvist s'a interesat necontenit de factorul psihic al limbajului omenesc, a înţeles că limba nu trăeşte decît prin indivizii vorbitori şi că, prin urmare, evoluţia ei atîrnă în primul rînd de sufletul omului. Constatarea aceasta nu surprinde pe cei care au urmărit deaproape activitatea ştiinţifică a lui Philippide: în toată opera lui se vede învăţatul preocupat de idei generale şi bucuros să descopere într'o serie de fapte lingvistice elementul mai mult sau mai puţin permanent. Citez în special *Principii de istoria limbii*, polemicile şi articolul *Coincidenţe* din „Viaţa Romînească" pe 1915.

Tot ca o influenţă neogramatică trebuie socotită însemnătatea pe care o acordă Philippide foneticii. Din moment ce admiţi legile fonetice, legi conform cărora se modifică sunetele unei limbi date, este firesc şi necesar să cunoşti bine, din acest punct de vedere, mecanismul limbajului omenesc, să-ţi dai precis şi sigur sama de modul cum funcţionează organele vocale. Aşa au făcut numeroşi neogramatici, aşa a făcut şi Alexandru Philippide. Iar dacă studiul aproape excluziv al sunetelor, ca şi cum întreaga vorbire s'ar reduce la ele, trebuie condamnat cu tărie, ca orice exagerare, ostenelile pe care şi le-au dat atîţi reprezentanţi ai şcolii neogramatice pentru lărgirea şi aprofundarea cunoştinţilor de fonetică merită toată lauda. Philippide a fost cel mai mare fonetist al nostru, deşi n'a publicat lucrări speciale de fiziologia sunetelor, — ţinea însă, din trei în trei ani, un curs admirabil, care putea fi imprimat în orice moment, fără nici o modificare, — şi cu siguranţă unul din puţinii buni fonetişti ai Europei.

Altă notă distinctivă în formaţia ştiinţifică a lui Philippide este erudiţia-i aproape enciclopedică, produs al atmosferei în care şi-a desăvîrşit pregătirea, dar şi al curiozităţii sale nemărginite. Bogăţia, soliditatea şi felurimea cunoştinţilor acestui învăţat uimeau cu drept cuvînt pe oricine. Concepea filologia în sensul cel mai larg posibil: „Acea parte a Istoriei, care are ca obiect de expunere viaţa omenească în toate manifestările sale", spune el în *Introducere în istoria limbii şi literaturii romîne*, pag. 7, şi se conforma cu stricteţă acestei definiţii. Orice ramură a ştiinţei filologice îi era familiară. Cu deosebire îl atrăgeau limbile şi literaturile antice, pe care le stăpînea ca un adevărat clasicist şi le-ar fi putut preda cu aceiaş competinţă şi strălucire ca şi propria sa materie de învăţămînt. Tot aşa filologia romanică, de care nu trebue şi nici nu poate fi despărţită filologia romînă. De aceia Philippide avea oroare de specializarea strîmtă şi exagerată, pe care o observa la marea majoritate a filologilor ro-

mîni şi străini. Nu-i o simplă întîmplare că două din cele mai celebre scrieri polemice ale sale poartă titlul *Specialistul romîn*, respective *Un specialist romîn la Lipsca*, şi, dacă înţelesul pe care-l are aici termenul „specialist" diferă întrucîtva de cel curent, dispreţul pentru specializare, pentru mărginirea aceasta într'un domeniu tot mai restrîns, nu-i mai puţin vizibil.

Mînă în mînă cu calităţile enumerate pînă aici merge încă una, cea mai importantă, poate, la un filolog care-şi merită numele. Este acribia, grija pentru exactitate şi precizie, atenţia deopotrivă de vie pentru lucrurile mari, ca şi pentru cele mărunte, informaţia sigură şi bogată, care să epuizeze complect problema în discuţie. La Philippide această acribie se extindea şi asupra formei, lucru iarăş cam rar la confraţii noştri de pretutindeni. Afirmaţia că stilul este omul se dovedeşte a fi în cazul lui, foarte adevărată: nu se poate închipui un stil mai original, după cum este greu de găsit o personalitate mai puternică decît a lui. In felul de a scrie al lui Philippide se oglindeşte minunat cultura sa enciclopedică: din elemente străine, mai ales clasice, adaptate la spiritul limbii noastre şi îmbinate cu cele romîneşti, în special populare, el a ştiut să creeze un stil a cărui amploare aminteşte de fraza latinească şi a cărui frăgezime este tot atît de plăcută ca la Creangă sau Neculce.

In asemenea condiţii apare firească întinderea relativ mică a operei lui Philippide. Un om, care ţine să studieze şi să mediteze îndelung tot ce spune, nu poate scrie mult, chiar dacă ajunge la o vrîstă înaintată. Cărţi propriu zise are numai patru: *Introducere în istoria limbii şi literaturii romîne*, *Principii de istoria limbii*, *Gramatica elementară a limbii romîne* şi *Originea Romînilor* (în două mari volume) Adăugînd la acestea studiile (unele din ele întinse), articolele, recensiile, etc., numărul paginilor lăsate de Philippide se ridică de abia la cîteva mii. Este drept că au rămas dela el şi manuscrise, în primul loc *Dicţionarul limbii romîne* (literele A, B, C şi o mică parte din D), *Curs de fiziologia sunetelor* şi *Curs de introducere în ştiinţa limbii*, poate şi alte lucrări necunoscute mie. Dar chiar cu acestea, Philippide stă, supt raportul cantitativ, în urma altor filologi romîni.

In schimb, valoarea operei sale este neobişnuit de mare. Evident că diferite afirmaţii şi concluzii răspîndite dealungul scrierilor lui nu se mai pot menţinea astăzi, înainte de toate pentrucă se bazează pe un material prea redus şi nesigur, aşa cum i-l punea la îndemînă starea din acel moment a studiilor noastre filologice. Aceasta şi este soarta, într'un anumit sens nedreaptă, a lucrărilor ştiinţifice: să fie, graţie legii fireşti a progresului, depăşite după o trecere oarecare

de timp, și nu numai în domeniul filologiei, mai puțin solid, fiindcă-i prea subiectiv. Dar alături de lucrurile fatal pieritoare, cîte altele pe care avem dreptul să le socotim definitive! Mă gîndesc mai cu samă la *Originea Rominilor*. Iată o operă pe care n'o putea duce la bun sfîrșit decît Alexandru Philippide, pentrucă nimeni nu poseda în acelaș grad ca el calitățile pomenite mai sus și care, cu deosebire pentru o lucrare ca aceasta, așa de grea în toate privințele, sînt indispensabile. Se poate spune, fără teamă de dezmințire, că principalele concluzii ale lui Philippide cu privire la originea poporului și limbii romînești (unde, cînd și cum s'au format) vor rămînea. Numai admițînd că s'ar descoperi izvoare necunoscute astăzi și în contradicție cu cele existente, părerile expuse în *Originea Rominilor* ar putea fi zdruncinate. Dar nu sînt motive de îngrijorare: am emis o simplă ipoteză, care nu se va realiza, cu siguranță, niciodată. Absolut nou și extrem de fecund în consecință este următorul procedeu utilizat de Philippide. In lipsă de documente istorice, relativ la condițiile în care s'au dezlipit dela locul lor de baștină diversele ramuri ale Rominilor, autorul a trebuit să se bazeze pe limbă, comparînd între ele toate dialectele romînești. Rezultatul este surprinzător, deși concordă, în general, cu anumite indicații de natură istorică. Strămoșii Bănățenilor, ai Ardelenilor de vest și nord, ai Bucovinenilor, Moldovenilor și Basarabenilor au străbătut, în total sau în parte, aceleași drumuri, până s'au fixat acolo unde găsim pe descendenții lor de astăzi, și au pornit din aceiaș regiune a Peninsulei Balcanice ca și cei mai mulți dintre Olteni. La rîndul lor, Muntenii, Ardelenii de sud și Oltenii răsăriteni au urmat iarăș un itinerar identic, dar diferit de al celuilalt grup de Romîni.

■

Nu pot sfîrși această analiză fără să insist puțin asupra întîmplării, i-aș putea spune chiar minune, care a jucat, mi se pare, un rol hotărîtor în soarta marelui nostru învățat și profesor. Am văzut că bunicul său după tată era străin curat. Și totuș, în curs de două generații, nu numai că asimilarea s'a făcut în chip desăvîrșit, dar un descendent al acelui băetan, plecat dela poalele Pelionului, pentrucă nu se simțea bine între ai săi, — așa spunea Alexandru Philippide, cînd se gîndea, în clipe de amărăciune, că ar trebui și el să se expatrieze, dacă l-ar fi lăsat inima, — a dăruit neamului romînesc opera cea mai națională din punctul de vedere al obiectului și al preocupărilor. Să binecuvîntăm Providența, care pune la cale astfel de lucruri, iar cei ce cred orbește în teoria fiziologică a rasei să ia aminte.

IORGU IORDAN

C R E P U S C U L

I. M. MARINESCU

O Taliarche, vino, să vezi cum trec pe cale
In șiruri lungi și albe frumoasele vestale!
E ziua de Floralii, e Roma 'n flori gătită,
Spre circuri se revarsă mulțimea'nveselită,
Trec cete'nlănțuite în dans de bacanale:
O Taliarche, vino: trec albele vestale!...

Sub văl o buclă blondă și ochi de ametistă,
Cu galeșă privire pe fața pală, tristă
O să-ți rechieme iarăși nopți pururi neuitate,
Cînd tu sorbeai cu sete, pe buze'nvăpăiate,
Acea iubire căreı nici zeii nu rezistă:
Iubirea de vestală cu ochi de ametistă.

A fost un vis, prin poarta de fildeș trimis ție,
Sau fost-a chiar aevea, când pe-a lui Mars cîmpie,
Mai falnic ca un Febus care-a ucis balauri,
Trecuși în carul mîndru și 'ncununat cu lauri?
In jurul tău efebii, cuprinși ca de beție,
Iți aclamau triumful în a lui Mars cîmpie.

Iar tu, frumos ca zorii Olimpului, pe față
Purtai nestins tot dorul de dragoste și viață.
Pe buzele-ți carmine sburdai zîmbiri ușoare,
Pe când pe alba-ți togă se odihnea o floare,
O floare din acelea ce'n temple se răsfață,
O floare ce-ți dă sete de dragoste și viață.

Cîte de-atunci schimbat-au a Parcei negre fire!..
Şi tu, o Taliarche, din sacra ta iubire
Sorbişi mereu cu poftă şi veşnică'nsetare,
Fără să simţi cum viaţa din trupul tău dispare,
Sorbişi, pînă cînd jalnic grozava ofilire
Iţi stinge-acum şi viaţa şi sacra ta iubire.

Dar iată fata pală cu ochi de ametistă!...
Vin, Taliarche, lasă-ţi orce gândire tristă
Şi spune-al tău adio frumoaselor vestale,
Dă-ţi ultima'nchinare iubirei triumfale,
Acelei iubiri cărei nici zeii nu rezistă:
Iubirea de vestală cu ochi de ametistă!...

I. M. MARINESCU

S C E N E T A

I G E N A F L O R U

O sufragerie ca toate sufrageriile. In fund uşe cu două canaturi, din care unul e deschis. In dreapta uşă. Tot spre dreapta e masa pusă cu două tacimuri, unul în cap, altul la dreapta. In stinga o mare fereastră deschisă prin care se revarsă soarele. Ceasul 12 şi ½ sau 1 fără ¼.

IONICA *(se intoarce acasă cu pălărie de pai nouă pe cap şi gălăgios).* — Mamă!... Mamă!... Măicuţăă!...

MAMA *(placid din odaia din dreapta).* — Ce-i dragă?

IONICA. — Ia vino 'ncoa să vezi ceva!

MAMA *(calm).* — Stai niţel!

IONICA *(enervat).* — Ei, asta-i! Stai niţel!... Haide vino, nu mă face să te aştept.

MAMA *(apare în pragul uşii din dreapta cu ochelarii pe nas, e mioapă ca şi fiul dar ca şi el nu poartă ochelarii în public, cu o bucată de madipolon intr'o mină şi cu foarfecile în alta, calm).* — Ce-i dragă?

IONICA *(punîndu-şi mîna în şold şi aruncînd capul pe spate intr'o atitudine de cuceritor).* Ce zici?

MAMA *(vesel).* — A! Ţi-ai luat pălărie?

IONICA *(tot aşa).* — Hm? Cum mă găseşti?

MAMA *(ca să-i facă plăcere).* — Straşnic!... Cît ai dat pe ea?

IONICA *(evitind intrebarea).* — Ce zici? O să-i plac?

MAMA. — Cui dragă?

IONICA *(îmbrăţişind-o, iute).* — Ţie, măicuţă!

MAMA *(il ameninţă cu degetul şi-l priveşte lung, apoi intoarce pălăria în mînă şi o priveşte în fund).* Dela Old England *(pronunţă franţuzeşte, cu accent foarte elegant).* Are lucruri bune acolo, cît ai dat pe ea?

IONICA *(parcă-l ciupeşte cineva).* — Mamă!

MAMA *(repede, ingrijată).* — Te doare ceva?

IONICA *(calm).* — N'o mai întoarce aşa, că mi-o strici!

MAMA *(zimbeşte).* — Păstrător mai eşti! Văz eu că nu vrei să-mi spui cît ai dat pe ea, oi fi cheltuit mult.

IONICA *(răsfăţat).* — Vrei să mă faci să plîng, măicuţă?

MAMA. — Nu dragă, dar nu-mi place să te ascunzi de mine. Parcă cine ştie ce ţi-aş face. *(Uşa din fund se deschide şi în ea se arată servitoarea Mariţa).*

IONICĂ *(sărind dela loc).* — Marițo! Fă bine și servește la masă! *(plîngător).* Mamă, mor de foame! *(luîndu-i foarfecile din mînă),* Lasă astea!

MARIȚA *(care-i servitoare nouă).* — Coniță, mă rog, ce să servesc mai întîi la mas, zupa cu găluști sau friptura?

IONICĂ *(cu explozie).* — Bravo, Marițo! Așa, Marițo!... *(crescendo).* Bravo, Marițo!... *(îi aruncă un miez de pîine în cap, rîzînd cu hohote. Marița rămîne împietrită. Ionică, făcîndu-se deodată serios și indulgent).* Adu friptura, Marițo! *(se așează la masă).*

MARIȚA *(trezindu-se, se precipită spre ușă).* — Da, domnule!

MAMA *(jumătate supărată, jumătate amuzată).* — Ionică!... *(cu autoritate).* Marițo!

IONICĂ *(cu un aer de dispreț caraghios, spre Marița).* — Ce oameni suciți! Așa, Marițo? *(isbucnește iar în hohote).*

MAMA *(dogmatic).* — Marițo, să știi de-acum înainte: cînd e supă, supa o aduci întîi la masă, apoi mîncarea care mai e și tocmai la urmă de tot friptura. Auzi?

SERVITOAREA *(fascinată de Ionică, cu ochii la el, fără să fi auzit ce i s'a spus).* — Da, mă rog!

IONICĂ *(serios, fixînd-o).* — Ai înțeles, nu-i așa? Acum adu friptura!

MAMA *(enervată, dela locul ei).* — Ionică, te rog să te liniștești!

IONICĂ *(fără să-și ia ochii dela servitoarea împietrită).* Așa, Marițā, friptura întîi!

MAMA *(autoritar, lovind puțin în masă).* — Marițo, adu supa!

SERVITOAREA *(iese brusc, trîntind ușa și mormăind).* Dracu să vă mai înțeleagă!

MAMA *(înțepată, sărind dela locul ei).* — Marițo! Te rog să n'o iei dela 'nceput cu obrăsniciile! Mie nu-mi plac servitoarele care răspund! Dacă vrei să stai la noi, ai să fii cuviincioasă, dacă nu...

IONICĂ *(calm, punîndu-i mîna pe braț).* — Predici în pustiu, maman!

MAMA *(montată).* — Să știi, Ionică! Începi să mă agasezi. Ce sînt aerele astea pe care le iei? Te joci cu servitorii?

IONICĂ *(cu un suspin și-o strîmbătură, punîndu-și șervetul jos).* — Uff! *(montîndu-se și el).* Dacă te cerți cu toate servitoarele și le schimbi la două săptămîni!

MAMA *(cu greutate și amenințare în glas).* — Ionică, te rog să nu-mi faci tu mie observații!

IONICĂ *(obrasnic).* — Da, nu-i așa? Să-mi faci numai *tu* mie!

MAMA *(foarte iritată).* — Ionică!

IONICĂ *(gata de luptă).* Ei, ce-i?

MAMA *(aducîndu-și subit aminte de ceva și calmîndu-se puțin).* — Cît ai dat pe pălărie?

IONICĂ *(cu o exclamație).* — Tot n'ai uitat? *(ridică mînile la cer într'un gest de desperare mută, apoi își lasă mînile să-i cadă peste masă, și-și apasă capul pe ele).* — După atîta osteneală *(stă un bun timp așa).*

MAMA *(face pe indiferenta, apoi subit, cu grije).* — Ionică! *(Ionică tace).* Ionică!... Ce-ai pățit Ionică? *(se scoală mișcată dela loc, se pleacă peste capul lui, cearcă să-i ridice fruntea).* Ionică!!... Ce sînt prostiile astea? Haide, mamă, fii cuminte! Ia să-ți văd ochișorii! *(luptă cu el ușor).* Lasă că are să-ți dea mama alți bani după masă. Cît îți trebue ție? Hai?

IONICĂ *(răsfățat, fără să ridice capul).* — O hîrtie.

MAMA. — Bine, dragă, lasă, nu mai fii supărat. Dacă nu ți-o da mama ție!... Parcă mai are ea pe altcineva? *(îl mîngîe și-l sărută pe păr).*

IONICĂ *(într'o mișcare bruscă, o apucă de după talie, isbucnind într'un hohot de rîs).* — Proastă mai ești, măicuță! zău, măicuță dragă! *(o sărută cu frenezie).*

(Cortina. Ce s'o mai fi întîmplat pe urmă nu mai știu).

IGENA FLORU.

COPILA MEA

ALEXANDRU CEUȘIANU

Iți pleci căpșorul tău spre mine'ncet,
Infiorare moale de atingeri ;
Catifelată blană, ca de ied
Și-un vag surîs din țara ta de îngeri.

Imi rup hîrtiile pe cari însemn
Fugarnica plămadă de gîndire ;
Rășina înghețată'n răni de lemn
Tu mi-o topești cu vocea ta subțire.

Un bazm,—eu nu știu cine l'a urzit
Atît de cizelat în stil și formă.
Ochi scumpi,—doi stropi din infinit,—
Dumnezeirea'ntr'o sublimă ciornă.

Zadarnic scriu ; observ că mă repet ;
Mi s'au ascuns șăgalnicile muze.
Cum îți pleci capul înspre mine'ncet
Simt șoapta unei rugăciuni pe buze.

ALEXANDRU CEUȘIANU

CARTEA, EDITURA ȘI CITITORUL

EM. PAUKER

Strigătului „Scrieți băeți, numai scrieți", scos de Eliad acum un secol, niciodată nu i s'a răspuns cu atita infrigurare ca în zilele noastre.

Astăzi „băeții" scriu, — nu se încurcă. Unii dintre dînșii scriu bine; alții, — bine de tot.

Intre ei și miile de cititori legătura cine s'o facă, dacă nu editorii?

Iată dece către editori s'au îndreptat de curînd toți aceia pe cari soarta cărții romînești îi interesează.

Abia înapoiați dela Bruxelles, dela marele Congres ce-a întrunit pe reprezentanții atitor însemnate institute de editură din capitalele Europei, — editorii romîni au fost puși în fața unor chestiuni pe care au trebuit să le dezbată la microfon, în prezența invizibilă a zeci de mii de ascultători.

La întrebările ce li s'a făcut, ei au dat răspunsuri în cari se găsesc observațiuni ce merită întreaga luare-aminte. Se află, în toate răspunsurile acestea și rețete pentru tămăduirea crizei de care — pe alocurea — pătimește și cartea. Dar din remediile acestea, unele nu pot fi desprinse din marea operă de lecuire de care are nevoe întreaga societate, cu atît mai mult la noi, unde analfabetismul stăpînește o imensă parte, din populația rurală cu deosebire.

Totuș, din răspunsurile pe cari noi, înfățișind institutul de editură al „Adevărului", le-am dat la Radio se va vedea — sperăm — cari sînt sfaturile ce — confruntate și complectate cu cele ale confraților intru editură — pot fi de pe acum aduse la 'ndeplinire, și cari sînt, pentru moment, numai material documentar și experiențe pentru remedii definitive viitoare:

— *Ca editor de carte romînească, cum vedeți rezolvarea problemei cărții, din punctul de vedere al răspîndirii ei în massele populare?*

— Este o problemă care privește atît instituțiile de cultură, care sînt editurile, cît și statul însuși. Editorii cunosc bine condițiile literare și technice, pe care trebue să le îndeplinească o carte spre a *trezi* interesul pentru lectură și a *satisface* gustul, odată deșteptat, față de cuvîntul tipărit. Prin îndeletnicirea lor, ei sînt în contact permanent cu publicul

care citește și cu cel care ar *voi* și *nu poate* să citească. Numai o colaborare între stat și editor poate duce la o mai mare răspîndire a cărții în massele populare. Cunoaștem toate greutățile financiare ale statului. Totuși, din puținul de care dispune, s'ar putea găsi sumele necesare pentru a se cumpăra volume, care zac astăzi — sumedenie — în depozitele editorilor. Aceste volume ar trebui trimise în special școlilor rurale, care asaltează toate editurile cu cereri de cărți gratuite, cereri care din nenorocire nu pot fi satisfăcute. S'ar obține și un preț mai redus al cărții și s'ar ajuta, intr'acest chip, la răspîndirea ei, învățătorii căpătînd instrucțiuni de a răspîndi cărțile primite printre săteni. Un exemplu l'am citit de curînd: d. Iacovlov, fostul primar al Botoșanilor, a cumpărat un număr de peste 1500 de cărți pentru biblioteca comunală populară din localitate. Cărțile cumpărate, spune d-sa, „reprezintă aproape tot ce s'a scris original în romînește, căci o bibliotecă nu trebue să cuprindă cărți selecționate numai prin conținutul lor literar intrinsec, ci și dintre cele ce au valoare sub raportul documentării istorico-literare". D. Iacovlov își arată mulțumirea de-a fi pus „jaloanele unui început, care va trebui să continue pentru cinstea orașului Botoșani".

— *Răspîndirea cărții la sate este o poruncă a culturii. Ce soluție vedeți în această privință?*

— Răspunsul la această întrebare l-am dat adineauri. Stocuri întregi de literatură minunată dela „Povestea Vorbei" lui Anton Pan pînă la culegerile de povestiri reconfortante și hazuri din zilele noastre, așteaptă în magaziile editurilor să fie distribuite, prin primării, sătenilor știutori de carte și bibliotecilor școlare și — pe unde sînt — și spitalelor rurale.

— *Sufletul și mintea lumii din fabrici, din ateliere, dela periferiile orașelor sînt secătuite de fascicole pornografice, fascicole de roman senzațional sau de aventuri bandițești. Dvs. cum vedeți un mijloc de a stîrpi acest flagel al corupecii cititorilor și de a se răspîndi în mijlocul muncitorilor cartea cea bună, cartea literară, cu substrat moral și educativ?*

— In ce privește fascicolele pornografice, lumea trebue să fie de acord că răspîndirea lor este un flagel. Există o lege împotriva pornografiei și în multe cazuri a și fost aplicată. Sancțiunile în această privință ar trebui să fie cît se poate mai severe. Acest gen de literatură nu găsește însă multă căutare. S'a putut observa, în ultimul timp, că traducerea romanelor așa zise pornografice a cam încetat. Alta este situația în ceeace privește fascicolele de roman senzațional sau de aventuri. Capodoperile lui Alexandre Dumas-tatăl, ale lui Eugène Sue sînt traduse în toate limbile europene. Cine n'a citit „Contele de Monte-Cristo", „Cei trei Mușchetari", Misterele Parisului", „Jidovul rătăcitor" ș. a. m. d. Și romane scrise de Dickens au apărut în fascicole, precum „David Cooperfield".

— *Nu m'am gîndit la aceste opere cînd am pomenit de fascicolele romanului senzațional sau de aventuri, ci la tipăriturile prezentate intr'o limbă romînească schilodită, cu subiecte care îmbolnăvesc sufletele, secătuesc imaginația. Nu găsiți că din pricina răspîndirii acestor fascicole dăunătoare, suferă și cărțile bune și mai ales cele de popularizare?*

— Desigur. Bibliotecile eftine de popularizare, în felul „Bibliotecii pentru toți", „Bibliotecii Dimineții" sau „Minerva" au pierdut și pierd zilnic din interes. In schimb, bibliotecile de aventuri, ciștigă teren. Să le osîndim? Ar fi de prisos. Trebue să fim în pasul vremii. Și depinde numai de editori și autori ca să nu se depășească limitele de unde literatura încetează cu totul și încep *numai* aventurile. Este cam acelaș lucru care se întîmplă în film. O operă cu oricît de bune tendințe pedagogice, dacă este aridă și neliterară, nu se poate compara nici pe departe cu un roman viu, care se slujește și de materialul senzațional, pentru *remorcarea* unor lucruri menite să instruiască și să educe. Incheerea morală este bine s'o lași cititorului să și-o tragă singur. Cititorul de romane senzaționale devine cu timpul cititor de literatură superioară și calea către Sadoveanu, Rebreanu sau Ionel Teodoreanu a trebuit *fatalmente* să treacă prin literatura de haiduci a lui N. D. Popescu și chiar prin cea a lui Panait Macri. Aș mai adăoga că picanteria mai mult ori mai puțin deochiată, este apanagiul unei pături zisă mai subțire, decît al păturii muncitorești.

— *De cînd ați înființat editura, ce scriitori romini ați tipărit?*

— Dacă ar fi să înșirăm numele tuturor scriitorilor romîni și titlurile acelora dintre operele lor care au fost editate de noi, am rupe prea mult din minutele rezervate în cadrul jurnalului radio problemei cărții și celei editoriale, iar, în scris, am ocupa un enorm spațiu de revistă sau jurnal. Dar cum și bibliografia este o știință, iar un catalog e o contribuție la bibliografia unei perioade de timp, încercăm o enumerare:

Regina Maria, C. Ardeleanu, I. C. Atanasiu, Jean Bart, N. Batzaria, Martha Bibescu, A. Bădăuță, G. Călinescu, Ludovic Dauș, Victor Eftimiu, Gala Galaction, G. Ibrăileanu, I. St. Ioachimescu, Barbu Lăzăreanu, Ion Minulescu, T. Mușatescu, Marta Rădulescu, Liviu Rebreanu, M. Sadoveanu,

H. Sanielevici, Damian Stănoiu, Const. Stere, T. Teodorescu-Braniște, Dem. Teodorescu, Dr. Ygrec. Dacă am omis cumva pe cineva, îi cer ertare. Majoritatea operelor editate sînt romane. Voi releva totuși volumul d-lui Atanasiu, „Pagini din istoria contemporană", splendida lucrare a d-lui Bădăuță, „Priveliști Rominești", piesa „Titanic Vals", care a obținut succesul cunoscut la Teatrul Național, studiul d-lui Barbu Lăzăreanu „Umorul lui Hașdău", lucrarea științifică a d-lui Henric Sanielevici.

— *Ați avut vreodată incidente cu scriitorii ?*

— Cu vreunul editat de noi, nu. In afară de micile incidente absolut inerente legăturilor dintre editor și scriitor. Siguranța scriitorului că volumul lui va avea un succes desăvîrșit; teama că se tipăresc prea puțin exemplare; protestările că volumul nu este lansat cu destul brio și... rezerva explicabilă a editorului. Intr'o polemică avută de curînd cu un scriitor dintr'ale cărui lucrări încă nu am avut prilejul să publicăm, spuneam: „Războiul între editori și scriitori va fi existat în trecut, cînd se citea foarte puțin... Azi însă, problema nu mai există. Scriitorii trăesc în bună armonie cu editorii. Unii scriitori pot avea iluzia că sînt în război cu editorii, în realitate însă, sînt în războiu cu... publicul cititor".

— *Ați editat vreun scriitor absolut necunoscut?*

— Pînă acuma, nu. Dar avem sub tipar. Aș putea totuși cita pe d-nii Const. Stere și G. Ibrăileanu. Lumea îl cunoștea: pe cel dintîi, ca pe un fruntaș al scrisului nostru politic; pe celălalt, ca pe maestrul criticei și istoriografiei literare rominești. Și iată că editura „Adevĕrul" dă la iveală o latură absolut necunoscută a talentului lor: meșteșugul de romancier. Lucrul acesta echivalează — cred — cu relevarea a doi scriitori cu desăvîrșire inediți.

— *Ați putea să ne spuneți care ar fi numărul total al exemplarelor de cărți pe care le tipăriți într'un an?*

— Editura noastră de cărți fiind încă tînără, v'aș putea da numai cifrele pe anul 1932. Am tipărit 35 volume rominești, 7 traduceri, în total 260.000 exemplare.

— *Spuneți-ne cîteva cuvinte despre activitatea editurii dv.*

— Desigur, despre activitatea noastră viitoare, vreți să vă vorbesc; căci asupra celei trecute v'am răspuns prin lunga și totuși incompleta enumărare pe care am făcut-o.

Avem în curs de tipărire: „Memoriile d-nei Agatha Bîrsescu", cu ocazia sărbătoririi a 50 de ani de teatru. „Nadia: roman de Olga Monta. Cîteva fragmente au apărut în „Adevĕrul Literar". „Destăinuirile colonelului Mihu", de colonelul C. Manolache. „In căutarea mea", note de călătorie de Demostene Botez.[1] Apoi „Prispa vraciului" de I. St. Ioachimescu, autorul volumului „Țărani și Tîrgoveți", care a epuizat trei ediții. „Răzvrătirea lui Dionisos", două lucrări științifice de H. Sanielevici. Unele capitole din aceste două volume au apărut în ziarul „Adevĕrul". „Aventurile din str. Grădinilor", roman de M. Sevastos, conducătorul „Adevĕrului Literar". D. T. Arghezi, maestrul versului, va publica „Cuvinte potrivite poeziei și... încrucișate cu Rebus", D. Petru Comarnescu, „America văzută de un tînăr de azi". Urmează romanul d-lui Celarianu, care a obținut premiul al II-lea Techirghiol, „Polca pe furate", „Rumba dragostei" de Alexandru Bilciurescu și M. Toneghin. D. Al. O. Teodoreanu a strîns într'un volum cronicile sale de gastronomie, apoi un volum de schițe umoristice de Ion Pribeagu. Așteptăm manuscrisul d-lui Liviu Rebrenu; un roman pentru care autorul n'are încă epilogul. D. Const. Stere urmează să ne predea manuscrisul volumului al 5-lea din seria „In preajma revoluției", intitulat „Nostalgie". Mai avem contracte semnate cu d-nii C. Ardeleanu, Damian Stănoiu și Camil Petrescu. Sînt sub tipar două volume ale unor autori care nu s'au produs încă sau prea puțin: D-na Margareta Moldoveanu și d-ra Anișoara Odeanu. Ca volume pentru copii, vor apărea înainte de sărbători „Lir și Tibișir" de N. Batzaria, mai cunoscut în lumea copiilor sub numele de „Moș Nae", „Pe unda fermecată", cronicile spuse la radio de d-na Titela Colonel Haqué și „Cartea celor 7 basme", de d-ra Marta Rădulescu, tînăra studentă, care a obținut marele succes cu volumul „Sunt studentă".[2]

— *Care este rostul premiului pe care l-ați organizat?*

— Emulația. Nu se poate obiecta că publicarea unui premiu pentru romane este de prisos, căci și așa literatura romanelor este destul de bogată. Asemenea premii se publică și acum în Occident, unde nu se scriu mai puține romane decît la noi. Ziarul „Le Temps", a cărui seriozitate este arhicunoscută în tot ce întreprinde, a acordat acum un an un asemenea premiu tot pentru romane și acelaș lucru îl face și anul acesta. Evenimentele de după războiu sînt de o asemenea gravitate, încît, oricît s'a scris pînă acum, credem că facem un real serviciu, stimulînd publicarea de noui opere, care să se ocupe de toate frămîntările de astăzi din țara noastră.

EM. PAUKER.

[1] Acestea au și apărut în prima jumătate a lunii Decembrie.

[2] Toate volumele pentru copii, enumărate aici, au apărut în Decembrie trecut.

AUREL ESCA

L-am cunoscut depe la 1906. Intr'o zi de toamnă mi se prezenta un tînăr sfiicios, cleric înalt, care căuta ocupaţie pe lîngă „Răvaşul" meu, unica revistă romînească în Cluj, ca să poată urma literele la Universitate. Din două vorbe ne-am înţeles. Aveam lipsă de un ajutor, care să ţină seamă de micile lucrări de administraţie, mărunţişuri de bucătărie fără de care nu se putea trăi. Cu redactarea mergea destul de uşor, colaboratori aveam, dar administraţia nu-mi plăcea cum merge. Spuneam tînărului ce avea să facă, în fiecare zi, un ceas, două, cînd îi convine, şi ce avea să primească în schimb. El asculta, cu privirile pierdute în depărtări, parcă nu-l prea interesa, dar primi totuşi şi-şi făcu slujba vreo cîteva zile, ca să nu vorbesc de săptămîni, dar odată încetă să mai vie, fără să fi spus ceva. Am înţeles pe urmă dela alţii, că nu-i plăcea să facă evidenţieri de restanţieri, şi că şi-a găsit rosturi mai bune pe lîngă „Luceafărul" şi ziarul „Lupta", din Budapesta.

Peste o vreme ne reveni colaboratorul dispărut, nu în persoană, ci în scrierile sale literare. Imi trimise, spre puplicare, cîteva poezii ale sale şi unele culese din popor, — folklor din satul său Porumbacul de sus, jud. Făgăraş. Am şi publicat cîteva din ele, sub semnătura: A. Seca. Aşa doria el.

După războiu l-am intîlnit iarăşi, la Cluj, în calitate de directorul sucursalei unei mari bănci din Bucureşti.

Deşi absolvise literele, după teologia dela Blaj, Esca mai făcuse şi un curs comercial la Graz, şi intrase în serviciul „Albinei" dela Sibiu. In timpul războiului, trecînd Carpaţii la Bucureşti, îşi continua studiile la litere, dar nu părăsea nici banca, care-l trimisese mai întîiu, după războiu, în America, pentru a crea acolo o sucursală a Băncii Marmorosch-Blank. De aci marea lui autoritate în ale băncilor. In 1927 ajunse director al Băncii Agrare din Cluj, dar accentuîndu-se criza, se retrase din nou la banca anterioară, care se răsturnă însă şi mai grozav.

De cîţiva ani astfel rămase în aşteptarea unor vremuri mai bune, care întîrziau prea mult să vină.

In aşteptarea asta vagă, lungă şi zadarnică, i-a venit boala, şi, după vreo trei luni, moartea. Mi se pare că este o

legătură mai mult decît cronologică, între acestea. Şi Esca era un suflet cu mult mai delicat, de poet duios, şi nu putea suporta atîta criză.

L-am văzut mai pe urmă, pe la începutul lui Octombrie, în clinica din Cluj. Deşi medicii ştiau că e condamnat, el mai avea nădejde de întremare. Am stat mult de vorbă, noi de noi, frăţeşte, în cămăruţa aceea mică a clinicei. Ne comunicam reciproc impresiile mai nouă din cărţile cetite. El îmi recomanda să cetesc „Din viaţa familiei Brătianu", memoriile d-nei Sabina Cantacuzino, ce le cetise, se vede, şi în care am cetit, zilele acestea, interesante note şi completări de M. Theodoreanu Carada. Eu, la rîndul meu, îi spuneam de lectura mea din „Scara lui Iacob" de marele „Papini, şi îşi exprima dorinţa să cetească ceva" serios, solid.

Ii promisesem o carte de cuprins „serios", cum doria. Dar cînd l-am cercetat a doua oară, nu l-am mai găsit. Era dus acasă. Nu l-am mai văzut, dar accentele de amare desiluzii, ce-mi răsunau încă, din ultima conversaţie, nu le voi uita. Era nemulţumit de politica, de economia, de literatura, chiar şi de poezia „modernă", şi aci îi dam şi eu dreptate.

La 16 Decembrie şi-a dat sufletul, iar azi a fost depus în mormînt. Reţinut în casă de o gripă, n'am putut asista măcar la actul funebru, dar tocmai de aceea parcă simt lipsa de a mai vorbi cu acest delicat poet al pămîntului nostru oltenesc. Recitesc, deci, versurile lui publicate în „Răvaşul" din 1907:

Ţin fruntea în palmă răzimată
Şi ochii pironiţi în carte,
Dar gîndurile mele aleargă
Departe, undeva, departe.
Căsuţa albă din poiană
Duios din neguri se desface.
O! de-aş putea să ştiu, acuma,
Sărmana maica mea, ce face?
Poate priveşte tristă 'n zare,
Poate-i cu acu 'n mîni şi coasă,
Şi cine-mi poate spune mie
De nu-i ud firul de mătasă.

Cît de mult spune nedumerirea fiului depărtat: ....,de nu-i ud firul de mătasă"...

Dragostea de sat, duioasa iubire de familie, şi în sensul mai larg al neamului, iată notele ce se regăsesc în toate poeziile lui Esca.

Iată acum şi o poezie ocazională a răposatului:

NOAPTEA DE CRACIUN

Un ger năpraznic e afară
Și ceru-i limpede, oglindă,
Răsună ne 'ntrerupt de-asară,
Vioaie glasuri de colindă:
Sub coperișele de paie
S'ascund căsuțele mărunte,
Atita svon de zurgălaie
Și-atita sgomot, ca la nunte.
Băeți neastimpărați s'adună
Și-aleargă chiotind pe stradă,
In veselia lor nebună
Se bat cu bulgări de zăpadă.
La geamurile mici, surate
Privesc în ulițe tăcute,
De dragoste înfiorate
Și de dorinți necunoscute.
Tresar la sgomotul de pasuri
Cind jalea dă să le cuprindă;
Pe sub ferestre 'n mindre glasuri,
Pornește vesela colindă.
Atita veselie în satul
La care gindurile-mi zboară.
Feciorii trec cu colindatul
In sunet dulce de vioară,
Și bucurie în orice parte
Și fețe înveselitoare.
De feciorașul dus departe
Și-or mai aduce aminte oare?

Cetind aceste strofe ale colaboratorului meu de oarecînd, mă supără și mai mult că nu pot asista la înmormîntarea lui în cimitirul Clujului. Sînt numai cîțiva pași și n'am voie să-i fac. Mă pierd în ginduri asupra nestatorniciei vieții pămintești...

Un vint de miază-noapte bate, pare...
Tresar... O undă lină de cintare
Și-un glas, ca și de clopot de vecerne...
Se deslușește... „Sfinte făr' de moarte...
Indură-te spre noi!..." Cum bate vintul
Și vijiie... abia s'aude cintul...
Ca o doinire lină de departe
Cintarea crește iar și scade iară
Pină 'ntr'un timp... și-apoi il îngropară...
In suflet imi răsună 'n taină șoapte :
....„Iar omul e ca iarba 'n traiul lui,
Și zilele lui... ca floarea cimpului"...

Așa citesc în „Răvașul" meu dela 1907, p. 797, lunecind astfel peste paginile în care a înflorit și sufletul idealist și creștinesc al bunului romîn, Aurel Esca.

Versurile acestea nu sint semnate, așa că nu știu, dacă sint de Esca sau de Dafin, — alt poet colaborator, — dar ele se potrivesc de minune cu aceste triste clipe.

Cluj, 18 Decembrie 1933.

DR. ILIE DAIANU

CRONICA LITERARA

IONEL TEODOREANU: GOLIA

D. Ionel Teodoreanu este un scriitor cu mult prea cunoscut, pentruca să fie nevoie să-l prezentăm şi să-l caracterizăm. Ne vom mărgini în cronica asupra ultimului său roman *Golia*, să facem o scurtă analiză şi prin ea o recapitulare a ceeace alcătueşte adevăratul său merit. Un scriitor de valoare poate fi, alternativ, mare sau mic, după unghiul sub care îl priveşti. Dacă în roman cauţi numai împletirea faptelor şi deci, într'un fel, satisfacerea curiozităţii, multe opere de adîncime şi de analiză rămîn neînţelese. Iar dacă dimpotrivă nu eşti sensibil decît la luminile mărunte de stele îndepărtate ale vieţii sufleteşti absconse, scrierile epice, constructive, îţi vor părea facile. Cititorul să nu se grăbească a zice: Romanul cutare este interesant, plin de observaţie, dar e lipsit de intrigă, ori: Romanul acesta e bine construit, dar n'are adîncime. Sînt ape mari în întindere şi ape mari în adînc. Intrebarea este dacă cantitatea de adevăr e apreciabilă. Ingrădirile pe care le pun unii romanului, în virtutea cărora scrieri de mare vocaţie devin deodată lipsite de orice merit, pentrucă au contravenit unor reguli de nimeni impuse, sînt de natură să altereze dreapta judecată. Iată de ce o cronică despre cartea d-lui Ionel Teodoreanu, care ar încerca să stabilească pe rînd dacă opera în chestiune are intrigă, personagii viabile ori capitole bine legate între ele, nu ar fi la locul ei. „Golia", ca şi alte scrieri ale autorului, produce plăcere estetică. Adevărata critică constă în descoperirea cauzelor obiective ale acestei plăceri.

Din punctul de vedere al afabulaţiei, „Golia" cuprinde întîmplarea nefericită a tînărului Adrian Arabu, care, îndrăgostindu-se de o tînără fată de extracţie dubioasă şi ilegală, Tia, mai mult dintr'o confuzie cu copia desăvîrşită şi aristocratică pe care o înfăţişează sora ei, Nilda, ajunge să descopere, după căsătorie, că tînăra lui soţie este o depravată josnică, în vinele căreia clocoteşte încă sîngele ţigăncii care, în colaborare cu boerul Golia, îi dăduse naştere. Cea mai mare parte a acţiunii se petrece într'un azil de bătrîne din Bucureşti, prilej pentru autor de a ne înfăţişa cîteva figuri stranii pînă la fantastic.

Zugrăvirea mediului este făcută de d. Ionel Teodoreanu nu prin acumularea de note provenind din funcţionarea tu-

turor simţurilor, ci printr'o reacţiune în deosebi tactilă la lumea din afară. E aici un simţ de apropiere sau de repulsie faţă de fenomene, care le constată sănătatea sau incompatibilitatea cu viaţa organică normală. Intr'un cuvînt, măsura fenomenelor este capacitatea lor de a spori elanul vital al scriitorului. De aceea am putea împărţi imaginile sale în stenice, adică active, şi astenice, adică deprimante. Cînd bunăoară eroul intră în azilul de bătrîne, e cutremurat de fiorul încetării vieţii calde animale, exprimată aşa de nimerit prin noţiunea de reptilă:

„Din prag mirosea a zid vechi, a mucegai, a şoarece şi a arhivă. Ş'acolo întuneric, dar nu cel provizor şi superficial al caselor cu electricitate. Un întunerec dens şi adînc îmbinat cu o umezeală care-l întregea, devenind un atribut direct al fiinţei lui opace, ca sîngele cel rece din trupul reptilelor".

Interioarele bătrîne şi prăfuite îi sugerează idei de sterilitate şi infirmitate, de groapă, extincţie a luminii şi cadavru:

„Ajunseră. Un gang lung, boltit, de plafonul căruia atîrna un candelabru fără luminări. Prinsă c'un cîrlig de zid, o lampă afumată mai mult colora întunericul în gălbui de comoară desgropată, decît îl lumina. Dealungul zidului, cîteva canapele, stînd acolo pentru nimeni ca în pod, unele şchioape, toate şubrede, cu telurile sparte atîrnînd pînă'n podele ca nişte ugere sterpe, căptuşite cu catifele roase şi decolorate, — erau adîncite ca şi cum ar fi adăpostit trupuri nevăzute care-şi întipăreau conturul greutăţii.

„Un bufet deschis arăta rafturi cam deşarte, cîteva pahare, farfurii desperechiate, şi o bucată de pîine pe care străluceau ca nişte ochelari negri doi gîndaci scorţoşi.

„Cîteva cufere de lemn cu capac bombat, o umbrelă spartă..."

Mobila din azil este fără îndoială o mobilă bolnavă, cu leziuni adînci, simbol al decreptitudinii, iar gîndacii negri sînt elementele cele mai apte să producă repulsie de vechiu şi canceros.

Cu alt sentiment se apropie eroii de natura vecinic vie. Iarba verde le dă beţii şi puls activ.

„Parcă fusese clădită pe alt pămînt decît al Bucureştilor, — cetim în altă parte, — casa lui Golia. Un pămînt cu seve robuste, din care iarba ţîşnea intens verde, deasă ca în incinta mînăstirilor dela munte. Trupul culcat în ea, nu întîlnea duritatea osoasă a pămîntului, ci moliciunea unui păr de femee, bogat despletit. Glasul păsărilor neturburate în copaci, mărea impresia de sălbatecă singurătate pe care o găseai acolo ca în pustă, cu cerul deasupra şi iarba sub trupul culcat în dulcea ei desime suplă, vegetal parfumată de

sucul verde, și cimpenesc îmbinată cu naivitatea florilor mărunte..."

Mușcarea din fructele cărnoase, zemoase, este la Ionel Teodoreanu un gest antitetic strivirii fetide a unui gîndac. E regenerarea trupului în apa vie a naturii rodnice:

„Cu mina stingă scosese din sin o caisă verde. Mușcase din plinul ei. Carnea aguridă scrîșnea sub dinții ei tari. Mîncase ronțăind. Din rana acrișoară a fructului adinc mușcat, venea o acidulare care șfichiuia mirosul blînd al ierbii cosite. Se ridicase parcă un abur verzui de jur împrejurul picioarelor ei goale. Și trupul ei avea dulceața frustă a mustului nefiert și miros de pîine caldă".

Și fiindcă a venit vorba de imagini alimentare, mulți vor fi observat în opera d-lui Teodoreanu voracitatea de fructe și dulciuri a eroilor, sănătatea dinților cari mușcă, semn al unei mari vitalități. Babele din azile fură și ele fructe, pentru a suge din ele o ultimă sevă proaspătă.

„Băbuța culegea caise verzi. Dar nu smulgea cu gestul tînăr și crud al celui care vrea să muște nodul de suc verde care țipă în dinții străpeziți. Își îndrepta degetele tremurătoare și sbîrcite spre rotunzimea dură a caisei crude, și parcă o ruga să vie în mîna ei".

Eroii D-lui Teodoreanu din „Golia", ca dealtfel din toate romanele sale, se împart în două categorii; de o parte diferite trepte de sănătate, pe de alta multiple grade de infirmitate, exemplificate printr'un cocoșat, printr'o oarbă, și prin un număr de bătrîne.

Și cînd face portrete, autorul le determină după aceeaș măsură a vitalității.

Golia e un ghebos cu sîngele alterat, rece, un palid monstruos, o greșală a naturii în elanul ei vital, iar senzația astenică se concretizează în șoarecele mort și în nocturnul liliac:

„Spîn și palid ca scopiții, cu buze subțiri, avea și el păr roș, aur goliesc: culoare dată neamului ca o stemă. Umerii obrajilor proeminenți, și oblicitatea ochilor deseori încrucișați, îi alcătuiau o mască morbid mongolică, dominată de o frunte țuguiată, creață. Disproporționată, falca de jos atîrna greoae, ducînd mai departe buza ei decît cea superioară.

„Și mînile și picioarele erau prea mici, în armonie dealtfel cu statura lui pitică, dar oricum, penibile pentru un bărbat. Aveai impresia că-s lăbuțe de liliac, aparent numai devenite mîini și picioare gata să-și recapete ghiarele membranoase.

„Purta ghete cu tocuri femeești, din cale-afară de înalte, ceeace-i dădea un mers mărunt, sacadat, țapăn, — neomenesc. Niciodată nu gesticula, deși era de o nervozitate bol-

năvicioasă. Mînile-i atîrnau mereu neinsuflețite, palide, reci, ca degerate. Cînd dădea mîna cu cineva, mînuța lui rămînea în mîna celuilalt, ca un șoarece mort".

Priviți acum pe Nilda. Frumusețea ei este sinonimă cu sănătatea tinerească și animalică, exprimată în imaginea pisicii de Angora:

„Avea un cap mic și perfect rotund ca al pisicilor de Angora, și ca și ele, un fel de trufie întrebătoare în portul capului cu ochi mult mai negri decît ai brunelor fiindcă părul ardea de jur împrejur ca un aur de salbe în jăratec țigănesc. Era îmbrăcată cu o rochie lungă de mătase neagră care aluneca pînă deasupra vîrfurilor pantofilor de bal abea întrezăriți, ca două capete de rîndunele gata să sboare din acelaș cuib, dînd trupului înălțimea sprintenă a unei dimineți de primăvară".

Tia are și ea un sînge abundent și o tăietură cu coasa la un picior îi provoacă o hemoragie care preface batista legată de Adrian într'o funtă roșie.

Acesta este vasăzică meritul esențial al romanului d-lui Ionel Teodoreanu: bucuria de a trăi, intuiția frumuseții tinereții și a iubirii, oroarea de putreziciune și decreptitudine, toate acestea exprimate, în afară de cazurile de exces, în imagini fericite, ca de pildă aceasta:

„Ne-am oprit la ora dejunului într'un loc pe care toți păunii lumii — cei verzi — își lăsaseră cozile".

Sau aceasta:

„Pornisem toți trei să ne plimbăm prin munți; în drum, am întîlnit întîii cosași. Ne-am oprit să-i privim. Florile și iarba se răsturnau subt pașii lor ca spumele în urma elicei".

Sînt în paginile romanului momente puternice, sub raport epic: brusca schimbare a Tiei, revelarea dureroasă a structurii ei atavice. Remarcabile și acestea și constituind un vădit progres față de producția trecută, ele nu trebue să ne aducă în starea de a ignora că ceeace este mai bun în opera d-lui Ionel Teodoreanu e tocmai acea expresie înaltă a vitalității.

G. CALINESCU.

LIVIU REBREANU: RASCOALA

Dramaticul episod al răscoalelor ţărăneşti din 1907, una din cele mai caracteristice pagini din istoria contemporană a societăţii noastre din vechea ţară, îşi căuta de mult scriitorul care să utilizeze în cadrul unui roman, bogatul material psihologic şi social ce i-l oferea conţinutul său sbuciumat şi inviforat de patimi.

Admirabil prilej pentru afirmarea valoarei unui romancier.

Această sarcină şi-a luat-o d. Liviu Rebreanu, prin publicarea ultimului său roman „Răscoala". Vom vedea, în care măsură a reuşit.

Este interesant să redăm în primul rînd metoda de lucru a scriitorului şi technica folosită în crearea romanului, astfel cum credem că se desprinde din citirea acestuia, înainte de a trece la critica propriu zisă a operei sale.

„Răscoala" apare ca o cronică fidelă a revoluţiei ţărăneşti din 1907, zugrăvită de romancier cu deosebita grijă de a respecta adevărul istoric, utilizînd bogatul material documentar, pe care l-a strîns cu pasiunea unui sociolog.

Această dorinţă de documentare, ca metodă de lucru, ce ni-l aminteşte pe Flaubert, este credem cea mai indicată, atunci cînd vrei să redai sufletul unei epoci, cum năzueşte d. Rebreanu, prin punerea în acţiune a tuturor claselor sociale din timpul revoluţiei, a ţăranilor răsculaţi, a micei burghezii şi a clasei culte, în care intră puţin diferenţiaţi, boerii stăpînitori ai pămînturilor ce prilejuesc răscoala şi pătura conducătoare, oamenii politici, care guvernează ţara în acea vreme.

Desigur că la baza metodei de lucru a d-lui Rebreanu, în romanul de care ne ocupăm, este, în prima linie, observaţia directă — şi d-sa este un minunat cunoscător şi profund observator al clasei ţărăneşti, aşa cum îl cunoaştem şi din romanul „Ion" — completată însă printr'o remarcabilă documentare.

In ce priveşte technica construcţiei romanului, autorul a situat în „Răscoala" două personagii centrale, boerul Miron Iuga, ca reprezentantul cel mai autentic al boerimei legată prin tradiţie de moşiile sale şi un alt personagiu, ţăranii din satul Amara de pe moşia boerului Miron, priviţi în ansamblul lor, ca grup social, animaţi de voinţa colectivă de a avea pămînt, în antagonismul dintre dînşii şi boerul Miron, la început surd, mocnit, nehotărît, apoi tot mai răspicat, pînă la isbucnirea răscoalei.

Deşi romanul îmbrăţişează dinamica revoluţiei din întreaga ţară, autorul însă a localizat-o în special în satul Amara, pentru a putea concretiza şi închega personagiile sale şi a reda fiecare etapă a evoluţiei răscoalei, pe planul unei acţiuni bine definite a romanului.

Este evident că cel de al doilea personagiu central al romanului, ţărănimea din Amara, păstrînd unitatea unui cor din tragediile antice în manifestările sale colective din cursul revoltei, se diferenţiază în alte personagii, ţăranii capi ai răscoalei, care în afară de suflul impetuos al voinţei colective în care se integrează şi care-i domină, au personalitatea lor proprie, unii mai reprezentativi, alţii, simple personagii secundare, de care se serveşte autorul în mod incidental, în redarea acţiunei de ansamblu a revoluţiei.

Conflictul dintre boerul Miron Iuga — tipul boerului care-şi iubeşte moşia cu înfrigurare, voluntar, autoritar, reacţionar în concepţii, dar drept, muncitor, posedat de ideia că pămîntul trebue să rămînă al boerilor în virtutea tradiţiei, neînţelegător al principiilor noi sociale de emancipare a ţăranului ce-şi deschideau drum la acea epocă şi a vitalei nevoi a acestuia de pămînt, pentru ca o întreagă clasă socială să nu fie destinată pieirei — şi ţăranii din satul de pe moşia boerului Miron, chinuiţi de mizerie, obsedaţi de dorinţa de a avea pămîntul pe care-l muncesc pentru alţii, este redat în toate proporţiile sale epice, de luptă fără speranţă pentru ţărani, cu rădăcini adînci în trecut.

Evoluţia revendicărilor ţărăneşti, avînd ca punct de plecare dorinţa manifestă a ţăranilor fruntaşi de a cumpăra pămînt din moşiile boerilor, alături de speranţa altora, a celor mulţi şi săraci, ca pămîntul boeresc să le fie atribuit fără plată, nemărturisită la început, planînd doar în mod vag în atmosfera saturată de nemulţumire, însă prinzînd cu timpul consistenţă, pînă ajunge leit-motivul revoluţiei, — mistica răscoalei astfel cum e concepută de ţărani, ca o luptă între voinţa lui Vodă de a li se împărţi pămînturile şi împotrivirea boerilor, anunţată de călăreţi pe cai albi ce cutreeră satele — scenele de revoltă în care patimile se deslănţuiesc violente în acţiuni anarhice şi destructive ale massei ţărăneşti mînate de instincte, fac parte integrantă din acţiune şi-i dau romanului un pronunţat caracter social.

D. Rebreanu, în zugrăvirea acestei violente ciocniri între

boeri sau reprezentanţii lor, — arendaşii, — şi ţărani, încearcă să fie perfect obiectiv şi reuşeşte. Redă realitatea evenimentelor cu indiferenţa cu care oglinda reflectează obiectele înconjurătoare, fără a lua vre-o atitudine, impersonal, aproape impasibil. Nu se mulţumeşte însă să nareze evenimentele, ci le şi explică, urmăreşte cauzele, desprinde efectele, însă numai în această măsură interpretează realitatea, abţinîndu-se a purta judecăţi asupra personagiilor, a acţiunilor lor.

Deşi această atitudine a romancierului Rebreanu este în funcţie de temperamentul său, şi de concepţia sa de scriitor, ea este credem, una din calităţile fundamentale ale „Răscoalei", aceia de a lăsa conflictul dintre boeri şi ţărănime, care reprezintă două forţe sociale opuse, să se desfăşoare în cadrul acţiunei romanului conform logicei fireşti a lucrurilor, fără a interveni în favoarea vre-unuia dintre protagonişti.

In afară de cele două personagii centrale ale romanului de care am vorbit, dl. Rebreanu pune în mişcare pe al doilea plan al acţiunei şi cîteva personagii reprezentative, cum sunt: tînărul Grigore Iuga, fiul boerului Miron Iuga, care face tranziţia între intransigenţa ireductibilă a bătrînilor boeri reprezentaţi prin prototipul lor Miron Iuga şi revendicările ţăranilor; tînărul poet ardelean Titu Herdelea, care-i serveşte autorului de a pune în scenă şi clasa micei burghezii a Capitalei cu care Herdelea vine în contact direct, în dorinţa romancierului de a înfăţişa o frescă cît mai completă a societăţii romîneşti din epoca răscoalelor ţărăneşti; Nadina Iuga, soţia lui Grigore Iuga, femeia cochetă şi frivolă de o drăcească frumuseţe, aparţinînd clasei boereşti, necesară redărei moravurilor acestei societăţi; Boerescu şi Baloleanu, prefecţii de Judeţ ai celor două partide politice, care se succed la cîrma ţării în timpul răscoalelor, egal de neînţelegători ai evenimentelor sociale ce le trăesc, demagogi în opoziţie, reacţionari la guvern, prin care autorul zugrăveşte viaţa politică a vechiului regat în 1907; apoi o serie de personagii secundare, cu care dl. Rebreanu isbuteşte să înfăţişeze într'un conţinut dens şi reţinut, uneori eliptic e drept, întreaga viaţă socială din acea epocă.

Dl. Rebreanu, în prezentarea acestui tablou viu al societăţei romîneşti, dă dovadă de o deosebită putere de imaginaţie sintetică.

D-sa apoi excelează în punerea în mişcare a mulţimei, în redarea psihologiei masselor, cînd patimile pornesc din adîncul sufletelor involburate, a acelei forţe oculte care le îndeamnă la distrugere şi la acte de anarhie, a nebuniei colective deslănţuite, care nu mai cunoaşte zăgazuri.

Agitaţiile ţărăneşti au mişcarea spontană a vieţei, trăesc, sunt adevărate sub condeiul d-lui Rebreanu, de o impresionantă forţă descriptivă.

Scena pregătirei luptei dintre ţărani şi armată, este de un dinamism excepţional şi de lărgime epică remarcabilă. Este iarăşi de relevat energia dramatică a scenelor de revoltă: împuşcarea ţăranului Trifon Guju de către boerul Miron, apoi omorîrea acestuia de ţărani, violarea boeresei Nadina de ţăranul Petre Petre, castrarea fiului arendaşului Platamonu. Toate aceste scene, grele de barbarie, sunt zugrăvite cu o siguranţă desăvîrşită, în trăsături vii, scurte, expresive.

Dl. Rebreanu, avînd înţelegerea intimă a vieţei de la ţară, reuşeşte să creieze o atmosferă autentic rurală, în care se desfăşoară drama răscoalei — din care desprindem imagini admirabile, ca hora de Duminică, sfaturile ţăranilor în bătătura cârciumei, tot mai dese în preajma revoluţiei — şi să redea cu forţă şi preciziune tipurile ţărăneşti, care participă la răscoală.

Insă în înfăţişarea vieţei sociale a păturei culte, orăşeneşti, d-sa se mărgineşte s'o caracterizeze, privind-o aproape exclusiv prin prisma sterilelor agitaţii politice, fără a căuta s'o aprofundeze, să-i prindă esenţialul.

Romancierul omite de asemenea să se ocupe de frămîntarea intelectuală a epocei, să releve punctele de contact ale acesteia cu mişcarea socială de la ţară, ceia ce într'un roman social, cu pretenţia de a reda toate aspectele vieţei romîneşti, este orişicît o lipsă.

Chiar Nadina, unul din personagiile feminine reprezentative ale romanului, de care autorul face o largă utilizare, spre a servi anecdoticul revoluţiei şi a-i da astfel caracterul real, trăit, nu este suficient interiorizată, în analizarea stărilor sufleteşti ce i le provoacă evenimentele la care participă şi a mobilelor intime ce o decid să acţioneze într'un anumit fel.

In schimb, în crearea lui Miron Iuga redat cu o claritate de viziune surprinzătoare, romancierul a isbutit să realizeze un personagiu cu viaţă interioară intensă, înzestrîndu-l cu acea forţă de caracter şi de intransigenţă, care-i dă o grandoare deosebită în lupta inegală cu revendicările ţărăneşti, — cu toată lipsa sa de adaptare şi de înţelegere a unei epoci în care emanciparea socială a ţăranilor era imperativ categoric — şi face din acesta un exemplar de elită al clasei boereşti, încă de atunci în decadenţă.

Am spus că ţăranii d-lui Rebreanu din „Răscoala" sunt impresionant de reali şi de veridici, dar mai ales cînd rămîn şi acţionează în spiritul psihologiei colective. Avem însă cazul

lui Petre Petre, un ţăran tînăr, din care romancierul voeşte să facă un cap al răscoalei, un erou al revoluţiei, al cărui suflet este de o structură psihologică mai complicată. Mai ales autorul îl transpune în stări sufleteşti delicate ca aceea ce-i sbuciumă bietul său suflet de om primitiv, după violarea Nadinei. In aceste situaţiuni cel puţin, ni se pare că analiza lui Petre Petre este şovăelnică, lipsită de claritate şi de pătrundere.

Nu putem încheia această cronică, fără a ne opri asupra stilului atît de mult discutat al d-lui Rebreanu.

Fără îndoială că acesta n'are ritmul armonios al frazelor, nu posedă simţul culoarei şi al formei, ştiinţa de a folosi cuvintele ca sunete şi ca imagini, calităţi stilistice pe care le stăpîneşte într'un atît de înalt grad d. Sadoveanu.

Fraza d-lui Rebreanu e oarecum seacă, strict narativă, uneori monotonă, lipsită de eleganţă artistică.

Şi totuşi se observă la dl. Rebreanu o evoluţie în bine în stilul său, pe care şi l-a corectat mult în decursul carierei sale literare de la „Ion" pînă la „Răscoala".

Aceste lipsuri ale stilului d-lui Rebreanu sunt însă din plin compensate de valoarea sa intrinsecă de romancier, cu simţul arhitectonic în construcţia romanului, cu concepţia sa largă şi comprehensivă în înfăţişarea stărilor sociale din 1907, cu acea siguranţă a viziunei în tălmăcirea frămîntărei masselor ţărăneşti redată cu forţa şi luciditatea unui mare scriitor.

EMIL PUŞCARIU.

Ş T I I N Ţ E S O C I A L E

1907 — 1933

— Actualitatea unor „note" ale lui I. L. Caragiale —

Anul de sumbră amintire 1907, anul răscoalelor ţărănimii biciuită de mizerii, revoltată de cascada nedreptăţilor, săvîrşite de o burghezie cinică şi inconştientă, care nu avea nimic din părţile bune ale surorei sale din lumea civilizată a apusului, progresism, toleranţă, laicism, a prilejuit şi creatorului comediei satirice romîneşti, cîteva reflecţii asupra realităţilor care au dus la tragicele frămîntări de atunci.

Ion L. Caragiale n'a avut studii speciale de sociologie şi n'a fost ceeace se cheamă „sociolog" în zilele noastre. Dar Ion L. Caragiale a înţeles realitatea socială a acelui timp mai bine decît ar putea-o face un sociolog cu presumpţioasă pregătire ştiinţifică.

Sigur că superioritatea sa se datoreşte şi faptului că a trăit tragedia acelui an roşu, după cum a trăit întreaga comedie a moravurilor unei burghezii superficiale, pe care a pictat-o în micimea, ridicolul infinit şi meschinăria ei specifică.

Comediile lui Caragiale sînt cele mai autentice şi instructive documente asupra vieţii sociale de la începuturile burgheziei citadine romîneşti. Tipurile sociale, psihologia, morala, caracterul, cultura de faţadă a acelor vremuri, sînt atît de clar şi ilustrativ intuite încît cel mai erudit studiu istoric şi sociologic le poate echivala. Teatrul lui Caragiale este dintr'odată studiu sociologic şi operă de artă.

Junimistă ori nu, critica socială cuprinsă în opera sa de teatru este profund adevărată.

Despre evenimentele din 1907 şi cauzele lor, Caragiale a scris vreo trei articole reunite într'o broşură de 32 pagini cu titlul: „*1907 din primăvară pînă în toamnă*" (Cîteva note).

Părerile unui aşa de mare scriitor şi modul de a vedea cauzele convulsiunilor sociale ale unui an atît de important pentru istoria noastră politică şi socială, au o deosebită valoare.

Nu asupra acestei valori a notelor lui Caragiale, vom insista însă. Poate că astăzi, după două decenii, aceste însemnări ar interesa doar o mînă de oameni preocupaţi cu reconstituirea fidelă şi minuţioasă a trecutului. Ci vrem să punem în lumină curentă strania actualitate a unor observaţii privind realităţile sociale şi politice din 1907, şi făcute în acel an. Raportate la situaţia de acum, ele îşi păstrează intactă aceeaşi valoare şi semnificaţie caracteristică. Nu este greu de stabilit concluziile, pentru înţelegerea momentului actual economic, politic şi psihologic. Comparaţia stărilor din 1907 şi 1933, va dovedi identitatea aproape perfectă dintre aceste două date.

Structura economică a ţării în 1907 (e vorba de Vechiul Regat) era aceasta: pămîntul era stăpînit de trei categorii de proprietari:

1. *marii proprietari*, printre cari se prenumără statul, Coroana cu domeniile ei nesfîrşite, fundaţiile de binefacere (Eforia Spitalelor) şi cele culturale (Academia),
2. *proprietarii mijlocii* şi
3. *proprietarii mici*, massa enormă a ţăranilor împroprietăriţi în 1864 şi 1888.

Incolo „cîteva începuturi de industrie, protejate într'un mod scandalos de către stat".

Pe această infrastructură economică se ridica o supra-

structură politică, administrativă și intelectuală caracteristică.

Iată cum definește Caragiale momentul politic: „Partidele politice, în înțelesul european al cuvîntului, adică întemeiate pe tradiție, pe interese vechi sau nouă de clasă și prin urmare pe programe de principii și idei, nu există în Romînia. Cele două așa numite partide istorice care alternează la putere, nu sînt, în realitate decît două mari facțiuni, avînd fiecare, nu partizani, ci clientel. Capii facțiunilor sînt mai mult sau mai puțin ambițioși politiciani. Firește că nu punem la îndoială nici patriotismul, nici curatele lor intențiuni: „toți, toți, cum zice Antonius, sînt bărbați onorabili!" Iar clientela este plebea incapabilă de muncă și neavînd ce munci, negustorași și precupeți de mahalale scăpătați, mici primejdioși agitatori ai satelor și împrejurimilor orașelor, agenți electorali bătăuși; apoi productul ibrid al școalelor de toate gradele, intelectualii semiculți, avocați și avocăței, profesori, dascăli și dăscălași, popi libercugetători și răspopiți, învățători analfabeți — toți teoreticieni de berărie; — după aceștia, mari funcționari și impiegați mititei, în imensa lor majoritate amovibili. (Comerțul e cea mai mare parte în miinile străinilor: în Moldova, evrei; în Muntenia, greci, bulgari, albanezi, romîni supuși unguri, toți streini fără drepturi politice, nici comunale)". p. 10-11.

Situația administrativă nu era mai roză:

„Administrația e compusă din două mari armate. Una stă la putere și se hrănește; alta așteaptă flămînzind în opoziție. Cînd cei hrăniți au devenit impotenți prin nutrire excesivă, iar cel flămînzi au ajuns la complectă fomină, încep turburările de stradă... Plebea, clienții, cu studenții universitari și școlarii din licee, conduși uneori de profesori universitari, cer numaidecît răsturnarea guvernului. Facțiunea de la putere, supranutrită, este incapabilă a mai ținea piept torentului popular, adică facțiunii răsbite de foame; iar Regele, gelos de reputația europeană de liniște și ordine a statului său, este silit să concedieze, *avec force compliments*, cabinetul, care avea aproape unanimități în Parlament, pentru a însărcina pe capul opoziției cu formarea unui nou cabinet, cu disolvarea Parlamentului și a tuturor consiliilor județene, urbane și rurale, cu convocarea colegiilor electorale pentru constituirea unui nou Parlament și unor noui consilii, — care toate după bunele obiceiuri consacrate, sînt firește aproape unanime partizane ale noului guvern.

Care va să zică, în loc să derive guvernul din majoritatea reprezentației naționale, derivă unanimitatea acesteia de la guvern". (p. 12).

Mecanismul schimbării guvernelor, ca și motivele cari duc la schimbare sînt cum nu se poate mai clare. Ce schimbări se făceau?

„O clientelă pleacă, alta vine; flămînzii trec la masă, sătuii la penitență. Și asta așa mereu..." (p. 13).

Oligarhia, fabrica, educația și cultura publică în consecință, cu scopuri de augmentare a serviciilor publice. Toate școlile dela primară pînă la Universitate, pregăteau pentru aceste funcții publice. De aci a provenit acea „oligarhie de aventură" care stăpînea țara. O floră cu totul specifică.

„An cu an, apar proaspeți pe arena publică, în poze teatrale, teoreticienii, reformatorii și patrioții, placizii făuritori de sisteme noui, instigatorii exaltați, șoviniști, naționaliști, iredentiști, antisemiți, xenofobi, călărind pe întrecute fiecare pe calul său de bătae, spre uimirea naivei trîndave plebe, servanta oligarhiei". (p. 15).

Despre aceiași oligarhie, Caragiale mai scrie:

„Și oligarhia asta, semicultă sau, în cel mai bun caz, falscultă, pe cît de incapabilă de producție utilă or de gîndire, pe atît de lacomă la ciștiguri și onoruri, își arogă puterea întreagă a Statului: cu o crudă și revoltătoare neobrăzare, ea tăgăduește țăranilor (imensei mase, supusă și cuminte producătoare a avuției naționale), sub pretextul ignoranței și lipsei lor de maturitate politică, orice drept de amestec, fie măcar pur consultativ, la cîrmuirea intereselor lor, la dirijarea destinelor lor. Impărțită în două bande, ce se numesc cu pretenție „istorice" — liberal și conservator, — bande mai nesocotite decît niște seminții barbare în trecere, fără respect de lege, fără milă de omenire, fără frică de Dumnezeu, — aceastâ oligarhie legiferează, administrează, calcă astăzi legile pe care le-a făcut eri, preface mîne legile făcute azi, ca poimîne să le calce și pe acelea, fără spirit de continuitate și fără altă sistemă decît numai împăcarea momentană a exclusivelor ei interese, pentru perpetuarea sacrei organizațiuni numite aci democratice". (p. 17).

In acele conjuncturi specifice, cu asemenea oameni și moravuri, nu e de mirare că „lumea uimită asistă la prăpăstiosul faliment al oligarhiei de strînsură din Romînia, la catastrofa care era inevitabilă". (p. 17).

Atunci s'a desfundat gura vulcanului de jos, dînd drumul lavei revoltelor, declanșînd „revoluția oarbă", ca un eveniment inevitabil.

Ce soluții întrevede Caragiale?

Fără pregătire în problemele dialecticei istorice și sociale, numai bazat pe excepționala perspicacitate a bunului simț și intuiției naturale, nu putea înțelege sensul adînc și

mai indepărtat al evenimentelor. Caragiale credea în eficacitatea unei lovituri de Stat pornită de sus, pentru reconstituirea din temelii a Statului, „pe temeiul îndreptățirii raționale și echitabile a producătorilor". Numai așa se putea termina cu „despotismul bizantin al oligarhiei de strînsură".

Nu putem face un cap de acuzație împotriva genialului artist, pentrucă atunci, fără perspectivă și fără nici un punct de orientare, credea că un „bărbat întreg" (regele, în credința lui) ar putea îndrepta jalnica stare de lucruri.

Poziția sociologică a criticismului junimist nu putea lăsa să se întrevadă alte soluțiuni.

Am selecționat pasagiile cele mai caracteristice din conținutul broșurii, pentru actualitatea lor demonstrativă.

Din cuprinsul lor se degajează impresia limpede că în Romînia, între timp întregită, nu s'a schimbat nimic în decursul celor aproape trei decenii, dela 1907 la 1933. Aceleași simtome de descompunere persistă.

Intr'adevăr, nimic nu s'a schimbat, în mentalitatea, procedeele, moravurile politice și capacitatea de comprehensiune a burgheziei oligarhice, care a guvernat neîntrerupt din 1907 pînă astăzi. Nu s'a schimbat aproape nimic, nici în psichologia clientelei electorale și a acelei specifice flore de „teoreticieni de berărie".

S'a schimbat însă altceva. Modificările subterane din infrastuctura economică sînt profunde. Iar izbucnirea crizei mondiale a sistemului economic, echivalînd cu disoluția structurală a temeliilor edificiului capitalist, a avut repercusiuni numeroase și în Romînia.

Pe latura politică, se observă un progres real al conștiinței de clasă la țărănime și muncitorime, diferențiate treptat.

Psihologic, masele sînt pregătite pentru acțiuni de mare rază și radicale transformări verticale în constituția socială.

Splendida continuitate se observă, deci, numai în cercul practicelor de guvernămînt ale burgheziei romîne.

Acele împrejurări descrise de Caragiale au dus la izbucnirea revoluționară din 1907. Nu s'a produs nici o schimbare radicală de structură. Sistemul e acelaș. Moravurile, credințele, valorile și practicele sînt aceleași.

In partea lor efectivă, împrejurările se mențin nealterate. In plus se adaogă o serie de circumstanțe agravante, indicate mai sus. Un nou eveniment similar nu trebue considerat ca o imposibilitate și ca un non-sens.

Justificări și pledoarii pentru burghezia romînă din 1933-1934 sînt inutile. Există o fatalitate a schimbărilor incluse în dialectica societății capitaliste, pe care observatorul social trebue numai să le urmărească în scopul limpezirii lor.

In această privință, reîmprospătarea textului din broșura lui Caragiale, este instructivă și utilă.

N. TATU.

■

STĂPÂNIREA INTERMEDIARĂ: BIUROCRAȚIA

Intr'o noapte de August — spune istoria, — pe străzile Parisului s'au revărsat mahalalele, conduse de vîlvătaia torțelor, ca să așeze între oameni trei cuvinte cu rădăcini în viața primilor gînditori. A fost, intr'adevăr, o revoluție: o clasă nouă, activă, viguroasă, participînd direct la procesul de producție și-a apropiat puterea statului, pînă atunci numai răsboinic, de-aci 'nainte copărtaș la ingenioasa captură: plus-valoarea. Burghezia a triumfat. „Zdrențeroșii" — în limba lui France cu evocări epice — au ținut strîns armele lîngă inimă, cu gînd de înfăptuire a unor noui raporturi sociale. Fraternitatea și libertatea, care au fost înțelese de stăpînii revoluționari de flancul doi prin strîngeri de mîini, zîmbete și cot la cot lîngă urna de unde trebuie să iasă tot ei, — au devenit, pentru plebe, o farsă. Egalitatea însă, a fost trompeta cu înțeles de participare la bunuri—cîte or fi. Pînă la 1848 s'au încăpățînat să nu creadă că au fost înșelați: sîngele curs — de data aceasta foștii tovarăși au fost ochitorii— i-a liniștit. Morții proletariatului au convins pe cei vii că omenirea a intrat într'o nouă epocă: s'au schimbat stăpînii.

Sirena industriei vestește schimbări revoluționare și în procesul producției. Mașinismul răstoarnă raporturile. O revoluție technică a urmat celei politice. Metodele tradiționale — scrie *Otto Rühle* în extrem de interesanta sa lucrare „Karl Marx" — au fost răsturnate și transformate. Secretele naturii au fost străpunse, forțele sale au fost aservite, legile sale au fost puse în serviciul producției...

In 1781 Watt făcu ca vechea sa pompă de aburi să puie în mișcare mașinile. In 1785 Cartwright revoluționă întreaga industrie textilă prin aplicarea mecanicei. Bumbacul își făcu intrarea în Europa. Bumbac! Bumbac! deveni cuvîntul de ordine al capitalului. Fabrici au ieșit din pămînt. Armate de bărbați, femei și copii au fost îngrămădite în aceste uzine...

In 1819 primul pachebot străbătu Oceanul. Mașina de a-

buri a lui Watt servea deacuma locomotiva din anul 1804 şi aducea servicii importante. In 1825 primul drum de fier a fost pus în exploatare. Capitalismul a 'nvins spaţiul şi timpul. Primul telegraf electric funcţiona din 1835. Randamentul muncii omeneşti s'a ridicat pin' la miracol. Burghezia triumfa. „Ea a produs minunăţii mai mari ca Piramidele din Egipt, apeductele romane, catedralele gotice: ea a făcut explorări mai importante decît migraţiunile şi cruciadele... Ea şi-a aservit forţele naturale, a aplicat chimia la industrie şi agricultură şi a defrişat continentele; ea a făcut ca fluviile să devie navigabile, să răsară popoare din pămînt! Maşini, vapoare, căi ferate, telegrafe..., care secol anterior ar fi îndrăznit să presupue că o asemenea putere de producţie dormita în sînul muncii colective ?"

Chiar de pe vremea lui Marx se observa că fenomenul care defineşte capitalismul — cererea şi oferta mînii de lucru — ca un rezultat al desvoltării marei industrii devine un factor subordonat în exploatarea masselor. Punctul nevralgic al exploatării muncitorului nu mai este momentul cînd îşi vinde puterea de muncă, ci, faptul de dincolo de pragul uzinei: stringerea omului de antenele de oţel electrificat: maşinismul. Se iveşte pe arena istoriei factorul caracterizat într'o teribilă formulă: pe vremea artizanatului şi a manufacturismului, muncitorul se servea de unealtă; în fabrică el este în slujba maşinei. Are loc acea despărţire catastrofală între forţele spirituale din procesul de producţie şi munca manuală. Muncitorul care gîndea lucrul în momentul efectuării, îl desăvîrşeşte cu talentul, cu simţul estetic, cu pasiunea, se retrage sub cortină şi lasă loc învîrtitorului de manivelă sau apăsătorului atent al unor butoane. Artizanatul, cu acei artişti creatori ai unor valori veşnice, făurarii cu imaginea unui Crist egalitar în ustensile, cioplitorii catedralelor gotice, au fost acoperiţi de fumul uzinelor.

Oamenii care-şi vînd puterea de muncă capitalului, servesc maşina. Stăpînii capitalului nu mai sînt însă şi conducătorii întreprinderilor. In ţările înapoiate există încă o categorie de muncitori care, fiind salariaţi, nu sunt încă simple ruage vii în serviciul maşinelor, ci exercită munca utilizînd maşina cu aceiaşi libertate de iniţiativă şi inteligenţă ca artizanul unealta sa: lucrătorii calificaţi. Uzina s'a împărţit însă în două: deoparte mînuitorii de maşini şi, în acelaş timp, subordonaţii lor, executorii docili ai muncii, iar de cealaltă parte, diriguitorii muncii fără a participa la ea. Un om ca Ford, în acelaş timp capitalist şi şef de întreprindere, este un exemplar rar. Specialitatea capitalistului s'a desăvîrşit în puterea de consumaţie, datorită dexterităţii, în decu-

parea cekurilor. Biroul de administraţie, grupul de specialişti în afaceri, oameni-standard, fără imaginaţie, fără putere de creaţie, de inventivitate, spirite cu orizont îngust: — micul burghez a ajuns la cîrmă.

„Intreprinderile — scrie Polenski — tind din ce în ce să scape din mîinile căpitanilor de industrie, şefi şi posesori primitivi ai afacerilor. Era cuceritorilor este de domeniul trecutului. Am intrat într'o epocă pe care o putem numi èra technicienilor de conducere, şi aceşti technicieni sunt tot aşa de îndepărtaţi de ingineri şi capitalişti ca şi muncitorii. Şeful nu mai este un capitalist stăpîn al întreprinderii, el este înlocuit de un consiliu de technicieni".

Şi aici e vorba de un fenomen întrezărit de Marx. Pe vremea aceea capitalistul participa încă în producţie, iar personalul administrativ nu era decît o echipă de funcţionari. Micii acţionari de azi duc o viaţă parazitară, cei mari dirijează bursa, iar „corpul technicienilor" s'a instăpînit definitiv. Din această realitate a isvorît o filosofie simplistă şi pretenţioasă: „technocraţia". America maşinismului perfecţionat revendică paternitatea, deşi primul care a aruncat jaloanele e un aventurier cu un trecut dubios: *M. Howard Scott.* Producţia galopantă trebuie să fie ajunsă de consumul stimulat; deci salarii mari. Dela consumul de 2000 calorii pe zi de om cînd munca se făcea cu mîinile s'a trecut la 4000, cînd au fost puse la contribuţie animalele, ajungîndu-se azi în Statele-Unite la o putere de consumaţie „provenind din cărbuni, petrol, gaz şi căderi de apă echivalînd cu o consumaţie zilnică de 154.000 calorii de persoană. Statele-Unite posedă astăzi aproape un miliard de cai putere".

Se poate prevedea — scrie Maurice Druesne în *„Problèmes économiques et la technocratie"* — că, într'o societate „technocrată" cum indică etimologia cuvîntului, technicienii şi inginerii vor forma clasa guvernantă. Economistul Veblen în cartea sa: *Enginers and the Price System* admite că un guvernămînt de ingineri este şi logic şi probabil. Ştiinţa se bucură de un prestigiu enorm în zilele noastre şi dacă mulţi oameni privesc cu oroare comunismul şi un guvernămînt proletarian, dinpotrivă, toate aceste persoane ar privi cu bunăvoinţă trecerea puterii în mîinile acestor oameni.

Cînd se face ştiinţă „pură" aberaţiile abundă. Fenomenele sociale însă, sînt analizate cu îndrăzneală. Americanii ăştia spun lucrurilor pe adevăratul lor nume. Ei nu sînt covîrşiţi de lestul tradiţiei europene, de bagajul scolastic, cu interpretările învăluitoare şi ştiinţismul abstract. Gîndirea lor virgină analizează contradicţiile regimului capitalist. Ei recunosc că repartiţia e nodul cu bucluc, în vremea cînd milioane de oameni nu consumă deloc. Şi totuş technocraţia

preconizează cu seriozitate, pentru absorbirea stocurilor: o mașină pentru tata, una pentru mama și una pentru fiica... Se poate avea deasemenea o baie în fiecare cameră, o vilă la țară și o casă la oraș... A, dar automatismul face pași uriași. La Milwankee, în statul Wisconsin (Statele Unite) tot „technocrații" se duc ca la Meca să observe ultra-fenomenul din uzinele *A. O. Smith-Corporation*. Intr'un holl mare, mașini uriașe fabrică zece mii de șasiuri pe zi; 208 oameni ajung la această operație. Materiile prime pătrund într'o parte a hollului, sunt controlate, acceptate sau aruncate de către veritabili monștri mecanici și șasiurile, gata a fi expediate, merg în mod automat în vagoanele care așteaptă în cealaltă parte a hollului. Cînd oamenii sunt înlocuiți de roboții lui Ceapek, cine să consume milioanele de calorii ?...

Un Lafargue ar răspunde: oamenii care au muncit și care trebue să se bucure de dreptul la lene... Aceasta e, în definitiv, finalitatea socialismului intelectualilor și realizarea ei n'ar fi decît firească și... științifică.

Technicienii, diriguitorii fabricei, și-au precizat conturile pînă la specificul unei clase. Caracterul, mai întîi funcțional administrativ, se transformă și se întinde pînă la cîrmuirea de stat. Deviza leninistă: fiecare bucătăreasă să poată participa la guvernarea statului, — trebue amînată. Birourile ministerelor și ale sovietelor guvernează. Aparatul biurocratic din statul fascist, sovietic și burghez-democratic are trăsături comune și pompează plus-valoarea.

„Technicienii" aceștia cari agită actualmente lumea cu americanismul lor, nu participă nici ei la procesul producției. Eșiți din școala politechnică, intră deadreptul în biurou, pe baza titlurilor. Ei formează administrația și nu înlocuesc pe căpitanii de industrie, cuceritori și creatori.

Mișcarea muncitorească și-a creiat și ea „technicieni" după exemplul uzinei și al statului. Proletariatul occidental a urmat fidel mersul burgheziei ca umbra stăpînul, în loc să-și accentueze caracteristicele. Biurocrații s'au specializat în tratative și toată lupta de clasă se desfășoară în biurou de către jonglerii technocrați cu gambetă, mapă la subsoară și trabuc în colțul buzelor, reprezentînd capitalistul, statul și proletariatul.

In evul mediu — spune Simone Weill — producția era subordonată cîmpurilor de luptă; etapa următoare, producția devenită industrială, este subordonată circulației. Va fi socialism cînd funcția dominantă va fi însăși munca productivă.

Sindicalismul este filosofia producătorilor. El concepe

societatea pe planul unui atelier fără stăpîni, iar tot ce nu este în legătură cu acest atelier, cu viața productivă, trebuie să dispară, deci în prima linie statul, care reprezintă prin excelență organismul neproductiv, parazitar. Se poate spune că pentru sindicalism ceiace primează este imperativul categoric al producției, o producție care se perfecționează din ce în ce, scopul fundamental al filosofiei sale de viață. Se recunoaște acolo spiritul însuși al capitalismului — și sindicalismul este într'adevăr copilul legitim al capitalismului. Dela el sindicalismul va moșteni atelierul progresiv și dela el dragostea unei productivități din ce în ce mai perfecte. Se cunoaște magnifica apologie a capitalismului, făcută de Marx în *Manifestul Comunist*.

Dar dacă sindicalismul se consideră ca moștenitorul economiei capitaliste, pe ce premize fondează el speranțele sale asupra trecerei posibile de la atelierul capitalist la cel socialist ? și cari sunt caracteristicile acestuia ? Intr'un cuvînt, se poate spune că atelierul capitalist este *o cooperație de muncă forțată*, bazată pe *o cooperație liberă;* trecerea de la un regim la celălalt, înseamnă trecerea dela un regim de constrîngere la unul de libertate, faimosul salt dela necesitate la libertate, de care se vorbește în manifestul comunist. Este aceasta o utopie? nu! înlăuntrul capitalismului, în marele atelier modern perfecționat, cu o disciplină de muncă automatică, asemănător unei cazarme, unde se cere o ascultare oarbă, se substitue o disciplină voluntară, bazîndu-se pe sentimentul datoriei, dorința de creație. Prin lupta sindicală de zi cu zi, corp la corp cu capitalismul, clasa muncitoare se formează ea însăși, trece dela pasivitate la activitate și capătă toate calitățile necesare pentru a dirija ea însăși, fără tutelă, marele atelier modern pe care capitalismul l-a creat și trebue să i-l lase moștenire.

Sindicalismul datorește capitalismului nu numai bogățiile materiale pe care acesta le-a creat, dar și transformările morale și spirituale din sînul masselor producătoare, care, grație disciplinei de fier, au fost sustrase lenevici primitive, pentru a deveni capabile de o muncă colectivă din ce în ce mai perfecționată. Sindicalismul recunoaște că civilizația a debutat și debutează prin constrîngere, că această constrîngere a fost salutară, binefăcătoare și dacă se poate spera la un regim de libertate, fără tutela patronală, ca și fără tutela statului, este grație acestui regim de constrîngere care a disciplinat umanitatea și a făcut-o capabilă de a se ridica la munca liberă și voluntară.

I. FELEA.

DON QUICHOTTE, A NOUS LA LIBERTE, ROBINSON CRUSOE

Căutind bine, singurele filme, de o lună incoace, meritind să fie menţionate, sint două filme făcute în Franţa. Pare curios, dar este aşa. Ceeace, bineinţeles, nu însamnă nicidecum primejdia — sau speranţa — unei întietăţi a filmului francez, sau măcar a unei ridicări a lui la nivelul celui american. Acesta va rămine, pentru multă vreme, inegalabil în autenticitate şi în bogăţie de invenţie cinematografică curentă. Un mare regisor francez poate da bucăţi originale şi impresionante, ca „Milionul" lui René Clair; în schimb, regisorii americani, cind îşi dau osteneala, produc capodopere, ca „If I had a Million" al casei Paramount.

Dar să revenim la cele două filme făcute în Franţa. Unul e „Don Quichotte", realizat de Pabst, cellalt „A nous la liberté, al lui René Clair.

Mă intreb de ce au aşteptat cineaştii atita vreme pină să intrebuinţeze povestea lui Cervantes. Cu atit mai mult că în genere „legenda" e un subiect cu deosebire potrivit pentru cinematograf. Legenda rezolvă una din grelele probleme ale vorbitorului, chestia intrebuinţării cuvintului. Intr'adevăr, o legendă e o poveste veche, nu numai cunoscută de toată lumea, dar transformată, în sufletul oamenilor, dintr'o simplă poveste cu vorbe, intr'o succesiune de imagini relativ fixe, exprimind simbolic anumite atitudini mentale. Aş indrăsni chiar să spun că legenda e o poveste foarte particulară, o *„poveste care şi-a pierdut cuvintele"*. Vorbele s'au şters, şi indărătul lor a inceput să se zărească, ţepene ca nişte statui împietrite în mişcare, imagini de gesturi, de privelişti, decoruri, exprimind sentimente, trecute deja in patrimoniul moral obştesc. Povestea bătăliei lui Don Quichotte cu morile de vînt sau cu turmele de oi a încetat, de peste o sută de ani, să mai fie o poveste de vorbe, şi a devenit un tablou ilustrat care se fotografiază, dela virsta de opt ani, în memoria şi imaginaţia Albilor. Iată de ce legenda oferă, prin definiţie, o temă ideal apropiată technicei cinematografice.

Un regisor neamţ, împreună cu un mare tragedian rus, au făcut un excelent film francez. Acei ce au văzut „Don Quichotte" ale lui Pabs-Chaliapine au fost, sint sigur, zile

intregi urmăriţi in ginduri de masca tragică a nobilului cavaler al tristei figuri.

■

Cellalt film franţuzesc remarcabil am spus că e „A nous la liberté". Este — dacă îmi este permis să mă exprim astfel — este „je m'en fiche"-ismul (în romîneşte „jemanfişismul") tradus în limba ecranului. O persiflare foarte spirituală a tot ce există pe lume, minus un singur lucru: dreptul omului de a hoinări, de a visa, de a duce o viaţă de azi pe mine, de a-şi umple ochii cu tot universul exterior şi de a se bucura in voie de plăcerea simplă de a trăi. Eroii sint doi „vagabonzi de stele", doi înţelepţi care ştiu să ridă, să se plimbe, să se dispenseze de onoruri sociale şi de toate avantagiile deşarte pe care le oferă tristele civităţi omeneşti. Societatea constituită este redusă, în acest film, la nişte vaste şi solemne maimuţării. Iar vorbirea articulată ne este redată subt forma unei bolboroseli intenţionat confuză şi indistinctă, care ne umple de o încîntare crescindă, căci ne face să aflăm, încetul cu încetul, cit de inutil e să vrem să înţelegem ce spun din gură oamenii, pentru bunul motiv că tot ce spun ei e perfect neinteresant.

Este, după cite se vede, un film oarecum anarhist, dar de un anarhism blind şi dulce, clădit pe suris şi pe bună dispoziţie.

Cei doi actori care fac pe cei doi vagabonzi joacă cu o naturaleţă remarcabilă, şi sint tot timpul drăguţi şi caraghioşi.

Hotărit lucru, René Clair este un talentat regisor, şi, lucru rar la acest soiu de meseriaşi, un fin intelectual.

■

Am încercat un adevărat sentiment de doliu ieşind dela „Robinsonada" lui Douglas Fairbanks. Este un film în care autorul tot timpul sare dincolo de şcă. Avem impresia că se abuzează de noi. Ni se prezintă sub numele de isprăvi robinsoniene, nişte lucrări absolut neverosimile, care ar fi necesitat o muncă manuală, de o sută de salahori lucrind un an de zile, şi care, in film, sint presupuse a fi fost făcute în vre-o două luni de un singur om. Apogeul naivităţii este atins de episodul fabricării unui aparat de radio. Cele două lămpi sint găsite la gîtul unui sălbatec bătut măr de eroul nostru, dar bătut aşa de sistematic incit lămpile au rămas neatinse. Cit despre pile — care ni sint doar arătate — nu ni se spune cum au fost umplute cu acizi. Suc de fructe? Sau acizi a-

nimali fabricaţi direct de autorul aparatului?

Deasemeni particular de agasant e rîsul lui Douglas Fairbanks. Pe vremea cînd acest rîs era mut, avea ceva foarte frumos; semăna cu triumful unui tigru tînăr şi puternic. Acum este un ha-haa! monoton, de prestidigitator profesionist. Şi este o mare tristeţe.

Sînt totuşi cîteva lucruri nostime. Aşa bunioară momentul cînd Fairbanks, care se află pe puntea yacht-ului, şi care a încheiat cu amicul său pariul, — se descalţă, îşi scoate ceasul şi-şi dă drumul, vesel şi simplu, în mare, plecînd direct spre insulă. Este poate singurul moment de Douglas bun, de Douglas — de-altă-dată.

Păcat. Cu atît mai mult cu cît ar fi putut face un film cu adevărat fermecător dacă, în loc de a ceda acelei idei de americanism ieftin care l'a împins să introducă, pe insulă, mximum de „confort modern", ar fi păstrat mereu filmul într'o atmosferă de rudimentar, de succese technice modeste, care ar fi redat mult mai bine sentimentul de dificultate învinsă. Păcat.

■

„Comediile muzicale" germane au început să ne slăbească. Dar cînd oare vor face la fel filmele cu lupte aeriene sau navale? Sunt sigur că publicul s'a săturat de bubuiturile, sempitern aceleaşi, prin care studio-urile americane redau războiul, precum şi de toate acele amoruri spasmodice şi sacrificii integrale care sînt presărate printre gloanţe şi dărîmături.

■

Un film curios a fost „Măşti de ceară". Este, împinsă pînă la naivitate, o idee gravă, şi care dă de reflectat. S'ar putea formula aşa: feriţi-vă de oamenii exagerat de nenorociţi. Oamenii care au fost victima unei prea mari nedreptăţi, care au fost victima unei pierderi din cale afară de nemeritată trebue nu numai plînşi, dar şi puşi subt stricta supraveghere a poliţiei. O decepţie, dela o anumită dimensiune în sus, produce, înlăuntrul sufletului celui ce o suferă, o revoluţie care samănă cu o năruire generală de statui; toate credinţele se prăbuşesc. Şi de orice nebunie, de orice faptă demonică e capabil omul ce nu mai crede în nimic.

Gîndiţi-vă bine. Inchipuiţi-vă un mare violonist căruia i se taie o mînă. Dacă acest om ar şti că, omorînd nepedepsit un milion de oameni, şi-ar putea prin asta recăpăta braţul amputat, credeţi că ar ezita? Din fericire, asemenea probleme nu se pun des. Dar cine ştie? Şi nu strică să ne oprim puţin gîndul la ele. Nenorocirea poate duce la un fel de nebunie mascată şi rece, capabilă de cele mai perverse acţiuni.

Filmul „Măşti de ceară" conţine tocmai un asemenea caz. Un sculptor în ceară extrem de talentat, şi care mai era un om blînd şi de treabă, îşi vede pierind în flăcări nu numai opera sa, lucrată într'o viaţă întreagă de muncă şi amor artistic, dar chiar instrumentele vre-unei munci viitoare: mîinile îi sunt distruse, iar faţa aşa de frumoasă, devine o mască monstruoasă.

Din nefericire, el găseşte un mijloc de a se răzbuna pe nedreptate, de a-şi reface muzeul şi de a-şi reconstitui faţa pierdută. Va purta o mască de ceară perfect asemănătoare chipului lui de altă dată, şi va purcede la o serie de asasinate pentru ca, acoperind cadavrul cu ceară, să poată fabrica expeditiv statuia pierită odinioară în flăcări.

Fireşte, spectatorul filmului nu află toate aceste grozăvii decît progresiv, după canoanele misterelor filmelor poliţiste.

La sfîrşit, cu toată naivitatea întregei poveşti sîntem totuşi zdruncinaţi. Zdruncinaţi nu de macabrul grand-guignol-esc al anecdotei, ci de problema sub-jacentă, care, repet, e o problemă gravă şi profundă. Să respectăm suferinţa. Dar să fim mereu cu ochii în patru acolo unde ştim că această suferinţă a fost din cale afară de nedreaptă. Omul e capabil de elanuri ce-l apropie de Dumnezeu. Dar şi perversitatea lui atinge uneori abisuri înfiorătoare. Poveştile adevărate relatate de gazete sînt uneori tot atît de demoniace cît şi povestea absurdă a sculptorului răzbunător din „Măşti de ceară".

Şi fiindcă am vorbit despre acest film, trebue să mai adăogăm ceva. Este un film colorat, şi primul film care face din culoare nu o curiozitate technică, ci un supliment real de frumuseţe.

D. I. SUCHIANU.

■

REVISTA REVISTELOR ROMÂNE

Boabe de griu, Noembrie 1933. Un album lunar, a cărui alcătuire este privegheată de Direcția Educației Poporului.

E singura publicație de acest fel care apare la noi. Toate instituțiile noastre de cultură au fost pe rind prezentate, sub valoarea istorică și actuală, în studii ample, însoțite de frumoase ilustrații. Numărul ultim cuprinde monografia Muzeului de antichități din Iași, sub semnătura profesorului O. Tafrali, conducătorul acestui valoros muzeu. Tot atît de interesantă este istoria „Tipografiei Cărților bisericești" de d. T. P. Păcescu: e un capitol din istoria artelor grafice romine, precum și a culturii noastre, ale cărei începuturi au izvodit de sub teascurile imprimeriilor ortodoxe.

O cronică bogată trimite vești despre cărțile, expozițiile și conferințele din Capitală, în toate unghiurile țării cărora li se adresează, în genere, această revistă de cultură.

■

Publicațiile „Astrei", 1933. Ce a însemnat „Asociațiunea" din Sibiu pentru unitatea sufletească a Rominilor, înainte de marele războiu, istoria s'a rostit, cu prisosință.

După Unire, rostul acestei frumoase Asociațiuni nu s'a irosit. Conducînd o bibliotecă mare la Sibiu și publicînd mereu cărți pentru popor, întreținînd un muzeu regional și o întinsă activitate prin conferințe și congrese, „Astra" n'a obosit nicicînd.

In fiecare an, pe lîngă cărticelele pentru popor, se tipărește un Calendar, care este în acelaș timp un bilanț al rodnicei activități desfășurată de această Asociațiune.

Societatea de mine, no. 12 Decembrie 1933. Este o revistă pe care un om însuflețit de bune gînduri o tipărește la Cluj. Fiecare fascicolă, lunară, închide o listă lungă de variate colaborări. Ceeace însă afirmă, în unele notițe, această publicație, este un regionalism rău înțeles, care ia aspectul unei ciudate aversiuni față de fenomenul cultural ce nu se ivește pe plaiurile transilvane.

■

Viața Basarabiei, Decembrie 1933. Publicație lunară, destinată problemelor regionale. revista aceasta a încheiat doi ani de apariție. Dacă poeziile sau schițele pe care le tipărește nu ne spun nimic, studiile asupra trecutului și prezentului Basarabiei sau monografiile și articolele economice sînt de un folos netăgăduit.

In acest ultim număr, directorul revistei, d. Pan Halippa, arată că o asemenea publicație este necesară pentru cunoașterea adevăratei Basarabii, mai ales cînd peste Nistru apare o revistă de cuprins tendențios, intitulată „Basarabia Roșie", răspândită acolo în zeci de mii de exemplare.

■

Orientări, Noembrie 1933. Se războește necurmat, cu cine îi iesă în cale, și cînd victimele lipsesc, se ia la harță cu abonații, cu poșta, cu librăriile... uitînd că o revistă crește sau scade în ochii cititorului prin nivelul materialului publicat.

O poezie, întoarsă după canoanele documentelor vechi, trebue semnalată lui Păstorel Teodoreanu, cel care a scris „Hronicul Măscăriciului Vălătuc":

Azi, una miie șase sute nouă,
Sfințitu-sa această mânăstire
Cu busuioc și picături de rouă,
Să fie pînă'n veacuri pomenire.

Fu de-ajutor biv Vel Sărdar Birsan
Și dumnealui, biv Vel Medelnicerul
Grigorie. Argint dădu Șoldan
Și aur, dumnealui biv Vel Slugerul
Jianu, plin de frică'n Dumnezeu.
Pentru altar și clopot, dădui eu
Și dumnealui biv Vel Pitar Ile,
Trimis de-a Domnitorului Soție
Spre ajutor lăcașului să fie.

Sfeștania o a făcut Pion
Episcopul și cu Soborul nostru.
Biv vtori Armașul Barbu a zis ison,
Că dascălul a fost făcut pe prostu,
Gustind din vinul roș adus să fie
La urmă, spre obștească veselie.

Așa a fost. Deci, ctitorind noi cei
Mai sus săpați lăcașul pentru
Domnul,
Lăsăm să fim sub temelie-aci
Cînd veșnicia ne-o aduce somnul
Și să ne fie sufletul senin
Și fapta spre'nțelegere. Amin!

■

Glas tînăr, 15 Septembrie—15 Noembrie 1933. Dintre tipăriturile școlare este singura revistă care se înfățișează disciplinat și modest, tipărind mici încercări literare și scurte articole de informație despre cărțile bune apărute în ultimul timp.

■

Abecedar, 21 Decembrie 1933. Cultivă, ca și unii dintre contimporanii lui Titu Maiorescu, mostre de beție a cuvintelor și a ideilor: „Tragicomedia jucăriilor constă în faptul că praful uitării le acoperă înainte de vreme.

Cînd mă gîndesc cît de stingaciu își arată dinții păpușa acolo undeva, pe un dulap în anticameră; oare nu sînt visurile tinereții noastre, visuri neîmplinite, prin neîmplinirea lor, veșnic actuale?!

Romantismul de după războiu a înflorit într'o singură dorință: căutarea formelor primitive. Din an în an, dispoziția artistică ia un alt nume: oceanic, surealism, s. a.

Ritmul veșnic al sufletului dela căutarea formelor simple la și mai simplu. Dela interiorismul sfînt, la purismul infinit care nimicește totul ce era palpabil în lumea formelor. Iată cum *s'a scormonit* la suprafață jucăriile în acea puritate strămoșească, în care trăesc numai pe planul amintirilor".

Ș. a. m. d.

■

Am mai avut prilejul să vorbim, aici, despre publicațiile minuscule, în mare parte conduse și scrise de tineri a căror activitate nu se mărginește numai la exerciții poetice, cu totul inofensive. Aceste reviste însă caută a înfățișa și punctul lor de vedere critic, care în cele mai dese cazuri este ura față de „bătrîni" și constituirea într'o tînără generație, care în realitate nu există sau nu-și dovedește existența literară decît în programe sau promisiuni ce întîrzie a se înfăptui.

„Viața Romînească" va înregistra, totdeauna, ceeace vor aduce tinerele publicații, sub aspectul de creație pozitivă, urmărindu-le cu acea obiectivitate care este semnul primar al adevăratei critici.

STRĂINE

Dezarmarea și Societatea Națiunilor

„Problema dezarmării a fost cauza mai însemnată a crizei Societății Națiunilor. Consiliul trebue să elaboreze planurile de reducere a armamentelor naționale și a executării, printr'o acțiune comună, a îndatoririlor internaționale.

Cînd o conferință generală a fost convocată spre a săvîrși acest lucru, s'a urmărit, în chestiunea aceasta vitală, colaborarea statelor

ce nu sînt membre ale Societății. Convocarea Conferinței a dat putința participării Americii și a Rusiei. Conferința dezarmării a discutat mai cu seamă o chestiune: pînă la ce punct statutul militar, impus statelor învinse de către tratatele de pace, este compatibil cu o convenție generală de dezarmare? Cu alte cuvinte, problema dezarmării s'a redus la aceea a egalității drepturilor. Era vorba de o chestiune numai europeană, dar aceasta a dominat într'atît Conferința, încît chestiunea reducerii armamentului s'a lăsat în ultimul plan, în vreme ce problema egalității a fost singurul fapt pe care l-au tratat marile puteri în timpul negocierilor dintre ele. Urmarea a fost că celelalte puteri care luau parte la Conferință au văzut aproape totodată eșecul negocierilor dintre marile puteri precum și hotărârea Germaniei de a părăsi Societatea Națiunilor...

O parte din opinia publică socotește însă că, fiind amînată această Conferință a dezarmării, țările au fost eliberate de controlul internațional, urmînd ca de-acuma încolo să reînceapă discuțiile directe și negocierile diplomatice. Această părere nu rezistă însă, dacă o supunem unui examen. E drept că va fi cu putință ca viitorul Societății să depindă în bună parte de rezultatul acestor negocieri. D. Eden, într'un discurs recent, a arătat că multe din criticile îndreptate împotriva Societății Națiunilor se întemeiază pe necunoașterea naturii acesteia. D-sa a subliniat faptul că Societatea Națiunilor nu este leacul pentru toate boalele și nici comoara întregei înțelepciuni. Valoarea ei depinde de felul cum este folosită și înțelepciunea ei nu poate fi mai mare decât înțelepciunea colectivă a oamenilor de stat care-o folosesc".

(Société des Nations, Informations, Genève, novembre-décembre 1933).

■

Literatura și publicul

„Scriitorii noștri au dat, dela începutul secolului acesta pînă azi, lucruri de seamă. Sufletul omului a revelat, prin ei, sunetele cele mai pure, mai sincere și mai noui. Dar această vastă anchetă asupra sufletului, care a ilustrat în mod strălucit perioada contimporană, este aproape încheiată... Și dacă literații n'au luat încă în seamă acest fenomen, cititorii însă l-au întrevăzut, deși ei nu l-au formulat.

A urmat astfel o ruptură, un divorț între literați și public; iar acesta din urmă a arătat o indiferență pentru cei dintîi, precum și față de exercițiile lor, care îi apar adesea ca niște acrobații gratuite.

Omul de astăzi, chiar atunci cînd n'are decît o cultură mijlocie, simte nedeslușit, fără să poată încă preciza și formula, că ceva s'a schimbat. El socotește că structura lumii este aceea care s'a schimbat: se gîndește apoi la prefacerile politice, economice, sociale. Totuși, faptul esențial nu este acesta.

Se pare că structura sufletească a omului e pe cale de a se modifica. De zeci de ani, o influență misterioasă caută să preschimbe adînc pe acest animal rațional, responsabil și stăpân atotputernic al destinului său, pe care Renașterea l-a substituit creștinului din Evul Mediu. Influența aceasta îi irosește dorința unei libertăți absolute și-i redă sentimentul supranaturalului.

Spunînd că popoarele sînt pe cale de a avea o religie nouă, am exagera. Dar un elan de credință a ridicat Rusia, Italia, Germania. Chiar în țările ca Franța, unde n'a pricinuit încă nici o perturbare în planul politic, economic sau social, acest elan se presimte. Fenomenul este general.

După un veac ce a adorat prea mult materia, sufletul caută a se elibera, luîndu-și avîntul său către tăria înălțimilor.

Dacă într'adevăr o lume nouă este în plămădire, sunt semne ce ne fac să credem că ea va fi o lume mistică".

(Le Mois, 1 novembre-1 décembre 1933).

■

Pirandello către publicul american

„Am să vă răspund la întrebările ce mi-ați pus... asupra literaturii și teatrului și chiar asupra a ceeace se spune că ar fi gîndirea mea filosofică, deși n'am socotit că am vreo responsabilitate filosofică, căutînd a face totdeauna numai artă, atît cît am putut, și nu filosofie.

Negreșit că din toată opera mea fantastică, se poate deduce felul deosebit cum am considerat eu lumea și viața.

Acest fel de a lucra, care mie mi se pare natural și exprimat în chipul cel mai propriu și mai lămurit, a părut însă altora, adesea, ciudat și obscur.

Domnilor, cineva este original sau nu este. Nu poți fi original dacă voești să fii așa. Cine dorește să fie original prin propria-i voință, va fi extravagant și nu original. Nu trebue să faci mare lucru spre a fi deosebit de lume: este de ajuns să ieșim în stradă cu mînecile pe dos și cu pălăria pusă cu fundul în sus, — vă asigur că toți ne vor lua în seamă. Dar va fi aceasta o originalitate? Vom fi extravaganți.

Cine este cu adevărat original nici nu-și dă seama de aceasta. Este original fiindcă vede lumea și viața cu ochi noui; și cum vede, așa va vorbi și va scrie. Spune și scrie cuvinte nouă, cuvinte ce-i aparțin și nu ale altora.

Și nu face nimic într'adins.

Domnilor, vă jur că teatrul meu nu l-am făcut într'adins așa.

Aș fi voit să nu-l fac astfel, ca să nu mai aud spunându-se că este nou".

(Nuova Antologia, 1° gennaio 1933).

■

Emile Meyerson

„De curând a murit Emile Meyerson, la o vîrstă înaintată, cînd împlinise șaptezeci și patru ani. Cartea sa ultimă și totodată cea mai completă, *Propășirea gîndirii*, apăruse acum doi ani.

Meyerson a întreprins prefacerea epistemologiei. Mai exact, și cu alte cuvinte, a întreprins o filosofie a științelor.

Invățații nu se pot lipsi, cum socotesc ei, de filosofia generală, căci toate științele implică postulate metafizice, pe care numai fiolsofia științelor le poate lămuri. Și tot astfel, nici filosoful ce voește să dea o explicație a universului, nu se va lipsi de științe: în științe va afla oglinda, în aparență rece, în realitate cea mai limpede, a spiritului omenesc.

Dacă Stuart Mill, în secolul trecut, a lărgit domeniul logicei, adăogându-i metoda științelor, Meyerson a făcut tot atît pentru crearea unei științe a științelor, pentru a afla bunăoară, în *Identitate și Realitate*, principiul identității sub bogăția de forme și desfășurarea consecințelor. Și epistemologia sa se sfîrșește printr'un imn adus rațiunii: „Realul ne lămurește ceva numai pentru că întrebuințăm pentru el rațiunea... Și trebue să folosim cât mai mult intelectul... pentru cunoașterea lucrurilor...

In măsura în care isbutim să demonstrăm raționalitatea realului, vom îndeplini datoria cea mai înaltă a omului".

Acesta este cel mai bun mesagiu și testament al său".

(La Nouvelle Revue Française, 1 janvier 1934).

■

Dictatorii trebue neapărat să-și țină cuvântul dat ?

„Poate un dictator, care a ademenit massele, să svîrle de-oparte momeala, fără să-l doară măcar capul? Sau massele desamăgite își vor îndrepta gîrbaciul de oțel împotriva lui Hitler, condamnîndu-l în lipsă ca dușman al statului, și ca evreu marxist, care sabotează consolidarea germană. Se uită că în istorie nu există nimic excepțional; că un dictator, venit azi la putere, mîine nu mai vrea să știe absolut nimic din cele trîmbițate ieri drept culmi ale înțelepciunii de stat, fără ca prin aceasta capul dictatorului, sprijinit de toate baionetele țării, să se prăvălească.

Dăm aci cuvîntul unui cunoscut specialist pe tărîmul dictaturii, care are să ne spună ceva în legătură cu această temă. Realizările

practice ale ideilor lui sînt prea cunoscute, ca să mai fie necesar a le opune concepţiilor teoretice.

Nimeni în Italia nu se poate gîndi să răpească clasei muncitoreşti drepturile cîştigate şi organizaţiile, pe care le-au dobîndit în zeci de ani de luptă şi sacrificii. Dacă totuşi se va întîmpla aceasta, atunci locul nostru va fi de partea clasei muncitoare italiene. *(Il popolo d'Italia,* 16 Maiu 1920).

Pentru libertatea noastră sîntem gata la orice jertfe. Sîntem deasemeni gata să ne ridicăm împotriva oricărei dictaturi. Vrem desvoltarea neîncetată a maselor lucrătoare; dar dictatura oamenilor politici ai partidelor, nu, niciodată! *(Il popolo d'Italia,* 18 Aprilie 1919).

Nu căutăm şi nu voim nici un fel de violenţă. Căci noi voim ca exprimarea ideilor — chiar cele protivnice nouă — să se facă fără ciocniri şi fără vărsări de sînge. Nimeni nu e în posesia adevărului absolut, dar fiecare idee poartă în sine un grăunte, o scînteie de adevăr.

Noi „fasciştii" am arătat ieri seară că sîntem demni de libertatea noastră, încît am fi capabili de orice sacrificii, indiferent dacă ele sînt făcute în interesul nostru sau al altora. Declarăm că, dacă adversarii noştri cei mai aprigi ar cădea jertfă unui regim excepţional, am da semnalul revoltei, pentrucă sîntem pentru deplina libertate şi împotriva oricărei tiranii. *(Il popolo d'Italia,* 11 Noembrie 1919).

Socotim necesar să amintim, că nu sîntem împotriva proletariatului, nici măcar împotriva socialismului, deoarece sîntem de părere că însăşi existenţa socialismului e o dovadă a necesităţii ei istorice. *(Cuvîntare ţinută la o întrunire, de la Milano, la 10 Noembrie 1919).*

Nu vrem să fim consideraţi ca o pavăză a unei burghezii — mai cu seamă în ceiace priveşte noii îmbogăţiţi — care e pur şi simplu lipsită de demnitate şi laşă. Dacă aceşti oameni nu-s în stare să se apere singuri, atunci nici să nu spere că-i vom apăra noi. *(Cuvîntare ţinută la congresul fascist dela Florenţa, la 9 Octombrie 1919).*

Atât de puţin ne preocupă pe noi fasciştii buna stare a burgheziei, încît unul din punctele esenţiale ale programului nostru cere decimarea bogăţiilor, confiscarea supraprofitului înavuţiţilor de războiu şi o riguroasă impunere a capitalului. *(Cuvîntare ţinută la întrunirea de propagandă electorală dela Milano, la 10 Noembrie 1919).*

Fasciştii vor lupta pentru aducerea la îndeplinire a celor mai stricte reforme şi anume: pentru lărgirea dreptului de vot şi a eligibilităţii femeii; pentru coborîrea vîrstei alegătorului la 18 ani pentru Cameră şi 25 de ani pentru Senat; pentru depunerea listelor şi a alegerilor pe bază regională. Alegerile pe liste şi sistemul proporţional oferă garanţia împotriva dictaturii şi dau posibilitate tuturor ideilor să fie reprezentate după puterea lor. *(Il popolo d'Italia,* 4 Iulie 1919).

Mai atragem atenţia că organizaţiunile economice, spre care tindem, trebue să fie independente de partidele politice". *(Il popolo d'Italia,* 20 Februarie 1920).

Das neue Tage-Buch

■

Apel la orgoliul naţional

„Dela venirea la putere a lui Hitler, apelurile la orgoliul naţional au devenit atît de dese încît nu mai merită osteneala să fie înregistrate. Din noianul manifestărilor de acest fel, ne vom opri la un articol de fond, interesant prin fondul lui, şi publicat de deputatul naţional-socialist Wilhelm Börger, în „Dortmunder General-Anzeiger" din 15 August.

Vechiul tovarăş de luptă al lui Hitler scrie:

„Şi ca să termin, mai am de spus următoarele, pe care vă rog să le transmiteţi mai departe, ca fiecare să-şi dea seama de puterea ce sviceneşte în noi, atunci cînd ne trezim. Însemnaţi-vă aceste cuvinte, iar copiilor scrieţi-le în cărţile lor de şcoală. Ce s'ar fi ales din Franţa

în 1914, dacă am fi avut de-a face numai cu ea? Am fi răsucit-o cu o mînă, am fi lăsat-o să înfometeze, apoi am fi svîrlit-o la canal. Lucrul ăsta l-au ştiut adversarii.

Ce s'ar fi ales din Anglia? Dar ce să mai vorbim degeaba; Anglia singură nu ne-ar fi atacat niciodată; o cunoaştem doar mai bine decît ne cunoaştem pe noi înşine. Şi acum, gândiţi-vă măcar două minute pe zi, înainte de a vă duce la lucru! Cînd sînteţi în sălile de întruniri, cînd beţi un pahar de bere sau cînd vă duceţi la apelul batalioanelor de asalt: numai două minute! Lăsaţi să vă intre în conştiinţă ceiace azi vă apare doar ca un vis turbure. Noi germanii am rezistat patru ani împotriva întregului glob, şi n'am fost învinşi. Unde e pe pământ un al doilea popor, care să ne poată imita?"

Într'adevăr, în privinţa acestui orgoliu naţional, n'au pereche! Dar şi seninătatea cu care recunosc că „ar fi răsucit Franţa cu o mînă, că ar fi înfometat-o şi apoi ar fi svîrlit-o la canal" e, orice s'ar spune, o nouă specialitate strict germană.

Das neue Tage-Buch

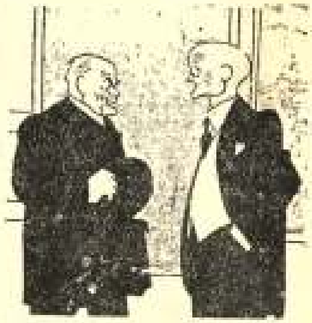
■

NOROC...

D. Madgearu. — *Tot d-ta mai norocos, d-le Brătianu: n'ai stat decit o lună la finanțe!*

DIALOG CORDIAL

D. Iuca: *Ei, d-le primar, cum te simți sub guvernul nostru?...*
D. Dem. Dobrescu. — *Exact cum se simte guvernul cu mine la primărie!*

GHINION

Intre primele proecte, se va depune și o nouă lege pentru organizarea învățămîntului secundar.
(Ziarele).

— *De ce a rămas fiul tău corigent?*
—*Spune că el a învățat după legea din Iulie și la examen l-a intrebat după legea din August...*

S. P. P.

D. Dem. Dobrescu. — *Poate că era bine dacă inființam din vreme o societate pentru protecția primarilor!*

1934. ANUL XXVI. 31 IANUARIE. No. 2

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA
ARTA ȘI IDEOLOGIE

REDACȚIA / STR. CONST. MILLE 5—9

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ BILUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

ANUL XXVI

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . Lei 250
Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . . „ 500

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . Lei 300

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal administrației din București, Calea Dorobanților 216, sau depunînd-o la „Librăria Cultura Poporului", B-dul Academiei 2, București.

Administrația.

Viața Romînească

IN AMINTIREA PROFESORULUI IOAN CANTACUZINO*

DR. S. IRIMESCU

Ați avut gîndul pios de a comemora, cei din generația tînără pe un mare om care a fost un mare dascăl și v'ați adresat la mine, primul lui asistent care am fost atît de legat de el ca să-mi deapăn amintirile și să evoc marea lui figură, deși, cum era atît de complexă cu bogatele ei înfățișări e foarte greu de a o prinde și prezenta chiar în caracteristicele ei esențiale. Ca în riturile antice, ne trecem astfel torța din mînă, în mînă, dela o generație la alta ca să fim lampadoforii unui cult. Cantacuzino intră deja în istorie și în legendă. L'am îngropat, fără discursuri și fără flori, ca să împlinim dorința lui, deoarece vanitatea și deșertăciunile omenești îi erau străine și voia să evite cum spunea el, comemorînd pe un prieten iubit pe doctorul Ioan Radovici (pe acesta marea l'a înghițit cînd s'a sinucis într'un gest de tragic eroism) „manifestațiunile barbare ale doliului omenesc". La înmormîntare a răsunat aria morței lui Siegfried pe care ca un suprem omagiu pentru acest om de o rafinată artă orchestra filarmonică a executat-o. Era cel mai bun acompaniament pentru durerea noastră mută. Imnul păgîn celebrează un erou. In miturile germanice ca și în tetralogia lui Wagner, în inelul Niebelungilor, Siegfried e numai veselie, sprintenă exuberanță de forțe, spontaneitate binefăcătoare. El știe că lumea îi aparține. In mîinile lui tot devine viață, mișcare, acțiune. Cantacuzino era într'un anumit fel un Siegfried și ca în poemul lui Wagner își călise o sabie din credințele și entuziasmul lui ca să cucerească un univers de simțire și de gîndire. El îi semăna mult, oricît cu capul lui leonin de o plasticitate impunătoare avea ceva din Wotan, jupiterul germanic, zeu filosof meditînd asupra enigmei lucrurilor și a oamenilor. Aceste două tipuri ca și la Wagner, cum spune Schuré analizînd opera și personalitatea marelui compozitor — în cultul pe care Cantacuzino îl avea pentru Wagner intrau și afinități elective — se fuzionau în el. Era o îmbinare fericită a unei reflexiuni profunde asupra împrejurărilor felurite ale vieței omenești

---

* Textul expunerei făcute cu ocazia ședinței comemorative a internilor și foștilor interni de spitale la 21 Ianuarie 1934.

și a unei spontaneități în continuă isbucnire. Excesul de gîndire nu tocise la el resorturile vieții. Inteligența sa vie și pătrunzătoare îmbrățișa toate marile probleme pe care viața le pune, cu bucuria însă și neastîmpărata tinerețe a unui temperament creator.

Emerson și Carlyle au evocat viu și puternic tipuri de oameni reprezentativi. Biografiile lor sunt ca cele ale oamenilor lui Plutarch. Sunt icoane pentru tineret și ele ar putea să-l inspire pentru fapte mari de o nobilă vitejie. Nu sunt oare pilde care ar putea provoca imitații, mai bune și mai demne de urmat decît cele ale unor falși eroi care nu încălzesc imaginațiile decît prin patime barbare pe care știu să le exploateze? In tineri zac puteri latente pentru bine și frumos și meșteșugul educatorilor — cei mai buni educatori ar putea fi ei înșăși — e să le dea putința de desvoltare, ajutîndu-le să se manifeste.

Ce admirabilă pildă de viață, plină și frumoasă a fost viața lui Cantacuzino! El avea o ascendență strălucită. Strămoșii lui domniseră în Bizanț și in țările romînești. Tatăl lui era un jurist eminent și fusese ministru sub Cuza. Mama lui era fiica lui Mavros, demnitar înalt, șeful vămilor și carantinelor pe vremea lui Kisseleff, om de o superioară cultură și mare amator de artă. Donînd colecțiile lui, a constituit primul sîmbure al muzeului nostru național. Femee de un spirit și o inteligență sclipitoare citea în textul original copilului ei tragediile lui Eschil, Sofocle, Euripide, comediile lui Aristofan. Influența mamelor a fost totdeauna determinantă — biografiile oamenilor de seamă sunt doveditoare în această privință — pentru formarea oamenilor mari. Cînd s'a dus la Paris să-și facă liceul, tînărul elev a uimit pe dascălii lui prin cunoașterea perfectă a vechei limbi eline. In astfel de condiții, avînd inteligență și avere, fiind un răsfățat al soartei și părinților lui putea să crească comod și ușor în diletant care să guste viața în tot ce cu atita prisosință putea să-i ofere fără s'o aprofundeze ca să-i ceară tot ce în urmă i-a dat, după multe sforțări, pentru formarea lui complectă și prin altruism și a celorlalți. Era însă în el un isvor sacru interior, un imbold sfînt care-l împingeau la acțiuni de seamă ca să desăvîrșească marile lui calități înăscute. Toată viața a fost un om de muncă, la care un idealism înalt s'a asociat cu o acțiune continuu productivă, în toate cîmpurile de activitate omenească. Elev al liceelor din Paris, el reușea la concursul general să fie clasat în primele rînduri, și dascălii și colegii lui recunoșteau în el mari capacități. Cantacuzino a crescut sub înrîurirea culturei clasice franceze și în sufletul lui, ca să-l înalțe au vibrat acordurile sublime ale muzicei lui Wagner pe care în pelerin pasionat o asculta, urmărind an după an, pînă înainte de marele răsboi reprezentațiile dela Bayreuth. Cultura lui muzicală era vastă. Beethoven și Wagner au contribuit să-i desvălue o lume de adîncă simțire și înaltă poezie. Tot ce svîcnea în el ca aspirații către infinit a găsit o rezonanță complectă în compozițiile acestor doi titani. El n'a fost un simplu amator cum n'a fost amator în nici într'un alt domeniu al științei și al artei cînd l-a atras, deoarece adîncea totul, ci un cunoscător desăvîrșit al tainelor pe care sunetele le cuprind în ele cînd sînt disciplinate de un mare artist ca să exprime armonia naturei, într'un pantheism dominator. Cea mai bună reculegere a savantului și a omului de acțiune era să se refugieze în lumea magică a compozițiilor marilor genii muzicale pe care le executa, el însuși cu o artă infinită. In orele triste cînd după un teribil accident de cale ferată a fost imobilizat luni întregi, cea mai mare desfătare a lui era să i se execute compozițiile favorite. Omul acesta care știa și înțelegea totul și mai cu deosebire simțea totul ar fi putut cu siguranță, dacă ar fi găsit timpul pentru ele, să dea compoziții proprii de o mare valoare.

Cultura lui literară și artistică — era și licențiat în filozofie — a desăvîrșit-o prin cea științifică. A făcut studii de medicină, după ce a dobîndit o solidă pregătire biologică trecînd pe la Sorbona pentru licența în științele naturale. In studiul ființelor vii din toată scara zoologică găsea o prefață pentru cunoașterea stărilor patologice, boalele fiind în definitiv fiziologia deviată a unui organism alterat în funcțiunile lui normale. Era la el o neînfrînată dorință de a tălmăci tainele naturii pe care a și reușit în bună parte să le tălmăcească și la organismele sănătoase și la cele bolnave. Medicul mare, biologistul genial a fost și un zoologist și un botanist de seamă putînd susține comparația cu cei mai competenți specialiști. Era însă și altceva. Omul de supremă sensibilitate urmărea și un alt scop, ca prin cunoașterea resorturilor intime ale vieții să aducă o contribuție utilă pentru realizarea unui echilibru al forțelor fizice cu însușirile morale care zac latente în toate ființele omenești, menținerea în bunăstare a unora permițînd armonioasa desvoltare a celorlalte. Generația de medici de astăzi, care socotește deseori, pripită să ajungă la situații, că pregătirea biologică pentru studiul stărilor patologice constitue o încărcare inutilă de programe să ia exemplu de ceeace poate să dea în desvîrșirea formației unui medic, cînd e făcută cu sîrguință și o curiozitate atentă, dela ceeace a dat la acest mare om care a fost un mare medic pentru că a fost un mare biologist.

Cantacuzino astfel pregătit prin cultura lui științifică avea tot ce-i trebue ca să pășească la studiul medicinei. Ca student s'a impus șefilor lui care rămîneau înmărmuriți de toată bogăția de daruri cu care era înzestrat acest om excepțional. In serviciile de spital pe unde trecea ca să-și facă stagiile, faima lui era răsunătoare. Terapeutistul de rassă care era Dujardin — Beaumetz — Cantacuzino a fost unul din cei mai harnici elevi ai lui — îi prezicea o carieră glorioasă în cîmpul medicinei practice.

Cantacuzino avea într'adevăr tot ce e necesar ca formație științifică și sufletească — Nothnagel a spus o vorbă profundă că adevăratul medic trebue să fie înainte de toate un om bun — ca să fie un mare medic. Om bun a fost în cea mai desăvîrșită accepție a cuvîntului, înțelegător și compătimitor, al tuturor durerilor pătrunzînd pînă a se identifica cu el sbuciumul în care se frămîntă cei ce se sbat în lupta aprigă pentru trai devenită de multe ori tragică cînd boalele îi scad ca puteri și rezistență. Cantacuzino a ajuns să fie un mare medic pasionat de studiul organismului bolnav de oarece cunoștea perfect pe cel sănătos. Cei ce au colaborat cu el au putut aprecia discernămîntul lui clinic și terapeutic. Cercetarea diagnosticului boalelor îl atrăgea ca o problemă de mare interes și prin felul lui de a privi stările patologice în cadrul biologiei generale avea viziuni largi de o vastă amploare. Imi reamintesc în ce fel, la Iași a condus un serviciu de boale epidemice și cît de mult interes punea în analiza fiecărui caz, în care vedea o problemă biologică și terapeutică pe lîngă partea de asistență căreia îi se devota cu un adînc sentiment de compătimire pentru bolnav. Tot ca să rămînă la studiul aprofundat al medicinei — aceasta a fost adevărata lui vocație — a trecut, sub influența marelui lui prieten Kovalevsky, care l-a inițiat în lucrările lui Metchnikoff, la cercetările de laborator care îi permiteau să adîncească problemele așa cum se prezintau spiritului lui scrutător. In acel for de înaltă intelectualitate care este institutul Pasteur a putut să desvolte și mai complect marile lui calități, luînd contact cu alți colaboratori deveniți în urmă ilustrații ale bacteriologiei franceze — Roux, Nicolle, Calmette etc. — grupați în jurul marelui Pasteur. Numai un om cu întinsele lui cunoștințe în științele naturale și în biologie era capabil să întreprindă pe lîngă cercetări aprofundate asupra unor teme speciale de un mare interes, lucrări de o vastă sinteză, cum au fost cele asupra imunității inspirate de Metchnikoff dar amplificate în creerul lui puternic ca să dobîndească o importanță, care urma să se afirme definitiv în admirabilele cercetări din ultimii zece ani asupra imunității la nevertebrate. Cei ce au citit publicațiile lui — în ele claritatea formei și factura literară desăvîrșită pun în evidență profunzimea de gîndire — au putut să-și dea seama ce capital imens de cunoștințe poseda și în ce fel știa să le utilizeze.

Drumuri noi erau deschise, privind problemele evolutiv, plecînd dela simplu ca să ajungă la complex pentru a căuta deslegări, permițîndu-i apoi generalizări care să se resfrîngă asupra totalității fenomenelor vieții. Va trece încă multă vreme, pînă ce un alt exemplar de o umanitate atît de superioară, ca el să apară. Pierderea lui e de aceea ireparabilă și un mare vid s'a produs în gîndirea științifică a epocei noastre.

Teza lui asupra holerei din 1894 e o lucrare de mare valoare și în ea cei ce l'au urmat au găsit imbolduri — sugestia le era dată — pentru descoperiri fundamentale. Sunt acolo observații și sugestii noi care au servit ca bază de studii pentru problema intoxicații holerice. Printre cei dintîi pune în evidență producerea unei imunități locale prin formarea de anticorpi chiar în mucoasa intestinală. Rolul fagocitelor în apărarea organismului contra vibrionilor holerici e demonstrat cum îl arătase cu puțin timp înainte și pentru spiriloza pasărilor. Termenii în care e arătată această luptă în organism — era în momentul cînd teoria fagocitozei deabia pătrundea în biologie — sînt de o admirabilă precizie și într'un stil epic care o invoacă viu și animat. Fenomenul pe care Pfeiffer l'a descris în urmă și care poartă numele acestui autor e descris, fără însă să-i fi dat interpretarea pe care cercetări ulterioare trebuiau să i-o dea, prin bacterioliza vibrionilor și transformarea lor în granule în peritoneul animalelor imunizate. Lucrarea aceasta și altele care i-au urmat ca să o complecteze consacraseră reputația lui Cantacuzino și cele mai strălucite situații i se deschideau la Paris. Totul îl tenta să rămînă în acest mediu de înaltă și rafinată cultură. Alături de cercetări de laborator care-l interesau așa de mult el putea să-și satisfacă pasiunea de a colecta opere de artă. Omul acesta superior căruia nimic din ceeace era omenesc nu-i era străin, își întrebuința momentele libere ca să strîngă tablouri, gravuri, desenuri, estampe. El a ajuns — pasiunea aceasta a păstrat-o toată viața — să posedă una din cele mai bogate colecții, a cărei importanță era apreciată și de cunoscători de mare competință din apus pe care îi uimea prin gustul lui luminat și prin discernămîntul sigur cu care descoperea și alegea lucrurile de artă. Unul din cei ce l'au însoțit în călătoria pe care a făcut-o în 1932 ca ministru al sănătății la Atena, unde a fost invitat să dea conferințe la facultatea de medicină—una din ele asupra influ-

enței medicilor greci în medicina noastră e o admirabilă schiță, erudită și de o formă impecabilă pe care n'a voit însă s'o publice — îmi povestea, că atunci cînd un savant arheolog delegat de guvernul grec să-i arate muzeele și monumentele l'a însoțit, arheologul a mărturisit că putea să primească lecții de la acest fin om de gust care cunoștea arta greacă mai bine decît el, din tot ce citise și văzuse, deși nu fusese încă la Atena, în marile muzee europene pe care le vizitase în repetate rînduri. Cantacuzino ca să împace toate tendințele naturii lui de artist și savant putea să rămînă la Paris. El nu și-a uitat însă de patria de origine spre care-l împingea un dor nostalgic și față de care-și simțea îndatoriri pe care se credea obligat să nu le eludeze. Fiul de mare boer se simțea legat de glia strămoșească și voia să-și plătească îndatoriri morale, care pulsau imperios în el, prin cultivarea tinerelor generații. Era în el un mare talent de pedagog și toată viața, încă din tinerețe, Cantacuzino a fost și a rămas un mare dascăl. Era încă o formă a infinitei lui bunătăți. Imi reamintesc, cînd eram asistentul lui și colaboratorii lui ulteriori au făcut aceeași constatare, cîtă nesfîrșită răbdare punea să explice celui mai începător elev un preparat microscopic și cum știa să deștepte interes în el pentru problemele de biologie. El socotea că în felul acesta provoacă curiozități care pot să fie fructuoase pentru formarea științifică a viitorilor medici. A stimulat astfel multe vocații latente. E o compensație că a încurajat și pe cei ce știau să profite de marele lui suflet, arătîndu-i devotament și admirație la care renunțau ușor cind examenul care se apropia era trecut sau cînd ajunși medici, concursul la care se prezintau era terminat.

Toți cei din jurul lui, elevi tineri și bătrîni îl numeau cu dragoste și venerație „profesorul" și în titulatura aceasta puneau nu un omagiu convențional dar expresia unui sentiment sincer de recunoaștere a marilor lui însușiri didactice.

La Iași, unde a fost chemat la catedra de morfologie a facultății de științe, studenții care au ascultat cursurile lui au rămas viața lor întreagă sub farmecul unor prelegeri în care cele mai înalte orizonturi ale științei erau privite cu o documentație bogată și variată. Cantacuzino nu uita, fiind dascăl că e și medic și asistența lui în internatele diferitelor școale și la cei ce se îndreptau încrezători către el se producea largă și generoasă. Faza lui de activitate profesorală la Iași a fost de scurtă durată, nici doi ani dela 1894-96. Cadrul Iașului era prea strîmt pentru această puternică inteligență. A revenit la institutul Pasteur la apelul colegilor și prietenilor lui care aveau nevoe de colaborarea lui și de

schimbul de idei cu omul de mare inteligență care știa să aducă problemelor de biologie cele mai bune interpretări și cele mai potrivite rezolvări. Epoca aceasta de complectare a formației lui ca biologist, cînd personalitatea lui se afirmase deja în mare parte i-a permis să dovedească ce enorme capacități de lucru și de creație existau în el. La 1902, el nu poate însă rezista la chemarea pentru catedra de medicină experimentală din București. Cantacuzino venea de rîndul acesta la un loc de muncă unde concomitent putea pune în aplicație cunoștințele și experiența lui de medic, biologist și naturalist. Am fost primul lui asistent și zece ani aproape am lucrat zi după zi în apropierea lui imediată.

El și-a făcut din catedra lui un apostolat. Era la o epocă de tumultuoasă efervescență a activității lui cînd voia să o extindă pe toate terenurile. Aristocrat prin naștere și creștere dar un mare democrat prin cultura lui sociologică și biologică și prin simțirea lui de largă compătimire pentru păsurile mulțimilor, el a crezut atunci, că poate activa în cadrul politicei militante pentru revendicările muncitorești, intervenind să se netezească multe din nedreptățile sociale. El privea raporturile dintre oameni, în cadrul dezvoltării lor istorice și economice, cu ochiul naturalistului ca fenomene explicabile în funcție de un mediu viciat prin întocmiri așezate pe multe nedreptăți. Logic cu gîndirea lui pleca urechea la imensul vuet de durere al mulțimilor setoase de dreptate și întrezărea forme noi de viață socială de mai multă armonie și de împăcare a intereselor care se ciocnesc. Cantacuzino ajunsese la concepțiile lui de politică socială pe o bază etică. Sunt caracteristice în privința aceasta considerațiile pe care le exprima într'un articol din „Viața Romînească" din 1908, scris în amintirea d-rului Ioan Radovici. Citez cîteva pasagii din el de oarece dovedesc cît știuse să aprofundeze și raporturile dintre diferitele clase sociale și în ce fel înțelegea să se ajungă la aplanarea conflictelor dintre ele. Intr'o sinteză luminoasă, el situa astfel problema: „Evoluționismul în biologie, în domeniul științelor fizice, transformismul forțelor și identitatea între energie și materie pe de o parte, pe de alta panteismul hegelian și puternicul criticism social al lui Karl Marx... In felul acesta vedea el aspectul stării intelectuale a epocii. Ca o consecință a acestei stări „se aud — continua el — strigătele de durere și de desnădejde aruncate din adîncul conștiinței lor de poeți, de Beethoven și de Richard Wagner, acel formidabil uragan de idei și de sentimente care spre mijlocul secolului trecut a sguduit Europa intelectuală". El constată, mai departe răsunetul puternic pe care această stare de gîndire l-a avut în sufletul tinerei generații de romîni dintre anii 1880-

1890. „Față de materialismul ambiant se ridica din centrele noastre universitare un tineret vibrant, însetat de înaltă cultură și de criticism științific, însuflețit de un nobil ideal de justiție socială". Cu spiritul lui de analiză obiectivă consecinte cu crezul lui politic și social se simțea atras într'o mișcare de organizare a proletariatului pentru a-l face conștient de forțele sale.

Sbuciumul politicei active nu convenea însă firei lui de artist de o sensibilitate prea fină ca să-i suporte asperitățile. Și pe urmă, politica ca să fie făcută cu folos—el judeca toate problemele cu metoda omului de știință — e prea absorbantă și cere prea mult timp pe care-l găsea greu, prins de lucrările lui de laborator și de cursurile la facultate cărora le-a dat tot deauna o deosebită grije. Omul de știință în concordanță cu credințele lui sociale și politice a căutat să o difuzeze cît mai mult ca să risipească întunericul care stăpînește încă massele. Conferințele de vulgarizare la cluburile de muncitori erau făcute în acest scop.

Ulterior, la atenee populare, prin cursuri la universitatea liberă, în conferințe publice, la Radio a știut să răspîndească limpede cu marele lui dar de expunere sprijinit de autoritatea și prestigiul pe care le dobîndise noțiuni asupra problemelor biologice importante la ordinea zilei. Conferințele sale asupra vaccinului Calmette s'au repetat în diferite ocazii, în ultimii ani și au contribuit foarte mult să facă cunoscută ca să se acrediteze moteda. Pentru pătura țărănească avea o deosebită tragere de inimă. Aspirațiile lui erau cum a arătat în articolul comemorativ asupra d-rului Radovici „cultura morală, intelectuală și igienică a țăranului, liberarea sa politică prin introducerea votului universal". E încă mult de făcut pentru realizarea acestui program, căruia chiar în afară de politica militantă, Cantacuzino îi rămăsese credincios.

Profesorul se impusese la catedra pe care o ocupa. Pasiunea și interesul pe care le avea pentru problemele sociale — ideologiilor lui căuta să le dea o realizare — l'au făcut să primească să conducă direcția sanitară între anii 1908—1910. Munca pe care a depus-o avînd aceste atribuții a culminat în legea care-i poartă numele și a rămas temeiul tuturor organizărilor sanitare ulterioare. Lege de opinie publică a corpului medical, cum spunea el, prin ea cîteva mari principii au fost consfințite: inițiativa medicilor, în chestiunile de igienă publică, scoțîndu-i de sub dependența administrațiilor locale invadate de politicianism, stabilitatea medicilor în funcțiunile pe care le ocupă. El a încercat mai tîrziu încă o incursiune în politică fără ca pentru aceasta să deroge dela principiile sale și a crezut că într'un gu-

vern de technicieni, cum a fost cel dintre anii 1931—1932 nu poate refuza să-și aducă contribuția. Am fost alături de el în parlamentul din acest timp,cînd ca ministru al sănătății publice a venit cu legi pe care le socotea de mare folos — cea a Loteriei de Stat e opera lui — pentru apărarea sănătății publice. El își propusese să aducă o nouă lege sanitară pentru modificarea și complectarea celei încă în vigoare din 1930 și lucrase mult la alcătuirea ei. In comisiile de parlamentari și de specialiști, îmi reamintesc cu cîtă ardoare expunea diferitele părți ale acestei legi pe care o pusese aproape la punct.

La departamentul muncei și-a legat numele de legea muncei în porturi, prin care se introduc dispoziții umanitare, înlăturînd exploatarea neomenoasă a vătafilor. Ca un ultim omagiu, într'o scrisoare publică, lucrătorii din porturi cerînd să se mențină dispozițiile ei aduceau zilele trecute prinosul admirației și recunoștinței lor ministrului care a știut să apere justele lor revendicări.

Ministeriatul lui a fost de prea scurtă durată ca să dea rezultatele pe care le urmărise. Se lovea de multe dificultăți. Bugetul sanitar așa cum îl prezentase în parlament fusese considerabil amputat, cu 500 milioane și posibilitățile de aplicare ale programului lui erau foarte reduse.

Intr'un banchet care i-a fost dat, în Aprilie 1932, cu ocazia alegerei lui ca membru corespondent al Academiei de științe din Paris, el și-a afirmat cu tărie programul și a făcut apel la corpul medical — mai mult de 200 de medici au participat la acest banchet — ca să-l ajute să-l realizeze El rămînea astfel în primul rînd solidar cu corpul medical care îi arătase și de rîndul acesta tot devotamentul și dragostea lui. I-am spus atunci, în cele cîteva cuvinte pe care i le-am adresat că venind la minister a căutat să îmbine știința cu politica și am citat exemplul lui Goethe — se serba tocmai atunci centenarul morții poetului — care a știut să împace o activitate literară, filozofică și științifică care nu și-a avut pereche cu aceea a unui dregător public de care marele duce de Saxa-Weimar s'a declarat foarte mulțumit. Din faza lui Goethe ca om politic n'a rămas totuși decît un amănunt biografic dar opera lui de o atît de puternică creație trăește întreagă. In omul de știință și de gîndire făcînd politică, ideologiile care constitue noblețea sufletului lui riscă să se ciocnească de realități, suferind din aceste atingeri. Ca în dramele filozofice ale lui Renan, Prospero se lovește de Caliban, visul înalt de realitatea de un nivel etic de multe ori destul de scăzut.

Dorim, terminam eu, să-l păstrăm pe Prospero intact ca credințe și îi urăm să nu și le altereze. Prospero însă pentru

aceasta, nu trebue să renunțe să ia contact cu situațiile așa cum împrejurările sociale și economice le impun vremei noastre, ca să caute să le conformeze crezului lui de o lume mai dreaptă și mai bună. Cantacuzino ca ministru n'a putut să împlinească decît foarte puțin din programul pe care voia să-l conformeze ideologiei lui. El n'a încetat nici-odată să fie un mare cetățean.

In vîltoarea produsă de marele răsboi, n'a putut sta departe de ea. Cu tot avîntul unei profunde credințe, el a luat atitudine ca să intrăm în acțiune alături de cei ce reprezentau pentru el cultura și dreptul amenințate să fie apăsate și strivite de forța oarbă a violenței. La Paris, unde a mers în timpul neutralității noastre, ca să ia contact cu sferele conducătoare, într'un banchet care i-a fost oferit a rostit cuvinte prin care exprima adînc și gîndit, sentimentele care ne leagă de Franța și de cultura ei. După ce răsboiul s'a deslănțuit a rămas, făcîndu-și datoria de mare conducător sanitar neclintit în încrederea lui în victoria finală. Il revăd la Iași în anii de refugiu urmărind cu emoție situația pe frontul nostru și al aliaților și multiplicîndu-se ca să comunice tuturor convingerea sa că victoria nu va întîrzia. De cîteori, în camera laboratorului lui, în lungi convorbiri cu el și cu Robert de Flers, în care marele literat ne ținea sub farmecul spiritului lui nu ne împărtășeam preocupările dar și nădejdile chiar în zilele grele cînd știrile de pe fronturi păreau atît de amenințătoare! Intr'un articol vibrant din „Figaro", de Flers a omagiat pe marele savant și pe marele om de inimă — avea pentru el o profundă admirație — căruia republica franceză i-a conferit în 1918 legiunea de onoare în gradul de comandor. A venit apoi pacea care ne-a dat hotarele noastre etnice firești. Cantacuzino a fost la conferința păcei unul din delegați și a știut să ne susțină revendicările cu autoritatea și prestigiul marei lui personalități. A revenit apoi acolo unde era adevărata lui vocație și unde-l atrăgeau pregătirea și pasiunea lui de cercetător și de mare dascăl. A ilustrat încă un număr de ani catedra pe care o avea și prelegerile lui au fost pline de temeinice învățăminte.

Cantacuzino a fost înainte de toate un biologist genial. Intr'un studiu pe care-mi propun să-l public mai tîrziu voi încerca să expun cît de mare și importantă e contribuția pe care a adus-o și cum prin cercetările lui a suscitat numeroase alte lucrări și a provocat în multe privințe orientări noi în biologia generală. Colaboratorii lui din anii din urmă — unii dintre ei (Slătineanu, Danielopol, Ionescu-Mihăești, frații Ciucă, Bălteanu) sint la rîndul lor profesori și alții, Țupa Combiescu, I. Nicolau, Marius Nasta, Magheru, Marbe, etc. și-au însemnat și ei numele prin lucrări de seamă — sînt pe cale, într'un volum omagial — el era destinat să sărbătorească cei 70 de ani ai maestrului și acum va apare cernit de marea lor durere — să facă o expunere amănunțită a operei lui de biologist și de igienist. Răsfoind din nou cu pietate în ultimele zile publicațiile lui — aveam astfel iluzia că sunt lîngă el și era un mod de a-mi deriva mîhnirea — am găsit 92 memorii conținînd lucrări capitale pe lîngă numeroase altele a căror importanță e și ea destul de mare.

In afară de lucrări proprii, el era un mare animator, întreținînd în institutul lui o atmosferă de muncă încordată și de entuziasm pentru cercetări, în care iradia marele lui suflet. Cantacuzino se poate spune categoric, hotărît și nimeni, dacă-și va da osteneala să-i cerceteze opera nu poate să conteste acest epitet a fost un biologist genial. Omagiile și regretele care se adresează, după moartea lui, din lumea întreagă sub semnătura celor mai de seamă personalități ale vremii noastre sunt dovada imensei pierderi pe care știința actuală o încearcă prin dispariția lui neașteptată. Un om ca el a fost întruparea cea mai desăvîrșită a celor mai înalte gîndiri și simțiri ale epocei noastre și prin moartea lui ne găsim diminuați și o mare scădere se produce în ele.

Am arătat că de la început, de la teza lui asupra holerei a pus în discuție și a rezolvat în parte probleme mari de biologie. Lucrările lui asupra serurilor hepatolitice sunt dintre cele făcute la începutul activității din țară. Concomitent cu ele a publicat — am colaborat cu el la aceste lucrări — cercetări pretutindeni citate asupra acțiunei bacililor tuberculoși și paratuberculoși desbrăcați de învelișul lor de grăsime prin anumite technice de laborator și asupra paratuberculinelor.

Pentru serul hemolitic a arătat rolul paradoxal în aparență pe care-l au injecțiile de cantități mici de ser în stimularea hematopoezei.

Producerea de precipitine, experimental, prin injecții de ser normal de cal, locul unde iau naștere, modul lor de acțiune a făcut obiectul unor îndelungate cercetări.

In scarlatină, lucrările lui sunt capitale. Cel dintîi a reușit să transmită boala experimental la animale. El a studiat complect leziunile produse de boală cu observații amănunțite asupra reacțiilor din pachetul limfatic și bacteriologia scarlatinei: germenii izolați în afară de streptococ căruia nu-i acorda rolul etiologic presupus de școala americană. Orice microb, in contact cu produse scarlatinoase poate dobîndi, cum a stabilit el, proprietăți pe care americanii la socoteau specifice pentru streptococ.

In morvă a studiat acțiunea toxică a bacililor introduși pe cale bucală.

In lepră a arătat recent existența unei forme filtrabile a bacilului lui Hansen care poate determina o cașexie mortală la șobolani, explicîndu-se astfel multe din aspectele clinice ale boalei.

A inspirat o serie de lucrări asupra acțiunii factorilor fizico-chimici în imunitate. A publicat un memoriu foarte important asupra rolului epiploonului ca apărător al infecțiilor de tot felul din cavitatea abdominală, studiind minuțios, cu o admirabilă eleganță și precizie de technică mecanismul acestei apărări prin fenomene de electrostatică.

El lăsa să se intrevadă un vast cîmp de cercetări în această direcție, atribuind forțelor de acelaș fel care se produc în țăsuturile și umorile organismului, un rol foarte mare, de abia bănuit pînă acum. Avea un vast program de lucru pe această temă și cu imaginația lui fecundă controlată de rațiunea rece a omului de știință sugera lucrări colaboratorilor și elevilor lui.

Asupra reacțiilor de imunitate la nevertebrate în afară de raportul său fundamental, care inseamnă o dată în biologie, prezintat în 1923, la a 75-a aniversare a Societății de biologie din Paris a publicat numeroase note și memorii. Cel din urmă apărut în 1928, asupra rolului urnelor din sîngele sipunculului (aglutinarea particulelor străine din lichidul cavilar pentru a înlesni fagocitoza) în Archives de pathologie expérimentale — avea în manuscris un al doilea memoriu asupra aceluiași subiect care va apare postum — e un monument de fapte și de date care dovedește ce formidabilă cultură biologică avea. Numai un cercetător ca el, înarmat cu enorme cunoștințe putea să dea la iveală contribuții de acest fel.

Analiza amănunțită a reacțiilor provocate experimental îi permitea deducții de un mare interes de biologie generală.

La nevertebrate a arătat — lucrările lui în această direcție sunt celebre și fac autoritate în materie — că există reacții de apărare identice cu cele ale vertebratelor, înlăturînd astfel asertiunile celor — Metchnikoff era printre ei — care negau existența unei imunități la ele. Cu marele lui spirit constructiv, el socotea că așa cum arătase Metchnikoff pentru fenomenele de inflamație, stabilind importanța fagocitozei prin studiul făcut la animalele inferioare—dafniile—și pentru imunitate, se poate ajunge la cunoașterea mai complectă a mecanismului ei, cercetîndu-l evolutiv în toată scara ființelor vii și începînd cu cele mai simple din ele. Modul după care se produce imunitatea la nevertebrate e acelaș ca și pentru animalele superioare: fagocitoză și anticorpi și în plus o acțiune de apărare paracelulară care se execută în afară de celule dar numai în contact cu ele.

Marea problemă a imunității la care îl inițiase genialul lui dascăl Metchnikoff l-a pasionat toată viața. Publicațiile lui pe această temă sunt foarte numeroase. Cercetările pe care le continua cu o mare rivnă și care-l duseseră deja la constatări foarte importante erau numai pietre de temelie la marea clădire pe care proiecta să o ridice pentru studiul imunității sub diferitele ei înfățișări. Intr'o serie de cursuri date cu 3-4 ani în urmă, un an întreg, pe care le-am ascultat, elev bătrîn, cum le-au ascultat toți colaboratorii lui de oarece aveam încă mult de învățat dela acest minunat dascăl — cursurile acelea pe care-și propusese să le publice n'au apărut încă și va trebui să fie reconstituite după notele luate — concepțiile lui asupra imunității au fost expuse limpede și complect cu acea bogăție de vederi generale care făceau caracteristica lecțiilor lui. Moartea care i-a curmat firul vieței nu i-a permis să-și împlinească programul și e o mare pierdere pentru știința romînească și pentru știința universală.

In toate felurile a fost un animator și un inițiator. Intemeiază la 1905 Societatea romînă de biologie. In acelaș an face să apară Revista științelor medicale și de la 1906 pînă în preajma războiului mondial, la 1914 e unul din directorii revistei „Viața romînească" alături de Const. Stere. La 1928 înființează „les Archives roumaines de pathologie expérimentale et de microbiologie" în primul număr al cărora, Roux a dat o prefață în care omagiază marile merite științifice ale lui Cantacuzino.

Opera lui cea mai importantă ca organizare e Institutul de seruri și vaccinuri fondat în 1923, care-i poartă numele și poate rivaliza cu cele mai mari instituții similare din alte țări. Doctor honoris causa a multor universități din Europa — Lyon, Bordeaux, Montpellier, Bruxelles, Atena — a fost reprezentantul țărei la Secțiunea de igienă a Ligii Națiunilor dela Geneva unde dobîndise o mare autoritate. In anii din urmă a fost Efor al spitalelor civile.

A fost președintele Societății pentru istoria medicinii. In cadrul ei crease secțiunea de folklor pentru studiul credințelor populare asupra naturei boalelor și leacurilor lor. Spiritul acesta universal vedea și în această direcție un cîmp întreg de explorat și începuse deja investigații în această privință. A fost printre principalii fondatori ai Societății pentru profilaxia tuberculozei, a celei a combaterii tuberculozei la copii și pentru studiul tuberculozei. La crearea sanatoriului Filaret în 1906 a contribuit foarte mult prin intervenția lui stăruitoare pe lîngă Dumitru Sturza pe atunci prim ministru de care era deaproape legat. Sanatoriile Bisericani,

Birnova, Nifon și Petrești au fost înființate de el în 1908, cînd avea direcția Serviciului sanitar.

Problema tuberculozei, căreia i-a acordat totdeauna o mare importanță — ea îl interesa pentru latura ei biologică și socială — a fost marea preocupare a anilor lui din urmă.

Grație lui, acțiunea preventivă prin vaccinul Calmette a luat o mare extensie la noi. Cel puțin, în această privință pentru latura profilactică de oarece pentru cea curativă și de asistență se face foarte puțin, cu cei 200 de mii copii vaccinați suntem clasați imediat după Franța și depășim cu mult numărul vaccinaților din alte țări. La congresul național de tuberculoză dela Cluj, din Iunie 1933 a propus în aclamațiile frenetice ale tuturor ce participau la el înființarea unei legi contra tuberculozei. S'ar federaliza astfel toate, puținele organizări de luptă existente și toate fondurile disponibile, la care s'ar adăoga altele noi — bugetele actuale sunt derizorii — ca lupta să poate fi dusă mai metodic și mai sistematic și să se ajungă la reale înfăptuiri de asistență.

In boala din urmă care l-a ucis, elevii lui care făceau straje lîngă el, ca să-l smulgă din ghiarele morții, l-au auzit în clipele lui lucide cum se informa de soarta ligii și de modul cum poate fi realizată.

Omul de mare inimă, care se pătrunsese de gravitatea problemei îi purta o grije continuă care l-a urmărit pînă în ultimele lui zile. E ca un testament moral al marelui dispărut.

Cei ce se gîndesc la el să-și depună ofranda — a fost dorința lui așa cum și-a exprimat-o, înainte de a muri — la opera de ajutorare a tuberculoșilor căreia îi s'a devotat cu tot entuziasmul unei nobile credințe.

Oficialitatea i-a făcut funeralii naționale ca să cinstească pe un mare fiu al țărei.

Ea a dispus ca alături de aceste funeralii reduse la un minimum de pompă, ca să respecte ceeace el ceruse, sumele pe care le-ar fi destinat în acest scop să meargă la liga pentru combaterea tuberculozei.

E un angajament că liga aceasta a cărei înființare prin-tr'o lege specială — lucrase la elaborarea acestei legi pînă în ziua cînd a căzut bolnav — era marea lui preocupare, se va înfăptui. In felul acesta, se va aduce cea mai bună proslăvire memoriei lui Cantacuzino.

Profesorul mare care ajunsese să se impună tuturor — prestigiul lui trecuse peste granițe și în ultima vară fusese chemat, cum a fost chemat și în anii anteriori să dea cursuri la principalele facultăți din Franța — și era cea mai reprezentativă figură a culturei noastre, dispare fulgerător după o boală de cîteva zile. Cutremurați pînă în cele mai adînci

fibre și cute ale ființei noastre nu ne putem încă reveni din marea durere ce ne zdrobește și ne copleșește. Nobilele femei, care sînt soția și surorile lui și cei doi fii — unul e un distins inginer și celălalt un medic care prin formația lui sufletească și intelectuală anunță că va fi un demn urmaș al marilor calități ale tatălui lui — vor găsi o consolare în manifestațiile de imensă jale ce stăpînește pe toți cei ce l'au cunoscut și apreciat.

Moartea e un sfîrșit natural ca să închee o existență omenească. Cînd însă firul vieții e tăiat în plină vitalitate și vigoare intelectuală — vîrsta nu importă, ci din contra cînd e mai înaintată reprezintă o acumulare de experiență și de cunoștințe — curmarea aceasta bruscă apare ca o cruzime și o nedreptate, deși cum spune bătrînul cronicar nu sunt vremurile sub om ci e bietul om sub vremi așa încît orice revoltă în această privință devine absurdă și inutilă. Profesorul Cantacuzino moare la vîrsta de 70 de ani. Nu e încă vîrsta canonică pe care o cerea ecleziastul, cînd ceasul cel din urmă poate să sune cu resemnarea înțeleptului care trebue să se supună unor legi fatale și inexorabile. El avea încă un vast program de lucru de realizat și cei ce au colaborat cu el știu cîtă amploare proiecta să-i dea. Cu puterea lui de muncă care nu suferise nici o scădere ci din contra se manifesta din ce în ce mai mult, cu prestigiul și autoritatea legate de numele lui, el l-ar fi dus cu siguranță la un bun sfîrșit. Cantacuzino apărea tuturor celor ce-l iubeau și aveau pentru el considerația care se datorește unui mare om de știință și de bine, ca un adevărat patriarch, ca un mare patron care reușise să grupeze în jurul lui energii și conlucrări pe care le suscita, le anima și le încuraja fiind astfel un mare șef de școală și un fecund inițiator.

Omul acesta de o impetuozitate care desfidea boala și suferințele fizice — el a putut cu 7 ani în urmă să reziste unui teribil accident de drum de fier și urmărilor lui care i-au pus în repetate rînduri viața în pericol — cade victima firei lui intrepide. El ne apărea tuturor ca o forță a naturei, dînd dovada unei robuste sănătăți. Increzător în ea, cu marea lui inimă a crezut de datoria lui să ducă pînă la ultimul locaș pe un om de valoare și de talent, primul ministru al țărei dispărut în condiții tragice.

In gerul aspru al iernii, gigantul acesta care asvîrlea paltoanele și blănurile de oarece era prea multă viață și căldură interioară în el și o socotea de ajuns a contractat boala care trebuia să-l omoare. E ca un simbol și felul acesta de a muri. Ideologul cu un înalt simț de altruism social, căruia îi repugnau violențele și nutrea himera lui de înfrățire omenească așa de puțin împlinită pînă acum cade indirect vic-

tima curentelor de ură și de învrăjbire. Sunt discordanțe care alterează simțul de armonie și de echilibru pe care el le voia în stările organice și în raporturile omenești. Cu marea lui toleranță, de dincolo de mormînt, el ar ierta și aceastä nouă anomalie, cu condiția însă ca să fie trasă din ea o lecție contra brutalităților de orice fel și ale naturei oarbe și ale oamenilor inrăiți și dușmănoși.

O mare forță creatoare ne-a fost răpită.

El iradia în jurul lui considerație și simpatie căreia nimeni nu putea să-i reziste. Comunicativitatea lui, acel impuls de exteriorizare derivat din energiile unei firi impetuoase provocau în jurul lui dragoste și respect și numele lui devenise popular. Faima de om de știință e greu să pătrundă în mulțimi.

Lucrările speciale de laborator — e domeniul în care activitatea lui Cantacuzino a fost enormă și de o importanță recunoscută de toți oamenii competenți — nu pot să fie în deobște apreciate, de oarece cer o anumită pregătire pe care puțini o au. Cantacuzino n'a fost însă numai un om de știință dar și un mare binefăcător al omenirei suferinde și al celor apăsați de griji și nevoi. El i-a ajutat și în cazuri particulare și pe terenul mai general al combaterii epidemiilor și boalelor sociale. O bunătate larg înțelegătoare care descindea în adîncurile mizeriilor pe care le descoperea sau îi erau semnalate îl făcea să asculte cu dorința cît mai vie de a le veni în ajutor pe cei ce se prezentau la el ca să-i supună o cerere sau să-i solicite un sprijin. Marele lui rol a fost cind a salvat mii de existențe amenințate de epidemii prin măsurile care au fost luat sub imboldul lui și după chibzuitele și înțeleptele lui directive, așa cum rezultau din experiența de laborator a savantului, mare biologist și mare igienist pe care știa să o pună în practică.

Nu s'a spus și nu s'a cunoscut destul că prin îndrumările care au pornit de la el, epidemia de holeră din campania din Balcani, în anul 1913 care amenința să ia proporții a fost stînjenită și la începutul marelui război o epidemie identică a fost înăbușită dela primele ei manifestări. Experiența aceasta, care a rămas celebră în analele epidemiologiei sub titlul de „experiența romînă” i-a dus și peste hotare faima de igienist și de mare organizator pentru apărarea sănătății publice.

In vîrtejul marelui război, cind după atîtea restriște ne refugiasem în Moldova, în populația deprimată care se sbătea în mari nevoi ca și printre soldații de pe front care nu-și pierdeau speranța unor zile mai bune și luptau energic să apere pămîntul care le era dat în pază dar își cheltuiau forțele cîte le mai rămăseseră și și le mențineau greu sub apăsarea boalelor și lipsurilor, febra tifoidă, exantematicul, recurenta făceau multe ravagii. Cu viziunea lui limpede, armat de cunoștințele solide pe care i le dase cercetarea cauzelor epidemiilor a fost unul din factorii de căpetenie care ne-a permis rezistența pînă la victoria finală alături de victoria aliaților. Vaccinările contra tifoidei, paratifosului, cuptoarele de deparazitare pentru combaterea exantematicului sunt și ele mijloace strategice tot att de importante dacă nu și mai importante decît cele direct militare. Dacă n'ar fi decît acțiunea de mare combatant în lupta contra boalelor de tot felul și încă ar fi de ajuns pentru a păstra lui Cantacuzino amintirea recunoscătoare a tuturor.

Cantacuzino dispare cu nimbul celei mai curate glorii. Un umanist, în înțelesul marilor oameni ai Renașterei care îmbrățișau toate cunoștințele și toată simțirea omenească, el a putut în vremea noastră complexă să cuprindă toate problemele și aspirațiile epocei. Viața întreagă și-a consacrat-o pentru a traduce în fapte un înalt idealism, muncind fără preget cu rîvna neobosită a unor cît mai mari împliniri.

Tînăra generație de medici ca și tineretul în general să ia de la el o pildă care-i poate servi ca cea mai bună îndrumare. Pentru marele maestru care a contribuit atît de mult la formarea ei să-și arate pietatea continuîndu-i cît mai bine și mai mult opera.

Lozinca ei să fie solidaritatea în muncă și în ideal pentru alinarea a cît mai multor suferințe și pentru pacea și armonia socială printr'o desăvîrșită cultură a minței și a sufletului, ca înțelegînd toate durerile să ajute să le înlăture.

DR. S. IRIMESCU.

N. DAVIDESCU

DANAE & ZEWS

Danae, liniştit, a stat
In turnul depărtat şi 'nalt,
Şi numai aur a plouat
Şi-albastru proaspăt de cobalt.

Sărutul cald al unui nor
A coborît ca un zefir,
Cu răsuflare de cuptor
Pe gura ei de trandafir.

De după el Zews a privit
Ca să şi-o aitä mai din plin
Cu toate stelele'nmulţit
Pe cerul ca un vis de fin.

Iar sînul ei a tresărit
Apropiindu-se de zeu
De parcă-ar şi fi presimţit
Ivirea'n el a lui Perseu.

N. DAVIDESCU

■

MOARTEA UNEI PERECHI INDRAGOSTITE

HERMANN KESTEN

Părăsiră oraşul. Noaptea cobora cu nori grei. Fusese o zi ca atîtea altele — o zi de toamnă. Au măsurat-o pas cu pas, printre frunze veştede. Picioarele lor deveniseră greoaie sub povara zilei mohorîte. Cum cerul se înseninase pentru un ceas, înainte de lăsarea amurgului, strălucind albastrul printre nori, li se păruse că totuşi s'ar mai putea ivi salvarea, că s'ar mai putea ivi vre-un ajutor. Dar vîntul se înteţea, devenind tot mai rece; nu mai licărea nici o stea pe cer. Trecură de uliţele cele mai mărginaşe, iar casele deveniră tot mai izolate, pînăce dispărură cu totul. Nu se mai întindeau în jurul lor decît ogoarele părăginite. Cînd ajunseră pe o potecă a cîmpului, de unde se zăreau, la distanţe mari, pîlpîirile gălbui ale felinarelor cu petrol, pierdură orice nădejde. Ei îşi desprinseră mînile, pe care le ţinuseră strînse, aşa cum îşi ţin copiii banii. Ridicau picioarele cu greu, caşicînd poteca ar fi fost cleioasă şi i-ar fi tras în jos, spre ea; păşeau, privind între ei şi întuneric, iar la mijloc vedeau amarul nesfîrşit al desnădejdii lor, zăreau moartea.

Amîndoi erau de cîte optsprezece ani; şi aveau, în urma lor, nesfîrşita viaţă a tinereţii — cea mai aventuroasă, mai grea şi mai lungă cale a existenţei omeneşti. El ţinea în buzunarul stîng al hainei un revolver încărcat; din cînd în cînd mîna lui pipăia arma, a cărei răceală o simţea cum simte un credincios pe Dumnezeu, ca ultim refugiu. Era elev de liceu...

Ea, fără să ştie cît de mult preţueşte fecioria, se culcase cu el douăzeci de nopţi în acelaşi pat; dar abia acum înţelese că a păcătuit, pentru că sorocul nu se mai ivise—semn că era blagoslovită. Dar, vai, ea simţea harul dumnezeesc ca un blestem. La început părea uimită, nu-i venea să creadă că este aşa; de parcă ar fi fost în afara ursitei tuturor fiinţelor omeneşti, de parcă s'ar fi petrecut cu ea ceva înspăimîntător sau s'ar fi aciuat în ea o boală ciudată, schimbînd-o, aşa dupăcum în basme vracii răi schimbau prinţesele în orăcăitoare, în broaşte rîioase. Mai tîrziu, îl implora pe Dumnezeu să săvîrşească o minune; acum însă, nu mai întrezărea decît moartea.

Pe ea o chema Liza şi era fiica unui grefier de tribunal. Mamă-sa murise acum zece ani. De-atunci, Liza a ince-

tat să se mai joace cu păpușa ei: făptura aceia caraghioasă cu părul de paiu și obrajii roșii de porțelan. A trebuit să se ducă la școală, să gătească, să deretece odăile și să spele rufele. Tatăl ei o iubea, dar îi intrase în cap că dragostea și mîngîierea părintească sînt vătămătoare, și că trebue tăinuite sub o înfățișare acră și o purtare aspră. Prea tîrziu prinse el de veste că subchiriașul pe care-l ținea în pensiune — un elev de liceu ai cărui părinți trăiau la țară, la o depărtare de oraș de cîteva ceasuri cu trenul — că acest elev — băiat drăguț, dar leneș — și fiică-sa se priveau mai drăgostos decît ar îngădui un părinte.

Fără a sta mult pe gînduri, el o chemă pe fiică-sa înaintea lui, o iscodi pe biata fată, palidă ca moartea, care bine înțeles că minți, tremurînd ca varga, cașicînd ar fi căzut în mînile unui ucigaș. El o amenință cu cele mai groaznice blesteme și cu școala de corecție, dacă minte sau dacă avea cumva legături trupești cu elevul. Tăgăduirilor ei curajoase le dădu crezare bătrînul tată, care uitase că legile, moravurile și convențiunile nu puteau avea decît scopul de a face mai sigură și mai frumoasă viața societății omenești, iar nicidecum acela al pedepsei, al pocăinței și al ispășirii. O crezu pe fiică-sa, pentrucă uitase de anii tinereții sale, și pentrucă uitase că el însuși îl mințise pe tată-său.

Dar era destul de prevăzător; astfel lăsă încrederea deoparte, și îl dădu afară pe elev, chiar în ziua aceia. Elevul, care se numea Albert, era desnădăjduit. El o iubea pe Liza și nu putea trăi fără ea. Era cu neputință — simțea profund acest lucru — să-și imagineze o viață fără Liza. In teorie, știa că există oameni, care trăiesc fără Liza. Dar, fără s'o mărturisească, în adîncul sufletului său nu credea că această viață a celorlalți, că această viață fără de Liza ar mai putea prețui ceva, ca să fie trăită sau ar mai putea prețui ceva ca să se vorbească de ea; căci trebuia să fie o viață jalnică, fără noimă, neghioabă, vulgară, o viață fără Dumnezeu.

Nenorocita pereche se întîlni în după-amiaza următoare, cînd tatăl Lizei era dus la tribunal. Tainic, se grămădi în inima lor certitudinea că trebuiau să moară. Tremurau, le era teamă de moarte, le-ar fi fost drag să trăiască fericiți, uniți prin dragoste, ca toți oamenii, de bună-seamă, sau ca cei mai mulți dintre ei, sau cel puțin ca unii din ei. Dar nu exista nici un drum de scăpare. Unul fără celălalt nu puteau trăi, și laolaltă nu li se îngăduia să trăiască.

Trebuiau deci să moară.

Așa le-a fost ursita.

El își cumpărase revolverul dela un telal; îl încărcase. Putea să și țintească; era doar membru al unei asociații pseudomilitare.

Merseră peste ogoare înțelenite, merseră peste pășuni umede, merseră sub cerul întunecat, dar fără vre-o nădejde pentru ei.

Plîngeau înfundat și le era rușine de propriile lor lacrimi. Iși mai potoliră plînsul. Ajunseră la o colină; suiră; ajunseră intr'o pădurice plăpîndă; acolo îi străbtu un fior rece; încetară de a mai plînge; vedeau numai copacii desfrunziți din apropiere; se așezară pe pămîntul cleios, pe care fremătau grămezile triste de frunze moarte; se ghemuiră unul într'altul, se sărutară și le svîcneau buzele cînd reci, cînd fierbinți, cînd uscate; își ațîțaseră simțurile; se desprinseră unul de celălalt.

Atunci se auzi un foșnet printre ramuri; era vre-o fiară? vîntul? nu putură desluși. Liza îngheță; simți o senzație bizară, o strîngere de inimă, o sfîrșeală ca de moarte. Dar nu trebue oare să sfîrșesc și eu, să mor? îi străfulgeră prin gînd. Repede, zise ea, repede Albert, nu mai pot răbda, hai, hai, repede, acum Albert, mai bine acum; trebue să fie? Trebue să fie! Acum, acum!

Albert vîrî mîna în buzunar, scoase revolverul, zise: trag... întîi ...în tine...

Va avea apoi curajul să se împuște el? îi năzări de-odată prin minte, Lizei.

Albert zise: — După ce te-oi împușca pe tine, mă împuș și eu; căci nu voi putea să mai rămîn în viață, aș fi un ucigaș.

— Da, — șopti Liza, — sărută-mă încăodată.

Albert o sărută, dar simți de-odată un desgust, sărutînd gingiile umede ale acestei fete; adulmecă mirosul trupului ei și își ieși din minți; dela o clipă la alta, ura împotriva ei creștea cu o intensitate de simțire cum n'o simțise încă niciodată în viața lui. Pe Liza, pe bestia asta însărcinată, o ura, trebuia s'o ucidă; asta era, apoi... Era neputincios să gîndească ce... era... apoi..., simțea doar o apăsare grea, ca un coșmar, ca o lavină prăbușită peste un alpinist. Ii pipăi sînul, îl strînse cu așa putere, încît o făcu să geamă; propti revolverul de inima ei, care svîcnea cu furie, simți cum ea se smucește, cum mîinile ei îl ciupeau convulsiv de picior încît îi venea să urle, apăsă pe trăgaci, apăsă... apăsă... dar nu auzi nimic, nu simți nimic, vreme fără de sfîrșit, oprită locului, care nu mai voia să treacă.

Insfîrșit, pricepu că revolverul nu luase foc. Liza începu să scoată strigăte puternice, ca năpădită de dureri, strigăte ascuțite și scurte, repetate aidoma din clipă în clipă. E rănită, se gîndi el; dar asta-i cu neputință; am dat doar greș, arma a dat greș; trage, trage încăodată. El o isbi pe fată — care începu de-odată să se apere — cu revolverul peste bărbie; se auzi un pîrîit de oase crăpate; se smintise de furie, nu era în stare să îndure strigătele ei; urlă ca o fiară și apă-

să pentru a doua oară pe trăgaciul revolverului, direct în gura căscată de răgetele Lizei.

Arma nu luă foc nici de data asta. Atunci, Liza îi repezi dintr'odată un pumn în pîntece; el scăpă revolverul din degetele-i chircite; se năpustise unul asupra celuilalt; se luptau pe viaţă şi pe moarte, se gîtuiau, se sgîriau, se scuipau, muţi, fără să scoată o şoaptă, ca nişte fantome, pînăce Liza izbuti să-i dea lui Albert o lovitură crîncenă, să se desmeticească şi să fugă într'o goană năpraznică printre copaci — ce goană minunată — fără să-şi zdrobească ţeasta de trunchiurile de lemn.

Albert holbă ochii după ea; de-odată se ridică, tocmai cînd ea alerga la poala colinei, departe peste mirişti, abia vizibilă. El o luă razna după ea, izbind braţele şi strigînd: o împuşc, o împuşc, trebue s'o împuşc; dar revolverul zăcea printre frunzişul roş-stacojiu al toamnei, pe vîrful colinei.

Albert o pierdu pe Liza în bezna ogoarelor.

El alergă spre oraş, ajunse pe străzile întunecoase ca noaptea, alergă prin oraş, buimac, asudat, înfrigurat, mort de oboseală, ajunse, prin cealaltă parte a oraşului, din nou pe şosea, pe ogoare, se prăbuşi, rămase lungit, urlă spre înaltul cerului, care se însenina încet. Un vînt îmbrînci norii, se iviră stele, apoi se stinseră din nou; era frig; ziua se căţăra cu soare rece pe albastrul spălăcit al cerului.

Albert porni mai departe, ajunse la nişte ţărani, pe jumătate înfometat, căpătă pîne şi ceva lapte, dormi într'o şură; porni la Hamburg, de unde voia să ajungă în America. Se furişă hoţeşte pe un vapor de mărfuri. Descoperit în plin Ocean, fu bătut groaznic. In America fugi depe vapor, ajunse la ţărm, flămînzi la New-York, găsi, însfîrşit, de lucru într'o fabrică; dar a treia zi, mîna dreaptă îi scăpă în maşină. I se amputã mîna; căpătă la aceiaşi fabrică o slujbă de portar; începu să bea; fu concediat, căci şi inima miloasă a unui fabricant are o măsură. Flămînzi din nou; începu să fure, să se îmbete şi iar să flămînzească. La douăzeci de ani arăta ca unul de patruzeci şi cinci. Intr'o bună zi căzu în mînile poliţiei, şi intră la închisoare pentru o spargere pe care o săvîrşise un altul. După patru ani fu eliberat, bolnav de tuberculoză şi surghiunit. Poposind în Statele din Sud, fu înjunghiat într'un bordel de nişte negri din San-Francisco, pentrucă furase unuia o jumătate de dolar, din buzunarul hainei. I se făcu autopsia, ca unui cîne; era de douăzeci şi opt de ani, tuberculos, luetic, ciung de o mînă, cu inima moartă încă înainte de moarte, fără a fi devenit ucigaş, fie din lipsa prilejului, fie că nu era dovedit să fi săvîrşit vre-o crimă; rămăşiţele lui fură îngropate — îşi trăise viaţa!

Liza, Liza, sărmana fiinţă îndrăgostită, această fetiţă dulce, ajunse în acea noapte la ora trei din zori în faţa casei

părinteşti, ca să zicem astfel; o locuinţă luată cu chirie, la etajul al treilea al unei case plicticoase. Tatăl ei o întîmpină la uşă, o pălmui cu mîna dreaptă — mîna păroasă a unui grefier de tribunal, cu o leafă de 320 de mărci pe lună — peste obrazul drept şi peste cel stîng şi o prăbuşi la pămînt. Acolo, rămase nemişcată; mai tîrziu se tîrî în patul ei.

Dimineaţa, justiţiabilul tată îi dădu toate economiile lui în sumă de 680 de mărci, îi spuse poruncitor să se ducă cu ei la Berlin sau unde o vrea şi să nu mai dea niciodată ochi cu el.

Cînd îl întrebă, urlînd şi ţinînd banii în mînă, ce să caute la Berlin, că e doar blagoslovită, tatăl o privi fix, fără să priceapă.

Insfîrşit, Liza îşi luă inima 'n dinţi şi spuse că e însărcinată.

Atunci, bătrînul — un om de peste cincizeci de ani, cu figura submijlocie, îndesat şi cu ochelari înaintea ochilor obosiţi — prinse culoare în obraji şi smulse banii din mîna fetei. Părea că vrea să sfîrtece bancnotele.

Dar se răsgîndi. Il cuprinse bunătatea inimii de tată, bunătate fără de margini, ca şi duioşia şi milostenia lui Dumnezeu. El împărţi banii, îi dădu fiică-sii Liza 500 de mărci şi un picior în şezut de sbură pe uşă afară, apoi încuiă uşa pe dinăuntru. Asta era la şapte fără un sfert dimineaţa.

La şapte şi jumătate, cînd grefierul o porni spre palatul de justiţie, Liza mai stătea înaintea uşii; tot astfel şi seara, cînd el se întoarse acasă. In schimb, în dimineaţa următoare, ea dispăruse. Tatăl era aproape uimit cînd n'o mai zări la şapte şi jumătate înaintea uşii; atît de repede se obişnueşte omul chiar cu cele neobişnuite. Unsprezece ani mai tîrziu, grefierul ieşi la pensie şi muri trei luni după aceia.

De dragul pensiei intrase odinioară în slujba statului, în înţeleaptă prevedere şi grijă de bătrîneţele lui fără alt sprijin.

Liza plecă într'adevăr la Berlin, deveni cusătoreasă la o fabrică de cămăşi, născu un copil, avu o naştere anevoioasă, fusese nevoie să i se facă o operaţie grea, aşa numita operaţie cezariană.

Copilul, dupăcum se dovedi mai tîrziu, era din păcate surdo-mut şi idiot; el muri la vîrsta de şapte ani, în orfelinat. Liza, bolnăvicioasă şi debilă după naştere şi în urma subalimentării, nu găsi de lucru, se duse pe stradă, nu pricepu această îndeletnicire, se îmbolnăvi, ajunse într'o casă de prostituţie, fu dată afară de către patroana stabilimentului, flămînzi literalmente, fu îngropată, bine 'nţeles dupăce i se făcu mai întîi autopsia: un schelet de douăzeci şi opt de ani, luetică, cu tumoare la creier; nu i se puse nici o piatră la cimitir, nici un preot nu-i ceti la groapă — îşi trăise viaţa!

In rom. de Ad. B.

LITERATURA DALMATA

ELENA EFTIMIU

Cea mai de seamă contribuţie pe care cultura slavă a dat-o lumei este epica Sîrbilor şi a Croaţilor, care se poate compara cu poemele homerice. Este nemuritorul cîntec al haiducilor şi al „uscocilor", cari personifică dragostea pentru libertate. Este strălucitoarea cultură medievală a Raguzei.

Poezia populară sîrbă, a cărei origină este seculară, s'a păstrat pînă astăzi transmisă din grai în grai, de oameni simpli cari nu ştiau carte. Femeile le povesteau nepoţilor în nopţile lungi de iarnă, la şezători. Bătrînii le cîntau din guslă la sărbători, fetele şi flăcăii le şopteau la nunţi sau la muncă pe cîmpul auriu al holdei de grîu. In aceste creaţii populare se cîntau eroii sîrbi Kralevici Marco, Brancovici, despotul Ştefan, Iancu Sibianul, Zmai — despotul Vuk, regii sîrbi, zeii mitologiei slave, lupta dela Cosova, scene din vechiul şi noul Testament.

Dragostea e descrisă sub toate manifestările ei,platonică şi pămîntească şi în toate tonurile ei: gelozie, tristeţe, veselie, tainică şi exaltată. Poezia populară sîrbă s'a răspîndit în toate provinciile iugoslave şi, astăzi, se întîlnesc, chiar prin sudul şi insulele Dalmaţiei, bătrîne şi guslari cari povestesc amintirile moştenite de la străbuni, evocînd epoca aceia cînd, în timp ce ei povesteau, poetul Gundulici, supranumit şi „regele poeziei sîrbe", împletea coroana libertăţii cetăţii în care a trăit el, Raguza.

Raguza, Dubrovnicul iugoslav, scăldat de marea cu reflexe de safir şi smarald, cu ţărmul bogat în plante tropicale, cu insule însorite cari o înconjoară ca un dans elegant, cetatea cu ziduri seculare şi turnuleţe romantice, este leagănul celei dintîi literaturi iugoslave, din secolul 15. Raguza a dat pe cei dintîi poeţi şi filosofi vestitori ai idealurilor naţionale. In timpul năvălirii şi al dominaţiei turceşti, ea a păstrat germenul civilizaţiei şi al libertăţii naţiunei iugoslave. Aici şi-a scris Gundulici pastorala alegorică „Dubravka" în care cîntă libertatea cea dragă şi dulce, apoteoza şi imnul libertăţii. Aici a creat, tot el, poema istorică „Osman" cea mai luminoasă carte a literaturei sîrbe, scrisă într'o limbă curată, naţională şi frumoasă.

Dubrovnicul, supranumit Atena slavă, este rezumatul viu al istoriei Adriaticei iugoslave. Şi nu numai Raguza, dar

întreaga coastă a Dalmaţiei, cu grotele, fiordurile şi insulele ei, din sec. 15 pînă azi, a fost izvorul viu de inspiraţie al poeţilor. De secole, Dalmaţia palpită mistic, inspirîndu-se din misterele şi miracolele sfinţilor, suspină gîndindu-se la femeile cîntate de poeţi, în genul lui Petrarca, se împodobeşte cu eleganţa umaniştilor, e orbită de strălucirea secolelor trecute şi-şi păstrează conştiinţa naţională ca pe cel mai adînc şi călduros sentiment.

Din sec. 15 pînă în sec. 18, literatura Dalmaţiei se desvoltă neîncetat. Poezia lirică, epică şi dramatică ajunge la apogeu. Se traduce mult din literatura italiană şi din cea clasică, greco-romană. Scriitorii Raguzei, în strîns contact cu cei italieni, sînt influenţaţi de aceştia. In poezia lirică ei cîntă elanurile sufleteşti. Poezia epică descrie faptele vitejeşti ale eroilor sîrbi sau slavi. In poema lui Gundulici, „Osman", e descrisă lupta dela Hotin, de la începutul sec. 17, la care a participat şi un ginere a lui Eremia Movilă, domnul moldovean, luptă dată între Polonezii lui Sigismund şi Turcii lui Osman. Admirabil sînt descrise în această poemă cîmpiile bogate şi nesfîrşite ale Dobrogei şi Moldovei, parcurse de armata lui Osman, în drumul ei spre Hotin. Poezia dramatică descrie scene din Biblie sau din viaţa sfinţilor, pastorale şi scene istorice. Din sec. 18 a început să se desvolte genul narativ, romanul şi nuvela, iar în sud, prin Muntenegru, anecdota cunoscută sub numele de „price" (anecdotă).

După epoca Renaşterii şi a umanismului dalmatin, urmează o lentă decadenţă a centrelor culturale, care-şi conservă totuşi caracterul naţional, transformîndu-se apoi în puternicul curent, de origină romantică, a ilirismului lui Ludevit Gaj. După aceasta se aşterne o tăcere care corespunde înfloririi literare a Croaţiei şi Sloveniei. Din cînd în cînd revista „Zora dalmatinska" mai aminteşte că nu s'a stins cu totul flacăra creatorilor dalmaţi. La lumina romantismului se încălzesc poeţii Liubici, Pucici, Matia Ban, Botici, pleiadă apărută înainte de 1860, dar care deschide calea unei generaţii de poeţi lirici, conştiincioşi şi creatori de artă adevărată, cu inspiraţie variată.

Pavicici, Voinovici şi Nazor au adus mişcărei modemiste grupată în jurul revistei „Hrvatska moderna" note de călătorie, scrieri patriotice, probleme umane; cîntă întîmplările locale, măslinul şi busuiocul. Occidental este Voinovici, povestitor şi dramaturg, cu inspiraţie psihologică şi omenească, acela care a exaltat trecutul raguzan şi naţional. Raguza a inspirat şi pe Krleza care în „Akordi" şi „Sonetele dela Lapad" rezumă cultul patriei lui. E veşnicul revoltat contra cruzimei şi stupidităţei răsboiului, contra construcţiilor po-

litice și a convențiilor sociale, revoltă pe care o exprimă printr'un stil brutal, greoi, dar expresiv și cu mult efect.

Poeme lirice a scris Kranjcevici, preocupat de probleme mari și inspirat de orizonturi largi. Cîntă pămîntul natal, rasa mîndră și viguroasă, în „Elegiile uskocilor". Ca și pe Goethe și Schiller, îl inspiră și pe el teama cosmică și legendară a infinitei mări, care, pentru el, este evocarea morții și a repausului etern.

Cultul mării se simte ca un ecou și în poezia lui Katalinici, obsedat și de succesele poetice ale barzilor patrioți, din generațiile anterioare, dar ardoarea sentimentelor sale îl duce la idealizare, la declamație. Vladimir Nazor „poetul înconjurat de basme", e un mare liric. Pentru el orice este o poemă; nu e pagină care să nu se scalde în poezie, iar în nuvele descrie viața cea mai umilă a insulei dalmate, în care poveștile sînt redate cu simboluri mărețe. In „Legende slave" (Slavenske Legende) sînt teme epice, evocațiuni păgîne, mitologie primitivă, entusiasm și optimism încrezător. Multe din poemele lui amintesc pe V. Hugo și Leconte de Lisle. In aceste legende redă aspirațiunile, suferințele și pasiunile poporului său. In personagii simbolice, robuste, primitive și revbluționare pune toată vigoarea rasei sale patriotice. In „Poema poporului croat" (Pjesma naroda chrvatskoga) descrie epopeia slavă medievală, după sosirea Slavilor pe coasta Dalmației, iar în „Cartea Regilor croați" și „Cetăți istriene" descrie suferința și conștiința populară slavă a pămntului istrian supus italianismului favorizat de Austriaci. Face o paralelă între forțele naturei și energile omului, și redă, într'o limbă bogată, reliefuri puțin comune. Nazor a fost considerat drept apostolul reinvierei naționale.

Problema mării preocupă și pe prozatorii Țarici și Petravici, inspirați și de trecutul Raguzei, cînd corăbii mari, încărcate cu stofe și mătăsuri plecau spre răsărit, iar marinarii vestiți străbăteau toate căile lumei, aducînd cu ei produsele noi ale industriei și civilizației.

In sec. 19 în literatura dalmată sînt două curente: unul realist, dar cu multe influențe populare și altul de tranziție, spre sec. 20.

Vodopici amintește pe Manzoni, Rakotici descrie suferința Bosniei sub Turci. Subiectele sale, cu eroismul haiducilor și mizeria creștinilor supuși Turcilor, au influențat și obsedat pe scriitorii de mai tîrziu.

Seria de scriitori realiști aduce un patriotism regional și național, cu multe curiozități locale. Matavulj și Novak, au părăsit cariera lor eclesiastică, au intrat în literatura realistă, aducînd însă cu ei un parfum de melancolie, ca un ecou al pămîntului lor natal unde mor amintirile epocei eroice a „uskocilor".

Alți realiști rezumă tragedia evoluției sociale a burgheziei care se desvoltă acum. E interesant romanul lui Țarici „Răsbunarea sîngelui la Cattaro (Krvna Osveta), în care evoacă obiceiul aproape dispărut al vendettei corsicane. Sînt admirabil descrise peisagiile aspre ale Bocchei di Cattaro, (Boka Kotorska), muntele Lovcea, Olimpul Zeilor slavi, unde te aștepți să vezi apărînd nimfe și satiri; vezi portul Budva, refugiul piraților de odinioară, turnat în stilul venețian și pe unde au trecut în decursul secolelor, civilizații peste civilizații. In „Familia căpitanului Opovici" și „Fiica pescarului" evoacă sărăcia satelor din insulele dalmate, pasiunile și certurile aduse de politică. Simte nevoia de a nota exact fapte și detalii și îi place atmosfera surîzătoare a coastei dalmate. Cu Caric se închee o eră de inspirație patriotică și romantică.

Generația „modernă" este aceia născută după 1880, aceia care la Praga și Viena a căutat sugestii, exemple și noutăți S'au inspirat din autorii ruși, sînt îmbătați de parfumul mărei și al pămîntului. Dinco Șimunovici este admiratorul nostalgic al forțelor epice ale trecutului, al simplicității, al măreției și al forței fizice. Fără didactism și teorie face să trăiască afinitățile și neînțelegerile generațiilor trecute, principiile lor, spiritele diferite, toate pornite unul contra celuilalt, fără a se pătrunde și înțelege. Pe aristocratul Nehajev îl exasperează viața de toate zilele, e veșnic chinuit și dornic de a cunoaște o altă viață.

După războiul mondial, acelaș soare care a luminat și încălzit pasiunile romantice a încurajat și susținut desbaterile naționaliste. Literatura s'a pus în serviciul convingerilor politice, în loc să perfecționeze opera începută de înaintași. Generația modernă ezită, e dezorientată. Realizarea aspirațiunilor naționale a temperat pasiunea unora. Altora decepțiile le-au inspirat opere pamfletare și satirice. Subiectele lui Milicici sînt dramele vieții și ale solului dalmat, ale bărbatului care vrea un fiu și al femeii care i-l dă, sacrificîndu-și viața. Lupta pentru pînea de toate zilele a inspirat de asemeni pe mulți realiști. Vera Ilici descrie certurile familiare, Vilovici destinul femeilor condamnate unei singurătăți și unei munci supraomenești care le ruinează — dragostea dramatică și tragică cu plecări și fără reveniri, destinul trist al unei provincii silită să trăiască pe apă și pe uscat din aventuri și expediente. Poetul nu mai este inspirat acum numai de soarele, bucuria și visul Dalmației, ci de dramele istorice și ale vieții. Naturalismul a cerut o societate și o lume plină cu griji și suferinți. Dukici în „Jurnalul unui măgar" celebrează animalul istrian prin excelență. Pregelj în „Frontierele lui Dumnezeu" evoacă frontierele Dalmației cu munți

impresionanţi, martorii unei drame misterioase, cu morţi violente. Marea zăvorită între golfuri şi insule nu le mai apare în toată amploarea ei.

Rezumînd, literatura dalmată de eri, privită în cadrul întregei literaturi iugoslave, aduce cu ea mireasma portocalilor, adierea mării, romantismul oraşelor pierdute în păduri de măslini, bogate în amintiri istorice şi artistice, ecoul unei vieţi sociale şia unei linişti politice.

Literatura dalmată de astăzi este puţin reliefată, se confundă cu cea croată şi numai cîteva reviste ca „Dubrovnik" „Korablia" şi „Iadranska Straza" îşi păstrează caracterul dalmat — patriotismul şi naţionalismul lor — şi aşteaptă cu încredere reînvierea trecutului medieval.

ELENA EFTIMIU.

CÎTEVA CONSTATARI...

AL. O. TEODOREANU

CATEVA CONSTATARI TRISTE, CATEVA SUGGESTII UTILE.

Cultura romînească a mers în progresie geometrică, *civilizaţia*, în progresie aritmetică.

Aceste noţiuni, aiurea cînd nu cumulate, cel puţin conexe, la noi sînt însă *antinomice*. Punerea lor de acord trebue să formeze obiectivul principal al instrucţiei noastre publice. Cei care poartă această grea răspundere, au avut suficient timp să remarce că Romînul e foarte accesibil culturii şi paradoxal de *refractar* civilizaţiei. Luat dela coarnele plugului şi instruit în şcoli, după douăzeci de ani de învăţătură, el poate combate pe Kant şi polemiza cu Bergson, poate concura în mînuirea bisturiului cu Roux, şi să se măsoare cu Mackensen, dar pentru a învăţa să se radă, să se spele, să mănînce, să discute şi să se comporte în societate, nici contactul cu occidentul şi nici mai multe generaţii de bună stare materială nu-i ajung. Şi e desigur întristător şi din punct de vedere naţional umilitor spectacol să vezi un om de înaltă cultură sau [1] un ministru al ţării, comportîndu-se ca un valet, cînd se pot vedea (şi foarte des), valeţi, prezentîndu-se cu mai multă distincţie.

Fără îndoială că o adevărată civilizaţie romînească începe să scoată la lumină, ca puiul din ou, un cap zăpăcit şi că în această privinţă, nu sîntem cei din urmă. Chiar satiricul Bernard Shaw, recunoaşte în Bucureşti, faţă de stările de lucruri de la vecinii noştri de la sud, un colţ de occident. Dar din atîta nu putem bate monedă şi nici să ne declarăm satisfăcuţi. Avem toate drepturile şi în acelaşi timp datoria să formulăm aspiraţii mai mari. Faţă de veacul în care trăim şi faţă de cultura pe care am isbutit s'o asimilăm, pseudo-civilizaţia în care respirăm e un penibil anacronism.

Dar nu despre civilizaţia romînă mi-am propus să scriu, ci numai despre o latură a ei, cea mai isbitoare şi cea mai uşor de remediat: *higiena*. Aşa cum s'a predat şi se predă în şcoli, nu e de mirare că se află în faza ei actuală, sau, mai bine zis că nu se află de loc, e de mirare însă că nici un semn de ameliorare nu se arată de la cei în drept (nu s'arată, nu s'arată!).

[1] Acest *sau*, nu e pus la întîmplare.

Remediul stă în primul rînd în puterea celor două ministere cu primordial rol educativ: al Instrucției publice și al Armatei și bine înțeles și a celorlalte, în măsura în care au, sub a lor oblăduire, căminuri și școli.

Atîta vreme cît *Școala* nu va avea ca deviză:

Spală Rominul și pe urmă dă-i cartea

și *Armata*

Spală soldatul și pe urmă dă-i pușca și cînd pune pușca'n cui spală-l iar,

nimic de făcut !

— Prin asta vrai să spui că Rominul e murdar ? ar putea interveni iritat un susceptibil.

— Exact! i-aș răspunde.

Dar, pentrucă e preferabil să *demonstrezi* decît să *afirmi*, voi demonstra.

Inainte de a purcede însă la această operație, fie-mi îngăduit a face cîteva necesare considerațiuni preliminarii, de ordin general. Pentru a proceda metodic, să începem prin a defini noțiunea, la lumina căreia va să examinăm acest aspect al necivilizației noastre. Așa dar,

Higienă = Acea parte a medicinei, cuprinzînd totalitatea regulelor care asigură conservarea vieții.

E deci, o știință *preventivă*. Ea se ocupă de *om* în măsura în care îl poate pune în maximum de apărare față de mediu și de *mediu*, în măsura în care îl poate modifica în sens util vieții. Prin urmare, cîmpul ei de activitate e vast. Dar, nu ne vom ocupa în prezentul articol nici de latura locuință, nici de cea vestimentară, nici de cea alimentară, ci exclusiv de latura *higienă corporală, stricto sensu*, nu pentrucă celelalte ar prezenta o importanță mai mică, ci numai pentrucă aceasta e cea dintîi și cea mai ușor de observat și nu cere din partea nimănui decît... bunăvoință (nu voi neglija să dovedesc și temeinicia acestei afirmații auxiliare, în demonstrația de mai jos).

■

E fapt notoriu că în ceiace privește confortul în general și higiena corporală în special, popoarele nordice (Englezi, Germani, Danezi, Suedezi, Norvegieni), dețin întîietatea. Constatarea aceasta a îndemnat mulți teoreticieni să susție că murdăria ar fi unul din defectele care întunecă strălucirea, din atîtea puncte de vedere inegalabilă, a rassei latine. Dacă e așa, atunci avem încă o dovadă (și peremtorie!), că sîntem latini. Dar, cum în privința latinității noastre avem suficiente dovezi, îndrăsnesc să afirm că aceasta e prima la care putem renunța, fără primejdie istorică. Ș'apoi (în ipoteza că alegația e justă), chiar de o fi adevărat că popoarele latine sînt murdare, nu sînt nici *singurele*, nici *cele mai* murdare.

In zilele noastre nu cred să existe om pe lume mai murdar ca soldatul Rus. Unui escadron de Cazaci căruia nu i-ar ajunge, ca să-și astîmpere setea zece butoaie de alcool, îi e destul, ca să se spele, o cană de apă. I-am văzut, cu ochii mei, în timpul războiului, pe toți acești urlători combatanți, *luînd apă în gură, dîndu-i drumul în palmele aduse'n scoică, sub formă de șuviță, care, în ultimă emisiune exploada sgomotos și răspîndind-o apoi pe hirsuta lor fisionomie, cu răcnete de vădită satisfacție.* Operația terminată, bărboșii cavaleri ai haosului, erau gata să-și dea viața pentru Țar, sau pentru un clondir de vutcă.

Dar, (ca să reluăm firul întrerupt), dacă pentru a susține vocația latinității pentru murdărie, ne-am osteni (puțin!), suindu-ne pînă la origini, afirmația ne pare cel puțin pripită. Urmele grandioasei concepții edilitare a Romanilor sfidează și astăzi omenirea și e cunoscută tendința lor spre curățenie și confort.

Patricianul în piscină proprie, plebeul în băi publice, dar *toți se spălau*. Prin urmare, *nu în predispozițiuni de rassă, ci într'un concurs de împrejurări* trebue căutată explicația. Și nu e greu de găsit.

Ca'o reacțiune împotriva desfrîului din epoca decadenții romane, catolicismul a preconizat cultivarea sufletului și neglijarea celor trupești și trecătoare, pînă la dispreț și complectă uitare. Replica era firească, dar *a mers prea departe și a durat prea mult*. Datorită acestei noi orientări, Evul Mediu a fost o pepinieră de idealiști și eroi nespălați. Au speriat Bizanțiul cu murdăria lor. Numai gîndul la efectele olfactice ale sălbatecii centuri de castitate e suficient să scirbească pînă la vomitare, ambele Americi. Bineînțeles că acest detaliu nu avea cum să împiedice menestrelii și trubadurii să închine galante compoziții nevinovatelor victime și nici pe superbii cavaleri să moară cu gîndul la ele, dar cred că nici cel mai infect ciolovec din pedestrimea moscovită n'ar putea dormi astăzi în aceiași încăpere cu nobilul „cavaler fără frică și fără de prihană", răpus ca un viteaz la Abbiategrasso, cu fața la inamic și am motive să cred că vampirul din Düseldorf, ar fi cruțat-o pe Monna-Lisa. Miroseau castelanele, miroseau Cardinalii și Papii, miroseau Regii și Împărații, toți, toți, Suzerani și Vasal, madone și paji, maeștri și ucenici, occidentul în întregime, ca țapul mirosea.

Renașterea (fenomen cultural și artistic), pune contimporanii în contact cu *gîndurile* anticilor, nu cu *obiceiurile* lor (procesul nostru actual).

Murdăria se menține pînă în timpurile moderne, persistînd pe alocuri și în contemporaneitate. De ce și cum se vor fi pus mai repede *à la page* Anglo-Saxonii, decît Italienii, Spaniolii și Francezii, e o întrebare pe care o las fără răspuns. Fapt e că în Italia de la 1914, într'un port ca Brindisi (localitate în care a murit Virgiliu), nu se găsea decît un singur hotel cu instalație de bae, adică avînd o singură instalație de bae pentru tot hotelul (ca astăzi la Bacău sau Roman), că în Spania actuală foarte multe orașe de provincie nu sînt mai avansate și că în Franța mai există încă ceiace se numește acolo *bains à domicile* (cetește: o societate care trimite acasă celui ce dorește să facă bae o cadă, cu apa caldă respectivă). Prin urmare, nu după menționatele țări trebue să ne orientăm, *în această privință.* Ar fi de dorit să procedăm cu higiena, așa cum am procedat cu telefoanele de pildă, căci e oportun să amintesc că Rominia e cel dintîi stat din Europa care a instalat telefoane în *toate* comunele rurale. Că funcționează și acum ca și atunci, e altă poveste.

■

Saint-Simon raportează că Ludovic al XIV-lea invitînd un seigneur la Curte, acesta nu s'a prezentat, scuzîndu-se că făcuse *cu o zi înainte,* bae. Scuza a fost acceptată ca firească și suficientă, întrucît în acel *grand siècle,* care îi poartă numele, însăși Majestatea Sa, Regele Soare, *Roi très chrétien,* n'a făcut decît o singură bae, în tot decursul glorioasei lui vieți. Dar, de atunci au trecut mai bine de două veacuri. Eu am cunoscut însă, în copilărie, un apreciat magistrat superior, care nu ieșea din casă în ziua în care *se spăla pe picioare,* ca să nu răcească, zicea el. Dacă ținem seama că în fiecare zi avea slujbă și că în fiecare Duminică era invitat, concluzia e de prisos. Așa dar, iată un om al legii, cu înalte studii și deținînd o mare demnitate în stat, el însuși creator de legi, la curent poate cu tot ce e *nou* în materie de legislație, perpetuînd superstiții de acum două sute de ani. Acest om *cult,* nu e numai necivilizat, nu e numai murdar, e foarte murdar, e superlativ murdar, e scîrnav, e parșiv. Dar, pentru că am dat acest exemplu de cultură fără civilizație, e timp să dau și unul de civilizație, fără cultură.

In fabricile de șocolată și alte produse alimentare din Rominia, lucrătorii care de cele mai multe ori nu au alte studii decît cele patru clase primare, conformîndu-se unei salutare legiferări a Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, *nu pot intra la lucru înainte de a se spăla sub un duș cald.* In Suedia, unde noțiunile s'au contopit de mult, *la toate școlile primare sînt instalate dușuri.* Inainte de a începe cursurile, copiii sînt trecuți sub duș și îmbrăcați la fel, cu haine păstrate în școală. Se mai îndoiește cineva că în asemenea condiții *epidemiile sînt excluse* și că mortalitatea infantilă e într'o sensibilă descreștere?

La noi, unde epidemiile sînt în floare și murdăria la apogeu, ceiace Ministerul Muncii a făcut pentru lucrătorii alimentari, Ministerul instrucției publice nu a făcut încă pentru conducătorii de mîne, dintre care se recrutează *și profesorii.*

■

Aceste incursiuni în timp și spațiu nu le-am făcut din îndemnuri agresive, ci numai dintr'o sinceră dorință de tămăduire. Faptul că în Sfatul Țării nu m'a chemat încă nimeni, nu mă împiedică să zugrăvesc o jalnică stare de lucruri, supunînd dela această tribună orizontală, judecății celor *aleși,* care nu-s totdeauna și cei *chemați,* cîteva utile suggestii.

Am definit mai sus higiena. Ținînd seamă de faza ei actuală, să căutăm acum o definiție a omului care înțelege să trăiască în condiții higienice, adică a omului civilizat (deci curat), valabilă pentru vremea în care trăim.

Ințeleg prin om curat, omul care își spală cu apă caldă și săpun corpul în întregime, *cel puțin* odată pe zi și care își perie dinții *după fiecare masă.*

■

Am subliniat mai sus pe *cel puțin,* pentrucă îndeobște oamenii se spală dimineața și în centrele mari, asta nu-i suficient pentru păstrarea unei desăvîrșite curățenii.

Dovadă.

Facă oricine următoarea experiență: după o prelungită bae de vapori (cel mai radical mijloc de curățire trupească), să se plimbe nu mai mult de-un ceas, prin oraș. Intors acasă să ia un colț de șervet curat, sau o bucată de vată, să-l (sau s'o) moaie în alcool și să-și frece obrazul.

Va vedea pe șervet sau pe vată urme negre, la fel cu acelea pe care le lasă funingenea locomotivelor în călătoriile cu trenul. Prin urmare, logica însăși ne indică să facem bae *seara,* pentru a intra în pat *curați.* Dimineața, un duș rapid ajunge. Pentru acei ce nu au instalație de bae, un *tub* cu apă caldă seara și fricțiuni cu o mănușă aspră dimineața cu apă călduță și, pentru cine suportă, rece.

Așa dar, așezîndu-l în limitele riguroase ale acestei definiții, îmi rămîne să dovedesc:

I) Că rominul e murdar.

II) Că poate înceta de a fi, fără cheltuială.

Pentrucă murdăria nu e apanajul unei singure categorii de cetățeni, s'o luăm de jos (de la popor), pornind de sus (sus la munte, la izvor) și haida-ha haida-ha, prin toată țara, pînă la cele mai piramidale așezăminte culturale, pînă în, vorba ceia, vîrful piramidei.

Imi închipui că nu e nimănui necunoscută zicala populară: numai mortul nu face păduchi.

Optimiștii extremiști își vor închipui poate că zicala citată e o simplă reminiscență a unor vremi de mult apuse. In cazul acesta nu le rămîne decît să facă o mică anchetă pe ori care „picior de plai și gură de rai" și să întrebe pe badea Ion sau pe lelița Ioana (direct și fără nici o jenă), dacă au sau nu păduchi. Să nu se îndoiască cumva că i se va răspunde altfel decît cu menționata zicală, care, ca toate proverbele și zicalele, oglindește înțelepciunea poporului și *experiența* de veacuri adunată.

— Da ce-s mort (sau moartă) să n'am ? vor obiecta nedumeriți de bizareria chestiunei.

Și dacă anchetatorul nostru își va arunca în treacăt privirea pe satul din vale, nu se poate ca în clipa feerică în care mîndrul soare apune pe holdele de aur, să nu fie oprit locului de această pitorească priveliște: pe prispa din fața casei, în timp ce vitele se întorc dela pășune și oamenii de la lucru, o bătrînă gîrbovă, sbîrcită și, cum zice poetul, încărcată de ani, căutînd păduchii din capul sprijinit pe ai ei genunchi, al unei descendente nevrîstnice. Il pot asigura că în această clipă eminamente poetică, pe miile de prispe din miile de sate ale țării, mii de bătrîne scotocesc în miile de capete ale miilor de nepoate, în căutarea milioanelor de minuscule hemiptere, într'un grandios și perfect sincronism, nerealizat încă pe asemenea scară, de nici una din marile case de filme din Hollywood. Curiozitatea îl va împinge desigur pe călător să intre și în casă. Se va convinge ușor de firea blîndă și primitoare a țăranului nostru, de istețimea lui, dar va fi silit să ia act în acelaș timp și de starea de primitivă înapoiere în care trăește. De cele mai multe ori, o numeroasă familie se adăpostește în două camere scunde și cu lut pe jos: una, în care primește musafirii (cea mai bună) și alta în care mănîncă, doarme... și se reproduce. Pe paturi de scînduri, la pămînt, pe cuptor, doarme fiecare pe unde apucă, la un loc cu porcul, vițelul și diferite orătănii. Cu toate acestea, atîția domni poeți ne-au cîntat pe cele mai variate metrici *curățenia* țăranului romîn. Vederile acestor literatori apologetici asupra higienii nu merg mai departe de cămașa albă și frumos brodată care, în adevăr, e de un minunat efect plastic, mai ales în adunări, ca hora și hramurile (în Oltenia, nedei). Acestui elegant port strămoșesc îi datorim suggestiva expresie de *lume albă*, prin care vioiul Oltean indică o mare mulțime de oameni. E clar că și domnul poet e murdar, dar are scuze că e murdar fără să știe.

Citadinul care nu vrea sau nu e în măsură să se deplaseze, îi ofer un isvor de informații mai comod și desigur mai plăcut. Cetească domnia-sa inimitabilele *Amintiri din copilărie* ale neîntrecutului nostru povestitor Ion Creangă. Acele pagini magistrale îl vor edifica asupra felului de viață al fruntașilor satului din acea nu prea îndepărtată epocă (și nu s'a schimbat nimic de-atunci!). Recomand în special atențiunei cetitorului pasagiul în care autorul ne descrie, cu mult humor ce-i drept, cum a căpătat *rîie*.

La aceste pilde, la îndemîna oricui, voi adăugi și cîteva observații personale.

Vorbeam la începutul acestui articol despre oarecare *recalcitranță* la civilizație, din partea anumitor compatrioți. Pentrucă satul l'am luat de jos, să luăm și orașul, tot de-acolo.

La cererea prefectului de poliție al capitalei, proprietarul unei băi publice și-a pus la dispoziția prefecturei stabilimentul, odată pe săptămînă, dînd astfel putință sergenților de oraș să-și curățe anatomia, pusă în slujba ordinei și siguranței statului. Pentru a controla dacă dispoziția e executată, fiecare sergent trebuia să prezinte șefului ierarhic o viză, din partea casierului băiei. Rezultatul prim a fost că cea mai mare parte din paznicii vieții și avutului nostru se prezentau la casier, *stăruind să le pue viza fără să mai facă bae* și făgăduind să-l mulțumească în schimb pentru acest serviciu.

■

O atitudine similară am observat pe vremea epidemiei de tifos exantematic, la un spital de triaj.

Pentrucă această cumplită boală se propagă îndeobște prin păduchi, primul tratament la care era supus pacientul era *despăducherea*.

Fiecare nou venit era tuns cu mașina (pe toate părțile acoperite cu păr, după cum suna ordinul), schimbat de rufe și dus la bae. Ei bine, mulți din cei care înfruntaseră cu vitejie gloanțele vrăjmașului, cercau să dezerteze în fața săpunului.

— *Eu n'am nevoie de bae*, îi auzeai spunînd jigniți, *că sînt curat.*

Concepția curățeniei fără apă și săpun e dealtfel foarte răspîndită și nu odată am auzit oameni cu studii superioare susținînd că țăranul romîn nu are nevoie să se spele, deoarece e îmbrăcat foarte ușor și trăiește în plin aer.

Exemplul acesta, îmi amintește însă, de-o conversație la care am asistat odată la o tutungerie periferică, pe cînd patroana imi schimba niște bani.

Un ferches plutonier de cavalerie glumea cu două domnișoare plinuțe, desigur din partea locului.

— De ce n'ai fost Joi la Cișmigiu, întrebă una ?

— Joia nu vin niciodată, că mă duc la bae!

— La bae ? interveni a doua pufnind de rîs.

— I-auzi, Lențo, reluă prima, adresîndu-se unei a treia, care intrase în grup: domnul Jenică se duce la bae!

— *Poate că are nevoie,* replică ironică aceasta, mușcînd disprețuitoare buze subțiri.

Aceste exemple nu trebue să mire pe nimeni. Ele pot fi luate în aceiași măsură din lumea oamenilor cu dare de mînă și a intelectualilor.

Iată cîteva:

Mă aflam în cabinetul unui profesor de la facultatea de litere, așteptînd să-și termine tualeta. Se nimerise zi de alegeri la Senatul universitar. Servitorul introduse un coleg de facultate care se interesă:

— Ce face domnul?

— Vă roagă să-l așteptați puțin: e în bae.

Omul școalei, avu un gest de nemulțumire:

— *Bine, domnule, tocmai azi și-a găsit ?*

■

Proprietara unei pensiuni din București mi-a spus despre o profesoară pe care o avea chiriașă și despre care știam că are o conduită exemplară, că-i *o stricată.* La protestările mele, mi-a ripostat congestionată:

— *O femeie cinstită nu face bae în fiecare zi, ca dumneaei.*

■

La conacul unui proprietar venise un vecin și el proprietar de pămînt, pentru niște socoteli care aveau să dureze cîteva zile. Dimineața, musafirul ceru feciorului cele necesare spălatului. Acesta îi indică, după obiceiul casei, odaia de bae.

— Nu, nu, adu-mi mai bine aici, insistă el.

I s'a adus un lighean, o căldare și o cană cu apă, după cum a cerut. Amfitrionul, punînd această comportare pe seama timidității, a trimis a doua zi dimineața pe unul din copiii lui, să-l anunțe că baea e gata.

— Mulțumesc, nu-i nevoie !

A treia zi, s'a prezentat gazda însăși:

— Poate că vrei să faci o bae ?

— Mulțumesc, mulțumesc, nu fac azi. Fac cu bae acasă, poimine.

Intîlnindu-l peste cîtva timp la București, mi s'a plîns:

— Frumos, frumos, n'am ce zice și bine, la amicul dumitale, dar prea te pisează cu baea lui. Dumneata, care ești mai intim, ai putea să-i atragi atenția. Par'că ce ? eu n'am bae la țară ? Dar fac cînd vreau !

■

Și, pentru a dovedi încă odată că opulența nu-i numai decît un indiciu de trai civilizat, voi mai da un exemplu, cel puțin tot atît de de caracteristic. Condusesem un cunoscut pînă la poarta casei (un palat!), pe-o arșiță mare.

— Ce bun ar fi acuma un duș, suspină el !

— Ce, dumneata n'ai bae acasă? îl întreb mirat.

— Am și n'am !

— Cum ai și n'ai ? Ori ai, ori n'ai !

— Să-ți explic, urmă el, nevinovat. Am o instalație splendidă: faianță și marmură, tot. Dar nevastă-mea ține 'n ea rufe murdare, le mai moaie femeia înainte de a le spăla, așa că nu prea e chip să te apropii !

■

L-am auzit pe un profesor al meu, om foarte inteligent și de mare cultură, dojenindu-și un fost coleg de școală, ai cărui fii îi erau elevi:

— Am auzit că duci băeții la baea de abur. Rău faci! E foarte periculos! O pneumonie, doamne ferește și se prăpădesc copiii. Nu te potrivi la farafasticurile astea moderne. Uite, bietu tată-meu, Dumnezeu să-l ierte, a trăit pînă aproape de nouăzeci de ani și n'a făcut niciodată bae!

■

E drept că profesorul de mai sus era un om foarte bătrîn și de proveniență modestă. Voi lua însă un exemplu din corpul didactic superior, citînd cu exactitate surprinzătoarele cuvinte ale unui *tînăr* profesor universitar, cu doctoratul luat în străinătate și aparținînd unei familii de oameni bogați și cu rădăcini în trecutul țării.

Răspunzînd invitației pe care mi-a făcut-o, am vizitat împreună o *școală model.*

In adevăr, sofrageria, sălile de studiu, sala de gimnastică și dormitoarele, erau toate spațioase, aerate și bine întreținute. Dormitoarele erau despărțite de încăperi lungi, des-

tinate spălatului elevilor şi avînd scris, deasupra uşilor, la intrare: *Spălător.*

De-alungul celor doi pereți laterali se aliniau cuvete, strălucitoare de curățenie.

— Cheltuială inutilă și ilogică, îi șoptesc.

— De ce?

— Nu-ți dai samă că banii cheltuiți pe două cuvete numai, ar fi fost suficient pentru instalarea dușurilor întregei săli? (Iată exemplul de higienă *economicoasă*).

O cuvetă mult mai simplă ar fi putut servi foarte bine pentru spălatul pe mîni și pe dinți.

— Și unde să se spele elevii dimineața?

— Sub duș, zic.

Tovarășul meu mă privi scandalizat:

— Cum adică, să facă elevul duș, în fiecare zi?

— Și de ce, nu?

De astă dată, mi-o tăie, scurt:

— *Asta-i sibaritism și efeminare!*

■

O astfel de replică din partea unui asemenea om, mă dispensează de a mai vorbi de simplii imbecili, de calibrul acelui bogătaș, locuind o casă în care nu lipsea nimic din tot ce-i mai modern ca instalație și care mi se plîngea într'o zi:

— Am auzit că Englejii fac pînă și copiilor bae, în fiecare zi!

— Dar, ce te împiedecă pe dumneata să faci la fel? îl întreb uluit.

— E greu, domnule: trebue să faci foc și vara (avea calorifer, se înțelege), stropești pe jos și se face apărie... e deranj.

De altfel replica tînărului profesor și o recentă întîmplare de la o școală secundară m'a determinat să scriu aceste rînduri:

— La un cunoscut liceu, un elev intern a fost pedepsit pentrucă, plîngîndu-se de regimul din școală unui pedagog, acesta l-a reclamat directorului că *s'a lăudat*, că la el acasă, făcea bae în fiecare dimineață.

Astfel de concepții și astfel de fapte nu trebue să demoralizeze, ci să îndîrjească pe acei care doresc o îndreptare. Astăzi, cînd atîtea boli contagioase bîntuie prin toate colțurile țării, secerînd atîtea vieți omenești, astăzi, cînd în atîtea așezăminte publice, pe lîngă molimele stabilizate, *scabia, tricofiția* și alte scîrbe, se ivesc, ca tot atîtea stimgate ale normelor perimate, astăzi *cînd se clădesc atîtea școli*, socot ridicarea chestiunei, cel puțin oportună.

Știe oricine că primele noțiuni de higienă pe care, *cu aprobarea ministerului*, le-am primit în școală încă din abecedar, pentru o mai ușoară reținere (dovadă că nu le-am uitat), au fost, precum urmează, versificate:

Dimineața cum mă scol,
Mă 'mbrac iute și mă spăl [1]
Fața 'ntreagă, gîtul tot
Și mînele pin' la cot.

Evident că în cele mai multe școli se găseau și școlari ai căror părinți nu împărtășeau același dispreț pentru restul anatomiei umane. Dacă s'ar fi încredințat acestor copii redactarea menționatului capitol din abecedar și dacă ei ar fi avut oarecare aplicație la versificare, ar fi fost îndrituiți să scrie:

Dimineața, cum mă scol
Nu mă 'mbrac: întîi *mă spăl,* [2]
Fața 'ntreagă, trupul tot,
Nu mînele pîn' la cot.

Dar, îndeobște, la vîrsta de șapte ani zeflemeaua ia forme mai simple, mai violente și mai nocive.

Neajunsurile unei astfel de învățături sînt ușor de remarcat și deci, ușor de înlăturat.

In primul rînd, ea împarte elevii în categorii, ceiace e o gravă eroare pedagogică. Celor ce urmează să-și formeze educația exclusiv în școală li se impune o *falsă noțiune*, despre higiena corporală. Cei care au avut avantajul să primească o educație de la părinți, se află, de la primii pași încă, în conflict cu oficialitatea, pe care vor avea destule motive s'o nesocotească mai tîrziu, pe măsură ce se vor lumina. Ei vor disprețui, atît profesorul care le dă asemenea învățături, cît și pe colegii lor, care cred în ele.

O astfel de stare de spirit, nu poate decît dăuna bunului mers al școalei.

Dacă adăugim la aceasta și faptul că mai sînt *profesori de higienă* care în anul de la Hristos 1934, iară de la facerea lumii 7742 și de la Pasteur 112, propovăduesc de pe catedrele statului, elevilor de curs secundar, că e bine ca omul să-și spele trupul odată pe săptămînă (facultativ!), e inutil să afirmăm că rolul instrucției publice în *civilizarea* Romînului nu e *numai* nul, ci deadreptul dăunător.

Și dacă sub regimul unor astfel de *principii de bază căpătate în școală* funcționează astăzi liceele, cazărmile, cămi-

[1]) Rima, după cum se vede, nu-i tocmai rimă, dar, mărturisesc că la acea vrîstă fragedă, n'am băgat de seamă. Fondul însă (nu-i așa?)... sare'n ochi.

[2]) Quod licet bovi, non licet Jovi.

nurile, *spitalele*, atîta vreme cît aceste principii nu vor fi înlocuite, nu avem nici motiv să sperăm în ameliorare şi nici drept să ne mai mirăm că într'un penitenciar romînesc, un deţinut chiar politic, trăeşte în condiţiuni mult mai puţin higienice decît o vacă dintr'o fermă elveţiană.

Dar, la această cauză a cauzelor, care e instrucţia publică, se adaugă şi altele, secundare, cu mult mai uşor de înlăturat, repede. Citez două, din cele mai aparente:

1) Hotelurile;

2) Casele de raport.

In hoteluri, camerele cu bae se menţin în preţuri inabordabile unei pungi mijlocii. Dar dacă faptul acesta îşi poată găsi scuză, e inexplicabil ca *preţul unei băi* să fie atît de scandalos urcat, încît să egaleze ades preţul unei camere. Să se fi constituit hotelierii în Ligă în contra oamenilor curaţi? Işi închipue ei că au ceva de cîştigat condamnînd la murdărie forţată pe proprii lor clienţi? Şi dacă vor fi căzut în asemenea uimitoare aberaţie, cine poate împiedeca Ministerul *Sănătăţii* să oblige pe toţi proprietarii de hotel să aibă, asemeni cabinelor de telefon şi altor încăperi comune, cel puţin două sau trei camere cu duş cald şi rece pe etaj, permiţind călătorului avînd halat şi săpun propriu să se poată spăla, fără să plătească nimic?

Cine şi ce poate împiedeca acelaşi minister să introducă *obligativitatea* băii, pentru toţi călătorii veniţi din gară, înainte de a-şi ocupa camerele?

Dar dacă în hoteluri, plătind, se înţelege, omul se poate spăla, sînt case de raport în capitala ţării, în care omul e *împiedecat* să se spele. Există unele case, odată cu trenurile C.F.R. în ceiace priveşte încălzitul, intră, în ceiace priveşte apa caldă, sub regimul *programului de vară*, afişat de altfel la portar şi introdus nu după capriciile climatului, ci la date prestabilite, *după anotimp*.

Prin *program de vară*, unii proprietari de imobile de raport înţeleg să întrerupă curgerea apei calde, nepermiţind locatarilor să se spele cum trebue, decît în anumite zile din săptămînă şi la anumite ore, de ei fixate. Cînd am asistat pentru prima oară la aplicarea prin surpriză a unei astfel de măsuri meschine (încălzirea centrală e ridicol de ieftină), dintr'un imobil cu *şapte etaje*, nu s'a ridicat decît *o singură voce* de protest (şcoala!). In felul acesta se suprapun etajele pe toată întinderea capitalei, cîte cinci, cîte şapte şi cîte unsprezece, ca sertarele unor vaste scrinuri tixite cu molii, ploşniţe şi nespălaţi.

Şi iată cum, din încălzirea centrală, element de economie şi de progres, speculantul romîn, educat de şcoala romînească şi tolerat de moravurile romîneşti, a reuşit să facă un *obstacol* în calea progresului. Da, veţi zice, dar un om deprins să trăiască omeneşte, adică făcîndu-şi zilnic baia, va prefera să o facă rece, decît de loc. Aşa este, dar în cazul că e reumatic, apa rece îi e interzisă, aşa că el nu va putea trăi higienic într'un imobil de raport din Bucureşti decît cu condiţia ca acel imobil să nu fie *tocmai modern*. Intr'un imobil nu tocmai modern, adică fără încălzire centrală, el îşi poate încălzi nesupărat cazanul de la bae, cînd vrea. Intr'un imobil *dernier cri* însă el e *oprit* din primăvară şi pînă toamna tîrziu să se spele, de către proprietar.

Şi dacă aşa stau lucrurile, cine poate împiedica Ministerul *Sănătăţii* şi *Ocrotirilor* sociale să oblige pe toţi proprietarii de imobile de raport să dea drumul zilnic la apa caldă *în tot cursul anului*, dacă nu neîntrerupt, măcar la anumite ore?

Şi cine poate împiedeca acelaşi minister, dacă nu *să desfiinţeze apometrile* şi să acorde *prime de încurajare* pe consumul de apă, să intervie măcar la o serioasă reducere a taxelor, punînd apa la îndemîna *tuturor?*

Şi cine îl poate împiedeca să organizeze şcoli de misionari care să stimuleze în acest sens?

■

Nu neg, că pe acest negru tablou se ivesc din cînd în cînd şi datorită hazardului sau iniţiativei particulare, puncte luminoase. Aşa, un distins medic mi-a mărturisit că în casa unui preot dintr'un sat oltenesc a găsit o frumoasă instalaţie de bae, cu rezervor în pod şi tot ce trebue şi că preotul i-a spus că mai sunt *opt* gospodari *în sat* care, nu numai că şi-au instalat şi ei bae, pentru a nu se lăsa mai prejos, dar că o *utilizează*. Faptul acesta e făcut să bucure mai mult pe acei ce doresc propăşirea acestei ţări, decît înfiinţarea unei noui Academii.

■

Dar, faptul care a contribuit mai mult la civilizarea condiţiilor de viaţă a ţării, a fost tocmai necivilizatul îmbogăţit de răsboi, milionarul subit, proprietarul de cai de curse de alaltăeri, gentlemenul nou-nouţ, comicul *nouveau riche*.

După ce felul în care s'a executat exproprierea a ruinat majoritatea marilor proprietari, clasă de oameni evoluaţi şi adevăraţi stîlpi ai economiei naţionale, singurii deţinători şi cheltuitori de bani au rămas ei, samsarii. Epataţi de noile posibilităţi de viaţă picate pe negîndite şi cînd se aşteptau

mai puțin, ei s'au simțit sguduiți de ambiții care, de cele mai multe ori le depășeau mijloacele, așa că astăzi mulți se pot împăuna cu titlul de *fost nouveau riche*.

E un început de trecut. Unii, au căpătat chiar cu vremea în urma bunelor relații oarecare *patimă*. Dar dacă, în comparație cu foștii conducători, oamenii aceștia ne apăreau naivi, primari și ridicoli, nu e mai puțin adevărat că au fost și folositori fermenți de civilizație. Nimeni mai mult ca ei n'a introdus în țară frigidere, patefoane, telefoane, aparate de radio... și săpun. Tot ce au văzut aiurea, au poftit să aibă imediat la ei în casă. Și dacă o maimuță poate învăța în cîteva luni să meargă pe bicicletă, nu e de mirare că un parvenit ignar, dar ambițios și oricum om, să învețe într'un sezon la Ostanda saiu Aix-les-Bains, *să se spele*.

Ambiția a provocat imitatori, așa că, de la apariția acestui troglodit cu automobil și frigidaire, săpunul romînesc intră într'o perioadă de inflație.

Din motive lesne de înțeles, contactul acestei lumi cu lumea intelectuală nu s'a făcut. De altfel, e și firesc ca ambițiile acestui strat nou să se îndrepte mai mult (deocamdată), către politică și mondenitate, decît către intelect (politica i-a primit cu brațele deschise și mondenitatea rezistă ușor). De aceia, unii au rămas cu săpunul și ceilalți cu cartea.

In chip de concluzie, putem spune deci, fără a fi acuzați de exagerare că, atîta vreme cît Instrucția publică nu-și va lua asupră-și o sarcină ce-i revine de plin drept și atîta vreme cît efectele acestei intervenții nu se vor simți, pătura conducătoare romînească va rămîne despărțită în două categorii de cetățeni:

Cei care *nu cunosc* baia și cei care au *descoperit-o*.

Prima nu se spală. A doua nu vorbește decît de noua ei descoperire.

Ambele sînt infrequentabile.

AL. O. TEODOREANU.

EUTHANASIA EMINESCIANA

G. CĂLINESCU

Prezintă un deosebit interes faptul că în poezie, pesimismul lui Eminescu este invers proporțional cu vîrsta. *Mureșan* e compunere tinerească, cam de pe vremea cînd poetul se agita cu atîta frenezie naționalistă în vederea serbării dela Putna. Nici sănătatea nu-i era atunci sdruncinată ca să bănuim o deprimare, nici de vreo maturitate a cugetării, care să justifice o filosofie încheiată, nu poate fi chestiunea. Eminescu era nici vorbă înrîurit de cugetarea la modă, și tînăr fiind și sănătos simția o voluptate deosebită să cînte vanitatea lumii, așa cum toți cu mai multă sau mai puțină sinceritate o cîntau pe atunci. In aceste compuneri tinerești,da, pesimismul își are cea mai complectă și grandilocventă expresie. Găsim aci concepția *răului* ca substrat al naturii:

Rău și ură
Dacă nu sunt, nu este istorie; sperjură
Invidioasă, crudă, de sînge însetată
E omenirea 'ntreagă...

voința oarbă de a trăi:

Orbirea? nepăsarea?... Nevinovat' orbire
Cît de frumos ș'anume tocmit-a a lui fire!
Creat-a mielul aprig el pentru lupul blînd,
Carne cu ochi creat-a el pentru cel flămînd.

și un ateism (față de punctul de vedere creștin) care e de fapt panteism:

Dar vai, tu știi prea bine, că n'am să mor pe veci,
Că vis e a ta moarte cu slabe mîni și reci,
La sorți va pune iarăși prin lumile din cer
Durerea mea cumplită — un vecinic Ahasver,
Ca cu acelaș suflet din nou să reapară
Migrației eterne unealtă de ocară —
Puternice bătrîne, gigante — un pitic,
Căci tu nu ești în stare să nimicești nimic.

Cugetarea poetului nu trebue s'o căutăm însă în versuri, ci mai ales în scrierile cu caracter teoretic. Aci vom afla o variantă mai personală a pesimismului schopenhauerian, la baza căruia stă exaltarea instinctului.

S'a făcut încercarea de a se concilia „pesimismul" și „optimismul" lui Eminescu printr'o apropiere de Ed. von Hartmann. Acesta căutase a reabilita inconștientul arătînd

că el are o astfel de orientare încît lucrează ca şi cînd ar fi determinat de cauze finale, lucru pe care nu-l tăgăduise de altminteri nici Schopenhauer. Că Eminescu l-a cunoscut pe Hartmann nu poate fi cea mai mică îndoială, dar că a stat sub înrîurirea lui e greu şi inutil de dovedit, de vreme ce n'avem aci de aface cu texte filosofice organizate. Şi la Eminescu vedem totuşi pornirea de a reabilita instinctul, care nu mai este dureroasa agresiune a speţei, cît forţa de conservare, lupta pentru existenţă în forma mai nobilă a selecţiunii naturale, exprimată aşa de frumos în această aplicare a darwinismului la faptul creaţiei poetice:

Multe flori sunt, dar puţine
Rod în lume or să poárte;
Toate bat la poarta vieţii,
Dar se scutur multe moarte.

Cauza răului în natură nu este instinctul ci conştiinţa. Instinctul e mijlocul cel mai sigur al naturii de a ajunge la scop şi dacă acceptăm finalitatea aparentă a Cosmului, adică viaţa, unica formă posibilă de fericire. Peste desăvîrşirea oarbă a acestei lumi omul aplică goala lui inteligenţă. Dar ideea nu e decît un epifenomen, care se adaugă peste cursul naturii fără a-l înrîuri. Cultura e *frază* şi *lustru*, minciună şi ipocrizie. Societăţile de animale şi de oameni primitivi au organizaţiuni desăvîrşite, iscate pe cale instinctuală, cu lipsa oricărui element de conştiinţă. Cînd peste întocmirea automată se aşează raţiunea cu iluzia ei de a determina lumea, apare istoria, adică „parada, pompa", minciuna liberului arbitru peste unicul substrat: egoismul. Pentru a ilustra aceasta atît de antihegeliană şi pînă la un punct rousseau-iană concepţie, Eminescu ia cu predilecţie drept pildă statul albinelor.

„Imblu la şcoală. Ştii la cine: La albinele mele. Am părerea cum că toate ideile ce plutesc pe suprafaţa vieţii oamenilor sunt creţii ce aruncă o manta pe un corp ce se mişcă. Ele nu sunt altceva decît mişcarea corpului însuşi, deşi atîrnă dela ea. Mai întîi statul albinelor. Ce ordine, măestrie, armonie în lucrare. De-ar avea cărţi, jurnale, universităţi, ai vedea pe literaţi făcînd combinaţii geniale asupra acestei ordine ş'ar gîndi că-i făptura inteligenţei, pe cînd vezi că nu inteligenţa, ci ceva mai adînc aranjează totul cu o simţire sigură, fără greş. Apoi coloniele. In toată vara vedem cîte două sau trei generaţii colonisîndu-se din statul matern, şi ceia ce ne bucură este lipsa de fraze şi rezonanţe cu cari la oameni se 'mbracă această emigrare a superfluenţei locuitorilor. Apoi revoluţiile. In tot anul o revoluţiune contra aristocraţiei, a curtizanilor reginei — minus contractul soţial, oraţiunile parlamentelor, argumente pentru dreptul divin şi dreptul natural. Cinis et umbra sumus.

„Dar — vei răspunde — părinte, duci idei şi cugetări în natură după analogia împrejurărilor omeneşti, judeci aşa dară organizaţiunile de stat ale animalelor numai întrucît le vezi asemănătoare cu cele omeneşti şi incifrezi lumea noastră în lumea lor. Nu. Oamenii înşişi duc o viaţă instinctivă. De obiceiuri şi instrucţiuni, crescute pe temeiul naturei, se lipesc religiuni subjective, fapte rele şi mizerabile, însă foarte cu scop şi tocmai acomodate la strîmtoarea de minte a celor mai mulţi oameni".

Intrucît priveşte inteligenţa, trebue neapărat să facem distincţie între conştiinţa terestră activă, care e un mod vulgar de fericire, o prezumţie de a participa la cursul lumii, stăpînit în fond de cel mai rigid automatism şi conştiinţa apatică, contemplativă. Cea dintîi constitue ceace am numi într'un cuvînt cultura.

„Doctrinele pozitive, fie religioase, filosofice, de drept ori de stat, nu sînt decît tot atîtea pleduarii ingenioase ale minţei, ale acestui advocatus diaboli care e silit de viaţă ca să argumenteze toate celea. Acest mizerabil advocat e silit să pue toate într'o lumină strălucită, şi fiindcă existenţa este în sine mizerabilă, el e nevoit să împodobească cu flori şi c'o aparenţă de profundă înţelepciune mizeria existenţei, pentru a înşela în şcoală şi în biserică pe tucanii cei mici cari intră abea în scenă, asupra valoarei vieţei reale. Pentru lucrătorii statului onoarea, pentru soldaţi gloria, pentru proşti cerul, şi astfel o generaţiune înşală pe cealaltă prin acest advocatus diaboli moştenit, prin acest sclav silit la şireţie şi sofisme, care aicea se vaeră ca popă, colo face mutre serioase ca profesor, colo parlamentează ca advocat, dincolo tae feţe mizerabile ca cerşetor. Acest din urmă o face printr'un pahar de vin ce-l are in petto, altul pentr'un titlu, altul pentru bani, altul pentru o coroană dar la toţi în esenţă este aceeaş, un moment de beţie".

Deasupra acestui „cerc strîmt" al egoismului stă conştiinţa metafizică, a eternei deveniri, a inutilităţii oricărei sforţări ideale. In faţa legii eterne sufletul e cuprins întîi de zădărnicie, apoi de ataraxie, se desbracă de personalitate şi cade într'o indiferenţă apollinică. Bătrînul dascăl „cu haina roasă 'n coate", magul călător în stele, asceţii asemeni lui Iosif şi Euthanasius, Luceafărul, sînt apollinici, precum apollinic se mărturiseşte Ieronim:

„Sîmburile vieţei este egoismul şi haina lui minciuna.

„Nu sunt nici egoist, nici mincinos. Adesea cînd mă sui pe o peatră naltă, îmi pare că în creţii mantalei arun-

cate peste umăr, am încremenit și am devenit o statuă de bronz, pe lîngă care trece o lume, ce știe că acest bronz nu are nici o simțire comună cu ea... Lasă-mă în mîndria și răceala mea. Dacă lumea ar trebui să peară și eu aș putea s'o scap printr'o minciună, eu n'aș spune-o, ci aș lăsa lumea să peară. De ce vrei tu să mă cobor de pe piedestal și să mă amestec cu mulțimea? Eu mă uit în sus, asemenea statuei lui Apoll"...

Și în starea instinctuală trebue să deosebim două momente: al instinctului curat animalic, cuprinzînd toate făpturile înainte ca rațiunea să le fi dat deșertăciunea liberului arbitru, cum e cazul cu Cătălin și Cătălina; și al regresiunii conștiente spre pămînt și prin el spre Cosmul divin. Acest din urmă moment e un act dionisiac care e mai aproape, antetic, de stadiul apollinic decît de conștiința terestră. Și într'adevăr în sufletul Luceafărului se sbat două puteri, a căror antinomie e necesară echilibrului cosmic: spiritul pur transcendental și voluptatea de a se topi în natură, și dacă Hyperion rămîne nemișcat în sfera lui siderală, este pentrucă în Cătălina nu clocotește viața Cosmului ci fumegă numai aspirațiunile mărunte ale omenirei mediocre.

Putem așeza universul eminescian în două mișcări contrare, una descendentă și alta ascendentă, sau în termeni neoplatonicieni într'un proces și într'o conversiune.

Desfacerea teoretică a spiritului universal în ochii eterni care-l compun, realizarea succesivă a acestora în timp și spațiu ca euri concrete în lumea aparențelor determinate de egoism alcătue procesul descendent. Ajuns în această fază telurică, individul instinctual tinde să se întoarcă spre principiu. In forma lui cea mai întunecată el are o nostalgie a spiritului din care a pornit și care în termeni comuni se numește idealism. Și fata de împărat și Cătălin au scurte apetiții siderale:

Eu mor de n'oi vedea seninul, cerul,
De n'oi privi nemărginirea vastă,
Răceala umbrei m'a pătruns cu gerul
Și nu mai duc, nu pot — viața asta.
Oh! ce ferice-aș fi să văd eterul
Și să văd lumea, codrii din fereastră,
Și de voiți ca viața să mai sufle,
Deschideți uși, ferestre, să răsuflu...

Aspirația comună este însă participarea prin idei la istorie care duce la acea înșelare de sine fără de care oamenii n'ar fi fericiți.

„Ce seacă și neplăcută ar fi o istorie, care ar arăta pur și simplu pe om desbrăcat de închipuirile, cu care-și îmbracă voința, un motor orb și surd care sdrobește sau e sdrobit, în fine această dinamică a puterilor naționale, desbrăcată de filosofie și politică, — de formele, vorbele, pompele exterioare strălucite. Prin urmare chiar în istorie ne interesează paradele ei, pompa, haina — minciuna — însă nu acea rădăcină întunecoasă a tuturor acestor nerozii: egoismul".

Spiritele superioare, în elanul lor regresiv, transcend istoria și se așează pe planul unei conștiințe a devenirii universale în cadrul ideei eterne. Mureșan, Hyperion, Ieronim sînt astfel de spirite sterilizate cărora prea multă conștiință cosmică le-a dat o apatie apollinică:

Trăind în cercul vostru strîmt,
Norocul vă petrece —
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece.

Ajunși la această treaptă a conversiunii, am putea să facem greșala pe cari mulți o fac, să socotim anume stadiul *Luceafărului* ca o soluție, la Eminescu, a problemei existenței. Aceasta ar fi într'adevăr o încheere din cele mai pesimiste și cu un vădit caracter leopardian. La Leopardi e drept, incapacitatea de a lua parte la viața cosmului, oprește pe poet într'o seacă mîndrie a conștiinței. Dar Eminescu e departe de această ataraxie lucidă. In sufletul lui se clatină lin pădurile și suspină apele. El are ca și păcurarul din *Miorița*, o viziune concretă a Totului. Nirvana „ein ewig sich bewegender Tod" cum o numește într'o însemnare ms. 2269 f. 142), fiind anularea eurilor concrete, nu însă neantul. Moartea e gîndită ca o regresiune pe scara regnurilor arătate în cercul isiac, ca o revegetalizare și remineralizare.

Nuvela *Cezara* este expresia cea mai limpede a acestui naturalism cu elanuri dionisiace. Claustrat, adică rupt de universul raționalist, în rasă aspră de șiac, ca să simtă duritatea naturii, ori gol, Ieronim caută o reconvertire în Tot prin factorul geologic. E atîta clocotire în acest Hyperion apollinic față de umanitatea diurnă, dionisiac față de Cosm, încît înțelegem numaidecît că Zagreus este numele adevărat al *Luceafărului* și că, sub acest raport se poate vorbi de orphism, cu atît mai mult cu cît și la Eminescu inițierea în voluptățile cosmice e unită cu pornirea ascetică. Sîntem de altfel în plină țară traco-getică, în plin cult al morții vecinic creatoare. Dacă ar fi să generalizăm faptul necontestat al simbolicității numelor proprii, am putea pretinde că Dionis închipuește pe Dionysos, după cum e cert că Euthanasius însemnă „doritorul de moarte". Dar sînt lucruri pe care

nu le putem dovedi, după cum nu s'a putut dovedi că *Luceafărul* închipuește mai mult decît afirmă poetul. Apropierile acestea trebue să rămînă simple imagini ordonatoare, de o valoare mai mult practică.

Dacă prin urmare — acesta e înțelesul — *Luceafărul* reprezintă o atitudine a poetului, atunci e de observat că apollinismul nu are durată, ci tinde să se spulbere într'o frenezie de viață cosmică, din a cărei negare ieșise și starea ataraxică. Dionis-Dan se smulge din timp și spațiu spre a se urca în acea lună ce simbolizează spiritul pur, abstras de ipostazele sale obiective. Luna lui Dionis ar trebui să fie nici mai mult nici mai puțin Nimicul neformat, Nirvana. In realitate este un Eden de voluptăți panteistice, o natură de pleistocen feeric în care stăpînește vegetalul și din care lipsește însă umanitatea.

„Insulele se înălțau cu scorburi de tămie și cu prund de ambră. Dumbrăvile lor întunecoase de pe maluri se zugrăveau în fundul rîului, cît părea că din una și aceeaș rădăcină un rîu se înalță în lumina zorilor, altul s'adîncește în fundul apei. Șiruri de cireși scutură grei omătul trandafiriu al înfloririi lor bogate, pe care vîntul îl grămădește în troeni, flori cîntau în aier cu frunze îngreuete de gîndaci ca pietre scumpe, și murmurul lor umplea lumea de un cutremur voluptos...

„Fluviul lat se adîncea în păduri întunecate, unde apa abia mai sclipea din cînd în cînd atinsă de cîte o rază, trunchii pădurilor se ajungeau cu ramurile lor de-asupra rîului și formau bolți nalte de verdeață nestrăbătută. Numai pe ici pe colo cîte o dungă fulgerătoare deasupra apei. Valurile rîd și mînă întunecoase lumea lor albastră, pînă cînd deodată rîul împiedicat de stînci și munți s'adună între codri ca marea oglindă a mărei, și se limpezește sub sori de poți număra în fundu-i toate argintăriile lui".

Dan și Maria trec prin acest paradis selenar simțind în trupurile lor răcoarea eternă asemeni plantelor ce sug seva din pămînt. Tot astfel Ieronim se culcă gol în ierburi ca să doarmă somnul buruenilor:

„Adesea în nopțile calde se culca gol pe malurile lacului, acoperit numai c'o pînză de in — ș'atunci natura 'ntreagă, murmurul isvoarelor albe, vuirea mărei, măreția nopții, îl adînceau într'un somn atît de tare și fericit în care trăia doar ca o plantă, fără durere, fără vis, fără dorință".

Iar Cezara se afundă cutremurată în ocean:

„In zilele calde ea se desbrăca și lăsîndu-și hainele în boschet, se cobora la mare. Prin transparența generală a unei peliți netede se vedeau par'că vinele viorii și cînd piciorul ei atingea marea, cînd simțea apele muindu-i corpul, surîsul său devenia iar nervos și sălbatec cu toată copilăria ei, în luptă cu oceanul bătrîn ea se simte reîntinerind, ea surîde cu gura încleștată de energie, și se lasă îmbrățișărei sgomotoase a oceanului, tăind din cînd în cînd cu brațele albe unde albastre, înotînd cînd pe o coastă, cînd pe spate, tologindu-se voluptos pe patul de valuri".

Izbirea trupului Cezarei de valurile oceanului are încă drept urmare un sentiment prea accentuat al eului propriu. De obiceiu însă natura eminesciană are asupra conștiinței efecte hipnagogice. Spiritul obosit dorește stingerea și aceasta capătă un început de realizare în somnolență și asceză. Eremiții sînt destul de freevenți în opera poetului, prin raport la întinderea ei. Ieronim, Euthanasius, Magul, Mureșan, caută cu toții să se depărteze de universul uman și să se apropie de cel geologic, iar calea pe care se realizează această nouă degradare e somnul.

Mureșan este un poem folosofic care, cu înrîuriri schopenhaueriene evidente, face elogiul somnului și prin el al visului și al ficțiunii. După ce desgustat de vanitatea existenței, a încercat o alinare în elementele naturii exprimate prin Delfin, Ondina, Vînt și Izvor, Mureșan devine călugăr: caută vasăzică într'un minimum de vitalitate, o imitație a Nimicului. Atunci apare un chip care-l fascinează și căruia Regele Somn îi dă toate atributele artei:

> *Nu știi cine e dînsa — un capăt e de ață*
> *Din sufletul naturei care ni dă viață.*
> *In orice ființă este, deși nu știu aceste,*
> *Nu poți să ștergi viața cu-a gîndului burete —*
> *Reneag' a ta viață, disprețueşte-o 'n piept —*
> *Din raze se închiagă și-ți vine înderept.*
> *Renunți la fericire? — dar ea-i un vecinic vis,*
> *De fuge ziua — vine cînd ochii ți-ai închis.*
> *Oricît te scuturi oame, nu-ți poți eși din piele*
> *Căci te fac jucăria sburdălniciei mele,*
> *Acopere tu ziua cu-a gîndului tău ceață*
> *Eu vecinic treaz din visu-ți voi face o viață.*

Povestea magului călător în stele nu este și ea altceva decît elogiul somnului, ascesei și al ficțiunii. Visul înfățișează ultima treaptă a conversiunii către Spiritul absolut, fiind de esența acesteia și risipind orice iluzie a realității lumii materiale. După el urmează extințiunea totală și a acestei pseudo-existențe onirice, dar într'un chip care e de-adreptul panteism. Euthanasius, care exemplifică schopenhaueriana *euthanasie* își pregătește cu ebrietate dispersiunea în natură:

„Simt că măduva mea devine pămînt, că singele meu e înghețat și fără cuprins ca apa, că ochii mei abia mai

reflectează lumea 'n care trăiesc. Mă sting. Şi nu rămîne decît urciorul de lut, în care a ars lumina unei vieţi bogate. Mă voi aşeza sub cascada unui pîrîu; liane şi flori de apă să încunjure cu vegetaţia lor corpul meu şi să-mi străţesc părul şi barba cu firele lor... şi'n palmele-mi întoarse spre isvorul etern al vieţii, „Soarele", viespii să-şi zidească fagurii, cetatea lor de ceară. Rîul curgînd în veci proaspăt să mă disolve şi să mă unească cu întregul naturei, dar să mă ferească de putrejime.

„Astfel cadavrul meu va sta ani întregi sub torentul curgător, ca un bătrîn rege din basme, adormit pe sute de ani într'o insulă fermecată".

G. CALINESCU.

■

MISCELLANEA

S. O. S. Iaşi S. O. S.

In împrejurări egal de vitrege, unele oraşe ale ţării au isbutit să-şi păstreze intact patrimoniul moştenit, altele să progreseze chiar, bucurîndu-se, prin reprezentanţii lor politici de bunăvoinţa stăpînirii. Iaşul, din absolut toate punctele de vedere, decade, se prăfueşte, moare. A murit. Ca mumia Faraonului, mortul se răsbună pe toţi cei ce-l ating. Centrul de cultură pe vremuri, simplu oraş patriarhal, într'un trecut mai apropiat, Iaşul nu e astăzi decît *un municipiu* insalubru şi fără umbră de îndoială, cel mai primejdios focar de infecţie de pe întreg teritoriul Romîniei-Mari. In occident, guvernele trimit medici în colonii, pentru a studia anumite boli contagioase, mult prea rari dacă nu complect dispărute acolo. Noi, nu avem nevoie de atîtea cheltueli. Avem la Iaşi de toate şi permanent. Scarlatina, corii şi angina difterică, de o neobişnuită virulenţă anul acesta, au secerat şi seceră zilnic nenumărate vieţi de copii.

Febra tifoidă se ştie că e în stare endemică şi că va continua să fie atîta vreme cît conducta de apă dela Timişeşti nu va fi pusă în măsură să funcţioneze fără întreruperi. De la canalizarea oraşului, apa nu se mai poate bea la Iaşi, fără primejdie (subiect de epigrame!). Ieşanul trebue să-şi facă anual injecţii anti-tifice, sau să ia cel puţin Bily-vaccin. Altfel, bea apă pe răspunderea lui. E drept că municipalitatea, conştientă de primejdie, a dispus de ani de zile ceea ce se chiamă verdunizarea (dela Verdun), sau javelizarea apei, aşa că la cursul de chimie elevul care ar răspunde că formula apei e $H_2O+(Cl)n$ nu va comite nici o greşală.

Un medic al primăriei m'a asigurat că acel clor adăugit e *inofensiv*. Bine, bine, zic, şi aghiazma e inofensivă, dar nu-i *antiseptică*. Ba-i antiseptică, îmi răspunde. Atunci e şi *nocivă*, obiectez. Nici de cum, e inofensivă. O fi ştiind el ceva, îmi ziceam, că doar nu degeaba e doctor, dar eu, ca omul ignorant în ale ştiinţei medicale, sînt în dreptul meu să mă întreb: dacă e lucru stabilit că acest clor *atacă ţevile metalice*, prin ce minune nu atacă el pereţii somachului şi intestinele? Şi dacă le va fi atacînd cumva, îmi poate garanta primarul şi toţi medicii primăriei, că în procentul de ulceroşi şi canceroşi ce eventual s'ar ivi printre locuitorii municipiului, clorul acesta n'a jucat nici un rol?

Nu știu nimic. Știu însă că pe lingă pomenitele molime s'a adăugit și o rușine care constitue în acelaș timp și o serioasă primejdie pentru întreaga țară: *tifosul exantematic*. Da, este. Ziarele locale anunță patru cazuri în strada Păcurari (stradă centrală și foarte frequentată). Naiv, acela ce-și închipue că se va localiza. Nu e nevoie să fii profet ca să poți spune cu amară certitudine: se va întinde. Cauza? Murdăria. Atît. Eu nu acuz: constat.

Ba, ceva mai mult. Sînt silit să recunosc că de la războі încoace, indiferent de culoarea politică, Iașul a avut primari destoinici și un serviciu sanitar la înălțime. Altfel, n'ar fi putut fi nici măcar ceeace este. Nu odată fostul primar, d-l Petre Bogdan, a trebuit să retribue din *bani proprii*, echipele de lucrători care urmau să repare pe orice vreme și de multe ori noaptea, conducta plesnită la cine știe ce distanță de oraș. Dacă nu s'ar fi ocupat zi de zi și personal de starea conductei, poate că apa, așa javelizată și atît de insuficientă, n'ar mai fi curs de loc.

Dar dintr'o cutie de chibrituri nu poți face revolver și nici cu o visterie goală, politică sanitară. Spitalele sînt sărace, laboratoriile de higienă nu au nici măcar fondurile necesare pentru a-și hrăni cobaii, societățile de profilaxie deabia își duc zilele. Exantematicul vine ca un ultim și teribil argument în contra acestei jalnice stări de lucruri. Se știe că această cumplită boală se propagă prin *păduchi* și de păduchi (slavă Domnului), nu e criză în țară. Higiena individuală nu prezervă de contagiune, din moment ce minusculul agent propagator vizitează spectacolele, asistă la desbaterile proceselor în palatul de justiție și face naveta în toate trenurile și în toate clasele, fără bilet. Nu-i nici o mirare deci ca o asemenia epidemie ivită azi în Iași să fulgere mîni Chișinăul, capitala sau Brașovul și cred că nu e om lucid care să nu-și dea seamă de gravitatea situației. Dînd alarma, mi-am făcut o datorie de cetățean. Paliativele nu servesc la nimic. Pentru măsurile radicale, imperios reclamate de împrejurări, trebuesc bani, bani mulți, foarte mulți. Se vor găsi oare cît mai e vreme?

De profundis clamavi!

AL. O. TEODOREANU.

CRONICA LITERARA

M. SEVASTOS: AVENTURILE DIN STRADA GRĂDINILOR

D. Sevastos începe să scrie proză la o vîrstă care, socotită la noi ca începutul declinului oricărei activități creatoare, reprezintă în occident adevăratul moment de debut al scriitorului. Și nici n'ar trebui să fie altfel, deoarece fără experiență temeinică și fără o conștiință literară satisfăcător desvoltată proza e o spumă care se svîntă repede. Să nu se înțeleagă de aci că d. Sevastos n'ar fi tînăr, dar nu e de ultimă generație. Și, vedeți, asta pare să devină la noi o piedică serioasă pentru orice scritor de oarecare maturitate. Nu numai întîrzierea debutului denotă la d. Sevastos simțul desvoltat al răspunderii, dar chiar întocmirea timidă a cărții în partea ei de pură prezentare a materiei, care ar vrea să insinueze că intenția autorului nu a fost decît aceea de a întări pe hîrtie niște amintiri ce pot fi multora folositoare. E cu mult mai mult decît atîta, firește. Dar nu se poate tăgădui d-lui Sevastos o anume deferență față de opera de artă, care-l îndeamnă să ridice întîi case cu un singur etaj înainte de a înălța clopotnițe, în scopul de a se observa pe sine și de a pune stăpînire pe adevăratele sale mijloace.

Înfățișîndu-ne un număr considerabil de chiriași ai unei curți de mahala intelectuală din Iași, d. Sevastos ne-a dat numai în aparență o culegere de întîmplări și anecdote. Rațiunea acestor anecdote este portretul tipic, adică ceeace se numește caracter. Sînt în această carte toate caracterele clasice. In primul rînd întîlnim în cîteva exemplare pe celebrul „cocu", naiv și transacțional ca d. Vrînceanu, nefericit și în chip rusesc umil ca Stanislau. Intîlnim pe avar, în persoana d-lui Dragomir care e capabil să reziste o zi întreagă unei cereri de bani din partea unei surori, spre a i-i da în ultima clipă, pe Tanistru care este un „facheux", pe Coana Ilencu care e o cochetă, pe d-ra Maragareta Mavromate care este o prudă, găsim mizantropi ca Miluță Voronca, geloși ca fostul soț al Caliopici Costandache, indiferenți ca Madam Șoltuz. Fiecare capitol din cartea d-lui Sevastos cuprinde în linii oricît de sumare un alt om, cu desăvîrșire altul. O atare capacitate de a intui unități morale este remarcabilă și prevestește la autor putința de a se întreține îndelung cu un sin-

gur erou. Rar, într'o carte romînească, se văd adunați laolaltă atîția indivizi caracteristici. Te crezi în fața unei figurații pentru un tablou vast de atmosferă, în care fiece particulă oprește ochiul și-l uimește. *Aventurile din Strada Grădinilor* e o lectură nu numai agreabilă, dar un mijloc de a medita pe fiece pagină la eternul omenesc. E o carte frumoasă în sine, îmbucurătoare pentru ceeace îi poate urma.

G. CALINESCU.

M. Sevastos este pseudonimul lui G. Călinescu și face singur reclamă!

■

C U L T U R A

L I T E R A T U R I S T R Ă I N E

PRINCESSE BIBESCO: LETTRES D'UNE FILLE DE NAPOLÉON (Flammarion)

E vorba de fiica bastardă a lui Napoleon cu Emilie Leroy, o frumoasă burgheză din Lyon, una din femeile care l-au iubit cu adevărat pe Napoleon, și a cărei amintire — scrie Frederic Masson — „venea uneori să gonească necazurile captivității din Sfînta Elena, prin imaginea sufletului și frumuseții ei".

Această fiică a Impăratului se numește și ea Emilie, Emilie Louise Marie Françoise Josephine de Pellapra, contesă de Brigode apoi prințesă de Chimay. Frumoasă, deșteaptă, ea a cunoscut Curtea lui Carol al X, a lui Louis-Philipe, a regelui Belgiei, a lui Napoleon III și a reginei Victoria. Peste tot e primită cu „onorurile stranii" datorite unei fiice a marelui Impărat. Și scrisorile ei către copiii săi sînt nu numai un document moral pentru sufletul plin de iubire al celei care le-a scris, ci și un document istoric al acelor vremi.

Această fiică a Impăratului, pe care marele maestru al „Micei Istorii", D-l. G. Lenôtre o numește „L'Aiglonne", era mama mare a Valentinei de Riquet, contesă de Caraman Chimay, prințesă Bibescu, moartă la București în 1914 — mătușe și soacră a Doamnei Marta Bibescu. Aceasta din urmă stăpînește azi nu numai scrisorile Emiliei, precum și diverse obiecte provenite dela Impărat, dar, pe lîngă toate astea, mai poartă în sufletul ei amintirea prestigoasă a poveștilor despre Napoleon pe care le auzise, fiind copil, din gura directă a strănepoatei Impăratului. Există o psihoză proprie vîrstei copilăriei, pe care a încercat-o aproape fiecare din noi, pe care o descrie bine Stendhal în „Le rouge et le noir", și care e psihoza napoleoniană. Destinul lui Napoleon va fi — scrie prințesa Marta Bibescu — „totdeauna mai tare decît rațiunea în sufletul copiilor — care sînt niște poeți — și în inima popoarelor — care nu sînt decît niște copii". Cu atît mai puternică și mai răscolitoare va fi epopeea napoleoniană pentru un copil înzestrat cu o sensibilitate și o curiozitate neobicinuită, și care află toate informațiile din gura aceleia care se trage în linie directă din sîngele Lui. Doamna Bibescu ne povestește cum, fiind copil,

Paris şi făcea acolo o vagă politică socialistă, voia să dovedească micei sale nepoate că Napoleon era un răufăcător al omenirei; în acest scop, i-a pus următoarea întrebare: Intre Napoleon şi Pasteur, care a făcut mai mult bine omenirei? Cu riscul de a părea nebună sau timpită, fetiţa de cincisprezece ani a răspuns, stringînd din dinţi: Napoleon. Şi asta a fost sfîrşitul oricărei prietenii între ea şi unchiul său.

Destinul — scrie Prinţesa Bibescu — seamănă adesea mai mult cu o ironie decît cu o întîmplare. Astfel, el a vrut ca această Emilie, fiică a împăratului, să devină nora Prinţesei de Chimay, care nu era alta decît fosta Madame Tallien, eroina Revoluţiei franceze, aceea care, goală, a intruchipat în piaţa publică pe „Zeiţa-Raţiune", aceea care făcea, cînd vrea, cuţitul ghilotinei să nu mai cadă, aceea pe care poporul din Paris a supranumit-o „Notre-Dame-de-Thermidor".

Regăsim în această carte a Prinţesei Bibescu acel farmec, atît de personal, pe care autoarea îl pune în tot ce scrie. Este o manieră literară cu totul originală această amestecare de două biografii, biografia altuia, împletită în biografia proprie. Căci în sufletul acestei scritoare există un întreg muzeu de evenimente întimplate altora şi retrăite de ea ca evenimente ale ei. De aci poezia pătrunzătoare de „trecut asimilat" care se degajează din cărţile Principesei Bibescu.

D. I. SUCHIANU.

■

REVISTA REVISTELOR

R O M A N E

Revista de Filosofie, Iulie-Decembrie 1933. Este închinată profesorului P. P. Negulescu, la 60 de ani din viaţă.

Pe lîngă articolele semnate de personalităţi de seamă ale gîndirii romîneşti, d. Al. Posescu publică un amplu studiu intitulat: *P. P. Negulescu ca gînditor şi istoric al filosofiei*. Desprindem aceste rînduri asupra procedeului pe care l-a urmat în istoria filosofiei profesorul sărbătorit nu de mult: „...d. Negulescu reconstitue filiaţia logică a ideilor fundamentale înlăuntrul sistemelor filosofice, determinînd, cînd este cazul, condiţiile sub influenţa cărora au evoluat. Trebue subliniat aici faptul că, în asemenea împrejurări, d-sa nu face niciodată uz de influenţa directă a precursorilor, cari adesea constitue mijlocul unic de a explica origina ideilor care alcătuesc diferitele sisteme de gîndire. In expunerile d-sale ,filosofii nu susţin niciodată o idee pentru simplul motiv că a mai fost susţinută mai înainte de alţii. Iată de ce, în opera d-sale, ei nu apar niciodată simpli compilatori, — cum se întîmplă adesea în unele expuneri de istorie a filosofiei, unde se pune toată stăruinţa, pentru a se identifica în operele gînditorilor anteriori concepţiile filosofilor luaţi în consideraţie, — după cum ei nu apar ca plăsmuitori de idei originale, la care nimeni înaintea lor nu s'a mai gîndit, — aşa cum iarăşi se întîmplă adesea cînd explicarea prin „influenţă" nu are ce căuta. La d. Negulescu corespondenţa de idei nu se explică nicidecum printr'un pasiv împrumut.

Evitînd acest gen de explicare facilă a concepţiilor filosofice, care face din capetele cele mai aplicate la reflexiune personală oameni cu convingeri de împrumut şi necugetare, d-sa arată, prin desfăşurarea logicei interne a fiecărui sistem filosofic geneza şi sensul ideilor sale de căpetenie.

In acest mod, convingerile aceluiaş gînditor, adesea în opera originală fără o legătură vizibilă între ele, — apar ca articulaţii solid încheiate ale unui impunător edificiu de gîndire, în care totul lasă impresia unei desăvîrşite armonii logice, — iar autorul el însuşi apare în lumina unei minţi ce se străduește intens să deslege, înlăturînd toate dificultăţile şi luminînd toate întunecimile, tulburătoare problemă a existenţii. Şi această măiastră prelucrare devine o adevărată artă, cînd este vorba de sistemele din antichitate, din care, afară de rare excepţii, nu ne-au mai rămas decît prea puţine frînturi. Trecînd peste acest neajuns, d. Negulescu, întemeiat de altfel pe o adîncă cunoaştere a antichităţii, reconstitue, din sumarele şi risipitele indicaţiuni rămase, în chip minunat, ca pe nişte admirabile edificii logice, sistemele de gîndire astfel dispărute aproape fără urmă în noaptea trecutului îndepărtat."

■

Gîndul Vremii, 15 Ianuarie 1934. La Iaşi apare, sub o întocmire frumoasă, datorită d-lui Mihai Uţă, revista de ideologie „Gîndul Vremii". Pornind dela constatarea că „Duca a fost un artist rătăcit în politică", d. Sterie Diamandi face în paginile acestei reviste, un remarcabil portret al ilustrului dispărut:

„Aproape toţi au deplîns pierderea ireparabilă a bărbatului politic, răpus în împrejurări tragice, tocmai cînd era chemat să dea măsura capacităţii sale. Noi însă mai degrabă sîntem dispuşi să deplîngem pierderea ireparabilă a artistului Duca. Pe acesta din urmă îl socotim supe-

rior omului politic. Pe mulți poate îi va surprinde această afirmație și totuși aceasta e realitatea: Duca a fost un artist rătăcit în politică. In domeniul infăptuirilor și al acțiunilor, Duca n'a impregnat pecetia personalității sale. Toată viața n'a fost decît un strălucit aghiotant al marelui bărbat de stat care a fost Ionel Brătianu. Atît și nimic mai mult. S'a mulțumit să servească cu conștiinciozitate și îndeminare, sub comanda marelui căpitan. Cînd acesta a dispărut, Duca s'a simțit dezorientat.

Temperament de artist, emotiv și inclinat spre meditație, el nu era omul de voință impunătoare, care domină oameni și evenimente, obsedatul unui crez social sau politic, care înfruntînd bărbătește vijelia luptei, flutură în bătaia gloanțelor, steagul credințelor sale. Vlăstar al aristocrației romîne, el aducea cu sine însușirile clasei căreia aparținea: rafinament, cultură, manieră, avînturi generoase. Ii lipsea însă voința, vigoarea și fanatismul credinții. Ca și mulți alți tineri din pătura aristocrată, Duca a simțit nevoia sufletească de a lupta pentru ridicarea poporului. Prima lui manifestare publică a fost pe tărîmul cooperației, a muncit cu rîvnă și spor, convins fiind că pe calea economică se poate îmbunătăți soarta țăranului romîn. A fost unul din cei mai prețioși colaboratori ai lui Haret, a cutreerat țara în lung și lat ca să învioreze mișcarea cooperatistă. Aceasta poate că a fost perioada cea mai frumoasă a vieții sale, perioada tinereții cu avînturi și activitate fertilă."

■

Șantier, 12 Ianuarie 1934. Cu preocupări în deosebi sociale, această revistă se înfățișează totdeauna la un nivel ridicat. In afară de articolele care privesc probleme de actualitate, economice sau sociale, o cronică literară bine întreținută complectează numărul prezent.

Sînt interesante observațiile pe care le face d. Eugen Relgis în ce privește „arta anonimă", despre a cărei realizare s'a vorbit cîndva, în străinătate: „N'am aflat dacă aceste intenții au fost realizate. Dacă respingem insinuarea că aceste intenții sînt și ele mijloace de reclamă personală, am putea privi aceste manifestări ca încercări de reîntoarcere la antica fervență creatoare, care își închina toate puterile ei unor credințe colective. Insul-artist se contopia în mulțimea adoratoare, ca o piatră sculptată în catedrala gigantică în care era centralizată rîvna etică și estetică a veacurilor dominate de absolutism eclestiastic și monarhic.

Vremea acestor opere a apus. Arhitectura reunea atunci toate activitățile sociale și spirituale. Piramida, templul, catedrala erau opera popoarelor și a mileniilor. Omul „trăia în veșnicie". Piatra cerea efortul tăcut și tenace al generațiilor succesive. Dar de cînd s'a ivit tiparul, opera colectivă a început să-și schimbe expresia care, din exterioară — simbolică și elementară — a devenit tot mai complexă, mai lăuntrică. In locul expresiei lente, mereu ascendente, s'a dat putință unei alte expresii: imediate, personale, interiorizate. Tiparul a scos pe ins din mulțime. *Ceci tuera cela*, rosti călugărul lui Victor Hugo, arătînd întîi prima carte eșită de sub teascul lui Gutenberg, apoi silueta masivă și luxuriantă a catedralei Notre-Dame-de-Paris.

Munca de azi, colectivă, viața standardizată, este întemeiată pe technică, iar aceasta pe știința supusă imperativului Profitului. Industria, cu toată specializarea ei migăloasă, a ajuns la coloșii de beton și de fier, înfipți deasupra minelor de cărbuni sau plutind pe oceanul zădarnic răsvrătit. Credința de azi e alta decît cea veche, deși au rămas și Christ și Jehova și Budha... Banul aureolează însă vechile divinități. Arta pură s'a izolat în sanctuare ignorate. Mulțimile sînt jertfite zeilor singeroși: Capitalismul și Războiul.

Individualismul etic și estetic este deci o firească reacțiune împotriva vulgarului materialism, nivelator, opresiv. „Arta anonimă" modernă este, ca orice producție în serie, lipsită de semnificația pe care o avea în alte vremuri".

Almanahul învățătorilor din Cetatea Albă, 1934

Trăim într'o epocă în care entuziasmul și îndemnurile tinerești sînt ofilite de vicisitudinile vieții și materialismul rece, preponderant. Rar, ici și colo, cîte un glas izolat, în care să vibreze cu note calde și adînci o pornire desinteresată și utilă colectivității. Astfel e inițiativa harnicilor învățători dela Cetatea-Albă.

Doi dascăli din această parte a țării, d-nii M. Ispir și Lazăr Ștefănescu au întocmit în lăudabile condiții editoriale și literare, un almanah al Invățătorilor din Cetatea-Albă.

Almanahul, acest mijloc și formă de carte cu posibilități de răspîndire în masse largi, a fost folosit și de primii cărturari ai neamului nostru ca și de școala ardeleană, precum și de cărturarii din epoca de efervescență literară din prima jumătate a sec. XIX-lea.

Almanahul Invățătorilor din Cetatea-Albă are meritul de a înfățișa o imagine reală a școalei romînești din ținutul ce atîta timp a fost sufletește înstrăinat de noi.

Stăruitori și entuziaști, acești tineri s'au străduit să adune un material bogat și bine selecționat.

Sînt aci întrunite, atît cît permite spațiul, multe probleme școlare care revin mereu în activitatea învățătorească: cursul supraprimar, problema regionalismului, foarte discutată la noi de la războî încoace, importanța societăților de propagandă artistico-culturală, etc.

Se găsesc fragmente reprezentative, din operele bunilor mînuitori ai condeiului, pagini simțite ale fruntașilor școalei romînești.

In primul rînd e portretul celui mai mare om al școalei romînești: Spiru Haret.

Almanahul mai prezintă și alte personalități: C. Angelescu, D. V. Țoni, I. Simionescu, S. Mehedinți, T. Iacobescu, Ap. Culea...

Ici, colo, sînt completări cu mici statistici, note informative, care interesează pe învățătorul de pretutindeni.

Ar mai lipsi încă multe figuri din cîmpul activității școlare, dar să nu uităm că avem în față un almanah regional, care, din acest punct de vedere și-a ajuns scopul cu prisosință.

Lăudăm activitatea laborioșilor inițiatori și colaboratori ai „almanahului Cetății-Albe", și dorim ca inițiativa lor să fie pildă și îndemn la muncă pentru colegii lor.

S T R Ă I N E

Războiul în 1934

„Avem dovezi care ne încredințează că Germania nu este nici dezarmată și nici nepregătită pentru războiu... Armele au fost fabricate în taină în diferite locuri și sînt gata a fi strînse în acelaș depozit.

Există o nouă armă, mi s'a spus, atît de puternică, încît gloanțele ei pătrund prin armătura tankurilor. Dacă principiul se aplică în artilerie, bătaia tunurilor va crește considerabil.

Germania are cea mai bună aviație comercială din Europa; aceasta poate fi ușor preschimbată și folosită în războiu.

Unul din prietenii mei, călătorind prin Germania, a văzut un tank ce se îndrepta spre Neckar și trecea pînă la malul celălalt ca o barcă.

Nu cred că am cunoaște tot ceeace posedă Germania pentru războiu. S'au făcut, astfel, experiențe îndelungate pentru întrebuințarea proectilelor cu bătae lungă și față de care vestita „Grosse Bertha", care trimetea proectile pînă la 75 mile, n'ar însemna nimic.

Insfîrșit mai este ceva despre a cărei siguranță am cîteva dovezi. Intr'un nou războiu, Germania nu va fi lipsită de materiile prime de bază, precum sînt bumbacul, arama și mu-

nițiile. Aceste necesități au fost prevăzute și aprovizionările au crescut...

Participarea Angliei ar fi inevitabilă. Ea are prea multe interese și nu va rămine neutră. Dealtfel se știe că Germania vrea să aibă Rhinul,— ceeace implică anexarea teritoriului belgian, și instalarea Germaniei la frontiera britanică... Anglia n'ar îngădui aceasta.

Războiul european, care pare inevitabil în 1934, se poate deslănțui oriunde — și nu numaidecit pe Rhin. „Cauza" se va ivi și în altă parte, ca și în 1914. Acest războiu va fi cu mult mai îngrozitor decit cel trecut. Avioane încărcate cu bombe de gaze vor distruge orașe și populații întregi.

Dar forțele destinului european pare că se îndreaptă în totul către un nou conflict; și nu vedem nimic, de nicăeri, care ar putea amina acest dezastru".

(*Le Mois*, 1 décembre 1933 — 1 janvier 1934).

■

Un plan econonomic

„Idealul unui mare plan economic modern... este Mica Antantă, la care se adaogă cooperația economică a Poloniei, Bulgariei, Greciei, Austriei, Statelor balcanice și Finlandei, care alcătuesc blocul economic al Europei Centrale și sud-orientale. Numai *economia de repartiție științifică* poate forma baza planului economic și *prosperitatea aproximativă a tuturora* poate garanta o viață asigurată...

Cea mai de samă datorie a epocii noastre este: 1) formarea unui bloc economic de către Statele Europei centrale și sud-orientale; 2) formarea planului economic pe baza repartiției; 3) munca și construcția.

Cind se va forma blocul economic al Statelor Europei centrale și sud-orientale, Mica Antantă astfel mărită va avea menirea să impună o directivă a sa în Europa, iar acest bloc va începe cooperația după planul economic unitar: 1) cu Statele de Nord, 2) cu Rusia, 3) cu Turcia, înfățișind poarta de ieșire în Asia, 4) antagonismul raselor din Europa va dispărea în mod automat, 5) relațiile economice cu Statele de peste mare vor fi pe o nouă idee întemeiate.

Mica Antantă nu poate construi și prospera decît urmind acest program de realizare continuă a ideei economice".

(*La Petite Entente*, 15 janvier 1934).

■

Wagner și Calderon

„In misterul religios, în care pămîntul și cerul, cele văzute ca și cele nevăzute se string armonios laolaltă, muzicanții acelei vremi vedeau flacăra revelatoare a lui Calderon. Iar Hans von Bülow, cind face critica oratoriului *Sfânta Elisabeta* a lui Liszt, se gindește la acele reprezentații numite „autos" ale „divinului Calderon". In taină, timp de zeci de ani, se pregătea marea dramă wagneriană a regenerării și mîntuirii prin crizele continue ale gîndirii și ale inimii, intensificînd toate forțele și absorbindu-le spre a rezulta acea credință în ivirea unei alte vieți, —prin virtutea durerii, iubirii, milosteniei,—și a beatitudinei datorită sacrificiului acelui neprihănit copil-erou. Această înaltă operă este un „mister" prin care Wagner își luă rămas bun dela lumea pe care o negase și o blestemase: un „mister" care are solemnitatea și substanța religioasă și simfonică a Sfintelor Reprezentații din Evul Mediu. Calderon, în sferele tăcute unde se odihnesc spiritele creatoare... va fi salutat cu bunăvoință pe eroul simfoniilor noui și-l va fi numit frate al idealurilor sale, tovarăș al artei sale, părtaș a llumii sale plină de farmece și minuni...

Cind în primăvara anului 1881, se înălțară în Spania imnuri de glorie lui Calderon, iar soarta voia ca cea dintîi reprezentare spaniolă a lui „Lohengrin" să coincidă cu acele sărbătoriri, Wagner cugeta, în singurătatea și 'n părăsirea în care

se afla, la valoarea simbolică a întîlnirii a două spirite. Văzu iarăși afinitatea dintre aspirațiile lor ideale, acel „Blick über die Welt hinaus" care-l apropie pe cei doi creatori. Se gîndea să trimeată prietenului său Marsillach, care-l reprezenta acolo, un autograf, pentru a aminti de venerația sa în ceremonia cea mare. Cosima l-ar fi urmat și ar fi spus acele frumoase cuvinte („schöne Dinge") care pîlpăiau în inima lui. Părăsi ideia aceasta și tăcu. Doi ani după aceea murea".

(*Nuova Antologia*, 16 gennaio, 1934).

■

Literatura în U. R. S. S.

„In rezumat, pentru a fi pe placul Bolșevicilor, literatura trebue să înceteze de a mai fi așa cum este: poezie, lirism, psihologie, redeșteptarea trecutului, zugrăvire a moravurilor contemporane, toate acestea nu sînt decît niște moșteniri ale burgheziei. *Scriitorul* proletar să se mărginească a trata după „ritmul bolșevic" cîteva teme rare, mereu aceleași: „lupta classelor", „construcția socialistă", „planul cincinal, viața în uzine și acele „kolhoz". Bolșevicii se laudă că au „simplificat" literatura, și au reușit de minune în aceasta. Un poet nu poate să caute inspirație decît în sirenele uzinelor și 'n zarva motoarelor. Toate celelalte nu sînt demne de exprimat, și iată pentruce poeți ca Essenin și Majakowski, cu toate că s'au afirmat ca bolșevici zeloși, au sfirșit prin a se sinucide.

Dacă există o țară unde ridicolul nu plictisește este desigur U.R.S.S. Anul acesta, conducătorii bolșevici, au observat că poporul rus devenise trist: nu mai ridea. Să recunoaștem că avea de ce să fie astfel. Indată Aguitprop, organul central de propagandă și mișcare, a lansat un cuvînt de ordine scriitorilor, ziariștilor, caselor de editură: „să organizeze risul în massă".

Dar aici se ivi o dificultate. In Rusia sovietică, risul trebue să fie conform cu „ideologia"; ceeace stîrnește risul unui burghez și unui capitalist, nu poate să facă pe un proletar nici măcar să zîmbească. Și Kripotin, secretarul general al societății scriitorilor sovietici, declara grav: Da, satira ne este tot atît de trebuincioasă ca și harta. Dar ne trebue o astfel de satiră care să facă pe lucrătorul din U.R.S.S. să ridă, iar la Paris și Roma să se scrișnească din dinți".

(*Revue des deux mondes*, 15 janvier 1934).

■

Rațiune și materie

„De secole Germania caută să înlăture lumea ideilor. Rasismul contemporan cu preponderanța absolută a fizicului asupra a tot ce e spiritual, cu preponderanța acelui „eherne Naturgesetz" (lege neclintită a naturii) al lui Hitler asupra legilor inteligenții și simțirii, nu e decît o consfințire a anticivilizației.

Dealtfel, cu Germanii de azi... nu mai poți găsi mijloace de a te înțelege. Intreaga structură internă a concepțiilor lor a devenit deosebită de aceea a popoarelor civilizate. Hitler nu a făcut altceva decît să formuleze o doctrină care se prepara în tăcere de secole întregi. Dacă hitlerismul n'ar fi fost decît pragmatism „à l'americaine", preparat cu un sos de demagogie, n'ar fi reușit așa de ușor să cucerească majoritatea germanilor. Adevărul e că el a știut să pară în ochii lor ceeace, într'un mod mai mult sau mai puțin conștient, ei căutau încă demult. Germania, neavînd niciodnd maturitatea necesară spre a înțelege civilizația, a dobîndit această înțelegere, revenind la principiul ei primar, fără îndoială inferior. Asemenea micului burghez, proaspăt îmbogățit, care a suferit în lumea mare un afront usturător, ca urmare a lipsei lui de urbanitate, ea își spune: „In definitiv, eu n'am nevoe de toți aceștia, vechile mele relațiuni erau mai puțin strălucite, dar, întrucît, sînt ele mai inferioare, după părerea dv.?"

(*Mercure de France*, 15 janvier 1934).

MEDITAȚIE

D. G. Tătărescu. — *Conversiunea rurală, datoriile urbane, destinderea și toate celelalte le-aș rezolva eu. Vorba e: ce fac cu primăria ?*

ÎNTREVEDEREA MANIU-VAIDA

D. Mihalache. — *Nu ieșiț! de-aci, pînă nu vă întreve deți !*

RENDEZ-VOUS PRECIS

— Cind vă veți mai intilni cu d. Maniu, d-le Vaida?
— Anul viitor, când o fi iarăși săptămîna Unirii.

LA FEL...

D. G. Tătărescu. — *Cum rămine cu blocul partidelor mici?*
D. Argetoianu. — *Cum a rămas și cu destinderea partidelor mari!*

1934. ANUL XXVI. 15 FEBRUARIE, No.

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA
ARTA ȘI IDEOLOGIE

IOAN CIOCÎRLAN
PRIMAVARA IN GRADINA

MIRCEA STREINUL
V E S P E R A L Ă

AL. DIMA
MOTIVE HEGELIENE
IN SCRISUL EMINESCIAN

APOSTOL HORIN
A U T O B I O G R A F I E

RADU PERIANU
ȘCOALA NAȚIONALA PUBLICA

R E D A C Ț I A / S T R. C O N S T. M I L L E 5—

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

REVISTĂ BILUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

ANUL XXVI

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . Lei 250

Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . „ 500

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . Lei 300

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal administrației din București, Calea Dorobanților 216, sau depunînd-o la „Librăria Cultura Poporului", B-dul Academiei 2 București.

Administrația.

Viața Romînească

PRIMAVARA IN GRADINA*)

IOAN CIOCÂRLAN

In anii din urmă, de cînd în casa lui Crintea se ridicase odrasla cea tînără de fată, rostul aşezării de mai înainte se schimbase văzînd cu ochii.

In coasta din fundul văii, printre izvoare şi livezi, aceiaşi casă bătrînească; dar strălucirea din preajmă, şi chipul semeţ cu care ea se înfăţişează acum, privind în jos peste tot cuprinsul, nu fusese cunoscută nici cînd de cei din Dumbravă.

Erau de data asta de veghe atîţia ochi şi atîtea miini pornite pe lucru.

Pintilie, purtat de interese prin alte sate, văzuse fel şi chip de aşezări gospodăreşti şi, în sfat făcut laolaltă cu Anisia şi fata lor, rînduiau în fiecare primăvară ce schimbări să facă în cuprinsul aşezării.

Ţineau şi unii şi alţii, ca vechiul cuib al Sorocenilor să aibă aceiaşi faimă ca pe vremuri. Şi pentru asta, miini spre lucru erau oricîte şi ori cînd; iar nelipsit în toată buna vremea, în curte şi grădină, badea Costea cel meşter la toate.

Astfel, în primăverile anilor din urmă, cum se lua zăpada iar soarele zvînta pămîntul chemînd spre lucru, toţi ai Crinteştilor erau în grădină.

In primăvara ceea, umblînd cu toţi de colo pînă colo, din vale unde se adăpostia prisaca şi pînă'n spatele casei spre vii, fieştecare găsise cîte ceva de spus, spre tocmit de iznoavă.

— Vezi, bade Costea, izvorul ce vine de supt coasta viilor prea ocoleşte pe departe de stupină. Cată şi-l îndreaptă încă din vreme, ca să-şi poarte unda chiar pe-aproape printre stupi, grăi stăpînul ca şi altă dată, cînd trecură printre bîziitul de albine.

— Am înţeles, stăpîne, şi-mi dau socoteala cum va sta să fie treaba, răspunse la rîndu-i Costea.

— Şi de nu-i uita, bade, să mai dregi pe ici pe colo şi cele poteci... Presară pe ele puţintel pietriş, căci pe vremi ploioase prea se duce tină multă 'n casă, adăugă Anisia!

— La asta chiar că mă gîndeam şi eu, stăpîna mea cea bună!...

---

*) Fragment din romanul *„Dragoste învrăjbită"*.

— De-o fi să-ți fac și eu vre-o rugăminte, îi ține minte s'o'mplinești, moș Costea, ori măcar să mă ajuți? grăi la rîndu-i și codana, făcînd moșului cu ochiul.

— Numai s'auzim, gura badii!

— Să răsădim ceva din tufe mari, ce stau să facă flori ca podoabă în grădină... și încet, ca s'audă numai moșu, nu uită s'adauge: și găteala pentru fete mari!... Pe cărarea spre cerdac, s'ar cere par'că liliac și iasomie, iar pe supt ferestre trandafiri...

— „Despre asta-i vorba? Tot ce este mai ușor! Ba oi presăra pe ici pe colea, tufănele, rozmarin și calapăr... și de toate... las'că știe moșu!"

— Ai să faci bădică, tot ce ți se spune...; atît numai să porți grijă și de garduri... intră Pintilie iar în vorbă. Cînd stau să fie flori frumoase în grădină... se cere negreșit și pază... nu-i așa? Și grăind, privește nu atît la moșul, cît spre soață și fată... Știa că în curînd ea va fi ispita care să momiască atîți flăcăi, s'o cate noaptea prin grădină... cum e obiceiul...

— Despre asta, grijă să nu porți stăpîne!... A pune Costea cătiniș, de să fie greu și smeilor să sară!... grăește moșul ca răspuns stăpînului iar apoi trăgîndu-se în urmă, cam în preajma fetei el șopti:

— Ce crezi, mîndra noastră?... Pentru feți frumoși n'oi avea ce face!...

Și ce s'a pus atunci la cale s'a făcut întocmai și, pe de-asupra încă, ce-a mai spus și rînduit codana.

Astfel, în fața caselor, din vremi îmbrăcați în alb de sus și pînă jos, aceiași doi bătrîni mesteacăni dedeau binețe celor oaspeți... Decît, cine-i văzuse odată și-i mai vedea și-acum, lua seama negreșit, că, deși bătrîni, ei fusese îngrijiți ca pentru vremuri noi ce-aveau să vină cu pețitori și nuntă după aceea!... Cu ajutor de mîni ghibace, lepădaseră tot ce-ar fi putut să spună de anii din vechime și păstraseră numai rămurișul fraged ce se legăna domol în boarea primăverei. Teii, ce le fuseseră nedespărțiți tovarăși în straja casei din bătrîni, asemeni avuseseră partea lor de primenire și găteală; iar acum se arătau cu nou belșug de foi și altă mireasmă în bogăția de flori ce vor sta să vină.

Tulpinele groase de vițe cari petrecuseră atîția ani încolăcindu-și curpenii împrejurul stîlpilor și pe la streșini nici ele nu fuseseră uitate. In fiecare primăvară, coardele vechi cădeau curățite, iar cele noi nu mai creșteau în neștire, ci abătîndu-se în cale numai după placul Liei...

Și astfel, împodobiau nu numai cerdacul de jos, ci se urcau pînă spre ferestrele iatacului de sus...

Pe ici pe colo, prin luminișurile ce tot mai rămîneau pe subt copaci, pe lîngă prispă și ferestre, se rînduiseră de iznoavă tufe de trandafiri, cari în primăvara asta aveau să înflorească în vecinătatea atîtor alte tufe de liliac și iasomie...

Iar la fiecare pas, într'o parte ori alta, pe subt boltiș de ramuri, nu mai creșteau ierburi și flori, așa, la întîmplare.

Dela porțile cu ceardac, pînă spre ogradă, ori în sus spre livadă, se 'mpleteau tot neamul de curpeni de tidve și fărtăcuțe ce-și atîrnau podoabele în felurite chipuri: rotunde ori crestate în felii; iar amestecate printre ele, priviau cu ochi în diferite culori, pîlnioare de zorele și rochița rîndunelei.

Pășind dela intrare spre cerdacul cu stîlpi de piatră, de-oparte și de alta, străjuiau îndrăsnețele tulpini de copăcei și ochiul boului, în fel de fel de culori...

Peste tot locul în fața casei, se rînduiau brăzdițe și răzoare, fiecare cu neamul său de flori și cu chenarul vecinic verde al vrejilor de merișor.

Și cum din grădină privirea oricui s'abătea negreșit spre cerdacul și prispa din față, nici casa nu rămăsese chiar cu înfățișarea ei din bătrîni. Astfel, ușile de gratii, cari închideau gura pivniței de sub cerdac, pervazurile ferestrelor, precum și ușa cea mare din față, erau întotdeauna proaspăt vopsite într'un albastru slab, ce se'nbina de minune cu verdele viței din preajmă. Stîlpii de lemn ai prispei cum și florile căpriorilor ce se sprijineau pe ei, spălați cu galben de șofran, își arătau în lumină mai plăcută, migala de crestături în care fuseseră lucrați; iar pe la colțuri și în josul păreților, străluciau brie subțiri trase cu lutișor.

Dar mintea cea iscusită și mîna meșteră a odraslei, ce se ridicase în gospodăria lui Crintea, începuse ca să-și întindă urzeala prefacerei și dincolo de grădiniță, în pometul din livadă. Călăuzul cel meșter și nelipsit de fie ce zi fiindu-i un chip drag de flăcău, fata știa bine că odată și-o dată pașii lui, în amurg de sară, ori în nopți tainice cu lună plină, n'aveau să rătăciască atît prin potecile de lîngă casă, cît mai ales pe cele singuratice, cari, pornind de la ciuciurele din muche, coborau în prisacă prin desișul pomilor.

Astfel, moș Crintea, prisăcar priceput cum se lăuda că este, ascultînd de sfatul stăpînului, dar mai ales de îndemnul codanei, a tocmit lucrurile în cetatea albinelor așa cum le cereau gusturile tinere din vremea cea nouă...

Pometul îmbătrînit, ce nu-și mai putea duce povara anilor uitați, a fost rărit și curățit, iar în locu-i s'au răsădit

alte hultoane tinere, de cari numai moș Costea și cu fata știau de unde fusese aduse... Prin luminișurile ce mai rămăseseră pe ici și colo, s'au mutat tufe de iasomie și lemnul Domnului, din tovărășia cărora nu lipsea niciodată melisa ori busuiocul stupilor, flori menite să dee cîmp de lucru albinelor harnice.

Stupii, asemeni fuseseră așezați cu mai multă rînduială pe sub pomi, în vreme ce pîrîiașul, care pornea de la șipote de sus, nu mai dedea acum ocol livedei pe de margini, ci, chemat de mîinile harnice ale moșului, își tăiase cale nouă, șerpuind printre florile prisăcii, așa cum de altfel se și cuvenia, pentru ca albinele să nu mai alerge și după apă.

Iar tocmeala cea nouă, care an de an se vedea bine cum se 'nfăptuiește în preajma gospodăriei lui Crintea, nu mira de altfel pe nimeni, căci toată lumea s'aștepta să-i vadă fata eșită la joc... Și asta, ca un bun prilej de chef și bucurie...

Fetele aveau să prindă o tovarășă mai mult în horă, cu care se putea făli oricând și oricui. Flăcăii aveau să joace mîndră, cum de mult nu pomenise satul lor... și poate chiar să facă sfat cu ea, pe la izvoare și noaptea prin grădină !... Iar cei mai vîrstnici, bărbați și neveste, se gîndeau la nunta ce avea să fie poate nu atîta de tîrziu, și la care să se 'ntindă joc și să curgă băutură... preț de-o săptămînă, ca 'n vechime, la strămoși.

In toată viața lui de pîn' acum e drept că după Crintea s'a ținut norocul, cum se ține umbra lîngă pașii cari-i faci.

...Mai răsărit ca toți de seama lui și cutezător din fire, în copilărie, ori și cînd a fost capul tuturor, în cetele de joc.

Cînd s'a ridicat flăcău cu ochii lui căprii și plini de foc, dar mai ales cu vorba dulce, pe fete le vrăjia, iar pe flăcăii toți din horă îi stăpînia, avîndu-l ca vătav tot timpul pîn'la 'nsurătoare...

Ba în vremea cît a fost holtei, îi știau de frică și cei din satele vecine... Cînd se punea la cale să fure Dumbrăvenii vre-o fată din alt sat, făceau cu îndrăzneală și toți sorții de izbîndă, căci aveau în fruntea lor pe Crintea...

Iar de încercau și alți voinici la fel în spre Dumbravă, nici odată n'aveau parte să ducă cu ei vre-o fată în spre satul lor...; în schimb însă, mulți dintre voinicii cari îndrăsniseră, rămîneau însingerați între hotare.

După ce se așezase mai tîrziu, ca stăpîn în casa veche a Sorocenilor, el n'a făcut ca alții ce se însurau la fel. Intrînd în casa socrilor...., el tot Crintea a rămas...; iar din timp în timp, a fost ales de obște să le fie vornic.

Și-astfel, dacă n'avusese parte să fie cap de oști, ca cei

mai vechi din neamul lui și a nevestii, ajunsese totuși fruntașul tuturora din Dumbravă.

Dar în vremea asta, atît la ei în sat, cît și peste dealuri pînă pe departe, Pintilie Crintea era vorbit și cunoscut, nu atîta pentru bogăția și mărirea cea din vremi și cea de azi, cît în deosebi pentru faima ce-o zvonise odrasla lor.

De-ar fi avut cineva prilej s'o vadă în gospodărie, voinică și sprintenă, cu mînecile cămeșii sumese pînă sus la umeri, cu colțurile fotei prinse în cingătoare de bete și alergînd ca o căprioară de colo pînă colo după treburi, n'ar fi mai putut s'o uite nici odată...

Impodobită cu bunătatea de suflet a maică-sii, Liea crescuse într'o prietenie curată cu toți copiii satului de-o seamă cu ea. Și-atunci, cînd îi venise vremea să fie scoasă la horă, cînd fetele mai ales uită legăturile frățești ale surăției și încep să se dușmănească imboldite de fiorul dragostei, ea rămăsese tot surata Liea, cea bună și blîndă pentru toate codănițele de seama ei, ba chiar și pentru cele mai mărunte cari se grăbiseră să-i iese innainte la joc.

Cu firea ei domoală, rușinoasă și cuminte, fata lui Crintea nu se grăbise la joc. Se ridicase fată voinică, își lucrase zestrea din casă de stătea în clituri ce băteau în grindă, și totuși, nu pomenise nici odată de horă.

Și astfel, cum se arătase pîn' atunci, fata părea să fie chiar pe placul lui badea Pintilie, care nu scăpa de altfel nici un prilej să-i dee a'nțelege tovarășii sale, că fetele ar putea să se mărite doar și fără joc și horă... Și asta cu atît mai mult, cu cît Liei îi sorocise altă ursită și nu de-opotrivă cu a celorlalte fete. Anisia, femee care în vremea ei lumeață nu fusese, dar nici atît de rușinoasă, se bucura și ea, e drept, că Liea nu se aruncase în neamul iute al vornicului Crintea, totuși, nu s'ar fi gîndit să mărite fata fără să-și petreacă tinerețea, cu un an ori doi de horă...

Și ținea la obiceiul vechiu cu atît mai mult, cu cît în tinerețea ei cu minte crudă, se lăsase prea ușor ademenită de ochii lui Crintea, de vorba lui dulce momitoare, și a fugit după el înnecîndu-și în atîtea griji cei mai frumoși ani ai vieței... E drept că n'a dus casă grea cu voinicul care-o fermecase și cu care se grăbise să-și lege viața, chiar fără voea părinților, dar cum tinerețea, cu toată îngrădirea ochilor de pază, rămîne tot tinerețe, cu dor de rîs și voe bună, tare se simțea încătușată în legătura căsniciei... Ascunzînd în suflet atîta dor nevinovat, a tăcut și a răbdat făr' să 'ncerce vre-odată, să iese din spusa celui pe care ea și-l alesese de tovarăș... Acum însă, cînd el voia să stea chiar și 'n calea fetii, n'a putut să rabde, și, măcar că stă în lege scris că

„femeea s'asculte de bărbat", totuși ea s'a 'mpotrivit Scripturei și hotărîrei ce vedea că stă s'o iee Crintea.

De Paștile acela, cînd mai toate codănițele de seama Liei se grăbiau să ese la joc, Pintilie ca de obiceiu, în una din zile, luă iarăși vorba de joc și de Liea lor. In drumul ce-l făceau de colo pînă colo, după treburile cari se cereau să fie rînduite și în ziua ceea, Pintilie, întîlnindu-și soața, o 'ntrebă la fel ca și altă dată:

— Nu-i așa, Anisia, că Liea noastră mai poate să aștepte cu eșitul ei la joc?

Femeia l-a privit o clipă fără să răspundă și apoi a încercat să plece mai departe în grădină.

Era întîiași dată cînd își dădea și Pintilie seama că tovarăsa-i supusă i s'arăta potrivnică.

Prins de întîmplarea asta fără veste, se opri în loc și cu mîinile amîndouă înfipte în șerpar, o strigă pe nume, țintuind'o cu privirea!

Femeia se întoarse din cale și-l privi tăcută.

— Te-am întrebat, precum bine auziși, Anisie, și tu n'ai nimic de spus?

— Nimic! îngînă femeia, în timp ce ochii și-i plecă în jos.

— Va să zică mi te 'mpotrivești?

— Nu pot spune asta, deși ar trebui!... Cît vorba a fost numai de mine, de inima și sufletul meu, m'am supus fără 'mpotrivire; dar de data asta...

— Ei, de data asta ?... îi taie vorba scurt bărbatul...

— De data asta... la mijloc se află tinerețea altcuiva!...

— E tinerețea Liei, tinerețea fetei noastre a amîndorura, și inima ei !...

— Și ești potrivnică grijilor ce pun și cari toate numai spre binele ei sunt?

— Nu, dar...

...Și făr'să spună cuvîntul hotărît, căci îi era rușine de așa 'ndrăzneală, a pornit căutîndu-și undeva de lucru... în timp ce Pintilie rămase 'n bătătură ca de stană. Intîmplarea asta îi dăduse de gîndit...

Văzuse, că femeia-i tot femee, fire-ar fi fost chiar fata ori nevasta unui Crintea...

Dar a tăcut și el la rîndul lui, mingîindu-se cu gîndul că poate îndîrjirea asta nu va ține mult... Și totuși, de va fi să se întîmple altcumva, atunci va îngriji ca să ferească pașii fetii de atîtea alte lunecușuri, ce bine le știa că stau în preajma jocului din horă. Și astfel, stăpînindu-și gînduri și minie, porni ca 'n zi de sărbătoare ce era, să vadă ce mai este prin livadă și prisacă!...

IOAN CIOCARLAN

V E S P E R A L A

M I R C E A S T R E I N U L

Stai așa! Să nu stîrnești cu cotul stele —
și-așa destui cunosc azurul înainte
de-a face semnul cuvenit, ca toate cele
să șerpuie durerea lumii în cuvinte.

Aștept cu teamă soneria,
ca farmecul să nu-mi alunge:
să-mi arăți argintăria
din suflet, timpul niciodat' nu ne-a ajunge.

Pe-obraji îți picură 'nserarea
tristețea iernii stinse 'n întuneric.
Departe, luptă 'n dealuri zarea
și vîntu'n ușă chiue isteric.

Pe mine domn mă ai, cum m'a adus
iubirea asta spusă pe tăcute.
Din iezer stins, de sus,
luna razele de geam și-ascute.

Se tîrîe șopîrle cenușii pe dușumea,
iar tu, fricoasă,
privești la cer, în suflet ca să-ți prinzi o stea —
și 'n întuneric știu că ești acuma mai frumoasă.

Eu simt sub inimă că ai
— ascuns în dimineață — craiu:
al serii, eu îți sînt, furiș
și dat de noapte luminiș.

Te string în brațe și-ți ghicesc
prin pînza proastă de dugheană
lumina trupului împărătesc
și luna-ți dă luceferi mici sub geană.

Te țin întreagă, cum pămîntul o fîntînă
și-aș rupe cerul în fășii
ca 'n jurul trupului să-l ții, —
iar discul soarelui ți-aș da zălog în mînă.

MIRCEA STREINUL.

MOTIVE HEGELIENE IN SCRISUL EMINESCIAN [1]

AL. DIMA

Printre ideile filosofice ce Eminescu împărtășește de foarte timpuriu, încă din acel „Andrei Mureșianu" datat la 1869 și pînă tîrziu în evoluția operei sale, găsim afirmarea în foarte diverse forme a unui *monism metafizic*. *„Un principiu aprinde-o lume"* nota poetul în „Andrei Mureșianu" (1869), iar în fragmentul *„Natura și statul"* (1870-74) vorbia de o *„bătătură"* ce dă consistență umbrelor riului lumii. Cum concepea Eminescu structura și caracterele acestui principiu unic și permanent al universului? In foarte multe pasagii din textele epocii studențești mai ales, atît în poezie cît și în proză, trecînd apoi chiar la fragmente datate în ediția Scurtu 1874-77, acest principiu al lumii e caracterizat ca fiind *„spiritul universului"*. In *„Impărat și proletar"*, poemă publicată în 1874, dar creată după toate probabilitățile (ipoteza G. Bogdan-Duică) încă din 1871, găsim în strofa 38, versul *187*:

„Bătrînul Demiurgos se opintește'n van

Versul are însă și o variantă caracteristică în formularea:

„Și spiritul universului se opintește'n van" (ms. IV; 2262; 42) Pe verso a f. 42 ca o explicare, Eminescu a notat în nemțește: *„In jedem Mensche versucht sich der Weltgeist"*. Să fie acest „spirit al universului" numai o vorbă fără conținut, un termen de filosofie curentă însemnat la întîmplare de Eminescu? In varianta de mai sus, noi vedem însă că poetul indentifică pe *„Demiurgos"*, zeul creator al lumii, cu „spiritul universului", iar în notița germană vorbește de un *„Weltgeist"* ce se caută pe sine însuși. Să nu fie deci aci o înrîurire hegeliană cînd filosoful german socotește de asemeni că „Weltgeist"-ul, principiul unitar al lumii, crează universul în cunoscutele sale faze dialectice în setea lui continuă de a se regăsi pe sine? Dar — cum spuneam — expresia „spiritul universului" se întîlnește foarte des în textele eminesciene din epoca studenției mai ales.

Foarte apropiat de această vreme și caracteristic hegelian e și pasagiul din „Despre Const. Bălăcescu" (1874-77), despre care Eminescu ne spune că *„a desvălit cu o claritate naivă acea părticică de filosofie, pe care spiritul universului o sădise în el"*. In *„Prelegerile asupra filosofiei istoriei"* ale lui Hegel găsim foarte asemănătorul pasagiu: *„Die Welthistorischen Individuen sind die Jenige in deren Zwecken ein solches Allgemeine liegt"* (ed Dr. Ed. Gans. III-a aufl; Berlin 1848; pag. 37) *„Acea părticică de filosofie"* din Eminescu este — credem — ecoul lui *„ein solches Allgemeine"* din Hegel. Un astfel de fragment asemănător, mai semnificativ poate, prin cultivarea aceleași componențe la Eminescu precum și la Hegel — pare a fi *„Archaeus"*, înrudit prin gen și stil cu „Sărmanul Dionis": *„E unul și același punctum saliens* — scrie Eminescu — *ce apare în mii de oameni desbrăcat de timp și spațiu, întreg și nedespărțit, mișcă* COJILE, LE MANĂ *una spre alta, le părăsește,* FORMEAZĂ ALTELE NOUĂ... etc. (ed. Scurtu, pag. 374). In Hegel găsim propoziția ce glăsuiește asemănător: *„Spiritul distrugîndu-și* INVELIȘUL, CĂLĂTOREȘTE *nu numai într'un alt* INVELIȘ... etc" („Vorlesungen", pag. 97). Metafore analoage precum *„coajă"* și *„Hülle"* (înveliș), ce întîlnim de mai multe ori în textul eminescian, *„părăsirea cojilor"* și *„formarea altora nouă"* asemănător cu *„wandert in eine andere Hülle"*, sînt concidențe izbitoare ce indică precise înrîuriri hegeliene.

1) Fragment din studiul: *„Eminescu și Hegel"*

Este interesant să observăm că urma acestui „spirit al universului" — Demiurg și călător prin formele lumii, o găsim chiar în epoca maturității scrisului eminescian în Scrisoarea IV (1881) în versurile:

„Căci a voastre vieți cu toate, sunt ca undele ce curg
„Vecinic este numai rîul: rîul este Demiurg".

cu varianta caracteristică: *„Demiurg se mișcă'n mine"*

Dar spiritul acesta al universului — Demiurgul — nu animă numai pe indivizii izolați, ci și miezul istoric însuși. *„Istoria lumii cugetă, deși încet însă sigur și just"* însemna Eminescu în scrisoarea către D. Brătianu din 3/15 August 1871. In *„Inger și demon"*, publicată ceva mai tîrziu în 1873, notează apoi versul cu un conținut asemănător:

„Vecuri sunt de cugetare, o istorie, un popor.

In fragmentul *„O problemă a istoricului"* din aceiași epocă, ni se spune de asemeni că metoda istorică constă în a cercet *„ideea în ea însăși"*. Această identificare a vieții istorice cu „spiritul universului" sau „cugetarea", cu „ideea" în sfîrșit — e răspicat helegiană. Dl. *G. Călinescu* interpretează însă în mod deosebit propoziția *„istoria lumii cugetă"*. Pentru d-sa cugetarea aceasta „nu poate să aibă alt înțeles decît că orice fenomen este manifestarea unei necesități, a unei ordine pe care în orice caz — și aci stă antihegelianismul, spune dl. Călinescu — noi o descoperim inductiv și care nu e sub nici un cuvînt ordinea spiritului ci a naturii reprezentată în

el" *(Antihegelianismul lui Eminescu"*: „Viața Romînească", 1933, No. 10, pag. 30). Dar concepția „cugetării hegeliene presupune și ea o strictă ordine fenomenală, o lege adincă pe care e drept, noi o ignorăm, dar care este anticipată nu însă în spiritul *omenesc* — cum pare a crede dl. Călinescu — ci în cel *absolut*. Interpretarea d-lui Călinescu e nefirească din pricina metodei cu care ține să explice idei din epoca studenției lui Eminescu prin prisma evoluției sale filosofice de mai tirziu.

Că această concepție despre „cugetări" are intr'adevăr un sens hegelian, se poate deduce din faptul identificării ei cu Dumnezeu, așa cum filosoful german o afirmă. In aceiași mai sus citată scrisoare către D. Brătianu din 1871, Eminescu precizează astfel înțelesul propoziției „istoria lumii cugetă": *„istoria omenirii e desfășurarea cugetării lui Dumnezeu"*. Extrem de analoagă e și ideia, ba chiar formularea lui Hegel din „Prelegeri asupra filosofiei istoriei": *„Dumnezeu conduce lumea: cuprinsul stăpinirii sale, realizarea planului său, este istoria omenirii"* (op. cit. pag. 45).

Această imanență a lui Dumnezeu în lume e și mai bogat exprimată în următorul fragment din „Sărmanul Dionis", publicat tot în epoca studenției lui Eminescu: *„Dumnezeu le are deodată toate neamurile ce or veni și ce au trecut; omul cuprinde un loc în vreme: Dumnezeu e vremea însăși cu tot ce se intimplă în ea, dar vremea la un loc, asemenea unui isvor ale cărui ape se intorc în el însuși, or asemenea roții ce deodată cuprinde toate spițele ce se intorc veșnic"* (Ed. Cuza, pag. 200). Partea din urmă a fragmentului menționind intoarcerea în el însuși a spiritului sau a lui Dumnezeu cu plasticizarea roții ce cuprinde deodată toate spițele ce se intorc veșnic — imagine des utilizată în textele eminesciene — e încă și mai caracteristic hegeliană. Se știe intr'adevăr că după Hegel simbolul mișcării infinite și universale nu e linia dreaptă, indefinită, ci *cercul*.

In legătură cu această imanenență a lui Dumnezeu în lume — care învăluie, cum s'a văzut, întreagă vremea — Eminescu mai susținea încă foarte frecvent ideea *„etern-prezentului"*. In orice moment al istoriei, se află cuprins trecutul și chiar viitorul în stare latentă. In aceiași scrisoare către D. Brătianu, din 1871, scritorul notează astfel ideia: *„Este ascuns în fiecare secol din viața unui popor complexul de cugetări care formează idealul lui cum în simburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg"*. In prima frază a basmului *„Făt-Frumos"* chiar, publicat în aceiași epocă la 1872, Eminescu rostește bătrinește dar cu un iz de intelectualitate: *„In vremea veche pe cind oamenii cum sint ei azi, nu erau decit în germenii viitorului..."* Dacă prin urmare toată „desfă-

șurarea" istorică se află concentrată în orice etapă a ei ca „stejarul în ghindă" sau ca planta în „germene", atunci conchide Eminescu în fragmentul „O problemă a istoricului" (1870-74): *„Vom citi cu o singură aruncătură de ochi toată opera istoriei"*. Ideea aceasta a „veșnic-prezentului" o susține însă poetul și în epoca maturității sale. In articolul *„Independența romînă"* (din „Timpul" 19 Februarie 1880) Eminescu scrie despre neatirnarea noastră că *„n'a venit ex abrupto, în mod fragmentar ca din senin, ci ca toate tendințele adevărate a fost* PURUREA PREZENTA *și intunecată numai de nevoile lui"*. Mai tirziu apoi în „Glossă", publicată la 1884, avem expresia aceleași idei în versurile 33-38:

„Viitorul și trecutul
„Sunt a filei două fețe,
„Vede'n capăt începutul
„Cine știe să le'nvețe:
„Tot ce-a fost ori o să fie
„In prezent le-avem pe toate.

In varianta la *„Cu mine zilele-ți adaugi"* (1884) găsim deasemenei ideea etern-prezentului:

„Căci ceeace închipuirii
„S'arată 'n șiruri și în joc
„In univers sunt deodată
„Și sunt cu toate la un loc".

In Hegel, aflăm aceiaș idee ca și sensibilizarea ei organicistă în „germeni" sau în „simburi". Cităm un pasagiu hegelian edificator în această privință: *„Intrucit se ocupă cu adevărul, filosofia are de a face cu* ETERN-PREZENTUL. *Nimic din trecut nu este însă pierdut, căci* IDEEA ESTE PREZENTA, *spiritul nemuritor, nici n'a fost adică și nici nu este încă, ci este esențial* ACUM. *Cu aceasta am și spus că forma prezentă a spiritului cuprinde în ea toate treptele anterioare.* („Vorlesungen", pag. 98).

Ideea acestui „etern-prezent" e desigur implicit baza acelei „legi a continuității" care apare atit de des în textele eminesciene și pe care a fundat-o apoi și pe organicismul cuprins, și în Hegel, dar pornind — ce e drept — dinainte și continuind și după filosoful german.

„Desfășurare a cugetării lui Dumnezeu", realizare a spiritului universal — Demiurg ce se'ntoarce în sine insuși intr'un simbol circular, pururea prezent în mod sintetic în fiecare moment istoric, concentrind embrionar stările tre-

cute şi viitoare, principiul acesta al lumii nu se revelează totuşi — în concepţia eminesciană — umanităţii. In textele epocii studenţeşti, a celei vieneze mai ales, ideia e — nu odată — afirmată. In *„Impărat şi proletar"*, versurile 190-192 încrustează astfel gîndul de care vorbim:

„Al lumii 'ntregul sîmbur, dorinţa-i şi mărirea,
„In inima oricărui i-ascuns şi trăitor.

In „Sărmanul Dionis" apoi ideea e prinsă în următoarea formulare: *„Nu cumva îndărătul culiselor vieţii e un regisor a cărui existenţă n'o putem explica? E drept că după fundal nu suntem în stare a vedea"* (Ed. Cuza, pag. 209). Concepţia e apoi şi mai tîrziu reluată în *„Tinerimea franţuzită"* (1874-77) de pildă în care ni se vorbeşte de *„scopul tăinuit al naturii"*. Mai caracteristică însă e expresia ideii în textele capod'operilor sale, precum în „Scrisoarea IV" din 1881:

„Povestese ca papagalii mii de glume şi poveşti
„Fără ca să le priceapă... După ele un actor
„Stă de vorbă cu el însuşi.

Hegel a exprimat adesea în forme diverse, aceiaşi idee. El ne spune astfel odată *„că planul (lumii) e ascuns ochilor noştri"* („Vorlesungen" pag. 18), iar altă dată că spiritul divin realizează scopuri *„despre cari* (oamenii) *nu ştiu nimic şi pe cari le îmblinesc fără conştiinţă"*. (op. cit. 32).

In legătură cu această idee însă Hegel mai desvoltă şi o alta ce-i este şi mai caracteristică. E acea *„List der Vernunft"*, „viclenia raţiunii", după care „raţiunea" sau Weltgeist-ul utilizează „massa de voinţe, interese şi activităţii omeneşti ca instrumente de realizare a scopurilor sale" (pag. 32) păstrîndu-se totuşi neatins şi nepăgubit pe planul din fund; aceasta este viclenia raţiunii care lasă ca suferinţele omeneşti să activeze pentru ea". Ideea „vicleniei raţiunii" a fost identificată şi în Eminescu de dl. *I. Lupaş* („Universul" 7 Februarie 1932) şi anume în scrisoarea către D. Brătianu. Ni se pare însă că textul citat nu cristalizează destul de clar ideea. Mai limpede o aflăm însă în următoarele versuri din „Impărat şi proletar", scrise cam în aceiaşi perioadă

„In multe forme-apare a vieţii crudă taină,
„Pe toţi ea îi înşeală, la mine se destaină,
„Dorinţi nemărginite plantînd intr'un atom.

In „Scrisoarea IV" de mult mai tîrziu (1881) găsim urmele aceleaşi idei în:

„Nu trăiţi voi, ci un altul vă inspiră — el trăieşte
„El cu gura voastră rîde, el se'ncruntă, el şopteşte,

iar în poema *„Desgust"* din care au trecut multe versuri în „Scrisoarea IV", „viclenia raţiunii" e şi mai răspicat exprimată:

„Vă cred stăpîni pe soartă cînd vă duce ea de păr
„De trăiţi, trăeşte altul, robi de Demiurg învinşi...

sau tot aci:

„Totu-i mască pentru mine, însu-mi eu îmi par o mască
„Demiurg se mişcă'n mine, vrînd să mă ademenească
„Imi oferă bucurii şi să fiu cu voi de-o seamă,
„Numai să-mi orbească mintea şi să nu spun cum il chiamă.

De asemeni:

„Să 'mplinesc şi eu o cursă tot fugind cu mare foc şi să treier în zadar
„Ca un cal legat la ochi-mi împrejurul unui par".

O urmă a aceleaşi viclenii se ascunde poate şi în versurile din „Glossă (1884):

„Ca un cîntec de sirenă
„Lumea 'ntide lucii mreje
„Ca să schimbe-actorii 'n scenă.

In setea de a-şi realiza scopurile, raţiunea hegeliană utilizează — după cum am văzut — „voinţele, interesele şi activităţile omeneşti". „Indivizii şi popoarele — spune Hegel — sunt numai mijloacele şi instrumentele unui scop mai înalt şi mai depărtat" (op. cit. 32). Individualităţile istorice ca şi generaţiile au deci o importanţă secundară dominate fiind de ţelurile Ideii absolute.

Şi această concepţie o găsim exprimată de Eminescu tot în epoca studenţiei sale. Scrisoarea către D. Brătianu din 1871 ne furnizează — cum s'a observat şi de alţi cercetători — şi de data aceasta materialul ilustrativ. Iată astfel diminuarea meritului istoric al individului. *„Numai expresiunea exterioră, numai formularea cugetării şi faptei constituesc meritul individului sau generaţiunii"*. In „O problemă a istoricului" apoi: *„Oamenii mari ce vor fi exprimat-o (ideea) nu vor fi decît organe; personalitatea lor se va nimici în personalitatea ideii"*. Termenul „organe" are aci semnificaţia de „instrumente" corespunzînd exact cu „Werkzeug" din fraza hegeliană.

Urmele dialecticei hegeliene se intîlnesc deasemenei sub diferite forme in textele eminesciene din aceiași epocă a studenției poetului. In afară de fragmente de dl. *Vianu* a și indentificat în *„Influența lui Hegel" in cultura romînă"*, mai cităm încă și altele. In *„Geniu pustiu"* aflăm astfel pasagiul sensibilizării procesului dialectic în următoarea formă:

„Cugetam asupra acelor misteruri din viața popoarelor din mersul generațiunilor cari asemenea FLUXULUI *și RE*FLUXULUI *mării duc cu o teribilă consecință ici la* INĂLȚARE, *colo la* CADERE". In fragmentul *„Natura și statul"* caracteristica hegeliană și prin imaginea cercului, este fraza: *„Schema cursului naturii este un cerc de forme prin care materia trece ca prin puncte de transițiune"*. In scrisoarea către T. Maiorescu din 1874, pasagiul citat și de ceilalți cercetători este prea semnificativ spre a nu-l înregistra și noi, în care grupează *„opiniunile și sistemele doveditoare ce intovărășesc fiecare fază de evoluție în antinomii in jurul intemporalului în istorie, drept și politică, dar nu in sensul evoluției ideii lui Hegel"*. Rezerva sfirșitului de frază arată cum — in această epocă — Eminescu își cernea cu mult spirit critic ideile și că la această cernere dialectica hegeliană a rezistat.

Trecem acum la prezentarea inriuririlor filosofului german asupra filosofiei politice a lui Eminescu.

Noțiunea de bază ce trebuiește mai intiiu evidențiată este la Em. *„poporul"*, iar la Hegel *„Volksgeist"*-ul. După concepția eminesciană, „poporul" e rezervoriul energiei interioare din care isvorăsc toate formele de cultură și organizare ale societății. In „Natura și statul" citim astfel: *„in societatea privită din orice punct al desvoltării ei sunt conținute fazele ei viitoare, legile, dreptul, religiunea care nu sunt decit tocmai organele de viață ale societății"*. In articolul din 1870 *„Echilibrul"*, Em. notează că legile unui popor purced din el însuși sau cum scrie el: *„drepturile și legile ce au de a ne guverna pe noi, ni-s imanente nouă"*. *Imanentismul* acesta va deveni însă o idee permanentă a scrisului politic eminescian, depășind cu mult epoca studenției poetului. Din pasagiile de acest fel din epoca maturității sale, cităm unul foarte răspicat: *„Civilizația adevărată constă în desvoltarea organică a propriilor puteri, a propriilor facultăți ale sale"*. Imanența aceasta o găsim și la Hegel pentru care „spiritul poporului" era o substanță din adîncimea căreia se desvoltau religiunile, artele, instituțiile politice, filosofia. In violenta sa luptă împotriva importului instituțiilor străine, Em. s'a intemeiat și pe imanentismul hegelian ca și pe organicismul care-și are de altfel, printre precursori și pe Hegel.

Inriuriri hegeliene intilnim la Eminescu și în concepția

ce o formulează asupra statului. Caracterul firesc al statului „ca product al naturii", reprezentant pe de-oparte a vieții istorice, iar pe de alta a armoniei intereselor, solidarismul și „organizarea strictă", importanța ce o dă clasei de mijloc mai ales, considerarea individului ca un instrument al colectivității, sunt idei frecvente exprimate de Eminescu în toate epocile scrisului său politic și cari sunt locuri comune și ale filosofiei politice a lui Hegel. Statul ca expresie a voinții divine și ca unitate a intereselor particulare din concepția hegeliană se întîlnește de pildă în afirmarea eminesciană după care esența statului *„este* — scrie poetul — *religiunea și simțămîntul aparținerii laolaltă* („Natura și statul" 1870-74). Concepția naturalistă, anticontractualistă a statului pe care o împărtășește Eminescu, își va fi avînd de asemeni originea și în Hegel, în propoziția acestuia, după care statul e o realitate ce depășește voința individului, independentă de vreo „ințelegere contractuală", produs al „spiritului obiectiv".

Acolo însă unde intîlnim o și mai precisă inriurire hegeliană, e în strălucita pledoarie ce Eminescu desvoltă pentru principiul conducerii monarhice a statului. Caracterele de unitate, stabilitate și dreptate ale monarhului sunt des amintite atît în Hegel cît și în Eminescu ce ne vorbește — nu odată — *de simțul de dreptate al tronului"* („Să facem un congres" 1870) de *„inima dreaptă a suveranului"*, de acoperirea *„voințelor poporului cu ale monarhului"* („Echilibrul" 1870) care și în concepția helegiană trebuie să reprezinte constituțional interesele statului, adică ale generalului fuzionat în particular.

Că Eminescu e deaproape inriurit de Hegel în această deosebită prețuire a monarhului, ne-o arată și caracterizarea suveranului ca fiind *„virful statului"*. In „Impărat și proletar", găsim astfel expresia *„El — virful mîndru"*, în articolul *„Echilibrul"* (1870) de asemeni *„virful intimplărilor istorice"*. In *„Filosofia dreptului"* lui Hegel aflăm exact aceiași metaforă in *„puterea princiară este deci virful și începutul monarhiei constituționale"* (op. cit., 3-a ediț. 1854, pag. 348), iar altădată o socotește ca *„un virf individual"* (op. cit., pag. 362).

In caracterizarea prerogativelor monarhului constituțional considerat numai ca un factor al execuției formale, inriurirea hegeliană este iarăși evidentă la Eminescu. Pentru acesta intr'adevăr *„sancțiunea suveranului nu e condițiunea de existență a unei legi, ci numai formalitatea cu care acea lege se inaugurează"*. *„Sancțiunea e un simbol precum Domnitorul însuși e un simbol, e personificarea firească a națiunii, virful intimplărilor istorice, titlul ce se pune*

pe o carte, acel titlu nu poate fi în contrazicere cu cele cuprinse în carte" („Echilibrul" 1870). Apoi mai departe, în acelaş articol, suveranul e numit *„braţul legilor ce ni le facem noi înşine"*. In „Filosofia dreptului" lui Hegel întîlnim păreri asemenea, expuse în forme analoage. Şi acolo se accentuează că monarhul nu trebuie să acţioneze după voinţa sa proprie, în mod arbitrar, ci urmează numai să pună numele lui pe deciziile luate în conformitate cu interesele statului. Monarhul e *„vîrful deciziei formale"*, spune Hegel (op. cit., 365) foarte apropiat ca idee şi expresie cu *„vîrful întîmplărilor istorice"* sau cu *„formalitatea cu care se inaugurează o lege"* din textul eminescian de mai sus. Hegel adaugă apoi că *„monarhul e un om ce zice da"* (idem, 365) ceeace corespunde exact cu sensul formulei din Eminescu: *„monarhul e titlul ce se pune pe o carte"*.

■

Urmărirea înrîuririlor hegeliene în opera eminesciană fiind acum încheiată, e timpul să esplicităm concluziile noastre.

A fost Eminescu un hegelian? — iată întrebarea pe care în mod filosofic ar trebui să ne-o punem. Din desvoltarea studiului nostru, faptul apare — socotim — cu destulă limpezime. Dacă totuşi unele din elementele textului hegelian al cărui ecou în opera eminesciană l-am urmărit nu sunt caracteristice originalităţii filosofului german precum ar fi de pildă imanenţa lui D-zeu în lume sau spiritualizarea universului şi a procesului istoric, provenienţa lor e lămurită prin cadrul ideologic specific hegelian în care sunt plasate ca şi prin formele stilistice în care cristalizează.

E de asemeni locul să accentuăm că înrîuririle hegeliene asupra operei lui Eminescu se situiază cu prea puţine abateri, în epoca studenţiei poetului mai ales. Cum era şi firesc, încă neformat, spiritul lui Eminescu îşi apropia lesne elemente filosofice din cele mai diverse, înşelîndu-se adesea asupra temeiniciei lor ideologice. In scrisoarea din 1874 către Maiorescu, poetul mărturiseşte singur cum a căzut odată *„jertfă timpurie a prea marei mele idei despre un profesor universitar"*. In acest labil stadiu al desvoltării sale intelectuale, nu e oare firească aderenţa sa vremelnică la filosofia hegeliană? Că mai tîrziu Eminescu a evoluat începînd din 1874 chiar către un antihegelianism parţial mai întîiu, prin negarea identităţii dintre cugetare şi existenţă deviind spre spinozism în considerarea *„silogismului"*, deci a cugetării ca un *„mod al existenţii"*, către un antihegelianism global apoi, în articolul din 1888 („Fîntina Blanduziei") în care acuza

pe Hegel de a fi introdus *„dominaţia acelui filosofism, o goală şi stearpă frazeologie"* — este, ne place să credem tot atît de firesc. Mai trebuie observat însă că anume idei hegeliene din tinereţea poetului, au rămas ca un motiv permanent al scrisului eminescian. S'au bucurat de această situaţie concepţia „etern-prezentului" în istorie, a incognoscibilităţii principiului lumii, a „vicleniei raţiunii" şi mai ales ideologia sa politică, în speţă filosofia statului.

AL. DIMA

I

M'am născut în anul 1908, în orașul Iași. Părinții locuiau la vreo șase stații de tramvai depărtare de timplul scufundat. Cartierul se chema Siloif, așa îl numesc locuitorii în majoritate evrei.

Acest Ghetto se întinde și se ramifică de jos de tot, prin străzi diferite, cu o mulțime de artere și culminează la răspîntia a trei străzi principale.

Jos după deal — un bulevard mare și neîngrădit, care se prelungește dela un capăt pînă la marginea cealaltă a orașului, taie strada centrală în două.

Pe măsură ce intrăm în inima bulevardului, casele apar mai împrăștiate ochiului care svîrle o privire din depărtare, și resfirate în ambele părți, ca niște cutii, se scufundă cu bîrna înpînzită de un mușchiu verde, iar pe alocuri cu acoperiș cu tot, sub ridicăturile de pămînt.

Cu fruntea îndreptată spre răsărit, cît ar cuprinde privirea depărtările, se întind cele cîteva străzi mai ordonate din jurul podului de lemn.

Seara și zilele de sărbătoare, ca un fluviu împrăștiat prin mii de guri, se scurge din toate colțurile mulțimea către răspîntia de care am vorbit mai sus.

Acolo e centrul de gravitate unde vin oameni de toate vrîstele; dela mama care-și poartă sugaciul în brațe, pînă la bătrîna care tremură după copii, căci presimte că vor sbura curînd ca fluturii și se vor risipi ca flacările, fără să culeagă fărîmele de scrum.

Ca o verigă în lanțul de prăvălii cu galantare ultra moderne,rînjește cîte o cafenea, iar la fereastra aburită totdeauna, cîțiva bătrîni discută, în timp ce unul, printre pleoapele care-i acoperă pupilele, risipește privirea-i deasupra etajelor; sînt cinci, cîte odată trei și altă dată mai mulți, iar acela care privește deasupra lor pare că dormitează și-l străfulgeră veșnicul Ahașverus.

Inăuntru, pe scaune în jurul meselor, se rînduiesc cei trecuți de vrîsta mijlocie și la o porție de ceai discută chestiunile sociale și economice din toate timpurile.

Afară, tineri cu primele semne de bărbăție pe obraz, deși voioși și plini de viață, pe frunțile lor de timpuriu apasă ca un bloc de neguri; reci și greoi, nemărturisite și îngropate nostalgii, și tinere fete cu gropițe în obraji cîte două, cîte patru la braț, ocupă lărgimea trotuarului, iar după ele, rînduri, rînduri, vin tinerii.

Cîntece, risete și voie bună, tinerețea sglobie soarbe ca întunericul. „Această larmă uriașă — mi-a spus bătrînul dascăl — e reflexul unei mari dureri".

De aceasta oricine se poate convinge că nu e de loc milă, în acești ochi, ci o privire în care se resfrînge ca într'un cristal — exilul celor două milenii.

Siloif, e numele cartierului — în traducere ar suna „Curtea Templului". Imprejurul acestui nume circulă o mulțime de legende, care cresc în amploare cu fiecare generație care își îngroapă năzuințele în jurul celor cîteva zeci de sinagogi îngrămădite pe locul unde cu cîteva sute de ani în urmă se afla un templu măreț.

La sărbătorile de toamnă, pe acelaș loc unde înainte odihnea harul Domnului, se adună toată suflarea din împrejurimi și în cîntece de jale visează în trecut — de al cărui adevăr ei singuri par a se îndoi.

Cu toate că fiecare vine aci îndemnat de tainice forțe interioare, aproape nimeni nu mai crede în revelații.

In drum, chiar se ironizează unul pe altul și aici poate prin intermediul mistic al credinței se întîmplă minunea contopirei sufletești între acești fii care se desbină și se urăsc mai mult decît cei mai înverșunați ai lor.

Dacă se întîmplă că părinții sînt certați cu copiii, că între neamuri mai apropiate există o desbinare, dator este după lege, ca cel mai mic dintre împricinați să se ducă în ajun de Roș-hașană (anul nou) și să ceară ertare.

Deasemenea și celălalt e dator să ierte — dacă nu, e sortit să cadă sub semnul sfînt și să nu capete deslegarea păcatului.

Femeile, dacă nu au o cameră separată de rugă — cam rar se întîmplă asemenea caz — ocupă balconul din interiorul sinagogii și plîng cu ochii în oglinda poșetei, pînă ce ruga se sfîrșește. Dacă s'ar întîmpla, mă gândii într'una din acele zile, ca cineva să aibă îndrăsneala și să întrebe pe aceste femei: dece plîngeți? sînt sigur că nu vor ști să-i răspundă, mai ales femeile din generația post-belică.

Există aici o lege bine stabilită, o tradiție; fiecare enoriaș cumpără un loc pentru toate zilele sărbătorilor, asta, pentru că fiecare vrea să aibă întiietate și să șadă pe primele bănci dinaintea altarului. Enoriașul oferă un preț, se tocmește negustorește, apoi dacă alții oferă acelaș preț, îndoiește măsura, și așa mai departe, pînă cînd prețul unui loc poate să ajungă cîte odată la o sumă fantastică.

Rare sînt acele cazuri cînd un enoriaș are locul său de

veci, în fața altarului, cumpărat de el — sau e fondatorul sinagogei și atunci locul acela e intangibil.

Am spus mai sus că împrejurul acestui templu scufundat cu toate că i se mai văd unele urme aproape în dispariție, — circulă o mulțime de legende.

De la bunica am auzit și eu una care diferă nu mult de celelalte, că pe vremuri se adunau aici comentatorii bibliei din toate orășelele Moldovei.

Vestea despre faima lui crescu atît de repede încît străbătu pînă la cei mai învățați talmudiști din Galiția și Lituania.

Aici veneau învățații și cei săraci cu duhul să asculte cum se contrariau comentatorii zile și săptămîni pentru deslegarea unei fraze biblice.

Dacă se întîmpla ca vre'o frază să nu poată fi deslegată, se ținea post și nimeni dintre comentatori nu dormea.

Fiecare bătea cîte un cuiu cu propria sa mînă în păretele din spatele său și împletea în jurul cuiului cîteva fire de păr. Și dacă, trudit de somn sau obosit, își pleca capul pe masă — atunci firele de păr împletite în jurul cuiului îl trezeau.

Altă dată se ținea post sfînt; un post sfînt se prelungea 40 de zile, convinși că în cea din urmă zi se va înfățișa celui mai bătrîn, profetul Elie, și-i va deslega enigma.

Pînă cînd, într'o zi, oamenii se înrăiseră, se vede — și cel de sus. (Bunica nu pomenea niciodată în afară de rugăciuni numele Domnului: zicea că omul e totdeauna plin de păcate și cînd îi rostește numele ar trebui să fie pur ca zorile), ca să-i pedepsească, scufundă templul în inima pămîntului.

Spre apus, la cîțiva pași de acest loc, se află două morminte din piatră brută, pe frunțile cărora, spre partea de răsărit, e săpat cu litere ebraice, ziua cînd o familie cu ginerele și mireasa s'au scufundat cu baldachin cu tot în ora cununiei.

Se mai întîlnește și azi cîte un talmudist, rămășiță din alte timpuri, ca o lumină palidă scormonind încă în frazele biblice cîte o revelație.

II

La cîteva săptămîni după nașterea mea se îmbolnăvise mama și cum tata n'avea timp s'o îngrijească pentru că trebuia să plece în fiecare zi la lucru, hotărîseră că ar fi mai bine să ne mutăm la Bivolari, un orășel situat pe malul Prutului, la cîteva zeci de Km. depărtare de orașul Iași ; acolo locuiau părinții mamei.

Astfel hotărît, parte din lucrurile casei fură vîndute — iar pe camionul închiriat, vecinii au așternut un pat din cîteva perne, pe care fu culcată mama, ca să n'o vateme sguduirile camionului.

Tata, sora care avea pe atunci șase ani și fratele care avea nouă ani, se așezară pe margini și astfel porniră la drum.

Bivolarii e un mic tîrgușor, centru mai multor sate din împrejurimi. Are patru străzi, dintre care una e cea principală, pentru-că acolo se află Primăria, maidanul și secția.

Adesea se face și tîrg mare pe maidanul din mijlocul străzii.

Cînd privești comuna din partea de răsărit, pare că este un uriaș legendar culcat cu brațele întinse înainte și cu jumătatea trupului înfiptă în pămînt.

În partea cealaltă e un freamăt care adoarme și soarbe în imensitatea necuprinsă a pădurii care se contopește, colo jos, departe, pînă în albastrul cerului, cu vîrfurile pomilor.

Sus, la margine, cum intri de pe șoseaua națională, care se încolăcește ca un șarpe împrejurul văilor, pînă pe vîrful dealului cel mare, unde rămîne cu fruntea îngropată în nori, se află spitalul — totdeauna cu pereții vopsiți în alb.

Restul, o mulțime de ulicioare întortochiate. Una singură vis-à-vis de maidan se întinde ca o gură de fluviu spre cîmp. Aici a fost pe vremuri o școală dar în timpul războiului a ars — se zice că rușii în retragere i-au dat foc. Singur, gardul a mai rămas în parte rupt ca o poartă de intrare a tuturor vînturilor. La reîntoarcere, după ce străbați maidanul dealungul școalei — un labirint de case populează cîmpul pînă la prundișul depe mal.

În acelaș loc, pe o ridicătură mare de pămînt se afla înainte pichetul de grăniceri. Aici venea, cînd eram mic, bunica, să spele rufele, iar mai tîrziu, cînd m'am făcut mai mare, veneam cu prietenii și treceam înnot Prutul, pînă la malul celălalt și ne înfundam în pădurea care începea de la țărm și se întindea pînă departe...

Nu numai noi treceam Prutul înnot; îl mai treceau și oameni mari, cari aveau interese dincolo, mai ales acei care se ocupau cu negoțul tutunului.

Cît ține liziera comunei, Prutul are pe alocuri o lărgime cel mult dacă ajunge pînă la zece brațe de înnot — așa măsuram noi apele și lungimea străbătută — un braț varia de la un metru jumătate pînă la trei metri și aceasta depindea în foarte mare măsură de mărimea și de rezistența înotătorului.

Toamna însă cînd plouă mult și primăvara, cînd se topesc zăpezile, Prutul se întinde pînă sub coastă, dar numai în partea noastră, căci în partea basarabeană pămîntul e mai ridicat și pe alocuri îngrădit de niște biocuri de piatră.

Vara, în partea noastră cît cuprinde ochiul numai pietriș inundă vederea, pare că pe acest loc au crescut mărgăritare.

In partea de jos, unde apa e mai puțin adincă, se scaldă femeile, iar lîngă pichet la vreo două sute de pași depărtare se scaldă bărbații.

Noi, ca să vedem mai deaproape cum se scăldau femeile plecam îndată după masă, pentru că oamenii mari veneau pe înserate. Făceam hainele pachet și legate deasupra capului cu cureaua dela pantaloni treceam pe celalt țărm.

Cînd soseau în grupuri cîte cinci, sau mai multe împreună cu bărbații lor, noi așteptam încordați momentul despărțirei, pitiți sub ridicăturile de pămînt, sau dacă eram prea mulți, și ca să nu fim zăriți, unii ne agățam printre ramuri sau ne ascundeam prin frunziș.

Cînd ajungeau la țărm, începeau să se desbrace pe rînd, alene; noi admiram tăcuți contururile corpurilor care se profilau în valuri și pe ultimele fire de soare.

De atîta frumusețe răscolitoare, rămîneam muți, îngălbeneam, și o tăcere sfîntă coborîtă între noi, făcea pe cei mari să tremure.

Cîte una, după ce se desbrăca, ridica brațele și întinsă ca un arc acoperea toată zarea; atunci goliciunea viguroasă a corpului tînăr răsărea ca un nimb de lumină și frumos ca păcatul. Apoi încolăcea brațele deasupra pieptului cu palmele lipite de umeri iar cu vîrful piciorului netezea spuma valurilor și ca o șerpoaică se asvîrlea în apă. Ele înnotau altfel, nu înnotau voinicește, cu brațele întinse înainte, ca bărbații, plescăeau ca rațele și înnotau d'andăratelea isbind cu picioarele deasupra valurilor. Altele se prindeau de mîini așa cum se obișnuește la horă și înnotau în formă de cerc spre mijlocul apei, pînă cînd apa ajungea sub sfîrcurile sînilor. După aceea auzeai deodată un strigăt: „Inchideți gura", și se afundau de mai multe ori, pînă oboseau.

Astfel făceam în fiecare zi, pînă ce ne-am mărit și apoi am lăsat-o altora moștenire, căci moștenire am primit-o și noi dela frații noștri mai mari.

Mama, deși a fost culcată pe perne, au sdruncinat-o hopurile și din această cauză — boala i s'a agravat. Doctorul chemat a doua zi o asigurare — povestea bunica — că nu era decît o lovitură la osul piciorului și pentru aceasta e destul dacă s'ar odihni o săptămînă sau cel mult două. După aceia prescrise un medicament pentru frecționat piciorul.

După cîteva luni, pe colțurile buzelor i se încrețise două brazde negre și adînci. Cînd începea să tușească, o roșeață vie îi acoperea fruntea și corpul se frămînta în convulsiuni dureroase.

Tot timpul pînă ce a închis ochii, se văita, nu atît de durerea-i, cît de noi că vom rămîne singuri și nu va avea nimeni grijă să ne crească, și astfel la nouă luni după nașterea mea, mama s'a stins.

După trei săptămîni a plecat și tata și deatunci n'a mai fost văzut. Se înțelege de la sine dar, că nu mi-am cunoscut părinții, și cu toate acestea, nu-mi aduc aminte să mă fi mistuit măcar o clipă după ei, sau să-mi fi dat osteneala s'o întreb pe bunica de tata sau de sfîrșitul mamei, dacă nu-mi povestea ea singură. Poate dacă nu mă compătimeau babele nu m'aș fi întrebat niciodată ce rost au avut, dacă există sau nu, ori cu ce s'a făcut vinovat acest tată despre care habar nu aveam, precum nu avea nici el de mine. Abia mai tîrziu, cînd m'au izbit primele greutăți, începuseră să mocnească în piept durerile și să sîngere prin vine. Atunci ași fi dorit să am și eu un tată, care să mă bată și să mă tăvălesc mele și însîngerat la picioarele lui, — numai străinii nu — numai ei să nu se atingă de mine, scrișneam din dinți . — singur, — sub umbra neguroasă a pumnilor străini.

III

Cînd fiecare clipă ridică eșafodul unei alte clipe și fiecare zîmbet, un hohot amar și pustiu, bunica mă înscrise la bătrînul dascăl.

Parcă'l văd, deși răsare dintr'o mulțime de neguri, șezînd în capul mesei, cu arătătorul ridicat în aer și cu ochii adînciți în Biblie evocînd profeții. Tînguirile lui se situau ca o punte între lacrimă și durere. Dar nu înțelegeai dacă se tîngue, nici cînd ajungea la punctul împrăștierii. Frămîntările puteau fi observate numai atunci cînd trecea dela o maximă la alta. Cînd exclama: „Sufletului i-e dat în vremuri triste reazăm sfînt", și în cealaltă cînd striga cu mîinile ridicate spre tavan: „Și drumul drept, e o povară!"

Noi, de ambele părți, pe bănci lungi, cîteodată mai lungi decît masa, ședeam înghemuiți unul într'altul și ascultam. Căci el, — după cum spunea bunica — comenta cu rațiunea omului care trece dincolo de limita îngăduită.

Casa în care învățam era anticamera unei școli în devenire, mică și cu pereți jilavi. Iarna cînd se făcea focul în sobă, de pe pereți curgeau necontenit șiruri din aburi, dar asta n'avea nici o influență asupra bătrînului dascăl ca-

re dormea între aceste ziduri de cînd l'am apucat eu.

Primăvara, muta masa și băncile în curte. Am zis „curte", pentru-că așa îi ziceau enoriașii, dar ea nici îngrădită nu era. Un singur gard avea pe stînga șoselei, pe cînd celelalte părți erau mărginite cu cîte un stîlp de hotar.

In acelaș an, într'o noapte de toamnă, tîrziu după miezul nopții, orășelul fu trezit de alarma unui cornist care străbătea ulicioarele comunei.

Toată suflarea se adunase pe maidan în jurul dascălului care, urcat pe o ridicătură de pămînt, porunci să i se aducă cartea Psalmilor.

Un tînăr se desprinse repede din cerc și nu trecu mult că se reîntoarse cu ea în mînă, gîfîind.

Cartea trecu din mînă în mînă, deasupra cercului, căci de pătruns nu mai putea nimeni pătrunde. Bătrînul o apucă cu stînga, iar cu dreapta răsfoia primele pagini.

Imprejurul nostru, luna descrisese un cerc mare de lumină galbenă. Fețele, pălite și descompuse de groază, se priveau și din cînd în cînd un plîns sfâșietor turbura tăcerea.

El, cu mîna ridicată ca un sfinx îndemna cu glas liniștit mulțimea — ca să înalțe o rugă care să topească norii înghețați, să rupă zăgazurile și ca un șivoi de flăcări să spargă cele șapte ceruri de unde ne-a venit sprijin și mîntuire în toate timpurile.

După ce termină și cea din urmă frază, ridică și stînga în aer și amîndouă mîinile țineau cartea deasupra capului în forma unei coroane ocrotitoare. Se silea să-și îmbărbăteze cuvintele, să le dea accentul cuvenit timpurilor mari.

Poate în adîncul lui se credea un apostol în acest fund de lume, al acestui neam sfidat și împrăștiat pe toate căile și răspîntiile lumii.

Nu știu cum mi-a venit să rotesc o privire în juru-mi, și să văd dacă bunica nu e lîngă mine. Nu mă feream chiar așa de tare de bunica cît mă feream de pumnii ei, — respir ușurat — și rostesc încet, fără să fiu auzit de care-va: Bunica nu e aici! deși simțeam cum interiorul încins creștea, pînă dincolo de mine.

Cînd a încetat bătrînul dascăl, se făcu o liniște de moarte. Se auzeau numai răsuflări greoae, ca răsuflatul greu și încordat al unui animal după o zi de muncă.

Deasupra mea, sus de tot, mult timp mai vîjiiau frazele dascălului, ca un ecou sălbatec prin urechi, deasupra frunții, și se resfirau prin toate mădularele.

Ridicai brațele deasupra capului și privii în juru-mi. Nu mai era nimeni. Nimeni! Am rămas singur! și pornii grăbit spre casă.

După cîteva zile, cu toată strategia primarului, a cantonat un regiment rusesc. Degeaba bătuse o tăbliță pe stîlpul de telegraf dela margine pe care sta scris, „Bîntue holeră", cazaci s'au oprit aici și încartiruiți în toate casele cîte patru, cîte șase, după cum era casa de mare, — au stat aproape o iarnă.

In casele noastre ocupaseră o cameră din două. Intr'o seară dormeau zece, altădată mai mulți, unii peste alții, ca niște buturugi și sforăiau greu, poate pentru că nu se trezeau niciodată din beție. De aceasta era convinsă bunica, dacă beau ca neoamenii!

După încartiruire, ne-am mutat în salon și dormeam în patul cel mare. Bunica, înainte de a se culca, încuia camera și, ca să fie mai sigură, trăgea și zăvorul. Deși nu înțelegea graiul lor, rămînea atentă, uneori pînă tîrziu după miezul nopții, cînd obosită de veghe o fura somnul.

La cea mai mică mișcare în camera vecină, sărea speriată din pat și cu brațele ridicate spre tavan, ne trezea din somn cu cuvintele veșnice acelaș: „Ce e ! ce s'a întîmplat copii?" și abia după ce se convingea, cu mîna pe clanța ușii și inspectînd pe rînd ochiurile ferestrelor, una care dădea în curte, iar cealaltă în camera cazacilor și dacă se aflau, garderoba, subpaturile, absolut toate lucrurile casei în acelaș loc și goale ca în ajun, se culca din nou și înghemuiți unul într'altul, ca un singur corp cu bătăile inimei neregulate, rămînea așa de veghe, căci nu mai putea să adoarmă pînă în zori zilei cînd plecau cazacii.

Dar asemenea nopți se consumai numai atunci cînd fratele nu dormea acasă.

Frate-meu dormea trei nopți pe săptămînă acasă, iar restul și le risipea pe drumuri cu stăpînul lui, care făcea negoț cu sătenii.

Cînd dormea împreună cu noi, radiam de bucurie. Bunica, deși nu mărturisea, i se putea citi pe obraji și în ochii care rămîneau fixați dincolo de fereastă și de întuneric, dacă se întîmpla să întîrzie un ceas sau mai puțin după ora cînd știam că trebue să sosească. Atunci, o paloare îi acoperea obrajii; întorcea privirea către noi și ne priveam fiecare desnădăjduit. Nu mai vine!...

Un freamăt încins, dulce și tăcut simțeam furnicînd în jurul pereților pînă sub paturile umbrite de cearceafurile albe, cînd ușa se deschidea și apărea pe prag. Niște poveri, grele ca plumbul, cădeau de pe inimile noastre, iar seninătatea radia din nou în toate colțurile salonului. De ce nu-ți dă drumul stăpînu-tău, — îl întreba bunica de cîte ori venea, — să dormi în fiecare seară acasă? Știa bine că aceasta nu se poate, totuși, ea insista. El, în loc de răspuns ridica umărul

drept către bărbie, parcă ar fi vrut să spună: „Eu știu!"

Cînd apărea pe prag, părea de două ori mai înalt decît mine, vînjos și cu niște mușchi de oțel, cari se încordau agresivi, sub pielea bronzată.

Da! Intr'însul aveam încredere, în numele lui mă băteam cu copii și sub aripa lui eram puternic, ades, în serile triste cînd lipsea fratele, și venea la noi bătrînul dascăl. Era și ciobul acesta de om bine venit, slab și pipernicit, așa spunea bunica și nu numai ea, ci toți locuitorii orășelului erau de aceași părere, că deși e sucit, e deștept ca ziua. Ba alții susțineau că de cînd s'a pus temelie la primul bordei de pe aici, un om ca acesta n'a avut încă orășelul.

Ca să stea cît mai mult la noi, bunica, îl ruga să ne povestească vre-o legendă, că el știa multe.

Dealtfel pe bunica nu o refuza niciodată; era și el obișnuit ca s'o asculte orbește, se așeza tacticos pe scaun, cu o parte a caftanului ridicat (am uitat să spun că nu avea importanță dacă era vechi, găurit și mîncat de molii ; totul era să nu se șifoneze), și începea.

Acest vorbă lungă, cum îl poreclise bunica, nu obosea niciodată povestind. Odată început, putea să vorbească zile întregi, chiar dacă nu-l mai asculta nimeni.

Dacă de exemplu, bunica o certa pe Miriam, povestirea își urma cursul, căci poveștile lui n'aveau început precum n'avea nici sfîrșit.

Incepea cînd era rugat și sfîrșea cînd îl năvălea tusea.

Dar de cînd au poposit cazacii în camera vecină, cînd îl năvălea tusea trebuia să plece ca să nu ne pricinuiască vreun rău. In asemenea momente povestea lua sfîrșit. Știa și el, precum știa tot orășelul, că era destul să trezească pe unul dintre cei cari dormeau în camera vecină și gata era scandalul, că cel deșteptat din somn trezea și pe ceilalți. Speriați, băgau degetele în gură și fluerau așa de tare de spărgeau pereții. Nu trecea mult și răsăreau cazacii ca ciupercile și ca să evite — bătrînul dascăl — deschidea încetișor ușa și pleca surîzînd.

Erau tricoși cazacii, cum eram și noi și dascălul.

După cîteva săptămîni nu se mai plîngea nimeni de neajunsuri; ba străbătuse un curent de simpatizare. Singur eu, am surprins pe cîteva femei discutînd despre un cazac voinic și frumos.

Mai venea în casa noastră, în afară de bătrînul dascăl, o fată săracă numită Eva.

Părinții ei au fost cei mai săraci oameni din orășel. Mama îi murise în ultimul timp, dela moartea ei obișnuise să ne viziteze zilnic, uneori dimineața, alte-ori seara. De la un timp însă nu mai dăduse pe la noi.

Bunica, îngrijată, mă trimitea mereu să o caut, mai ales că în ultimul timp circulau o mulțime de zvonuri și toate pe socoteala Evei. Toată patima deslănțuită și răul care se consuma în umbra zidurilor se concentrase asupra ei; într'o dimineață, nu știu din ce cauză, m'a sculat din somn și m'a trimis s'o caut.

Afară, la cîți-va pași depărtare, în fața casei lui Favel, se îmbrînceau o mulțime de copii. Privirea-mi alerga nedumerită în toate părțile; căutam un prieten, de la care să aflu de ce s'au adunat cu toții acolo, dar niciunul nu întorcea capul. Să fi venit Favel? și rămăsei pe gînduri.

— Uite-l cum a rămas acolo, nu te-ai mai dus să o cauți! mă trezi vocea bunicăi. Am mai privit odată cercul de copii, care creștea dintr'o clipă într'alta, apoi am întors spatele, hotărît să o găsesc *mai întîi pe Eva*, după aceia să aflu dacă a venit Favel.

Găsii ușa încuiată. Ciocănii de cîte-va ori, pînă cînd o voce dinnăuntru îmi răspunse. N'am înțeles ce anume a zis, dar am recunoscut glasul; era al Evei. Zăvorul dinăuntru se trase într'o parte și ea apăru pe prag.

Cînd am zărit-o cu părul ciufulit, iar o rochie veche și ruptă acoperindu-i umerii, mi se năzări deodată tabloul sfîșietor de acum un an, cînd la ferestrele casei lor era adunat aproape tot orășelul.

Parcă o vedeam pe mama-i cînd am ajuns lîngă fereastră, după ce ca un disperat, îmi făcusem loc cu coatele prin mulțime; hainele-i erau sfîșiate, părul desordonat se resfira pe spate, pe umeri și pe sînii goi; ochii-i erau turburi, cum e cerul în furtună, iar gura-i ronțăia vîrfurile degetelor. Apoi, nu știu cum — poate avusese un moment de luciditate — ridică fruntea și speriată se ascunse după garderobă. N'a trecut o săptămînă și o veste străbătu ca o ușurare prin comună: „A murit nebuna".

Se zice pe aci, că mistuită de dor după un fiu plecat în lume, căci după ce așteptase ani de zile și neprimind nici o veste, cu toate că postea și ținea cu severitate toate sărbătorile.

In acest timp, o negură s'ar fi coborît deasupra frunții și i-a întunecat mințile.

De atunci Eva a rămas singură, nimeni nu se mai îngrijea de ea, umbla zile întregi fără țintă, în ultimul timp se năruise și casa, în așa hal, că era imposibil de intrat înăuntru, iar dacă cineva ar fi avut îndrăsneala să-i calce pragul îl izbea un miros acru de mucegai, și a doua oară sigur nu mai intra.

Inainte de moartea bătrnei, Eva era o fată curățică, deși

i se întipărise pe față o tristețe adîncă. Și cu toate acestea, cine s'ar fi gîndit că lucrurile vor ajunge aici.

Toți oamenii o compătimeau cînd o vedeau trecînd pe șosea. Atunci, ca și mai tîrziu, am observat că oamenii sînt buni numai atunci cînd nu trebue să-i coste decît un oftat.

„Unde te gîndești, Ionathan?" mă trezii deodată Eva. Cu capul plecat, am îngăimat cîteva cuvinte fără șir, după aceia, Eva puse degetul pe buze și îmi spuse:

— Nu spui la nimeni.

— Ce să nu spun?

— Te faci, hoțule, păi ai uitat, știi aseară. Uite-te la mine! nu mă asculți?

— Ba da.

— ? ?

— A a a a! izbucnesc, îmi aduc aminte; soldatul de aseară, nu?

Ea roși pînă în ceafă, apoi strigă înfuriată.

— Obraznicule, mai încet, să nu ne audă cineva. Apoi continuă:

— E frumos soldatul?

Privirea îi alunecă în jurul nostru; ochii scînteiau ca reflexe de cristal.

Aștepta cu pumnii strînși pe pieptul care fremăta sub zdrențele subțiri.

Tăcerea se încordase agresivă și monosilabele agonizau pe vîrful limbei. Nu știu ce mi-a venit, că deodată începui să strig cît mă ținea gura: E-va-și- sol-da-tul E-va-și-sol-da-tul.

O paloare se întinse pe fața-i.

— Taci! strigă ea, și cu brațele întinse se repezi spre mine.

— Nu, Eva, iartă-mă, nu mai strig!

— Niciodată? răcni ea.

— Dacă te răstești, voi striga mereu!

— Atunci, te rog...

— Dar vii? ca să nu mă mai scoale bunica din somn, cu noaptea în cap, ca să te chem.

Plecă afirmativ capul; mă depărtai cu pași greoi, ca un om care are de îndeplinit o misiune gravă.

Mă oprii la cîți-va pași de casa vopsită în verde, unde m'am ascuns după un perete, ca să nu fiu zărit de nimeni, mai ales de mama lui. Pentrucă auzisem din gura-i că eu purtam răspunderea faptei.

E vorba de unul, din acei prieteni sufletești, de care te simți legat printr'o forță interioară, chiar dacă împrejurările te despart de el, nu poți să-l uiți niciodată.

Il chema Favel. S'a întors de la Iași după șase luni; a zăcut acolo într'un spital, ca să-i vindece ochiul, să-i redea lumina...

Observ bine în cercul care se îmbrîncea, că de față erau copii care acum șase luni făcuseră o horă în jurul lui, cînd ochiul i se scursese...

Să intru în cercul lor? dar cum să intru? cînd eram sigur că mă va privi rece, cu străfulgerări care sîngeră, care anihilează entuziasmul depus ca niște straturi de mușchiu verde pe stînci. Simțeam răbufniri vulcanice, pe lîngă tristețea care mă copleșea, precum simt și astăzi rostogoliri în adîncuri de mult îngropate.

Ne aflam pe maidan, jucam oină. Trecuse mult dela începutul jocului, cînd un strigăt îl curmă deodată; căzuse Favel. Iar din orbita-i curgea sînge.

Cu toți ne-am îngrămădit în juru-i și îl priveam îngroziți, cum se zbătea pe pămînt; poate de frică, poate de groaza păcatului care cădea pe spatele fiecăruia dintre noi, sau ca să-i aline durerile, cîțiva inși încinseră împrejuru-i o horă.

Intîi se mișcau agale, sfioși și după multe rotații entuziasmul crescu pînă ce se învîrteau ca Ielele și se făcuseră una cu pămîntul.

Dintr'un grup s'a desprins Alexandru; — îl strigai încet și, ca să nu fiu auzit decît de el, șoptii: l-au vindecat?

— Da' de unde, e bandajat! și descrise un cerc, cu mîna, deasupra capului.

— Ai fost înăuntru?

— Nu se poate intra, nimeni nu are voie să vorbească cu el.

Simții cum bătăile inimii mi se fixară ca într'un cui și deacolo trecură printr'o mulțime de filiere pînă în vîrful degetelor, și strigai: Nimeni!

Nu-mi aduc aminte să mă fi trezit cu mîna pe zvor sau cînd ședeam lîngă el în colțul patului, dar știu că atunci cînd i-am atins fruntea, tresări.

Nu mă privea, era cu capul răsturnat pe spate.

— Favel, îl întreb, — te doare? Nu îmi răspunse; apoi urmai:

— Ce ți-au făcut la spital? — Nu mi-a răspuns nici a doua oară. S'a închis, observ cu glas tare, într'o tăcere care mă durea.

— Bine, Favel, eu am stat la o depărtare bunicică de tine, lîngă bara de lemn, și în afară de asta mă aflam în spatele tău.

— Ce să-mi facă, m'au chinuit!....

— Și...

Părinții lui se roteau împrejurul nostru cu o atenție gra-

vă. Intoorceam mereu fuiorul de gînuri, care dădeau năvală și se cereau rostite.

Favel începu să plîngă.

— Te vei îmbolnăvi mai rău, se rugă mama lui, de ce plîngi?

Își cuprinse palmele ce tremurau nervoase și se întinse dealungul patului.

Imi făcură semn să-l îmbunez.

Favel, știi că avem un joc nou? am făcut o cazarmă lîngă Moară, unde ne adunăm și ne jucăm de-a soldați. Cînd isprăvii cele din urmă cuvinte, el întoarse capul de pe pernă și mă privea mirat. Fața-i se întunecase.

— Plec, Favel!

— Mă duc și eu, nu-i așa mamă?

Nu se poate, fiule, lasă, mai vine Ionathan pe la noi, apoi, îndreptîndu-și fața către mine, rosti cu oarecare dulceață în glas:

— Nu-i așa, Ionathane, că vei mai veni?

— Da! îi răspund cu mîna pe clanța ușei.

Acasă o găsii pe Eva șezînd ca întotdeauna pe scaunul din colțul camerei; fața-i era sbîrcită, avea cearcăne adînci în jurul ochilor. Raza lor stinsă se fixă asupră-mi. După mine sosi și Madam Aglaie.

Era vecina noastră. Bunica și Madam Aglaie își împărtășau necazurile ca două prietene din tinerețe, care au văzut și simțit multe împreună.

— Ce faci, Eva? întrebă Madam Aglaie, după ce se așeză pe pat.

Ce să fac! și un zîmbet i se contractă pe colțul buzelor.

— In ultimul timp, continua ea, circulă o mulțime de zvonuri despre D-ta.

— Nu, nu-i adevărat! întrerupse Eva, și plecă fața spre pămînt.

Incepu să tremure.

— Ii vine criza, lămuri bunica, apoi către ea:

— Cine te-a adus tocmai acum? ducă-se pe pustiu, ptiu, ptiu, ptiu, ducă-se pe pustiu ptiu, ptiu, ptiu, ducă-se pe pustiu, ptiu, ptiu, ptiu! și scuipă la fiecare repetare, de trei ori în pămînt.

Madam Aglaie își făcu trei cruci mari, iar sora mea fugi în curte. Mă apropii și privesc nedumerit cînd spre Eva, cînd spre bunica. Nările-i se dilataseră, ochii i se umflau în orbite, fața îi înverzise, în timp ce mînele și picioarele se sbăteau, apoi corpul se prăbuși la pămînt.

— Nu te apropia de ea, Ionathane! striga mereu bunica, deși mă aflam lîngă ea.

Abia după o jumătate de oră s'a trezit, dar a plecat îndată.

Ar trebui să nu-i mai spunem nimic, continuă bunica după ce plecă Eva. E singură, și cît o fi suferind! He, oftă ea, așa sunt vremurile!

— Pe vremea noastră, era altfel, urmă Madam Aglaie, azi cînd privești fața unui tînăr, îți vine rău, — zău așa, fața-i gălbejită și dacă bate un drum de cîțiva kilometri, abia își mai trage sufletul. Ce flăcăi erau pe atunci, ce fete!...

— Da, da, aprobă bunica, și repetă încet: Ce flăcăi, ce voioșie era pe atunci, în risetele noastre ne luam la întrecere cu ecoul pădurilor, părul nostru era mătăsos ca frunzișul, obrajii trandafirii.

Azi cine mai cîntă, cine se mai întrece cu mugetul valurilor!... Pe vremea noastră era altfel...

— Așa-i! așa-e, complectă Madam Aglaie.

APOSTOL HORIN

■

ȘCOALA NAȚIONALA PUBLICA*)

R A D U   P E R I A N U

In 1844 școala centrală, înțelegînd prin aceasta școala națională publică, la care se adăogase și cursurile normale și cele comerciale, număra 278 școlari [1]). Sălile fiind prea mici *pentru cătățimea* școlarilor ce intra la învățătură, se iau, în acelaș an, măsuri pentru refacerea clădirei [2]. Numărul mereu crescînd al școlarilor, mulțimea cursurilor și sarcinile impuse prin funcția de inspector al școalelor, sili pe Ion Penescu să ceară mărirea salariului cu 300 lei, peste suma de 250 lei, ce avea. Pentru a forța autoritatea școlară, Penescu, odată cu această cerere prezintă și demisia [3]. Demisiunea i se primește pe ziua de 1 Noembrie 1844 [4].

Nu lipsa Eforiei de a-i spori leafa, era singurul motiv al demisiei lui Penescu. Deși anumite sarcini materiale îndoise sufletul lui Penescu, nu prețuirea lefei sublinia hotărîrea definitivă. Pretenția aceasta era numai picătura de năduf ce îneca și sleia de puteri. Brăila era astfel părăsită de cel dintîi și cel mai vajnic fondator cultural al ei. Intețita luptă dusă *în pustietatea și sălbătăciunea ce domnea în sufletul puținteilor locuitori* ai Brăilei, dela prima așezare ca dascăl, continua ei zăvorire la orice pas de afirmare a sufletului romînesc și a năzuinței lui spre progres, sbuciumul entuziazmului cu repetate tăieri, oficiala neînțelegere a celor bune, au dus la istovirea morală și sugrumarea avîntului lui Penescu.

Incă din Octombrie 1844, rapoartele oficiale sunt semnate, pentru profesor, de Vasile A. Milinovici [5]. Acesta era profesor la cursurile adăogate. In locul lui Penescu este orînduit „ca încereare" N. Nenovici, cu 250 lei pe lună, începînd dela 1 Decemvrie 1844 [6]. In 1845 școala centrală publică avea 97 elevi la cursul de limba romînă, 18 la cursul de elinește, 62 la cursul de grecește și 14 la cursul de italienește și slavonește [7].

*) Din „Istoria Școalelor din orașul și județul Brăila: 1833—1864".
[1] Dos. cit. 1771/844, pg. 79 verso.
[2] N. Iorga, Cei dintîiu ani. pg. 91.
[3] Dos. cit. 1771/844, pg. 101.
[4] Ibidem, pg. 134.
[5] Dos. cit. 1771/844 pg. 120.
[6] Ibidem, pg. 134.
[7] Arhivele Statului, Dos. 1706/845, roșu, Țara Romînească, Ministrul Cultelor și Instrucțiunii, p. 76 verso.

Eforia propune să se plătească de corpul mercantil un adaos de 100 lei pe lună la leafa profesorului și să se angajeze un ajutor de profesor la cl. I și II, cu leafă de 200 lei lunar [8]. Abia acum Eforia începe să recunoască greutatea sarcinii lui Penescu și dreptatea cererii lui.

In 1847 se dă profesorului școalei publice cîte 20 galbeni pe an pentru chiria casei, deoarece chiriile în oraș crescuseră din cauza înmulțirii numărului streinilor [9].

La cl. II pentru l. romînă este numit Dimitrie Peso. Acesta sosește la 14 Oct. 1847 și începe cursul. Cere să i se dea casă. Deocamdată este adăpostit în cancelaria școalei [10].

Cheltuelile școalei se plăteau de Maghistratul orașului, prin Deputațiunea mercantilă. Se constată că în Noemvrie 1847 se liberează de Maghistrat suma de lei 7500 pentru cheltuelile școalei [11]. Comitetul de inspecție cere să se completeze din casa Deputațiunei mercantile ceeace va trebui peste suma de lei 7500, pentru cheltuelile claselor de limbi streine și alte cheltueli [12].

In 1848 Iunie 4 este numit profesor al școalei publice Ion Massim. Acesta raportează că nu are casă. Maghistratul încredințase banii pentru chiria casei lui N. Nenovici dela cursurile de limbi. Nu se știe dacă el a închiriat casa, deoarece în acest timp a fost înlocuit în urma unei anchete. Nenovici, care avusese pînă la numirea lui Massim conducerea școalei, nu s'a prezentat să dea în primire cancelaria. Massim nu are actele de corespondență și nu poate face lucrările [13].

In luna Iunie fiind epidemie în oraș, examenele de sfîrșit de an s'au aminat pentru inceputul anului următor [14].

Activitatea lui Massim la Brăila se reduce la simpla lui numire. In 1848 Octovrie 16, el nu mai era la Brăila. Departamentul Logofeției trebilor bisericești comunică Eforiei școalelor, în urma raportului Cîrmuirei județului Brăila, că profesorul de cl. I, I. Massim, *„s'a dosit luînd parte la cauza revoluției"*. Cîrmuirea în raportul către Logofeție arată că Massim luase parte activă la revoluție și pentru aceasta *„nu mai merită de a avea îndeletnicirea de profesor* [15]. Se cere numirea altui profesor. Massim, îndată ce s'a așezat legiui-

[8] Dos. cit. 1706/845, p. 96.
[9] Arhivele Statului Dos. 1301/847, roșu. Țara Romînească, Ministrul Cultelor și Instrucțiunii, p. 14.
[10] Ibidem, p. 19.
[11] Dos. cit. 1301/847 p. 151.
[12] Ibidem, p. 174.
[13] Ibidem, p. 251.
[14] Dos. cit. 1301/847, p. 252.
[15] Arhivele Statului, Dos. 1454/848, roșu, Țara Romînească, Ministerul Instrucțiunii, p. 98.

tul guvern, s'a făcut nevăzut. Unele ştiri îl arată la Buzău. S'a scris Cîrmuirei de Buzău să ia cuvenitele măsuri contra lui [16].

In urma revoluţiei, şcoala a fost închisă. Poate şi cîtăva vreme după stabilirea ordinei. In 1848 Decemvrie 24, Cîrmuirea de Brăila arată Eforiei că Obiectele şi mobilierul şcoalei, cît s'a mai găsit în urma revoluţiei, s'a aşezat în biserica Sf. Nicolae, în primirea protopopului, iar cărţile s'au închis de serdarul C. Hepites în două catedre şi s'au aşezat tot în biserică. Nu s'a făcut nici un inventar [17].

In 1850 Iunie, şcoala era încă închisă. Cu prilejul vizitei ce a făcut Domnitorul la Brăila, locuitorii oraşului i-au prezentat o jalbă, cerîndu-i să ordone deschiderea şcoalei.

Domnitorul a pus rezoluţia: „Au tot cuvîntul. Se va face poruncă la Eforia Şcoalelor ca să deschidă Şcoala Naţională".

In vremea aceasta, în localul şcoalei era spital [18]. La 13 Octombrie 1850 Comitetul de inspecţie al şcoalei înştiinţează Eforia că spitalul s'a mutat şi Maghistratul se îndeletniceşte cu raparaţiile necesare. Cere Eforiei un profesor pentru clasele de romîneşte, iar pentru clasele de limbi streine urma să se îngrijească Comitetul. Provizoriu este însărcinat Gh. Iconomu, fostul profesor al clasei începătoare de greceşte şi Ignat Peso, fiul fostului profesor al clasei începătoare de romîneşte. Aceştia trebuiau să adune copii şi să facă cataloagele pînă va sosi profesorul hotărît de Eforie [19].

Şcoala acum se întreţinea în largă măsură din fondurile Maghistratului şi mai cu osebire din contribuţia particulară şi a corpului mercantil [20].

In 1854, Februarie 8, era învăţător al cl. IV, la Şcoala publică din Brăila, sau cum i se zicea acum — şcoala normală — N. Calebonianu [21]. In intervalul dela 1850—1854, şcoala începuse cursurile şi Eforia numise pe Calebonianu ca profesor conducător. Abia deschisă şcoala, se ivesc din nou greutăţi. Dintr'un raport al lui Calebonianu, se constată că Maghistralul a hotărît să ia şcoala iar pentru spital. De data aceasta pentru împărăteştile oşti ruseşti. Şcoala urma să se aşeze într'un local cu chirie [22].

[16] Dos. cit. 1301/847, p. 256.
[17] Dos. cit. 1301/847, p. 257.
[18] Ibidem. p. 291.
[19] Dos. cit. 1301/847, p. 304.
[20] Arhivele Statului, Dos. 1502/848, roşu, Ţara Romînească, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii, p. 3.
[21] Arhivele Statului, Dos. 4023/854, roşu, Ţara Romînească, Ministerul Instrucţiunii, p. 1.
[22] Ibidem, p. 4 şi 5.

In adevăr, în faţa acestei împrejurări, şcoala s'a deschis la 3 Maiu 1854 în casele Fatuta. Clădirea era în stare proastă şi mulţi din părinţi nu voiau să trimită copii la şcoală [23]. Calebonianu nu poate funcţiona. Era bolnav. Cere învoirea să se retragă la Penteleu în jud. Buzău şi să primească leafa pe lunile Iunie şi Iulie şi cheltuelile şcoalei [24]. Mai tîrziu se află în Bucureşti pentru cură. Din Bucureşti, roagă Eforia să fie înlocuit de profesorul cl. III, Pompiliu Pizo, transilvănean [25]. Pizo este urmărit ca rebel. Se cere înlocuirea lui cu un pămîntean [26]. El este autorul unui dicţionar latin-romîn [27]. Eforia aprobă numirea lui Piso şi înfiinţează Comitetul, rînduind să i se facă lecţiile astfel: dimineaţa cl. III şi cl. IV cîte 1½ ore, iar după amiază, cl. III şi cl. IV cîte o oră [28].

Pentru cl. I şi II funcţionează, dela 23 August 1854, Ion Creţescu. Lui Creţescu i se datoreşte adaptarea istoriei lui Durny [29].

Calebonianu la 6 Sept. 1854 este la post. Cere lemne şi tabele lancasterice pentru şcoală [30].

Spitalul militar rusesc este evacuat în Decemvrie 1854. La sosirea oştilor turceşti şi austriace, şcoala funcţiona în localul ei [31]. Şcoala funcţiona cu cele 4 clase, avînd următorul număr de elevi:

Cl. I şi II 203 elevi, cl. III 15 elevi, cl. IV 11 elevi [32].

RADU PERIANU

[23] Dos. cit. 4023/854, p. 12.
[24] Ibidem, p. 16, 20. N. Iorga, Cei dintii... p. 9.
[25] Ibidem, p. 20, 21.
[26] Ureche, Ist. Şcoalelor, vol. II, p. 248-9.
[27] N. Iorga, Cei dintii... p. 9.
[28] Dos. cit. 4023/854, p. 21.
[29] N. Iorga, Cei dintii... p. 9.
[30] Dos. cit. 4023/854, p. 23-24.
[31] Do . cit. 4023/854, p. 34.
[32] Ibidem, p. 43.

DE LA REPORTAJ LA LITERATURA ȘI INAPOI.

Faptul divers, brut și brutal, nesulemenit și neconvertit, își ciștigă din zi în zi mai multe drepturi de intrare în literatură. Decadența compoziției epice, pe care o semnalam mai dăunăzi aici, nu este decit o consecință imediată a acestei invazii de elemente reportericești pe planul creației artistice.

Cine acuză însă de această situație naturalismul și realismul de la sfirșitul veacului trecut comite o nedreptate evidentă. Și în această școală literară, prețuitoare a documentării în realitatea concretă, intervenea un principiu organizator. Arta era doar în teoria literară naturalistă o felie de realitate văzută prin prisma unui temperament. Filtrul acesta optic, analitic, disociator, exclude teoria receptării fotografice. Marele merit al naturalismului rămine că a permis intrarea în literatură a vieții și evenimentelor contemporane. De acum încolo nu mai era necesar pentru luarea în serios a unei teme, a unui conflict psihologic sau a unui caz patologic, ca ambianța să fie situată pe un plan social elevat, iar eroii — aristocrați sau mădulare regale. Nici nu mai devine obligatorie transportarea acțiunii în altă epocă istorică. E drept că romantica poate fi considerată precursoarea acestei inovații, deși passeismul și poetizarea evului-mediu așează contemporaneitatea pe trepta cea mai depreciată a tablei ei de valori.

Odată cu realitatea contemporană a intrat în literatură și frămintarea ei pe tărimul ideilor. Scriitorul devine și luptătorul social și părăsește turnul de fildeș al eleganței estetice, absente și visătoare. Discutarea problemelor sociale devine posibilă numai prin naturalism. Dar ideia nu este artă decît prin întruparea ei individuală. Individualitatea, particularul la rîndu-i are atita valoare în artă cît universalitatea putință de generalizare, de tipizare circumscrie.

De aceia inovația rușilor contimporani de a prezenta în cadrul epic evenimente și personagii din realitatea imediată a revoluției rămine o încercare interesantă.

D. *N. D. Cocea* a încercat în *„Fecior de slugă"* după acest model, introducerea unor personagii ale politicei noastre contimporane. Portretele acestora distonează neorganic cu ambianța tipizată, deci transfigurată estetic.

Paginile, de altfel puternice, despre Ionel Brătianu, aduc aici un parfum gazetăresc, prea efemer și ușuratec în lumea serioasă a romanului. Că realitatea politică recentă poate totuș intra în literatură ne-o dovedește tot restul romanului d-sale.

Aceleași moravuri și mai aproape de noi le are drept temă și d. *Teodorescu-Braniște* în *Băiatul Popii*. Capitolul despre metodele electorale pare desprins dintr'un reportaj într'o zi de alegeri. Și totuș: artă autentică. Modul cum este construit tabloul, mozaic din pietricele diverse, îți dă imediat impresia vizunii sintetice, a valabilității generale. Chiar dacă scena aceasta n'ar fi decît transcrierea unei intimplări reale, alegerea acesteia, angrenarea ei în ansamblul afabulației dovedește un discernămînt artistic desăvîrșit.

Discernămînt sau intuiție? Adică raționalism sau misticism, în procesul creiației artistice.

Intuiție — desigur; pentru sesizarea unui fapt, pentru reliefarea și izolarea acestuia, pentru sondajul pînă în profunzimile esenței, a semnificației substanțiale. Produsul intuiției e abia materialul de construcție pentru opera de artă. Material uneori potrivit — altcori dimpotrivă. Culoarea sau forma trebue să se integreze unui raport armonic (sau să devie antiteză cu stridență de anumită intensitate) unei structuri, unui ansamblu. Aici gustul artistic se lasă condus în activitatea arhitecturală de legi severe, de o logică artistică (după cum emiterea unui raționament just nu e condiționat de docte cunoștințe în disciplina Logicei).

In acest sens circulația faptului brut din realitate devine acceptabilă pe plan estetic, și transformarea reporterului în literat nu e prohibită. Pe urmă fenomenul s'a intimplat de destule ori în ultimul timp în literatura noastră, pentru ca realitatea să ne constringă și la eliberarea unui pașaport teoretic. In definitiv, ce este criticul literar în roman, decît un reporter de extracție superioară, așezat la un post de observație pe altitudinea supremă și care-și folosește materialul cel mai bogat de experiență umană.

■

Dar drumul invers — al literaturii spre reportaj ?

Odinioară — și nu sînt de cît puține decenii de atunci — ar fi fost inadmisibil ca un scriitor să se declașeze astfel. Imaginativul pur în contact cu realitatea! In cel mai bun caz un sacrilegiu. Călătoria pe meleaguri străine era singura formă de reportaj admis, și încă — scriitorul căuta să tragă chiulul, substituind și aici — din demnitate, desigur — imaginația în locul observației. Chateaubriand, și toți romanticii

literaturizau ţinuturile parcurse. Cel mai bun exemplu îl oferă călătoria lui Goethe în Italia, dacă urmăreşti paralel scrisorile către d-na Stein cu textul impresiilor publicate. Literatul în reportaj aduce cu sine, aşa dar, un element de suspiciune pentru adevărul celor comunicate. Reporterul în literatură nu numai că degradează estetic epicul, dar îi dizolvă şi curentul firesc al afabulaţiei. Ar trebui să meditâm serios dacă mult lăudata dispariţie a gradaţiei dramatice în roman — lăudată pentru că ne-ar apropia de idealul purist al unei configuraţii proprii, specifice — dacă nu cumva această dispariţie nu-şi are originea tocmai în invazia faptului divers reportericesc.

Drept revanşă reportajul literatului caută senzaţionalul, îl născoceşte (introduce deci, idei, imaginaţia pe planul adevărului) în elemente parţiale, subliniază, prin comentar, sentimentul, dramaticul şi tragicul pînă şi în obiectele decorative ale faptului povestit. Umila sumisiune la obiecte necunoscută literatului, care pentru o metaforă corectează evenimentul şi de dragul unui paroxism dramatic romanţează un final acolo unde viaţa curge banal şi fără culoare.

Publicul cel mare este, însă, pe această cale cucerit artei şi criticul literar, care nu cunoaşte alt adevăr decît al frumosului n'are de ce să facă reproşuri acestei activităţi. Dimpotrivă. Prezenţa literatului în tagma reportericească îi îmbogăţeşte experienţa, îi deschide orizonturi şi îi furnizează material de construcţie. Din păcate, însă, literatul începe să se identifice cu profesiunea-i secundară şi jalea începe în clipa cînd şi-o continuă şi în literatură. Oricît n'am fi purişti, nu putem fi insensibili cînd în artă pătrunde realitatea nudă, care nu e niciodată estetică. Acesta e pericolul adevărat — nu interpenetrarea genurilor.

LIVIU TEODORU.

■

CRONICA LITERARA

ION PILAT: Scutul Minervii; VOICULESCU: La pragul minunii.

Deşi există opiniunea, din ce în ce mai accentuată în ultimile decenii, că poezia este un produs de laborator, un eter subtil, extras după formule complexe prin fierberea şi decantarea sufletului, deşi poeţi moderni s'au străduit să extirpeze din ea cel din urmă reziduu de viaţă, sau cum se zice în deriziune, sentiment, şi să dea strofei aparenţa unei alchimii sau a unei algebre superioare; experienţa istorică ne arată că marea poezie a crescut ca o buruiană frumoasă şi amară pe locul unde viaţa era mai clocotitoare şi mai chinuită de probleme. Orideciteori s'a ivit undeva un poet cu adevărat adînc şi mare, acela a fost totdeodată un nefericit sau un sbuciumat, un om cu ochii deschişi spre lume, cu o pătrundere a esenţei ei, ajungătoare unui secol. Baudelaire sau Leopardi, Novalis sau Hölderlin, Lenau sau Eminescu, toţi aceştia sînt nişte bolnavi şi nişte nefericiţi. Poezia este artă, de bună seamă, şi punerea simulată a unor probleme nu e de ajuns spre a o crea, după cum suferinţa nu-i este numaidecît o condiţie. Dar orideciteori întîlnim un poet mare, dăm de atîta sinceritate a strigătului, de atîta nevoie de a pune în ritm numeric şi durabil propria lui ciocnire cu viaţa, încît nu mai încape îndoială că poezia se bizuie pe adevăr. Cînd într'un poet, cu oricîte mătăsuri şi argintării exterioare, nu găseşti acel puls al vieţii adevărate, ai de aface cu un poet minor.

Nu-i locul acum de a discuta valoarea de artă a poeziei d-lui Ion Pillat, despre a cărui ultimă operă urmează să ne ocupăm. Ceeace ne izbeşte dela început, în toată activitatea sa poetică, exceptînd începuturile dibuitoare cu caracter estetic, este funcţiunea de adevăr a versului său, care oglindeşte pas cu pas evoluţia propriei sale simţiri. D. Ion Pillat nu şi-a creat o originalitate căutînd forme abstruse şi teme nemaifolosite, ci întorcîndu-se la gîndurile sale, care fiind adevărate, nu puteau decît să simbolizeze pe ale umanităţii în genere. Căutîndu-şi casa părintească şi strămoşii, lăsîndu-se luat de blînda vanitate a strălucirii seculare a familiei din care face parte, d-sa se afla mult mai aproape de oricare din noi, decît poetul unei poezii pure, purificate de orice sens uman. Acest criteriu autobiografic călăuzeşte pe

d. Pillat in toată activitatea sa. Nu e mult de cind ne cinta în admirabile elegii conștiința labilității vieții și identității ei în absolut, privind capul blond al copilului său, care pare originalul portretului din perete, al portretului tatălui:

> Ia fața mea, la masă, băiatul meu citește
> Cu fruntea încrețită puțin de încordarea
> Ce-l face să urmeze povestea. Raza lămpii
> Ușure îl atinge pe păr bălai și geana
> Lui lungă dă o umbră. E fiul meu. Deasupră-i
> Mă văd, copil de-o virstă, în cadrul dealtădată
> Citesc și eu la lampă. Mi-e fruntea încrețită
> Puțin de încordarea povestei începute
> Am păr bălai. Am gene prea lungi umbrind privirea.
> In ape limpezi ramul mai bine nu'și răspunde
> De cum viață nouă oglindă poza veche.
> Sunt eu acel din față? E el cel din perete?
> Cum? Glasul meu de-atuncia, îmi spune astăzi: tată.
> Dar vremea? Unde-i vremea? O caut și e lipsă
> Sunt ca un om ce urcă pe munte și se-oprește
> Sub zid de stinci să strige ecoului un nume
> Și 'nfricoșat aude ecoul că-i aruncă
> Alt nume.

Frumusețea acestor versuri stă în profunditatea lor nealterată de nicio podoabă inutilă, scutită chiar de rimă, în acea imagine a omului reînoit, care e o intuiție ascuțită a noțiunii de timp. Dar technica, culoarea, îndemînările artistice, unde sînt? Sînt în puterea de represiune a oricărei declamații, în deplina pasivitate față de adevărul cosmic. Lirismul poetic dealtfel nu e sgomot, ci pași în ierburi uzi, sălcii desfășurate spre cursul argintos al apelor.

Noua culegere de versuri a d-luî Ion Pillat, *Scutul Minervei* e inspirată de o călătorie în Grecia. Ne-am aștepta la o procesiune de mituri clasice și de amintiri de cultură elină. Poetul însă, mereu întors spre sine, a intuit în lumea străveche ce se înfățișa înainte-i în chip de blocuri de marmură, coloane retezate și statui fragmentare, unele adevăruri eterne pe care vrista le-a adus la înțelegere. In casta Diană, divinitate a pădurilor, și a luminii selenare, el vede iluzia, iar în Minerva, cumințenia omului pătruns de gîndul morții. Ochiul alb al zeiței și împietrirea liniilor, sînt un semn al universalității gindurilor sale ce depășesc lacrima noastră zilnică:

> Nespovedită mie ce grijă iți apleacă
> Profilul pur pe brațul în lance răzimat?

> Ce chin tăcut, Zeiță, în marmură săpat
> Ți-a adumbrit pleoapa de lacrimi pururi seacă?
>
> Credeam că numai omul cu mintea lui săracă,
> Divino, se frămîntă de patimi turburat.
> Ce săgetare-ascunsă un zeu dușman ți-a dat?
> Chiar rănile lui Eros cu vremea au să treacă.
>
> Mi-a spus nemuritoarea: „Grăești ca muritorii.
> Sub alte legi stă neamul din care m'am ivit,
> El n'are-amurg, nici noapte și nu cunoaște zorii.
>
> Ce m'a durut odată, mă doare pe vecie...
> Dar din senina pace și chinul otrăvit,
> Mi-a învățat cuvintul înalta-i simetrie."

Tristeța aspră ce se ridică asemeni unei cețe septentrionale în jurul albei statui pe care poetul a contemplat-o pe Acropole e într'un fel definiția poeziei meditative, a acelei poezii care înfruntă cu ochi deschiși problemele reci ale existeței.

■

A doua lucrare despre care voim să spunem cîteva cuvinte este un poem dramatic, *La pragul minunii*, de d. V. Voiculescu. Intitulindu-l poem, autorul a dat a înțelege că finalitatea lucrării nu e reprezentarea pe scenă, deși nouă ni se pare că și sub acest raport compunerea merită tot interesul. Ea este ceeace se poate numi un mister, adică o analiză dramatică a chipului în care se naște în noi sentimentul mistic.

Un tînăr evreu basarabean venit de peste Nistru, din Rusia in care fugise cu doi ani înainte, e în cercetarea poliţaiului care îl socotește spion bolșevic. Nimic din toate acestea. Tînărul evreu e un iluminat, un profet. Față de reprezentanții a două religii înrudite prin raport de succesiune, în fața adică a preotului creștin și a rabinului, el explică felul în care, în Rusia prigonitoare a oricărei credințe, s'a convertit la o credință ce le-ar depăși pe toate:

„Am văzut atunci, — zice el, — că zadarnic dărimasem bisericile și sinagogile: puterea lor nu ședea în cărămizi, ci în suflete. Dărimam templul de zidărie și în locul lui se alcătuia în adinc, unul din suflete, nevăzut, neatins... Biserica, scăpată de turle și de clopote, ușurată de odăjdii și de podoabe, curățată de bogății, a ajuns nevăzută dar pretutindeni, mlădioasă ca o mireasmă puternică, ca un duh atot pătrunzător. Ce fericire pentru biserică! E ca o

cămilă scăpată de povară, care aleargă slobodă, către isvoare, sub palmierii pustiului, peste ruinele Rusiei".

Este aci într'un stil nervos şi înflăcărat apologia catacombei şi a creştinismului primitiv, al comunităţii reale întru Isus, fără scopuri seculare şi fără aspecte politice. Un suflu de blîndă apostolică umanitate trece prin rîndurile acestui poem, care-şi merită denumirea prin acea poezie a tainei şi a devoţiunii ce creşte de-alungul lui ca un crin alb în mînile îngerului vestitor.

G. CALINESCU

C U L T U R A

B I O G R A F I I

RODNICA VIAŢĂ A LUI BENJAMIN FRANKLIN

Sînt unii oameni care cu energia lor spirituală neobişnuită ilustrează nu numai o ţară şi o decadă, ci o cultură şi un secol. Aceasta este adevărat cu privire la Americanul Benjamin Franklin, care întrupează mai plin şi mai viu decît oricare alt Anglo-Saxon spiritul secolului al XVIII-lea. S'a născut şi a murit în limitele secolului raţiunei şi al prozei morale, politice şi literare, secol în care intelectualii nu erau oameni depărtaţi de viaţă, ci dimpotrivă oameni de lume, inspirîndu-se din lume şi dorindu-i binele prin luminile raţiunii. In acest secol nu se formase prejudecata, atît de respîndită astăzi, că filosoful trebue să fie un spirit retras şi izolat, ignorînd acţiunea şi dragostea, dispreţuind proezia şi frumuseţea. Nu crezuseră în această prejudecată nici Descartes, călătorul-rătăcitor şi nici Leibniz, om de ştiinţă şi de lume totdeodată, oameni ai secolului de dinainte şi nici contemporanii lui Franklin: Rousseau, Kant, Voltaire. Idealul omului din secolul al XVIII-lea era tocmai cunoaşterea cît mai diversă a vieţii, răscolirea cu ajutorul raţiunei a tuturor valorilor şi realităţilor ascunse. E epoca marilor incursiuni în ştiinţă, epoca marilor confesiuni, epoca marilor aventuri, epoca marilor revoluţii. Raţiunea din dogmatică devine criticistă, adică cercetează totul prin îndoială, lărgindu-şi imens sfera ei de influenţă şi dizolvare a unor stări sociale, pînă atunci admise în virtutea inerţiei .Cunoaşterea pentru omul secolului al XVIII-lea devine un şarpe care cutreeră subteranele şi rîneşte liniştea de pînă atunci. E vremea în care spiritul se confruntă pe sine şi-şi analizează raporturile cu ceilalţi oameni.

I

Viaţa lui Franklin e plină de dramatism, ca mai toate vieţile marilor gînditori şi realizatori, pentru care gîndul este îndemn la acţiune; iar acţiunea obiect de gîndire. Născut la Boston, oraşul puritan al Americii coloniale, în anul 1706, Benjamin este al zecelea fiu al lui Josiah Franklin, un fabricant venit din Anglia. Destinat preoţiei, Benjamin iu-

beşte marea, cartea şi viaţa. Incepe să scrie la ziarul unui frate al său, dar ideile sale de liber cugetător îl fac să nu se simtă bine nici în familie, şi nici la Boston. Fuge la Philadelphia, unde îşi alege cariera de tipograf. Incepe să devie cunoscut. Pleacă în Anglia pentru a aduce material tipografic mai bun. Acolo scrie un pamflet pe care mai apoi l-a socotit o greşală a tinereţii lui avîntate. Pamfletul acesta combătea religia, declarînd-o ceva absurd şi inexistent. Inapoiat la Philadelphia, se apucă de afaceri, dar continuă şi îndeletnicirea de tipograf, precum şi cea de ziarist. Scoate *Pennsylvania Gazette*, care este apreciată îndestul. In 1732 publică, sub pseudonimul de Richard Saunders, primul almanach, pe care-l va continua timp de un pătrar de veac, *Poor Richard's Almanacks* (Almanachul sărmanului Richard) şi care anual se vinde în fabulosul număr de zece mii de exemplare. Singur învaţă franţuzeşte, italieneşte, spanioleşte şi latineşte. E celebru, acum. Devine şeful poştei din statul Pennsylvania, ude desfăşoară o activitate plurală, care nouă oamenilor de azi, stăpiniţi de prejudecata unei specializări strîmte, ne-ar putea pare contradictorie. Se ocupă de organizarea poliţiei, de spitale, de îngrijirea străzilor şi totodată de ştiinţă, morală, filosofie. Stabileşte o academie, care mai tîrziu devine Universitatea din Pennsylvania, fundează împreună cu alţii Societatea americană de Filosofie. E ales membru al adunării generale a statului său, iar în 1753 este numit inspector al întregii poştii coloniale, dovedindu-se şi aici capabil. Franklin sporeşte comunicaţia poştală dintre New-York şi Philadelphia dela o dată pe săptămînă la trei ori.

Devine din ce în ce exponentul poporului din colonii faţă de stăpînii dela Londra. Pleacă în Anglia să ceară drepturi ca însăşi coloniile americane să-şi taxeze după puteri pămînturile. Rămîne în Anglia cinci ani şi acolo se împrieteneşte cu Hume şi Adam Smith, dobîndind numeroase distincţii maxime dela diferite universităţi. Se înapoiază în America, dorind să se decide fizicii, dar greutăţile societăţii îl cheamă din nou ca diplomat şi soldat. Din nou are de mediat între Anglia şi colonii, autoritatea sa de intelectual şi de om celebru făcîndu-l deopotrivă ascultat pe cele două maluri ale Atlanticei. Protestează în numele locuitorilor Pennsylvaniei împotriva noilor taxe impuse de Englezi şi hotărîte de un parlament din care, ei, cei interesaţi, nu făceau parte. Spirit plin de humor şi inteligenţă, Benjamin Franklin, după obiceiul secolului, îşi spune simţirile sub formă de poveşti fantastice şi de pamflete pline de aluzii directe. deşi petrec acţiunea într'o lume ireală. Pamfletul „Un edict al Regelui Prusiei" este celebru. Regele Prusiei vroeşte să taxeze pe Englezi ,considerîndu-i o colonie prusiană, pen-

trucă obîrşia lor ar fi germanică, pentrucă i-au fost aliaţi într'un războiu, pentrucă-i sunt rude. In aceste pretenţii prusiene se ridiculiza, de fapt, pretenţia Englezilor de a taxa coloniile americane.

Englezii înţeleg valoarea lui personală şi vor să-l cîştige de partea lor. Dar Franklin se întorcea la Philadelphia în 1775 şi dintr'un diplomat împăciuitor devine un războinic, care doreşte independenţa patriei sale faţă de stăpînirea engleză. In acest scop e trimis în Franţa şi cu mari greutăţi determină pe Francezi să devie aliaţii coloniilor americane. Faima lui Franklin e acum imensă. E membru a multor academii şi unul dintre cei opt străini membri ai Academiei Regale de Ştiinţe din Paris. Se afirmă că reputaţia lui era mai mare decît cea a lui Newton şi Voltaire, iar caracterul său mai iubit decît al lor. In 1781 e delegat alături de alţi mari oameni americani să închee pace cu Anglia, care astfel recunoaşte independenţa Statelor-Unite ale Americii. Impreună cu alţi fruntaşi participă la redactarea constituţiei americane, el fiind pentru o federalizare necentralizatoare. Se pronunţă, deasemenea, împotriva sclavajului. Moare la 1790.

II

După cum se poate vedea din această scurtă schiţă biografică, Benjamin Franklin este un om de-o mare varietate şi elasticitate spirituală, asemeni oamenilor Renaşterii. Dar ca la un reprezentant al secolului XVIII-lea totul e luat cu îndoială şi dorinţă de adevăr adînc. Pînă şi religia el nu o primeşte orbeşte, ci se îndoeşte de ea, pentru ca în cele din urmă să rămîie un deist, preocupat mai mult de morală decît de lumea eternă. Pentru el, Dumnezeu e fîntîna înţelepciunii, adică raţiunea, care conduce la virtute. In această privinţă este purtătorul unor idei comune filosofiei secolului şi mai ales Englezilor protestanţi, frămîntaţi de problema credinţei. Morala sa se apropie însă mai mult de cea a Grecilor antici decît a Creştinilor, cu toate că la finele virtuţilor pe care Franklin şi le propunea de tînăr să le urmeze spre a ajunge perfecţia morală, el îşi recomandă, din umilinţă, să imite pe Isus Hristos şi pe Socrate. L-a urmat mai mult pe cel de-al doilea pentrucă bunătatea şi mila le-a supus întotdeauna raţiunii. In această privinţă pasagiile de morală din admirabila sa *Autobiografie*, care este lucrul cel mai de seamă rămas din activitatea lui literară şi filosofică, sînt nespus de captivante, desvăluind un suflet armonios şi dornic de perfecţie integrală. Dar felul cum pune el problema desăvîrşirii morale, cum încadrează viaţa după un plan strict utilitarist îl arată drept un American tipic. Printre cele trei-

sprezece virtuţi pe care şi le propune, Franklin notează temperanţa, moderaţia, frugalitatea, recomandîndu-şi, în ordine succesivă, să nu mănînce şi să nu bea peste măsură, să nu piardă vremea vorbind şi cerindu-şi să fie mereu activ şi harnic. „Nu-ţi pierde timpul; întrebuinţează-te totdeauna în ceva util; alungă orice acţiune inutilă", scrie el. Exerciţiul sexual, susţine el, trebue să fie foarte limitat, atît cît cere sănătatea şi continuarea speţei.

Şi Franklin şi-a propus să urmeze aceste virtuţi, notîndu-şi zilnic cele pe care le realizează şi dîndu-şi seama cît de uşor este să-ţi faci un program frumos şi cît de greu e să-l urmezi. Nu-mi amintesc să existe un loc în *Autobiografia* sa în care să ne spue dacă a fost mulţumit de rezultate şi dacă s'a apropiat suficient de desăvîrşirea morală la care năzuia. Dar, iarăşi, biografii săi nu ni-l arată a se fi depărtat de idealurile tinereţii sale. Dimpotrivă, sinceritatea, justiţia, curăţenia par a predomni în trăsăturile caracteristice ale acestui American din secolul al XVIII-lea, năzuind idei şi acţiuni mari şi continuîndu-le printr'o activitate susţinută, grea şi legată întotdeauna de viaţă. Această permanentă legare de viaţă l-a ferit de greşeli mari, el fiind asemeni atîtor Englezi, un empirist, adică un om de un imperturbabil bunsimţ.

A lăsat, deasemenea, lucrări de economie politică, în care se găsesc multe intuiţii juste, care anticipează pe alţi economişti mai sistematici decît el. Iar în ştiinţă, deşi mai mult un amator, este preocupat de cutremure, vînturi, electricitate, sau de agricultură, medicină şi navigaţie. Geniul său îl face în 1749 să studieze electricitatea şi să conceapă fulgerul şi trăznetul ca manifestaţii electrice. El inventă paratrăznetul şi ochelarii bifocali. Iar ca izvor ultim al electricităţii Benjamin Franklin vedea marea, asemeni acelor filosofi din antichitate pentru care marea era substanţa eternă a lumii.

Astfel, în acest spirit raţionalist şi criticist, tipic pentru veacul al XVIII-lea, empirist ca un Englez, graţios şi elastic ca un Francez, utilitarist ca un American, insetat de idei ca un German şi dornic de desăvîrşire morală ca un Grec din antichitate, — tipograf, pamfletar, literat, filosof, fizician, urbanist, politician, diplomat, *se configurează viaţa întregului univers civilizat al unui secol întreg.* Americăneasca lui dragoste de lume şi de veac se vede mai bine decît oriunde în pasiunea sa de tipograf. Oamenii acestui secol obişnuiau să-şi exprime gîndurile şi simţirile prin scrisori, care rămîn într'un cerc închis şi intim. Franklin, tipărindu-şi gîndurile şi simţirile el însuşi, dovedi prin aceasta un mai larg simţ

social decît alţi contimporani, precum şi încrederea că prin raţiune şi lectură omenirea se poate înţelege şi îmbunătăţi. O şi spune la finele unui esseu: „Cetitorule... sînt ca întotdeauna al tău pentruca să te slujesc".

Şi Benjamin Franklin slujeşte şi astăzi, ca o pildă de nemuritoare şi nobilă energie spirituală...

PETRU COMARNESCU

CRONICA POLITICA

DIN JURNALUL UNUI REPORTER: N. TITULESCU

La sfîrşitul unui an, obişnuiesc să închei şi jurnalul meu. Tot astfel un bun negustor ca şi un reporter ar trebui să-şi însemne bunurile spirituale adunate în călătoriile lor profesionale, în mod just şi veridic. Jurnalul unui reporter este clişeul intelectual al variatei sale cariere. Ţări, popoare, evenimente mondiale şi politice se înşirue alături de oamenii politici cari conduc soarta omenirii. Omul răsfoeşte doar mereu filele îngălbenite.

Din cele trăite aş vrea să povestesc publicului cititor romîn ceeace îl interesează mai mult.

Acum cîţiva ani, părăsisem Amsterdamul pentru o călătorie fără scop precis. Am ales ca primă etapă Parisul.

Obişnuiam să ne întîlnim zilnic la cafeneaua Regence. noi ziariştii statelor nordice. Aci aflam noutăţile zilei de la colegi, aci luase de fapt fiinţă biroul nostru de informaţii. Toţi colegii de breaslă, în trecere prin Paris, se opreau la cafeneaua noastră. Intr'un rînd ne-a vizitat un celebru corespondent al unui ziar mondial. Venea deadreptul din Geneva, unde reprezenta gazeta lui pe lîngă Liga Naţiunilor. Pe vremea acea spiritile erau foarte agitate la Geneva. Noi îl asaltasem cu întrebări şi ne informam prin ele despre tot ce era actual; ştiam doar că avem de a face cu un specialist al b lei şi că opinile lui erau foarte apreciate în presa mondială. Unul din colegi, care aştepta să fie chemat la Geneva, vroia să ştie părerea lui despre personalităţile proeminnte ale gii Naţiunilor. Imi amintesc perfect cuvintele lui, pe care le-am însemnat în jurnalul meu.

Oamenii cei mai de vază de la Liga Naţiunilor sînt şi au fost pînă în ziua de azi: Doctorul Beneş, contele Appony, Briand, Stresseman şi Titulescu. Eu unul cunoşteam toate aceste nume, în afară de ultimul. Colegul nostru a ţinut o conferinţă improvizată despre oamenii de stat mai sus pomeniţi. Despre Stresseman spunea că e cel mai cinstit om de stat din vremea noastră, care doreşte pacea pentru a cărei menţinere şi asigurare îşi pune viaţa în joc.

Pe Doctorul Beneş îl caracteriza ca fiind un profesor eminent, cel mai bun cunoscător al chestiilor dunărene ce vor pricinui multă bătae de cap oamenilor politici din Europa, urmnd ca tot pe el să-l consulte cu plăcere pentru rezolvirea

lor. Contele Appony, spunea colegul nostru e un adevărat patriot şi orator de seamă. Briand şi Titulescu sînt înainte de toate diplomaţi şi abea în rîndul al doilea oratori.

Trebue să-i fi auzit odată pentru a-ţi putea da seama de însuşirile lor. E greu de stabilit cine e cel mai mare diplomat. Poate că Briand stăpîneşte mai bine instrumentul oratoriei prin cuvintele lui de duh; poate că timbrul glasului e mai potrivit pentru a atenua unele expresii, care altminteri ar cîntări greu; dar în ce priveşte nivelul intelectual, cuvîntările atît de gîndite şi pline de miez ale minstrului Titulescu rămîn incomparabile.

Dela această convorbire au trecut iarăşi cîţiva ani.

De atunci am mai voiajat mii de kilometri şi am văzut lumea întreagă. Pe drumul de serpentine al carierii mele am ajuns însă într'un rînd şi la Geneva, unde mi-am amintit de cuvintele colegului meu.

Stresseman, marele pacifist, a devenit victima operei vieţii sale; se săvîrşise din viaţă. Intîmplător am putut asista la o cuvîntare de mare anvergură a lui Titulescu. In sala arhiplină domnea o tăcere impresionantă. Toţi urmăreau cu încordare discursul lui Titulescu. De la locul meu puteam observa foarte bine pe adversarul său politic, contele Appony, care îşi dădea asentimentul, înclinînd capul. După ce ministrul Titulescu şi-a terminat cuvîntarea, părăsind tribuna oratorilor, lumea năvălea din toate părţile, fiecare voind să-l felicite cel dintîi. Dacă nu mă înşel, contele Appony a fost primul care s'a grăbit să-l întîmpine cu o caldă felicitare. Acest mic episod îmi va rămîne veşnic în memorie ca o mîngîere.

Tot mai există oameni cari, desbăraţi de orice slăbiciune omenească, se pot închina oricînd faţă de un spirit larg. Viaţa unui reporter se poate asemui cu acea a unui călător pribeag, cu deosebirea că, pe cînd drumeţul străbate tacticos ţările, reporterul trebue să fie întotdeauna cît mai repede la faţa locului. Mai cu seamă astăzi, cînd evenimentele politice vin ca o avalanşă.

Frumoasele zile dela Geneva au trecut repede. Acum venea rîndul Europei Centrale. Speram să găsim o oază unde să putem trăi mai liniştit, dar în locul oazei atît de mult dorită, am găsit un Infern a lui Dante.

Aproape nu era zi fără agitaţii. Manifestaţii de stradă. goană politică, apoi încurcata situaţie economică, transferul, închiderea devizelor, războiul vamal, contingentarea, etc.

A trăi ca ziarist intr'o astfel de atmosferă, nu poate fi o plăcere a vieţii. Eram foarte mulţumit cînd am putut pleca spre Europa Răsăriteană. Balcanii nu-mi erau necunoscuţi, dar nu fusesem încă niciodată în Romînia. Cunoştinţele mele despre această ţară erau foarte reduse. Ştiam

doar atit că e o țară bogată, a cărei politică externă e în mîinele apreciatului ministru Titulescu. După ce documentele mele au fost revizuite la legația romînă din Budapesta, nimic nu m'a mai împiedicat să plec în Romînia. La Budapesta mă întîlnisem întîmplător cu un coleg danez, care își petrecea concediul în Ungaria.

Ne cunoșteam dinainte. De fapt fusesem multă vreme împreună la Viena. Știam că e un cunăscător al Balcanilor. I-am cerut deci unele informații importante pentru mine. In conversație a pomenit de Titulescu, pe care îl cunoștea foarte bine, de la Londra.

Imi declara că după spusele unui coleg suedez, ministrul Titulescu era cel mai sigur candidat al premiului Nobel, pe care-l merita pe deplin prin politica lui ce asigură pacea Europei.

Am avut putința să comunic acest lucru ministrului în Romînia, în drum de la Giurgiu spre București, unde am vorbit pentru prima oară cu Titulescu, în vagonul ministerial al premierului Vaida.

Colegul danez mi-a spus că la ministerul de externe voi găsi întotdeauna o atmosferă occidentală. Acolo oamenii lucrează în liniște, cu politeță și precizie. Mă sfătuia să mă stabilesc acolo, pe cît voi putea. Să nu uit însă un lucru: e cu neputință să afli un lucru important de la Titulescu; nici cel mai iscusit reporter nu-i poate veni de hac. Ministrul îți va povesti cîteva anecdote sau se va eschiva cu o frază politicoasă.

Nu-ți poți da seama de munca gigantică a unui ministru de externe, decît după ce cunoști măcar în parte complicatul mecanism politic al Romîniei. Marele filozof chinez Kung Ise, spune: „A deveni domnitor, e greu, dar a fi cancelar e mai greu". Eu unul declar că cel mai greu dintre toți o duce ministrul de externe. Cît despre gratitudine, el nu are parte decît de ingratitudine. Mereu se adeverește zicătoarea că nimeni nu-i profet în țara lui. Reproșuri și imputări caută să diminueze covîrșitoarele merite ale marelui om de stat în patria lui, în timp ce străinătatea nici nu-și poate imagina o Romînie fără Titulescu. Ce știe marele public despre adevăratul sens al politicii! De fapt, nimic. E indus în eroare de demagogi și crede că își servește țara defăimînd-o. Știu oare cei mulți, ce înseamnă să te bucuri de încrederea străinătății? Să obții rezultate satisfăcătoare pentru o țară înglodată în datorii?

Ziaristul o știe precis, avînd mereu de a face cu cei care finanțează statele. Doar el poate aprecia, la justa lor valoare, arta și talentul necesare pentru a schimba mentalitatea celor încăpățînați. Demagogii nu pomenesc doar niciodată despre acest lucru.

După deplorabila asasinare a lui Duca — mă aflam tocmai în Banat la săvîrșirea ei — nu știam ce să fac. Am cerut să mi se dea dispozițiuni în consecință. Redactorul meu șef, un publicist cu faimă internațională, mi-a declarat: „Dacă Titulescu nu primește ministerul de externe părăsește țara, socotind misiunea d-tale ca terminată".

De prisos să mai spun că porunca draconică nu prea era pe placul meu. In meseria noastră sîntem deprinși să fim azi într'un loc, mîne cine știe unde. De astă dată însă, lucrurile se prezentau cu totul altfel. Omul obosește după ani de pribegie, și mi-ar fi venit tare greu să părăsesc țara ce o îndrăgisem și de a cărei soartă mă simt legat. E adevărat că proectata „via transcontinentalis" care legă nordul Europei cu Răsăritul, încă nu e terminată. Dar aceasta se va înfăptui într'o zi. In epoca dinaintea războiului, norii aducători de furtună porneau de la răsărit către apusul Europei.

Ar fi de dorit ca, de-acum încolo, pacea să străbată de la Est la Vest. Dar pentru realizarea acestei dorinți, Europa mai are nevoe încă de cîțiva oameni de stat ca Titulescu.

D. STELA.

■

CRONICA ECONOMICA

INCOTRO MERGE ROOSEVELT?

In mai multe feluri, întrebarea de mai sus poate fi considerată pe cît de naivă, tot pe atît de banală.

S'a scris atît de mult şi am văzut că tot ce s'a scris era atît de mult lipsit de valoare permanentă şi obiectivă în fața măsurilor mereu noi şi proaspete ale lui Roosevelt, încît cu drept cuvînt ne întrebăm, la ce să ne mai punem întrebarea „încotro merge Roosevelt?" Ar fi poate că mai bine să aşteptăm şi să analizăm: „unde a ajuns Roosevelt".

Pe de altă parte, „încotro" implică o direcție. Iar în materie politică, socială şi economică, mai ales astăzi, o direcție bine stabilită, dinainte trasată şi plănuită.

La sensul acestui „încotro" cred însă că ar zîmbi chiar d. Roosevelt, căci oricîtă silință şi-ar da el să ne răspundă la o astfel de întrebare, sunt sigur că n'o poate face din simplul motiv că el n'a ştiut „încotro" o ia, şi „încotro" continuă să dirijeze statul ce-l conduce, ci numai încotro vrea să-l aducă, ca țel final şi definitiv: *refacere, reorganizare, prosperitate.*

■

Chiar dacă suntem familiarizați cu situația de fapt în care se găsiau Statele Unite ale Americei în preziua „erei Roosevelt", totuşi cred că am prefera să facem comparația acestui popor cu lordul englez, care după cum merge vorba, într'o bună zi ațipind după prînz, a visat că se adresa printr'un discurs casei Lorzilor şi trezindu-se, îşi dădu seama, că aşa era chiar: el vorbia în casa Lorzilor.

Aceasta este ceeace s'a întîmplat în America cu poporul american.

De-un deceniu încoace, dar mai ales sub Hoover, nu era club, nu era societate, nu era asociație politică, profesională, religioasă sau sportivă, în care să nu se fi discutat planurile cele mai fantastice de la conservatorism muced pînă la comunism integral, spre a pune în ordine această uniune de state americane.

Republicanii prevedeau o fascizare ultracapitalistă spre a preîntîmpina un marş triumfător al celor 20 milioane de şomeuri, alții erau siguri că lucrurile se vor normaliza de sine într'un scurt interval iar cei mai mulți, în majoritate

democrații, sperau că Roosevelt, prin desființarea prohibiției şi intensificarea raporturilor cu străinătatea, va aduce în orice caz mai multă viață în organismul american, decît predecesorul său. Scepticii în cele din urmă, îşi exprimau numai deziderate: „ce bine ar prinde vre-un fel oareşcare de socialism de stat sau intervenționism care să rupă gîtul gloatei noastre de dictatori industriali şi financiari; dar asta, n'om trăi-o noi".

Incolo, nici un alt indiciu.

„Desființarea prohibiției", „jos cu prohibiția" erau singurele lozince, cari îi curățau destul de bine lui Roosevelt, calea spre biruința electorală.

Patetic, invalid cu o vorbă simplă şi convingătoare, ornat cu un nume istoric, venit chiar în epoca în care dezorientarea făcea ravagii anarhice în acest stat imens, noul preşedinte captivase masele ca nici un ale preşedinte înaintea sa.

Detaliile de guvernare, programul amănunțit, principiile cari îl vor călăuzi, oricît de rudimentare şi elementare ar fi fost ele la început, le ştia numai el şi doi-trei prieteni intimi.

Modest, calm, conştient că vremea lucrează pentru el, Roosevelt n'avea niciun zor să tulbure înainte de vreme diversele pături sociale din țara sa, cu atît mai mult cu cît el ştia că după ce popularitatea îl va fi întărit bine în locul ce vroia să-l ocupă, pentru un timp determinat aceeaş popularitate îi va da şansa să-şi pună în aplicare efectiv planurile sale de redresare economică.

Ca să înțelegem totuşi cît şi ce înseamnă în America, cursul luat de politica lui Roosevelt, ar trebui să ne reamintim şi de situația economică şi socială a acelei „republice generoase".

Organismul politic american, obişnuit cu două partide politice, republicanii şi democrații, îşi păstrase şi acuma structura sa exterioară nealterată. Maşina parlamentară lucra şi funcționa la suprafață cu aceeaş impecabilă rutină existînd un tacit consens între ambele tabere politice să nu dărîme factorii de bază cari susțin statul american. Dacă „jos cu prohibiția" nu însemna dărîmarea statului, pe de altă parte această lozincă se dovedi destul de vivace cu atît mai mult cu cît chiar vechii republicani începeau să se convingă, că identificarea lor cu prohibiționismul se datoreşte acum numai inerției instituționale.

Cu toate că Roosevelt era conştient de puterea enormă de care dispune preşedintele Uniunii, putere independentă de cea legislativă, totuşi ca să nu provoace o tulburare prea mare în organismul politic, cum am văzut, el se mărginise

să cîștige „partida" cu un program ca să-l numim așa, mediocru și obișnuit. Programul său electoral putea tot atît de bine fi acceptat de către republicani, fără ca să li altereze nuanța și coloritul politic.

Realizarea și înfăptuirea acestui program minimal i-ar fi fost poate chiar suficient să se considere achitat de datoria și obligația luată față de masa electorală.

In timp oportun însă el își dădu seama și de celălalt aspect al vieții americane care își urma cursul dramatic dincolo de casa Albă, în Wall Street, în fabricele din Chicago, în fermele din Virginia și pe plantațiile din Florida.

Dotat personal cu o nemărginită sete de a cunoaște realitățile prin cele mai mici amănunte, înconjurat de un mănunchiu select de oameni pătrunzători, bine informați și la curent cu toate ce frămîntă omul de știință, producătorul, consumatorul și pe muncitor, lui nu i-a fost greu să identifice simptomele desagregării sociale și economice.

Din toate actele sale de pînă acum se vede că el și-a dat seama de anarhia groaznică care domnește în toate ramurile de activitate economică, anarhie demonică însoțită de exploatarea excesivă a muncii, de înșelarea criminală a maselor, de goana după monopol.

In marii regi neîncoronați ai fierului, ai oțelului, ai banului, ai grîului, ai cauciucului, ai hîrtiei, ai electricității el avuse intenția să vadă lupi nesățioși cari deși aveau toată comanda în mînile lor, totuși rămîneau nepăsători la suferințele masei și nepăsători la nevoile statului pe care-l credeau asigurat de pe urma datoriilor de războiu contractate de beligeranții europeni.

Prin puterea formidabilă economică de care dispuneau acești căpitani capitaliști cît și prin bandele de gangsteri pe cari ei le puteau întreține cu lefuri bune, el știuse că orice mișcare muncitorească era sortită să fie lichidată cu mitraliere și gaze lacrimogene. *Aparatul de stat ajunsese să fie prizonierul acestor „căpitani" fără ca vre-o altă forță politică să poată interveni efectiv ca să restabilească echilibrul.*

Legile, asprele legi sociale și economice îi arătau amplu că magnații banului pierzîndu-și mințile, sau cuprinși de isteria groazei și a rapacității, nu-și mai pot da seama că 20 de milioane de șomeuri vor izbuti totuși în cele din urmă să ocupe victorios casa Albă și Wall-Street-ul și că țărănimea proletară și sărăcită nu mai avea ce să piardă făcînd front comun cu acești roboți înflămînziți.

Imi vine să cred că el însuși a fost cuprins de panică în fața viitorului furtunos care se desena pe firmamentul politic și social al Americei. Căci numai panica poate să-i dea unui om curajul de a acționa atît de violent în apărarea unei ordine sociale care a fost abuzată și pervertită.

Munca, producția și distribuția au devenit deci pentru el cele trei pîrghii cu care organismul american poate fi salvat.

Finanța și *banul*, pur și simplu un *instrument* care trebuie manevrat așa cum o vor cere interesele celor trei factori de mai sus.

In extern, politica de pînă acum a Statelor Unite, nu mai putea să continue fără să aducă prejudicii serioase comerțului și economiei americane și fără ca să adîncească și mai mult prăpastia morală dintre acest stat și celelalte republici de pe același continent. Rusia se dovedi în anii din urmă nu numai un bun consumator de produse americane ci și un eventual prețios camarad în cazul unei aventuri nevoite: Oceanul Pacific.

America Latină, desnădăjduită complect în „sora" sa mai mare „U. S. A.", prin desele incursiuni, bombardamente, ocupări militare și acaparări puțin oneste în virtutea „politicei dolarului" începuse să se orienteze economicește și politicește în alte părți. Era destul de semnificativă apropierea sau începuturile de apropiere dintre Japonia, Mexico, Peru și Brazilia.

In consecință: o enormă scădere în comerțul exterior, deficite bugetare, chaos financiar, suproproducție anarhică și subconsumație personificată în nesfîrșitele coloane de flămînzi din New-York, Detroit, Chicago, prețuri ferme industriale, dezastre în agricultură, spolierea muncii cum nu s'a cunoscut vre-odată în istoria capitalismului prin faptul că contractele de muncă se făceau numai individual și erau angajați de preferință femei și copii (muncă ieftină), și perseverenta îndărătnicie a celor vre-o cîteva mii de potentați financiari și industriali, cari în toiul dezastrului vroaiu să-și păstreze neatinse acumulările lor, fără să vină cu nimic în ajutor statului impotent.

Astăzi, aproape lumea întreagă îl urmărește cu atenție pe Roosevelt, sperînd să vadă în politica sa un eventual ghid de refacere mondială.

Acei ce-au încetat să creadă în liberalismul și individualismul economic, acei ce văd clar că structura clasică a capitalismului nu mai poate funcționa cum a funcționat pînă acum și acei ce se tem sau detestă socialismul integral și desăvîrșit, vor că creadă că providența l'a adus pe acest curajos Roosevelt care într'un mod dibaciu știe să-i dea lumii compromisul salutar.

Este adevărat, Roosevelt și-a propus să refacă America, *cu scopul însă de a salva capitalismul* și utilizînd acest

capitalism pînă la maximum de randament. Căci în special în America, capitalismul a ajuns la un astfel de stadiu, cînd în limbaj popular zicem că „şi-a pierdut capul". Stătea cramponat pe poziţii, fără ca să-şi dea seama ce-l aşteaptă şi cît de aproape a venit asupra lui, avalanşa cutropitoare a revendicărilor masei sociale.

In momentul acesta critic, a intervenit Roosevelt.

Grandoarea actelor sale, entuziasmul de nedescris provocat de atitudinele sale şi formidabilul succes pe care-l recoltă pe zi ce trece, sunt explicabile pur şi simplu prin faptul că:*din punct de vedere social, America în ciuda supramodernismului ei tehnic, a rămas în urmă exact cu un secol;* iar din punct de vedere economic, deci al potenţialului de refacere şi redresare, America dispune ca nici un alt stat de un desăvîrşit echipament tehnic şi economic semi-autentic şi de o vastă sursă de finanţă acumulată şi tezaurizată.

Bazat deci pe enorma sa popularitate, bazat în fine şi pe coloanele nesfîrşite de şomeuri, lui Roosevelt i-a stat deschisă calea să dicteze „codurile" industriale şi comerciale, după cum le concepea el împreună cu „braintrust-ul" său.

„Aboliţi munca infantilă!"

Toată muncitorimea îl aplauda, fiindcă în locul fiecărui copil, putea să intre în fabrică un şomeur. Industriile cari se opuneau, erau luate cu asalt de către muncitori. Roosevolt tolera pînă ce respectivul industriaş consimţea să semneze codul respectiv.

„Stabiliţi salarii minime!"

A doua poruncă din codul-tip. Muncitorul va şti atunci cît să consume, cum să-şi alcătuiască bugetul şi în cele din urmă un echilibru raţional va putea fi stabilit între producţie şi consum.

„Dreptul la contracte colective de muncă!" Al treilea deziderat.

Pînă în 1932, de cînd există industria americană, aceasta a refuzat să trateze colectiv cu muncitorii, ci făcînd contracte individuale, îi spolia şi-i exploata pînă la sclavaj.

Cît de mare a fost îndărătnicia industriaşilor şi a latifundiarilor, o dovedeşte faptul că aproape fiecare industrie în parte a putut fi forţată la acceptarea acestor principii numai prin teroare şi presiune exercitată de către masele muncitoreşti şi de către reprezentanţii oficiali ai „Administraţiei", sau în limbajul nostru, ai statului.

Concomitent, fireşte că noile măsuri se înteţiau după cum i se ivia cazul şi împrejurările.

Campania a pornit însă într'acolo ca să-i forţeze pe capitalişti să cedeze cîte ceva spre a pune din nou în mişcare

mecanismul care părea că se prăbuşeşte în orice clipă.

Unele măsuri erau considerate anticonstituţionale şi ca atare combătute de unii magnaţi ai presei. In toate cazurile însă după cum spune şi W. A. Orton în excelentul său studiu „Groping for Recovery" (vezi Current History, Decemvrie 1933) oamenii cari începeau să vocifereze despre drepturile lor de pînă acum, o ingelegeau în cele din urmă că sele lor individuale pecuniare.

Dacă ei erau totuşi obligaţi să cedeze 10-20% din veniturile lor de pînă acum, înţelegeau în cele din urmă că sunt chemaţi să facă această „jertfă". Tot numai în interesul lor: spre a-şi salva restul de 80 la sută.

Celelalte măsuri nu fac decît să complecteze campania inaugurată cu atîta vîlvă: *Salvarea Americei din „ghiarele" unei revoluţii sociale şi economice şi modernizarea ei în spirit european.* Căci dacă în Europa situaţia este mizerabilă cu toate că măsurile introduse de Roosevelt astăzi în America au fost acceptate aci cu multe decenii înainte, nu este mai puţin adevărat că în America, prin faptul că sunt noi, prin faptul că potenţialul economic şi financiar e incomparabil mai vast, situaţia va fi salvată pentru moment şi nu este exclus ca pentru un timp oarecare Uniunea să se bucure de o conjunctură favorabilă.

Intreaga acţiune se caracterizează prin energie, idealism, provincialism şi naivitate secondate de un extraordinar suport public. Bazat pe acestea în scurt timp se speră că va fi forţată să cedeze şi finanţa din Wall Street, pretindu-se volens-nolens la finanţarea acestei campanii de refacere capitalistă, *nouă ca aspect şi totuşi veche ca structură.*

T. CRISTUREANU.

REVISTA REVISTELOR ROMÂNE

Cultura poporului, Decembrie 1933

Este singura revistă învăţătorească a cărei înfăţişare o aşează printre cele mai bune publicaţii din provincie. Pe lîngă articolele de specialitate, un bogat material literar impodobeşte fiecare număr.

In paginile ultimei fascicole aflăm aceste rânduri ale d-lui C. Stere, pline de înţelegere a apostolatului învăţătorului. Şi în acelaş timp, e cel mai frumos elogiu adus operei lui Spiru Haret :

„Şi din toate elementele, pe cari oraşele le aruncă în sate, cel mai numeros şi poate cel maj interesant sînt elevii şcoalelor noastre normale. Şase ani de zile în mijlocul unui oraş mare, cu toată atmosfera lui „europeană", Pestalozzi şi Herbart, repetitoare şi dormitoare spaţioase, lumină electrică, calorifer, băi, şi lavoarele „dernier cri" al higienei şi esteticii.

Şi apoi... o existenţă „africană" ! Nu vorbesc de condiţiunile materiale. Acestea se cunosc: pînă eri opt zeci sau chiar patru zeci lei pe lună, adesea frig şi foame, aproape întotdeauna durerea neputinţei de a da copiilor o creştere mai bună. Dar bietul ucenic al lui Pestalozzi şi Herbart, e silit să-şi exercite apostolatul, veşnic expus fulgerelor prefectului, subprefectului, primarului, notarului, jandarmului şi chiar ale cîrciumarului şi, dacă nu are noroc omul, şi înţepăturilor otrăvite ale unui prea cuvios părinte, meşter în denunţări calomnioase. Nu mă mai opresc asupra proprietarului sau arendaşului vecin, pentru care, adesea, orice intrus de pe „cellalt tărîm" pe moşia lui „apare dela sine, ca un „răsvrătitor" şi un „socialist"... Pentru toţi aceştia, la ţară, Constituţia însăşi e „o scriere subversivă".

Şi acestui rob, *Spiru Haret* a ştiut să-i vorbească nu ca ministru, — „şef al şcoalelor", ci ca om, ca cetăţean, ca Romîn şi intrînd în relaţii personale şi directe cu el să trezească în inima lui conştiinţa demnităţii omeneşti, să-i insufle mîndria înaltei sale misiuni sociale şi naţionale, chemându-l la munca comună pentru cultura şi propăşirea neamului, şi ridicându-se el însuşi, ministrul, ca protector şi scut împotriva tuturor urgiilor".

■

Libertatea, 5 Februarie 1934

Bine îngrijită de d-nii I. Gigurtu şi G. Strat, revista aceasta, preocupîndu-se în deosebi de chestiunile sociale şi economice, aduce acum un interesant material.

D-l Tudor Vianu semnează un frumos esseu despre „Fr. Nietzsche şi filosofia ca formă de viaţă", în care personalitatea gînditorului german este prezentată sub tipul clasic:

„Prin tipul raportului dintre viaţă şi operă, pe care ni-l înfăţişează, Nietzsche aparţine mai degrabă succesiunii gînditorilor antici, a căror învăţătură se prelungea prin ultimele ei consecinţe în viaţa lor. Pentru filosoful antic, filosofia nu era atât o ramură a specialităţilor ştiinţifice sau o profesiune, cît o formă eroică de viaţă. Un Empedocle, un Socrates, un Platon puteau trăi şi muri pentru doctrina lor. Doctrina antică a fost de atâtea ori asvîrlită în balanţa vieţii ca greutatea cea maj mare. Secretul riscurilor supreme ale gîndirii fusese pierdut cînd Nietzche l-a aflat din nou. Cine urmăreşte viaţa lui Nietzsche nu poate să nu se convingă că sfîrşitul său tragic decurge într'o mare măsură din cutezanţa experienţelor intelectuale pe care le-a incercat. In nicio clipă Nietzsche nu s'a cruţat sau economisit. „Viaţa este un mijloc de cunoaştere", scrie el, în *Ştiinţa veselă*. Aplicind acest precept, el a trăit-o cu o intensitate unică, pentru a smulge cunoştinţei tainele ei cele mai adînci. Am văzut că suferinţei el îi cerea o adîncire a cercetării sale. Chiar în nebunie el spera să găsească revelaţii esenţiale.

Dar deşi Nietzsche aparţine prin stilul eroic al vieţii şi gîndirii sale tipului antic, o deosebire de seamă îl separă de gînditorii vechi. Mai toţi, printre aceştia din urmă, căutau să prelungească doctrina în viaţă, dîndu-i acesteia ceva din armonia raţională a celei dintîiu. Aşa a apărut în antichitate idealul *înţeleptului*, adică al omului care obţine pentru viaţa sa o stare de stăpînire, de echilibru, de linişte, deopotrivă cu a gîndirii raţionale. Filosofia pare pentru toţi aceşti gînditori un instrument în slujba instinctului lor de conservare morală. Nietzsche n'a dorit însă nici odată să-şi conserve viaţa prin filosofie, ci tocmai s'o piardă. „Ceeace nu mă omoară mă face mai puternic" exclamă el în *Crepusculul Idolilor*. Mişcat nu de *aspiraţia* de a se păstra, ci de a se întrece, Nietzsche a îndrăznit experienţele cele mai primejdioase, pînă la limita la care îl aştepta dezastrul personalităţii sale. Conştiinţa primejdiilor care îl aşteptau nu l-a părăsit pe Nietzsche niciodată. Dar pentru acest motiv el n'a ocolit nici odată aceste primejdii".

■

Cadran, Februarie 1934

La Iaşi, prin osîrdia cunoscutului autor dramatic Sandu Teleajen, se tipăreşte o gazetă literară cu acest titlu, care a adunat în jurul ei o seamă de buni scriitori. In afară de partea critică, prea modest întreţinută, s'au publicat pînă acum bucăţi remarcabile.

Proza interesantă a d-lui Titus Hotnog, — ale cărui nuvele, tipărite altădată în „Viaţa Romînească", stărue încă în mintea noastră, — se înfăţişează acum sub forma unor amintiri din prizonieratul german.

Cîntecul unui greer, cu toată vraja pe care o răspîndeşte în ceasurile de repaos, este aici o obsesie care sgudue fiinţa unui ofiţer din memorabilul lagăr de pe insula Dänholm.

Litere, Ianuarie-Februarie 1934

Deschide sub semnătura unui tînăr un proces al romancierului Cezar Petrescu. Ceeace voeşte să dovedească autorul acestui articol, în chestiunea „plagiatelor Cezar Petrescu" nu prezintă nicio seriozitate ştiinţifică. Lipsit mai întîi de bună credinţă, *probele* sale nu arată altceva decît faptul că aceleaşi teme sau gînduri pot circula la mai mulţi autori, fără ca locurile comune sufletului omenesc să fie socotite material de împrumut. Noutatea este de cele mai multe ori culoarea personală pe care un scriitor ştie s'o dea aceluiaş aspect al lucrurilor şi aceloraşi forme de gîndire.

■

„*Gînd românesc*"

Ardealul s'a distins totdeauna prin publicistică, de categorie serioasă. Reviste mari, alimentate dintr'o bogată tradiţie culturală, au existat totdeauna în trecutul său frămîntat.

Aceiaşi vie şi bogată activitate s'a observat şi dela războiu încoace. In afară de cîteva cotidiane de culoare locală şi de gazete săptămînale foarte numeroase cari sînt dovada unei bine dezvoltate conştiinţe politice, apar în Ardeal şi o serie de reviste cu ţinută şi preocupări simpatice în literatură, viaţă socială şi cultură generală.

„Societatea de mîne" este destul de veche şi bine cunoscută celor cari citesc.

Mai noui sînt „Abecedar" şi revista lunară „*Gînd romînesc*" dela Cluj. Această revistă, sprijinită de Asociaţia de cultură „*Astra*", a dovedit prin cele opt numere bine înzestrate cari au apărut pînă acum, că în Ardeal mai pot apare şi astăzi organe serioase de cultură cari să susţină tradiţia spirituală prestigioasă a provinciei.

„Gînd romînesc" a publicat numeroase studii de istorie literară, de sociologie (amintim „Metafizică şi Sociologie" de Traian Herseni), de critică literară. Cronici variate: literară, ştiinţifică, pedagogică, externă şi sociologică, publicate în fiecare număr, informează asupra pro-

blemelor curente. Rubricile „Mişcarea culturală" şi „Buletinul Astrei" cuprind recenzii despre ultimele cărţi apărute şi indicaţii asupra activităţii practice, a aşezămîntului de cultură din Ardeal.

Sigur că revista ardeleană apărind sub auspiciile „Astrei", accentuiază caracterul istoric al preocupărilor sale. Credem însă că, fără a considera ca lipsite de valoare studiile istorice, supremaţia şi precumpănirea preocupărilor de literatură şi problemele noui ale vremii, printre care cele sociale stau pe primul plan, ar da mai multă viaţă şi actualitate acestei reviste, care este menită a oglindi nu numai trecutul ci şi personalitatea actuală a Ardealului.

S T R A I N E

O săptămână la Berlin

„Puţină lume în teatre, cinematografe, restaurante, magazine. Pe străzi trec necontenit detaşamente de nazişti, care merg şi cîntă intr'un ritm puternic şi desăvîrşit.

Sărăcia se'ntinde peste tot. Lumea îmbelşugată, nervoasă, epicuriană, aferată, pe care am cunoscut-o la începutul secolului, slăbeşte, se ofileşte şi-i înţepenită în încă'uşarea a sute de graniţi, sute de vămi. Germania, acest faimos monstru industrial, care a distrus capitalismul internaţional, zace acei lividă.

Şi spun că sărăcia e un lucru bun. Se aşează în rânduri câte patru şi pornesc cîntînd. Germania hitleristă cîntă din toată inima, se îmbată de frumosul ei cînt lăudându-se cu pîntecele ei lipit de coaste.

Capitalismul a renunţat la ambiţia lui de economie universală, de liber schimb, de diviziune a muncii intre popoare, de exploatare rapidă şi totală a întregei planete.

Puţin cîte puţin, el a pierdut şi din îndrăzneală. Băncile, trusturile, au devenit mari administraţiuni care nu mai lucrează, care au pierdut gîndul şi orgoliul de a cuceri viitorul. Doar cîţiva escroci de se mai mişcă intr'ascuns.

Capitalismul n'a îndrăznit să străbată în totul larga cale pe care şi-o croise, aceea a liber-schimbismului, a concurenţei. El a renunţat să frămînte lumea. N'a îndrăznit să desfiinţeze vămile, fiindcă vămile sînt însăşi ţărlie.

Capitalismul s'a îngrozit în faţa îndepărtatei, dar neaşteptatei consecinţe a efortului său, ceeace era raţiunea sa de a fi, ceeace ar fi trebuit să fie justificarea sa: Internaţionala. Fiecare capitalist şi-a dus mîna la inima sa, care bătea mai încet şi a spus: ţara mea. Era deci adevărat, cînd un capitalist ducea mîna la inimă şi spunea: ţara mea.

Orice capitalism naţional se resemnează a exploata un mic socialism de stat. D. Thyssen este comisar al poporului pentru industria grea, avînd apuntamente de 100 milioane pe an.

Cu cele o sută de milioane ale sale în buzunar, el este un învins care stă la fereastră, ridică perdeaua şi priveşte cum trec naziştii cari cîntă, vrăjiţi, zăpăciţi, cu stomacul gol. Aceştia, îşi zic şi ei socialişti, şi sînt deasemenea nişte învinşi".

(La Nouvelle Revue Française, 1 fevr. 1934).

■

Un stat evreesc

„...trebue să creem o *naţionalitate evreească*, nu numai morală (aceasta există de pe acum), ci şi una juridică. Or, în practica actuală a dreptului, o naţionalitate implică noţiunea de Stat.

Cu toată dorinţa sa fierbinte de a face un stat evreesc din Palestina, sionismul nu va izbuti. Anglia se va opune, din motive strategice, Arabii palestinieni din raţiuni naţionale, bisericile creştine din raţiuni religioase. Dar s'ar putea imita lovitura de geniu a lui Mussolini, care a rezolvat chestiunea romană, făcînd din Vatican o Cetate suverană. S'ar

putea constitui, în Stat evreesc, oraşul Tel-Aviv şi cu împrejurimile lui, centru al colonizării evreeşti din Palestina şi regiune, unde nu sînt de loc Arabi. Acest stat, absolut independent şi pe deplin suveran, ar fi să aibă o neutralitate pe care ar garanta-o, bunăoară, cele trei mari puteri liberale din lume: Franţa, Anglia şi Statele Unite.

Originalitatea şi noutatea Statului evreesc ar fi faptul de a poseda un număr nelimitat de cetăţeni, locuind în străinătate. Cazul, de altfel n'ar fi doar unic. In felul acesta, există, în numeroase ţări, cetăţeni sirieni, care sînt protejaţi ai Franţei. Astfel ar fi, în acelaş mod, cetăţeni evrei, protejaţi ai englezilor, francezilor şi americanilor.

Cetăţenii ce n'ar locui în noul Stat evreesc s'ar recruta din evreii ce-şi păstrează limba şi tradiţiile ghetto-ului original adică aceia care nu se asimilează. Folosinţa *idişului*, limba naţională a evreilor din Estul european, şi observarea celor ce întrebuinţează *Cuşer*-ul, pot sluji ca *indicii autentice ale dorinţii de a nu se lăsa confundaţi cu popoarele din jurul lor*. Circumciziunea copiilor este poate un indiciu mai puţin concludent, căci, lucru ciudat, s'au văzut evrei asimilaţi în totul şi cari mai respectau încă un obiceiu ce datează, fără îndoială, dintr'o vreme cînd poporul israelit nu era încă monoteist.

Un alt avantaj al Statului evreesc ar fi protecţia minorităţilor naţionale evreeşti în ţările unde ele sînt recunoscute, adică în toate Statele Europei orientale şi în Balcani, precum şi'n Austria sau în Silezia de Sus germană. Nu poate fi vorba de a anexa la noul Stat, printr'o legătură juridică personală, pe evreii *declaraţi* ce locuesc în aceste ţări. Aceştia au, uneori, de generaţii întregi, naţionalitatea Statelor unde trăesc şi sînt, în genere, mulţumiţi de ea. De altfel nu ar fi oprit, acelora cari vor, să devină cetăţeni ai Statului evreesc, fără să fie totodată obligaţi la aceasta".

(Mercure de France. 1 février 1934).

■

Un roman şi o comedie cu cheie

„Se ştie că ultimul roman al d-nei Germaine Ramos, *La foire aux vices*, este inspirat deadreptul din afacerea Stavisky... Dar volumul d-nei Ramos a apărut în Octombrie trecut deci înainte de descoperirea escrocheriilor.

Nu se ştia însă că fostul director al gazetei „La Rumeur", al cărui amestec în această afacere este prezent în mintea tuturor, Georges Anquetil, a scris o comedie în patru acte, inspirată tot din recentele scandaluri financiare... Această comedie, foarte documentată şi într'un ton foarte satiric, a fost, ni se spune, citită, de către autor, acasă la el, în prezenţa a doi foşti miniştri. Georges Anquetil, la plecarea de la banchet, a dus-o lui M. Volterra, directorul Teatrului din Paris, cerîndu-i o primă de 300.000 franci. Dar Volterra a refuzat aceasta, categoric."

(Marianne, 31 janvier 1934).

■

C A R I C A T U R A
A C T U A L E

VORBE ŞI FAPTE

„Contribuabilii trebue tratați cu blîndețe îngerească."

D. Victor Slăvescu
(în discursul rostit la Uniunea Camerelor de Comerț)

PERMIS

Biletele de intrare la Cameră se vor lua dela un birou special.
(Ziarele).

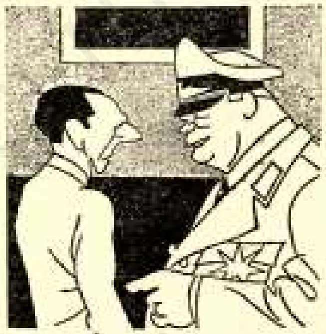
D. C. Argetoianu. — *Vă rog să-i dați și nenorocitei acesteia un permis de intrare la Cameră!*

MARILE REPORTAJE

— Vă rog, domnule, nu cumva sînteți d-v. monstrul dela Loch-Ness?

ACORDUL LOR...

Goering. — *Nu crezi că se închee prea multe acorduri în Europa?*
Goebbels.— *N'are nici o importanță; noi sîntem de acord să sfărîmăm toare aceste acorduri!*

Pentru Autori

Se aduce la cunoştința autorilor că manuscrisele primite la redacție, nu se înapoiază ; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă vor fi înştiințați despre aceasta cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Redacția își rezervă dreptul să tipărească articolele cînd va crede de cuviință, conducîndu-se numai după considerații tehnice și editoriale.

Autorilor nu li se pot trimite corecturile și prin urmare sînt invitați să-și redacteze manuscrisele definitiv și citeț.

Deoarece revista urmăreşte în fiece număr realizarea unui plan sintetic al articolelor, colaboratorii sînt rugați a lua mai dinainte înțelegere cu redacția: pentru partea ideologică și politică cu d. M. D. Ralea *(Tel. 2.2550) ; pentru cea literară, artistică și redacțională cu d.* G. Călinescu *(Tel. 2.0054).*

Pentru tot ceeace priveşte redacția: a se adresa la *Redacția Revistei „Viața Romînească" Strada Const. Mille No. 5-9, Bucureşti.* Corespondența, cărțile, revistele, etc. se vor trimite dl-ui *G. Călinescu, Calea Dorobanților 216.*

AVIZ IMPORTANT
PENTRU DD. ABONAȚI.

Revista „Viața Romînească" nu se mai trimite decît persoanelor care au plătit abonamentul sau care își iau angajamentul a-l plăti cît mai curind.

Abonaților cari au achitat ceeace datorează și n'au primit încă chitanța respectivă o vor primi în cel mai scurt timp cu putință. Rugăm deasemenea pe abonații cărora din greșală nu li s'a expediat revista, să ne informeze cînd și cui au plătit abonamentul, spre a îndrepta unele dezordini pricinuite de foștii administratori. Astfel vom fi în măsură să reluăm legăturile exacte cu cititorii.

Cu noul an intră în vigoare abonamentele scăzute, pentru toți cititorii, indiferent de data abonării.

PREȚUL ACESTUI EXEMPLAR LEI 10.—

1934. ANUL XXVI. 31 MARTIE No. 4-5

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA ARTA ȘI IDEOLOGIE

REDACȚIA / STR. CONST. MILLE 5—9

VIAȚA ROMINEASCĂ

REVISTĂ BILUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

ANUL XXVI

Viața Rominească

INTOCMIREA ECONOMICA A STATULUI ȚARANESC

DR. ERNEST ENE

CAPITOLUL I

Citeva momente din evoluția chestiunei țărănești.

Istoria complectă și adevărată a poporului romînesc nu a fost încă scrisă. Cei mai mulți istorici ai noștri au înțeles numai să înșirue și să lămurească faptele conducătorilor așezărilor romînești, să-i proslăvească pentru vitejia lor în război sau buna gospodărire a țării. Nici unul nu s'a coborît — dela domnitori și dela boeri — ca să ridice vălul ce acopere viața întunecată și ascunsă a adevăratului popor romînesc, care a fost în toate timpurile lumea muncitoare și necăjită a satelor. Deabia, în urmă, după publicarea de către Academia Romînă a monumentalei colecții de documente *„Acte și legiuiri"* privitoare la chestia țărănească, adunate de Sturdza-Scheianu și după apariția lucrării lui Radu Rosetti: *„Pămîntul, Sătenii și Stăpînii în Moldova"*, a început să se zărească puțină lumină în întunericul ce acoperă de veacuri frămîntările, luptele și suferințele țărănești. Această muncă de prospecțiune a unui teren istoric așa de nou e destul de grea, pentrucă însăși cronicarii vremurilor trecute, fiind domnitori sau boeri, nu se interesau decît întîmplător de interesele și năzuințele „prostimei". Alte documente și însemnări se găsesc rar, iar studiul lor e greu și migălos. El cere o muncă de creațiune, pe cînd mulți din așa zișii noștri istorici se mărginesc a face operă de compilațiune. Pentru aceste motive realitățile economice și sociale din trecutul îndepărtat sau apropiat nu au fost niciodată îndestulător de cunoscute. Cei ce aveau — de altfel — conducerea țării, nici nu aveau interes ca ele să fie prea cunoscute. La conducere ei reprezentau categorii sociale cari beneficiau tocmai de exploatarea — sub diferite pretexte — a norodului numeros și anonim. Ei ascundeau frămîntările și nevoile poporului după decoruri aurite și înăbușeau glasul suferințelor prin sgomotul trîmbițelor războaelor permanente — în trecutul îndepărtat — și prin vuetul luptelor politice în trecutul apropiat și chiar în vremile noastre.

Opinia publică rominească nu a cunoscut deci adevărul istoric și a fost în permanență hrănită numai cu isprăvile războinice ale domnitorilor sau cu victoriile politice ale conducătorilor mai recenți.

■

Dosirea adevărului și frica de a privi problemele sociale în față, caracterizează de altfel permanent clasa noastră conducătoare din toate timpurile. O scurtă desfășurare a celor mai însemnate momente ale problemei țărănești, din ultimul veac, este îndestulătoare ca să ne arate lipsa de înțelegere a marilor interese național-economice și sociale — cari sunt uneori mai importante decît unele interese național-politice — și refuzul permanent de a le cunoaște și adînci.

Încă din anul 1820 Dinicu Golescu o constată în povestirea călătoriei lui în Germania, unde, contrastele celor văzute față de cele din țară, îl cutremură. Astfel, după o comparație între starea unui țăran german și aceea a țăranului romîn, el spune:

„Se cutremură mintea omului cînd își aduce aminte că frații noștri au fost cîte 10 așternuți pe pămînt cu ochii în soare și o birnă mare și grea pusă pe pîntecul lor, ca mușcindu-i muștele și țînțarii nici să poată a se feri".

„Alți creștini, tot pentru dare de bani, au fost spînzurați cu capul în jos și alții iarăși închiși în coșare de vite, unde le-au dat fum".

La evocarea acestei jalnice stări, cuprins de remușcare, boerul muntean adăogă:

„Pricina acestora este căci Domnii și noi boerii nu-i vedem pe aceștia niciodată, ci îi văd numai aceia care merg să-i siluiască, să-i pedepsească și să-i împilească, cari au suflete otrăvite și fără nici o cunoștință de datoriile către omenire" [1]).

Aceste accente sînt însă rare și, în orice caz, ele nu schimbau de loc purtarea celor ce le scoteau sau a semenilor lor față de cei cari — tot Golescu o spune — „fugeau prin munți și păduri, cu picioarele goale pînă în genunchi și cu mîinile negre și pîrlite".

Truda și suferința nației urma înainte. Irosind în lipsuri și munci grele puterea de rezistență, slăbind din ceas în ceas, ne-a pregătit zilele de astăzi, în care, învinși în lupta economică și culturală a lumei, am rămas cu decorurile de carton aurit și continuăm în desgustul tuturor lupte sterile.

Dar, dacă nu putem cere generației lui Dinicu Golescu

[1] Citat de Ionescu Quintus în „Cei de sus și cei de jos".

să aibă o percepțiune limpede a realității sociale din acea vreme, nu tot atît de iertători putem fi pentru generațiile următoare.

Este doar de netăgăduit pentru oricare cercetător, oricît de superficial al istoriei romînești, că problema dominantă în Romînia dela 1848 încoace a fost aceea a raporturilor între săteni și stăpînitorii de moșii. O adevărată și sinceră iubire de țară ar fi cerut celor ce pretindeau a o sluji să facă toate sforțările pentru a libera pe țăranii iobagi și a-i aduce la o viață economică și culturală, care să permită întărirea fizică și morală a poporului romînesc. Uitînd că Marea Revoluție avusese un substrat economic — liberarea țăranilor și a micei burghezii de sub exploatarea nobilimei și a Statului absolutist — acei boeri înaintați — cari formau „strălucita" generație dela 1848 — au lucrat numai pentru dobîndirea de libertăți politice, ținînd în acelaș timp sub apăsarea „vecinătății" și „romînescului" întreaga nație romînească.

Și la 1848 și mai în urmă, dobîndirea de victorii politice de suprafață ascundeau iobăgia, mizeria satelor și exploatarea țării de o clasă de domni și boeri, în cea mai mare parte de origină străină și fără alt gînd decît al îmbogățirei grabnice pe spinarea obștei.

La aceste lupte politice marea massă a nației nu lua parte. Ea muncea tăcut și ducea mai departe greul menirei sale istorice.

De abia în 1857 la Divanurile ad-hoc din Muntenia și Moldova, alese din hotărîrea celor 7 mari puteri europene, răzbește glasul țăranilor prin acei delegați trimeși de obștiile sătești. Spre surprinderea revoltată a boerilor și tîrgoveților „unioniști" — deci preocupați numai de chestiunea național-politică a Unirii Principatelor, acești delegați îndrăznesc a lua cuvîntul în adunări și a prezenta reclamațiile și revendicările unei țărănimi care — pînă atunci — nu vorbise și nu se mișcase public.

Delegatul moldovean depune în Divan o plîngere, care, după ce arată însemnătatea țărănimei în viața Statului, descrie suferințele ei și cere recunoașterea drepturilor la pămînt și la facerea legilor.

Publicată în întregime în „Pămîntul, sătenii și stăpînii în Moldova", această jalbă scrisă într'un stil patetic și minunat ca formă a uimit pe ascultători, cari nu puteau crede a fi opera unor aspri țărani. Autorul ei — presupus mai tîrziu a fi un tînăr inginer (?) Chinezu [1]) a fost multă vreme căutat fără a fi însă găsit.

[1] Vezi *Radu Rosetti*, Amintiri din copilărie, p. 108.

„Din buni şi străbuni noi am avut dreptul de a ne lucra pămîntul trebuitor pentru hrana noastră şi a vitelor noastre, fără să ne poată alunga nimeni depe dînsul. Toate uricile ţării, toate aşezămintele vechi şi noi, ne sfinţesc acest drept, precum şi acela de a se da copiilor noştri pămîntul de hrană la acoperirea a 2/3 din moşie, iar pînă la regulament, aveam dreptul de a lucra cît vom putea. De asemeni boerii de moşie au avut dreptul de a ne cere boeresc.

„*Să fie deci o Adunare obştească, unde să avem şi noi oamenii noştri*, să se cearnă şi să se desbată drepturile boerilor şi drepturile noastre, şi ceeace o ţară va găsi că suntem datori, cu sudorile noastre vom plăti; că omul, ca să scape din robie şi să fie stăpîn la casa, vatra şi ogorul său, cu tragere de inimă va lucra şi se va răscumpăra.

„Pînă astăzi toate sarcinele cele mai grele numai asupra noastră au fost puse, şi noi mai nici de unele bunuri ale Ţării nu ne-am îndulcit; iar alţii fără să fie supuşi la nici o povară, de toată mana ei s'au bucurat; că noi biruri grele de cap am plătit; oameni de oaste numai noi am dat, ispravnici, judecători, privighetori şi jandarmi numai noi am ţinut; drumuri, poduri şi şosele numai noi am lucrat; beilicuri, podvezi şi havalele numai noi am făcut; boierescuri, zile de meremet numai noi am îndeplinit; clacă de voe şi fără de voe numai noi am dat; la jidovul orindar, ca să ne sugă toată vlaga numai noi am fost vînduţi; băutură scumpă şi otrăvită numai noi am băut; pîine neagră şi amară udată cu lacrimi numai noi am mîncat; bătălii şi răsmeriţe cînd au fost tot greul numai noi l-am dus; oşti cînd au venit noi le-am hrănit, noi le-am slujit, noi le-am purtat; căci cel cu putere ţara îşi părăsia, peste hotare trecea; nevoia şi greutatea o duceau cei ce rămneau la vatra lor. Ţara aceasta nici băi, (adică mine) nici măestrii, nici meşteşuguri multe ca alte ţări nu are, toată îmbelşugarea, braţele şi sapele noastre o aduc. *Cîtă-i Dunărea de mare şi de largă curge rîul sudorilor noastre, se duce peste mări şi peste hotare, acolo se preface în rîuri de aur şi de argint şi curg iarăş înapoi de se revarsă în ţara noastră; iar noi dela ele nici că ne îndulcim.*

„Cînd ne-am jeluit, cînd ne-am tînguit, păsurile cînd ne-am spus, ispravnicul ne-a bătut, privighetorul ne-au bătut, jandarmul ne-au bătut, zapciul ne-au bătut, posesorul ne-au bătut, boierul de moşie ne-au bătut; cine s'au sculat mai de dimineaţă, cine au fost mai tare, acela era mai mare.

„Noi nici la facerea legei acesteia, nici la celelalte nu am fost chemaţi, nici întrebaţi, nici la vre-o învoială nu am stătut. Domnia lor boierii de moşie singuri le-au făcut, le-am urmat deşi greu şi amar ne-au picat".

Acest strigăt de revoltă a rămas înăbuşit între zidurile adunării. El n'a avut niciun efect practic. In punctele hotărîrei Divanurilor, nu s'a trecut nici o hotărîre privitoare la cererile ţăranilor.

Mai tîrziu, după înfăptuirea Unirii Principatelor, preocupările opiniei publice sunt îndreptate iarăşi spre luptele politice dintre partidul conservator şi progresişti. Revendicările sociale sunt mereu pe planul al doilea. Dacă Alexandru Ion Cuza nu ar fi avut personal intuiţia primejdiei de a se lăsa în stare de iobăgie majoritatea populaţiei ţării în acelaş timp cînd se cereau drepturi politice şi instituţii asemănătoare celor din occident, unde eliberarea ţărănimei se produsese de 70 ani, desigur că nici de astă dată nu s'ar

fi realizat nimic. Aceasta cu atît mai mult, cu cît progresiştii înaintaţi Ion Brătianu şi C. A. Rosetti se retrăseseră din lupta ce se da în Adunarea legiuitoare şi lăsase ca adversari lui Barbu Catargiu — care avea atunci guvernul — numai pe liberalii moderaţi, în frunte cu Mihalache Kogălniceanu, care înţelegea, ca şi Cuza Vodă, necesitatea unei reforme a raporturilor între săteni şi boeri. Dar reprezentantul boerimei conservatoare Barbu Catargiu nu înţelegea să părăsească atitudinea din trecut a stăpînitorilor pămîntului. Vrînd să înăbuşească strigătele şi pornirile celor ce cereau împămîntenirea ţăranilor, el căuta să impună necesitatea liniştei şi ordinei publice, spunînd, în repetate ori la Adunarea legiuitoare:

„*Pacea, Domnilor, pacea şi odihna e scăparea ţării*" [1].

Rămas să conducă singur lupta, Mihalache Kogălniceanu a desfăşurat toată gama talentului şi energiei sale spre a convinge majoritatea de dreptatea cauzei ţărăneşti deşi el însuşi „nu avea idee cît de mari şi cît de întinse erau drep„turile ţăranilor asupra pămînturilor lucrate de ei [2])". To„tuşi, el găseşte acele accente patetice:

„O! nu drămuiţi — implora Kogălniceanu — brazda de pămînt trebuitoare hranei ţăranilor. Gîndiţi la durerile, la patimile, la lipsurile trecutului lor. Gîndiţi la origina averilor dvs. gîndiţi că cea mai mare parte din ele o datoriţi muncei şi sudoarei lor".

Camera sub impresiunea asasinării misterioase a lui Barbu Catargiu, „ca o batjocură a aniversării zilei în care s'a decretat la 1848 marile principii politice şi sociale reclamate de poporul romîn, majoritatea adunării, speriată de o crimă fără exemplu, *nu mai ascultă glasul dreptăţii, ci împinsă de ură şi răzbunare către ţărani*" [3]) votă la 11 Iunie respingerea reformei agrare şi dădu puteri discreţionare Guvernului.

Cuza-Vodă păstrînd calmul şi convingerea necesităţii reformelor sociale, nu sancţionă legea rurală şi — după ce constată că pe calea obişnuită adunarea legiuitoare — adunare de proprietari de moşii — nu poate obţine ceeace el considera absolut necesar pentru binele ţării, face lovitura de Stat, decretînd împămîntenirea sătenilor în condiţiile cunoscute.

■

Dar împămîntenirea de la 1864 nu a rezolvat decît parţial şi pentru scurtă vreme problema agrară. Istorici, ca Radu Rosetti şi însuşi Mihalache Kogălniceanu [1]), autorul re-

[1] Discurs publicat în *Analele Academiei*, T. XIII p. 193.
[1] *Radu Rosetti*, Amintiri, op. cit.
[2] In jurul asasinării lui Barbu Catargiu, op. cit.
[3] Ibidem.

formei, au judecat-o aspru. Dacă împămîntenirea mulțumea o parte din generația muncitoare de atunci, ea răpea — „pentru un blid de linte" — dreptul la pămîntul de cultură al generațiilor viitoare, care, după vechile așezări, aveau drept să ocupe pînă la două treimi din fiecare moșie, drept numit în Moldova „al însurățeilor".

Totuși, nu se poate tăgădui, că pentru întîia oară se încearcă o rezolvare a problemei țărănești pe calea unei măsuri de Stat cu caracter dictatorial și că pentru întîia oară această problemă e pusă în primul plan al preocupărilor conducerii țării romînești.

Acest eveniment de o covîrșitoare însemnătate nu a menținut însă multă vreme încordată atențiunea publică. In scurt timp toată atențiunea este dată din nou chestiunilor pur politice. Toate partidele și toată lumea conducătoare, convinse că o piatră grea a închis dreptul istoric al țărănimei s'au dedat acelei opere de „civilizare și modernizare a Rominiei", care a fost, în acelaș timp cea mai mare falsificare a așezămintelor politice, sociale și economice din vreo țară. Cred că numai „civilizarea" republicilor din America Centrală poate fi comparată cu a noastră. Indepărtîndu-se complect dela realitățile romînești, conducătorii de atunci au făcut din Romînia o caricatură a statelor apusene, cari, aveau altă structură economică, socială, altă așezare și altă istorie decît a noastră. Rominia trebue să devină o „Belgia Orientului", aceasta era lozinca din secolul al 19-lea. Cu sforțări enorme s'a reușit a se îmbrăca țara într'o lucitoare haină de împrumut. Sub dînsa însă, în adîncuri nația întreagă căzuse în acea stare de mizerie și servitute, mai proastă chiar decît acea dinaintea împămîntenirei dela 1864, stare pe care C. Dobrogeanu-Gherea a numit-o așa de bine „Neoiobăgia".

Istoria, literatura, arta plastică, școala, viața politică își dădeau însă mîna spre a prezinta imagina falsă a unei țărănimi sănătoase, voioase și preocupată de „estetică". Versurile lui Vasile Alecsandri, picturile lui Grigorescu, legenda bogățiilor Romîniei, a „Romînului care în veci nu piere", a „Romînului cu șeapte vieți în pieptu-i de aramă", înșelau opinia publică, conștient sau inconștient. De abia în 1906 mișcarea poporanistă, grupată în jurul revistei „Viața Romînească" dela Iași, ridică o protestare indignată și energică împotriva falsității vieții de stat din Romînia. In studii cari și astăzi sunt fundamentale [1]) pentru cunoașterea și înțelegerea stărilor dela noi, Constantin Stere

[1] Cu deosebire studiul „Social-democratism sau poporanism", care curmă definitiv și magistral posibilitatea susținerii unei „socializări integrale" a Romîniei.

denunță primejdia spre care mergem dacă lăsăm țărănimea să se sbată în „Neoiobăgie". Belșugul celor 4000 latifundiari, cari împreună cu clientela lor avocățească și funcționărească stăpîneau țara, nu trebuia considerat ca un belșug al țării, confuzie care se face de altfel și azi, cînd se suspină după timpurile „normale" dinaintea războiului.

Starea țărănimei era disperată, după cum o arătau în alte studii sociale documentate D-rii Cazacu, Carp, V. Sion, Manicatide și alții.

Strigătul de alarmă al „poporaniștilor" dela Iași s'a produs tocmai în momentul cînd Expoziția națională din București sărbătorea în 1906 împlinirea a 40 de ani de domnie a Regelui Carol I. Arătînd adevărul asupra stării majorității națiunei care nu progresase deloc — acest strigăt a turburat neplăcut entuziasmul sferelor conducătoare, cari din serbări în serbări începuse să creadă cu adevărat că în Romînia domnește fericirea deplină, pentrucă devenisem grînarul Europei și pentrucă eram pe cale de a deveni și rezervorul ei de petrol. Că alături de exportul acestor bogății populația producătoare se prăpădea din lipsă de hrană suficientă și din lipsa locuințelor sănătoase și a unei higiene cît de simplă nu interesa pe nimeni.

Mișcarea poporanistă de la Iași a pus astfel, atunci, temelia doctrinară a țărănismului economic. El poate fi rezumat în următoarea frază a lui Constantin Stere:

„Evoluția economică, ca și întreaga structură a statului „nostru va trebui să păstreze caracterul său specific țără„nesc. Deci progresul economic trebue să tindă în special la „organizarea vieții economice a națiunii pe baze țărănești; o „țărănime viguroasă, stăpînind pămîntul pe care îl munceș„te și unind printr'un larg sistem cooperativ, toate virtuțile „micii proprietăți cu toate avantagiile tehnice care astăzi nu „sunt accesibile decît marilor proprietari".

Pe un plan mai practic, dar în contact mai direct cu cei interesați, se desvolta în partea de deal a Munteniei o mișcare de deșteptare a clasei țărănești prin activitatea lui Dobrescu-Argeș. Satele încep să înțeleagă că ele nu mai pot fi reprezentate prin țărani de carnaval și nici prin „tinerii generoși" trimiși dela Centru ca să candideze la Colegiul al III-lea, cum azi candidează încă în unele județe ale Basarabiei, delegații dela „Centru" ai unor partide politice. Incepe deci o înfiripare a ideei de a avea reprezentanți proprii și de grupare în jurul lor.

■

Dar glasul patetic al poporaniștilor dela „Viața Romînească" și agitațiile lui Dobrescu-Argeș au avut tot așa de

puține rezultate ca și glasul delegatului țăran din Divanul ad-hoc al Moldovei.

Luptele politice — pentru dobîndirea guvernului, dar fără nici un plan de realizări sociale, luptele interne din partidul liberal (I. Brătianu contra D. Sturdza) și din partidul conservator (Take sau Petrache!) au continuat chiar după ce focul răscoalei din 1907 dăduse cea din urmă alarmă.

Formula lui P. P. Carp: „Mai întîi represiune și pe urmă *vom aviza*", a fost aplicată cu asprimea cunoscută, dar numai în ce privește represiunea. De avizat nu s'a avizat, decît votîndu-se noua lege a învoelilor agricole și a islazurilor cari au lăsat însă pe țăran în aceeaș situație ca mai înainte.

Războiul din 1913, războiul mondial, au indepărtat orice putinți de punere in discuție pe larg și cu consecințe practice a problemei țărănești. Și dacă revoluția rusă n'ar fi trezit teama de molipsire a Romîniei, cine știe cîtă vreme s'ar mai fi așteptat reforma exproprierii, mai cu seamă că problema națională și politică a Unirei celei mari ar fi creiat cel mai bun prilej de diversiune și de acoperire a gemetelor din adîncuri.

Exproprierea și împămîntenirea s'au făcut așa cum se știe. Țăranul declarat proprietar pe lotul său, mai mic sau mai mare, a fost lăsat în aparență liber, însă fără unelte, fără capital, fără credit, fără nici o organizație de producere sau desfacere. Era deci fatal, date fiind lipsa lui de experiență și turburările economice ce au urmat marelui război, ca el să nu isbutească a se întări în gospodăria lui. De altfel, toată politica bancară și fiscală, toată politica exportului și a taxelor de export erau îndreptate anume împotriva țăranului agricultor pentru ca să-l împiedice in sforțarea sa supremă de a se ridica deasupra mizeriei și aservirei sale seculare.

Anii din urmă, cari au adus scăderea catastrofală a prețurilor produselor animale și agricole, în raport cu cele industriale și cu sarcinile fixe ce apăsau asupra gospodăriei țărănești, au dat noi lovituri acestor celule cari adunate constituesc neamul și țara romînească.

Dacă reforma agrară din 1918 nu a schimbat fundamental starea economică a țărănimei, din cauzele amintite mai sus, totuși trebue să constatăm că prin cealaltă reformă, aceea a votului universal, situațiunea generală s'a îmbunătățit. In adevăr, de unde pînă la această reformă, după cum am văzut, partidele politice se interesau in realitate prea puțin de nevoile și năzuințele satelor, acestea trec acum pe primul plan, cel puțin în manifestările publice ale partidelor. Este evident că nu cu aceeaș sinceritate și cu atît mai puțin, isvorînd din aceeaș concepție. De cele mai multe ori această grijă nu are de scop decît captarea voturilor sau prelungirea indolenței satelor. Interese industriale și bancare sau de dominațiune permanentă au fost de cele mai multe ori singurele determinante în acțiunea de legiferare și de guvernare. De-abia prin nașterea și închegarea partidului țărănesc, devenit mai tîrziu național-țărănesc, se poate vorbi de începutul unei organizări temeinice a țărănimei și de o preocupare sinceră pentru nevoile ei, nu în sensul patriarhal — al bunului părinte — ci în senzul democratic al dobîndirei unei conștiințe de clasă și a unei voinți reale de a domina viața politică prin forțele majoritare ale satelor.

Prin urmare, deabia azi se pune problema crucială a refacerii așezămintelor de Stat — falșificate cum am văzut — în așezăminte corespunzătoare vieții cu totul specifice a unui popor de țărani. Deabia astăzi — odată cu cunoștința definitivă a însemnătății primordiale a satelor, nu numai din punct de vedere economic (agrar) dar și din punct de vedere social — se poate vorbi de realizarea unei organizațiuni de Stat specific, numit de noi Stat țărănesc.

Obligați astfel ca să revizuim întreaga noastră organizare de stat, înainte de a trece la partea ce ne preocupă și anume la „întocmirea economică a Statului țărănesc" ne-am simțit datori să ne întoarcem la o examinare nouă, documentată cu cifre, a situațiunei ce ocupă în economia națională satul și țăranul.

Cu alte cuvinte avem să răspundem în capitolele mici cari urmează:

1) Care este direcțiunea de desvoltare actuală a populației țării? Spre oraș sau spre sat?

2) Cum trăesc satele?

3) Ce produce țărănimea?

4) Cum se pot incadra interesele celorlalte categorii sociale în planul necesar de propășire economică a Romîniei.

DR. ERNEST ENE

(va urma)

SALMI DE CIORI

AL. O. TEODOREANU

Lui Traian Ulea

Inalt ca un felinar, bun ca o pine, jovial și comunicativ, căpitanul Nacă Vasluianu, poreclit Ceahlăul, era cel mai iubit comandant de escadron din regiment. Cu averea pe care o moștenise, ar fi putut trăi liniștit, fără să facă nimic. Dar incepind cu domnia lui Vodă Cuza, toți ascendenții lui paterni se distinseseră în arma cavaleriei. Pe Nacă nu-l lăsa inima să fie lipsă la apel. Sănătos și verde ca un stejar în plină expansiune, băiat cu somn, poftă de mincare și sete mare, speriase garnizoana cu apetitul lui fabulos. Minca cit doi și bea cit patru. La fiecare dejun sufla o sticlă de vin intreagă și seara cel puțin două. Cu toate acestea era foarte punctual la serviciu și escadronul lui era dat pildă la toate inspecțiile. Cind se mira cineva cum de poate suporta fără neajuns atita băutură, Nacă răspundea totdeauna cu un proverb, care îi plăcea foarte mult:

Personne ne boit beacoup, on ne boit que trop.

Știe el Francezul ce spune, adăuga Nacă invariabil.

Uite, Gigel de-o bea două țuici adoarme tun (de-aici vine probabil vorba beat krupp), Costică plinge ca o vacă, Ticu ride ca un bou, iar domnul maior Petrescu ciupește cucoanele pe stradă (beat crupă). Eu, deabea de la a zecea încep să mă simt bine. Și ce-i drept, nimeni nu se poate lăuda să-l fi văzut pe Nacă beat. Și chiar de se va fi intimplat vreodată să se întreacă și el cu băutul, cind era Nacă beat, ceilalți erau morți (morți beți), așa că nu-și puteau da seama. Cind incepea să se încălzească, Nacă recita, la fiecare sticlă:

> Voevodul cere să mai bea puțin:
> Căpitanii toarnă în pahare vin!
> S'atunci Mircea Vodă, zice către ei:
> Respectați beția, căpitanii mei!

Iar dacă se intimpla să deschie o copcă la guler, să-și bage minele în buzunare și să vorbească din picioare (maximum de beție), cîrciumarul știa bine că nu mai e rost de închis prăvălia, pînă în ziuă, adică la ora serviciului, cind Nacă își evacua camarazii după grade și în ordinea în care trebuiau să se prezinte la unități:

Cine nu-i serios la beție, nu-i serios nici la slujbă, le spunea el. La posturi, marș!

Pe cind făcea școala de războiu pe care a terminat-o cu brio, lui Nacă i s'a spus că fratele lui mai mare, Vasile, căruia îi zicea bădie, începuse să vîndă unui băcan din localitate, șampanie și vinuri străine, lăsate în pivnița părintească de tatăl lor. Cum a aflat, Nacă și-a cerut o permisie de trei zile, pentru *chestiuni de familie* și deabea debarcat în gară s'a și dus la băcan.

— Cite sticle ți-a vindut bădia Vasile?
— O sută domn căpitan.
— Cite ai vindut tu?
— Puține, domn căpitan, că-s scumpe.
— Cite?
— Cinci!
— Bun! Și crezi tu deochetule, că vinu' acesta e pentru haimanalele tale de clienți?
— Ce-s vinovat eu domn căpitan?
— Vorba!... Astea le bea Nacă! Impachetează-le toate. Cit le-ai plătit?
— Nu le-am plătit nimic, că doar conu Vasile le vinde. Eu am douăzeci la sută.
— Bine. Uite ai douăzeci la sută din prețul convenit. Le cumpăr eu.

Băcanul își revenise în fire. Nacă îi recomandă să le împacheteze bine, se sui în brișcă și porni acasă. Și-a găsit fratele în pat.

Nacă ridică storul. Vasile se freca la ochi:
— Ce cauți tu aici?
— Am venit să-ți spun, bădie, că ești o mascara.

Vasile sări din pat și cu minile în șolduri răcni:
— Cui vorbești tu astfel, măgarule?
— Chiar matale, precum vezi.
— Eși afară!
— Nici gindesc!
— Iar te-ai îmbătat, nemernicule!
— Apoi, bădie Vasile, eu cred că-i mai bine să-ți bei vinul, decit să-ți mănînci reputația. Tătuca ne-a lăsat via și pivnița, să le stăpinim cu cinste, ca și el, nu să ne facem circiumari. Dacă mata socoți să te faci, n'ai decit, dar nu fă neamul de ris pin'acolo încit să vinzi în văzul lumei sticle pe care cu trudă și cheltuială le-a adunat bătrinul. Dacă le-am moștenit, noi trebue să le bem și să-l pomenim, nu să le speculăm. Ce, nu-ți ajunge rodul de pe șaizeci de hectare, plus ceia ce-mi șterpelești mie în fiecare an? Trebue să mai scormonești și beciurile și să pui tot la mezat?

Bădia Vasile se făcuse roș ca para și numai din măsele scrișnea:

— Mă rog și unde vrei s'ajungi cu necuviințele tale?

Nacă scoase din veston un pachet de bilete albastre și-l flutură batjocoritor la nasul bădiei:

— Uite, am venit pregătit, că știam cu cu cine am aface. Pină la prînz să-mi dai socoteala exactă: cîte sticle de vin de Rin, cîte de șampanie, cîte de Bordeaux, cîte de Bourgogne, în fine cît mai e în pivniță din ce-a rămas de la tătuca. Iți cumpăr tot pe prețul băcanului.

Bădia Vasile era prea Harpagon pentru a nu se inmuia pe dată în fața acestei propuneri. Numărătoarea fu pe loc făcută și suma achitată. Pe cînd își număra banii însă, mîndria lui adormită, se trezi un moment:

— Nu-i păcat de tine s'ajungi un bețiv?

— Nu mă căina, bădie și nu bîrfi bețivii, că slavă domnului, nu trăești rău de pe urma lor.

■

Colonelul Spiridon Burlacu, comandantul regimentului de roșiori în care servea Nacă, era un om mărunt, spinatec și rău. In afară de Nacă, toți tremurau în fața lui.

Și măcar că pe Nacă nu-l pierdea din vedere, nu-l găsise încă nici odată în cusur. Și cum era să-l găsească? Dintre toți comandanții de escadroane Nacă venea cel dintîi și pleca cel din urmă, la școala de război se clasase printre primii, caii cei mai bine îngrijiți și oamenii cei mai bine instruiți tot în escadronul lui Nacă, cît despre concursurile hipice, Nacă lua cîte premii vroia, ajungînd fala cavaleriei. Nacă nu era de felul lui fanfaron, dar nu putea suferi nedreptatea și nici fanfaronda altuia. Așa odată, Colonelul Burlacu ordonase adunarea întregului regiment pe platou la orele șase, după amiază. Cînd s'a zărit trăsura colonelului cotind drumul, escadronul lui Costică Dobrescu tocmai sosea. Colonelul avea lîngă el pe maiorul Petrescu, care îi era nepot.

A oprit caii din trap întins și s'a scoborît enervat în fața regimentului, urmat de maior, în timp ce vizitiul înlemnise în livreaua lui albastră.

Apoi, cu vocea lui pițigăiată și excesiv nasală a firnîit:

— Comandanții de unități, la mine!

In pas alergător, căpitanii s'au prezentat, așteptîndu-se la cine știe ce gravă comunicare.

Numai Nacă întîrzia, înaintînd calm în mersul lui normal. Colonelul îi măsură în tăcere pe toți. Tăcerea era evident pentru Nacă. Cînd sosi și el, Spiridon Burlacu îl fixă, ceeace era destul de comic, dat fiind disproporția dintre ei și articulă scîrbit:

— Cum nu s'a uita ofițerul romîn la ceas!

Urmați!

— Vă înaintează ceasul, replică Nacă prompt, mai avem trei minute pînă la încheierea frontului.

Colonelul Burlacu se întoarse fără să-i răspundă și se urcă în trăsură pornind direct la cancelarie.

Altădată, cu prilejul patronului regimentului,colonelul se plîngea:

— Nu mai e armata de altădată, domnilor!

Nu mai e conștiinciozitate, nu mai e disciplină!

Uite, eu, pînă la gradul de maior n'am venit niciodată mai tîrziu de orele șapte la cazarmă.

— La șapte? interveni Nacă surizînd.

— La șapte, domnule căpitan!

— Vă cred domnule colonel, dar eu la orele șase am și furgonarii bătuți!

Sticlele de șampanie însă puse la dispoziția regimentului de Nacă l-au mai îmbunat pe colonel căruia de băutură, după cum zice cronicarul, nu îi este greață. Pe la sfîrșitul mesei, se stabilise chiar între ei oarecare intimitate. Așa se face că Nacă, a fost rugat de șeful lui să-i încalece din cînd în cînd calul care se cam sălbătăcise și-i făcea pozne la părăzi. Nacă nu-și putea refuza comandantul care nu încălecа niciodată, dar nici nu se putea hotărî să-și piardă vremea cu un animal nărăvit și de proastă calitate.

De aceia îl lăsase în seama unui sergent instructor.

Peste cîtva timp, la sfîrșitul unei conferinți, colonelul se interesă:

— Ei, căpitane, ce face calul meu? Are calități?

— Poate suflетești, domnule colonel, i-a răspuns Nacă spre hazul și spaima tuturor, da 'ncolo i-un globan cum n'am mai pomenit.

Spiridon Burlacu a înghițit în sec și iar a tăcut.

De atunci însă a prins pică pe Nacă.

Intre colonel și căpitan, au urmat fricțiuni zilnice, care au culminat atunci cînd acesta din urmă, exasperat de atîtea sîcîieli și-a insultat șeful, în patru ochi e drept, dar grav.

Nacă venea de la cîmp cu escadronul de recruți, nemulțumit și iritat de felul cum încălecau.

Cînd intra pe poarta căzărmii colonelul intra și el, cu trăsura, pe poarta opusă. Fie că distanța între plutoane nu era perfectă, fie că alinierea nu era bună, fapt e, că Spiridon Burlacu s'a ridicat în picioare în trăsură și l'a amenințat cu degetul. Nacă a comandat imediat trap pînă la grajd și lă-

sindu-și calul în primirea brigadierului trompet, s'a dus glonț în cabinetul colonelului.

Fără nici un preambul i-a spus hotărît:

— Mie să nu-mi mai faci cu degetul că ți-l tai!

După care, a salutat și a plecat. Instinctul de conservare l'a sfătuit pe Spiridon Burlacu, al cărui memoriu era în suferință, să nu dee urmări acestui incident cu un ofițer atît de bine notat și capabil de orice nebunie. Un ultim argument venea să întărească această înțeleaptă hotărîre. Decînd sosise în localitate, pe Spiridon Burlacu îl rodea ambiția să se prezinte la *Jockey-Club*, unde Nacă era membru vechi și foarte simpatizat. Dacă sprijinul lui Nacă nu i-ar fi asigurat cu certitudine alegerea, opoziția lui i-ar fi închis pe vecie ușile acestui cerc, în care rîvnea să intre. Numai așa se explică, dece, tocmai după această scenă, care corespundea cu începutul sesiunii de alegeri, raporturile dintre șef și subaltern au suferit sensibile modificări. Nacă a mirosit motivul. După abile sondagii făcute în club, Nacă i-a spus într'o zi lui Spiridon Burlacu:

— Domnule colonel, de ce nu vă prezentați dumneavoastră la Jockey? Sunt sigur că toată lumea v'ar vota și am aflat că generalul Ieșanu și Mihăiță Borcea ar fi bucuroși să vă propui!

Două săptămîni de la această convorbire, colonelul Spiridon Burlacu a fost proclamat ales, cu trei voturi contra, 99 pentru. Din momentul acela Nacă crescuse considerabil în ochii șefului.

Frequentînd clubul, a văzut repede de cîte simpatii se bucură căpitanul, și își dădu seama că într'o asemenea cerc, considerația care ți se acordă e în funcție de educație și calități personale și nici de cum de grade, sau de rolul social pe care îl joci. Asta explică de ce, din ziua alegerii, Spiridon Burlacu îl invita aproape zilnic pe Nacă în trăsura lui, pentru a merge împreună la club, și că în fiecare noapte petreceau împreună la varieteu. Dar Nacă, orice s'ar fi întîmplat, la orele cinci dimineața părăsea localul și se prezenta la serviciu, pe cînd Spiridon Burlacu se antrenase serios în acest nou gen de viață și începuse a-și neglija regimentul.

— L-a dat gata Nacă și pe limbric (așa-i spuneau ofițerii colonelului), auzeai prin toate colțurile cazărmii, de cîte ori Spiridon Burlacu lipsea de la serviciu.

Prietenia aceasta n'a ținut însă mai mult de-un an. Nacă nu juca bine cărțile și nici nu-i plăcea să joace. Spiridon Burlacu, lacom de bani și jucător iscusit, înainte de a începe jocul de chemin de-fer, îl provoca la partide de écarte la care Nacă totdeauna pierdea. Pierderea nu-l supăra pe Nacă, dar colonelul nu putea juca fără să vorbească vrute și

nevrute, așa că-l zăpăcea tot timpul. Intr'o zi, neputîndu-se concentra asupra jocului din cauza vorbăriei colonelului, Nacă, aruncă din distracție, *atout*-urile.

Iritat zise:

— Dracu să vă ia!

Susceptibil ca un curcan și tot atît de perspicace, colonelul întrebă:

— Cu cine vorbești, cu mine sau cu cărțile?

Inveselit de această uluitoare gogomănie, Nacă ridică din umeri:

— Nu știu!

Urmările acestei scene nu s'au arătat decît a doua zi. Nacă se afla în cabinetul comandantului, care discuta cu maiorul Petrescu asupra direcției unui marș, proectat de cîteva zile. Nacă interveni în discuție. Colonelul îl apostrofă, răstit:

— Cu dumneata nu discut, că ești nebun!

— Și dumneavoastră sunteți mic, urît și prost! răspunse Nacă lipindu-și călcăile.

Spiridon Burlacu țîșni în picioare, congestionat:

— Maior Petrescu ai auzit?

Prieten devotat al lui Nacă și descosiderîndu-și puțin unchiul, maiorul Petrescu îngăimă:

— Ce să aud, domnule colonel ?

— Cum ce să auzi? M'a insultat! M'a făcut prost!

— Nu mi-ași închipui ca domnul căpitan să aibă atîta îndrăzneală. Cred că vi se pare!

— Așa? Bine! Bine, domnule maior! Frumos!
Foarte frumos! Halal oștire și aferim nepot!
Domnule căpitan, poți pleca.

Nacă ieși, deabea ținîndu-și rîsul. A urmat, între unchi și nepot, o ceartă în lege. In cele din urmă, colonelul întrebă:

— Mă rog, să lăsăm asta. Dar să-mi răspunzi, te rog, mai întîi, dacă e adevărat sau nu că în seara de 11 Ianuar curent, de față fiind întregul corp ofițeresc, căpitanul Nacă Vasluianu a cîntat cuplete ironice la adresa mea, compuse de el?

— Bine, unchiule, dar și dumneata erai de față.

— De față de nefață, eu atît te'ntreb: e-adevărat sau nu?

— Adevărat!

— Bine. Asta nu poți s'o negi. Să-mi răspunzi acum, rogu-te, dacă e adevărat sau nu că ofițerul e ireverențios față cu șefii și în special cu comandantul regimentului?

— De asta ești mai în măsură ca mine să te pronunți.

— Foarte mulțumesc. Am să mă pronunț.

Altceva: E adevărat sau nu că Nacă Vasluianu bea în

fața subalternilor la fiecare dejun două chilograme de vin și la masa de seară patru?

— Asta, nu.

— Cum, nu?

— Bea în adevăr o sticlă de vin la dejun și două la masă, dar le suportă.

— Asta nu te-am întrebat!

Băiat deștept și bun camarad, maiorul Petrescu a înțeles ușor cam care e rostul acestui interogator și pe bună dreptate s'a alarmat.

Ținîndu-și în deaproape supraveghere unchiul, l-a găsit umblînd în dulapul în care erau memoriile ofițerilor. Bănuind că memoriul lui Nacă l'a luat acasă să-l prelucreze, l'a găsit în adevăr într'un sertar al biroului. La toate notele elogioase de care era plin, Spiridon Burlacu adăugise:

După menționatele note, căpitanul N. Vasluianu ar putea fi propus la avansare excepțională.

Dar oficerul se constată că: e bețiv, nu respectă superioru' și mai ales face poezii. De aceia sunt de părere că trebue notat bun în grad, pînă se va îndrepta de aceste urîte defecte, necompatibile cu gradul de oficer superior.

Toate insistențele de a-l face să revie rămînind zadarnice, maiorul Petrescu și-a informat prietenul de cele întîmplate. Nacă și-a redactat demisia și a ieșit la raport.

— E adevărat, domnule colonel, că mi-ați scris în memoriu că sunt bețiv?

— Purul adevăr!

— Bine, domnule colonel, dar n'am băut noi părți egale un an de zile în fiecare noapte? Cine se îmbăta, eu, sau dumneavoastră?

Cinic de felul lui, Spiridon Burlacu a fost, fără să vree, și spiritual:

— Așteptați, că o să vă însemn și eu numai să mă văd civil.

— Lasă, că de mine au grijă alții, eu pe dumneata te însemn.

Depuse demisia pe birou și eși.

La soluția aceasta Spiridon Burlacu nu se gîndise și nici nu-i tocmai plăcea. Intervenind și generalul, comandant de corp, om înțelegător și cu mult tact, memoriul a fost modificat și Nacă a rămas în regiment, alegîndu-se numai cu cîteva zile de arest. Intîmplarea aceasta îl desgustase însă. Nu mai venea deloc pela popotă și cum nici cu mîncările de la birturi, sub-mediocre în acel oraș sărăcit, nu se împăca și-a angajat bucătăreasă și mînca acasă. Neplăcîndu-i să mănînce singur, Nacă s'a gîndit să se însoare. Ar fi dorit o femeie sănătoasă, veselă, bine-crescută, care să iubească vinul și să înțeleagă mîncarea. Cercetînd, a aflat.

In dimineața celui de-al treilea bal la care luase parte în capitală, unde se afla în concediu, după cîteva tururi de dans și o amănunțită discuție asupra preferințelor comune, Nacă Vasluianu a cerut mîna de curînd divorsatei doamne Ninița Osoianu.

I-a fost acordată pe loc. Din motive care-l privesc personal, Nacă elimina din evenimentul căsătoriei, elementul amor. Unii susțineau că numai un deficitar sentimental și chiar moral poate concepe asemenea erezie, dar asta e treaba lor. Fapt e, că o lună după nuntă, întrebat de o a lui mătușă dacă e fericit în căsnicie, Nacă a răspuns acestei respectabile doamne, profund scandalizată:

— Foarte fericit, mătușico. Ninița mănîncă bine, bea sec și știe o mulțime de drăcii. E o adorabilă *conviva*.

Și în adevăr, Ninița care se apropia de treizeci de ani, rumenă și plinuță, era numai vervă și haz, fără să-și piardă nimic din autoritatea și distincția care făcea din ea o gazdă ideală.

Cît despre cunoștințele ei gastronomice, depășeau cu mult așteptările lui Nacă. Primul ei bărbat, un foarte bogat diplomat străin, o plimbase prin toate capitalele continentului. Cum îi plăcea să mănînce bine s'a întors cu o impresionantă colecție de rețete subtile și inedite. Cognacul fin și vinurile rare erau articole obișnuite în bucătăria ei, pe care băcanul lui Nacă din București o aproviziona regulat cu trufandale și tot ce e mai de preț în comestibilile exotice și indigene ca: brînzeturi, pește, vînaturi și crustacee. O masă la Nacă se comenta o săptămînă în tot orașul. Cînd se întîmpla ca Nacă să mănînce la cazarmă, în cancelaria escadronului (și în prima perioadă de instrucție asta se întîmpla foarte des), Ninița mînca la mătușa lui, dar avea grijă să-i trimită porția de vin și cîteva mîncări alese în sufertaș.

Au mers lucrurile așa multă vreme, pînă cînd, într'o bună zi, ofițerul de serviciu, inspectînd bucătăria, a găsit pe marginea mașinei un homard întreg. Cerînd explicații a luat cunoștință că făcea parte din dejunul lui Nacă. Vestea s'a răspîndit repede în regiment și cum Nacă întîrzia totdeauna la grajd, camarazii au hotărît să mănînce crustaceul și să-i pue în loc două porții de sarmale de la popotă. Nacă s'a mirat de modificarea menu-ului și explicîndu-și după ce s'a interesat acasă ce s'a întîmplat, n'a suflat vorbă nimănui. Așa se face că altădată ofițerii regimentului, prinzînd curaj, s'au regalat cu un excelent pathé de *Sarcelle* și altă dată cu o imensă și savuroasă porție de gîturi de raci *à la*

bordelaise, fără ca Nacă să dee vre-un semn doveditor că ar ști ceva. Nacă însă, care își avea socotelile lui, fu găsit intr'o zi de Ninița care se întorcea dela un ceai, împușcind ciori în grădină, cu o pușcă de salon. Spre mirarea Niniței, le-a trimis la bucătărie. Pe urmă, intrind în casă, Nacă a vorbit așa:

— Ninițo dragă, bucătăresele sunt proaste și sperioase, de aceia te rog să ai tu grijă ca aceste nouă ciori pe care le-am împușcat azi, să fie curățate și puse la mirodenii ca rațele sălbatice.

— Ce, ai de gînd să mănînci ciori?

— Ți-am spus eu că am de gînd să le mănînc? Tu fă cum te-am rugat și nu mai spune nimănui de comedia asta. Peste o săptămînă vom sta de vorbă.

La toate insistențele Niniței, sperind să obție vre-o lămurire, Nacă a rămas mut. Trecind săptămina, Nacă a întrebat:

— Crezi tu că se vor fi frăgezit ceva?

— Cum vrei să frăgezești cioara?

— Nu zic să se frăgezească de tot, ca fazanul, dar cît de cît!

— Bine, așa desigur că se vor fi frăgezit puțin, dar oricum, cioara tot cioară, carnea e tare.

— Foarte bine, făcu Nacă bucuros. Acum am să te rog să le faci salmi și să mi le trimiți la cazarmă.

Ninița nici nu râdea. Se speriase. Credea că a înebunit Nacă:

— Cum dragă, vrai să-ți fac salmi de ciori?

— Intocmai, dar să nu-ți închipui că e pentru mine.

Și Nacă îi povesti întîmplările de la cazarmă, punînd-o în curent cu proectul lui de răzbunare.

Pe Ninița o bufni risul cu tot viul regret pe care îl simțea pentru gentilul Gigel, care dansa atît de bine.

Indată ce s'a terminat programul, Nacă a intrat în grajd, de unde nu dădea semne că intenționează să plece repede. Când a sosit ordonanța cu sufertașul, ofițerii care erau prin curte i-au și ieșit înainte:

— Ce bunătăți mai aduci acolo, mă?

Soldatul, dresat de Nacă, răspunse:

— Ia niște păsări, trăiți domnule căpitane, nu știu ce-or fi, că pe mine nu mă primește la bucătărie. E o mîncare greu de gătit, de bună seamă, că văd că de dimineață de la șase le tot bolmojește duduia și bucătăreasa.

Imi pare că-i spunea *salmi*, da poate greșesc, că eu nu-i pot zice bine.

— Salmi? făcu locotenentul Paicu, lingîndu-și buzele. Să-l cercăm fraților, că bine-l mai prepară duduia Ninița.

După ce l'au încălzit, au pus în locu-i în sufertaș o movilă de varză cu carne, au venit cu farfuria la popotă și s'au pus pe mâncat.

— Curios, făcu Paicu, parc'ar fi și parcă n'ar fi vînat.

— Eu cred că-i pui, tratat ca vînatul, zise căpitanul Ionescu, mîncău vestit.

— Ce pui, domnule, rise căpitanul Oancea, nu vezi ce oase subțiri are?

— Subțiri, ce-i drept, dar Nacă are toate rasele de pui.

— Or fi de cei japonezi sau chinești, dracu-i mai știe, rezumă căpitanul Ionescu, mîncînd lacom.

— Ce-or fi, nu știu, dar mie mi se pare carnea cam tare, interveni Gigel.

— Tu nu te pricepi filfisonule, se supără căpitanul Ionescu, mai servindu-se odată.

Tocmai atunci intră și Nacă:

— Bine mă, căpcăunilor, mi-ați mîncat pathéul, mi-ați mîncat homardul, mi-ați mîncat gîturile de raci, acum îmi mîncați și salmiul? Cum, adică nici cioară nu mă lăsați să mănînc?

— Cum cioară?

— Cioară!

Și ca să-și dovedească afirmația, Nacă deșertă un cornet de hîrtie, răspîndind negrele capete pe fața de masă.

Gigel, a leșinat, căpitanul Oancea se făcuse livid și bea pahar după pahar, iar bietul căpitan Ionescu, care ce-i drept mîncase și mai mult și e și obez, n'a avut decît timpul să-și pue mâna la gură și să iasă afară.

Le-am spus toate acestea, pentru a dovedi cetitorului, că dacă îi vine fantezia să ofere salmi de ciori, e în interesul lui să nu spue invitaților din ce-a fost făcut salmiul.

AL. O. TEODOREANU.

■

A Ş T E P T A R E*)

D E M O S T E N E   B O T E Z

Te-aştept.
In mine totu-i viu şi tulburat.
Sunt ca pămîntul şi ca pomii
In zi de primăvară.
Urmăresc cu ură clipa care trece;
Vreau să prelungesc nădejdea revenirii tale
Şi să'ndepărtez tristeţa despărţirii noastre.
Ceasu'n care ne uitam unul la altul
Cu groaza timpului ce trece
Bate'n mine odată cu inima mea.
Vii şi dispari într'un vis
Şi rămin singur cu umbrele amintirii.
Viaţa toată merge prea repede spre adîncuri
Şi mintea mea-i singură şi slabă.
Nu ştiu cînd să mă bucur şi cînd să plîng;
Vin lacrămi de pretutindeni.
Nu ştiu ce mai este şi ce a trecut.
Te aştept pe tine:
Tremur tot de spaima fericirii mele.
In mine-au venit vorbele tale de-altădată
Ca rîndunelele ce se întorc.
Peste tot e numai aşteptarea mea,
Eu nu's decît acel ce-o poartă, dacă sunt.
Cînd te voi vedea, cu chipul tău de-odată
Va veni la mine gîndul despărţirii
Ca un gînd al morţii,
Şi va fi nespus de tristă întîlnirea noastră.
Acolo unde eşti acum,
In sufletul tău,
Ca un ecou al poemului de-aici
Aceeaşi tristeţă plînge prelung...

*) Din volumul de versuri „Cuvinte de dincolo" apărrut în Editura Fundaţiilor Regele Carol al II-lea.

Iată,
Văd ochii noştri îngroziţi care fixează
Timpul care trece.
Tăcuţi ne strângem unul în celalt
Ca 'n faţa unei fiare, sălbatecă şi rea.
Te-aştept
Să simt atuncia mîna ta 'ntr-a mea.

DEMOSTENE BOTEZ

DUPA NIETZSCHE

IZABELA SADOVEANU

In opera sa *„Consideraţii Intempestive"* Nietzsche afirmă că nu mai există filosofi în Germania. Filosofia a căzut atît de mult în opinia publică încît nimeni nu mai are curajul să se dea drept filosof. Unii se ascund după ştiinţă făcînd psihologie experimentală. Alţii fac Istorie ca să fie luaţi în serios. Toţi par ruşinaţi de a fi prinşi făcînd vre-o speculaţie şi caută să se scuze într'un fel sau altul. Citind aceste şi alte pasagii din opera lui Nietzsche, ai în adevăr impresia că asişti la agonia filosofiei şi a fost în realitate agonia şi moartea unui fel de a filosofa.

Filosoful, pînă la Nietzsche, dorind să dea opiniilor sale puterea de a trăi prin ele înseşi şi a a-şi dovedi stabilitatea, caută să aşeze doctrinele pe un plan supra individual. Ele trebuiau să apară ca rezultatele logicei pure a gîndirii, sau al unei reci şi abstracte dialectici, în faţa căreia „eul" trebuia să dispară complect, căci numai cu această condiţie se poate găsi „Adevărul".

Ceia ce lipseşte unor asemenea filosofi, zice Nietzsche, este simţul relativului şi simţul istoric. Cercetările lor au de obiect „adevărul absolut", „faptul etern", aspiraţiile lor sunt către o lume cu durată veşnică. Efortul lor vrea să ne impună viziunea unei lumi care *să nu se poată schimba nici odată şi să fie una şi aceiaşi pentru toţi*, învingînd instabilitatea lucrurilor. Filosofii vechilor sisteme au vrut să izoleze cugetarea, privind-o ca o putere care poate să se interpreteze în afară de orice dată şi a creiat astfel iluzia *cunoştinţei pure*.

Ei par a cere lumii să se oprească o clipă, din desfăşurarea ei neîncetată, spre a fi prinsă şi fixată într'o formă odată pentru totdeauna. Grija lor cea mai mare era să pară cît mai imparţiali şi mai dezlegaţi de ori ce urmă de subiectivitate, căci aceasta era condiţia, sine qua non, de a putea concepe „Adevărul" în toată puritatea sa. Pentru a prinde înţelesul lumii, filosoful căuta un punct în afară de viaţă, de unde să o poată contempla. In acest scop el îndepărtează ori ce judecată de valoare.

Totuşi ce poate alta să ne dea filosoful în sistemul său de cît propria-i viziune despre lume? Căci a interpreta nu înseamnă alta de cît a trăi. Interpretarea este funcţiunea esenţială a ori cărei fiinţe organice, ea este acea care-l face ceia

ce este. Nu există „evenimente în sine", ci numai evenimente ca subiecte de interpretare. Viaţa înseamnă *a interpreta* adică a da un înţeles lucrurilor în raportul lor cu noi înşine. Tot ce există nu ne este prezent şi cunoscut de cît sub forma unui ansamblu de fenomene, pe care le legăm între ele, interpretîndu-le într'un fel sau altul. De aceia, zice el, nu se poate vorbi de interpretare *justă*. Interpretăm lucrurile nu după un anume tipar sau normă generală, ci dintr'un anume punct de vedere, după un anume fel de a le măsura, dintr'o anume perspectivă, care este condiţia esenţială a vieţii.

Nu există o lume în sine, ci o lume sub forma pe care i-o dau preferinţele noastre, selecţionînd şi eliminînd obiectele după cum le socotim importante sau neglijabile pentru noi. Viziunea însăşi a unui lucru este o apreciere, o acceptare, o luare în considerare a unui obiect dintre miile asupra cărora a căzut privirea noastră. Se poate oare reduce filosofia nu mai la efortul de a ni se da cunoaşterea adevăratei naturi a universului şi a ori cărui lucru? Dar oare prin faptul că filosoful pune întrebarea „ce este lumea?" nu are el un răspuns al său, pe care vrea să-l impună şi să-l dovedească drept cel mai bun între toate celelalte răspunsuri la aceiaşi întrebare ori cît de bune s'ar arăta? In realitate ori ce sistem filosofic nu este de cît aspiraţia autorului său de a aplica lumii o nouă măsură, o nouă valoare descoperită de el.

De fapt aceasta constituie chiar valoarea tuturor sistemelor filosofice şi justifică existenţa şi necesitatea cugetării filosofice, căci spiritul ştiinţific i-a dovedit deşărtăciunea pretenţiunei de a ajunge la cunoştinţă şi în incapacitatea inherentă pe acest teren care este numai al ştiinţei.

Aprofundînd sistemele filosofice, zice Nietzsche, trecînd peste formule şi învăţămîntul logic, vom întîlni în definiţiile sale asupra lumii, *nu lumea aşa cum este*, ci lumea *aşa cum vrea filosoful să fie*. Cercetînd textele vom întîlni nu numai fapte ci şi aprecieri. Printre *elementele ontologiei* sau hipotezele ştiinţifice sau pseudoştiinţifice, la care se poate reduce sub unele puncte de vedere un sistem filosofic vom descoperi *o ideologie de alt ordin*, care să se poată discuta ca atare şi care este *creaţia* cu care filosoful participă la cultura umană şi-i dă adevărata şi nediscutabila valoare a operei sale.

Se naşte întrebarea dacă, prin faptul că filosofia şi-a pierdut valoarea ştiinţifică, nu şi-a devalorizat şi efortul ideologic, diferit ca origină şi obiect, ce se poate urmări în toate sistemele filosofice.

Dacă primim părerea filosofilor că ei nu au stabilit „valorile" de cît ca urmări necesare şi evidente ale faptelor fundamentale, puse de ei în prealabil, atunci valoarea ideologiei lor este nulă. De pildă în cazul acesta tot pesimismul

lui Schopenhauer se va nărui cînd se va convinge că a comis *o eroare psihologică* afirmînd caracterul negativ al plăcerii. De asemenea și optimistul va renunța la formula sa: „totul e cît se poate bine, într'o lume cît se poate de bună", dacă i se va dovedi că lumea nu este condusă de o rațiune universală.

Este însă o lipsă de veracitate și de sinceritate la acești filosofi, care-i face să pună fapta înaintea valorii. Ei n'ar trebui să zică „Lumea *este astfel cum o cred eu*", ci: „*Lumea este astfel pentru că așa o cred eu*". Numai în cazul acesta filosofia acestor gînditori ar fi o ideologie care creiază un univers, filosofia unui gînditor creator de valori.

Acesta e punct de vedere greu de primit de către acei gînditori care au iluzia că ei redau lumea în mod obiectiv, care cred că aprecierea, judecata de valoare, vine în sistemul lor după constatarea faptului, a adevărului neclintit, existînd în el însuși.

După Nietzsche, menirea filosofului nu mai este de a găsi „o lume în sine" construită în idee după ce am înlăturat tot ceia ce este al nostru, un univers abstract care, creat pentru a fi al tuturor, nu este de fapt al nimănui. A fi, a exista, însemnează a fi și a exista *pentru noi*, însemnează a avea o valoare. Dar o valoare *nu se constată*, nu se poate verifica pur și simplu ca ceva ce ar fi preexistat înainte de a o fi cunoscut noi. Ca să fie în adevăr ea trebue să *fie afirmată*, stabilită, impusă oare cum de noi. A concepe lumea însemnează a o procrea, a o scoate din neant dîndu-i o valoare. Nu mai poate fi vorba aci de gîndirea pură și de cele ce se petrec în capul unui filosof, ci de lucruri *trăite* și *interpretate* după valori și măsuri noi de un filosof.

Ințeleptul de odinioară socotea universul ca un *tot ordonat*, în care lucrurile există în funcțiune de tot. Lumea pentru el era un sistem din care înțelepciunea trebuia să scoată principiile fundamentale și invariabile ale „*Adevărului*". Echilibrul sufletesc nu se putea găsi decît într'o *certitudine* la adăpost de ori ce turburare. Tot ce nu se putea ordona și clasifica însemna *eroare*.

Ințeleptul de azi pare a se împăca cu ideia că nu va ști niciodată de unde vine și unde merge. El trăește într'un univers nelimitat, într'o lume multiplă, ce nu există ca *tot* de cît în funcțiune de acțiuni și reacțiuni multiple, care sunt esențialul vieții. Lumea a devenit infinită pentru noi pentru că implică infinite posibilități de interpretare.

Pentru gînditorul care a înțeles lucrul acesta nu mai există formă sau spirit veșnic, după cum nu mai există adevăruri veșnice. „Lucrul în sine", „Cunoașterea" ca atare și toți idolii care obsedau spiritul metafizicienilor, sînt pentru el ficțiuni. Conceptele și tot ce este spiritual îi vor apărea sub formă de devenire.

Ințeleptul de azi înțelege necesitatea valorilor care se opun, se simte atras de jocul contrastelor, știe că lumea nu este una și aceiași, pe vecie și pentru toți. Fiecare reprezintă un punct de vedere pe care nimeni altul nu-l poate poseda în întregime. Universul, ca ansamblu, nu este de cît obiectul, ce nu se poate defini prin sine, al acțiunilor și reacțiunilor pe care ni le reprezentăm sub formă de valori.

Dar Nietzsche, recunoscînd eroarea multor sisteme de filosofie nu înțelege să le disprețuiască. Dacă mărețele construcții ale cugetării lor s'au dărîmat, materialul de care ei s'au servit își păstrează valoarea pentru totdeauna. Ceia ce omenirea a învățat de la ei alcătuește cel mai prețios patrimoniu pentru cultura sa. Ceia ce condamnă Nietzsche este sistemul, dogmatismul, „detestabila unitate" a d-lui P. Zarifopol.

Filosoful viitorului după Nietzsche trebuie să fie „omul experiențelor". El trebuie să ia asupra sa riscurile unei vieți care se înfiripează spre a se preface fără încetare descoperind altora feluri de a simți și a trăi neîncercate încă de nimeni. Viața, după Nietzsche, este o experiență cosmică ce se petrece în decursul generațiilor, istoria e laboratorul în care se făurește și se verifică această experiență, fără să se poată ajunge la concluzii și rezultate definitive.

Rolul filosofului este a rezuma experiențele trecute și a încerca altele noi, exercitînd însă un control sever și lucid asupra celor ce se petrec în sufletul său, zi cu zi, oră cu oră, pentru a nota exact și conștiincios rezultatele experiențelor sale. Deci va trebui să parcurgă seria tuturor valorilor pentru ca să-și apropieze nenumărate și variate puncte de vedere și să rezume, în viața sa individuală, mii de alte vieți trăite pînă la el, și numai după ce se va fi pătruns de tot ce au dobîndit generațiile anterioare și va fi măsurat toate posibilitățile lor poate să reînceapă pe compt propriu, experiența umană, creind alte valori noi.

In operele sale Nietzsche arată care erau valorile sale speciale. Dar ceia ce este mai important de cît chiar aceste valori noi revelate de el și de cît chiar caracterul special al ideologiei sale, este eliberarea cugetării ideologice spre a se creia și recrea sub ori ce formă s'ar manifesta.

Antagonist înăscut, el gîndește în reacțiune cu timpul său. In adevăr atît triumful determinismului, cît și impresionismul, fie sub formă de naturalism, ori de simbolism, nu este decît consimțimîntul sufletului a se lăsa stăpînit, covîrșit de starea lucrurilor. Chipul lumei moderne era modelat de Pantheu. Nietzsche ridicîndu-se împotriva fatalității, introdu-

ce pe Prometheu în luptă cu Pantheu.—Problemele pe care și le pune Nietzsche sunt problemele oamenilor de totdeauna. Ca și genialul său predecesor Goethe, el este preocupat de *educarea personalității*. Ori cît de adincă și complicată este gîndirea sa, ea poate totuși să fie centrată în jurul unei idei: *depășirea naturii de către om și a omului de om el însuși*. Ce este supraomul, în adevăr, dacă nu răspunsul la chestiunea veșnic nerezolvată, cum ar putea omul să se ridice la nivelul la care să merite numele de om? In tradițiile trecutului, în pildele și virtuțile eroilor, sfinților, artiștilor, el nu a căutat ca și Goethe, de cît puterea *exaltantă* prin care omenirea creștea și se înălța în frumoasele epoce ale tuturor civilizațiilor.

In timpul entuziasmului său pentru drama muzicală și dionysiosmul Greciei presocratice, el și-a pus credința în „demonul interior", *instinctul*, care să dea mărețul său elan și să ridice ființa umană în magnificul său avînt. Apoi în timpul raționalismului său el a crezut că găsește mijlocul de a se depăși omul pe sine, în *inteligența lucidă*, care dominînd haosul tumultuos al instinctelor să dea omului libertatea. In timpul lui Zarathustra, el căuta ca, depășind și instinctul și rațiunea, omul să-și găsească elanul de întrecere pe sine însuși, într'o *inspirație izvorîtă din natura sa elementară*, dar care, revenind și căutind să exercite asupra ei constrîngeri, să-i înzecească forța orientînd-o în înălțime. *Puterea exaltantă* a fost pentru acest imoralist voința constantă de a atinge o treaptă din ce în ce mai înaltă, o altitudine nouă în înălțarea morală. Libertatea spre care tinde omul ori care ar fi variația extremă a ideilor lui Nietzsche, este privită mereu de el ca *o cucerire de sine însuși*, cu sacrificii din cele mai grele, iar Zarathustra, în evanghelia sa, nu este de cît o lentă și eroică sublimare.

Curentele dominante în Europa pe acea vreme, religia științei, darwinismul, materialismul istoric, socialismul, industrialismul, imperialismul, străbat contradictoriu personalitatea lui Nietzsche. Opera sa este în general împotriva lor, dar cu toate că le respinge, participă la forța lor. Ori ce energie care are importanță este primită de el, dar nu în mod pasiv și ca impusă de istorie sau de știință, care să-i falsifice valoarea, ci căutind să-i dea o calitate creatoare care să nu fie impusă nici de lucruri, nici de fapte. *Destinul, fatalitatea, necesitatea* nu sunt pentru el în exterior ca pentru determiniști. In evoluție, după el, ascensiunea se produce nu luptînd pentru existență, ci pentru accesul într'o viață superioară. Hierarchia trebuia să fie spirituală, ordinea trebuie să se înfăptuiască prin rațiune și nu o rațiune dialecticiană și rece, ci o logică a pasiunei, o rațiune depășind rațiunea oamenilor rezonabili și căutind a-și asimila mereu iraționalul. Nerefuzind cercetarea în nici o direcțiune rolul său a fost să degajeze din toate aceste cercetări *valoarea*. Dar pentru a răspunde unei astfel de misiuni trebuia bogăția extremă a experiențelor și *inteligență-pasiune* de care a dat dovadă Nietzsche.

Exemplul cel mai eficace pe care l-a dat Nietzsche a fost acela de *a se lepăda de formule* și a face să corespundă la neîncetata îmbogățire a totului schimbător care este universul, neincetata îmbogățire a conștiinței. In comunitatea supusă fără murmur la primirea pasivă a stării lucrurilor din afară, Nietzsche afirmă dreptul și datoria omului de a se elibera de această dominație care era pe cale de a-l înăbuși.

In cultura germană el a readus în sensul ideilor lui Goethe, pe oamenii convinși de ideia că pentru a realiza o artă, o civilizație, o etică superioară, trebuie mai întîi să realizezi *educația ta proprie* și să-ți creezi un *stil interior*. Liheneron, Dehmel, Stefan George, frații Mann s'au format sub semnul său..

Filosofia și-a recîștigat prin Nietzsche puterea, dar sub un unghiu de privire cu totul nou. Ea și-a găsit un domeniu care este al său propriu și în care se cuprinde tot *ce nu este fapt*. Acest domeniu este situat între faptele psihice pe deoparte și cele fizice pe de alta, între faptele reale și ficțiune. Ea se ocupă cu fenomene care nu sunt imaginare, se pot discuta, dar nu au existență proprie și nu se pot constata pur și simplu.

Pentru a urmări influența lui Nietzsche în acest domeniu ar trebui să urmărim cercetările metodice ce s'au realizat cu Dilthey, Simmel, Husser și alții, asupra valorilor — devenite „fapte" din moment ce au fost concepute ca existînd undeva și au fost puse în acțiune.

IZABELA SADOVEANU

■

PROGRAMA DE LIMBA ROMÎNA PENTRU GIMNAZII ȘI LICEE

M. CARP

Zilele trecute Ministerul de Instrucție publică a trimes direcțiunilor școalelor secundare, pentru a se pune în discuția profesorilor, un nou *orar* cu împărțirea ceasurilor de curs, pe obiecte, pentru liceul cu 8 clase.

Cum, de sigur, noul *orar* impune alcătuirea unei *programe* corespunzătoare, la care probabil că se lucrează în Minister, credem că este în interesul bunei ei alcătuiri să se cunoască vederile oamenilor care de mult experimentează programe...

De aceea îmi permit să dau publicității *raportul* pe care l-am făcut, ca delegat al profesorilor de Limba Romînă din Iași, asupra *proectului de programă* alcătuit sub ministeriatul d-lui D. Gusti.

Socot că poate servi ca bază de discuții și că va înlătura unele erori care de mult perzistă în *programele* alcătuite fără o largă și reală consultare a profesorilor de specialitate.

RAPORTUL

sub-comisiunii de Limba Romînă din Iași asupra „Proectului de programă pentru gimnaziile și liceele de băieți și de fete, 1933"

Examinînd *„Proectul de programă pentru gimnaziile și liceele de băeți și de fete" din 1933*, ce ni se trimete spre a ne da părerea, nu putem fi de cît adînc surprinși de contrazicerile, ciudățeniile, confuziile, lipsurile și scăpările din vedere de care abundă, — cînd ne gîndim că această programă este alcătuită, pe baza tuturor programelor de pînă acum, de către o numeroasă comisiune de inspectori și profesori de specialitate, din care mulți sînt și autori de cărți didactice.

Nu este gîndul nostru să facem o critică amănunțită a acestui proect de programă, dar, de vreme ce greșita distribuție a materiei pe clase, cum și însuși quantumum materiei pe care el o propune pentru studiul Limbei Romîne se datoresc incompetenței cu care este alcătuit, — nevoiți suntem să arătăm, prin cîteva exemple, scăderile strigătoare ale proectului acestuia de programă, la specialitatea noastră.

Spicuim dar din însemnările ce ne-am luat.

I. CONTRAZICERI

1. Proectul de programă prevede la *Compuneri*, pentru clasele superioare *„Caracterizări"* de personagii și de opere

citite, — dar între *formele literare* ce se studiază nu este prevăzută și *„caracterizarea"*. Așa dar, elevii *vor face* caracterizări — *fără să știe* ce este... caracterizarea!...

2. Tot astfel, programa propusă impune: „Se vor face exerciții pentru aflarea termenului cel (!) mai *propriu*"; dar la calitățile stilului, ea nu prevede *proprietatea*... Așa dar, elevii vor face aplicații pentru o calitate de stil pe care *nu o cunosc*!...

3. La clasa a IV-a, proectul de programă specifică: „Se interzice *învățarea* pe de rost a teoriilor stilistice", iar cu două rînduri mai jos și în continuare, el cere *„familiarizarea* cu formele literare și calitățile de stil"...

Dar cum să se familiarizeze elevii cu ele, decît învățîndu-le ?...

II. CIUDAȚENII

1. Proectul de programă cere: *„Poeziile nu vor fi prea mult pulverizate prin analize"*...

Bun, — dacă ar fi vorba de niște... șezători literare. În școală însă elevii trebue *să învețe*. Și ceeace prevede aici programa este ca și cum ai impune profesorului de Botanică: „Florile nu vor fi desfăcute în elementele lor... se vor studia așa, pe de-asupra, la vedere".

Dar cum *să înveți* un lucru decît analizîndu-l, discindu-l pentru a-i pătrunde tainele ?

2. Programa prevede: *„Dela clasa III înainte, se vor da și noțiuni elementare de teorie literară"*.

Teorie literară la cl. III, — fie și noțiuni elementare ?

Dar cum să dai elevului cunoștinți pe care nu le poate pricepe, din lipsă de material aperceptiv ? Cum să dai noțiuni de *teorie literară* elevului de cl. III, cînd el nu cunoaște încă ideile de *concret și abstract în stil* (nu în gramatică), pe care le învață de abia în cl. IV-a și fără de care nu se pot pătrunde măcar noțiunile de știință și poezie ?

2. Proectul acesta de programă, urmînd de altfel alte vechi programe, alcătuite de alte comisiuni tot atît de bine orientate, desparte pe *Alecsandri* (pe care-l pune în cl. VII-a) de *Kogălniceanu*, *C. Negruzzi* și *Alecu Russo*, care se studiază în cl. VI-a.

Dar acești patru scriitori sunt fruntașii curentului critic moldovenesc; ei formează un tot inseparabil; au aceleași concepții literare, politice, culturale. Mai mult: activitatea lor, *la un loc*, marchează o nouă etapă în desvoltarea literaturii romîne, o ruptură bruscă și tranșantă cu trecutul.

Cum pot fi studiați separat ?

Să nu ni se obiecteze că Alecsandri a lucrat și în „Junimea", căci se încurcă rău cel ce va face o astfel de obiecțiune.

III. CONFUZII

1. La cl. IV-a proectul de programă prevede:

„Impărțirea compozițiilor după natura lor: științifică, literară".

Autorii programei confundă *„literar"* cu *poetic"*.

Nu știu ei oare că *o compoziție științifică* poate fi IN ACELAȘ TIMP și *literară* (dar nu și *poetică ?*)

Ce fel de clasificare ar fi aceasta ?

E drept că terminologia vulgară opune pe *literar* lui *științific;* dar noi socotim că elevii trebue tocmai feriți de terminologia vagă, aproximativă și trebue deprinși în studiile lor, cu termenii riguros științifici.

Cred autorii proectului de programă — contrariul ?

Deci, compozițiile nu sunt decît: *științifice, poetice* ori *oratorice.*

2. La aceeași clasă proectul prevede:

„Specii de descrieri: tabloul, portretul, pastelul"...

Aici autorii amestecă *formele literare* (moduri de redare) cu *speciile literare* (subdivizii ale genurilor) și, pe de asupra le mai zice, la toate, *„specii"*.

Nu.

Tabloul și *portretul* sunt, în adevăr, *forme* de descrieri (in nici un caz *„specii"* de descriere, căci descrierea nu-i un *gen); pastelul* însă este *o specie* a genului liric — deși se bazează pe descriere. (Explicarea se găsește în orice bun manual didactic).

Așa dar, tabloul, portretul și... pastelul nu pot fi puse la aceeași rubrică, cu titlul comun de „specii", cum face programa ce analizăm.

3. La *Teoria literară* dela cl. V-a, proectul de programă pune *proverbele* și *ghicitorile* la *genul liric.*

Ce lirism au găsit autorii lui la aceste *specii ale genului didactic* (cele mai depărtate nu numai de lirism, dar chiar de poezie!...) nu putem înțelege.

4. Tot așa, *fabula* și *anecdota* sunt trecute la *genul epic.*

De ce ?

Nu vedem alt motiv decît că autorii proectului de programă au voit să desființeze genul didactic.

...Adică, pe *La Fontaine* și pe *Gr. Alexandrescu!...*

Dar, Dumnezeule mare, ce lipsă de înțelegere a însuși fundamentului creațiunii poetice!...

IV. LIPSURI

1. Se cunoaște obiecțiunea ce se aduce de obiceiu programelor: că sunt prea încărcate din cauză că sunt făcute de profesori de specialitate care nu pot renunța la cele mai neinsemnate amănunte din obiectul lor.

Probabil, ca să scape de această imputare, proectul de programă ce analizăm a simplificat și a redus, a redus și a simplificat cu nemiluita.

Din nefericire, la Limba Romînă a sărit peste cal...

Proectul de programă nu a ținut seama de *partea de cultură generală* a cursului de Limba Romînă, așa că a tăiat din materie și lucruri care formează *terminologia elementară de cultură* a unui absolvent de liceu.

Și atunci după programa ce ni se propune, un elev va putea eși din liceu fără să știe ce este o *apostrofă*, ce este o *perifrază*, o *hiperbolă, prosopopee, antiteză, reticență;* fără să știe ce este puritatea (deci, ce este un *neologism,* un *arhaism*, un *provincialism*, în limbă); ce este *naivitatea, armonia, fineța;* fără să știe ce este o *paralelă* (deși, de sigur, teza de Romînă la bacalaureat va fi vre-o... paralelă!), ce este o *caracterizare;* tot astfel, elevul va putea eși din liceu fără să știe ce este o *recenzie*, o *cronică literară*, etc., — adică o sumă de cunoștinți fără de care cineva nu poate deschide gura într'o discuție cît de simplă, fără de care nu poate lua în mînă o revistă literară...

Probabil că, in gîndul autorilor proectului de programă, aceste cunoștințe sunt de categoria cutărui domnitor din a nu știu cîtea dinastie egipteană, ori a cutărui apendice de la vre-o vietate care a trăit acum cîteva mii de ani...

2. O altă lacună mare pe care o are proectul de programă este lipsa de *priviri generale*, de *introduceri* la autori care încep o *o nouă epocă* în evoluția literaturii.

Din pricina aceasta, autorii studiați stau în aer, fără legătură cu epoca lor și cu spiritul vremii, iar aportul lor, noua directivă rămîne o enigmă pentru elevi, — dacă nu-i lămurește, din proprie inițiativă și peste programă, profesorul lor.

Programa ar trebui să prevadă astfel de *introduceri*, fără de care nu se pot înțelege cum trebue *Văcăreștii, Asaki-Eliade, Kogălniceanu — Negruzzi — Russo — Alecsandri, Maiorescu — Eminescu — Caragiale*, etc.

3. In sfîrșit, credem că numai datorită unei greșeli dela tipografie, proectul de programă nu are, *tocmai* la clasa III-a, partea corespunzătoare de *Sintaxă.*

■

Cu astfel de cunoștinți și cu astfel de pricepere, programa alcătuită ca proect nu putea fi de cît așa cum se prezintă.

1. In clasele I, II și III se repetă mereu *aceeași* gramatică, cu desvoltări și amplificări: în toate clasele, egal, morfologie și sintaxă, așa că elevii au impresia că sunt ținuți în loc, că au de-a face cu lucruri cunoscute.

Dacă se pot pricepe în clasa la care sunt prevăzute, la vîrsta pe care o au elevii, cutare şi cutare chestiuni, proectul de programă nu se întreabă. Astfel, el prevede *atributul, substantival în genetiv* la cl. I, cînd elevul nu poate înţelege raporturile de *genetiv subiectiv, genetiv obiectiv, genetiv explicativ*, etc. De asemenea *comparaţia* adjectivelor, prevăzută la cl. I, nu poate fi înţeleasă de elevii acestei clase în toate subtilităţile ei de „superioritate", „inferioritate", „absolut", „relativ", etc.

In clasa a II-a proectul de programă prevede de asemenea chestiuni care trec peste puterea de înţelegere a vîrstei elevilor acestei clase cum sunt: scurtarea subordonatelor, unele circumstanţiale, etc.

Proectul de programă pune apoi *genul liric* în cl. V-a, cînd elevii nu au sufletul pregătit pentru toate categoriile lirismului, şi mai ales pentru cele mai însemnate...

2. Se prevăd în proectul de programă lămuriri scurte asupra unor specii literare, începînd chiar din cl. III-a, cînd elevii nu au materialul aperceptiv pentru înţelegerea lor, după cum am arătat mai înainte. Dar mai ales, întru cît acele specii vor fi studiate temeinic în clasele următoare, este inutil să li se dea elevilor, mai înainte, cunoştinţi incomplete şi deci, fatal, inexacte.

De asemeni, în cl. IV-a se anticipează asupra unor specii ce se vor studia în clasele următoare, ca *pastelul, nuvela*, etc., care nu pot fi bine înţelese decît pe baza unui complex de cunoştinţe.

3. Unele chestiuni nu sunt puse la locul lor.

Astfel în cl. V-a, după ce s'au studiat deja genurile: liric, epic, dramatic, etc., este prevăzută chestiunea *deosebirii de fond şi formă dintre compoziţiile ştiinţifice şi cele poetice*, chestiune care-şi are locul înainte, la clasificarea genurilor, dar nu după ce ele au fost studiate.

De astă dată aici, mărind confuzia şi haosul, proectul de programă vorbeşte de *„proză şi poezie"*, tot după limbajul vulgar, în loc să facă opoziţia exactă: *proză* şi *vers!...*

4. Ca încheere generală asupra relei alcătuiri a acestui proect de programă, vom observa că autorii nu au, asupra studiului limbii romîne în liceu, o concepţie clară, care să le dea putinţa de a prevedea în programă toate cunoştinţele cerute de rostul acestui obiect de învăţămînt şi de a le distribui pe clase în proporţiile cele mai potrivite şi în ordinea impusă de vîrsta şi puterea de înţelegere a elevilor.

■

Aceste constatări ne impun sarcina de a da un alt proect de programă, pentru Limba Romînă, care să corespundă nevoilor învăţămîntului.

In linii generale, **materia teoretică** socotim că trebue împărţită astfel:

a) In primele trei clase ***Gramatica.***

b) In clasa IV-a ***Stilistica.***

c) In clasa V şi parte din a VI-a ***Teoria genurilor literare.***

d) In restul clasei VI şi în clasele VII şi VIII ***Istoria limbii şi literaturii romîne.***

Astfel, distribuim cursul de Limba Romînă, pe clase, în modul următor:

CL. I: Noţiuni generale şi elementare de *Morfologie* şi *Sintaxă.*
CL. II: *Morfologia* (cu *Fonetica* strict necesară).
CL. III: *Sintaxa generală.*
CL. IV: *Stil şi compoziţie. Sintaxa specială* (în legătură cu stilul).
CL. V: *Genul epic* şi cel *didactic. Compoziţiile oratorice.*
CL. VI: *Genul liric* şi cel *dramatic. Istoria limbii şi literaturii vechi*, pînă la Şcoala Ardeleană.
CL. VII: *Istoria literaturii* dela Şcoala Ardeleană până la „Junimea".
CL. VIII: *Literatura nouă. Sinteza generală.*

Nu intrăm în discutarea mai amplă a acestei repartizări a materiei; ea rezultă în parte din obiecţiile ce am adus proectului de programă ce ni s'a prezentat.

Vom arăta aici numai următoarele considerente:

Nu am prevăzut *genul liric* şi cel *dramatic* la cl. V-a, ci le-am trecut la cl. VI-a pentru că elevii de cl. V-a nu au, o repetăm, desvoltarea psihică pentru înţelegerea *cu sufletul* a poeziei lirice, şi nici maturitatea de gîndire şi cunoştinţele necesare ca să înţeleagă conflictele dramatice.

De altfel, dînd mai mare extindere în programă studiului genurilor literare, nu o facem în detrimentul istoriei literaturii, ci din contră, în slujba ei, pentrucă lecturile şi analizele făcute cu ocazia teoriei genurilor vor folosi elevilor pentru istoria literaturii.

Am prevăzut *originea limbii* în cl. VI-a pentru că ea se poate înţelege de elevi pe baza cunoştinţelor lor de la *Istorie* despre originea poporului romîn. Plusul de cunoştinţi filologice de care au nevoie pentru studierea originii limbii romîne în legătură cu limba comună latină nu constitue o dificultate pentru elevii acestei clase, căci nu li se cer cunoştinţi întinse filologice, ci cîteva noţiuni elementare.

De altfel, experienţa de pînă acum ne arată că se poate face studiul originii limbii romîne şi a dialectelor în cl. VI-a.

■

Şi acum, dăm în detalii proectul nostru de programă, pe clase, cu următoarele lămuriri preliminarii:

1. Nu ne ocupăm aici decît de quantumum şi repartizarea *materiei teoretice* şi deci

2. Lăsăm așa cum sunt în proectul de programă paragrafele: *Citire*, *Lectură particulară*, *Exerciții de vorbire* și *Compuneri*, afară de clasele unde e cu totul altă materie.

Aceasta, pentrucă:

a) Ne-a lipsit timpul să le modificăm pe toate unde este nevoie.

b) In cea mai mare parte pot rămine așa cum au fost prevăzute în proectul de programă.

c) Lectura particulară e mult mai bogată, de fapt, la elevi decît se prevede în proectul de programă. Ceeace-i prevăzut acolo ar fi mai curînd lectura *obligatoare* particulară a elevilor.

d) Dacă se va admite programa noastră, firește că va trebui să se pue de acord cu ea și celelalte paragrafe.

Iată programa ce propunem:

CLASA I.

A. MORFOLOGIA. *Părțile de cuvînt*. Cuvinte flexibile. Ideea de cuvînt invariabil.

Substantivul: număr, gen, caz. Substantiv comun și propriu. Declinarea nearticulată a substantivului, după genuri.

Articolul nehotărît. Articolul hotărît enclitic. Declinarea articulată a substantivelor.

Adjectivul. Adjectiv de două și de o terminație. Declinarea adjectivului singur și cu substantivul.

Pronumele. Pronumele personal și declinarea lui. Cunoașterea rațională a formelor scurtate. Pronumele posesiv, demonstrativ și relativ-interogativ.

Numeralul cardinal și ordinal.

Verbul. Forma activă și pasivă. Modurile și timpurile. Conjugările. Verbele auxiliare *a fi* și *a avea*.

B. SINTAXA. *Propoziția*. Cunoașterea subiectului și a predicatului. Ideea de atribut. Ideea de complement. Complementul drept. Circumstanțialele de loc și timp.

Fraza. Cunoașterea propozițiilor principale și secundare.

NOTA. — Din *Sintaxă* se vor da numai simple și ușoare elemente, atît cît trebue elevului ca să înțeleagă ideea de *gîndire* și *legături de gîndire*.

In *Morfologie* se va stărui ca ideile de categorii gramaticale să fie înțelese de elevi, și se vor învăța cît se poate de bine declinările și conjugările. Invățarea acestora, odată înțelese, se va face mecanic, bazîndu-se pe memorie. Tabelele conjugărilor, în special, vor fi știute de elevi pe din afară, ca și tabla înmulțirii la aritmetică.

Noțiunile de morfologie și sintaxă vor trebui adîncite prin foarte multă analiză gramaticală, făcută atît oral, cît și în scris, în clasă.

Cu prilejul analizelor se vor da și îndrumări pentru ortografie, mai ales punctuația și scrierea corectă a pronumelor scurtate.

CLASA II.

Gramatica. In clasa II-a studiul gramaticei are de obiect mai ales stăpînirea deplină a *Morfologiei*. De aceea se prevăd în această clasă toate chestiunile de morfologie, cu formele neregulate și excepțiile de tot felul.

De sigur că înțelegerea și raționamentul stă la baza studiului formelor gramaticale; dar și învățarea mecanică se va aplica totdeauna acolo unde își are locul, mai ales, de pildă, la conjugări.

A. MORFOLOGIA. *Părțile de cuvînt* flexibile și neflexibile.

Substantivul. Felurile substantivului: comun și propriu; concret și abstract; colectiv; material. Numărul. Substantive defective: singularia și pluralia tantum. Substantive cu forme ori înțelesuri diferite la plural. Substantive cu forme multiple. Genurile. Substantive epicene și mobile. Cazurile. Declinarea articulată și nearticulată. Declinarea numelor proprii. Schimbări fonetice la declinări.

Articolul nehotărît, enclitic, adjectival și posesiv. Declinarea lor.

Adjectivul. Felurile. Declinarea, singur și cu substantivul. Gradele de comparație. Intrebuințarea substantivală a adjectivului.

Pronumele personal, posesiv, demonstrativ, relativ-interogativ, nehotărît. Toate formele, întrebuințate și declinarea lor.

Numeralul cardinal, ordinal, distributiv, adverbial, multiplicativ, nehotărît. Declinarea, toate formele și întrebuințările lor.

Verbul. Forma activă, pasivă, reflexivă (și reciprocă). Persoană și număr. Moduri și timpuri. Verbe tranzitive și intranzitive. Conjugările. Forme speciale (perifrastice, populare, inverse). Verbe ajutătoare. Verbe neregulate. Verbe unipersonale și defective.

Adverbul. Felurile adverbelor. Comparația. Locuțiuni adverbiale.

Prepoziția simplă și compusă. Locuțiuni prepoziționale.

Conjuncția. Felurile conjuncțiilor. Locuțiuni conjuncționale.

Interjecția. Intrebuințările ei. Locuțiuni interjecționale.

Formarea cuvintelor. Derivare și compunere. Schimbarea funcțiunii gramaticale. Familii de cuvinte.

Sinonime și *omonime*.

Etimologii populare.

Idiotisme.

B. SINTAXA. *Propoziția* principală și secundară. Com-

pletă şi eliptică, simplă şi desvoltată, afirmativă şi negativă. *Subiect şi predicat.* Predicat verbal şi nominal. Acordul. *Atributul* exprimat prin substantiv, adjectiv, verb ori adverb, fără subîmpărţiri. *Complementul* drept şi nedrept. *Circumstanţialul* de loc, timp şi mod.

Fraza. Coordonare şi subordonare. Propoziţiile secundare atributive, completive drepte şi nedrepte. Circumstanţiale de loc, timp şi mod.

Punctuaţia mai ales cu prilejul sintaxei şi al compunerilor.

CLASA III.

NOTA. — La paragraful „*Citirea*" se elimineazā din proectul de programă aliniatul al treilea tot şi sfirşitul aliniatului al patrulea („Noţiuni de versificaţie").

Gramatica. In clasa a III-a scopul studiului la Limba Romînă este cunoaşterea deplină a *Sintaxei generale.*

A. MORFOLOGIA. Repetarea, cu mici completări, a materiei de cl. II-a, mai ales prin analiza gramaticală şi cu ocazia studierii sintaxei.

B. SINTAXA. *Propoziţiunea* principală şi secundară. Propoziţiile principale după tonul vorbirii. Propoziţii complete şi eliptice, simple şi desvoltate, afirmative şi negative. *Subiect şi predicat.* Prin ce se exprimă ele. Predicat verbal şi nominal. Acordul dintre subiect şi predicat. *Atributul* şi felurile lui: adjectival, substantival în genetiv (posesiv, al autorului ori cauzei, explicativ, subiectiv şi obiectiv), prepoziţional, apoziţional, verbal şi adverbial. *Complementul* drept şi nedrept. *Circumstanţialul* de loc, timp, mod cauză, scop, condiţie, concesie, consecuţie.

Ordinea cuvintelor în propoziţie.

Fraza. Felurile propoziţiilor secundare: subiectivă, predicativă, atributivă, obiectivă dreaptă şi nedreaptă, circumstanţială. (De loc, timp, mod, cauză, scop, condiţie, concesie, consecuţie). *Scurtarea şi substituirea* propoziţiilor secundare. *Propoziţii eliptice.* Coordonare şi subordonare.

Vorbirea directă şi indirectă.

Corespondenţa timpurilor.

Expresiuni impersonale.

Perioada.

Punctuaţia studiată în raport cu gîndirea.

CLASA IV.

A. Rămîne neschimbat paragraful „CITIREA", dar se adaugă: „Se vor citi poezii lirice culte şi populare, epice culte şi populare, poezii didactice, schiţe, o piesă uşoară de teatru, un mic discurs".

B. COMPOZIŢIA. *Fazele compoziţiei:* invenţiunea, dispoziţiunea (planul) cu părţile sale (introducerea, tratarea, încheerea) şi stilizarea.

Impărţirea compoziţiilor: ştiinţifice, poetice, oratorice. *Poezia populară şi cea cultă. Clasificarea compoziţiilor poetice:* genul liric, epic, didactic, dramatic.

Indrumări generale asupra compoziţiilor cu ocazia şi în vederea compunerilor.

C. STILUL. *Calităţile stilului.* Calităţi generale, (claritatea, puritatea, proprietatea, naturalul, preciziunea, nobleţa, armonia) şi particulare (armonia imitativă, energia, fineţa, naivitatea, vehemenţa, măreţia, sublimul). *Stilul figurat.* Figuri de vorbă (metafora, metonimia, sinecdoca) şi de cugetare, (comparaţia, perifraza, apostrofa, interogaţia, exclamaţia, alegoria, enumeraţia, gradaţia, blestemul, hiperbola, ironia, repetiţia, prosopopeea, antiteza, reticenţa).

Noţiuni de versificaţie: ritm, rimă, măsură, cezură. Strofa.

D. FORME LITERARE. *Descrierea* (ştiinţifică, poetică, oratorică). Tabloul, portretul, paralela, caracterizarea. *Naraţiunea* (ştiinţifică, poetică, oratorică). Dialogul. *Analiza:* articolul, recenzia, esseul, şarja, cronica.

E. GENUL ISTORIC: biografia, autobiografia, memoriile, amintirile, legenda istorică, cronica, istoria propriu zisă. Isvoarele istorice.

NOTA. — Rămîn cum sunt prevăzute în proectul de programă paragrafele *Lectura particulară* şi *Gramatica.*

CLASA V-a

TEORIE LITERARĂ. a) *Genul epic:* balada populară, balada cultă, colindul, cîntecul de stea, pluguşorul, oraţiile de nuntă, legenda epică, poema eroică, epopeea, epopeea eroicomică; povestea, nuvela, schiţa, romanul.

b) *Genul didactic:* proverbul, ghicitoarea, fabula, satira didactică, anecdota, poema didactică, scrisoarea literară.

c) *Compoziţiile oratorice. Genul deliberativ:* discursul politic, militar, judiciar cu subdiviziunile lor. *Genul demonstrativ:* discursul academic şi religios cu felurile lor. Discursul ocazional.

NOTA. — Cu ocazia şi în vederea *compunerilor* se vor da îndrumări generale asupra *Dării de seamă* şi asupra *Analizei literare.*

CLASA VI-a

A. TEORIE LITERARĂ. a) *Genul liric:* doina, bocetul,

cîntecul de lume, strigăturile; elegia, oda, pastelul, idila, meditația, cîntecul, satira lirică, epigrama.

b) *Genul dramatic:* Tragedia clasică veche, tragedia clasică modernă, tragedia Shakesperiană, drama romantică, drama modernă. Comedia.

B. ISTORIA LIMBII. *Originea* limbii romine. *Elementele constitutive* ale limbii romîne: fondul latin, elementul băștinaș. *Influențele străine. Paralelă sumară între formele romînești și cele latine* pe baza cîtorva principii de limbă și a cîtorva indicații asupra latinei vulgare.

Dialectele limbii romine: lecturi și principalele caracteristice.

Vechiul alfabet.

C. ISTORIA LITERATURII. 1. *Literatura religioasă.* Introducere asupra apariției culturii la Romîni. Cele mai vechi manuscrise: Codicele Voronețian, Psaltira Scheiană. Tipăriturile romînești ale lui Coresi. Insemnătatea lui Coresi pentru începuturile limbii scrise la Romîni. Introducere asupra rolului cultural al domnitorilor (Matei Basarab și Vasile Lupu, Constantin Brîncoveanu). Mitropoliții și rolul lor cultural. Simion Ștefan. Varlaam. Dosoftei. Biblia dela 1688. Antim Ivireanu.

2. *Literatura istorică.* Introducere asupra epocei cronicarilor și a apariției cronicei la noi. Ureche, Miron Costin, Stolnicul C. Cantacuzino. Ion Neculcea. Rolul cronicarilor în desvoltarea limbii noastre scrise. Dimitrie Cantemir.

3. *Literatura populară* ne scrisă, ca cea mai veche literatură romînească. Cărțile poporane.

D. LECTURA PARTICULARA. Citiri din Onciu, Xenopol, Pîrvan. Philippide pentru originea poporului și limbii romîne. Citiri din cronicarii Miron Costin, Ion Neculcea și Stolnicul Cantacuzino, din D. Cantemir. Antim Ivireanu. Didahii.

CLASA VII-a

A. ISTORIA LITERATURII. 1. *Școala Ardeleană.* Introducere asupra împrejurărilor care i-au dat naștere. Samuel Micu, Gh. Șincai, Petru Maior, Budai-Deleanu. 2. *Curentul latinist.* Introducere asupra stării culturale în Principate. Gh. Lazăr, T. Cipariu, Laurian. Rezultatele curentului latinist. Rolul lui în viața limbii literare. 3. *Inceputurile literaturii în Principate.* Văcăreștii, influențele exercitate asupra lor. Conachi. Cîrlova. 4. *Marii importatori de cultură.* Introducere asupra epocei lor: contactul cu literaturile Apusului. Gh. Asaki, Eliade Rădulescu, Gr. Alexandrescu, N. Bălcescu, D. Bolintineanu, N. Filimon. 5. *Curentul critic moldovenesc.* Introducere asupra cauzelor ivirii lui. M. Kogălniceanu, C. Negruzzi, Alecu Russo. V. Alecsandri, I. Ghica, Al. Odobescu,

Hasdeu. Luptele pentru directivele culturale și pentru formarea limbii literare.

B. LECTURA PARTICULARA. Citire din Șincai, Petru Maior, Cipariu, Eliade Rădulescu, Bălcescu (Istoria Rominilor sub Mihai Viteazu, biografii, Puterea armată). Gr. Alexandrescu, Kogălniceanu (critică, discursuri). Alecu Russo (Cugetări, Critice, Cîntarea Rominiei, Amintiri, Soveja). Alecsandri (poezii, proză, teatru). C. Negruzzi, (Nuvele, Scrisori), I. Ghica (Scrisori)), Odobescu (Pseudokyneghetícos, studii), Hasdeu (pagini de istorie, etimologii, poezii).

NOTA. — Rămin neschimbate *Exercițiile de vorbire* și *Compuneri.*

CLASA VIII-a

A. ISTORIA LITERATURII. Introducere asupra stării culturale la apariția „Junimei". Maiorescu, Eminescu, Creangă, Lambrior, Gh. Panu, Caragiale, Vlahuță, Dobrogeanu-Gherea, Duiliu Zamfirescu, Delavrancea, Slavici, V. Conta, Coșbuc, Iosif, Hogaș, Sandu-Aldea, P. Cerna, D. Anghel, Al. Philippide, Jean Bart.

B. LECTURI ȘI ANALIZE asupra lucrărilor scriitorilor în viață, începînd cu Brătescu-Voinești și Sadoveanu, pînă la cei mai noi. Lucrările se vor face după înclinările și alegerea (aprobată de profesor) a elevilor, putîndu-se analiza și scriitori încă neconsacrați.

C. LUCRARI DE SISTEMATIZARE pentru evoluția literaturii romîne, pe epoci, pe genuri literare, pe curente ori școli literare, etc.

NOTA EXPLICATIVA. — La *Compozițiile oratorice* (nu „Genul oratorie", cum greșit spun unii), am înlocuit vechea clasificare („Discurs *deliberativ, demonstrativ* și *judeciar"*) prin singura logică: *Gen deliberativ și gen demonstrativ* pentru că *discursul judeciar* este de fapt o *specie* a *genului deliberativ* (doar că se ține în fața instanțelor judecătorești).

In vechea clasificare se îmbinau după cum lesne se vede, *două criterii diferite* de împărțire a discursurilor: Acel al *ținței urmărite* (pentru deliberativ și demonstrativ) și acel *al locului* unde se ține (pentru cel judeciar), — ceea ce nu se poate admite într'o bună clasificare.

M. CARP

T O R S U L   S I M U

H. B L A Z I A N

Intr'una din numeroasele sale peregrinări artistice în străinătate, neobositul cercetător şi iubitor de artă d. Anastase Simu a achiziţionat la Neapole în 1907 un splendid granit egiptean, reprezentînd un fragment de statuetă feminină.

Statuia aceasta fusese adusă probabil din Egipt acum 2000 de ani ca să împodobească templul zeiţei Isis din Pompei.

Odată cu distrugerea templului a fost sfărîmată şi statueta, din care s'a păstrat numai fragmentul care se află în Muzeul Simu.

Arheologii străini care au trecut pe la noi s'au oprit adesea uimiţi în faţa acestui superb exemplar sculptural, dar nici unul pînă în vremea din urmă n'a isbutit să-i identifice cu preciziune origina şi nici să descifreze misterioasa inscripţie heroglifică care-l împodobeşte.

Intr'un recent studiu publicat de savantul egiptolog din Hildesheim, profesorul Günther Roeder, se arată pentru întîia dată epoca arheologică căreia îi aparţine torsul, cunoscut astăzi în lumea arheologică sub denumirea de „torsul Simu", cercetătorul isbutind să descifreze şi inscripţia care sintetizează în semnele vremii următoarea rugăciune:

....aceia care în ceruri merge pentru că nici o greşală nu i se poate afla,
aceia pe care surorile ei Isis şi Neftes o laudă...
preoteasa templului, Mehnet numită,
fiica maimarelui templelor,
a celui ce învălue mădularele Domnului,
născută din preoteasa...
Ea spune: O, voi cîţi păşiţi în minunatele locuri,
voi cîţi treceţi spre mîndrele ţinuturi verzi
spre a vă închina la sărbătorile începuturilor de anotimpuri,
întoarceţi privirea către această figură
şi dăruiţi-i regeasca ofrandă.
Dacă veţi spune ori veţi înfăptui perţfa ce mi se cuvine,
pentru că sunt o servitoare a Domnului,
vi se va da şi vouă la fel de către acel ce va veni apoi
şi de către acel ce pămîntean trăeşte....
Statuia ridicată a fost pentru a pomeni pe tatăl şi pe mama sa în acest templu.

Şi tot astfel lîngă mama zeilor care se află în...
(Restul inscripţiei s'a pierdut).

Profesorul Günther Roeder arată că torsul acesta, a cărui înălţime este de 25.5 cm., este lucrat în granit negru şi aparţine unei femei în mers, ale cărei braţe sînt lipite dealungul coapselor.

In partea de sus, statueta e retezată între şolduri şi piept; iar jos — în dreptul genunchilor. Trupul e înfăşurat într'o fişie subţire de vestmînt, care înveleşte formele atît de aproape, încît lasă să strălucească desluşit toate contururile. Coapsa stîngă, scoasă puţin în afară, e limitată în poziţia ei de o linie curbă, mergînd spre şoldul stîng. Silueta e sveltă, dar împlinită cu carnaţie tare; formele rotunde sînt ale unei femei nu prea tinere. Totuşi, braţele sînt subţiri şi mîinile înguste, cu degetele neobişnuit de lungi.

Pe stîlpul de reazim se află săpată adînc inscripţia, lată de 4,5 cm.; (lăţimea fiecărui semn e de 13-14 mm.). Conturul neascuţit al semnelor este în contradicţie cu execuţia plastică metalic de dură şi întărită de luciul şlefuelii.

Aceiaşi opoziţie se întîlneşte şi la alte lucrări din epoca Saită şi Ptolemaică timpurie. Mai ales la aceasta din urmă, însă rareori la acelaşi obiect. O ceaşcă de ardezie a lui Psametic al II-lea din Heliopolis, are heroglifele adînc săpate pe pereţii plaţi. Deasemeni, o ceaşcă de bazalt a lui Ptolemaios I.

Spre deosebire de aceasta există reprezentări şi inscripţii cu margini neîngrijite pe un ceas de apă din granit cenuşiu.

La sarcofagiile de granit din epoca Saită se întîlneşte aceiaşi opoziţie de notorietate publică între felurile pietrei întrebuinţate: granit puţin dur, şi granit aspru, uşor netezit, pe care reprezentările şi heroglifele se obţin uşor şi cu contururi moi. Granitul pietros şi fin este lustruit pînă la strălucire; imaginile şi semnele sînt săpate cu contururi tari şi adînci. Aceiaşi observaţie se poate face şi pentru Stelele romano-ptolemaice, spre exemplu la Stela Satrapului, extrem de aspră în opoziţie cu caracterul nehotărît al Stelei Piton.

După conţinutul inscripţiei şi după caracterul ei, torsul se poate considera ca datînd din epoca Saită, deci între epoca regilor Nubieni (din dinastia a XXV-a) şi Ptolemei, aproximativ 700—300 înainte de Cristos. Mai precis nu se poate pronunţa autorul studiului de care ne ocupăm, din cauza lipsei unei paleografii heroglifice.

Tipul şi particularităţile arheologice ale piesei dau însă un neînsemnat punct de orientare.

O femee în mers, cu haina strîns lipită de trup, şi cu

miinile atirnind in jos nu constitue nimic deosebit și nu conține nici un moment de artă mai însemnat.

Esențialul este, făcind abstracție de brațele neobișnuit de lungi și de îngustimea miinii, *forma pîntecelui*, cu ombilicul mult adincit, și proeminența foarte deslușită, deși învălită în haină, a părții inferioare a pintecelui.

Pîntecele nu-i al unei fete, ci este puțin ascuțit ca al femeilor care au avut copii. Ombilicul este așezat pe partea superioară a bazinului.

Unde se mai intilnesc aceste particularități ?

Nu s'au găsit prea multe statui feminine bine conservate, din toate epocile artei egiptene. Această statuă a femeii în mers înfățișează o marcată adîncire a trupului mai jos de piept, care deobicei e redus. Urmează apoi o umflătură în dreptul șoldurilor rotunjite, apoi una mai pronunțată peste arcul întins al coapsei inferioare.

Cicatricea ambilicului nu-i aproape deloc vizibilă Coborirea pîntecelui, foarte puțin suplu, spre partea inferioară, este marcată de un triunghiu ce se reliefează deasupra hainei și care e puțin vizibil în zilele slab luminate, dar apare deslușit la lumină mai puternică.

Piciorul sting este așezat puțin înaintea celuilalt, dar nu atît de departe ca la statuile masculine.

Acest tip s'a menținut dealungul timpurilor fără a se schimba prea mult.

Statuia unei fete tinere din Amarna arată însă ce corp însuflețit poate crea un sculptor independent și personal.

Demnă de atenție este statuia Nophret-ei din Berlin, sculptată în piatră calcaroasă, cu formele feminine apărînd lămurit, cu toată învestmîntarea strictă.

E totuși departe de trupul idealizat al fetei tinere.

In vremea dinastiei a XXV-a, pe la 700 inainte de Christos, dintre numeroasele curente artistice parcurse se desprinde un nou ideal de frumusețǎ feminină: trupuri pline, cu forme moi și rotunjite, cu sînii aproape semisferici, bine prinși de bustul vînjos.

Acest tip iese la iveală din timp în timp în secolele următoare, iar sub Ptolemei e remarcat în statui și reliefuri. In realizările plastice ale acestui tip e caracteristică tratarea realistă a pîntecelui și înfățișarea părții superioare a trupului.

Pîntecele nu e proeminent și muntele lui Venus nu e marcat. Ombilicul se desenează însă mai deslușit ca pînă aci. Aceste figuri au o înrudire neîndoiasă cu torsul Simu, și după ele îl putem reconstitui și pe acesta.

Figura de bronz Takușit din Atena, este una din cele

Fig. 1 — **Torsul „Simu" văzut din față.**

Fig. 2 — Torsul „Simu“ văzut din profil.

Fig. 3 — **Torsul „Simu" văzut din spate, cu inscripţia heroglifică.**

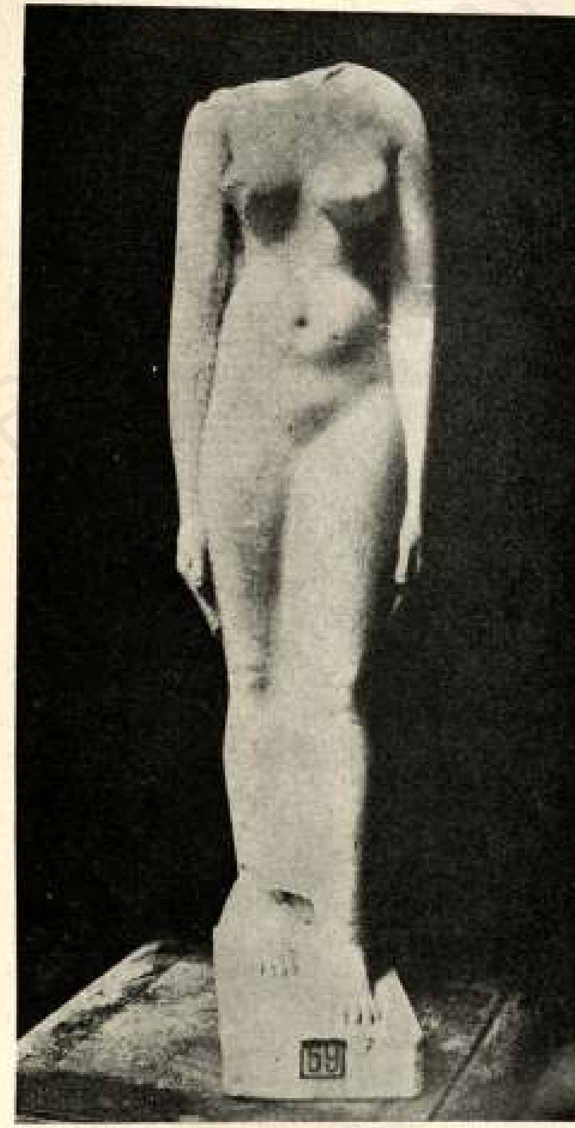

Fig. 4 — Statuetă din Alexandria, foarte asemănătoare cu torsul „Simu".

Fig. 5 — Statueta din Alexandria văzută din profil.

acoperit de haina femeii. Din aceleaşi motive şi pîntecele este puţin modelat, mai ales atîta timp cît picioarele sînt aşezate unul lîngă altul. Muntele lui Venus e însă deslușit marcat prin triunghiul de deasupra hainei.

Aceste caractere se întîlnesc la soţia lui Mikerinos, iar în vremurile mai noi la statuia de lemn a reginei Ahmose din Turin. Piciorul sting fiind plasat mai înainte, se întăreşte şi reprezentarea încheeturii coapsei superioare, ca în figura de lemn a reginei Ahmose din Cairo.

Renunţarea la o mai pronunţată modelare a corpurilor feminine se menţine şi în dinastia XXV, ca în figurile zeiţelor, puternice şi nu prea svelte, avînd sînii potrivit de rotunzi.

La soţia zeului Anchnes-Nofer-ab-Rê apare deodată reprezentarea naturalistă a unui trup feminin cu forme rotunde şi pline, mai puţin atent la tratarea pîntecelui decît la forma mijlocului, cu proeminenţa mai pronunţată a şoldurilor, şi cu forma aproape semisferică a sînilor.

Este primul exemplar al noului tip.

Faţă de statuile zeiţelor epocii ptolemaice, statuia de granit din Berlin e naturalist tratată, cu toate că-i legată de o severă stilizare.

Ombilicul este abia marcat, plat. Şoldurile sînt bine reliefate. Haina e foarte strînsă pe trup, chiar şi pe picioare, unde nu e de loc lărgită. Sînii sînt rotunzi, dar nu mai plini decît la statuile vechiului regim. Din profil se vede spatele plin.

In şirul statuilor citate, torsul Simu ocupă un loc de seamă, atît prin misterioasa lui inscripţie, cît şi prin arta cu care această inscripţie a fost săpată.

Nu se poate spera ca părţile ce lipsesc să mai existe în alte colecţii. Figura pare să fi fost spartă, spre a fi complect distrusă.

A fost adusă, cum am arătat, din antichitate în Italia, la Pompei, — iar fărîmarea s'a produs probabil odată cu stîrpirea cultului zeiţei Isis.

Profesorul Günther Roeder, director al Muzeului de egiptologie din Hildesheim (Pelizaeus Museum) a rămas profund impresionat de frumuseţea torsului preotesei din Sais, achiziţionat de d. Anastase Simu, şi şi-a publicat observaţiunile în volumul omagial tipărit cu prilejul unei recente aniversări a marelui arheolog F. L. Griffith.

Atrăgînd atenţiunea asupra acestui studiu, am ţinut să subliniem valoarea deosebită a unui exemplar dintre cele mai preţioase ale colecţiei realizate de d. Simu cu sacrificiul unei vieţi întregi închinate numai artei.

H. BLAZIAN

A L B E R T   S P A I E R

N T A T U

Plecat din Iaşi înainte de războiu şi stabilit în Franţa pentru care luptă în războiul mondial din 1914—1918 (Marna şi Verdun) fiind de două ori rănit, primit, graţie lui E. Boutroux în cercul intim de discuţii al lui Bergson care-l aprecia mult, Albert Spaier moare înainte de a-şi fi spus ultimul cuvînt în filosofie.

E greu de spus care ar fi fost cursul urmat de gîndirea lui Spaier, dacă acesta ar mai fi trăit. In ultima vreme, l-au preocupat probleme de logică pură, de filosofie matematică şi de metafizică.

Din ceeace a scris pînă la prematura-i dispariţie, putem spune că Spaier, depăşind dualismul bergsonian şi exclusivismul epistemologic tindea, cum o remarcă de altfel J. Benrubi [1]) către o sinteză a intuiţionalismului şi intelectualismului, a sensualismului şi raţionalismului, a calităţii, şi a cantităţii.

Sursele din care s'a hrănit cugetarea sa au fost: curentul psihologiei gîndirii din Germania (Denkpsychologie), îndeosebi şcoala descriptivă dela Würtzburg (Marbe, Ach, Bühler), fenomenologia, realismul englez şi metafizica franceză. Aceste varii influenţe, l-au dus poate la acea poziţie intermediară între raţionalism şi sensualismul empiric. Toate acestea se între raţionalism şe sensualismul empiric. Toate acestea se vor întîlni în filosofia lui Spaier, îmbinate însă într'o concepţie personală, omogenă şi originală.

Problema esenţială care l-a preocupat în mod constant, absorbindu-i puterea de meditaţie, a fost analiza „gîndirii concrete", a raporturilor dintre imagine şi gîndire. Ea stă ca un privot central în speculaţiile sale, dînd într'un fel măsura pătrunderii sale filosofice.

Pentru a explica psihologic gîndirea judicatorie, Spaier analizează relaţiile dintre imagine ca dat sensibil, şi concept, ajungînd la concluzia că vechiul dualism psihologic, care făcea distincţie între materia (imaginile) din conştiinţă şi *funcţiunile* sufleteşti, nu era întemeiat, întrucît orice imagine implică totdeauna o semnificaţie şi orice concept cuprinde elemente sensibile, concrete.

[1] „Les sources et les courants de la philosophie contemporaine en France", tom II, p. 930.

Pentru a dovedi că în ultimă analiză nu există decît „gîndire concretă" și „imagine gîndită", Spaier arată că nu există separat imagine pură și concept pur, curat de orice calități concrete. El ajunge la încheierea că nu avem dovada existenței unei gîndiri pure așa cum o crede școala Würtzburg. Nu există această conștiință pură, pentrucă în așa zisele stări pure ale conștiinței vom găsi totdeauna elemente impure.

La baza gîndirii stau imaginile, cari constituesc substratul sensibil al conștiinței.

Orice judecată, orice abstracție pornește dela imagine. Aceasta nu este însă un element exterior, ci face parte din substanța și structura gîndirii vii.

Imagini în stare pură nu vom intîlni însă nicicînd. Imagine și gîndire se confundă, coexistă, alcătuesc o unitate perfectă.

Pentru a demonstra această unitate indestructibilă a conștiinței, Spaier arată că imaginile sunt de natură conceptuală, iar conceptele au caracter concret.

Orice imagine are o semnificație care e dată în conținutul gîndirii odată cu aceasta. Imaginea nu preexistă înțelesului, cum o afirmă Bergson, nici nu apare în urma semnificației cum o crede Husserl. Funcția sa este denotarea obiectelor ce cad în raza percepției noastre sensibile. Aceasta înseamnă că este gîndită, că natura sa e conceptuală. Studiul experimental al testelor și introspecția confirmă, după părerea lui Spaier, caracterul conceptual al imaginilor, cu ajutorul cărora gîndirea noastră își construește universul. Faptul decisiv care confirmă însă acest caracter conceptual al imaginilor este altul: orice dat al conștiinței, definit de propriile-i calități, poate fi înlocuit cu altul asemănător. Din această însușire rezultă posibilitatea formării abstracțiilor. Și orice abstracție la rîndul său poate fi punctul de plecare al alteia. Spaier creiază noțiunea de „abstracție substitutivă", care dă posibilitatea urcării din abstracție în abstracție pînă la cele mai înalte ierarhii, aparent străine de datul concret. Pentru tehnica raționamentului și progresul științei, abstracția substitutivă este necesară și valoarea ei esențială.

După cum nu avem imagini pure, ci numai „imagini gîndite", conceptuale (denotarea, interpretarea, reconstituirea o arată), tot așa nu avem gîndire pură, stări pure de conștiință, ci numai „gîndire concretă", gîndire cu elemente impure, cu caracter sensibil.

In studiul psihologic al conceptului, Spaier arată că punctul de plecare al acestuia este imaginea. Pentru a se ajunge la concept, mintea noastră face generalizări, abstracții. Ca unitate logică, conceptul arată calitățile comune unui grup de

obiecte pe care-l observăm, oferindu-ne putința înțelegerii acestora. Oricît am înainta în ordinea abstracțiilor, datorită abstracției substitutive, conceptul rămîne însă concret în esența sa. Ințelegerea nu e posibilă fără a ne referi la imagini. Fără acestea, nu se pot forma concepte, idei generale, și nici nu se poate judeca. Noțiunile, toate au denotații concrete.

Conceptului îi putem substitui valori determinate, mulțumită dublei sale funcțiunin: propozițională și conceptuală. Cea dintîi privește sfera, extensiunea conceptului, adică numărul obiectelor la cari poate fi aplicat. A doua se referă la comprehensiunea conceptului.

Prin urmare nu avem nici imagini pure, dar nici concepte pure. Orice imagine e gîndită, e o judecată (judecata premerge conceptului, acesta fiind în funcțiune de judecată), un concept degajat sau nu. Iar ideia generală este condensarea mai multor imagini, nechemate în minte.

După Spaier între imagine și gîndire, coexistente, nu există diferență de natură. Imaginea verbală, e totdeauna adequată gîndirii. Un cuvînt nu exprimă întreaga gîndire; dar nu exprimă nici toată imaginea la cari se referă. Cuvîntul este substitutul simbolic atît al gîndirii cît și al imaginii.

In esență, aceasta însamnă că nu avem nici senzații, nici imagini, nici înțelesuri, ci numai concepte concrete. Generalitatea judecății și sensibilitatea imaginei deosebite de Stumpf, nu spun nimic de o diferență de natură între ele. Dimpotrivă, pentru Spaier între imagine și gîndire este o perfectă identitate. Conținutul sensibil al coștiinței se asimilează gîndirii, dînd acesteia o natură concretă și abstractă deopotrivă.

Dacă totuși nouă ne apare contrarul, aceasta se explică prin automatismul gîndirii.

Gîndirea automată se datorește habitudinilor formate în spiritul nostru în urma repetării reprezentărilor subsumate conceptului, și identice în fond.

Această automatizare care condensează un imens număr de experiențe intelectuale și care face posibilă știința, aruncă în umbră imaginile. De aci provine acea discrepanță aparentă între imagine și idee. Rezultat al unui efort de atenție, memorie și voință, automatismul nu înlătură conștiința și prin urmare imaginile care intervin oridecîteori gîndirea este derutată. Conștiința face în aceste ocazii apel la experiența concretă.

Spiritul nostru e impregnat de aceste automatisme cari apropie conceptele și îmbogățesc cunoștința omenească prin simplificarea, ușurarea și substituirea ansamblurilor, datorită cărora e posibilă gîndirea logică.

Metafizica lui Spaier se limpezește însă numai în partea

a doua a analizei gîndirii judicatorii, acolo unde vorbește de înțelegere și intuiție.

Cunoașterea e numită de Spaier intelecție. Intelecția este gîndire. Și nu e altceva decît o iluminare, o ordonare spontană, străină de voință, a haosului de reprezentări. In intelecție sînt condensate un număr considerabil de stări de conștiință.

Fiind o funcțiune logică, o gîndire de substituire, sumară, intelecția are un caracter abstract; amănuntele lipsesc, cercul luminos e redus, cele mai multe imagini rămînind în umbră. Ea devine concretă numai cînd semnificația iese din umbră, și percepția sensibilă ocupă un rol mai mare.

Intelecția, care e o judecată, pentrucă a înțelege înseamnează a judeca, fiind o victorie a minții noastre asupra haosului de reprezentări, produce bucurie și fericire spirituală. Evident, nu întotdeauna, și nu prea intens.

Această bucurie și fericire este însă inerentă intuiției, care este o descoperire, o revelație fulgerătoare a realității. Și pentru intuiție sunt indispensabile datele sensibile și conceptuale ale conștiinței, deși pare cu totul independentă de acestea. Spaier precizează că de multe ori intuiția este incoronarea unor lungi eforturi, a unor reflexiuni neintrerupte. Spaier își însușește cuvintele lui Brunschvicg : „intuiția nu este altceva decît munca profundă a inteligenței".

Intuiția dă certitudine metafizică despre existența unei realități independente de conștiința în care s'ar oglindi această realitate. In aceasta constă caracterul său ontologic. Ea descoperă, ordonează, pătrunde (fiind înțelegere) și creiază. Ca orice descoperire, e o eliberare a individualității noastre. Ca viziune revelatoare, intuiția este entuziasm, încintare, bucurie, fericire și putere spirituală.

In problema libertății, deși nu este de acord cu Bergson, Spaier se inspiră totuși din bergsonism. Dela Bergson reține grija constantă de concret, și ideia că libertatea este o putere creatoare. Dar oricît intuiția ar fi liberatoare, totuși, rațiunea găsindu-se și în miezul intuiței, trebuie să încercăm explicarea invenției prin rațiune. Cel mai eficace element de inteligibilitate rămîne inteligența.

Eliberarea pe care ne-o dă intuiția nu este completă decît prin rațiune, prin invențiunile acesteia, cari au darul de a ne mîntui și de teama de infinit. Prin aceste descoperiri ale rațiunii, afirmăm în plan spiritual personalitatea noastră, egală elanului vital al lui Bergson în ordinea biologică.

Metafizica lui Spaier se apropie, prin această apreciere a virtuților creatoare ale rațiunii, de intelectualism și fenomenologie. Chiar și conceptul său de intuiție, înseamnă o intelectualizare a intuiției bergoniene.

Spaier nu reușește să se degajeze complet de explicările și poziția filosofică a psihologismului modern, ale cărui erori le ia asupră-și prin înțelegerea genetic-psihologistă a gîndirii, confundind procesele cu formele logice pure. Este probabil ca această eroare să provină din îndelungatul contact cu psihologia și practica continuă a textelor psihologice.

Filosofia „gîndirii concrete" care afirmă unitatea conținuturilor de conștiință, abstractă și concretă deopotrivă, unitatea funciară a facultăților de cunoaștere, este una dintre concepțiile originale din filosofia franceză contimporană.

N. TATU

Note biografice. — Albert Spaier s'a născut in Iași la 1883. A fost elev al Liceului Național. Mai târziu ajunge profesor și director al școlii izraelito-romîne. Publică articole și cronici literare în „Pagini libere", revistă condusă de B. Nemțeanu, și în „Convorbiri critice" de sub conducerea d-lui M. Dragomirescu, semnând A. Spiru-Bacău.

După un timp, pleacă la Paris, studiind filosofia cu Dumas, Levy-Bruhl, Lalande și Bergson.

După războiu este profesor de filosofie la liceele din Laval și Poitiers. Ajunge conferențiar la Universitatea din Caen, iar mai tîrziu profesor.

A publicat: „La pensée concrète" (ed. Alcan 1927) lucrare premiată de Academia Franceză; „La pensée et la quantité"; și studiile: „Pensée par universaux et par individus" (în „Revue de Métaphisique et de Morale", Oct.—Dec. 1928); „Remarques sur la maladresse" (în „Revue Philosophique", Ian.-Febr. 1929); „De la nature de l'instinct" (în aceiași revistă, Mai-Iunie 1930); „Sur la notion de l'irrationnel" și „Pensée et étendue", în marea revistă „Recherches Philosophiques" al cărei conducător a fost.

N. T.

PE MARGINEA UNEI POLEMICI

Citeam zilele acestea în „Nouvelles littéraires" amintirile în care Henri de Régnier evocă pe Laurent Tailhade și în „Mercure de France" un epizod din atitudinile polemistului acerb și virulent care era Octave Mirbeau.

Tailhade a fost un teribil pamfletar, cum a fost și Mirbeau. Viața chiar cînd cade în banalul cotidian, cum se întîmplă așa de des are de multe ori înfățișări în care un observator pătrunzător surprinde multe ridicole. Ridicolul, despre care francuzii spun că omoară e în foarte multe cazuri perfect suportat și de cei ce se expun la el și de cei ce asistă ca spectatori ai acestora. Sunt personagii socotite importante pe care ridicolul în loc de a-i omorî le îngădue și-i ajută chiar să prospere. E atîta toleranță față de el și de ei, încît cei ce-l constată la alții — e greu să și-l recunoască singuri — îl privesc cu o amuzare dusă pînă la simpatie. Rolul pamfletarului e să descopere aceste ridicole la cei ce umflați de importanța lor stau situați sus în ierarchia socială și să-i reducă la vidul care numai el e real — cît vidul poate fi real — în ființa lor.

Ce e lamentabil însă, e ca acela ce-și ia rolul de pamfletar să fie la rîndul lui ridicol și de un ridicol pretențios pînă intru atîta încît își ia aere de censor — censura de felul aceasta ca să fie reușită și atrăgătoare se cere să fie și spirituală — dar dovedește numai o sărăcie de duh deplorabilă.

Sarcasmul, virulența, violența sunt mijloace pe care un pamfletar inteligent știe să le mînuiască și să le utilizeze cu succes. Depinde însă cum și în ce fel sunt întrebuințate. Excesele de limbagiu, cînd nu degenerează în vulgarități, dacă pleacă dela o pornire dictată de o revoltă sinceră sunt nu numai tolerabile dar găsesc ecou în opinia publică ca să fie admise și încurajate.

Imi reamintesc de polemicele pe care Jaurès le avea, pe vremuri cu Urbain Gohier. Gohier îl ataca pe o temă delicată, voind să descopere contraziceri șefului socialist care îngăduia să fie crescut religios un copil al lui. Jaurès riposta cu vehemență dar cu multă demnitate. Gohier punea banderile, ca un matador impetuos pe grumazul taurului, însă le punea cu eleganță. Era un schimb de rachete din care ieșau sclipiri de spirit și chiar cînd se puneau răutăți, ele nu devenea grosolane.

Jaurès a avut atunci o replică care a rămas faimoasă, vorbind de ure ce pot să fie superbe și să ajungă creatoare. E ura spunea el contra nedreptăților sociale întrupate în cei ce le apără, din care pot isvorî imbolduri pentru schimbări și prefaceri în alcătuirile raporturilor dintre oameni, ca și cea contra atîtor privilegiați ai soartei care abuzează de situația lor.

De o ură de acest fel s-a prevalat și el în procesul intentat lui Gérault—Richard, acuzat că a atacat pe Casimir-Perier pe atunci Președinte al Republicei franceze. Găsind în pledoaria lui pentru Gérault-Richard expresii de un ton ridicat care biciueau pînă la sînge pe Casimir-Perier a obținut achitarea acuzatului. Casimir-Perier a demisionat după acest proces dela presidenția Republicei.

La noi, unde anomaliile sociale sunt atît de frecvente, materialul pentru pamfletari e foarte bogat. Polemica chiar sub forma de pamflet ia însă rareori o formă mai înaltă de vindictă socială, ca să sune ca o execuție cu largi ecouri în opinia publică. Se schimbă de cele mai multe ori numai injurii triviale. In fiecare partid sunt destule elemente dubioase care oferă multe puncte vulnerabile. In campaniile de presă care se produc contra acestora, replica nu întîrzie pe un diapazon egal de ridicat, citind cu argumente identice și tot atît de motivate pe alții din partidul advers.

Galeria rîde, ca să nu plîngă, cum ar fi zis Beaumarchais.

Cînd o problemă de etică socială, de artă, de știință se pune în discuție, e natural ca deseori părerile să difere, dar din ciocnirea lor poate să rezulte limpezirea punctelor litigioase. Nu trebue să pară de loc anormal și extraordinar, ca în avîntul discuției, cînd cei ce o duc au un temperament prea combativ, expresiile să depășească o anumită limită și să ajungă la un ton mai ridicat. N'ar trebui totuși să fie îngăduit, ca cel puțin pe aceste teme, să degenereze în grosolănii care le scoboară la un nivel de extremă suburbie.

Reflecțiile acestea sunt de actualitate.

O polemică a fost angajată la mormîntul unui om care era o glorie a țării noastre și a culturii universale. Ea a pornit de la o veche ură cu nimic motivată — ura astfel manifestată ia o aparență de josnică răutate — deslănțuită sub o formă nepermisă, din timpul cît trăia omul acesta de știință, care avea atingeri prin vasta lui inteligență și adînca lui simțire cu toate problemele de artă.

Cînd la moartea lui s'a făcut o comparație, care se impunea, că a dispărut un mare umanist, ura aceasta tenace — de obicei în fața morții, dintr'un sentiment de elementar bun simț, urele și cu atât mai mult cele manifestate prin

injurii dezarmează — s'a redeșteptat. Un nou potop de invective s'a revărsat asupra omului pentru dispariția căruia durerea era generală. Canibalismul devenea necrofagie.

Directorul ziarului — e de mirare cum, el, care duce deseori polemicele pînă la o extremă violență dar ține să le păstreze totuși o formă literară poate suporta să se publice, în foaia sa îngăimările unui colaborator, ce nu știe decît să înjure cu expresii care voind să fie violente sunt numai grosolane — unde acest colaborator își revarsă bila scotea pe vremuri o revistă intitulată „Hiena". N'ar socoti oare potrivit să o pună, dacă o va face vre-odată să reapară sub egida acestui polemist care desgroapă cadavre pentru a le sfîșia? Cînd s'a reacționat contra unei atitudini de o revoltătoare cruzime, discuția asupra definiției celei mai exacte a oamenilor Renașterei a degenerat în insulte triviale la adresa celui ce crezuse că are datoria, cu atît mai mult că fusese direct atacat să protesteze pentru memoria unui mare om.

In cele din urmă, deoarece s'a arătat acestui polemist vulgar și feroce că devine odios și provoacă un sentiment de reprobare generală — chiar directorul ziarului unde-și trecea invectivele găsise cuvinte elogioase pentru cel ce dispăruse — a renunțat să-l mai înjure.

Sunt însă oameni la care ura și riutatea devin organice și se identifică cu făptura lor, așa încît trebue să le îndrepte contra cuiva, pentru că altfel i-ar înăbuși. Polemica a ajuns la cancanuri și cînd aceste cancanuri au fost dovedite că sunt ridicole și absurde a luat o altă formă cu totul neprevăzută. Polemistul care întrebuințase și în discuțiile vechi și în cele noi termeni de o trivialitate atât de respingătoare încât n'au putut fi reproduși a devenit brusc de o fină sensibilitate și cere în scris o elementară politețe și distincție". Diversiunea, în polemica în care s'a angajat atît de nenorocit a găsit-o forfecînd o broșură, unde se elogiază omul de seamă ce murise.

Ar fi și aceasta o digresiune îngăduită — era singura poartă de scăpare pentru el — dacă o făcea corect. Lecțiunile de stil și de distincție pe care însă le dă sunt de o vulgaritate și de o rea credință atît de mare încît nu pot fi trecute cu vederea.

Omul de distincție de stil debutează în răspunsul lui cu o replică pe care o crede spirituală și tăioasă, dar este numai de o adîncă vulgaritate. La adresa celui ce-i arătase că a fost tîrît în această polemică găsește expresia distinsă „ca și cum ar fi o tîrîtură" și apoi cu aceeași eleganță „că se cere ca femeia din popor să fie bătută ca să tacă". E de o revoltătoare ignominie această ieșire. După o caracterizare, în care sculptorul vrea să devină portretist, dar face un portret cu intenția să fie caricatural și e numai trivial și

după insulte ordinare, ca să dovedească că broșura despre dispărut are părți ridicole — ipostaza aceasta de critic literar e nouă la el și de aceia bîlbîie și se împleticește în ea — iar fraze răslețe, ca să le analizeze, dar în care chiar triunchiate, cum le citează nu se poate găsi nimic pentru a motiva persiflările lui greoaie. Ceia ce se invederează însă e numai lipsa de orice pricepere a tîlcului acestor fraze și o rea credință totală.

Omul acesta excelând în expresii surugiești vrea să devină un purist al limbei, ca să discute valoarea unor anumiți termeni care însă n'au nimic impropriu, în felul cum au fost întrebuințați. Unde duce lipsa de scrupule pînă la ultima ei limită, e cînd taie fraze din broșură, ca să arate că n'au nici un înțeles. Nu e nevoie de exemple de oarece aceastã discuție nu merită prea multă amploare. Cum și-a făcut un sport din injurii nu li se dă nici o atenție și toți le ignorează. Cei ce au citit broșura — e un extras dintr'un articol apărut în „Viața Romînească" [1] — și critica acestui fin estet! își vor da seama de procedeul acesta de discuție care intră în mijloacele lui obișnuite de polemică.

Frazele în care, ca să se convingă pe el de oarece pe alții nu-i poate convinge de ridicolul conținut în ele — nimeni altul nu poate descoperi acest ridicol — acumulează în paranteze „sic" și iar „sic" — acest „sic" ar fi mai potrivit să și-l adreseze lui — sunt luate fără cele care le precedă sau le urmează, așa încît apar fără mult sens.

Grosolănia finală, luând un paragraf unde e vorba de soția, surorile și de fiii celui ce a murit — li se adresau cuvinte de consolare, dar sentimentul acesta depășește priceperea lui — pentru a susține că nu e de înțeles, e și un act necinstit deoarece îl reproduce fără a-i da sfîrșitul care-l face foarte clar.

Polemica dusă cu astfel de procedee e o dovadă patentă de sărăcie intelectuală și de micime de suflet. E imposibil de a fi continuată — terorizarea prin brutalități n'ar fi o piedică deoarece prin grosolănii nu reușește să intimideze — pentru că ar fi pierdere de vreme inutilă și sunt lucruri mai serioase de făcut în viață și de aceia cel ce a trebuit să o ducă contra unui sculptor care, cînd ia condeiul manevrează ca un spărgător de piatră și dă bolovani în loc de a găsi argumente, a declarat că a închis-o, în ziarul unde a fost nevoit să răspundă.

Cum articolul pe care a crezut că-l poate persifla a apă-

[1] **In amintirea profesorului I. Cantacuzino (numărul de la 31 Ianuarie 1934).**

rut în această revistă — el n'a putut un moment înțelege durerea care l-a provocat în asentimentul celor ce au participat la comemorarea pentru care a fost scris, — cei ce sunt de bună credință pot să-l confrunte cu polemica acestui critic improvizat și-și vor da seama de felul lui de a discuta în care vulgaritatea nu e întrecută decît de reaua credință.

S. I.

VERSURI NECUNOSCUTE ALE LUI V. CÎRLOVA

Din activitatea oșteanului-poet pe care literatura l-a pierdut atît de curînd, posteritatea n'a păstrat decît prea puțin, mai puțin chiar decît a avut, în scurta lui viață, răgazul să alcătuiască în stihuri tînărul inspirat. Edițiile noastre de astăzi nu conțin decît un număr cu totul redus de poezii: *Ruinile Tîrgoviștei, Păstorul întristat, Inserarea, Rugăciunea și Marșul*, iată tot ce ne mai rămîne din opera lui.

Că această operă era mai întinsă, ne-o spune contemporanul său, și cel care l-a încurajat pe calea atît de puțin umblată a poeziei, Eliade Rădulescu, în notița pe care i-a închinat-o în acel număr al *Curierului Romînesc* în care vestește și timpuria plecare a poetului dintre ai săi. Eliade știe despre V. Cîrlova că „în vrîsta de 18 ani au făcut poema intitulată *Păstorul întristat*, la 19 ani *Ruinele Tîrgoviștei, Răsunetul unui fluer, Rugăciunea* și altele; la 21, *Marșul Rominilor, Ero și Leandru*, și au început traducția vestitei tragedii *Zaira*" [1]).

Acele „alte versuri" despre care pomenește notița lui Eliade, au rămas pînă astăzi necunoscute, datorită fără îndoială manuscriselor conținînd adunări de versuri în care se vor fi găsind copiate și ele, și în care copistul nu obișnuia să însemneze și numele autorului lor. Totuși o cercetare atentă a acelor manuscrise, dintre care multe au intrat în biblioteca Academiei Romîne, ar isbuti poate să le dea la lumină, prin indicațiile suficiente pe care titluri ca *Răsunetul unui fluer* sau *Ero și Leandru* le dau asupra cuprinsului lor.

Cu 30 de ani în urmă Ioan Rațiu, autor al unei monografii aspra poetului muntean,[2]) încercase pe altă cale să dea de urma acestor versuri pierdute, intrînd în legătură cu Gheorghe al lui Constantin Cîrlova, strănepot al poetului, și astfel află dela el între hîrtiile rămase dela acesta se găsesc și unele poezii necunoscute ale lui. Două din aceste poezii îi fură comunicate și au fost publicate de el într'o revistă teolo-

1) *Curierul Romînesc*, 1831, p. 275; reprodus și de *Bucovina*, 1849, p. 77.
2) Dr. I. Rațiu, *Vasile Cîrlova, 1809—1831. Studiu istoric-literar*. Blaj, 1905.

gică blăjeană, la 1908.[3]) Dar împrejurările în care se făcu această descoperire, prin metoda clasică a cercetărilor într'o arhivă de familie, arhivă care în atîtea alte cazuri s'a dovedit a fi închipuită *ad maiorem domus gloriam*, şi de altă parte puţinul spirit critic de care dăduse dovadă cercetătorul, ridicară suspiciuni împotriva pretinselor opere ale lui Vasile Cîrlova. De aceia cea mai nouă ediţie a acestui poet, ediţie îngrijită cu sîrguinţă şi pricepere de dl. I. Negoescu, nu face decît să amintească aceste două poezii, „pe care însă nu le putem ţine în seamă" [4]), declară editorul, tocmai din teama de a nu se lăsa înşelat de o falsă atribuţiune. Totuşi problema nu e încă închisă, şi merită osteneala unei discuţiuni.

Pomenind de corespondenţa sa cu strănepotul poetului, I. Raţiu arată că graţie ei „între hîrtiile familiei s'au mai găsit încă două poezii, pînă acum nepublicate şi necunoscute de nimeni. Una dintre aceste poezii, scrisă la 1829, poartă titlul *Parapon*, şi este aceasta:

PARAPON

Blăstămat să fiu în lume,
Să n'am parte de-al meu nume,
De-oi mai da vreun crezămînt
Sau temeiu de voi mai pune
Pe-al femeii jurămînt.

Ele ştiu a se preface,
Fac, cînd vor, război sau pace,
Rîd sau plîng cu meşteşug:
Sunt prietene cu lumea,
Dar nu au prieteşug.

V. Cîrlova, 1829

„Aceia care a inspirat aceste versuri pline de mihnire şi ironie lui Vasile Cîrlova", adaogă primul lor editor, a fost doamna Lahovary, mama miniştrilor Alexandru, Iacob şi Ioan Lahovary".[5])

Nu ştim dacă această ultimă presupunere are vreun temei istoric, deşi o tradiţie de familie, dacă a existat, ar fi putut prea bine să păstreze asemenea ştiri. Unde însă Ioan Raţiu se înşela fără îndoială, era în credinţa că aceste versuri nu mai fuseseră publicate înainte de el. Intr'adevăr Ioan Gherasim Gorjanu, dascălul prahovean şi traducătorul *Vălimalei*, ajuns la bătrîneţe alcătuitor de calendare populare, a publicat într'al său *Calendar pentru toţi, profetic, amuzant şi popular, pe anul 1864*, o serie de mai multe maxime şi stihuri despre femei, între care şi-au găsit locul şi versurile de mai jos:

3) Dr. I. Raţiu *Două poezii inedite de a lui Cîrlova*, în *Unirea* Blaj, XVIII (1908), p. 171-2.
4) V. Cîrlova, *Poezii, ed. I. Negoescu*, Tîrgovişte 1931, p. 22.
5) Dr. Raţiu, *Două poezii inedite*, p. 171.

Blestemat să fiu în toate
De-oi mai da vreun crezămînt
L'a femeilor zîmbire,
L'al lor veşnic jurămînt

Ele ştiu a se preface,
Ele plîng cu meşteşug,
Şi prietine cu lumea,
Ele n'au prieteşug.

(V. Cîrlova)

Versurile, şi semnătura lor, au trecut nebăgate în seamă, deoarece *Calendarul* acesta a devenit foarte rar.[6]) Alăturate de cele publicate de I. Raţiu, ele se arată a nu fi altceva decît o comprimare a lor, o strîngere mai fericită a elementelor alcătuitoare; schimbări atît de însemnate nu pot să mire, cînd se cunoaşte libertatea cu care tratau copiştii versul din faţa lor, vers care de altfel ar putea să fie reprodus de Gorjan din auzite sau chiar din aduse aminte.

Oricum ar fi, prezenţa aceleiaşi poezii la un interval de peste 40 de ani, în două publicaţii din care e sigur că ultima n'a cunoscut pe cea dintîi, iar prima se datoreşte unui contemporan e hotăritoare. Poezia, fără îndoială în forma publicată de Raţiu mai curînd decît în cea modificată, a lui Gorjan, trebue să intre definitiv în opera lui Cîrlova.

Dar constatarea aceasta ridică şi o nouă problemă. Dacă s'a dovedit în felul acesta că Raţiu a avut dreptate şi că învinuirea ce i s'a adus a fost nedreaptă, nu cumva dreptatea e de partea lui şi în cazurile celelelalte? Căci atît în anexa monografiei sale despre Cîrlova, cît şi în articolul amintit, el mai împărtăşesc şi alte poezii căpătate pe aceiaşi cale, şi la fel puse la index de cercetătorii următori. E adevărat că unele dintre aceste versuri n'ar adăoga nimic la faima de poet a lui Cîrlova, cum e recea plîngere asupra soartei Munteniei, publicată în articolul mai sus pomenit, şi în care se declară că

Numai Francii ne doresc
Binele nostru obştesc;
Ce folos, că sunt departe...

6) Am utilizat un exemplar din biblioteca d-lui prof. N. Iorga.

In orice caz, cu toată lipsa lor de valoare, nimic nu ne împiedică să credem că şi acestea sunt autentice. Despre cele publicate în monografie, dl. Bogdan-Duică s'a pronunţat prin *Sămănătorul*, la apariţia lor, considerîndu-le ca apocrife. Dar opera lui Cîrlova aşteaptă să fie reintregită, şi în oarecare măsură aceasta stă în puterile noastre.

AL. CIORANESCU

VASILE ALECSANDRI INSPIRATORUL LUI THEODOR AMAN

Nu rare sînt cazurile cînd în publicaţiuni străine se găsesc informaţiuni preţioase pentru lămurirea anumitor chestiuni de istorie literară romînească sau de influenţe exercitate asupra unui scriitor în săvîrşirea operei sale poetice.

Un caz cu totul aparte ni-l desvălue revista franceză „L'Illustration" din anul 1854, unde se poate vedea influenţa ce a avut-o în crearea unor opere de artă, literatura.

Mă refer la trei tablouri ale pictorului Theodor Aman, a căror isvor de inspiraţie a fost schiţa „Balta Albă" a lui V. Alecsandri.

Subiectul schiţei fiind cunoscut nu voi insista decît asupra anumitor pasagii, pe care le reproduc pentru o mai deplină evidenţiere a influenţei exercitate în crearea tablourilor, a căror reproduceri însoţesc textul francez al „Bălţii Albe".

La pagina 77 din „L'Illustration" e reprodus tabloul (No. 1) lui Aman care e însoţit de următoarea legendă: „La caroutza de poste valaque. D'après M. Aman de Valachie".

Dînd acum o copie fotografică, pentru documentare o însoţesc şi de fragmentul corespunzător din schiţa lui Alecsandri:

„In loc de mal-post sau de diligenţă, o cutioară plină de fîn, pe patru roţi de lemn cu schiţele stricate. Patru cai mici, numai oasele şi pielea, pe care erau săpate urme adînci de biciu şi un om sălbatec, bărbos, strenţeros, şi înarmat cu un harapnic lung de un stînjen!... Acesta era echipajul meu" (pg. 71. Ed. Marcu).

„De cînd sînt nu mi-am închipuit o alergare aşa de infernală, un lucru atît de original.

Intr'un nor de colb ce sbura pe faţa pămîntului, caii alergau ca şi cînd ar fi intrat dracul intr'înşii; căruţa fugea încît nu mai avea vreme să scîrţie" (pag. 72-73).

Numărul următor al revistei la pagina 85 cuprinde reproducerea unui tablou reprezentînd pe un străin care se apără cu băţul de o haită de cîini ce-a năvălit asupra lui în mijlocul satului. (No. 2).

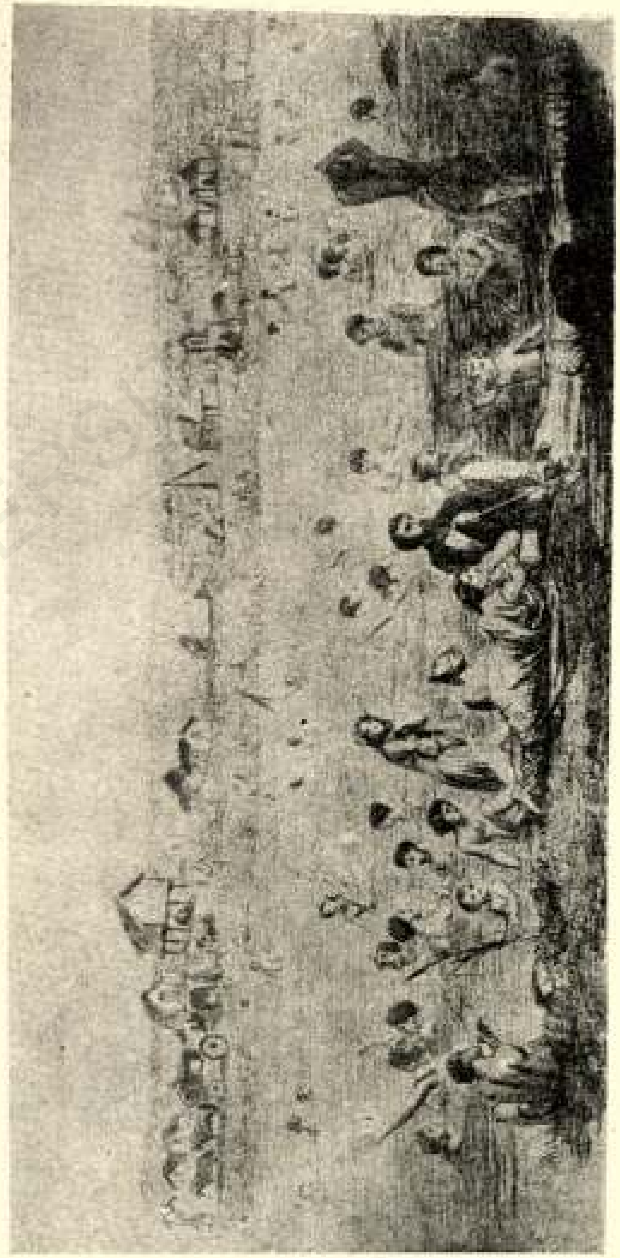

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Iată şi pasagiile ce au stat la baza compunerii tabloului:

„Un biet străin, un francez, carele sosise de un ceas acolo [în Balta Albă] şi care de un ceas se preumbla pe uliţi încungiurat de o clae de cîini căutînd un tractir" (pg. 84)...

„Şi în ciudă începusem a-mi descărca mînia asupra cîinilor ce se obrăzniceau mai mult în privirea persoanei mele" (pg. 76—77).

In sfîrşit cel de al treilea tablou se află reprodus la pagina 100 din revista amintită.

Subiectul tabloului a fost inspirat din următoarele pasagii ale schiţei: „Balta era plină de scăldători şi vuia de răcnete şi de risuri. Toţi, din toate părţile, bărbaţi şi femei, veneau de se aruncau în apă, la un loc, cu o nepăsare vrednică de timpurile cele mai nevinovate ale lumei, şi cu o veselie ce mă îndemnă şi pe mine a lua o baie. Intraiu deci în baltă şi înaintaiu cale de vreo două sute de paşi, călcînd printr'un glod negru şi unsuros, în care mă cufundam pînă în genunchi la fiecare pas.

„Cum mă depărtam de mal, deodată mă trezii între patru femei, care întocmai ca nişte Naiade, erau coperite numai cu valul cristalin al apei!... E de prisos să adaog că mă depărtaiu iute de ele, ruşinat, cerîndu-le *„pardon"*.

„Maladroit"! Ziceam în mine, se vede că am intrat tocmai la locul de scăldare hotărît pentru sexul frumos! şi apucai în stînga, cu gînd de a eşi din hotarele împărăţiei femeieşti; dar în curînd mă găsii iarăşi faţă'n faţă cu trei sirene albe şi vesele ce se împroşca una pe alta... Imprejurul meu auzeam fel de fel de glasuri, unele bărbăteşti, altele dulci şi armonioase care cîntau melodii străine pe cuvinte necunoscute mie; şi cu cît păşeam înainte mă întîlneam cu fiinţi de sexul nefrumos; şi cu cît făceam acele întîlniri apropiate, rămîneam încredinţat de starea sălbatică a Valahiei, pentrucă numai într'o ţară sălbatică puteam vedea acel amestec nevinovat de sexuri" (pg. 82-83).

Prin alăturarea pasagiilor respective din „Balta Albă" la tablourile lui Aman, reese clar identitatea subiectului, iar menţiunea „D'après M. Aman" e o dovadă în plus că inspiratorul a fost Vasile Alecsandri.

Evidenţiind acst fapt am vrut să adaog încă o mărturie la dovezile existente relativ la înfrăţirea dintre artă şi literatură, care în cazul de faţă, pune alăturea doi dintre ispiraţii fiicelor lui Apollo, în ţara romînească.

ALEXANDRU IORDAN

F I L O Z O F I E

ISTORIA ESTETICEI IN TEXTE

D. Tudor Vianu a alcătuit o foarte interesantă antologie de texte alese din istoria esteticei dela Kant pînă azi. Paginile acestea antologice sunt în așa fel alcătuite, încît întrunirea lor ilustrează desvoltarea esteticei în această vreme.

Textele alese dela Im. Kant pînă la Paul Valéry, sunt precedate de un studiu introductiv în care se arată, justificarea unei istorii a esteticei, curentele moderne ale științei acesteia înțeleasă din perspectiva succesiunii kantiene, și contribuția romînească în estetică. Cîteva note bio-bibliografice asupra autorilor cuprinși în volum, completează această originală lucrare, — fără echivalent chiar în literaturile streine — care va fi un util izvor de informație pentru studenți și publicul cititor.

Pentru desvoltarea culturii filosofice la noi, utilizarea acestei lucrări este excepțională. Cum se poate înjgheba o cultură filosofică serioasă, fără lectura cel puțin a unora din operile fundamentale ale cugetării omenești? Cursurile universitare, aproape totdeauna simple breviare istorice, nu pot forma o cultură filosofică; ele pot da cel mult o orientare rudimentară în istoria filosofiei, ceeace nu e tot una. Lectura unor opere capitale este o necesitate imperioasă. Aci apare nevoia traducerilor din filosofii clasici, cari au lipsit publicului nostru. Avem pînă acuma traduse opere din Spinoza, Berkelei, Kant, Descartes și Lucrețiu (Poemul Naturii, tradus de prof. D. Murărașu). Munca aceasta trebue continuată, pentru motivul esențial că este cel mai bun mijloc de stimulare a gîndirii dela noi și de formare a unei atmosfere proprie filosofiei.

Paralel cu aceasta, ar fi bine să se imite inițiativa d-lui Tudor Vianu și să se alcătuiască selecțiuni de texte sintetice pentru fiecare disciplină filosofică independentă. Ar fi o muncă mai utilă și pozitivă, decît improvizarea de „sisteme" personale neisprăvite.

N. TATU

C Ă L Ă T O R I I

I. LUDO: *Mesia poate să aștepte — Cu mașina pe urmele profeților Editura Adam.*

Literatura noastră de călătorie ne îmbogățește prin volumul d-lui I. Ludo cu o operă de o frumoasă ținută și superioară realizare artistică. Palestina nu e pentru întîia oară ținta unei călătorii literare. Amintim astfel volumul părintelui Gala Galaction, purtat spre Țara Făgăduinței de nostalgia-i religioasă, fără să ignoreze, însă, fenomenul resurecției unei națiuni, care se întîmplă acolo printr'un miracol poate unic în istorie. O populație urbană, de negușători sau intelectuali, se întoarce la coarnele plugului, printr'un efort voluntar de o tensiune patetică. Materialul acesta te constrînge oarecum în tonul liric la sentimentalism. D. I. Ludo era cel mai indicat să se dedice acestei teme. Cariera d-sale literare de pînă acum d-sa a mai publicat un volum de fabule politice „Coada lui To" și unul de nuvele „Haim Dijă") ne-a conturat fizionomia unui ameorist. Adică a unui sentimental modern, pudic, care-și subliniază în zîmbet emoția vibrantă. E în arta d-lui Ludo ceva din arhitectoni ca muzicală a jazzului. Sincopa, ca metodă principală. Un timp tare, altul slab. Fraza muzicală pornește în arabescuri sentimentale uneori sfîșietoare — și deodată e întrerupte — de o cascadă de acorduri asonante sau de o lovitură bruscă de tobă. Dela primul capitol unde călătorul se află în fața relicvelor antichității judaice, mecanismul asociativ se deslănțue și autorul ne înfățișează, halucinat, istoria suferințelor evreești dealungul mileniilor. Capitolul acesta e o uvertură oarecum patetică de sentimentalism reținut, pe care zadarnic încearcă să-l învăluie două *poante* spirituale.

Palestina e înfățișată, — apoi, în acest aspect nou, de șantier trepidant, de sate în construcție, de probleme sociale, de preocupări educative, sub aspectul cîte unui tip sau a unei întîmplări sugestive. Deci procedee care ridică reportajul, itinerarul de călătorie la valoare literară pură. Iată bunăoară faimoasa problmă personificată de Ahmed, unde arta lui Ludo, reușește să muleze portretul perfect pe toate *simuzitățile argățiilor* — am spune talmudice — cu care arabul își auto-dovedește nevoia partidelor de somn prelungite din noapte în zi. Portretul pictorului Rubin, originar de aici din Romînia, cel mai celebru mînuitor al penelului astăzi în Palestina, merită să fie redat, măcar fragmentar:

„L'am revăzut. E un Rubin nou. Fără contorsiuni. Fără probleme psihologice. Fără acel aer timorat al eroilor săi — oameni, vegetație, animale — toți și toate uitîndu-se peste umăr, înapoi, de frică, parcă să nu-i atace cineva pe la spate. Am în fața mea un Rubin destins, potolit, recules. Un Rubin sănătos și liric. Cu un colorit gras, plin de răcoare și adîncime. Revelația noului Rubin e mai ales această adîncime. Rubinul actual e optimist, dar fără exaltare. Și calcă zdravăn pe pămînt, cu toată talpa, sigur de sine, dar fără agresivitate. Intelectualitatea lui încîlcită de astădată — leziunea aceasta

spirituală... care răpește artei tocmai esențialul: spontaneitatea — a dat loc unei simțiri calde, gingașe, comunitative".

Dacă artistul e reprezentativ pentru o epocă, atunci Rubin rezumă admirabil evoluția aceasta în urmă realitatea palestineană. Iar Ludo rămîne un interpret sensibil, cu antene subtile de artist — nu numai pentru arta lui Rubin, și pentru ceeace exprimă ea.

L. T.

LITERATURI STRĂINE

SALONUL D-NEI AUREL

Este oare cineva din acei ce urmăresc — cu interes real sau numai de paradă — mișcarea literară din străinătate și, cu deosebire, din Franța, care să nu fi întîlnit, măcar odată, prin revistele și gazetele, sorbite cu patimă sau numai frunzărite ostentantiv, numele d-nei Aurel?

Mă îndoesc.

Dar mă îndoesc, cel puțin în egală măsură, și ca cineva să-și fi făcut o idee exactă, fără să-l fi frecventat, despre salonul din *Rue du Printemps* (unde, în fiecare Joi seara, d-na Aurel *„ține birou"* — cum se spunea pe vremea lui Cyrano) chiar dear fi citit verdea, nemiloasa, dar delicioasa pagină în care acum șapte, opt ani, neastîmpăratul André Lang descria minunile acelui salon.

Dacă nu ar fi fost parizian și încă parizian mîncat de o anumită viață gazetărească ce predispune — prin antrenament cotidian — la un exces de aciditate și causticitate, poate că André Lang s'ar fi arătat mai indulgent față de unele slăbiciuni și manifestări cari, oricît de comice, de grotești, chiar, ar fi, privite mai de aproape revelă nu numai dedesubturi dramatice, dar chiar unele aspecte de nebănuit interes general. Adevăr este, pe de altă parte, că reuniunile din Rue du Printemps sînt prilej de scene, de întîlniri, apropieri și discuții savuroase.

Dar să nu anticipez.

Cine este d-na Aurel?

In fond, o femee foarte cumsecade, și animată de cele mai nobile și generoase intențiuni. Cred că e cazul de a spune că nu este întotdeauna adevărat adagiul conform căruia bunele intenții nu ar servi, în genere, la nimic. Căci gîndurilor bune ale amfitrioanei din pomenita stradă i se datorează apariția și lansarea multora din cărțile ce contează în literatura franceză precum și încurajarea, sub toate formele, a multora dintre scriitorii și artiștii astăzi consacrați.

Ceeace nu împiedică ca d-na Aurel (la mère Aurel, cum i se spune mai ales și pe drept, în cercul celor cari au profitat mai mult de pe urma ei) să fie, în majoritatea cazurilor, profund ridicolă și pe drept considerată ca cea din urmă Prețioasă a secolului.

In tinerețea ei — care se pare că a fost tragică — d-na Aurel trebue să fi fost foarte frumoasă, devreme ce și astăzi, la o vîrstă care trebue desigur să se situeze între 50 și 60 de ani, este încă departe de a fi un obiect neplăcut pentru privire. De viță aristocrată, îndrăgostindu-se de un pictor cu care s'a căsătorit fără învoirea părinților și care s'a stins curînd devorat de tuberculoză, nu a putut să își concentreze dragostea îndurerată nici asupra copilei născută din această căsătorie căci familia pictorului a făcut tot ce i-a stat în putință ca să o îndepărteze, convinsă că femeea aceasta cu sînge albastru a fost geniul rău al nefericitului poet de linii și culori. Se pare — sau în tot cazul, se șoptește — că echilibrul sufletesc și chiar cerebral al d-nei Aurel a rămas oarecum... sdruncinat din acea epocă sbuciumată. Astăzi este soția d-lui Alfred Mortier cel mai brav dintre avuții zaharisiți ai Parisului, autor de tragedii în cinci acte și limpezi alexandrini și italianizant (zice-se) de reală valoare.

După ce ai fost prezentat d-nei Aurel (prezentare care nu este absolut indispensabilă, principiul casei fiind: „les amis et les amies de nos amis et amies sont nos amis") primești un carton pe care sînt imprimate următoarele:

20 rue du Printemps — *Jeudi le* (urmează data)

MADAME AUREL
vous convie à ses réunions **du soir** *(8h 30 précises)*

Une heure de bavardage privé
Une heure de conversation générale
Et l'heure du poète

Cette séance sera consacrée à (urmează numele fericitului)
L'argument sera fait par (urmează numele nefericitului)

Récitations par....
Les dames: robes du soir
Les hommes: à volonté

Primul lucru care te frapează în liniștita Rue du Printemps este șirul de automobile particulare care staționează dealungul trotoarului, ocupînd toată scurta și îngusta stradă. Printre Hispano-uri și Renault-uri de lux, Rolls-a d-nei de Faucamberge, sora amfitrioanei, posesoare de latifundii în Tunis.

Hotelul soților Mortier — în stil rococo și cu vitralii de

catedrală — își deschide ușile intrării, direct din stradă. Un hall ingust și scund în tavan (învăluit în boiserii mai mult sau mai puțin prețioase și încărcat de lanterne, statuete și bibelouri direct înfiorătoare) lasă să se vadă în umbra planului al doilea, și spre stînga, primele trepte ale scării ce conului al doilea, și spre stînga, primele trepte ale scării ce conului al doilea. Sub indoitura ei, în fund, prin ușile deschise se întrevede o sală de mîncare în stil normand, intr'adevăr foarte frumoasă.

In primul plan: în stînga, o cămăruță transformată în vestiar. In dreapta o altă cămăruță unde te primește o fată surizătoare și durdulie, îmbrăcată în pitorescul costum breton (rochie de catifea neagră cu corsaj ce sculptează sînii, mînecí și fustă bufante, bonetă albă scrobită, asemănătoare cornettei călugărițelor) și care te invită să înscrii intr'un registru: numele și pronumele, țara de origină, adresa și numele persoanei care te-a invitat — chiar dacă această persoană este însăși d-na Aurel sau soțul d-sale. Formalitatea aceasta odată îndeplinită, cînd dai să urci pe scara, prin deschizătura căreia vine un murmur indistinct, dacă treptele trosnesc — și încep întotdeauna să trosnească — ești intimpinat de sisiituri anonime ce vin — ca în piesele de teatru — *„de undeva de sus..."*

In serile de senzație și de mare afluență, dacă vii mai tirziu de nouă și jumătate, ultimele trepte sînt ocupate de intîrziații cari urmăresc, în picioare, *„ora poetului"*. La spatele lor, încep atunci să se populeze restul treptelor cu perechi și grupuri, așezate deadreptul pe covorul moale, cari dezinteresîndu-se complect de ceeace se petrece sus, se distrează de minune, făcînd cunoștință, discutînd aprins, flirtînd și mai aprins, ba chiar organizînd pentru *„după d-na Aurel"* partide de bridge și altele...

Dacă te duci mai de vreme, atunci iți este dat să asiști la scene și mai neobicinuite.

La orele nouă — adică o jumătate de ceas mai tîrziu decît vremea indicată *„foarte precis"* pe invitație —ești absolut primul sosit. Și urci scara în voe fără să fii intîmpinat de nici un sisiit, primit fiind, la etajul intîi, doar de așteptarea solemnă a încăperilor goale unde luminile ard, variat și *„artistic"* distribuite. Acest etaj se compune dintr'un apartament care în ciuda dimensiunilor, destul de generoase, ale celor două saloane și a salonașului, are aparența, mai curînd a unei cutii de chibrituri.

In capul scării se află un minuscul spațiu pătrat în care se deschid trei uși și dintr'un colț al căruia scara își continuă spirala spre etajul superior. In dreapta acestui soi de platformă, privirea îmbrățișează un salon roșu unde, alături de unele mobile de preț, se etalează o profuzie de orori din-

tre cari brichetele de flori artificiale isbesc din primul moment. Intre cele două ferestre ale salonului, ce dau înspre stradă, un cămin suportă, pe lîngă clasica garnitură două urne de alamă cu jerba de trandafiri roșii, de hîrtie.

Dela ușă la cămin se lasă drum liber căci în fața căminului se desfășoară solemnitatea. In dreapta și stînga sînt aranjate fotolii, canapeluțe — și chiar simple pufuri — pe cari dacă ai nefericita inspirație să te așezi ești sortit să înghiți totul pînă la sfîrșit căci salonul aglomerîndu-se, ețirile se tae dela sine. Din fericire aceste locuri sînt, în genere, rezervate obicinuiților de mare strălucire și mai mare fidelitate: o întreagă galerie de babe simandicoase, (scandalizate de toaletele și atitudinile excentrice ale d-nei de Faucamberge) un înalt prelat (care înghite cu multă seninătate discuții și puncte de vedere ce nu au nici în clin nici în mînecă cu idealul și cu atît mai puțin cu morala catolică) și diverși reprezentanți ai Academiei și Institutului.

In stînga este un alt salon, acesta cufundat în penumbră, luminat doar de cîteva becuri astfel dispuse ca să pue în valoare tablourile cu rame somptuoase, tablouri dintre cari două priveliști provensale sînt remarcabile.

De altfel, întreg acest salon este armonios și agreabil amenajat cu covoare și mobile de o eleganță discretă, cu un pian cu coardă peste care este aruncată o draperie de un efect intr'adevăr frumos. In spatele unei canapele și unui rînd de fotoliu întoarse cu fața spre ușe și dispuse ca la teatru pentru a servi spectatorilor, pe un „chevalet" stă, inrămată bogat, o pînză neterminată care servește admirabil de paravan acelor ce nu își mai pot stăpîni nevoia furioasă de a rîde pe îndelete. Un salonaș mai mic unește, prin spatele platformei, aceste două saloane. Și în fund, la intretăerea lor, comunicînd cu ele prin arcade largi, o încăpere stranie, în care te opresc să intri, frînghii de mătase împletită. O încăpere cu pereții ripolinați în verde palid, goi, în mijlocul mozaicului depe jos, a căreia, se află o vască de piatră. In mijlocul peretului din fund, un fel de altar, din aceeași piatră dar în forma neașteptată a clasicelor lavabouri cu apă caldă și rece. Pe marginea acestui bizar obiect, se află înșirată o ghirlandă de trandafiri roși — tot artificiali sub care se ascunde un bec electric. De altfel, prin colțuri se mai ascund becuri ce trimet, tot de jos, o lumină voalată, verde-Nil pe pereții unde sînt pietate un fel de spaliere verzi ca pentru invizibile plante agățătoare. Pe un carton — asemănător acelora din standurile expozițiilor de mobile și de automobile — expus bine la vedere pe mozaicul lustruit, stă scris cu litere albastre: *Jardin privé* și dedesupt, cu litere mai mici: *Chasse gardée.*

După ce te-ai plimbat prin toate saloanele, îți alegi în voe fotoliul cel mai bine plasat (pentru a vedea totul cît mai bine posibil, fiind însă, în acelaș timp cit mai puțin văzut) și aștepți.

Imi amintesc că prima oară eram întovărășit de tânărul conte Krassinski — nepotul marelui poet polonez cu aceiaș nume și rudă de foarte aproape cu familia regală a Italiei — un personagiu extrem de atașant și curios despre care sper să am prilejul să vorbesc mai pe larg cîndva. (Elev al lui Darius Milhaud, al lui Houneger și Jacques Maritain, a intrat de curînd în Ordinul Iezuiților dispărînd, cit va dura noviciatul, cu desăvîrșire din lumea celor vii). Venea și acolo pentru prima oară și tot ce vedea îl umplea de o minunare care nu știa dacă trebue să fie dezolată sau scandalizată. După câteva minute s'a auzit trosnet de trepte *„venind de undeva, de sus"*. Şi a apărut, coborînd din apartamentele private, o femee decorativă într'o rochie roz ce aducea tot atât de bine cu costumele siluetelor din Devéria cât și cu acelea desenate pentru filmul celor trei Musquetari și anume pentru M-me de Chevreuse sau M-me Bonnacieux. Figură obosită, trădînd, nu atît îmbătrînirea fizică cit o îmbătrînire sufletească inconștientă. Ochii prelungiți de trăsături albastre de creion; ochi în cari se citea o indiferență profundă, zadarnic mascată. Bucle coborau pe un gît armonios legat de umeri larg decoltați ce suportau un fel de coleretă-pelerină de aceeaș mătase roz, de sub care rochia cădea pînă la pămînt, pe un corp reamintind prestanța și eleganța d-nei Lucia Sturdza Bulandra. In ciuda romanescului ținutei, înainte de a scoate vreun cuvînt, apariția aceasta era firesc impunătoare. Ne-am ridicat și ne-am înclinat corect. Atunci, însă, s'a petrecut ceva, cel puțin, neașteptat.

Krassinski se aștepta să îl prezint cu căci de mine era adus acolo.

Or, cu o voce și un ton — adevărat, foarte agreabil — dar egal de stereotipe ca și surîsul și privirea, d-na Aurel, aprope fără să ne vadă, întinde mîna lui Krassinski și îi spune:

— Spune-mi te rog numele; trebue întotdeauna să îl spui și mai ales să îl scrii...

Apoi întorcîndu-se spre mine îmi repetă cuvînt cu cuvînt aceeaș recomandare. După care se îndepărtează pentru a se opri cițiva pași și întorcînd capul, să adauge cu aceeaș voce:

— O să vă trimet numai decît pe cineva! curind saloanele încep să se populeze. D-na Aurel circulă, fantomatică și absentă, printre invitați.

— Dv. sunteți singură? O să vă trimet imediat pe cineva. Domnule, te rog, treci de distrează pe d-na — sau domnișoara. Doamnă — sau domnișoară — vă prezint pe prietenul nostru... spune te rog numele, trebue întotdeauna să spui numele și, mai ales, să-l scrii.

Ce situații delicioase se creează, astfel, dela sine, e ușor de înțeles.

In sfirșit, saloanele sînt pline. In primul rînd, cel cu căminul cu urnele de metal susținînd jerbele de trandafiri artificiali.

Galeria de babe, de academicieni — complectată cu prelatul — este în păr. Ora de *„bavardage privé"* s'a terminat. S'a terminat și cea de *„bavardage général"*. Urmează *„ora poetului"* (în timpul căreia, însă, abea începe adevăratul *„bavardage privé")*.

In genere se vorbește despre opera unui scriitor — sau necunoscut sau nedreptățit. Se mai discută și despre teatrul sau poezia unei țări streine. Senzația însă o fac anumite subiecte *„de ordin general"*. De pildă: cu prilejul apariției ultimei cărți a d-nei Aurel, intitulată: *„La vierge involontaire"*, problema care s'a pus a fost aceea pusă de însuși romanul în chestie: o fată, trebue sau nu să își cunoască bărbatul înainte de căsătorie?

După o serie de expuneri neutre și lăbărțate, prelatul, cu violet pe pîntecul impozant, se ridică și pune chestiunea arzătoare: „care este adevăratul sens ce se dă în aceste discuții, cuvîntului *„a cunoaște?"*

Ingrijorat, Alfred Mortier, în jachetă impecabilă dar gîrbovit de ani, de succese remunerate gras și de cine mai știe ce alte păcate, intervine afirmînd că ar fi vorba de o *cunoaștere spirituală"*.

— Pardon, pardon, mon ami — se ridică, pentru prima dată energic, glasul d-nei Aurel. Este vorba de cunoașterea... biblică, absolută... Și se intră în plin în problema sexualității. In această vreme, în spatele celor ce se îmbulzesc la intrarea salonului cel mare și a celui adiacent, la adăpostul acestui paravan viu, seara se organizează ca de obiceiu.

Două fete încîntătoare și un simpatic autor dramatic — jucat de atîtea ori la noi, și, mai ales, în Germania de către Reinhardt — a cărui soție, egal de fermecătoare a rămas blocată în salonul de tortură, s'au retras comod și senin sub pian de unde apar pe covorul ce le pune în valoare, două perechi de picioare elegant strînse în argint și mătase.

Un auster profesor universitar încearcă, la umbra chevalet-ului cu pînza neterminată, să convingă pe o adolescentă, cu trupul strîns într'un smoking impecabil, să se înscrie la cursul său de drept roman. Pe o canapea, generalul

Maurice de Beaubourg — scriitor și el, din păcate — asasinează pe bătrînul Rosny care pare să doarmă și al cărui aspect de epavă omenească este demoralizant. Pe altă canapea trei tineri cu părul „mis en plis", buzele carminate și obrazul savant fardat, în fracuri impecabile, povestesc impresii dela ultima întrevedere — probabil imaginară — cu André Gide. In capul scării, un temut polemist discută aprins cu un deputat cu atașe socialiste și cu un tînăr scriitor dela *Action Française*. Discuția este atît de serios literară, cu totul neașteptată într'un salon *„literar"*, încît un ministru plenipotențiar strein care, pe cîteva trepte mai jos, explica încîntătoarei Valentine Tessier — interpreta preferată a lui Giraudoux — mecanismul *Societății Națiunilor*, ridică nedumerit capul și exclamă furios:

— Bine, dar dacă nici aici nu putem scăpa de obsesia literară, unde o să ne mai refugiem?

— La Academie, Domnule Ministru! îi răspunde René Fauchois, strecurîndu-se tiptil spre eșire.

Cine vine și pentru ce se vine în *Rue du Printemps?*

Lume surprinzător de bine. Surprinzător însă, numai pentru cine nu cunoaște complicatele și straniu combinatele resorturi ale vieții literare și chiar ale vieții — pur și simplu. Pariziene în care toate mijloacele de reclamă sînt bune și nici un prilej de a se face văzut, auzit și comentat, nu este neglijat. Poate de aceea, indiferent de realele lui calități și, mai ales, defecte, salonul d-nei Aurel a împlinit funcția lui, socialo-artistică, bine definită, contribuind în mare măsură a face cunoscuți și chiar a lansa — cum am mai spus — cărți și scriitori de reală valoare.

O dovadă este și volumul omagial ce cuprinde călduroase atestări chiar din partea întregei generații de copii teribili — Cocteau, Morand, Delteil, Picsso, Max Jacob, Carco și alții — cari în general nu respectă nimic.

Socoteala celor ce vin acolo (și chiar iau parte activă, organizînd seri de poezie streină și altele) este simplă. Desigur, se știe precis că la d-na Aurel se vine în primul rînd pentru distracția *sui generis*, pentru amuzamentul scenelor neașteptate, ridicole, bizare, pentru întîlnirile și mai neașteptate ce se pot face, în sfîrșit pentru o seamă de lucruri de un interes *à rebours* dar care rămîne totuși interes. Insă, indiferent care ar fi motivul adevărat al venirei, faptul rămîne. „Tot-Parisul" literar care contează este întotdeauna bine reprezentat în salonul d-nei Aurel. Și acești reprezentanți, vrînd nevrînd, deschid o ureche, oricît de distrată, asupra celor ce se vorbesc, citesc sau recită. Datorită unei astfel de seri, de poezie romînească, multe luni în urmă, Jean-Richard Bloch care nici nu asistase, mi-a cerut textul original al versurilor de Arghezi cari făcuseră impresie profundă, în traducerea excelentă a d-nei Margo Kasterska-Sergescu precum și textul faimoasei *„Noi vrem pămînt"*.

Este adevărat că, dela o vreme, salonul d-nei Aurel este mult mai puțin frecventat ca altădată. Gurile rele pretind că lucrul s'ar datora suprimărei bufetului. Intr'adevăr, criza universală începînd să se resimtă probabil și în finanțele soților Mortier, aceștia s'au hotărît să renunțe de a mai oferi invitaților, pe lîngă hrana spirituală și una materială. Aceleași guri rele mai pretind însă că suprimarea bufetului s'ar datora nu atît crizei cît constatării că majoritatea publicului îmbulzindu-se în sala de mîncare, salonul de conferințe, „bavardaje privü", etc., rămînea scandalos de pustiu, însuși decorativul monsenior părăsindu-și fotoliul Aubusson pentru taburetul barului improvizat. Oricum ar fi, bufetul nu mai este oferit decît odată pe an, *„à la rentrée"*, cînd se și dansează. Atunci galeria de babe își aduce nepoatele și strănepoatele cari trebue să plece cu amintiri neșterse dintr'un salon unde în ciuda decorației 1830 și a *oratoriului*" cu *„chasse gardée"*, s'a adoptat maniera, de a face cunoștință cu cei dimprejur, curentă în toate dancingurile din Montmartre și Montparnasse. Desigur, însă, că vina e numai pe jumătate a d-nei Aurel.

I. IGIROȘIANU.

PAUL MORAND: *Rococo*. Paris, Bernard Grasset.

Ceeace a adus nou Paul Morand în literatura franceză sunt romanele sau nuvelele sale, cuprinse într'un singur ciclu, al căror motiv este totdeauna o călătorie a autorului în cele mai depărtate și mai puțin cunoscute ținuturi. Dar cărțile sale transfigurează realitatea, se depărtează de reportajul simplu și nu respectă nici genul clasic al jurnalului de voiaj. Apoi, însuși titlul, simbolic sau cu un sens deosebit de conținut, face astfel ca scenariul pe care ni-l înfățișează Paul Morand să fie și mai plăcut.

Rococo este o culegere de nuvele ce nu se depărtează de maniera cu care ne-a obișnuit acest scriitor.

Nuvelele sale apar ca niște fragmente ale unei arhitecturi, care în toate liniile sale amintește stilul sugerat de numele cărții.

In introducere, autorul explică strînsa legătură a bucăților din „Rococo".

— „Suntem cei din urmă romantici"— spune un personaj din *Focul*. Astfel, un tînăr frumos, elegant, prinț al snobismului, își chiamă prietenii la un banchet a cărui atracție dela sfîrșit trebue să fie sinuciderea amfitrionului.

La masă însă, se aflau adunaţi, din întîmplare, treisprezece oameni. Convivii sunt acum în căutarea unui nou oaspete, şi-l găsesc însfîrşit în persoana unei grisete care trecea în clipa aceea pe acolo. Femeea aceasta coboară peste corupţia şi disperarea acelor tineri, bucuria de a trăi, sănătatea morală şi veselia.

Acel Petronius modern, care se pregătea pentru sinucidere, se schimbă încetul cu încetul şi, la sfîrşit, scena se închee cu nevinovate sărutări.

Totul se petrece în 1929. Data aceasta este caracteristică pentru autor. Ea înseamnă sfîrşitul epocii moderne, în care sufletul a fost în miinile diavolului. Paul Morand i-a rostit elogiul funebru. Un manifest asupra vremii noastre, publicat anul trecut, este lămurit acum pe deplin de către atmosfera ce se desprinde din nuvela *Focul*, care este, în acelaş timp un mic roman, cu un dialog strălucit şi un decor minuţios.

„Moartea Lebedei" cuprinde un reportaj naturalist asupra Operei. O dansatoare rusă care se mişcă în lumea intrigilor din culise, înfăţişează prin viaţa ei pitorescul parizian al aventurierilor ce-şi dau întîlnire în acest centru cosmopolit.

Din întreaga carte se desprinde o sumedenie de personagii simpatice, care au fost stilizate de autor sub acelaş aspect baroc al eroilor principali.

I S T O R I E

ŞCOALA NAŢIONALĂ PUBLICĂ

CAP. IV

1. Schimbări de dascăli. 2. Şcoala în stare rea. 3. Semne bune. 4. Curs de muzică vocală. 5. Şcoala publică susţine şcoala reală.

■

In 1855, Pompiliu Piso cere transferarea la Bucureşti, tot la clasa III. Invoacă motive de sănătate. La clasa IV, în locul lui Caleboniann, este adus Grigore Vlădescu, care fusese la Focşani. [1]

Lui Piso nu i s'a aprobat transferarea. Grigore Vlădescu nu s'a prezentat numai decât la post. Locul lui Calebonianu a rămas vacant mai multă vreme. Piso funcţionează şi la cl. III şi la cl. IV. El scrie Eforiei, întrebînd cum va rămîne pe viitor.

[1] Dos. cit. 4023/854, p. 49. N. Iorga, Cei dintii..., p. 9.

1855. [2] La 2 Ian. 1856, funcţiona la cl. IV, Grigore Vlădescu. [3] Cere însă plata legiuită pentru aceste 2 clase, în 19 Noemvrie 1855, şi anume pe trei luni. Funcţiona deci din Septemvrie In Martie acelaş an, profesorul de cl. I şi II, I. Creţescu cere concediu. [4] N. Calebonianu apare iarăşi ca profesor la cl. IV, la 3 Aprilie 1856. [5] Pompiliu Piso demisionează la 7 August 1856, din postul de profesor la cl. III, ca să plece la Paris. [6]

Rămîneau la 14 Sept. 1856 următorii profesori:

1. Ion Creţescu, institutor la cl. I şi II. Era fără rang, de 31 de ani, născut în Bucureşti, începuse cariera la 20 Aprilie 1852.

2. Grigore Vlădescu, institutor la cl. IV. Era fără rang, a mai fost institutor la Tîrgovişte, şi doi ani conductor de po-

In locul lui Piso, este numit la cl. III Dimitriu Valerianu. Acesta nu s'a prezentat. Fiind învăţător la şcoala din Pantelimon, a cerut să rămîie tot acolo. Eforia a luat dispoziţii să trimetă un altul. [8]

Bugetul şcoalei pe 1856 era:

Leafa Institutorului de cl. I şi II 350 lei lunar — 4200 anual.

Leafa Institutorului de cl. III 400 lei lunar — 4800 anual.

Leafa Institutorului de cl. IV 450 lei lunar — 5400 anual.

Cheltuelile şcoalei pe 6 luni de iarnă cîte 260 lei pe lună şi pe 6 luni de vară câte 130 lei pe lună, în total lei 2340 anual. [9]

In 1856 Dec. 25, şcoala publică din Brăila se găseşte în stare de plîns. Comitetul de inspecţie constată „cu părere de „rău starea deplorabilă în ce se atinge de progresul şcola-„rilor la învăţătură şi la disciplina lor, care provine din lipsa „institutorelui de cl. III, post vacant de 16 luni, şi din lipsa „institutorelui de cl. IV, care este plecat de 3 săptămîni la „Bucureşti, rămînînd şcoala într'un *galimatias*, în cît copiii „au uitat tot ce învăţară. Revizorii cari vin din cînd în cînd „nu decid nimic cu privire la regulele şcolare. Ca să se puie „capăt şi să se ajungă la un progres şi cuviinţă la învăţătură, „mai cu seamă într'acest oraş unde privirea streinilor este „atentă cu osebire la rezultatul învăţăturii publice, dela care „atîrnă reputaţia Ţării Romineşti, roagă Eforia să ia mă-

[2] Dos. cit. 4023/854, p. 52.
[3] Ibidem, p. 59. N. Iorga, Cei dintii, p. 25.

duri şi şosele. [7]

[4] Ibidem, p. 69.
[5] Ibidem, p. 78.
[6] Ibidem, p. 91.
[7] Ibidem, p. 98.
[8] Dos. cit. 4023/854 p. 116, 120.
[9] Arhivele Statului, Dos. 4406/856, rom. Ţara Rominească, Mi-

„suri.[10] Eforia şcolelor aranjează ca institutorele de cl. III să facă şi clasa IV.

La începutul anului 1857—58, Grigore Vlădescu este permutat în Bucureşti[11]. In locul lui este adus Gheorghe Patriciu dela Călăraşi (Ştirbeiu). La 5 Octomvrie 1857, Patriciu era în Brăila.[12] La cl. III este adus Ion Petrescu dela Turnu-Măgurele.[13]

Cu chipul acesta anul şcolar 1857—58 începea în condiţiuni promiţătoare. Institutorul Ion Creţescu dela cl. I şi II nemulţumeşte comitetul de inspecţie. Acesta se plînge contra lui, pentru neîndeplinirea datoriei.[14]

Chiar revizorul, inspectînd şcoala din Brăila, la 16 Noemvrie 1857 a notat rău pe Creţescu. Institutorii Petrescu şi Patriciu au fost notaţi *buni*. 14 bis.

Eforia îl înlocueşte pe Creţescu cu Mateiu Ciutescu, în Noemvre 1857. La 7 Decemvrie Ciutescu era la datorie.[15]

In Ianuarie 1858, Ion Petrescu a cerut permutarea la Ploeşti. Cererea nu i s'a luat în consideraţie.[16]

Şcoala avea în Iunie 1858 următorul număr de elevi:

În cl. I erau 165 elevi; în cl. II erau 37. Din totalul de 202 elevi în ambele clase, au urmat regulat 166, iar 36 s'au retras.

In cl. III erau 24 elevi, din care urmau regulat 17 şi 7 s'au retras. In cl. IV erau 7 elevi, cari urmau regulat.[17]

Cu începerea anului şcolar 1858-58 se încearcă o inovaţie. Comitetul de inspecţie, urmărind necesitatea ameliorării instrucţiunii în oraşul Brăila, nu scapă din vedere a da impulsul cuvenit, pe cît mijloacele îi îngăduesc. Cere să se introducă cursul de muzică vocală, ca şi la şcoalele elementare din Capitală.

Municipalitatea dă pentru acest curs 200 lei lunar şi 25 lei pentru hîrtie şi note. Comitetul propune pe Matei Tomescu, institutorele dela şcoala publică sucursală No. 2.[18] Nici pînă în Sept. 1863 nu se înfiinţase această catedră de muzică.[19]

Sumele prevăzute pentru cheltuelile de întreţinere nu ajung. Era nevoie de 100 sacale de apă, care costau 80-90 lei.

Rîndaşi cu 80-100 lei lunar nu se găsesc. Şcoala are nevoie de rîndaşi, deoarece erau şcolari mulţi şi trebuiau îngrijite şase saloane.[20]

[10] Arhivele Statului, Dos. 3807/857, rom. Ţara Romînească, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii, p. 19.
[11] Ibidem, p. 24.
[12] Ibidem, p. 60 şi 97. N. Iorga, Cei dintîi... p. 26.
[13] Ibidem, p. 61.
[14] Ibidem, p. 121.
[14] bis Dos. cit. 3807/857, p. 137.
[15] Ibidem, p. 122 şi 145.
[16] Ibidem, p. 173.
[17] Ibidem, p. 297 verso.
[18] Dos. cit. 3807/857, p. 422. N. Iorga, Cei dintîi.. .p. 26.
[19] Arhivele Statului, Dos. 510/863, roşu, Ministerul Instrucţiunii, p. 186.

Eforia este înştiinţată că institutorele Ion Petrescu dela cl. III este atins de paralizie, iar G. Patriciu nu-şi face datoria. Ei întimpină că sunt calomnii.[4]

In 1860 funcţionau ca profesori: M. Ciutescu la cl. I şi II; I. Petrescu la cl. III şi Gh. Patriciu la cl. IV.[22]

La 24 Oct. 1861 însă se publică concurs pentru postul de institutor la cl. IV.[23]

Comitetul de inspecţie cere să fie numit I. Petrescu dela cl. III.[24] Vîntul franţuzismului atingea şi vechea şcoală naţională din Brăila. La 1860, institutorele Petrescu anunţa împărţirea premiilor în această limbă:

Liste des élèves qui ont gagné le prix.[25]

Eforia numeşte la 7 Dec. 1861, pe A. Oncescu ca institutor la cl. IV.[26] Inspectorul Vasile Popescu se plînge după scurtă vreme, contra lui Oncescu. Se pare că a fost un conflict mai accentuat, căci la 1 Maiu 1862, Oncescu demisionează.[27]

In 1862 Noemvre 12 erau în clasa I şi II 190 elevi, în cl. III 60 şi în cl. IV, 26.[28]

Faţă de numărul şcolarilor din cl. I şi II, se cere mărirea şcoalei cu un etaj.[29] Eforia aprobă să se ridice acest etaj. Municipalitatea însă arată că a cumpărat un local alăturea de cel existent. Cere să se prevadă doar institutorii in buget.[30] In 1863 numărul şcoalelor crescuse. In cl. I şi II erau 200, în cl. III 100 şi în cl. IV 32.[31]

Institutorele superior nu locuia la şcoală.[32] In 1862 era institutor superior, la cl. IV, Ion Petrescu.[33] In 1862 Aug. era institutor superior Ştefan Sona.[34] La 1863 Feb. 11 era tot

[20] Dos. cit. 3807/857, p. 516.
[21] Ibidem, p. 570.
[22] Arhivele Statului, Dos. 290/860, roşu. Ţara Romînească, Miniterul Cultelor şi Intrucţiunii, p. 3 şi 91.
[23] Ibidem, p. 320.
[24] Dos. cit. 290/860, p. 323.
[25] N. Iorga, Cei dintîi... p. 26 şi 121.
[26] Dos. cit. 290/160 p. 329.
[27] Ibidem, p. 362 şi 418.
[28] Arh. Statului, Dos. 395/862, roşu Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii, p. 11.
[29] Ibidem, p. 19.
[30] Arhivele Statului, Dos. 442/863, roşu, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii, p. 14.
[31] Ibidem, p. 145.
[32] Dos. cit. 442/863, p. 145.
[33] Arhivele Statului, Dos. 431/862, roşu, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii.
[34] Arhivele Statului, Dos. 1145/862, roşu, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii, p. 34.

Sona.[35] Ştefan Sona fusese admis şi ca director al Şcoalei reale şi profesor de matematică şi romînă [36]

E. Butoianu era în 1863 institutor la cl. III şi IV [37] şi provizoriu de st. naturale la şcoala reală. [38]

In 1864 Iunie 6 iscăleşte ca institutor superior E. Butoianu. [39] Altă dată iscăleşte Ion Sperchezeanu. [40]

In 1864 Aprilie 20, Ştefan Sona murise la Focşani. [41] In locul lui se recomanda Pavel Eliade, care era profesor de contabilitate la şcoala reală.

Şcoala reală era un gimnaziu-comercial, pregătit din 1863. [42] Caşi celelalte şcoale din oraşul Brăila, şi acest Gimnaziu lua fiinţă în legătură cu Şcoala naţională publică, care îi dădea profesori şi elevi. Pînă la 1865 clasa IV primară dela şcoala naţională a funcţionat la şcoala reală pentru a-i procura elevi. [43]

Institutorul Sperchezeanu a fost şi el numit profesor de limba romînă, istorie şi geografie la şcoala reală.

In 1864 Nov. 15 Sperchezeanu a murit. [44] In locul lui este numit Mihail Gheorghe. [45] Acesta funcţionează şi ca institutor la cl. IV primară şi ca profesor de istorie şi geografie la şcoala reală. In vremea lui, clasa IV primară s'a mutat dela şcoala reală în localul şcoalei naţionale. Fiind şcolari prea mulţi, abia mai aveau loc. [46] Mihail Gheorghe este destituit pentru neîmplinirea datoriilor. [47]

RADU I. PERIANU

[35] Dos. cit. 442/863, p. 8.
[36] Ibidem, p. 192.
[37] Dos. cit. 442/863, p. 304.
[38] Ibidem, p. 308.
[39] Dos. cit. 431/862, p. 174.
[40] Ibidem, p. 178 şi 186.
[41] Dos. cit. 442/863, p. 314. Arhivele Statului, Dos. 701/864 roşu. Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii p. 14 verso.
[42] Vezi capitolul respectiv.
[43] Dos. cit. 442/863, p. 343.
[44] Dos. cit. 442/863, p. 368.
[45] Ibidem, p. 368.
[46] Ibidem, p. 391.
[47] Ibidem, p. 403.

LITERATURA VECINILOR NOŞTRI

NENOROCIREA

Ce se întîmplase că acel vesel, radios, veşnic zimbitor părinte Piomie, ca niciodată stătea în pragul chiliei sale trist şi îngîndurat.

Oare pentru tristeţe era făcută acea frumoasă zi de vară?

Da. Prin larga curte a mînăstirii, învăluită cu soare şi bucurie, paşnic şi liniştit se scurgea viaţa monotonă a fraţilor, cu toţii mulţumiţi şi fericiţi. Bătrînul părinte Sisoe, pe care fraţii l-au botezat baba Aglida, ca întotdeauna liniştit şi maşinal îşi toarce fusul înaintea marei porţi a mînăstirei. Cele două domnişoare — oaspete ale acelui lăcaş sfînt — se plimbă grave la braţ prin curte şi-şi povestesc vesele. Foarte des trece pe lîngă ele tînărul părinte Ignatie, care se înclină smerit înaintea lor şi faţa lui se deschide de zîmbet pînă la urechi. Pe acoperişul de plumb al bisericii porumbeii fac dragoste. In curte doi păuni frumoşi se mîndresc în faţa soarelui şi strigă vesel. Imprejur pădurea şi vîrful de munte, măreţ şi liniştit se scaldă în azurul curat al cerului. Totul se scurge după ritmul vechi şi la voia soartei; şi se bucură cu recunoştinţă de frumoasa lume a Domnului.

Şi în mijlocul acestei linişti dumnezeeşti se aude delicios murmurul uniform al celor două cişmele ale mînăstirei, care şoptesc delicat urechei, inimei, gîndului şi sufletului, cîntînd dulce: dormi, dormi, dormi!...

Numai părintele Piomie este departe de această bucurie şi cu totul cufundat în tristeţea sufletului său, stă pe pragul chiliei şi gîndeşte. Trec, trec mereu fraţii pe lîngă el, — toţi după treaba lor, iar el abea le răspunde la salut şi nici nu ridică ochii să-i privească. A trecut un ceas, două, trei, se apropie prînzul şi el nici nu se mişcă din locul său.

Egumenul, cu o mare undiţă în mînă, tocmai se întorcea dela pescuit. Era roşu şi transpirat. Trecînd pe lîngă el scoase din sac doi păstrăvi încă vii, şi cum era vesel, îi arătă cu un ton glumeţ.

— Părinte Piomie, uite cum mişcă!

Părintele Piomie ridică capul şi se uită la egumen cu o privire atît de jalnică şi abătută încît îl sili să facă doi paşi înapoi şi deodată să devie serios.

— Ce este, părinte Piomie, ce s'a întîmplat? — întrebă speriat şi cu compătimire egumenul.

Părintele Piomie se ridică oftînd. Faţa îi era palidă ca o icoană. Şi el părea aşa ca şi cum l-ar fi călcat o căruţă.

— Ce ţi s'a întîmplat, părinte Piomie, nu cumva eşti bolnav ? repetă şi mai speriat egumenul. Stai, te gîndeşti şi oftezi ! Ei, se poate una ca asta ? Aşa voinic îmi eşti ?

— Ştii ce, părinte ? — vorbi părintele Piomie ca din mormînt. Să consacri atîta muncă, vreme, grijă şi cînd să te bucuri de ceiace ai făcut...

— Doamne, îndură-te de noi păcătoşii ! — îşi făcu cruce egumenul, cu totul aiurit. Ce s'a întîmplat, părinte Piomie ?

— Sînt distrus, părinte egumene, sînt disperat!... Cît de puţin sigur este omul în nădejdile sale, oftă părintele Piomie.

— Linişteşte-te, părinte... Poate că nu e pierdut tot.

— Nu, totul, totul este pierdut ! — pronunţă cu o voce tremurătoare Piomie.

— Nu fii disperat, părinte... Spune, spovedeşte-mi-te !... E păcat ? ...e ispită, e boală ?

— Ceva şi mai rău părinte !

— Doamne, Dumnezeule! Nu cumva te-ai îndrăgostit din nou?

Ptiu, măi să fie al naibei! Dar spune odată!...

— Aşa pierde omul credinţa şi în bine şi în Dumnezeu şi în muncă şi în tot, — îşi lăsă mîna în jos părintele Piomie şi se aşeză din nou în prag.

— Vi-i-nul, vinuleţul de trei ani s'a dus şi nu s'a mai văzut — începu deodată să plîngă şi adăogă cu lacrămile în ochi: Ştii, părinte, ce era să fie el?... dar a curs, a curs de tot!...

— Oare să fie aşa ? — plezni din palme moş egumenul...

Şi amîndoi călugării tăcură îndelungat fără să se privească. Unul îşi mărturisea nenorocirea, celălalt cu totul îl înţelese.

După aceia egumenul se aşeză lîngă părintele Piomie şi îl întrebă cu o emoţie proprie sufletelor care iubesc un lucru, cred în ceva, se întîlnesc şi cred în acel ceva.

— Măi să fie al dracului! Şi cum s'a întîmplat asta?...

— Azi noapte s'a spart un cerc la butoi şi vinul a curs tot pînă la picătură !

— Pînă la picătură !

— Pînă la picătură, picăturică !

— Nenorocire !

— Vino, vino numai să vezi — se ridică părintele Piomie...

De durere nu l-am mişcat, l-am văzut, l-am pipăit şi am fugit ca să nu-l mai văd !

Atunci trecu pe lîngă ei grăbitul părinte Gherasim. Cum văzu pe cei doi fraţi agitaţi şi trişti, se opri şi întrebă cu vocea lui ca de femee:

— Ce s'a întîmplat mă rog...

— Ce s'a întîmplat! butoiul sigilat a lui Piomie s'a spart, — răspunse puţin cam înţepat moş egumenul.

— U-u !... e-e !... şi acum ? — îşi alătură şi durerea sa părintele Gherasim.

După puţin veni părintele Nichifor, după el părintele Macsim, după el Teodosie, s'au strîns toţi fraţii dela mînăstire; pînă şi baba Aglida îşi lăsă fusul şi veni. Toţi clănţăneau din dinţi, toţi se necăjeau şi toţi îşi şopteau ceva ca şi cum ar fi fost un mort.

Părintele Piomie îi conduse în mica pimniţă unde se întîmplase nenorocirea. Toţi, cu curiozitate, se adunară în jurul butoiului, care lăcrăma încă între doagele lui desfăcute.

O lumină slabă pătrundea prin singura fereastră şi lumina melancolic butoiul decedat. Mirosul parfumat al vinului vărsat umplea întreaga pimniţă. Părinţii se grupau tăcuţi în jurul butoiului şi pe feţele lor bărboase se citea o adîncă durere, ca şi cum s'ar fi găsit nu în faţa unui butoi pleznit, ci înaintea unei mari inimi omeneşti, lovită de nenorocire.

— Dumnezeu să-l ierte ! — pronunţă cineva cu o voce gravă.

Şi toţi într'un suspin priviră pe părintele Piomie, care stătea distrus într'o parte, şi-şi pierduse credinţa şi nădejdea. Toţi tăceau şi nimeni nu putea găsi să-i spună, cel puţin un cuvînt de mîngîiere.

ELIN PELIN

Traducere din bulgăreşte de ELENA EFTIMIU.

FAMILIA CEA MARE

I.

Iată a trecut a doua primăvară, dragă Verusea. A trecut un an întreg de cînd ţi-am scris scrisoarea aceia disperată. Nu ţi-am mai scris de atunci, fiindcă am trecut prin momente foarte grele şi în starea aceia nu-mi venea să vorbesc cu nimeni. Acum îţi scriu, fiindcă săptămîna trecută am avut o întîlnire neaşteptată.

Ţii minte pe studentul despre care ţi-am scris? Ţi-aminteşti prin ce turburare morală am trecut eu? Ei bine, săptămîna trecută ne-am întîlnit. Primăvara trecută el a terminat Universitatea şi a plecat pentru lucrarea practică; de aceia nu ne-am întîlnit atîta vreme.

In viaţa mea a survenit un mare eveniment: am un co-

pil de trei luni — un băețel. Eu am întinerit acuma. Iţi pare curios? Mai am să lucrez o lună în clinică şi în curînd voiu fi femee independentă. Toate prin cîte am trecut anul acesta m'au făcut să fiu complect alt om.

Totul a început însă prin nişte momente groaznice pentru mine — atunci cînd am înțeles că aveam să fiu mamă. Primul lucru, mi-am închipuit ce ruşine mă aştepta, cînd aveam să apar acasă în aşa stare. Cîte priviri răutăcioase şi cîte şoapte din partea vecinilor şi fără asta porniţi contra mea, pentru că am ieşit din făgaşul obişnuit al mahalalei şi am învăţat la Moscova, în loc să car lapte la tirg. Dar cînd vara trecută mă duceam la mama şi cînd în zorii zilei din năbuşala vagonului m'am suit în căruţă, am uitat de toate.

Era o dimineaţă frumoasă de Iulie, răcoroasă şi îmbălsămată după o noapte de ploaie. De jur împrejur iarba fragedă încă, înviorată de ploaie, înverzea cîmpul. Cerul era acoperit de nori. Undeva departe cîntau ciocîrliile. Cînd căruţa atingea crăcile nucilor de pe marginea drumului, picături mari se scuturau depe frunze şi-mi udau obrazul şi mînile, aducînd un puternic miros de mesteacăn.

Aceiaşi simţire de curăţenie şi nemărginire, care domnea în aer şi în vastele cîmpii dimprejur, o aveam par'că şi în mine însămi. Acelaş sentiment mă stăpînea şi cînd am zărit acoperişul casei noastre şi tufa bătrînă de scoruş alături de dînsa.

II.

Uitasem complect de toate. Şi cînd am intrat în tîrguşorul nostru, cu casele lui înşirate toate pe o singură uliţă, am început să mă uit împrejur, cu bucuria copilului care se întoarce acasă.

Pe uliţă de-alungul unui zăplaz vechiu şi cîrpit am recunoscut potecile care duc la fîntînă, ştiute de mine încă din copilărie şi m'am bucurat. In momentul acela s'a ivit şi soarele din ceaţă şi a învăluit cu lumina blîndă a dimineţii găinile care scurmau în gunoaie şi prin garduri şi a scînteiat în picăturile de rouă de pe iarba pitică şi creaţă de pe drum. In clipa aceia aruncîndu-mii ochii spre fîntînă, am zărit apropiindu-se o veche cunoştinţă, o femee tînără şi desgheţată, nevasta potcovarului. Eu, sub stăpînirea aceluiaş sentiment de bucurie a întoarcerii vroiam să-i fac cu mîna. Dar deodată am surprins cum, întorcîndu-şi ochii în altă parte, ea a căutat să-şi ascundă un zîmbet

Ai văzut vr'odată un astfel de surîs? Ce trădează el? Uneori e chiar inexplicabil. Dar în el par'că s'a concentrat toată ura şi ironia răutăcioasă şi nejustificată a mahalalei faţă de lucruri care depăşesc nivelul lor de înţelegere, care se ridică deasupra lor. Cînd surprinzi un astfel de surîs îndreptat asupra ta, chiar fără să ai vr'o vină, par'că ţi se strînge inima şi totul par'că se stinge în tine.

Şi atunci impulsul dureros din inimă mi-a reamintit pentruce mă întorceam eu...

Şi cînd am intrat în curtea casei noastre cu trei ferestre, cu prispa pe care se vedeau ca şi altă dată, scurmături de găini, m'am uitat împrejurul curţii unde, în iarbă sta svîrlită o vadră fără fund, iar din pragul casei se vedeau zoile cu spuma de săpun, am simţit o tristeţă nemărginită. Aceleaşi zoi, aceleaşi cîrpe ca şi acum zece, cincisprezece ani.

Mama, cu fusta veche şi cu mînicile suflecate pînă la cot şi cu vătraiul în mînile ei vînjoase şi bătrîne, stătea la sobă, cu spatele la mine, aşa că nu m'a văzut dintr'odată. Intorcîndu-se, ea a bătut din palme de bucurie şi a scăpat vărtaiul din mînă.

Şi eu care cu un minut înainte cu atîta nerăbdare şi bucurie aşteptam s'o văd, stăteam acum lîngă dînsa şi mă simţeam ca şi cum m'aş apropia s'o sărut, avînd în acelaş timp un cuţit ascuns la spate pentru dînsa.

E imposibil să ascunzi ceia ce se petrece în tine chiar faţă de persoanele cele mai lipsite de observaţie cu care trăeşti împreună. Abia după o săptămînă, mama a început a se uita pe furiş la mine, iscoditoare, îngrijorată. Şi cînd eu fără să-mi dau seama, stăteam fără gînd precis lîngă fereastră sau mă uitam într'un singur punct, ea trecînd, se oprea şi mă examina, cu grija ei de mamă. Iar cînd eu mă întorceam, ea prefăcîndu-se că nu găseşte ceva, ieşea repede din odaie. Dar eu o auzeam cum ofta adînc, pe furiş. Mai tîrziu, cam după vreo două săptămîni, pregătindu-se să se ducă undeva, cu băsmăluţa albă pe cap, ea s'a aşezat lîngă mine şi a început să-mi spună, cu o şiretenie naivă, că eu am deja 25 de ani şi că ar fi mai bine să las învăţătura şi să mă mărit cu un om bun, care m'ar asigura.

— Unele şi-au eşit din minţi şi se terfelesc, unele mai rău ca altele... Am văzut eu de astea. Ele ar fi gata să scuipe la toate, dar cum să se arăte în faţa mamelor lor?... In fiecare noapte mă gîndesc la tine...

Şi deodată buzele ei bătrîne au început să tremure, s'au sbîrcit şi a început din nou să-şi şteargă nasul cu pestelca.

Eu cu buzele strînse, tăceam. Uitîndu-se la mine ascuţit şi cercetător, ea continuă:

— Ticăloşi sunt mulţi. Te batjocoresc pentru toată viaţa... şi oamenii nu te iartă. Indată, nu ştiu dece, mi-a răsărit în minte surîsul nevestei potcovarului. Cum are să zîmbească ea *atunci?*

Şi deodată m'am gîndit: „Ce-ar fi dacă i-aş spune ei — mamei mele — totul? Nu se va ivi în locul chipului ei de ma-

mă alt chip, acela al fricii și al urii contra mea pentru *rușinea* pe care i-o fac? Nu se va lepăda ea de mine? Cu ce cuvinte va întîmpina ea viața nouă pe care o port în mine?"

Și m'am hotărît.

III.

Intr'o zi, cînd ea, cu aceiași tristă îngrijorare și preocupare s'a așezat lîngă mine, i-am spus, uitîndu-mă drept în ochi:

— Maică, eu sunt însărcinată.

Ea, în primul moment, a zîmbit nu știu cum prostește și jalnic în acelaș timp, cum zîmbește omul cînd s'a ridicat toporul asupra lui și cînd el crede, încă, că poate e numai o glumă. Pe urmă chipul i s'a îngălbenit și ea a spus încet:

— M'ai bucurat maică... frumos dar mi-ai adus... mulțumesc... Așa dar te-ai terfelit...

N'a mai spus nimic, s'a sculat și a eșit din odaie, lovindu-se cu umărul de ușorul ușii.

— Fă cu dînsul ce vrei, dar mie să nu-mi faci rușinea asta — am auzit glasul ei de după paravan.

Deodată mi-am adus aminte că, 15 ani ani mai înainte, spunea aceleași cuvinte. Frate-meu, care avea atunci 12 ani, ocrotise o cățea rătăcită. Mama era foarte nemulțumită din pricina acestei guri în plus. Intr'o zi el veni gîfîind și strigă plin de bucurie:

— Țiganca a fătat!

Mama și-a eșit din sărite și a țipat la el că poate să facă ce vrea cu ei, dar să nu-i vază pe la noi.

După o zi de lacrimi și de ceartă, el a luat un sac și s'a dus la Țiganca. Ea s'a înghesuit într'un colț, acoperindu-și cățeii cu trupul ei și se uita la frate-meu cu așa ochi, că nu-i voiu uita niciodată: în ei se citea și supunerea fără margini și o ultimă implorare. Pe urmă frate-meu a legat cățeii în sac și cu lacrămile în ochi, i-a înnecat într'o groapă de după casă, iar cățeaua se tînguia, se tîra lîngă el, îi lingea mînile și ochii ei erau plin de lacrimi, ca la om.

Eu am simțit că acuma, după aceste cuvinte ale mamei, nu mai am nici casă, nici familie. Mama m'a renegat.

Mi-era imposibil să suport asta și am plecat la Moscova.

IV.

Țin minte și dimineața în care, întorcîndu-mă de acasă, am ajuns la Moscova. Era Iulie. Căldura era așa de mare, că încă la 9 dimineața, soarele frigea ca în cuptor. Moscova se zărea de departe în ceața albăstrie cu fumul fabricilor, cu turnurile bisericilor aurite, cu geamurile strălucind în depărtare. Se simțea deja mirosul greu al orașului, dar în vagon sufla încă vîntul răcoritor al cîmpului. Cînd am ajuns și am ieșit pe peron, m'a copleșit căldura străzilor prăfuite, fumul dela benzina automobilelor și inima, nu știu dece, mi s'a strîns de tristețe.

Peste tot reparații, duhoare dela cazanele cu asfalt, în care cu niște drugi lungi de fier, mestecau cu greu oameni cu obrajii afumați.

In căminul unde m'am dus, rămăseseră numai două fete, care nu avuseseră unde să plece și un tovarăș. Fetele nu erau acasă și eu o bucată de timp am stat și m'am uitat într'un singur punct.

Și aici se făceau reparații. Mirosea a vopsea și a var, zugravi cu șorțuri pline de var umblau în toate părțile, pe podea era vărsată cretă, a cărei urme albe erau cărate pînă și în cea mai depărtată odaie, în care ne adăpostisem noi.

Niciodată n'am să uit eu dimineața aceia în care m'am hotărît să scap de rușine și căutam spitalul. E de mirare cum eu, care eram lipsită de prejudecăți — cel puțin așa mi se părea mie — luam situația mea drept o adevărată rușine și nenorocire. Mă înspăimînta gîndul ce are să fie atunci cînd eu, singură și fără adăpost, în mijlocul molozului și varului dela reparații, voi aduce pe lume o ființă căreia îi era ursită o existență tot așa de lipsită de adăpost. In așa stare sufletească m'am hotărît să fac și eu ca și celelalte. M'am sculat, am stat pe loc multă vreme strîngîndu-mi capul între mîni și apoi am plecat...

Străzile de curînd stropite erau mai înviorate și mai răcoroase pentru moment. Pe trotuare mergeau grăbiți oameni cufundați în gîndurile lor, ale căror chipuri erau și ele oarecum înviorate de răcoarea străzii. Iar eu mergeam străină de tot ce se petrecea în jurul meu, cu conștiința dureroasă a unei existențe ilegale. Mi se părea că toți văd unde mă duc eu. Cu simțirea aceea dureroasă a unei vieți rușinoase și de disprețuit mă uitam la firmele smălțuite de pe uși. Par'că aș fi fost bolnavă de vr'o boală urîtă, așa mă simțeam respinsă și stigmatizată.

In sfîrșit am găsit spitalul. De cîteva ori am ocolit poarta cu grilajul de fier, par'că aș fi vrut să mă mai gîndesc, iar în realitate pentru a mai amîna măcar cu un minut momentul hotărîtor. Și iarăși mi se părea că toți ghicesc pentruce umblu prin fața spitalului și mă suspectează. Iar eu mă făceam că par'că n'aș avea nimic de a face cu acel grilaj de fier. Pe urmă deodată mi-am adus aminte cuvintele mamei. — „Fă cu el ce vrei" și mi-a răsărit în minte imaginea cățeilor în sac, cum se sbăteau ei și se ridicau în sus, iar fratele meu îi afunda cu bățul Și mi-am adus aminte de Țiganca.

Deodată, fără să-mi dau seama m'am întors și, aproape

fugind, am ajuns acasă. Și aici am avut o simțire pe care n'o voiu uita toată viața; deodată am simțit mișcindu-se în mine ceva străin dar viu și am avut o bucurie nespusă. Eu m'am ghemuit atunci într'un colț, voind par'că să acopăr cu persoana mea ființa care trăia în mine și, cu ochii nemișcați în care probabil era zugrăvită frica de oameni, de oamenii care-mi porunceau să ucid pe acela căruia îi dădusem viață, mă uitam fix într'un punct.

Au venit cele două prietene — Fanea și Gașa — s'au uitat la mine și au început să mă întrebe ce am. De ce m'am întors?

Eu, îngropîndu-mi capul în poală, le-am spus totul.

— Dar dece plîngi? Asta-i mare lucru! a exclamat Fanea, cea mai vioaie, apoi a sărit și a fugit sus. Peste o clipă ea trăgea după dînsa pe cineva, spunîndu-i repede și triumfător:

— Constantin, Sonia are un copil!

Constantin mergea fără să înțeleagă nimic și oprindu-se lingă mine a întrebat:

— Unde e copilul? Care copil?

— El încă nu există, dar în curind are să fie — spuse gîfîind și uitîndu-se la mine Fanea.

Fetele ședeau lîngă mine și se uitau cu niște ochi excitați și plini de încredere, par'că în mine se petrecea un mister care le umpluse viața cu ceva important și nou uitînd pentru moment cel puțin că împrejurul lor e var și moloz și că trăesc fără familie, undeva într'un oraș mare, în mijlocul prafului și a căldurii de vară.

Iar la mine a dispărut complect acel simț chinuitor de jertfire de sine și de izolare de viață pe care-l avusesem cînd m'am întors de acasă și cînd în groaza disperării umblam pe străzile sgomotoase căutînd spitalul. Par'că ași fi găsit o nouă familie, cu adevărat deaproape legată de mine, care se bucură de ceia ce a îngrozit-o chiar pe mama mea.

In timpul nașterii am stat la Maternitate. Mă jena gîndul că ce vor crede de mine cînd voi veni acolo și vor afla că eu sunt nemăritată. Cît de nesuferit mi-ar fi să surprind asupra mea privirile disprețuitoare și ambigue, aruncate pe furiș de surori. Dar acolo nimeni nu s'a mirat, nimeni nu m'a întrebat al cui e copilul, ci m'au primit cu totul liniștit și simplu, ca și cum ar fi fost ceva foarte natural. Aici mi-se recunoșteau drepturi egale cu celelalte mame, pe cînd acasă vedeau nu un drept al meu, ci numai rușine. Colegele mele veneau să mă vadă, stăteau mult timp cu mine și îmi arătau multă grijă delicată și interes pentru tainicul proces al vieții.

In tot timpul acesta eu n'am văzut nici o privire ironică sau răutăcioasă din partea prietenelor și colegelor de Universitate. Din contră, erau par'că bucuroși că au ocazia să arăte că-s mai presus de morala obișnuită și ca un fel de bravadă față de ceilalți, luau drept „normală" o situație care poate revolta numai pe mahalagiul îngust la minte." Și pe baza aceasta relațiile lor cu mine erau deosebit de delicate: la vestiare pe mine nu mă împingeau ca pe celelalte, ci îmi făceau loc, fără să arate că fac asta pentru mine. Dacă față de alte fete nu prea se jenau în expresii; îndată ce intram eu încetau orice glume grosolane — par'că ar fi intrat mama lor. Mi se pare că dacă aș fi avut soț, colegii mei nu mi-ar fi arătat atîta inconștientă atenție cîtă îmi arătau acum. Par'că, în lipsa lui ei simțiau o datorie colectivă față de mine.

Eu încă odată am simțit că familia mea este aici și nu acasă. Aici n'am simțit niciodată că sunt lepădată și că existența mea este nu știu de ce ilegală. Dimpotrivă, mai mult ca orcînd aveam simțirea că stau cu amîndouă picioarele pe pămînt, tocmai prin faptul că sunt o părticică din familia cea mare, că am legături cu ea, iar nu cu un singur om, cu o mică celulă izolată a ei.

Oamenii ceilalți și chiar mama, care s'a lepădat de mine, iar pe urmă și-ar fi revărsat disprețul lor asupra mea, mi-ar fi arătat în cel mai bun caz o milă plină de condescendență, ca față de omul care s'a îmbolnăvit de o boală rușinoasă. Iar noua mea „mare familie" nu numai că nu m'a renegat, dar m'a și ajutat: mi-a mărit bursa. Nu numai că nu m'a osindit, dar m'a înconjurat cu respectul ei.

Și cine știe, poate că generația noastră, care a trecut prin criza de creștere, va readuce totul în ordine, în momentul apariției pe lume a unei generații noi. Și poate că ea nu-și va mai rupe gîtul în împrejurările de care am avut parte noi.

Dar în momentul de față „generația nouă" — rezultatul crizei de creștere — este culcat în fața mea și se uită la mine cu ochii lui limpezi în care se reflectă cerul — și ridicînd în formă de colac piciorușele, își bagă în gură amîndoi pumnișorii...

...Comoara mea...

V

Tu aștepți să-ți povestesc întîlnirea noastră. Dar eu intr'adins ți-am povestit toate prin cîte am trecut, ca să înțelegi mai bine de ce intîlnirea noastră a fost așa cum a fost....

Săptămîna trecută eu îmi luasem mititelul dela creșa unde-l las în timpul lucrului. Ședeam cu el în grădina publică și mă pregăteam pentru a doua zi, citind și făcînd însemnări. Era începutul primăverii, cînd sgomotul străzilor din oraș, îți isbește pentru prima oară auzul după liniștea iernii. Pe aleele noi și umede se mișcau umbrele cotofenelor, în aer bîzîiau muștele, deșteptate și ele din somnul de iarnă, iar copiii, cu scufițe croșetate și cu ciorapi pînă

la genunchi, se plimbau ţipînd şi rizind, cu lopăţele de lemn, cu care se jucau în nisip.

Eu îmi simţeam sufletul plin de bucurie, par'că luam şi eu parte la sărbătoarea naturii şi a vieţii, cînd mă uitam la mititelul meu, care în bucuria lui inconştientă întindea mînuţele lui spre lumină şi soare.

Intorcînd foaia, fără să-mi dau seama am ridicat capul şi inima mi-a svîcnit cu putere: privirea mea s'a întîlnit cu a lui...

De departe am cunoscut mersul lui, seriozitatea şi liniştea lui, cari mă atrăgeau întotdeauna. Am recunoscut maniera lui de a merge cu capul plecat aşa cum umbla prin culuarele Universităţii, obiceiul lui de a privi pe trecători printre gene. Am recunoscut cismele lui înalte şi cămaşa albastră sub haina lui de toate zilele.

Cînd ochii mei s'au întîlnit cu ai lui, obrajii i s'au îmbujorat brusc, aşa cum se înroşesc de obiceiu tinerii sănătoşi şi smoliţi. Ochii lui au căpătat o expresie de nelinişte şi ezitare, ca la orice om luat pe neaşteptate şi care nu ştie cum să se poarte — să salute sau să treacă mai departe şi să se prefacă că n'a văzut sau n'a recunoscut.

Asta a durat doar o clipă. In momentul următor el şi-a scos pălăria şi eu singură, nu ştiu dece, zîmbind am dat din cap.

M'a salutat, dar n'a avut curajul să se apropie.

Se vede însă că l'a impresionat faptul că nu l-am oprit şi nu i-am făcut reproşuri, ca unui datornic necinstit, care se ascunde. Trecînd cîţiva paşi mai departe, el şi-a întors capul şi fiindcă şi eu în momentul acela m'am întors înspre dînsul, el s'a oprit şi, apropiindu-se de mine, cu aceiaşi roşeaţă de jenă mi-a întins mîna.

Şi eu, fără să vreau, am observat privirea lui aruncată pe furiş asupra hainelor mele, asupra ghetelor, urmărind inconştient să-şi dea seama dacă sunt în nevoie sau nu. Par'că cu asta vroia să-şi cîntărească riscul acestei intîlniri. Eu, fără să vreau mi-am strîns picioarele sub scaun, căci aveam o mare cîrpitură la gheată.

— De cînd nu ne-am văzut... a spus el jenat şi a adăogat:

— Tu vii des pe aici?

— In fiecare zi cînd e timp frumos — i-am răspuns eu, uitîndu-mă la el de jos în sus şi micşorînd ochii din pricina soarelui.

In tonul lui n'a fost siguranţă, ci o timidă încercare de relaţii prieteneşti între oameni cari cu nimic nu sunt legaţi între ei.

— Atunci pe mîine, dacă are să fie timp frumos — a spus el zîmbind silit — că acuma mă grăbesc.

Şi eu vedeam cum privirea lui aluneca asupra mititelului meu; dar n'a spus nimic despre dînsul şi se făcea că nu-l observă.

Nu cred că în adevăr se grăbea. Se vede însă că singur nu era sigur că are să poată susţine o conversaţie mai lungă. Şi de aceia el părea foarte mulţumit că totul a trecut cu bine, că nu s'a ascuns, ci a venit la mine şi chiar a vorbit şi se grăbea să plece sub impresia asta. In timp ce vorbea cu mine l-am ascultat cu zîmbetul vioiu cu care asculţi pe un bun cunoscut, pe care nu l-ai văzut mulţi ani şi eşti bucuros să afli că la dînsul totul e bine. Despre mine nu i-am spus nici un cuvînt. Nu m'am plîns de viaţă, nu i-am spus că mi-era greu, simţindu-mă lepădată. Nici un moment nu i-am dat a înţelege că el are directă legătură cu fiinţa asta nouă. Şi nu l-am oprit cînd a plecat.

Intorcîndu-mă acasă, am avut o simţire necunoscută pînă atunci, aceia că forţele mele au crescut. Mi-era plăcut mai ales că nu făcusem nici cea mai mică aluzie la legătura dintre noi şi că el este un dezertor. Şi cu deosebită plăcere îmi aminteam că în primul moment al întîlnirii numai el s'a înroşit şi s'a turburat. Eu numai m'am mirat şi, împotriva oricărei logice, m'am bucurat. Mi-era deosebit de plăcut să-i arăt că atît îngrijorarea lui cît şi teama vădită de scandal erau complect zadarnice.

El a simţit asta şi în chip vădit s'a liniştit complect.

VI

A doua zi el a revenit. Trecînd prin alee pe lîngă scaune, m'a văzut de departe şi s'a apropiat zîmbind. Acum nu mai avea ezitarea şi îngrijorarea din ajun. Era complect liniştit că eu nu pretind nimic dela el şi nici n'am să-i fac scene neplăcute.

Noi am vorbit prieteneşte şi foarte liniştit.

Dar în purtarea lui se simţea încă oficialitatea, ca la un om care se simte vinovat şi încă nu-i sigur de iertare, ca să poată lua aerul complect liniştit al unui om de aproape. Dar, poate că se şi temea să ia tonul care ar fi putut aduce o umbră de apropiere, tonul care ar fi putut duce la complicaţii şi încurcătură în relaţii, care să coste parale.

Intrebîndu-mă apoi, cum întreabă un student dela o facultate pe un coleg dela altă facultate, despre lucrarea mea, el a ridicat ochii şi-a întîlnit zîmbetul meu. Şi, par'că biruind ceva, pe figura lui s'a ivit acelaş zîmbet.

— Tu eşti minunată... a spus el cu o umbră de mirare, par'că însă nu putea să mă înţeleagă pe mine şi relaţiile faţă de dînsul. Simţea însă că nu mai am nici un sentiment pentru dînsul.

Dar între noi mai era o chestie, pe care n'am atins-o. Chestia copilului. Despre dînsul, nici el, nici eu, n'am spus nici un cuvînt. Se vedea că chestia asta îl preocupa mai mult decît toate. Observam cum ochii lui, fără să vrea, mereu se opreau asupra copilului nostru. Pe urmă el se uita pe furiş la mine, cu o privire care spunea că este ceva care nu intră în înţelegerea lui. La el era vizibilă curiozitatea faţă de mine, de viaţa mea, de ceia ce sunt eu la urma urmei. Am eu legături cu el ca nevasta lui, ca mama copilului lui, sau nu... Ce-i sunt eu lui? Cineva sau nimic?...

Fiecare dată cînd mă uitam la el cum ţinea privirea aţintită la copil, el se prefăcea îndată că se uită în altă parte, par'că i-ar fi fost ruşine să-i surprind privirea. Şi eu mi-am luat aerul că nu observ privirile lui şi i-am spus că vreau să plec pentru o lucrare undeva la sud, unde este mai mult soare. Se spune că deobiceiu taţii tineri se simt cam jenaţi şi par'că au un sentiment de pudoare la vederea copiilor lor, pînă cînd se deprind cu gîndul că au copii.

La dînsul desigur că n'a fost asta pricina. Acest copil era mărturia „vinei" lui faţă de mine şi de aceia probabil că n'a avut curajul să vorbească chiar atunci cînd a înţeles că nu-i cade această răspundere atît de neplăcută pentru orice bărbat. El a stat cu mine o oră întreagă şi apoi a plecat.

Luîndu-şi rămas bun, el mi-a pus mîna pe umăr şi uitîndu-se tăcut cîtva timp în ochii mei, mi-a spus:

Curajoasă mai eşti tu!

VII

Ieri în sfîrşit a venit vorba despre ceiace forma o stavilă între noi.

La un moment dat am luat copilul în braţe şi acesta strîngînd şi desfăcînd mînuţele lui durdulii, pline de gropiţe, a întins una din ele spre obrazul lui Alexandru şi pe neaşteptate l-a apucat de nas.

— Nu se poate... pe nenea îl doare — am spus eu, dîndu-i mînuţa la o parte. Şi am observat cum la cuvîntul „nenea" Alexandru a aruncat repede privirea spre mine şi cîtva timp mă privea pieziş, printre gene. Eu m'am făcut că nu bag de seamă privirea lui.

— E posibil să fie al meu?... a întrebat el zîmbind.

— Desigur, i-am răspuns simplu.

— Ce ciudat... dar'i cogeamite cetăţeanul — a spus Alexandru, cu ton exagerat de ironic.

El credea, se vede, că eu m'oi folosi de momentul acesta înduioşător şi mă voiu adresa lui ca la tatăl copilului nostru şi ca la un soţ care s'a întors la mine. Dar eu am aşezat mititelul în cărucior, l-am ameninţat cu degetul şi

am început vorba despre altceva, despre planurile mele relativ la viitorul copilului, fără să pomenesc măcar numele lui Alexandru. El a stat cîtva timp cu capul plecat şi a început să mişte nervos vîrful cismei, par'că deodată se simţise atins.

— Doar eu nu-i sunt „nene" — a spus el deodată, — muşcîndu-şi buza şi fără să ridice capul: oricum, am şi eu oarecare legătură cu el.

— Foarte mică — i-am răspuns eu, şi în orice caz o legătură de care n'are să-i facă plăcere să afle, cînd va fi mai mare.

— Şi cînd ai de gînd să pleci la noua ta... (aici s'a oprit) lucrare?

— Peste vr'o două săptămîni... cînd are să înflorească mălinul — i-am răspuns zîmbind.

Ceva a tresărit în figura lui, par'că nu înţelegea ce vreau să spun cu asta.

— Poate c'ai să-mi trimeţi adresa ta? a întrebat el şi, în aşteptarea răspunsului îşi tot muşca buza, fără să ridice capul, iar cu botul cismei desena un arc de cerc pe nisip.

Eu n'am răspuns imediat.

Se vede că el a luat tăcerea mea drept refuz şi imediat a adăogat:

— Pur şi simplu, n'aş vrea să-ţi pierd urma...

— Nu, n'ai pentru ce... i-am răspuns eu.

El s'a uitat lung la mine, dar n'a mai spus nici un cuvînt.

Ne-am luat rămas bun, căci el trebuia să plece cu primul tren la lucrarea lui.

Mi-am luat rămas bun dela el fără nici un pic de resentiment, dar nu ştiu dece, nici nu l-am întrebat dacă-l voi mai vedea vr'odată. Iar el mi-a oprit mîna în mîna lui şi s'a uitat de-aproape cercetător în ochii mei, voind par'că să găsească în ei cheia enigmei surisului liniştit şi prietenesc cu care mă uitam la el.

In sfîrşit el mi-a strîns mîna tare, ca la un bărbat, n'a mai spus nimic şi a plecat încet, fără să mai întoarcă capul.

Eu m'am întors seara acasă.

Toată seara am trăit sub impresia acestei întîlniri şi mă tot gîndeam: oare am făcut eu bine?... Şi nu ştiu... Dar după plecarea lui, eu nu simţii nici neliniştea pe care ţi-o dă echivocul, nici tristeţea nemărginită a singurătăţii; dimpotrivă, o inexplicabilă forţă de a trăi şi o senzaţie de libertate şi plenitudine îmi umplu sufletul.

PANTELIMON ROMANOV

Din ruseşte de ELENA Sp. POPESCU.

LUPTA CONTRA TUBERCULOZEI

Un mare conducător şi animator în această luptă: Profesorul I. Cantacuzino.

E obiceiul acum, ca vieţile de oameni mari pentru a le face cunoscute şi ca să devină mai interesante să fie prezintate într'un cadru romanesc şi anecdotic. Biografiile sunt romanţate. Ele apar astfel încadrate într'un decor de teatru şi diferitele lor epizode şi incidente se reliefează şi impresionează şi mai puternic pe spectatorii unui film sau pe cititorii unei cărţi.

Viaţa lui Cantacuzino e atît de bogată sub diferitele ei înfăţişări — omul acesta complect a îmbrăţişat toate ramurile de activitate şi cu atita simţire şi înţelegere ca să fie in toate superior — încît povestită, aşa cum a fost e de un interes care se menţine continuu, fără să fie deloc nevoe de a pune în lumină unele laturi şi a lăsa în umbră şi estompa pe celelalte.

Cantacuzino a fost un om mare, în sensul strict al acestui cuvînt şi unul din cei mai tipici oameni reprezentativi, putînd prin valoarea sa intelectuală şi morală, prin energia şi entuziasmul lui să fie dat drept pildă şi model nouilor generaţii ca să le conducă pe calea unei vieţi înalte şi frumoase.

Iradiind în jurul lui lumină şi viaţă, numai prin simplul act de prezenţă al lui — şi acum, cînd nu mai este, un vid imens s'a produs în jurul nostru — cu optimismul robust care respira din fiinţa lui, animator pentru acţiune, îndrumător pentru cercetări, din toată făptura lui fizică şi morală isvorau aspiraţii şi imbolduri pentru tot ce e bun şi frumos. S'a spus despre el că a fost un mare umanist şi caracterizarea aceasta se impunea prin toate calităţile sufletului şi minţei lui, căreia nimic din ceiace era omenesc nu i-a fost străin.

In timpul Renaşterii, cînd cultura antică desgropată după obscurantismul evului mediu provocase o efervescenţă şi un tumult al imaginaţiei şi gîndirii, în creerele bine înzestrate, ca şi în veacurile care i-au urmat, într'un ritm mai domol însă au apărut oameni care îmbrăţişau ca să se pătrundă de ele simţirea şi cunoştinţele epocei lor. Cînd evocăm aceste mari figuri, vremea în care trăit apare prin ele

*) Expunere făcută cu ocazia comemorării profesorului Cantacuzino de Societăţile de combatere a tuberculozei, la 19 Februarie 1934.

quintesenţiată, la cel mai înalt potenţial al desvoltării sale. Mizeriile, inevitabilele mizerii, strîns legate de o mînă de pămînt dispar şi ei ne răsar în minte ca exemplare de umanitate superioară, desbrăcaţi de tot ce micşorează, banalizează şi trivializează traiul. Sunt culmi pe care le atingem prin ei, de unde se domină vaste orizonturi şi se deschid largi perspective. Ori cît de puternică era însă personalitatea lor, cunoştinţele pe atunci fiind, in toate domeniile limitate era mult mai uşor de a le cuprinde. Chiar luînd pe cel mai tipic dintre ei pe Leonardo da Vinci, pictor genial, sculptor mare, arhitect, inginer — făcea lucrări importante şi din însemnările lui reiese că a avut intuiţia clară a sborului aerian — el ne apare ca un fenomen. Un spirit enciclopedic în epoca noastră însă, cînd pe toate tărîmurile, ştiinţa a făcut atîtea cuceriri impune încă şi mai mult.

Cantacuzino era naturalist — botanist tot atît de competinte ca şi zoolog — biologist, medic şi profund cunoscător al literaturii universale, artelor, muzicei. La o puternică inteligenţă, la un creer aşa de minunat construit care asimila totul se asocia o simţire caldă pentru tot ce e suferinţă şi durere omenească. Tocmai, pentru că prin condiţiile prielnice în care se desvoltase a reuşit să ajungă la o intensă cultură devenită organică la el, se simţea dator, derivind obligaţia aceasta din situaţia lui de privilegiat al soartei să o împărtăşească la cît mai mulţi. Avea simţul armoniei şi năzuia să o vadă împlinită în stările organice ca şi în raporturile dintre oameni. Anticipînd vitorul — viziunea lui socială depăşea contingenţele actuale — cînd omenirea conştientă de realele sale interese va şti să aplaneze conflictele economice aşa de dese ori cauză de mizerie fiziologică provocătoare de boale, el voia să se mobilizeze toate energiile pentru a diminua încă de acum întinderea acestor boale.

Tuberculoza ca cea mai tipică din boalele sociale trebuia să suscite atenţia lui. El studiase de aproape bacilii de tuberculoză în laborator. Structura lor prezintă particularităţi care-i diferenţiază de restul microbilor şi cercetarea ei prezintă un deosebit interes. Invelişul lor de ceară le constitue o carapace solidă, aşa încît e greu să fie digeraţi de globulele albe, care sunt agenţii de apărare ai organismului. Desbrăcîndu-i de acest înveliş, prin anumite technice de laborator socotea că s'ar reuşi să fie mai uşor rezorbiţi — de fapt, ei devin astfel şi mai toxici — şi astfel prin reacţia victorioasă a organismului anticorpi să ia naştere. Am fost colaboratorul lui cînd a întreprins aceste cercetări care puteau deschide căi noi în studiul imunităţii în tuberculoză.

Boală infecţioasă, ea diferă foarte mult de boalele acute, prin felul cum se prezintă şi prin modul cum organismul se

apără contra ei. In infecțiile acute, dacă vindecarea se produce, ea e totală și imunitatea care rezultă e durabilă. In tuberculoză, cum vindecarea e relativă, imunitatea e vremelnică. Ea durează numai atît cît persistă în organism un focar în care bacilii diminuați în virulența lor, inglobați în globulele albe, dacă au reușit să-i fagociteze trăesc în simbioză cu acestea și întrețin prin prezența lor producerea de anticorpi.

Viziunea aceasta complectă a laturei biologice a problemei tuberculozei pentru stabilirea căreia Cantacuzino a adus și el contribuții importante arată ce enorme greutăți intîmpină combaterea tuberculozei, ca să fie efectivă, în cadrul social.

Boală lungă, insidioasă, incidentele se succedă în cursul ei. Incidentele acestea reprezintă lupta între impregnarea toxică, anterior produsă a organismului — senzibilizarea — și imunitate. Totul trebue să fie pus în joc, ca în momentul, cînd rezistența organismului slăbește și senzibilizarea predomină, ceiace ar permite focarelor latente să intre în activitate să se opună o împotrivire atacurilor bacilului. Fiind date cauzele care provoacă această scădere a rezistenței — tuberculoza e înainte de toate boala celor ce se sbat în lipsuri, în lupta aprigă pentru trai — terapeutica cea mai eficace e cea socială, dacă privim combaterea ei pe un plan de generalități aplicată la massa populației.

De fapt, imensa majoritate a adulților e tuberculizată, cum rezultă din reacțiile pozitive la tuberculină, pînă la 90—95% dintre ei, în orașe și acum deseori și la sate, unde boala a pătruns într'un ritm rapid, împlăntîndu-se pe un teren nou care nu i se poate împotrivi, deoarece imunitatea nu s'a produs anterior în urma unor mici infecții la intervale, care ar fi putut provoca reacții de apărare. Cea mai mare parte din adulți sunt la orașe imunizați, de oarece deși infectați, numai unul, aproximativ din șapte moare de această boală.

Dacă s'ar interveni energic, în focarele de tuberculoză, tratînd bolnavul și izolîndu-l, cînd nu poate fi căutat la domiciliu, s'ar face și operă terapeutică, dar s'ar intreprinde și o acțiune preventivă stingînd focare de molipsire. Pentru aceasta, e nevoe să existe organizări care să permită ca bolnavii să fie asistați. Calculele făcute de statisticiani arată că ar trebui un pat în spitale și sanatorii pentru fiecare deces de tuberculoză.

La noi, cînd sunt 1600 paturi și mor 50.000 tuberculoși pe fiecare an, suntem încă foarte departe de împlinirea acestui punct esențial de asistență. Pe de altă parte, toți cei din preajma imediată a bolnavului — aiurea cercetarea se întinde pe o rază și mai mare și în unele localități din Germania și Italia se face examenul radioscopic în massă al populației — familia lui, în primul rînd, ar trebui să fie de aproape examinați. Contaminarea care în majoritatea cazurilor s'a produs nu trebue lăsată să meargă mai departe. Suprainfecțiile massive sensibilizează focarele existente și tuberculosul latent devine atunci un ftizic confirmat. E opera dispensarelor să aibă rolul acesta de prevenire a evoluției leziunilor. Agenții lor de legătură cu mediul social pe lîngă medici și cu un rol chiar și mai important decît al lor, de oarece e mai continuu sunt infirmierele vizitatoare, adevărate detective ale boalei pe care o descoperă în toate tainițele ei. Dispensare trebue deci să fie instituite, prevăzute cu toate mijloacele de investigație, laborator, radioscopie, ca să fie cercetați toți cei ce conviețuiesc cu tuberculoșii. Pătrunzînd în locuința în care trăește bolnavul, cercetînd-o, infirmiera vizitatoare poate da îndrumări cum să fie modificată în interesul și al lui și al celor ce-l înconjoară.

Centrul de acțiune care e dispensarul, de oarece de la el pleacă toate directivele de prevenire și asistență e la noi ca și neexistent. Dispensare sunt abia cîteva și se pot număra pe degete. Un dispensar cît de activ, cînd n'are legături cu preventorii, sanatorii, spitale rămîne un simplu biurou de înregistrare. E situația chiar și a puținelor dispensare, cîte am reușit să le avem. Bolnavii catalogați și clasați prin ele, că au nevoe să fie internați nu găsesc decît rare ori locuri în cele cîteva sanatorii. care sunt disponibile. Lacuna mare care face iluzorii multe din rezultatele obținute, cînd bolnavul isbutește să găsească un pat în aceste sanatorii e, că după ce a ieșit din ele reintră în cîmpul muncii și recidivează de cele mai multe ori. Dispensarele trebue să aibă rolul de a ține în observație pe acești bolnavi ca să se surprindă primele manifestări ale recidivelor dacă se produc. Printr'o organizare sistematică, tuberculoza poate fi considerabil redusă, cum se dovedește din ceia ce s'a obținut în alte țări, în afară chiar de orice tratament specific pe care pînă acum nu-l avem. Planul acesta de combatere ca să fie realizat cere mijloace mari bugetare și rămîne numai pe hîrtie cînd, cum se întîmplă la noi, sumele ce se acordă pentru combaterea tuberculozei sunt derizorii. Ele reclamă însă și credință și entuziasm pentru o mare cauză mai cu deosebire cînd mijloacele bugetare nu există. In felul acesta, luptînd dîrz și energic pentru a semnala pericolul s'ar mișca opinia publică și s'ar crea curente pentru a scutura inerția oficialilor și a scoate din toropeala lor pe atîți particulari rămași impasibili, făcîndu-i ca direct sau indirect prin contribuția lor materială sau prin aportul lor de muncă să ia parte la răsboiul care trebue să fie dus contra tuberculozei.

Planul acesta de lucru — și la el ca să fie complect se adăogase un mare avînt pornit dintr'o adîncă convingere —

era cel al Societății pentru profilaxia tuberculozei. Cind Cantacuzino a venit în țară în 1902 a găsit Societatea aceasta deja înființată. Ea datează din 1911. Un om cu multă putere de muncă, care fusese greu lovit într'o afecțiune scumpă — un fiu al lui murise tuberculos și durerea lui proprie îl făcuse să înțeleagă și mai bine durerea atitor alții, a nenumăratelor familii care trecuseră prin aceleași grele încercări — profesorul Petrini-Galați fusese inițiatorul ei. S-au scurs mai mult de 30 de ani de atunci. E multă melancolie, cind ne ducem cu gîndul înapoi la acest trecut. O bună parte din cei care ne grupasem să înființăm Societatea aceasta nu mai sunt. Pe rînd, mulți dintre ei au dispărut. Omul de mare inimă și inteligență care a fost d-rul Ion Radovici, secretarul ei general a sfîrșit prin sinucidere, în 1908, printr'un gest de tragic eroism. Minat de tuberculoză, crezîndu-se stînjenit în elanurile lui, el care era numai acțiune a preferat să moară. In cîteva pagine de adîncă simțire apărute în Mai 1908, în „Viața Romînească", profesorul Cantacuzino a știut să comemoreze pe un prieten iubit găsind cuvinte atingătoare ca să-i caracterizeze devotamentul pe care-l aducea cauzei combaterii unei boale a cărei victimă trebuia să cadă și el. A fost o mare și dureroasă pierdere pentru Societatea de profilaxie. Profesorul Proca care l-a înlocuit a știut să aducă în împlinirea atribuțiilor sale, contribuind și cu autoritatea omului de știință aceiași caldă convingere și aceiași muncă neobosită pentru promovarea scopurilor Societății. Botescu, Felix, Zigura, Ciru Iliescu au murit la Iași în timpul războiului, în hecatomba pe care exantematicul a făcut-o printre medici. Miron acum 5 ani în București. Profesorul Petrini pînă să moară în 1926 a fost imobilizat pe patul lui de suferințe ani întregi — el se tîra bolnav la adunările generale ale Societății ca să-și afirme pînă aproape în ultimele lui clipe nețărmurita-i dragoste pentru acțiunea pe care o desfășura — și în timpul acesta, profesorul Cantacuzino a condus Societatea.

De atunci, de la 1926, profesorul Cantacuzino a devenit președintele ei titular. Societatea pentru profilaxia tuberculozei, care a rezumat în activitatea ei, aproape tot ce s'a făcut la noi pentru lupta contra tuberculozei datorește foarte mult profesorului Cantacuzino pentru tot ce a putut întreprinde ca să caute să aducă la împlinire programul său.

Prin marea lui personalitate cu prestigiul necontestat al omului de știință, prin situația lui socială și demnitățile pe care le-a ocupat, prin atmosfera de încredere creată în jurul lui și acel curent de simpatie ce iradia de la el, a contribuit foarte mult, ca programul de lucru al Societății să ajungă cit de cunoscut și să provoace cît mai multă rîvnă să fie realizat.

Am trăit alături de el toate fazele prin care a trecut Societatea de profilaxie. Imi reamintesc de începuturile ei, cînd la spitalul Colțea, alături de un grup de colegi printre care unul din cei mai inimoși era actualul președinte al ei, d-rul Costinescu dam consultații, într'un dispensar improvizat, într'una din camerele acestui spital. Se făcea, cînd se putea — și se putea foarte puțin de oarece bugetul dispensarului era neînsemnat — asistență la domiciliu. Sanatorii n'aveam nici unul.

Lucram ca asistent la laboratorul profesorului Cantacuzino și făceam alături de el cercetări tocmai în domeniul tuberculozei, studiind reacțiunile organismului față de anumite forme ale bacililor tuberculoși și față de paratuberculoși.

Cu marele lui suflet, în vremea aceia, cînd problemele sociale îl preocupau foarte mult, mizeria bolnavilor, lipsurile în care agonizau îl mișcau adînc. Parcurgeam citeodată cu el, în anchetele sociale pe care personal le făceam, locuințele insalubre, lipsite de aer și lumină în care țintuit pe patul lui de durere zăcea bolnavul. Infernul acestor vizuine ne apărea în toată oroarea lui. Tragedia se desfășura întreagă. Bolnavul care înainte era sprijinul familiei, desființat ca factor de producție întreține în jurul lui mizeria și ne mai avînd putința să-i procure mijloacele de subsistență e un prilej de molipsire. Tot ce crease legătura între el și ai lui, sub teroarea sărăciei și a morții care-i pîndește pe toți se fărămițează pînă să degenereze într'o crudă învrăjbire. Elanurile de tandreță găsesc o inhibiție în spaima contagiunei și bolnavul devine o povară. Moartea e așteptată ca o izbăvire și de el și de cei ce-l înconjoară.

Anchetele le duceam și mai departe în colectivitățile omenești, în uzine, fabrice, ateliere, biurouri. Găseam acolo în condiții igienice deplorabile o mare uzină a morții. Biurouri sinistre unde pe rînd funcționarii mor tuberculoși le avem și noi și toți le cunosc, chiar în afară de anchete amănunțite, ceiace nu împiedică ca ele să continue să macine vieți. Școale, în care dascălii tuberculoși se succedă — se cita anul trecut una în care în cîțiva ani, a patra profesoară murea de tuberculoză — fără să se știe exact cîți copii au molipsit, în orice caz trebue să fie foarte mulți, avem și noi destule și sunt și ele uneori pepiniere de boală, în loc de a fi pilde de igienă, prin sfaturile care se dau de pe catedră și pe care elevii e nevoe să le vadă realizate în clasa lor, ca să nu mai fie locașuri care să adăpostească boala și moartea.

Cazărmile în care flăcăul de la țară drept ca bradul și rupt din munte găsește ocazii de molipsire și după ce-și găurește plăminii, reformat e trimes la vatră, creînd acolo focare de boală, făcuseră pe Cantacuzino cînd constatase această

anomalie — mergînd prin sate împreună, cu el, cînd urmăream epidemiile de malarie descopeream vaduri de boală de acest fel — să stăruie energic ca ele să devină, în loc de morminte, filtre mari pentru descoperirea cazurilor de boală. Cum spunea foarte judicios, şcoala şi cazarma ar putea servi să se descopere primele manifestări ale tuberculozei pulmonare şi plecînd dela cei dovediţi cu semne de boală s'ar cerceta focarul în care au fost molipsiţi, unde alte cazuri noi ar putea fi găsite. El obţinuse, cînd Dumitru Sturza era ministru de război, să se alcătuiască un proiect de lege după care soldaţii constataţi cu leziuni pulmonare să fie obligator asistaţi. Anomalia persistă mai departe. Soldaţii tuberculoşi seamănă încă în jurul lor molipsirea, cînd reintră în satul lor, svirliţi din cazarmă fără să fie cel puţin daţi în grija autorităţilor sanitare civile, semnalindu-i pentru a fi asistaţi. Semnalarea aceasta ar rămîne dealtminteri, în starea actuală de lucruri platonică, de oarece cu lipsa instituţiilor de cură n'ar exista posibilitatea să fie trataţi şi izolaţi.

Pe un alt plan social, sus, în vîrful piramidei căreia prin naştere şi situaţie îi aparţinea şi el şi pe care-o cunoştea atît de bine, în casele somptuoase, unde domneşte belşugul, „drama într'o sută de acte diverse" care e tuberculoza se joacă pe o altă scenă cu aceleaşi dureroase epizode. Un servitor, o servitoare, o îngrijitoare de copii, cînd sunt bolnavi introduc acolo germenii morţii. Şi nu rare ori, dela această obîrşie, un copil molipsit se sbate în spasmele teribilei meningite ducînd cu el în groapă şi sufletele pentru totdeauna moarte ale părinţilor lui.

Văzută pe un plan social, tuberculoza solidarizează astfel pe bogat cu sărac, confundîndu-i în aceiaşi jale, care ar trebui să creeze o apropiere, cel puţin pe această temă, între ei şi să-i determine, ca printr'o sforţare comună, să se ia măsuri de apărare pentru a se stăvili întinderea ei.

Diagnosticul clinic al boalei care se face la dispensar se complectează prin cel social cînd se pătrunde în locuinţa bolnavului. El poate fi dus mai departe pînă la acela al alcătuirilor societăţilor omeneşti atît de bolnave în complexul lor, încît îngădue cu o mare lipsă de prevedere încuibarea bacililor, fără nici o stînjenire, în locaşuri groasnice ca sărăcie şi de acolo prin repercusiune, din cauza interdependenţei de raporturi între diferitele clase sociale, transplantarea lor din bordee în palate. Ne dam astfel seama, cînd reflectam asupra condiţiilor în care boala se iveşte, că drogurile calmante şi tonifiante pe care le-am fi prescris, n'ar fi avut nici o valoare şi nici un efect, dacă nu reuşeam, concomitent cu ele să schimbăm mediul în care bolnavul trăeşte, dar că acest mediu nu poate fi transformat — duceam astfel logica

gîndirii noastre pînă la ultimele ei consecinţe — decît printr'o modificare a raporturilor economice prin forme noi de viaţă socială. Ideologiile noastre pentru o lume mai dreaptă şi mai bună dobîndeau astfel noi argumente ca să luptăm pentru împlinirea lor. Societatea întreagă ne apărea cu multe stări morbide. Era epoca, cînd credea că intrînd în mişcarea politică, devenind un exponent al revendicărilor muncitoreşti ar întreprinde cea mai eficace terapeutică contra cauzelor boalelor sociale. Politica nu l-a reţinut însă prea mult. S'a mulţumit pînă la realizarea cetăţilor viitorului — era un înalt crez care i-a rămas scump şi de care nu s'a despărţit niciodată — în care raporturile dintre oameni să fie mai armonioase, să-şi concretizeze visările în organizări de asistenţă, atît cît erau posibile cu contingenţele actuale economice şi sociale.

Incă din 1903—1904, alături de profesorul Petrini-Galaţi şi de d-rul Radovici, ca factori proeminenţi ai Societăţii pentru profilaxia tuberculozei au activat să se creeze sanatorii pentru tuberculoşi. Graţie stăruinţii lor — profesorul Cantacuzino era strîns legat de Dumitru Sturza pe atunci preşedinte de consiliu — s'a cedat terenul şi s'au acordat fondurile necesare pentru construirea sanatoriului Filaret. In 1906, sanatoriul a fost inaugurat realizînd o instituţie model cu un dispensar unde bolnavii erau descoperiţi cînd se prezintau la consultaţii, cu un spital pentru formele deschise ale boalei şi un sanatoriu pentru cele închise. Imi reamintesc de prima adunare generală a Societăţii de profilaxie, după deschiderea sanatoriului, în 1907, cînd am expus rezultatele obţinute în primele zece luni ale funcţionării lui. Dumitru Sturza asista la această şedinţă. Omul de stat care ştia să înţeleagă că grija apărării sănătăţii publice, aşa cum spusese Beaconsfield trebue să fie una din esenţialele îndatoriri ale conducătorilor îşi dase seama, că începutul care se făcuse prin sanatoriul Filaret cu rezultate atît de îmbucurătoare trebue să fie complectat prin înfiinţarea de alte noi instituţii. Cantacuzino a luat direcţia serviciului sanitar, în 1908. Una din primele sale realizări a fost crearea a patru sanatorii, la Bisericani, Bîrnova, Nifon şi Petreşti. In legea care-i poartă numele promulgată în 1910 a acordat combaterii tuberculozei o deosebită atenţie. Declaraţia obligatoare a formelor de tuberculoză deschisă e prevăzută în această lege şi pentru ca declaraţia să fie urmată de sancţiuni de asistenţă şi instituirea de sanatorii. Pînă la înfiinţarea lor, un număr suficient de săli speciale trebuia să le fie rezervate în spitalele generale, ca să se evite promiscuitatea tuberculoşilor în săli comune cu bolnavi de altă natură. Incă de atunci, Cantacuzino aducea astfel un spirit de largă înţelegere problemei tuberculozei şi ştia să o privească sub toate înfăţişările ei.

Dispozițiile legei — e soarta celor mai multe din legile de la noi — au rămas în mare parte numai pe hîrtie. La adunările generale ale Societății de profilaxie, unde an după an, am prezintat rapoarte ca să strig păsurile bolnavilor cît de tare, cu nădejdea că vor fi auzite, deși nu sunt surzi mai complecți decît cei ce nu voesc să audă, astupindu-și urechile. Cantacuzino cu marea lui autoritate sprijinea programul de lucru pe care-l propuneam, fără însă să-l putem împlini din cauza bugetelor de mizerie în care ne sbăteam.

A venit încercarea marelui răsboiu. La Iași, unde ne refugiasem, Cantacuzino după ce oprise holera dela primele ei manifestări atît de amenințătoare era acelaș combatant energic în lupta contra tifosului, paratifosului, exanthematicului.

Constata însă, cu ocazia peregrinărilor sale în sate și orașe — venea deseori și pe la spitalul pe care-l conduceam, unde se instituise un centru de triaj al tuberculoșilor și obținea numeroase relații prin bolnavii internați în el — întinderea catastrofală a boalei. Sub influența mizeriilor de tot felul, fizice și morale pe organisme obosite pînă la istovire, la cei slăbiți prin denutriție și mai cu deosebire cînd în urma exantematicului sau recurentei aveau o rezistență foarte scăzută, tuberculoza apărea cu forme acute și grave. Am dat atunci semnalul de alarmă. Regina Maria, președinta de onoare a Societății de profilaxie cu marele său suflet, mișcată de proporția dezastrului a primit să ne dea sprijinul, ca să găsim mijloace să venim în ajutorul nenorociților care-și găseau greu adăpost în cele două sanatorii ce mai funcționau, Bisericani și Bîrnova. Apelul făcut către publicul mare ca să-și aducă ofranda pentru tuberculoși — inauguram astfel, la Rusalii, ziua de chetă pentru ei — a găsit un larg ecou.

La un congres al Asociației medicilor, în primăvara anului 1918 am prezintat un raport în care arătam după constatările făcute, împreună cu profesorul Cantacuzino, întinderea enormă luată de tuberculoză. Cu fondurile mici — ele aveau o valoare mai mult morală, de oarece în vremurile acelea de restriște, sufletele vibraseră pentru o mare durere și suferință și obolul celor mulți venise alături de cel al bogaților care-l puteau mai ușor da — realizate din colecte și chetă, am putut pe ici, pe colo, în cîteva orașe — Roman, Bacău, Piatra Neamț — să înființăm dispensare, unde pe lîngă consultații veneam cît puteam mai mult în ajutorul bolnavilor, distribuindu-le nu numai sfaturi dar și alimente.

A urmat Noembrie 1918, cînd victoria noastră alături de cea a aliaților, ne-a permis să reintrăm la București. La bucuria generală, că visul mare al neamului dobîndise împliniri — hotarele etnice firești erau restabilite — se adăogau și multe umbre ca s'o întunece.

Tuberculoza pe care o știam de mult, că e un dușman greu de răpus își întețise ravagiile. Victoria pe care o cîștigasem contra inamicului din afară trebuia obținută și contra celui dinăuntru care încet dar sigur — el nu acordă armistiții decît cînd e strîns deaproape — face, an după an, mai multe victime decît cel mai omoritor din răsboaie. Ne-am străduit să cîștigăm cît mai multe adeziuni pentru campania noastră. Am reușit însă foarte puțin. Chiar în anii de belșug, cînd era dans de miliarde în vistieria țării, bugetul combaterii tuberculozei era tratat ca cenușereasa din poveste și i se dau fărămiturile, cîte mai rămîneau, de la un ospăț destul de copios din care se înfruptau atîția, poftindu-se singuri la el.

Vegetam și rămîneam pe loc. Tot ce enunțam în programele noastre de lucru rămînea platonic. Am crezut atunci, că printr'o lege specială, care să impună obligațiuni oficialilor și să scuture inerțiile culpabile ale atîtor autorități, vom determina o schimbare în starea aceasta nenorocită de lucruri. Am lucrat la alcătuirea unei legi de combatere a tuberculozei. Legea aceasta a fost promulgată în 1926. La elaborarea ei, profesorul Cantacuzino a adus o contribuție importantă. Cum îi alcătuisem și un buget, de acord cu oficialitatea sanitară de atunci, socoteam că legea va fi viabilă. Ea s'a născut însă moartă, de oarece chiar dela votare i s'a amputat bugetul. Au trecut opt ani și deși încă în vigoare, cum o declară sentențios legea sanitară din 1930, sub regimul căreia ne aflăm, ea a rămas cu totul neaplicată.

La fiecare buget, în fiecare an, numai după multe sforțări reușeam să durăm. Președintele Societății de profilaxie, care era profesorul Cantacuzino intervenea cu marea lui autoritate și eu cu una mult mai mică, dar cu persistența și tenacitatea de a nu ceda, ceiace ce-mi crease o teribilă atmosferă de recalcitrant indezirabil, cînd apăream în cabinetele miniștrilor de sănătate, ca să smulgem cel puțin sumele derizorii — ele scădeau dela un an la altul — care să ne permită să nu desființăm și puținele sanatorii existente.

Viața acestor instituții rămînea totuși precară, de oarece și sumele mici înscrise în buget nu se acordau decît incomplect și cu foarte multe greutăți. Căutam la fiecare adunare generală a Societății de profilaxie, cum am făcut și la primul congres național de tuberculoză din Iulie 1931 să mișcăm opinia publică și s'o facem să reacționeze asupra primejdiei boalei și asupra neputinței în care ne aflam, din lipsa de mijloace s'o combatem. Profesorul Cantacuzino luase la epoca, cînd s'a ținut primul congres de tuberculoză ministerul sănătății. Dacă ministeriatul lui ar fi durat mai mult, cum lucra la modificarea legii sanitare din 1930 ar fi

găsit modalitatea să pună lupta contra tuberculozei pe un teren de mai multe realități și realizări. A isbutit totuși, încă de la început, cînd a luat în primire departamentul său, să alcătuiască și să facă să fie votată legea Loteriei de Stat. După dispozițiile acestei legi, 60 la sută din veniturile loteriei trebuiau să meargă la combaterea boalelor sociale, tuberculoza în primul rînd, deoarece pentru paludism și sifilis reclamînd mijloace mult mai restrînse de combatere, fonduri puteau fi găsite în bugetul ordinar al ministerului. In ultimii doi ani, cînd constatase că veniturile loteriei capătă o altă destinație — în 1932, din 112 milioane s'au dat numai 18 milioane pentru tuberculoși — insista să se modifice legea, ca să se introducă dispoziția precisă, că 60 la sută din venituri să fie exclusiv rezervate pentru tuberculoși.

Ceiace n'a putut să realizeze, ca ministru, a căutat să obțină în urmă. La congresul de tuberculoză dela Cluj din Iunie 1933 — toți cei ce au fost la acest congres își reamintesc voioșia și entuziasmul cu care a participat la el, asistînd la toate desbaterile și intervenind în discuții — ca o concluzie la un raport pe care l-am prezintat, asupra luptei contra tuberculozei, cu marea autoritate însă a personalității lui a depus o moțiune pentru înființarea Ligii naționale contra tuberculozei. Moțiunea aceasta a fost primită cu aclamații frenetice de toți cei ce au luat parte la congres. Motivarea creării ligii era repeziciunea înspăimîntătoare cu care epidemia de tuberculoză se întinde în țară și datoria imperioasă de a intensifica, lărgi și sistematiza mijloacele de luptă. Scopul ligii e de a federaliza societățile actuale de combatere care nu dispun decît de mijloace materiale cu totul insuficiente. Sprijinul efectiv al statului care trebue să înțeleagă importanța problemei e nevoe să vină, așa cum se face în țările de reală cultură igienică și sanitară, să ajute acțiunea ligii. Asociarea la opera aceasta a autorităților regionale, participarea corpului medical și a marelui public, printr'o colaborare din ce în ce mai activă ar contribui ca acțiunea ligii să fie cît de efectivă. Liga ar urma să-și stabilească acțiunea după un număr de puncte bine precizate: 1) un program metodic de activitate, 2) directive unitare în conformitate cu acest program, 3) procurarea și distribuirea fondurilor necesare campaniei contra boalei, 4) intensificarea propagandei, insistînd și ca să se institue un învățămînt oficial la facultățile de medicină pentru formarea de medici specialiști, 5) asigurarea colaborării instituțiilor autonome, cum sunt Casa muncii, Căile ferate, diferitele regii, Direcția sanitară a armatei.

Liga urmărind conlucrarea tuturor energiilor pentru îngrădirea boalei nu înțelege însă să știrbească autonomiile

societăților de luptă existente pentru ca puterea lor de inițiativă să nu fie micșorată cu nimic.

Societatea pentru profilaxia tuberculozei al cărei președinte era profesorul Cantacuzino vedea prin înființarea Ligii împlinit un mare deziderat al ei: așezarea luptei contra boalei pe o bază metodică și sistematică. Ea trebuia, pentru a rămîne în programul ei, să activeze în toate felurile, să se ajungă la înfăptuiri. Profesorul Cantacuzino a știut după congresul dela Cluj să pună în joc marea sa autoritate și marele său prestigiu ca liga să treacă la realizări.

Prezintînd moțiunea congresului, regelui Carol a obținut înalta sa adeziune. Regele a primit să fie președintele Ligii. In numeroase conciliabule pe care le aveam la locuința și la laboratorul său, căutam să găsim modalitatea, ca în scurtă vreme, întocmindu-i un program bine precizat, liga să-și înceapă activitatea. Vara anului 1933, Cantacuzino a trecut-o la Roscoff lucrînd, ca în toți anii, să complecteze opera sa monumentală a studiului imunității la nevertebrate, înconjurat acolo, unde ajunsese să fie o figură populară prin simpatia pe care o iradia în jurul lui, de dragostea și admirația tuturor, cum arăta directorul stațiunii, profesorul dela facultatea de științe din Paris, Perez, într'o atingătoare scrisoare adresată Academiei romîne. Prima lui grije cînd s'a înapoiat în țară, în Noembrie a fost să ia contact cu cei ce-l puteau ajuta la formarea ligii și să dea două conferințe publice în care să enunțe programul ei. El era atît de preocupat de problema combaterii tuberculozei, — își da din ce în ce mai mult seama de marea întindere a boalei și avea o mare nădejde, că după atîta timp pierdut, un mare progres se va realiza prin înființarea ligii în combaterea boalei — încît pînă în ziua cînd a căzut bolnav a lucrat cu reprezentanții Ministerului sănătății la proiectul de lege prin care trebuia să ia ființă și care urma să fie depus în parlament. In zilele de boală, în clipele lucide, el vorbea elevilor lui care stau de strajă ca să-l smulgă din ghiarele morții de soarta ligii și de modul cum ar putea să fie mai repede înfăptuită. E ca un testament moral al marelui dispărut. El va fi ascultat.

Oficialitatea actuală sanitară din care fac parte oameni de inimă, înțelegînd gravitatea problemei tuberculozei a anunțat din nou, că proiectul de lege pentru creiarea ligii va fi întocmit și legea de rîndul acesta, ca o compensație față de cea din 1926, care stă în cartoane va fi aplicată. Se va aduce astfel cea mai bună proslăvire memoriei lui. Cum în lege, va fi trecută și vaccinarea preventivă contra tuberculozei pentru care a luptat atît de mult, ea va cuprinde astfel dispoziții ca să corespundă unui program complect de luptă, așa

cum îl concepuse, de la măsurile preventive pînă la cele de asistență.

Cantacuzino a fost cel mai energic campion pentru introducerea vaccinului contra tuberculozei în țara noastră. Biologist de vastă comprehensiune, care studiase experimental boala în laborator și cînd găsea timp și mare clinician, el știa că tuberculoza debutează aproape totdeauna în copilărie și că manifestările ei la adulți sunt de cele mai multe ori redeșteptarea unor vechi focare rămase latente. Lupta contra tuberculozei trebue deci să înceapă în copilărie. De la 1919 era și președintele Societății pentru combaterea tuberculozei la copii. Societatea aceasta căreia d-na Maria Balș cu marele său suflet, identificîndu-se cu ea, i-a adus o contribuție de muncă și devotament de toți recunoscută și apreciată a găsit la Cantacuzino un larg sprijin.

Cînd Calmette a obținut vaccinul care-i poartă numele, Cantacuzino care cunoștea modul cum se ajunsese la această metodă — mare pasteurian, el urmărea lucrările Institutului din Paris și deseori participa la ele — si-și da seama de temeiul ei științific, verificîndu-i și rezultatele a introdus-o și la noi. O mare concepție a lui era realizată. Imunitatea fragilă pe care majoritatea adulților o posedă, de fapt aproape toți sunt tuberculizați, cum dovedesc reacțiile pozitive la tuberculină dar care nu se poate doza — cînd anfecția e massivă, boala se produce cu forme acute și grave — era obținută artificial, la o vîrstă, cînd organismul virgin de o infecție anterioară nu e încă sensibilizat și poate răspunde cu succes prin producerea de anticorpi specifici. Prin energia lui datorită unei convingeri care pe fiecare zi se întărea mai mult (una din ultimile lui conferințe publice, în Decembrie 1933 a fost asupra vaccinării) suntem actualmente, în al doilea rînd după Franța, țara în care un mare număr de copii au fost imunizați. De la 800 copii vaccinați în 1926 s'a ajuns la finele anului 1931, la 100 mii și acum sunt 200 mii. Dau cîteva cifre, ca să arăt, în ce proporție, repede crescîndă, vaccinația s'a întins.

Numărul orașelor în care se face vaccinarea e acum de 74. In șase județe, ea e generalizată la toate comunele și în 15 aproape la toate. Sunt orașe (Pitești, Tîrgoviște) în care, 90% din copii noi-născuți sunt vaccinați și în general în orașele unde s'a adoptat vaccinarea, 65% din numărul total al nou-născuților sunt imunizați. Actualmente, pe fiecare săptămînă se distribuie de Institutul de seruri și vaccinuri 36-38 litrii de vaccin, ceia ce reprezintă o muncă considerabilă pentru prepararea lui. O singură vaccinare nefiind suficientă, ea se repetă la vîrsta de 1½ an și o a treia se face între 3-4 ani. Impregnarea țesuturilor cu vaccin, ceia ce dovedește perfecta lui rezorpție se constată, cînd se face radiografia plămînilor copiilor tratați cu el. O ușoară rețea fibrilară apare, reacție de apărare puternică, scleroasă, care întreține imunitatea. E un fel de inscripție anatomică a unui proces fiziologic foarte activ pentru apărarea organismului. Inocuitatea vaccinului, lipsa lui de ori ce proprietăți dăunătoare e complectă. Vaccinul are pe lîngă acțiunea sa specifică și una de stimulare a nutriții, o acțiune eutrofică. Greutatea corporală la copiii care au fost vaccinați crește mai repede decît la cei nevaccinați. Mortalitatea generală infantilă, de la naștere la un an, care variază la noi, la cei nevaccinați între 15-25% scoboară la copiii vaccinați între 4-11%. Beneficiul rezistenței nespecifice conferit de vaccinație depășește primul an al vieții și e încă foarte apreciabil la sfîrșitul celui de al treilea.

Intr'un mediu bacilifer, la copii trăind în contact cu părinții lor tuberculoși — statistica făcută pînă acum e pentru 3000 copii — mortalitatea de tuberculoză variază între 0-3.8% pe cînd la cei nevaccinați e de cel puțin 25%. Nesuccesele, oricît de mică e proporția lor sunt datorite și faptului, că în unele cazuri, vaccinarea nu e conștiincios făcută. Cînd prin lege, vaccinarea va fi reglementară și va fi cît de exact aplicată, cea mai mare parte din aceste nesuccese va fi evitată.

Posibilități sunt întrevăzute, din experiențele făcute, ca în unele cazuri vaccinul să aibă și o întrebuințare terapeutică. Observații sunt citate, la unii copii, la care se iviseră fenomene evolutive pulmonare și după a doua vaccinare leziunile au fost oprite. In anumite afecțiuni ale pielei, lupus ulceros, psoriasis (afecțiune care după toate probabilitățile e de multe ori de natură tuberculoasă), endotoxina preparată din vaccin a avut efecte foarte apreciabile.

O altă perspectivă îmbucurătoare e că la adulți care nu sunt încă infectați și nu reacționează la tuberculină, vaccinul e eficace, introdus nu numai subcutan dar și pe cale bucală. Chiar la cei cu reacții pozitive la tuberculină, cînd au o stare generală bună, vaccinul a fost aplicat cu succes.

Experiența care e încă în curs la noi — rezultatele urmează să fie constatate definitiv după un termen mai lung de observație — s'a făcut pe o scară întinsă, la mai mult de 25 mii de soldați. Vaccinarea e astfel o metodă al cărei cîmp de aplicare devine din ce în ce mai mare.

Cantacuzino a avut marele merit de a fi demonstrat avantagiile ei.

Pînă însă ce vom putea prepara noi generații imune contra boalei trebue luate măsuri pentru actualii bolnavi cu leziuni deschise care zac în sărăcie și promiscuitate — mulți dintre ei prin noile metode de tratament, pneumothoraxul

artificial în primul rînd ar fi recuperabili — fără căutare şi molipsesc pe cei din jurul lor. Creiarea de spitale de izolare, unde s'ar face şi o terapeutică, atît cît mai e posibilă, aşa cum liga le prevede, în programul ei de lucru va şti să corespundă şi acestei nevoi care e una de profilaxie, alături de cea de terapeutică dar şi de elementară umanitate. Societatea pentru izolarea tuberculoşilor care şi-a dat de la început adeziunea la federalizarea pe care liga o institue işi va vedea astfel complectat programul de acţiune. Ea face şi acum o operă cît de utilă, dar insuficientă din lipsă de mijloace, sub preşidenţia d-nei Sabina Cantacuzino care a ştiut cu multă energie să-i asigure existenţa şi continuitatea.

Gîndul pios pe care l-au avut acestei trei societăţi — la ele s'a asociat şi cea a studiului tuberculozei, Cantacuzino ca mare biologist aducînd contribuţii de mare importanţă pentru cercetarea reacţiilor produse în organism de bacilul tuberculozei — arată, că prin ele cel puţin, lucrind de comun acord, liga e în parte înfăptuită.

S'a spus şi cu destulă dreptate că mulţumirea, bucuria, încintarea nu există decît în amintire, de oarece prezentul alterează impresiile, amestecînd în ele multe sentimente personale prea egoiste.

Cînd evocăm pe Cantacuzino, cu marea lui personalitate, atît de variată şi bogată ca însuşiri, ieşim din prezent şi din preocupările banale de toate zilele. Viaţa lui plină şi frumoasă ne apare ca o pildă de nobile îndemnuri.

Prin gîndirea lui luminoasă, prin sentimentele lui înalte, el era tipul desăvirşit al umanistului, dar mai mult decît atît, era omul complect aşa cum ni-l reprezentăm în viitor, înţelegînd şi simţind totul, îmbrăţişînd timpul şi spaţiul, apărînd ca imagina radioasă a supraomului dar nu orgolios şi dur, după concepţia lui Nietzsche, ci de totală bunătate şi de vastă comprehensiune pentru tot ce e suferinţă omenească cu nădejdea fermă că luptînd contra lor le va putea înlătura.

Opera mare de combatere a tuberculozei căreia îi s'a devotat, cu toată puterea minţei şi sufletului lui e pe cale să fie acum înfăptuită, după un program de lucru, aşa cum l-a propus, cînd a cerut înfiinţarea ligii.

Trebue mai mult decît oricînd, de oarece el nu mai este, să muncim, ca să aducem la împlinire o acţiune de înaltă umanitate, a cărei importanţă pentru igiena publică şi socială e capitală.

...Va fi modul cel mai bun, că aşa cum e pentru totdeauna înscris în inimile noastre, numele lui să nu se şteargă niciodată din amintirea recunoscătoare a tuturor.

Dr. S. IRIMESCU.

TEORIA CHROMOZOMICĂ IN BIOLOGIE*)

Problema eredităţii. — Determinarea sexului. — Ginandromorfi şi intersexuaţi. — Proporţia sexuală.

Premiul Nobel de ştiinţă a fost decernat anul acesta savantului american Th. H. Morgan pentru ansamblul lucrărilor sale în domeniul embriologiei. Este imposibil azi pentru un biologist care atacă problemele complexe ale genezei şi eredităţii să nu ţie seama de opera realizată de Morgan. Impresionant în aceasta este extraordinarul număr de experienţe dela care ea porneşte. Obiectul de predilecţie al studiului fiind Drosofila sau musca de oţet (pentru motive pe cari le vom vedea mai jos), în cursul ultimilor douăzecişi cinci de ani au trecut sub obiectivul microscopului lui Morgan şi al colaboratorilor săi peste 20 milioane de asemenea insecte. Frumos şi titanic exemplu de perseverenţă în lupta seculară pe care o duce omul pentru a smulge secretele naturii.

Pentru înţelegerea teoriei lui Morgan este necesar să ştiu mai întîiu ce sunt chromozomii, „aceste particule al căror nume ar trebui şi omul de pe stradă să-l încorporeze în vocabularul lui fiindcă ele fac din noi ceeace suntem" (Julien Huxley).

Se ştie că orice fiinţă vie este constituită din celule. O celulă este o infimă cantitate de protoplasmă care înconjoară un corp interior, de cele mai multe ori rotund şi refringent, numit nucleu.

Examinat la microscop puternic nucleul se revelează constituit dintr'un lichid (suc nuclear) în care pluteşte un filament impregnat de „grăunţe de chromatină", numite astfel fiindcă absorb puternic diferiţi coloranţi, după ce în prealabil nucleul a fost fixat cu un reactiv special.

Orice organism se naşte, creşte şi moare. Evoluţia lui progresivă se face prin înmulţirea celulară şi nucleul este teatrul celor mai importante transformări în momentul diviziunii. Fenomentul începe prin unirea grăunţelor de chromatină, — cari în mod obişnuit sunt răspîndite pe filamentul neclear, — într'un filament continuu, învălătucit ca un ghem. Acesta se segmentează într'un anumit număr de fragmente, şi aceste fragmente sunt *chromozomii*.

Numărul lor este fix pentru specie şi pentru individ. O-

*) Cetitorii interesaţi de chestiune pot consulta: GUYÉNOT E., *L'Hérédité;* JEAN ROSTAND, *les chromosomes;* E. BARAUD, *L'Hérédité*, precum şi cărţile lui TH. H. MORGAN, *The Physical basis of heredity, The theory of Gene* şi *Experimental Embriology*.

mul posedă în toate celulele sale constitutive 48 de chromozomi, simetrici (însă nu identici) doi cîte doi.

Să urmărim mai departe procesul diviziunii: îndată ce chromozomii sunt separaţi, ei se scindează longitudinal. Vom avea în acest moment în nucleu un număr dublu de chromozomi. Jumătate din aceştia emigrează spre un pol al nucleului, jumătate la polul opus. Aici ei reformează filamentul chromatic; substanţa nucleară se separă şi îi înconjoară; filamentul nuclear proliferează o reţea din ce în ce mai deasă şi formează peretele despărţitor; celula s'a divizat: organismul a crescut.

O primă concluzie se iveşte: orice fiinţă are acelaşi număr de chromozomi în toate celulele ei.

Diviziunea celulară expusă mai sus este diviziunea simplă evolutivă a celulelor ordinare. Celulele sexuale fac excepţie şi se înmulţesc altfel. Pentru a ajunge la maturaţie o celulă sexuală suferă o reducere pe jumătate a numărului de chromozomi, aceştia se împart în două grupuri, *fără ca în prealabil să se fi scindat longitudinal*. Celulele sexuale fiice au deci numai jumătate din chromozomii părinteşti. Raţiunea faptului este uşor de înţeles: oul embrionar luînd naştere din contopirea a două celule sexuale, — una masculină şi alta feminină, — va avea în constituţia lui nucleară un număr normal de chromozomi. Cu alte cuvinte din două jumătăţi de celulă va ieşi celula *întreagă* a oricărei fiinţe vii.

Toate acestea fiind spuse, putem acum schiţa teoria chromozomică.

Din cercetările călugărului ceh Johan Mendel, întreprinse în secolul trecut, s'au putut stabili legi de-o preciziune matematică în domeniul eredităţii. Prin încrucişări de rase diferite de mazăre, păsări, şopîrle, şoareci etc. răbdătorul şi genialul călugăr a ajuns la concluzii capitale pentru embriologie. Prima lege pe care a formulat-o este următoarea: caracterele de rase diferite se confundă la hibrizii din prima generaţie şi se separă din nou în generaţia doua.

Să dăm un exemplu: există două rase de păsări andaluze, foarte asemănătoare între ele, cari diferă prin coloraţia penelor; una este complect albă, — cealaltă complect neagră. Incrucişînd o găină albă cu un cocoş negru, păsările din prima generaţie vor fi toate de culoare albăstrie, culoare care examinată atent se dovedeşte a fi un mozaic de minuscule pete albe şi negre.

Incrucişînd acum doi din aceşti hibrizi între ei, jumătate din numărul păsărilor cari se vor naşte vor fi albăstrii ca părinţii, un sfert vor fi complect albe şi alt sfert complect

negre. Caracterele alb-negru cari s'au confundat în prima generaţie, au „divorţat" în generaţia următoare. Rezultatele acestea se verifică pe un număr foarte mare de încrucişări şi proporţia de divorţ mai sus enunţată, 1—2—1, este riguros precisă.

Legea doua a lui Mendel şi cea mai importantă este aceia a divorţului independent al caracterelor. Să încrucişăm de pildă două exemplare de rase diferite cari diferă printr'un cuplu de caractere bine definite: să luăm un cobay mascul de culoare neagră, cu perii aşprii şi să-l unim cu o femelă albă cu perii netezi. In prima generaţie hibrizii prezintă un complex de caractere, unind pe cele paterne cu cele materne. După prima lege ar urma ca în generaţia a doua să avem: cobai hibrizi, cobai negri cu părul aspru şi albi cu părul neted. Ori lucrurile se petrec altfel. Caracterele divorţează independent şi în afară de cele trei tipuri de mai sus, mai găsim în generaţia a doua exemplare negre cu părul lins (patern-materne) şi albe cu părul aspru (matern-paterne).

Principiul acesta al divorţului independent este valabil şi pentru cinci, şase, opt, o mie de caractere... Totul se petrece ca şi cum în celulele sexuale ar exista parcele ereditare bine definite, purtătoare a caracterelor de rasă, cari se unesc şi se separă după legile combinaţiilor algebrice a mai multor obiecte diverse.

In biologie aceşti atomi ereditari se numesc factori şi cel mai desăvîrşit mister domnea asupra constituţiei lor intime pînă la lucrările lui Morgan.

Marele merit al savantului american este de a fi localizat factorii în elemente celulare precise şi anume în chromozomi. Numeroasele lui experienţe asupra Drosofilei (material execelent pentru studiul problemelor de ereditate deoarece numărul chromozomilor ei este de patru perechi) l-au făcut să ajungă la concluzia că *cel mai desăvîrşit paralelism există între jocul combinaţiilor mendeliene şi variaţiile combinaţiilor chromozomice*. Chromozonii se comportă ca adevăraţii atomi ereditari şi ca depozitarii caracterelor biologice vitale, ei sunt „unităţile materiei ereditare".

Cea dintîi lege mendeliană se explică în teoria chromozomică prin disjoncţiunea perechilor chromozomice cu prilejul maturaţiei celulelor sexuale. Să presupunem, în exemplul dat de noi, că la păsările andaluze albe şi negre, caracterul coloraţiei este dat de o pereche de chromozomi.

Celulele vitale ale rasei albe de pildă ar avea toate doi chromozomi albi (iar celulele sexuale *unul singur*). Prin încrucişarea cu rasa neagră, oul va conţine un chromozom alb patern şi unul negru matern: hibrizii vor fi de culoare al-

băstrie. Celulele sexuale ale hibrizilor vor fi de două feluri: unele cu *un* chromozom alb, altele cu *un* chromozom negru. Din unirea a doi chromozomi „albi" va eşi un exemplar de rasă albă, doi chromozomi „negri" vor da un exemplar negru şi combinaţia între un chromozom alb şi unul negru va da un exemplar albăstriu. Iată pentru ce hibrizii încrucişîndu-se fac „să divorţeze" caracterele cari o clipă s'au confundat în ei.

Legea divorţului independent se explică în acelaşi mod, factorii independenţi determinaţi ai caracterului făcînd parte din chromozomi diferiţi.

O evidentă verificare a teoriei ar consta în posibilitatea modificărei voluntare a unui chromozom urmată de o schimbare bine determinată în structura biologică a generaţiilor ieşite din organismul astfel experimentat. Experienţa aceasta, care n'a fost realizată în laborator pînă azi, natura însăşi a săvîrşit-o. In nucleul Drosofilei există o pereche de chromozomi mici şi rotunzi în cari Morgan a localizat *ipotetic* prezenţa organelor vizuale ale muştii. Realitatea i-a dat deplină dreptate: unele muşte nu posedă în compoziţia lor nucleară decît un singur chromozom rotund. Celule sexuale ale acestor muşte anormale urmează să fie jumătate din ele lipsite de chromozom rotund iar din încrucişarea unui exmplar normal cu un exemplar anormal urmează să se nască muşte cu organe vizuale perfecte, şi muşte cu ochi rudimentari imperfecţi. *Ori jumătate din numărul muştelor cari se nasc astfel sunt complect lipsite de organe vizuale.*

Vedem dar că structura oricărei fiinţe vii este determinată chiar din nucleul conceptual. Este evident că mediul influenţează în mare măsură evoluţia unui organism, esenţa lui însă este anatomic şi fiziologic preformată în celula iniţială, — oul, — din care se va dezvolta. Şi chromozomii sunt în totul responsabili de caracterele particulare ale materiei vii.

Prin teorie chromozomică ne putem explica extraordinara variaţie a exemplarelor unei aceleaşi specii. Variaţie în uniformitate, oarecum, căci elementele constituţionale rămîn fixe cu toată diversitatea individuală.

La om, ca şi la oricare fiinţă vie, factorii ereditari sunt acei cari ne determină şi ne individualizează. Suntem impuşi de natură chiar din momentul conceptual printr'un fel de *fatalitate biologică*. Fiecare din noi avea posibilitatea să fie el însuşi, după cum ar fi putut fi un altul, cifra variaţiilor posibile atingînd 225 de trilioane. Un mic calcul ne va edifica asupra hazardului legat de apariţia noastră pe lume. Fiecare celulă omenească este înzestrată cu un „stoc" de 48 chromozomi simetrici (simetrici însă nu identici). Celulele sexuale prin reducerea de maturaţie vor conţine deci fiecare cîte 24 de chromozomi. Care anume însă? Aici intervine cel mai pur hazard: chromozomii se împart în grupuri de cîte 24 fără a urma nici o lege precisă. Pentru 48 de chromozomi există 16.777.216 feluri de a se grupa în loturi diferite de cîte 24 fiecare.

Ţinînd seama acum că apariţia unei fiinţe vii depinde de contopirea a două celule sexuale, una paternă şi alta maternă, ştiind pe de altă parte că diversitatea celulelor sexuale este de peste 15 milioane la fiecare din părinţi, rezultă că numărul combinaţiilor conceptuale posibile este de 225 trilioane. Fiecare din noi este deci un exemplar ieşit la sorţi din 225 de trilioane de exemplare cari ne-ar fi putut înlocui.

Combinaţia chromozomică individualizată în momentul conceptual este prezentă în întregul nostru corp şi pentru întreaga noastră viaţă. Dezvoltarea oului făcîndu-se prin simpla secţionare longitudinală a chromozomilor, toate celulele noastre constitutive au aceiaşi formaţie chromozomică. Suntem „identici cu noi înşine" din cap pînă în picioare şi orice celulă organică, din splină, rinichi sau creier posedă acelaşi patrimoniu ereditar.

Determinarea sexului este şi ea opera chromozomilor. Valuri de cerneală au curs pentru desluşirea acestei enigmatice probleme. In general savanţii se împărţeau în două grupuri: *preformaţionişti* cari susţineau că sexul este determinat de celula sexuală (unii susţinînd că ovulul singur joacă aici un rol, alţii că spermatozoidul singur e determinant) şi *epigeniştii* cari afirmau că fiinţa conceptuală este amorfă, deci fără sex şi că sexul se formează în timpul vieţii foetale sub influenţa mediului înconjurător. Teoria chromozomică distruge ambele presupuneri. Celulele oricărei fiinţe vii conţin o pereche de chromozomi a căror simetrie nu este perfectă: s'au numit aceşti chromozomi, unul X şi celălalt Y. In structura chromozomică a Drosofilei s'a constatat că femelele posedă doi chromozomi X iar masculii un chromozom X şi unul Y. Toate celulele sexuale ale unei femele vor avea deci cîte un chromozom X. La bărbaţi jumătate din celulele sexuale vor fi purtătoare de X şi jumătate purtătoare de Y. Din contopirea unei celule sexuale materne cu o celulă purtătoare de X, va lua naştere un ou cu doi chromozomi X, deci o femelă. O celulă sexuală masculină cu Y va da naştere unui mascul.

Sunt unii autori cari susţin că la om diferenţierea sexuală se face prin lipsa unui chromozom, bărbaţii avînd 47 chromozomi nucleari iar femeile 48. Explicaţia determinării sexului rămîne însă aceiaşi ţinînd seama că prin re-

ducerea de maturaţie celulele sexuale masculine vor fi de două feluri: cu 24 şi 23 de chromozomi.

Se intimplă, atit la oameni cit şi la animale că unii indivizi prezintă caractere masculine şi femenine in acelaş timp sau că structura lor este intermediară intre ambele sexe. Primii sunt numiţi ginandromorfi şi ceilalţi intersexuaţi. Ginandromorfii provin dintr'un ou cu compoziţie femenină (avind deci doi chromozomi X) care în cursul dezvoltării a pierdut pe unul din ei. Morfogeneza iniţială fiind femenină, ruperea echilibrului chromatic a provocat apariţia caracterelor masculine.

Cit priveşte de intersexuaţi, compoziţia lor chromozomică este triploidă, oul din care au luat naştere in loc să conţie două stocuri de chromozomi, conţine 3. Se ştie că doi chromozomi X dau naştere unei femei, raportul dintre chromozomi aceştia sexuali şi ceilalţi chromozomi neutri este de $^1/_1$ (la *două* stocuri cari se vor separa in *două* celule sexuale, avem 2 chromozomi X) pentru bărbaţi raportul este de ½ (la două stocuri neutre un singur chromozom X). La ginandromorfi la 3 stocuri de chromozomi neutrii avem 2 chromozomi X, raportul este deci ⅔ şi ⅔ este o cifră intermediară intre ½ şi $^1/_1$ de unde rezultă că aceşti indivizi vor prezenta caractere sexuale intermediare intre cele masculine şi femenine.

In fine prin teoria chromozomică se poate găsi o explicaţie a proporţiei sexuale omeneşti. Se nasc pe intreaga suprafaţă a pămintului mai mulţi bărbaţi decit femei, cam 110 bărbaţi la 100 femei. Pe de altă parte bărbaţii dau un procent de mortalitate mai ridicat decit femeile. De unde vine acest paradox? Proporţia mărită a bărbaţilor se explică prin faptul că celula sexuală masculină care va da naştere unui bărbat are numai 23 chromozomi, deci o posibilitate mai mare de motilitate şi şanse mai multe de a ajunge intiia la ovul. Cit priveşte mortalitatea bărbătească ea se explică prin faptul că structura lor celulară este mai puţin perfectă decit cea femenină, bărbaţii avind in toate celulele organismului lor cu un chromozom mai puţin decit femeile

Iată dar cum teoria chromozomică, pe lingă numeroasele ei rezultate ştiinţifice, aduce in plus un argument biologic in favoarea cauzei femeniste.

MIHAIL BERA.

CRONICA PEDAGOGICA

POLIŢISM PEDAGOGIC

Nu odată profesorul este tentat in practica şcolară să devie judecătorul unei infracţiuni comise de un elev. Penalitatea aplicată invăţăcelului este, intr'adevăr, modul cel mai comod de sustragere dela obligaţiile educative.

Pe ton patetic declami atunci ceva despre dreptatea absolută, despre nevoia de a statua exemple şi minimum de pedeapsă cerută de demnitatea ta de procuror pedagogic este eliminarea pentru totdeauna din toate şcoalele. Iar cind Tudor Arghezi iţi spune, iubite coleg, in deridere „domnule Pedagogea" pentru prezumţiozitatea şi suficienţa ta, te superi — dacă eşti intre puţinii din tagma ta care obicinuesc viciul ruşinos al cititului. Căci dacă lectura ţi-ar fi intrat in singe, ca să suplinească măcar ea vocaţia absentă ţi-ar spune informaţia ştiinţifică up to date cit eşti de inapoiat.

Dreptate ? Asta să fi chemat să faci in şcoală ? Adică jurism unde nu se potriveşte şi de cine nu se pricepe. Cum altfel să-i spun decit poliţism, apucăturii acesteia? Pentrucă şi juristul ştie că trebue să aplice circumstanţe atenuante, că intre o faptă cu premeditare şi alta involuntară, din imprudenţă există deosebirea de nuanţă. Cine nu ştie aceste gradaţii subtile e poliţistul, care aplică, fără cercetare şi fără discriminări, „constituţia" oricui e adus pe la secţie.

Dar psihologul, iubite coleg, psihologul a descoperit de mult metoda diferenţială, pentru investigaţiile deosebirilor de la individ la individ, de la categore la categorie, de la sex la sex, de la vrîstă la vrîstă.

Pot aplica pentru aceiaş faptă, aceiaş pedeapsă unui copil şi unui adolescent ? Nu se cere o deosebire de apreciere pentru fiecare din aceste virste in parte ? Poate profesoara, de pildă, să ignoreze tulburările psihologice legate de unele schimbări fiziologice lunare la şcolăriţele dela o vrîstă in sus? Sau să facă abstracţie complet de coordonatele precise psihologice ale individualităţii unui şcolar ?

E drept că astăzi, din păcate, latura educativă, deşi insemnătatea ei a inceput să fie reliefată — e incă practic tratată cu multă stingăcie. Predica moralizantă a profesorului, muştruluiala etică sau represiunea prin teroare — toate acestea nu-şi ajung scopul.

Profesorul, el în primul rînd, trebue să știe ce vrea și să aibă pregătirea necesară. Intreaga educație morală ar trebui încredințată în școala secundară numai profesorilor de filozofie. Ora de dirigenție, de educație, — astăzi mai puțin de cît nimic,pentrucă nimeni nu știe ce să facă acolo, — ar avea atunci într'adevăr un conținut. Profesorul de filozofie ar avea atunci și o ocupație care să-i permită o specializare serioasă, căci obligația de astăzi — din pricina orelor puține de filozofie — de a face și romîna și dreptul îl obligă la un triplu diletantism profund neserios. Ora de educație ar trebui să fie un curs de etică teoretică, cu exerciții practice de auto-conducere, auto-disciplinare și auto-controlare a elevilor. D. prof. G. G. Antonescu a încercat pe vremuri ceva asemănător la un seminar preoțese în Capitală. Orele acestea i-ar îngădui apoi profesorului de filozofie să elaboreze fișa psilogică individuală a elevului, care astăzi, deși introdusă prin lege, este încă un frumos deziderat. Firește că în acest caz ar trebui ca numărul orelor de dirigenție să fie de cel puțin două pe săptămînă de fiecare clasă. Iar pedagogul adevărat va reuși să aplice programul schițat mai sus din clasa întîia chiar. Desigur că aici n'ar fi posibil un curs de etică teoretică, dar în legătură cu învățămîntul religiei și cu cel literar, prin lecturi de bucăți adevărate s'ar desvolta încă de pe atunci sensibilitatea etică.

Pentrucă, în definitiv, la ce țintește educația, de atîtea ori opusă instrucției ? Dacă instrucția este transmiterea cunoștințelor, educația năzuește să formeze caracterul. Iar caracter înseamnează consecvență în aplicarea normelor etice.

Un rezultat exterior se poate obține, e drept, și cu metoda polițistă. Intîmpinînd fiecare mișcare a elevului cu paragrafe regulamentare, cu sancțiuni și penalități, luîndu-le în serios și aplicîndu-le cu severitate, nimic mai ușor decît de a avea, în aparență, un om care se comportă ca un caracter. Kant încă observase că prima condițiune pentru calificarea drept etică a unei acțiuni este libertatea ei, pornirea ei spontană, fără constrîngere.

Din punct de vedere pedagogic, însă, consecințele acestui sistem nu pot fi decît dezastruoase. Individualitatea tînără a școlarului, căruia accesul pe drumul caracterului îi e întotdeauna străjuit de măsuri polițiste, individualitatea aceasta iubitoare a libertății va fi tentată de căile contrarii.

Polițismul pedagogic izvorăște dintr'o superstiție pesimistă despre sufletul școlarului. Nu e, deci, mirare că un pedagog de largă viziune și cu orizont aerisit ca Fr.W. Förster, sub influența catolicismului — teorie pesimistă despre sufletul uman — cade uneori, destul de rar e drept, în acest sistem polițist.

Uneori, chiar dacă elevul îndreptățește prin născare, din motive ereditare sau patologice, acest pesimism, profesorul nu are altă armă terapeutică decît distragerea, încurajarea, căci orice subliniere, orice apăsare pe rană o adîncește și în loc s'o vindece o agravează.

■

Dar nu cumva prin această comportare profesorul iese cu demnitatea șifonată în fața elevului ? Dacă un profesor își închipuie că prin terorizarea elevului, prin severitatea excesivă, își cucerește un ascendent, se înșeală. Despre efectul educativ cu totul negativ al acestui sistem nu se poate suficient vorbi. Suspectarea continuă a elevilor, brutalizarea și bruscarea, îi abrutizează,iar pe cei puțin mai sensibili îi dezaxează.

Ascendentul profesorului e de o compoziție puțin mai complicată decît această lineară violență. Cartea pe care o știe profesorul este prima piatră de construcție în edificiul acesta al respectului școlarului, judecător foarte sever în acest domeniu. Iar tactul, înțelegerea sufletului elevului, care toate conduc la un tratament plastic, individualizant și cu adevărat pedagogic, constitue cheia de boltă.

Metoda nuielii pedagogice și a pedepselor exemplare cere, e drept, mai puține însușiri din partea profesorului — e mai comodă, mai economică și mai practică. In schimb e needucativă, ba chiar antieducativă.

TH. LOEWENSTEIN.

EDUCAȚIE ȘI PACIFISM

Societatea Națiunilor în frumoasa ei propagandă pacifistă, publică un buletin pedagogic, care apare de două ori pe an, cuprinzînd interesante probleme de educație.

Cartea aceasta arată, fără exagerările obișnuite în asemenea recapitulări sau bilanțuri culturale, cum se face instrucția școlară, în diferite state și sub deosebite regimuri, și cum e cultivată ideia de pace și de înfrățire a popoarelor. *)

Trei sunt chestiunile capitale ce se pun de această dată și la care răspund oameni competinți în educație și probleme sociale:

1. — Relațiunile internaționale și școlalele publice americane.

2. Pacea și învățămîntul istoriei și geografiei.

3. — Dezarmarea morală.

*) Rec eil pédagogique, publié par la Soc. des Nations, Déc. 1933.

Soluțiile propuse de Societatea Națiunilor, dovedesc strădAuința ei de a pondera patimile și ambițiile popoarelor. Autorul primului articol, d-l Heber Harper, profesor de pedagogie la Teachers' College dela Universitatea Columbia (New York), face o anchetă în școalele din Statele-Unite, constatînd cum se lucrează pentru consolidarea relațiunilor internaționale. Dela început d-sa spune categoric că una din caracteristicile școlii americane e absența unei organizări naționale: libertate deplină din partea guvernului în alcătuirea programelor și aplicarea lor. Școlile se adaptează cerințelor regiunii; de aici rezultă varietatea manualelor.

In Statele-Unite sunt școlile cele mai bine organizate, deși ele sunt administrate diferit, dela stat la stat. Se remarcă în deosebi caracterul lor social. Invățământul este astfel împărțit:

1. — Invățămintul primar care durează 6 ani (dela 6—12 ani).
2. — Junior high school ține 3 ani (dela 12—15 ani).
3. — Senior high school ține 3 ani (dela 15—18 ani.
4. — Junior College ține 2 ani (dela 18—20 ani).
5. — Senior College ține 2 ani (dela 20—22 ani).

Și apoi Universitatea.

Cu tot caracterul ei liberal, nici Școala din America nu prevede în programa ei ca un obiect special relațiile internaționale; acestea au dovedit-o cu prisosință statisticile făcute în Statele-Unite.

Ici, colo, însă, se observă o foarte serioasă preocupare în acest sens. Astfel merită să fie menționate și urmărite în programa lor de lucru, școlile publice din orașul Denver și cele din statul Kansas.

In orașul Denver s'a organizat un curs de științe sociale, preocuparea de căpetenie fiind relațiunile internaționale.

Programa prevede cunoașterea tuturor ramurilor de activitate omenească, înțelegerea stadiului actual de desvoltare economică, prin studiul istoriei, geografiei și științelor politice.

Iată de exemplu ce cuprinde programa pentru clasa VII, la obiectul geografiei:

„Dependența Angliei față de celelalte state, urmările războiului mondial asupra Franței și imperiului ei colonial, repercursiunile războiului cel mare asupra Germaniei".

In clasa VIII-a se tratează probleme mai importante încă pentru înțelegerea situației economice mondiale:

Războiul mondial. Conferința păcii. Societatea Națiunilor și Versailles. Chestiuni de politică externă.

Cursul de instrucție civică din clasa IX consacră un capitol studiului comparat al felurilor de guvernare și relațiunilor internaționale. El cuprinde aceste probleme: Necesitatea evidentă a unei Uniuni mondiale. Noua interpretare a doctrinei lui Monroe. Situația actuală a Americii în ansamblul mondial: acordurile comerciale cu diferite state.

Pentru elevii din „Senior high school" s'a instituit un curs special asupra relațiilor mondiale.

Școala Dalton din New-York-city preconizează și desvoltă, prin învățământul istoriei, spiritul de înfrățire mondială. Se învață în această școală privată istoria tutror popoarelor și astfel se cunosc țările cele mai îndepărtate și mai deosebite.

Școlile din America au un aspect variat, datorită libertății pe care Statul o acordă în gospodărirea lor. Dintr'un chestionar trimis de către departamentul Instrucției publice, la care au răspuns directorii de școli din 100 de orașe din estul Mississipi-lor, s'a constatat următorul fapt:

Cunoștințele și informațiile asupra relațiunilor internaționale nu alcătuesc o disciplină aparte în școlile secundare, ci se tratează ocazional, la cursul de istorie, sau pe lângă chestiunile de democrație americană.

In ceeace privește școlile superioare, se semnalează existența cluburilor internaționale, făcîndu-se astfel un pas mai departe pentru consolidarea ideii de înfrățire a popoarelor.

In statul Kansas, un grup de studenți, sub direcția d-lui L. W. Brooks, a publicat o broșură ale cărei preocupări sunt: pacea, prosperitatea mondială și Antanta internațională.

In ultimul timp, anchetele de acest fel s'au înmulțit simțitor; dela 1924 pînă acum ele au dovedit că aceste probleme interesează tot mai mult lumea școlară.

In Statele-Unite, în special, vedem preocuparea aceasta din ce în ce mai accentuată. Dar toate aceste frumoase deziderate rămîn nerealizate în practică, datorită cerințelor utilitariste, printre care desigur prima este programa, apoi manualele care mai au încă un rol preponderent.

Pregătirile pacifiste se face mai cu temei în școlile normale și în „high school". Piedica mare o constitue însă grupările patriotice, care sunt combătute de marea propagandă pe care o fac școlile în Adunările lor generale.

Pacea și învățămîntul istoriei și geografiei: E capitolul cel mai interesant pentru autoritățile școlare, fiindcă, după părerea noastră:

1. Această disciplină, acum mai ales, trebue să ocupe locul de frunte în educația tineretului.

2. In frămîntările dintre popoare numai deplina cunoaștere a condițiilor lor de viață și înțelegerea trecutului și prezentului, fără falsificări, vor duce la o deplină armonie între ele.

In cursul „săptămînii păcii", care a fost organizată astă-toamnă la Geneva, comunicarea făcută la Universitatea din acest oraş, de către dl. Maurette, subdirectorul Biroului internaţional al Muncii, a lămurit în ce măsură învăţămîntul istoriei şi geografiei poate să călăuzească spiritul tineretului spre concepţii mai umanitare. D-sa afirmă atot-puternicia acestor obiecte de educaţie, căci „istoria e descrierea vieţii omeneşti în timp, iar geografia e descrierea ei în spaţiu". Dar oare aceasta să fie istoria, care predată copilului, să-i trezească sentimentele nobile de înfrăţire a Neamurilor, atît timp cît manualele de astăzi abundă în episoade singeroase şi, intr'un cuvînt, în glorificarea răsboiului?...

Nu! — Nu istoria care înflăcărează şi întreţine ura, cu frumoasa scuză de a oţeli sentimentul naţional, ci prezentarea episoadelor reale din lupte, fără nimbul partiotismului. Astfel, generaţia nouă va putea să ajungă la învăţătura că „răsboiul nu este nici eroism, nici victorie, arcuri de triumf şi eroi decoraţi, ci distrugere şi moarte; şi că Războiul odată început nu se mai sfîrşeşte; fiindcă învinsul caută revanşa; nu există învingător şi nici un învins definitiv: cine a luptat, va mai lupta odată"...

Desigur că în învăţământul normal trebuie să dăm naţiunea ca centru al obiectului istoriei, după cum în geografie, luăm în consideraţie mediul, ţara. Istoria este o disciplină complexă; ea trebuie să îmbrăţişeze problemele sociale, economice, politice şi să explice fără părtinire, orice eveniment.

Albert Thomas a scris numai o singură carte de istorie: *l'Histoire anecdotique du Travail.* E cel mai bun model pentru un manual de istorie. Viaţa omului, în diferite timpuri, în luptă cu natura, pentru a o stăpîni, e cel mai instructiv curs de istorie. Din acest fel de a prezenta faptele şi evoluţia omenirii, tinerii se deprind să aprecieze munca şi spiritul de echitate.

Geografia va arăta că viaţa omenească, în genere, este un necurmat efort întru cucerirea naturii; iar rezultatele acestor sforţări, la popoarele cele mai îndepărtate, arată Civilizaţia în progresele ei şi deşteaptă simpatia noastră pentru acele popoare.

Geografia prezintă spectacolul varietăţii umane: zonele, condiţiile de viaţă după regiuni, adaptarea la mediu, etc.

Relaţiile între popoare evidenţiază spiritul de ajutor reciproc, care în societăţile pe o treaptă mai ridicată de civilizaţie, ia forma solidarităţii, atît de binefăcătoare pentru umanitate.

Geografia şi istoria arată că pacea trebuie dorită, fiindcă ea pregăteşte, încet dar temeinic, prosperarea omenirii prin ajutorare reciprocă.

Dezarmarea morală. — In acest capitol se comentează articolul d-nei Corbett Ashby, delegată în Conferinţa Dezarmării, care scrisese că prin învăţămîntul istoriei, aşa cum se face în Anglia, nu se poate ajunge la dezarmarea morală *).

Consiliul lui *English Historical Association* răspunde la învinuirile d-nei Ashby, declarînd că acestea nu sunt întemeiate, deoarece autoarea nu aduce argumente pornite din cunoaşterea reală a şcolii engleze.

„English Historical Association" e instituţia cea mai în măsură să dea informaţii precise în această privinţă; din investigaţiile sale reiese că o mare libertate domneşte în învăţămîntul secundar, şi chiar în cel elementar. Istoria nu ţinteşte cultivarea sentimentelor patriotice, ci prin ea se obţine cunoaşterea trecutului Angliei şi a evenimentelor universale. Din expozeul d-rului C. B. Firth se desprind următoarele constatări: Caracterul esenţial al şcolii engleze este varietatea. Sunt diferite categorii de şcoli: 1) primare şi secundare publice, instituite de autorităţi şi subvenţionate de Stat; 2) şcoli particulare subvenţionate numai în parte de Stat; 3) şcoli particulare cu totul independente, fără niciun sprijin dela Stat; 4) „public schools", care deasemeni nu primesc nicio subvenţie dela stat.

Asupra şcolilor subvenţionate de stat se exercită controlul departamentului de către administraţia centrală (Board of Education), care nu impune însă programe şi metode. Invăţămîntul istoriei se sprijină pe cunoaşterea istoriei britanice în primul rînd. In şcolile secundare se atrage atenţia elevilor asupra problemelor actuale, iar într'un mare număr de şcoli normale, istoria urmăreşte progresul civilizaţiei, dela începuturi şi pînă azi. Atît de mare e importanţa ce se dă studiului istoriei, încît şi în şcolile primare se predă istoria universală. Numeroase publicaţii recente, răspîndite de „Board of Education" deşi nu dau decît sugestii, se impun şi sunt o călăuză preţioasă pentru institutorii care le urmăresc.

Utilă, pentru cunoaşterea străduinţelor ce se fac în ţările din apus întru cultivarea ideii de pace, publicaţia aceasta a Societăţii Naţiunilor este şi un bun manifest de pacifism. Poate că generaţiile ce ne vor urma, crescute în acest spirit, vor realiza în întregime ideea generoasă a înfrăţirii popoarelor, care rămîne, deocamdată, doar un frumos deziderat.

ELENA CHILOM

*) Acest articol a fost publicat în 1932.

CRIZA SOCIAL-DEMOCRAŢIEI

Succesul actual al hitlerismului a adus, în discuţia opiniei publice de pretutindeni, probleme noui în raport cu posibilitatea de organizare şi rezistenţă a regimului democrat, în ţările, în care naţional-socialismul încearcă să pătrundă. A surprins în deosebi, lipsa de rezistenţă a proletariatului german organizat în sindicatele muncitoreşti ale partidului social-democrat.

Problema astfel pusă este lipsită de spirit critic. Căci critica nu înseamnează distrugere şi condamnare rapidă şi injustă, ci mai curînd o atitudine de analiză şi observaţie, din care cu timpul şi mai ales cu perfectă obiectivitate, se degajă concluziile necesare vieţii practice.

E, mai întîi, nedrept a pretinde, că evoluţia rezistenţii muncitoreşti în Germania, a luat sfîrşit. Nici faptul istoric al revoluţiei, nici fenomenul politic ce o exprimă, nu indică nicăeri în istoria omenirii o transformare atît de rapidă şi definitivă. Dar mai ales fenomenul economic, ce constitue adevăratul substrat al formelor de organizaţie socială, marchează o evoluţie lentă, al cărei rezultat îl vom constata abia cu mult mai tîrziu. Pentru sociolog triumful hitlerismului este numai forma politică a instaurării noului regim, ale cărui accese de reacţionarism militar suprimă orice manifestare democrată. Succesul naţional-socialismului, bazat pe o imensă serie de acte teroriste în opoziţie, caracterizat printr'o „cursă" de înarmare şi o totală renunţare la controlul poporului faţă de actele suverane ale actualului cancelar, rezumă toată technica, ideologia şi concepţia de stat contimporan a regimului hitlerist.

Dar indiferent de concepţia şi conştiinţa politică a noului regim, ce nu insistă prea mult asupra valorii morale a actelor de guvernămînt, o primă problemă se impune analizei cercetătorului imparţial: Instaurarea regimului hitlerist e datorită numai unei mişcări de revoltă a opiniei publice germane, oscilînd între mizerie şi demnitate naţională, unei exagerate deformări a concepţiei raporturilor dintre învingători şi învinşi după tratatul din Versailles, sau în acelaş timp, unei atitudini de condamnabilă indulgenţă şi pasivitate a guvernelor Reich-ului, ce au precedat actualul regim?

Problema devin cu atît mai pasionantă, cu cît de la război

şi pînă în cursul anului precedent conducerea Germaniei a fost exercitată de partide, în care busola politică o ţinea social-democraţia, devenită ulterior „la bête noire" a regimului hitlerist. Dacă acest partid a făcut dovada unei atitudini de indulgenţă faţă de naţional-socialism, această atitudine îşi poate avea explicaţia în condiţiile şi împrejurările speciale, în care a fost silit să guverneze, preferind înfrîngerea în locul abandonării complecte a luptei politice; dar ea poate fi, în acelaş timp, expresia unei infirmităţi a concepţiei de guvernare, în virtutea căreia social-democraţia a pierdut terenul — fiind înlăturată din însuşi exerciţiul practic al ideilor sale politice. In acest caz, ea trebuie să-şi revizuiască principiile şi mai ales să-şi reînoiască mijloacele de luptă şi de guvernare.

■

Acei cari indică slăbiciunea social-democraţiei în faţa curentului naţional-socialist, constitue două categorii deosebite.

Unii, cari prezintă drept naturală această atitudine prin acţiunea de intimidare, exercitată de valul crescînd al hitlerismului. Pentru aceştia instaurarea regimului actual al Germaniei e un fenomen perfect natural, iar rezistenţa în faţa lui ar fi fost inoperantă şi puerilă. Masele, surprinse la un anumit moment de o dezorientare datorită condiţiilor politice, în care se sbătea Germania de după război, au fost canalizate în sensul unei politici de revendicare, ce şi-a găsit cel mai autentic reprezentant în tribunul naţional-socialist.

Imprumutînd numele celui mai popular partid al elementelor de muncă şi creaţie pozitivă din Germania de ieri, simulînd o intensă indignare în faţa tratamentului pe care erau constrînse să-l suporte masele populare, — şi exaltînd ideia de demnitate naţională, au reuşit să obţie încrederea poporului orgolios şi dornic de dominaţie prin natura caracterului său.

E mult adevăr în aceste afirmaţii, dar — mi se pare — nu e totul.

Există încă o a doua categorie de „critici" ai atitudinii social-democraţiei germane; dacă primii nu aveau nici o legătură cu acest partid, aceştia sunt adesea elemente proeminente din partidele social-democrate sau simpatizanţi ai acestei mişcări.

Observatori atenţi ai progreselor rapide realizate de naţional-socialism printr'o politică de forţă, intimidare şi teroare, ei susţin că socialismul e vinovat de prea mult respect al libertăţii individuale şi al legalităţii însăşi. Din clipa în care partidul hitlerist a început acele celebre „putch"-uri, asasinatele în bandă şi organizarea quasi-militaristă a batalioane-

lor de asalt, guvernele în care socialiștii germani aveau incontestabil un rol predominant — trebuiau să ia măsuri de stăvilire a mișcării național-socialiste. Mijloacele de luptă nu trebuiau îngrădite în practica strict constituțională. Măsurile de rezistență nu trebuiau închise în cadrele legalității. In fața forței nu rezistă decît forța. Apelul la formele legale, la respectul legilor, nu are șansă de penetrațiune și de convingere în fața oamenilor exaltați, ce nu aleg mijloacele de luptă.

Și aruncînd o privire furișă asupra regimului sovietic, a cărui imensă pată e instaurarea unui regim de dictatură abuzivă, ei amintesc că însuși Marx justifică dictatura proletariatului, imediat după instalarea regimului muncitoresc în fruntea statului comunist.

E aci o confuzie și poate puțină lipsă de onestitate științifică.

In primul rînd Marx a vorbit despre dictatura proletariatului, întrucît ea exprimă voința majorității unui popor, claselor lui muncitorești. In sens marxist nu se poate argumenta în favoarea unei dictaturi a minorității. Dar, în momentele de gravă criză, național-socialismul reprezenta o mișcare ajunsă la apogeul ei, iar partidele de guvernămînt reprezentau abia o mică majoritate în fața opoziției rasiste, coalizată cu celelalte partide naționaliste. Ar fi rămas, ca aceste măsuri excepționale să fie utilizate în prima perioadă a desvoltării național-socialismului. Dar, oricît de bun observator, cine ar fi putut prevede din primul moment, un asemenea curent favorabil politicei hitleriste? Previziunea celor mai buni cunoscători ai fenomenelor politice a fost înșelată de surprinzătoarea evoluție a național-socialismului, ce ascundea sub masca revendicărilor muncitorești politica marilor magnați ai industriei grele.

Dar oricît s'ar argumenta în favoarea măsurilor excepționale practica constituțională înlătură prin definiție — abuzul și ilegalitatea. E aceasta, dealtfel, una dintre esențialele deosebiri între regimul democrat ce asigură libertatea de expresie și manifestare, și regimul dictatorial ce nu își face scrupule în alegerea mijloacelor de luptă și dominare.

Dacă social-democrația germană a greșit prin prea multă legalitate, ea a dat un exemplu de sacrificiu în slujba ideilor ce constituie patrimoniul intangibil al democrației contemporane.

■

Imprejurările au voit, ca — prea curînd poate — să asistăm la rezistența forțată a social-democrației austriace împotriva fascismului. O atitudine, al cărui admirabil eroism, nu noi îl contestăm, dar a cărei utilitate s'a dovedit — pentru moment — inexistentă.

Provocată de agitații continui, al căror substrat îl constituia tendința de dictatură, care tenta egal pe național-socialiști ca și Heimwehr-ul militarist, social-democrația din Austria și-a păstrat calmul, cu demnitate și hotărîre, un timp care — ținînd seamă de zilnicile inechități și desele conflicte cu adversarii — apare astăzi de necrezut. Timp de aproape un an de zile, ea a asistat la pertractările cancelarului Dolfuss cu forțele conducătoare ale Heimwehr-ului și la prea indulgenta lui indiferență în fața hitlerismului, ce devenea din zi în zi mai amenințător. Aceasta atitudine a culminat cu hotărîrea de dizolvare a partidului socialist și a organizației republicane „Schutzbund".

In clipa aceasta zăgazul nemulțumirilor s'a sfărîmat, și socialismul austriac a pășit la apărarea directă și imediată a dreptului său la existență. Atitudine eroică prin sacrificiul, pe care l-a imprimat din primele momente ale rezistenții sale, „revoluția" muncitorească din Viena a răzbunat dureros calmul și spiritul de accentuată disciplină al socialismului de pretutindeni.

Ce a urmat, se știe. Operațiile de „purificare" a cartierelor muncitorești au restabilit ordinea, reducînd la tăcerea mormîntului — prin superioritatea technicei distrugătoare — miile de muncitori revoltați.

Dar actul rămîne. Viena a fost teatrul celei mai sîngeroase represiuni, pe care au cunoscut-o ultimii ani în Europa, și căreia marea ambiție a cancelarului de minime proporții, i-a redat o dureroasă și îndoliată amploare.

E locul să menționăm aci, că social-democrația austriacă reprezenta un trecut politic de necontestată valoare, marcînd chiar o scurtă perioadă de guvernare. Ea a dat, în decursul ultimilor ani, doctrinari ca: Fritz Adler și Otto Bauer, animatori ca Julius Deutsch (aceștia din urmă luptînd pe baricade la Florisdorf); ea a constituit de zeci de ani consiliul municipal al Vienei, realizînd o admirabilă operă constructivă, azi — din nenorocire — distrusă dela pămînt, grație forței de pacificare ordonată de Dolfuss și condusă de fruntașii heimwehr-iști. Și nu e cred, inoportun, să amintim, că ultimile alegeri situaseră partidul social-democrat cu mult înaintea tuturor celorlalte grupări politice — cu toată politica de duplicitate exercitată de sociali-creștini — obținînd numai la Viena aproape 700.000 de voturi.

Viena nouă reînviată în urma teribilei crize deslănțuită către sfîrșitul războiului mondial, păstra amprenta roșie, constructivă, a regimului socialist.

Dar în afară de regretul, pe care îl trezește jertfa miilor de vieți, suprimate în lupta pentru un crez infinit mai justificat decît acel al adoratorilor socialismului, — în afară de

lipsa de umanitate, manifestată față de ființele ce constituiau familiile muncitorilor austriaci, atitudinea cancelarului Dolfuss nu apare deplin justificată nici din punctul de vedere al previziunii politice, cu care e în genere înzestrat omul de stat. In adevăr, partidul social-democrat dublat de organizația „Schutzbund", era singurul sprijin serios al regimului republican. Hitlerismul austriac — desvoltat sub tutela directă a național-socialismului din Germania — reprezintă o egală primejdie pentru libertățile constituționale ca și „Heimwehr"-ul militarist, constituit de elementele reacționare, profund nemulțumite de progresul instituțiilor democrate. Astfel Dolfuss, care e — cel puțin în aparență încă — reprezentantul regimului republican, servește cauza actualei forme de stat, sprijinindu-se pe adversarii republicei austriace și aruncind în focul celei mai crunte represiuni pe singurii ei susținători de perfectă sinceritate.

Socialiștii austriaci au înțeles această dublă atitudine și i-au oferit în nenumărate rînduri concursul pe baza unui program de realizări minimale. Dolfuss a refuzat. A fost aci incapacitate de conducere? A fost o atitudine de machiavellism politic ? Inclinăm pentru această din urmă ipoteză.

Pentru un meschin calcul de partid, Dolfuss a refuzat colaborarea social-democraților, care ar fi reprezentat adevărata forță de conducere a regimului republican, rezistînd printr'o desăvîrșită organizare politică fascismului de curînd importat în Austria. In locul lor, Dolfuss a preferat sprijinul „Heimwehr"-ului militarist, pe care spera să îl conducă cu abilitate, reducîndu-i în parte exigențele, dar abandonind în acelaș timp — în avantajul lui — o lungă serie de revendicări democrate. Și abia azi începe a vedea, că e din ce în ce mai mult prizonierul acestui organism politic.

■

Sumarul rezumat al faptelor expuse aci, exprimă atitudinea pentru absența căreia a fost criticată social-democrația germană. Lipsa de rezistență, pasivitatea, excesul de legalitate, reprezentau punctul vulnerabil al atitudinii conducătorilor socialisti din Germania. In Austria faptele s'au petrecut dimpotrivă. Socialismul și-a reclamat aci dreptul la viață, luptînd pe baricade. Rezultatul a fost cu mult mai dureros, căci rezistența muncitorimii era dela început condamnată la înfrîngere. Social-democrația austriacă a oferit un exemplu de jertfă și a servit desperat o practică și o idee.

Dar eroismul nu reușește să unifice întotdeauna victoria cu sacrificiul.

■

Așa dar nici una din atitudinile adoptate pe rînd de socialism — în împrejurări atît de tragice — în lupta împotriva tendințelor dictatoriale, nu își are utilitatea respectivă în domeniul faptelor concrete. Scepticii vor înclina capul în fața acestor fenomene, ce aduc cu ele ceva din caracterul fatalității inexorabile. Dar, pentru cercetătorul obișnuit cu scrutarea evenimentelor politice, problema nu mi se pare insolubilă.

E mai întîiu o chestiune de nuanțe. Rezistența categorică a social-democrației austriace a impus cancelarului o reticență și o anumită întîrziere în traversarea tuturor ilegalităților necesare pentru introducerea unui regim de dictatură. Nimeni nu se înșeală azi, cînd întrevede îndărătul energiei cancelarului Dolfuss — forța „Heimwehr"-ului și tendințele sale de fascizare ale Austriei; o fascizare formală, împrumutînd întreaga technică a loviturii politice cu tot cortegiul de mijloace — a căror lipsă de caracter moral nu odată a fost denunțată. Dar lupta socialismului austriac a atras atenția Europei occidentale și odată cu ea o sumă de dificultăți în calea acestei transformări rapide. Dolfuss a prezidat represiunea împotriva elementelor republicane și democrate; azi însă împrejurările îl domină. Și viitorul ne va arăta, dacă se va opri la monarhia, lipsită de prerogativele constituționale, sau va ajunge la organizarea statului fascist. Spre deosebire de socialismul austriac, atitudinea de renunțare a social-democrației germane la rezistența armată a cruțat vieți omenești, dar a lăsat drum liber hitlerismului pornit pe calea transformărilor politice, menite să suprime fundamentul democrat al instituțiilor republicane. E o deosebire, cred, ce nu se poate neglija.

Problema inițială însă, problema de fond, apare din nou.

In încercarea de a răspunde acestei probleme, vom face mai întîiu, o distincțiune.

E social-democrația incapabilă a rezista tendintelor de dictatură, manifestate în ultimul timp ?

In mod armat, socialismul nu va putea niciodată rezista guvernelor ce tind spre dictatură, sprijinite pe forța militară. Grupele de apărare, organizațiile sportive, milițiile socialiste, atît de necesare în lupta curentă împotriva adversarilor politici — pentru a asigura propria libertate de manifestare politică, perfect constituțională, — nu se vor putea opune cu succes unităților militare. Tunul, blindajul și cuirasa vor triumfa întotdeauna în lupta contra muncitorilor revoltați, ori cîtă forță, ardoare și eroism ar manifesta ei.

Singură, greva generală e forma de luptă, cea mai dîrză și eficace. Pentru ea — și împotriva defecțiunilor în masa sindicalistă, trebuie să activeze socialismul de pretutindeni. Căci sindicalismul, realizînd coeziunea tuturor, aduce prin solidaritatea clasei proletare — triumful ei final și decisiv.

Al II-lea aspect al problemei, îl constitue lupta pentru menținerea legalității.

Să nu se uite, că primul pas în fară de legalitate, declanșează ofensiva arbitrariului și a exceselor nejustificate.

Apropiate sau nu, din punctul de vedere al ideologiei lor — partidele, al căror crez garantează respectul legalității și al formulei constituționale, trebue să constituie pentru socialism un auxiliar prețios în lupta contra dictaturii. Deosebirile de doctrină, antagonismele dialectice, trebuie să dispară o clipă pentru a asigura funcționarea regimului legal. In acest sens e vrednic de menționat exemplul pe care îl oferă lumii politice lupta socialismului francez. Impotriva reacțiunii — adică centrului republican — partidul social-democrat a renunțat adesea la proprii candidați, asigurînd pătrunderea în parlament a candidaților radicali-socialiști.

Astfel, deși nu apare drept prima forță politică de guvernare, partidul S. F. I. O. a devenit arbitrul situației politice și factorul determinat în luptele parlamentare. Devotamentul pentru cauza democrației și-a impus nu odată amputări dureroase. Dar prin ele, socialismul francez a dat exemplul jertfei utile și fecunde, realizînd perfecta „disciplină republicană" și „frontul comun în fața reacțiunii". De aceia, Franța — patria democrației profunde și adevărate — nu a oferit recent tragicul spectacol al social-democrației austriace.

Așa dar rezistența la provocările reacțiunii, greva generală și respectul legalității desăvîrșite, trebue să constitue linia de conduită a social-democrației contemporane.

Dar am putea adăuga un cuvînt cu privire la fondul doctrinei socialiste.

Conform tradiției proletare, întreaga ideologie socialistă poartă „empreint"-a marxistă. E o necesitate logică și naturală, utilizarea dialecticei marxiste care a întrevăzut sub formă de legi exacte evoluția fenomenelor politice și economice în ultimile decenii. Dar rigorismul marxist, căruia i se aduce un bine meritat elogiu, se îndepărtează pe alocuri de formele organizării practice. Marx nu a prevăzut ultima reacțiune în calea regimului socialist, care se dovedește inexpugnabilă pentru moment; iar criza finală — atît de mult discutată azi — întîrzie de a se manifesta în formele-i de colectivizare decisivă.

Pentru acei ce urmăresc — ca dogmă — concepția materialismului istoric, e necesară o explicație complimentară: Marx a prevăzut evoluția fenomenelor, ce duc fatal la revoluție; dar în această ultimă perioadă — în locul determinismului istoric — factorul uman trebuie să fie activ și determinant.

Adaptînd marxismul la nouile forme politice — hibride și efemere în fond, dar puternice și deprimante pentru moment — socialismul se actualizează și devine incomparabil renovat și reconfortant. El va grăbi dispariția regimului excepțional de pretutindeni, căci dictaturile nu apar decît în momente de carență și uneori derută, a instituțiilor democrației constituționale.

In acea clipă criza social-democrației va fi trecut. Captînd energii tinere, democrația revoluției franceze — astăzi deja bătrînă — va trezi elan nou pentru idealurile umanitare, în sufletul tinerimii capabile și generoase.

MIRCEA MANCAȘ

ŢARA REGELUI ALEXANDRU

Spre deosebire de alianţele dinainte de război, alianţele moderne sînt concepute în vederea păcii. Alipirea Inţelegerii Balcanice la blocul Micii Inţelegeri a extins, astfel, grupul ţărilor antirevizioniste din Germania pînă în Persia. Organizarea politică şi economică a păcii a devenit fatal obiectul principal al activităţii internaţionale. De aci derivă şi caracterul pragmatic, de fiecare clipă, al alianţelor contimporane.

Evident, însă, că întrunirile periodice, conferinţele tehnice sau politice, oricît de active, nu pot şterge dintr'odată veacuri de izolare istorică, iar nobilul ideal de „spiritualizare a fruntariilor", propus de d. Titulescu, nu va putea fi dintr'odată atins, cu toate sforţările serioase de colaborare permanentă in toate domeniile.

Se cere, pentru aceasta, o răbdătoare epocă de pregătire, de cunoaştere şi preţuire reciprocă, de propagandă umană.

Legată de noi printr'o dublă alianţă, Iugoslavia ne este sufleteşte mult mai apropiată decît s'ar crede. Din punct de vedere politic, ea este opera Regelui Alexandru, care în ultimii cinci ani a isbutit, prin reforme radicale, s'o transforme desăvîrşit, închegînd o naţiune unitară.

Motivele loviturii de Stat din 6 Ianuarie 1929, — prin care Regele a desfiinţat Constituţia dela Vidovdan din 28 Iunie 1921, a dizolvat Skupştina aleasă la 11 Septembrie 1927 şi a instituit un regim personal absolutist, — sînt precizate chiar în proclamaţia regală dată cu acel prilej [1].

Stigmatul negativ al ordinei parlamentare iugoslave, care stîrnise patimi regionale, confesionale şi sociale datorite condiţiilor geografice sau istorice ale provinciilor componente, pusese în primejdie instituţiile fundamentale ale Statului şi desvoltarea vieţii naţionale, provocînd destrămarea sufletească şi sabotarea oricărei opere de unificare. Tendinţele separatiste, exploatate de ţările duşmane prin grupări extremiste, ameninţau Statul cu dislocarea. Veşnicele certuri parlamentare, atentatul din Skupştina dela 20 Iunie 1928, simptom tipic de haos, în fine incapacitatea guvernanţilor de a remedia deprimarea cauzată de doi ani agricoli

[1] Reprodusă în M. Yovanovitch. Le régime absolu yougoslave. Ed. Bossuet 1930, p. 73.

nenorociţi, clătinaseră încrederea poporului în instituţia parlamentară.

Conştient de datoria să salveze prin orice mijloace unitatea naţională şi Statul său, Regele Alexandru suprimă intermediarul dintre El şi popor, asumă întreaga răspundere şi dădu ţării Sale, după un deceniu de lamentabile frămîntări parlamentare, o cîrmuire de strictă legalitate, dreptate şi egalitate desăvîrşită, prin înscăunarea unui regim personal, popular şi tranzitoriu.

a) *Personal*, fiindcă prin legea organică din 6 Ianuarie 1929 asupra Puterii Regale şi a administraţiei supreme a Statului, Regele cumulează puterile legislative şi executive, miniştrii executanţi fiind răspunzători numai faţă de Rege, care-i poate trimite în judecata Tribunalului de Stat, (art. 16) [1]. Deci, instituirea unei monarhii absolute, lovitură de Stat din partea Suveranului, iar nu — cum s'a zis greşit — dictatură în profitul unei minorităţi, a unei camarilee militare denumită „Mîna albă", al cărei executor ar fi fost Regele Alexandru.

b) *Popular*, prin uriaşul prestigiu al Regelui erou; prin obîrşia Lui ţărănească; prin caracterul, îndrăzneala şi dreptatea Sa; prin mirajul exercitat, asupra unui popor istovit de politicianism, de o hotărîre promptă şi salutară; prin necesitatea psihologică a unei cîrmuiri imparţiale şi oneste; prin manifestaţii de recunoştinţă tot mai dese. [2]

c) *Tranzitoriu*, fiindcă nu odată — şi în proclamaţia dela 6 Ianuarie 1929, şi în cunoscutul interview acordat zece zile în urmă d-lui Jules Sauerwein [3] — Regele Alexandru a arătat că parlamentarismul fiind o tradiţie a Casei Sale, are de gînd să-şi îndrumeze cu vremea poporul spre adevărată democraţie, făcîndu-l să-şi manifeste voinţa cu mai multă independenţă. A dovedit, de altfel, curînd că se ţine de cuvînt.

Opera de „salubritate politică" începe chiar la 6 Ianuarie printr'un ciclu de legi preliminare. Legea pentru ocrotirea siguranţei şi ordinei publice [1] dizolvă partidele politice şi organizaţiile cu caracter religios sau etnic determinat, prevede pedepse severe contra celor ce ar propaga schimbarea ordinei politice sau sociale, ocroteşte pe funcţionari, dar le interzice greva. Altă lege modifică regimul presei, [2] restrîngîndu-i libertatea; alta prevede numirea consiliilor comunale de

[1] Mon. Of. iugoslav din 6 Ianuarie 1929.
[2] H. F. Armstrong. Where The East Begins. New-York-London 1929, p. 27.
[3] „Le Matin" din 16 Ianuarie 1929.
[1] Mon. Of. iugoslav din 6 Ianuarie 1929.
[2] Id. id.

către jupani (prefecți); [3] alta instituie Tribunalul Public pentru ocrotirea Statului ca o secție a Curții de Casație [4]; ultima, din 31 Ianuarie 1929, înființează Consiliul legislativ suprem, organ consultativ al Președinției Consiliului pentru elaborarea legilor. [5].

Guvernul generalului Jivkovici n'a avut caracter militar; afară de Ministrul de Război, care într'o țară cu tradiții vitejești nu putea fi civil, ceilalți colaboratori ai săi au fost oameni politici sau experți cunoscuți: șase sîrbi, patru croați, trei bosniaci și un sloven, dintre cari doi foști Președinți de Consiliu și opt foști miniștri, toți aleși cu majorități sdrobitoare și fără poliție sub regimul parlamentar. Prin legea administrației supreme, [6] numărul ministerelor fusese redus la 12, înlocuindu-se subsecretarii prin înalți funcționari denumiți „miniștri-adjuncți" și lăsîndu-se sarcina coordonării lucrărilor, Președinției Consiliului, (de care depinde Consiliul legislativ, Biroul central al presei, Statistica generală a Statului).

Piatră de încercare a noului regim a fost reforma administrativă din 3 Octombrie 1929, [7] pe care prof. Achille Mestre a putut-o compara, ca realizare politică și națională, ca instrument de egalitarism teritorial și mijloc de unificare, cu reforma administrativă a Revoluției franceze. Problema era găsirea unui regim administrativ destul de elastic, care, ștergînd particularismul regional, să satisfacă aspirațiile unei populații cu tendințe și religii atît de felurite, fără a compromite principiul fundamental al unității Statului, cucerit cu atîtea jertfe. Inspirată de Regele Alexandru, urmărind în primul rînd contopirea sufletească a țării, legea administrativă declară în articolul 1 că „numirea oficială a Statului Sîrbilor, Croaților și Slovenilor este *„Regatul Iugoslaviei"*, reînviind astfel o noțiune familiară romantismului panslavist, ce înflorise în Croația acum un veac și ajunsese curentă la începutul secolului nostru [1]). La țară nouă, stemă nou, steag nou.

Acceiaș lege desființează cele 33 jupanate (județe) ale Constituției din Vidovdan, — în care prefectul politic, simplu delegat al puterii centrale, nu putea să deslege practic nimic, — și le înlocuiește cu 9 unități geografice și economice, purtînd numele apelor ce le alimentează (Drava, Sava,

[3] Id. id.
[4] Mon. Of. iugoslav din 8 Ianuarie 1929.
[5] Mon. Of. iugoslav din 1 Februarie 1929.
[6] Mon. Of. iugoslav din 6 Ianuarie 1929.
[7] Mon. Of. iugoslav din 4 Octombrie 1929.
[1] St. Stanoyevitch. Histoire nationale des Serbes, des Croates et des Slovènes, Ed. Bloud et Gay, p. 93—94, 114—115; M. Yovanovitch. Op. cit. p. 122—127.

Vrbas, Litoral, Drina, Zeta, Dunăre, Morava, Vardar), 9 mari regiuni administrative încălecînd vechile hotare provinciale, botezate „banovine" și avînd în frunte un înalt demnitar Regal, egal în grad cu miniștrii, numit prin ukaz dintre personalitățile distinse ale țării și exercitînd, nu numai puterea politică supremă, ci administrația regiunii pentru toate afacerile, afară de cele privitoare la Război, Finanțe, Comunicații și în parte Justiție și Poștă. Concentrîndu-se pe de o parte în mîna Banului puteri administrative multiple și înlăturîndu-se astfel independența funcționarilor din resorturi diferite, s'a operat pe de altă parte o apreciabilă descentralizare, căci Banul hotărăște în ultimă instanță pentru afacerile de competința sa, judecînd în apel deciziile administrației generale a banovinei. Sistem mixt, amintind provinciile olandeze, preconizat și în Franța pentru înlăturarea inconvenientelor administrative și economice. Persoană morală, banovina își are bugetul, primește din „Fondurile comune" centime adiționale și cota-parte din impozitul pe consumație, percepe impozite suplimentare cu autorizația Ministerului de Finanțe, își administrează propriile întreprinderi și proprietăți. Banul, care — pînă la legea din 24 Martie 1930 de întemeiere a Consiliilor banovinale consultative, — împlinea și funcțiunile fostelor Consilii generale (județene), dispune de numeroși funcționari, dintre cari numește o parte. Inspectori banovinali, delegați de ban, mai ales în chestiunile de ordine publică, inspectează plășile (srez), a căror alcătuire n'a fost modificată. Administrația banovinei cuprinde 7 direcțiuni specializate, întruchipînd laolaltă un adevărat guvern regional. [1] Astfel, la politica Statului, tinzînd spre desvoltarea generală a tuturor activităților, s'a juxtapus politica economică a banovinelor, care urmărește de aproape necesitățile fiecărei regiuni. Bine primită în cercurile juridice și economice, reforma administrativă a fost prilej de manifestații entuziaste, mai ales din partea Croaților (bin banovinele Savei și Litoralului) cari, la 17 Decembrie 1929, veniră în masse compacte la Belgrad să-și exprime recunoștința față de Rege. [2]

A doua grijă a noului regim a fost ameliorarea stării funcționarilor, prin reducerea numărului lor cu 10% și sporirea salariilor cu 15—35%. [3] Criteriul de congediere fiind defectuos, se pare că, pe acest tărîm, s'a ajuns, dimpotrivă, la urmă, la sporirea numărului funcționarilor.

După aproape trei ani de administrație ordonată, Tuto-

[1] M. Yovanovitch. La Réforme Administrative en Yougoslavie, Ed. P. Bossuet, 1931, p. 37-71.
[2] „Le Temps" din 18 Decembrie 1929.
[3] M. Yovanovitch. Le Régime absolu Yougoslavie, p. 143-144.

rul Regal simţindu-şi pupilul copt pentru gospodărirea treburilor ţării, îl emancipează, acordîndu-i o nouă Constituţie (3 Septembrie 1931).

Această Constituţie consacră definitiv organizarea unitarismului de Stat iugoslav pe baza unei largi descentralizări administrative şi economice, sancţionînd regimul legii din 3 Octombrie 1929 şi declarînd banovinele unităţi administrative autonome.

Sistemul reprezentativ este restabilit, însă cu două Camere: Skupştina, aleasă pe patru ani, dintre cetăţenii avînd cel puţin 30 ani, prin vot universal, direct, dar nu secret, ci public, cu scrutin de listă pe ţară şi panaşaj de ⅔ în favoarea listei cu majoritate relativă; Senatul, parţial numit de Rege, parţial ales pe şase ani şi pe banovine, dintre cetăţenii de cel puţin 40 ani, de un colegiu restrîns, format din deputaţi, din primari, din anumiţi consilieri comunali şi din Consiliul banovinal.[1]

Acest Consiliu nu mai e consultativ, ca în legea din 24 Martie 1930; e un corp reprezentativ, ales pe patru ani în aceleaşi condiţii ca Skupştina şi care-şi deleagă puterile unui organ executiv, numit Comisie banovinală. La propunerea Comisiei, Consiliul banovinal face regulamente cu forţă legală, sancţionate de ban; votează bugetul banovinei; în fine, ia parte la alegerile senatoriale.

Alegerile legislative dela 8 Noembrie 1931 — primele dela 1927 încoace — aprobară cu 67% din votanţi organizaţia administrativă şi unitatea Statului iugoslav.[2]

■

Guvernul Milan Şrşkici, format la 3 Iulie 1932 după efemerul guvern Marinkovici, făcu un nou pas în educarea progresivă a poporului, prin legea comunelor. Comunele, organe autonome de cel puţin 2000 suflete, sînt persoane juridice de drept public şi civil. Consiliul comunal, ales pe patru ani, dintre localnicii avînd cel puţin 30 ani, prin vot universal, direct şi public, cu scrutin de listă şi majoritate relativă, alege un organ executiv, Biroul Consiliului. Capul listei alese e de drept primar.

Noua Constituţie opri alcătuirea asociaţiilor de orice gen pe baze de trib (sîrb, croat, sloven), regiune sau confesiune, în scopuri politice sau sportiv educative, dar partidele fiind totuşi o necesitate a vieţii parlamentare, legea asociaţiilor veni să precizeze condiţiile de înfiinţare a viitoarelor partide politice: bază naţională unitară iugoslavă, cu depunere prealabilă a programului semnat de cel puţin o sută de

[2] M. Yovanovitch. — Le Régime absolu Yougoslave, p. 143-144.

membri fondatori şi autorizaţie de funcţionare dată de Ministerul de Interne. Pe asemenea baze fură constituite pe rînd partidul iugoslav (guvernamental, fost al „democraţiei radicale ţărăneşti iugoslave": Uzunovici, Marinkovici, Şrşkici, Maximovici, Kramer, Demetrovici), partidul poporului iugoslav (Hogera, Metikoş), partidul radical socialist (Pr. Ianici) şi partidul social-democrat iugoslav (J. Topalovici), ultimele două fără importanţă numerică. Tentativa recentă de regrupare a fostului partid popular radical paşicist (A. Stanojevici) s'a lovit de refuzul Guvernului de a-i acorda autorizaţia de funcţionare.

Alegerile comunale, efectuate parţial în August, parţial în Octombrie 1933, deci după alcătuirea noilor partide politice, dădură guvernului Şrşkici majorităţi variind între 67 şi 98%, cu o medie generală pe ţară de 91%.

■

Opera de consolidare naţională, înfăptuită prin reforma administrativă de către cele trei guverne ce s'au succedat între 1929 şi 1933, a fost dublată, încă dela început, de o conştiincioasă operă de apropiere sufletească, înfăptuită prin unificarea legislativă. Codul penal,[1], procedura penală,[2] procedura civilă,[3] legea advocaţilor,[4] legea asupra falimentului, legea pentru reglementarea căilor de execuţie[5] — ca să nu citez decît pe cele mai importante — stăpînesc azi domenii juridice unde înainte se loveau şase sau şapte legislaţii disperate. Capitolul familiei a împiedecat totuşi unificarea codului civil, ortodoxii majoritari stăruind în suficienţa cununiei religioase pentru valabilitatea căsătoriei.

S'a procedat însă metodic la îngrădirea fiecărei religii într'o lege tip, dîndu-i autonomie deplină în afacerile religioase şi materiale, dar interzicîndu-i orice amestec în administraţia Statului, care asigură oricărei Biserici o subvenţie egală. În lipsa unui Concordat, ale cărui negocieri sînt în curs, nu s'a putut pune în aplicare proiectul de lege interconfesională, ce trebuia să facă legătura necesară pe acest tărîm.[1]

[1] Dr. W. Hoffmann. — Südost-Europa, W. P. Lindner Veraly, Leipzig 1932, p. 26.
[2] M. Yovanovitch. — La Réforme Administrative, p. 99-102.
[1] promulgat la 27 Ianuarie 1929.
[2] promulgată la 16 Februarie 1929.
[3] promulgată la 13 Iulie 1929.
[4] promulgată la 27 Ianuarie 1929.
[5] promulgată la 1 Mai 1930.
[2] M. Yovanovitch. — La Réforme Administrative, p. 99-102.
[1] Yovanovitch. — Le Régime absolu, p. 147-8.

Sub regimul vechiu, întregul învățămînt iugoslav fiind gratuit, se creiau nenumărate școli secundare, la cererea politicienilor. Noul regim a suprimat vre-o 50 din ele, [2] a unificat și etatizat învățămîntul normal, [3] cel primar cu opt clase obligatorii, cel superior și cursurile de adulți, stabilind totodată monopolul Statului în edifarea cărților școlare. [4] Societatea Sokolilor a fost ridicată, prin legea din 5 Decembrie 1929, la rangul de instituție sportivă iugoslavă unică, sub controlul Statului, reglementîndu-se prin aceeaș lege pregătirea militară a națiunii. De curînd însă, legea educației fizice obligatorii, de inspirație Regală, care transformă satele în focare de educație civică și patriotică, lasă acest rol Ministerului Educației fizice, tranșind astfel prin mijloace legale lupta surdă între sokoli și organizațiile catolice sportive „Șoimii" [5].

Politica socială s'a manifestat prin reglementarea muncii, de acord cu corporațiile interesate; prin înființarea unor noi Burse de muncă; clădirea locuințelor muncitorești și a azilurilor de noapte; revizuirea invalizilor, văduvelor și părinților celor morți în răsboi, cu sporirea pensiilor anterioare; [6] ocrotirea emigraților iugoslavi; ajutorarea regiunilor devastate, prin obligativitatea Statului de a executa acolo lucrări publice, spre a da de lucru populației; [7] scăderea chiriilor; construirea de spitaluri și case de sănătate absolut moderne, etc.

Fața de situația mondială a producției cerealelor, noul regim — după ce a soluționat chestia creditului agricol prin întemeierea Băncii Agricole Privilegiate, la care s'au subscris 700 milioane dinari, [8] — a orientat producția agricolă către desvoltarea intensivă a creșterii vitelor, a producției fructelor și plantelor industriale. [1] Numeroase cooperative pentru selecționarea vitelor și a păsărilor fură înființate. Se creiază școli de cooperație, afară de cursurile de agricultură ființînd pe lîngă fiecare subprefectură. Contribuția Statului în semințe selecționate, în aparate agricole și viticole e considerabilă. In sfîrșit, s'a procedat la lichidarea reformei agrare — al cărei minister constituia, sub regimul anterior, un veșnic scandal, — împărțirea pămînturilor făcîndu-se pe baze mai echitabile [2]. S'au expropriat circa 1.400.000 ha., împroprietărindu-se 570.000 familii. Mai puțin fericită a fost po-

[2] Legea din 24 August 1929.
[3] Legea din 27 Septembrie 1929.
[4] Legea din 27 Septembrie 1929.
[5] Legea din 18 Noembrie 1933.
[6] Legile din 4 Iulie, 24 August și 4 Decembrie 1929.
[7] Legea din 26 Ianuarie 1929.
[1] Legea din 6 Septembrie 1929.
[2] Legea din 22 Iulie 1931.

litica grîului: stabilirea unui preț intern fictiv prin cumpărarea și revinderea în străinătate a recoltelor de către Societatea privilegiată de Export, nu putea duce decît la pagube pentru Stat. In 1933, monopolul Societății a fost limitat la cotele de cereale obținute prin tratate preferențiale, restul comerțului de grîne redevenind liber.

Pădurile, care acoperă 42% din suprafața Iugoslaviei și constituie o bogăție importantă, se concesionau pe vremuri în schimbul bacșișurilor. Noul regim a revizuit toate contractele pe termen lung, a unificat legislația pădurilor (18 legi din 7 legislații diferite) și a procedat la reîmpăduriri pe scară mare. [3] Producția minieră (cărbuni, cupru, plumb, fier) a sporit, grație comercializării întreprinderilor și interesării capitalurilor străine, mai ales franceze, (mine de cupru și bauxită, huilă albă), engleze (mine de plumb și crom) și belgiene (pirită).

In materie comercială, s'a pășit la unificarea legislației (legea Burselor, a concurenței deloiale, etc.); la înființarea unor școli profesionale pentru formarea lucrătorilor calificați (comerț, metalurgie, țesătorie, tehnică); la desvoltarea relațiilor exterioare prin tratate de comerț și încurajarea exportului prin scăderea tarifului vamal; la creiarea unui Institut pentru propășirea comerțului extern; la întemeierea tribunalelor arbitrale pe lîngă Camerele de Comerț, 1931).

Comerțul inteior, mai ales în Iugoslavia, cere însă drumuri și căi ferate. Legea șoselelor naționale, [1] dublată de legea drumurilor locale, a dat nu numai de lucru populației, ci a constituit, în măsura înfăptuirii, *cel mai prețios element de apropiere sufletească*. Grandioase pentru metalice (Belgrad—Pancevo și Belgrad—Zemun, astăzi aproape terminate), poduri de beton armat, tunele lungi necesare legăturilor feroviare cu coasta adriatică, toate au fost prevăzute în programul de lucrări publice în curs de execuție, fără să se neglijeze lucrările hidrotehnice, regularizarea Dunării, a Savei, Vardarului și Drinei, navigația la Porțile de Fier, amenajarea porturilor și electrificarea Iugoslaviei. Cartierul ministerelor din Belgrad, bloc monumental unitar cuprinzînd Internele, Agricultura, Pădurile și Comerțul, cartierul clinicilor sau Facultatea tehnică sînt clădiri ce pot face cinste oricărei capitale. Reorganizarea poștelor, prelungirea comunicațiilor feroviare prin servicii automobile regulate, extinderea navigației interioare, organizarea serviciului aerian intern, stabilirea legăturilor telefonice internaționale, se integrează în acelaș program. Tendința căilor ferate și a trans-

[3] Legea din 21 Decembre 1929.
[1] Legea din 8 Mai 1929.

porturilor maritime, scutite de impozit, către o comercializare deplină, e evidentă.

Politica financiară a noului regim a avut drept lozincă abținerea dela orice nou împrumut străin. Prima tranșă a împrumutului de 22 milioane dolari cu 6.25% al Companiei suedeze de chibrituri „Stab" fiind insuficientă pentru acoperirea arieratelor de un miliard dinari datorite de Stat antreprenorilor, furnisorilor și funcționarilor, Guvernul Jivkovici n'a ezitat să sconteze următoarele două tranșe la Casa Rotschild din Londra pentru lichidarea urgentă a acestei părți din datoria flotantă. Reorganizarea Ministerului de Finanțe [2] și înființarea Direcțiilor financiare banoviale avură drept rezultat descongestionarea biurourilor din Belgrad. Stabilizarea de fapt a dinarului deveni definitivă printr'o lege specială din Mai 1931, elaborată de acord cu Banca Națională, care asumă și exercită în numele Statului iugoslav serviciul public al stabilizării dinarului.[1] Incasarea regulată a impozitelor dădu excedente. Datoria de răsboi către Franța făcu obiectul unei Convenții cu anuități medii de 3.5 milioane mărci aur pe 37 ani, prelevate din vărsămintele datorate de Germania conform planului Young. Un al doilea acord dădu satisfacție purtătorilor împrumuturilor sîrbești dinainte de răsboi, încheiate în Franța. O lege specială a lichidat prin obligații de 6%, amortizabile în 43 ani, despăgubirile datorate pentru „pămînturile beilicale cuprinse în reforma agrară. Consolidarea grabnică a situației financiare a determinat participarea capitalurilor străine la economia națională iugoslavă cu sute de milioane franci.

Politica fiscală a debutat prin unificarea impozitelor directe,[2] rezultatele au fost apreciabile, cu toate neajunsurile provenind din concomitența cu reforma administrației fiscale, din lipsa de experiență a perceptorilor și din absența cadastrului într'o bună parte a țării. Reforma fundamentală a impozitelor indirecte [3] a pus capăt inconvenientelor legii asupra taxelor din 1923, a cărei aplicare devenise dificilă din cauza diversității materiei înglobate. Legi speciale reglementară treptat impozitul pe consumație, pe spectacole, pe transporturi, pe jocuri, pe transmisiunea valorilor imobiliare, în fine taxele judiciare. „Fondurile comunale", impozitele pe vin, bere și benzină. Amnestierea contravențiilor fiscale ușură perceperea impozitelor. Legea autorizînd plata impozitelor directe prin recipisele celor 20% reținute cu prilejul schimbului coroanelor [4], îngădui lichidarea unei noi părți de peste 400 milioane dinari din datoria flotantă.

---

[1] W. Hoffmann. — Op. cit. p. 45.
[2] Legea din 8 Decembre 1929.
[3] Legea din 10 Aprilie 1929.

Caracteristica situației economice e ameliorarea balanței comerciale, datorită mai ales bunelor recolte. Scăderea prețurilor mondiale a dus la selecționarea grinelor. Puterea economică a țăranului a sporit, industriile agricole s'au desvoltat, falimentele au scăzut (1063 în 1929; 608 în 1930). Exportul lemnului, vitelor și produselor miniere a întrecut în valoare exportul cerealelor. In domeniul agricol, producția la hectar a crescut, ca și suprafața cultivată. Impărțirea țării în banovine, reforma învățămîntului profesional și fondurile înaintate de Banca Agricolă Privilegiată, au contribuit la desvoltarea economiei rurale.

■

Repercusiunile crizei economice și carența Germaniei în domeniul reparațiilor a obligat Guvernul Șrșkici să-și concentreze toată atenția asupra problemelor financiare și economice. Bugetul anului 1933 a fost un buget de economii, cu 1.600 milioane mai mic decît cel precedent, bazat pe situația efectivă a anului trecut și comprimat chiar în cursul anului, potrivit încasărilor lunare respective. Pentru acoperirea restanțelor nelichidate din bugetele trecute, ridicîndu-se la 500 milioane dinari, s'a recurs la mijloace extraordinare, rezultînd mai ales din baterea monezii. Dușman al inflației, Guvernul Srșkici s'a străduit să mențină în interior puterea de cumpărare a dinarului și să-i redea paritatea legală a valorii bursiere; această valoare începuse să oscileze din cauza balanței comerciale pasive, datorită crizei agricole mondiale și, mai ales, din pricina încetării plății reparațiilor. Scăderea exportului aducînd lipsa devizelor, Guvernul a blocat la Banca Națională 80% din devizele provenind din export. Acordul cu creditorii străini pentru plata cuponului s'a încheiat după negocieri abile, aceștia mulțumindu-se cu obligații de founding pentru 90% și primind 10% devize. (Martie 1933).

Preocupări analoage au determinat pe Președintele Consiliului să întocmească programul de restaurație economică pe 1933, de curînd dat la iveală. Paliativele întrebuințate în ultimul timp în domeniul datoriilor agricole, ca prelungirea termenului de mediațiune între creditori și debitori, amenințau să paralizeze viața economică, sporind lipsa de încredere și distrugînd creditul. S'a recurs atunci — pe baza art. 6 din legea ocrotirii agricultorilor, care îngăduie Guvernului să dea decrete urgente sub rezerva sancțiunii ulterioare a Parlamentului — la *conversiune*, în favoarea agricultorilor cultivîndu-și singuri, cu familia sau în „zadruge" familiale pămîntul pînă la o întindere de 75 hectare, acordîndu-li-se un termen de 12 ani pentru lichidarea datoriilor, cu o dobîndă de 2,5% către stabilimentele funciare și 6% către par-

ticulari. Prima tranșă de plată cuprinde 6% din datorie (capital și dobînzi), iar a douăsprezecea 19%. Sechestrele și popririle nu mai sint permise decit pentru plata anuităților. Cheltuelile de procedură privesc pe creditor; cele de execuție sint suprimate. Neplata anuităților timp de trei ani sau instrăinarea averii răpeste debitorului beneficiul conversiunii. Plata cu anticipație a anuităților echivalează cu o bonificație de 2% asupra capitalului datorat; plata integrală imediată reduce capitalul cu 24%.

Pentru menținerea lichidității creditorilor agricoli, acesita pot să sconteze creanțele convertite sau să le lombardeze in proporție de 50% la instituțiile de credit sau privilegiate ale Statului, scop in care Guvernul a asigurat ziselor instituții credite de un miliard dinari din economiile făcute în gestiunea Statului.

Raționalizarea bancară, cu lichidarea intreprinderilor nesănătoase, fuziunea celor șubrede și menținerea celor active, dar nelichide, sau a celor de interes general, s'a impus — după blocarea vremelnică a depozitelor — ca soluție necesară, Ministrul Comerțului urmind să hotărască dela caz la caz, după anumite norme prestabilite. S'au prevăzut totodată sancțiuni severe împotriva consiliilor de administrație vinovate, ele neputind incasa în nici un caz dividende sau onorarii.

Pentru curmarea șomajului, ivit pină acum numai in regiuni pasive ca Herțegovina, Lika sau Muntenegrul, s'a renunțat la ajutoarele Statului și s'a intemeiat, printr'un decret special, o regie autonomă a lucrărilor Publice, menită să intreprindă o acțiune socială de ajutorare a tuturor regiunilor iugoslave, dublată de o acțiune de ridicare economică generală. Comitetele speciale formate pe plăși de reprezentanții comunelor vor supune anual banovinelor situația șomajului și planul lucrărilor urgente de efectuat în regiunea lor; delegații acelor comitete, sub direcția banului, vor stabili planul definitiv de lucrări, ce va fi supus Consiliului de Miniștri. Lucrările vor fi finanțate prin Fonduri speciale autonome, alimentate din împrumuturi proprii, dar mai ales din excedentul bugetar, din ajutoarele de pină acum ale Statului, din taxele de consumație pe benzină și ciment, care prin destinație naturală trebuie să contribuie la lucrări publice; în fine, din taxele banovinelor pe vin și rachiu.

Măsuri de scădere a scontului, facilități de plată acordate meseriașilor și negustorilor datornici, suprimarea cartelurilor, decretul asupra băncilor și acela al cooperativelor, complectează această legislație de decrete, care va fi, desigur, aprobată de Parlamentul iugoslav. Recenta retragere a

d-lui Srșkici și inlocuirea sa prin d. Uzunovici n'au schimbat politica economică a guvernului jugoslav.

■

Acordurile dela Nettuno din 1925 fuseseră ratificate cu mare greutate de Skupștină, abia la sfirșitul anului 1928.

In Ianuarie 1929, adică a doua zi după lovitura de stat a Regelui Alexandru, Italia, pretextind că alianța Iugoslaviei cu Franța (11 Noembrie 1927) ar scădea valoarea prieteniei italo-iugoslave, refuză să reînnoiască tratatul de amiciție cu Iugoslavia. Fie in opinia publică mondială și finanța internațională, fie în Albania, unde tratamentul colonial ar putea să dea rezultate contrare așteptărilor, fie finanțind emigrați politici ca Perceț și Pavelici, patronind politica de atentate pe granița ungară sau de prădăciune pe cea bulgară, ațițind la revizionism sau la pretinse restaurări ale Europei centrale, Guvernul din Roma a avut ca obiectiv desmebrarea Iugoslaviei și a Micei Ințelegeri.

Față cu aceste manevre, noul regim iugoslav și-a ciștigat in primul rind stima Franței și concursul capitalului francez, indispensabil inarmării moderne și refacerii economice a Iugoslaviei. Dar, alături de fidelitatea ei către Societatea Națiunilor, a prețuit tot mai mult organismul sănătos al Micei Ințelegeri, participind intim la toate manifestațiile sale, în special, la pactul de organizare și la intemeierea Micei Ințelegeri economice. In aceiaș ordine de idei, a ținut să lichideze printr'o serie de acorduri și aranjamente chestiunile pendinte cu Cehoslovacia și Rominia, luind față de aceste țări angajamente proiectate în viitor.

Revizionismul de inspirație romană, devenind amenințător după incheerea Pactului celor Patru, a îndemnat Iugoslavia la o politică de înțelegere cu Statele balcanice, preconizată la București. Desele intrevederi ale Regilor cumnați, vizitele Regelui Alexandru și ale d-lui Titulescu în Balcani, au isbutit să opună revizionismului belicos un bloc compact de State pacifiste, credincioase Tratatelor: Rominia, Iugoslavia, Grecia și Turcia — fostă dușmană — și-au manifestat intii prin tratate bilaterale de amiciție, neagresiune și arbitraj, apoi prin Pactul de înțelegere balcanică semnat la Atena, voința să trăiască în liniște și să nu-și calce angajamentele internaționale. Miine, Albania va urma, poate, aceeș cale, netezită de misiunea economică a d-lor Konița și Berati la Belgrad.

Atragerea Bulgariei in această sferă de activitate internațională implica din partea Iugoslaviei o politică de destindere. Comisiunile dela Vrniacka Bonia, care au reglementat astă vară lichidarea dublelor proprietăți și procedura anche-

telor pe o graniță păzită încă prin sirmă ghimbată, vizita Regelui Alexandru la Euxinograd, a Regelui Boris la Belgrad și manifestațiile de apropiere culturală ce i-au urmat, n'au rupt încă ghiața între două țări slave, politic *diferit orientate*. Și aci, rolul de inspirator al Italiei joacă împotriva Iugoslaviei, fără a mai vorbi de fraternizarea d-lui Goemboes cu comitagiii bulgari.

■

Nimeni nu poate nega progresele evidente realizate de Iugoslavia, în mai toate domeniile. Să depășești ideologia politico-socială contimporană și să te înalți la gîndul suprem al mîntuirii țării; să iei asupră-ți toate riscurile îndrumării unui neam în pragul anarhiei; să transformi o ideie literară într'o realitate politică internațională, ștergînd vechile noțiuni istorice și zidind o alcătuire administrativă cu totul nouă, care să satisfacă necesitățile economice cele mai diverse; să mărginești libertatea politică a unui neam întreg, nu de plăcerea de a-l împila, ci spre a-l întoarce, spre folosul lui, la muncă productivă, să-i lărgești cîmpul de activitate și posibilitățile de lucru prin studii temeinice asupra problemelor economice și sociale, prin realizări serioase, grăind viitorimei; să crești un popor în dragoste de ordine și să-l pregătești, prin educație stăruitoare și utilaj modern, pentru ceasurile de grea cumpănă, — iată opera Regelui Alexandru și a ultimelor trei guverne iugoslave.

BARBU BRADESCU

■

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

„Cînd ești cineva", de Pirandello

„Ultima piesă a lui Pirandello, jucată în această stagiune, a fost de curînd tipărită în volum, în editura Mondadori din Milan.

Cele trei acte, din care e alcătuită piesa, pot fi socotite și ca un document psihologic și ca operă de artă.

In actul întii asistăm la triumful unui scriitor, care publicase, sub numele altuia, o carte de mare succes.

Norocul îl urmărește pretutindeni, în iubire, în relațiile lui de prietenie...

Familia lui încearcă să-l readucă la viața modestă, dar pașnică, de mai înainte.

In actul al doilea asistăm la catastrofala descoperire a adevăratului autor. Acum, admiratorii de odinioară părăsesc subit pe pseudo-autorul cărții atît de slăvite.

In actul al treilea, cu un ceremonial straniu (episodul acesta se petrece în culise și numai auditiv se percepe scena ascunsă privirii) falsul autor este transformat în statue de marmoră, și, peste tăcerea apăsătoare, cortina cade.

Drama lipsește din această piesă și ceeace a contribuit la succesul ei e desăvârșita technică teatrală, precum și strălucitele dialoguri ce exprimă gîndirea acestui profund scriitor".

■

O operă inedită a lui Dickens

„Publicarea unei cărți inedite a lui Charles Dickens, *Life of Our Lord*, se datorește familiei lui Sir Henry Dickens, ultimul fiu al celebrului romancier englez.

Testamentul lui Henry Dickens, de curînd desfăcut, menționează că manuscrisul să rămână soției sale și îngăduie ca familia să hotărască cu majoritate de voturi, publicarea sau nepublicarea lui. Familia lui Henry Dickens, întrunindu-se anul acesta, a dispus imprimarea manuscrisului. „Ca fiu, mă simțeam dator să îndeplinesc dorința expresă a tatălui meu, ca manuscrisul să nu fie tipărit, — spune Henry Dickens în testamentul său; dar socotesc că nu trebuie să impun și copiilor mei aceiași obligație, mai cu seamă că eu însumi nu găsesc o rațiune în nepublicarea lui. Deaceea las soției și copiilor mei soluționarea acestei chestiuni, nestînjenindu-i întru nimic în hotărîrea pe care ei o vor lua".

Cercurile literare engleze așteaptă cu nerăbdare apariția acestei opere. E vorba, de altfel, de o noutate în scrisul marelui umorist, ce ni se prezintă acum sub un alt aspect".

■

Tainica viață a Katherinei Mansefield

„O „viață" a Katherinei Mansfield... Scrisorile sale, jurnalul ei, ne-au arătat personalitatea intimă și geneza operei sale; în limita posibilității, adică lăsând între razele de lumină, mari zone de umbră... Către doisprezece sau patrusprezece ani, predispozițiile Katherinei s'au manifestat și, într'o oarecare măsură, s'au recunoscut bine.

Muzica s'a sălășluit în viața ei și odată cu muzica s'a ivit și un minunat tânăr de aceeaș vârstă cu ea, Arnold Trowel.

Puțin timp după aceasta, totul se schimbă pentru Katherine. Sfîrșise tocmai studiile la Londra, la Queen's College. Aici și-a desvăluit ca ade-

vârata ei fire, aici a trăit toate experiențele mari ale vieții ei din care s'a desprins materialul pentru viitoarea operă de artă.

Aici s'a împrietenit cu Ida Baker, fantomatică și „galbenă ca o lămâie", pe care o vom regăsi mai târziu sub numele de L. M. Aici va citi ea în libertate; va publica în Queen's College Magazine, primele sale povestiri; aici va ajunge o adevărată muziciană, viitoarea tovarășă a lui Arnold.

Tot aici va pătrunde, datorită profesorului ei de germană, într'un univers nou, în Londra estetă și decadentă a anului 1900, de sub influența lui Oscar Wilde, sub zodia lui Dorian Gray. Sufletul ei se va otrăvi, ori se va întuneca o clipă și va deveni apoi o limpede oglindă.

„N'ai teamă de nimic..." spune Oscar Wilde. „Nicio influență nu este imorală...

Ea capătă însfîrșit dela tatăl ei îngăduința de a pleca și iat-o la Londra din nou unde trăi din slabele mijloace materiale ce poseda.

Aici întâlnește pe Arnold... și deodată povestirea amplă devine de o concisiune neobișnuită. În câteva pagini, în cîteva rînduri, aflăm că această iubire din copilărie, nutrită cu visuri, n'a suportat prezența restă a lui; în primăvara anului 1909, Katherine, sleită de luptă, se căsătorește din interes (?); părăsește însă îndată pe soțul său, ia parte la turnee teatrale; refuză propunerea făcută de către mama sa, venită anume pentru asta dela Wellington, ca s'o facă a se întoarce la soțul pe care-l părăsise.

Pentruce? pentrucă trebuia să aibă un copil, care nu era al lui, care se va naște prematur, în 1910, într'un sat din Bavaria, unde a și murit.

Asupra acestor întîmplări, atît de grave, nici o precizare, niciun comentariu. Un ultim capitol relatează întîlnirea, încrucișarea celor două vieți, a Katherinei Mansfield și a lui John Middleton Murry, și se oprește în clipa cînd camaraderia face loc iubirii. Această discreție, urmată de un mare gol, al anilor 1911—1915, se impunea fără îndoială.

Din nefericire tăcerea face loc întrebărilor și investigațiilor.

Dar acestea nu duc la nimic. Străfulgerările lor îndoelnice, falsele reflexe nu prețuesc nimic pentru cunoașterea Katherinei, a portretelor sale, a jurnalului său, a scrisorilor sale"...

(1934, 31 janvier 1934).

■

1934. ANUL XXVI. 15 APRILIE No. 7

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA ARTA ȘI IDEOLOGIE

REDACȚIA / STR. CONST. MILLE 5—9

VIAȚA ROMINEASCĂ

REVISTĂ BILUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

ANUL XXVI

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . Lei 250
Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . „ 500

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . Lei 300

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal administrației din București, Calea Dorobanților 216, sau depunînd-o la „Librăria Cultura Poporului", B-dul Academiei 2, București.

Administrația.

Viața Romînească

ECONOMIA DIRIJATA*)

VIRGIL MADGEARU

Economia dirijată este o lozincă foarte răspindită în toată lumea. Dar pe cit este de răspindită, pe atit este de nepreciș conținutul noțiunei acesteia; fiecare din cei cari o aruncă în discuțiunea publică, politică și științifică, îi dă un înțeles, potrivit concepției sociale, pe care este menită să o deservească.

Ideea în sine, a apărut în diferite forme, mai ales în preocupările de reconstrucție social-economică de după război: în planurile de reconstrucție pe o bază quasi-socialistă, ale lui Von Mölendorf și Wiessel, Miniștri ai Reichului german din 1920; în ideile de planificare înlăuntrul întreprinderilor individuale sau înlăuntrul grupelor de întreprinderi, cari s'au desvoltat după faza încercărilor de socializare neizbutite în Germania; în mișcarea de raționalizare, care a cuprins spiritele oamenilor politici și a conducătorilor de întreprinderi în Statele-Unite ale Americii de după război; în ideile cari stau la baza noului regim economic corporatist din Italia.

Dar magia, care a dat forță de propulsiune acestei lozinci a fost fără îndoială planul cincinal al Rusiei Sovietice. In special, în opinia publică din Statele-Unite ale Americii s'a discutat eventualitatea ca Rusia Sovietică, prin planul de cinci ani, să nu cumva să reușească a descoperi o formă de organizare a societății, superioară formelor capitaliste de pînă astăzi. Această întrebare era cu atit mai seducătoare, cu cit se punea într'un moment, în care strălucirea dogmei „prosperității perpetue",care fusese propagată cu mult talent și cu foarte multă amploare în Statele-Unite ale Americii, începuse să apună, în urma dezechilibrului social, provocat de împrejurările catastrofale ale depresiunii economice mondiale.

Economia dirijată ne apare astfel ca o lozincă desprinsă din preocupări de ordin diferit, ce s'au manifestat adouazi după războiul mondial, care este punctul culminant al apogeului capitalismului mondial și o piatră de hotar între două epoci din istoria omenirii.

■

*) Conferință ținută în cadrul de prelegeri ale Seminarului de teorie și cercetări economice la „Academia de Inalte Studii Comerciale și Industriale ", în ziua de 3 Martie 1934.

Dacă voim să clarificăm conținutul noțiunii de economie dirijată din tendințele, curentele de opinii și programele politice contimporane, trebue să începem prin eliminarea tuturor elementelor străine. Astfel ideile generale de raționalizare industrială în diferitele forme de manifestare, cari au fost aplicate și au dat rezultate, înlăuntrul unei singure industrii, sau înlăuntrul unui grup de industrii, această planificare a activității individuale a unei industrii, sau a unui grup de industrii, nu pot să fie confundate cu noțiunea economiei dirijate. Tot deasemenea, nici sistemul capitalismului monopolist, bazat pe organizarea vieții economice în mari unități de producție și de desfacere, cu caracter de monopol, nu poate să fie identificat cu economia dirijată, pentru că dacă în viața economică a unui Stat se reușește a se organiza pe baze monopoliste și a se raționaliza un sector din viața economică, rămîn alte sectoare, care nu pot să fie organizate în acelaș fel. Concurența este în acest caz înlăturată dintr'un sector, din cel monopolist, dar rămîne mai departe în celelalte sectoare și între acestea și sectorul monopolist și continuă a provoca dezechilibre economice, ca și în ipoteza cînd concurența ar fi factorul dominant în organizarea economică. Dar faptul însuși că există două feluri de sectoare, unele în care concurența este exclusă, și celelalte, în care domină concurența, agravează dezechilibrele economice și împiedică lichidarea crizelor prin procesul automat de adaptare, care are loc în regimul liberii concurențe. Acelaș lucru se poate spune despre ceiace se denumește deobicei planificarea descentralizată, care se întîlnește atît în ideea sindicalismului, cît și în ideea socialismului de guildă și în ideea economiei corporatiste, în formularea țelului unei organizări autonome a vieții economice pe baza sindicalizării producătorilor și cooperarea tuturor sindicatelor de producători în vederea restaurării ordinei și asigurării echilibrului în viața economică. Mai degrabă, în această idee, descoperim o formulă de organizare economică, pe care am putea-o denumi economie concertată, înrudită de aproape cu conceptul de economie dirijată.

■

Economia dirijată presupune o stăpînire asupra mijloacelor de producție în mîna centrului, care dirijează toată activitatea economică. Această idee nu poate fi realizată perfect, decît numai în sistemul socialist, care se întemeiază pe excluderea ideei de proprietate privată ca bază a organizărei sociale; în economia colectivistă avem deci forma cea mai desăvîrșită de economie dirijată. O asemenea experiență de economie colectivistă se cunoaște pînă acum numai în Rusia Sovietică.

Dar curentele de opinii și direcțiunile politice din celelalte părți ale lumii, care s'au preocupat de această problemă, au conceput organizarea unei economii dirijate, în cadrele sistemului economic actual, întemeiat pe proprietate privată, asupra mijloacelor de producție. In acest sens, prin economie dirijată, înțelegem un sistem economic, în care Statul însuși își asumă rolul de a îndruma și de a reglementa activitatea economică a întreprinderilor private, orientînd-o în mod conștient într'un sens determinat. Cu alte cuvinte, este vorba de un sistem economic, care tinde a înlocui mecanismul spontan și automat, din organizarea economică contimporană, cu un mecanism dirijat în mod conștient într'o direcțiune precisă, astfel încît să funcționeze regulat, să evite dezechilibrele economice și să asigure cel puțin un anumit grad de stabilitate în dezvoltarea vieții economice.

Economia dirijată, apare astfel în primul rînd în opoziție cu sistemul economiei liberale, care se bazează pe automatismul spontan și automat al vieții economice; dar este în opoziție și cu economia colectivistă, pentru că admite proprietatea privată, cu toate consecințele ei. Dacă însă, din punct de vedere teoretic, economia dirijată este o noțiune opusă pe deoparte economiei liberale și pe cealaltă parte economiei colectiviste, dacă cercetăm realitatea structurii economice contimporane, constatăm între sistemul economic actual și între sistemul economic al economiei dirijate, un alt antagonism.

Viața economică contimporană nu este organizată în cadrele liberalismului economic. Sistemul economic actual este sistemul economic al intervenționismului de Stat. Prin urmare, în realitate nu există un antagonism între economia dirijată și economia liberală, ci între economie dirijată și sistemul economic al intervenționismului de Stat.

Ca urmare, se impune a se cerceta în prealabil fundamentele sistemului economic al intervenționismului de Stat și evoluția sa, pentru a se vedea cauzele și împrejurările, care au putut determina apariția tendințelor de înlocuire prin sistemul economiei dirijate.

■

In cursul secolului al XIX-lea, omenirea străbate perioada de formațiune și de dezvoltare vertiginoasă a sistemului capitalist. In această vreme, făgăduielile liberalismului economic, că prin libera concurență se va ridica bunăstarea generală și se va asigura o viață fericită pentru toți, nu s'au realizat și au creiat în massele populare o stare de dezamăgire.

In aceste împrejurări, încă din deceniul al 8-lea din

secolul trecut, se observă o întunecare a strălucirii liberalismului economic și de atunci se constată în continuu o extindere din ce în ce mai mare a cercului de activitate a Statului în politica economică.

Școala liberală afirmă că dacă în primele timpuri ale desvoltării capitalismului industrial, s'au desvoltat unele stări de mizerie în massele muncitoare, aceasta nu se datorește sistemului liberal, ci tocmai unor anume ingerințe ale Statului și a unor împrejurări fortuite, independente de sistemul economic. Astfel, prin unele măsuri de politică agrară, cari s'au luat în Anglia, s'a creiat un proletariat agricol, care a contribuit la agravarea condițiunilor de existență ale lucrătorilor industriali, sporind oferta de brațe în piața muncii. Apoi tot în această perioadă de timp se constată o sporire a populațiunii întregii lumi, într'un ritm necunoscut pînă atunci. Este de netăgăduit că amindouă aceste fapte independente de funcționarea sistemului economic liberal, au avut partea lor in procesul de proletarizare și de exacerbare a conflictelor de clasă, dela începutul desvoltării capitalismului industrial.

Școala liberală nu poate nega însă că intervenționismul economic nu-și are origina numai în mizeria socială din secolul al XIX-lea. Intervenționismul economic este un produs al unor împrejurări mult mai adînci, este un rezultat al schimbărilor fundamentale cari au apărut în structura vieții economice către sfîrșitul secolului al XIX-lea și au creat o atmosferă protivnică dogmei: „l'aisser faire, laisser aller".

In primul rînd, în desvoltarea organizării economice capitaliste se observă o grupare în asociații tot mai numeroase și mai puternice a partidelor, cari acționează în piața economică. Intreprinzătorii industriali, întreprinzătorii comercianți, patronii, salariații și consumatorii se organizează în asociații cu tendința de a elimina tot mai mult jocul liber al concurenții, printr'o cooperare organizată. In al doilea rînd, în aceiași vreme se produce fenomenul concentrațiunii industriale; unitățile industriale capătă proporții din ce în ce mai mari și marile unități de producție industriale, marile unități de distribuție și marile unități financiare, dobîndesc o asemenea putere, încît intervin și ele direct pe piață, pentru a schimba cursul liber al procesului economic în favoarea lor.

Aceste împrejurări creiază un dublu impuls pentru intervenția Statului în viața economică. Grupele economice organizate încearcă și reușesc să influențeze cercurile politice și parlamentare, pentru ca cu ajutorul legislației Statului să-și întărească și să-și consolideze și mai mult poziția în viața economică, influențînd prin aceasta tot mai mult cursul liber al raporturilor economice de pe piață.

Unitățile monopoliste împiedică funcționarea mecanismului automat al pieței, ingerează direct asupra formațiunei prețurilor, dictează asupra condițiunilor de muncă și împiedică prin aceasta ca prin jocul liber al forțelor să se stabilească și restabilească echilibrul din viața economică. Desvoltarea monopolurilor private determină astfel o schimbare a concepției gînditorilor și a oamenilor politici, cari constată că din moment ce prin monopolurile private se tinde la o manipulare conștientă o forțelor economice în locul cursului automat al vieții economice, se impune cu o forță elementară o intervențiune a Statului, care să reguleze activitatea economică în interesul colectivității.

Aceștia sunt factorii principali, cari au dat impulsurile intervențiunii Statului în viața economică și au condus la formațiunea sistemului economic intervenționist.

Sistemul economic intervenționist a ajuns la paroxism în timpul războiului mondial, cînd din cauza necesității însăși a conducerii războiului, toate statele au trebuit să ia în mînă conducerea activității economice, pentru a potenția pînă la ultima limită forța de rezistență și de acțiune a națiunei armate. Iar după demobilizarea economică a urmat un ritm încet. Mecanismele economice creiate au avut automatismul lor propriu, care subt impulsul inerției, dar și subt influența ideilor călăuzitoare ale economiei de război, au contribuit la acceptarea intervenționismului de Stat în viața economică a popoarelor.

In afară de aceasta, sfîrșitul războiului a fost socotit de mulți gînditori ca încheerea unei epoci și în această atmosferă de sfîrșit de epocă și de început al unei noui epoci s'au făurit planuri de reconstrucție economică și socială a omenirii. Aceste planuri convergeau către ideea intensificării acțiunii economice a Statului. Amintim planurile de socializare din Germania, planurile de reconstrucție din Anglia, lupta împotriva „risipei în industrie" și pentru organizarea „eficienții naționale" din Statele-Unite ale Americii.

In această atmosferă, după război, s'au desvoltat noui curente de opinii, din cari au germinat noui serii de intervențiuni ale Statului în viața economică a popoarelor. După războiu s'au perindat în opinia publică a diferitelor țări curente democratice cari cereau o intervențiune adîncă a Statului în raporturile sociale; curente naționaliste, cari reclamau o întărire a forței Statului prin organizarea unei economii închise, a unei autarchii economice; curente militariste, care postulau o potențiare a acțiunii Statului, în vederea pregătirii războiului de revanșă. Apoi crizele cari s'au abătut după război asupra omenirii: criza de reconstrucție, criza obișnuită a ciclului economic și însfîrșit perioada de depre-

siune economică din ultimii cinci ani, au scos la iveală pentru întiia oară, ca un fenomen de proporții catastrofale: șomajul; 30 de milioane de șomeri zac astăzi în mizerie în lumea întreagă.

Și în sfîrșit sporirea cotei de participare a Statului din venitul național, ca urmare a creșterii bugetelor tuturor statelor în comparație, față de situația înainte de război, a determinat Statul, din grija de a spori venitul național, pentru ca să poată lua o parte mai mare, la noui intervențiuni în viața economică.

■

Am schițat împrejurările, din care a izvorît și s'a desvoltat sistemul economic al intervenționismului de Stat. Inainte de a trece la examinarea rostului și eficacității sale, să încercăm să-i precizăm natura și obiectivele.

Nu orice ingerință a Statului asupra vieții econimice, poate fi cuprinsă în cadrul sistemului economic intervenționist. Astfel, Statul, prin legislația de toate categoriile, fixează cadrul de norme, înlăntrul căruia se desfășoară toate manifestările activității economice individuale. Funcționarea aparatului de Stat, presupune un buget, colectarea de impozite și alte venituri și împărțirea lor între diferitele servicii publice. Prin aceasta Statul exercită indirect o influență puternică asupra vieții economice. Dar politica financiară nu are nici o legătură cu sistemul intervenționismului. Statul liberal însuși cunoaște toate aceste feluri de influențe indirecte ale Statului asupra vieții economice.

Intervenționismul economic constă într'un sistem de măsuri de politică economică, care caută să modifice cursul producției, distribuției și consumației în economia națională, fără a înlătura ca socialismul sistemul economic al pieței, întemeiat pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție.

Nici chiar etatizarea unor întreprinderi economice nu intră prin definiție în sistemul intervenționismului. Numai dacă întreprinderile Statului sunt organizate în așa mod, încît prin activitatea lor să influențeze într'o anumită direcțiune mecanismul formațiunii prețurilor sau alt factor însemnat pentru cursul vieții economice, pot să fie socotite ca instrumente de intervenționism ale Statului în viața economică a popoarelor.

Insfîrșit, măsurile intervenționiste se deosebesc după adîncimea intervenţiunii, după cum ating laturile esențiale sau mai puțin esențiale ale vieții economice. In genere intervențiunea în procesul de producție, se distinge de aceea în procesul formațiunii prețurilor și al distribuției.

Eficacitatea sistemului economic intervenționist este însă contestată de economia liberală. Orice măsură luată de către Stat atît în raport cu producția, cît și în raport cu distribuția, sau nu se poate aplica, sau dacă se aplică și atinge țelul imediat, de cele mai multe ori produce efecte neurmărite, contrarii scopului final al ridicării bunei stări generale. Ca exemplu clasic se citează adesea experiența maximalizării dobînzii. Dacă se fixează o dobîndă maximală, care este sub nivelul dobînzii naturale, rezultatul este că sau nu se poate aplica măsura și camăta înflorește pe căi dosnice, sau dacă măsura se aplică, se ajunge la o disproporție între cerere și ofertă, care poate avea trei ieșiri: sau se ridică măsura, sau este aruncată peste bord, sau în urma rarificării ofertei de capitaluri, Statul trebue să vină cu o nouă intervențiune, și să raționeze creditele, fără ca Statul să posede vre-un criteriu pentru o repartiție justă a creditelor, care în sistemul liberal, se face în mod natural; creditele mergînd acolo unde există necesitatea.

Alt exemplu: protecția vamală. Protecția vamală este un mijloc de ocrotire a producției naționale, la adăpostul căruia se creiază cartelurile industriale. Cartelurile industriale au tendința de a stăpîni și de a monopoliza piața și de a urca prețurile, ceiace conduce la o nouă intervenție a Statului: reglementarea sau controlul Statului asupra cartelurilor.

Alte exemple date de școala liberală sunt: politica de maximalizare a chiriilor, prețurilor și a salariilor.

Concluzia generală a școlii liberale este, că orice împiedicare a libertății de mișcare economică printr'o intervențiune a Statului, nu rezistă la analiza economică: sau se sparge imediat în contact cu mașinăria economiei pieții, sau dacă produce efecte imediate, creează și rezultate neurmărite și păgubitoare, cari impun noui intervențiuni și mai adânci ale Statului, cari nu fac decât să agraveze situațiunea de criză, în loc de a o îndrepta. Sistemul intervenționismului de Stat duce astfel dela o intervenție la alta, fără nici un fel de directivă și fără nici o garanție de realizare a rezultatului urmărit, fără ca acesta să nu fie însoțit de consecințe păgubitoare pentru bunăstarea generală.

Dar această concluzie a școlii liberale nu mulțumește astăzi pe nimeni, cu toată aparența ei de adevăr absolut. Chiar economiștii liberali, au trebuit să recunoască rînd pe rînd, că intervențiunile Statului în viața economică, oricît de păgubitoare ar fi în formele în cari sunt făcute, nu sunt decît o consecință a funcționării anormale însăși a sistemului economic liberal. Pentru că după cum s'a arătat — și faptul acesta nu-l neagă nici economiștii din școala liberală — îm-

prejurările cari au impins Statul către intervenţionism, s'au desvoltat în sânul economiei liberale. Deaceea chiar economiştii din şcoala liberală recunosc că există motive îndreptăţite a intervenţiei Statului şi anumite intervenţiuni pot să aibă efecte favorabile vieţii economice.

■

Cari sunt motivele de îndreptăţire a intervenţiunii Statului în viaţa economică?

In cazul cind o anumită ramură de industrie se găseşte în mod trecător, într'o stare precară, dacă prin intervenţiunea Statului situaţia ei poate să fie uşurată, economia naţională nu are decît de cîştigat. Apoi o asistenţă temporară, necesară pentru a înlesni unei ramuri economice plăpinde, aflată în prima ei fază de existenţă, să treacă peste greutăţile inerente oricărui început. Monopolismul, poate atinge buna stare generală pe două căi: prin urcarea preţurilor dincolo de marginea unui profit îndreptăţit şi prin reducerea producţiei, ca urmare a unui nivel de preţ ridicat. Intervenţia Statului este dictată în asemenea cazuri şi de motive sociale şi de motive economice. Alt caz: In economia liberală ideea călăuzitoare este profitul. Intreprinderile sunt înclinate astfel la exploatarea maximă a bogăţiilor, pentru ca să acumuleze maximum de profit. Intr'o ţară anume isvoare de bogăţii se pot găsi în cantităţi insuficiente şi pot să fie ameninţate să se epuizeze printr'o exploatare prădalnică. Conservarea lor printr'o economie raţională, pentru ca să servească nu numai scopurilor actuale, ci şi scopurilor viitoare, este o datorie naţională. Dacă s'ar lăsa în asemenea împrejurări libertatea intreprinderilor private, ele s'ar putea deda la o exploatare prădalnică. Statul trebue deci să intervină şi să organizeze un mod de exploatare raţional, inaugurînd o politică de conservare a bogăţiilor naţionale.

Deasemenea, lupta împotriva „risipii economice", care nu se poate nega că este un apanaj al regimului economiei liberale, este un nou motiv de intervenţie a Statului.

Insfîrşit, un îndemn puternic pentru intervenţiune, este funcţionarea insuficientă a mecanismului formaţiunii preţurilor pe unele pieţe în economia liberală. Chiar dacă facem abstracţie de împărţirea pieţii, în organizaţia economică contimporană, într'un sector monopolist şi într'un sector liber, se cunosc şi alte fapte, cari dovedesc aceasta. Astfel, de ex. formaţiunea preţurilor agricole. In domeniul producţiunii agricole, oferta este foarte neregulată şi cererea neelastică, oferta depinzînd de condiţiuni climaterice, iar cererea este neelastică, pentru că consumul de produse agricole nu sporeşte decît într'un ritm foarte lent. Se produce astfel un dezechilibru, care impune intervenţia Statului din motive sociale şi economice. Alt exemplu, în piaţa muncii, chiar înainte de apariţia formaţiunilor sindicale cari au introdus un anumit grad de rigiditate în mişcarea salariilor, a existat o tendinţă naturală, după care salariile se menţin atît în „haussă" cît şi în „baissă" o bucată de vreme, şi nu urmează fluctuaţiunile preţurilor decît cu întîrziere, pentru că, sau rezistă patronii la urcare, sau rezistă lucrătorii la scoborîrea salariilor şi pînă cînd se face acordul, există un decalaj între salarii şi preţuri şi se produc conflicte, care şi acestea impun intervenţiunea Statului.

■

După ce am rezumat împrejurările recunoscute chiar de şcoala liberală, care justifică intervenţionismul de Stat, să expunem direcţiunile în care se manifestă intervenţionismul de Stat în viaţa economică contimporană.

Statul apare ca intreprinzător, nu numai în monopolurile fiscale, prin care influenţează formaţiunea unor preţuri, ci întîlnim Statul intreprinzător în scopuri economice, Statul intreprinzător în scopuri culturale, Statul intreprinzător în scopuri militare.

Cunoaştem apoi Statul regulator al preţurilor, în toate direcţiile: stabilizare, revalorizare sau devalorizare. Politica de maximalizare a preţurilor a făcut „fiasco" în toate timpurile şi pretutindeni şi totuşi nu se renunţă la ea, orideciteori alte consideraţiuni ca de pildă cazul preţurilor de monopol, o impun. Deasemenea şi politica de revalorizare a preţurilor cerealelor şi a altor materii prime, practicată mai ales în vremuri de depresiune economică.

Politica subvenţiilor de Stat în toate formele ei: prime de import, prime de export, prime de producţiune, reduceri de impozite sau pe calea ferată, acordarea de credite de favoare. Protecţionismul vamal, constituie o ingerinţă adîncă a Statului în mersul vieţii economice, care schimbă cursul normal al activităţii economice a unui popor.

Unele metode de economie colectivistă, ca de pildă oferirea de către Stat a unor bunuri subt preţul de cost pentru stimularea producţiunii (ex. unelte şi maşini agricole, seminţe selecţionate) sau pentru înlesnirea traiului unor categorii sociale (ex. distribuire de pîine sub cost).

Chiar în politica de repartiţie, în vederea reparării unor inegalităţi în structura veniturilor şi averilor, intervenţia Statului este activă. Deosebim în această privinţă un intervenţionism direct şi altul indirect: direct în politica preţurilor, a salariilor, a dobînzii şi a rentei, adică în toate elementele

fundamentale ale procesului de repartiție; indirect pe cale fiscală, de ex., prin regimul taxelor succesorale. Regularea pieții muncii prin politica orelor de lucru, a salariilor minimale, a contractelor de muncă și așa mai departe.

Regularea pieții monetare și de credit, este cea mai importantă intervenție, chiar atunci cînd Banca Națională nu este o Bancă de Stat, întrucît Statul indică liniile principale ale politicii monetare și a politicii de credit.

Insfîrșit, chiar în domeniul nou al politicii conjuncturii, Statul a încercat o serie de ingerințe, pentru a micșora amplitudinea oscilațiunilor și a impune o anumită stabilizare.

In toate aceste direcții și alte multe, Statul a intervenit în cursul liber al vieții economice și astfel s'a creiat sistemul economic al intervenționismului de Stat, care domină în ultima etapă a capitalismului modern.

■

Din caracterizarea manifestărilor multilaterale a intervenționismului Statului în domeniul activității economice, se desprinde impresia unui sistem economic fără sistem, rezultate dintr'o multitudine de intervențiuni ale Statului, lipsite de orientare, spasmodice și accidentale, impuse de interese variate și adesea contradictorii din cauza forțelor politice în joc: cînd intervențiuni plutocratice, cînd intervențiuni democratice, cînd intervențiuni demagogice; o întreagă gamă de intervențiuni variind de azi pe mîine, cari se găsesc înregistrate în tomuri groase de legi, regulamente și ordonanțe.

Acest sistem economic a avut să înfrunte fenomenele depresiunii economice, care s'a abătut asupra omenirii întregi și de cinci ani asistăm în toate statele, fără nici o excepție, la falimentul sistemului economic intervenționist, pentru că măsuri s'au schimbat unele după altele, într'un ritm vertiginos, organisme de Stat s'au întemeiat și au dispărut, pentru a fi înlocuite cu altele și cu toată această acțiune a Statului în toate ramurile vieții economice, rezultatul este: 30 milioane de șomeri, stagnarea activității economice internaționale, catastrofa sistemului de credit, distrugerea etalonului internațional de aur, scăderea catastrofală a volumului comerțului internațional și criza generală de încredere, în ordinea socială actuală.

Structura organizației economice contimporane este în primejdie să se prăbușească. In această situație se pune întrebarea, ce alternativă avem? Inapoi la liberalismul economic? Dacă liberalismul economic ar fi fost un sistem economic capabil de a asigura bunăstarea popoarelor, nu s'ar fi năruit și n'ar fi fost înlocuit prin sistemul economic al intervenționismului de Stat.

Nimeni nu se mai gîndește la o eventuală întoarcere spre liberalismul economic, afară doar de un grup de economiști din școala neo-liberală, dela unele universități. Dar nu există în toată lumea nici un conducător de Stat și nici un om politic cu răspundere, care să creadă în soluția întoarcerii la liberalismul economic.

Mașina este pornită, forțele de distrugere a sistemului actual sunt foarte puternice, pentru ca să ne putem închipui că dacă conducătorii de State ar declara rînd pe rînd că încrucișează brațele și lichidează toate centrele, de unde se produc intervențiunile Statului în viața economică, s'ar lichida prin aceasta criza și lucrurile s'ar orîndui în vechile făgașe ca și cînd nu s'ar fi întîmplat nimic, iar omenirea ar intra pe calea fericirii.

Lozinca majorității oamenilor politici este astăzi economia dirijată. Unii o gîndesc, alții o elaborează și afirmă, iar alții o aplică. Inainte de a se fi încercat a se întocmi un plan complet de economie dirijată, s'au creiat chiar în statele capitaliste îmbibate de individualism și liberalism, embrioane de economii dirijate. Astfel, în Franța liberală încă dela 1931, avem un embrion de economie dirijată în organizația pentru salvarea viticulturii, printr'un sistem de măsuri pentru reducerea producțiunii și susținerea prețului; apoi în politica grului, prin introducerea prețului minimal și în politica de ranfluare a unor întreprinderi bancare amenințate de faliment, prin mijloacele Tezaurului. In Statele Unite ale Americii, înainte de revoluția Roosevelt, în Farmboard-ul întemeiat pentru a menține prețul grîului cu mijloace extraordinare, în Corporațiunea de reconstrucție financiară, destinată să asaneze situația întreprinderilor bancare și celorlalte întreprinderi financiare, avem deasemenea forme embrionare de economie dirijată.

Este exact că aceste organizări n'au ajuns complect la rezultatele urmărite. Acest fapt se datorește însă împrejurării că aceste creațiuni au fost așezate în afară de axa principală a sistemului economic, care a fost lăsat să funcționeze mai departe nestînjenit. Insă este ușor de văzut că nu se pot stabiliza prețurile într'un anumit sector, cînd în celelalte domină mai departe haosul. O politică economică fragmentară este întotdeauna menită la eșec. Cu atît mai mult într'o epocă de depresiune economică, în care sunt atacate toate angrenajele mașinăriei economice a popoarelor. Deaceia, în urma experiențelor nereușite din Statele-Unite ale Americei, noul Președinte Franklin Roosevelt, a recunoscut că nu mai este timpul măsurilor parțiale și a inaugurat un sistem de economie dirijată, cu tendința de a renunța la funcționarea automată a sistemului economic și a institui o

ordine economică, capabilă de a augmenta volumul național al puterii de cumpărare, de a repune banii și mărfurile în circulație, de a restabili activitatea economică și de a înlătura șomajul îngrozitor, care pune în discuție însăși fundamentele sistemului economic actual.

■

Care sunt obiectivele economiei dirijate? Țelurile generale ale unei economii dirijate nu pot fi decît inlocuirea haosului prin ordine și a dezechilibrului printr'un echilibru. Restaurarea ordinei în lumea economică, implică și restaurarea echilibrului, care este astăzi distrus. Ordinea în sensul absolut al cuvîntului, implică restabilirea echilibrului în mecanismul ei: echivalarea producției și consumației, compensarea soldului balanței comerciale, conformarea schimbului monetelor cu paritatea puterii de cumpărare a monetei naționale.

Economiștii liberali se intreabă: Oare aceste țeluri sunt oportune? In ce privește restaurarea ordinei și ei sunt de acord, în a recunoaște că ordinea în viața economică ar creia condițiuni de producție și de desfacere mai favorabile și ar inlesni o normalizare mai mare a cursului vieții economice. In ceiace privește însă dezechilibrul, reprezentanții școlii liberale socot că acesta nu numai că nu poate, dar nu trebue să fie inlăturat, pentrucă este un factor de progres. In istoria economică a omenirii, se pot găsi în această privință pilde numeroase. Nu există invențiune technică, care să nu fi fost născocită ca urmare a unei stări de crize; orice progres în organizarea internă a întreprinderilor, s'a realizat în perioadele de criză, care au impus o raționalizare a întreprinderilor. In viața fiecărui om, un eveniment important, din care a rezultat o situație fericită, nu se poate să nu fi avut ca stadiu precedent o situație de suferință, care să-l fi îndemnat la inițiativă și acțiune. Fără a contesta partea de adevăr a acestor constatări, cel puțin în ceiace privește invențiile technice, observăm că astăzi acestea sunt mai mult rezultate ale unor cercetări științifice de laborator, decît produsul acelor împrejurări, datorite situațiunilor de dezechilibru economic. Prin aceasta nu voim a nega că este de necontestat că progresul economic s'a făcut prin alternanță dela faza de prosperitate la faza de depresiune, și acest progres nu s'ar fi produs, nici dacă am admite stabilitatea completă a vieții economice, nici dacă am putea să indicăm o linie ascendentă uniformă în desvoltarea vieții omenești.

In această privință, rezultatele cercetărilor economistului francez Simiand sunt concludente.

Dar se pune întrebarea: poate să mai fie considerat dezechilibrul ca factor de progres, cînd atinge asemenea limite în cît ajunge să amenințe cu prăbușirea în haos a ordinei economice și sociale? Față de proporțiile catastrofale ale dezechilibrelor, apărute în actuala depresiune mondială, oare nu se impune a se incerca construirea unor mecanisme capabile să micșoreze amploarea oscilațiunilor, dela prosperitate la depresiune, pentru ca să nu se mai poată ajunge la situațiuni de dezechilibru, în care însuși sistemul economic și ordinea socială să fie amenințate a se prăbuși?

Această intrebare crucială se pune astăzi tuturor oamenilor de Stat. In această privință însă, trebue să ne dăm seama dacă economia dirijată este realizabilă și dacă prin acest sistem omenirea poate să fie scutită de repetarea unor dezechilibre de proporțiuni catastrofale, ca cele intimplate în cursul actualei depresiuni economice mondiale.

Prima condițiune pentru organizarea unei economii dirijate, este previzibilitatea fenomenelor economice. Este aceasta posibil? Avem în toate țările Institute de conjunctură, cari cercetează oscilațiile vieții economice. Aceste institute de conjunctură caută să se organizeze ca un fel de „observator economic". Desigur că pînă astăzi progresele făcute în această privință sunt încă reduse. Dar oare această situație nu se datorește și faptului că Statul contimporan este aservit marilor organizațiuni economice private, cari au interes de a zădărnici adunarea și clasificarea sistematică a unor date statistice obiective, cu privire la cursul mișcărilor economice sau de a procura indicațiuni eronate, pentru a inlesni speculațiuni de bursă?

Deși recunoaștem împreună cu Profesorul Charles Rist seria de erori, cari s'au făcut în politica economică intervenționistă în ultimii 10 ani, pe baza previziunilor institutelor de conjunctură, aceasta nu înlătură posibilitatea unor previziuni în domeniul economic. Chiar Prof. Simiand, în discuțiile cari au avut loc în anul trecut la Asociația Economiștilor de limbă franceză asupra, problemei economiei dirijate, recunoaște că anumite prognoze pot să fie stabilite și folosite cu prudență pentru îndrumarea de către Stat a cursului vieții economice. Dacă Statul va organiza institutele de conjunctură în așa fel ca să poată avea la îndemînă elemente sigure pentru a putea să recunoască mersul vieții economice, el ar fi capabil să o îndrumeze. Recunoscînd astfel că insuficiența instrumentelor actuale de previzibilitate a evenimentelor economice este o dificultate serioasă în calea organizării unei economii dirijate, aceasta nu înseamnează că dificultățile sunt insurmontabile și nu trebue să fie înlăturate cu orice preț.

Dar admițînd posibilitatea unei previzibilități a fenomenelor economice, este oare posibilă prevenirea dezechili-

brelor sau dirijarea și limitarea amploarei oscilațiunilor? Ne aflăm în fața unei probleme complexe. De exemplu, există alternativa unor dezechilibre produse din insuficiența ofertei, și atunci acțiunea trebue să fie îndrumată în așa fel, încît prin prețuri maximale, prin raționarea consumului și stimularea producției, să se ajungă la înlăturarea dezechilibrului; alteori, dezechilibrul este rezultatul unui exces de ofertă, care duce la prăbușirea prețurilor și atunci trebue să se ia măsuri, pentru restrîngerea producției, disciplinarea ei și stimularea cererii prin alte mijloace. In strînsă legătură cu politica de micșorare a oscilațiilor economice, este problema formării prețului. Odată ce prețul încetează de a rezulta din jocul liber al cererii și ofertei, din cauza prezenței celor două sectoare: cel monopolist și cel liber, problema modului de formațiuni a prețurilor se pune cu acuitate. Ideia introducerii unui mecanism conștient, care să înlesnească formarea unui preț just sau a unui preț social, constitue o problemă a cărei rezolvare se impune în cadrul unui sistem de economie dirijată.

Deasemenea trebue să fie amintită problema etalonului monetar. Odată ce etalonul de aur internațional este distrus, se pune întrebarea: se va organiza un etalon monetar intern, sau se va restaura etalonul internațional? Pe ce baze? Și într'o ipoteză și în alta, în cadrul unui sistem de economie dirijată, se pune problema posibilității de a dirija moneda; problemă complexă, cea mai complexă problemă. Dacă experiența ne arată că cel mai bun sistem de organizare a monedei este etalonul de aur, odată ce funcționarea automată a acestui sistem nu mai e posibilă, nu numai în cadrul economic internațional, dar nici în cadrul economic național, cum înlocuim automatismul, pentru a raționaliza economia monetară?

Aceste chestiuni nu pot fi însă deslușite, fără a se cerceta în prealabil dacă economia dirijată se poate organiza pe scară națională sau trebue să fie organizată și pe scară internațională?

Autarchie națională, economie națională închisă a fiecăruit Stat, sau restaurarea vechiului sistem al economiei internaționale, sistem care este compatibil numai cu o economie cît mai liberă, sau creiarea unui nou sistem de economie internațională, bazat pe unități economice mari regionale?

Complexitatea acestei probleme nu se poate ilustra mai plastic, decît prin reamintirea faptului, că dacă temelia fundamentală a economiei mondiale, etalonul de aur internațional, s'a prăbușit, aceasta se datorește rigidității introduse în viața internațională prin organizarea de monopoluri naționale și internaționale și prin politica protecționismului național, atît în ceiace privește comerțul de mărfuri, cît și în ce privește mișcarea de capitaluri și mișcarea de oameni.

Limitîndu-ne, în acest cadru, numai la indicarea complexității acestei întrebări, constatăm că în Statele-Unite în lupta ce s'a dat între orientarea internațională și națională a acțiunii de redresare economică, Președintele Roosevelt s'a hotărît pentru linia națională și organizează o economie dirijată națională. Acest exemplu nu dovedește însă că ar exista o fatalitate, care ar condamna omenirea la divizarea în economii naționale închise — sistem generator de conflicte politice și de războaie între State.

Dar este oare Statul capabil să dirijeze viața economică? Care Stat? Il cunoaștem: Statul intervenționist. Dar Statul intervenționist a dat faliment. Deci — afirmă adversarii economiei dirijate — Statul nu este capabil de înoire și de primenire, pentru a se presupune că ceiace nu a fost capabil a realiza Statul de astăzi, va putea întreprinde cu succes Statul de mîine.

După cum Statul liberal a făcut loc statului intervenționist, pentru ce oare Statul intervenționist, n'ar face loc Statului economiei dirijate. Dar care Stat? Statul democratic? Sau Statul dictatorial? Este o tendință de asimilare a economiei dirijate cu Statul autocrat. Economia dirijată însemnează stabilitate. Regimul politic democratic este prin definiție nestabil. Deci economia dirijată este în ordinea politică dictatura. Exemplul revoluției lui Roosevelt dovedește contrariul. Democrația americană nu și-a schimbat întru nimic structura, dînd „plein pouvoir" Președintelui Roosevelt care acționează pe liniile unei economii dirijate. Nu există deci o identitate între economia dirijată și între sistemul dictatorial. Economia dirijată este compatibilă și cu sistemul politic al democrației, bineînțeles al unei democrații conștiente, capabile să-și aleagă conducătorii și odată aleși de votul universal să-i lase a lucra o perioadă mai îndelungată, nestînjeniți de oscilațiile vieții parlamentare sau de intrigile clicilor.

O ultimă întrebare. Dirijare încotro? Această întrebare are astăzi un aspect dramatic. Sistemul capitalist pe care se bazează întreaga civilizație modernă, este pus de sceptici la îndoială, iar de spirite tranșante este considerat ca mort.

Sistemul capitalist a dispărut, iar sistemul opus capitalismului, socialismul, s'a dovedit a nu fi pregătit să-i ia locul. Această problemă îngrijorează cu drept cuvînt pe cei ce cred în posibilitatea dispariției unui sistem economic.

Noi credem însă că acest punct de vedere este greșit. Priviți realitatea vieții economice și veți constata înlăuntrul

organizării fiecărei economii naționale, forme economice care aparțin Evului de mijloc, forme de organizare economică cu caracter quasi feudal, alături de foarte numeroase și puternice forme de organizare economică capitaliste și alături de aceste forme de viață din trecut și de formele de viață contimporane, se întîlnesc forme de organizare cooperativă și colectivistă, și toate conlucrează laolaltă, în cadrul economiei naționale; sistemul de ieri, cel de astăzi și cel de miine.

Evoluția vieții economice a popoarelor nu urmează o linie regulată și nici transformări catastrofale, prin prebușirea unui sistem și substituirea altuia în locul său. Numai cind formele superioare de organizare economică, desvoltate în sinul organizării existente, ajunge la dominațiune, prin forța lor materială și spirituală, ele impregnează nota lor caracteristică sistemului economic și ordinea economică se schimbă. Insă pînă cînd formele de activitate economică considerate în spiritul timpului ca superioare, nu s'au desvoltat și nu au izbutit nu numai să creeze forțe de producție cu un randament mai mare ca unitățile precedente, dar și o ideologie nouă în viața socială și politică, noul sistem economic nu ajunge la suprematie.

Ceiace interesează însă colectivitățile naționale în gradul cel mai mare, nu este nici lupta între economia nouă și cea veche, nici lupta între ideologia nouă și cea veche, ci putința de menținere și desvoltare a capacității de acțiune națională a Statului, în cursul vicisitudinelor, prin care este sortită să treacă omenirea, în drumul ei spre progres.

In economia dirijată nu avem un sistem economic construit pe baza unui plan, pentru a înlocui sistemul economic actual, dar avem un instrument propice pentru a îndruma, în mod conștient, viața economică națională, pentru a grăbi sfîrșitul depresiunii economice, a micșora proporțiile catastrofale ale efectelor ei și a pregăti bazele unui nou echilibru economic. In statele agrare, ale căror economii naționale au fost secătuite prin urmările depresiunii economice mondiale și scoase din făgașurile normale ale organizațiunii economice internaționale, economia dirijată apare ca singura metodă pentru lichidarea pasivului crizei, reclădirea vieții economice pe temelii noui și orientarea ei în raport cu noua situație a economiei mondiale.

VIRGIL MADGEARU

CULTURA IN CRIZA *)

M I H A I D. R A L E A

E caracteristic și explicabil în acelaș timp, că un popor ca Germanii, despre care Nietzsche spunea că nu au ajuns încă la un stil cultural, la un tip specific și orginal de civilizație, să vorbească mereu, pînă aproape de obsesie despre cultură, să încerce mereu o definiție a acesteia, să creeze chiar o știință a culturii. Toate insuficiențele se justifică în teoretizări. Și după cum, puțin înzestrați în ce privește gustul artistic, Germanii au vorbit și scris mai mult decît orice popor despre estetică, tot așa, necristalizați încă într'o speță lămurită de cultură, s'au întrebat excesiv asupra ființei și rostul acesteia.

Așa dar, dacă n'ar fi decît literatura germană și încă am avea nenumărate definiții în această materie. Nu urmărim un scap didactic, instructiv și, prin urmare, nu vom discuta diferitele teorii asupra culturii. Flora e extrem de bogată:

Pentru unii (pentru antropologii rasiști ca Gobineau ori Chamberlain) — reveniți siniștri la modă, de la Hitler încoace, — ea e un apanagiu al rasei, pentru alții — pragmatiștii —, ea se confundă cu progresul tehnic, la alții — marxiștii —, cu buna stare materială, pentru alții din contră cu victoria spiritului asupra materiei, cu triumful voinței, al rațiunii, al științei de carte, al productivității artistice, al eliminării egoismului, etc., etc.

Dacă ne uităm bine la toate aceste definițiuni, observăm îndată că toate presupun mai întîi un dualism și mai în urmă existența unor inhibiții. Cultura e un raport, o confruntare între două elemente în luptă, o ciocnire între două tendințe dintre care una e învingătoare, iar cealaltă învinsă, refulată. Definițiile raționaliste presupun comprimarea ignoranței și victoria inteligenței, cele morale reușita altruismului contra egoismului, a spiritului contra materiei, adică contra instinctelor josnice, contra poftelor fizice, a trebuințelor organice și așa mai departe.

E și drept ca orice delimitare a noțiunii de cultură să cuprindă această ideie de luptă și de refulare. Cultură înseamnă secoli de sbucium, de aspirații, de veleități către sco-

* Introducere la o lucrare mai mare asupra crizei culturii contemporane.

puri superioare, realizări penibile obținute prin sforțări penibile și uriașe, prin renunțări, prin sacrificii, prin înfrîngeri și victorii succesive. Cultura e o stare ultimă și rară a genului omenesc căpătată prin dibuiri milenare, prin lente și grele perfecționări.

Cum însăși numele său o indică, ea e foarte asemănătoare cu arta grădinăriei unde spețele rare de flori ori de fructe se obțin prin mii și mii de încercări răbdătoare. In pepiniera Societăților speța cultivată e omul. Cultura e realizarea în gradul cel mai înalt al umanității, adică a valorilor omenești. Se cuvine însă să avem mai întîi o lămurire a calității de om.

Ceeace se opune omeniei, e noțiunea de natură. Natura e directă, rectilinie. Legea cea mare după care se conduce e conservarea vieții. Logica ei e simplă, fără complicații și fără înconjur.

Calitatea de om, — să o numim omenia —, învinge, depășește natura.

Am arătat altă dată [1] că ceeace caracterizează omul e fenomenul absurdității sale. El e primul animal care merge contra instinctului de conservare, primul animal care oprește reflexul, instinctul și impulsia, care nu răspunde instantaneu la tendințele de păstrare ale vieții. E primul animal care se sinucide, — considerind sinuciderea ca o hotărîre conștientă, — care se torturează în asceticism, care ingurgitează toxice: alcool, cocaină, opium, deși e lucid asupra dezastrului care poate urma, deși știe că otrăvurile îl distrug. Omul adesea disprețuește apărarea sa imediată și urmează căi mai întortochiate, desigur nu zădarnic, dar obținînd, — e adevărat, fără să vrea numaidecît —, succese mai tardive, dar și mai apreciabile. Tot ceeace se chiamă în etică: obiectivitate, nobleță, imparțialitate, justețe, generozitate; tot ce se chiamă în știință: economie, prevederea viitorului, strategie etc., sunt efecte ale acestei *amînări* a instinctului imediat de conservare. Cristos a fost cel mai uman dintre oameni, fiindcă din punct de vedere biologic, a fost cel mai absurd.

Cultura e forma colectivă a omeniei, e exprimarea socială a calității specifice de om. Și ea, în limbajul grupului social, înseamnă refularea naturii și asigurarea acestei absurdități superioare „in care o societate își uită impulsiile imediate, pornirile lacome, instinctele animale, pentru a le sublima în acțiuni și principii spirituale de nobleță și mărinimie".

Rostul oricărei culturi e asigurarea omenescului și înlăturarea naturalului. Evident că acest proces poate lua aparențe diverse, se poate turna în stiluri diferite după popoare și după epoci, după caracteristici naționale și după momente istorice.

[1] M. Ralea: „Definiția omului", Viața Romînească, 1927.

Ceeace se întîmplă sub ochii noștri e disoluția unui stil și a unui moment de cultură. O serie de valori care consacrase o anumită înțelegere a omului, a destinelor și misiunilor sale aici pe pămînt, apun. Altele, năvalnice, se înghesuesc să ia locul celor moarte.

■

Nici un veac n'a prezintat o mai mare bogăție, o mare variație de bunuri culturale ca cel trecut. Creația a fost luxuriantă. Produsele abundente și copioase ne-au zăpăcit adesea prin diversitatea lor. Și totuși, în această pădure tropicală a tuturor bunurilor spirituale, încîlcite în opulența lor, se pot deosebi tendințe, directive, voințe clare.

Trei mari idei au dat o culoare particulară culturii secolului al XIX-lea: individualismul, relativismul și mecanicismul.

Individualismul datează ceva mai de mult. El e o moștenire a Renașterii care l'a luat la rîndul ei din civilizația elină. Concepția după care în centrul societății omenești stă individul care e în acelaș timp temelia și scopul ultim al acesteia, concepția după care ultimul rost al moralei și pedagogiei este perfecționarea personalității, înglobarea în ea a tuturor idealurilor era, fără îndoială, o predilecție a Renașterii. Dar niciodată nu s'a visat mai grandios, mai monstruos la noțiunea „omului total", a omului integral care să cuprindă în complexitatea lui, toate aspectele, toate atributele omenești ca în romantismul sec. XIX-lea. Individul devenea o deviză, un ideal, un scop suprem, o insulă izolată în mijlocul societății, cu o evoluție aparte, cu legi de desvoltare anarhică. Liberalism economic, individualism pedagogic, individualism etic, cultul eului, excesele originalității, ale singularității au fost principii supreme ale secolului trecut. Ibsenismul, wagnerismul, nitzscheismul, au consacrat axioma că omul e cu atît mai puternic cu cît e mai singur. Supraomul era viziunea monstruoasă, cancerul care trebuia să roadă orice coheziune colectivă. In politică asigurarea drepturilor divine ale omului. In economie liberalismul manchesterian cu: „laissez faire, laisez passer". In Etică: „caută și devină o personalitate" sau: „suprema lege e să devii tu". In Estetică căutarea morbidă a bizareriei voite cu: „epatons le bourgeois" adică a elementului social comun. In Pedagogie: „respectați individualitatea copilului". In Psihologie: concepții diferențiale, individuale, structurale, etc.

Socialul începuse să se surpe. Solidaritatea grupului se

clătina. Atunci revenire, bruse pendulară, frenezie opusă — cum ar zice Bergson —, pentru valorile adverse. Cultura de azi afirmă un punct de vedere net colectivist și socializant. Vom vedea mai departe diferitele lui modalități.

Relativismul a fost o consecință a individualismului. Individualism inseamnă particularism, diferențiere. Secolul al XIX-lea a scoborit pe pămînt toate valorile absolute. A introdus variațiunile de timp și in locul transcendenței, a introdus istoricismul cu condițiile sale de moment și epocă sau evoluționismul cu variațiile sale succesive.

In locul eternității a apărut temporalul. In locul noțiunii abstracte de om în sine, egal și omogen peste tot, la care ținea în mod deosebit sec. XVIII-lea a introdus etnografia, știința popoarelor și principiul naționalităților. In locul teoriei cunoașterei și a logicei impersonale și abstracte am avut psihologismul. In locul moralei universale a apărut relativismul etic după care un lucru „e bun dincoace de Pirinei și rău dincolo". Spețele animale nici ele nu mai sunt fixe: darwinismul și lamarckismul le-a sdruncinat. Contingențele de timp și de loc erau amestecate in orice punct de vedere. Științe intregi cu caracter relativist: Geografia, Etnologia, Istoria, Psihologia, Sociologia, Biologia evoluționistă au acaparat dominant și despotic cîmpul cercetărilor. Incheind seria acestei tendințe, matematica ca insăși s'a relativizat.

Dar excesul de relativism — care e o formă de scepticism — a uscat sufletele. Bagatelizarea și zeflemizarea cosmosului, a existenței, nu pot dura nepedepsite. Credințele năruite trebue să facă loc altora. Și deodată omenirea s'a trezit insetată de eternitate, de absolut, de fixitate, de imanență. Cultura care se încheagă sub ochii noștri se definește printr'o puternică năzuință către absolut.

Mecanicismul a însemnat apoteoza raționalismului și a instrumentului său suprem: știința. Cucerind viața, știința s'a realizat în uriașe aplicații practice. Nevoia de confort și furia productivității economice a industrializat lumea. Tot ce e natural idilic, a fost alterat, mutilat in legi inexorabile de mașină. Un determinism înăbușitor fără nici o speranță de surpriză, de mister, de poezie, a apăsat lumea. Hazardul a murit. Spontaneitatea a fost stîrpită. Continentele, rînd pe rînd — cu excepția Asiei poate —, s'au americanizat. Sufletul omenesc cu enigmele, frăgezimele și duioșiile lui s'a taylorizat.

A început atunci și aici o reacțiune către spontaneitate. Ca și lucrătorii dela începutul sec. XIX-lea, Mahatma Gandhi a preconizat distrugerea mașinilor și revenirea la industria vîrtelniței, iar Bergson preamărind forțele primitive ale sufletului ca și Tolstoi ori Rousseau a cerut întoarcerea la viața simplă a naturei. Revenirea la spontaneitate e evidentă.

Astfel trei serii de valori: individualism, relativism, mecanicism tind să fie înlocuite cu alte trei: colectivism, absolutism, spontaneitate.

Trecerea nu e încă efectuată. Suntem situați in timpuri de dibuire, de tranziție. Suntem așezați între hotare mișcătoare care se schimbă. De aici criza morală la care asistăm.

MIHAI D. RALEA

T R I S T I A

A U R E L   M A R I N

Ajunseră la țărmul neașteptatei ape.
Mergeau tăcuți alături. Nu se știau aproape.
In noaptea întomnată și albă să se 'ngroape.

Pe lumea adormită plutea o 'ncremenire
Și spaimă de tăcere. Văzduhul din boltire
Rupea albastre stele și le zvârlea'n neștire.

Aceiași pași hipnotici, egali, ca o părere
Ii atrăgea în mersul cu magică putere
Ca ora într'un ornic purtau câte-o durere.

O stincă le primește povara de uitare
Un gest îi leagă — acelaș — de calmă renunțare
O clipă-i luminează un șir de gînduri clare.

Somn ca o besnă frînge pe unul. Liniștea
Le flutura pe frunte palori de vis și nea.
O rană fiecărui și amîndorura.

In zori trezia sparge tristețea dinnainte
Prietenul niciunde. Ca seva în cuvinte.
Și dragostea nălucă, în toamnă. Și fierbinte.

AUREL MARIN

■

P L E C A R E

D E M O S T E N E   B O T E Z

O călătorie în străinătate începe inevitabil și invariabil cu un preludiu la prefectura de poliție pentru confecționarea pașaportului. Cum te-ai decis pentru un voiaj trebue să te duci la fotograf, să te prindă exact cum apari în acea clipă supremă, pentru ca astfel să fii prezentat tuturor legațiilor care nu se uită niciodată la fotografie. Nu există călător fără fotografie decînd s'a inventat pașaportul.

Dacă în viața D-tale modestă nu ai figurat la asemenea operațiune, nici macar la căsătorie, de data aceasta nu poți scăpa, nici cu stăruință Un voiaj peste graniță întrece cele mai solemne momente din viața d-tale de indigen. Va trebui prin urmare să pozezi, să rămîi în fața fotografului cîteva momente, cît se uită el printr'un tunel artificial de postav negru ca un steag de doliu, fără să te miști, adică așa cum nu stai niciodată în viața d-tale de toate zilele. Dacă te nimerești și la un fotograf estet acesta îți va așeza și mînele cu degetele corect resfirate, pe genunchi, cu două degete elegante îți va muta capul la dreapta sau la stînga, de parcă ai fi așezat pe un gît de elastic, pînă ce poziția de trois-quarts sau de față va putea satisface ochiul lui de artist. Pe urmă chiar înaintea perspectivei care te așteaptă, (acesta doar nu-i nici măcar începutul începutului) îți va dicta să zîmbești puțin, ca'n fața unui barometru al bucuriei. In fine, nici nu trebue să te uiți așa cum ți-i privirea de fiecare zi. Estetul-fotograf are grija să-ți indice un cui din pervazul ușei, sau un colț de părete, în care va trebui să privești țintă ca un halucinat, pînă ce va număra trei, și vei fi astfel fixat pe clișeu, în cea mai ridicolă și mai anormală poziție din viața d-tale. Ai impresia o clipă că nu mai ești acelaș, că ceva din d-ta a rămas undeva, înmormîntat în cutia aceia neagră prin care mîna fotografului începe a umbla sacrilejă ca printr'un sarcofag. Două momente îți mai simți parcă mișcările dictate de ochiul suggestiv al „artistului", pînă ce cu greu redevii iarăși stăpîn pe D-ta, și pe rîmul interior al vieții D-tale. S'a terminat cu fotograful. Ideia că trebue să pleci te persecută, te urmărește ca o febră. Peste două zile fotograful îți prezintă într'un plic „dubletul". Dacă nu ți-ai recunoaște gulerul și cravata ai pune mîna în foc că nu ești D-ta. Vei fi sămănînd așa de mult cu un apaș?!

Vei fi avînd chiar așa aerul unui miner de baston? Vei fi trecînd cu ochii așa de speriați prin viață? Vei fi fiind așa de încintat de D-ta sau așa de plouat? O mulțime de întrebări la care nu mai știi ce să răspunzi. Tainele artei fotoplastice sunt un mister pentru D-ta, care nu te uiți nici în oglindă decît la bărbieri unde pari a fi într'un fel de „demi palais de glaces". Dar în sfîrșit bine că seamănă pălăria și cravata. Vei fi obligat să pleci cu pălăria asta, contrar intențiilor D-tale, numai să nu ai dificultăți cu pașaportul. Și noroc că dunga albă din mijlocul cravatei a reușit admirabil.

Cu aceste gînduri îngrijitoare m'am îndreptat spre prefectura de poliție unde trebuia să-mi complecteze „identitatea" după realitate. Asta mă umplea de bucurie. In litere, cu tot caracterul lor grafic, voi fi mai bine identificat. Voi fi salvat cu acest brevet descriptiv dat de autoritatea competinte.

Așteptările mele însă sunt făcute praf. Un comisar bătrîn, miop, trecut doar cu o diviziune dincolo de analfabetism, după ce m'a privit preocupat prin ochelarii mari și rotunzi vre-o 20 de ⅔ (pupilele ochilor lui îmi apăreau cît niște prune) mi-a luat nume, pronume și toate celelalte indicațiuni de rigoare, printre care și data nașterei pe care o uit totdeauna.

După asta, personajul in a cărui talent și scrupulozitate descriptivă îmi pusesem toată nădejdea, fără să se mai uite la mine începe a complecta în fuga condeiului, deprins parcă să scrie acelaș cuvînt, indicațiunile din pașaport: talie *potrivită*, fruntea *potrivită* (bine că n'a pus îngustă!!) nasul *potrivit*, gura *potrivită*, bărbia *potrivită*, obrazul *potrivit*, tenul *alb*.

In fine începusem să fiu identificat. Era acum mai mult ca sigur, era chiar aproape un pleonasm, că sunt un om *potrivit*, și că fac parte din rasa albă, ceiace de altfel comisarul a indicat fără măcar să se mai uite încăodată la mine. Zadarnic m'am mai inturnat în profil în fața comisarului care căuta cu privirea fixă la mine, pentru a-i demonstra „de visu" că cel puțin nasul nu e chiar așa de potrivit. Zadarnic: Comisarul trecuse de mult peste acest capitol. Pupilele lui mari căutau prin ochelarii convexi ca niște lupe, ceva semne particulare.

— „Semne particulare?"

Asta e salvarea mea, mi-am spus, și răspund foarte grăbit.

— „Da! — O cicatrice la pulpa piciorului drept".

Și dau să fac gestul spre a'i arăta.

— „Numai atît ?!" — răspunde interlocutorul meu mirat, și desamăgit, — ăsta nu-i semn particular, eu te întreb de semne particulare „vizibile".

Și în dreptul acestei chestiuni comisarul trase pe pașaport o linie groasă pe care sugativa ultrasaturată, o lăți enorm.

Prin urmare nici de data aceasta nu seamăn cu pașaportul meu! Dar după vre-o jumătate de oră în care comisarul ticăit și tremurînd oficia alte formalități a căror adîncă taină mi-a rămas nedeslegată, fui invitat să semnez pe pașaport.

Mi-a pus în mînă un condei muiat pe jumătate într'o cerneală violetă și cleioasă. Incep, prefăcîndu-mă că nu bag de seamă, naufragiarea consecutivă a trei degete. După primele două litere, penița cu o parte mai mică de cît alta, se oprește bruse înfingîndu-se în hîrtie cu toată viteza și împroșcînd cu cerneală toată pagina.

Sunt dezolat. Vina nu era a mea. Penița era mai rea de cît cele dela poștă, bune numai de scris telegrame. Incep din nou și cu o precauție angelică isbutesc să-mi sfîrșesc semnătura. Arunc o privire lungă asupra ansamblului. *Nu-i semnătura mea!* Desigur că niciodată nu m'am iscălit și nici n'o să mă mai iscălesc așa. Am pierdut ultima ocazie de a mă identifica. Catastrofa îmi pare gigantică, tocmai cînd comisarul cu-o admirabilă încredere în fotograf și în mine *certifică* subt propria lui semnătură pe care nu i-o mai poate nimic altera că fotografia și semnătura de pe pașaport sunt ale mele. Salvatoare certificare! Admirabil și credul comisar. O stampilă mare care a încăput numai trei sferturi pe pagină dă tăria nestrămutată în fața oamenilor și a lui Dumnezeu.

Și pașaportul e gata. Ar trebui să mă simt cît de puțin dedublat, să simt ținîndu-l în mînă, că țin un „alter ego", că între filele acelea mici e închisă măcar umbra mea. Nimic.

■

De două zile a început în casă bejenie. Parcă m'aș muta. Nu mai știu nimic unde este, anumite lucruri simpatice care-mi împodobesc colțul biroului au dispărut undeva într'o ladă mare. Pereții s'au jupuit de covoare și au rămas pustii și mari.

A început să miroase a naftalină ca într'un muzeu cu animale și păsări împăiate. Un miros artificial, bolnăvicios, aproape otrăvitor. Nu mai pot sta în casa mea, am impresia că stau într'o casă străină de unde aștept să mă dea afară stăpînul, dintr'un moment în altul. Trebue să plec. E inevitabil. De n'aș uita ceva. Pașaportul: am impresia că fără dînsul n'aș mai fi complect; e ca și cum aș pleca fără un picior.

■

Ora cinci dimineață. Ce dezagreabilă oră pentru ple-

care. Somnul promite mult, promite enorm. E lucru sigur acum că în vis toate sunt mai frumoase de cît în realitate.

Incep a deveni un personaj mecanic. Afară simt aerul dimineţii prăfuit de lumina soarelui, umblînd pe obraz, răcoritor şi aproape aspru. Subt adierea lui, mă simt fragil şi artificial. Parcă aş fi o creaţie de laborator care va dispărea la contactul cu aerul. Parcă am febră. Mă simt ca scos dintr'un înveliş de vată, cald, fierbinte. Imi vine'n minte ultima privire pe care am aruncat-o în toată casa, cu duioşiia pe care mi-o suggeră o întrebare în mine: oare-am să mai văd toate lucrurile acestea? O întrebare pe care mi-o pun de cîte ori plec undeva.

■

Acum simt că mi-am revenit. Sunt un personaj mecanic. Am mişcările mai accelerate, cu o tendinţă spre mai multă grabă. De-aceia incetineala trăsurii care mă duce la gară mă scoate din răbdare. Am însă şi dreptate: trăsura e o trăsură de noapte şi deci cu un cal ale cărui contururi şi forţă motrice nu sunt exponibile la lumina zilei.

Subt bolta gării, fum negru, miros de lignit, două femei cu măturoae se plimbă curăţîndu-şi calea înainte, un căruţ cu bagaje care hurue asurzitor pe roate de fer, vagoane cu inscripţii ungare, bagaje, ziare, ziare multe pe care odată suit în tren nu le mai citeşti; plecarea.

Domnul guraliv din faţa mea care ne-a spus atîtea, a adormit, inestetic, cu gura cascată ca o răsuflătoare de pivniţă. O pereche tînără de alături a adormit mînă'n mînă, cu capele răzimate unul pe umărul celuilalt. Eu singur veghez. Din zarea întinsă ca un arc pornesc săgeţi luminoase pe de-asupra pămîntului pînă'n vîrful unei clopotniţe care rămîne'n urmă, prinsă de raze. Pe de-asupra ogoarelor cu orz aproape copt un fum subţire şi alb ca un voal delicat se trage spre pădure prefăcîndu-se liniştit într'o fâşie albă ca un drum prin aer, prăfuit. Ogoarele în dungi regulate, glabene de grîu, şi verzi de porumb necopt, se'nvîrtesc din mersul trenului în jurul unui punct fixat de-asupra dealului. Din sate, peste care fumul pluteşte de-asupra ca un acoperiş îmbrumat, copii duc vitele la cireadă, în marginea cîmpului sur de rouă. Mugetul lung al vacilor străbate prin zgomotul de fierărie al vagoanelor. Şi poetica pereche de-alături doarme...

■

In gara vastă dela Burdujeni poposim puţin. Aici a fost vechea graniţă. Acum clădirea mare răsună a gol, ca o casă

în care-au murit stăpînii, şi n'o mai locueşte nimeni. Cîţiva oameni călătoresc de-alungul peronului, ca un şes de asfalt, şi cadenţa tocului ajunge răsunînd tot mai tîrziu după fiecare pas. In celălalt capăt oamenii apar mai mici. Oprirea aici începe a plictisi, gara, peronul, sălile mari, totul e ca un decor rămas pustiu, după o serbare care a fost pe-aici şi pentru care totul se făcuse anume.

La Iţcani impresiile se repetă, completate cu figuri solemne de acari de gară şi frînari cu chipie austriace ridicate în faţă şi turtite la spate, deghizaţi pentru o farsă împărătească, toţi, în Frantz Iosef. Poporul îşi mai aşază încă barba după cadrul care-o mai fi rămas pe părete. Bătrînul monarh rătăceşte aşa dar multiplicat, pentru ca să înveţe cum se unge trenul în fosta lui monarhie, şi cum se cară apa în gări. Dacă toate acestea n'ar avea în ele ceva aşa de omenesc şi trist, te-ai putea crede într'o comedie în plin aer; toţi vor s'o facă pe Impăratul... şi biletul nostru dreptunghiular mai este găurit încăodată şi de maşina unui Frantz Iosef care ne înţelege mai bine pe nemţeşte. De-aici chiar, pentru raporturile cu oficialitatea cu care ai de-aface, e aproape necesară limba lui Goethe. Mitel-Europa începe de-aici; i-am trecut hotarul.

Vecinii mei s'au schimbat şi ei pe nesimţite, şi în locul boerului moldovean cu pălăria cu bordurile largi, care ne-a spus snoave pînă-acum, a apărut de-odată o nemţoaică cu pălărie neagră cu flori de muselină, cu ochelari, cu guler pînă la urechi, şi cu o sacoşă cît un sac, de care atîrnă cartea de vizită: Frau Dr. Schutzman din Rădăuţi.

Această Frau Schultzman mi-a bătut în urechi primele guturale.

Priveliştea minunată a Sucevei, cu cetatea, cu bisericile, m'a răzbunat. Imi venea să intru în polemică cu Madam Schultzman, care era, saraca, o femee necăjită pornită să-şi vadă un băet ce umbla la şcoală, în Cernăuţi.

Trenul trecea cu foşnet vîjiit prin gări mici, hurducat de macazuri. Pe peroane înguste şi pustii rămînea un şef de gară mirat şi ofensat, un ţăran cu traista în mînă, şi nevasta lui cu mîna la gură şi cu cotul răzimat de-asupra burtei în cealaltă palmă.

In alte gări trenul opreşte. Asta se simte foarte viu, fiindcă eşti deodată scuturat temeinic, trîntit cu spatele de perna vagonului, şi apoi cu intermitenţă aruncat înainte ca într'o stranie închinăciune. Cum lumea stă pe băncile aşezate faţă'n faţă, un moment se pleacă unii spre ceilalţi într'un spasm de furie, sau ca'ntr'un cadril violent. O mînă nevăzută te apucă de umeri şi te scutură parcă pentru a te

trezi din somn. Asta-i poate anume pentru ca nu cumva să treci dormitind prin stația în care trebue să te dai jos.

In stație,cițiva oameni febrili se apropie de tren, pe cînd marea mulțime rămine pe peron uitîndu-se la vagoane. Oamenii cari stau astfel și se uită la tren sunt tot așa de caraghioși ca și cînii cari aleargă lătrînd după accelerat. Din coada trenului cineva aruncă jos pachete variate, ca pe-un balast pe care trebue să-l lase pentru ca să se poată merge mai departe.

DEMOSTENE BOTEZ

A N A L I Z E *)

P E T R E P A N D R E A

Intre poetul moldovean și poetul Serghei Esenin de dincolo de Nistru (tradus excelent în nemțește, pînă la venirea lui Hitler, de cercul poeților proletarizanți din jurul revistei *„Linke Kurve")* sunt similitudini structurale frapante, consanguități probabile, evoluții paralele, asemănări de vocabular, procedeie stilistice analoage, frăție de cruce.

In *„Cuvintele de dincolo"*, Demostene Botez închină dealtminteri sinucigașului Esenin o emoționantă orație funebră:

Aș vrea să te întreb cum ai avut puterea
Să treci „dincolo"
Cînd ai iubit așa de mult
Iarba, pădurea și pămîntul.
Aș vrea să mă înveți a muri.

(Scrisoare pentru Serghei Esenin)

Din epitalamul vieții, acești poeți ai deprimărilor abisale și ale supremelor euforii dionisiace, au luat într'adevăr partea cea mai suculentă și mai leonină: erotica suavă sau pătimașe, nebunia sfîntă a ritmului, muzicalitatea, hoinăreala sub taina selenară și printre sufletele oamenilor, pe care le fură, măsurîndu-le cu metrica versului pentru a le păstra ca gingăniile în chihlimbarul poetic sau pentru a le zidi umbra în catedralele ciclurilor.

Intr'unul din momentele sale obișnuite de idealizare a refuzului formei de viață mediocră „cetățenească" (cum le caracterizează strălucit Plechanow, unul din marii critici literari ai veacului), Baudelaire a exclamat cu trufie, că nu există decît trei profesii onorabile: preotul, militarul și poetul!

Tristețea incurabilă a acestor poeți este tristețea *sacerdotului* în fața spectacolului lumii și a bîlciului laic de metehne în așteptarea izbăvirii, care va veni *„de dincolo"*. Indrăzneala de *ofițer* mujic a lui Esenin, care își așează cismele sale unse cu dohot pe catifeaua respectabilității mediocre și disprețul profund al lui Demostene Botez pentru tabla optimistă de valori curente ne oferă un extract din cele trei profesii alese.

Esenin și Botez sunt *sacerdoți* prin suflul elegiac și prin tristețea cărnii (Mallarmé: *la chair est triste, hélas...)*, *militari*

*) Demostene Botez: Cuvinte de dincolo (poezii).
Serghei Esenin: Tălmăciri de Zaharia Stancu (poezii).

prin îndrăzneala cu care siluiesc opinii convenționale și tihna lașe a unei păci josnice, *poeți* prin irezistibilă vocație.

De unde provine tristețea pătrunzătoare și desnădejdea iremediabilă a acestui soiu de poeți? Unde situăm cauzele?

Demostene Botez ne prezintă, de pildă, așa „poemul ceasului de-acum", poemul final, testamentul actualei sale etape lirice :

Iată urletul meu,
Răcnetul gol de gorilă
Barbar și hidos
In ceasul acesta cînd totul mă doare
Cel mai frumos vers, cel mai frumos;
Singurul vers al omului singur,
Urlat spre Dumnezeu; —
Urletul meu
Fără... nici.., o... aș-tep-tare...

(Urlet)

Adică: nuditate extremă în prezentarea unor prăvăliri interioare; notarea voit stîngace a geamătului și a gîfăitului agonic; deslănțuirea de fiară lovită mortal și retrasă în peșteră pentru a-și linge rănile.

Traducătorul lui Esenin în romînește a ales poeme din faza euforică a vieții sale. Dar așteptăm și acele magnifice pagini ale disoluției interioare, care l-au îmbrîncit pînă în pragul neantului, în acel „dincolo" fără reîntoarcere și (pentru noi) fără izbăvire, fără speranță.

Cum a fost posibilă această întorsătură de dezamăgire și de nemîngăiere în care se sbat atîtea capete de elită ale culturii europene în care se inseriază și acești doi poeți — Esenin și Botez — analizați aici?

Procesul este mai vechiu.

Eu aș avea trei ipoteze, care pot elucida problema acestui nihilnism (Nietzsche prevestise deja la sfîrșitul secolului trecut marșul nihilismului în sînul intelectualității europene): o ipoteză de antropologie filosofică, alta de istoria ideilor și a treia de natură sociologică.

In cazul Esenin și Botez există o predestinație a suferinței dintr'un prea plin biologic. Ana de Noailles, alt poet frenetic al deprimărilor și al înălțărilor carnale, a definit blazonul acestei categorii nițeluș convențional-francez, dar nu lipsit de justețe: „onoarea suferinții". In chinurile agoniei, lebăda scoate cel mai melodios țipăt. Pelicanul își hrănește puiul su sînge, după imaginea splendidă (științific falsă) a romanticilor. In alți termeni limpezi: avem de-aface cu tipul tragic al omului, din care se recrutează profetul, dervișul urlător și revoluționarul temperamental. Nu degeaba poetul a fost la Romani și *vates*. Acest tip are funcție în societate de locomotivă a Istoriei. Prin tipul tragic Istoria glăsuește imperativele sale.

In istoria literaturii moderne ruse, Serghei Esenin a jucat rolul unui ferment dizolvant al liricei care exprima lumea veche și plămadă pentru lirica lumii noui. (In prima fază a fost *futurist*, într'a doua *constructivist*).

In experiența modernistă din Rominia, Demostene Botez și Al. A. Phillippide, alături de Tudor Arghezi, G. Bacovia și Adrian Maniu, au jucat un rol hotărîtor.

Poeții experienței moderniste romine au cu toții drept numitor comun nihilismul spiritual. Incercările de ancorare în dogme (fie religioase, fie tradiții naționale, fie reformism social) s'au soldat pînă acum interior cu faliment. La toți le lipsește un *nisus formativus*, o axă de polarizare. Polimorfismul lor a desenat cele mai ciudate și mai dizolvante arabescuri.

Nici Serghei Esenin n'a putut să-și ia drept... stea polară acel *„Luceafăr roșu"* (Tălmăciri de Zaharia Stancu, pg. 32), care ar fi însemnat o ancorare serioasă în cea mai gigantică experiență socială a vremii.

Prima strofă arată dezacordul său individualist cu experiența colectivistă, neîncredre timidă, dezabuzare:

Cîmpul cules, codrul pustiu,
Stuhul alungă stol cenușiu.
Munții sunt fier, balta aramă,
Soarele scamă.

Față de Revoluție are o atitudine de neaderență voluptoasă. Ii acordă, însă, credit:

O, și eu singur aseară-am văzut:
Luceafărul roșu cobora tăcut
Și ca un mînz sălbatic se înhămă
La sania mea, la sania ta...

Creditul i l-a retras Esenin prin sinucidere, ca și emulul său Majakowski. Nu și-au putut difuza tipul și sufletul tragic, prea plin de sine însăși, în noua atmosferă de optimism robust, uneori de sfîntă candoare și mai ales de tatonări ultrapracticiste din Impărăția de dincolo de Nistru.

Esenin și Botez sunt spirite moderne, însă cu un balast medieval prea puternic (sacerdotalitatea, aspirația spre infinit). Aici se naște conflictul. Și aici este ipoteza mea de istoria ideilor.

Panait Cerna a făcut în 1913, mi se pare, o interesantă teză la Lipsca despre „Gedankenlyrik".

Lirica filosofică a lui Cerna, Sully-Prudhomme, Klopstock sau chiar Leopardi are, în genere, un caracter insuportabil de didacticitate, un fel de spanac conservat.

„Cuvintele de dincolo” ale lui Demostene Botez și *„Tălmăcirile”* din Serghei Esenin pot fi considerate ca cicluri reușite de lirică a ideilor. Se tratează despre pesimismul cunoașterii, despre generația leninistă, despre problema morții, etc. etc.

Lirica filosofică își înfige rădăcinile, cînd e veritabilă, în măruntaiele omului, care își cîntă destinele fragile sau mărețe pe această planetă. Dar împletirea dintre ideie și emoție trebuie să fie organică și fuziunea aliajului se face la înaltă temperatură.

Putem reveni la a doua ipoteză asupra dramei nihiliste în care s'a sbătut Esenin și în care trăiește Demostene Botez: lupta spiritului modern cu reziduurile lumii feudale. (Ambii sunt născuți în țări neoiobage și clase de kulaci).

Spiritul modern își trage originea din Renașterea italiană. Această fericită perioadă a Istoriei a descoperit pentru prima oară că spectacolul omului și spectacolul naturii pot fi tot atît de pasionante ca și reflexia asupra destinelor religioase; că operația denumită „palimpsest”, adică răzuirea cu cuțitul sau cu substanțe chimice a textelor biblice depe pergamente, pentru a redescoperi capodoperile uitate ale antichității, poate fi uneori mai utilă decît prelungirea șederii în umbra confesionalului; că metoda de cercetare a științelor naturale rămîne de creiat și nu se poate găsi nici la Aristoteles și nici la Toma din Aquino.

Epoca și oamenii Renașterii au avut intuiția că ideile nu cad din cer, ci sunt epifenomene, flori crescute în trupul și viața omului, uneori purecei ieșiți din așternutul lui fetid, alteori pasări albastre ale nostalgiilor.

Omul antic, mai apropiat de natură și de mama Geea, decît omul evului mediu, nu ajunsese totuși pînă la înțelepciunea că ideile nu cad din cer. Intre om și ideie interpunea sau capul lui Jupiter din care ieșea încoifată zeița Pallas-Athena sau pe *vates*, inspirația ieșită din aburii transei hipnotice, profetul jucînd rolul canalului ombilical pentru primirea Majestății Sale Ideea.

In timpul Renașterii, Leonardo da Vinci și Machiavelli au fost cele două capete care au trăit cu intensitate schimbarea perspectivelor gîndirii europene și a metodei de cunoaștere.

Ruperea definitivă cu „ideile căzute din cer” și ancorarea în biologie, în natură, în carnal sau social, pentru creiarea unei noui culturi păgîne se face cu firești dificultăți.

Nihilismul e o ultimă etapă de lichidare a valorilor. (Nietzsche spune „eine Umwertung der Werte”).

După lichidare va veni construcția.

A treia ipoteză explicativă a dramei nihiliste — luată din arsenalul științelor sociale — se întîlnește cu aceia de istoria

filosofiei, dar are un izvor deosebit, anume în dialectica claselor și în legăturile ei cu creiația artistică.

Pesimismul poeților e o atitudine protestatară față de *status quo*. Refuză actualul sistem de producție și repartiție a bunurilor, de organizare a societății.

Futurismul antebelic al lui Serghei Esenin era un fel de *„1905”* (insurecțiile populare după pierderea războiului cu Japonezii) în poezia rusească, adică o repetiție generală pentru Octombrie 1917. Pesimismul și sinuciderea au exteriorizat incapacitatea unei adaptări la noua configurație socială a unei odrasle individualiste de kulaci.

Nihilismul lui Demostene Botez este, fără îndoială, predestinație biologică, dar și un elegant refuz, plus o idealizare generatoare de diabolică euforie a refuzului formei de viață actuală, cum ar spune Plechanow.

Evoluția ultimă a lui Botez spre o poezie socială luptătoare (vezi colecția *„Stingii”* și a *„Cuvîntului Liber”)* ne îndreptățește a crede, că se află pe drumul cel bun al unei împăcări a destinelor tragice cu frumusețile acestei lumi moderne spectaculoase, plină de ritm, de culoare și de surprize.

■

Poezia romînă contimporană a început să se îmbogățească fericit cu cîteva tălmăciri care nu mai trădează textul original, cum spune proverbul italienesc. Amintim — *exempli gratia* — predoslavia *„Florilor de otravă”* a lui Tudor Arghezi (publicată în revista *„Cugetul Romînesc”)* și traducerile lui Al. A. Philippide (publicate în colecția *„Adevĕrului Literar și Artistic)*, care vor apare curînd în volum la editura „Cultura Națională”.

Traducerile din Esenin ale lui Zaharia Stancu — el însuși poet, poet autentic, cu o rară măestrie în mînuirea metricei și cu o claviatură emoțională înrudită poeticei eseniniane — sunt retrăiri ale originalului.

Cităm această *Toamnă* (pg. 21)

Liniștea a potopit crîngurile cu ploi.
Toamna, iapă roșie, își scarpină coama în foi.

Pe deasupra malurilor rupte ale rîului
Zăngănitul potcoavelor albastre, clinchetul frîului.

Păsările sunt toate cenușă, cerul nomol.
Vîntul prin veștejiri calcă domol,

Și pe măceșii roșii sărută mut
Rănile Hristosului nevăzut.

In *„Cuvintele de dincolo"* ale lui Demostene Botez găsim aceiaș stare sufletească de „sărut mut" al „rănilor Hristosului nevăzut" în prima *„Rugăciune":* (pg. 5)

Iată, Doamne, sufletul meu greu,
Pasăre ce mi-a murit în mini,
Iată tot ce'n mine-i Dumnezeu
Iată tot ce-i de-aruncat la cîni.

Iată, Doamne, sufletul meu mort.
Singur nu știu unde să-l arunc.
Nu mai pot de-acum să-l mai port
Cum aș duce'n brațe-un prunc
Mort.

Iată, Doamne, sufletul meu; ie-l
Cum ai strînge de pe cîmp un snop.
Nu știu singur ce să fac cu el,
Nu știu unde să-l îngrop.

„Rugăciunea" și „Urletul" pot fi considerate ca stațiuni de maximă tensiune ale nihilismului în poezia romînească. Realizări la această tensiune n'a mai dat decît G. Bacovia.

Peste acest punct nu se mai poate trece decît în imperiul halucinației sau al tăcerii unei disperări carlyleene. Și încă filosoful Istoriei Carlyle era capabil să vorbească, cu rănile deschise, patru ceasuri despre „tăcere", iar filosoful danez Sören Kirkegaard s'a închis în cele trei camere paterne, așezînd trei pupitre, s'a plimbat trei decenii, ca un leu rănit, și a lăsat o cantitate uriașe de manuscripte aducînd cele mai de seamă contribuții la fundarea unei filosofii existențiale și patetice, adevărata catedrală unde oficiază preoții elitelor europene nihiliste.

Au fost cazuri, alături de Nietzsche, de uriașă vitalitate și de imens noroc, datorită structurii spirituale a protestantismului, care deschide stăvilarele Eului și îi creiază cîmpul libertății interioare.

La ne-protestanți, nihilismul naște dificultăți intime insurmontabile.

Se cunoaște destinul „Inteligenței" ruse pe trei decenii (1880—1910): disperarea bombelor; luxura tristă a lui Artzibașev din *Sanin;* despletirea personalității și chinurile infecunde ale lui Rozanov;; divagația și refugiul în exterism al lui Merejkowski — singurul artist care ar fi putut egala pe Tolstoi și Dostoiewski —; îndobitocirea lentă a altora în acceptarea unor dogme copilărești, etc.

In Romînia, G. Bacovia a rămas eroic pe piscurile nihiliste. Drama sa este una dintre cele mai sumbre și, dela Eminescu, fără asemănare.

Demostene Botez va trebui să se reintoarcă pe potecile calcaroase și întortochiate din „Muntele fermecat" (cum îl numește Thomas Mann) acolo unde-l cheamă nouile sale misiuni: în furnicarul masselor anonime, în suferința necințată a comunității cenușii, deocamdată, aflată în pustie, dar cu speranța în inimă a Chanaanului înverzit.

Un „salt în gol"?

Putem răspunde cu cuvintele Scripturii: „cine se pierde acela se va mîntui..."

PETRE PANDREA

GRĂDINA CU TRANDAFIRI

Cu ocazia asasinării prefectului Manciu, consiliul profesoral al Facultăţii juridice din Iaşi, a ţinut o memorabilă conferinţă: era vorba de un fapt inedit, de o pantă nouă pe care apuca tineretul universitar, în contradicţie cu însăşi firea poporului romîn. Bătrînul civilist şi om de omenie Matei B. Cantacuzino s'a ridicat şi într'o scurtă alocuţiune a ţintuit cu arătătorul la stîlpul infamiei pe autorul moral:

— Cuza, tu eşti asasinul!

Profesorul de Economie Politică A. C. Cuza s'a apărat cu veşnicul său surîs:

— Nu aprob, nu dezaprob, ci constat! Dumneata, domnule Matei Cantacuzino, eşti prea ocupat cu cultivarea grădinuţei de trandafiri pentru a pricepe mecanismul revolverului lui Corneliu Zelea-Codreanu...

Ce putea răspunde seniorul melancolic Matei B. Cantacuzino în faţa acestui cinism horticol?

Eroul revolverului a fost plimbat pe la cîteva curţi cu juraţi şi, apoi, achitat.

Acest glonte şi această achitare au devenit fermenţii unor stranii transformări în peisajul politicei romîneşti.

Dela prefectul de Iaşi s'a sărit direct în capul Primului Ministru Duca, după cîţiva ani şi după o organizare prealabilă pe căprării catilinare.

Nu vom discuta penalizarea gloanţelor „politice". Atît justiţia civilă cît şi justiţia militară şi-au spus cuvîntul. Justiţia militară a trimis la muncă silnică pe viaţă pe cei trei atentatori şi a negat existenţa unui complot, achitînd restul inculpaţilor. Au lipsit numai jerbe de trandafiri albi şi de lăcrămioare...

Domnii paşnici şi oamenii de omenie se vor retrage tot mai mult în grădinile private înflorite, cultivînd iasomia întristării, busuiocul mortuar şi alte plante frumos parfumate pentru a alunga din nări mirosul prafului de puşcă plutitor în atmosferă.

Achitarea membrilor „Gărzii de Fier", implicaţi ca autori morali ai atentatului dela Sinaia, trezeşte cîteva reflexiuni asupra tacticei politice în actualul moment istoric.

In afară de doi, trei intelectuali de oarecare anvergură, grupul de tineri politiciani din jurul „Gărzii de Fier" reprezintă prea puţin sau aproape nimic prin substanţa lor (concepţie, cultură, orizonturi, energie creiatoare). Dar ei pot primi o plenipotenţă din partea evenimentelor, care nu are nimic de-aface cu valoarea lor intrinsecă.

Prelungirea, intensificarea şi ritmul ascuţit al crizei mondiale, cu atît de grave repercusiuni în Romînia, au obosit şi au dizolvat răbdarea şi raţiunea normală a tuturor categoriilor sociale. Ori lipsa de nădejde şi incapacitatea aşteptării creiază mediul firesc al tuturor psihozelor colective, bulionul celor mai virulenţi microbi politici.

Disoluţia structurală a sistemului economic actual este simţită de toată lumea. Reforme fundamentale devin o acută necesitate.

Fascismul utilizează momentul critic, face cele mai largi promisiuni, fără a aplica vreuna din reformele anunţate. După ce a pus mîna pe putere, cu greu mai poate fi urnit, din pricina organizării *represiunei* cu o tehnică militar-războinică dintre cele mai rafinate.

Fascismul reprezintă, din această cauză, tot balastul reacţionar al actualului moment istoric şi tragicomedia prin excelenţă a epocii.

„Garda de Fier" este una din sucursalele fascismului european. Ea creşte ca o imensă mătrăgună în cîmpul crizei economice şi e hrănită cu sîngele clorotic al partidelor, care nu se pot decide a purcede la realizarea reformelor cerute de vremea noastră.

Se vor repeta oare şi în Romînia greşelile din alte părţi?

In general, puţini oameni ştiu să citească şi să folosească învăţămintele Istoriei, mai ales ale istoriei contimporane. Din această pricină majoritatea dintre noi, trecem orbi prin veac, deşi avem ochi, trecem surzi, deşi avem urechi să auzim, minte să analizăm, spirit pentru a sintetiza şi a da îndrumări.

Care sunt reformele veacului? Lichidarea economiei liberaliste, mărimea şi organizarea sectorului de Stat, botniţa pentru trusturile bancar-industriale: cîteva adevăruri elementare pe care economia politică modernă le trîmbiţează zadarnic de cîteva decenii!...

Reajustarea organismului economic nu poate întîrzia fără turburări profunde politico-sociale.

In caz contrar se deschide „uşa aventurii" şi se pregătesc condiţiunile celor mai deşănţate diversiuni. Tactica politică a lui Cunctator nu mai poate fi aplicată fără grave pericole...

Ca şi pe Hermann Goering din Germania, şiretenia raţiunii istorice, a ales pe un general dela Jockey-Club pentru a ajuta la întemeierea fascismului în Valahia.

Sub masca demagogiei patriotarde, tot clubul select con-

duce, clubul boierilor aliat cu ciţiva bogătaşi, aşezaţi în fruntea oştirilor catilinare pentru terorizarea masselor anonime incapabile de auto-apărare eficientă sau de dărimare a unui sistem nefast.

Pentru continuarea raptului de clasă a luptat soldatul fascist anonim şi şomeurul din Weddingul berlinez.

Se vor deştepta oare în ultimul moment fraţii noştri Ionescu şi Popescu, entuziasmaţi peste măsură de domnul general dela Jockey-Club?

Nu s'au săturat de exploatare şi diversiune?

ŞCOALA VIOLENŢEI.

Andrè Gide era pe vremuri pasionat de un studiu asupra criminalităţii la copii. Pornise chiar o culegere de fapte diverse. Le-am citit.

Nimic însă nu întrece fiorul crimei comise în strada General Anghelescu de trei elevi de liceu. Sunt trei băeţi de familie bună, care graseiază, care-s eleganţi, cărora nu le-a lipsit nimic în viaţă, care trăiau bine, fără nevoi şi fără necesităţi imediate.

Băeţii însă făceau chefuri, aveau prietene. Duceau o viaţă de băeţi de bani gata din leafa bieţilor părinţi.

Däunăzi la Iaşi un elev trage cu revolverul în directorul şcolii pentru ca apoi juraţii să-l achite şi elevul trecut prin purgatoriul unui rechizitoror şi a unei sentinţe achitătoare să capete prin ele diplomă de erou.

Zilele trecute, o elevă de clasa a cincea naşte în ora de latină, probabil subt presiunea emoţiei că va fi pusă să scandeze un vers din Horaţiu.

Este peste tot o lipsă totală de respect şi de bună cuviinţă. Tinereţa suficientă şi cu chipiul pe-o ureche, te sfidează, te calcă pe picior, te înjură, te bate şi te impuşcă. Nu mai are nici un respect de nimeni... poate cel mult de fundaşul dela Juventus sau de Moţi Spakov.

Eroii ei sunt numai şampionii violenţi.

Sau vedetele de cinematograf.

Altă dată elevii scoteau reviste literare sau le devorau cu emoţie pe cele care apăreau. Azi se mascheazǎ ca 'n romanele senzaţionale sau ca'ntr'un film american şi fac bande pentru spargeri, jaf şi omor. Odinioară în orele libere discutam criticele lui Maiorescu şi Gherea, acum isprăvile lui Nic-Whinter.

Pentru ce?

Pentrucă profesorul cutare, umblă toată ziua ameninţînd cu împuşcarea în dreapta şi în stînga, pentru ca să devie şi el erou, pentrucă profesorul cutare a lipsit dela catedră fiind implicat în complotul Gărzii de fier, pentrucă suplinitorul suplinitorului este tăinuitor de ecrasită şi granate; pentrucă elevul nu mai poate trăi de ruşine şi este aproape dat afară din toate şcolile din ţară dacă nu-i şampion... cel puţin la categoria muscă; pentrucă nu-i sală de cinematograf în care să nu se adăpostească elevii fugari cu respectivele eleve, cele care nasc apoi în ora de latină, după ce au sărutat ca Marlene Dietrich, pentru că şcolăriţele vin la şcoală coafate à la Greta Garbo; pentrucă o serie de colecţii şi bibliotecuţe apar subt coperţi pe care un bandit mascat ocheşte din vitrină un cititor, şi cu un conţinut care aprinde imaginaţia şi desvoltă un fel de frenezie sinistră a unui eroism criminal; pentrucă profesorii în orele de romînă analizează organizaţia dictaturei, statutul sindicalizărei şi dreptul la grevă, pentrucă toată această psihoză a violenţei şi a desfrîului a ridicat tinereţa la o valoare în sine.

Ca mîne, elevii de liceu vor declara pe studenţi, ramoliţi, învechiţi... şi vor lua ei frînele de conducere a spiritului opiniei publice, şi vor proceda la congrese regionale şi generale, curs inferior şi curs superior, pe clase.

La aceasta a dus cultul violenţei şi al incapacităţii.

Iar, pe de-asupra, acum cînd elevul trebue vîrît cu nasul în carte, scos de pe ringuri şi din cinematografe, mai vine şi programul instrucţiei preregimentare cu stilizarea şcoalei de violenţă şi altă nebunie.

Cei care au răspunderea trebue să se decidă ce vor să scoată dintr'un băet la 18 ani: un bun „back" sau un om de cultură cu un bagaj de cunoştinţe generale.

Altfel, să se ştie: de totdeauna copiii au fost mult mai înclinaţi spre jocuri, cinematograf şi crimă, decît spre învăţătură.

Să nu le mai dăm şi noi vînt cu cercetăşie, O. N. E. F. şi altele spre cealaltă parte.

Pe urmă nu mai avem drept nici să ne plîngem nici să mai fim consternaţi.

La procesul celor trei elevi asasini trebue să apară, subt inculpare, şi cîteva zeci de mii de autori morali.

P. NICANOR & Co.

F I L O S O F I E

PSIHOLOGIA GANDIRII COPILULUI.

Cunoaştem pe d. Const. Georgiade din studiile publicate pînă acum în „Revista de Filosofie," studii cari îl arătau ca pe un cercetător animat de spiritul ştiinţific, de pasiunea obiectivităţii stringente şi a experienţei metodice în cunoaşterea şi interpretarea problemelor psihologiei contemporane.

Psihologia gîndirii copilului[1] este prima lucrare de dimensiuni a acestui rece observator al vieţii sufleteşti, care se conturează tot mai mult ca un pozitivist ce dispreţueşte speculaţia psihologică facilă, neîntemeiată pe fapte şi experienţă.

Lucrarea d-lui C. Georgiade iese din comun, din mai multe puncte de vedere. In primul rînd, pentrucă este prima operă de sinteză din literatura psihologică generală, care să îmbrăţişeze toate aspectele desvoltări sufleteşti a copilului.

Psihologia infantilă, una din dintre cele mai delicate ramuri ale psihologiei constitue un capitol nou în cercetările contimporane şi se găseşte în faza primelor tatonări. Probleme izolate de domeniul acestei psihologii au mai fost cercetate de către savanţii străini, de a căror contribuţie d. Georgiade aminteşte necontenit. O psihologie complectă, care să cuprindă într'un tot sistematic intreaga desvoltare sufletească a copilului, dela cele mai simple fenomene pînă la cele mai complexe aspecte ale psihismului său, nu a fost scrisă pînă acuma. Lucrarea d-lui Georgiade se prezintă astfel ca un adevărat tratat de psihologie infantilă. Valoarea ei este îndoită, în această privinţă: prin excepţionala ei bogăţie de informaţii, această carte cuprinde tot ce s'a scris mai însemnat în domeniul psihologiei gîndirii copilului în literatura contimporană de specialitate. Prin aceasta, ne putem forma o idee precisă despre întinderea şi stadiul de desvoltare în care se găsesc problemele de psihologie infantilă.

Pe de altă parte, lucrarea d-lui Georgiade, fiind prima înmănunchere sistematică a acestor probleme, atît de interesante pentru cunoaşterea şi educaţia copilului, duce mai departe această cunoaştere prin interpretarea sistematică personală a unui vast material strîns în cercetările făcute. Lucrarea, departe de a fi o simplă răsfoire a rezultatelor deja obţinute, este o contribuţie nouă, dintre cele mai importante în psihologia contimporană. „Deosebitele ipoteze sau teorii explicative propuse de psihologi, spune autorul, pentru descifrarea enigmelor ascunse de gîndirea copilului, la lumina unor asemenea fapte au fost analizate şi interpretate critic, inainte de a se sublinia importanţa lor relativă".

„Confruntarea lor comparativă ne-a oferit deseori prilejul să descoperim părţi slabe, nefundate sau exagerate, sau să relevăm aspecte şi concluzii nouă, nebănuite chiar de primii lor cercetători".

In literatura psihologică universală, cartea d-lui Georgiade, va fi una dintre contribuţiile însemnate, alăturea de celelalte existente. Am putea spune chiar, pe bună dreptate, că această carte are puţine echivalente în literatura psihologică, cu atît mai mult, cu cît d-sa nu se opreşte numai la strîngerea documentelor vieţii sufleteşti, ci se ridică pînă la interpretări deosebit de interesante a materialului existent. Aceasta constitue partea personală în economia ei generală.

Pentru literatura romînească, în care lipsesc cu desăvîrşire studii metodice şi aprofundate asupra acestor probleme, lucrarea d-lui Georgiade este deadreptul fundamentală. Valoarea ei exactă n'ar putea fi arătată, decît spunînd că dela Caschide încoace — trecînd peste tratatul d-lui C. Rădulescu-Motru, care este de fapt mai mult o întregire a propriului sistem filosofic — este poate, cea mai importantă contribuţie în materie de psihologie.

După aceste consideraţii, încercăm să schiţăm cuprinsul cărţii. Nu vom rezuma însă, pentrucă o carte de specialitate, atît de densă în observaţii şi reflexii asupra unor probleme gingaşe, pentru prima dată ridicate, nu poate fi rezumată. Un referat exact al conţinutului ei, l-ar putea întocmai numai un psiholog specializat, cel puţin tot atît de bine lămurit ca şi d. Georgiade. Ne vom mărgini prin urmare, mai mult la indicarea problemelor abordate, lăsînd altora discuţia lor.

Pentru a explica ştiinţific, adică exact, metodic şi pozitiv gîndirea copilului, d. Georgiade a utilizat, pe lîngă documentele propriu zis psihologice, şi datele furnizate de alte ştiinţe în legătură cu aceste probleme. Astfel au fost utilizate: fiziologia, neurologia şi anatomia cerebrală, pentru desvoltarea neuro-biologică a copilului. Şi întrucît studiul anormalului adesea poate lămuri, cum spune Durkheim, normalul, pentru a pătrunde mai profund psihismul copilului, autorul a utilizat psiho-patologia adultă şi infantilă.

„In lumina unor asemenea documente sufleteşti de ordin normal sau patologic au fost cercetate evolutiv, diferitele as-

[1] Editura Societăţii romîne de Filosofie, Bucureşti 1934.

aspecte ale gîndirii copilului, diferitele probleme pe care ea le ridică".

D. Georgiade porneşte dela cercetarea condiţiilor fiziologice nervoase ale desvoltării mintale a copilului, subliniind insemnătatea proceselor mielinizării, ale cărei faze condiţionează ordinea de apariţie a diferitelor activităţi psihice elementare. Intre desvoltarea fiziologică şi cea psihică este o strînsă inlănţuire. Gîndirea copilului se diferenţiază, degajîndu-se din pihismul general şi ambianţa afectivă, pe măsură ce se diferenţiază variatele sale organe şi funcţiuni nervoase. Autorul studiază în primul rînd formele structurale ale acestui psihism la nivelurile corespunzătoare ale desvoltării fiziologice. Astfel corelaţia strînsă dintre sistemul nervos, ca substrat organic, şi viaţa sufletească, este evidentă în cursul evoluţiei acesteia pînă la punctul final al adaptării sale sociale, şi chiar mai tîrziu.

După limpezirea acestui capitol, după apariţia zorilor gîndirii copilului din mediul vital, biologic, sunt cercetate formele primitive ale acestei gîndiri şi anume: gîndirea animistă, finalistă, magică, egocentrică, şi sincretică. Analiza lor minuţioasă este extrem de interesantă, şi într'un studiu mai mare asupra acestei cărţi, care nu poate fi cuprinsă într'o cronică simplă, ar putea fi relevată.

In partea a treia, sunt studiate, cu aceiaşi bogăţie de informaţii şi reflexii proprii, fenomenele mai complicate, cum sunt memoria, atenţia şi voinţa copilului.

Un capitol aparte îl formează cercetarea modalităţilor de înţelegere a noţiunilor de timp, spaţiu, număr şi cauzalitate în gîndirea copilului. Aceasta dupăce s'a arătat perseverarea, uniformitatea şi discontinuitatea aceleaşi gîndiri, şi cauzele sale specifice.

In ce priveşte caracterul interogativ şi explicativ al gîndirii infantile, analiza lui dovedeşte odată mai mult corelaţia dintre psihic şi fiziologic. Acelaş lucru se evidenţiază şi în cercetarea procesului complicat de formare al conştiinţei de sine. Pe lîngă rolul factorului neuro-biologic aci mai intervine şi factorul social, remarcat de altfel şi în cercetarea obiectivizării noţiunilor şi explicaţiilor cauzale.

După fixarea rolului limbajului în desvoltarea gîndirii infantile după analiza înţelegerii copilului şi după o comparaţie instructivă şi concludentă a acestei gîndiri cu cea animală, d. Georgiade insistă mai mult asupra formării gîndirii logice infantile, a cărei cristalizare constitue incontestabil cea mai interesantă etapă în psihologia omenească. Conceptul, judecata, raţionamentul, inducţia şi abstracţia la copii, sunt analizate magistral.

Intr'un ultim capitol, după lungul drum tăiat şi străbătut printr'un teren aproape virgin, d. Georgiade aruncă o privire de cuprindere sintetică asupra condiţiilor generale ale desvoltării copilului. Există vreo lege după care se orientează această desvoltare? S'au formulat mai multe teorii, de către psihologii Piaget, Pierre Janet, Spearmann, Isac, etc. D. Georgiade pune în discuţie valoarea acestora, făcînd o critică strînsă empirismului şcoalei engleze, care susţine „unitatea şi identitatea conţinutului gîndirii copilului dealungul anilor pînă la pubertate", negînd orice stadii, orice forme de organizare, orice determinism biologic, şi reducînd toată desvoltarea spiritului copilului la experienţă, la acţiunea realităţii fizice.

Corelaţiile funcţiilor biologice şi psihice în desvoltarea copilului sunt însă dovedite chiar şi experimental. Autorul citează printre altele exemplul corelaţiei „dintre creşterea taliei copilului şi turburărilor psihice care o însoţesc", pentru a se vedea valoarea legii determinismului organic în înţelegerea desvoltării gîndirii infantile, şi pentru a conchide că cei trei factori: organic, social şi al experienţei imediate sunt indispensabili pentru lămurirea desvoltării intelectuale a copilului.

Iată care este, cît se poate de scurt schiţat, conţinutul lucrării d-lui Georgiade, de o densitate neobişnuită. Pentru a se arăta valoarea excepţională a acestei lucrări, e nevoe de un studiu larg, care să arate toată profunzimea şi utilitatea ei pentru ştiinţa psihologiei.

In ceastă cronică, noi n'am făcut decît să o semnalăm.

N. TATU

I S T O R I E

I. LUPAŞ: Cronicari şi istorici romîni din Transilvania, vol. II. Colecţia „Clasicii Romîni Comentaţi", Craiova, Tip. Scrisul Romînesc, XXXIX+472 pag.

Datorită profesorului I. Lupaş, Ardealul îşi are alcătuită galeria cronicarilor şi istoricilor săi, prin apariţia celor două volume care poartă titlul „Cronicari şi istorici romîni din Transilvania.

Publicînd fragmente din scrierile istorice ale ardelenilor, prof. I. Lupaş dă cea mai completă antologie ardelenească, în acest domeniu, iar studiul sintetic care deschide primul volum este o documentată expunere a evoluţiei istoriografiei ardeleneşti.

Faptul că, lucrarea Prof. I. Lupaş aşa precum este alcătuită e destinată mai ales publicului şcolăresc, cred că ar

ar fi fost necesar ca în fruntea fiecărui fragment de operă să se fi găsit cîteva date biografice asupra autorului.

Dar chiar cu această lipsă, cartea prof. I. Lupaş, este utilă şi poate fi consultată cu folos.

I S T O R I E L I T E R A R Ă

I. E. TOROUŢIU: Studii şi documente lite are, vol. IV „Junimea". Bucureşti, Tip. Bucovina 1933, XCV+534.

Continuînd munca sa de albină, d-l I. E. Torouţiu a dat la iveală cel de al patrulea volum din colecţia „Studii şi documente literare", al căror total va cuprinde douăsprezece volume.

Ce reprezintă pentru cultura romînească această operă s'a spus cu ocazia apariţiei primelor trei volume, de aceea nu voiu face acum decît să subliniez faptul că datorită idealismului d-lui I. E. Torouţiu, multe momente din viaţa şi opera unora dintre scriitorii noştri din secolul trecut, au putut fi clarificate şi multe din erorile ce au persistat ani de-a-rîndul, pînă şi'n manualele de şcoală, vor putea fi îndreptate.

Căci prin munca de culegător, mai ales a corespondenţei scriitorilor şi cercetătorilor noştri din trecut, d-l Torouţiu ne dă prilejul de a cunoaşte intimităţi interesante, cunoscute pînă acum unui restrîns număr de cercetători ai manuscriptelor dela Academia Romînă sau a membrilor din familie.

Prin acest al patrulea volum, d-l Torouţiu dă la iveală preţioase documente dela şi despre M. Eminescu (pg. 1—312), precum şi numeroase mărturii dela: D. Xenopol, A. D. Xenopol, V. A. Ureche, I. Bogdan, V. Alexandri, D. Onciul, Calistrat Hogaş, etc.

Menţionînd acum apariţia acestui important volum, de care mă voi ocupa pe larg cu altă ocazie, îmi fac o plăcută datorie de a-l recomanda tuturor cercetătorilor noştri în a căror preocupare intră cunoaşterea personalităţilor din viaţa noastră culturală în secolul trecut.

ALIOR.

L I T E R A T U R I S T R Ă I N E

LIRICA LUI JEAN MOREAS.

Iubitorii dela noi de poezie franceză, numeroşi ca în puţine alte ţări europene, cunosc totuşi prea puţin numele lui Jean Moréas. Poate pentrucă opera cea mai de seamă a poetului nu se integrează în şcolile cu care cititorul nostru s'a obişnuit, poate pentrucă nobila şi voita lui izolare nu e făcută pentru a atrage un public prea numeros; poate iarăşi această uitare se datoreşte faptului că, în afară de puţine traduceri, nimeni pînă astăzi n'a atras asupra lui atenţiunea acestui public. El merită totuşi să ne fie mai bine şi mai de aproape cunoscut; de o parte pentrucă tribulaţiile inspiraţiei lui sunt caracteristice pentru o căutare de sine şi o nelinişte *fin de siècle* pînă astăzi, mai cu seamă la noi, prelungită, şi de altă parte pentrucă versul lui nu e cu totul străin de anumite ecouri ale liricei contemporane romîneşti.

Poetul trebue să-şi fi simţit din cele dintîi clipe o misiune de reformator. Tînărul şi necunoscutul Papadiamantopoulos nu făcea, debarcînd în Paris la o vîrstă şi la o dată în care mirajul activităţii poetice din capitala lumii era ce e lumina lămpii pentru un fluture de noapte, decît să dea un prim răspuns chemării pe care o simţise într'însul. Abia la cîteva luni după această descălecare, el se găsea amestecat în cele mai noi cenacluri şi în cele mai extremiste mişcări.

Parisul vremii era pentru literatură o arenă de luptă şi un cîmp de fertile sugestii. Incolţind din sămînţa aruncată cu atîta dărnicie de Baudelaire, şi din pilda recentă a lui Rimbaud şi a lui Verlaine, simbolismul îşi făcea pe atunci primele arme; în anul chiar al apariţiei primului volum de versuri al lui Moréas, la 1884, Verlaine făcea să apară, în *Jadis et Naguère*, îndreptarul lui către o poezie nouă, cerînd muzică înainte de toate, şi pe lîngă muzică nuanţarea şi indistinctul. Ca o reacţiune faţă de marmura olimpică şi inalterabilă a Parnasului, o frondă tinerească începuse, mai mult în glumă şi poate şi ca o mistificare, o mişcare decadentă, susţinută prin *Le Décadent*, şi abuzînd de toate libertăţile pe care şi le putea închipui împotriva unei poetici socotite burgheze.

In această ultimă tagmă se socoti înglobat Moréas la apariţia primei sale culegeri de versuri, *Les Syrtes*. Dar cum decandentismul nu era o mişcare de o esenţă poetică proprie şi adevărată, ea se confundă în curînd cu simbolismul victorios, în a cărui ape se spală şi păcatele extremismului ei. Cu al doilea volum, *Les Cantilènes*, Moréas îşi revendică titlul de simbolist, pe care îl merita poate, deşi se întîlnesc şi aici sonorităţi şi cizelări care-l apropie de duşmanii parnasieni.

Simbolist este, nu în înţelesul cuvîntului, care e de altfel impropriu pentru toată mişcarea numită astfel, ci prin evocări şi sugestiuni ce încep să apară ca un principiu al poeziei lui.

Considerat ca unul dintre fruntaşii nouii mişcări, Mo-

réas dovedeşte că se socotea ca atare el însuşi; aşa se explică apariţia, în 1886, a unui manifest, în ziarul *Figaro*, prin care se lămureşte poetica sa şi a şcolii. Dar deşi acestei şcoli el continuă încă să-i mai spună „simbolistă", părerile lui se singularizează şi nu sunt aplicabile decît lirei personale a poetului, păstrînd puţine lucruri comune cu simbolismul adevărat.

Ceiace vrea poetul e: „vêtir l'idée d'une forme sensible, qui néanmoins ne serait pas son but à elle-même, mais, tout en servant à exprimer l'idée, demeurerait sujet". Principiul e poate simbolist, dar procedeul prin care se va urmări perfecţionarea formei îi e particular; în locul limbii precise şi mult prea proprii care e franceza modernă, el ar vrea să învie „la bonne et luxuriante et fringante langue française d'avant les Vaugelas et les Boileau, la langue de François Rabelais et de Philippe de Commines", şi nu numai atît, dar şi ritmul, rima şi formele fixe anterioare codului poetic formulat în epoca marelui clasicism.

De acest manifest „simbolist", pe care manualele de istorie literară îl consideră şi acum ca atare, adevărata mişcare simbolistă nu avea să asculte; numai volumul următor al lui Moréas, *Le Pélerin passionné*, apărut în 1891, i se potriveşte. Poeziile de aici sunt scrise în limba, intr'adevăr luxuriantă, dar laborioasă şi dificilă, a lui Ronsard:

N'est-tu pas fleurante pomme,
O Francine de renom,
Et tant frétillarde comme
Tourterelle en sa saison!
Bientôt tu n'auras foison
De plaisance, chef doré,
Ni visage coloré.

Din pricina acumulării acestor arhaisme, versul capătă adeseori aspecte rebarbative, şi închipuirea nu mai poate aluneca la fel de uşor. Dar Francine aminteşte într'un fel prea meşteşugit epoca glorioasă a Cassandrei, şi inspiraţia e de multe ori prea fericită ca să fi trecut nebăgată în seamă. O întreagă şcoală poetică, şcoala romană, recunoaşte că principiile ei purced din cele ale Pelerinului pasionat; poeţi ca Raymond de La Tailhède, Maurice du Plessys şi Charles Maurras, — acesta din urmă şi teoretician al mişcării, — şi-au cîntat inspiraţia pe coarde vecine.

Iată-l pe Moréas din nou, şi de data aceasta fără putinţă de contestare, şef de şcoală. Dar poetul, care a ajuns aproape la cincizeci de ani, simte totuşi că n'a aflat încă adevărata esenţă a poeziei, şi că tot ce a scris nu e decît o ucenicie

în aşteptarea revelaţiei definitive. A încercat în tinereţe să guste acordurile cele mai brutale, şi le-a părăsit pentru a căuta în nedefinire şi în estompare melodia adevărată; nemulţumit cu ceiace putea să-i dea poezia modernă, a trecut peste clasicism, la modulările nesigure şi nu lipsite de stridenţe, ale muzei Pleiadei. In toate glasul lui a izbutit să închege cîntare, fără ca spiritul, vecinic nemulţumit, să se oprească asupra vreunuia din aceste moduri; în toate se vedea a fi poezie, dar niciuna nu era întreagă, definitivă, poezia pură, în alt sens decît acela pe care alţii l-au căutat mai tîrziu.

Ceiace a înţeles Moréas dintr'o cercetare atît de îndelungată, a fost că poezia adevărată e mai presus de forme şi şcoale. Pe patul de moarte, ca un testament literar, el îi va spune lui Maurice Barrès: „Il n'y a ni classiques ni romantiques. Tout cela, c'est des bêtises". Şcolile sunt numai ferestre prin care se vede din artă un singur aspect; dar de-asupra clădirii pe care toate o alcătuesc, trebue să se deschidă vederii priveliştea necuprinsei întinderi a creaţiunii. Singurul principiu poetic valabil e deci lărgimea de orizont, ridicarea peste marginile vederii comune, contemplarea unitară a formelor multiple ale vieţii, şi cristalizarea ei în forme de artă potrivite cu sufletul particular.

Pe această temelie se ridică opera cea mai de seamă şi titlul de glorie al lui Jean Moréas, *Les Stances*. Mai multe secole de poezie franceză sunt concentrate în această culegere de versuri, cu care Moréas a început să fie considerat ca un clasic. E însă mai mult decît un clasic, e o concentrare şi o sublimare a tot ce e valabil ca principiu poetic din clasicism, din romantism şi din simbolism, e un fel de recapitulare şi de sinteză a evoluţiei poeziei lirice în Franţa.

Şeful şcolii romane nu putea să se uite aşa de uşor. In Stanţe continuă să apară amintiri mitologice; Pean şi glasul cyrenaic, invocaţiile adresate clasicilor divinităţi, şi personificări de stări sufleteşti. Vechea esenţă simbolistă a inspiraţiei lui se vădeşte în versuri lăsate să plutească în vag, în sugerări care nu dau icoana definitivă a ideii urmărite, ci doar o semnalează, lăsînd-o pe jumătate ghicită.

Ceiace e însă mai cu seamă caracteristic în Stanţe, e amestecul perpetuu al unei vine poetice romantice cu una clasică, amîndou. colaborînd şi echilibrîndu-se între ele. Romantic e Moréas prin pesimismul desgustat, prin senzaţia de amar şi de cenuşe pe care i-a lăsat-o viaţa, prin conştiinţa neconsolată a labilităţii. Anumite atitudini ale poetului amintesc desnădejdea lui A. de Vigny; înstrăinarea lui de viaţă e atît de profundă încît ajunge aproape la o insensibi-

litate fizică, și la dorința cu totul romantică de a se șterge fără urmă în sînul naturii :

Quand je viendrai m'asseoir dans le vent, dans la nuit,
Au bout du rocher solitaire,
Que je n'entendrai plus, en t'écoutant, le bruit
Que fait mon coeur sur cette terre,

Ne te contente pas, Océan, de jeter
Sur mon visage un peu d'écume:
D'un coup de lame alors il te faut m'emporter
Pour dormir dans ton amertume. (V,12)

Dar insensibilitatea poetului e mai mult o voință decît o realitate. In fapt sufletul lui e de o fragilitate pe care el cel dintîi o condamnă, și pe care o atacă și o copleșesc cele mai neînsemnate și mai străine dureri:
Mon coeur est trop chargé d'ombres et de mystère;
Le spectre d'une fleur este un fardeau pour lui. (VII, 2)

Romantică e și mobilitatea acestui suflet veșnic nehotărît și nesigur, pentrucă nestatornicia realităților îl împiedică să se mai sprijine sau să se încreadă în ele:

Triste jusqu'à la mort, en même temps joyeux,
Tout m'est concours joyeux et sinistre présage;
Sans cesse l'allégresse a pleuré dan mes yeux
Et le sombre destin sourit sur mon visage. (I, 15)

Romantică și celancolica lui constatare a alunecărei universale spre descompunerea al cărei germen se vede în toate:

Les roses vont éclore et nous les cueillerons;
Les feuilles du jardin vont tomber une à une.
Adieu! quand nous naissons, adieu! quand nous mourons,
Et comme le bonheur s'envole l'infortune. (I,17)

Romantică și melancolica lui constatare a alunecării u-enumerările aducînd grabnice și diverse succesiuni de imagini:

Les branches en arceaux quand le printemps va naître,
Les ronces sur le mur, le pâturage herbeux,
Les sentiers de mulets, et cet homme champêtre
Qui, pour fendre le sol, guide un couple de boeufs,

La nuit sur la jetée où le phare s'allume,
Et l'horizon des flots, lorsque le jour paraît; —
Qu'importe! je respire, ô ville, dans ta brume,
La montagne et les champs, la mer et la forêt. (II, 8)

Procedeul e fecund și adeseori plin de efect, dar de cele mai multe ori e prea eftin; el vine direct dela Hugo, care afecționa într'un chip deosebit, și a abuzat necontenit de metoda aceasta de a observa, din punctul său de vedere, și de a nota în succesiuni înlănțuite, diferitele aspecte ale celor văzute. Ca și Moréas era obișnuit să contemple și să observe:

Les ondes que toi seul, ô dieu, comptes et nommes;
L'air qui fuit; le caillou par le ruisseau lavé;
Et tot ce que, chargés des vains projets des hommes,
Le roc dit dit au sillon et la rue au pavé;

Et la barque, où dans l'ombre on entend une lyre,
Qui passe, et loin du bord s'abandonne au courant,
Et l'orgue des forêts qui sur les monts soupire,
Et cette voix qui sort des villes en pleurant.

(Prélude aux *Chants du Crépuscule)*

Moréas nu e totuși un romantic. Dacă valul desnădejdii și amărăciunii îl leagă de iluștrii poeți dela începutul unui veac pe care el atît de glorios îl încheie, în schimb întinsa lui cultură literară i-a dovedit că sentimentul singur nu poate alcătui poezia, și că acest sentiment trebue dominat și supus unui scop. Se va observa într'adevăr că la toți scriitorii mai noi apariția unei note clasice, a tendinței către echilibru și impersonalitate, e mai mult o chestiune de cultură decît de temperament. Clasici vor fi un Goethe după fertilul contact cu Italia, și un Carducci, în care poetul se dublează cu un erudit nu mai puțin însemnat; chiar dacă Moréas nu poate sta alături de asemenea nume, clasicismul lui e de aceiași esență.

Pentru Moréas, clasicismul e în primul rînd amintirea acelei divine clarități a naturii elenice, cu limpezimea ei, cu tragicele ei resturi și cu toate reminiscențele glorioaselor vremuri, toate elemente în același sens vorbitoare, și către care deopotrivă se adresează poetul:

Oliviers du Céphise, harmonieux feuillages
Que l'esprit de Sophocle agite avec le vent;
Temples, marbres brisés, qui, malgré tant d'outrages,
Seuls gardez dans vos trous tout l'avenir levant;

Pamès, Hymette fier qui, repoussant les ombres,
Retiens encor le jour sur les flancs enflammés;
Monts, arbres, horizons, beaux rivages, décombres,
Quand je vous ai revus, je vous ai bien aimés. (II,9)

Aceasta e atmosfera în care poetul a început să înțeleagă viața, și căreia i-a vorbit mai întîi; de aceia n'ar fi putut să crească intr'insa un alt temperament decît făcut din dorința de echilibru și de forme definitive. Influența peisagiului clasic o recunoaște el singur, arătînd în ce fel dureros și statornic i-a rămas gravată în suflet icoana acelui „sublim promontoriu" care e Sunium:

Jadis, bien jeune encor, lorque le jour splendide
Sort de l'ombre vainqueur,
Ton image a blessé, comme d'un trait rapide,
Les forces de mon coeur.
Ah, qu'il saigne, ce coeur! et toi, mortelle vue,
Garde toujours doublé,
Au-desosus d'une mer azurée et chenue,
Un temple mutilé (IV, 4)

Din asemena impresiuni definitive, dintr'o lungă experiență artistică personală și dintr'o înăscută noblețe care exclude tinguirea de esență romantică și se cristealizează prin durere într'o resemnare plină de mîndrie, rezultă clasicismul lui Moréas. El e o posibilitate de împăcare cu viața, o acceptare a ei, fără a însemna, ca pentru romantici, o abdicare pricinuită de neputință. Durerea nu are intr'însa nimic emolient; poetul își făgăduește s'o considere ca atare și s'o prețuiască în ceiace nici ea nu lipsește de a avea bun, și toate valorile vieții vor fi socotite de el cu obiectivitatea care-i îngădue să le înțeleagă pe toate. Astfel, precum chiparosul pe care îl cîntă, el se va hrăni din cimitirul suferințelor omenești, dar fruntea lui mîndră se va ridica peste crucile sub care le suportă ceilalți muritori, spre azurul într'a cărui unitate își caută contopirea. Soluția la care ajunge astfel poetul e deslegarea sa ca subiect de o realitate de care totuși va continua să atîrne ca obiect, și împăcarea cu ea, prin această despărțire de factorul sufletesc:

Que, sans m'inquiéter de ce qui trouble l'homme,
Je croisse verdoyant
Tel un chêne divin, et que je me consomme
Comme le feu brillant! (III, 12)

Par'că răsună prin versul poetului glasul prea de mult uitatului Malherbe:

Ne te lasse donc plus d'inutiles complaintes,
Mais sage à l'advenir,
Aime une ombre comme ombre, et de cendres ésteintes
Esteins le souvenir.

Dar frumusețea poeziei lui Moréas stă în mai mult decît o coardă clasică adăogată unei lire destul de variate și astfel. Poezia lirică de esență numai clasică e judicioasă, profundă, logică, într'un cuvînt împlinește toate condițiile pentru a mulțumi rațiunea, dar rămîne totdeauna puțin prea rece și prea departe de suflet, poate numai de sufletul nostru, ca oameni moderni, cari nu ne mai interesăm prea mult de trăsături generale, și am fi mai mulțumiți să pătrundem în intimități personale. Poezia lui Moréas e departe de a fi distantă; într'însa, cum am spus, coarda romantică, adică personală și subiectivă, se îngînă și răspunde la fiecare pas celei obiective; o mîhnire personală se lasă legănată și se alină în considerarea armoniei generale a vieții. De aci o perpetuă confuziune a celor două moduri lirice în aparență atît de diverse, dar în realitate separate numai printr'o nuanță. [1] In *Stanțe* se vede mai bine decît oriunde că a pune un hotar ca o prăpastie între clasicism și romantism e, după chiar cuvîntul lui Moréas, o prostie. Poezia lui nu e de niciuna din cele două esențe; în ea intră și tot ce e comun omenesc, dar și tot ce e suferință și dor personal, și astfel se cunună într'însul aspirația intimă cu soarta universală, pentruca din împreunarea lor să nască unul dintre cele mai nobile și mai pure accente de poezie.

■

Poate nu vor fi nelalocul lor cîteva cuvinte între lămurirea celor afirmate la început, că lirica lui Moréas nu e cu totul străină de evoluția mai nouă a poeziei romînești. Poetul n'a fost cunoscut, multă vreme, la noi, decît prin puține traduceri; printre tălmăcitorii lui mai vechi putem însemna pe C. Beldie, D. Anghel și I. Ciorănescu. [2] In două din cele mai noi culegeri de versuri ale sale, în *Limpezimi* și în *Caetul Verde*, dl. I. Pillat ne-a dat cîteva traduceri din *Stanțe*; nu ne îngăduim o judecată asupra lor, deoarece în momentul în care apăreau ele, aveam și noi în săltar o tălmăcire integrală a acestor versuri. Asupra unui alt fapt am voi să atragem atențiunea aici.

[1] „La mÂme idée, en apparence, est romantique ou classique, selon l'art et l'inspiration, comme en algèbre une même quantité peut être négative ou positive". E. Marsan, *Instance*, Paris, 1930, p. 251.
[2] V. Eftimiu a scris versurile *La moartea lui Jean Morées*, în *Poemele singurătății*, Orăștie, 1912, p. 32.

Recentul studiu asupra poeziei d-lui I. Pillat, publicat de dl. T. Vianu în *Pleiada*, ne scutește a mai înfățișa evoluția inspirației acestui poet. Se va vedea acolo cum s'a căutat el prin atît de diverse maniere, cum a debutat ca parnasian pentru a înstruni apoi o coardă simbolică, metamorfozată și aceasta într'o muză tradiționalistă, de nuanță de o parte autohtonă, și de alta influențată de Rilke, în vreme ce versurile mai noi, din volumele citate, amintesc maniera intimistă a lui Francis Jammes. Dela început isbește asemănarea destinului acestui poet cu acela a lui Jean Moréas; aceiași continuă căutare, care, în loc să fie o trădare, cum au considerat-o unii pătimași, e o dovadă de conștiință artistică de o specie rară, îi caracterizează pe amîndoi. Traducerile d-lui I. Pillat din Moréas nu sunt deci întîmplătoare, ci dovedesc și anumite, poate nesimțite, afinități.

Lucrul se dovedește definitiv pentru cel care a avut în mînă cea mai nouă culegere de versuri a lui, *Scutul Minervei*. Cei cari au vorbit de ea au remarcat cu toții desăvîrșirea prin-tr'însa a unui proces de clasicizare, dar au uitat să amintească și să compare pe Moréas. Această comparare ar fi fost totuși revelatoare. Clasicismul d-lui I. Pillat e de aceiaș esență și de aceiași nuanță cu acela al poetului francez, și de altfel e considerat și de d-sa ca o formă definitivă, peste care nu se poate trece mai departe, de vreme ce socoate că după acest cîntec de lebădă, o liră atît de activă poate să tacă.

Amintirea și cultul lui Moréas se întîlnesc pretutindeni în aceste ultime versuri. Și unul și altul au cîștigat această statornicire a inspirației în contactul cu pămîntul elenic, pe care și poetul nostru l-a cunoscut și din care a tras aceleași învățăminte de frumusețe echilibrată și calmă. Ca și Moréas, el a ajuns la aceiași supraînălțare, la ridicarea din sine pentru scrutarea deslegată de contingențe a adevărului etern, ca și el se simte trăind sub zodia zeiței înțelepciunii, a cărei priveghere o simte apropiată și propice, ca și el găsește în poezie o funcție sufletească menită nu să interpreteze, ci să creeze forme stabile de viață.

Astfel, după o evoluție asemănătoare, poetul romîn ajunge la aceleași concluzii la care Moréas se oprise cu treizeci de ani înainte. Lucrul nu lipsește a fi semnificativ, de o parte pentru valoarea de îndreptar a creațiunii celui din urmă și de altă parte pentru substanța inspirației neoclasice care le este comună, și pentru munca și greutatea cu care ea se obține.

AL. CIORANESCU

C Ă R Ț I

GR. TĂUȘAN, Dincolo de cotidian, București, Cugetarea, 1934.

D. Gr. Tăușan e cunoscut publicului cititor prin lucrările anterioare. Cunoscător adînc al filosofiei, domnia sa a dat la iveală studii documentate asupra gînditorilor, curentelor și școalelor filosofice.

Cum un Fabre (marele analist al vietăților mici), un Gustave Le Bon (marele erudit), un Lubbock, un Flammarion au muncit creînd fără a rivni onorurile unui rang didactic, d. Gr. Tăușan, muncitor harnic, minte isteață, competență incontestabilă, care prin talentul expunerii, prin cantitatea informației, prin puterea de a selecta argumentele unei demonstrații ar fi putut să cîștige o superioritate universitară, se mulțumește totuși, izolat, tăcut, să lucreze fără a aștepta vreo răsplată de la stat. Cu atît mai frumos, cu cît foarte rare la noi cazurile acestea.

Noua Domniei sale carte „*Dincolo de cotidian*" înmănunchiază unele conferințe ținute la radio. Sunt aci probleme cari, prin valabilitatea lor, trec de granița efemerului și cotidianului.

Cu înlănțuirea expunerii clară, cu stilul solemn, neornamentat, cu tăetura articolelor liniară, cartea d-sale se citește ușor. Iar prin problemele pe care le disecă, trebue citită de orice intelectual.

CONSTANTIN KIRIȚESCU, Cenzura filmelor cinematografice. București, Cartea Romînească, 1934

O conferință la radio cu acest subiect care, amplificată, a devenit studiul de astăzi, iată ce este broșura d-lui Kirițescu.

D. Kirițescu fixează în acest studiu funcția socială a cinematografului. Desigur, cinematograful, ale cărui posibilități tecnice și de conținut devin din ce în ce mai mari, nu poate rămîne simplu mijloc de amuzament. Influența covîrșitoare pe care o exercită asupra spectatorului nu poate fi lăsată la bunul plac al oricăruia. Pentru a nu da prilej patronilor întreprinderii cinematografice de a executa filme cari să fie instrumente de transmisiune a senzațiilor perverse, a anarhiei și decadenței morale, s'a intervenit din partea statului cu această măsură a cenzurii.

Rolul cenzurii cinematografice este de a pune filmul în

serviciul marilor interese naţionale, de a sădi în suflete principii sănătoase şi a înlesni triumful virtuţii.

Să educe distrînd şi să distreze educînd, — cum închee d. Kiriţescu, acesta e rolul cinematografului.

ŞTEFAN BĂLCEŞTI, Prour pentru porţi uitate. Craiova „Ramuri", 1934.

D. Ştefan Bălceşti, cunoscutul colaborator al revistei „Ramuri" şi-a strîns poesiile în volum. Prin tecnica poetică, prin tonalitatea sufletească, prin conţinutul artei, prin aderenţele spirituale, domnia sa se integrează în acea mare mişcare literară: tradiţionalismul.

Poesia Domniei sale este deci un accent din alte vremi. Un accent frumos.

■

CRONICA EXTERNA

ACORDURILE DELA ROMA

— Un plan de împărţire a României şi a Jugoslaviei —

Impresia profundă provocată în lumea diplomatică prin încheerea acordurilor între Italia, Austria şi Ungaria în ziua de 17 Martie la Roma, este departe de a se fi risipit. Dimpotrivă, d. Mussolini face tot posibilul ca tensiunea creiată de discursul-comentar, rostit cu două zile în urma semnării „Acordurilor", să se menţină intactă, avînd nevoe de acest lucru, nu atît de mult pentru viitoarele sale manevre diplomatice, cît mai ales pentru consolidarea politicei sale interne.

Textul „Acordurilor" este cunoscut, suntem convinşi, tuturor cititorilor acestei reviste, deaceia nu socotim necesar, să-l reproducem aci.

Dealtfel, afară de o frazeologie convenţională, ele nu conţin decît două puncte clare: menţinerea independenţei Austriei, ceiace înseamnează, că realizarea Anschluss-ului a fost din nou amînată; şi un al doilea punct, acesta negativ; nu se menţionează nicăeri Geneva, ceiace înseamnează, că d. Mussolini n'a renunţat la lupta sa contra Societăţii Naţiunilor, şi că ceiace nu i-a reuşit, în mare, cînd s'a încheiat Pactul celor patru, i-a succes deastădată în mic, la o cupă de şampanie, băută cu dd. Gömbös şi Dollfuss, în „sănătatea Europei danubiene", de grija căreia dictatorul dela Roma, suferă de insomnie cronică.

Impresia mare nici n'a fost dealtfel provocată atît de mult de încheerea „Acordurilor", cît mai ales de discursul Ducelui rostit în ziua de 19 Martie, cu ocazia inaugurării „noului regim" corporatist, care a indispus aproape toate statele din Europa, din cauza tonului nejustificat de agresiv.

Cu toate elementele de senzaţional însă ce conţin discursurile şi acordurile d-lui Mussolini, ele nu mai pot induce pe nimeni în eroare şi cu atît mai puţin ele nu pot intimida.

Dacă privim cu indiscreţia necesară în scopurile urmărite de către fascism în politica europeană, găsim numai decît, atît explicaţia Pactului celor patru, cît şi explicaţia Acordurilor în trei. Baza de acţiune a diplomaţiei fasciste a fost conturată de cître d. Mussolini îndată ce a venit la guvern,

într'un discurs în care între altele a spus că „Italia are deja un rol foarte mare în determinarea nouilor destine ale lumii. Este necesar — a zis d-sa — să punem capăt guerilelor noastre civile, în aşa fel, ca atenţiunea cercurilor noastre conducătoare şi a opiniei publice italiene, în ansamblul ei, să fie purtată *dincolo de frontiere şi* concentrată asupra acelor evenimente cari sunt în desvoltare şi cari sunt destinate *să transforme înc'odată harta Europei*. Pentrucă dilema este aceasta: ori un nou război, ori revizuirea tratatelor".

Cine nu vede prin urmare în acordurile italiene încheiate de doisprezece ani încoace, ca şi în discursurile Ducelui, urmărirea cu o perseverentă tenacitate a unei ambiţii mari, dar care întrece mult puterile slabe ale Italiei, şi anume: răsturnarea statutului european stabilit în 1919?

Pactul celor patru? Dar el n'a fost altceva decît un răspuns dat statutului de reorganizare a Micei Inţelegeri — care dealtfel l-a şi inspirat — cum însuşi şeful guvernului italian recunoaşte aceasta într'un articol de fond din „Popolo d'Italia", reprodus de către toate ziarele italiene. „Cari sunt deci — scrie d. Mussolini — mobilele şi cari sunt obiectivele pactului recent al Micei Inţelegeri? Mobilele şi obiectivul său, nu fac decît una: e vorba de a menţine *statu quo* şi de a se opune la orice tentativă de revizuire a tratatelor. Dar, conchide d-sa, ideia revizionistă este în marş şi obstacolul fragil al unui protocol, nu va fi suficient pentru a o opri;;.

Italia nu vrea din capul locului, ca în Europa Centrală să se găsească un bloc de state, care să se opună manevrelor sale diplomatice. Mica Inţelegere se reorganizază? D. Mussolini iniţiază şi duce la bun sfîrşit Pactul celor patru.

„In urma constituirii Micei Inţelegeri — scrie „Berliner Tageblatt" într'o corespondenţă primită din Roma — ca mare putere, d. Mussolini a vroit să restabilească gradaţia hierarhică între state. Astfel, Ducele a conceput şi dus la bun sfîrşit Pactul celor patru, care face orice hegemonie imposibilă".

Sublinierile ziarului „Tevere" dela Roma, nu sunt mai puţin sugestive în această privinţă: „Franţa — scrie el — a reuşit, pe hîrtie, să ridice Mica Inţelegere la rangul puterilor mari. Ea nu va reuşi însă, nici pe hîrtie, să identifice tratatele proaste cu statutul politic al Europei noui. Există *cineva* care veghează".

Rolul Pactului în patru care în concepţia Palatului Chigi vroia să fie „codul şi instrumentul misiunei europene a Italiei fasciste", era înainte de toate, cum a declarat-o şi d. Suvich, „adaptarea tratatelor, la exigenţele realităţii".

Cu toată larma asurzitoare pe care o produc gesturile şi discursurile d-lui Mussolini, mulţi cred, că nu este totuş

vorba decît de o mişcare „principială" şi generoasă; şi că Italia nu se va gîndi niciodată să ia arma în mînă, pentru a repara „injustiţia" creiată de către Tratatele de pace. Cu atît mai mult, cu cît voinţei de menţinere a păcii pe baza lui *statu quo*, Ducele vrea să opună *voinţa sa de pace*, prin revizuire.

Optimismul acesta însă, cu nimic justificat, a fost desminţit de către publicitsul cu renume mondial, d. *Wickham Steed*, care după o intrevedere între d. Mussolini şi reprezentanţii Germaniei şi ai Ungariei, a publicat în *Sunday Times* un articol, afirmînd, că se prepară o cooperare întinsă între Italia şi Germania, în Europa Centrală.

„S'au hotărît să acţioneze în acest scop — scrie d-sa — atît cît Rusia Sovietică este încă ocupată în Extremul Orient. Se crede, că momentul prezent este deosebit de favorabil, din cauza situaţiei periculoase ce se creiază în Jugoslavia şi din cauza apelurilor de ajutor pe cari Ungaria le adresează Romei şi Berlinului".

„Unitatea romînă — continuă d-sa — ar fi eventual micşorată ţinînd seama de aspiraţiile U. R. R. S. de a se cuceri Basarabia".

„Transilvania, Bucovina şi o parte a Jugoslaviei ar fi anexate unei Confederaţii danubiene sub hegemonia Germaniei şi a Ungariei".

„Ungaria, al cărei teritoriu ar fi mărit, ar intra în această Confederaţie cu Croaţia, Bosnia-Herzegovina şi cu o parte din Slovenia. Aceasta ar necesita dislocarea unităţii jugoslave".

„Această nouă Confederaţie danubiană s'ar constitui într'o Uniune vamală, şi ar încheia convenţii şi tarife preferenţiale cu Germania, Austria şi Italia. Mai repede sau mai tîrziu, Cehoslovacia ar adera şi ea".

„Trieste şi Fiume ar rămîne Italiei, însă Germania de Sud, şi Austria s'ar putea bucura de anumite privilegii în portul Trieste. Confederaţia danubiană ar avea avantagii analoage în portul Fiume".

„Vechiul Regat al Romîniei, ca şi Serbia, Bulgaria şi Grecia, ar constitui o Confederaţie balcanică sub influenţa Italiei".

„Germania ar renunţa la ideea uniunei politice cu Austria, deasemena şi la Tirolul meridional; ea s'ar angaja să nu-şi întindă penetraţia economică în Sudul Alpilor sau la Est-ul Carpaţilor".

„Germania s'ar abţine deasemenea dela orice ingerinţe în interesele politice sau economice ale Italiei în Mediterană sau Adriatică".

„Nu s'ar încerca Restaurarea dinastiilor căzute".

D. Wickham Steed, și-a publicat articolul în ziua de 20 Noembrie 1932, și desigur, că de atunci raporturile între Italia și Germania s'au schimbat mult. Dar nu e mai puțin adevărat, că în ședința de la 8 Februarie a Comisiei externe a Camerei franceze, d. Eduard Herriot a pus în discuție acest plan îndrăzneț, ca formind și astăzi una dintre preocupările esențiale ale diplomației fasciste.

Pactul Mussolini-Hitler vizează mai ales Mica Ințelegere. Acordurile dela Roma sunt îndreptate deasemenea contra acestui bloc de state, cu deosebire, că el nemulțumește și Germania, din cauza clauzei referitoare la menținerea independenței Austriei.

In concepția noastră, Acordurile dintre Italia, Austria și Ungaria, nu sunt decît un răspuns pe care d. Mussolini a ținut să-l dea pactului balcanic, din motivul foarte simplu, că el pornește dela *statu quo* pe care Ducele vrea să-l răstoarne; statele semnatare angajindu-se reciproc de a-și respecta frontierele, și de a nu trata izolat cu nici o țară balcanică.

Oricine își poate imagina, că prin acest pact s'a restrins din nou zona de influență a fascismului, ceiace nu putea să nu provoace o explozie de supărare la Roma.

E adevărat, că și Italia a obținut un succes parțial, convingînd Bulgaria și Albania, să nu adereze la pactul balcanic. In Bulgaria, d. Mussolini manevrează cu revoluționarii macedoneni, iar în Albania cu întreg guvernul, care este stipendiatul Romei, în frunte cu regele Ahmed Zogu I.

Succesul Italiei în Balcani, sperăm însă, că va fi de scurtă durată. Opinia publică bulgară se va convinge, că discordia dintre Belgrad și Sofia, artificial alimentată de Palatul Chigi nu servește decît ambițiile fascismului, ș că Roma, luînd locul Vienei dinainte de război, nu poate să aibă prin occtroarea forțată a „simpatiei" sale față de bulgari, decît rezultate nefaste.

PAVEL PAVEL

■

CRONICA ECONOMICA

STRATEGIE IN POLITICA ECONOMICĂ

Mulți ar fi dispuși să creadă poate că — din bună credință sau ținînd să-și afirme ideile pînă la ad absurdum — în materie economică, politica odată fixată, trebuie să urmeze un drum drept, ortodox și rigid, spre deplina satisfacție a ideologiei „investite" în respectiva politică economică.

Firește că în acest caz, se uită complect că economia nu este o speculație științifică abstractă, ci o funcție reală și organică care ca și viața însăși — are nevoie de ajustare, reajustare și armonizare generală cu nevoile elementare ale dreptului la viață.

Pentru ambele cazuri, cînd economia e privită ca ceva real și organic sau cînd e considerată mai degrabă drept „disciplină științifică" de birou și laboratoriu, avem două exemple eclatante: unul cunoscut sub numele de N. E. P. și celălalt reprezentat de partidul liberal din Anglia care nu se îndura să renunțe la secolul trecut și la figura simpatică a părintelui lor... Cobden.

In cazul Rusiei Sovietice, am văzut cum organismul politic, pornit cu înverșunare să creieze o nouă ordine socială și economică, la un moment dat — și ce e mai important, la momentul oportun — a făcut o pauză, un mic armistițiu, spre a-i da răgaz organismului economic să-și revină în fire spre a putea apoi porni din nou la drum în acelaș tempo cu noile măsuri ale politicei economice sovietice.

Această mișcare tactică, această stratagemă paradoxică, nu poate fi totuși privită altfel decît ca o perfect naturală măsură din partea conducerii politice, care cum am amintit mai sus, n'a uitat că economia este și ea vie, este și ea organică, tot atît de mult ca și organismul viu politic, numit cu alte cuvinte, stat.

Pe de altă parte, iată partidul liberal englez.

Personal am luat parte la conferințele publice ale acestui partid, cînd conducătorii săi, în fața publicului căutau să-și găsească o orientare precisă față de valul protecționist și imperialist din Anglia. Am văzut atunci, ce înseamnă cînd oamenii politici sunt învechiți, cînd doctrina unui partid este o stafie ideologică, cînd spiritul lugubru al unei doctrine planează fără încetare ca un duh rău, scoțînd prin acea-

stă perimare, întregul partid din cadrul organic al statului și al națiunii. „Lloydgeorgiști" împreună cu „samneliții", ca Don Quijote cu tovarășul său, transfigurați de patos și durere, cu teroarea adînc întipărită pe fețele lor de frica protecționismului, se luptau în fața maselor... cu sulițe și spade medievale.

O viață întreagă, ei au crezut în idealul libertății individuale, în comerțul liber, în dogma sonoră: laisser-faire. Imaginați-vă, ce tragedie în sufletele lor, cînd dintr'odată o lume întreagă se întoarce dela crezul lor și-i pune în fața antipodului: protecționism și economie planificată și dirijată. Inzadar, „Leul din Țara Galilor", vajnicul Lloyd George, erou al războiului mondial, striga și căuta să convingă masele că lumea întreagă a înebunit. Inzadar, încercase el pe alte căi mai subtile și mai discrete, să convingă farurile conducătoare engleze că eroica epocă a cobdenismului — epoca de aur a Britaniei — nu trebuie sacrificată după cum nu se cuvine să răstorni chipul eroului tău național.

In zadar încercase el în fine să-și țină partidul la un loc, spre a apăra salidar reduta britanică pentru cauza liber schimbistă.

Trecuse totul peste el, par'că n'ar fi existat vre-odată nici Cobden, Lloyd George sau partidul *liberal*. Astăzi, o știm — liberalii sunt ca și inexistenți în politica internă a Britaniei și a Imperiului britanic.

■

Nu știu și cred că nu putem ști dacă strategia în politica economică din America, va fi acelei țări de un folos real.

Dacă vorbim însă de „strategie economică" efectuată într'un stil grandios și pe fronturi imense, nu putem să găsim alte exemple mai strălucite și clasice, decît Rusia Sovietică și Statele Unite ale Americei.

Primul exemplu, îl voiu discuta poate altădată. Dealtfel, în cazul Sovietelor, această strategie nici nu se prezintă în forme atît de violente și variabile. Acolo, curbele strategice se prezintă oarecum condensate și limitate într'un cadru bine trasat de o ideologie și de o formidabilă putere coercitivă și omnivalentă a colectivității și a Statului.

In America însă, politica economică face salturile cele mai formidabile și președintele Roosevelt împreună cu trustul său intelectual, ne dau impresia unui stat major antrenat nu numai în arta strategică propriu zisă, ci și într'o minunată artă de echilibristică.

Sunt state și guverne și aci poate fi încadrată și Uniunea Sovietelor, unde lupta economică se desfășoară compact și concentric ca din citadele și fortărețe, după planuri dinainte stabilite și dinainte trasate. In Statele Unite însă vedem mai

degrabă cum acest atac se desvoltă într'o formă vibrantă și exuberantă, condus de „generalul" Roosevelt și desfășurat prin tactica unor șarje vioaie de cavalerie volantă.

Politica economică de-acolo, acuzată de unii ca pur comunism, demascată de alții ca ipocrit fascism, nu este de fapt altceva decît o *politică de ad hoc*.

Se atacă aci, se atacă dincolo; aripa stîngă bate în retragere spre a întări aripa dreaptă; sau ambele se retrag spre a porni o nouă șarjă violentă, zgomotoasă, spre a-l ului pe dușman, spre a-l demoraliza și a-i stoarce concesiunile ca rezultat al capitulării și al înfrîngerii.

Ce urmărește în fond d. Roosevelt, o știm: refacerea economică și reîntoarcerea vremurilor de prosperitate; injectarea unui virus energetic care să învioreze pulsul economic; stabilirea unui echilibru just între păturile producătoare, muncitoare și consumatoare; agitarea continuă a maselor spre a le ține trează conștiința și determinarea ce-au luat-o de a lupta și de a se încadra în campania de refacere.

Nu importă, pe ce baze ideologice, în virtutea cărui plan și de partea cărui sistem social-politic.

Profesorul Palyi, astăzi poate că cel mai competent și mai în măsură să cunoască mecanismul intrinsec al acestui formidabil atac și laboratoriu economic, de la Universitatea din Chicago, ne dă următoarea caracterizare, care cred că ne redă perfect imaginea Americei de astăzi, în prefacere și'n fierbere:

„Președintele Roosevelt e gata de fapt să ajute libera concurență sau să ia măsuri quasi socialiste; să promoveze inflația sau să se reîntoarcă la o monetă stabilă; să li se dea bancherilor un nou răgaz sau să naționalizeze întregul sistem bancar; să fie conservator sau radical; să ia, în fine, orice fel de măsură care promite să învingă depresiunea economică".

Stabilindu-și pîrghia acțiunilor sale pe problema dificilă, dar capitală, a prețurilor, prin aceea că vrea să mențină puterea de cumpărare a publicului, să stimuleze spiritul de întreprindere și să reducă volumul producției, Președintele Americei, cum am zis, încearcă tot, atacă peste tot, nu se jenează să bată în retragere azi, spre a ataca din nou, mîine. El nu știe ce e dreapta sau stînga; el știe numai să lupte, uitilizînd orice fel de tactică, orice sistem de strategie, orice procedură de intimidare sau terorizare.

Cu o rapiditate uimitoare, el a înființat o sumedenie de organe oficiale cari se ocupă cu comerțul, cari distribuie ajutoare, cari mînuesc milioane de dolari, cari inițiază noi întreprinderi de utilitate publică, cari limitează producția țăranului și a industriașului, cari fixează prețurile, se ocupă

de cumpărări și vînzări, supraveghează bursele și-i scrutinează pe bancheri.

Atac, în adevăratul senz al cuvîntului. Strategie, ca ultimă expresie și perfectă manifestare.

Orice chestiune abordată, se încheie deobiceiu cu o concluzie. In acest caz îl voiu lăsa pe cititor nesatisfăcut, fiindcă închei cu... două întrebări.

Prima, dacă prea multă strategie, sub forma unor hărțuieli continue, nu cumva trece dincolo de limita utilului?

A doua, dacă strategia în materie de politică economică, singură strategia, e suficientă și ajunge să înlocuiască sistemul și sistematica economică atunci cînd îi lipsește coloana vertebrală: ideologia? La prima întrebare, nu putem să răspundem încă, fiindcă nu putem ști cît de mare și cît de departe se practică strategia în America.

La a doua întrebare, n'avem alt răspuns decît acela că *numai* prin „strategie", fără suport ideologic, înseamnă să faci echilibristică; și atunci, oricît de bun și dibaci ar fi jongleurul, odată și odată... farfuria din vîrful baghetei sprijinite pe bărbie, i se va sparge dacă nu în cap, atunci în orice caz în concreta existență a pămîntului.

T. CRISTUREANU

NOTA. — D-l T. Cristureanu, va începe în numărul viitor, publicarea unui studiu documentat asupra raporturilor anglo-romîne din ultimii ani, a perspectivelor cari se deschid economiei noastre naționale prin intensificarea și amplificarea acestor relațiuni și asupra măsurilor ce se impun pentru economia noastră de a face față unor șanse cari nu trebuiesc neglijate sub nici un preț.

Cît de importantă este această problemă rezultă din faptul că astăzi Britania este clientul nostru cel mai bun. Intre statele importatoare de produse romînești, Anglia ocupă primul loc. Iar noi, Romînii, importăm, la rîndul nostru, cel mai mult din Anglia.

CRONICA CINEMATOGRAFICA

NOUL REGIM.

Trec săptămîni întregi fără ca vre-un singur film să merite într'adevăr a fi văzut. Proasta calitate a mărfii aduse la noi în țară este evidentă. Așa încît înțelegeți de ce am rămas uimit cetind într'o gazetă bucureșteană o notă prin care importatorii de filme, plîngîndu-se de noul regim instituit de guvern, amenință populația cu un fel de grevă. Dacă — spun aceștia — li se impune filmul cultural într'o atît de masivă doză, atunci beneficiile lor vor descrește și nu vor mai putea aduce din străinătate tot ce ecranul produce — mă rog — mai „fin", mai la modă, mai excitant, mai fastuos, etc. Este aceasta o amenințare? Credem că nu. Am fi încîntați să se renunțe la drogarea publicului cu toate aceste „finețe". Nu mă gîndesc la efectul moral al filmelor, ci numai la cel estetic. Și mi se pare că mai ales acesta din urmă este dezastruos. O mînă de analfabeți pervertesc zi de zi bunul gust al publicului, fără să mai vorbim de păcatele comise împotriva logicei și limbii romîne. Agramatismul acestor negustori periculoși răsare cu deosebire limpede în articolele de reclamă pe care ei le redactează și le publică — mogenant finances — prin ziare. Astfel am avut prilejul să citesc o notă anunțînd filmul „Liliana", unde — scriau autorii — ni se înfățișază femeia-vampir *„chinuită de vraja aventurilor la care o obligă împrejurările vieții"*. Această superbă cugetare am văzut-o proectată pe ecranul unei săli ticsite de lume, unde nimeni, dar absolut nimeni n'a observat nimic. Am ajuns deci în starea de abrutizare mentală cînd omul nici nu se revoltă, nici nu rîde, și nici măcar nu observă că a spune „vraja la care te obligă împrejurările" însamnă a-ți bate joc de mintea omenească. Un proverb francez spune că limbajul i-a fost dăruit omului pentru a-și ascunde gîndul. I se mai poate găsi o întrebuințare: „vorbirea i-a fost dată omului pentru a batjocori gîndirea"; nu pentru a-și ascunde gîndul, ci — iartă-mi-se expresia — pentru a-l „porcăi". A asista nepăsători la spectacolul unor samsari inculți care tîmpesc populația insensibilizînd-o față de logică și față de orice decență verbală —, este exact ca și cînd am privi fără să cricnim cum cineva prostituează pe cineva din propria noastră familie.

Nu mă refer la greșelile de limbă. Acelea-s alt capitol în

istoria indignării noastre. Ne referim la greșelile de logică și — ceea ce-i uneori acelaș lucru — la greșelile de stil. Îmi amintesc de un film recent unde eram duși la grefa unei judecătorii și ni se prezenta un dosar, pe care în loc să scrie „Testamentul Cutare", scria „In jurul testamentului lui Cutare". Asta pentru că „In jurul"... face eminamente literar. Iată o greșală de stil care e și o greșală de exactitate, făcută de hatîrul unei totale neștiințe în minuirea limbajului articulat. Noi înțelegem pînă la un punct ca un tînăr mag, ca un june mistic — publicist și profet — să vorbească halandala. Dar un negustor onest, un simplu samsar să facă literatură proastă „porcăind" limba romînească și gîndirea în genere, — asta ni se pare revoltător. Tînărul mag nu-i o primejdie. De îndată ce îmbătrînește (și magul romîn îmbătrînește pela 29 de ani), el capătă o sinecură și se retrage la cafenea. Pecînd vînzătorii de filme „activează" pînă la adînci bătrînețe.

Lucrul cel mai grav în toate acestea este că toți comercianții cinematografici din țara noastră sunt convinși că ceeace place Romînului este filmul construit pe bază de excitante sexuale și pecuniare, filmul de „fast-lux" unde femei din ce în ce mai goale înnoată în bogăție, se scaldă în băi de smaragd, dorm într'un pat de aur, beau în pahare de diamant, etc., etc... Și toate astea nu dela început. Căci este absolut indispensabil ca eroina să debuteze prin a fi dactilografă, servitoare, coristă, lucrătoare de fabrică sau incasatoare de tramvai. Dar fericirea — o inevitabilă fericire — face ca ea să întîlnească exact miliardarul care se va excita în deajuns pentru a-i pune toți dolarii la picioare. Luați producția Martha Eggert, Lilian Harwey,Renatte Müller, Magda Schneider, — și aproape tot ce se aduce dela Hollywood la noi; pretutindeni, povestea fetei sărace care exercită asupra sistemului genito-urinar al Domnului Milionar exact influența necesară pentru a trage viața pe sfoară și pentru a truca destinul. Este mai mult decît o întîmplare; este o intenție conștientă. Producători de filme sunt încredințați că publicul are această „Weltanschaũng" potrivit căreia omul se naște cerșetor, dar dacă e femeie și are șolduri apropriate evoluează automat la situația de milionar. Este filozofia bazată pe sex și pe fatalitate, o filozofie a norocului, ieftină, obscenă și — este nevoie oare s'o mai spunem? — complect imaginară. Iar artisticește, — această filozofie se traduce prin tot acel ansamblu de trucuri mimice și regisorale pe care le-am numit „estetica fast-luxului".

Acum înțelegem cît de vizibilă este amenințarea precupeților de filme atunci cînd vor să înfricoșeze pe partizanii filmului cultural. Așa dar, dacă cinematografiștii se supără, atunci odată taie robinetul tuturor „superbelor supercapo-

dopere de lux fenomenal și fast orbitor"? Asta e sancțiunea? Mărturisim că ne-am bucura foarte. Unde e norocul ca importatorii de femei scumpe și goale să se supere în acest extrem de cultural fel?

Publicul romînesc este un public jumătate minor jumătate barbar. Ce dovadă mai bună de instabilitate mentală decît docilitatea cu care a permis cîtorva samsari agramați să-i „formeze gustul" și să-i impună acea „estetică a fast-luxului" de care vorbeam? Un public pe care cîți-va comisvoiajori analfabeți îl pot influența cum vor, este un public amorf, capabil să se orienteze orișicum și orișiunde. Suntem contra coercițiunei în materie de artă, după cum suntem contra împușcării. Dar cînd cineva ne amenință cu moartea, e mai bine să-l omorîm noi decît să-l lăsăm să tragă el. Dacă formarea gustului artistic romînesc a rămas în grija unor curtieri ce nici nu știu să încheie o frază, tot mai bine este atunci să trecem puterea în mîna guvernului. Dacă-i vorba de forță, mai puțin poate fi stricătoare aceea a guvernului, mai ales în materie de cinematograf unde șovinismul — principalul cusur al etatismului cultural — nu poate strica prea mult.

Să li se dea Romînilor filme culturale, adică filme „plicticoase". Să se desvețe publicul romînesc de a se mai „plictisi" la spectacolele unde nu ni se descriu peripețiile genitourinare ale unei femei fatale sau domnișoare 100%. Să se dezobicinuiască lumea de a veni la cinematograf pentru a asista la povestea falsă a norocului și la mirajul unor istorii care nu se întîmplă niciodată în viața reală. Să evolueze gustul publicului — așa cum a evoluat în literatură dela foiletonul cu „mii de bombe" la romanul englez contemporan. Dorim din toată inima ca publicul nostru prin filmul „cultural" să piardă prostul obicei de a adormi de îndată ce nu i se arată un sîn gol, un șold în exercițiul funcțiunei sau un milionar peste noapte. Așteptăm cu un nespus interes începerea noului regim.

D. I. SUCHIANU.

REVISTA REVISTELOR

R O M Î N E

Familia, Martie 1934. Vechea revistă a lui Iosif Vulcan, a reapărut într'o frumoasă înfăţişare, sub îngrijirea unui grup de tineri scriitori.

Trebue lăudat nu numai efortul pentru tipărirea unei reviste bune, ci şi încercarea de a contrapune publicaţii serioase, gazetelor şi revistelor străine, al căror primat stărue încă la graniţa de Vest.

Redactarea unei reviste, acolo, este şi astăzi tot „o luptă", cum dureros mărturiseşte cuvîntul de introducere al *Familiei*.

Pe lîngă colaborarea din Capitală, a d-lor Horia Furtună, Al. T. Stamatiad, Octav Şuluţiu, George Acsinteanu şi Ernest Bernea, cîteva nume remarcabile trebue să fie reţinute din paginile acestei reviste.

Despre criza presei din provincie, d. A. Cosma-Junior, înseamnă judicioase observaţii, care pot alcătui un îndreptar pentru gazetarii noştri de oriunde. O cronică bogată şi mai ales bine scrisă, încheie primul număr al *Familiei* întinerite.

■

Viaţa Bucovinei, Martie 1934, aduce un bogat material economic, social şi cultural, atît de interes regional cît şi general. In „Regionalism", d. T. Cristureanu face o justă analiză a acestei probleme, iar d-nii Pavel Pavel şi N. Tatu, atacă cu multă vioiciune, unele din cele mai acute probleme externe.

Pe lîngă interesantele contribuţii ale unor scriitori bucovineni tineri, ca Mircea Streinul, E. Ar. Zaharia şi alţii, merită să fie relevată cronica internă, culturală şi socială, variată şi instructivă.

■

Pămînt şi suflet oltenesc este o bibliotecă ce apare bilunar, cu pagini reprezentative din scriitorii actuali pe care i-a dat Oltenia. Sîrguinţa d-lui N. Plopşor, iniţiatorul şi conducătorul acestei publicaţii, este lăudabilă.

Din textele primite la redacţie — Const. Jaleş, I. C. Popescu-Polyclet şi H. Dobridor, — desprindem aceste aspre incrustaţii din lirica d-lui Dobridor:

„E'n lucruri cîte-un suflet
şi cîte-un epitaf;
Dar tot mai stă medalia lor pură,
Ca un portret pe care s'aşternură
Egal: un strat de timp şi-un strat
de praf.

„Culegi în ochi imagini şi foşnete'n
ureche;
Şi de te uiţi în viaţă mai de-aproape
Vezi numai umbra ta plutind pe ape
Ca o meduză moartă; nepereche

„In minte se usucă lumina din
afară
Ca'ntr'o carafă veche trandafirii;
Tu, răsucind un ritm pe nervii lirii,
Ii dărui floarea sfîntă şi amară.

„E'n lucruri cîte-un suflet şi cîte-un
epitaf;
Imaginile seacă şi se prefac un
gînd;
In viaţă şi'n fîntînă vezi umbrele
pe fund
Ca silaele şterse'n oglinzile cu
praf".

Figuri reprezentative dela noi. Sub acest titlu, Sindicatul Presei Romîne din Ardeal şi Banat tipăreşte o serie de cărticele menite a face cunoscute personalităţile gazetăriei de peste munţi. Din monografia asupra regretatului Vasile Goldiş, scrisă de d. Ion Clopoţel, cităm acest succint portret:

„Inalt, robust, impunător, plin de

prestanţă, brunet, meditativ, sobru, cu chipul niciodată turmentat de dureri sau bucurii, veşnic egal şi măsurat, taciturn, d. Vasile Goldiş pare un raţionalist în stare să se abstractizeze, să se ridice din pulberea frămîntărilor comune. In dosul acestei măşti nemişcate şi stăpînite eroic, însă bate un suflet neodihnit, un dinamism clocotitor. E prototipul omului dela şes: potolit la suprafaţă, însă capabil de mişcări iuţi, de hotăriri fulgerătoare, de avînturi extraordinare...

Scrisul d-lui Goldiş se caracterizează printr'o vigoare şi preciziune a termenilor cum rar se întîlneşte peste munţi. Publicistica politică este o îndemînare, o artă de a întrebuinţa un vocabular erudit, de termeni tehnici. Un atare vocabular poseda în mod deplin d. Vasile Goldiş. Şi printre datoriile monografiştilor săi va fi şi aceasta, de a se stărui asupra frumuseţii specifice stilare ascunse în ziaristica d-sale, în sociologia sa politică...

„De cîte ori citeam manuscrisul d-lui Goldiş, de atîtea ori aveam impresiunea, că acele cuvinte nu sunt scrise, ci sunt rostite. Conformaţia frazei, gradarea argumentelor, tonul tot mai convingător şi apăsat, denunţau imediat pe oratorul pregătit să mişte, să mobilizeze, să solidarizeze. Respecta modul său particular de a începe un discurs cu glas moale şi scăzut, pentru ca apoi vocea să urce şi să crească treptat în volum, confiscînd atenţiile şi electrizînd voinţele".

■

Revista germaniştilor Romîni, No. 1, 1934. A părăsit, se pare, unele preocupări ce se strecurau în cronica sa, ţintind promovarea unei ideologii politice de provenienţă străină şi mai ales primejdioasă ţării noastre.

Caetul ultim e închinat complexei figuri a poetei, prozatoarei şi gînditoarei Ricarda Huch, la jubileul de 70 ani, sărbătorit de curînd.

Despre traducerile în germană din Eminescu, d. Ion Gherghel scrie un studiu, cu prilejul publicărei unei noui tălmăciri datorită d-lui V. Orendi-Hommenau.

Sunt interesante cercetările d-lui Victor Morariu în ce priveşte soarta *Luceafărului* tradus în nemţeşte, pe care autorul acestui articol le rezumă astfel:

„Fiind vorba de „Luceafărul", această piatră de încercare a traducătorilor, cu subtilităţi ce nu se pot tălmăci decît de către spirite congeniale, cu o muzicalitate specific eminesciană ce nu se lasă să fie turnată în formele oricărei limbi străine, cu o bogăţie de imagini ce constitue farmecul principal al originalului, farmec ce nu-l regăsim decât parţial în cele mai norocoase traduceri, pe când în altele este aproape dispărut, credem că nu va fi lipsit de interes să dăm, în rezumat, rezultatele cercetărilor d-lui Victor Morariu, privitoare la cei patru traducători ai „Luceafărului", cu scopul de a ne face o ideie cît mai lămurită despre calităţile sau neajunsurile ultimei traduceri tipărite ce o datorăm d-lui V. Orendi-Hommenau.

Intiiul tălmăcitor, dela sfîrşitul veacului trecut, — Edgar von Herz, — nu se ilustrează nici prin preciziune nici prin temperament poetic. Trăsătura fundamentală a traducerii sale este jertfirea imaginilor poetice şi substituirea lor prin idei abstracte, incolore, arbitrare adeseori, ce nu pot să contribue decît la slăbirea efectului. Herz are, cei drept, şi unele momente bune de inspiraţie, redînd textul adecvat. De cele mai multe ori însă recade în prozaism şi libertatea prea mare ce şi-o ia îl duce la superficialitate şi inexactitate. Astfel prima traducere a poemei „Luceafărul" este o încercare neisbutită.

Traducerea a doua — datorită lui Schroff — se poate caracteriza printr'un singur cuvînt: *exactă*. E adevărat că i se întîmplă şi lui Schroff să greşească fundamental sensul (de ex. în str. 16 locueşte trestiile cu mlăzi de salcie). Se mai întîmplă să greşească şi el vreun accent sau să neglijeze vreo imagine. Şi lui îi scapă multe nuanţe poetice subtile, şi el cade uneori în greşeala abstractizării. Şi el tălmăceşte pe alocuri liber, dar se străduieşte să ne deie imagini echivalente. Caracteristica

generală a tălmăcirii sale rămine însă *exactitatea*, insușire ce slăbește, ce-i drept, farmecul poezii. Totuși traducerea lui Schroff reprezintă un progres considerabil față de prima încercare.

N. N. Botez nu respectă rima din original: *a b a b*, ci o modifică in *a b c b*. Alte păcate mărunte ale rimei găsim și la el. E mai puțin exact decît Schroff și uneori limba sa germană lasă de dorit. Dacă uneori neglijează și el imaginea poetică, alteori îl vedem foarte preocupat de redarea detaliilor pitorești, imbogățind chiar tablourile cu elemente izvorite din imaginație proprie. Multe pietre de încercare din poemă le rezolvă Botez mai bine decît toți ceilalți (de ex. cînd traduce „mai nu vrea și mai se lasă" prin „Und wehrt sich noch un lässt es doch zur Hälfe schon geschehen"). Dar nu regăsim nici la Botez farmecul conciziunii din original uzând de elemente poetice, ca de ex. postpunerea adjectivului atribuit, aliterațiunea etc.. N. Botez dă dovada că e insuflețit de un remarcabil spirit poetic. Astfel tălmăcirea sa, in general mai puțin exactă decît a lui Schroff, are meritul să fie mai poetică. E o traducere *liberă* în înțelesul bun al cuvintului.

Cea mai isbutită tălmăcire a „Luceafărului" este însă — după constatările competente și obiective ale d-lui V. Morariu — a patra, izvorită din condeiul lui Reinhold Scheibler. Nu redă nici el originalul întotdeauna adecvat. Observăm și în traducerea sa unele umpluturi metrice și dăm și peste cîteva inadvertențe de sens. Totuși, față de prestațiunile celorlalți se evidențiază aproape la fiecare strofă superioritatea relativă a lui R. Scheibler. Văzindu-l mereu triumfînd, mereu înălțindu-se de-asupra celorlalți tălmăcitori, deși nu e ireproșabil nici textul traducerii sale, deși vedem adeverindu-se și aici teoria intraductibilității capodoperilor literare, totuși avem mulțumirea sufletească să apreciem o muncă iscusită, pricepută, frumoasă. Traducerea lui Scheibler se poate considera astfel o traducere *bună* cu toate micile ei neajunsuri. Deși în deplină libertate, el pătrunde și redă fidel ideile și imaginile din poemă, într'o limbă frumoasă, muzicală, avintată, poetică".

■

Gînd romînesc, Martie 1934: *Ilariu Dobridor:* Degradarea inteligenței„ *Victor Papilian:* Matternitate (nuvelă); *Gherghinescu Vania:* Moartea lăstunului (versuri); *Ovidiu Papadima:* Miracolul modern; *Al. Dima:* Ilarie Chendi; *Ștefan Meteș:* Domni din principatele romîne pribegi în Transilvania; *Ion Chinezu:* „Intoarcerea din rai" de Mircea Eliade.

Cronici literare, externe, școlare, politice, cărți și reviste.

S T R Ă I N E

Pentru muzică.

„In Franța, subvenția dată Operei a fost ridicată, pe rînd, dela 800 de mii de franci, la trei milioane, iar dela trei milioane, la nouă milioane de franci. Societățile pentru organizarea concertelor se înmulțesc și un public intr'adevăr muzical se ivește de pretutindeni, inlăturînd tot ceeace nu este muzică pură. Și nume ca acelea ale lui Ravel, Schmitt, Roussel, Paul Dukas pășesc cu cinste pe calea deschisă de arta lui Debussy, iar operele lui Massenet, Franck, Saint- Saëns nu-și pierd nimic din valoarea lor. Pe de altă parte, o pleiadă de tineri îndrăsneți, ca Darius Milhaud, Poulenc, Samazeuilh, se avintă în formele cele mai noui.

In Germania, Statul cheltuia, pînă acum doi ani, 4 miliarde de lei cu subvențiile pentru muzică. Figura lui Richard Strauss rămine ca un punct de reper în evoluția muzicală, pe cînd Hindemith înfruntă ultramodernismul. Vin apoi figurile destul de interesante ale lui Berg și Seönberg în Austria, și aceeea a lui Krenck în Cehoslovacia.

In Rusia, după eminenta figură a

lui Strawinsky, urmează Prokofieff; o proaspătă școală simfonică a început să se afirme, sub dominația tînărului Markevitch, care impresionează prin geniul său în invențiune ca și in formă.

In Rusia, de altfel, pasiunea pentru muzică a fost totdeauna vie, în toate clasele sociale. Schimbarea regimului politic n'a îndepărtat tendința aceasta.

Trebue să recunoaștem că Regimul sovietic s'a îngrijit în mod deosebit, de educația muzicală în școli, în teatru, în concerte și'n cinematograful sonor.

In organizarea teatrelor, Sovietele au imprimat ideologia lor prin puterea absolută a regisorului. Acesta alege și operele. El este președintele unei societăți alcătuite din actori, scenografi, croitori, electricieni, precum și o delegație de spectatori. După ce opera a fost aleasă, regisorul se îngrijește de toate mijloacele prin care se poate pune în valoare caracterul estetic, educativ și social. După ce a obținut aprobarea acelui mic consiliu, regisorul rămine învestit cu puteri nelimitate. Autoritatea lui este absolută. Insuși autorul trebue să-l asculte, introducînd modificările pe care le cere regisorul. Negreșit că tot acesta conduce scenografia și costumele, supraveghind și dând îndrumări pentru interpretare.

Trebue să recunoaștem că absolutismul acesta a dat rezultate uimitoare. Sunt negreșit, și abuzuri, dar teatrul din Republica sovietică se află într'o eră de prosperitate și de perfecțiune minunată.

Teatrele sunt astăzi în număr de 819, dintre care 64 numai la Moscova. Nu este țară în care teatrul să fie mai respectat și mai onorat decît în Republica sovietelor...

Elveția ne-a dat pe Bloch și pe Honegger. Ungaria aduce o strălucită contribuție prin Bartok, Dohuanyi, Hubay și Kodaly. Polonia este reprezentată de Jorighen, Lunssens, Quinet, Schoemager, De Vocht și alții. Chiar în Statele Unite începe a se ivi o interesantă școală de simfonii și opere. Iată cîteva nume: Janssen, Hanson, Copland, Sessions și alții. Aici însă, criza economică a împiedicat desvoltarea instituțiilor teatrale și muzicale care sunt susținute îndeosebi de particulari. Pentru concerte rămin însă orchestre de primul rang.

In Anglia, Beecham a făcut sforțări uriașe pentru organizarea unui teatru liric național, înzestrat cu subvenții mari, pe care îndreptățit este să le socotească absolut necesare în desvoltarea unui teatru liric. Muzica corală se afirmă din ce în ce mai mult și în această privință sunt însemnate asociațiile din Birmingham". (*Nuova Antologia*, 1 Aprilie 1934).

■

Germania pregătește desarmarea?

„Se știe că începînd din Octombrie trecut, Germania a primit din Olanda un numeros material foarte important, menit fabricațiilor de război. Cercetările întreprinse în laboratoarele militare și în uzinele de războiu... au avut ca rezultat sta- cu totul nou. Este cunoscută forța bilirea prototipurilor unui material industrială a Germaniei și de aceea nimeni nu se poate îndoi de faptul că Reichsheer-ul va fi în scurt timp înzestrat cu materialul de care are nevoie. Unele informații, venite de acolo, ne îngădue să afirmăm că fabricațiile de războiu s'au intensificat în ultimele luni, și că începînd din Ianuarie, Germania dispune de material de artilerie și mitraliere pentru înarmarea a *douăzeci și unu* de Divizii! Germania a sustras apoi vreo 3000 de tunuri investi- tiilor Comisiei de control. Astfel, va putea înarma nu numai 21 de Divizii cu cîte 120 de tunuri fiecare, ci va fi în stare să constitue o artilerie pentru corpuri întregi de armată, precum și o rezervă generală importantă...

De curînd, trupele Secțiunilor de Asalt au primit livrete militare și foi de mobilizare, care lasă să se întrevadă rolul pe care-l vor avea aceste formații în cazul unui conflict".

(*Mercure de France*, 1-er Avril 1934).

■

Istoria şi romanul.

„O distinsă conferenţiară vorbea de curind despre acele romane scurte, apărute în mare cantitate între 1920 şi 1930, şi în care autorul, de obiceiu tinăr, povesteşte experienţele sale din viaţă. Un roman de acest fel, era foarte rar urmat de un al doilea. Scriitorul, după ce pusese în prima carte tot ceeace simţise, era epuizat pentru multă vreme. Conferenţiara, printr'o argumentare ciudată, opunea pe romancierii amatori romancierilor profesionişti, spunînd că aceştia din urmă, cunoscîndu-şi meseria, pot să creeze, la nesfîrşit, noui personagii, pot inventa situaţii noui şi da opere care să nu fie ameninţate unei dispariţii imediate.

Dacă această teorie este justă, cum se explică atunci că unele din capodoperele literaturii franceze, *La princesse de Clèves*, *Dominique*, *Adolphe*, sunt operele unor amatori, în care autorii nu-şi propun altceva decît să vorbească de propria lor persoană, zugrăvind întîmplările lor, pe care abia dacă le transfigurează puţin.

In realitate, meseria nu trebuie luată în seamă în această privinţă. Sensibilitatea este totul. Şi dacă operele citate au ajuns pînă la noi, aceasta se datoreşte calităţii emoţiei pe care o deşteaptă în noi...

André Billy pretindea într'o cronică, că veritabilul romancier scoate din neant creaţiile sale şi că romancierii moderni, cari se aşează, mai mult sau mai puţin în scenă, nu sunt adevăraţi romancieri. André Rousseaux a rostit aproape acelaş lucru. Georges Duhamel însă se ridică pe bună dreptate, împotriva acestor păreri. „Nu accept întru nimic, scrie el, pe creatorul olimpian, care-i absent în operă. Creditorii din *Marcadet* sunt creditorii lui Balzac, iar *Comedia umană* este ca şi viaţa autorului, o lungă dramă a banului. Smerdiakov şi principele Muichkin sunt epileptici amîndoi ca şi Dostoievsky. Şi Flaubert ? „La Bovary, c'est moi!" Şi Conrad, care se preumblă visînd printre toate personagiile sale ?

Viaţa pe care o aflăm într'un roman este viaţa refractată de o sensibilitate. Intr'un roman găsim, în mic, istoria întregei omeniri, cu nădejdile, neliniştile, pasiunile, durerile, măreţiile şi slăbiciunile ei. Nu rămîne îndoială că această umanitate, am spune sintetică, este mai adevărată, mai reală decît aceea pe care ar zugrăvi-o istoricul sau memorialistul. De aceea, dispreţuind romanele şi necitindu-le, înseamnă să pierdem contactul cu viaţa, să nu voim a avea o largă viziune a universului".

Le Mois, 1-er Février—Mars 1934)

1934. ANUL XXVI. 30 APRILIE No. 8

Viaţa Romînească

REVISTA DE LITERATURA ARTA ŞI IDEOLOGIE

REDACŢIA / STRADA CLEMENCEAU, 9

VIAȚA ROMINEASCĂ

REVISTĂ BILUNARĂ

București, Str. Clemenceau, 9

ANUL XXVI

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . Lei 250

Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . „ 500

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . Lei 300

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal administrației din București, Str. Clemenceau No. 9.

Administrația.

Viața Romînească

DECADEREA FORMELOR

MIHAI D. RALEA

In cartea sa asupra „Risului" Bergson, pentru ca să evidențieze teoria sa, după care comicul e o aplicare a unui fenomen mecanizat pe un fond viu povestește o anecdotă caracteristică pentru formalismul excesiv al mentalității birocratice. Un vapor naufragiase unde-va aproape de coastele Bretaniei. Un călător care știa să inoate s'a dezbrăcat, a sărit în apă și cu mare greutate, sleit, gol și înfrigurat a ajuns la țărm. Dar abia a pus piciorul pe pămînt, iată că a și sosit vameșul. Și cu o voce de o rară candoare a invitat numai decît pe omul în pielea goală la vamă ca să spue dacă n'are ceva de declarat. Imbecilitatea beoțiană a atumatismului funcționăresc desigur. Dar și semn al unei epoci în care legile erau legi și formele forme. Astăzi în cele mai rigide țări, legea a încetat de a mai fi un postulat axiomatic, sacrosant, un principiu de esență divină, care trebue acceptat așa cum este, fără interpretare posibilă. Legea a devenit azi, aproape pretutindeni, un pretext de discuție. Apelurile sunt multiple și jurisprudențele infinite. Am putea deosebi două tipuri de civilizație: civilizație cu legi și civilizație cu jurisprudențe.

Vechiul drept roman, rigid, autoritar, imuabil a însemnat domnia nesdruncinată a formalismului. Dreptul roman din ultimii ani ai imperiului a fost invadat de buruenile controverselor, al exegezelor. „Jus gentium" larg și umanitar a înlocuit legea civilă implacabilă și definitivă a vechilor timpuri patriarcale.

Țările și epocile bine închegate, unitare și organice posedă puternice osaturi juridice. Cum apare criza în Drept, apare și stigmatul transformărilor, decadențelor ori revoluțiilor. Juridicismul e barometrul stabilității lor, diagnoza soliditășei societăților. Astăzi Dreptul nu mai are prestigiu. Majestatea imuabilă a statuilor legate la ochi, care împart fără slăbiciune și fără umanitate legea, nu mai impune nimănui. Conduita juridică ne apare ca ceva perimat, găunos și sclerozat. Ca ceva contrar vieții, contrar realităților vii, mereu schimbătoare. Și fiindcă cadența istoriei e accelerată pînă a lua și răsuflarea omenească, nu mai avem ce face cu codurile, bune pentru realități astăzi depășite. E adevărat că flora abundentă a legiuirilor speciale ineacă, acopere cu totul utilitatea codurilor, rămase doar ca îndreptare vagi și gene-

rale pentru principiile fundamentale ale mentalității juridice. Ele nu mai oferă azi decît exemple, analogii de cum ar trebui să se judece. Puțină lume, din cei care intentează procese se mai judecă după codurile civil și comercial. Legile conversiunii, chiriilor, concordatului preventiv, moratoriilor de tot felul modifică mereu substanța plastică a regulilor juridice. Procesul uriaș de fecunditate legiferativă a tuturor parlamentelor din lume arată cum materia reglementărilor în raporturile dintre oameni e veșnic prefăcută. Ne plîngem și acuzăm mereu corpurile legislative că fabrică zeci de legi pe zi... Dar nimeni nu se gîndește că vina aceasta nu e numai a superficialității guvernelor ci o stare mereu fugitivă, mereu mobilă a realității sociale.

In aceste condiții, urmează clar, că nici o formă de viață fixă nu poate persista. Ceeace se întîmplă în lumea juridică — prin excelență formalistă, — se întîmplă în multe alte domenii: formele sunt pretutindeni în decădere.

A ajuns o lamentare comună lipsa de educație, de maniere — cum se zice —, a tinerii generații. Politeța alambicată și subtilă pare comică. Etichete ca în timpul lui Ludovic al XIV-lea ori a Regenței ar umplea lumea de mirare și dispreț. Măcar canoanele formale ale părinților noștri, cu regulile de „savoir vivre", cu codurile purtărilor elegante, după care se făceau anumite vizite, se ofereau flori, felicitări, se saluta într'un anumit fel o persoană și într'un altul altă persoană, toate acele maimuțării și nimicuri delicioase care se executau după un ritual frequent pînă și la mahala și care făceau viața ceva mai complicată, ne par inutile și cel mult tolerabile pentru parfumul lor de naivitate istorică. Generațiile ultime sunt năvalnice și bădărane, trăiesc direct, brutal și fără nici o regulă. Delicateța, aluzia, rezerva, discreția dispar pe fiecare zi. O conduită robustă, cinică, temerară, dusă de instincte, de umori, de capriciu a înlocuit bătrîna politeță. Biata baronă Staffe care scria altă dată coduri de „savoir vivre" împrăștiate în sute de ediții, n'ar mai avea azi nici un cititor. Bătrînii nu mai sunt respectați, cuvîntul dat pare o povară puerilă, copiii s'au emancipat, profesorii sunt huiduiți, la cea mai mică rezistență, femeile expulzate din privilegiile lor oferite de un cavalerism de mult îngropat. Conversația, viața de salon, comicării pendante din ale timpuri.

Dar iată ce se petrece și în artă. Altădată genurile erau codificate. Un roman era un roman și o dramă o dramă. Criticii răbdători și conștiincioși de la Boileau la Villemain, la Brunetière și pînă la Maiorescu au obișnuit să cheme lucrurile pe numele lor. Cine mai respectă azi genurile? Totul e confundat, amestecat. Esseul, gen prin excelență hibrid, a

triumfat, iar romanul conține de toate, ca un fel de enciclopedie epică a timpului. Stilul lucrat nu mai contează „Ecriture artiste" care a entuziasmat secolul trecut e considerat ca ceva artificial, făcut, elaborat. O literatură directă, brutală, spontană înlocuește chinurile divine ale unui Flaubert, Anatole France ori Barrès. A rămas izolat, într'o restrînsă aristocrație ca un semn demodat al altor timpuri — un Paul Valéry.

Să mai considerăm încă un exemplu. Dintre toate disciplinile filozofice, dintre toate mijloacele de discuție ideologică, dialectica logică e în criză. In polemici și confruntări de idei, instrumentul principal de luptă, raționamentul, e în afară de întrebuințare.

Să ne aducem aminte de polemicile de la sfîrșitul secolului trecut. Felul cum polemizau socialiștii, Karl Marx sau Engels față de adversarii lor, Clemenceau ori Jaurès, sau la noi Gherea cu Maiorescu ori G. Ibrăileanu în campaniile sale. Regulele strict formale ale jocului logic erau respectate. Adversarul era minat cu o strategie deosebită ca la jocul de șah către un impas final. El era strivit în artificii abile. Sofismele sale surprinse după toate canoanele aristotelice. Polemicile s'au schimbat acum. Citiți pe Léon Daudet, modelul actual al polemicei, din țara cea mai polemică. Invectiva, apelul la sentimente, afirmația pură, insulta și amenințarea, toate sunt utilizate. O singură armă e lăsată la o parte: duelul logic, confruntarea, bătălia după tipicul formal al gîndirii.

O adîncă transformare s'a efectuat și în ce privește atitudinea față de trecut. Tradiția, datinele, moravurile sunt în genere forme fixate, fără conținut sentimental direct ci doar asociativ. In iureșul transformărilor, în nevroza tuturor reînoirilor, în goana după modernism, nimeni, decît doar dintr'o superficială și diletantă atitudine artistică, nu mai păstrează respect pentru aspectele moarte ale vieții de altă dată. Conformismul cu ceeace au făcut strămoșii nu mai încălzește și nu mai entuziasmează.

■

Cînd Aristot descrie dialectica „entelevcheilor" sale, după care mișcarea neîncetată a existenței tinde de la virtual la real, dela latent la exprimat, dela inform la consolidat și configurat, el se situiază în istoria filozofiei ca un precursor al lui Bergson. Acest din urmă gînditor a arătat că nimic în lumea aceasta nu e săvîrșit, ci în săvîrșire, nimic nu-i fixat ci în fixare, în devenire, „rien n'est fait, mais en train de se faire". Cînd pentru o clipă, care pentru noi constitue iluzia prezentului, un aspect definitiv, o configurație oprită în loc, o încremenire, fixează cursul curgerii universale, existen-

ța ne apare moartă, amorțită. Lucrurile nu se pot păstra decît
prin forma lor. Forma e ceva conservator. Caleidoscopul de-
miurgului care conduce lumea aceasta se poate opri un mo-
ment la o anumită figură. Dar în timp ce abia percepem pe
aceasta, liniile ei s'au strîmbat, conturul ei s'a deformat și o
altă formă se indică să-i ia locul. Forma e apanajul bătrîne-
ței, al fixărei, al sclerozărei. Fondul e al tinereței veșnic
schimbătoare. Ca să poți obține permanență, fie și măcar în-
tr'o scînteiere instantanee de durată, trebue să modelezi lu-
crurilor un aspect, un desen precis. Deaceia bătrînii au carac-
ter precis, individualitate bine închegată. Din contră, tinerii
n'au limită sufletească, sunt fugitivi, mereu alții, perfizi fără
voia lor în afirmarea vieții care-i antrenează mereu la alt-
ceva. Deaceia popoarele vechi, bătrîne, au stil cultural pro-
priu: Chinezii și Francezii sunt mult mai bine definiți decît
Germanii ori Rușii. Epocile de fermentare, ca aceia a noastră,
n'au încă caracter precizat. Acum două trei decenii, omenirea
se simțea consolidată. Era mulțumită de valorile pe care le
creiase, admitea ierarhia lor, respecta semnificația lor. Astăzi,
toate aceste valori se nărue una după alta. O lume nouă se ză-
mislește în pîntecele istoriei. Pentru a putea realiza revoluția
e nevoe, în primul rînd, să disprețuim formalismul, să evităm
procedura și canoanele și toate domeniile spiritului, pentru
ca gestațiunea să se poată înfiripa liberă și nestînjenită de
nimic. Formele sunt coaja oului. Ca să poată ieși, puiul o
sparge cu ciocul. In perioada noastră de fermentație nouă,
orice manieră, orice cod, orice canon ni se par zăgazuri ar-
tificiale, inventate înadins ca să necăjească și să înăbușe pro-
cesul de întinerire al lumii. Ceeace pentru înaintașii noștri
constituia securitate și previziune, pentru noi apare ca as-
fixie.

MIHAI D. RALEA

INTIMPLARE CU INGERI ȘI SFINȚI

T U D O R Ș O I M A R U

A tras după el poarta străjuită de sfinți și îngeri — și a descins în vale, fulg, ca să se înfrățească cu porumbul și macii. Descărnat și ușor părea că scoborîse cele șapte vămi ale văzduhului — după ce lăsase în fiecare, obol — o parte din propriu-i trup. Și cum plutea, aerian aproape, contactul picioarelor părintelui Deodat cu pămîntul avea ceva din fluturarea aripilor de înger și din pasul înaripat al dănțuitoarelor cari par că sfidează legile greutății.

Inaintea lui șoseaua se pierdea pe după coline ca drumurile destinului și arșița — deși era în început de dimineață — topia galbenul grîului și piatra drumului în aceiași căldură prăfuită.

Era prin postul Sfintei Măria, cînd ploaia refuză să cadă nechemată, iar strigările ei se fac cu rugăciuni preoțești și dansuri de paparude nebune. In acea vară însă moliftele sfinților și jocul sălbatec și gol al țigăncilor se dovediseră deopotrivă de inutile — ca și cum religia se cartelase cu vrăjitoria spre a alunga minunea de pe lume. Iar sufletele țăranilor secase, în acea vară, de neîncredere, ca piatra. In această dimineață chiar, soarele se sculase pentru a șaizecia oară dezolat pe un cer fără măcar un nor care să-i pună cursa cotidiană la adăpostul indiscreților. Și tot pentru a șaizecia oară, în această dimineață, starețul mînăstirii alergase spre chilia părintelui Deodat, ca să-i spună în loc de bineţe:

— Părinte, se prăpădesc caii de nemîncare...

Pentrucă mai puțini filozofi decît oamenii și cămilele deșertului, caii din dealurile Vîlcei credeau că destinul lor rezidă într'o masă copioasă și tînjau după plăceri pe cari filozofii le consideră josnice.

Părintele Deodat / care le veghea pășunea — se simți deodată mic în fața starețului. Primul lui gest, în fața mîniei deslănțuită a superiorului — trebue să-l fi încercat și Daniel dînd ochii cu leii din groapă — și pentruca reproducția să fie și mai fidelă, Deodat se oferi, resemnat, pradă. Doar atît, mai ridica mîini sbîrcite spre cer ca și cum implora albastrul să coboare și să depună mărturie:

— Ce-s eu de vină, părinte Stareț?

Și-atunci minunea, care se refuzase rugăciunilor preoțești și danțurilor svăpăiate de paparude — se împlini: o ploae de sudălmi și ocări țîșni din gura starețului — o ploae din care, bucăți de grindină, răsunau:

— Banditule... mi-ai omorit caii... bunătate de cai... podoabă de cai... banditule... ai să mi-o plătești...

Iar sub grindină — umilit de atita nedreptate și furie, părintele Deodat se curbă înfrățind firele din barbă cu bălăriile pămîntului.

Fu convenit intru tîrziu ca părintele Deodat — deși bătrîn și neputincios — să ducă mîrțoagele, hăt departe, la o pășune aproape uitată a mînăstirii. Și iată-l acum, coborînd plutind aproape — posac și descărnat, plîns și străveziu — cu caii costelivi după el — jalnică escortă.

Cum mergea așa cu drumul, se simți de-abinelea vinovat. Poate că starețul avusese dreptate: era un bandit. El — și numai el — cu încăpățînarea și bătrînețea lui — îi omorîse, transformase bunătatea de cai în niște mizerabile ființe. Dacă nu și-ar fi ocrotit bătrînețele și blestematele de picioare, dacă dintru început ar fi dus caii în această depărtată și plină de promisiuni pășune — nu ar fi avut acum, în urma lui, două animale costelive și înfometate — cari se clătinau și întindeau capetele dezamăgite spre șanțuri. Sfios, părintele Deodat, murmură un „Iartă-mă Doamne" — apoi prinse să dojenească animalele cu duhul blîndeții. Il apucă de-odată o milă imensă de foamea lor — de foamea tuturor animalelor și de setea pămîntului și se gîndi că numai Dumnezeu — dacă ar vrea și ar ști — ar putea face ceva. Dar unde să-l caute — și unde să-l găsească pe Dumnezeu? In biserica mînăstirii acolo, pe tindă — unde se urcase cu barba lui albă — Deodat îl provocase degeaba la vorbă. Și în chilia lui, seara, sufletul lui Deodat se deschisese să-l primească zadarnic. Doar părintele Ilie, fostul vecin de chilie, vorbise cu Dumnezeu. O spusese însuș starețul la moartea părintelui: „Dumnezeu i s'a arătat lui. Dumnezeu i-a ascultat ruga și s'a îndurat". Părintele Deodat mai vede și acum pe părintele Ilie întins în sicriul de brad — cu mîinile cruce ca să poată fi sărutate — și își spune că desigur, Ilie fusese un sfînt, dacă Dumnezeu primise să i se arate și să îi asculte ruga. Poate că Domnul coborîse în chilia lui — părintele Deodat își aduce acum bine aminte că auzise prin zidul despărțitor cuvinte nedeslușite, crîmpee de rugă și mulțumiri bolborosite în miez de noapte — sau poate i se arătase Domnul în biserică — singuri ei doi fiind — cînd călugărul rămînea să stingă luminările vecerniei. Deodat știe din poveștile călugărilor că Dumnezeu poate să se arate oamenilor și că sufletul lor trebue să fie gata, în orice zi și la orice ceas, să-l primească, să-l recunoască și să-l asculte. Aceasta i se întîmplase părintelui Ilie — și ce moarte frumoasă avusese! Ii veniau lacrimi în ochi părintelui Deodat la gîndul că și el ar putea muri ca Ilie; că mîinile lui butucănoase și cră-

pate vor fi sărutate de călugări și că însuș starețul care îl umilise și îl ocărîse azi — va face plecăciune și își va lipi buzele păcătoase, în umilință, cerșind iertare — de mîinile lui. Deodat simte bucurii de demon gîndind la uimirea părintelui stareț — la ispășirea lui, cînd va trebui să recunoască: „fraților, părintele Deodat e un sfînt. Domnul i s'a arătat lui — și el a vorbit cu Domnul — și Domnul l-a ascultat. Ei, da..., dar unde să-l găsească pe Domnul, unde să-i vorbească? „Pămîntul acesta, pe care îl privesc — gîndește Deodat — crapă de sete, caută ploae — și în ploae caută și el pe Dumnezeu. Iar sufletul meu e însetat de Dumnezeu ca pămîntul de apă". Erau doi tovarăși cari ridicau fețe coapte, brăzdate și rugătoare spre cer. Și Deodat — neputincios — cum călca ușor pe pămînt — ca să nu-i facă o durere în plus — îngînă un psalm rămas de demult prin minte:

Lîncezește sufletul meu după ajutorul tău
Zicînd: Doamne cînd mă vei mîngiia.

Apoi — se opri din drum — se tolăni puțin să se odihnească — și cum se întinsese pe pămînt cu urechea lipită, părea că ascultă dacă sufletul brazdei îngîna și el aceiaș rugăminte.

■

S'a numit Deodat — pentrucă, dar dela Dumnezeu — a fost adus pe brațe, într'o dimineață, — de un călugăr. Sunt aproape optzeci de ani — și era tot o dimineață de vară, cînd cantarida căzută din frasini, peste noapte, dă voluptate aerului și fecundează pămîntul. De-abia limba clopotelor chemînd la slujbă, gonise păsările aciuiate în hanul de aramă — că un călugăr, cu suflarea scurtă — aduse un copil nou născut. Spunea că peste noapte îl adăpostiseră mărăcinii — iar pe carnea lui dolofană niște furnici poznașe se amuzaseră brodînd, mai ales pe pîntecul lat de-o palmă — puncte de vărsat. Dar noul născut nu le luase în seamă — nu plîngea — ci rîdea cu buze țuguiate spre cer și își oferea soarelui buricul, să se oglindească. Cu mîinile ce vroiau să cuprindă, să poseadă ai fi zis că micuțul vrea să vîre în sufletul lui pe toți acei călugări gravi — cari din stuf de barbă — îl priveau cu sperială, cu neîncredere. Iși spuneau că nu este lucru curat, că e o încercare a Diavolului — și nu cea dintîi, nici cea de pe urmă. Apoi unul își dete cu părerea că ar putea fi și un semn dela Dumnezeu. Și-atunci, înduioșați, călugării se apropiară — iar Deodat — ca prin farmec — adormi liniștit.

A crescut sălbatec ca bălăria, iar spatele a împrumutat sălciei încovoierea plîngăreață — și privirile cu tristeți bo-

vine — au îmbrățișat orizontul fără să se concentreze, fără să se oprească.

Deodat nu a avut înclinarea spre învățătură, și litera ceaslovului nu a rodit pentru el nici cît cele trei straturi cu pămînt ale fratelui Nicodim, grădinarul. Iar credința lui se pierdea pe de-asupra ca un vînt ce trece peste frunză, fără să o sfîșie. El nu cunoștea simbolul — și rămăsese — slujitor nedem — la pragul care duce spre adevărata credință. Deodat se ruga lemnului, cu ochii. El se ruga Sfîntului Neculai — omul cu barbă vopsită pe scînduri — și Sfintei Fecioare, așa cum o reprezentase zugravul, care, somptuos, îi dăduse miini de sidef și haine de aur. A, bucuria lui Deodat — în fața Sfintei!

Ochii lui se îmbătau lacom, de-atîta strălucire, și se închina smerit în fața aurului și sidefului — ca un păgîn becisnic. Călugării bătrîni îi spuseseră minunile făcute de această femeie, și el ascultase cu atenție la peregrinările acestei misterioase și mîndră sfîntă de-alungul țărilor arse de soare și moartea ei pe muntele Atos unde ceruse învoire unor călugări să se repauzeze. El și-o închipuia în straele ei de aur cu picioarele în sandale tot de aur, și aceleași văluri greoae pe cap, lăsîndu-se ostenită la umbra unui cipres — un cipres care semăna cu platanul din curtea mînăstirii — cerînd odihnă pentru oasele obosite și apă pentru buzele arse. Poate că înduioșat mai mult de povestea acestei vieți, se căznise și el să învețe cîteva laude, a căror cîntare îl mai scoteau din toropeală. Căci umbla buimac toată ziua. Cum cu vocea lui răgușită și neștiința de carte nu-l puteau face cîntăreț, părintele Deodat deveni slujitor. Alerga prin bucătărie, aducea lemne la arhondărie, și căra apă pentru stareț. Intre două munci mai schimba cîte-o vorbă cu părintele Nicodim care se pricepea la strungărie, sau se minuna de arta cu care părintele Chiril vîra în sticluțe pline cu aghiasmă cruci mici din lemn și bucățele de mușchi verde — sticluțe pe care apoi le vindea vizitatorilor cari în vară treceau pe la mînăstire. Sîmbătă cînd se curăța iconostasele, sfeșnicele și icoanele, Deodat freca la rînd cu ceilalți. Cînd ajungea la icoana Sfintei Fecioare, miinile lui aspre deveniau moi, gesturile brusce se domoleau. Trecea cu atîta duioșie și încetineală cîrpa peste hainele de aur ale Sfintei ca și cum i-ar fi fost frică să nu desfacă din greșală haina ce-i ascundea trupul — să n'o doară carnea și cînd praful era risipit, cînd aurul strălucea nou, ochii lui se îmbătau de această strălucire, îi cetiai în priviri mîndria de ceiace miinile lui butucănoase știuseră să facă.

Pe Dumnezeu a învățat să-l cunoască și să-l teamă mult mai tîrziu. Căci imagina lui vopsită pe tavanul tindei, la intrare, era lipsită de strălucire, fărămițîndu-și chiar petece

din haină în ploaia care pica prin crăpături. In inserări de vară, liniștea cobora de pe munți, încremenind frunzele. Inpetreau și sfinții pe ziduri, și voevodul cu barbă neagră care sprijinea pe mîna dreaptă bisericuța întinsă de-o jupăniță bălae — iar coconii domnești se agățau speriați de caftanul tatălui lor. Doar tăind tăcerea vre-o vrabie svîcnea din barba lui Dumnezeu — sau un greer, scăpat dintre degetele picioarelor Sfîntului Petru pornea să țiue de bucurie în aer. Se adunau încet călugării și sub cearcănul lunei, prindeau la vorbă. Cîteodată tălmăceau pentru părintele Deodat cele patru evanghelii, epistolele către Romani sau Corintieni. Un călugăr mai știutor între toți povestea din Apocalipsul lui Ioan, purtînd prin fața călugărilor tronul lui Dumnezeu înconjurat de douăzeci și patru de bătrîni, și cartea cu cele șapte peceți. Pe măsură ce se desfăceau pecețile cari vesteau suferințe, omoruri și jafuri, ochii călugărilor se dilatau de groază. Trecea moartea pe un cal galben verde, secerînd capete și trupuri. Și nu se potoleau călugării decît cînd deschizînd ultima pecete, îngerii trîmbițau din argint pacea. Se risipeau atunci la chiliile lor, mai liniștiți, dar cu un sîmbure de teamă încă în suflet. Și nu rare ori se întîmpla ca Deodat, pe patul tare de scîndură, să se svîrcolească ceasuri lungi, să i se pară că soarele se face negru ca un sac de păr și luna de sînge, iar stelele se prăbușesc peste el ca smochinele bătute de vînt. Atunci se repezia pe podele, se lovea cu capul, și striga desnădăjduit — așteptînd lumina, dimineața și scăparea, — crîmpee de psalmi rătăciți prin minte...

Pe măsură ce îmbătrînea alți călugări veniau la treburi, iar părintele Deodat rămăsese numai cu grija celor doi cai ai stărețului. Se ducea cu ei prin preajma mînăstirii, unde erau pășuni bogate, și ziua toată tolănea. Caii odată pironiți, se întindea fără grijă, și somnul ca venit din pămînt cuprindea capul lui Deodat greu, cu brațe de iarbă. Straele pe el se răpănise. Femei miloase îi mai dădeau cîte-odată, care o cămașe de sufletul unui copil mort, care niște opinci aduse de la tîrg. Pe cap, iarnă și vară, avea o căciulă de oae, și în loc de sutană niște pantaloni de postav gros, verde, militărese; iar cămașa veșnic despicată pe piept lăsa dintre cei doi sîni să svîcnească un stuf sălbatec de păr. Așa, cum cobora acum, tîrînd caii de funie, era mai mult o întruchipare diavolească, decît un om. Și totuși era un om, naiv și simplu, care plîngea cu pămîntul ars, cu iarba uscată, cu piatra crăpată, și căuta pe Domnul.

Se ridicase din odihnă și pornise spre pășunea minunată. Mai avea doar puțin — și în drum, privirile lui se că-

țărau pe porumbi, prin pomi și pe cer, în căutare. Pentrucă Dumnezeu — știa — este pretutindeni.

Se făcea acum un loc deschis, străjuit doar dintr'o parte de un zid — rămășiță tristă a unui conac boeresc din vremuri. Părintele Deodat, mulțumit că ajunsese, slobozi caii — le mîngîiă spinarea și îi încurajă blînd. Apoi lăsă să-i cadă traista pe pămîntul uscat — în locu-i. El nu ar fi putut odihni în ruptul capului. Un neastîmpăr straniu îi prinsese mădularele — și îl sfredeleau neliniști prin brațe și picioare. Ii ardea capul ca pămîntul și toate vrăbiile cerului țîșneau, se băteau în capu-i, ca în jghiab. Mergea cu pași mari în lungul și latul pășunii, și rostea cuvinte, netrebnicul, de ceartă. Se minuna că Domnul nu-i stă la dispoziție să-i audă ruga, să înceteze seceta, să dea ploaia, așa de dragul lui. „Doamne de m'ai auzi, desigur nu ai sta la îndoială. Uite cum piere frunza și caii — pînă și furnicile mor nevinovate, pe mușuroae. De ce Doamne nu auzi strigătul pămîntului și al ființei, dece nu auzi glasul meu?" Apoi tare, fără să știe cum — ajunsese poate la mijlocul ogrăzii pe care se întretăiau toamna vînturile — și totdeauna ecourile — părintele Deodat strigă:

— Doamne îndură-te... Auzi-mă...

Și Domnul — minune! — tare și lîngă ureche, spuse:

— Măă...

Chemare familiară care ar avea de ce să surprindă, dar nu pe Deodat care auzise că Dumnezeu cînd vorbește aleșilor lui se întreține cu ei, în prieten.

Deodat, ciuli urechile, ridică ochii. Auzise cînd îl strigase Domnul — și privirile lui se pregăteau acum să-l recunoască. Dar ochii — poate de bătrînețe — nu descoperiră nimic. Știa dela călugări că Dumnezeu este pretutindeni — că poate sălășlui într'o frunză sau într'un zid, în scorbura unui stejar sau într'un fir de iarbă. Il chinui deodată ideia că Domnul era poate sub el, în iarba de jos, și că dacă ar face un pas, numai un pas de unde se află, l'ar strivi în picioare. De teamă se înfipse locului — deși picioarele îi tremurau — și refuză să se miște. Da, era lîngă Dumnezeu, îl auzise, îi răspunsese. Dar acum că îl simția lîngă el, îl temea, și nu știa ce să-l întrebe, ce să-i spue. Dacă spaima nu l-ar țintui locului i-ar povesti, în genunchi, viața lui — serile de sbucium și plînset în chilie, răutatea starețului — și glumele celorlalți călugări. I-ar spune cît l-a căutat în viață și cum i-a bătut cărările, cum s'a vrut mielușa pierdută ca Domnul să-l regăsească și pe el și să se bucure, fiu rătăcitor și pocăit în cinstea căruia, la întoarcere, se înjunghie miei grași — servitor cu talanți al căror argint să fructifice credință. I-ar spune toate, grăbit, într'un glas — dar acum de spaimă

i-a pierit glasul, și sîngele îi cade. Simte cum se prăbușește, becisnic și păcătos — și cade cu fruntea pe pămînt ca pe prag de altar, gemind doar atît: „Doamne... Doamne..." Apoi — ca și cum din pămînt și-ar fi luat sevă — sare ca ars, cu strigăt de fiară atinsă în carne-i — și mai cere, nebunul de el! — o probă, că nu este înșelăciune, că într'adevăr Domnul a fost cel care l-a strigat adinioară — cere să știe, să nu se îndoiască:

„Dacă tu ești Doamne — urlă el — spune-mi un da... ca să cred... Doamne spune-mi da"...

Și Dumnezeu, din iarbă, din zid — sau poate din cer — îi răspunse prelung, ca să-l convingă:

— Daaa...

Seara, cînd s'a întors cu caii la mînăstire, s'au îngrozit călugării de-atîta bucurie sălbatecă în chipul lui Deodat. Și-au spus cu toții: are friguri — și, în trapeză, nimeni nu îndrăzni să-l cerceteze. Doar tîrziu noaptea, părintele Ilarion — care avea, dela moartea părintelui Ilie, chilia vecină — se încumetă cu o întrebare. Și părintele Deodat îi povesti totul: cum Dumnezeu se afla pe pășune, cum îl strigase ușor, și îl asigurase, toate acestea, povestite precipitat și tainic. Și în timp ce părintele Ilarion rămase să-și facă cruce, pentru liberarea lui Deodat din ghiarele Diavolului a cărui jucărie credea că fusese, — părintele Deodat se închise în chilie — și sparse plosca sufletului prea plină, din care scurse toată bucuria, într'un șuvoiu:

Doamne, candelă fu azi cuvîntul tău
Și lumină cărării mele.

■

In aceiaș noapte, părintele stareț nu a putut să doarmă. Remușcările cad ca stelele în August — pe cerul sufletului — și părintele stareț, se perpelește pe patul, descoperit deodată prea îngust, prea scurt și prea cald. Dar e numai o părere — știe prea bine părintele stareț — ceiace îl face să nu doarmă este ploșnița de remușcare, ce-i suge sîngele și liniștea. „Nu, nu se purtase prea bine cu Deodat — biet bătrîn, neputincios și bolnav. — Pășunea era atît de îndepărtată și picioarele lui atît de slabe! S'ar putea să se prăpădească bătrînul — și toată lumea va ști în sat — călugării ăștia au guri de văduvă — că părintele Deodat a murit din cauza starețului care îl trimetea la depărtare de kilometri, pentru a-i îngrășa caii. Și poate — mai gîndi părintele stareț în pîrjoala insomniei — vor mai spune că toate acestea nu pentru ca mînăstirea să aibă cai frumoși — ci

pentruca în trăsura trasă de ei să se plimbe nepoatele starețului care vin după postul Sfintei Mării, în fiecare an... Și ce nepoate..." Aici mintea părintelui stareț se turbură — refuză să mai gîndească. Lumea era rea, iar slujitorii bisericei la fel cu lumea. Și-apoi cine știe de partea cui e dreptatea? Astfel — zorile l'au surprins pe părintele stareț fără să fi închis genele — dar hotărît să repare violența din ajun.

Cînd s'a îmbrăcat și-a eșit în pragul stăreției — părintele Deodat cu caii, tocmai se pregătea să pornească...

Dar, mieros și pocăit, părintele stareț, îi tăiă calea:

— Părinte Deodat, m'am răsgîndit...

Deodat a ridicat privirile, stupid, neînțelegînd.

— Da, părinte Deodat — continuă starețul — eri am fost crud cu sfinția ta. O recunosc și de-aceia îți zic: frate, iartă-mă că nu știu ce fac"...

Părintele Deodat simți lacrimi în ochi, de atîta umilință. Și gîndi: „Doamne iartă-mă la rîndu-mi că l'am blestemat eri". Apoi, tot el gîndi: „nu, nu se poate. Starețul este un bătăuș, un păcătos. Știe toată lumea. De ce se umilește așa de-odată?" Și îl străfulgeră gîndul că părintele Ilarion s'a dus cu vorba la stareț și i-a spus taina — încredințată numai lui, aseară.

— Îți cer iertare — continuă în acest timp starețul. Trebuia să mă gîndesc la bătrînețele tale. De-aia, m'am hotărît, caii rămîn aici".

— Asta e — își spuse, pălind, părintele Deodat. A aflat că Dumnezeu mi-a vorbit și acum se teme — își cere iertare... Ei, dar nici eu nu mă las". Culegînd puterile, părintele Deodat și le aduse pînă în glas:

— Nu, părinte stareț, nu mă simt obosit, nici bolnav. Lasă-mă să mă duc. E păcat de bietele animale să se prăpădească aici de foame — și acolo iarba să stea neatinsă"...

— Nu, părinte Deodat — se opuse cu hotărîre starețul — n'ai să te duci. Chiar de m'ai ruga în genunchi. Să se prăpădească de-o fi așa scris, caii, dar viața sfinției tale mi-e mai scumpă".

— Ah, fățarnicul — gemu în sine Deodat. Nu mai poate fi îndoială, știe că Dumnezeu mi-a vorbit și vrea să mă împiedice să-l mai văd. Se teme să nu-i spun că a fost rău cu mine... Că m'a ținut ani întregi în sudălmi. I-e frică să nu povestesc că este iubitor de-arginți și preacurvar — că muncim toți ca robii, ca el să cumpere cadouri femeilor și acestea să umple în fiecare vară mînăstirea cu rîsul păcatelor lor"... Gîndea repede — apoi traducea ipocrit, tare: — „Nu părinte stareț, ești prea bun că te milostivești cu mine. E adevărat că mînia e dela Diavol — dar fiecare din noi suntem oameni și supuși greșalei. De ce să fiu supărat?

Și-apoi e atît de frumoasă pășunea aceia încît osteneala — chiar dacă ar fi — nu e zadarnică. Las' părinte stareț, nu te mai îngriji de bătrînețile mele"...

Dar starețul o ținea una și bună — ca și cum în renunțarea lui Deodat și-ar fi găsit prețul liniștii proprii: — „nu părinte Deodat, e păcat să te chinuim și obosim tocmai pe sfinția ta. E păcat"... Și luînd caii de căpăstru, îi trase singur pînă la grajd, unde îi dădu unui călugăr tînăr să-i păzească.

Deodat a rămas trist — a văzut cum caii se depărtează dar nu a mai avut putere să spună vre-o vorbă. S'a îndreptat spre chilia lui — s'a zăvorît înăuntru — și s'a tolănit pe pat, gîndind: „așa e. Starețul se teme de mine. A aflat că sunt sfînt, că am vorbit cu Dumnezeu. Altfel n'ar fi spus: nu se cade să obosim tocmai pe sfinția ta"... „Sunt sfînt, sunt sfînt" — mai gîndi deodată cu păcătos orgoliu părintele Deodat, apoi isbucni în gemete, ca să se pedepsească.

La masă nu a mai venit, nici la prînz, nici seara, cîteva zile. Pentrucă, oprit să meargă în căutarea lui Dumnezeu — ca să-i afle cuvîntul — viața pentru el nu mai avea niciun preț.

Într'o dimineață, nemai putînd răbda — a deschis poarta străjuită de sfinți și îngeri — și a plecat în căutarea Domnului. Avea să-l cerceteze, neobosit, să-i spună totul, pentrucă nu mai putea ascunde. Dar de-abia dădu să coboare povîrnișul — și simți chemarea voluptoasă a toropelii. Deodat se sprijini de un măr din marginea drumului, apoi se lăsă să alunece de-alungul scoarței lui — moale, pe pămînt, în umbra rotundă. Mere răzlețe — căzute timpuriu — dădeau aerului aroma lor descompusă — și, înfiorate de lunecarea lui Deodat, alte mere își dădură drumul jos, de pe crengi. Și cum stătea părintele Deodat, cu ochii țintiți sus, de-odată i se păru că merele care cădeau sunt smochine bătute de vînt și că acestea sunt de fapt stele prăbușite de pe cer. Iar umbra se întinse peste genele lui Deodat — pentrucă soarele se făcuse negru ca un sac de păr. Și iată o carte imensă cu șapte peceți — și Deodat le rupe îngrozit una cîte una — și defilează, hide și sgomotoase, boala și focul, seceta și războiul, și moartea, pe calul ei verde galben. Apoi se face liniște de apă, de început de lume, și o trîmbiță sună din argint izbîndă. Deodat vede — în dimineața sfîntă ca o petală de crin — pe voevodul cu barbă neagră și pe jupânița bălaie, de pe ușa mînăstirii, cum se apropie și îi oferă biserica pe care o țin în mînă. E acum rîndul coconilor domnești să-i facă reverințe drăgălașe și să i se încline — apoi călugării, unul cîte unul. E și Nicodem — cel isteț la faptă — și Chesarie cel cu glas de heruvim — și Ilarion care n'a știut să poarte cu el o taină. Și de-odată, pare că icoanele mînăstrii

au pornit spre el, iar din cadre se desprind sfinții și sfintele. Fericit Deodat, deschide bine ochii — minunează-te și crede: iată pe sfînta Paraschiva care se apleacă și-ți spune: „Deodat — pentru tine — pentru ca tu să poți muri creștinește, eu mi-am părăsit familia mea și luxul, și am împărțit toate straele și bunurile mele". Și iată pe sfîntul Ilie, care coboară din tindă: „Fericite Deodat, ce te-ai fi făcut tu în viață dacă eu nu m'aș fi jertfit — dacă nu mi-aș fi lăsat pustietatea în care un corb năzdrăvan îmi aducea de mîncare și nu m'aș fi dus să mă împotrivesc regelui Ahab și idolului său Baal"? Iată pe sfîntul Georghe că descalecă — și se înclină: — „Deodat, nu trebue să plîngi. Tu ești al nostru — și pentru mîntuirea ta și a tuturor celor de-o teapă cu tine, m'am războit cu Dioclețian și am prefăcut în cenușă idolii din templul lui Apolon". Și-au urmat așa unul după altul Sf. Ion Botezătorul și Sfînta Tatiana, Sfîntul Spiridon și Sfînta Ecaterina, Sfîntul Ștean și cuvioasa Elena — și a venit însfîrșit Maica Domnului, investmîntată în aur, și a pus mîinile ei de sidef — „ce mîini reci are Maica lui Dumnezeu" — gîndi Deodat — pe fruntea lui. Și veniau sfinții în goană — și soseau cete de îngeri — care cu trîmbițe, care cu flori — și arhangheli cu săbii de foc — și toți se înclinau în fața lui Deodat — ca în fața unui puternic. Iar părintele Deodat, gemu, pentru ultima oară:

— Mulțumesc... Mulțumesc... ce frumos vă purtați toți cu mine... dar... părintele stareț nu vine?

Iar Dumnezeu — care le vede toate — a răspuns zîmbind și iertător — din stuf de barbă:

— Nu, părintele stareț nu vine... pentrucă i-au venit nepoatele. Și îngerii, au trîmbițat, ecou: ...și ce nepoate!

TUDOR ȘOIMARU

NEL MEZZO DEL CAMMIN DI NOSTRA VITA...

M. BANTAȘ

Cînd mă cobor în mine ca 'ntr'o criptă,
Pe care nici măcar o cruce nu-i înfiptă
Și 'n care zac de atîta vreme fără de prohod,
In mucezeală, dorurile stinse,
Aud cum carii gîndurilor rod,
Icoana fericiților, pe care nu pot să-i urăsc,
Simt cum invidiile se tîrăsc
Prin scrumul năzuințiilor învinse,
Și putrezesc părările de rău fără de rost
Că n'am putut să fiu tot ce n'am fost
Și remușcările c'am fost ce n'ași fi vrut să fiu.

Uitarea stăpînește ca'n pustiu
In bezna sufletului orb
Și jalea lung palpită ca o aripă de corb.

Doar luminița dragostei d'întîi
Stingheră arde străjuind la căpătîi.

M. BANTAȘ

SPRE TRECUT

DEMOSTENE BOTEZ

CONSIDERAȚII PESIMISTE

Se pare că preocuparea literară a trecut pe un al doilea plan, chiar pentru cei pe care, pînă acum îi interesa exclusiv. Există o destindere literară; un fel de desinteres. Literatura continuă parcă dela sine, fără un inregistrator și fără ca cineva anonim să mai alcătuiască fișe. Despre orice carte se ia act numai de amici ; inamicii s'au blazat și nu mai injură. E o stare de acalmie și de marasm. Un autor tînăr, cu speranțe romantice și exagerate, trebue să fie consternat în fața nepăsării pe care universul prin toți reprezentanții săi o manifestă pentru nouile sale opere.

Nu știu dacă, literatura se poate menține astfel. Aproape toate revistele au devenit sociale și economice. Literatura e numai o garnitură cerută de un vechiu obicei digestiv. Toată lumea este preocupată de sport și de dictatură, de dreapta sau de stinga. Aceste indeletniciri acaparează și viața interioară pe unde mai este și toată viața exterioară, și ambițiile intime și nevoile materiale.

Este drept că apar numeroase romane. Oricine scrie un roman sau o amintire romantizată găsește un editor, un clișeu, o vitrină, cîțiva prieteni recenzenți, mai mulți cititori în tren, și chiar, ceiace se cheamă un succes.

Legătura dintre scriitor și lector nu mai este însă așa de pasională ca odinioară; ea este mult mai rece, mai americanizată. Nu mai există entuziasm literar pentru nici o operă, oricît de nouă și de tulburătoare ar fi.

Numărul romanelor însă și poate nici calitatea lor și chiar nici numărul de cetitori, oricît de paradoxal s'ar părea, nu sînt deajuns pentru a marca o mișcare literară. Lipsește, cu toată această abondență de hîrtie tipărită, o pasiune literară, o căldură receptivă pentru literatură. Lipsește mai ales necesitatea unei legături mai durabile între scriitor, carte și lector. Literatura nu se mai practică, nici activ și nici pasiv, în bibliotecă ci în tren, în tramvai... Pentru a fi în perfectă armonie, ar trebui ca volumele să fie mici, eftine și cu hîrtie proastă, ca să poată fi abandonate după lectură, pe o margine de trotuar sau uitate pe o rețea de vagon. Totul este parcă o chestiune de moment, de sensație trecătoare,

de eveniment efemer fără nici o „priză" asupra cetitorului. Cartea se uită imediat nu numai în amănuntele fabulei sale, dar chiar în tonul ei sufletesc și în ponderea aceea insesisabilă care trebue să o claseze pentru marea bătălie a vremei. Există parcă și în autori și în cetitori o inclinațiune modernă pentru o *industrie* literară, iar nu pentru o artă literară.

De data aceasta însă am impresia că cetitorii prin calitatea lor și prin graba lor au impus această nouă concepție pe care o simt toți cei care-au iubit altă dată literatura și care i-au urmărit operele cu o fierbinte stringere de inimă.

Parcă nici autorul nu se mai oprește atît de mult și de scrupulos asupra operii sale, și nici cititorul nu-l incurajează la aceasta.

In curînd cartea literară nu va avea nici un sezon și nici o viață mai lungă decît revista literară. Poate evoluția merge intr'acolo încît viața cărții literare să fie efemeră ca aceia a unui bun articol de ziar: O zi... două... și apoi, să devie veche, și prin viața din ea, și prin tonul stilului.

Această evoluție vertiginoasă, acest caleidescop de apariții și dispariții bruște, este probabil determinată de inconstanța psihologiei de viață a lumii de astăzi. E o gamă nebună după nou, după ceva care se caută febril și grăbit, mereu, care însă nu se găsește și după care o omenire hipnotizată de ceva necunoscut și neprecis aleargă mereu.

Conflictele sociale și psihologice din Paul Bourget, ca și cele albastru-aristocratice din D'Annunzio, sînt perimate demult. Operele lor sînt mai vechi și mai streine de sufletul nostru decît opera lui Virgiliu. Dar chiar Anatole France, cu preocuparea lui strict și riguros artistică, ni se pare cam inoportun, prețios și puțin artificial pentru mentalitatea de astăzi. Orice roman apărut acum zece ani, dacă tratează un subiect de viață reală, contemporan apariției lui, — citit azi are un mic gust de naftalină, iar intriga și esențialul conflicflictului valabil atunci, ne scapă și nu ne mai interesează.

Prefacerile sociale și economice, cu diagrama lor nebună, cu latitudini anormal îndepărtate, cu zigzagul lor de creșteri și descreșteri, au ridicat din psihologia tuturor sentimentul unei permanențe, și au pus în loc o conștiință febrilă de efemer și neprevăzut.

Romanul cu conflictul logic și cu desfășurarea bazată pe o viață statică e vechiu ; e mai mult chiar decît atît atunci cînd s'a limitat numai la tratarea unor conflicte strict contemporane și născute din situația de lucruri de-atunci. El apare mai anacronic și mai strein de simțurile noastre decît istoria proslăvirei boului Apis în care tot mai găsim ceva din tragismul ridicol al necunoscutului care ne înspăimîntă și pe care-l sintetizăm concret în zeități succesive.

Din cauza sentimentului de nesiguranță care predomină toată viața de astăzi, am ajuns la idolatrizarea prezentului, la arderea lui totală și fără rezerve; la instrăinarea de trecut care nu ne mai poate reține, și la disprețul de viitorul pe care nu-l putem intrevedea și pe care ne temem să-l cercetăm.

Literatură și posteritate?!

Dar dacă a murit în noi noțiunea de posteritate, sau dacă ea nu mai are nici o valoare etică și nu mai poate măguli cu nimic amorul propriu?!

Dacă i se preferă succesul momentan, cit un film de cinematograf, cit un șlagăr de film sonor?! Nu mai spune nimeni: „după mine potopul", ci, mult mai practic și, poate, mai filosofic și mai în alb: „după fiecare clipă, potopul!"

Posteritatea și viitorul sunt ficțiuni. Aproape că simțim tot astfel și trecutul cu toate că el ne-a lăsat urme netăgăduite. Singura realitate vie este prezentul care trebue trăit întreg cu toată intensitatea cu care s'ar trăi ultima clipă, atunci cind ar avea conștiința că este ultima.

Am impresia că nici tradiționala și străvechea patimă de a stringe averi, nu mai are în vedere viitorul și imposibila lui asigurare, ci juisarea cit mai bogată a prezentului.

Dacă aceasta este psihologia colectivă a unei epoci, literatura nu poate s'o neglijeze și să se facă a nu o înțelege. Ea nu poate rămine la crinolină, cind societatea întreagă umblă în maiot de bal. Trebue să fie *la modă*.

Moda a învins nu numai în arte, dar și în viața socială și economică. Fără raționament, fără cercetarea condițiilor locale și specifice oricărui națiuni, se adoptă dictatură sau bolșevism, după cum e moda, care ține puțin.

In economia politică: economie dirijată: modă. In viața politică: dictatură: modă; în viața internațională: pacifism verbal și naționalism feroce: modă.

Toate artele au decăzut sau s'au înălțat după modă. Literatura nu mai putea rămine în făgașul ei tradițional. A dispărut, bine c'a dispărut, — expresia patetic literară, stilul prețios, cuvintul voit și forțat rusticizat, afectațiunea în scris. Scrisul de azi e ușor. Mine poate fi altfel. El trebue să trateze actualitatea imediată, să speculeze sportul, efemeritatea, fluidul... Altfel este Homer.

Din această cauză s'a rupt firul unei tradiții literare. Nici nu mai vrea să știe cineva, cine anume a scris și ce-a scris acum 20 de ani. A scris Vlahuță, Coșbuc, Anghel, Iosif? Bine! La arhivă. Istoricii literari îi vor avea în vedere pentru seminarii plicticoase. Nimeni însă nu-i mai editează. Nici „Caleidoscopul lui A. Mirea" nu se mai poate găsi și citi. Și... poate mai sint cițiva veterani ai scrisului și ai cetitului care-l caută și care l-ar ceti cu multă pasiune. Nu se poate. Trebue tiraj mare; de-o lună, de două... și... să fie roman!

Poate, pentru frumusețea gestului de a scoate, de a desgropa din trecut, oameni și vieți, lucruri de artă și nimicuri scumpe, ar trebui să se găsească cineva care să facă o editură sistematică de orînduire a trecutului nostru literar.

S'ar putea ca în el, cu puțină oprire pe loc, să găsească și noua generație, acel ceva halucinant după care aleargă cu atita precipitată gîfiire.

Poate Editura Fundațiilor Regale Carol al II-lea care-și poate permite un mai lung suflu editorial, ar fi chemată să realizeze această operă grea și să editeze, eftin și curat, autorii dela 1890 încoace, care-au însemnat ceva în evoluția literaturei noastre, și a căror opere nu se mai găsesc nicăeri.

Enumerarea numelui lor în antologii sau istorii literare nu-i de ajuns. Nimeni nu mai păstrează prestigiu numai pentru atît.

Eu, în această revistă, din volume și din reviste vechi, voi scoate pentru două săptămîni la lumina soarelui de azi, chipurile înaintașilor noștri întru ale scrisului, cu toată evlavia și cu grija de a nu le strica înfățișarea lor nebuloasă și mistică.

DEMOSTENE BOTEZ

JURNALUL UNEI FEMEI

E M I L C O L I U

16. Sept. 19....

Două zile s'au și scurs. Două zile de vis rău: una de abrutizare, de neființă sufletească, în care am căutat zadarnic să mă recunosc și să mă smulg din această desnădăjduitoare amărăciune; a doua de curaj. Dar în seara aceasta curajul îmi lipsește Desnădejdea mă înfrînge, mă îndoaie ca pe o trestie firavă și sbucnește afară din mine prin porți sfărîmate de suflet în aceste rînduri. Ar putea oare să fie altfel? Lină și învăluitoare ca o mîngiere, noaptea e mai strălucitoare ca oricînd. Și mai mult ca orice ea face să răsune în sufletu-mi gol acelaș strigăt, care de două zile s'a cuibărit în mine ca o pasăre de noapte într'un turn părăsit: el nu mai e aici.

El nu mai e aici! Și totuși farmecul liniștit și sigur de sine al ființei sale și mîngierea caldă, catifelată a privirilor mă urmăresc neostente, victorioase. Iar glasul cu rezonanțe surde, grave și nespus de dulci îmi răsună necurmat în urechi, ca un ecou înăbușit de clopot ce vestește de departe, de undeva de dincolo de ape, o vecernie.

Ies afară și mă cufund în baia de întuneric a nopții tot mai adînc, tot mai departe de casa care cu ochii cercetători ai ferestrelor luminate mă iscodește, cerînd parcă să-mi pătrundă taina. Cu fața către Sud, spre acolo unde o aureolă de lumină confuză și palidă indică marele oraș din cîmpie, cu ochii pe jumătate închiși și mîinile împletite a rugăciune repet ultimile versuri din Tristan:

Doux ami, ainsi va. De nous,
Ni vous sans moi, ni moi sans Vous!

Nu m'aș fi crezut niciodată așa de romantică. N'aș fi crezut nici atît că în inima mea ar putea fi loc pentru alți fiori decît ai prieteniei, pentru alte bucurii poate mai puțin curate, dar de mii de ori mai adînci, mai desăvîrșite. Ce simplu ar fi fost să nu fie așa! Și poate mai bine pentru amîndoi. Dar poate că nu e încă prea tîrziu să încerc a îndrepta și a schimba acest sentiment născînd într'o mare și frumoasă prietenie, care să țină tot atît cît însăși existența noastră.

...Ar trebui să nu mă mai gîndesc la cele ce-au fost. Ar trebui să încerc să-mi zăgăzui, să-mi curm exaltarea. Și apoi

să uit. Dar fi-va oare cu putință? Căci cele ce s'au întîmplat îmi par atît de ciudate și nefirești, înlănțuirea lor atît de extraordinară, încît nu le-aș putea da decît un singur nume: acela de miracol. E poate o urgie divină ce s'a abătut asupra noastră, o răzbunare a cine știe căror zeități misterioase a căror liniște milenară am tulburat-o fără voia noastră, umplînd tăcerea tainicelor lor locașuri de larma pașilor și a prezențelor noastre. Și atunci, la ce bun să mă răzvrătesc și să lupt, cînd nu-mi rămîne de făcut altceva, decî să mă supun și să aștept.

18 Sept.

Alte două zile trecute ca în vis. Nădejdea renaște în mine stăruitoare, încăpățînată, ca un colț de sămînță ce străbate tenace țărîna grea de deasupra-i pentru a ieși în lumină. Aceleași icoane îmi trec și retrec necurmat pe dinaintea ochilor. Cel ce a avut odată minunata vedenie a unei zîne, cel ce a fost învăluit de aureola ei tainică de chemări și de vrăji, nu poate să nu o viseze neîncetat, noapte și zi, obsedantă pînă la halucinație...

19 Sept.

Dimineața e minunată. Furtuna de azi noapte s'a lăsat undeva peste mare, dincolo de zări. Văzduh calm, fără nici o adiere. Pădurea a încremenit nemișcată; lacul a uitat să mai fluture flamuri de valuri și clipește în soare prin mii de ochi somnoroși, orbit parcă de atîta strălucire. In acest peisagiu mort, în care totul e tăcere și nemișcare, păsările — mari mucte marine și pescărușii argintii — par ireale, artificiale, tocmai pentrucă ieșind din comun fac zgomot și se mișcă.

Acelaș timp către Sud intr'colo unde, dela plecarea lui, mi-am făcut obiceiul de a privi fără încetare. Liniștea de afară pătrunde încet-încet și în mine, se insinuiază ca un abur sau ca un parfum. Și poate că aceiași liniște, formată din renunțare sau din nădejde, scaldă și sufletul lui. Dacă „prietenia" noastră e sortită să existe ea nu poate să fie decît pe un plan cu totul superior. Nobilele simțiminte pe care le-am ghicit în el, delicatețea lor deosebită și măsura lor alcătuesc rațiunea pentru care nădăjduesc că va putea fi așa. Dar în acelaș timp ele sunt un motiv primejdios de 'ul iubi și mai mult.

...Indoeli... Dacă el vrea să se gîndească la mine, ar putea să mă urmărească în actele vieții mele actuale, toate pline de el sau închinate lui. Și ar putea ceti în mine ca într'o carte deschisă mărturisirea și strigătul de chemare al sufletului

meu. Eu, în schimb, eu nu cunosc aproape nimic despre dînsul afară de prea puțin. Dar acest „puțin" constitue adevărata lui ființă poate.

21 Sept.

In seara aceasta se vor împlini opt zile dela plecarea lui și parcă ar fi fost eri. Tot acest trecut apropiat e atât de prezent încît iți vine să strigi și în acelaș timp îndepărtat, șters, ca un vis pe care nu ți-l mai poți aminti dimineața. Da! nu mai departe decît acum opt seri, în scaunul acesta gol în care de atunci nu s'a mai așezat nimeni, el stătea cu fața către stele și către nemărginiri, aici, alături de mine. Era o noapte cu ceață lipicioasă și rece, una din acele nopți lugubre cînd sulurile de lumină ale farurilor de pe coastă se învîrtesc amputate și inutile, în timp ce în porturi nevăzute — cuprinse de panică — sirenele își trîmbiță chemarea lor metalică, uriaș geamăt la căpătîiul unui mort închipuit. Nu știu de ce, dar ceața aceasta, care despărțindu-ne total de lume, ne înfășura în mantia ei ocrotitoare unindu-ne prin aceasta parcă și mai mult, mi s'a părut simbolică. Și mă simțiam plină de un ciudat curaj, de o bărbătească hotărîre, gata de cuvinte și de mărturisiri fierbinți, pe care cu nici un preț n'aș fi îndrăsnit a le rosti mai înainte.

De ce a trebuit oare ca tocmai în clipa aceia să sbucnească de undeva, din înălțimi, strigătul rupt în două note, strigătul sperios de copil al unui cocor rătăcit pe care noaptea și ceața îl despărțiseră de cîrd? Ne ghicise, deși nu ne vedea. Și începu să se rotească necurmat deasupra noastră, cerșind ajutor și încurajare, strigîndu-și tot mai precipitat, tot mai desnădăjduit, tot mai prelung, teama de imensitatea bolților de întuneric ce-l acoperiau. Am simțit atunci că tristețea mi se lăsa și mai grea pe suflet și cuprinsă ca de o presimțire am întors capul spre tovarășul meu. Și nu l-am mai recunoscut. Figura lui, plină pînă atunci de o deplină stăpînire de sine, de un curaj bărbătesc pe care voia parcă să mi-l insufle și mie, era acum descompusă. Trăsăturile i se săpaseră dintr'odată adînc, alcătuindu-i chipul unui om încercat de o mare desnădejde sau de o suferință. In jurul buzelor se iviseră, arcuite, cutele obidei. Și la colțurile pleoapelor — pleoapele lui subțiri, delicate, asemeni unor petale de tuberoză — se adunau în ciorchini, picuri grei de lacrimi. Am înțeles atunci că și el era chinuit ca și mine de gîndul despărțirii de a doua zi și al zilelor deșarte ce aveau să-i urmeze, cînd fiecare din noi, asemeni bietei păsări rătăcite, avea să bîjbîiască în bezna golului și desnădejdei lui lăuntrice, zadarnic cercînd s'o străbată și s'o învingă. Am mai înțeles că mărturisirea ce-mi tremura pe buze trebuia închisă în mine și

lăsată în adîncuri deocamdată, dacă nu voiam ca sfîșierea de a doua zi să fie și mai plină de obidă.

...Și iată de ce atîtea cuvinte frumoase de spus au fost tot atîtea tăceri în seara aceia: pentrucă un cocor rătăcit trecuse pe sus tînguindu-se sperios a plecare și a singurătate.

25 Sept.

Mereu aceleași gînduri, înnăbușite, lăsate pe al doilea plan astăzi, pentrucă prietenii mei sunt aici. Ei îmi vorbesc de „Orașul mort" al lui D'Annunzio, pe care li-l evocă șirul nesfîrșit al dunelor care cu pantele lor desgolite și albe par tot atîtea corturi din lagărul unei armate. Da ce oare nu ne-am gîndit împreună la aceasta? A gîndi și a visa împreună, ce minunate lucruri, ce delicată mîngîere dela suflet la suflet! Este o asociație de idei sau numai un pur hazard? Dar în clipa aceasta icoana Francescăi și a lui Paolo îmi trece fugară pe dinaintea ochilor. Să recitim pe Dante, scumpe prieten...

...Simt uneori în mine o putere ciudată, venită nu știu de unde nici în ce scop, dar de a cărei realitate nu mă pot îndoi, căci îi văd efectele asupra celor ce mă înconjoară. E un fel de fluid de energie, care a izvorit în mine dintr'o dată și care trece în ceilalți prin nu știu ce misterios mecanism, înviorîndu-i, însuflețindu-i, slujindu-le de sursă de idei și de curaj. Fie ca ea să ne poată servi și nouă într'o zi!

Seara.

Clipă minunată aceia în care mă culc. Totul doarme pînă și stelele ce s'au investmîntat într'un văl ușor de ceață străvezie. Jumătate negre, jumătate orbitor de albe, dunele au spinările tivite de un chenar poleit de lună. Inchid ochii și mă gîndesc la nesfîrșit la mîngîerea blînzilor ochi de culoarea castanei descojită proaspăt.

26 Sept.

Mi-e cu neputință să fac altceva decît să visez. Totul mi-e complect indiferent afară de amintirea lui. Inlănțuită de ea ca Andromeda de stînca chinului ei, singura mea preocupare este de a păstra, în puritatea lui primitivă acest sentiment născut ca printr'un miracol divin.

...Prietenii mei au plecat chiar în dimineața asta. R... pare să fi ghicit chinul meu, lucru care a transformat în adevărată binefacere șederea sa aici. Toate cele ce ea mi-a povestit despre diferite legături pasionale din aristocrația pe care — spre deosebire de mine — ea o frecventează și o cunoaște bine, m'au impresionat adînc, o mărturisesc. Cine ar putea crede, dacă s'ar ști, că noi am fost atît de puri? Dar

această puritate n'a fost poate decît o imensă teamă de noi înși-ne.

27 Sept.

Cincisprezece zile în seara aceasta. Aceleași gînduri mă hărțuesc fără răgaz. Nădejde, desnădejde, stări sufletești obligatorii. Cîte odată, mai rea decît toate, nesiguranța și îndoiala. Am într'adevăr uneori senzația că el nu se mai gîndește la mine, că viața și lumea au izbutit să mi-l răpească desăvîrșit și pentru totdeauna.

Chiar dacă totul trebue să se sfîrșească atît de repede, ce sărbătorească feerie a fost pentru suflet cele ce s'au petrecut! Orice s'ar întîmpla să nu negăm niciodată aceste ore, aceste zile pe care eu le numiam „Duminici". Prieten scump, știu că nu ai să pui la îndoială niciodată — nu-i așa, niciodată! — minunatul dar pe care ni l-a făcut Destinul, acordîndu-ne acele clipe neprețuite, unice poate; sau dacă te vei îndoi vreodată de valoarea lor, nu o spune nimănui ci închide deziluzia în tine și taci. Tăcerea e piatra funerară cea mai frumoasă, căci se potrivește la orice mormînt și la orice durere. Mormîntul unei dragosti ca aceia a noastră n'ar merita-o decît cu prisosință.

...Imi vine în minte — prin ce hazard oare? — gîndul acelor scrisori sosite de curînd dela prietenii aflați în cuprinsul altor hotare, acele scrisori ce pe drumuri deosebite au venit să mă găsească aici pe meleaguri pustii și depărtate, în timp ce eram împreună. Puteri disparate convergînd pentru a da clipe de bucurie senină, ele alergau grăbite ca și cum s'ar fi simițt amenințate de o mare primejdie. Și aveau dreptate. Dar graba lor a fost zadarnică căci, drumar mai harnic, o altă putere pornise la drum înaintea lor și ajungînd la capăt, luase tot ce era de luat.

2 Octombrie.

Eri, aniversarea nașterii mele și scrisoarea lui. Destinul oferă el singur simboluri fără să fie nevoe să le mai căutăm noi. Am răspuns.

Cu o zi mai înainte, beznă sufletească și desnădejde; azi, orgie de lumini și de bucurii. Intr'adevăr, în clipa cînd acolo în marele oraș din cîmpie, el scria rîndurile sale, eu depănam aici grele fire de gînduri întunecoase. Dar după mihniri, ce izbucnire de bucurie sălbatecă, ce freamăt nebun care în loc să țină cîteva clipe durează și acum după ore și ore întregi! O frază din paginile lui mi-a făcut mai ales mult bine: „Am încredere și aștept". Căci eu țin la această încredere, poate că mai mult la orice. Trebue să știi, scumpul meu Tristan,

(cum aceste pagini îi aparțin de ce n'aș întrebuința în definitiv tonul acesta direct, mult mai cald și mai prietenos?) că eu socoteam de nepătruns turnul de fildeș al izolării mele sentimentale. Mă închisesem în el pentru totdeauna, mă închisesem în el ca un pustnic în scorbura sihăstriei lui, cu sălbatică încredere în mine și în crezul meu, mă închisesem în el pentrucă așa ceruse inima și sufletul meu și pentrucă așa îmi poruncea rațiunea. Și mă legasem cu amarnic jurămînt, să nu mă lepăd niciodată de viața aceasta de izolare și singurătate sufletească, să nu deschid niciodată aceste porți atît de greu lăcătuite decît bucuriilor prieteniei. Și simțimîntul acesta ce azi e în mine, ca un arbore tînăr și puternic, cerîndu-și dreptul la viață, simțimîntul acesta s'a născut în sufletu-mi tocmai sub înfățișarea prieteniei. Iar cînd dragostea și-a aruncat masca aceasta înșelătoare și s'a arătat cu adevărata ei ființă și cu adevăratul ei nume era prea tîrziu ca să pot da îndărăt.

De aceia, scumpul meu Tristan, (ce dulce îmi sună în urechi împerecherea acestor trei cuvinte, pe care scriindu-le le și pronunț, cu jumătate de voce!) dacă ai îndoeli despre realitatea și forța simțimîntului meu înlătură-le, gonește-le repede. Căci dacă a avea astfel de îndoeli efemere este cît se poate de firesc și de lesne de iertat, a le păstra înseamnă a-mi aduce o nemeritată și o inutilă injurie. Dacă am vorbit așa cum am făcut-o, dacă scriu ceiace scriu în aceste rînduri, e că puterea care mă însuflețește și mă mînă este mai tare decît mine, este de neinvins, stînd deci mai presus de îndoeli și de nimicnicii, mai presus de azi și de mîine, de viață și de moarte chiar.

6 Octombrie.

Credeam că ziua de azi va fi una de singurătate dar mii de griji și de lucruri mărunte m'au răpit inactivității și visării în care nădăjduiam să mă cufund. Plictisită, înciudată pe viață și pe mine însă-mi m'am îndreptat către seară pe cărarea întortochiată dintre dune, spre malul lacului. Apa își încetase frămîntarea și murmurul, și liniștea era desăvîrșită: o liniște lugubră, funerară, liniștea ce o găsești în preajma unui mort. Crepusculul sau poate furtuna care se pregătea sub orizont dădea peisagiului un aspect ciudat și ireal, un aspect de părăginire și totuși parcă de nu știu ce amenințare. Ai fi zis că te afli în pragul unei lumi noui, în care nimeni nu avusese îndrăzneala să pășească pînă atunci.

...Enervarea și-a atins culmea. Nu mai pot nici să continui aceste rînduri. Nimic nu mă mulțumește, totul mă irită și mă umple de o mînie surdă, neputincioasă, cea mai rea dintre toate. In tot acest coșmar nici un obiect, nici un gînd care să-

mi poată reține atenția o clipă, spre a-mi calma vîrtejul spiritului. Doar ideea că el trebue să fi primit cele două scrisori ale mele îmi face puțin bine. Cu ochii în lacrimi o recitesc pe a lui, la nesfîrșit.

7 Octombrie.

Ceiace mă face să sufăr îndeosebi e că nu pot spune, nu pot striga lumii întregi ceiace îmi clocotetșe în suflet. Și totuși cu toată tăcerea mea mi se pare că o parte din cei ce se găsesc în preajma mea m'au ghicit întrucîtva. Nu e oare acesta motivul pentru care ei îndrăsnesc să-mi încredințeze în chip de mare taină tot binele ce il gîndesc despre dînsul? Mișcător omagiu, sfioasă aprobare a unor suflete simple adusă înclinării mele.

...Incă o zi minunată; ultimă, neputincioasă zvîrcolire a naturii înainte de iarna ce nu mai e departe. Dimineața, priorii și ciocîrliile și-au cîntat imnul lor către soare îmbătate, înșelate de seninul și de lumina aproape primăvăratice a acestui început de Octombrie. Vulturul marin a trecut pe lingă mine aproape atingîndu-mă cu aripile, aripile lui lucitoare, desfăcute larg spre lumină și spre nemărginiri ca două mari evantalii negre. Nu este oare acesta încă un simbol?

...Ca de obiceiu gîndurile îmi sunt iarăși fugare îndărăt. Imi amintesc cele mai mici gesturi ale lui întreg jocul figurii sale și cel mai neînsemnat cuvînt schimbat între noi. Cu precauțiuni de detectiv ce a descoperit o pistă, caut să-mi amintesc chipul în care această stare nouă a pus stăpînire pe mine. Retrăesc bucuria întoarcerii de acum două luni și clipa sosirii în casa dintre dune. Revăd silueta lui încadrată în ușa deschisă și figura-i gravă, luminată de ultimile raze ale crepuscului și de un început de zimbet cald, prietenescă urare de bun sosit. Imi amintesc că totuși nu mi-am putut stăpîni o mișcare de contrarietate și de necaz împotriva acestui străin ce avea să-mi tulbure liniștea de care eram atît de dornică. Și regretam ușurința cu care cu cîteva luni mai înainte autorizasem pe fratele meu să ofere ospitalitatea casei mele acestui prieten al său, pe care ocupațiile îl obligau să rămînă cîtva timp în ținuturi în care pe o întindere de zeci de kilometri proprietatea mea era singura locuință. Atunci, în zarva plecării, nu reflectasem cîtuș de puțin la neajunsurile ce mi-ar fi putut aduce șederea străinului, căci nu-mi închipuiam că ea avea să se prelungească și după sosirea mea. La drept vorbind și uitasem din primul moment de dînsul. Mi-am adus aminte numai în clipa sosirii cînd, în pragul ușii date de perete, unde de obiceiu nu mă aștepta nimeni, mi-a ieșit înainte o figură necunoscută, luminată de ultimile raze de crepuscul și de un început de zimbet grav și măsurat, prietenească urare de bun sosit.

Imi amintesc apoi cea dintîiu masă de seară a noastră. Eu, absentă, preocupată, vibrînd interior de trepidațiile lungului drum și în acelaș timp de bucuria sosirii între ziduri atît de scumpe mie, ignorînd cu mult dincolo de limita politeții prezența acestui străin, care era totuși oaspetele meu. El concentrat și grav părînd a înțelege cauza stării mele și gata de a o scuza, discret, politicos, de politeța aceea calmă, nesovăitoare și neexagerată, caracteristică adevăratului om de lume. Nu cred să fi schimbat zece fraze în tot timpul mesei. Eu aproape că nici nu l-am privit. Privirile lui le-am simțit însă plimbîndu-se de cîteva ori cercetătoare și totuși discrete asupra mea. Ce-o fi gîndit el în seara aceia de mine?... A doua zi îmi și ziceam că ar fi plăcut să-mi fac din el un prieten; căci din prima clipă m'au cucerit finețea spiritului său și uimitoarea-i sensibilitate.

Și apoi, apoi nu mai știu nimic. Imi vine însă în minte impresia bizară ce am avut-o cînd, în prima Duminică, la nunta acea țărănească la care luasem și noi parte ni s'au pus pe umeri șervetele acelea albe, dar al miresei. Mi s'a părut atunci că undeva — în luminile stelelor poate, dacă acolo se hotărăsc destinele omenești — se făuria o legătură nevăzută dar veșnică și de nesfărmat, care ne unia într'aceeaș soartă. Teama și bucuria m'au înnăbușit în clipa aceia rînd pe rînd. Teama, pentrucă pășiam pentru prima oară în lăcașul sfînt al unui zeu necunoscut a cărui bunăvoință sau mînie puteau deopotrivă să mă piardă. Bucurie, pentrucă îmi simțiam sufletul deschizîndu-se ca o floare de seară, spre o nouă viață și spre o nouă lumină... Și pe urmă, în cea dintîiu clipă de deplină singurătate, lacrimile au venit tumultoase, de nezăgăzuit: primele lacrimi de neliniște.

Totuși, multă vreme în urmă, am continuat a nutri dorința sinceră de a păstra acestui sentiment forma de prietenie pură, din zi în zi întrucîtva mai pasionată, poate. El ar fi putut să se mențină mult timp așa fără această bruscă sfîșiere.

8 Octombrie.

Cu cît mă gîndesc la scrisoarea lui, cu atît îmi dau mai bine seama că ea răspunde în totul ideii pe care mi-o făcusem despre dînsul: calitatea sentimentelor, chipul în care ele sunt exprimate, sufletul și bunul gust sunt înfățișate deopotrivă în acele puține rînduri. Nu! nu m'am înșelat! Sufletul lui e o adevărată piatră prețioasă, dintr'acelea ce nu se pot cîntări și nu se pot plăti cu nimic. Altfel, pacea din mine nu s'ar fi învolburat dintr'odată fără voia și fără știrea mea în furtună cu zbuciumi de nestăpînit, pentru a mă aduce pe aceste înălțimi a căror existență nici nu o bănuiam măcar. Inălțimi mi-

nunate, dar care invecinează poate — ca toate înălțimile — și o prăpastie.

...Și totuși, cîntărind bine lucrurile, privindu-le chiar în culorile cele mai negre, îmi este cu neputință să renunț. De-ar fi lîngă mine înfiorător căscate nu una, ci chiar mii de prăpăstii. Intimplă-se ce s'o intimpla!

11 Octombrie.

Două zile n'am scris nimic. Ciudată oboseală și slăbiciune fizică; febră. Mai bine zis, am putut ceti puțin. (Dela plecarea lui, pentru prima oară, astăzi, am putut face acest lucru). Semn că odată cu convalescența fizică, cea morală vine și ea. Dar cetiam pentru el, pentru a-i putea împărtăși cele cetite, pentru a gîndi apoi împreună asupra lor.

El, mereu el...

12 Octombrie

Lacul e în dimineața asta de culoarea opalului. S'a îmbrăcat pe semne în haina de iarnă, haina lui de culoarea lunii L'ai văzut vreodată așa, scumpe prieten? De l-ai vedea, în clipa asta, te-ai inminuna, sunt sigură. Și odată în fața lui, ai rămne în acea nemișcare, în acea încremenire gravă, respectuoasă, pe care o ai totdeauna înaintea miracolelor naturii.

...Pelicanii care sburau în această atmosferă ireală păreau un șir de mari fantome albe.

13 Octombrie

Ciudată contrazicere a inimii! Venisem în dimineața asta dealungul țărmurilor liniștite și snguratece, ca o pasăre de larg venită să se oglindească o clipă la adăpost de furtuni, spre a mă gîndi mai în voe la el. Și văzînd albastrul cerului întunecos, adînc, aici deasupră-mi, palid la orizont parcă pentru a se uni și mai desăvîrșit cu apa de aceiaș culoare acolo, am simțit în mine un freamăt de bucurie care m'a uimit cu totul. Cum e oare cu putință ca, avînd o inimă așa de plină de dînsul, să fiu vrăjită dintr'odată de o senzație atît de exterioară, atît de străină dragostei mele? Cum e cu putință ca gînduri, încleștate veșnic și neschimbat deasupra amintirii lui ca un mănunchiu de raze de soare adunate de un ochi de oglindă, să se împrăștie dintr'odată ca un stol de vrăbii risipite de o spaimă?

Imi dau seama în fiecare clipă mai mult că îl iubesc cu o dragoste de nemăsurat. Simt, fără putință de desmințire, fără cuvinte zadarnice și cu o înspăimîntătoare simplicitate, că el este viața mea, că fără el totul e umbră, durere sau — mai rea decît toate — sumbră indiferență premergătoare ...ții. Și totuși, în fața ta, lac scump, al cărui murmur dulce ca cel al lagunei venețiene mă face să caut, fără voe în depărtare, o campanilă roșie și albă, în fața apei tale cu mii de ochi ce fulgeră sclipiri — aurii aici, negre dincolo, de o culoare fără nume aiurea — gîndul că te voiu părăsi curînd mă umple de amărăciune. Ești frumos azi așa, liniștit, ca un somn de copil. Dar îmi ești mult mai drag în furtună cînd, negru și spumegînd, te svîrcolești frămîntat de pumnii grei ai vîntului de iarnă printre strigătele păsărilor de larg, țipetele acelea răgușite, sperioase, plîngătoare ca o chemare de naufragiat.

...Și cu toate acestea va trebui să mă despart de tine! Căci cunosc dinainte sfîrșitul luptei ce s'a încins acum înverșunată în sufletul meu, între două forțe numai în aparență egale: de o parte dragostea, de alta celălalt sentiment, iubirea nesfîrșită de natură și de singurătate. Izbînda va fi fără îndoială a celei dintîi, dar cu aceasta lupta nu e mai puțin aprigă. Le simt — aceste două puteri — hărțuindu-se în mine crîncen și fără răgaz, ca țărmul și valul care îi dă veșnic asalt.

Cum e și firesc lupta aceasta mă uimește. Dar la urma urmei nu mă înșel oare? Nu e dînsa numai o iluzie? Aș iubi eu atît acest peisagiu dacă n'ar avea prețul pe care l-a cîștigat deodată în ochii mei, din clipa în care dragostea mea s'a născut într'însul? M'aș simți pătrunsă într'atît de farmecul lui, dacă n'aș avea sufletul fremătînd și plin de fericire și de nemărginit?

Desigur, această stepă cu margini numai de aripile vînturilor de iarnă, cunoscute, acest dedal de ape despărțite prin grinduri roșii, acest cer de Septembrie cu surîs șters și sfielnic au alcătuit un cadru de vis căreia dragostea noastră îi datorește mult, adică toată puritatea și tăria ei. Cine știe dacă acolo, în forfotul marilor orașe, în scursoarea de lumină a unui soare bolnav, a unui văzduh lipsit de limpezimi și de bucurii, înfășurat de cele mai adese ori în piele innecăcioase sau zebrat de firele lungi ale ploilor, sentimentul acesta nu s'ar fi ofilit încă dintru început ca o floare întîrziată sau prea timpurie. Aci, el a crescut viguros și a înflorit apoi desăvîrșit dintr'odată ca o crizantemă ce se desface, ce se despletește larg într'o singură zi de soare, toamna. Aici el a fost pătruns de toate parfumurile tari, sărate, ale stepei, de toată puterea vînturilor septentrionului, de tot freamătul cu rezonanțe metalice al nesfîrșiturilor de ierburi uscate. Aici el s'a nutrit în sfîrșit de atîta spațiu, de atît nemărginit, că e gata să înfrunte toate furtunile care, nevăzute, se pregătesc poate dincolo de zări.

...Iată-mi deci sfîșierea lăuntrică îndreptățită și explicabilă. Dacă tristețea și amărăciunea mă cuprind la gîndul că voiu părăsi aceste locuri, e numai pentrucă ele sunt pline de dînsul, pentrucă simt că ceva din ființa lui rămîne aici, în urma mea. Și la acest ceva trebue să renunț pentru totdeauna. Trebue să renunț... dar spre a alerga către alți fiori, spre alte bucurii nu mai puțin adînci, nu mai puțin desăvîrșite.

...Și acum, că sufletul mi s'a limpezit de temeri și de îndoeli, că s'a oțelit de zbuciumări și de veghi, de așteptări și de suferinți, e timp să pornesc întru întîmpinarea miracolului.

EMIL COLIU

INTOCMIREA ECONOMICA A STATULUI ȚARANESC

DR. ERNEST ENE

II.

CONTINUAM A FI O NAȚIUNE DE RURALI

Socoteala generală a populației țării făcută în 1930, după normele celei mai noi technici statistice, arată că România avea în acel an 18.052.896 locuitori. In comunele rurale s'au găsit așezate 14.420.710 persoane, iar în comunele urbane numai 3.632.178. Prin urmare după aceste date 79,9% din populația Romîniei este rurală și numai 20,1% locuiește în comunele urbane.

Dar, cea mai mare parte din „comunele urbane" nu sunt în realitate decît sate mai mari și nicidecum „orașe" în înțelesul occidental al cuvîntului, adică centre de industrie și negustorie, vibrînd de o activitate intensă. E îndestulător să ne amintim că Pașcani, Tîrgu-Frumos, Huși, Cîmpulungul Bucovinei și Balș sunt socotite de lege drept comune urbane și deci „orașe" pentru a ne da seama că o bună parte din populația considerată de recensămînt ca locuind în „orașe" e în realitate aproape rurală.

Pe de altă parte, dacă examinăm naționalitatea populației orășenești din țara noastră, constatăm o mare proporție de elemente nerominești, cari prin așezarea lor concentrată în comune urbane măresc procentul de urbanizare pe țară. Un sondaj etnic asupra populației satelor și orașelor Transilvaniei ne arată că numai *35,3%* din populația urbană este romînească, restul fiind alcătuită din unguri: 38,4%, germani 13,3%, alte naționalități: 13%.

Prin urmare caracterul de ruralitate a poporului romînesc este și mai accentuat decît îl arată cifra statistică.

Față de așezările populației din țările apusene, ruralitatea noastră apare cu totul excepțională. Comparativ, procentul populației satelor și a orașelor în 1925, era următorul:

	La sate	La orașe
Anglia	20,3%[1]	79,7%
Germania	35,6%	64,4%
Franța	50,9%	49,1%
România	80 %	20 %

1) A. Birnie. — Histoire économique de l'Europe.

Dacă examinăm tendința generală a mișcării populației înăuntrul țărilor civilizate constatăm o scădere continuă a ruralității.

In Franța, în 1851, populația rurală reprezintă 75% din total, iar în Germania 72.2%. După 75 de ani proporția ruralității scăzuse în Franța la 50,9%, iar în Germania la 46,4%.

In Romînia, un fenomen asemănător nu se constată decît într'o măsură foarte redusă. In unele provincii constatăm dinpotrivă un fenomen invers.

Astfel, de unde în 1932 Transilvania (cu Banatul) — regiune socotită ca cea mai industrializată a țării — avea o populație rurală care reprezinta 81,5% din total, *în 1930 această proporție în loc să scadă se urcă la 84%:*

Pe provincii repartiția locuitorilor era în 1930 următoarea [1]:

PROVINCIA	La 100 locuitori	
	Populație urbană	Populație rurală
Banatul	17,9%	82,1%
Basarabia	12,9%	87,1%
Bucovina	26,6%	73,4%
Crișana-Maramureș	17,8%	82,2%
Dobrogea	23,8%	76,2%
Moldova	24,3%	75,7%
Muntenia	27,1%	72,9%
Oltenia	13,0%	87,0%
Transilvania	16,0%	84,0%
TOTAL	20,1%	79,9%

In vechiul Regat, singura regiune pentru care avem date comparabile, procentul de ruralitate era în 1915 [2] de 81,4%, iar în 1930, cu toată desvoltarea de după război a Bucureștilor, acest procent a scăzut deabia la 76,4 [3].

Pe întreaga țară însă, din cauza fenomenului de creștere a ruralității observat în Transilvania și Basarabia ritmul urbanizării este mult mai încet, aproape nul.

Cifrele „Indicatorului Statistic" citate mai sus, accentuate încă de corectările necesare derivînd din caracterul nenațional al populației dela orașe, precum și neexistența unei tendințe susținute de urbanizare ne dau dreptul să afirmăm că: *continuăm a fi o națiune de rurali.* Și dacă — economicește — nu mai putem spune că Romînia este o țară „eminamente agricolă", demografic trebuie să recunoaștem că e o țară aproape eminamente rurală. Prin urmare, întrucît mai mult de 80% din populația țării locuește grupată în sate, este natural a socoti problemele lumei satelor ca fiind de o însemnătate, care trebuie să covîrșească cu mult problemele lumei orășenești.

1) Indicatorul statistic al Satelor și Unităților administrative din Romînia.

2) Anuarul statistic al Romîniei din 1925.

3) Anuarul statistic al Romîniei pe 1931-1932.

CUM TRAESC SATENII

Cei 14.420.718 de locuitori rurali se adăpostesc în 3.232.434 case. In fiecare casă locuiesc deci patru sau cinci persoane.

Indicatorul statistic, dîndu-ne numărul caselor nu ne arată și cîte încăperi locuibile au. Dar arhitectura caselor de țară este prea cunoscută. Foarte rar casă care să aibă mai mult de două camere și foarte adeseori numai una din aceste camere este locuită. Este deci ușor de constatat că populația rurală trăește înghesuită în încăperi neîndestulătoare, pe cari de multe ori le împarte și cu animalele domestice mai plăpînde. Cubajul de aer, încălzirea, aerisirea, curățirea acestor case — condiții cerute de cea mai simplă higienă — nu sunt deloc îndeplinite.

Cele mai multe clădiri sunt construite din nuele cu pămînt sau din chirpici. Ele sunt, în mare majoritate, pardosite cu lut. Materialele lor de construcție sunt deci și astăzi — în bună parte — aceleași pe cari le folosesc popoarele negre din Centrul Africei.

Deși săteanul nu stă în casă decît noaptea sau pe vreme rea, totuși sănătatea sa este sdruncinată din cauza locuinței. Situația locuințelor — care în anii 1920—1927 începuse să se mai îmbunătățească — s'a înrăutățit iarăși, din cauza mizeriei satelor. Azi a reînceput — la marginea satelor — construirea de locuințe din cele mai proaste. Proprietarii lor sunt însurățeii lipsiți de pămînt de cultură și de orice alt mijloc de a-și cîștiga cele necesare pentru o viață omenească. Legați de un lot strîmt — ca niște noi „adscripti glebae" — ei nu-l pot părăsi și nici nu pot merge la orașe, deoarece nici acolo nu este cerere de brațe de muncă. Ei au început să alcătuiască un semi-proletariat agrar. Această nouă categorie socială formează cel mai bun mediu pentru desvoltarea fermentului de revoltă adus la sate de acei semi-intelectuali, cari, nemaigăsind întrebuințare în organizațiile de stat supraîncărcate de personal, și nici în întreprinderile economice, acaparate în mare majoritate de elemente nenaționale, seamănă nemulțumirea și sădesc — pe temeiul ei — ideile revoltei de miine.

Nu mai insistăm pentru a face o comparaţie între locuinţa rurală romînească cu locuinţele spaţioase, clădite din piatră şi lemn de stejar ale ţărănimei din statele apusului. Cea mai rapidă călătorie în Occident ne dă totuşi răgazul de a observa, că, şi din acest punct de vedere, suntem pe treapta cea mai dejos din Europa şi că această inferioară situaţie ameninţă sănătatea naţiei.

■

Buna sau reaua stare a unui popor se măsoară şi după felul cum el se hrăneşte şi după cum el îşi luminează casa.

Şi pe acest teren legenda a falşificat multă vreme realitatea. La orice împrejurare economică proastă, la orice criză se repetă formulele: „Ţăranul are ce mînca" şi „In Romînia nimeni nu moare de foame". Este adevărat că nu am văzut pînă acum locuitori din Romînia pierind cu miile de foame, ca în India sau în China, în anii de secetă sau de mari inundaţii. Totuşi, dacă examinăm cari sunt elementele de nutriţie ale ţărănimei, oricine poate constata că ele sunt neîndestulătoare pentru a întreţine şi face să se desvolte puterea fizică a unei naţiuni viguroase. Dar, în afară de cercetarea aceasta personală, cifrele statisticei comparate ne arată cît de tristă este situaţia din punctul de vedere al alimentaţiei. Serviciul statistic al Ligei Naţiunilor dă pentru 1931, următoarele cifre [1]:

CONSUMUL ALIMENTELOR DE ORIGINA ANIMALA IN DIFERITE ŢARI PE CAP DE LOCUITOR ŞI PE AN

(Anul 1931)

NUMELE ŢARII	Consumaţia cărnii	Consumaţia laptelui	Consumaţia ouălor	Consum. zahărului
	Kgr.	Kgr.	buc.	Kgr.
Romînia	22,2	36	80	6,6
Anglia	52,7	102	143	49,4
Austria	45,0	90	86	29,7
Cehoslovacia	32,5	95	94	26,9
Danemarca	52,0	256	143	51,0
Elveţia	57,0	246	129	43,0
Franţa	50,0	68	133	27,5
Germania	51,3	94	118	26,0
Olanda	40,0	86	200	32,5
Polonia	22,5	80	72	25,0
Ungaria	30,0	90	69	13,6

1) Citate din „Adîncind brazda" de Ion Mihalache.

Cifrele de mai sus ne învederează că Romînul are cea mai proastă alimentare din Europa. El consumă carne şi ouă mai puţin de jumătate decît orice stat cu o civilizaţie mai înaintată, şi consumă deabia o cincime din cantitatea de zahăr ce întrebuinţează un englez, şi mai puţin de jumătate din ceeace consumă pe cap de locuitor din acelaş aliment, un ungur.

Dacă facem însă corectarea cifrelor prin deosebirea consumului orăşenesc faţă de cel rural ajungem la o concluzie şi mai întristătoare, decît aceea trasă din analiza tabloului citat.

Cercetînd consumaţia de produse industriale diverse situaţiunea apare tot aşa de gravă. Din tabloul ce reproducem mai jos după lucrarea „Politica Industrială", întocmită de Cercul de Studii al Partidului Naţional liberal, constatăm, pe de o parte, micimea cantităţei de mărfuri consumate pe cap de locuitor şi, pe de altă parte, scăderea însemnată a acestei consumaţii dela 1927 la 1931. Iată cifrele:

CONSUMAŢIA DE PRODUSE INDUSTRIALE PE CAP DE LOCUITOR IN ROMANIA

MARFURI	Consum în 1927	Consum în 1931
Ciment	18 Kgr.	11 Kgr.
Zahăr	6 „	5 „
Conserve	0,33 „	0,24 „
Bere	0,45 l.	0,28 l.
Ţesături bumbac	0,56 Kgr.	0,62 Kgr.
Ţesături lână	0,30 „	0,27 „
Incălţăminte	0,3 „	0,27 „
Lemne de construcţie	9,6 „	5,7 „
Fer laminat	14,5 „	9,8 „
Hîrtie	2,7 „	2,3 „

Criza agricolă a lovit adînc gospodăria ţărănească şi a redus aşa de mult standardul ei de viaţă, încît după cum se vede mai sus, consumul de zahăr şi bere deşi cel mai redus din Europa a scăzut 20%, iar acel al cimentului, ferului şi lemnelor de construcţie cu aproape 50%.

Dacă examinăm consumaţia de petrol pentru luminatul locuinţei constatăm că în Romînia — ţara cea mai bogată de petrol din Europa — consumaţia de lampant este una din cele mai reduse din lume. Pe cînd în Danemarca se consumă anual 27 kgr. lampant de fiecare locuitor, în Romînia aceas-

tă consumație nu e decît de *9 kgr.* [1], adică de trei ori mai mică, deși desvoltarea luminatului cu electricitate și gaz aerian este mult mai înapoiată decît în Danemarca.

Ce este mai îngrijitor e faptul că consumația absolută anuală scade, în loc de a crește și a ține pasul cu creșterea populației.

Astfel:

In 1927	s'a consumat	150.218	tone
„ 1928	„ „	148.803	„
„ 1929	„ „	188.758	„
„ 1930	„ „	154.558	„

Din cauza proastei nutriții și a lipsei de orice higienă înfățișarea popolației satelor dovedește un început de decădere fizică pronunțată. Flăcăii nu mai sunt chipeși și voinici. Versul „Romînd verde ca stejarul" a rămas o legendă. Copiii sunt rău crescuți, slăbănogi. Femeile par îmbătrînite la 30 de ani. Bărbați în puterea vîrstei se declară „moși" sau „moșnegi".

Cu bună dreptate a putut deci d. Ion Mihalache să declare în discursul său dela Cîmpulung:

„Socialmente avem o populație rurală subnutrită în țara pîinei și a nutrețurilor cari hrănesc animalele Europei; la noi consumîndu-se pe cap de locuitor cea mai mică cantitate de pîine, carne, lapte, zahăr"; iar mai departe „nu există un debușeu mai mare și mai firesc pentru produsele țării decît stomacul chircit al țăranului romîn".

Un cercetător străin dar cu vederea ageră a observat starea trupească rea a țărănimei romînești și a scris rîndurile ce reproducem mai jos, rînduri cari pun pecetea rușinei pe tot ceeace noi ne mîndrim a numi „opera de civilizație și propășire" a Romîniei.

Iată ce scrie economistul Lucien Romier, în cartea sa: „Au carrefour des Empires morts" (pag. 213) după ce a vizitat în lung și lat Romînia.

„Slăbiciunea țăranului romîn este caracteristică, asemă-„nătoare cu aceea a fellahului din Egipt și a Indianului. El „nu muncește pentru plăcerea de a munci, cum fac popoa-„rele bine hrănite; lui îi este teamă să nu-și cheltuiască să-„raca lui rezervă. El nu consimte a face sforțare decît în ve-„derea unui folos imediat. Din aceasta derivă obișnuința de „a trăi de azi pe mîine... Aceste defecte nu sunt ale minții — „care este vioaie — ci al unui temperament pe care i l'a creat „necesitatea de a-și mărgini sforțările în raport cu o hrană „neîndestulătoare".

1) M. Pizanty. — „Le petrole en Roumanie", p. 17.

Existența și desvoltarea pelagrei — boala mizeriei rurale — confirmă și ea constatările de mai sus.

■

Este normal ca în condițiuni proaste de locuință, hrană, luminat și încălzit să nu ne putem aștepta la o stare fizică satisfăcătoare a populației satelor. Bolile sociale atacă, din ce în ce mai puternic, tăria trupească a nației. Procentul de mortalitate — unul din cele mai ridicate din lume — constatările făcute cu prilejul recrutărilor militare, cari arată o scădere continuă a proporției tinerilor în adevăr „buni" pentru serviciul armatei, ne arată o micșorare permanentă a vigoarei populației. Combaterea acestor flagele nu se poate face decît prin o îmbunătățire a vieții materiale a locuitorilor și prin o îngrijire medicală stăruitoare și dispunînd din belșug de mijloace de tot felul.

Din nenorocire îndreptarea vieții materiale atîrnă de îmbunătățirea stării economice, ceeace pentru moment este foarte grea.

Ingrijirea medicală este și ea iluzorie. In loc să aibă 140 medici la 100.000 de locuitori Romînia nu numără decît 35 medici. Iar aceștia sunt concentrați mai mult la orașe așa că, în unele județe (Romanați, Hotin, Dolj, Tulcea, etc.) avem *un singur medic* oficial la 40.000 locuitori [1].

„La sate medicii sunt foarte rari și au de parcurs distanțe enorme, pe drumuri impracticabile, personalul ajutător al medicului ori lipsește complect (cum e cazul în Ardeal și Banat) ori e în număr insuficient." [2] Și în loc să se cheltuiască 120 milioane pentru medicamentele strict necesare *combaterii bolilor sociale* și infecțioase nu s'a putut prevedea în 1933 decît 32 milioane lei deci *abia un sfert din strictul necesar.*

După o statistică recentă a Ministerului sănătății rezultă că avem 1656 agenți sanitari pentru întreaga țară, ceeace înseamnă un agent pentru 7000 locuitori, din cari cel puțin 20% adică 1400 de fiecare agent au nevoie de îngrijiri medicale.

Medici de stat rurali avem 1074. Pentru orașe avem 1184 medici. Prin urmare, în raport cu așezarea populației, populația sătească are de cinci ori mai puțini medici de stat, decît populația orășenească. Și trebuie notat că la sate nu se găsesc medici particulari, pe cînd la orașe ei sunt chiar prea mulți.

1) Minist. Sănătății. Expunerea de motive la proectul de buget pe 1933-1934, de d. D. R. Ioanițescu.
2) Ibidem.

Nu este deci surprinzător că medicii oficiali nu au avut nici măcar posibilitatea de a face numărătoarea exactă a bolnavilor de boli sociale. Cu atît deci mai puţin au putut ei să-i trateze şi să-i vindece. După o statistică oficială se constată un fapt şi mai dureros; ei n'au avut nici măcar putinţa să vadă o singură dată pe cei ce trag să moară.

In Oltenia 86% din decese s'au produs fără ca decedatul să fi fost văzut — odată măcar — de doctor. Pentru Muntenia proporţia e de 79%, pentru Moldova de 78%, pentru Transilvania de 63%, pentru Banat de 55%.

In asemenea condiţiuni, cifrele apărute în „Anuarul statistic" cu pretenţiunea de a arăta că în România nu aveam în 1931 decît: 87.556 bolnavi de tuberculoză, 136.431 bolnavi de tifos şi numai 46.872 bolnavi de pelagră, sunt mult inferioare realităţii. D. Dr. S. Irimescu — un cunoscător desăvîrşit al tuberculozei sociale — socoteşte că numărul bolnavilor de tuberculoză e în Rominia *de cinci ori mai mare* decît il arată statistica oficială. Dintr'o anchetă limitată la satul meu Muncelul din jud. Roman, am constatat că din 460 capi de familie, 322 — adică 70% sunt atinşi de sifilis şi alte boli grave, de multeori sifilis peste pelagră şi tuberculoză.

Consecinţele acestei situaţiuni nu pot scăpa nimănui. Vitalitatea şi vigoarea poporului rominesc este atinsă la obîrşie. Lipsa unei hrăniri îndestulătoare, lipsa unui bun adăpost, lipsa unei îngrijiri medicale reale, submineazā trupul naţiei.

Un distins medic Prof. Dr. Danielopol spunea däunăzi în Senat:

„Şi să nu vă închipuiţi că situaţiunea noastră de acum „este ca aceia dinainte de război şi că soldatul de mîine va „fi acelaş ca forţă fizică cu soldatul din 1916. Nu: Eeste un „soldat decimat de tuberculoză, de sifilis şi de paludism ne„îngrijit".

Sub imperiul desvoltării rapide a vieţii industriale şi sub acel al profitelor de cuceriri teritoriale prin războaie din secolele trecute, s'a născut ideea că un popor e cu atit mai bogat şi mai puternic cu cît este mai prolific adică cu cît se înmulţeşte mai repede. Insă, din constatările statisticei comparate putem vedea că, în vremea în care trăim:

a) Cu cît un popor este mai jos pe treapta civilizaţiei cu atît are un procent mai mare de născuţi şi de morţi; şi deci

b) Un popor civilizat se distinge prin procentul mic de naşteri şi de decese.

In 1930 cel mai mare procent de natalitate din întreaga Europă l'a avut România şi anume 35 naşteri anual la mia de locuitori.[1] Statele apusene se menţin toate între 17 şi 19 la mie. Din întreaga lume numai Chili, Malaezia, Jamaica, Costa-Rica, Ceylan şi Egipt întrec proporţia rominească!

In acelaş timp însă, România e în frunte şi cu mortalitatea de 20 decese pe an la mia de locuitori. Toate ţările europene sunt cu mult în urmă, între 11 şi 16%. Nu ne întrece pe tot globul pămîntesc decît Ceylan, Costa-Rica, Chili şi poporul de felahi din Egipt!

O asemenea situaţie este cu adevărat înspăimîntătoare. Naşterile prea numeroase dovedesc primitivitatea vieţii dela ţară, iar mortalitatea tot aşa de exagerată, slăbiciunea fizică a populaţiei rurale şi relele ei condiţii de viaţă.

In mediul rural mortalitatea anuală e de 19,98%, iar din 20 de morţi un sfert se dovedesc a fi murit de *„debilitate congenitală"*.

Din cei 109.995 copii sub un an, morţi în 1930, nu mai puţin de 69.786, adică 70% au murit de „debilitate congenitală" (Vezi Buletinul demografic al Romîniei din Februarie-Aprilie 1932).

In nici o statistică internaţională nu găsim denumirea de „debilitate congenitală"

Acesta este aportul Romîniei celei bogate, unde nimeni nu piere de foame.

Un simptom mai îngrijitor pentru viitorul acestui neam decît moartea din slăbiciune fizică, nu vedem. El ne dă dreptul să strigăm toată revolta noastră pentru tot ceeace nu s'a făcut în Romînia, deşi interesul suprem al păstrării fiinţei naţiei o cerea.

Prejudecata satisfacţiei generale pentru marele procent de naşteri trebuieşte numai decît părăsită. Natalitatea actuală nu serveşte decît la mărirea numărului copiilor morţi în primul an al vieţii, pentru că slăbiciunea şi sărăcia mamelor nu-i pot hrăni şi creşte.

Pentru familia ţărănească de azi naşterile şi morţile numeroase sunt prilejuri de pagube economice însemnate, fără a mai vorbi de depresiunile psihice ce ele provoacă.

Pe de altă parte, fărămiţirea pămînturilor ţărăneşti a ajuns aşa de departe, încît e probabil că, în cîţiva ani numărul populaţiei rurale care nu va avea pămînt de hrană şi nici alte mijloace de trai, să crească în proporţii aşa de însemnate, încît să se ridice probleme de o gravitate pe care azi nu o putem încă bănui.

■

Starea economică proastă a determinat nu numai o hrănire neîndestulătoare, o adăpostire nehigienică şi o îmbol-

1) Annuaire statistique de la Société des Nations 1932/33.

năvire a țărănimii. Ea este cauza principală a lipsei de cultură și a predominării analfabetismului în mediul rural. După zeci de ani de obligativitate a învățămîntului primar, iată ce constată o lucrare oficială:

„Ceeace s'a prelucrat din materialul cules cu prilejul recensămîntului general al populației din 1930, îngăduie afirmația că în mijlocie, Transilvania are procentul de analfabeți cel mai mic cu valoare medie 32,3%, Basarabia pe cel mai mare, cu 59,3%, Vechiul Regat urmînd cu 39%". [1]

Ca pretutindeni populația rurală prezintă și la noi un procent mai mare de neștiutori de carte, decît cea urbană.

In județe ferite, rămase la forma de viață arhaică, procentul de neștiutori de carte din mediul rural atinge 72,5% în jud. Lăpușna și 68,6% în jud. Maramureș.

Media pe ultimii 4 ani a recruților romîni analfabeți este de 31,1% din totalul contingentului anual, recruții urbani neștiutori de carte constituind numai o treime, celelalte două treimi fiind împlinite de recruții țărani.

Pentru recruții germani din Romînia media neștiutorilor este deabia de 8,4%, iar pentru Unguri de 16,1%.

Desigur, Statul nu și-a făcut datoria complectă către școala rurală. Dar trebuie să se știe odată că țărănimea nu merge la școală — așa proastă cum e — nu pentrucă nu vrea, dar pentrucă gospodăria redusă a țăranului nu mai poate hrăni, îmbrăca și îngriji copiii în vîrstă de școală. Bietul gospodar se găsește obligat ca cu singurele sale brațe și cu un lot de 3 Ha. să hrănească și să îngrijească cîte 4-5 copii de școală timp de 7 ani, cît durează cursul primar de azi. Nu e de mirare deci că din cei 2.793.181 de copii în vîrstă de școală numai 2.053.634 au fost înscriși în școlile primare, adică deabia 73,52%. Din cei înscriși nu frecuentează regulat decît 70,86%, ceeace ne duce la rezultatul astfel rezumat de d. D. Gusti în prefața la Anuarul Invățămîntului primar:

„Proporția copiilor cu frecuență regulată a populației „școlare, față de totalul copiilor care ar fi obligați să urme„ze cursul primar *este deci de 52,09%* în medie pe țară fiind „de 51,75% în cazul școlilor rurale și de 54,16% în cazul școlilor urbane".

Cifra de 52,09% dată de d. D. Gusti — după o serioasă anchetă — este inferioară celei de 59,8% comunicată în 1932 Societății Națiunilor. Ea ne așează deci și mai jos decît ne arată tabloul comparativ următor:

FREQUENȚA ELEVILOR IN ȘCOALA PRIMARA IN DIFERITE ȚARI EUROPENE

Austria	100%	Germania	100%
Cehoslovacia	100%	Danemarca	90%
Elveția	99%	Italia	77%
Polonia	96%	Grecia	75%
Ungaria	95%	Rusia	70%
Bulgaria	94%	Yugoslavia	69%
Franța	93%	ROMANIA	59,81%
Anglia	91%	Turcia	33%

1) Anuarul Invățămîntului Primar din 1933 — Prefață de D. Gusti p. I.

Cercetînd cauzele care fac ca deabia jumătate din copiii țării pot căpăta învățătura cea mai simplă, organele școlare se grăbesc să acuze lipsa de aplicare a sancțiunilor legii învățămîntului.

In prefața citată, d. Profesor D. Gusti, fost Ministru al Instrucției, scrie:

„Amenzile și pedepsele sunt măsuri salutare, întrebuin„țate cu destul efect în cele mai deosebite tărîmuri ale vie„ții de Stat; prescripțiile legii actuale a Invățămîntului pri„mar atrage însă după ele un număr de infracțiuni atît de „mare și cer sancțiuni așa de multe încît *totalul cazurilor „sancționabile covîrșește numărul celor de respectare a legii*". Și mai departe:

„Ceeace impune concluzia că neajunsul nu se găsește nici în sistemul de sancțiuni, ci în însăși legea". [1]

Părerea noastră este însă că nu legile sunt de vină, ci sărăcia majorității familiilor țărănești, care neputînd îmbrăca și hrăni pe copii — cum trebuie — nu-i trimite la școală, mai ales cînd trimițîndu-i trebuie să le cumpere cu bani, din ce în ce mai rari și mai scumpi, cărți și rechizite școlare.

Dealtfel — fără a da importanța ce se cuvine în explicarea cauzelor analfabetismului situațiunei economice proaste a satelor — d. D. Gusti recunoaște cu un marcat optimism de altfel, că: [2]

„Dacă hrana și îmbrăcămintea nu lipsesc în general (?) „marei majorități la țară, sumele de bani moderate cerute „pentru cumpărarea celor trebuincioase învățăturei lipsesc „însă de cele mai multe ori".

La starea materială proastă a părinților se adaugă desigur și celelalte cauze speciale: lipsa de clădiri potrivite pentru școli, lipsa de căldură iarna, lipsa de material școlar și — uneori — lipsa de devotament a unor învățători pentru misiunea lor. Aceasta face ca rezultatele școalei primare din Romînia să fie dintre cele mai slabe, chiar asupra celor ce s'au înscris. Iată ce spune acelaș raport oficial, folosit de mai multe ori, raport semnat de Ministrul Școlilor:

1) Anuarul Invățământului Primar din 1933. Prefața de dl. Prof. D. Gusti — pag. V.
2) Op. citat p. XI.

„Dintre cei cari se înscriu destul de puțini urmează sîr-„guincios, prea puțini termină cu succes și chiar și aceștia a-„jung cu ușurință să uite aproape tot ce au deprins, nea-„vînd cum să-și păstreze cunoștințele dobîndite și cum să și le „împrospăteze".

In asemenea condițiuni putem să ne dăm seama că lumea satelor nu are încă școala primară care îi trebuie și că orice sforțări și orice jertfe pentru ridicarea clasei țărănești vor rămîne fără rod, atît timp cît bezna satelor nu va fi împrăștiată, atît timp cît nivelul cunoștințelor și al conștiințelor țărănești nu va fi ridicat de o adevărată școală populară.

(Urmează) DR. ERNEST ENE

PAUL ZARIFOPOL

MIHAI D. RALEA

A dispărut dintre noi, pe nesimțite, într'o calmă seară de Mai cu aceiași discreție delicată cu care a trăit. Mereu desmințiți și mereu naivi crezători într'o ordine naturală a firii, ne-am întrebat consternați și de data aceasta cum de a fost posibil ca unui om cu care ai vorbit ieri, care scrisese alaltăeri un articol, care a vorbit cu atita vervă numai cu o seară înainte la cafenea, să i se taie brusc firul vieții.

Dar instinctul vital e mai tare decît orice desmințire. Și ne-am mirat și de data aceasta.

Paul Zarifopol s'a topit ca o boare în vînt, fără cea mai mică prevestire.

Omul acesta trăia de mult într'o societate postbelică năvalnică, robustă și bestială, cu care nu avea nicio potrivire, pe care cel mult o înțelegea dar n'o putea accepta. Delicat și ascuțit peste măsură, numai inteligența sa îl apăra, aducîndu-i în pradă de observații, comicării sinistre care formau pentru pofta sa de contemplație artistică un regal desăvîrșit. Aceasta l'a ferit să devie un protestător sau un revoltat, ceeace pentru el ar fi însemnat o lacună de gust. Era dintr'o familie moldovenească, ieșan prin gustul pronunțat deși inconștient pentru boerie. Se formase la climatul intelectual de acum patru decenii: pozitivist, critic, libertar, ateu. Valori acre și amare în aparență, care ascund, de cele mai multe ori structuri sufletești extrem de delicate și de amabile. Paul Zarifopol, lucid și robust în pricepere, cu toată finețea și complexitatea lui, disprețuia grimasa, strîmbătura și mofturile. Acest tip urban prin mobilitatea și ascuțimea lui, era, în această privință, un direct, un bucolic aproape, iubind lucrurile simple și nefăcute. Compunerea sa sufletească în liniile ei mari era atică: raționalism, criticism, sarcasm, gust pentru aspectul umoristic al vieții, individualism. Ii repugnau obscuritățile mistice în care mirosea dobitocie și barbarie. Il amuza enorm caracteristicul anecdotic, plin de semnificație filozofică, așa de abundent la un popor în formație ca al nostru. L'a adorat atunci pe Caragiale. Dacă i-am fi căutat un mediu natural, firesc naturii sale, cred că i-ar fi fost potrivit secolul al XVIII-lea francez, rafinat și galant, ferit de mojicii, de grosolane contrafaceri, grațios și autentic. Acolo ca un Chamfort sau ca un Saint-Simon ar fi găsit un enorm material de delectare filozofică și umoristică. Compus din aceste porniri

aristocratice, el s'a raliat din vreme la concepţia estetică a vieţii. A combătut pentru o Estetică, autonomă, pură de invazia influenţelor morale, ideologice, utilitare, etc. Ca şi Flaubert, Baudelaire, Fromentin, a vrut un estetic specific, satisfăcut prin el însuşi. Şi în studiile sale, din cele mai remarcabile din literatura romînă despre „Publicul şi arta lui Caragiale", „Despre metoda lui Proust", Pentru explicarea lui La Rochefoucauld", a dovedit că se poate întemeia o critică exclusiv estetică.

Dar dacă aceste trăsături sufleteşti ca şi combinaţia lor se mai pot întîlni şi la alţi oameni, la Paul Zarifopol ele erau ridicate la un nivel de ascuţime şi subtilitate, încît numai imaginea lamei de brici, poate suggera vre'o analogie.

Sunt suflete late, scurte, dense, lungi, masive, etc. Dimensiunea cardinală a sufletului său era acuitatea. In lumea bucureşteană a ultimilor zece ani, în care oricine a făcut politică, el a rămas un „clerc" în senzul lui Benda. L'a preocupat numai arta şi cultura pentru care a lucrat, retras ca un călugăr, departe de ispitele ordinare şi vanitoase ale vieţii cetăţeneşti. Nu l'au atins cu nimic luptele cînd meschine, cînd înverşunate pentru putere.

Cu această întocmire psihică ar fi putut uşor ajunge ori un diletant, ori un gazetar frivol ori, în cel mai bun caz, un „dandy". L-a ferit de toate acestea un simţi extrem de conştiincios al preciziei, o meticulozitate care îi venea desigur de la vechile sale îndeletniciri filologice şi care singură poate duce la pedanterie sau belferism, dar care aliată cu firea sa artistică şi fină, a dat un compus de seriozitate strălucită. Serios pînă la ştiinţa adevărată, el era şi strălucit, ştiind să aibă în momentele sale bune, unul din cele mai expresive şi mai tăioase, stiluri de proză ştiinţifică din literatura noastră.

In rezumat, Paul Zarifopol a fost un mare scriitor şi un mare cărturar al culturii noastre. La popoare tinere cultura nu reuşeşte prea de vreme să îndepărteze de pe ea zgura principiilor utilitare. El, printre puţini, ajunsese la stadiul culturii dezinteresate, al culturii artă pentru artă, al culturii, joc divin, în plină gratuitate. Azi, din toate adevărurile se cer aplicaţii utile: patriotice, politice, educative. Cultura de azi e militantă: nu cere numai reflecţie şi talent, ci sînge, martiraj şi eroism.

Dar el a murit, crezînd că formele superioare ale culturii se ating în senitătatea care nu cunoaşte scopuri străine, în care spiritul se ia drept propriul şi unicul său idol.

MIHAI D. RALEA

M I S C E L L A N E A

„NAPASTE" ŢARANEŞTI

Pictor, regisor, dramaturg, cronicar plastic, nuvelist şi astăzi romancier cu *Velerim şi Veler Doamne*, d. Victor Ion Popa a abordat cu dezinvoltură şi de cele mai multe ori cu sgomotos succes domenii variate de cultură, dovedind un temperament agil de veveriţă şi o personalitate complexă. In epoca specializărilor timpurii şi a închistărilor în carapace numerotate farmaceutic, d. Victor Ion Popa tinde la realizarea unui alt tip uman, a acelui tip universalist al Renaşterii (poate una din cele mai fecunde şi mai impresionante epoci ale umanităţii în dăruirea de tipuri creiatoare).

Domnului Victor Ion Popa îi lipsesc, fireşte, umanităţile clasiciste şi cei zece ani de demonie a cunoaşterii într'un mediu select de capete şi biblioteci apusene, fără de care neoumanistul modern rămîne un diletant revistolog sau o caricatură pretenţioasă. Dominarea şi asimilarea imensului patrimoniu al civilizaţiei nu se putea întreprinde în promotoriul cu metehne ţigăneşti şi moravuri autohtone; în mod fatal, un temperament atît de impetuos şi de multilateral dotat ca al d-lui Popa poartă pecetea indelebilă a destinului naţional...

Debutul de romancier *(Velerim şi Veler Doamne*, două volume, *„Cultura Naţională")* poate fi considerat ca prefaţă curajoasă la un nou gen al romanului romînesc. Nu e o realizare, ci numai o schiţă, o îndrumare într'un domeniu necercetat şi neutilizat — viaţa ţărănească. Intr'o ţară cu 82% ţărani, literatura modernă romînească se plimbă cu automobilul şi avionul, prizează cocaină, danseazà în baruri americane, dejunează cu *prix-fixe* homar şi îngheţată *tutti frutti*, dar nu s'a apropiat şi nu conţine în filele ei durerile însîngerate ale masselor anonime, nu are nici o înţelegere pentru specificităţi şi autenticitate.

S'a vorbit şi se dizertează pînă la saturaţie despre „experienţă" şi „autenticitate".

Dar literaţii ţării au rămas tot în aer. Rîvnesc mereu la titlul de *personalitate* şi nu vor să cunoască fluidul vital al *exponenţei*. Ce experienţă poate trăi Eul orgolios necufundat în comunitatea unanimă prin încadrarea într'o tablă de valori?

Pascalianul „*le Moi est haissable*" n'a fost niciodată mai actual și mai aplicabil decît literaturii romînești de ultima oră.

Contemplarea buricului practicată cîndva dogmatic de o sectă constantinopolitană este metoda favorită a literaturii noastre psihologizante și intimiste.

Catolicismul consideră orgoliul și concupiscența printre păcatele capitale ale omului, această imagină a dumnezeirii, ispitită permanent de Satan.

Tăiați orgoliul și concupiscența creiației de azi și va rămîne neantul!...

In afară de aceste două izvoare ignobile, restul existenței și al creaturei le este total necunoscut sau cu voință expulzat din orizontul preocupărilor.

Metoda a avut drept urmare o pauperizare fără precedent a surselor inspiratorii, o penibilă ingrădire a reinoirilor și o decădere a virtuozității tehnice (virtuozitatea se naște din plenitudine, iar nu din sărăcie).

Puerilitățile analitice și subiectivismul atroce, atît de generalizate, au fost inlăturate cu folos de către d. Victor Ion Popa care a încercat desțelenirea artistică a unei lumi noui pentru romanul contimporan: lumea țărănească.

Aceiași lume rurală face obiectul romanului d-lui Teodor Rîșcanu *(Ileana Lupului,* editura *Alcalay); poziția artistului* este însă mai nesigură și oscilează între fotografie și creionare neîndemînatecă a unor realități necaracteristic selectate.

Atît *Ileana Lupului* cît și *Velerim și Veler Doamne* reiau o veche temă a lui Caragiale: tema „*Năpastei*" în mediul țărănesc.

Poziția ideologică a lui Ion Luca Caragiale față de clasele sociale a fost dintre cele mai interesante, iar influența sa se continuă subteran pînă la acești doi romancieri, lipsiți de altminteri de simțul umorului. Atunci, cînd a vrut să părăsească zeflemeaua și comedia, pentru a aborda drama, Caragiale a simțit nevoia să-și mute obiectivul inspirației din viața micei burghezi orășenești în lumea țărănească. Singura clasă serioasă, capabilă de gravitate și de profundă suferința, era — în ochii săi — numai țărănimea. Restul categoriilor sociale se bălăceau în jovialitate, caricatură de tranziție și superficialitate lipsită de grație.

D. George Mihail Zamfirescu a încercat să schimbe acest punct de vedere, luînd ca model pe Zola și Maxim Gorki, care au găsit motive de inspirație tragică și de dramatism în lumea măruntă a orașelor. Aceiaș operație o regăsim la d. Carol Ardeleanu.

Punctul de vedere al lui Caragiale demonstrează concepția sa sociologică asupra realităților din Romînia și atitudinea luptătoare a unui junimist influențat de poporanism (broșura despre „1907"!) și de socialismul utopic franco-german (probabil prin intermediul romanelor lui George Sand, prin Saint-Simon și Lassalle, iar din séjour-ul berlinez prin Bebel).

Din această interferență de junimism (refuzul formelor intermediare sociale) și de poporanism progresist a ieșit „Năpasta".

Tema „năpastei" țărănești s'a dovedit fecundă. Este în orice caz foarte simptomatic cazul acestor ultimi doi romancieri — d. Victor Ion Popa și Teodor Rîșcanu —, care au găsit de cuviință s'o desvolte din nou.

Cred că avem de-aface cu o splendidă intuiție a literaților noștri în privința raporturilor existente dintre țărănime și aparatul de Stat (Justiție, Școală, Armată, Percepție).

Țărănimea consideră Statul ca ceva factice, inutil suprapus, străin de substanța sa morală, ca o „năpastă" oarecare.

Maxim Gorki definește aceste raporturi în „*Lenine et le paysan russe*" amintind de basmul țărănesc cu „*țara lui Opone*", în care se exprimă nostalgia unei țări fără coerciții administrative, fără inmixtiuni organizatorice și fără aparatul de Stat. Spirit occidentalizat și cu conștiința necesităților unei vieți moderne de aglomerațiuni umane, Maxim Gorki își arată net refuzul față de aceste nostalgii orientale, dînd preferință formelor organizatorice de tip occidental.

Țărănimea romînă a păstrat față de administrația și de Statul liberalist mefianța veche orientală, derivată din dezordinea quasianarhistă și cutumele juridice ale economiei naționale.

E simptomatic că pînă astăzi gospodarii de frunte se apucă cu greu să facă politică, lăsînd-o în seama elementelor flotante ca învățători, foști plutonieri, faliți, negustori de piei de cloșcă, etc.

Romanul d-lui Teodor Rîșcanu este foarte instructiv în privința sedimentării tipurilor țărănești în fața fenomenului politic și a Statului.

Sentimentul de oroare, vizibil atît în țărănimea d-lui Victor Ion Popa cît și la țăranii d-lui Rășcanu, născut la auzul și văzul exponenților puterii executive, legislative și chiar judecătorești ne demonstrează înstrăinarea organică a acestei lumi milenare, care continuă a trăi în valorile ei instituționale, refuzînd integrarea în nouile forme.

Romancierii de ultima oră exprimă realitățile lumii țărănești.

PETRE PANDREA

SĂPTĂMANA CĂRȚII.

Opera de proteguire a cărții și a scrisului rominesc se realizează în accese. Stările de criză sînt rari, și durează o săptămînă.

Șapte zile pe an se dau avantagii pe C. F. R. și S. M. R. ca pentru o expoziție zootehnică. Cenzura permite să se vorbească despre carte, iar cenzura cărților literare devine mai blîndă în această săptămînă a patimilor.

La vitrinele librăriilor se înbulzesc toate cărțile, ca fetele la o casă galantă; — care de care mai indecentă, mai decoltată, mai sugestivă prin vaze, sau mai promițătoare.

Scriitorii care au perdut de mult iluziile, și le mai adună pe o margine de tejghea unde așteaptă clientul pentru un autograf strict personal și dulce ca un „lied".

Cetitorul „in spe", pozitivist, va avea ocazia unică de a vedea pus la dispoziție, pe orice scriitor „în carne și oase". De cele mai multe ori, mai mult oase.

Cititorul va mai căpăta siguranța că, asistînd cu toată ființa sa pămîntească, la elaborarea unui autograf ad-hoc, a jucat o clipă rolul divin de muză inspiratoare a autorului respectiv.

După aceste formalități mistice între creator și consumator, cititorul va ieși din săptămîna cărții, cu sufletul crescut ca de-o împărtășanie strict spirituală, și se va simți mai mîndru: aproape el însuși autor. Va socoti chiar puțintel că tot meritul scrisului i se datorește lui, ca cititor, și că cel care scrie cartea este un fel de uzurpator.

In afară de această specie importantă de cititori, ceilalți vor considera săptămîna cărții fără aureola de lumină pe care trebue să o presupue.

Este bine totuși ca cel puțin șapte zile, cartea să sară în ochii tuturor, în toate vitrinele și la toți vînzătorii ambulanți, la fel cu zarzavaturile adică la fel cu hrana trupească.

Se mai pot obține cititori prin persuasiune și prin tentație. Și apoi se pot prinde în admirabila patimă a lecturei spre fericirea și a lor și a celor interesați direct.

Cînd te gîndești că sunt oameni care nu ar simți nici o lipsă dacă scrisul nu ar exista, și alții care fără el nu ar putea să trăiască decît cu multă strîngere de inimă și nostalgie!

D. B.

CRONICA LITERARA

DESPRE SOCIOLOGIA LITERATURII LUI IONEL TEODOREANU

In *„Biblioteca Socială"* de sub conducerea d-lui I. Ludo au apărut două studii excelente: unul al d-lui C. Stere despre *„Judaismul și elenismul în civilizația omenirii"*, care reprezintă o privire generală de sinteză asupra unei probleme, mult studiate în istoria, filosofia și sociologia europeană; și altul al d-lui M. Ralea despre *„Fenomenul rominesc"*, care este o încercare de analiză și de defrișare a unei probleme deloc cercetate serios, deși atît de des pomenite.

D. I. Ludo publică patru pamflete în aceiaș colecție de o valoare cam inegală, dar — în general — utile din punctul de vedere al propagandei culturale: 1) *Pogrom sau Revoluție?* 2) *Hitler salvează echilibrul istoric*, 3) *D. Nae Ionescu apără pe Ebrei împotriva jidanilor*, 4) *Au Evreii dreptul să se amestece în politica țării?*

Cu tot ceeace publică d. St. Antim, contribuția sa *„Indărăt spre Evul mediu"* din aceiaș colecție este într'adevăr remarcabilă prin ținută, limbaj ales și documentar.

In *„Biblioteca Socială"* ni se prezintă și studiul d-lui Geri Spina intitulat *„Evreii în opera d-lui Ionel Teodoreanu"* (57 pagini, prețul 6 lei).

D. Spina întreprinde o analiză sociologică a operii lui Ionel Teodoreanu limitînd-o la un aspect (evident dintre cele mai suggestive pentru un romancier romîn), anume la atitudinea pe care o are scriitorul (în mod conștient sau indirect exprimată) față de *„chestia evreiască"*.

De prisos să spunem, că pentru sociologia literară, care demonstrează legătura permanentă dintre creiația artistică și societate, indicînd motivele pentru care structura operei a fost determinată într'un sens anumit și nu în alt sens, asemenea cercetări parțiale sunt de cel mai mare interes.

D. Geri Spina vrea să scoată antisemit cu orice preț pe d. Ionel Teodoreanu. O operație îndrăzneață, care nu e lipsită de riscuri. Putem spune dintru început: comica tentativă a eșuat.

Ca toți sectanții și dogmaticii — d. Spina face impresia cîteodată a unui sionist șovin din armata brună a lui Vladimir Jabotinsky — taie firu 'n patru, răstălmăcește frag-

mente disparate, izolează o afirmaţie din contextul ei, așează lupa măritoare a bănuielii, aruncă anatema deandoaselea și își face un singe rău pe care l-ar fi putut utiliza la vreo ocazie mai proprice.

Și — slavă lui Mefisto! — nu lipsesc ocaziile în ultima vreme!...

Textele din opera d-lui Teodoreanu — puţine la număr — strînse de d. Spina pentru a demonstra antisemitismul sunt de natură mai ales lexicală și sintactică.

Sub pana d-lor A. C. Cuza sau dr. Trifu, acele schimonosituri de sintaxă romînească puse în gura Evreilor de către romancierul ieșan ar fi avut, firește, intenţia de ieftin pamflet huliganic.

Semnificaţia lor se schimbă între paginile unui roman social care face o descripţie fidelă a vieţii moldovenești, după cum greșelile de limbă ale lui Zelig Schor nu mai sunt greșeli. (Nu se poate spune acelaș lucru despre limba romanului „Ghetto veac XX" al d-lui Ury Benador).

D. Ionel Teodoreanu, romancier psihologizant și în mare măsură romancier al stărilor de tranziţie din Moldova — tranziţia dela stilul de viaţă feudală și neoiobagă la stilul modern — a portretizat cîteva tipuri semite, necesare în redarea complectitudinară a unor crîmpeie din epocă intrate ca material în creaţia artistică.

Evident, dintr'un singur roman, poate dintr'o singură pagină, poţi deduce și atitudinea filosofico-politică a autorului faţă de viaţă și societate. Cu atît mai mult d. Ionel Teodoreanu poate fi răstignit în multiple rînduri de-alungul vastei sale opere în ceiace privește punctul său de vedere faţă de „chestia evreiască" și de „chestia socială".

Cele trei volume ale *Medelenilor, Turnul Milenii, Bal-Mascat, Uliţa copilăriei, Fata din Zlataust și Golia* ne pot furniza toate instrumentele necesare unei operaţii de chirurgie sociologică, psihanalitică, etc.

Critica sociologică face, în această privinţă, paleontologie aplicată la fenomenul literar. Din cîteva oase reconstituiește scheletul mamutului, din texte alese și știinţific interpretate poate deduce întreaga concepţie despre lume și viaţă a literatului. Această concepţie a înrîurit însăși creiaţia. Osmoza permanentă dintre societate și scriitor face obiectul criticei sociologice.

Pentru psihanaliză, de pildă, sunt anumite *lapsus*-uri, care pot condamna pe cineva la ocnă, ca și pentru sociologia literară. Oferim provizoriu o ipoteză psihanalitică pentru opera d-lui Teodoreanu: Olguţa, nu este altcineva decît Păstorel. Ranchiunele din copilărie derivate din diferenţa de vîrstă și din mînuirea măiastră a satirei și ironiei (dovedită

ulterior și la maturitate) refulate de sentimentul lui Dănuţ, au izbucnit prin costumarea adversarului în faţă și prin uciderea lui cu cancer și gloanţe...

Textele alese de d. Spira nu pot fi interpretate nici măcar drept *lapsus*-uri psihanalitice, care arată existenţa unor complexe antisemite, cu ajutorul cărora să cerem condamnarea romancierului în numele bunei-cuviinţe sufletești și a unei higiene mintale.

Dacă judecăm atmosfera de clasă și mediul literar la care a fost educat acuzatul, nu găsim îndreptăţite bănuielile d-lui Spina și trebuie să cerem achitarea d-lui Teodoreanu.

S'a spus despre antisemitism că este un socialism al proștilor. D. Ionel Teodoreanu nu este — vai, de mine! — nici prost, nici chestia socială nu l-a preocupat intens ca să ajungă pe căile eronate ale semidocţilor și ale celor slabi de minte.

Atitudinea sa politică (de-altminteri foarte potolită), așa cum se reflectează în romane, este aceia a unui poporanist din faza ultimă a poporanismului, adică din fază de adaptare la mediul politic și de dizolvare în cele două mari partide progresive. (Inainte de războiu, liberalii, după războiu, ţărănismul). Rămășiţe din poporanismul utopic, din acea caldă apologie și iubire neţărmurită a ţăranului, se găsesc în portretele suave, lucrate numai cu roz și alb de zarzăr înflorit, ale bunicilor rurali, adoptaţi de eroii săi burjui.

Ca toţi scriitorii grupaţi în jurul acestei reviste, d. Ionel Teodoreanu se dovedește în creaţia sa, atunci cînd exprimă artistic atitudini social-politice, un elev al d-lor Constantin Stere și G. Ibrăileanu: adică sinceră iubire sau cel puţin simpatie larg comprehensivă a poporului, progresism, adversitate pentru formele de viaţă reacţionară.

D. Geri Spina caută, cum se spune, nod în papură.

D. Ionel Teodoreanu nu poate fi antisemit și din cauze adînci de clasă.

Antisemitismul fascist este politica recentă a micei burghezii, aflată în febra pauperizării, incapabilă de a găsi ieșire într'o politică hotărîtă de clasă asuprită, căutînd un ventil sufletesc în palinodii rassiste și pretindu-se la diversiuni sgomotoase politice.

In opera d-lui Ionel Teodoreanu, mica burghezie este mereu satirizată, continuînd cu vervă linia lui Caragiale. Faţă de această clasă și de prejudecăţile ei morale sau politice, romancierul a dovedit un adînc dispreţ organic.

Poziţia sociologică specifică se poate defini cu trei elemente, din care elementul mic burghez este complect absent: 1) nostalgia latifundiilor, 2) amiciţia ţărănimei, 3) în-

cadrarea în burghezia luminată a profesioniştilor liberi şi europenizaţi.

Tipurile evreieşti satirizate sunt înglobate în categoria mic-burgheză a neguştorimei mărunte pe care un poporanist, cu pasiunea *„Medelenilor”* şi romantica afecţiune a lui Moş-Gheorghe, nu-i poate vedea decît sub unghiul ridicului.

Să cităm personagii din mica burghezie romînească biciuite crunt de scriitor? Am putea aduce cîteva zeci de exemple. Un exponent critic al acestei clase romîne ar putea tot atît de bine să ia cuvîntul cu aceiaş violenţă ca şi d. Geri Spina, sărit în apărarea clasei sale ofensate. Nu cunoaştem pe d. Spina, dar îl bănuim un legionar (care se ignoră) de-ai lui Jabotinsky.

Discuţia ar fi oţioasă, continuată în această direcţie.

Printre oamenii de ştiinţă socială, mica burghezie nu mai poate găsi apărători. Destinul ei este pecetluit. Oricît ar fi de activă politiceşte, disoluţia ei rămîne iremediabilă. Pauperizarea nu se va opri. Lichidarea de clasă nu va întîrzia. In ajunul morţii, provocate de ultima criză mondială, cîntecul ei de lebădă a fost fascismul, antisemitismul, rassismul şi alte triste diversiuni.

Un romancier, ieşit din altă clasă, educat la sînul doctrinelor elaborate de clasele de viitor ale societăţii — poporanismul ţărănesc colorat cu fermenţii anticapitalişti ai muncitorimei — nu poate cădea în capcana întinsă de ideologii micei burghezii turburate de ciclonul utimei crize structurale a sistemului dominant.

Ingrijorările d-lui Geri Spina sunt fără obiect.

Concluzia acestui esseu dovedeşte o stranie incomprehensiune: *„d. Teodoreanu îi vede pe Evrei, ca şi fraţii Tharaud: păduchioşi, puchinoşi”* (pg. 57); *„le adoră şi d-sa ceeace André Billy denumeşte pitorescul psihologic”* (pg. 57).

Exceptînd din discuţie cazul fraţilor Jêrome şi Jean Tharaud, pe baza acestor texte aş putea acuza pe d. Spina de diformare sociologică huliganică. Sunt toţi Evreii milionari şi nu se mai găsesc păduchioşi printre ei?

Probabil că d. Spina nu cunoaşte mizeria Evreilor din tîrgurile moldoveneşti. Doreşte o drapare a realităţilor triste economice? Nu i-ar fi vrut descrişi în toată crunta lor mizerie materială, ci *„ghigheri”*, scoşi ca din cutiile cu confecţiuni ale magazinului Lafayette? Nu ştie oare d. Spina că păduchii şi ploşniţele sunt încă embleme ale higienei naţionale în provincie, în locuinţele micei burghezii paupere fără deosebire de rassă?

Deziderstele d-lui Spina, (în literatură să nu mai apere insectele şi nici lipsa de spălare!) mi se par reacţionare şi ipocrite, atîta timp cît acest „pitoresc economic” nu a fost extirpat. Din „pitorescul economic” iese „pitorescul social” şi de-aici „pitorescul psihologic”....

Interpretarea personajului Ioil Hună din *Golia* dovedeşte la d. Geri Spina regretabile omisiuni informative de sociologie elementară în privinţa rolului economic şi social — progresist! — pe care l-au jucat Evreii în dizolvarea formelor de viaţa feudală, ca purtători ai economiei de schimb înlocuitoare a economiei naturale. Sau uită să facă aplicaţia.

Ioil Hună este misitul, omul de afaceri al leneşilor boieri moldoveni, risipitori pînă la nebunie (care şi-au mîncat moşiile ca pe masline) cum spune d. Al. O. Teodoreanu în *„Hronicul măscăriciului Vălătuc”*).

Eroul din *„Golia”* este conştient de rolul său încredinţat de destinele istorice.

Se recomandă aşa:

— *„Imi pare bine. Eu: Ioil Hună din Darabani. Omul boierilor, Dumnezeu să-i ierte”.*

Prezentarea unui asemena personagiu, de către un romancier legat sufleteşte prin nostalgii de clasa latifundiarilor putea fi ocazia nimerită a unei orgii satirice.

Pentru un reacţionar, care vede idealul social în trecut, nu poate găsi aderenţe cu prezentul şi nici nu posedă antene subtile sau miros de copoiu pentru adulmecarea viitorului, bietul Ioil Hună — instrument al unui proces obiectiv social — ar fi ajuns o gîscă jumulită pînă la sînge, un tip de samsar mai odios decît Shylock, o rigolă de revărsare a tuturor dejecţiunilor, mîniilor şi resentimentelor.

Romancierul moldovan a învăţat ceva din metoda impasibilităţii faţă de materialul uman utilizat a lui Flaubert. Metoda e o înşelare de sine şi această obiectivitate inexistentă. Dar ea preîntîmpină acele fraternizări sau inamiciţii puerile cu eroii ale romanticilor, atît de inadecvate în romanele sociale.

D. Ionel Teodoreanu găseşte distanţa necesară a unei realiste descripţii faţă de Ioil Hună cu tot destinul lui de ferment de descompunere al unei lumi iubite.

Activitatea misitului este rapid schiţată:

„Acest Hună din Darabani fusese omul de afaceri al lui Bălucă Golia. El îi administrase moşiile din Moldova. Avea pasiunea boerilor, prin averile lor. O cucoană de pe vremuri îl poreclise „păduche boeresc”, şi el acceptase insulta ca un titlu de nobleţă neuzurpat.

„Intr'adevăr, nu ruinase decît pe boeri. Mai ales pe cei moldoveni. Păduche al declinului lor, le rămăsese credincios şi în sărăcie...

„Babele îl considerau protector — și asta-i plăcea — ca pe un fel de rudă subalternă, rudă totuși.

„Il tutuiau, vorbeau familiar cu el, evocind amintiri indirect comune, comentind cu el vechi fotografii îngălbenite. Și Ioil, după ce le furase pe toate, le iubea pe toate...”

Ioil Hună nu e Zelig Schor, ci... Fischer, guvernator în Fischerland, adică unul din exponenții capitalului financiar care expropriază latifundia înapoiată.

D. Geri Spina spune:

„Și Meșulem și Aron Rosentzweig, și Notki, și Debora Grünberg, și Stella Leibovici, și Mimi Wexler sunt de prisos, *după cum inutil este și Ioil Hună care putea fi ușor înlocuit cu un erou arian*” (pg. 55).

Se înșeală d. Spina.

Toți ceilalți eroi puteau fi de orice nație, dar Ioil Hună, arendașul moșiilor boerilor moldoveni și cucuvaia lor istorică nu putea fi decît așa cum l-a descris d. Ionel Teodoreanu. Aceasta în conformitate atît cu adevărul istoriei economice din Moldova ultimilor 100 de ani, cît și cu rolul de castă comercial-capitalistă, agent de descompunere al relațiilor organice din lume, pe care tipul Ioil Hună l-a avut pentru a ușura nașterea burgheziei contractualiste autohtone și a împlini cu un ceas mai de vreme un proces fatal.

Ioil Hună în Moldova era evreu; în Muntenia, grec sau vreun oltean, fost negustor de București, în adolescență.

D. Ionel Teodoreanu a respectat în Ioil Hună adevărul istoric. Sociologia romînească serioasă — un St. Zeletin, de pildă — a atras luarea aminte asupra procesului lichidării boeriei moldovenești de către exponenții capitalului financiar, recrutați dintre Evreii care aveau aceste legături și experiențe. „Phatosul distanței” pe care-l are orice om de știință socială, cind tratează, fără pasiune dar și fără ipocrizie iritantele probleme, îl regăsim și la romancierul ieșan.

■

Nu am fi insistat asupra broșurei d-lui Geri Spina, dacă nu mi s'ar părea caracteristică în privința orientării unei părți din elita intelectualității mozaice din Romînia. Am urmărit cîtva timp ziarul *„Ostjüdische Zeitung”* dela Cernăuți, iar romanul de documentație socială și psihologică al d-lui Ury Benador (întitulat cam prea esseistic *„Ghetto veac XX”*, editura Alcalay, prețul 60 lei) ne-a desvăluit cîteva din frămîntările și nouile tendințe.

Misiunea lui Israel pe care d. C. Stere o găsea în ținerea făcliei progresului social, în mijlocul stihiilor reacționare, pare a fi treptat, treptat abandonată.

Sub presiunea loviturilor berbecelui huliganic se petrece un fenomen molecular în sensul accentuării etnicității iudaice și al unui șovinism doctrinar semit. Avem o perfectă înțelegere pentru acest proces de psihologie colectivă.

Chiar un intelectual luminat cum pare d. Geri Spina (vezi esseuri în *„Șantier”*) devine de o sensibilitate de mimoza naționalistă și ia în brațe pînă în pînzele albe pe Ioil Hună împotriva d-lui Ionel Teodoreanu, ca să nu uităm pe vorbăreața croitoreasă Mimi Wexler și pe abila Debora Grünberg, precocea reporteră și financiară din scandalul *„Fetei din Zlataust”*, pe care le-a îndrăgit mai mult decît pe Roza Luxemburg.

Idolul tineretului intelectual mozaic nu mai este nici Herriot, nici Paul Boncour, nici Marx, ci tot mai mult... Vladimir Jabotinsky.

Vechile judecăți în chestia socială prin perspectiva planetară sunt abandonate. Locul „perspectivei planetare” a fost luat de „perspectiva palestiniană” spre fericirea fasciștilor, care atita așteptau și așa ceva le era țelul.

Politica oficială palestiniană din ultimii ani era cu înțelepciune orientată spre o înțelegere cu Arabii pentru creiarea unei noui Elveții în Asia-Mică, cu două ramuri etnice.

Dar pe lîngă naționaliștii arabi, la școala colonelului englez Lawrence, mai sunt și fasciști intransigenți evrei organizați de Vladimir Jabotinsky.

Fasciști Evrei? De ce ne-am mira? Ca pretutindeni în lume, tot mica burghezie este purtătoarea acestei mișcări politice.

Fascismul este o pontențare a naționalismului. Febra pauperizării și refuzul înglobării în proletariat îi îndeamnă să se agațe de ultimul copac puternic întîlnit în învălmășagul apelor furioase.

După cum se știe, fascismul palestinian poartă numele de „revizionism”, iar „Ducele” sau „Führer”-ul se numește Vladimir Jabotinsky.

Ce fel de revizuire vrea Jabotinsky? O revizuire a sionismului. Ce acuzații îi aduce? Cele obișnuite ale unui fascist oarecare european sau sud-est-european: „trădare națională”, „pericolul bolșevizării”.

Cităm: „revizionismul luptă pentru creiarea unei legiuni iudaice, ca purtătoare a forței eruptive din revoluția populară sionist-evreiască, a voinței deslănțuite și a elementelor hotărîte și gata de jertfă din sinul poporului evreiesc”.

Revizionismul combate „influența cotropitoare a organizațiilor muncitorești”, acuzate cind de „aplicațiuni dogmatice ale conceptului european al luptei de clasă”, cînd de „dansuri în jurul vițelului de aur”, adică forme tipice de hi-

tlerism care vrea să împace și capra capitalistă și varza socialistă.

Din punct de vedere organizatoric, revizionismul s'a înfiripat în April 1925. Ca și național-socialismul german, furios antimarxist, revizionismul palestinian tot atît de furios antimuncitoresc, a furat ceva din socialism: termenul de „revizionism" al lui Ed. Bernstein și David.

Băieții lui Jabotinsky, care bat la Tel-Aviv și Ierusalim, marxiști și Arabi, poartă centiroane, cămăși brune și hățuri militare. (Ei pretind că hățurile le-au împrumutat dela armata Antantei înaintea lui Hitler, iar cămașa brună simbolizează țărîna Jordaniei).

Vladimir Jabotinsky a fost ziarist sionist în Rusia țaristă. In timpul războiului a organizat un corp de voluntari evrei, recrutați din Whitcepel, cu o politică neclară: cînd împotriva Turcilor, cînd împotriva Englezilor. A fost expulzat din Palestina în 1920. Intrat, totuș, în executiva sionistă a fost exclus cu scandal fiindcă a tratat pe cont propriu și a pactizat cu un ambasador al huliganului Petljura.

In 1925, împreună cu alți 10 prieteni, printre cari și admirabilul corespondent pentru Orient al ziarului „Vossische Zeitung", d. Wolfgang von Weisl, au întemeiat un partid fascist, organizat milităreşte cu tineri, avînd la bază principiul „Führer"-ului (ierarhie și disciplină oarbă).

O bandă a lor se numește caracteristic „Egrof", adică „Pumnul".

După venirea lui Hitler la putere, Jabotinsky a ținut o conferință la Berlin cu atacuri furibunde împotriva Evreilor socialiști și democrați, ceeace, firește, a fost pe placul lui Goebbels și a adus apă la moara marelui Dalai-Lama Adolf Hitler. Revista lor palestiniană „Chasith Haam" a făcut în Martie 1933 chiar o apologie a „strălucitorului nume Hitler".

Fără să-și dea seama, intelectualii și luptătorii evrei adoptă prejudecățile, limbajul și atitudinile dușmanilor lor de moarte.

In anatema d-lui Spina și în romanul d-lui Ury Benador am găsit ecourile lui Jabotinsky.

Melodia nu este încă pură.

Așteptăm cu anxietate ca blestemul istoriei contimporane să ia și aceste arabescuri curioase.

Atunci, d. Spina, din acuzator va deveni un banal acuzat pe banca șovinismului.

PETRE PANDREA

■

HEGEL IN CULTURA ROMANĂ

Dela Aristot încoace, străbătînd douăzeci de secole de agitație aspră și intensă, cultura europeană nu cunoaște un geniu mai fecund decît Georg Wilhelm Friedrich Hegel.

Istoria acestei culturi cunoaște și alte puncte cardinale în ramificația ei, cum sunt de pildă Descartes și Kant. Gîndirea lor este însă oarecum rotundă, dintr'o bucată, unitară.

Fecundă, în sensul propriu al cuvîntului, nu este decît gîndirea Hegel, pentrucă aceasta a deschis în preocuparea lumii contimporane cele mai variateși răscolitoare curente, dela conservatorismul romantic pînă la marxismul revoluționar.

Geniul lui Hegel umbrește întreg secolul trecut, iar renașterea hegelianismului, afirmată de un Kroner, vine să confirme inepuizabilul acestui tezaur filosofic care este dialectica spiritului absolut.

Toate culturile s'au resimțit de adierile acestui curent spiritual. Și e sigur că virtuțile lui creatoare, puterea de fecundare a spiritului nu sunt nici pe departe sleite.

A arătat-o printre altele și serbarea centenarului lui Hegel în 1931.

Se putea ca tînăra și frageda noastră cultură, ale cărei zori, apar tocmai în vremea gloriei culminante a lui Hegel, să rămînă închisă și mută în prezența unei atît de irezistibile forțe spirituale?

Un studiu sistematic și chintezențial al d-lui Tudor Vianu[1] arată că unda hegeliană a pătruns și spiritul culturii noastre. Pătrunderea acestei influențe este cu atît mai mare cu cît gloria hegelianismului dela mijlocul veacului trecut coincide cu epoca de modernizare a organismului nostru politic și de prefacere a principatelor. Momentul istoric era prin urmare cît se poate de favorabil unei înrîuriri hegeliene.

Intr'adevăr, această înrîurire s'a produs. Pecetea spiritului hegelian o vom întîlni în opera celor mai proeminente nume reținute de istoria noastră.

---

1) *Influența lui Hegel în cultura romînă*. Editura Academiei Române, București, 1934.

Ecoul hegelian străbate direct sau indirect în atmosfera noastră spirituală, coborînd mai intens sau mai slab opera unor I. Eliade-Rădulescu, M. Kogălniceanu, Titu Maiorescu și M. Eminescu.

Trecînd peste numele unui Radu Ionescu, publicist uitat cu desăvîrșire, primul ecou mai puternic al atmosferii hegeliene a veacului îl găsim în opera lui Ion Eliade-Rădulescu, imitator al lui Hegel pînă și în titlul lucrării sale: *„Echilibru între antithesi sau Spiritul și Materia"*. Cu tot răsunetul terminologiei, la Eliade influența hegelianismului nu înseamnă o asimilare a metodei dialectice, a spiritului său, ci se vede mai mult în orientarea filosofic-istorică specifică liberalismului european al vremii. Această înrîurire hegeliană, mai degrabă formală, se exercită prin mediul francez în care a trăit Eliade-Rădulescu.

Influența directă a isvorului și atmosferii hegeliene autentice, o găsim la Mihail Kogălniceanu. Prin acest student al lui Savigny, a pătruns în cultura noastră istorismul juridic desvoltat în legătură strînsă cu hegelianismul. Influența școalei savignyene asupra lui Kogălniceanu este vizibilă în ideile și reformele sale politice.

Dacă I. Eliade-Rădulescu și M. Kogălniceanu au împrumutat din Hegel sau din atmosfera colorată hegelian a acelei vremi, ideia triumfului final al libertății, dogmă scumpă liberalismului, Titu Maiorescu și M. Eminescu au reținut ideia evoluției organice a societăților omenești.

Principiul paralelismului dintre faza de desvoltare a conștiinței poporului și instituțiile corespunzătoare stă la temelia criticismului junimist. Toată caracterizarea și critica pe care Maiorescu o face civilizației romînești se inspiră din gîndirea filosofiei hegeliene a istoriei. In afară de critica socială, o influență hegeliană activă mai trădează și ideile estetice ale lui Maiorescu.

In articolele sale politice, Eminescu dovedește aceiași inițiere hegeliană ca și criticul Junimii. Ziaristul și scriitorul politic a avut ca isvor de inspirație filosofia hegeliană a istoriei, prin care-și justifica naționalismul conservator militant.

In „O discuție hegeliană", d. Tudor Vianu mai amintește de d-nii Șt. Zeletin, E. Lovinescu și C. Rădulescu-Motru, al căror caz dovedește că înrîurirea hegeliană s'a produs în orientarea curentelor de dreapta și stînga, deopotrivă.

In anexe, autorul redă textul unei comunicări ținută de Maiorescu la Berlin, despre „Vechea tragedie franceză și muzica lui Wagner". Cu acesta se inchee studiul util al d-lui Vianu, care arată că dialectica spiritului absolut a avut o însemnată contribuție în orientarea culturii romîne.

PSIHOLOGIA CLIPEI DE SPAIMĂ

Studiul de psihologie experimentală al d-lui I. M. Nestor încearcă să lămurească o problemă deosebit de interesantă, nu numai pentru cercetările psihotehnice, ci și pentru psihologia teoretică pură: „explicarea naturii spaimei, a influenței acesteia asupra vieții sufletești și consecințele acestei trăiri" (p. 3.)

Punctul d-sale de plecare în analiza psihologică a emoției spaimei este profesiunea conducătorului de vehicul (automobil, avion, locomotivă, tramway, etc.).

Observînd numeroase cazuri reale de spaimă, cercetînd accidente întîmplate în realitate, autorul a ajuns la unele concluzii foarte interesante pentru cunoașterea unor aspecte ale vieții sufletești.

Pornind dela constatarea că în profesiunea conducătorului de vehicul, aptitudinile participă toate în mod activ din cauza activității, complecte, formînd un bloc psihic compact, unitar și actual, d. Nestor caută să surprindă schimbările cari se produc în structura acestui bloc în cazurile de emoție violentă, trăită în clipele de spaimă.

In aceste clipe unitatea vieții sufletești este distrusă, destrămată cu mai multă sau mai puțină greutate, după natura structurii interioare a individului. Starea de spaimă, care este o puternică criză emoțională, se caracterizează printr'o distrugere complectă a unității psihice.

„La trăirea spaimei blocul psihic este distrus, destrămat de intensitatea și violența excitației subite, și cu cît blocul — adică dispoziția — a fost mai puternic, mai consistent, cu atît mai mult va fi necesar un timp mai lung pînă cînd să se constitue o nouă dispoziție care să aducă înțelegere pentru situație și care să determine reacțiunea potrivită". In clipa distrugerii blocului psihic, s'ar părea că funcțiunile nu mai cooperează pe linia unei înțelegeri totale și unitare, ci fiecare își trăește *separat* clipa ei. Raportarea funcțiunilor la funcțiunea-structură de înțelegere — pe care o definesc adhoc „super-conștiință" — nu mai are loc. In clipa de spaimă, funcțiunile își au o viață ciudată, particulară, și izolată". (p. 35.).

Constatarea de ordin general arată că fenomenul spaimei are drept consecință o zăpăceală subiectivă și trecătoare, însoțită de simptome fiziologice particulare, specifice. Pentru a arăta întregul proces psihic declanșat, d. Nestor se ocupă îndeaproape de aceste simptome.

In continuare analizează consecințele spaimei (nevroza), și diferitele reacțiuni, insistînd asupra rolului instinctului, temperamentului și iritabilității.

In afară de valoarea ei pentru psihologia teoretică, lucrarea d-lui Nestor este de o netăgăduită utilitate pentru psihologia practică, in deosebi pentru examenul psihotehnic al aptitudinilor profesionale.

N. TATU

SPIRITUL ŞI FORŢELE TELURICE

Tristeţea şi neliniştea contemporană sunt semnele sub cari deosebim fenomenele de gestaţie ale unor noui forme spirituale. Tendinţele violente în cari se îmbracă sufletul omului modern, apetitele nesatisfăcute, lipsa de frînă a unei voinţe mereu agitată indică asupra procesului de lentă incubaţie.

Fără a putea discrimina, în cimpul desordonat al atitor forţe cari mocnesc haotic, liniile certe de regrupare viitoare, filosofii culturii se menţin deocamdată pe planul germinal al devenirii istorice. Atenţia lor nu se fixează asupra conturilor, — cari, prea vagi, se pierd în nucleul învăluit de perdelele unei nebuloase de nepătruns, — fiindcă niciun punct de lumină nu se desprinde din obscurităţile în cari se încurcă mintea omenească. Şi neputind contempla arhitectonica cea nouă a formelor născînde, ei se mulţumesc să examineze fermenţii cari deslănţuesc procesul şi să localizeze sediul în care se elaborează obscuritatea şi tăcerea germinaţiei.

S'a căutat, astfel, a se descifra mănunchiul de forţe intrate in aliagiu; şi a se citi in testeaua cauzelor cari provoacă această clocotitoare înoire. Fiindcă de un lucru sunt siguri: ebuliţia contemporană e un centru de noui determinări istorice.

Şi au fost atribuite aceste fierberi ale veacului, rind pe rind: amestecului culturilor, decadenţii valorilor, trîntei primatelor politice şi spirituale, invaziei de elemente alogene în structura vechei civilizaţii.

Şi după cum aveau a se opri asupra unui punct sau altul al problemei, cercetătorii s'au dedat la analize de o cuceritoare dialectică, perfectă în obositoarea ei frumuseţe.

In faţa cazanului istoriei, fiecare ascultă clocotul surd şi înăbuşit, îşi dă seama că se prepară ceva, dar nimeni nu poate preciza ce anume. Ce stihii ieşite din orînduirea lor întie, din puterea lor de coesiune şi statornica armonie, se caută între ele şi năzuesc a se angaja în echilibre noui, în formule noui, după valenţe încă necunoscute? Nu ştim.

De aceia toţi constatăm ceiace se întîmplă. Dar ce face să se întîmple aşa şi nu în altfel, — ignorăm. Mişcării elementelor combinate în adîncuri, îi corespunde în afară ruperea echilibrelor, pervertirea şi falsificarea dogmelor spirituale. Par'că o hartă cosmică între esenţele veşnicite cari nu se mai împacă pe dualitatea lor certă din începuturi, reeditează antica privelişte a conflictului tragic între Oedip (nesăţioasa ispită carnală) şi Sfinx (enigma permanentă). Dogmele indiscutabile se disolvă şi decad, înţelesurile umane se ascund, principiile nu mai explică nimic; şi se crează, astfel, pretexte pentru voluptăţile materiei, declanşată într'un apetit al înnoirii cu o urgie fără margini.

Fără îndoială, încleştarea forţelor nu poate rămîne fără final. Un armistiţiu psichologic al omului modern va veni, — de acord.

De unde, însă? şi cum?

Deocamdată, suntem înţeleşi: o mare revoluţie se petrece. Viaţa noastră spirituală curge frămîntată sub semnul acestui mare cataclism. Un cataclism atit de profund că poate fi comparabil cu un desastru; o revoluţie atit de răscolitoare că este comparabilă cu o eră geologică. Criza actuală se datoreşte unui cutremur istoric căruia nu i se poate preciza centrul, vibraţia şi unda; dar care ne coboară pe un povîrniş al istoriei, — clintită în temeliile ei, — asemănător unei mari catastrofe.

Aceasta e cu deosebire părerea lui Keyserling.

In noua lui carte (La révolution mondiale et la résponsabilité de l'ésprit), Keyserling pleacă dela constatarea existenţei unei faze noui în procesul de irupţie a spiritului: *revolta forţelor telurice.*

Inţelegind sufletul omenesc ca o stratificare lentă şi seculară de stări de conştiinţă, refulate sau puse în evidenţă, Keyserling se înscrie pe linia psichologiei contemporane ilustrată de Jung. Numai avînd credinţa că sufletul omului e o ierarhie de sedimente cari pot suferi cataclisme asemenea celor cosmice, se poate vorbi (cum face Keyserling) de marele proces de ordin spiritual care coincide cu o metamorfoză geologică.

Aci poate, stă şi marea lui eroare.

Deci, deoparte spiritul pierzînd responsabilităţile, puterile de control şi de verificare; de alta, insurecţia energiilor pămîntene, — ele se încleştează şi se luptă.

Keyserling e totuşi optimist: sub înrîurirea forţelor telurice cultura se va metamorfoza, cum sub influenţa lavelor vulcanice calcarul se transformă în marmoră. Atomii se string, capătă coesiuni mari şi intraţi în armonii noui dau blocului o compoziţie cu sclipiri de lumină şi durităţi de sidef.

Forţele telurice? — Priviţi în Germania, în Rusia, în Turcia, în Italia, ne sfătueşte Keyserling. Acolo e elan, e bucurie, e vitalitate frenetică şi tinereţe exuberantă, e optimism robust şi entuziasm nelimitat; glorificarea războiului e noul cult al eroismului şi spiritului de sacrificiu. Factorii activi ai sufletului omenesc îi constitue, prinurmare, forţele telurice cari se revoltă. Massele, agitate de o sugestie, mişcate de o amăgire, de un mit, se înseriază în marele avînt al pornirilor oarbe şi se revarsă năpustitor peste disciplinele impuse.

In ţările revoluţionare e vîrsta masselor. Propriu vorbind, e vîrsta conducătorilor, a agitatorilor şi răscolitorilor de energii amorţite. Prototipul şefului modern e *Führerul* şi Führerul nu e o călăuză sprituală, ci un salvator. El se adresează totdeauna regiunilor periferice ale fiinţei omeneşti, nu inteligenţei; lucrează prin sugestie, nu prin convingere; constrînge să fie ascultat, nu demonstrează. Intre conducător şi mulţime, cum zice Hans Hesse, e o relaţiune de polaritate: şeful salvează, masa are conştiinţă mesianică; cel dintîi dirijează şi mulţimile sunt apucate de delir. Entuziasmele crescute şi panica psihologică a masselor, — silite să încapă pe linia de voinţă a conducătorului, — stabilesc între aceşti termeni polari un raport de misterioasă participaţie. Incorporînd vrerea mulţimii anonime, vrerea ei obscură, oarbă, (dîrză în obscuritate şi înverşunată în orbia ei,) conducătorul reprezintă expresia energiilor însumate, nodul voinţelor anonime potenţate şi elevate la luciditate. Un imperiu, un conducător, — cum zice Gerhard Pantel. Ceiace înseamnă: cîmpul cel mare de voinţe fărămiţate — deoparte; sediul magnetic care să coalizeze în uriaşul marş al disciplinei creaţiei, — de alta. In ţările revoluţionare există o tinereţe isbucnindă şi entuziastă care luptă şi lucrează; şi creiază, fiindcă e dirijată în asalturile ei juvenile.

■

Prototipul Führerului? — E Hitler, spune Keyserling.

El e mediul de sugestie al sufletului german. Inzestrat cu arta de a însufleţi şi conduce, cu pasiuni răscolitoare posedate într'un grad pe care nimeni nu l-a atins pînă la el, Hitler încorporează impetuozitatea forţelor telurice.

Revoluţia modernă coincide cu o înlăturare a conceptelor vide cari tiranizau. Forme noi se încheagă şi se călesc în cuptoarele istoriei. Şi *poporul* constitue principiul cel nou al spontaneităţii, ursit să umple cu fluidul vitalităţii lui formele cari nasc.

Revoluţia modernă înseamnă: a pune în drepturile ei dinamica firească a voinţelor populare. Messianism şi revoluţie, — iată punctele cardinale între cari pendulează epoca noastră. *Revoluţie:* întrucît o prefacere totală modifică formele; *mesianism:* întrucît poporul îşi asumă rosturi transformatoare şi vocaţii istorice. In noua concepţie (vezi Janko Janeff: Bulgarien und der deutsche Geist) poporul nu e numai o realitate politică şi socială, ci un organism dumnezeesc, un fragment al Absolutului. E putere mistică, epos, voinţă sălbatică şi dionisiacă, desfăcută într'o aspră dialectică a instinctelor. Şi această dialectică a instinctului primar de viaţă al poporului echivalează cu un *destin istoric*. Fiindcă, organism dumnezeesc, forţele populare, energiile crescînde, şi dinamica lor este tot una cu dialectica lui Dumnezeu *in timp*. In noua concepţie, Dumnezeirea a părăsit transcedenţa ei imutabilă, pentru a coborî în istorie şi a determina destine şi misiuni. (Soloviev şi Berdiaev sunt purtătorii acestori idei).

Dacă puterea de viaţă a noului stat stă fixată pe forţele poporului, înseamnă că pentru a-i asigura temeiurile trebue să întărim susţinătoarele de jos. Roboritatea reală a poporului trebue crescută, interioritatea înavuţită şi ordonată prin virtutea muncii şi a disciplinii, fizicul întărit prin sport. Deci, sănătate corporală deplină, tărie a vieţii, caracter dur şi voinţă fermă, — numai astfel pregătit poate intra poporul ca element fundamental în betonul armat al Statului modern (Hermann Schegg).

Ideia de rasă aci îşi are sursa şi legitimarea. Şi tot de aci isvorăşte marea admiraţie pentru acel „kollectiven Kräfte", revărsate puhoi, cu un patos revoluţionar nebănuit, peste înţepenitele forme ale culturii, peste civilizaţia mecanică, peste convenţia burgheză, deşertul vieţii şi înşelătoarele ei bucurii.

„Din sînge şi pămînt (Hans Kinkel: Revolution des Geistes) creşte spiritul cel nou şi puterea lui creatoare". In pămînt, în istorie şi în Dumnezeu unitatea învălue stihiile şi creşte cuprinzînd totul dela rădăcini pînă la cunonamentul existenţei. Cultura, deci? — expresie a vieţii interioare a poporului.

Sînge şi pămînt, — adică forţele telurice.

Dar o întrebare: care e garantul generalităţii fenomenului de revoluţie telurică?

Spiritul *planetar* al epocii noastre, spune Keyserling. Oarecum posibilă pe planul material, *autarchia* e cu neputinţă în domeniul sufletului.

Omul deci, e sinteză de elemente spirituale şi telurice. Spirit, pămînt şi sînge.

Esenţa sa profundă este, însă, *spiritul pur*. Şi spiritul pur trebue să constitue nucleul fiinţei omeneşti.

Dar nu spiritul domină astăzi sinteza umană, ci elementul teluric.

In legătura indisolubilă dintre spirit și singe, stă temeiul rasismului și revoluției moderne. Omul ecumenic, predicat de profeții ruși, reprezintă, prin structura lui, tensiunea dintre bestia umană și scinteia divină. Dostoevschi e un amestec bizar de străfunduri infernale și virtualități celeste; iar Tolstoi reprezintă revolta mujicului împotriva valorilor culturale.

Și omul ecumenic este modelul epocii noastre.

Fiindcă el trăește intr'o ordine elementară, *„ganică"*, unde se deslănțuesc forțele oarbe ale vieții emoționale. In *a*ceastă ordine ganică a existenței, temeiurile ființei se revarsă, elanurile vitale viforesc, impulsiile primitive cresc, emoțiile organice sporesc; pe scurt, înflorește bucuria trăirilor vulcanice. Ca în „voința cosmică" a lui Schopenhauer (care încă tiranizează veacul nostru), — în a căreia rădăcină cuibează șuvoiul teluric al lui Keyserling, — în ordinea ganică a vieții intilnim numai avint irezistibil de impetuozități energetice cari acționează dinăuntru înspre afară.

Naturismul rousseau-ist, materialismul marxist, voluntarismul schopenhauerian, și telurismul sunt nume felurite pentru unul și acelaș lucru. Ele pun accentul pe datele economice, pe hrană, pe pămint, pe singe, pe rasă, pe mediu, pe contingențe istorice și sociale.

De cind cu prejudiciul progresului, existența forțelor pămîntene a fost refulată în subconștient. Refularea n'a putut să nu provoace indiguirea pe încetul și să augmenteze potențialul lor

Și forțele telurice astăzi inundează și se revoltă, înscriindu-se în viața istorică. Pretutindeni, în Europa revoluționară, mulțimile intră în ordinea elementară a existenței; se *„re-păginează"*. Păgini unii (italienii), atei alții (rușii), rasiști (germanii), omenirea devne exuberantă, dogmatică, și încrezătoare.

■

Ce e de făcut ?— Să acceptăm natura umană așa cum e: în toată diversitatea centrelor ei și straniul său desechilibru? Să incorporăm valorile spirituale în contingențele naturale și istorice, oricare ar fi ele, după cum gîndirea se încorporează într'o limbă, oricare ar fi ea? Să aspirăm la integrarea tuturor puterilor vitale în conștiința noastră? Să creem o sinteză echivalentă pe temeiul achizițiilor pozitive depozitate în sufletul uman de secole scurse?

Keyserling, încehind reportajul său spritual (prea mult plimbat prin digresiuni și argumente laterale; mai mult descrise decît demonstrate) — devine optimist:

„O civilizație nu intră niciodată în decadență; crează o alta".

De unde rezultă: revoluția forțelor telurice va duce la un nou echilibru sufletesc. In istorie se petrec deplasări de „centre spirituale", cum zice Berdiaef. Sau schimbări de dominante. Accentele fundamentale, cadențele și tictacurile istoriei își dispută egemonia, — și nimic mai mult.

■

Și așa.

Numai că: spiritul trăește în altă dimensiune decit contingențele telurice. Cine zice spirit zice permanență și vitalizare a permanențelor. Cine zice teluric zice evoluție; evoluție inseamnă a tinde către *altceva*, inedit, nou. Deci, teluric înseamnă efemer și înoire.

A respecta „natura umană"? — de acord. Dar esențialitatea omului întreg consistă în spiritualitate nu în surescitarea fondului biologic.

Intre „activitatea vitalității" și „pasivitatea spritualității" nu se poate statornici un raport de opoziție, ci o ierarhie ca de flacără la cenușa ei. A pretinde deci, că noua formulă de echilibru a sufletului uman va proveni din metamorfoza spiritului pur și a forțelor telurice, e ca și cum ai pretinde că transparențele flacărei nu periclitează luminozitatea ei.

■

Unde poate fi fixat începutul de revărsare a forțelor telurice?

Precizează însuși Keyserling: epoca lui Luther.

Luther este intiiul evocator violent al forțelor vagi amuțite în fundurile ființei noastre carnale. El stă la sursa voluntarismului modern. Voința demonică și oarbă, delir al exuberanței și orgia eului sunt proectate într'un cosmos de intinată spiritualitate. Viciat în esența lui de păcatul original, omul e un punct intunecat în rețeaua de influențe cosmice, vegetative și animale și tinde la mintuire tocmai prin aureolizarea acestora. Interioritățile organice excitate și spontaneitățile individualității animale revoltate, — iată libertățile pe care le predică lutheranismul.

Reforma? — In acest senz, — da: e o restaurare; intrucit, sufletul națiunii germane ia contact adinc și fecund cu pornirile sale primare. La originea rasismului stă Luther. Și Luther e voință dionoziacă, excrescență a eului, singe care inundă spiritul.

Reforma nu este deci atit o erezie, o abdicare de la punc-

tele dogmei creștine, cît o degradare a omului de la propria sa esență.

Viciat de tradiția culturii germane, Keyserling coordonează raționamentele și le concertează înspre o concluzie care îi e dragă: amestec de forțe pămîntene și sprit pur. Echilibrul cel nou nu poate veni de aci. Cumpăna va fi ținută numai și numai de către spirit.

Deci: primatul lui, preponderența rațiunii, așezarea omului în adevăratul lui prestigiu pe soclul superiorității lui indiscutabile; — adică: sufocarea forțelor ganice și organice, înlăturarea intuiției și praxa viciilor umane, — iată ce va trebui să cuprindă noua spiritualitate.

Ce sunt forțele telurice? — vibrări organice, tensiuni ale materiei. Materia e noutate, e perpetuă primenire.

Efemeritatea lor ne va lăsa pradă aceluiaș măciniș al nesiguranței.

Iar în patos și în confuzie, nu poate găsi sufletul contemporan marea calmă a seninătăților statornice.

Astfel: tot de o tranziție e vorba.

ILARIU DOBRIDOR

I S T O R I E L I T E R A R Ă

CUPA DELA MONTPELLIER

Șase zeci de mii de cetățeni au ascultat în ziua de 10/22 Mai 1878, la Montpellier, fanfara ce executa „Cîntecul Gintei Latine" al lui Vasile Alecsandri, armonizat de compozitorul Marchetti.

Poezia fusese premiată de către juriul „Societății pentru studiul limbilor latine", care se compunea din următorii reprezentanți ai țărilor latine: Frédéric Mistral, Charles de Tourtoulon, Alfons Roque Ferrier, Albert de Quintana y Combis și dr. M. G. Obedenaru, și care conferiră autorului o cupă de bronz, donată de Albert de Quintana spre a fi decernată celui premiat.

Neputînd să participe la concurs, unde urma să se ofere premiul, Alecsandri primește atît vestea premierii sale cît și cupa, la Mircești.

Cu această ocazie s'a produs o interesantă corespondență între V. Alecsandri și Albert de Quintana, corespondență care marchează importanța evenimentului, și pe care o voiu reproduce fiind puțin cunoscută.

La 16 Mai 1878, Alecsandri trimite amicului său, Iacob Negruzzi, următoarea scrisoare:

„Iubite Negruzzi: Viu să-ți comunic o veste care știu că te va bucura. Ai aflat din ziare că la Montpellier s'a constituit o societate a limbilor romane, care a pus la concurs compunerea unei poezii întitulate „Cîntecul gintei latine" cu scop de a-l traduce în toate idiomele romane ', de a-l pune pe muzică și de a-l populariza în întreaga lume latină.

Intr'o bună dimineață din iarna trecută, m'am trezit cu ideea de-a concura și eu la această operă, și fără întîrziere am și trimis la Montpellier patru strofe sub titlul de: „Cîntecul Gintei Latine și după obiceiul meu le dasem uitărei, cînd de-odată primesc următoarele depeși:

19/5 1878
Alecsandri-Mircești

„Jury composé de Mistral, Tourtoulon, Quintana, Obedenaru et Ascoli vous décerne unaniment le prix du chant latin. Vous attendons.

ROQUEFERRIER"

22/5

„Reçevez avec mes félicitation cordiales, les voeux que nous formons pour la Roumanie.

Vous qui êtes un grand poète, veuillez être l'echo des symphaties des poètes latins réunis à Montpellier.

ALBERT DE QUINTANA

(c. fr.: V. Alecsandri: Scrisori. Buc. 1904 pg. 106).

Alecsandri neputîndu-se duce la Montpellier, ca să asiste la serbările felibrilor și în acelaș timp să primească din mîna juriului cupa cîștigată la concurs, adresează lui Albert de Quintana următoarea scrisoare:

„Mon succés au milieu de vous m'etait déja bien cher et les transports de joie qu'il a fait éclater dans le pays entier m'apprennent chaque jour la valeur qu'on entend lui donner ici au point de vue de nos liens avec notre grande, noble et antique famille. Votre discours rehaussera bien autrement la part qu'il a été donné à la Roumanie de prendre à la fête organisée par vos soins, et surtout l'importance și justement attribuée par vous d'avance à ce tournoi. Grâce à vous et sous l'invocation de notre chère Rome, nous aurons, à votre appel, cimenté nos liens d'avenir. Soyez personnellement heureux et fier, cher monsieur et confrère. „Le Mistral a porté loin, bien loin, vos poetiques accents". A cette heure, la Roumanie, d'un bout à l'autre, en ressent les effets magiques, et ses manifestations témoignent hautement du prix qu'elle attache aux sympathies de ses soeurs latines, sympathies ina-

préciables dont elle aimera à vous voir l'organe dans votre lettre à mon adresse. Cette lettre sera publiée en même temps que votre brillant discours, et la presse roumaine vous dira l'enthousiasme qui aura acuelli ces deux pièces ainsi que les espérances qu'elles auront fait naître chez vos frères du Danube. Pour ma part, vous devinez combien je m'associe d'avance à ce mouvement bienfaisant pour notre avenir latin et si opportun pour nous, Roumains, dont le sort este menacé d'être livré peut-être aux convenances de certaines puissances. Quoi qu'il arrive nous souviendrons et et nous serrons nos rangs". [1]

Și sub impresia trofeului cucerit, pe care il avea inaintea sa, poetul continuă:

„Elle est là devant moi, avec sa forme élégante, ses reliefs symboliques et ses inscriptions éloquentes. Elle me parle du pays du soleil, de la grande pensée du latinisme à laquelle vous avez rouvert les ailes dans une heure de sublime inspiration, de votre précieuse amitié et de l'avenir de mon malheureux pays.

„Qui sait, me dit le rêve auquel je m'abandonne avec predilection, qui sait si, un jour, cette coupe ne s'élévera pas vers le ciel pour porter un toast à la suprématie et a l'omnipotence retablie de la race latine?

„Et ce jour là, nos deux noms se trouveront plus étroitement unis par la consécration glorieuse de la victoire.

„Espérons et buvons à la mÂme coupe, avec tous les enfants de la grande souche; aussi bien, mon malheureux pays, si indignement sacrifié par les partageux du congres de Berlin, regarde avec anxiété du côté de Occident au sein du naufrage qui le menace". [2]

De doi ani cupa se află în păstrarea Academiei Romîne, căreia i-a fost donată de d-na Bogdan, fiica lui Alecsandri, împreună cu alte cîteva obiecte, printre care se găsește și portretul poetului din 1852, pe care l-am reprodus, fiind necunoscut.

Publicînd și cele două clișee reprezentînd ambele fațete ale cupei, găsesc că nu e lipsită de interes și o descriere mai amănunțită a înfățișării sale.

Inălțimea totală este de 39 cm, dintre care 4 jum. cm. reprezintă inelul de deasupra capacului.

Interiorul este masiv pînă la gîtul cupei, în jurul căruia se disting patru albine — simbol al sîrguinței.

Pe fațea principală (No. 1) imediat dedesuptul gîtului sunt reliefate cuvintele latinești „surge luce" (înalță-te spre

[1] cfr. Prietenii Istoriei literare, Buc. 1931, pag. 448—9.
[2] Prietenii Ist. lit., p. 449.

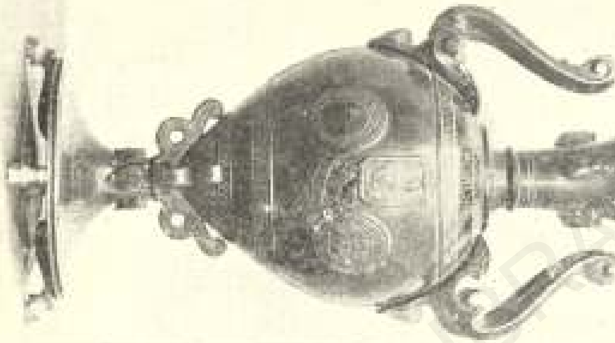

FIG. 1

FIG 3

FIG. 2

lumină) sub care se distinge simbolica lupoaică cu Romul şi Remus.

Reversul cupei (No. 2) pe aceiaş linie cu inscripţia latină poartă dedicaţia donatorului Quintana: *„La raça en cara nia a dins del vell casal"*. A. de Quintana.

La Canço del Llati

(O rasă (un popor) ţine să-şi aibă cuibul său în vechiu-i adăpost).

Opus lupoaicei se disting emblemele „Societăţii pentru studiul limbilor romane" precum şi aceea a „Felibrilor".

Emblema „Societăţii..." e prezentată cu ambele faţete reprezentind deoparte un răsărit de soare pe mare, încercuit de inscripţia „Ses ascondoutz mas mon ses mortz" (Sunteţi ascunşi dar nu sunteţi morţi), deasupra căreia se citeşte: „Societé pour l'étude des langue romanes", iar de cealaltă parte într'un dreptunghi e chipul Sfintei Fecioare, avînd în braţe pe Iisus Christos. Acest tablou e încadrat de două ramuri de „dafin" (?) iar în colţurile de sus ale dreptunghiului sunt literile A. M. probabil o prescurtare din Ave Maria.

Intre aceste două faţete ale emblemei „Societăţii" e cuprinsă efigia Felibrilor, reprezentată printr'un dreptunghiu a cărei latură superioară are la mijloc o albină, iar în mijlocul dreptunghiului un răsărit de soare pe mare, în mijlocul căruia se disting: o ancoră şi pajura libertăţii.

Sub efigie, pe o panglică reliefată ies în evidenţă cuvintele: *„Ahi a vuy sempre"* (Ah, cu sufletul la voi totdeauna).

Cupa se sprijină pe patru picioare de ţap — ce vor fi simbolizînd, poate pe zeul Pan, ocrotitorul ţarinelor, care făcea să răsune, cu fluerul său, munţii şi văile cînd pleca la vînătoare.

Alăturînd această descriere, celor două clişee reprezentînd cupa, cetitorul va avea întregită imaginea primului trofeu cucerit de un romîn într'o dispută literară, la care au participat fruntaşii tuturor ţărilor latine. [1]

Ca încheere a acestei expuneri voi reproduce patru versuri ocazionale, alcătuite de V. Alecsandri, la un banchet unde se găseau printre alţi, M Jora şi N. Grecianu. Aceste versuri mi-au fost comunicate de regretatul Paul Zarifopol.

[1] Intr'adevăr, după premiere, „Cîntecul Gintei Latine" s'a bucurat de numeroase traduceri, printre care menţionez:

Două în revista „Le Félibrige Latin" din 1892, una în limba franceză iar alta în provensală. Tot în limba franceză a tradus şi Fr. Damé. In limba italiană a fost tradus la 1883 de Gaetano Carlo Mezzacapo, cu o versiune literalizată de G. M. Obedenaru, după ce în 1878 Marco Antonio Canini publicase deja o traducere.

Există şi o traducere în limba ebraică datorită Rabinului Taubes, publicată în Anuarul p. Israeliţi din 1878.

Viaţa fie-vă senină!
La copii faceţi mereu!
Inmulţiţi ginta latină
Ca să am ce cînta eu.

AL. IORDAN

■

VIAŢA PUBLICĂ FRANCEZĂ

Dorind a cunoaşte viaţa publică franceză, nu aceia care apare în reportajii, ci reală viaţă care se desprinde din faptele cotidiane, suntem desigur atenţi la tot ce vedem, dar mai ales la faptele mărunte. Caşi sonda în erupţie, care aruncă la suprafaţă produsul subteran, faptele diverse, aceste explozii de subconştient, aruncă la lumină cîte ceva din subsolul sufletului colectiv.

Astfel, ni-a fost dat să vedem, pe Avenue d'Italie, un individ care îşi făcea singur dreptate. Ca sancţiune împotriva unui şofer care era să-l calce, l'a dat jos din maşină şi l'a dus la gardianul public cărindu-i picioare în spate. După ce am intervenit, în favoarea celui slab, mi-am şoptit desamăgit: — Ca şi la Bucureşti. Am privit apoi intervenţiile reprezentanţilor autorităţilor pentru împiedicarea manifestaţiilor cetăţeneşti. Şi, am făcut constatarea că se procedează caşi la Bucureşti.

La cursul domnului Jèze, dintr'o digresiune a sa, am aflat că şi în Franţa, în timpul alegerilor autorităţile administrative săvîrşesc abuzuri. Ca şi în Romînia.

A venit scandalul afacerii Staviski, cu multiplele-i ramificaţii ascendente. Ca şi la noi.

Am avut norocul să pot asista la prima şedinţă a camerii deputaţilor în care s'a desbătut chestia Staviski. Adversarii politici se gratificau cu expresiuni ca „sal type, escroc", şi huiduielile, care sunt internaţionale. Lipsea doar pitoreasca noastră înjurătură de mamă, care nu poate fi tradusă în limba lui Voltaire. Am plecat din parlamentul francez, cu refrenul consolator: ca şi la noi.

Şi am fost martorul unei scene, deprimantă fiindcă se petrecea în Parisul, devenit astăzi Meca libertăţii, sub pavilionul facultăţii de drept. Aci, la intrarea din Saint Jacques, un grup de vre-o zece studenţi.

Doi dintre ei, avînd un teanc de ziare la subţioară, strigau provocator: „L'action française", „jos guvernul repuplicei putrede"...

Ceilalţi erau cu bastoane şi cravaşe în mînă. Unii echipaţi ca pentru călărie, alţii, în costum de logofăt de moşie. Doi studenţi şi o studentă care intrau, au fost loviţi cu pum-

nul şi bastoanele. Unul dintre ei, un blond firav, a fost lovit peste obraz cu cravaşa pînă i-a dat singele.

Am înţeles. Erau zece studenţi regalişti, cari băteau pe cei doi, fiindcă... aceştia erau socialişti. Şi pentru a complecta cavalerismul, nu au exceptat dela maltratare nici pe studentă. Massa studenţească asista la spectacolul barbar inertă, ca o ceată de cetăţeni romini, şi, ceiace este mai grav, fără să se indigneze. Semn că se obişnuise cu astfel de scene. Aşadar, şi aci oamenii de dreapta dau bătaia, iar cei de stinga o mănincă. Ca şi la noi.

Iată însă că a survenit demisia guvernului Chautemps,— Preşedintele consiliului, pe care l'am auzit în cameră, vorbind cu siguranţa celui care va guverna încă mult, promiţînd că va da sancţiunile, fără a menaja nici prieteni şi nici relaţiiile de familie, prmul ministru Chautemps, pe care l'am văzut ovaţionat în parlament de o majoritate sdrobitoare, şi care avea şi încrederea factorului constituţional a trebuit să demisioneze. Aceiaşi soartă a avut şi următorul preşedinte Daladier. Acest lucru, recunoaşteţi, este puţin banal. Pentru noi, Rominii, aceste evenimente sunt extraordinare.

Noi suntem obişnuiţi cu guverne care nu pleacă decît gonite de rege, şi cu miniştri avînd obrazul atît de gros, încît, deşi în tovărăşia excrocilor calificaţi, deşi ei înşişi bănuiţi de toată lumea, acuzaţi pe faţă în sfatul ţări, nu se indură să demisioneze, contînd că mîna procurorului nu li se va înfige în ceafă, pentru a-i tîrî după banca ministerială, direct pe banca inculpaţilor. Aparent şi formal cele două guverne Chautemps nu au fost trîntite, ci au plecat de bună voie.

In realitate, guvernele Chautemps şi Daladier nu au făcut un gest de eleganţă etică, ele au trebuit să plece, au fost trîntite. De cine? De opinia publică. In parlament, guvernul avea aprobarea majorităţii.

Dincolo însă de parlament, în lumea largă a opiniei publice, erau desaprobate Cetăţenii, acasă, în piaţă, în cafenea, pe stradă, îşi manifestau lipsa de încredere în guverne, îşi arătau scepticismul în aplicarea sancţiunilor promise şi, fără a aduce acuzări precise miniştrilor, îi suspectau pe toţi. Aceastâ bănuială care, aci la Paris, nu este necesară să fie însoţită de calificări penale şi probe, a creiat o atmosferă imposibilă. Un om politic nu trebuie nici măcar să fie bănuit. Sub guvernul Chautemps, manifestaţii de stradă de circa 50.000 oameni, desfăşurate în aplauzele publicului din balcoane şi localuri publice, au creiat un curent atît de puternic că nici un guvern nu se mai putea menţine împotriva lui.

Un triumf al opiniei publice. Domnul Chautemps a şi recunoscut-o. Preşedintelui republicei, care-i reînoia încrederea, primul ministru răspundea astfel: „Opinia publică este în acest moment surescitată. Pentru a readuce liniştea în spirite, noi, trebuie să dispărem imediat". Iar guvernul Daladier nu mai putea rămîne după faimoasa zi de 6 Februarie. Era o imposibilitate morală.

Oamenii după stradă au răsturnat ambele guverne, deşi aveau majoritatea în parlament.

Ce zice de asta d. Mussolini, care de curînd într'un articol, ironiza opiniile oamenilor după stradă şi afirma că nu trebuie să se ţină seama decît de corpurile constituite. Cred şi eu. Fiindcă acele corpuri constituite nu au altă opinie decît a sa.

In locul d-lui Chautemps, d. Mussolini ar fi încercat să rămîie 20 de ani la guvern. Ar fi încercat doar. Nu ar fi isbutit însă. Fiindcă ce se poate în Italia şi în Germania nu se poate în Franţa

Şi acum după ce am văzut că la Paris omul după stradă răstoarnă guvernul, ce face tizul lui la Bucureşti? Activitatea acestuia a rămas dela „paşopt" aceiaşi. Nici chiar răsboiul mondial, care a transformt globul, pe el nu l'a schimbat. La 10 Mai şi la manifestaţiile partidului dela guvern, (omul după stradă are principii guvernamentale), strigă cît mai tare şi ostentativ ca să fie identificat.

Uneori însă, strigă şi „huo", ba înjură şi de mamă. Aceasta mai rar: atunci cînd e sigur că nu-l cunoaşte nimeni şi nu-l vede nici un agent dela poliţie ori dela Siguranţă. O, dacă n'ar fi instituţia asta a Siguranţii, ce revoluţionar ar fi omul nostru după stradă!

V. V. STANCIU

EUROPA AGRARĂ ŞI EUROPA INDUSTRIALĂ — EXPLOATAŢI ŞI EXPLOATATORI —

In studiul general al statului, privit ca ansamblu şi ca sinteză a factorului geo-politic şi etnic, s'au stabilit criterii cari prin forţa lucrului, astăzi nu mai pot fi negate de nimeni, afară doar de aceia ce vor să facă pe... struţul.

Dacă vremurile ne-au determinat să nu mai acordăm atîta atenţie factorului religios, dacă împrejurări anumite ne-au făcut să uităm de intermediare forme de guvernămînt, dacă în acest secol am învăţat să uităm unele din formele mistice şi romantice, cari îmbrăcau statul politic în secolul trecut, astăzi, suntem forţaţi să gîndim nu altfel decît în termenii de clasă socială, oprimată sau dominantă, de dictatură sau democraţie integrală, de state industriale şi agrare, de creditori şi debitori.

Nici nu se pune deci în discuţie dacă există state agrare şi state industriale, după cum nu se mai discută nici dacă mai există sau nu clasa muncitorească, state exploatate şi puteri mari şi mici.

Ce şi cînd este un stat agrar? Dacă am face abstracţie de elementul etnic şi de evoluţia economică a omenirii cît şi de consecinţele sociale provocate de această evoluţie, singurul criteriu rămas ar fi acel al *structurii solului*.

In acest caz, Suedia de exemplu ar trebui considerată ca stat forestier, Britania, ar trece drept stat pastoral, iar America, stat eminamente pastoral şi forestier. Căci din teritoriul Suediei, 58% aparţine zonei forestiere şi numai 9 la sută zonei agricole, iar 54 la sută din suprafaţa Britaniei e destinată păşunatului. In America, pe de altă parte, numai 19 la sută din teritoriu aparţine zonei agricole, pe cînd 36 la sută e pădure şi 30 la sută, păşunilor şi fineţelor.

Cu uşurinţă ne dăm însă seama că acest criteriu este inadecvat şi ireal. Utilizîndu-l, ajungem la aceleaşi anomalii ca şi în cazul cînd am vrea să acceptăm numărul de populaţie ca just criteriu în identificarea Marilor Puteri. Atunci, China ar rezulta că este cea mai mare şi cea mai puternică putere de pe suprafaţa acestui glob. Or, ştim cu toţii, cum toate puterile imperialiste, mari şi mici, îşi bat joc de această „putere"... celestă.

Prin urmare, altul trebuie să fie criteriul, care să ne pună în posibilitatea de a identifica în mod obiectiv statele agrare şi industriale.

Intîiu, se pune problema dacă structura solului este sau nu factorul omnivalent în viaţa unui popor?

Dacă am lua de exemplu cazul Norvegiei, la care numai 2 la sută din teritoriu, este „zonă agricolă", 25 la sută zonă forestieră şi 74 la sută, teren neproductiv, niciciînd nu vom putea să nutrim speranţa că acest stat va deveni vre-odată, un stat agrar.

E unul din exemplele „in extremis", cînd într'adevăr natura nu poate fi învinsă şi nici schimbată, oricît de ingenioase ar fi posibilităţile tehnice cari ne stau astăzi la îndemînă.

In schimb, Britania, ne va dovedi altceva. In secolul 16 şi 17, dar chiar şi în secolul 18, Britania era un stat eminamente agricol. Zona agricolă de atunci, cuprindea aproape 40 la sută din teritoriul ei — deci cam în aceeaş proporţie ca şi în cazul Romîniei de astăzi — si viaţa se desvolta lentă, idilică şi romantică pe valea Tamisei, pe şesurile din Norfolk şi Kent.

Invenţia maşinelor textile, a adus cu sine însă cea mai profundă revoluţie. Intr'o perioadă relativ scurtă o mare parte din populaţia agricolă a fost absorbită de centrele industriale şi cea mai mare parte din cîmpiile mănoase au fost destinate păşunatului. Industria textilă engleză nu se putea încă alimenta cum se face astăzi prin lînurile australiene, ci era nevoită să-şi procure materia primă de pe piaţa internă.

Procesul de industrializare continua în plină ascensiune, Australia, Africa de Sud şi Canada începură să furnizeze lînă, cereale şi alte materii prime şi astfel, paradoxic cum e, Anglia din stat agricol şi naţiune crescătoare de oi, a devenit un stat industrial, cu păşuni imense, fără ţărani însă şi mai puţin, fără păstori sau ciobani.

Fără ca să mai comentez mult cele de mai sus, rezultă în mod evident că structura unui stat nu este perpetuu legată şi condiţionată de structura solului său; împrejurări diverse, ca invenţiunile, descoperirile de minereuri şi altele, pe propriul său teritoriu sau ca urmare a unor împrejurări similare în alte părţi ale globului, pot să schimbe caracterul unui stat atît de mult încît din stat agricol, să-l facă stat industrial, sau dintr'un stat de păstori şi pescari, să-l facă stat comercial şi industrial (cazul Norvegiei).

Să mai elucidăm încă şi altă problemă. Este posibil de exemplu ca un popor de comercianţi şi marinari să devină un popor eminamente agricol? Cu alte cuvinte, îşi poate schimba un popor şi ocupaţia în senz invers? Răspunsul e a-

firmativ. N'avem decît să ne reamintim de Burii olandezi, pirați curajoși și aventurieri ai mării, cari odată debarcați pe solul fertil al Africei de Sud, s'au acomodat pe deplin vieții rurale, dînd Uniunii Sud africane cel mai robust popor de veritabili țărani.

Toate acestea de pînă acum ne dovedesc deci următoarele: a) *că structura solului nu condiționează într'un mod absolut structura economică a statului și a unui popor;* b) *că nu există popoare predestinate agrare sau industriale;* c) *că structura economică și caracterul economic al unui stat depinde în bună măsură de factorul etnic* și d) *că ocupația, meseria, îndeletnicirea profesională a populației este adevăratul criteriu după care un stat poate fi considerat „stat agrar", stat industrial și așa mai departe.*

Cînd este, sau cînd poate fi numit un stat, „stat agrar"? Cînd cea mai mare parte din populația sa este angajată în agricultură și cînd producția agricolă, forestieră și piscicultura constituie baza economică a acestui stat.

Distingem state agrare, state industriale, state industrial-comerciale și diferite variante formate din aceste trei caractere distincte, agricultură, industrie și comerț.

Sunt considerate în mod obișnuit ca „state industriale" și industrial-comerciale, acele state în care cea mai mare parte din populație nu este angajată în agricultură.

După un tablou alcătuit de profesorul Hickmann, ar rezulta următoarele:

Sunt angajați în:

	Agricultura și similare	Industrie și similare	Comerț și export
Britania	8%	52%	22%
Belgia	16%	49%	19%
Olanda	24%	38%	21%
Elveția	26%	45%	17%
U. S. A.	26%	34%	27%
Germania	31%	41%	17%
Danemarca	36%	28%	17%
Norvegia	37%	29%	20%
Cehoslovacia	40%	37%	10%
Suedia	41%	31%	14%
Franța	42%	35%	10%
Austria	43%	30%	16%
Italia	55%	28%	8%
Spania	56%	15%	5%
Ungaria	58%	20%	5%
Sovietele	65%	15%	8%
Finlanda	71%	13%	6%
Polonia	78%	10%	4%
Bulgaria	82%	8%	3%

Vedem însă că nici acest tablou nu poate fi acceptat ca reprezentînd imaginea fidelă a caracterului fiecărui stat în

parte. Iată dece, în definiția care am dat-o am și accentuat că respectivele ramuri de producție trebuie să constitue baza economică a statului în sens vital, dinamic și activ.

Cu totul altceva reprezintă, de exemplu, pentru Danemarca, agricultura ei, decît aceeaș ramură economică, în Suedia.

De bine, de rău, însă, acesta ar fi singurul criteriu de care ne putem servi, ținînd cont și de tendințele fiecărui stat în parte, în activitatea sa exterioară, pornită fie pe expansiune industrială, agricolă sau financiară.

(Va urma) T. CRISTUREANU

CRONICA CINEMATOGRAFICA

Marele eveniment cinematografic al ultimelor două săptămini a fost interzicerea riguroasă a elevilor de liceu de a frequenta sălile de cinema. Cum s'a ajuns la asta? Este aci o mică problemă de psihologie colectivă destul de interesantă.

Rominia este o ţară ciudată în care crimele sunt relativ rare. Aceasta ţine poate de gustul pe care indigenii îl au pentru voluptăţile mult mai sigure ale inerţiei. Pentru a omori trebue — nu-i aşa — aproape totdeauna să ne dăm o enormă osteneală, lucru la care se opune, cînd e vorba de Romin, aplecarea lui naturală către un sentiment de linişte integrală şi sistematică şi organizată. Morand — mi-se pare — pusese o dată delicata problemă a crimei matată de o violentă poftă de a nu face absolut nimic. Este, în această virtute domestică nedreptăţită, pe care o numim pejorativ lene, un fel de adevărată frînă împotriva deliquenţei.

Dar, ori şi cit, tot trebue din timp în timp să existe crime chiar şi în Rominia. Sunt aproape douăzeci de ani de cînd Durkheim descoperise că o societate fără infractori este un organism patologic. Căderile în ispită ale hoţului, trădătorului şi asasinului nu pun ele oare în relief — aş zice chiar că fac perceptibile — meritele celor ce n'au sucombat tentaţiunei? Altminteri onestitatea — virtute pur negativă ar trece neobservată, spre profunda păgubire a Dreptului şi Moralei.

In ultimul timp, s'a produs o crimă stranie şi odioasă. Un grup de şcolari, fii de bună burghezie, unii din ei elevi eminenţi, s'au dus noaptea la un om de afaceri, cu gîndul de a-l jefui. Dar prădarea nu s'a putut face, şi, în zăpăceala surprinderii, liceenii au tras cu revolverele pe care le aduseseră cu ei poate dintr'un sentiment de romantism prost mai mult decit dintr'unul de criminal consumat. Dar, însfîrşit, nu vreau aci să „pledez in proces", deşi tulburarea mentală inerentă virstei pubertăţii credem că trebue serios luată în samă.Vreau să spun numai că această crimă a stirnit o vie emoţie în opinia publică. Şi cum opinia publică este în general o opinie extrem de filozofică, s'a vrut a se cunoaşte cauza precisă a acestui fapt oribil şi divers. Nu era de ajuns să se spună: „în orice societate există criminali minori şi majori care tocmai au funcţiunea de a comite crime"; încă odată, în Romînia asasinatul e o carieră puţin cercetată şi o conduită în principiu incomprehensibilă. Trebuia deci o explicare mai puţin vagă.

In genere rominul cînd vrea să explice ştiinţificeşte o nenorocire, recurge la două teorii favorite: dacă e vorba de catastrofe economice, e vina jidanilor; dacă e vorba de fenomene morale, e vina cinematografului. Şi cum cea mai mare parte din actori, producători şi antreprenori de filme sunt israeliţi, cele două teorii fuzionează intr'o splendidă filozofie a Istoriei.

Aşa dar încă odată s'a căutat explicaţia în această marfă eminamente senilă care este cinematograful. Decit — pentru odată, făcîndu-se aşa, dreptatea era de partea acuzatorilor.

Departe de noi gîndul de a introduce criteriul moral in materie estetică. Arta nu cunoaşte, şi nu trebue să cunoască altă cenzură decit aceea a bunului gust. Nu există decit filme bune şi filme proaste. Din întîmplare însă, filmele proaste artisticeşte sunt totdeauna şi primejdioase moralmente, şi invers, nu există film cu adevărat artistic care să fie cu adevărat imoral. Această coincidenţă dintre etic şi estetic a fost de altfel consideraţia determinantă care m'a făcut să accept a fi membru în comisia de cenzură a filmelor.

In artă criteriul fundamental e realismul. Se numeşte film bun acela care e făcut cu oameni, cu oameni adevăraţi. O poveste plină de situaţii care, în viaţă, nu se petrec niciodată, o poveste unde caracterele sunt de carton şi sentimente născocite doar din închipuire, — nu este artă ci grosolan foileton. Cu toată bogăţia de picioare şi de vederi de pe Coasta de Azur, filmele în care de pildă domnişoarele Marta Eggerth sau Renatte Müller, dactilografe în momentul startului, devin în doi timp şi trei mişcări Impărătese de Cecagonia, nu au nimic realist.

La drept vorbind, există un fel de psihologie în aceste producţiuni, o psihologie fabricată pe bază de „baftă" şi de „ceasu-rău", unde personagiile nu-s decit rezultante mecanice ale unor împrejurări ambiante. Eroii nu sunt oameni, ci doar nume şi firme. Ii cunoaştem bine pe toţi aceşti eroi de mucava: este regele incognito, este „marşanda" sexapelică, este arhiducele „băiat-bun" şi gata la mezalianţă, este plurimiliardarul intercontinental. Am găsit într'o gazetă un prea frumos anunţ care este un excelent rezumat al esteticei „fals-lux" de care ascultă toate aceste capodopere clădite pe principiul superlativului; iată:

„Este incontestabil că adevăratul regal artistic de Paşti îl va constitui grandiosul film muzical „Cîntă inimă" pe care

ni-l anunţă cinematograful Regal (deosebirea între regal-substantiv şi Regal-adjectiv e că acesta, ca orice adjectiv, se scrie în limba romînă cu majusculă). „Acest film are cea mai formidabilă distribuţie din cîte s'au reunit (!) pînă astăzi. In fruntea ei apare cel mai celebru tenor al timpului Jean Kiepura. In „Cîntă inimă", film regisat de Carmine Gallone, acesta (adică filmul?) s'a întrecut pe sine. Glasul lui fenomenal (al lui Gallone?) cîntă cu o artă sublimă 14 melodii moderne, compus (el, glasul, — sau poate ele, melodiile) de inegalabilul Robert Stolz. Intreg filmul a fost realizat într'o atmosferă de fast neegalat, de grandoare, şi de lux extraordinar. Este suficient să notăm că mare parte din acţiune se petrece pe bordul unuia din cele mai elegante transatlantice şi apoi în feerica regiune Monte-Carlo, unde abundă luxul cel mai orbitor".

Asemenea filme nu numai că's nule artisticeşte, dar întîmplător mai sunt şi primejdioase moralmente, şi nu este exagerat a spune că pot împinge la aventuri delictuoase. De vreme ce totul, pe lumea asta, este o chestiune de şansă sau ghinion; de vreme ce o mică excrocherie sau un început de prostituţie ne pot face să înşfăcăm Norocul de coadă, — pentru ce ne-am abţine? Putem de sigur să fim prinşi sau să decădem definitiv, — dar putem şi să „dăm lovitura". Aceasta este în ordinea lucrurilor, în ordinea aceea naturală fundată pe hazard şi bunul plac al unui destin de ruletă. Şi adolescentul de ambe sexe va adopta cu uşurinţă o asemenea etică de „masă-verde", din care va puiza dispreţul pentru autentic, pentru posibil, pentru efort şi realitate, şi unde va contracta o încredere aproape mistică în tot ce e aventură de foileton.

Iată de ce există o certă legătură cauzală între crimă şi un anumit gen de cinematograf (care, vai, înseamnă cam 90 la sută din producţia totală); iată pentru ce e perfect logică măsura ministrului de instrucţie care interzice şcolarilor frequentarea sălilor de cinema; şi iată însfîrşit de ce cei trei elevi care au comis crima de dăunăzi, pe *lingă* multe alte circumstanţe atenuante ce ţin de biologie şi de sociologie (ambianţa falsă şi politicianizată în care se desfăşoară aşa zisa „cultură" romînă) — mai are încă o împrejurare uşurătoare: responsabilitatea covîrşitoare a cinematografului prost.

D. I. SUCIHANU

■

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

Premiul literar Bagutta.

„Marele premiu, de 5000 de lire, s'a acordat lui Raoul Radice, pentru romanul *Viaţa comică a Corinei*, apărut anul trecut. Hotărîrea juriului a fost bună. Radice este tînăr, dar s'a afirmat cu mari calităţi de prozator.

A debutat cu *Educaţia sentimentală*, o culegere de povestiri de dragoste, scrise într'un frumos stil. In romanul premiat, Corina este o femee vioae şi sensibilă, urmărită însă de fatale evenimente. Stîrneşte totuşi risul, mereu, şi nicidecum mila. Radice zugrăveşte cu abilitate figurile delicate ale femeilor din povestirile sale. Arta sa înclină cînd spre sentimental, cînd spre ironic.

Raoul Radice este redactorul paginei literare a ziarului *Ambrosiano*, în care publică săptăminal frumoase cronici literare.

In aceeaş seară cînd s'a acordat premiul Bagutta, a luat fiinţă un alt premiu, intitulat Otello Cavara (în valoare de 2500 lire), care a fost dat lui Massimo Delj, pentru o culegere de nuvele, numită *Stagioni al Strente*".

(*Pan*, 1 Marzo 1934).

■

Soarta aurului.

„Revoluţia monetară n'a ajuns încă să coboare de pe tron aurul. Nu, aurul nu va abdica, el nu va fi detronat! Dar în răsmeriţa aceasta, prestigiul lui se alterează, şi cînd cele două monede revoltate îi vor reda puterea, în ce situaţie morală o va relua? ce îndoeli se vor ivi în cugete cu privire la fixitatea lui viitoare?

Dacă va consimţi să părăsească tezaurul, spre a ieşi la lumină, trecînd în buzunarele noastre apoi, cu toate erorile din trecut, va atrage poate iarăşi masa obscură a vechilor săi credincioşi.

Metamorfoza sa este poate definitivă. Şi cînd etalonul aur va stăpîni iarăşi, el va fi cu totul preschimbat: nu va mai fi instrument de schimb universal, palpabil, direct, particular, ci monedă a monedelor, o monedă fără figură, fără patrie şi fără rasă...

Astfel, retras în tabernacolele sale, lipsit de orice contact omenesc, aurul nu va pierde oare din influenţa sa asupra credinţei, lipsită de sens, a maselor, şi ca o urmare, din puterea sa efectivă de măsură?

S'ar putea, însă, să cîştige şi să iasă mult mai puternic. Există zei palpabili, populari, fără importanţă; dar sunt şi din cei nevăzuţi, îndepărtaţi, solemni. E cu putinţă ca aurul să fie dintre aceştia şi că, isgonit din toate efigiile, din toate mîinile, din toate puşculiţele, prizonier al tezaurelor şi al riturilor sale, să devină mai măreţ, cu mai mare autoritate simbolică şi putere de vrajă.

Vom vedea oare, în acest caz, poporul trecînd smerit prin faţa Băncii Franţei, ca prin faţa mormîntului Eroului Necunoscut? Sau îl vom vedea cum defilează în pivniţele Băncii, prin faţa lingourilor din galantarele de sticlă, aşa cum defilează mulţimea la Moscova, în faţa mumiei lui Lenin?"

(*La Nouvelle Revue Française*, 1-er Avril 1934).

■

Reforma învăţămîntului secundar în Ungaria.

„Reformele introduse în ultimii ani în învăţămîntul secundar unguresc... au cuprins în ele, după părerea oamenilor de meserie, germenii a noui reforme. Aceste noui reforme au fost prezentate Camerei deputaţilor de către ministrul de instrucţie publică... Urmînd calea uni-

tății și universalității civilizației naționale, cei cari au redactat proiectul de lege trebuiau să ajungă, negreșit, și la ideea unificării. Ministrul Instrucțiunii publice a fost îndreptățit să restringă această unificare la cele patru clase inferioare. Bifurcația, care are loc în clasa a cincea, asigură, în cele două tipuri de gimnazii (literar și științific), pregătirea pentru carierele cele mai diverse.

Toți aceia cari socotesc chestiunea învățămîntului secundar ca o problemă de frunte pentru națiune și cari sunt convinși că elita intelectuală a societății noastre trebuie să fie crescută în așezăminte care să continue vechiul liceu clasic, restaurat dar nu denaturat, vor saluta cu bucurie dispoziția nouei reforme, ce păstrează tipul clasic în instituțiile învățămîntului secundar. Dealtfel, elita actuală a Ungariei nu se îndoia o clipă că se va proceda astfel: învățatul istoric Homan nu putea renunța ușor la tradiția liceului clasic. Pe de altă parte, în calitatea sa de entuziast medievalist, nu putea să nu orienteze instituțiile ce i-au fost încredințate către ideea creștină, comunitatea intelectuală a Europei occidentale și solidaritatea omenească.

Nu putem decît să aprobăm proiectul, care este de acord cu spiritul epocei și în acelaș timp cu acela al concepției conservatoare, în loc de a da întîietate unei culturi exclusiv umaniste sau științifice... De aceea materiile așa zise naționale: istoria și literatura ungară, cele două materii de învățămînt mai neglijate, trec acum pe primul plan. Aceste discipline, predate cum trebue, exercită asupra sufletului tinerimii cea mai mare influență, înflăcărîndu-l și fortificîndu-l, pregătind în acelaș timp, tipul omului conștient, ținta învățămîntului pe care cu toții o dorim".

(Nouvelle Revue de Hongrie, Avril 1934).

1934. ANUL XXVI. 15 MAI No.

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA
ARTA ȘI IDEOLOGIE

REDACȚIA / STRADA CLEMENCEAU,

VIAȚA ROMINEASCĂ

REVISTĂ BILUNARĂ

București, Str. Clemenceau, 9

ANUL XXVI

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . Lei 250

Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . „ 500

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . Lei 300

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițind suma prin mandat poștal administrației din București, Str. Clemenceau No. 9.

Administrația.

Viața Romînească

REVOLUȚIA ROOSEVELT

VIRGIL MADGEARU

S'a împlinit un an de cînd a intrat la Casa Albă, Franklin Roosevelt, noul Preşedinte al celei mai mari republici din lume: Satele-Unite ale Americei. Şi de un an omenirea se găseşte în faţa spectacolului unei mari experienţe sociale, care are caracterul unei adevărate revoluţii. Roosevelt însuşi în timpul campaniei electorale pentru preşedinţie, a pronunţat cuvîntul revoluţie, exprimîndu-şi dorinţa ca din alegeri să nu iasă numai o victorie, ci proclamarea începutului unei revoluţii în înţelesul unei prefaceri adînci a actualului sistem economic; o revoluţie potrivită firii şi tradiţiei poporului american, o revoluţie care să iasă din cabina de vot.

După ce Roosevelt şi-a precizat programul de guvernare, mulţi scriitori americani şi străini, urmărind transformările adînci cari se săvîrşesc în Statele Unite, într'un ritm precipitat, au vorbit tot mai mult de revoluţie. De fapt este o revoluţie, dar o revoluţie fără vărsare de sînge, fără intervenţia forţelor armate oficiale sau oculte, o revoluţie în care n'au jucat nici un rol cămăşile negre sau cămăşile brune, o revoluţie în cadrul unui regim democratic constituţional. Chiar cei cari socot că nu ne-am afla decît în faţa unei experienţe economice şi sociale, sunt totuşi impresionaţi de magnitudinea proporţiilor revoluţionare, iar în ţelurile ei de reconstrucţie a sistemului economic, se recunoaşte caracterul revoluţionar.

Fireşte, o revoluţie în Statele-Unite nu poate să fie îmbibată de alte idealuri decît cele conţinute în principiile formulate în declaraţia de independenţă americană: Securitatea generală, buna stare răspîndită în mod egal asupra tuturor straturilor sociale şi un standard de viaţă decentă pentru toţi cei ce muncesc.

Deaceia, dacă examinăm punctele principale ale filozofiei politice a conducătorului revoluţiei americane, Franklin Roosevelt, în ele vom găsi şi urme din democraţia lui Jefferson, părintele democraţiei americane, şi anume idei din progresismul şi naţionalismul lui Theodor Roosevelt şi înrîuriri ale conceptului „libertăţii noui" din ideologia ultimului preşedinte democrat al Marei republici americane, Woodrow Wilson.

Jeffersionism descoperim în concepţia lui Franklin Roo-

sevelt, în încrederea sa în bunul simţ al omului de rînd şi dreptul oricărui om de a-şi găsi o posibilitate de existenţă care să corespundă cu un anumit standard de viaţă civilizată, precum şi în ridicarea „unui bun mai mare", unui bun social deasupra privilegiilor. Nota cea mai caracterizat jeffersoniană este în tendinţa lui Roosevelt de favorizare a agricultorilor mici şi mijlocii şi a formelor industriale descentralizate, cari corespund cu idealurile unei societăţi egalitare, ca aceea existentă în vremea lui Jefferson.

Dela Theodor Roosevelt, în afară de credinţa în progres, Franklin Roosevelt a moştenit un naţionalism solid, o concepţie de Stat, despre un interes mai larg naţional, ridicat deasupra despărţirilor de clasă, precum şi ideia conservării resurselor de bogăţie naţională.

Iar din ideologia lui Woodrow Wilson a păstrat concepţia că societatea în faza ultimă a capitalismului, este impregnată de mari deosebiri de interese de clase; şi mai mult decît atît, inlăuntrul organizaţiei societăţii s'au format noui feudalităţi, s'au desvoltat unităţi economice aşa de puternice, încît au ajuns să constituie „mici State" în Stat şi să subordoneze viaţa oamenilor muncitori unor forţe economice arbitrare, în afară de orice control. Şi dacă această situaţie îi apărea lui Woodrow Wilson intolerabilă la 1910, în urma procesului de concentraţie, care a dus chiar în Statele-Unite, — unde există legi împotriva trusturilor, — la formaţiunile uriaşe ale trusturilor industriale şi financiare, această situaţie nu putea să nu înrîurească concepţia politică a lui Roosevelt.

In 1928, cînd „laissez faire", era încă doctrina dominantă în Statele Unite, cînd se considera ca o axiomă că „cea mai bună guvernare este cea mai puţină guvernare", Roosevelt spune: „Ideia după care cea mai bună guvernare „este cea mai puţină guvernare, este o ideie sănătoasă, dar „se aplică numai la simplificarea maşinăriei guvernamen„tale şi la prevenirea intervenţiei necorespunzătoare acti„vităţilor legitime ale cetăţenilor. Dar naţiunea sau Statul „care nu e dispus să se ocupe de nouile probleme, cauzate „de imensa creştere a populaţiei şi progresele surprinzătoare „ale ştiinţei moderne, este menită la declin şi moarte prin „inaniţie".

„Ceiace afirm, lucru pentru recunoaşterea căruia ple„dez, este faptul că în 30 de ani din secolul al XX-lea s'au „produs mai multe schimbări vitale în întreaga structură a „civilizaţiei decît în cei 300 de ani precedenţi".

Roosevelt a observat în cursul depresiunei economice, paradoxul fără sens al sărăciei şi al dezintegrării economice şi sociale, cu toate că, mijloacele capabile să producă cele

mai imense bogăţii sunt la dispoziţia poporului american. Şi cercetînd această situaţie, el a înţeles că există ceva fals în organizaţia sistemului capitalist. Mecanismul de distribuţie funcţionează perfect în epocile de prosperitate, dar încetează de a funcţiona ori de cîte ori apare cîte o depresiune economică. Şi acest fenomen este cu atît mai periculos cu cît posibilităţile de expansiune ale capitalismului sunt astăzi limitate, de cînd, mai ales după război, tendinţa de industrializare a străbătut toate popoarele înapoiate şi a îngustat în modul acesta putinţa de scurgere a fabricatelor din marile State capitaliste industriale.

Intemeindu-se pe această constatare, Roosevelt a ajuns la concluzia că desvoltarea industrială din Statele-Unite este aşa de puternică, încît aparatul de producţie industrial, ar fi capabil să producă în abundenţă, încît să asigure buna stare generală întregii populaţiuni, cu condiţiunea să se descopere un mecanism de distribuţie eficace. O vagă aprehensiune despre această situaţie au avut-o dealtminteri chiar oamenii de afaceri, îndată după război, cînd în 1919—1920, s'a instituit în America politica salariilor mari. S'a întrevăzut atunci necesitatea ca prin salarii mari să se sporească capacitatea de consum a masselor, şi cînd nici această politică n'a fost suficientă, s'a trecut la creiarea artificială de mijloace de consum, prin generalizarea sistemului vînzărilor pe credit în rate, sperîndu-se că prin aceasta se va putea asigura un debuşeu intern pentru industria, a cărei capacitate de producţie creştea necontenit.

Dar cine cercetează în Statele-Unite, paralel creşterea salariilor şi sporirea profiturilor industriale, constată că profiturile industriale au urmat un ritm cu mult mai pronunţat decît salariile, ceiace dovedeşte insuficienţa politicei salariilor mari şi desvălue unul din isvoarele principale ale crizei actuale.

Din expunerea ideilor călăuzitoare ale politicii lui Roosevelt, s'ar putea trezi impresia că Roosevelt ar fi un doctrinar. Dar în realitate Roosevelt nu e doctrinar. El nu împărtăşeşte nici credinţa oarbă în puterile de autorestauraţie ale capitalismului, deci nici în fatalitatea ciclurilor economice, după cum nu crede nici în apusul sistemului economic capitalist. Roosevelt este un realist. Soluţiunile din planul său de reconstrucţie, departe de a fi aplicaţiuni ale unor doctrine, cum se afirmă deseori, sunt desprinse din cercetarea realităţilor şi dictate de acestea.

Republicanii au fost totdeauna adepţii politicei capitalismului internaţional. Cînd a apărut depresiunea economică, ei au explicat-o în primul rînd prin împrejurări de ordin internaţional. Atît de adînc era înrădăcinată credinţa

republicanilor în origina internațională a crizei, și în posibilitatea eșirei din haosul provocat de depresiunea economică, numai printr'o acțiune internațională, incit Sir A. Salter, fostul director al secțiunii financiare a Societății Națiunilor, autor al unui program de reconstrucție economică pe planul internațional, devenise la sfirșitul anului 1932, una dintre figurile cele mai populare din Statele-Unite. Iar capitanii marei industrii și conducătorii marei finanțe americane, în 1932, abdicaseră dela orice încercări de redresare economică pe plan național, deși pînă la Roosevelt, în Statele-Unite, în treburile economice guvernarea propriu zisă se găsea mai puțin în mîna guvernului dela Washington decît în mîna marei finanțe dela New-York. Și în loc de orice inițiativă națională pentru redresarea situațiunii, cercurile plutocratice propagau ideia, că Statele-Unite s'ar afla subt stăpînirea unor forțe cosmice, dincolo de puterea de acțiune a instituțiilor democratice.

In această atmosferă, în preajma ascensiunii lui Roosevelt, în Statele-Unite exista o puternică propagandă în favoarea introducerii unui regim dictatorial.

Roosevelt a respins ideia că depresiunea economică trebue să fie acceptată ca o penitență periodică a națiunei în schimbul generozităței capitalismului în timp de prosperitate. El a recunoscut că depresiunea economică a fost agravată de unele moșteniri ale războiului mondial, cari au rămas încă nelichidate, ca și de alte împrejurări de ordin internațional, dar n'a împărtășit convingerea quasi-unanimă a cercurilor plutocratice despre caracterul fatal al depresiunii economice și n'a acceptat politica brațelor încrucișate, și nici politica așteptării mîntuirei dela soluțiile internaționale.

Roosevelt a afirmat cu tărie — și aci se întrevede fondul naționalist al convingerilor sale — că o țară ca Statele-Unite, înzestrată cu bogății imense și cu un aparat industrial pus la punct pînă la ultimul detaliu nu poate să se refuze dela un efort național pentru redresarea situației economice.

In campania electorală pentru Președinție, Roosevelt și-a desvoltat treptat filosofia sa economică și a precizat că țelul acțiunii de Stat, trebue să fie realizarea unei noui ordine economice constituționale, care să restaureze echilibrul economic, și să asigure propășirea națională.

Cu acelaș prilej, Roosevelt a dat în definiția „contractului social mai mare" („a greater social contract"), nota cea mai caracteristică a programului său revoluționar: „Fiecare om — zice el — are un drept la viață și aceasta înseamnă că el are asemenea un drept să-și facă viața confortabilă. El poate prin lene sau crimă să decline exercitarea acestui drept, dar nu i se poate refuza. Noi nu avem realmente o foamete sau sărăcie; mecanismul nostru industrial și agricol poate produce destul ca să și economisim. Guvernu nostru formal sau informal, politic și economic, este dator să deschidă un drum oricărui om ca să poată obține prin munca sa proprie o parte din acest belșug, suficientă pentru nevoile sale".

„Fiecare om are un drept la proprietatea lui, care înseamnează ca un drept să fie garantat în limitele cele mai largi posibile de securitatea economiilor sale. Prin nici un mijloc nu pot oamenii suporta sarcinile acelor perioade din viață, cari după natura lucrurilor nu oferă nici o șansă de lucru: copilăria, boala și bătrînețea. In orice concepție despre proprietate, acest drept este suveran; orice alte drepturi de proprietate trebuie să renunțe în favorul acestuia. Dacă potrivit acestui principiu trebue să restringem operațiunile speculatorului și chiar ale financiarului, eu cred că trebue să acceptăm restricțiile necesare, nu ca să se înlăture prin aceasta individualismul, ci să se protejeze".

Opinia publică americană n'a sesizat în timpul campaniei electorale prezidențiale, caracterul revoluționar al programului Roosevelt, în care fiecare putea să găsească ceince voia. Conservatorii erau mulțumiți pentru că în acel program era vorba de echilibru bugetar prin economii severe, precum și de o monedă sănătoasă; deasemenea, pentru că restaurarea economică se concepea în primul rînd cu măsuri naționale și apoi cu măsuri internaționale. Nimeni nu observa însă că cheia programului lui Roosevelt este revoluționară, pentru că se urmărește în primul rînd restaurarea puterii „consumatorului uitat și a pieții uitate" din regiunile agricole ale Statelor-Unite și echilibrarea întregului sistem economic pe baze noui, deci transformarea ordinei economice și înlocuirea ei cu ordine economice în care automatismul să fie substituit printr'un sistem de echilibrare conștientă.

Intr'adevăr, lozinca era: „New Deal" — „nouă așezare"; reconstrucția sistemului economic american, o lonzincă revoluționară. Dar programul nu are nimic doctrinar, cu toate că în elaborarea lui, trustul inteligențelor „Brains-trust" — devenit celebru în toată lumea — a avut partea sa. Este adevărat că Roosevelt este unul dintre rarii conducători de Stat, care a pus în serviciul Națiunii munca de cercetare a profesorilor și savanților. Astfel, un grup de oameni de elită au colaborat cu Roosevelt la prepararea programului său, înainte și în timpul campaniei electorale.

Caracteristică este metoda de lucru a Președintelui Roosevelt: „experimentare curagioasă continuă". „Este bun simț

„zice el — a adopta o metodă și a încerca: dacă nu se reu-„șește, a se admite franc și a încerca alta. Dar mai presus „de toate a încerca ceva".

Și programul și metoda aceasta a fost impusă însă lui Roosevelt de situația catastrofală în care se aflau Statele-Unite în primăvara trecută. Statele-Unite — nu este exagerat a o spune — se găseau în apropierea proximă a abisului. Dezaxarea completă a sistemului social-economic, care amenința ca o revoluție socială, este forța creatoare a programului și a metodei de lucru.

Sistemul bancar era prăbușit. Peste 10.000 de falimente de bănci avuseseră loc. Domnia o complectă lipsă de încredere în bănci. Securitatea clasică în această țară dispăruse complet. Și cine își imaginează forța formidabilă a marei finanțe dintr'o țară capitalistă de proporțiile Statelor-Unite, poate să aibă înaintea ochilor spectrul dezastrului, ca urmare a dispariției sentimentului de securitate economică. Cifra de 14 milioane de șomeri, constitue un fenomen necunoscut în Statele-Unite, necunoscut chiar în proporții mai mici, ceiace explică și lipsa oricărei organizații sociale pentru combaterea șomajului. Și însfirșit starea disperată a agricultorilor, manifestată prin revoltele agrare cari se succedau continuu amenințător.

In această situație trebue căutate imboldurile planului de redresare și reconstrucție economică ale lui Roosevelt.

In critica regimului economic american, pe care o face Roosevelt în celebra sa carte „Looking Forward" descoperim și țelurile și etapele de realizare ale programului său. „In anii cari au precedat lui 1929 — constată Roosevelt — „prețurile plătite de către consumatori n'au suferit decît o „scădere minimă, dacă nu deloc, pe cînd costul de produc-„ție a scăzut considerabil. Astfel beneficiile realizate în a-„ceastă epocă de către industrie, au fost enorme. Numai o „mică parte din aceste beneficii a fost consacrată reducerii „prețurilor: Consumatorul a fost uitat; o foarte mică parte „a fost deasemenea întrebuințată la augmentări de salarii: „Lucrătorul a fost uitat; însfirșit, partea rezervată dividen-„telor nu a fost ceiace ar fi trebuit să fie: acționarul însuși „a fost uitat".

Ca o consecință a acestei constatări, prima condiție de redresare este mărirea puterii de cumpărare a consumatorilor, printr'o nouă repartiție a venitului național, care să lărgească debușeul național, pentru asigurarea desfacerii producției industriale și agricole.

Dar o asemenea acțiune nu se putea începe, înainte de a se fi restaurat încrederea. In acest scop Roosevelt a luat de îndată două măsuri preliminare: Prima măsură este un sistem pentru repunerea în circulație a depunerilor, prin degajarea depunerilor înghețate dela Bănci; a doua măsură este autorizarea „Corporației inanciare de reconstrucție", creiată încă din timpul preșședintelui Hoover, de a cumpăra acțiuni privilegiate de la instituțiuni financiare, pentru ca în modul acesta să se libereze noui fonduri pentru ameliorarea trezoreriei băncilor. Prin aceste măsuri, cari au urmat după închiderea Băncilor în timp de două săptămîni, poporul american a trecut dela panică la speranță și la restabilirea încrederii în institutele financiare. Pentru consolidarea acestor măsuri, ele au fost completate cu un sistem de garantare de către Stat a depozitelor aflate la Băncile principale și cari au intrat în vigoare cu începere dela 1 Ianuarie 1934.

Dar cele mai importante acte, cari caracterizează încercarea de revoluționare a sistemului economic american, sunt fără îndoială: N. R. A. — National Recovery Act — „Actul de redresare națională a industriei" și apoi A. A. A., „Actul de ajustare a agriculturii".

Prin „actul de redresare națională a industriei" s'au introdus în organizarea industrială schimbări profunde prin „Codurile de concurență loaială".

Prin aceste coduri se urmărește a se organiza în așa fel munca industrială în toate grupurile de industrii, încît să se realizeze o cooperare a întreprinderilor și să se amelioreze situația lucrătorilor, pentru a se echilibra mai bine producția și consumația și a se stimula activitatea industrială. In scopul echilibrării producțiunii și consumațiunii, se dă o deosebită atențiune în special organizării muncii în ramurile industriale, cari produc „ instrumente de producție", cu tendința ca prin încetinirea procesului de desvoltare a nouilor investițiuni industriale, să se pună în acord cu producția bunurilor de consum și să se îndrumeze astfel activitatea industrială către o stare de echilibru în diferitele categorii de producție industrială.

Iar pentru a mări gradul de ocupație în industrie și pentru a asigura o sporire a capacității de consum a lucrătorilor, în codurile industriale s'a introdus regimul paradoxal la prima vedere, al salariilor minimale și al orelor de muncă maximale. Codurile industriale au urmărit astfel să asigure un salariu vital pentru toate categoriile de salariați, potrivit cu situația din fiecare ramură din industrie și prin aceasta să stimuleze consumul de produse industriale.

In afară de aceasta, introducîndu-se sistemul negociațiunilor colective, s'a reușit a se pacifica într'o largă măsură raporturile dintre patron și lucrător.

N. R. A. echivalează cu o mobilizare generală a întregei

industrii sub îndemnul și controlul conducerii de Stat, acțiune care venind în coliziune cu interese și privilegii puternice și cu psihologia înrădăcinată a individualismului, este de natură revoluționară.

A doua parte a programului, care întregește pe cea anterioară, este politica pentru întărirea puterii de cumpărare în întreaga economie americană. In fața unei asemenea acțiuni, Roosevelt și-a dat seama că se opun dificultăți organice și obstacole greu de învins. In primul rînd, din cauza instabilității dolarului, ameliorarea pieții valorilor mobiliare prin plasamente noui în noui creațiuni de întreprinderi, nu mai poate constitui un punct de plecare a unei sporiri a consumației, așa cum s'a întîmplat regulat în toate crizele ciclice anterioare. Prin instabilitatea dolarului și prin măsurile legale pentru controlul emisiunilor de acțiuni, urmărindu-se a se asigura banul plasat în valori mobiliare, printr'un control asupra seriozității creațiunilor noui, se întîrzie înviorarea activității economice.

Dar piedica cea mai importantă este, desigur, excesul utilajului industrial, care oprește în loc activitatea într'o serie de industrii, producătoare de instrumente de producție. (De pildă industria clădirilor care în Statele-Unite a dus la o vertiginoasă scădere a chiriilor și la pierderi mari ale Societăților de construcții și industria de căi ferate, unde supra investițiile au ajuns la proporții extraordinare, încît Roosevelt a trebuit să numească un coordonator cu capacitate dictatorială pentru a opri catastrofa întregului sistem de transport).

In fața acestor obstacole, Roosevelt a fost avizat să elaboreze un program de măsuri, cu caracter de altfel artificial, pentru a provoca o sporire a capacității de consum în interiorul țării. Este vorba de vastul program de lucrări publice, pentru care în anul trecut s'a destinat o sumă de 3 miliarde și jumătate de dolari și în bugetul anului curent s'a destinat o nouă sumă de 5 miliarde dolari, deci în total 8 miliarde și jumătate de dolari. Prin această acțiune se urmărește a se lărgi posibilitățile de lucru și indirect a se spori capacitatea de consum a masselor. Față de cifra mare de șomeri, Roosevelt a mai pus la dispoziție o primă sumă de 500 milioane dolari, care ulterior a fost sporită, pentru a se organiza asistența prin muncă a șomerilor. Și în sfîrșit, pentru a ușura situația agriculturii, dela început a inaugurat un sistem de preluare de către Stat a ipotecilor asupra exploatărilor agricole și asupra caselor locuite de către proprietari, pînă la cifra de aproape 4 miliarde dolari, pentru ca ușurîndu-i în modul acesta sarcina, dealtminteri imposibil de suportat a unor dobînzi mari, să contribue și în modul acesta la sporirea capacității de consum a masselor.

A treia categorie de măsuri se referă la restaurarea echilibrului în agricultură. Situația în agricultura americană este în multe privinți asemănătoare cu aceia dela noi. Este destul să se amintească faptul că între anii 1929—1933, valoarea produselor agricole, în raport cu prețul produselor industriale cumpărate de agricultori, s'a redus la jumătate, pentru ca să se constate caracterul deficitar al economiei agricole și în Statele-Unite.

Pentru a se salva agricultura, s'a întocmit un program concretizat în actul pentru ajustarea agriculturii (Agricultural Adjustment Act) „A. A. A."

Caracterul programului, cuprins în Agricultural Adjustment Act rezultă atît din preambul, cît și din conținutul său.

Legea începe printr'o declarație de urgență, care are următorul conținut:

„Acuitatea crizei economice actuale fiind în parte consecința unei disparități pronunțate și crescînde între prețurile produselor agricole și cele ale celorlalte articole, disparitate care a dat o gravă lovitură puterii de cumpărare a agricultorilor pentru produse industriale, a revoluționat schimbul de mărfuri ordonat și a slăbit în mod grav activurile agricole, cari suportă structura creditului național, se declară prin cele ce urmează că aceste condițiuni ale activității fundamentale, care este agricultura, au atins tranzacțiunile în produse agricole, cari prezintă un interes public național, au supraîncărcat și obstinat curentele normale ale comerțului de asemenea produse și au făcut imperativă aplicarea imediată a titlului I al acestei legi".

Urmează apoi precizarea politicii ce se intenționează a se realiza și care este:

1) „De a stabili și menține o balanță între producțiunea și consumațiunea de articole agricole și deci de condițiuni de vînzare apte a restabili pentru agricultori prețurile la un nivel care va da articolelor agricole și în raport cu articolele pe care agricultorul trebuie să le cumpere, o putere de cumpărare echivalentă puterii de cumpărare, pe care o aveau produsele agricole în perioada de bază. Pentru toate produsele agricole, cu excepția tutunului, perioada de bază va fi cea dinainte de război, August 1909—Iulie 1914. Pentru tutun, perioada de bază va fi aceea de după război, August 1919—*Iulie* 1929".

2) „De a se apropia de această egalitate a puterii de cumpărare prin corectări treptate ale inegalităților prezente și aceasta cu toată rapiditatea, considerată admisibilă ținînd

seama de cererea consumațiunii pe piețele naționale și străine".

3) „De a proteja interesele consumatorului, restabilind producția agricolă la un nivel, care să nu augmenteze procentul cheltuelilor pe care le face consumatorul pentru produsele agricole sau derivate, peste procentul care revenea agricultorului în timpul perioadei dinainte de război, August 1909—Iulie 1914".

Această precizare a conținutului politicii de redresare agricolă, arată atît scopurile urmărite, cît și principiile fundamentale ale economiei dirijate.

Obiectivul principal al programului este de a restabili și menține echilibrul economic. Iar punctul de plecare este prețul produselor agricole, care trebuie să ajungă la nivelul dinainte de război, socotit „normal", pentru a se determina o situație de echilibru în sistemul economic.

Actul de ajustare agricolă cuprinde trei părți:

Prima parte se acupă de reducerea culturilor. Agricultorii sunt încurajați a coopera la reducerea culturilor prin acordarea de avantagii financiare directe. Fondurile necesare pentru a se acoperi cheltuielile necesitate, se adună printr'o taxă impusă asupra industriilor, ce se ocupă cu transformarea produselor agricole.

Partea a doua, se acupă de ușurarea datoriilor ipotecare, ce grevează asupra agriculturii; de lichidarea băncilor ipotecare și de asistența directă dată agricultorilor, în vederea conversiunii datoriilor lor actuale; de răscumpărarea exploatărilor scoase la licitație și de procurarea de capital de exploatare necesar. Aceste măsuri au fost completate printr'un sistem de soluțiuni pentru ameliorarea organizării financiare a agriculturii, prin creiarea unui număr de 12 corporațiuni de credit de producțiune și 12 bănci pentru cooperative, cîte o corporațiune și o bancă în fiecare oraș, care posedă cîte o bancă federală funciară. Pentru a se servi de ușurările de credit oferite de către corporațiile de credit de producțiune, agricultorii trebuie să se grupeze în asociațiuni de credit productiv, prin intermediul cărora obțin acește credite. S'a mai întemeiat apoi și o bancă centrală pentru cooperative, însărcinată a acordat împrumuturi asociațiilor cooperative.

In sfîrșit, a treia parte din actul pentru ajustarea agriculturii (A. A. A.) cuprinde dispozițiuni cari conferă președintelui republicii, puteri discreționare, ca să ia orice măsură în domeniul monetar.

Prima măsură monetară a fost luată în primăvara anului 1932 prin abondonarea etalonului de aur. Dar în amendamentul Thomass, din 20 Aprilie 1933, la legea pentru ajustarea agriculturii, s'au prevăzut măsuri pentru deprecierea monetară și ridicarea prețurilor pe această cale.

Amendamentul Thomass cuprinde următoarele dispozițiuni: Expansiunea creditului Băncilor de rezervă federală (Federal Reserve Bank) prin autorizarea unor operațiuni de cumpărare de titluri de Stat în tîrgul liber (open market operations) și prin autorizarea de a cumpăra chiar direct de la tezaur bonuri de tezaur sau obligațiuni de Stat pînă la cifra de 3 miliarde de dolari.

In al doilea rînd, autorizarea pentru tezaur de a emite hîrtia monedă: („greenbacks") pînă la suma de 3 miliarde dolari, dar numai pentru răscumpărarea hîrtiilor de Stat, cumpărate de băncile de rezervă federale.

In al treilea loc, autorizarea de reducere cu pînă la 50 la sută a valorii unității monetare, deci devalorizarea dolarului pînă la 50 la sută.

Odată legiferate aceste măsuri, a început perioada de inflație monetară și urcarea prețurilor. Nimeni nu putea însă preciza direcția politicii monetare inaugurată în Statele-Unite. Cîtva timp, s'a socotit că prin deschiderea perspectivei deprecierii monetare nu se urmărește decît un efect psihologic, echivalent cu acel al inflației, pentru a se provoca o ridicare a prețurilor. Caracterul politicei monetare americane, a fost pentru întîia oară precizat, în atitudinea pe care a luat-o președintele Roosevelt față de Conferința monetară și economică din Londra. In mesagiul pe care l-a trimis în Iulie 1933, s'a ridicat împotriva stabilizării artificiale a schimburilor monetare, și a formulat necesitatea creerii unui dolar, care să-și păstreze puterea de cumpărare și de plată a datoriilor.

„Primul obiectiv are ca scop să restaureze prețurile la un nivel la care industria și mai presus de toate agricultura să poată lucra cu profit și eficiență. Al doilea obiectiv este să păstreze stabilitatea acestei realizări odată obținute".

Trei luni după acest mesaj, politica monetară a rămas neschimbată. In acest interval, din Iulie pînă în Octombrie, nu s'a făcut uz decît numai parțial de mașinăria amendamentului Thomass. Acțiunea principală a guvernului s'a concentrat în aplicarea mecanismelor creiate de N. R. A. și A. A. A. S'au făcut operațiuni largi de cumpărare în tîrgul liber (open market operations) dar mai mult din inițiativa sistemului de rezervă federală, decît a Tezaurului. Dar nu s'a făcut nici o emisiune de hîrtie monedă (greenbacks) și nici un pas în direcția devaluării dolarului. Intre timp însă, din cauza situațiunii de incertitudine monetară, care nu se putea să nu aibă repercursiuni asupra întregii vieți economice, speculația a adus la un „boom", o expansiune bruscă.

prin sporirea activităţii industriale şi ridicarea preţurilor. Aceasta s'a întîmplat în prima jumătate din Iulie 1933; a urmat în a doua jumătate a aceleiaş luni o cădere a preţurilor pentru ca să intervină apoi o nouă repriză în Septembrie şi o nouă cădere în Octombrie.

In această situaţie agricultorii au intrat în acţiune, au acuzat pe preşedintele Republicii că face o politică monetară slabă şi au cerut să se emită „greenbacks", hîrtie monedă, pentru ca să se grăbească procesul de ridicare a preţurilor. In urma acestui fapt, politica monetară a intrat într'o nouă fază, crestalizată în noul mesagiu pe care l-a adresat omenirei întregi, la 22 Octombrie 1933, Roosevelt. El a afirmat din nou că politica monetară americană urmăreşte necontenit ridicarea preţurilor. In al doilea rînd, a precizat că în momentul de faţă nu poate fi vorba de o fixare a valorii dolarului, deci o stabilizare a dolarului. Cu acest prilej a fixat rostul obiectivului urcării preţurilor: pentru a se da de lucru şomerilor, a se facilita plata datoriilor şi a se restaura echilibrul în structura preţurilor şi anume agricultorii să ajungă în situaţia de a-şi schimba produsele lor contra produselor industriale, pe o bază mai echitabilă. In acest scop, s'a elaborat un plan nou care urmăreşte deprecierea monetară a dolarului de hîrtie faţă de aur. Acest rezultat urmează a se obţine prin controlul preţurilor americane, liberate de orice influenţă internaţională, prin cumpărarea de către Stat a aurului produs de minele americane pe un preţ determinat de Stat. In aplicarea acestui plan, s'a procedat şi la cumpărarea de aur şi pe pieţele străine.

Prin această nouă politică monetară, preţurile au început să se urce din nou. Dar nici acesta n'a fost ultimul stadiu al politicii monetare americane. La începutul lunei Ianuarie 1934, s'a inaugurat o altă fază: fără ca să se stabilizeze dolarul, se cosolidează deocamdată deprecierea dolarului la cca. 40 la sută, rămînînd astfel încă o margine de 10 la sută pentru depreciere. Acest lucru s'a făcut mai ales, pentru ca să se calculeze de pe acum reevaluarea stocului de aur şi să se poată utiliza de Tezaur diferenţa pentru acţiunea de reconstrucţie, pentru a cărei continuare se cereau noui resurse financiare. Din această diferenţă o sumă de 2 miliarde dolari a fost destinată, însă, pentru creiarea unui fond pentru controlul fluctuaţiunilor monetare ale dolarului.

Ce reprezintă această politică, nu se poate şti încă precis. Dar se vede clar că nu este o fază definitivă, ci un nou provizorat, este un palier nou de depreciere. Căci nu se poate trece cu vederea că Roosevelt a afirmat categoric că nu renunţă la creiarea unui dolar marfă, adică a unui dolar care să-şi păstreze cîteva generaţii aceiaşi putere de cumpărare şi aceiaşi putere de plată a datoriilor.

Acesta este ţelul politicei monetare americane, la care Roosevelt n'a renunţat şi nu poate renunţa, fără să primejduiască întregul său sistem.

In faţa acestei politici monetare, este locul să ne întrebăm: poate să fie obţinută o ridicare definitivă şi dinainte precizată a preţurilor, printr'o anume depreciere a monetei? Experienţa pe care ne-o înfăţişează istoria deprecierilor monetare, arată că nu există o ridicare generală sau orizontală, reprezentînd o ajustare automată a tuturor preţurilor la schimbările preţului aurului. Modificările preţurilor încep cu mărfurile care trec dincolo de graniţă în comerţul internaţional, dar nici aceste schimbări nu corespund exact deprecierii monedei. Efectul lor asupra nivelului general al preţurilor dinlăuntrul ţării este indirect şi în cazul cel mai bun încet. Măsura urcării nivelului general al preţurilor interne, este influenţată de factori economici şi fiscali cari sunt proprii fiecărei ţări. Şi odată ce s'a ajuns la un nivel de preţuri prin orice mijloace, nu există nici o evidenţă că avem posibilitatea ca să controlăm acest nivel prin schimbarea preţului aur.

Dar prin aceste constatări, făcute pe baza experienţii istorice, nu se poate nega posibilitatea de a se dirija preţurile printr'un sistem combinat de măsuri monetare şi economice. Şi în sistemul lui Roosevelt există tocmai un complex de măsuri, cari conlucrează la dirijarea preţurilor. Dirijarea monetară este un mijloc, dar este completat în domeniul agricol prin politica de reducere a producţiei şi deci de micşorare a ofertei, prin politica de degrevare a agriculturii şi deci prin sporirea capacităţii de consum; iar în industrie prin măsuri de echilibrare a producţiei în diferitele ei ramuri; apoi prin urcarea salariilor şi prin sporirea ocupaţiunilor în toate ramurile de producţie, prin sistemul de organizare a unor lucrări publice de mare amploare. Prin urmare, ne găsim în faţa unui complex întreg de măsuri monetare şi economice şi nu putem încă să pronunţăm un verdict asupra acestei mari experienţe, judecînd-o numai prin latura ei monetară.

Rezultatele aplicării politicii lui Roosevelt, în primul an, fără a fi concludente, sunt totuşi încurajatoare, mai ales dacă se ţine seama de dificultăţile economice şi financiare cari perzistă în toate celelalte ţări din lume. După boom-ul din Iulie 1933, activitatea economică a pierdut o treime din terenul cîştigat în intervalul Martie-Iulie. Acţiunile industriale au scăzut cu 20 la sută; grîul a scăzut la 90 cenţi, dar s'a menţinut la peste îndoitul cursului cel mai scăzut din timpul

depresiunii. O situaţie asemănătoare oferă preţurile tuturor celorlalte produse agricole.

Dar în afară de acest joc al preţurilor, trebue să observăm că s'au realizat anumite lucrări fundamentale. In primul rînd, disparităţile indicînd prăbuşirea sistemului economic, au început să dispară rînd pe rînd şi în orice caz s'au micşorat. Mecanismul N. R. A. a dat desigur rezultate, cu toate dificultăţile de aplicare, cari sunt din ce în ce mai mari. Iată cîteva date: în Iulie 1933, producţiunea industrială reprezenta 100 la sută faţă de indexul din 1923—1925. Gradul de ocupaţiune în fabrici era de 70,1 la sută. Rolurile de salarii arătau numai 49,9 la sută din normal; în August producţia scade la 92 la sută şi gradul de ocupaţiune se urcă la 73,3 la sută, iar rolurile de salarii arată 55,7 la sută. In Septembrie producţia industrială scade din nou pînă la 85 la sută, însă gradul de ocupaţiune şi salarii se urcă pînă la sfîrşitul anului.

Dovada corectării disparităţii nivelului preţurilor şi nivelului datoriilor, o putem avea dacă luăm în consideraţie indicele departamentului muncii. Observăm că din Martie pînă în Octombrie, indicele producţiei industriale s'a urcat dela 65—73, iar indicele producţiei agricole se urcă dela 40—58.

Este adevărat că experienţa n'a reuşit încă să ridice suficient preţurile agricole, care sunt la un nivel inferior faţă de acela al produselor industriale. Totuşi s'au obţinut rezultate şi în această direcţie. Potrivit estimaţiunei Biuroului economic agrar dela Washington, se constată că venitul agricol din 1933 se ridică la 6.360 milioane de dolari, faţă de 5.143 milioane dolari în 1932. Prin urmare, s'a realizat un sjor de un miliard două sute treisprezece milioane dolari, care deşi este în parte anulat prin urcarea preţurilor industriale, totuşi rămîne un plus net, care constituie un cîştig pentru agricultori.

Alt rezultat important este faptul că circa 4 milioane din cei 14 milioane de lucrători şomeri au intrat la muncă.

Să încercăm a caracteriza programul lui Roosevelt. Roosevelt urmăreşte două serii de obiective: redresarea economică şi reconstrucţia economică.

Aceste două obiective ale politicii economice americane nu merg în aceiaşi direcţie. Deaceea, uneori mergînd spre unul se îndepărtează de celălalt. De exemplu: N. R. A., care este principial instrumentul de reconstrucţie a întregului sistem economic, desigur că a încetinit şi întîrziat procesul de redresare industrială, mai ales că s'a bazat pe reducerea producţiei într'o serie de industrii. Iniţialele N. R. A., National Recovery Act, actul de redresare naţională, sunt înşelătoare, pentru că după ele redresarea ar trebui să fie scopul acestui mecanism şi nu reconstrucţia, cum este însă în realitate.

Programul de reconstrucţie este şi economic şi social. Lozinca este echilibrul pe toată linia. Echilibrul economic între agricultură şi industrie, prin uşurarea datoriilor agricole şi prin ridicarea preţurilor produselor agricole prin politica pe care am amintit-o; echilibrul social între capital şi muncă, pe de o parte, prin pacificarea raporturilor dintre patroni şi muncitori, pe de altă parte prin sporirea posibilităţilor de lucru şi prin normalizarea producţiei industriale. Echilibrul în sistemul economic, întemeierea prosperităţii industriale în primul rînd pe cererea de bunuri de consum şi numai în subsidiar pe cererea bunurilor de capital, a mijloacelor de producţie, pentru ca să se evite în modul acesta criza de supraproducţie care este cauzată, mai ales prin suprainvestiţiile de capitaluri în industrie.

Reconstrucţia socială include şi măsuri de control asupra avuţiei concentrate in puţine mîini, asupra emisiunilor de capitaluri şi asupra speculatorilor de bursă. Statul participă la fundaţiunea băncilor prin cumpărare de acţiuni preferenţiale, ceiace echivalează cu un pas spre capitalism de Stat, deşi prin această măsură se urmăreşte în primul rînd restabilirea încrederii în sistemul bancar şi asigurarea deponenţilor.

Roosevelt, desigur că nu poate să urmărească numai „Recovery", numai redresarea temporară a vieţii economice, căci el a condamnat sistemul economic, care se prăbuşise la 1929, pentru că este un sistem social rău, fiind clădit pe privilegii şi economic fără stabilitate, fiind minat de tot felul de dezechilibre.

Roosevelt urmăreşte reconstrucţia întregului sistem economic. Dacă la început opinia publică americană a urmărit poate numai redresarea economică, astăzi ea este cîştigată pentru reconstrucţie, pentru că nu mai crede în redresarea pe vechile baze. In primul rînd „boom"-ul, provizoratul îndreptării din Iulie 1933, a arătat că nu se poate spera la o redresare temeinică, fără o schimbare a sistemului economic.

In acelaş timp starea psihologică, care s'a creiat în opinia publică din Statele Unite, în urma vastelor cercetări bancare, cari au dus în faţa judecătorilor de instrucţie pe cei mai de seamă conducători ai marei finanţe americane şi au descoperit proceduri lipsite de onestitate nebănuite pînă atunci, a creiat pînă şi în straturile cele mai adînci ale populaţiei americane, convingerea că sistemul economic trebue să fie transformat.

Ţelul revoluţiei Roosevelt este creiarea unui nou sistem

economic. Ce sistem economic? Roosevelt l-a definit în mod generic: „o nouă ordine economică constituțională". Secretarul său de Stat dela Agricultură, Henry A. Wallace l-a definit mai precis: „creiarea unui Stat social echilibrat". Iar Mussolini a criticat sistemul văzînd într'însul tendințe de socialism de Stat. Alții au întrevăzut în acest sistem economic un Stat cooperativ (nu corporativ); iar alții au întrezărit în acest sistem economic o tendință de democrație economică disciplinată.

N'are mare interes cum va fi denumit noul sistem economic, ce se va desvolta din revoluția Roosevelt. Important este a se constata că se urmărește construirea unei noui ordini economice în care automatismul spontan să fie înlocuit printr'un sistem echilibrat în mod conștient. In acest scop Roosevelt a creiat un sistem de economie dirijată, prin care a lichidat ultimele vestigii ale economiei liberale și ale intervenționismului de Stat, fără plan și orientare.

Roosevelt însuși dirijează viața economică; pînă la el n'a existat în Statele Unite ale Americei, nici un președinte, care să fi centralizat la el toate puterile Statului.

Pentru dirijarea politicii economice în diferitele ramuri ale vieții economice, s'au creiat 10 vaste administrații de Stat și un număr mai mare de subdiviziuni ale acestora.

S'a vorbit mult de chestiunea puterilor discreționare pe cari Congresul american le-a dat lui Roosevelt. Acordarea de puteri discreționare era absolut necesară. Legile și măsurile, pe care a fost silit să le elaboreze Roosevelt într'un an în ritmul obicinuit al lucrărilor Congresului, nu puteau trece nici în timp de 3 ani. Și Roosevelt n'a avut decît un an ca să oprească prăbușirea ordinei economice și sociale.

Congresul a acordat Președintelui două serii de puteri: unele sunt puteri ale Congresului în legătură cu administrația monedei și a bugetului. In ce privește administrația bugetului, puterile i s'au dat cu foarte mare largheță, pentru că este foarte nobil să se propage o politică de economii bugetare, dar este foarte greu să se realizeze. Aceasta explică pentru ce congresul s'a degajat cu desinvoltură de aceste sarcini. Și este tot atît de adevărat că Roosevelt și-a început acțiunea prin realizarea unor radicale economii în Bugetul Republicei, ajungînd în cele din urmă chiar în conflict cu Congresul, pe această temă.

O a doua serie de puteri, pe care le-a obținut Președintele Roosevelt, puteri pe cari nu le-a cerut nici un alt Președinte în timp de pace, sunt puteri dictatoriale, concentrate în cele două direcțiuni economice: N. R. A. și A. A. A. Acestea sunt puteri pe cari le exercită numai ca agent al Congresului.

Dar revoluția Roosevelt nu poate fi interpretată pentru aceasta, ca o dictatură; ea nu are absolut nici un fel de asemănare cu dictatura. In această privință, este interesant că cercurile plutocratice, cari în 1932 reclamau dictatura, astăzi sunt în fruntea acelora cari aruncă lozinca: „înapoi la Constituție".

Dar Președintele Roosevelt n'a eșit din Constituție, pentrucă Statele Unite trăiesc subt sistemul puterilor delegate. Congresul a delegat unele dintre puterile sale președintelui, întocmai ca în timp de război, dîndu-și seama de pericolul național în care se găsea țara. Prin urmare, revoluția Roosevelt nu s'a depărtat cu nici o iotă dela Constituție. Dealtminteri au fost respectate toate libertățile constituționale, fără nici un fel de excepție. Apoi, Roosevelt, în lipsa congresului colaborează cu poporul prin radio și prin presă; vorbește pentru afișarea liniei sale politice și supune această politică la critica întregului popor. Colaborează în toate domeniile cu reprezentanții presei, pe care îi primește în fiecare zi, supunîndu-le toate chestiunile pentru critică și răspunzînd la toate chestiunile, iar la chestiunile pentru care răspunsul nu este bine să apară în presă, explică pentru ce, răspunsul la aceste chestiuni trebuie să fie amînat. Deaceia presa în general este favorabilă noului curs și numai presa interesată, exponenta unor grupări plutocratice, este împotriva politicei lui Roosevelt.

Oare o asemenea politică s'ar fi putut încerca ori unde? Nu trebuie să se piardă din vedere pozițiunea cu totul specială a Statelor Unite. In primul rînd nici o țară n'a ajuns la o organizație industrială așa de avansată, așa de completă și raționalizată, și în acelaș timp să continue a produce și exporta un mare excedent de materii prime și produse agricole. In al doilea rînd, nici o țară din lume nu prezintă mai flagrant paradoxul între mizerie și belșug ca Statele Unite ale Americei. Și în al treilea rînd în nici o țară din lume idealul inițiativei private și concurenței libere nu este atît de înrădăcinată în spiritul public ca în Statele Unite.

Această situație specială explică și obiectivele și metodele Revoluției Roosevelt.

Obiectivul ultim al revoluției Roosevelt rămîne creiarea unui sistem economic echilibrat, care nu se poate realiza fără construirea unei mașinării pentru distribuția produselor Statelor Unite, care să funcționeze, continuu, în mod normal. O problemă complexă și delicată. Atacarea ei n'a început decît de foarte curînd, dar obstacolele ce trebuesc să fie învinse sunt considerabile. Inainte de toate, supraproducția agricolă generală, îngreuiază refacerea structurii prețurilor, prin aducerea prețurilor agricole la nivelul prețurilor industriale.

Apoi progresul technologic creiază în sistemul actual de organizare un șomaj, care nu poate fi înlăturat decît dacă se transformă și se descentralizează sistemul de producție, sau dacă se încetinează mersul progresului technologic sau aplicațiunea rezultatelor invențiunilor technice.

Insfîrșit, mai este un obstacol de ordin technic: creiarea unui etalon monetar dirijat, la adăpost de fluctuațiunile care modifică puterea de cumpărare și puterea de plată a datoriilor.

Firește, cei cari caută a se orienta în viitor, exclusiv prin experiența trecutului, vor ajunge la concluzii pesimiste. Dar acei, cari cunosc revoluția technică, care s'a produs în toate domeniile de activitate ale omenirei, își întemeiază pe roadela continuu sporite ale technicei, credința în progres și nu se lasă abătuți de complexitatea problemelor; aceștia nu pot privi nici această problemă ca irezolvabilă.

Iată pentru ce, deși cu toată rezerva, noi nu putem să negăm posibilitatea de reușită a revoluției Roosevelt.

In orice caz, dacă nu putem, astăzi, să tragem o concluzie definitivă asupra revoluției Roosevelt, putem totuși să afirmăm că experiența de un an a marei republici americane, este o dovadă că o revoluție ordonată este posibilă în cadrul democrației constituționale și nu este nevoie de sisteme dictatoriale, nici pentru transformarea ordinei economice și sociale.

VIRGIL MADGEARU

■

P O E Z I I

E R N E S T B E R N E A

V R E M E

De două zile vîntul n'a mai stat,
Copila cu ochi negri s'a'ntristat,
Lumina de argint s'a risipit,
Și mugurii cei moi n'au mai vorbit.

De două zile vremea e cernită,
Copila cu trup fraged, obosită;
Iar gîndul meu e'ntins și e pustiu
De par'că firul vieți'abia-l mai țiu.

Tristețea s'a întins ca o maramă
Pe fața zilelor coclite, de aramă;
Un vaet lung s'aude'n depărtare
Din cerul încărcat cu roade-amare.

LUME ȘI GÎND

Lumea e mare,
Steaua se pierde în zare;
Gîndul e viu,
Fapta se stinge'n sicriu.
Lume și gînd:
Cine suntem și ce'om fi vrînd?!

ERNEST BERNEA

■

ARTA, TEHNICA ȘI NATURA*)

T U D O R   V I A N U

Intr'una din poeziile sale, Goethe închipue un mit al artei, a cărui semnificație trebue reținută. Poezia, care poartă titlul „Die Nektartropfen", evoacă pe Minerva aducînd din cer lui Prometeu un potir cu nectar menit să fericească pe oameni și să trezească în sufletul lor instinctul artelor frumoase. Mîna Minervei tremură, cînd Zeița atinge pămîntul și din picăturile revărsate vin grabnic să guste albinele și fluturii, păianjenii și atîtea din animalele care împart de-atunci cu oamenii fericirea artei. Arta este aaș dar, pentru Goethe, darul unei puteri care străbate întreaga fire. Oamenii o primesc dela natură, celebrind în operele lor, amintirea unei porniri cerești, activă chiar în straturile cele mai umile ale creației. Instinctul plastic care străbate întreaga lume, „sufletul lumii" despre care vorbise altădată Platon și a cărui noțiune revine acum în titlul uneia din poemele lui Goethe, ne este înfățișat prelucrînd pămîntul amorf, prescriind forme chiar pietrelor ascunse în tainițele lui adînci.

Cît de caracteristică este pentru Goethe această înțelegere imanentistă a puterii artistice, ne apare mai limpede dacă o comparăm cu concepția corespunzătoare a marelui său emul, a lui Schiller. In poema „Die Künstler", Schiller a ridicat deasemeni un cîntec de laudă puterii artistice, pe care el o atribue însă numai omului, în toată întinderea firii. „Albina te poate învăța hărnicia, vestește Schiller, un vierme poate deveni maestrul îndemînării tale, știința o împarți cu duhurile superioare, doar arta, omule, o ai pe seama ta". Dacă astfel pentru Goethe, arta era veriga capabilă să lege pe om cu întreaga natură, pentru Schiller ea devine funcțiunea prin care omul se izolează din mijlocul ei, în sublimitatea caracterului său moral. Deosebirea dintre naturismul lui Goethe și idealismul lui Schiller apare deci și în aceste vederi asupra artei, ca în atîtea alte împrejurări în care prietenia și colaborarea lor lua forma unei armonii complimentare.

Dacă am citat aceste două păreri felurite, este pentrucă fiecare din ele înfățișează cîte o parte din adevărul lucrurilor, întregimea lui refăcîndu-se însă abia din întrunirea lor. Opera de artă ne poate apărea, în adevăr, ca un produs al pu-

*) Fragment dintr'o „Estetică", al cărei prim volum se găsește sub tipar.

terii plastice a naturii; dar în același timp ea este un rezultat al aptitudinei tehnice a omului, prin care sunt introduse în realitate o lume de obiecte, deosebite de natură. Ca manifestare naturală, opera de artă face parte din clasa de fenomene în care intră toate sintezele, asimilările, asocierile de elemente în combinații noui și cărora li se opun fenomenele de descompunere, de desasimilare, de întoarcere a complexelor în elemente. Tendința naturală care conduce la opera de artă se manifestă mai înainte în instinctul constructiv al atîtor animale, apoi în faptul biologic al gestațiunii și creșterii și chiar în fenomenul anorganic al cristalizărilor, stratificărilor, combinațiilor himice, etc. Comparată cu astfel de procese, arta ne apare și ea ca o nouă modalitate de organizare a materiei, cînd este vorba de arte care prelucrează anumite materiale, cum sunt artele plastice sau ca un fel special de compunere a datelor conștiinței, cînd este vorba de arte care pun în mișcare reprezentări de-ale ei, cum este poezia. Dar aci ne apare ceeace cu bună dreptate s'ar putea numi paradoxul artei. Căci opera de artă este pedeoparte un fapt natural, ilustrînd o forță activă în întreaga serie a formelor și proceselor naturii, iar pedealtă parte ea este ceva izolat din natură și opus ei, ca tot ce este produsul tehnicei omenești. Tehnica reprezintă în adevăr aportul omului în realitate. Ea înfățișează apoi ceva opus naturii, ca una care față de mecanismul firii, reprezintă produsul activității finaliste a spiritului. Tocmai această opoziție a artei față de natură, o făcea suspectă în ochii lui Platon și determina renumita condamnare metafizică a artei, pe care o pronunța marele filosof grec. „Inșelăciune și iluzie, scrie Platon (în *Sofiști*), alcătuesc esența artelor și scamatorii trebuesc puși în acelaș rînd cu sculptorii și pictorii, cu toți deopotrivă constituind categoria imitatorilor". Faptul de a fi în acelaș timp natură și anti-natură alcătuește fondul așa zicînd contradictoriu al fenomenului artistic și precizează locul lui în mijlocul realității.

Anti-naturalismul artei rezultă mai întîiu din faptul că operele ei par a fi imitația naturii. Dar imitația unui lucru nu îl dublează în toate cazurile. Imitația unui obiect nu este aceleași obiect, produs pentru a doua oară, decît în anumite ocazii determinate. Astfel între o sută de cărți imprimate în aceleași condiții sau o sută de monede din același aliaj și cu aceiași efigie nu putem stabili originalul și copia. Toate aceste obiecte alcătuesc o serie absolut omogenă. Nu tot astfel în ce privește raportul dintre un portret sau peisagiu și omul sau colțul de natură care le-au stat drept model. Intre unele și altele există completă eterogenie. Tabloul nu este natura într'un al douilea exemplar. Nefiind însă natură, el este ceva în afară de natură și opus ei. Dar arta este ceva în afară de natură și

pentru faptul că producerea ei o simţim dependentă de aptitudinele omeneşti şi de finalismul lor, iar nu de mecanismul forţelor naturii. O floare este pentru noi un produs mecanic al naturii, intrucît nu ne reprezentăm o conştiinţă care s'o fi gândit înainte de a o fi creat şi care in acest scop să fi mobilizat şi să fi condus anumite forţe şi procese sufleteşti legate de o individualitate. Aceasta este însă cazul operii de artă, care din această pricină ne apare ca ceva opus naturii. Apoi opera de artă este un întreg care işi ajunge pe deplin, încît el pare cu adevărat izolat din natură. Am arătat în capitolul precedent că valoarea estetică şi prin urmare bunul estetic, adică opera de artă, sunt scopuri absolute. Pentru punctul de vedere estetic, înlănţuirea evenimentelor pare că se opreşte în faţa artei şi nu se contnuă după ea. Opera de artă ne dă în adevăr impresia unei totalităţi necondiţionate, trăind prin sine, încît valoarea ei se păstrează chiar atunci cind toate obiectele şi stările care o inconjurau odată şi au contribuit efectiv s'o producă au dispărut, aşa cum o dovedesc exemplarele artistice scoase la iveală din pămîntul unei vechi civilizaţii.

Cu acestea am precizat însă numai jumătate din suma însuşirilor care intregesc ideia artei. Căci arta nu este numai anti-natură, dar şi natură. Pentru a ne da bine seama de această stare de lucruri, este necesar să comparăm arta cu maşina, produsul anti-naturalistic prin excelenţă. Maşina este şi ea ca o plăsmuire izolată din natură şi în care spontaneitatea procedeurilor firii este înlocuită printr'o finalitate sprijinită de conştiinţă. Maşina lucrează numai dupăce elementele şi funcţiunile ei au fost coordonate conştient în vederea unui scop. Finalitatea maşinii este din această pricină extrinsecă. Maşina lucrează după o finalitate, fără a fi ea însăşi un scop. Maşina este un mijloc către un scop. Am văzut însă că opera de artă nu slujeşte niciunui scop extrinsec, ea este un scop în sine; finalitatea ei este intrinsecă. Aci ne apare din nou, spre deosebire de maşină ,afinitatea artei cu natura. Căci în definitiv nici natura, pentru un punct de vedere strict naturalist, nu pare a avea vreun scop extrinsec. De ce există fenomene mecanice şi electrice, corpuri şi combinaţii himice, plante şi animale, este o întrebare care nu poate primi niciun răspuns cită vreme menţinem o reprezentare despre natură necontaminată de idei religioase sau morale. Indiferenţa etică şi religioasă a naturii revine ca intr'un ecou în aceia a artei. Amoralitatea şi păginitatea ei fac dintr'o operă de artă o existenţă înrudită metafiziceşte cu un viguros stejar al pădurii sau cu un jaguar al pustiei. Apoi faptul că, spre deosebire de maşină, arta are o finalitate intrinsecă, face din ea o imagine a cosmosului naturalistic conceput ca un sistem închis de forţe şi relaţii. Nici o bucată din natură nu revine aidoma într'o operă de artă.

Arta nu este niciodată simpla reproducere a unui fragment al naturii. Numai natura ca întreg, ca totalitate necondiţionată, se poate spune că se oglindeşte în microcosmosul artei. Adînca afinitate a naturii cu arta, spre deosebire de maşină, poate fi limpede resimţită în unele împrejurări. Un automobil părăsit într'o pădure sau cîmpie rămîne acolo totdeauna străin şi neîncadrat. Nu tot astfel un moment plastic sau arhitectural. Cînd priveşti aşa numitele ziduri ciclopeene dela Mycena sau Tiryntĥ, fortificaţiile întocmite din blocuri colosale de piatră încă din epoca pelasgeiană, aşa cum ele odihnesc pe temelia lor de stîncă, ai impresia că munca naturii nu s'a oprit odată cu apariţia omului. Straturile geologice continuă cu cele arheologice. Acţiunii puterilor naturale şi rezultatelor lor li se adaugă operele artei. Tot astfel un monument al pietăţii şi amintirii situat între copaci sau un castel dominînd o culme solitară, ca un simbol al puterii care a străjuit acele locuri, sunt creaţii ale omului care consună cu peisagiul, pe care natura le primeşte şi le asimilează. In stînca nesguduită şi în cutezătorul castel care îl domină simţim unitatea aceleiaşi forţe, identitatea aceluiaşi elan al naturii. Arta nu ne apare în aceste condiţii ca ceva străin de viaţa firii. O mărturie a facultăţii artistice a omului ne vorbeşte în mijlocul naturii, ca o nouă formă a puterii ei plastice şi active.

Dar cu toate aceste apropieri de natură, se cuvine a arăta că arta are ceva şi din maşină şi tehnică. Căci întocmai ca aceasta din urmă, chipul cum se desvoltă o operă de artă dovedeşte că ea nu este toată vremea dependentă de pulsaţia forţelor sufleteşti în creatorul ei. După cum maşina tinde să devină neatîrnată de om, funcţionind nu după variaţiile sufleteşti ale aceluia care a pus-o în mişcare, dar după propria ei legalitate devenită autonomă, tot astfel se poate spune că dacă este adevărat că artistul îşi conduce opera, este tot atît de drept a spune că opera conduce pe artist. Artiştii au adeseori ocazia să simtă în desfăşurarea lucrării lor că iniţiativa propriu zisă le-a scăpat şi munca lor constă acum în conformarea la o lege care emană dela opera în preparaţie. O dramă sau un roman, o statue de marmură sau bronz nu devin numai ce doreşte artistul, dar şi ce pretinde dela el genul pe care şi l-a ales sau materalul pe care îl manevrează. Tehnica artei face astfel independentă opera de artist şi o apropie de tipul maşinistic al activităţii umane. Dar opera de artă poate apărea ca un produs tehnic şi atunci cînd înlăturăm conţinutul ei expresiv, pentru a nu o mai considera decît ca un rezultat al îndemînării omeneşti. O astfel de disociere în atitudinea cu care întîmpinăm arta isbuteşte totdeauna să lumineze în ce măsură este ea o lucrare tehnică.

Examinarea situaţiei pe care o ocupă în mijlocul realită-

ţii, permite înţelegerea artei ca opera puterii plastice a naturii conţinîndu-se în tehnica omului. Fiind-în acelaşi timp natură şi tehnică, arta reprezintă punctul unei încrucişări, domeniul unei interferente. Dar cum poate să existe o realitate atît de contradictorie, aparţinînd unor regiuni metafizice opuse, este o întrebare care prezintă greutăţi numai pentru cine socoteşte că genurile realului, ordinea lui imanentă, cuprinde în sine ceva ireductibil. Intr'o demonstraţie rămasă celebră, H. Bergson (în *L'Evolution créatrice*) a arătat că „ordinea este un anumit acord între subiect şi obiect; spiritul regăsindu-se în lucruri". Iar dacă spiritul se poate oglindi în lucruri fie prin caracterul lui de activitate spontană şi inconştientă, făurind genul naturii, fie prin facultatea lui de a lucra după cauze finale conştiente, făurind genul tehnicei, este legitimă aspiraţia de a-şi satisface nevoia de unitate, recunoscînd între ele domeniul intermediar al artei. Dealtfel Im. Kant s'a oprit în „Critica Judecăţii" în faţa problemei estetice numai din nevoia de a mijloci între domeniul naturii şi libertăţii, pe care celelalte critice le lăsase fără nicio legătură. In căutarea terenului de apropiere, i s'a relevat în cele din urmă arta ca „opera geniului care are aparenţa naturii". Ireductibilitatea planurilor realului, cedează îndată ce arta manifestînd îndoita ei apartenenţă la natură şi tehnică, sprijină prin dovada ei conştiinţa unităţii lui.

Tocmai din pricina aparţinerei ei la natură şi tehnică, ni se par exagerate păreri ca aceea recentă a lui Et. Souriau (*L'Avenir de l'Esthétique*), urmărind o identificare cît mai completă a artei cu o anumită formă a muncii. Interesantele consideraţii pe care Souriau le consacră acestei teze, privite ca o reacţie, pot fi pînă la un punct bine primite. Estetica mistică a perpetuat prea îndelungă vreme reprezentarea artei ca produsul aşa numitei inspiraţii, adică al unor condiţii disociate total de împrejurările generale ale muncii omeneşti. Formă a activităţii omeneşti, dar în acelaş timp manifestare fără nicio legătură cu celelalte produse ale muncii, caracterul intim al artei devenia de fapt cu neputinţă de definit. Dar însăşi oportunitatea unei astfel de concepţii a trebuit să apară pînă la urmă contestabilă. Disociind între artă şi celelalte forme ale muncii se anula posibilitatea conlucrării lor. Postularea unei arte izolate de muncă atrage după sine o muncă fără artă. Inferioritatea estetică a mediului în care trăim se datoreşte în bună parte şi concepţiei despre sine a unei arte retrase în cerul inspiraţiei şi presupusă a pune în mişcare alte forţe ale sufletului decît acelea pe care le reclamă îndeobşte munca. Faţă de această situaţie s'a produs reacţia amintită, constînd din accentuarea înrudirii dintre artă şi tehnica creatoare. Teoriile lui Et. Souriau alcătuesc un moment al acestei

reacţii. Pentru gînditorul francez, arta este funcţiunea *skeupoetică* a sufletului, funcţiunea creatoare de *lucruri*. Evident, în munca omului există elemente numeroase şi variate. Există mai întîiu munca *productivă*, adică acea formă a activităţii constînd din fructificarea unui agent natural şi al cărei tip este agricultura. Există forma *comercială* a muncii, a cărei funcţiune este creşterea valorii unui lucru prin aducerea în locul unde nevoia lui se face resimţită. Există apoi activitatea *transportului* însuşi şi în fine acele modalităţi ale muncii, constînd din împlinirea unor acţiuni a căror urmă materială se şterge odată cu consumarea lor, pledoariile avocatului, consultaţiile medicului, lecţiile profesorului, etc., cu un cuvînt cuprinsul aşa numitelor *profesiuni liberale*. Faţă de toate aceste varietăţi ale muncii, arta este, pentru Souriau, tipul activităţii care urmăreşte producerea unui lucru determinat, a unei quidităţi reale şi singulare. Activitatea manufacturieră nu devine artă decît în aceste condiţii. In complexul unei industrii, se pot distinge toate formele enumărate ale muncii, acţiunea artistică revenind aceluia care le concepe în conexitatea lor iş ştie să le îndrumeze către creaţia finală a lucrului. Ori ce creator de lucruri este un artist. Muncitorii cari cred că pot să-şi rezerve acest titlu, arhitecţii şi artiştii plastici, compozitorii şi poeţii, constituesc numai o speţă dintr'o clasă mai generală.

Oricare ar fi meritele concepţiei lui Souriau în vederea înlănţuirii artei cu alte forme ale muncii, ea rămîne totuşi excesivă şi în parte inexactă. Mai întîiu, accentul pe care el îl pune pe caracterul de lucru al operii de artă (*la choseté, die Sachhaftigkeit*), nu poate pune în evidenţă particularităţile ei. Am văzut intr'un capitol anterior că arta nu este un lucru, ci aparenţa unui lucru. Valoarea care o organizează ca un bun nu este o valoare reală. Vom reveni şi mai tîrziu asupra *realităţii* artei, adică asupra însuşirei ei de a fi sustrasă şi izolată din planul practic al lucrurilor. Arta aparţine regiunei ideale a aparenţelor. Pe de altă parte, prin opera de artă întrevedem personalitatea artistului, un bun personal, nu real. In lucrarea artistică, preţuim pe lucrător, îndeminarea lui, vigoarea şi originalitatea sufletului său. Nu tot astfel cînd apreciem produsele unei tehnice manufacturiere, o bucată de stofă, o unealtă agricolă, etc. Astfel de obiecte, comparate cu operele artei, sunt mult mai opace. Sufletul producătorului lor nu transpare prin ele. Momentul originalităţii este cu totul neînsemnat în producerea lor. In sfîrşit, dacă unora dintre produsele tehnice manufacturiere sau maşiniste le recunoaştem o valoare artistică, împrejurarea apare numai atunci cînd ele ating un anumit grad de perfecţiune. Un automobil este mai perfect decît un car cu boi şi mai artistic. Un ceasornic

este mai perfect și mai artistic decît o rîșniță. Dar chiar printre ceasornice, o pendulă de precizie este mai artistică, tocmai fiindcă este mai perfectă, decît un vulgar ceas de buzunar, funcționînd cu aproximație și avînd nevoe să fie îndreptat în fiecare zi. Ințeleg în toate aceste cazuri prin *perfecțiune* însușirea unui lucru de a exista și funcționa prin sine însuși, fără sprijinul sau cu sprijinul cît mai limitat al unor factori străini de organizația sa. Carul cu boi și ceasornicul care trebue necontenit îndreptat sunt în acest înțeles niște întocmiri imperfecte. Perfecțiunea cea mai mare, idealul perfecțiunii, îl atinge pentru reprezentarea științifică natura ca totalitate, macrocosmosul, adică sistemul închis al elementelor, forțelor și relațiilor din natură. Incă din evul-mediu, a apărut ideea de a obține o întocmire tehnică deopotrivă prin independența și perfecțiunea ei cu macrocosmosul. Planul unui *perpetuum mobile*, închipuit mai întîiu în secolul al XIII-lea de călugărul dominican Petrus Peregrinus, n'a fost de fapt niciodată părăsit de umanitate și el alcătuește, după O. Spengler, temelia pe care s'a ridicat întreaga tehnică modernă. Dar în timp ce partea cea mai însemnată a produselor muncii omenești rămîne la un nivel foarte redus de perfecțiune, există o categorie anumită de opere care realizează perfecțiunea cea mai înaltă pe care omul o poate atinge. Operele de artă, considerate ca pure organizații estetice, sunt rezultatele cele mai autonome ale muncii omenești. Convergența elementelor ei, unitatea, izolarea ei ideală în mijlocul realității, îi conferă o independență deopotrivă cu aceea a cosmosului în totalitatea lui. Prin aceste caractere, arta devine un ideal al tuturor activităților omenești. Toate lucrările tehnice tind să cîștige pentru ele un grad mai înaintat de autonomie, adică să devie mai perfecte. Pendula al cărei arc se întoarce odată la doi ani și automobilul cu pornire automată sunt mai perfecte decît aparatele de măsurat timpul sau mașinile de transportat care cer intervenția în mai largă măsură a unor puteri străine. Dacă apoi tuturor acestor plăsmuiri ale tehnicei le recunoaștem o anumită valoare artistică, faptul decurge din apropierea lor de tipul autonom al artei. Din acest punct de vedere se poate spune că arta este idealul întregei tehnice omenești, dar în acelaș timp ea este produsul tehnic care a atins perfecțiunea naturii.

TUDOR VIANU

■

DOMNUL COSTICA

DEMOSTENE BOTEZ

Domnul Costică este șofeurul prietenului meu Eugen. Iar Eugen este nefericitul proprietar al unui automobil. Și în fine eu eram invitatul lui.

Din acest trio, eu constituiam desăvîrșitul calm și fericirea fără umbră, — căci eu eram invitatul. Poziția mea era modestă, dar binefăcătoare și lipsită cu totul de griji. Pe cînd pentru proprietar fiecare kilometru făcut constituia o victorie mai mult asupra spațiului și o îngrijorare mai puțin, pentru invitat această scurgere de teren apărea normală ca însăși mișcarea universului, realizată fără nici un efort și fără cheltuială. Există în omenire această ideie, că totul se cuvine și se permite invitatului.

Eu stăteam prin urmare singur în fundul automobilului, întins ca în atitudinea doamnei de Récamier, sau picior peste picior, permițînd naturii să defileze prin fața ochilor mei cu aere de indiferență In acest timp bietul Eugen studia harta pe care o tot păturea pe genunchii îndoiți, se uita la dreapta și la stînga de teamă să nu rătăcim drumul, cerca nivelul de benzină să nu rămînem în pană, se interesa de ulei, de gresaj, de temperatura radiatorului, suferea oarecum și parcă-mi cerea scuze le fiecare pană de cameră, pe care eu o iertam fără cuvinte, numai printr'o bună dispoziție totală.

Domnul Costică, aproape dolofan, cu fața rotundă, oacheș, cu părul și musteața neagră, simula asupra volanului și a drumului din față o încruntare atentă, deși zadarnic se lupta să facă o încrețitură feței sale lucii și senine.

Șoseaua între Budapesta și Viena curgea repede prin sate uniforme și orășele cu aspect vechiu, cu arcuri de porți și piețe dreptunghiulare.

Eugen ținea harta ca pe-o cîrmă rigidă, căci domnul Costică era veșnic dispus să apuce pe toate drumurile care traversau șoseaua la dreapta și la stînga.

De cîte ori vedea un drum cu praf mult, cu flori și iarbă pedelături, „ca la noi", Costică suggera direcția înspre el, cu întrebarea cam tîrzie: „nu-i la dreapta?" — Și nu era niciodată la dreapta ci drept înainte, după principiul meu sănătos, om fără hartă și fără simț geografic.

Și drumul drept înainte, așa cum susțineam eu, ne-a dus

drept la Viena, verificat de grafica savantă a lui Eugen, care experimenta par'că pentru întiia oară în omenire aplicarea hărții pe glob, și se bucura cu naivitate de descoperirea în realitate a orașului însemnat cu circomferență mare pe harta cu nuanțe galbene.

De pe o creastă de deal s'a desfăcut înaintea noastră o depărtare ca un fum prin care se deslușeau cu greu, ca rămase dintr'un cataclism, un vîrf ascuțit de biserică, un coș de fabrică, cițiva copaci.

Cu vremea fumul acela parcă s'a rărit și am intrat printre case mari.

Din primul moment, domnul Costică a devenit un personaj. Nu știa niciun cuvînt nemțește. Eugen începu exercițiul forțat al puterii sale tutelare. Ce facem cu Costică, unde doarme Costică, unde mănîncă Costică, — să nu se piardă Costică.

Eugen ajunsese aproape la o totală uitare de sine, la un fel de altruism exagerat. El exista și nu exista. Toate îi erau indiferente: odaia, masa. Unde avea însă să doarmă domnul Costică, și ce avea să mănînce? Costică aștepta deciziile cu un zîmbet resemnat, mai mult de ironie decît de mulțumire în colțul musteții lui negre, tunsă drept.

Cum însă se rezolvă toate problemele depe pămînt, s'a rezolvat și chestia „Costică".

Fără ajutorul meu desigur, căci eu eram invitat, și orice amestec s'ar fi putut socoti chiar ca o impolitețǎ. Și astfel, în timp ce invitatul își făcea toaleta cu deliciu, spălîndu-se de praful drumului lung, proprietarul alerga la un garaj, căuta să lichideze acolo toate chestiunile, astfel ca domnul Costică să poată rămîne liniștit și să aibă tot ce trebue pentru automobil, — studia cu portarul problema unei camere ieftine, la acelaș hotel, pentru domnul Costică, problemă care în tot timpul voiajului căpătă caracterul de perpetuitate, reînoindu-se zi cu zi ca o forță naturală.

Eugen nu mă ajunse în odaie decît după ce găsise satisfăcută o soluție: Costică avea să doarmă în daia de bae a hotelului; și va costa numai cinci șilingi.

Se părea că venise timpul ca Eugen să se ocupe și de el. Urmă însă curînd ora mesei și Costică trebuia hrănit, cu toate că nu știa să vorbească nemțește.

În fața hotelului, subt arcada cu acoperiș, Costică privea aiurit la case și la oameni, cu aceiași seninătate zîmbitoare de parcă toată Viena nu fusese creiată dela începuturile ei decît ca astăzi să-l satisfacă și să-l necăjească totuși pe el.

Avea aerul că zîmbește și că vrea să spue ceva fiecărui trecător. O englezoaică eșită dela hotel, cu bedekerul subțioară, îl întrebă ceva. Costică auzi cîteva sunete rotunde și

rămase în fața ei, înroșindu-se de par'că i s'ar fi făcut o scandaloasă propunere.

El nu-și închipuise pînă atunci că vorbirea este un șir de sunete disparate, și că poate fi fără înțeles.

Faptul că nu putea pricepe nimic îl necăji peste măsură, pînă la lacrimi. Se simția prin asta necomplect, ca un om invalid, par'că n'ar fi auzit, par'că ar fi fost mut, și sănătatea și amorul lui propriu nu se împăcau cu această stare de inferioritate și umilință.

De-aceia Costică stătea izolat, se feria de toți oamenii care păreau că se apropie de el, și de fapt suferea în tăcere. De la un timp însă în el născu un alt sentiment. Costică începu să-i disprețuiască pe toți. El era cel superior și neînțeles, limba lui era superioară și nepricepută de ceilalți.

Începu să-i disprețuiască chiar ca oameni, fiindcă purtau pălării cu bordul îngust, fiindcă purtau pantalonii scurți, și mai ales fiindcă vorbeau nemțește.

Și Costică începu să aibă o atitudine de sfidare, umbla cu mînile în buzunări, urmărea cu ochii cercetători și cu un zîmbet de dispreț pe toți trecătorii, intra la „Palace" cu gesturi degajate și suia scările spre odaia de bae fredonînd; acosta oamenii vorbindu-le romînește.

In mintea lui țara romînească era indiscutat superioară, toți Romînii erau mai deștepți decît toți Nemții pe care-i vedea și cărora fiecăruia în parte îi găsea cusur: și mai ales toate restaurantele n'aveau borș.

Căci Costică îi disprețuia mai ales pentru mîncările lor, care i se păreau fade, și în deosebi pentru inexistența borșului, pe care el îl aprecia cu puțin ardei.

Eugen, pentru ca să nu fie ocupat la fiecare dejun și masă cu alegerea „menu"-ului domnului Costică, îi scrisese pe o bucată de jurnal lista dejunului și a mesei, care pentru el era astfel invariabilă:

Eine nudel supe: Ein wiener-schnitzel.

Costică a mîncat asta pînă s'a rupt bucățica de jurnal pe care o prezenta mutește chelnerului, și pînă ce Eugen i-a dat alta, cu o variantă: *Ein bouillion: Ein wiener-schnitzel.*

Cred că 'n tot voiajul, Costică a mîncat vreo șaptezeci de șnițele; o vacă întreagă de șnițele, — că ajunsese să nu le mai poată suferi, deși denumirea lor constituia singurul lui cuvînt nemțesc pe care ajunsese să-l cunoască, ceia ce înseamnă că limbile streine se învață totdeauna cu suferință; suferința lui însă fusese numai gastrică.

In ziua sosirii la Viena, după ce dădu mașina la garaj, condus de un băiat de hotel îmbrăcat ca un ofițer de marină, cu șapca strînsă cu galoane de aur, Costică intră în odaia de baie. Era plin de praf și obosit. Deschise robinetul să se

spele, și-i veni o idee: dacă ar face o bae? și ideia deveni realitate. Costică eși din odaia lui rumen și curat.

A doua zi de dimineață, Costică spălă și unse mașina cu satisfacție, simțind în această ocupație „deacasă" o mîngiere sentimentală în izolarea lui. Și se întoarse la hotel murdar și obosit. Mai făcu o baie.

După amiază, Eugen vroi să meargă la Baden. O plimbare. Și de oarece avu consimțămîntul invitatului, fără de care în asemenea împrejurări proprietarul automobilului nu face niciodată nimic, am plecat la Baden.

Am eșit din Viena pe o stradă lungă și dreaptă, am trecut prin orășele care se țineau lanț, cu străzi întortochiate furișîndu-se pe după colțuri de case ieșite în drum, am făcut un ocol sub o coastă de munte, și am ajuns la Baden unde am luat o cafea prozaică, într'o grădină publică cu femei urîte și copii murdari.

La întoarcere, iarăși praf. Și Costică mai făcu o bae.

După trei zile, cînd am plecat, Eugen care era încîntat de eftinătatea odăii lui Costică, văzu cu surprindere un cont de cincizeci și cinci de șilingi numai pentru șofeur, ceiace întrecea costul propriei lui camere. Bietul Eugen trebuia să plătească cele cinci băi pe care le făcuse Costică.

Pentru el a fost oarecum un prilej de întristare; pentru mine, ca invitat, întîmplarea avea haz.

Dar de atunci, orice a fost, Costică n'a mai dormit în nicio odae de bae.

DEMOSTENE BOTEZ

■

ORIENTARILE CARACTEROLOGIEI

IZABELA SADOVEANU

Numim caracter felul de a fi special imprimat, ca o pecete, într'un lucru sau într'o ființă, dar rezultînd din constituția însăși a acestora.

Care sunt însă particularitățile constitutive ale caracterului la om de pildă?

Altă dată se raporta caracterul la voință. Omul de caracter era omul înzestrat cu voință tare, credincios hotărîrilor luate, statornice și tenace. Omul slab era privit ca fără caracter. Aceasta înseamnă că e vorba aci de o concepție ridicată la rangul de principiu. Dar caracterologia trebue să se ferească de judecăți de valoare în cercetările sale, ca nu trebue să aibe preocupări morale. Ea trebuie, de pildă, să cerceteze caracterul criminalului, fără a se preocupa dacă e bun sau rău eroul, fără a căuta semnificarea morală a eroismului. Atitudinea fundamentală a caracterologului este efortul de *„a înțelege"*, iar pe ceia ce el a înțeles se pot în urmă grefa orice considerații morale, care însă n'au nimic în comun cu caracterologia.

Din punct de vedere caracterologic deci slabul, nehotărîtul nu poate fi pus mai prejos de omul de voință tare și nici tendințele, patimile și înclinațiunile nu pot fi excluse din domeniul caracterologiei, căci marginile coprinsului său sunt numai tendințele moarte, acolo unde individualitatea se destramă, ca în cazurile alienației mintale.

Totuși nu vom putea zice că obiectul caracterologiei ar fi *„tendințele"*, cel mult am putea zice „tendințele personale", adică personalitatea considerată din punct de vedere al tendințelor sale sau încă am putea-o numi știința tendințelor considerate în semnificarea lor pentru personalitate, așa cum o definește *Utitz* în interesantul său studiu *„Die Caracterologie"*. Numai cercetînd senzul tendințelor punem probleme cu adevărat caracterologice, iar caracterologia nu poate fi privită altfel decît ca o secțiune a științelor personale.

Să luăm un exemplu și anume acel folosit de Utitz în tratatul său: Cineva minte. Unul minte pentru a înșela și a-și procura un avantaj sau a evita un inconvenient. Altul minte pentru a-și dobori un adversar și a-și procura plăcerea de a se găsi superior. Altul minte de frică, minciuna este pentru el un refugiu, în desperare de cauză. Un altul, în special ado-

lescentul, din pudoare şi dorinţa de a-şi ascunde turburările sufleteşti de care se ruşinează. Altul minte la căpătâiul unui bolnav spre a-i ascunde primejdia sau sfîrşitul apropiat. In fiecare din aceste situaţii minciuna e diferită, iar semnificaţia definitievă îi e dată de ansamblul din care face parte. In acest ansamblu valoarea caracterologică a minciunei nu este aceiaşi. Mai mult, ea nu ocupă aceiaşi situaţie, ci îşi poate schimba locul şi deveni din periferică, centrală în ansamblul în care se produce. Pentru a determina legile acestor „mutaţii", caracterologia nu trebuie să se mărginească numai la procesele conştiente, ci trebuie să cerceteze dispoziţiile, proprietăţile şi direcţiunile, căci este mare deosebire între un caracter în care minciuna ia naştere dintr'un impuls irezistibil al naturii sale, care poate fi corectat prin măsuri educative energice, şi altul care deşi prin natura sa nu e înclinat spre minciună, dar s'a format într'un mediu în care minciuna este privită ca cel mai bun expedient în toate ocaziunile.

Nu e vorba deci a *stabili un principiu fundamental al caracterului*, căci caracterul nu poate fi privit ca o statuie sau un desemn static, ci, dacă vrem să ducem analogia mai departe, ca o dramă plină de evenimente, de şocuri şi de mişcare. Ce urmăreşte caracterologia este stabilirea conformităţii caracterului cu anumite legi, conformitate prin care să înţelegem perfect ce este şi ce face acest caracter. Unii urmăresc conformitatea caraterului cu legile ereditătii, alţii cu posibilităţile educaţiei. Alţii transcedind preocupările pedagogice, observă că dacă dispoziţiile sunt ereditare, adică în posibilitate, viaţa singură hotărăşte dacă ele se dezvoltă sau nu. *Wilhelm Stern* e de părere că ambele aceste surse contribuesc deopotrivă la formarea caracterului şi numai puterea accentului pe una sau pe alta din ele dă tipurile extreme: *caracterul endogen* în care dispoziţiile originale sunt atît de puternice încît se împotrivesc la orice influenţă exterioară şi *caracterul exogen* ce apare ca o jucărie sub influenţele exeterioare. Iar între aceste două se eşalonează tipurile intermediare.

Caracterologia este o ştiinţă nouă deşi cercetările caracterologice datează din vremuri vechi. Primele ei începuturi s'au manifestat în poezie şi în limbă. Cu Platon se schiţează marele trăsături ale caracterologiei, de şi este încă foarte rudimentară. Tipurile umane descrise Theophrast şi Aristotel sunt impresionant de vii. Aristotel cel dintî subliniază ambiguitatea trăsăturilor caracterologice. Temperanţa, zice el, poate veni sau dintr'o carenţă a puterilor instictive sau dintr'o disciplină severă care să înfrineze această putere ori cu cîtă violenţă s'ar manifesta. Studiile fizionomice, temperamentele, etc. au fost pasionat cercetate de cei vechi.

In vremurile noastre cercetările caracterologice au fost reluate, dar s'au oprit numai la lucrări prepratorii. Lipsa de interes pentru ele se explică în primul loc prin caracterul cercetărilor ştiinţifice care au schimbat într'o vreme foarte scurtă aspectul lumii moderne. Psichologia a devenit experimentală dispreţuind orice metafizică. Ea nu s'a mai preocupat de „natura" sufletului, ci şi-a dat ca misiune descrierea în chip precis a infinitei mulţimi de fenomene psihice, spre a descoperi pe această cale geneza lor. Atunci s'a procedat de la simplu la compus, începînd de la studiul senzaţiilor, ce păreu simple, şi terminînd cu funcţiunile cerebrale. Această metodă a dat fără îndoială unele rezultate definitive.

Dar astăzi s'a ajuns la certitudinea că, pe această cale, problemele capitale ale caracterului şi personalităţii nu-şi vor găsi niciodată soluţia.

Căci realitatea este ea oare astfel construită încît plecind de la simplu, presupus la baza ei, să putem construi compusul cu elementele ce o alcătuesc? A cunoaşte o melodie nu înseamnă a avea cunoştinţa *parţială* a diferitelor note ce o compun. Putem cînta melodia *în ori ce ton*, ea va fi aceiaşi melodie. Dar dacă *schimbăm ordinea notelor*, melodia se distruge. Locul şi valoarea unei note nu au înţeles de cît *în* vorbele dintr'o frază, dacă le amestecăm fără nici un rost, avem o „grămadă" de vorbe, dar nu o frază cu înţeles.

Această problemă a „calităţii formale a ansamblului", pusă de Ehrenfeld şi studiată de Wertheimer, Koffka, Köhler etc. sub numele de *„Gestalt qualität"*, a făcut mare zgomot în lumea psihologilor acum patru, cinci ani în urmă. Cercetările lui Jaensch, Krüger, ca să nu vorbim decît de cei mai cunoscuţi, au contribuit, dimpreună cu o întreagă mişcare a studiului *formelor*, *complexelor*, *structurilor*, la o nouă prezentare a proprietăţilor fundamentale ale psihicului. Aceasta nu înseamnă o nesocotire a vechii psichologii, ci orientarea studiilor spre alte probleme care nu ar fi putut fi rezolvate de ea.

Psihologia *„comprehensiunei"* al cărei promotor a fost Dilthey a pus ca temă fundamentală: *explicăm* natura, dar *„înţelegem"* prin *comprehensiune*, adică prinzind ansamblul psihic în totalitatea sa ca o aplicare la realitatea concretă. De ex.: *Inţelegem* o operă de artă ca expresie a timpului său, a unei stări definite a umanităţii, adică *în semnele sensibile recunoaştem prezenţa unei spiritualităţi.* Se poate vorbi de ,comprehensiune" cînd vrem să spunem cu vorba *„Einfühlung"* că citim obstinaţia pe o figură, sau elanul pios într'un gest. Mai putem întrebuinţa termenul de comprehensiune cînd zicem că înţelegem că frica dă naeştere la minciu-

nă, ceiace însemnează aci nu numai o simplă înlănţuire, ci o formă a raportului dintre personalitate şi act, o formă a unui raport de semnificare. „A înţelege" mai poate însemna a prinde raportul de orientare a unei structuri sufleteşti spre o finalitate: înţelegem de ex. că un om intră în acţiune din ură sau răzbunare, de şi nu mărturiseşte sau nu-şi dă seama de aceasta. De îndată ce prindem orientarea sa spre un scop, întreaga ţesătură a conduitei sale se luminează şi o coprindem în amănuntele structurei sale celei mai complicate. Ceia ce este clar din toate aceste consideraţiuni este concluzia că „nu se mai pot înţelege senzaţiile *izolate şi în ele înseşi*, ci numai *ca momente ale unui ansamblu*. Problemele aceste, ce nu pot fi atinse aci de cît în treacăt spre a lămuri caracterologia şi metodele sale, au fost tratate pe larg şi magistral de Dilthey şi Spranger, gînditorii cei mai reprezentativi ai unei întregi mişcări filosofice, ce s'a desfăşurat *după Nietzche*.

Freud şi discipolii săi disidenţi, Adler, Jung etc., precum şi tînăra generaţie actuală de psihanalişti în frunte cu **Heinz Hartmann**, a dat cel mai puternic impuls tendinţii psihologiei de a se apropia cît mai mult de **viaţă**, concepînd-o **în** *totalităţi* şi apropiind-o pe această cale de caracterologie, care este totuşi o ştiinţă cu totul deosibită. Cea mai mare contribuţie însă a fost adusă **caracterologiei** de **psichiatrie**, care mai pronunţat decît oricare alt gen de cercetări şi pe primul plan, s'a orientat spre „viaţă şi totalităţi", creînd mişcarea psiho-caracterologică cu reprezintantul său cel mai de seamă, *Kronfeld*. Marea sa întreprindere, *psyhagogica*, nu se poate concepe fără o caracterologie vastă şi complectă. Apoi cercetările lui *Kretschmer* asupra structurei corporale, care a făcut atîta zgomot, nu-şi va putea da măsura de cît punînd în legătură anume structuri corporale cu marele ciclu al psichozelor, ceiace ne pune în situaţia de a constata mersul în domeniu de explorat al acestei ştiinţe abia născută.

Peters, Hermann, Hoffmann, au întreprins cercetări caracterologice asupra eredităţii. Cercetările lui *Walter Jaensch, Bergmann* sunt pe cale de a crea, Syzygiologia, urcînd astfel pînă la izvorul problemelor în medicina internă, din punct de vedere al personalităţii.

Mai mult decît atît, William Stern, între alţii, a declarat că testele de inteligenţă nu sunt suficiente pentru a determina capacităţile şcolarului. Se întîmplă adeseori ca testul de inteligenţă să fie trecut, pe cînd copilul se dovedeşte în clasă elev rău. E leneş, lipsit de atenţiune, nu se adaptă la organizarea şcolară, pentru că are *momente caracterologice* importante care nu-i îngăduie să-şi pună în valoare

dispoziţiile reale, despre care testul intelectual a făcut dovada. Aci se ridică marea problemă a relaţiilor dintre caracter şi inteligenţă, care se exemplifică în mod evident în cazul elevului criminal Dinescu ce e încă în mintea tuturor. Legătura între educaţie şi caracterologie este indiscutabilă. Nu vom putea niciodată forma un copil după un tip de umanitate, după un ideal moral, fără a cunoaşte materia pe care trebuie să o modelăm. Trebuie deci în primul rînd să luăm în considerare personalitatea individuală şi caracterul său.

Fără caracterologie, toată psihologia diferenţială a lui *William Stern* rămîne ineficace şi a progresat foarte puţin tocmai din cauza unei concepţii strimt intelectualistă, care dădea numai testelor de capacitate grija de a orîndui exerciţiile şcolare. In prezent *Henning* e pe cale de a construi o caracterologie experimentală şi *Ziehen* este acel ce a elaborat diverse metode în acest domeniu spre a remedia neajunsurile. Se încearcă chiar o caracterologie a profesiunilor care să complecteze orientarea în alegerea carierei.

Deoarece s'a definit caracterologia ca o ştiinţă a tendinţelor în raport cu personalitatea, se înţelege de la sine că mijlocul său de studiu va fi felul *de a se comporta* al omului, adică obiectul sau nu va fi studiul omului ca individ izolat, *ci al individului în mediul său înconjurător*, deci nu ca un fenomen izolat, abstract, ci ca o *totalitate*, aşa cum se prezintă în viaţă.

Caracterologia deci nu este numai ştiinţă a psihicului, ci o depăşeşte, fiind totuşi înrudită cu ea. Ca orice ştiinţă, caracterologia trebuie să-şi găsească singură principiile, prin reprezentarea clară a esenţei sale, de aceia trebuie să se ferească de a admite fără restricţie elementele psiho-logice în domeniul său cu toată strînsa ei înrudire cu aceasta.

Dar trebuie să recunoaştem că doctrina *elementelor caracterologice* este încă la debuturile sale. Adeseori se confundă *elementele caracterologice*, adică acele elemente care îndeplinesc o funcţiune caracterologică în structura caracterului, constituind caracterul însuşi, cu *simptomele*, adică manifestările sau *semnele determinate*, prin care cunoaştem un caracter în felul său de a se comporta.

O teorie a elementelor caracterologice trebuie să stabilească într'o tendinţă: 1° *caracteristici formale*, de ex, un oarecare dinamism, un ritm, o tensiune şi o destindere, 2° un *material psihic* utilizat de această tendinţă şi 3° *orientarea* sa către un scop, *orientare teleologică*.

Aceasta înseamnă că ar trebui să avem de a face cu o *caracterologie formală*, una *materială* şi alta *teleologică*.. Dar processus-ul lor, pe care-l dividem pentru a-l studia, consti-

tuie de fapt o serie de *processus*-uri *în interdependență și nu sunt posibile de cît unele prin altele și unele în altele.* Astfel în caracterologia formală, primul moment caracterologic este *dimensionalitatea.* Să luăm un exemplu, exemplu de care se servește și Utitz în tratatul său. Un om *tinde* din toate puterile sale spre știință. Orice alt scop al vieții se supune acestuia. In cazul acesta avem o unidimensionalitate. Dar presupunem că această tendință către știință se întîlnește cu tendința spre o viață confortabilă și înstărită. Atunci individul va face concesii uneia sau alteia din aceste dimiraensiuni sau va sacrifica cel puțin temporar pe una celeilalte sau, dacă are noroc le va armoniza, realizînd o viață confortabilă își va urmări și cercetările științifice. Dar s'ar putea să fie și oameni cu polydimensionalitate, aceștia vor urmări diverse scopuri cu acelaș zel și iubire. O educație fericită și un ideal bine ales ar putea menține o armonie acolo unde e nevoie de mari sacrificii materiale. La alții e nevoie de o biciuire din timp în timp pentru a-și menținea acordul între diferite tendințe sau dimensiuni, printr'o puternică constringere. Toate aceste exemple ne dovedesc *caracterul dinamic* al caracterologiei formale. Am putea vorbi atunci de *convergența tendințelor* într'un caracter cînd ele se acordă unele cu altele, sau de *divergență* cînd se lovesc și se combat. Această convergență sau divergență nu depinde numai de felul tendințelor și de direcția lor, ci și de *caracter* luat în totalitatea sa, așa cum se mnifestă prin armonizarea tensiunei cu destinderea sau prin imposibilitatea de a le echilibra.

Tot astfel și cu ritmul, care se manifestă sub forma așa numitului „timp natural". El poate fi schimbat sub influența vîrstei și a exigenților profesiunei. Se poate să fie impus individului un timp ce îi e strein, ceiace poate provoca turburări și explica multe stări patologice. Adesea el nu observă această constringere decît prin osteneala chinuitoare ce o resimte sau poate să-și dea seama de ea și atunci e copris de un fel de grabă și teroare de a nu putea termina la timp.

Aceste exemple arată necesitatea unei caracterologii formale, zice Utitz în tratatul de care am vorbit.

Cît despre caracterologia *materială*, adică despre materialul psihologic al tendinților, vom avea de observat în primul loc preferința ce se acordă unei categorii de materie determinată căreia se supun celelalte. Această preferință se acorda altădată *voinții și cugetării*, iar acum se acordă *„tendințelor"* în genere, care sunt pe primul plan. *Utitz* în opera *„Die Uberwindung des Expressionism"* arată ce putere are cultura dintr'o epocă și orientarea sa asupra conținutului psihic al caracterului. Dacă se atribuie o valoare specială

raționalului, atunci voința și cugetarea sunt materialul central, restul e, sau cu totul înlăturat, sau considerat ca grade obscure și inferioare ale psihicului. Dar dacă epoca e prinsă în nerațional, atunci se proslăvește inconștientul și subconștientul, iar tendința și pasiunea sunt adevărate puteri ale sufletului. Caracterologia însă nu se preocupă de asemenea prejudecăți. Ea nu se poate ocupa decît de punctul de vedere al *valorii caracterologice* în acest material și nu de tipuri de un caracter determinat.*Teleologia caracterologiei* a fost ținută multă vreme în suspiciune de oamenii de știință, care socoteau introducerea ei în caracterologie ca o reintoarcere la vechile erori ale finalismului de altădată. Dar cîtă vreme se elimină elementul metafizic nu este nici o primejdie. E incontestabil că omul *tinde* spre diferite scopuri și că acele scopuri pot fi ascunse și lui însuși și că de vreme ce realizează ceva prin acțiunile sale trebuie să-și dea seama cum și de ce a realizat. Dar e adevărat asemene că nu toate tendințele merg spre valori pozitive, iar caracterologia se interesează de ori care alte tendințe, nu numai de cele ce tind *către o valoare.* De ex. e foarte artificial să considerăm o tendință conștientă către omor, urmat de tîlhărie ca o sforțare inteligibilă către o valoare. Totuși ea poate avea o semnificare și poate fi implicată în altele pe care la rîndul său le implică, în interdependența în care se găsesc și despre care am pomenit.

Caracterologia urmărește deci a pune la dispoziția cercetătorului pe toate aceste linii de direcție un sistem de concepte cît se poate de bogate și desăvîrșite. De îndată însă ce acest material ar fi dobîndit se pune o altă problemă: cum ajungem pe liniile de orientare, pe care ea le-ar stabili, la caracter, el însuși?

Caracterologul uzează aci de metoda tipologică. In ce constă această metodă? Să presupunem, zice Utitz, că vrem să determinăm *caracterul tipic* al „studentului". Va trebui în primul loc, să examinăm caracteristicele proprii unui număr cît se poate de mare de studenți prin anchetă și chestionare, vom compara apoi studentul actual cu cel al epocelor anterioare pînă în epocele cele mai depărtate în care voi afla documente. Vom găsi atunci, prin comparația valorilor individuale și colective, *trăsăturile decizive care vor conveni,* dacă nu tuturor studenților, *majorității* dintre ei. Sau nu voi găsi de cît vre-o *cîteva forme tipice* la care va trebui să ne oprim și care vor avea puține trăsături comune, căci nu trebuie să căutăm o unitate tipică cu orice preț. Aceste forme tipice sunt *empirice,* după *Max Weber* care a pus în plină lumină diferența dintre *tipurile empirice și ideale.* Tipurile empirice sunt reale pentru că au fost abstrase din

voie de un material imens și trebuie să fie gata în ori ce cazuri reale. Valoarea lor depinde de validitatea materialului întrebuințat și de inteligența elaborării acestuia.

Putem însă proceda și pe altă cale. Vrem să stabilim *determinarea caracteristică a studentului.* Nu considerăm ca studenți de data aceasta decît pe acei ce aparțin învățămîntului superior. Ce capacități le vom cere pentru ca ei să corespundă cercetărilor noastre? Adică cum trebuie să fie studentul ideal, un tip care să aibă neapărat o valoare în limita determinărilor pe care i le-am impus și a cărui adevăr să ne fie garantat prin raporturi evidente. In cazul acesta nu va fi de loc contradictoriu dacă studentul de tip empiric nu va coincida cu prefigurația sa ideală. Tipul ideal îl folosim tocmai pentru a ne da seama care sunt diversitățile reale, în ce constau, care e cauza lor și care le sunt principiile. Totuși tipul ideal trebuie neapărat să fie justificat empiricește, *realizarea* lui trebuie să fi fost *constatată,* iar nu pur și simplu construită. Tipul ideal ca postulat trebuie să ne servească drept hipoteză de lucru, iar nu drept o garanție a realității.

Criteriul general în diviziunea tipurilor se găsește în funcțiunile pe care le îndeplinesc în serviciul unei atribuții date. Dar diviziunile tipologice cele mai adînci trebuie să se găsească în deosibirile între tendinți, fără a situa toate diferințele pe acelaș plan sau a le grupa între două poluri opuse: intravertiți sau extravertiți, cu centripet și cu centrifug, cyclothymice sau schizothymice. Un asemena sistem simplificînd la esces relațiile-reale, nu poate fi admis ca valabil.

E destul să situezi un caracter individual într'o serie tipologică pentru ca să poți pretinde a-l cunoaște? Abia după ce l-ai seriat începi să-l cercetezi în totalitatea caracterului său. Iar acest studiu nu se poate face decît prin „*intuiție*" spre a prinde caracterul dinlăuntru și a-l lumina în toate particularitățile sale. Incă un motiv de a pune în cumpănă valoarea științifică a cercetărilor caracterologice. Nu se depășește limita științificului prin întrebuințarea acelei metode? Cum putem controla dacă intuiția noastră a nimerit just? Pe ce criteriu? La aceasta, caracterologia și partizanii intuiției răspund: Necesitatea, dreptul și bogăția rezultatelor intuiției sunt necontestabile, dar conținutul intuiției are nevoie de o bază care să nu fie scoasă din intuiția însăși.

Aci e vorba de anticul „cerc hermeneutic" de care se împiedică toate științele în legătură cu istoria. In adevăr intuiția nu poate fi de cît o *hipoteză de lucru* pentru omul de știință, ea trebuie întemeiată pe rațiune și verificată. Pentru a o întrebuința ca metodă de cercetare, cercetătorul are nevoie moment a-și abandona concepția și a și-o corija dacă materialul nou i-o impune. Intuiția nu face proba adevărului concepției, concepția trebuie să se verifice dimpotrivă prin materialul acumulat.

Intuiția a fose deci admisă ca metodă de lucru ce poate fi prin diferite alte metode consolidată sau respinsă ca hipoteză. Sub numele ei însă nu este îngăduit să se introducă o fantomă mistică în știință.

Elementul dubios în această nouă știință este, pe lingă cele indicate, *necesitatea unei oarecare puteri artistice de expresiune.* Dar caracterologii obiectează că *arta* este aci întrebuințată *numai în serviciul științei* și consistă în aceia că se silește a găsi formulele cele mai fericite, ceiace nu împiedică întru nimic controlul rațional și caracterul său științific nu e întru nimic alterat prin aceasta.

Ceiace este incontestabil, este prestigiul pe care l-a cîștigat și îl cîștigă caracterologia pe zi ce merge prin contribuția bogată și variată a unor spirite valoroase și zeloase. Astfel *Klages* a utilizat cu un talent și o măestrie incomparabilă în folosul acestei științi noi, un imens material scos din studiul caracterului oamenilor mari, al operei însemnate, al poeților și al limbajului popular. O caracterologie animală e pe cale de a se înfiripa, după cum arată *David Katz* și *Schwangart* în *Iahrbuch der Characterologie*" a lui Utitz. Se încearcă o caracterologie în stil mare a marilor formațiuni umane, Epocele, Popoarele, Civilizațiile, Statele. Max Scheller, mort tînăr, făcuse planul unei Antropologii filosofice și o întreagă pleiadă de tineri lucra pe acest teren înainte... de Hitlerism!...

Ceiace este important pentru mișcarea cugetării actuale, este introducerea și afirmarea prin studiile caracterologice din ce în ce mai puternice, a considerării omului în raporturile lui cu lumea și nu ca un element izolat.

Marile mișcări ale cugetării moderne, naturalismul, impresionismul și expresionismul, au pus problema omului cu cea mai mare *acuitate:* Ce este omul și ce trebuie să fie? Ce îl distinge de bestie? Incercarea de răspuns pe care o dă caracterologia, ca o știință ce se găsește la intersecția științelor naturii cu acelea ale sufletului, intră în cadrul pasionatei curiozități cu care problemele au fost puse în literatură, în inima filosofiei din toate timpurile și mai ales a celei moderne.

In legătură cu ea se pun chestiuni bătute de furtunile discuțiilor, se revizuesc concepte și păreri pentru care s'au dat crîncene bătălii de idei timp de mai multe decenii. Dar mai ales se nasc speranțe pentru mari progrese viitoare în cîmpul sociologiei și a psihologiei colective.

IZABELA SADOVEANU.

V E R S U R I

MIHAI MOŞANDREI

STOR

In diamantul zilelor
In ochiul lung al soarelui,
In splendoarea vilelor,
Şi pacea minutaurului.

Prin geamul solz de ghiaţă
Nu înţelegi tristeţea,
La care han din viaţă
Surîde bătrîneţea...?

Pe trupul viu de palmier
Acelaş cer, acelaş vin,
Rotesc eternul giuvaer,
Şi viaţa'nchisă de destin.

ZIUA MORŢILOR

Mozaicul primăverii din zambilă
Şi soarele în geana de fîntînă,
Ţi le-am adus în frigul de reptilă,
S'alunge noaptea în gestul alb de mînă.

De rîsete e plin pămîntul, tată!
Şi de uitări şi de nădejdi şi de iubire,
Ecoul lor prin ziduri de agată,
Il mai presimţi în stearpa mucezire?...

Ne mîngîiem cu flori şi cu merinde
Te vrem rîzînd prin flacăra de ceară,
Şi să priveşti pămîntul cum s'aprinde,
...Dar un alt înger, ne aşteaptă afară.

MIHAI MOŞANDREI

M I S C E L L A N E A

BĂTĂLIA DELA MARNA

Doctrina umoristului A. C. Cuza recrutează numeroşi şcolari în aceasta mizerabilă epoca a şomajului prelungit, a panicei războinice şi a visărilor celor mai abracadabrante. Cînd profesorul de antisemitism dela Iaşi şi profesorul Paulescu, dela Facultatea de Medicină din Bucureşti, scriau despre conspiraţia universală a Cehalului şi a francmazoneriei, oamenii luminaţi ai ţărişoarei noastre dădeau din umeri şi făceau haz la un pahar cu spriţ. Romancierii au început însă să introducă pe adepţii cuzişti sub forma unor tipuri grave. *„Zilele şi nopţile unui student întîrziat"* de Gib. I. Mihăescu consemnează două tipuri din această cohortă.

A trebuit să intrăm în era nocturnă a umanităţii pentru a vedea învăţăturile veselului semidoct ieşan A. C. Cuza discutate serios în librăria unor popoare de veche şi înaltă cultură, cum sunt Nemţii şi Franţuzii, nu numai la literaţii noştri de ultimă oră.

E drept că situaţia economică a acestor neamuri a început să capete aspecte romîneşti. Febra unui pauperism endemic, zguduie clase întregi, parcă am fi în Moldova ultimilor 50 de ani. Odată cu distrugerea prosperităţii materiale şi a siguranţei, clasele respective din Germania şi Franţa cad în infantilism doctrinar. Logica nu mai funcţionează. Bunul simţ este aruncat la hala cu vechituri. Visările şi fantasmagoriile cele mai abracadabrante îşi fac pe nesimţite loc în sufletele oamenilor.

Dreapta franceză acuză cu mult ecou, în urmă vărsării de sînge pe asfaltul Parisului dela 6 Februarie 1934, francmasoneria trădătoare, care ar fi vîndut interesele Franţei.

Cui le-a vîndut?

Evident: duşmanului secular, Germania.

Pentru doctrina hitleristă, francmasoneria se identifică cu iudaismul. Francmasonii şi Evreii sunt trădători prin vocaţie. Au vîndut, interesele Germaniei.

Cui le-au vîndut? Franţei!

Aşa, de pildă, bătălia dela Marna, cîştigată de Joffre, n'ar fi fost decît o manoperă a francmasoneriei universale şi a Alianţei israelite. Aceste două cercuri au determinat pierderea bătăliei dela Marne de către trupele germane în favoarea Franţei.

De ce?

Nu căutați raționamente. Prin explicații ca cele de sus se astîmpără pofta de senzațional și misterios, de care mințile simpliste și febrile sunt astăzi atît de avide.

Iată, raționamentul șerpuitor al doctorului Engelbert Hubert pentru a demonstra că bătălia dela Marna a fost hotărîtă în lojile francmasonice („*Freimaurerei, die Weltmacht hinter den Kulissen*" — Francmasoneria, puterea mondială între culise—): generalul von Molke era un adept al teosofului Rudolf Steiner; în afară de teosofie, Steiner avea următoarea ocupație: dela 9 Ianuarie 1906 mare maestru in lojile „*Rosenkreuzer*"; apoi la „*Misraim, Memphis* și *Ordo Templi Orientalis*; Moltke a primit pe Rudolf Steiner în timpul războiului la marele cartier general; deci, Steiner i-a dat suggestiile necesare.

Al doilea „argument": „Maiorul Ioachim era pe vremea rangului său de căpitan maestru al lojei „*Freimut und Wahrheit*" în Colonia și a participat la o faimoasă serbare de împăcare între „frații" Nemți și Franțuji. In 1909 lucra într'o secție a marelui cartier general. In 1910 a părăsit serviciul, s'a însurat cu violonista evreo-franceză Suzanne Chaignon a întemeiat la Paris, împreună cu fostul ministru de războiu francez Picquart, o editură de arte plastice. Picquart l-a introdus în loja marelui Orient. In 1914, la isbucnirea războiului, Joachim a devenit șeful secției cartografice a marelui cartier general german; a fost acuzat de spionaj de către căpitanul Gabriel; a murit brusc la 15 Ianuarie 1917, scăpind de condamnare".

Acest Joachim avea un prieten: pe colonelul Hentsch. Hentsch ar fi fost un instrument în mîna lui Joachim.

Din ordinul colonelului Hentsch și pe proprie răspundere, a primit ordinul de retragere, care a adus victoria franceză la Marna.

In 1916, după bătălia pierdută, și înaintea sinuciderii din 1917, Joachim ar fi fost înaintat în francmasoneria marelui Orient dela gradul 25 la gradul 33.

Această bruscă înaintare n'a fost decît recompensa pentru serviciile aduse... Franței prin influențarea prietenului său Hentsch, colonelul.

Așa dar, nu incapacitatea marelui cartier german sau eroismul trupelor franceze au determinat bătălia dela Marna, ci... eroii sunt, după această versiune, doi francmasoni: filosoful Rudolf Steiner care a narcotizat cu „teorii" pe generalul v. Moltke și majorul Joachim, care a înșelat cu vorbe dulci pe colonelul Hentsch!...

Marele Stat major german anno 1934 a dat un comunicat prin care nu desminte asemenea fantasmagorii, ci le socotește doar insuficient fundate!

Istoria se poate scrie numai cu anecdote.

Culisele au pasionat întotdeauna pe femei și pe mahalagii spiritului. Chiar oamenii serioși, în momentele acelea de slăbiciune, cînd cîntă cocoșii (adică noaptea, din trei în trei ceasuri) sunt dispuși să asculte anecdota fantastică în locul argumentului grav și peremtoriu.

Există epoci cînd țipătul cucoșilor se intensifică. Trădarea lui Isus de către apostoli a fost acompaniată, probabil, de un cor masculo-galinaceu caracteristic vremurilor de depresiune și de anxietate.

Așteptarea și primirea senzaționalelor este una din caracteristicile lumii moderne.

Sufletul colectiv devine tot mai mult o pastă amorfă și desgustătoare.

Evenimentele mari, asemeni apelor furtunoase, poartă pe valurile lor cadavre interesante, copaci desrădăcinați, capre de munte înecate și aruncă pe maluri o spumă sordidă.

Dar apele s'au turburat din alte motive și n'au fost conduse de caprele moarte!...

PETRE PANDREA

CORPORATISMUL IN ROMANIA

Ne-am fi compromis iremediabil și prestigiul nostru de nație — care ține să fie la curent cu tot ce se petrece în lume, adoptînd de îndată în forme ce ne aparțin, orice inovație din nu importă ce domeniu — ăr fi fost grav atins, dacă n'am fi avut, printre formațiile noastre politice și o „Ligă corporatistă".

Cred că cea mai formidabilă afacere, ar face-o cineva care și-ar lua sarcina să facă pe impresarul, în țara noastră, al tuturor lucrurilor noui din lume. Nicăeri nu va întîlni, mai mare posibilitate de acțiune și entusiasm mai cald, chiar pentru lucruri ce nu au nimic comun cu viața noastră.

O invenție nouă, poate nici nu și-a căpătat forma definitivă și înainte de a-și fi confecționat hainele, cu care să se prezinte publicului, și-a și găsit pe plaiurile noastre susținătorii.

O schimbare politică, în orice țară a globului, nici nu-și va fi epuizat toate fazele ei și, aici, la noi, își va fi găsit nu numai adepți, dar chiar „doctrinarii", capabili să învețe pe inițiatorii mișcării, adevăratele rosturi ale lor.

Ultimile evenimente din Bulgaria, au stîrnit printre pașnicii noștri cetățeni, un entuziasm de nedescris. Apucați subit de o dragoste nemărginită pentru vecinii noștri dela sud, îi copleșesc pe aceștia cu felicitări exagerate, pentru marea fericire ce a căzut pe capul lor și pe care ei — popor inferior —

nu o prea apreciază aşa cum merită şi cum, numai noi, suntem în stare s'o preţuim.

Era logic deci, să avem şi admiratori ai d-lui Mussolini şi corporatişti cu convingeri şi doctrină. Nu cred să fie tocmai mulţumit, Ducele, de felul cum este interpretat şi susţinut, în Romnia, corporatismul său. Trebue însă să ştie, că aici în ţară, orice lucru de import trebue să sufere adaptările necesare.

De unde dreptul pentru americani, de-o pildă, să se supere că le-am tranformat barurile automate? Fie la ei, acolo, barul automat cu adevărat... automat. Acolo poate fi considerat drept un local de alimentare rapidă a unor oameni grăbiţi. Dar dacă noi nu suntem grăbiţi? De ce să nu punem mese în bar, de ce să nu punem jazz şi să nu facem chefuri? Şi la urma urmei, ce, e absolută nevoe să fie în local, aparate ...automate?

D. Mussolini n'are dreptul să se supere, dacă d. Manoilescu îi modifică doctrina. Să înveţe şi d-sa dela noi ceva şi să facă bine să se adapteze. In materie de „adaptare", orice ar zice şeful guvernului italian, dar tot d. Manoilescu este „as".

Aşa că, pînă una, alta, revista „Lumea Nouă" poate fi socotită un îndreptar al corporatismului nou.

Socot, în ceeace mă priveşte, că în afară de d. Manoilescu şi de familia d-sale, care scrie această revistă, sunt cel mai asiduu cititor al ei.

Publicistica romînească, nu-mi oferă niciо revistă umoristică, bună. Şi atunci mă „adaptez" şi eu cum pot. Printr'o indiscreţie, am aflat de existenţa unei reviste „Lumea Nouă", organ al „Ligii corporatiste romîne", în care — se spune — sunt o mulţime de lucruri „amuzante".

Din acel moment, mă distrez odată pe lună, citind revista d-lui Manoilescu

Am avut prilejul, să public într'o revistă, cîteva lucruri de toată nostimada, găsite acolo.

De data aceasta, fiindcă ultimul număr al revistei e grav şi se ocupă de lucruri serioase, de doctrină, va trebui să-i facem recenzia potrivită.

Revista se găsetşe în al treilea an de existenţă, la numărul 4.

Totuşi, după 28 de numere sau — ca să întrebuinţăm metoda matematică a d-lui inginer Manoilescu — după 1792 de pagini, în care e criticată democraţia şi glorificat corporatismul, iată ce se poate citi într'un articol, care vrea să fie un articol de definire a nouei doctrine.

După ce se ocupă niţel de democraţie şi de „nenorocirile" ce aceasta le-a abătut, asupra omenirei, autorul vrea să lămurească pe cititorul nedumerit. Şi scrie: „După cum am spus, nu putem defini democraţia, dar putem şti ce e contrariul ei. Contrariul democraţiei nu-l voim. Voim deci ceva, care poate nu e lămurit în conştientul nostru, dar care cu toate acestea trebue să existe, tocmai că e contrariul a ceia ce nu voiam".

Scurt, clar şi precis. Aţi înţeles deci, cred, ce este corporatismul. Este şi nu este, fiindcă nu există dar, totuşi, există, după bănuelile d-lui Manoilescu. Şi dacă spune d-sa asta, de bună seamă că aşa trebuie să fie.

Fiindcă „Lumea Nouă" ne avertizează: „Facem citaţii lungi, pentru a demonstra un lucru care pentru cititorii „Lumei Noui" şi pentru cei care urmăresc activitatea noastră, este obişnuit, şi anume că *noi totdeauna avem dreptate*".

Poftim să mai contrazici!

Ca să ajungă la formularea acestei clare doctrine, d. Manoilescu s'a sbătut mult. A fost nevoit să facă sacrificii enorme. Ca un adevărat inochentist politic, a fost obligat să-şi afle purificarea, prin păcat. Ne-o mărturiseşte revista d-sale: „d. Manoilescu a trecut prin purgatoriul politicei de partid, încît fatal, spre a se ridica la concepţia superioară a politicei pe care o susţine, a fost necesar de a cunoaşte şi politica îngustă şi închistată în margini strîmte ale partidului".

Bietul domn Manoilescu!

Printre picături, şeful corporatismului romîn, atît de sibilic atunci cînd e vorba să definească doctrina sa, ne împărtăşeşte totuşi cîteva din concepţiile sale. „Corporatismul e *democratic* pentrucă nu răpeşte niciunul din drepturile cîştigate, nu cere reîntoarcerea la privilegii de clasă, nu e reacţionar şi nici chiar votul universal nu-l ştirbeşte".

Vedeţi, democraţia e păcătoasă, e rea, dar corporatismul e totuşi... democrat — şi nici nu vrea să distrugă votul universal.

Raporturile cu doctrina d-lui Mussolini, sunt rezolvite prompt. Intr'o polemică cu d. Ralea, „Lumea Nouă" scrie: „ideile pe care le împărtăşeşte azi d. Manoilescu, nu pot fi pricepute de politicianii oploşiţi la politica îngustă de partid, deoarece d. Ralea *crede că fascismul include, ca punct de realizare al doctrinei sale, corporatismul*".

Va să zică, nu e aşa? Conflict doctrinar cu d. Mussolini. Mult mai grav decît celălalt, de politică externă, care — după părerea d-lui Manoilescu se va aranja mult mai uşor.

„In ce ne priveşte, am mai spus-o şi altădată, atitudinea d-lui Mussolini în politica externă, nu ne interesează ca fascist sau ca corporatist, ci ca şef de guvern. In această ultimă a sa calitate, d. Mussolini ne-ar putea fi adversar (noi sperăm că lucrurile nu vor merge aşa de departe şi că neînţelegerile se vor limpezi), dar admirabilul său sistem de guvernămînt rămîne admirabil, oricari ar fi raporturile de viitor dintre Italia şi Rominia".

Ne-am permite să întrebăm numai un lucru: care sistem.

fascismul care nu „include" corporatismul, sau corporatismul care „exclude" — fascismul?

In lumina acestor concepții, sunt studiate — cu promisiunea de a se reveni — două probleme, a studențimii și a muncii naționale.

Relativ la prima, se discută congresul dela Herculane, din punct de vedere corporatist. „Despre acest congres — scrie „Lumea Nouă" — opinia publică n'a putut afla — în afară de cîteva rînduri asupra desbaterilor — decît de incidentele fatale unei asemenea situații".

Mă rog, de ce fatale? Nu se poate congres studențesc fără asemenea incidente? Ori, poate, în programul d-lui Manoilescu este prevăzut acest lucru, pentru satisfacerea corporației geamgiilor și pentru armonizarea intereselor breslelor?

Numărul mare de studenți nu-i place nici d-lui Manoilescu. D-sa preconizează congrese studențești „restrînse la cel mult o mie de membri, avînd însă fiecare calitatea reprezentativă de delegat al unei părți din studențime".

Observați că democrația e o nenorocire, fiindcă pretinde conducerea celor 18 milioane de cetățeni prin circa 600 de reprezentanți. Numărul acesta se cere restrîns de corporatiști. Pentru studenți însă se rezervă 1000 de delegați.

In ce privește munca națională, aflăm lucruri intr'adevăr extraordinare. Astfel consiliul profesoral al Academiei de arhitectură a dat titlul de arhitect la 36 „streini" (evrei, bine înțeles).

Observați că nu e vorba nicidecum de 36 evrei, plasați în vre-o funcție. Ci pur și simplu de oameni cari au obținut — în urma examenelor — un titlu academic.

Probabil că e vorba de protecția muncii naționale a... profesorilor, cari trebuesc cruțați și scutiți de a-și împrăștia cunoștințele și spre folosul unor pezevenghi de streini.

In privința accesului străinilor în barou, aflăm că „d. avocat Chircu Soare a arătat într'un tablou amănunțit că dela 1917 pînă la 1931, figurează în Baroul de Ilfov 2340 avocați, dintre cari 607 evrei și 90 de alte origini, deci 37% evrei și 26% alte origini".

O simplă rectificare: 607 (evrei) raportat la 2340 (avocați) dă un procent de 26%, nu 37%.

Iar 90 (de alte origini) raportat la acelaș total de 2340 dă un procent de 4% nu 26%.

Cu sistemul acesta de a se aplica imediat studiul corporatist, oricărui fenomen, era imposibil să scape revistei d-lui Manoilescu, cercetarea elevilor-asasini.

Un părinte corporatist, se războește cu toate gazetele prin următoarele rînduri de un umor delicios:

„Ele trăncănesc, totuși, ziua întreagă, contra „violențelor", a educației sportive a tineretului, a tendințelor de dictatură, etc. Nu suflă însă nici un cuvînt contra literaturii senzaționale sau a filmelor cu criminali și detectivi, pentrucă ele o editează pe cea dintîi și trag mari profituri materiale din cele de-al doilea.

In ce privește faptul de a se arunca întreaga vină pe literatura și filmele de senzație, ni se pare o prostie cu mult mai mare decît aceea a precocilor criminali. Literatură de senzație am citit cu toții în copilăria noastră, dar aceasta n'a putut să ne deștepte instincte criminale, *fiindcă nu le-am avut*.

Fierului rău poți să-i interzici orice și să-i dai numai lecturi morale, și el tot va aluneca atunci cînd instinctele se vor trezi în el. Credem însă că familia, în primul rînd, și școala în al doilea rînd, nu fac *nimic* pentru educația și supravegherea copiilor. Aci trebue căutat răul, și nu în altă parte. Dar cine să-l caute și, mai ales, cine să-l înlăture, cînd părinții stau toată ziua și toată noaptea la masa de cărți sau în cluburile politice?"

Un părinte

Deci, cum nu se poate mai logic: „Ziarele nu suflă nici un cuvînt contra literaturii senzaționale sau a filmelor cu criminali, dar comit o prostie cu mult mai mare decît aceea a precocilor criminali, cînd aruncă întreaga vină pe literatură și pe filmele de senzație".

Nota zece la claritate și exprimare corporatistă.

Nu, zău, dece nu citiți și d-voastră regulat „Lumea Nouă"?

OCTAV LIVEZEANU

INTRODUCERE LA TEORIA CENZURII TRANSCENDENTE

De cîtă vreme discută omenirea legăturile de ordonare, supra ordonare, subordonare, paralelitate, reciprocă influenţă, sau libertate dintre metafizică şi ştiinţă? De cînd apare ştiinţa metodică, cu veleităţile ei de unică instanţă în cunoaşterea lumii, de singură disciplină „riguroasă", „exactă", „infailibilă".

In avîntu-i orgolios, motivat de neaşteptate cuceriri, ştiinţa a căutat să conteste metafizicei drept de existenţă. Discreditul în care căzuseră sterpele speculaţii scolastice, îi netezea drumul.

Dar iată că după atîta vreme de eclipsă, asistăm la o adevărată *restauratio magna* a metafizicei în drepturile sale. Secolul nostru cunoaşte cele mai calde pledoarii pentru o disciplină socotită de complexul Aristotel ca „prima philosophia".

Această *restitutio in integrum* trebuia să se întimple, dată fiind diferenţa de natură dintre cele două discipline socotite antagonice; diferenţă care întemeiază dreptul de liberă fiinţare al fiecăreia în parte.

Geniul plastic-intuitiv, de autentic vizionar al lui Lucian

[1] Continuând firul muncii noastre de semnalare a lucrărilor de gândire ce apar, intenţionam ca în această cronică a filosofiei româneşti să ne oprim de data aceasta asupra recentului studiu al lui Lucian Blaga *„Censura transcendentă"* (Incercare metafizică).

Lectura studiului ne-a relevat însă o operă de o neobişnuită densitate de gândire. Lucian Blaga, acest Alain Gerbault al filosofiei, iese din linia comună, singularizîndu-se pe piscuri de altitudini excepţionale. Pentru a discuta cum se cuvine un studiu de valoarea acestuia, am socotit necesar a împărţi cronica noastră în două, cu atît mai mult cu cât însăşi lucrarea amintită sugerează aceasta: în cronica prezentă vom insista asupra consideraţiilor din *„Introducere"*, în care Blaga aşterne deosebit de interesante reflexii asupra ştiinţei şi metafizicei, urmînd ca în cea viitoare să ne ocupăm tihnit de însăşi teoria censurii transcendente. Impărţirea aceasta este posibilă, şi chiar utilă, deoarece „Introducerea" e un capitol relativ autonom în economia lucrării. Pe urmă, problema în sine e atît de interesantă, încît merită o discuţie mai amplă. Consideraţiile de aci vor servi tocmai bine ca introducere în analiza viziunilor metafizice din „Censura transcendentă".

Blaga găseşte argumente inalterabile pentru legitimarea metafizicei, acest „cel mai nobil risc al spiritului uman".

Intre metafizică şi ştiinţă se cască o insondabilă prăpastie, ţinînd seama de natura lor, care trebue să ne dea de gîndit cum a fost oare posibil ca ştiinţa să se încumete a nega dreptul de existenţă al unei discipline ieşite din nevoi inextirpabile ale spiritului uman. Numai faptul că experienţa e domeniu comun pentru amîndouă, nu era un argument, din o mie şi unul de motive. Una e funcţia „experienţei" — înţeleasă ca teren tangibil — în ştiinţă, şi alta, cu totul alta în metafizică. Integrarea funcţională a experienţei în angrenajul fiecăreia se face pe alte căi.

In ştiinţă, experienţa e punct de plecare, supremă instanţă de control şi scop ultim. Aci, ea condamnă sau justifică o construcţie teoretică, fără a îngădui opunerea din partea cercetătorului.

Deşi în cadrul metafizic îşi are o funcţie determinată, ca şi în cel al ştiinţei, experienţa are aci un alt înţeles şi alte semnificaţii: nu este nici punct de plecare, nici instanţă de control, nici ţintă de atins, ci „factor implicat" care fixează o altă funcţie. Metafizica, neinteresată la lărgirea experienţei ca atare, urmăreşte *„încadrarea* experienţei într'o viziune mai largă decît ea". Iar o viziune metafizică, în perspectiva experienţei, e rezultat al unei „libertăţi constructive" ignorată de savant, îngrădit de ţărmurile faptului empiric. Rolul experienţei în calculul metafizic — pentrucă şi aci ea poate răsturna viziunile cari nu o pot *încadra* — este altul decît în cel ştiinţific. Pe cîtă vreme experienţa intră într'o viziune metafizică, ca mîna în mănuşe, în ştiinţă *ea* încadrează o teorie, o construcţie, o ipoteză. Faţă de acestea e ca o matrice. Suverană în ştiinţă, unde măsoară rezistenţa unei construcţii teoretice — în metafizică experienţa decide numai în sens negativ. Spontaneitatea ideii o absoarbe cu desăvîrşire. Ea poate respinge o viziune metafizică. Aceasta însă niciodată nu va fi „confirmată în sens *pozitiv* prin experienţă". De aceia faţă de ştiinţă, experienţa e aproape univalentă, pe cînd în raport cu metafizica e plurivalentă.

Această deosebire de funcţii arată pentruce „riscul e inerent actelor de gîndire metafizică în cel mai aspru grad".

O viziune metafizică este influenţată pozitiv de factori cari în ştiinţă contează prea puţin, cum se poate vedea că sunt aceştia: „adînci sau înalte atitudini spirituale, elanul sîngelui, dedesubturi temperamentale, necesităţi imanente momentului istoric, în care apare viziunea, cîteodată nevoia de a compensa insuficienţe personale, totdeauna fatalitatea şi capriciile inerente individuaţiunii, şi nu în mică măsură

magia cuvîntului și efectele supreme ale graiului în care e oferită viziunea". Ideile metafizice isvorăsc din chinul sîngelui, se sprijină pe spaimele și îndrăsnelile duhului, se lansează spre stihiile de dincolo, în „patria nopții".

Experiența pentru metafizician e numai „tragic țărm de salt în gol".

Prejudecata sciențistă a secolului trecut, după care metafizica ar avea ca obiect *totalitatea* existenței, iar știința *părțile*, Lucian Blaga o consideră drept o părere „regretabil de superficială".

Deosebirea dintre știință și metafizică este „de mod și de articulație interioară a construcțiilor". Ideia sau viziunea metafizică posedă implicațiile unui „sens", provocînd reacțiunea spirituală a omului în fața existenței.

Tezele metafizice au prelungi ecouri lăuntrice, acordă *sens* faptelor de experiență sau de imaginație, și au hotărîtoare resonanțe și consecințe atitudinale.

Rezonanțele acestea atitudinale stau în intimă legătură cu o *dimensiune* specială a ideilor sau viziunilor, pe care Lucian Blaga o numește dimensiunea verticalității. Ea înseamnă adîncimea sau altitudinea unei idei, și caracterizează orice concepție metafizică. Dimensiunea aceasta unică, „la ideile științifice se apropie de limita zero".

Ea nu depinde de adevărul sau neadevărul ideilor. „O idee poate să fie „adîncă" sau „înaltă", adică „verticală", fără să fie în acelaș timp și „adevărată", sau indiferent că e, sau nu, adevărată". Ideile științifice n'au această dimensiune, prin natura lor fiind „plate", desfășurîndu-se „orizontal". Ele sunt incapabile să trezească acel halo de rezonanțe spirituale care constitue ecoul lăuntric al viziunilor metafizice. Un gînd vertical, adică un gînd înalt sau adînc, obligă la luarea unei atitudini sufletești, putînd să deplaseze „chiar centrul existențial al omului", „printr'o dezagreabilă minunată isbire". Prin aceste gînduri verticale, cari dau *sens* existenței, un om poate fi dintr'o dată smuls din rostul său obișnuit, căpătînd alt unghiu de înțelegere a lumii. Ele pot schimba radical viața omului. Această calitate nu o au ideile cu cari lucrează știința. „Știința s'a imunizat metodic față de ispitele înaltului și adîncului. Această asceză orizontală e tăria și slăbiciunea ei".

Dacă n'ar duce mai departe aceste pe cît de subtile, pe atît de adînci distincțiuni, am putea spune că Lucian Blaga asimilează concepția pragmatistă despre rostul filosofiei. James ținuse aproape acelaș limbagiu expresiv. Distincțiunea este însă împinsă mai departe. Ideile verticale la Blaga, nu sunt circumscrise la „vitalitate", nu sunt în dependență directă de viața umană. „Verticalitatea aparține

ideilor, ca viziuni". Blaga se gîndește, cînd spune aceasta, la gînditorii „viziunilor ontice", viziuni de factură foarte abstractă și devitalizată. Aceste viziuni ontice pot da un sens de transfigurare, de potențare sau de negare vieții.

Aceiași ireductibilă originalitate o păstrează metafizica față de știință, și sub aspectul antropologic. Din cauza vremelniciei isbînzilor sale, metafizica posede „contactul, și înviorător, și tragic, cu fatalitatea creatoare a omului". Pe măsură ce se apropie de scopul său, știința se depărtează de acest învăluit de mister destin creator al omului.

Dimpotrivă, metafizica antrenează acest destin pe măsură ce înaintează, integrîndu-se în el, și găsindu-și astfel ultima justificare. Orice faptă omenească, dela cea mai simplă la cea mai complicat-ramificată, presupune o metafizică, și este expresie a ei. Știința nu cunoaște această „fecundă corespondență cu destinul creator al omului". Știință și metafizică se orientează și merg în direcții divergente: una în suprafață sau orizontal, alta în adîncime sau în sens vertical. Știința nu păstrează intim și permanent contact cu puterile demiurgice ale omului. „Dacă omul are însă și o altă menire decît aceea de satelit al propriei sale umbre", menire care constă în a creia, știința nu va putea înlocui niciodată metafizica. „Metafizica e demiurgic întemeiată în ființa omului, ea va avea deci și un rost demiurgic". Această disciplină, cum închee cu un bergsonian avînt Blaga, e legată de „destinul prin care viața e îndemnată să-și întreacă necontenit rodul de fiecare moment și în cele din urmă să se întreacă pe sine însăși".

Odată împlinite aceste introductive limpeziri asupra diagnozei diferențiale dintre metafizică și știință, cari amintesc în egală măsură de Bergson, marii tragici, și Heidegger, toți scutieri înflăcărați ai metafizicei, adînc incomodă disciplină a celor cu sufletul dincolo de orizontul biologic, cu rădăcinile întoarse „spre azurul în care nu pot respira decît stelele", — Lucian Blaga trece la despicarea *sensului metafizic al cunoașterii*.

In cronica viitoare îi vom urmări pas cu pas gîndurile de mare tensiune interioară.

N. TATU

ISTORIE LITERARĂ

GR. ALEXANDRESCU, TRADUCĂTOR AL LUI TASSO

Ierusalimul liberat n'a avut o soartă prea bună în literatura romînă. Tinerii poeți cari începeau să scrie pe la 1830 s'au simțit fără îndoială atrași către această poemă de esență

mai mult lirică, și inspirată de o romantică morbiditate. Astfel știm că la o virstă care trebue să fi fost destul de fragedă, Costache Negruzzi, cel care îl cita pe Metastasio în italienește și va fi cunoscut această limbă binișor, începuse să traducă pe Tasso, renunțînd însă destul de curînd la o muncă peste puterile lui [1].

De altfel, în această încercare de puteri nu aveau să isbutească nici oameni mai bine pregătiți și mai bine înzestrați poeticește decît tînărul începător moldovean. Ion Eliade Rădulescu, solemnul și confuzul cîntăreț al deltei biblicelor sfinte, avea să abandoneze ispita acestei traduceri, după zadarnice încercări pentru care ne stă mărturie al său *Curs întreg de poezie generală*. Cu mult mai tîrziu avea să se lase furat de farmecele octavei și Nicolae Ține, harnic și mediocru traducător de poezii franceze și italiene, traducerea lui, întrucîtva incoloră, dar îmbrăcată într'o haină poetică destul de decentă, nu e lipsită de merit, și nu se poate decît regreta că a fost întreruptă atît de curînd [2].

Gerusalemme liberata nu rămîne astfel să fie reprezentată în literatura noastră decît printr'o singură traducere integrală, aceia pe care o lucra și o publica Atanasie Picleanu, cam pe timpul silințelor lui Eliade [3]. E o traducere onestă, și nu fără oarecare meșteșugire; se vede însă dintr'însa că tălmăcitorul nu e un poet și povestea lipsită de ecoul anumitor sonorități, și de fierbințeala sentimentală a originalului, devine adeseori destul de puțin interesantă.

Împrejurările au vrut ca traducerea celui mai autentic poet dintre toți tălmăcitorii lui Tasso, să fie dintre toate cea mai puțin isbutită. De altfel traducerea lui Grigore Alexandrescu a rămas cu totul necunoscută pînă acum; deși publicată de mai bine de cincizeci de ani, ea a rămas îngropată în revista destul de obscură în care a apărut, și datorite tristei stări în care se găsește bibliografia literaturii romîne, biografii poetului n'au putut ține seamă de ea.

Se știe că, necontenit bolnav dela 1860 pînă la moarte, Grigore Alexandrescu a lucrat foarte puțin în acest răstimp al vieții; din partea cercetătorului ar fi poate mai prudent să recunoască numai că nu știe decît puține lucruri asupra activității lui în vremea aceasta. Ceiace se poate afirma cu

[1] I. Negruzzi, *Inceputurile literare ale lui C. Negruzzi*, p. 6; Cf. R. Ortiz, *Per la storia della Cultura Italiana in Romania*, p. 278-9.

[2] S'a publicat în *Revista Literară* XXIII (1902), p. 43—4, 53—4, 72—4.

[3] *Ierusalimul liberat*. Poemă epică în două volume. Traducție în proză precedată de o noticie exactă asupra vieței famosului ei autor Torcuato Tasso, adornată cu portretul său, și cu douăzeci gravure împărțite pe cînturi, de Atanasie N. Picleanu. București. Tipografia lui Iosef Kopainig, 1852.

toată siguranța, e că toate cele publicate de poet după 1860 alcătuesc partea cea mai slabă a operei lui. Versurile ocazionale scrise la proclamarea regatului sunt numai niște silințe vrednice de plîns; *Giștele bunului Dumnezeu*, publicată în 1868 în *Albina Pindului*, ca și *Lorelei, sau stînca Lorelei, frumoasă fermecătoare* și *Inmormîntarea poeziei*, apărute în *Romînul* din 1872, sunt niște fade traduceri, pe care poetul nici nu le înfățișează ca atare [4].

Din verbul poetic atît de puternic în cele dintîi alcătuiri și scăzînd vizibil cu mergerea vremii încă înainte de anul fatal al nebuniei, nimic nu mai rămîne în această mînă zăbovită în viață. Mintea odinioară atît de fecundă în idei, nu mai poate concepe nimic, și obosită de cugetare, nu mai încearcă vechiul meșteșug scriitoricesc decît pentru a copia și traduce. Cercetarea de aproape a acestei decrepitudini nu e cît de puțin reconfortantă; ea nu duce decît cel mult la o nouă alăturare cu Eminescu, al cărui destin îi e atît de apropiat, și la deplîngerea pustiirii acestui munte capabil de acum încolo numai de ridicule rezultate.

In aceste împrejurări se înțelege dela început care va fi prețul traducerii lui după *Ierusalimul liberat*. De altfel, după toate probabilitățile, Grigore Alexandrescu nu știa italienește, așa încît și în privința aceasta, tălmăcirea lui avea să-și adaoge o nouă scădere.

Ea e anunțată într'un număr din Iulie 1882 al puțin cunoscutei reviste *Cimpoiul*: „In numărul viitor vom începe publicarea frumoasei poeme a lui Torquato Tasso, *Ierusalimul liberat*, tradus de poetul Gr. Alexandrescu [5]). Obținută fără îndoială de redactorii acestei foi dela ginerele poetului, care i-a îngrijit tristele bătrînețe, traducerea a început să fie publicată într'adevăr, fiind precedată de o biografie a lui Torquato Tasso, lucrată după un text pe care nu l-am putut identifica [6]) Urmează poema propriu zisă, din care numai primele trei cînturi s'au publicat, în răstimpul dintre Iulie și Noembrie 1882 [7]); dacă poetul va mai fi scris ceva în afară de aceste trei cînturi, nu știm.

Tălmăcirea e făcută în proză, astfel alcătuită încît substanța fiecărei octave e închisă într'un paragraf. Redarea ideilor e în genere credincioasă, deși își îngădue unele libertăți pentru care nu Alexandrescu trebue făcut răspunzător, ci în-

[4] Din cele două din urmă, prima s'a reprodus în *Columna lui Traian* III (1872), p. 63, cealaltă în *Transacțiuni literare și științifice*, (1872), p. 24. Cf. E. Lovinescu, *Grigore Alexandrescu*, ed. III, București 1928, p. 71-2.

[5] *Cimpoiul*, I (1882) p. 205.

[6]) *Ibidem*, p. 212-3 și 229-30.

[7] *Ibidem*, p. 251-5 (cîntul I); p. 268-9, 283-4, 295-6 (cîntul II); p. 412-4, 537-8 (cîntul III).

termediarul de care s'a folosit. Intr'adevăr, poetul, incapabil de orice inițiativă personală, nu iese niciodată din cuvîntul textului pe care îl are în față, de aici unele expresiuni și intorsături de frază care lasă îndată să se ghicească intermediarul francez; astfel, în înfățișarea lui Goffredo: „Maestatea lucește pe fruntea sa, o nobilă elocință isbucnește în discursurile sale", și „cu o frunte senină, cu o privire lină și modestă el răspunde la dovezile iubirii lor și protestațiile supunerii lor". De altfel un original franțuzesc se întrevede mai limpede încă din faptul că eroii poartă încă numele pe care le purtau în limba aceasta: Goffredo e pentru Alexandrescu un Godefroi. Baldovin se numește Baudouin, Rinaldo e Renaud; în loc de Guglielmo el știe pe Guilom, după cum știe de Pay în loc de Poggio, și de Gaston în loc de Guasco, pînă și Sforza devine Sforce în traducerea lui.

Intermediarul de care s'a servit Alexandrescu e traducerea publicată nu cu mult înainte de Le Prince Le Brun [8]). Lucrul acesta se vede limpede din cele dintîi cuvinte, și o alăturare numai a primei octave în cele trei forme, e de ajuns pentru a o dovedi. Enunțarea subiectului sună astfel în originalul lui Tasso:

Canto l'armi pietose e 'l Capitano
Che 'l gran sepolcro liberò di Cristo;
Molto egli oprò col senno e con la mano;
Molto soffrì nel glorioso acquisto;
E invan l'Inferno a lui s'oppose, e invano
S'armò d'Asia e di Libia il popol misto;
Ché il Ciel gli diè favore, e sotto ai santi
Segni ridusse i suoi compagni erranti.

Ceiace se înfățișează astfel în traducerea franceză și cea romînească:

Je chante les pieux combats, et le guerrier qui délivra le tombeau de Jésus-Christ. De nombreux exploits signalèrent sa prudence et sa valeur, des travaux nombreux éprouvèrent sa patience dans cette glorieuse conquête. En vain l'Enfer se souleva contre lui; en vain s'armèrent contre lui les peuples réunis de l'Asie et de l'Afrique; le Ciel protégea ses efforts, et il ramena sous les saints étendards ses compagnons errants.

Cînt sfintele lupte, și pe răsboinicul care liberă mormîntul lui Isus Cristos. Numeroase izbînzi semnalară înțelepciunea și vitejia sa, lucrări numeroase încercară răbdarea sa în această falnică cucerire. In zadar Infernul se răsculă în contra sa, în zadar se înarmară în contra lui popoarele unite ale Asiei și ale Africei. Cerul ocroti silințele sale, și el readuse sub sfintele stindarde pe tovarășii săi rătăciți.

[8] *La Jérusalem délivrée*, poème du Tasse, traduit en français par Le Prince Le Brun, Paris, Firmin. Didot, 1874.

Din aceste cîteva rînduri se poate vedea și lipsa de interes literar a tălmăcirii lui Grigore Alexandrescu, ca și minimul de efort pe care îl cere o asemenea lucrare. Singurul interes pe care îl mai prezintă o traducere ca aceasta e de curiozitate, și poate prilejul pe care ea îl oferă, de a constata că un adevărat poet nu uită niciodată, nici chiar în carcera nebuniei pe care a îndurat-o acesta, să-și încerce, fie și cu atît de neînsemnat răsunet, vechiul său meșteșug.

AL. CIORANESCU

I S T O R I E

DIN ISTORICUL ȘCOALEI BRĂILENE

CAP. X

A DOUA ȘCOALA PUBLICA

1. Inceputul. — 2. Primii profesori. — 3. Local

Datorită sforțărilor lui Ion Penescu, nevoia de învățătură era tot mai simțită în orașul Brăila. Școala națională publică sporise mereu prin dragostea lui.

In 1846, cînd Penescu nu mai era, Nenovici a cerut să se închirieze încă un local de școală [1].

Sunt semne pentru începutul unei școale. Comitetul de inspecție, constatînd numărul mare de elevi la cl. I și a II. [2] a cerut Eforiei să aprobe ca un profesor de cl. I și a II elementară să funcționeze în vreun punct al orașului sau să se adauge un ajutor profesorului existent. Intreținerea acestui profesor sau ajutor să fie în grija municipalității. Eforia aprobă înființarea unei noi școale cu cl. I și a II, cu condiția ca Ministerul de Interne să cerceteze dacă Municipalitatea are fonduri. [3]

După aproape 10 ani de pregătire, a doua școală publică nu a început să funcționeze. In 1856 Aug. 4, încă nu exista această școală. [4]

La 4 Oct. 1856, s'a cerut din nou către Căimăcamul țării aprobarea. [5] Se pare că se iau unele măsuri. In Aprilie 1857, se află o publicație pentru un profesor de cl. I și II, care urmă să funcționeze în semestrul al doilea din 1856-1857. [6]

In 1857 Oct. 25, Ad-ția Brăilei face cunoscut Ministerului

[1] N. Iorga, Cei dintîiu ani, p. 25 și 97.
[2] Dos cit. 4023/854, p. 3.
[3] Ibid. p. 61.
[4] Dos. cit. 4023/854, p. 90.
[5] Dos. cit. 3807/857, p. 5.
[6] Ibid. p. 6 și 21.

de Interne că Municipalitatea a închiriat de 6 luni, casele bisericii Sf. Maria, din Str. Galaţi, pentru şcoala publică sucursală cu cl. I şi II. Eforia trebuia să ia măsuri să trimeată un profesor. [7] Primăria afirmă că s'a cumpărat acele case. [8]

Eforia numeşte profesor pe Matei Tomescu, fost custode la biblioteca Colegiului. [9]

S'au prezentat la şcoală la 7 Decembrie 1857 [10] In Iunie 1858 avea 60 elevi, din care 45 în cl. I şi 15 în cl. II. Urmau regulat în ambele clase numai 46. [11]

In 1860 Octombrie 19, biserica din curtea şcoalei a ars. [12] In 1861 Maiu 22, Matei Tomescu demisionează, fiind numit, împreună cu soţia sa, de către Epitropia Aşezămintelor Brincoveneşti, la Externatul Aşezămintelor din Brăila. Soţia sa era şi directoarea Externatului. [13] In locul lui Tomescu, la şcoala publică, este recomandat preotul Mihail Dichiofilax, fost protopop al oraşului. Ne avind concurs, Eforia nu-l numeşte. [14] Totuşi în 1863 Martie 22, M. Dichiofilax este profesor la această şcoală sucursală. [15]

CAP. XI

A TREIA ŞCOALA PUBLICA

1. Local. — 2. Profesori

S'a închiriat local pentru altă şcoală publică de băeţi, în suburbia Sf. Gheorghe. La 1 Noembrie 1865 s'a deschis şcoala cu institutorul C. P. Broşteanu. [16] După un an numărul şcolarilor crescuse. Broşteanu arată că nu se poate face două clase în aceiaş sală. Erau 70 elevi în cl. I şi 30 în cl II. Cere să fie numit la cl. I, Dumitru Ionescu.

Acesta se obligă să predea lecţii gratiut în anul 1866. [17] Dumitru Ionescu era seminarist dela Seminarul din Buzău. Terminase patru ani la Seminar. [18] Consiliul permanent ia act cu mulţumire de propunerea lui Dumitru Ionescu şi aprobă numirea. [19]

[7] Ibid. p. 119.
[8] Dos. cit. 442/863, p. 506 şi 506 verso.
[9] Dos. cit. 3807/857, p. 123.
[10] Dos. cit. 3807/857, p. 145.
[11] Ibid. p. 297 verso.
[12] Dos. cit. 290/860, p. 108.
[13] Ibid. p. 210.
[14] Ibid. p. 230, 232.
[15] Dos. cit. 442/863, p. 10.
[16] Dos. cit. 442/863, p. 438, 506 şi 506 verso.
[17] Ibid. p. 580.
[18] Ibid. p. 581.
[19] Dos. cit. 3807/857, p. 1.

CAP. XII

PRIMELE ŞCOALE DE FETE

1. Pregătiri. — 2. Cea dintâi şcoală. — 3. A doua şcoală — 4. Corp didactic

Intr'un raport din anul 1856, Decembrie 25, al Comitetului de inspecţie, asupra stării şcoalei publice din Brăila, se arată pentru prima dată nevoia înfiinţării unei şcoale publice pentru fetele sărmane. [20] Mai tîrziu s'a cerut Ministerului de Interne să dispună ca maghistratul oraşului să dea fondurile necesare pentru această şcoală. [21] Ministerul ia măsuri, însă deputăţia mercantilă declară că nu are fonduri. [22] Totuşi municipalitatea arată că există un legat al arhimandritului Horezeanu, lăsat cu scopul de a se intemeia o şcoală de fete din venitul unei case şi a şapte magazii. [23] Pregătirile şi stăruinţele ce au urmat n'au adus la nici un rezultat.

In 1861, Epitropia Aşezămintelor Brîncoveneşti întemeiază un externat al Aşezămintelor, sub direcţiunea soţiei lui Matei Tomescu, fost institutor la şcoala sucursală de băeţi. [24] In 1862 şcoala de fete a Aşezămintelor, este numită şcoala de fete, fostă Brîncovenească. Institutorul superior al şcoalei publice arată că la şcoala de fete se întrebuinţează abecedarul lui F. Aron. Că religia se preda practic, fără text, de două ori pe săptămînă, de la 10—12 dimineaţa, de un preot catihet, plătit cu lei 300 lunar. Avea şi un medic care vizita şcoala de două ori pe săptămînă, dela 8—12.

Profesorul primea 126 lei lunar. Lucrul în orele dela 2—5 sau 2—4 iarna. Sîmbăta după masă nu era şcoală. Erau în acest timp numai 55 eleve. Elevele luau masă în comun, avînd mîncare de acasă. Şcoala funcţiona în casa închiriată cu 100 galbeni pe an. Aveau o firmă de muşama cu inscripţia: „Şcoala gratuită de fete a Aşezămintelor Brîncoveneşti". Casa, proprietatea Epitropiei Bisericii Maica Domnului, aflată pe str. Galaţi, Mahalaua Galbenă, era mică şi neîncăpătoare. [25]

Directoarea şcoalei şi institutoare era S. Tomescu.
Institutor era Matei Tomescu.
Preot catihet era Cosma Moşescu.
Profesor de muzică era Matei Tomescu.
Doctor era E. Iorganopol. [26]

[20] Ibid. p. 7.
[21] Ibid. p. 21.
[22] Ibid. p. 21.
[23] Dos. cit. 290/860, p. 210.
[24] Dis. cit. 395/862, p. 8 şi Dos. 494/862, p. 4.
[25] Ibid. p. 9. Dos. 494/862, p. 1—3 şi Dos. 396/863, p. 1.
[26] Dos. cit. 494/862, p. 5.

Directoarea şi Institutoarea 600 lei pe lună
Institutorul 500 lei pe lună
Preotul 300 lei pe lună.
Muzica 126 lei pe lună.
Direcţiunea 80 lei pe lună.
Servitor 50 lei pe lună.
Cheltueli 50 lei pe lună.
Lemne 600 lei.
Chiria 3150 lei

In Decembrie 1862, este numit institutor Teodor Dobrescu, în locul lui Matei Tomescu care murise.[27] In 1863 funcţionează Ecaterina Crisoscoleo, în locul lui Dobrescu. Institutoarea cere să locuiască în şcoală, fiind ocupată toată ziua în interesul instrucţiunii şi educaţiei fetelor. După masă ar face lucrul.[28] Se prezintă la post abia la 23 Aprilie 1863.

La 11 Aprilie 1863, demisionează directoarea Tomescu. Se publică concurs.[29]

După moartea lui Matei Tomescu, cei numiţi nu s'au prezentat la post sau au venit prea tîrziu. In cele cîteva luni ce au trecut pînă la stabilirea unui institutor, postul a fost suplinit de preotul Moşescu. Acesta îşi cere salariul de suplinitor dela 19 Decembrie 1862.[30]

In urma concursului a fost numită directoare, Smaranda Ciculescu. La 18 Aprilie 1863, ceruse postul Maria Constantinescu.[31] Ch. Economu, fiind informată de numirea Smarandei Ciculescu, protestează şi cere să fie numită sora sa, Acriviţa Economu, care a eşit întîia la concurs, avînd note mai mari. Arată că notele Smarandei Ciculescu au fost îndreptate.[32] Punîndu-se la îndoială cunoştinţele sale, Smaranda Ciculescu dovedeşte cu atestat că posedă cunoştinţele lucrului de mînă şi că trăeşte chiar din lucru.[33] In tabloul cu rezultatul examenului se vede îndreptarea notelor la lucru.[34] Examinatoarele declară că la lucru i-a pus nota după examen.[35] S'a publicat al doilea concurs. Şi în urma acestui concurs este numită directoare, tot Smaranda Ciculescu. Ia postul în primire la 19 Iulie 1863.[36]

In 1865, Smaranda Ciculescu era încă directoare. I se adresează mulţumiri.[37] Şcoala funcţiona tot în casele bisericii

[27] Dos. cit. 510/863, p. 1.
[28] Ibid p. 4.
[29] Ibid. ps 18 şi Dos. cit. 396/863, p. 2.
[30] Dos. cit. 510/863. p. 25.
[31] Ibid. p. 56.
[32] Ibid. p. 57.
[33] Ibid. p. 60.
[34] Ibid. p. 66.
[35] Ibid. p. 126 şi 140. Dos. 863. p. 5.
[36] Dos. cit. 510/863, p. 155.
[37] Ibid. p. 212.

Maica Domnului.[38] In 1864/65 se constată că dragostea de învăţătură s'a întins şi că în cursul celor trei ani de funcţionare a şcoalei s'a ajuns la 300 cereri de inscriere. In localul şcoalei nu erau decît 150—160 locuri. Primăria propune o şcoală sucursală de fete. Se îngrijeşte de găsirea localului. Se aprobă ţinerea concursului chiar la Brăila. Este numită la această a doua şcoală de fete, Elisabeta Chiriac, în Noembrie 1864.

RADU I. PERIANU

AL. CIORĂNESCU, *Documente privitoare la domnia lui Mihail Radu (1658—1659), culese mai cu seamă din arhivele Veneţiei.*

Istoria literară e socotită de o seamă din tinerii noştri drept o ocupaţie futilă, preocupările lor îndreptîndu-se doar spre o estetică şi o ideologie literară fără suportul ştiinţific al cercetării, care cere străduinţă, organizare a muncii şi multă disciplină. In bună parte, acest desinteres pentru istoria literară se datoreşte şi unor anumite şcoli estetice sau filozofice, care de pe catedrele universitare răspîndesc dispreţul pentru munca onestă întru cunoaşterea trecutului nostru. Estetica nu se poate însă lipsi de literatura şi arta înaintaşilor, şi numai studiul întreg al manifestărilor artistice şi literare poate conduce la o deplină înţelegere şi apreciere a unei opere actuale.

Al. Ciorănescu este printre puţinii cercetători ai istoriei noastre literare, şi studiile sale, publicate în „Viaţa Romînească", în revista „Roma" sau „Revista Fundaţiilor Regale", dovedesc nu numai silinţa de a da la lumină lucruri necunoscute astăzi, ascunse în revistele şi gazetele de odinioară, dar şi însuşirea de a integra cercetările de literatură comparată în istoria completă a literaturii romîne, pe care o va scrie, poate, cineva, mai tîrziu.

In culegerea de documente pe care o prezintă acum, cercetarea s'a îndreptat către istoria raporturilor noastre cu Occidentul, la jumătatea secolului al şaptesprezecelea. *Raporturi politice*, despre a căror existenţă am avut pînă acum date vagi, tipărite în culegerea Hurmuzaki, sau în „Documentele istorice descoperite în arhivele Italiei", de către C. Esarcu.

[38] Ibid. p. 142. Dos. cit. 442/863, p. 506 şi verso.

Documentele privitoare la soliile valahe în Apus, ale lui Gabriel Thomassy și Grigore de la Chiprovaț, miscelaneele venețiene, precum și documentele interne din epoca lui Mihai Radu (culese din Arhivele Sibiului, apoi din actele găsite la Academia Romînă și în Arhivele Statului din București), vor alcătui materialul cel mai util pentru scrierea unei monografii a domnitorului muntean din secolul al șaptesprezecelea.

C. N. NEGOIȚA

LITERATURI STRAINE

PIETRO MIGNOSI: *Gioia d'Agave*, Catania, Studio editoriale moderno, 1934.

Dela *L'Azzalora* și *Perfetta Letizia* pînă la *Gioia d'Agave*, ultimul său roman, Pietro Mignosi, — reprezentant actual al regionalismului sicilian, — a arătat, în linia ascendentă a artei sale narative o transfigurare tematică de adîncire și de evadare în domenii pirandelliene mai conturate decît se putea întrevedea în romanele anterioare.

Dacă *L'Azzalora* și *Perfetta Letizia* aduceau în structura lor intimă un substrat evident de inspirație religioasă, — în intenții, franciscană aproape, — *Gioia d'Agave* gravitează în jurul unei spiritualități care este brodată pe tema imanenței Destinului.

Romanul gravitează în jurul dragostei vinovate, dar conștiente și înăbușite, cu nuanțe delicat hamsuniene, a lui Giacchi pentru Siribella, al cărei soț este plecat pe front, poate pentru a nu se mai întoarce.

Dacă sub raportul intențiilor tematice, fondul din *Gioia d'Agave* tinde către formula pirandelliană, fără îndoială sub acela al analizei proceselor sufletești, cel puțin a eroului principal, cumpăna introspecțiilor psihologice ale lui Mignoni înclină către arta de simfonie nordică a marelui Hamsun.

Rînd pe rînd trece prin fața noastră viziuni realiste, scene dramatice, descrieri dinamice ale ororilor apocaliptice ale răsboiului și pagini de rar avînt poetic.

Pasiunea lui Giacchi pentru Siribella, înfățișată la început, sub aspectul ei uman și firesc trece, în momentul săvîrșirii păcatului, prin situarea ei în atmosfera aceea de dramatism funebru, introdusă prin moartea unui om, în vecinătatea celor doi vinovați, — în cadrul Destinului necruțător, care va conduce de acum întreaga desfășurare a resurselor narative din romanul lui Pietro Mignosi.

In conștiința eroului principal poate din pricina acelei

„bontà" (bunătate) care îl face să exagereze importanța redusă a faptelor, își face loc remușcarea ca o manifestare a Justiției imanente pe care o simte și-o recunoaște, apăsînd asupra existenței sale, încă din ziua păcatului.

Sunt în ultimul roman al lui Mignosi pagini care, prin descrierea sbuciumului personagiilor, a melancoliei și ororilor răsboiului și prin adîncimea de analiză și de confundare spontană cu invidualitățile psihice ale eroilor săi, ne fac să subscriem cuvintele lui Papini ce definea astfel pe Mignosi ca narator: „un Verga più nervoso,più rapido e profondo". (Un Verga mai nervos, mai rapid, și mai adînc).

N'am putea totuși să omitem paginile de adevărată poezie, de contemplație lirică, de transfigurare poetică a tuturor fluctuațiilor sufletești ale personagiilor, care atmosferizează întreaga arhitectură, a romanului și subliniază cu isbutite efecte estetice momentele lirice, destul de abundente, introduse cu artă de bun povestitor, în fondul dinamic și sobru al romanului. Nu altfel decît printr'un firesc contact al artei poetului cu aceea a naratorului ne-am putea explica predilecția autorului pentru „verde", epitet care — exteriorizat plastic pe coperta volumului — apare în cuprinsul cărții de peste douăzeci de ori („verde muffa", p. 270; „luce verde", p. 163; „verdi occhi", p. 166; „penombra verde", p. 167; „baleno verde", p. 205, etc).

Pietro Mignosi, pornit odată cu cele dintîi opere narative în căutarea sa, se regăsește — poet, gînditor și povestitor — în paginile acestui ultim roman, de o arhitectură amplă în care întrevedem, pe lingă însușirile de incontestabilă artă narativă, și un fond de mari resurse poetice.

C. H. NICULESCU

CĂRȚI

GHETTOUL — TERITORIU SPIRITUAL

Romanul pe care îl publică d. *Ury Benador* sub titlul *Ghetto veac XX*, deschide larg fereastra înțelegerii spre un mod de existență, în aparență exotic, în realitate uman, prea uman. S'a remarcat, cu surpriză de unii, cu prilejul unui roman anterior dedicat ghettoului bucureștean, că și între granițele lumii iudee oamenii suferă și plîng, se bucură și rîd — ca oamenii de aiurea. In asemenea măsură autorul acelui roman a urmărit în cele două volume ale sale să demonstreze epic teza aceasta — că suferința și bucuria devin universale și fără culoare diferențială și Calea Văcărești ar putea fi

oricînd schimbată cu un cartier mizer de la Hamburg sau
Paris, de la București sau Londra. Cît timp este ațintit asu-
pra biologicului exclusiv, romancierul nu poate da persona-
litate personagiilor sale. Biologicul e generalizant și nive-
lator. Deaceia Calea Văcărești văzută biologic trăește vege-
tal — și nu e judaică.

Fizionomia individuală se conturează din clipa în care
transcendem regiunea această pe ceață și urcăm cîteva trep-
te spre spiritualitate. E ceiace i-a succes d-lui Benador în ro-
manul d-sale. Rețeta e drept, nu-i a d-sale, ci aparține unor
precursori: *A. L. Zissu*, și *I. Ludo*, nuveliști de factură deose-
bită, stînd pe trepte diferite, frecventînd genuri disparate —
dar înrudiți printr'o optică asemănătoare.

D. Benador n'a descoperit, deci, în literatură romînă
ghettoul ca teritoriu spiritual, — dar e cel dintîi care l-a ex-
ploatat și realizat epic. Baruch Landau, eroul romanului,
depășește ghettoul material, pitoresc, la care au rămas scrii-
torii cu gust pentru decorativ și totuș fără înțelegere pentru
specific diferențial. Baruch Landau e evreu, fără să fie ne-
voie ca autorul să-l constrîngă la strîmbături lexicale sau la
ciudățenii vestimentare. Aici e miracolul artistic, pe care ni-l
servește d. Benador, pictor de culoare locală cu elemente uni-
versale.

Și tot astfel cum nu face concesiuni modei pitorescului,
d. Benador nu se lasă prins nici de romanul modern care se
desfășoară mai mult în verticalul psihologic. „Ghetto veac
XX", cuprinde atîta adîncime cît e necesară pentru funda-
ment. Domină, însă, evoluarea orizontală, în suprafață largă,
parcurgînd cele mai diverse parcele sociale ale ghettoului,
viața proletară a croitorul Mendel Landau, părintele lui Ba-
ruch Landau; casa burgheză a lui Miransky; bordeiul lui
Zalman în Hanul Bisericei; clubul socialist; întrunirea în si-
nagogă.

Și apoi personagiile nenumărate: Li Heoak și Iuliu Popp,
Mira Miranski și doctorul Strassberger, rabinul; Iakob Mi-
ranski și doctorul Bucu De Mayo — un furnicar agitat și to-
tuș atît de bine regisat, încît fiecare evoluiază dealungul
unui fir anedotic perfect ascendent. Ai impresia uneori că e
numai gesticulație în vid, dar observi imediat că orice gest
e o linie dintr'un contur psihologic. Altădată acțiunea se în-
trerupe brusc, pentruca-să i se intercaleze o biografie. Iată-l
bunăoară pe Strassberger urcînd spre tribuna sinagogală și
prezentat, în aparență spre paguba curentului epic, cu o di-
versiune biografică, — în realitate o sondă psihologică plim-
bată atît de adînc cît trebuie, fără a neglija o clipă aria întin-
să a acestui peisaj sufletesc. Portretul acesta dinamic se in-
tegrează acum fără dificultate trepidației întrunirii. Ceiace

pare o deficiență a narațiunei devine virtute epică și tranfor-
mă cea mai lucidă dorință de șicană critică în antren de lector
pasionat. Baruch Landau trăind pe granița cît o muchie de cu-
țit între cerebralitate și acțiune, frămîntat și timorat își pro-
iectează viața sufletească bogată și multicoloră pe ecranul
mărit de interesul nostru. Și dacă e adevărată constatarea
estetică deseori repetată că în contemplația artistică se reface
procesul creațiunii — nu e mai puțin adevărat că această re-
trăire e direct proporțională cu realizarea artistică a unei o-
pere de artă și cît de realizat esteticește e *Ghetto veac XX*,
putem măsura cu etalonul interesului cu care se devorează
paginile acestea de înaltă frecvență.

LIVIU TEODORU

LASCAR SEBASTIAN, *Oameni:* Editura „Adevărul". București, 1934.

In culegerea sa de foiletoane, intitulată „Vie littéraire",
Anatole France vorbea odinioară despre adevăratul iubitor
de cărți, pe care-l poți recunoaște și după felul cum mii-
nile lui primesc un volum. Dragostea, exteriorizată tactil, îm-
brățișează deopotrivă legătura în piele sau pînză; degetele
mîngîie literele aurii, se plimbă cucernice pe cele patru
muchii și nu îndrăsnesc, mai întîi, să deschidă cutia Pan-
dorei.

Un asemenea cult al cărții bănuim că a prezidat și la
alcătuirea acestei culegeri de portrete literare, pe care ne-o
înfățișează, recent, Lascar Sebastian.

Oamenii săi sunt personalități existente sau închipuite,
dar chiar aceia care au o viață reală, devin uneori legendari
prin caracterul eroic de care-i însuflețește autorul.

Catihetul Titivillus, simpatic, deși uneori prea livresc,
conduce pe învățăceii săi în vasta blibliotecă a lumii, de un-
de scoate elemente pentru a întruchipa partretele lui Eu-
gène Lambal, genialul pictor boem din Montmartre de acum
cîțiva ani; al Don Quijote-lui ortodox, pe nume Gala Ga-
laction; al romancierului umilelor genii ale burgheziei,
Georges Duhamel; al hidalgo-ului spiritual al Spaniei, Don
Miguel de Unamuno Y Jugo; sau portretele lui Bernard
Shaw, Alfredo Panzini, „prefectul epicureu", Buonaccorso
Frescobaldi, cel care alcătuia neobosit, neîntrecutele sale
„piccole rime d'amore", acum cinci secole...

Această preumblare printre cărți, oameni și veacuri,
este pusă sub oblăduirea învățăturii cronicarului moldovan,
Miron Costin, care-și însemna învățătura sa, în acest chip:...
„pe lîngă alte trebi, să aibi vreme și cu cetitul cărților a face

iscusită zăbavă; că nu este alta și mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului zăbavă, decît cetitul cărților".

Cartea lui Lascar Sebastian este astfel și o slăvire a acelei „nebunii eroice", cum numea Giordano Bruno preocuparea ce este în afară de viața practică preferată de mulțime. O laudă adusă cărții, la un banchet spiritual unde se string cele mai diverse personalități ale culturii, din toate timpurile.

C. N. NEGOIȚA

■

CRONICA ȘTIINȚIFICA

VACCINAREA PREVENTIVĂ IN TUBERCULOZĂ

Ellen Key, marea scriitoare suedeză prorocea că veacul al douăzecilea va fi veacul copilului. Grija pe care printr'un simț din ce în ce mai desvoltat al dragostei de copiii lor ar arăta-o părinții și mai cu deosebire putința de a-i crește cît mai bine, după cele mai bune regule de igienă făceau ca această proorocire să apară realizabilă.

Ellen Key vestea epoca de aur pentru copil, în anii dinainte de război, cînd orizontul social se arăta luminos și zările unor raporturi mai armonioase în relațiile dintre oameni se întrevedeau apropiate. De atunci însă, în vălmășagul unor situații în care dezorientarea în așezările economice e atît de mare, copilul se împărtășește și el de instabilitatea generală. Tîrît în sbuciumul care e caracteristica epocei noastre, el crește în continue frămîntări. Cel puțin însă, dacă nu poate fi ținut departe de tumultul și agitațiile în care toți se sbat, resfringîndu-se și asupra lui, avem datoria să-l păzim de boale, deoarece acestea și dacă nu-l omoară, cum se întîmplă destul de des apasă asupra vieții lui întregi. Stînjenit, să se desvolte normal e impiedicat să devină ceiace ar putea să ajungă prin atîtea virtualități care există în el pentru realizări uneori superioare în evoluția lui fizică și morală.

Dintre toate boalele este una care mai mult decît toate celelalte crează o continuă amenințare asupra soartei lui ulterioare.

Boala aceasta e tuberculoza.

E stabilit astăzi că așa cum a spus figurat dar foarte exact Behring, tuberculoza adultului e de cele mai multe ori ultimul acord, deseori tragic dintr'un cîntec intonat la leagănul copilului. Dacă am impiedica contaminarea copilului, am înlătura în mare parte — sunt totuș cazuri în care boala, începe mai tîrziu — și tuberculoza adultului. Forma pe care tuberculoza o va lua mai tîrziu e determinată de felul cum s'a produs prima infecție. Cînd e massivă și frecvent repetată omoară repede, dacă se produce mai cu deosebire în primul an al vieții. La această epocă, infecția de tuberculoză e echivalentă cu o sentință de moarte. In cazul unei infecții ce nu e prea intensă și nu se repetă prea des, organismul avînd timp să se obișnuiască cu ea rezultă o stare de apărare, de imuni-

tate, așa incit ulterior reinfecțiile nu mai provoacă forme grave de boală. Totul trebue deci să fie pus în joc, că și dacă molipsirea nu poate fi oprită, ea să se producă cît mai tîrziu.

Noțiunile acestea au o importanță capitală pentru măsurile ce trebue să fie luate în lupta contra boalei. Soarta unui individ contaminat cu bacilul de tuberculoză se decide dela modul cum s'a produs prima infecție. Cum în condițiile actuale de trai, prin interdependența creată între clasele sociale, ceiace face ca toți, bogați și săraci să treacă prin aceleași riscuri, nimeni aproape pînă la vîrsta adultă nu scapă molipsirii și reacțiile pozitive la tuberculină sunt doveditoare în această privință, considerațiile asupra modalității contaminării se referă la generalitatea populații unei țări.

Toate sforțările de combatere a tuberculozei trebue să se îndrepte, în primul rînd în focarele de boală unde se află în jurul unui tuberculos cu leziuni mari deschise copii mici. Dacă bolnavul nu poate fi izolat ca să fie căutat, și la noi cu numărul derizoriu de mic de paturi în sanatorii și spitale, asistența tuberculoșilor e actualmente forțat foarte redusă, e nevoie să se despartă copiii de părinții lor cînd sunt tuberculoși. In alte țări o întreagă organizare există în această privință.

Grancher în Franța, luînd drept lozincă apelul lui Pasteur „sauvons la graine", să salvăm pe cei tineri a instituit opera care-i poartă numele, pentru îndepărtarea copiilor din-tr'un mediu de tuberculoși.

E ceiace se făcuse de mult, cînd în grajduri, unde se aflau vaci tuberculoase, vițeii erau ținuți departe de ele. Crescătorii, pentru foloase economice, ca să nu piardă animalele din cirezile lor au luat aceste precauții, care permiteau ca vițeii astfel izolați să se desvolte normal ca și cei născuți din vaci sănătoase. Pentru oameni, viața e mai puțin prețuită. Calmette a socotit-o la 25 mii franci de individ adult, — Italienii, cu ridicarea valorilor, pentru tot felul de materiale și prin urmare și pentru cel uman, în orgoliul lor național o evaluează la 45 mii lire — dar cum nu e cotată la bursă, valoarea ei nu e negociabilă, așa în cît e puțin apreciată.

Se continuă de aceia să se practice un adevărat masacru al inocenților ca în vremurile biblice. In ceiace privește tuberculoza, copiii din preajma bolnavilor mor în proporții înfiorătoare, pînă la 80 la sută din ei în primul an al vieții, după unele statistice riguros întocmite.

Cînd bolnavii nu pot fi izolați ca să nu mai fie în contact cu copiii, separarea acestora de ei permite să se întreprindă o mare acțiune salvatoare. E ceia ce s'a realizat aiurea. Separarea se face acum imediat după naștere. In măsura în care a fost realizată, și sunt mii de copii astfel asistați,

rezultatele sunt excelente. Copiii aceștia, cum dovedesc statisticele făcute cu toată grija rămîn sănătoși. Se îndeplinește astfel o mare acțiune preventivă.

In problema combaterii tuberculozei, pînă ce vom ajunge la un tratament specific — e încă piatra filozofală pe care cercetătorii din toate laboratoarele lumii o caută cu pasiune, fără s-o găsească pînă acum, așa incit tot ce se anunță cu surle și trompete din cînd în cînd în această privință e operă de naivi sau de șarlatani — trebue să nu lăsăm ca infecția să se produc massiv la o epocă a vieții — în primii patru ani ai copilăriei — cînd ea e foarte gravă.

Nu suntem însă stăpîni, ori cîte măsuri de igienă și profilaxie am reuși să punem în practică, și nu e cazul la noi, pe toate circumstanțele vieții indivizilor cînd sunt bolnavi. Nu putem de aceia să le conducem în așa fel, ca ei să înceteze să fie un isvor de molipsire pentru cei cu care conviețuiesc. Ceiace trebue să urmărim e să întărim rezistența organismului la cei încă sănătoși ca să se împotrivească cu succes să fie molipsiți.

A fost o mare cucerire a biologiei, cînd Calmette și Guérin au dovedit că au găsit un vaccin care poate conferi organismului putința să se apere contra atacurilor bacililor de tuberculoză. Ei au plecat dela observația, că în mod spontan, organismul își creiază o stare de imunitate deoarece deși toți sau aproape toți adulții sunt contaminați, numai unul la sută din ei au manifestări evidente de boală. Concluzia logică era de a provoca artificial aceste reacții, dozîndu-le însă, în așa fel ca să nu fie dăunătoare dar suficiente totuși ca să producă reacțiile de apărare. Incercări se făcuseră și înainte. Din ele rezulta că numai cu bacili vii care rămîn constant în organism, creînd un depozit care stimulează producerea de substanțe vaccinante, imunitatea apare. Greutatea era de a găsi, de a ajunge la o rassă de bacili, asemănători cu cei ce dau boala, atenuați însă, ca să nu mai fie toxici dar păstrîndu-și proprietatea de a provoca producerea de ceiace se cheamă anticorpi, substanțe care reprezintă un antidot capabil să neutralizeze la un eventual atac al bacililor virulenți, efectele lor.

Pentru a obține acest rezultat a fost nevoe de o muncă migăloasă dusă cu o răbdare și cu o tenacitate pe care nimic să nu le descurajeze. Bacilii dela care s'a plecat sunt bacili de origină bovină, progresiv atenuați prin culturi succesive pe cartofi glicerinați îmbibați cu bilă de bou. A fost necesar un timp de 13 ani — culturile pe mediul special se fac la fiecare 25 de zile — și un număr de 230 treceri succesive pentru ca bacilul primitiv să fie dus la o stare de atenuare definitiv fixată. Experiențele făcute pe animale de laborator, cobai

sau iepuri au arătat că bacilii aceştia erau perfect toleraţi de organism. Infecţiunea este cu totul inofensivă, fără nici o tendinţă de a se extinde. Resorpţia bacililor şi a produselor inflamatorii e totală cu o restituţie integrală a ţăsuturilor inoculate. Starea generală nu e cu nimic turburată. Infecţiunea nu e niciodată reinoculabilă în serie, de la animal la animal, contrariu de ceiace se observă în infecţiunea de tuberculoză virulentă. Animalele devin imune. După ce metoda a ieşit din faza cercetărilor de laborator, eficacitatea ei a fost supusă unui control experimental executat în stil mare asupra bovideelor şi maimuţelor antropoide. Pentru bovidee proba a fost făcută la Lille şi a durat trei ani. In acelaş grajd, pe două rînduri paralele erau aşezate vaci tuberculoase pe de o parte şi pe altul, alternativ animale încă sănătoase, unele imunizate cu vaccin şi altele martore neimunizate. Rezultatul a fost, după acest interval de timp, că toate vacile prealabil tuberculoase muriseră şi dintre martorele neimunizate toate se tuberculizaseră şi o bună parte muriseră. In contrast cu acestea, toate cele vaccinate erau într'o stare înfloritoare.

O experienţă identică, realizată în aceleaşi condiţiuni şi cu rezultate tot atît de favorabile a fost întreprinsă asupra cimpanzeelor — maimuţe antropoide — la Kindia, în Guiana franceză.

Numai cînd un mănunchi de dovezi, experimental în laborator şi pe bovidee şi maimuţe a fost adunat şi a rezultat din analiza lor că bacilii din vaccin erau inofensivi dar că prin ei, după ce au fost inoculaţi se obţine o imunitate solidă, Calmette a încercat metoda şi la om.

E o pildă de un admirabil scrupul de conştiinţă şi de mult spirit ştiinţific, în modul de a proceda. Deosebirea e mare faţă de descoperitorii improvizaţi, care anunţă brusc că deţin tratamente suverane pentru a lecui tuberculoza, unii din ei ducînd lipsa de scrupule pînă acolo încît declară că nici formele cît de înaintate de boală nu rezistă metodei lor miraculoase. Ca în toate boalele greu curabile, e cazul tuberculozei, dacă leziunile au fost lăsate să evolueze, cum se agravează şi orice terapeutică devine problematică, făcătorii de minuni apar destul de des. Publicul trebue să se ferească să nu fie indus în eroare. Tentativele de exploatare a credulităţii lui sunt dăunătoare şi pentru sănătatea, cîtă a mai rămas a bolnavilor care-şi pierd timpul inutil, cînd tratamente serioase ar fi putut încă să lie fie de folos şi pentru punga lor, cu atit mai mult că tuberculoza e de cele mai multe ori boala celor săraci care se sbat în mari lipsuri. Dacă la început boala bine îngrijită se vindecă relativ uşor, cînd e înaintată, tratamentul este anevoios şi rezultatele deseori nule. E de aceia cu mult preferabil de a o preveni. Vaccinul Calmette e un excelent mijloc în acest scop. Primele vaccinări s'au făcut la copii, la Paris, între anii 1921-1924. După publicarea rezultatelor obţinute care evidenţiau marele foloase ale vaccinului, metoda s'a răspîndit foarte repede. Actualmente, în Franţa şi coloniile ei, numărul vaccinaţilor a depăşit un milion.

Acum cînd au trecut zece ani dela întrebuinţarea vaccinului la oameni, putem privi în perspectiva timpului, cu o documentaţie deja foarte bogată realizările la care s'a ajuns. Scăderea mortalităţii la copiii vaccinaţi chiar cînd trăiesc în contact cu părinţii lor atinşi de tuberculoză deschisă este considerabilă. Pe cînd la cei nevaccinaţi, ea variază în Franţa la copiii sub un an între 36 şi 24 la sută, la vaccinaţi nu depăşeşte doi la sută, chiar dacă aceşti copii n'au fost îndepărtaţi de contactul mamei sau tatălui atinşi de tuberculoză deschisă. Ea tinde spre zero la copiii vaccinaţi şi izolaţi imediat după naştere. Statisticele care se dau pentru Belgia, Grecia, Germania, Canada, Spania, unele oraşe din Rusia sunt egal de favorabile. In ceiace ne priveşte avem un material foarte important de observaţii culese la peste 200 mii de copii care au beneficiat de această metodă, de cînd am introdus-o, în 1926. Numai în Bucureşti pînă acum sunt 48 mii copii vaccinaţi. Un om de mare inimă şi inteligenţă, profesorul Cantacuzino şi-a legat definitiv numele de aplicarea vaccinului în ţara noastră. Cu o tenacitate isvorită dintr'o adîncă convingere, el a impus această metodă. Mare pasteurian, el care urmărea şi participa la lucrările institutului din Paris şi asistase la geneza metodei, cercetîndu-i rezultatele a devenit un fervent partizan al ei. Igienist de vastă pătrundere, privind problemele de epidemiologie sub latura lor biologică şi socială, el avea o largă înţelegere a lor, aducînd şi un adînc simţ de compătimire pentru atîtea nenorociri provocate de boală şi îşi da seama, că mai cu deosebire la noi, unde izolarea bolnavilor se loveşte de piedici enorme din cauza numărului extrem de redus de paturi în instituţii de cură, vaccinarea preventivă, dacă am reuşi să o extindem cît de mult e o măsură capitală de combatere. După statisticele noastre, într'un mediu de tuberculoşi, la copiii trăind în contact cu părinţii lor bolnavi, la 3.000 dintre ei, mortalitatea de tuberculoză variază între zero şi 3,8%, pe cînd la cei nevaccinaţi e de cel puţin 25 la sută Sunt încă oarecari nesuccese, dar mici şi ele sunt datorite faptului că metoda nu e totdeauna conştiincios aplicată şi imposibilităţii de a păstra precauţii de izolare în perioada pînă cînd imunitatea se stabileşte. Modul de întrebuinţare al vaccinului e din cele mai simple, aşa încît metoda ar putea fi pusă în practică cu multă regularitate. Se dau noului născut a 5-a, a 7-a şi a 9-a zi după naştere trei doze, în

cantități foarte mici, fiecare de un centigram de bacili vii într'o linguriță cu citeva picături de lapte. Nici o reacție febrilă și nici un neajuns nu se observă în urmă. După un interval de 25 zile, imunitatea e dobindită. Intervalul acesta constitue o perioadă critică. Cind va exista o organizare sistematică a măsurilor de profilaxie, va trebui să izolăm copilul atit cit perioada aceasta durează. Chiar însă fără aceste precauții, greu de păstrat, în situația actuală, rezultatele rămin totuși excelente. Imunitatea obținută trebue întreținută. O singură vaccinare nefiind suficientă, ea se repetă la virsta de un an jumătate și o a treia se face între 3-4 ani. E inutil de a o repeta mai tirziu, din observațiile pină acum făcute, dar rămine ca ele să fie definitiv confirmate după o perioadă mai lungă de timp. Cind copiii vaccinați vor trece în virsta adultă, de oarece imunitatea e întreținută prin micile infecții ulterioare accidentale sunt toate probabilitățile că se va menține. Vaccinul e pus la dispoziție de institutul de seruri și vaccinuri Cantacuzino și se procură foarte ușor prin autoritățile sanitare locale. Actualmente pe fiecare săptămină, institutul de seruri și vaccinuri din București distribue 36-38 litri de vaccin, cel din Iași 5 litri, ceiace reprezintă o muncă foarte grea pentru obținerea lui și dovedește răspîndirea metodei. Cu aceste doze destul de mari de vaccin, numărul orașelor în care se face vaccinarea e acum de 74. In șase județe, ea e generalizată la toate comunele și în 15 aproape la toate. Sunt orașe (Pitești, Tîrgoviște) în care 90% din copiii noui născuți sunt vaccinați și în general, în orașele unde s'a adoptat vaccinarea, 65% din numărul total al nouilor născuți sunt imunizați.

Vaccinul nu are numai o acțiune specifică ci și una de stimulare a nutriției. La cei vaccinați, și mortalitatea prin tuberculoză, dar și mortalitatea generală e mult mai scăzută decît la cei nevaccinați. Mortalitatea generală infantilă dela naștere la un an, care variază la noi, la cei nevaccinați între 15-25% scoboară la copiii vaccinați între 4-11 la sută. Beneficiul rezistenței nu numai față de tuberculoză, dar și contra celorlalte boale, după întrebuințarea vaccinului e foarte apreciabilă, pînă la sfîrșitul celui de al treilea an al copilăriei. Metoda își lărgește cîmpul de aplicare, bacilii fiind absorbiți pe cale intestinală și mai tîrziu decît în primele zile după naștere. Calmette a arătat că se pot vaccina efectiv contra tuberculozei copiii la vîrsta școlarității, adolescenții și chiar adulții dîndu-le vaccinul tot pe cale bucală. El cerea însă să se constate, prin proba pe piele cu tuberculină că nu sunt deja infectați. Pentru personalul din spitale și sanatorii cum s'a dovedit prin experiențele făcute la Oslo în Norvegia și repetate și în alte părți, vaccinul constitue un mijloc de apă-

rare efectiv contra boalei. La noi, vaccinarea adulților s'a făcut deja la 25 mii de soldați. Experiența e încă în curs, și pînă acum rezultatele sunt foarte încurajatoare. Vaccinarea după metoda Calmette nu se reduce deci numai la nouii născuți și poate fi tot atît de eficace în multe cazuri și la adulți. Mai mult decît atît, posibilități sunt întrevăzute, ca în unele cazuri — leziuni ale pielei de natură tuberculoasă mai cu deosebire — vaccinul să aibă și o întrebuințare terapeutică.

Vaccinarea și-a făcut probele eficacității sale. Ea are consacrarea unor observații care se extind acum, dacă le socotim în lumea întreagă la mai mult de două milioane de copii și a unei durate deja apreciabile prin care se constată că imunitatea e solidă. Obiecțiile care se aduc metodei nu rezistă la o discuție serioasă. Perfecta inocuitate, lipsa de orice acțiune vătămătoare a bacililor atenuați e stabilită.

Eroarea funestă de la Lubeck — s'au întrebuințat acolo culturi de bacili toxici umani — care a provocat dezorientare în spirite nu are nici o legătură cu aplicarea vaccinului. Insuccesele vaccinării al căror număr e foarte mic se pot explica: sunt sau cazuri de boale socotite ca tuberculoză dar de altă natură sau chiar cînd sunt de tuberculoză, contaminarea s'a produs, fie pentru că vaccinul n'a fost administrat cum trebue sau pentrucă într'un focar mare de boală, cei vaccinați n'au fost izolați în prima lună, pînă ce imunitatea se stabilește

E necesar, ca vaccinarea să fie aplicată la toți copiii, nu numai la cei din familiile de tuberculoși, deoarece de multe ori isvorul de molipsire e în afară de familie — după unele statistice în mai mult de jumătate din cazuri — și cum metoda e inofensivă, toți copiii trebue să beneficieze de avantagiile ei, ca să evite riscurile de contaminare.

Prin vaccinarea preventivă o mare măsură de apărare e pusă în practică în lupta contra tuberculozei. Rivna trebue să fie, să o extindem cît mai mult și să ajungem să o generalizăm. Liga contra tuberculozei ia ființă acum. In programul ei figurează dispoziția ca vaccinarea să se aplice cît de aproape și cît de mult. Pe de altă parte, cînd vom reuși prin instituții de asistență mai numeroase să izolăm, pentru a-l căuta, bolnavi socotiți pînă în timpul din urmă incurabili dar pe care prin nouile metode de tratament îi putem îndrepta și uneori vindeca, vom duce la realizări un program complect pentru stăvilirea boalei. Intrevedem astfel zările nu prea depărtate cînd pentru copii cel puțin — generația actuală a fost sortită pe toate terenurile să fie o generație de sacrificiu — vîrsta fericită pe care o proorocea Ellen Key să devină o realitate, în sensul că una din cele mai răspîndite și omoritoare dintre boale, care-i amenință atît de mult, să trea-

că în domeniul trecutului și să rămînă o tristă și tragică amintire.

Și de înființarea Ligii contra tuberculozei ca și de aplicarea vaccinului Calmette numele profesorului Cantacuzino e strîns legat. O ultimă dorință a lui, cerînd să îi se înlăture, la înmormîntare, cum se exprima, vanitățile deșarte ale doliului omenesc, a fost ca cei ce au ținut la el să-și dea obolul pentru societățile de combatere a tuberculozei. Printre cei ce au subscris, constatăm cu induioșare că au venit cu ofranda lor și copilași. Sumele nu sunt mari dar valoarea lor rămîne întreagă deoarece au fost date din adîncul inimei. Sunt probabil dintre ei și unii pe care vaccinul Calmette i-a sustras morții cum sunt și alții solidari cu marea suferință, așa cum o constatau în jurul lor provocată de boala pe care au aflat, că un mare om de inimă și de carte a arătat cum poate fi oprită să nu mai fie pustiitoare.

Scepticismul și îndoiala, provocînd buimăceala în spirite în care mulți de complac trebue lăsate deoparte, cînd e vorba de o metodă avînd toate garanțiile de deplină probitate științifică și a cărei eficacitate a fost dovedită, experimental și clinic cu date extrem de numeroase.

Cu convingerea pe care ne-o dau fapte bine stabilite, trebue să luptăm să răspîndim metoda de vaccinare cît mai mult. Cel puțin, dacă pînă acum — să nădăjduim că vom reuși prin Liga contra tuberculozei să schimbăm situația aceasta lamentabilă — am lăsat boala să se instaleze aproape neturburată printre adulți, într'o proporție înfricoșătoare, să pregătim generații viitoare care să fie la adăpost de atacurile ei.

E o datorie de elementară umanitate dela care nimeni nu trebue să se dea înlături.

Dr. S. IRIMESCU.

■

CRONICA PEDAGOGICA

TINERETUL RUS

Definiția educației ca o transmitere a zestrei culturale dela generațiile adulte către cele ce se ridică nu mai e valabilă și nu mai are nici un sens, pentru Ruși, astăzi. Pentru statul sovietic, educația nu mai este de asemenea nici școală înțelepciunii străbune — respect pentru tradiții, teama de țar și de Dumnezeu — ci școala curajului, a dorinții de innoire și a disprețului pentru tot ce se leagă de amintirea pravoslavnicilor așezări dinainte de 1917. Bătrînii cari erau obișnuiți să creadă că orice gînd de innoire este o inspirație necurată sunt arătați tinerilor ca niște nenorocite exemplare ale unui timp de cumplită ignoranță și apăsare.

Partidul comunist venit la cîrma statului a făcut chiar ceva mai mult. Statul creiat de el se îngrijește nu numai de educația în alt spirit a copiilor și tinerilor, dar și de reeducarea adulților. Iar lucrul acesta din urmă îl face cu ajutorul tinerilor. Revista franceză „La vie littéraire", închinind în 1931 unul din numerile sale Rusiei, a intitulat cum nu se poate mai plastic capitolul care se ocupă de învățămînt: „L'éducation en U. R. S. S. ou les poussins qui élèvent la poule"; iar Contesa Karoly, care a vizitat Rusia în 1930, ne vorbește de o placardă, foarte des întîlnită în grădinile de copii, pe care stă scris: „Mamă, poți să ne lași să ne jucăm aci în liniște, iar tu du-te de-ți lichidează mai de grabă analfabetismul".

Copiii sunt așa dar educatorii, părinții educații. In ce privește propria lor educație, aceasta și-o fac prin ei înșiși, supravegheați de departe de organizația partidului prin instituțiile sale speciale.

Sunt trei feluri de instituții sau societăți tinerești oficiale, care au ca scop formarea tineretului rus în spirit comunist: copiii lui Octombrie, pionierii și Komsomolii. Primele două au un caracter pur educativ. Komsomolii însă au și un rol politic foarte important, ei formînd avangarda partidului și sprijinul cel mai însemnat în lupta de prefacere a statului și a societății rusești.

Copiii lui Octombrie au între 7 și 9 ani și sunt de regulă fiii și fiicele membrilor partidului. Au fost numiți așa pentrucă societatea a luat ființă cu fiii revoluționarilor din Octombrie 1917, care, neputîndu-se ocupa de ei, i-a lăsat în seama statului. In 1932 ei numărau șase milioane.

Copiii lui Octombrie duc o viaţă plăcută de joc şi de libertate. Trăesc viaţă comună sub supravegherea unei tinere fete, care n'are voe nici să-i pedepsească nici să se arate prea ataşaţi de unii dintre ei. Ea trebue să teracă aproape neobservată printre ei.

Iniţierea la comunism li se face prin aceea că dela această vîrstă chiar sunt desobişnuiţi de a fi serviţi de alţii, lucrează în comun şi se veselesc în comun. Ei ştiu foarte bine că locuinţa care-i adăposteşte e a lor, dar mai sunt învăţaţi că ea nu aparţine nimănui în parte, după cum nu le aparţine nimic. Ei se joacă şi lucrează laolaltă dar nici o jucărie şi nici un instrument nu aparţine vreunuia din ei în proprietate personală.

In sfîrşit viaţa de familie şi sentimentele legate de ea le sunt necunoscute. In timp ce ei îşi fac educaţia autonom, părinţii lor sunt ocupaţi aiurea în slujba statului, neavînd timp să se ocupe de ei. Abia dacă au timp să vină din cînd în cînd să-i vadă şi să-i îmbrăţişeze în fugă.

Societatea pionierilor continuă opera începută de „copii lui Octombrie". Ea înglobează copii şi tineri între 9—16 ani. Negreşit numai pe cei ce se înscriu şi sunt admişi, pentrucă nu orice copil poate s'o facă.

Societatea „pionerilor" poate fi asemănată pînă la un punct cu aceea a cercetaşilor din ţările capitaliste. Deosebirea dintre ele stă în conţinutul programului de activitate — şi încă nu în întregimea lu. Tînărul cercetaş burghez învaţă şi jură să-şi facă datoria faţă de familie, de ţară, de biserică şi legile lor; „pionierul" comunist le consideră pe toate acestea ca prejudecăţi. El deprinde traiul colectiv, lupta de clasă, cultul muncii şi al tehnicei, atitudinea de ostilitate împotriva oricărei confesiuni religioase.

Metodele însă se aseamănă. Pedagogul proletar Edwin Hoerlé este chiar de părere că, prin cercetăşie, burghezia face operă revoluţionară în sens socialist. Comporîndu-le cu pedagogia burgheză revoluţionară, zice el, metodele educaţiei cercetăşeşti sunt revoluţionare. Ele răstoarnă toată practica educativă a burgheziei. Dacă pînă în prezent în educaţia burgheză copilul n'a fost decît obiectul educaţiei, el devine în acelaş timp şi obiect şi subiect. Colectivitatea copiilor, copilul organizat, devin factori pozitivi ai practicei educative. Dacă pînă acum educaţia (şcoli primare, învăţămînt de meserie, cazarmă) făcea pe copil şi pe tineri pasivi (a învăţa fiind snonim cu a asimila şi a asculta), dimpotrivă noua educaţie scutistă (cercetăşia) face pe copil activ, — a învăţa înseamnă a „elabora în comun", a cuceri, a avea o activitate creatoare".

In 1932 Rusia avea 4.500.000 pionieri, cari duceau viaţa

în comun şi se conduceau singuri. Numărul s'a mărit probabil astăzi. Libertatea de care se bucură este libertatea grupului; individul suferă constrîngerea acestuia. Tutela adulţilor este invizibilă. Mai mult amestec în trebile lor au Komsomolii, pe care ei îi admiră şi îi ascultă ca pe nişte fraţi mai încercaţi şi mai desăvîrşiţi în viaţa cea nouă.

Un loc important în viaţa lor ocupă adunările în care se discută şi se fac planuri de viitor. Oricine poate cere aci cuvîntul; şi se discută cu foarte multă aprindere. O ideie despre ce se petrece în aceste adunări ne putem face din romanul lui N. Ogniev, „Costia Riabţev". Se discută de multe ori la întîmplare, dar de regulă există o ordine de zi, iar cînd chestiunea pusă în discuţie s'a clarificat se redactează un plan care se citeşte pentru aprobare. Obiceiul de a se alcătui planuri este aşa de răspîndit astăzi în Rusia încît adesea se merge pînă la absurd.

De cînd s'a pus de către stat în aplicare primul plan cincinal (piatiletka), Rusia toată are cultul planului crezînd în virtuţile lui miraculoase. Copiii, după cum vedem, sunt obişnuiţi să-l folosească de mici.

Două lucruri îi pasionează pe „pionieri" mai mult decît adunările: compunerea gazetei murale săptămînale în care îşi descarcă de obiceiu nevoia de critică şi „colţul lui Lenin", care pentru orice bolşevic înlocueşte altarul şi icoana.

Ceeace interesează însă mai mult decît toate acestea este opera socială a „pionierilor". Aceeaş contesă Karoly povesteşte un lucru care a minunat-o într'un sat. Pionierii de aci îşi puseseră în gînd să ducă o campanie energică împotriva murdăriei, lucru de care se achitau cu entuziasm şi neastîmpăr copilăresc.

Se împărţiau în grupuri, şi fiecare dintre ele purta scris pe steguleţul său: „noi căutăm locuinţa cea mai murdară". Casei găsită în stare de murdărie i se decerna ordinul unui parazit, făcînd astfel de rîs pe proprietarul ei. Din nou puii cari dau lecţii găinii; ceeace se poate face foarte bine sub oblăduirea şi încurajarea autorităţilor.

Un lucru care ar părea mai puţin natural la prima vedere este spiritul răsboinic care animă asociaţia „pionierilor", ca de altfel toată tinerimei rusă. Pentru că pentru ei nu există de cît o pace: pacea proleară, — în sensul în care în antichitate se vorbea de pacea romană. Aceasta este plasată însă undeva în viitor, cînd burghezia dinlăuntru şi dinafară va fi desfiinţată, cînd Kulakul — ţăranul înstărit şi retrograd — va fi şi el definitiv îngenunchiat. Unul din spectacolele cele mai interesante care isbeşte pe orice vizitator al aşa ziselor „parcuri de cultură", obişnuite în oraşele mari, este să vadă

angajate între copii diferite partide răsboinice, dintre care unii dintre beligeranți reprezintă pe proletar, să asiste la adevărate parade militare sau la trageri la țintă, la care ținta este un manechin reprezentînd un captalist, un kulac, un popă sau un ofițer alb. Se poate chiar spune că niciodată ca acum massa cea mare a tineretului rus n'a fost mai mult răsacolită de spiritul răsboinic. Imnul oficial al tineretului este și el o dovadă:

Să se aprindă nopțile albastre!
Noi suntem pionieri, fii de lucrători.
Vremea anilor luminoși se apropie!
Strigătul pionierului este: „fii gata"!

Cercetașul nostru spune „gata oricînd!" și el, adăogind că întrupează în gind și în dor speranța poporului. Pionierul rus este crescut prin organizația sa de partidul comunist din țara sa în mîndria că el întrupează speranța proletariatului din lumea întreagă.

— Acelaș lucru se poate spune despre Tineretul comunist — *Komsomolii*. Aceștia sunt și mai mult speranța Partidului și a Statului sovietic, pentrucă au și un rol dintre cele mai importante în politica militantă.

Asociația Komsomolilor a luat naștere în 1919, cînd s'a hotărît ca: a) organizația tineretului comunist să fie o organizație autonomă, b) Komsomolul să accepte programul și statutele partidului; c) comitetul central al Komsomolului să fie imediat supus comitetului central al partidului.

Pot face parte din Komsomol tinerii între 14 și 23 ani. După aceasta pot rămîne mai departe numai ca membrii de onoare.

Organizația lor se aseamănă cu aceea a partidului, avînd la bază celula (iaceika), deasupra căreea stă „conferința celulelor" dintr'un oraș sau circumscripție de sate, iar peste aceasta „congresul", care se ține anual.

Evenimentul cel mai important din istoria Komsomolilor a fost al treilea congres la care a vorbit Lenin despre „datoria membrului din Komsomol". Cuvintarea lui a fost pentru moment o mică decepție. Lenin spunea tinerilor, ca orice burghez cuminte, că datoria lor este: „a învăța, a învăța, a învăța", că pentru ei comunismul trebue să fie un ideal, o treaptă de ajungere, nu o stare de continuă agitație.

La început cuvintele lui Lenin au fost socotite ca o erezie care numai lui i se putea ierta. Mai tîrziu, cînd viața s'a mai așezat, tineretul și-a adus aminte de cuvintele lui. „Lenin mort, spune Klaus Menhert, în lucrarea lui asupra tineretului din Rusia, devenea pentru tineret un șef mai imperios decît

fusese pe cînd trăia. Nu-i discuție serioasă în care numele și operile sale să nu fie citate; toți tinerii au despre ele o cunoștință precisă". De unde la început numărul membrilor din Komsomol scădea pe zi ce trece, începînd din 1925 el a crescut din nou, ajungind astăzi la aproape 6.000.000.

Pînă în 1928 scopul asociației lor era destul de vag: să se pregătească pentru societatea viitoare comunistă. Activitatea lor se mărginea la discuții interminabile, la alcătuirea de planuri care mai de care mai utopice sau la studii ale înfăptuirilor și operilor celor adulți. Uneori, cîțva membrii se întovărășeau și alcătuiau o „comună", ducînd viață în comun, asemănătoare cu aceea din mînăstirile creștine.

Erau încercări naive și fără rezultat practic.

Dela decretarea planului cincinal, Komsomolul a căpătat un rost precis. Pentru realizarea lui, el își asumă sarcinile cele mai grele, mîndria lui fiind să facă parte din brigăzile de șoc, care se angajează în întreprinderile cele mai grele.

Entuziasmul quasi militar de care am văzut că este animată toată tinerimea rusă își găsește aci o întrebuințare dintre cele mai pline de consecințe bune. Cîmpul realizărilor din planul cincinal este socotit un vast cîmp de luptă. La tot pasul ai să auzi vorbindu-se de „bătălii" cîștigate sau pierdute, de „stat major", de „sector", „dezertori", iar articolele din gazete, mai ales din cele locale, au tonul comunicatelor oficiale din timp de răsboiu. Cuvîntul „front" este deasemenea la modă: front economic, front cultural, etc.

Antrenul ce se naște din emulație este cultivat și exploatat cu artă. Cei mai vrednici sunt distinși cu diferite decorații, ceeace le mărește și mai mult entuziasmul. Pentru cei leneși este rezervat ordinul „bun de nimic".

Timpul liber Komsomolii și-l petrec organizînd diferite întreceri sportive. Mulți dintre ei se înrolează în armată.

Una din urmările acestei vieți de luptă și întrecere a fost creearea unei ierarhii cu totul originale în sînul tineretului comunist. In lucrarea sa „Le Problème du Comunism", Berdiaeff își exprimă convingerea că de pe urma acestei vînturări de oameni și situații sociale care a fost revoluția rusească, se va aleeg în mod natural o aristocrație în sensul bun al cuvîntului: aceea care să guverneze efectiv și să ocrotească pe nevoiași. Vechiul regim s'a prăbușit după el, pentrucă clasa conducătoare nu mai era în adevăr „aristocrată" — cei buni.

După spusele celor ce au vizitat Rusia, o alegere a început să se facă acolo depe acum. O anumită categorie se desprinde din pătura proletară, care are oarecare asemănare cu aceea care în antichitate conducea Sparta. Ca și aceasta tineretul rus — Komsomolii în primul rând — se consideră mo-

bilizați în slujba statului. Au aceeaș atitudine aristocratică față de restul populației, simțindu-se unși pentru o mare operă și responsabili moralmente și cu viața lor de înfăptuirea ei.

Elita cea nouă se simte strîns legată de massă, dar nu e mai puțin elită. Pentru cei ce nu fac parte din clasa proletară, pentru burghezii decăzuți sau fiii de preoți, Komsomolul are un dispreț suveran. Există deasemenea un proletariat „ales", după cum există unul de rînd sau altul al „golanilor". Nimeni nu se mai gîndește astăzi că mentalitatea cea nouă nu mai este întru totul comunist-egalitară. Inșiși stăpînitorii o încurajează, împăcîndu-se probabil cu gîndul că, în definitiv, este o aristocrație a muncii, nu una parazitară.

In cea mai mare măsură tot ce s'a realizat în ultimii ani în Rusia se datorește tineretului, iar acesta datorește totul educației pe care a primit-o. Școala propriu zisă își are și ea partea ei; nu mai puțin însă și asociațiile acestea (copiii lui Octombrie, pionierii și Komsomolii), care, după cum am putut arăta au format cadrele vii ale statului sovietic.

Pentru noi, ceeace s'a petrecut în Rusia, ceeace se petrece de altfel și în alte părți, este un indiciu de ceeace se poate face dacă tineretul este înțeles și organizat potrivit înclinărilor lui.

De altfel, dacă observăm bine, tineretul din toate statele civilizate, indiferent de forma de guvernămînt a acestora, are trăsături comune: preferă sportul în locul poeziei, activitatea practică în locul divagațiilor teoretice, viața în societate în locul meditațiilor singuratice. Și mai presus de toate e dornic de viață. Ambițiile livrești și de savantlîc au trecut pe al doilea plan. Și lucrul e explicabil. S'a scris atît de mult și s'a descoperit și studiat în așa măsură, încît și știința și literatura au devenit aproape anonime. Nu mai interesează atît de mult autorul — și uneori chiar opera e indiferentă. Tineretul de azi vede acest lucru și nu mai are ambiția ajungerilor personale, ci în grup. Am putea chiar să nu mai vorbim de falimentul științii și al literaturii, ci de falimentul individualismului în știință și artă, — în sensul ambiției de a fi socotit un geniu. Știința doar se face și acum și tot așa și literatura.

Tinerii de azi sunt bucuroși să se simtă că lucrează unii alături de alții la o operă comună, și anonimatul nu-i mai sperie; după cum celebritatea n'o mai apreciază decît ca pe un trecător „succes", care mîne, în întrecerea veșnică, poate să treacă altuia.

Lucrurile acestea și altele trebuesc înțelese. Pedagogii cari cîrtesc împotriva tinerimii de azi se arată de două ori neînțelegători: odată pentrucă nu vor să-i cunoască aspirațiile; al doilea, pentrucă, ignorîndu-i strutura spirituală, o

lasă să se formeze singură, oarecum la întîmplare, cu devieri isvorite din impulsivitatea care o caracterizează, cu risipă mare și inutilă de energie.

Organizarea tineretului rus ne arată că înțeleasă, tinerimea poate fi pusă cu folos în slujba societății, pe care o servește cu rîvnă și elan. Aprecierea noastră subiectivă asupra tineretului rus, posteritatea nu va avea ce face cu ea. Rămîne fenomenul care nouă ne poate folosi ca un exemplu ca, după nevoile statului nostru și societății noastre, să putem ști și noi să deslănțuim energii, care altfel vor sta amorțite sau vor apuca pe cărări, fără voia noastră, greșite.

STANCIU STOIAN

COMEDIA DE SITUAŢII PSIHICE

De două săptămîni se reprezintă la Bucureşti o comedie americană intitulată „Intimităţi" (casa producătoare: Metro Goldwin, text: Noel Coward, actori: Montgommery, Norma Shearer, Reginald Denny, Una Merkel). Este exact subiectul piesei cu acelaş nume care a fost tradusă în mai toate limbile, inclusiv romînească. Filmul e jucat impecabil, aşa cum bunii actori americani ştiu să joace, şi este foarte amuzant. Dar nu asupra meritelor particulare ale acestui film vrem să ne oprim, ci asupra unui fenomen de Istorie a Artelor în legătură cu acest film.

Acum un an, Lubitsch făcea „Trouble in Paradise" (în romîneşte: „Contesa Lily"). Astă iarnă, tot el,ne dedea „Dezign for living" (în romîneşte: „Trei şi una"'. Primul film inaugura un gen nou. Cel de al doilea — artisticeşte încă şi mai bun decît cel precedent — aplica exact aceeaş formulă estetică. Genul era creat; nu mai rămînea decît să se lucreze înlăuntrul lui. Ceea ce tocmai s'a întîmplat cu filmul „Intimităţi", care e construit exact după modelul celorlalte două de care vorbeam, şi fără să mai fie nevoie ca autorul să fie Lubitsch.

Aşa dar, genul cel nou, creat de Lubitsch, a prin şi a început să prolifereze. Nimic mai interesant ca aceste apariţii de speţe nouă în fauna artelor frumoase, speţe care pot fi efemere sau trainice, efemere în ciuda bunei lor calităţi artistice, trainice în ciuda inferiorităţii lor estetice. Aşa, bunioară, genul lansat de Douglas Fairbanks, gen pe care l-aş putea numi romantism gimnastic sau acrobatism sentimental, — acest gen, după ce a strălucit cîtva timp (găsise chiar la un moment dat continuatori excelenţi, ca Bebe Daniels) — a dispărut. Alte speţe, ca bunioară comedia, vai, muzicală, opereta de cîntece, şi joc, şi fast, — a avut o viaţă mai lungă, ba chiar trăeşte şi azi spre otrăvirea bunului gust din cele cinci continente.

Nu putem şti dacă genul cel nou inaugurat de Lubitsch este destinat unei durate îndelungate. Tot ce putem spune este că e de o excelentă calitate, şi ce avem mai bun de făcut este să căutăm a-l defini.

In manualele pe poetică se disting trei soiuri de comedii. Comedia de caracter, comedia de moravuri şi comedia de situaţii. Cea dintîi e bazată pe psihologie. Evenimentele poveştii n'au importanţă. Sunt doar pretexte pentruca personalitatea eroilor să se manifeste; în comedia de caractere, faptele anecdotei sunt un cadru general şi convenţional, fără altă importanţă decît aceea de a da personagiilor ocazia să se „realizeze" pe sine, să-şi pună în funcţiune o anumită psihologie proprie. Iată de ce în comedii de caracter, ca Alcest sau Avarul, nu ne supănă de loc faptul că „sforăria" scenelor e naivă şi verosimilitatea anecdotică foarte aproximativă. Accentul fiind pus pe psihologie, desfăşurarea istorică a evenimentelor nu mai are nici-o însemnătate.

In aşa zisele „comedii de situaţie" avem exact contrariul. Acolo psihologia este, ea, simplistă, convenţională şi sumară. Toată atenţia e dată înlănţuirii faptelor, interferenţei de evenimente care se atrag şi resping, care se încalecă unele pe altele, se încurcă şi se descurcă, se complică şi apoi subit se limpezesc. Şi toată această ceasornicărie este condusă cu o grijă de matematician şi cu o preocupare exclusivă de verosimilitate istorică. Psihologia personajului nu joacă nici un rol. Tot centrul de gravitate al comediei stă în situaţiile istorice rezultate din încrucişarea şi amestecarea evenimentelor. Acestui gen aparţin multe din comediile lui Labiche, aproape tot teatrul francez din a doua jumătate a veacului trecut şi începutul secolului al douăzecilea, şi fără excepţie, toate vodevilurile şi piesele de bulevard parizian. Este un gen desigur amuzant şi mai ales foarte, foarte puţin interesant.

Dar — ni se va spune — cele două genuri mai sus schiţate nu pot ele fuziona împrumutîndu-şi calităţile şi neutralizîndu-şi reciproc cusururile? Credem că nu. Dacă o comedie de mare profunzime psihologică este în acelaş timp şi foarte bine construită din punctul de vedere al verosimilităţii anecdotice, — asta departe de a-i adăoga, mai degrabă îi scade din valoare. Arhitectura prea perfectă a unei piese este supărătoare, atunci cînd tema piesei este cutare sentiment profund sau subtil. Structura de orlogerie fixă a scenelor contrastează prin perfecţia ei cu tot ce are necesarmente vag şi impetuos „sufletescul" pe care vrem să-l sugerăm spectatorului. Acest sufletesc apare mult mai suplu într'un cadru anecdotic de genul Shakespeare sau Molière, cadru făcut din bucăţi care nu-s obligate a se lega între ele cu o coherenţă cauzală absolută. Cu alte cuvinte verosimilităţile psihologice a caracterelor nu-i convine o prea mare verosimilitate istorică a evenimentelor. Dovadă piesele lui Bernstein, care au şi oarecare psihologie — nu cine ştie ce, dar oricum mai consistentă ca în piesele de bulevard — şi

unde sforăria tehnică a înlănțuirii scenelor este de o precizie impecabilă. Ei bine, această perfecție de sforărie dăunează părții psihologice care apare ca oarecum încătușată în sîrmele unui univers de marionete. De ce romanul redă mai bine realitatea decît teatrul? Pentru bunul motiv că partea anecdotică este tratată cu o perfectă samavolnicie, astfel încît „sufletul" personagiilor să apară în toată plenitudinea spontaneității sale.

Așa dar o colaborare între cele două rețete artistice, între comedia de psihologie și comedia de situații este dificilă dacă nu chiar imposibilă.

Am reamintit toate acestea pentru ca să se înțeleagă mai bine originalitatea noului gen de comedie inventat de Lubitsch, și pe care am propune să-l numim: „comedia de situațiuni psihologice". După cum vedem, noul gen pare o combinație de psihologie și situație, deci un fel de amestecare colaborantă a celor două genuri precedent analizate. In fond nu-i o amestecare sau colaborare, ci o sinteză cu totul nouă.

In asemenea comedii, accentul e pus pe psihologie, dar nu pe psihologia individuală a cutărui personagiu, ci pe atmosfera psihică rezultată din colaborarea mai multor psihologii individuale, puse laolaltă și producînd o „situație mentală colectivă" bine determinată. Este o comedie de situații, dar de situații curat sufletești. Situațiile propriu zis istorice, exact ca și în purele comedii de caractere, nu au nicio importanță. Ba chiar este un fel de permanent „parti pris" din partea autorilor de a da evenimentelor un cadru intenționat irealist. In „Contesa Lily", ca și în „Trei și Una", ca și în „Intimități" faptele se petrec într'o lume fantezistă, unde istoria exterioară e doar pretext pentru ca personagiile să se realizeze sufletește. Dar, încă odată, această realizare nu este individuală, ci colectivă. Fiecare personaj intervine, cu psihologia lui, pentru a contribui la anumite atmosfere mentale, la anumite situațiuni psihologice totdeauna colective. Este ceva fermecător, plin de resurse artistice pentru viitor, și, în fauna genurilor de artă, un gen cu totul nou.

D. I. SUCHIANU

REVISTA REVISTELOR ROMÎNE

Revue de Transylvanie, Mai 1934. Intr'o vreme cînd publicațiile revizioniste, pornind dela Budapesta, clamează injustiția Trianonului în toate graiurile, falsificînd istoria și enografia, unei reviste, ca aceea pe care au inaugurat-o d-nii Silviu Dragomir și D. D. Roșca i se cuvin cele mai alese cuvinte de laudă.

Scrisă în limba franceză, se adresează „cititorilor din Occident, prezentîndu-le diversele aspecte ale vieții unei provincii importante a Romîniei nouă"...

„Revista noastră, — spune cuvîntul de introducere, — va oferi date precise asupra problemelor etnice ale Transilvaniei, și în deosebi asupra chestiunei minorităților. Vom studia raporturile acestora cu populația romnească; voim să arătăm cum această chestiune poate și trebue să fie rezolvată în chip logic, în cadrele Romîniei nouă".

Prima fascicolă a *Revistei Transilvaniei*, publică sub semnătura profesorului S. Dragomir, o lămurire asupra atitudinilor contradictorii din trecut și de astăzi ale contelui Bethlen, față de problema locuitorilor Ardealului. D-nii I. Lupaș, S. Manuilă, O. Ghibu, C. Petreanu și N. Drăganu semnează articole de istorie, artă și demografie.

■

Revista Critică, Ianuarie-Martie 1934. Este numele unei tipărituri hazlii, pe care o răspîndește profesorul universitar Giorge Pascu. Activitatea științifică a acestui om, ciudata și nejustificata sa scriere *(seria, Italica, știea...)*, precum și manifestarea bătăioasă în viață, poartă stigmatul ridicolului și reclamă o cenzură pentru stăvilirea ignoranței și a prostului gust.

In ospicii, ți se înfățișează cîteodată, de către un pensionar al lor, compoziții scrise pe bucăți de ziar, care nu diferă de materialul oferit de filologul ieșan in „Revista Critică". Iată un exemplar, din *seria* d-lui Giorge Pascu:

„Zidarul Traian Bratu mă înștiințează că posedă în adevăr o frumoasă colecție de mațe pestrițe, dar că nici nu se gîndește s-o expue la proiectata expoziție, deoarece el n'a expus niciodată nimic, nici chiar cînd... Ludmilla l-a apucat de cuvînt vehement".

■

Revista scriitoarelor și scriitorilor romîni, Martie-Aprilie 1934. Aduce un material frumos, sub semnătura mai cu seamă a unor tineri talentați. Trebue remarcată versiunea „Cîntării Cîntărilor", datorită compozitorului Marcel Bresliska, — din care sunt înfățișate cîteva fragmente de autentică savoare biblică.

■

Litere, 15 Mai 1934. Reproducem din însemnările critice ale acestei gazete literare, sfaturile pentru un debutant literar:

„Să calce adică cu amîndouă picioarele. Dacă ar călca într'un picior ar fi exact ca muzicantul într'o ureche. De fapt, a călca pe o hîrtie albă în două picioare nu înseamnează decît a fi de două ori (care se contrabalansează) într'o ureche. Nimeni nu înțelege bine acest lucru: dacă ar înțelege ar fi în defavoarea literaturii romînești".

In defavoarea autorului acestor rînduri este mai întîi o asemenea afirmație într'o ureche.

S T R Ă I N E

„Le Mois"

Cunoscuta publicaţie lunară, este o adevărată enciclopedie, care se adresează tuturor categoriilor de cititori. Nu este domeniu al culturii sau al oricărei activităţi omeneşti, care să nu fie înregistrat, comentat obiectiv şi lămurit tuturora. Această „sinteză a activităţii mondiale", cum se intitulează publicaţia franceză, alcătueşte, cu al patruzecilea tom (1 Aprilie—1 Mai 1934), o frumoasă arhivă a culturii vremii noastre.

Bine organizată, cu materialul repartizat clar pe diversele discipline ale culturii, revista *Le Mois* publică, în acest număr, articole semnate de *Franz von Papen* („Necesitatea unei noi politici"), *Valentin Dovgalevsky* („Politica economică a Sovietelor"), *J. B. Priestley* („Chestiunea sterilizării"), *Antonio Aniante* („Bătrineţea lui Gabriele D'Annunzio"), *Luigi Pernier* („Săpăturile din Creta"), *Sir Oliver Lodge* („De ce cred în supravieţuirea sufletului").

Interesante sunt, — prin noutatea chipului cum sunt prezentate diferite personalităţi literare, artistice sau politice, — biografiile pe care le aflăm regulat în această publicaţie.

Astfel este, acum, portretul ciudatului Maurice Utrillo, al lui Jean Cocteau, adolescentul perpetuu, sau acela al geometrului Gaston Julia, cel mai tînăr membru al Academiei de ştiinţe, ales de curind pentru fotoliul vacant prin moartea lui Paul Painlevé.

Redăm o parte din articolul ambasadorului U. R. S. S.-ului la Paris,— Valentin Dovgalevsky, — privitoare la politica economică a sovietelor:

„Nu suntem atit de mărginiţi sau presumţioşi, ca să credem că vom fi în stare odată să producem totul, să creem şi să inventăm de toate. Suntem însă convinşi că pe măsură ce viaţa economică se va desvolta, şi U. R. S. S.-ul va prospera mai mult, industria şi agricultura noastră vor progresa şi ele, schimburile comerciale cu celelalte ţări se vor mări, şi tot mai mult vom cumpăra din străinătate. Căci nu trebue să uităm de existenţa unor articole monopolizate prin faptul că depind de natura unei ţări sau de geniul popoarelor ce le produc.

Vom fi oare atit de naivi, ca să ne lipsim de aceste articole, de dragul unei autarhii utopice şi reacţionare? Nu suntem nici o naţiune de asceţi, căci ascetismul nici nu este cuvintul nostru de ordine....

Autarhie? Nu. Independenţă economică? Da. Dar ce este această independenţă? In ce constă ea? Noi voim ca ţara noastră să aibă putinţa de a produce tot ceeace are nevoie în primul rind, să-şi creeze masa industrie a sa, să-şi asigure viaţa de toate zilele, strictul necesar, să poată mai cu seamă să-şi asigure apărarea sa.

Este oare un pericol, pentru cineva, acest lucru? In clipa în care noi întemeiem în ţara noastră, pe temeiul unei largi democraţii sovietice, o viaţă nouă, în momentul în care căutăm să îndreptăm sforţările noastre întru garantarea, — pentru massele populare ale imensei noastre ţări, — condiţiilor materiale, intelectuale şi morale necesare spre a clădi o viaţă demnă, nu trebue să fim acuzaţi că tindem spre independenţa economică a ţării noastre, dacă am căutat să-i oferim mijloacele de apărare împotriva celor ce ar cuteza să ne atace sau ar încerca să ne tulbure munca noastră, dacă am încercat să garantăm independenţa noastră, contribuind la menţinerea păcii".

Spinoza şi cabala

„Este cu putinţă ca Spinoza, prin origina şi adînca sa cunoaştere a ebraicei (a scris chiar o gramatică a acestei limbi), să fi studiat îndeaproape textele principale ale Cabalei. S'ar putea găsi paralelisme între doctrina Eticei şi învăţăturile Cabalei.

Aş cita la întimplare: teoria spinozistă a substanţei (cuprinzind „ideile sub *specie aeternitas*"...) se află în Zohar sub o imagine şi o formă poetică nu mai puţin de precisă:

„Cunoştinţa pe care o avem despre Dumnezeu, — binecuvintat fie el, — este imperfectă, căci el e Sufletul sufletelor, Spiritul spiritelor"... Căci în cer tot astfel se află un veştmint, un trup, un suflet şi un suflet al sufletelor... Toate părţile acestea se înlănţuesc..."

(*Zohar*, I, 103 b şi III, 152 a, etc).

Zoharul insistă destul de des asupra „perfectei unităţi a lumei de-aici şi a celei de dincolo; şi găseşte, ca şi Spinoza, consecinţa aceasta că unirea oamenilor nu se poate face decit prin Adevăr, care le este comun (II, 216—217). Aceeaş analogie în doctrina răului, o „privaţie" a fiinţei după Spinoza, şi după Cabală, o descuzătură în suflet, care singură desparte pe Rege de Schekinahul său, — singura piedică în iubirea lor nesfirşită.

Dar asemănarea este mai mică în expresiile metafizice sau simbolice ale speculaţiei, decit în insăşi metoda sa... Cei care au redactat *Zoharul* au căutat să provoace o gîndire reală... Citiţi citeva pagini, mai ales din cele pur metafizice, din *Zohar*. Aproape la fiecare pas veţi găsi o construcţie coherentă mai intii, o înlănţuire logică care vă îngădue să prevedeţi cutare sau cutare încheere. Aceasta ţine cite odată mai mult. Şi deodată o simplă frază dărimă totul, contrazice întreaga construcţie de idei, năruind-o chiar. Rămii o clipă uimit; dar ceva s'a întîmplat în spiritul tău, singurul lucru pozitiv pe care o carte poate să ţi-l comunice: o *întrebare*. De aceea am spus că Etica apărea fiecăruia altfel, după propria sa fiinţă. De altfel în *Zohar* se spune: „Fiecare om se poate lega de spiritul înţelepciunii, după lărgimea propriului său spirit... Soţul său e *cunoscut de către Porţi*, adică de către inteligenţa oamenilor; e cunoscut de fiecare, după mărimea porţii sale. Cit despre esenţa divină, — în străfundurile ei, — nimeni nu s'a putut apropia îndeajuns, şi nimeni n'o va cunoaşte vreodată" (I, 103 E).

(*La Nouvelle Revue Française*, 1-er Mai, 1934).

■

Romanele poliţiste

„Paul Moraud publică *Reflexii asupra romanului detectiv*. Un scriitor mai puţin angloman ar fi preferat termenul „poliţist" aceluia de „detectiv", luat ca adjectiv. Evenimentele actuale (afacerea Stavisky-Prince...) au făcut ca un ziar să întrebuinţeze pe un scriitor belgian ca şi pe agenţii Scotland-Yard-ului, nu în căutarea asasinilor, ci a indiscreţiilor... Toată lumea este încurcată. Busola spiritelor caută pretutindeni un pol, pe care însă nu-l găseşte deloc.

...Paul Morand omite însă *Misterele Parisului* şi pe Eugène Sue, cind face istoria romanului poliţist în Franţa. Prinţul Rudolf era un fel de poliţist-amator, care încinta odinioară pe cititori, înainte de a fi făcut cunoştinţa cu subtilul Dupin, fiu spiritual al lui Edgar Allan Poe.

Acest Dupin este strămoşul legitim al miilor de brigadieri de poliţie din vasta colecţie a lui Lecoq d'Emile Gaborian..."

(*Mercure de France*, 1-er Mai 1934).

■

Plan şi realizare

„S'a scris mult despre planul cincinal şi rezultatele sale. Autorii nu sunt de acord între ei, deoarece sunt deosebiţi prin concepţii. Unii călători au fost impresionaţi mai cu seamă de scenele de mizerie pe care le-au observat în unele regiuni agricole. Alţii vorbesc despre măcelărirea vitelor de către ţăranii descurajaţi sau disperaţi şi amintesc de excesele colectivizării. Dacă ţinem seamă de faptele esenţiale, două lucruri ne apar sigure; rezultatele pozitive ale Planului cincinal sunt considerabile, dar ele au fost plătite foarte scump, prin lipsurile şi suferinţele poporului rus...

Gustave Méquet... într'o carte intitulată *Lecţiile Planului cincinal* (Paris, Felix Alcan), ajunge la încheierea că planul de echipare (industrială şi agricolă) a fost realizat, dar cu preţul unei sforţări zdrobitoare. In ce priveşte producţia, nu s'a în-

făptuit ceeace se precizase, și nici prețurile prevăzute. Iar în ce privește îmbunătățirea vieții populației, rezultatul este insuficient.

Guvernul sovietic, se afla în 1927, într'o situație asemănătoare cu aceea a președintelui Roosevelt în primăvara anului 1933. Probleme imediate erau de rezolvat, dar trebuia să se determine și o direcție pentru anii următori. Planul cincinal al Sovietelor este New Deal-ul președintelui democrat.

Dacă ținem seamă de deosebirile dintre civilizația rusă și cea americană, metodele întrebuințate în ambele cazuri înfățișează mai mult decît o analogie. Recunoașterea Sovietelor de către președintele Roosevelt ne arată schimbarea ce s'a produs în spirite, numai între un an. Se adaugă la aceasta faptul că argumentele economice au atîrnat mai mult în balanță. Exportul Statelor Unite în Rusia au scăzut dela 114 milioane dolari în 1930, la 12 milioane în 1932, importul Rusiei dela 24 milioane dolari la 9 milioane...

In acelaș fel cu Statele Unite sau Franța, scăderea exportului englez a determinat pe Marea Britanie ca, după cincisprezece luni de negocieri, să încheie la 16 Februarie un acord comercial cu Sovietele. Toate aceste acorduri sunt întemeiate pe principiul reciprocității. Ceeace arată că toate țările caută să se independeze de autarhia absolută, și că Rusia Sovietică este însuflețită, ca niciodată după război, de preocupări internaționale".

Le Mois, 1-er Mars—1-er Avril 1934).

■

Viața și filosofia lui Kierkegaard

„In viața lui Kierkegaard nu sunt nici aventuri, nici evadări. Moartea tatălui său, logodna sa ruptă, două călătorii la Berlin, lungul martiraj al ridicolului într'o Copenhagă provincială, iată singurele evenimente ale acestei existențe pustii. Dar a fost de ajuns spre a infuza în opera lui conținutul unei vaste experiențe omenești...

Din fiecare pagină a cărților sale transpare anxietatea, care-l tîrăște în „hăul negru", în care din vreme în vreme este aruncat. „Mă tîrăsc, spune el, în chin și'n durere, nu văd nimic, nici o ieșire. Atunci se deșteaptă în sufletul meu un gînd atît de viu pe care socotesc că nu l-am mai încercat niciodată, deși nu-mi este în totul necunoscut..."

In ceasurile sale de desgust, Kierkegaard se lasă influențat de neant, care-i poruncește să capituleze în fața necesității camuflată în imutabilitatea divină. Sfîrșește prin a înzestra și pe Dumnezeu cu atributele generalului. Eroismul activ face loc eroismului pasiv al martiriului, care consacră triumful definitiv al necesității, transfigurată într'un Dumnezeu imuabil... Dumnezeul pe care-l anunță Nietzsche și Kierkegaard devine un monstruos idol căruia la sfîrșit îi sacrifică *totul* acești filosofi.

Pasiunea de a distruge își face loc în ei, tot mai necruțătoare, lacomă de jertfe. Dumnezeul imuabil al lui Kierkegaard, din ultimii săi ani, divinitatea dionysiacă a lui Nietzsche, dinainte de nebunie, nu sunt decît incarnarea unui atotputernic instinct de cruzime".

(Revue Philosophique, mai-iuin 1934).

1934. ANUL XXVI. IUNIE No. 10—12

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA ARTA ȘI IDEOLOGIE

PANAIT ISTRATI
O SERATĂ TEATRALĂ LA DAMASC

DR. ERNEST ENE
O SOLUȚIUNE PENTRU PLATA DATORIEI PUBLICE

CONST. KIRIȚESCU
CONGRESUL INTERNAȚIONAL AL CINEMATOGRAFIEI

ALEXANDRU MARCU
FRAGMENT INEDIT DIN PARADISUL LUI DANTE

IORGU IORDAN
LAZĂR ȘĂINEANU

DEMOSTENE BOTEZ
O VÎNATOARE LA BOROSEȘTI

GEORGE LESNEA
SERGHEI ESENIN

REDACȚIA / STRADA CLEMENCEAU, 9

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

DIRECTORI:

MIHAI D. RALEA — Dr. ERNEST ENE

București, Str. Clemenceau, 9

ANUL XXVI

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . Lei 250
Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . „ 500

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . Lei 300

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal, administrației din București, Str. Clemenceau No. 9.

Administrația.

Viața Romînească

O SERATA TEATRALA LA DAMASC*)

PANAIT ISTRATI

Vasul pe care se îmbarcase bietul meu prieten, Musa părăsi Beyruth-ul într'un sfîrșit de Septembrie, către amiază. Musa luă cu dînsul și ceva din sufletul meu. De data asta rămîneam singur de tot, fără Mihail, fără Musa. Să rămîn așa, lipsit de o prietenie eroică, și încă printre străini, iată un gînd cu care nu credeam să mă pot obișnui.

Am luat, îndată, trenul de Damasc.

Mi-era greu să mă depărtez de Mediterana, care-i și ea o altă parte a sufletului meu. Căci ce mai eram eu fără de prieteni și fără de Mediterana? Am mărturisit totdeauna: eu singur nu sunt bun de nimic. Eu trebuie să iubesc mult, să iubesc pe cineva, să iubesc ceva, ca să nu mă simt „un nimic", ca să nu mă simt gol, ca un dovleac uscat, uitat într'o porumbiște, după cules. Așa sunt eu făcut.

Și călătorind singur, dela Beyruth la Damasc, suspinam tot drumul. Mă gîndeam cînd la Musa, pe care o corabie neîndurătoare îl clătina în largul mării, cînd la Mihail, care se ruga ca un fățarnic, la muntele Athos, în vreme ce eu, trist ca un cîine alungat de stăpîn, săream din hop în hop, prin munți și văi, într'o îngăimare de fier și scînduri hodorogite, care se chema tren. Acest tren m'a lăsat într'o după amiază, într'un Damasc care trebuie să fie orașul cel mai prăfuit din tot imperiul lui Abdul-Hamid. Cel mai urît și cel mai murdar. A fost destul să dau o raită prin el.

Și-mi era tare urît să rătăcesc prin meleagurile acelea ale Anatoliei. Iar cînd un om sărac se simte prea nenorocit, apoi el face lucrurile tocmai pe dos de cum l-ar povățui înțelepciunea. Așa am făcut și eu. M'am descotorosit de buclucurile mele, în primul han unde se vorbia grecește, apoi uitînd că o jumătate de liră turcească [1] era singurul mijloc pe care cerul mi-l oferea atunci contra foamei, am căutat îndată să mă distrez, sau mai curînd, să mă amețesc, să mă tînguesc și să mă înduioșez de mine însumi în fața unui păhărel de rachiu și a unei narghilele bune. În vremea noastră aceasta e singura mîngîiere pe care o mai are sentimentalul desnădăjduit și sărac, cînd se vede murind de urît.

---

* Fragment inedit din *Méditerranée* („Vie d'Adrien Zograffi") 2 volume; — Copyright by Les Editions Rieder, Paris.

[1] Pe vremea aceea, cam 12 franci.

Eram în centrul oraşului, într'o piaţă mare, unde vîrtejurile de praf urcau în jurul unei monumentale coloane de bronz, care purta în vîrf o mică moscheie aurită. In afară de bazarurile mari, bogate în culori şi pline de mişcare, pe care deabia le zărisem în grabă, totul îmi părea un vis urît în oraşul acesta; toate străzile acelea ca nişte tuneluri, clădirile dărăpănate, cu intrări suspecte; pînă şi piaţa aceea goală cu coloana ei hidoasă, şi cu praful care-mi intra în ochi. Dar acolo era o cafenea turcească, cu o terasă ademenitoare, de unde se putea privi acel „du-te, vino", al lumii prin faţa clădirii poştii, şi prin faţa unui mic teatru vecin, ale cărui afişe mari, scrise cu mîna şi pline de caricaturi multicolore, vesteau nu ştiu ce spectacol amuzant. Afişul acesta stupid mă atrăgea grozav. Erau pe el oameni caraghios grimaţi şi în haine comice, iar femeile, numai în fuste scurte, cu sînii goi şi picioare frumoase, dominau afişul cu atitudinea lor provocătoare. Jos, în dreptul fiecăreia, se lăudau farmecele şi talentele femenine.

Greci, Turci, Arabi, se opreau în loc, contemplau trupurile voluptoase, şi plecau apoi, scărpinîndu-se.

N'am voit să mă mai gîndesc la mizeria ce mă pîndia. Am băut cîteva păhărele, mi-am fumat narghileaua, şi după ce mi-am schimbat gulerul cu un altul mai curat din buzunar, m'am dus încă dela şeapte şi jumătate şi m'am instalat în primul rînd al „fotoliilor de orchestră". Li se spunea „fotolii de orchestră", dar nu erau decît nişte biete scaune, ca şi „orchestra", un pian de rînd, în teatrul acesta care semăna mai degrabă cu o baracă de bîlci.

Mă aşezasem chiar la mijloc, în spatele pianistului, ca să văd mai bine toate acele comori trupeşti zugrăvite pe afiş. Imi curgeau balele de plăcere, ca unui căţel. Şi nu mă înşelam, căci o mulţime de bărbaţi foarte întărîtaţi, umplură sala, îndată după sosirea mea, că n'au mai lăsat nici o strapontină liberă.

Eram încîntat, c'am venit mai devreme; şi curiozitatea mea senzuală crescu în faţa parterului acela de fesuri, — armăsari cu nasurile coroiate, cu ochii strălucitori, aţintiţi ca nişte faruri, cu gurile de căpcăuni adulmecînd carnea.

Sala, destul de mare, n'avea decît acest parter şi un rînd de „loji", care se umplură de familii bogate, în cea mai mare parte europene. Desigur că „lojile" erau ca şi restul: cutii de lemn cariat, din care numai balustrada era tapetată cu catifea roşie şi roasă.

Ceeace nu împiedica publicul să se agite, cu nările dilatate, să ceară ridicarea cortinei înainte de ora fixată, şi să strige nume, să improvizeze diminutive caraghioase, arătînd dorinţi precise; mai ales Grecii:

— Mămiţică, cuibăruţele tale!

— *Podarachi — mu* *), ieşi odată că mor!

Dar aşteptarea noastră a fost lungă, chiar după ce-au sunat ceasurile nouă. Şi cum toată lumea se uita mereu spre o „lojă" din avant-scenă, care singura mai rămăsese goală, am întrebat pe vecinul meu din dreapta, un grec, dacă era cumva aşteptat vreun personaj important.

— Cum: şi nu ştii? Totdeauna din cauza parşivului ăstuia de consul rus! lepădăturii acesteia îi place să vie tîrziu, ca să ne chinuiască pe noi, să facă să ne crape fierea 'n noi.

— Şi teatrul aşteaptă sosirea lui, pentru ca să ridice cortina?

— Negreşit! A, înţeleg, tu n'ai habar, se vede că eşti proaspăt sosit în Damasc. Nu ştii că el plăteşte tot, şi el aduce trupele cele mai bune şi le ţine cît mai mult, de aceea îi şi suntem cu toţii foarte îndatoraţi. Din fericire, aşa-i; el se plictiseşte, şi noi folosim. Dar, însfîrşit... orice-or fi... ne scoate din sărite cu întîrzierea lui! Işi bate joc de noi. Uită-te, toţi mor de nerăbdare! Şi cu o mişcare largă a braţului, vecinul meu îmi arată un parter întreg de feţe caraghioase. Apoi, întinzînd un deget ce nu se mai sfîrşia, spre mijlocul cortinei, unde era o gaură enormă, pe care un ochi machiat o astupa mereu:

— Vezi? Adăugă el; nici actorii nu mai au astîmpăr! In seara asta prinţul prea-şi bate joc de noi!

— Da'ce, consulul rus e un prinţ?

— Da... Un prinţ tînăr desfrînat, pe care tată-său a stăruit să-l numească la Damasc, ca să-l pedepsească. Dar n'are rămînă mult aici, că-i prea nebun. In fiecare zi dă cu biciu 'n birjarii care nu se dau repede la o parte cînd trece el cu trăsura. Ba chiar şi 'n gardişti.

O ploaie de aplauze salută apariţia, în loja consulară, a unui adolescent imberb, înalt, fin şi frumos ca o femeie, dar prea grav, şi prea palid, în superba-i uniformă de ofiţer. Abia se învrednici să răspundă la salutul publicului şi se aşeză cu un aer supărat în cuşca lui de scînduri. Curînd apoi cortina se ridică aşa de scuturat de par'că ar fi voit să dărîme tavanul.

Scena goală înfăţişează o sală de tribunal. Pianistul, cu spatele la mine, aproape atingîndu-mă, atacă un marş de circumstanţă. O jumătate de duzină de judecători, intră unul după altul, apoi acuzata, o femee frumoasă. Ni se prezintă o pantomimă plictisitoare, dar din fericire scurtă.

*) Piciorușul meu.

Nu înțeleg nimic din drama ce se desfășoară prin gesturi și mimică. Publicul înțelege tot, și plînge. Dar actorii nu joacă pentru public. Cînd vor să citească efectul unei scene, privirile lor se îndreaptă spre „loja" princiară. Cerșesc mereu un mic semn de aprobare.

Nimic. Prințul este o grațioasă dar aspră statue, care privește fix, cu capul rezemat pe mîna dreaptă. Gura lui voluptoasă, fruntea lui frumoasă, ochii albaștri, sunt ca de marmoră. O cărare impecabilă în mijlocul creștetului, desparte două frumoase bucle blonde. Poți să-l privești oricît ca să-i surprinzi o mișcare cît de mică: el rămîne mereu neclintit. E tot așa de indiferent și nesimțitor, ca un prinț, și atunci cînd cortina cade și se ridică pentru el, de cinci ori la rînd, și cînd actorii vin în grup să se prosterneze în fața lojii lui.

Deodată pianistul se întoarce spre mine, și atunci mă văd față în față cu Bianchi! Da, da, cu bunul Bianchi, pianistul dela *„Cinéma Mignon"* din Cairo, unde fusesem, prin stăruința lui, distribuitor de afișe timp de cîteva săptămîni. Italianului acestuia cu inimă de romîn, îi place să-și amintească cu duioșie de țara unde a văzut lumina zilii și unde a crescut, pînă la vîrsta milităriei, cînd după moartea mamei lui, a fost luat și dus în Italia. Vorbește limba mea, fără o urmă de accent străin. Dealtfel cred că-i poliglot, ca toți aventurierii cosmopoliți.

N'avem timp să stăm mai mult de vorbă, căci cortina se ridică și, de data aceasta, avem o revistă, și cîntece. Degetele grase ale lui Bianchi fac să răsune „La Tonkinoise", în clipa în care o femee frumoasă și oacheșă, năvălește în scenă, primită cu un ropot de aplauze. Cîntă în franțuzește. Bianchi, fără a se jena, în timp ce acompania pe cîntăreață, îmi suflă la ureche:

— E amanta mea! Ce zici: e frumoasă?

Am recunoscut în ea pe una din femeile voluptoase, zugrăvite pe afiș.

— O franțuzoaică? l-am întrebat.

— Nu, napolitană.

— Imi place...

Bianchi cîntă cu îndemînarea-i profesională, îmi șoptește un cuvînt, se strîmbă și stîrnește rîsul cîntăreței, rotește ochii mari către loji.

— Iți place?... Ei... poți s'o ai...

— Cum!.. Atunci tu n'o iubești?

— Noi nu trăim ca să ne iubim, dragă! Am să-ți explic eu...

Mă uit la spatele acestui om curajos, cu profilul sculptat de neliniștea unei vieți nesigure, și mă întristez. La fiecare

pas, viața se descoperă și mai rea. Iată: Bianchi n'are nici el o meserie plăcută.

Dupăce amanta lui a sfîrșit „numărul" ei, el se'ntoarse spre mine:

— Iți spuneam deci, că nu-i vorba de dragoste. Marieta nu duce o viață ușoară. Eu, la fel. Avem în schimb o oarecare experiență, care ne învață să nu ne lăsăm păcăliți. Ințelegi? Ne-aducem servicii reciproce. Datorită ei, cîștig aici o liră sterlină pe seară, pe cînd la Paris, pianiști în fața cărora mi-ar fi rușine să-mi exhibez știința mea, cîntă pentru cinci lei în cinematografele de periferie. La rîndul ei, Marieta face mai bună impresie asupra gogomanilor acestora de prinți, atunci cînd iese la braț cu mine, decît dacă ar ieși singură. O femeie tînără și frumoasă din lumea noastră... „artistică", nu se impune decît atunci cînd poate să întrebuințeze într'o conversație aceste două cuvinte: „soțul meu". Vezi deci: nu e vorba de dragoste, ci de viață. Haide, nu mai face mutra asta de școlar dojenit: odată, cînd viața nomadă îți va mai fi dragă decît morala burgheză, ai să fii și tu nevoit să faci ca toată lumea! Și-acum ascultă: asta-i numai pentru noi doi.

Pe octava cea mai de sus a pianului, cîntă în surdină populara noastră Ciocîrlie. Degetele lui goneau năpraznic, ca ciocanele pe o tobă. Notele se 'mbină. Pare că ar fi o vioară. Trupul lui se pleacă pasionat pe pian, pieptul acoperă mîna care cîntă lauda aceasta matinală a păsărelei plugarului. Obrazu-i se îmbujorează și ochi-i mă întreabă:

— Vezi? n'am uitat patria mamei mele.

E ciudat cum oamenii pot fi un amestec de iubire și de lașitate... Acest Bianchi... Adineauri, cînd îmi grăia ca un Solomon Klein, rufian expert, îl disprețuiam aproape. Apoi, iată-l gata să plîngă la un cîntec care-i amintește de pămîntul copilăriei lui!... Ce poți înțelege din toate acestea!.., Fără îndoială că greșim atunci cînd ridicăm bariere atît de mari între bine și rău, între frumos și urît. Nu. Christos a înțeles mai bine ființa omenească, sau, dacă vreți „făptura lui Dumnezeu", și de aceia i-a iertat atîta omului.

După cîntecele franțuzești, foarte aplaudate, dar neînțelese de mai bine de jumătate din spectatori, s'a jucat o mică farsă în turcește, care a plăcut și europenilor. In urmă apăru pe scenă steaua trupei, soția directorului, o femeie îndrăcită, bine făcută, dar de loc frumoasă, cu o voce slabă, care însă n'o împiedica să miște întreaga sală, cîntîndu-și cupletele în trei limbi: grecește, italienește și arăbește. Asta se mai datora jocului, farmecului, vioiciunii,

improvizațiilor năstrușnice și uneori curat obscene, care cucereau publicul.

Ținea pe braț un coș plin cu flori și — în pauză, cînd numai pianul mai repeta refrenurile, — se apropia de spectatorul cel mai prost îmbrăcat și mai timid, îi arunca o floare și cîteva vorbe:

— Și 'n seara asta ești aici? Nu ți-e frică de nevastă-ta?

Nici prințul nu scăpa de glumele ei.

— Ce mîndru ești! E caraghios, iți dai seama?

Și întorcîndu-se spre public:

— Crede că și aici e consul, și ne ia drept supuși ruși!

Diplomatul nu înțelegea nimic, căci ea îl tachina pe grecește. Prințul deabia zîmbia actrițelor care-i plăceau, și numai uneori le aplauda, încet. N'ai fi putut spune că acest personaj se distra sau se plictisea, ci doar că era prezent din amabilitate.

In antractul ce urmă, Bianchi ducîndu-se să-și vadă iubita, vecinul meu, grecul, începu să-mi vorbească despre nobilul acesta enigmatic și despre puterea lui:

— Autoritățile nu-i refuză nimic. Obține tot ce voește: pedepsește pe unul, ocrotește pe altul, dar niciodată pentru bani. Nici n'are nevoie. Tatăl lui plătește tot. Dar pasiunea lui este să-și arate puterea. Poate că e bun și milos, pentrucă el repatriază pe toți nenorociții din întreaga ortodoxie, care bat la poarta consulatului. Unii au și abuzat de recomandațiile lui și s'au îmbogățit în chip necinstit. Așa, bunăoară, întreagă această bandă de ingineri și antreprenori excroci ai construcției drumului de fier...

— Excroci?!

— Chiar așa. Unii sunt aici, în loji. Poartă fes, pentru că așa se cere cînd lucrezi pentru statul turcesc, dar sunt europeni. Ei bine, hoții ăștia au abuzat de înalta lor protecție și au înșelat guvernul. Au obținut concesiuni, adică parcele de drum de fier în construcție, spun că terenu-i peste tot accidentat și cheltuelile de nivelare uriașe; și rînduesc expertize prin comisiuni binevoitoare, care stau la un kilometru de movila pe care ei o aruncă cu dinamită; pif-paf aici, pif-paf colo, și'n realitate colinele's de nisip, și o lovitură de tîrnăcop doboară tone întregi; iată excrocheria. De sigur, turcii nu sunt nici ei proști, dar, săracii, trebue să închidă ochii, în țara lor, în fața unui mucos de consul rus. Și așa aventurieri veniți la Damasc cu picioarele goale, s'au îmbogățit pînă a doua zi. Acum s'a sfîrșit și cu asta. Drumul de fier a ajuns la Medina, și ei nu pot merge mai departe;orice ghiaur ar fi tăiat acolo ca o varză. Dela Medina pînă la Meca este țara sfîntă a musulmanilor. Constructorii, de la inginer pînă la

cel din urmă lucrător de terasament, trebue să fie musulmani.

Omul vorbia fără nici o ură; mai curînd ca un revoltat împotriva nedreptății universale. Și graiul său era plăcut, și l-aș fi ascultat mult, dar Bianchi veni să-și reia locul său la pian și cortina trebui să se ridice pentru ultima parte a programului.

— Ce faci după spectacol? mă întrebă el.

— Mă duc să mă lupt toată noaptea cu ploșnițele.

— Vino, să iei masa cu noi!

— Care „noi"?

— Cu noi, artiștii, care mîncăm și bem sdravăn, căci plătește prințul.

— Am să fiu deci... invitatul lui?

— Nici n'are să te bage în seamă. Așa facem în fiecare seară: întîi la „Leon", apoi prințul tîrăște după el toată banda și cheful ține pînă în zori. In fiecare seară se află printre noi cel puțin un pripășit ca tine, pe care-l îndopăm cu icre negre și șampanie. Prințul nu-l vede niciodată. El nu se uită decît la femei. Bărbații nu există pentru dînsul.

Ultimul act a fost o mobilizare a întregei trupe și o orgie de veselie generală, pe care n'o poți întîlni decît la noi, orientalii, pe care nu ne-a blasat încă nicio cultură. Actorii asudau ca să biseze cupletele. Cea mai mare parte din spectatori, în picioare, beți de plăcere, repetau în cor refrenurile preferate. Unii se îmbrățișeau. Numai consulul rămînea nemișcat, în noblețea lui distantă, cu toate cuvintele de spirit cu care-l copleșea cîntăreața greco-italo-arabă.

— Ah! îi spunea ea spre sfîrșit: taică-tău ți-a spus să faci mutra asta de filosof? Sau ești din firea ta așa?

Pe urmă, dînd din umeri și îndreptîndu-se către public:

— Să nu credeți nimic! Cînd e singur cu o femeie, nu mai face așa fasoane, știu eu!

La drept vorbind, ea nu știa nimic, se lăuda. Soție a directorului trupei și mamă a unui copilaș, grecoaica aceasta era dintre toate camaradele ei, singura actriță cinstită, pudică chiar și evlavioasă, în viața ei particulară; am putut să mă încredințez chiar în seara aceia, ca și în zilele următoare.

La „Leon", unde ne-am dus întîi, era o luxoasă prăvălie-cabaret, singurul local curat, cu adevărat european, în Damasc. Patronul, un evreu bogat din Rusia, curtenitor, dar răutăcios, primi pe prinț și pe actori cu cinstea cuvenită unor astfel de oaspeți, iar pe mine, care veneam la coadă, mă măsură într'un mod special. Bianchi îi spuse:

— Domnul este cu noi.

Leon admise, cu o privire ironică:

— Tot artist?

— Da, și șomeur! zise Bianchi luîndu-mă la braț.

El începu să-și bage nasul îndată într'o mulțime de bunătăți și să comande icre negre și pește afumat, produse veritabil rusești, proaspete, aromate, apetisante. Comandase ca pentru șease persoane.

— Cine o să mănînce atîta? l'am întrebat eu.

— Noi, jumătate. Restul îl trimetem la hotel, ca'n fiecare seară. Prințul plătește fără să se uite. De o săptămînă de cînd suntem în Damasc, eu nu mănînc decît specialități rusești și nu beau altceva decît șampanie. Da! un tip ca prințul nu întîlnești oriunde. Negreșit că el se despăgubește cu femeile noastre (afară de a directorului), dar ce are a face!

Trupa număra nouă persoane, dintre care patru femei. Consulul le așeză pe toate în jurul lui. Și așa a fost tot timpul cît am petrecut în cabaret. Ignora, ca un adevărat prinț, ceeace făceau ceilalți bărbați în capul celălalt al mesei.

Aceștia beau ca niște sparți, vinuri de Caucaz, șampanie, licheuri, una peste alta. In deosebi, comicul trupei era cel ce bea mai mult; era un om din aceia născuți ca să stîrnească rîsul, fără să se străduiască.

Grec, de fel din Odesa, tovarăș bun al Vodkăi celei grozave, pe care o înghițea parc'ar fi fost apă. Prințul schimba doar cu el cîteo vorbă pe rusește, invitîndu-l să mai spue femeilor cîte-o glumă, ca să le facă să rîdă. Comicul o făcea pe supăratul, și-i răspundea că juca el destul pe scenă „pentru dobitoci". La cabaret voia să fie „un om ca toți oamenii". Dar cu cît căuta să fie mai serios, cu atît stîrnea mai mult rîsul. Căci era mic ca un pitic, și mai avea și o mutră de cocoș. Pînă și glasul lui amintea glasul cocoșului. Se spunea că n'a mai rîs din ziua cînd își pierduse pe singurul său fiu, în naufragiul unei corăbii pe care călătoreau împreună. Totuși, nu părea nenorocit; dar ce putem ști noi din tot ce se petrece într'un suflet de om?

Cred că era ceasul unu după miezul nopții, cînd am părăsit cabaretul. Afară, în strada întunecoasă, grupul se strînse, ca să vadă ce-i de făcut. Hainele miroseau tare a alcool; și m'am dat puțin la o parte, că îmi făcea rău. Și țigara mă scîrbea și o asvîrlii. Pe dată însă o umbră se desprinse din besnă și o înhăță. Era gardistul. Curăță mucul, trase din el cu poftă, zîmbindu-mi mulțumit, apoi îmi spuse ceva din care nu înțelesei nimic. Bianchi îi aruncă un ban.

Grupul se îndreptă către locuința prințului Am vrut să mă duc acasă. Mi-era frig.

— Nu! zise Bianchi, luîndu-mă de braț; vino și tu, ai să vezi ce lucruri caraghioase!

M'am lăsat dus așa cum eram, cu capul greu; și peste o jumătate de ceas de umblat pe jos, prin noapte și praf, o poartă masivă se deschise și ne înghiți pe toți. In sală, doi cazaci uriași se repeziră la hainele cucoanelor și la paltoanele domnilor. Pe-al meu, cam jerpelit și jegos, căutam să-l ascund de ochii voinicului servitor, dar acesta ținu cu orice preț să mi-l smulgă din miini. Dar a și fost pedepsit pentru asta, căci l-am văzut agățîndu-l cu o strîmbătură de desgust, într'un colț, la o parte, izolat de celelalte haine.

Ne văzurăm cu toții într'o cameră mare, plină cu divane moi, taburete, perne bogat brodate și covoare scumpe. In mijloc, mai departe de noi, o lampă cu petrol ardea pe o masă rotundă. Abat-jour-ul verde închis întuneca lumina. Abia dacă ne mai vedeam. De altfel comesenii moțăiau, beți și obosiți. Numai prințul mai voia să mîncăm un borș vestit, care părea să ne aștepte de mult. Actorii au răspuns că nu erau în stare să înghită decît o cafea turcească, care ne și fu servită. Dar cu toată cafeaua, adormiră unul după altul, întinși pe divane. Nu rămăsese, ca să ție tovărășie prințului, decît Bianchi și metresa lui. Tovărășie mută. Din timp în timp, fiecare căsca discret.

Simțeam că prințul începea să mă descopere și mă întrebam ce căutam eu acolo și unde erau lucrurile „caraghioase" de care-mi vorbise Bianchi. El îmi înțelese încurcătura și se așeză lîngă mine, în cealaltă parte a odăii.

— In seara asta au băut prea mult. Păcat! Prințul are un vultur îmblînzit, foarte nostim, dar azi spectacolu-i ratat.

Și ridicîndu-se, bătu din palme:

— Hei, somnoroșilor! să mergem acasă!

Toată lumea se ridică buimăcită și năvăli în sală; am zărit cum prințul lua de mînă pe prietena pianistului și o forța să stea în colțul cel mai întunecat al salonului.

— Nu, nu, protesta napolitana, trebue să mă culc.

— Mai stai puțin! o ruga aristocratul.

Cînd cel din urmă actor plecă, Bianchi îmi dădu cu cotul:

— Cred că rusul vrea să se culce cu amanta mea. Să ne facem că plecăm.

— Eu, — i-am spus, — aș prefera să plec într'adevăr, mai ales acum, că am rămas numai noi trei; prințul își va da seama că sunt aici. Ași fi foarte încurcat dacă m'ar întreba, pe neașteptate, cine sunt.

— Am să-i răspund eu.

— Da, da, dar locul meu nu e aici. N'am obiceiul să mă vîr printre nobili, și mă simt stîngaci într'o casă ca asta.

M'am ridicat. Bianchi mă opri:

— Uite, spuse el, arătîndu-i pe ceilalţi doi; au început un *écarte*. Nu, rusul nu se gîndeşte la dragoste, în astă seară. Nu ţi-e sete? Mă duc să cer şampanie.

Nici nu deschise bine gura şi doi valeţi intrară aducînd o masă cu sandwich-uri şi băuturi; o aşezară lîngă prinţ, care se şi grăbi să-şi servească frumoasa italiancă.

— Să mergem să vedem ce-au adus, spuse pianistul.

— Eu nu mă mişc de-aici!

Am mai răbdat o jumătate de ceas, apoi, n'am mai putut sta acolo. Nu-mi era somn, dar mă plictisisem, sau mai degrabă, plictiseala celorlalţi mi se transmitea şi mie.

Jocul de cărţi dură numai cît ai fuma o ţigare; şi prinţul aruncă pachetul de cărţi. Nu părea de loc obosit. Privirea lui, deşi vagă, şi mintea-i mereu absentă, nu-l arătau mai puţin treaz şi dornic de o tovărăşie.

Eu cred că se plictisea, şi absenţa lui nu însemna că-i împotriva vorbăriei şi agitaţiei celorlalţi.

Prinţul acesta exilat era un tip foarte interesant. Incepea să-mi devie simpatic văzîndu-l acolo, incapabil de a se hotărî să lase pe biata lui tovarăşe să plece şi mulţumindu-se cu aşa de puţin, el care trebuie să fi cunoscut cea mai strălucită lume, care poate să existe. Apoi, faţa lui, una din cele mai deschise pe care le văzusem vreodată, îmi plăcea. Părea că nu are nimic de ascuns pe lume: albă, netedă, luminoasă, ca un nufăr. Şi mereu la fel, la fel în amabilitate, în distincţie şi'n toleranţă, de şease ceasuri de cînd îl priveam. Ah, cum era cu putinţă ca omul acesta să bată pe birjari în stradă!

Mă gîndeam la toate acestea în toropeala aceia plicticoasă, cînd un cazac intră pe neaşteptate, se plecă în faţa stăpînului, şi-i spuse ceva la ureche. Prinţul holbă ochii, apoi, uitîndu-se la ceas, zise:

— Uite, de opt ore, o femeie cu ochii în lacrimi, venită să-mi ceară audienţă, mă aşteaptă în sala consulatului. A fost uitată acolo şi a adormit.

Femeia fu introdusă. O grecoaică foarte frumoasă, de vreo treizeci de ani, care nu ştia decît limba ei. Hainele-i curate, dar destul de modeste, erau încă în desordine ca şi părul. Ca să le pună în rînduială, mîinile ei pipăiau totul, dela cap pînă în josul fustei, învîrtindu-se ca aripile unei mori de vînt. Se vedea bine că servitorii o cam repeziseră puţin, furioşi cînd au auzit că sună cineva din sala consulatului la ora trei dimineaţa, şi fiind siliţi astfel să mărturisească stăpînului lor, prezenţa unei străine în casă, la ceasul acesta *„imposibil"*.

Nu păţi însă, nimeni, nimic. Căci stăpînul fu numai mirat şi voia acuma să afle ce spunea nepoftita aceia; aşa-mi veni rolul neprevăzut de tîlmaciu. Traduceam lui Bianchi, cuvintele tinerei femei, şi pianistul le lămurea în franţuzeşte, gazdei noastre.

Acesta, om bine crescut mai presus de toate, dar şi Don Juan, o pofti mai întîi pe străină să ia loc la masă şi să guste ceva. Pentrucă grecoaica şovăia, sălbatecă şi cochetă totodată, prinţul îi veni în ajutor, şi-i scoase cu eleganţă pălăria uriaşe pe care o purta şi pe care nişte ace mari o fixau în părul ei bogat ca abanosul.

— Vrei să-i spui vizitatoarei acesteia, — rosti el, — că aici nu sunt consul, ci amfitrion?

Intîmplarea asta ne amuză pe toţi.

Incepurăm din nou să mîncăm şi să bem iar tînăra femeie tot povestindu-şi odiseia, manifesta o foame impresionantă. Prinţul îi urmăria povestirea cu un ochi de expert, dar se vedea bine că grecoaica nu minţea.

Venea din Alep. Soţul ei, supus otoman, o părăsise de cîteva luni şi nu mai da niciun semn de viaţă. Ea-l credea plecat în Grecia, căci traiul lor nu prea era bun, din pricina bărbatului, care asvîrlise toţi banii la jocul de noroc.

Acum, cînd economiile erau reduse la cîteva zeci de lire turceşti, ea se străduia să deschidă o prăvălioară în Damasc, dar autorităţile o şicanau fără milă. Şi se ruga în genunchi de Excelenţa Sa, să-i vie în ajutor.

Excelenţa Sa o întrebă:

— Asta-i tot?

— Tot.

— Bun. Mîine ai să ai autorizaţia.

Ea dădu un ţipăt de bucurie şi voi să sărute mîna consulului. Acesta o trase lîngă el şi făcu un semn cazacului care dispăru.

— Acuma-i acum! îmi spuse Bianchi. Ai să vezi vulturul.

In sfîrşit, o bufniţă măreaţă de talia unui vultur, fu aşezată pe masa unde se afla singura lampă ce lumina odaia. Pasărea sta liniştită. La lumină, ochii ei uriaşi, de culoare galbenă chihlimbarie, se uitau în gol cu o ciudată fixitate. Pleoapa interioară, albăstrue, trecea din cînd în cînd peste ochii aceia, care păreau de sticlă, şi tocmai cînd voiam să-i văd mai bine, prinţul şueră deodată ascuţit. Pasărea bătu din aripi, o singură dată, şi stinse lampa. In clipa aceasta, un sărut se auzi în întunericul adînc.

— Acum, spuse Bianchi, noi suntem de prisos aici. Să mergem.

Trad. de C. N. Negoiţă. PANAIT ISTRATI

O SOLUȚIUNE PENTRU PLATA DATORIEI PUBLICE FLOTANTE A STATULUI ROMÎN

DR. ERNEST ENE

La 1 Ianuarie 1934 datoria publică consolidată a Statului romîn se ridica la suma de 125.654.548.000 lei. Pentru împrumuturile contractate în străinătate, și deci în monedă străină sau aur, se datora un capital de 112.122.309.000 lei sau 89,25%, iar pentru împrumuturile contractate în țară capitalul datorat însuma numai 13.532.239.000 lei sau 10,75% din total. [1]

Plata cuponului și amortismentului acestei datorii cerea, în ultimul an (1932) cînd s'a prevăzut în budget achitarea contractuală integrală, o anuitate de 6.764.018.081 lei, din care 5.834.099.139 lei reprezenta contra valoarea de schimb a cupoanelor în devize sau aur ce trebuiau plătite în străinătate, iar în țară urma a se plăti suma de lei: 929.918.942. [2]

Din totalul creditelor budgetare deschise pe 1932, plata integrală a anuităților cerea 23,76%. [3]

Alături însă de această datorie publică consolidată, adică rezultată dintr'un contract de împrumut liber consimțit între Stat și împrumutători, cu condițiuni de dobîndă, de garanție și de amortizare bine stabilite și în genere încheiat pe un termen lung, asupra Statului romîn apasă încă o altă datorie publică, care nu îndeplinește condițiunile unei datorii consolidate. Aceasta constituie *„datoria publică flotantă"*, capitol rămas foarte întunecat, al finanțelor noastre de Stat, cu toate expertizele repetate în ultimii ani.

In concepțiunea clasică datoria flotantă este definită ca fiind totalul deficitelor acumulate din diferite exerciții budgetare sau mai bine porțiunea din aceste deficite care nu a fost acoperită prin împrumuturi consolidate sau prin excedentele altor exerciții. [4]

Această definiție pune însă accentul pe origina datoriei. Profesorul Gaston Jèze crede a preciza mai bine noțiunea, lărgind-o și definind-o: *„totalul datoriilor financiare ale Statului, a căror scadență este apropiată, oricare ar fi cauza acestor datorii"* [1]. Este bine înțeles că această definiție cuprinde — *a fortiori* — și toate datoriile scăzute, dar neachitate, în niciun fel, ceeace poate în concepția finanțelor publice apusene nu există, dar cari, în Romînia alcătuesc cea mai mare parte a datoriei flotante.

Elementele esențiale ale datoriei flotante sunt astfel următoarele:

a) o obligațiune, un angajament de plată al Statului;

b) o scadență expirată sau apropiată a plății;

c) lipsa de prevederi sau de disponibilități în budgetul ordinar pentru plata acestor angajamente.

Totalul capitolului datoriei publice consolidate poate fi cunoscut cu o aproximație redusă la variația cursului aplicat monedelor străine, în care sunt libelate împrumuturile externe, și la interpretarea diferită ce poate fi dată contractelor [1]. Totalul datoriei flotante nu poate fi însă stabilit cu aceiași preciziune.

In adevăr, dacă statisticile financiare ne arată cu o aproximație suficientă deficitele rezultate din ultimele exerciții bugetare, ele însă nu dau lămuriri complecte asupra creanțelor ce grevează Tezaurul public, în afară de cifra Bonurilor de Tezaur și de cifra conturilor debitoare ale Tezaurului dela Instituțiile financiare publice și dela Banca de Emisiune.

Dificultatea se mărește și prin faptul că o bună parte din creanțe sunt contestabile, pentru că ele s'ar fi creat fără formele solemne ale contabilității publice, deși plata lor nu poate fi evitată. Din aceste motive și din altele ce vom expune mai jos, pînă acum, cercetările oficiale făcute de diferite guverne și de diferiți experți romîni sau străini nu au putut ajunge să stabilească, pentru o dată recentă, care este totalul exact al acestor angajamente.

Greutatea acestei contabilizări provine de asemeni din lipsa unei concepții clare de ansamblu a contabilității statului, de neîndeplinirea la zi a tuturor operațiilor de inregistrare și de întrebuințarea de tot felul de sisteme (plăți dela portofoliu, avansuri de ordonanțe, ridicări de sume dela diferite instituții autonome, fără nici o formă, etc.), pentru a se face față unor plăți pentru cari nu sunt niciodată mijloace suficiente.

Din lipsa de claritate și din întrebuințarea acestor sisteme neregulate s'au născut numeroase categorii de creanțe asupra

[1] La situation économique de la Roumanie et sa capacité de paiement, — Ministerul de Finanțe.
[2] Charles Rist, *Rapport sur les finances de la Roumanie.*
[3] Virgil Madgearu, *La capacité de paiement et de transfert de la Roumanie.*
[4] P. Leroz Beaulieu, *La Science des finances*, cap. VIII.

[1] G. Jèze, *Cours de Sciences des finances*, ed. 1934, p. 10.

Tezaurului, care impiedică și mai mult o vedere clară a situației.

Astăzi complexul datoriei flotante publice cuprinde următoarele elemente:

1) Bonuri de Tezaur;

2) Imprumuturi regulate și neregulate la Banca Națională a Rominiei;

3) Imprumuturi la diferite Instituții publice cari administrează fonduri private (Casa de Depuneri, Casa de Economii, etc.);

4) Imprumuturi din fonduri cu destinații precise, dar deturnate pentru nevoile imediate ale Tezaurului (Avansuri de la C.A.M., idem dela Regiile publice și autonome, etc.).

5) Depuneri provizorii și artificiale la Tezaur (Recipisele de depozit);

6) Ordonanțe emise, dar neplătite (unele regulat, altele neregulat angajate);

7) Angajamente de plată neordonanțate, capitol care cuprinde și el nenumărate subimpărțiri; și, in fine:

8) Deficitele Căilor Ferate și a altor Administrații cu autonomii financiare;

9) Restanțele anuităților datoriei publice consolidate, născute din suprimări de amortizări și diferențe de cupoane.

10) Despăgubirile de război;

11) Bonuri de rechiziție.

In afară de aceste creanțe, Statul mai are obligațiuni de plată pentru o serie de operațiuni financiare a căror executare a garantat-o prin diferite legi. In această categorie intră garanția sa pentru plata anuităților obligațiilor Creditului ipotecar agricol, ale Societății Naționale de Credit Industrial, ale Societății Copșa Mică-Cugir, etc., cari in parte sunt astăzi scadente.

Nicăieri insă nu găsim intocmită o listă exactă a acestor garanții și cu atât mai puțin o socoteală a sumelor ce sunt de plată.

Cu toate acestea nu putem să renunțăm a ne intreba: Care este totalul datoriei publice flotante a României?

La această intrebare ar trebui să găsim răspunsuri precise in cifrele publicate de autoritățile publice sau în afirmațiile făcute de miniștrii de finanțe, specialiști in această materie și obligați cu prilejul prezintării bugetelor, ca să lămurească Parlamentul asupra situațiunei financiare a țării.

In „Expunerea de motive a Bugetului" pe 1933/34, d-l Virgil Madgearu declară (pag. 99):

„Totalul întregii datorii flotante a Statului la 31 Decembrie 1932 este de lei 17.774.132.097".

Actualul Minstru de Finanțe, d. V. Slăvescu, afirmă însă că deficitele neacoperite ale Statului pînă la 1 Ianuarie 1933

se ridică la suma de lei 17.332.400.000, în care se cuprinde deci și deficitul pe 9 luni, a budgetului 33/34 in sumă de lei 1.732.900.000. Din aceste rămășițe de plată, dinsul afirmă că s'au acoperit in cursul perioadei 1929—1933 suma de lei 4.777.700.000, ceeace îl face să declare că: *„astăzi*[1] *rămine de acoperit creanțe de lei: 12.554.700.000"*.

Prin urmare, după d. Slăvescu, datoria flotantă ar fi cu aproape 7 miliarde mai mică decît aceea indicată de d. V. Madgearu.

Noi vom vedea însă că dacă facem o aplicare exactă și completă a definiției datoriei publice neconsolidate, cifra reală este cu mult mai mare și decît aceea indicată de d. Madgearu, și deci, cu atît mai mult, mai mare ca cea indicată de d. V. Slăvescu.

In adevăr, dacă, referindu-ne la analiza conținutului datoriei flotante făcută mai sus, incercăm să cifrăm fiecare element component, ajungem la rezultatele următoare, pentru data de 1 Ianuarie 1934.

BONURILE DE TEZAUR		
Totalul Bonurilor de tezaur aflate în circulație la 1 Ianuarie 1934 se ridică la	lei	1.050.956.451.—
IMPRUMUTURI LA BANCA DE EMISIUNE		
Imprumut rămas dela operațiunea stabilizării monetare	lei	3.681.087.283.—
Imprumut temporar	„	2.000.000.000.—
Imprumutul zis „elvețian"	„	1.719.000.000.—
Avans asupra beneficiului monedelor metalice	„	1.101.000.000.—
Preluări din diferite sume cu destinații speciale	„	1.389.000.000.—
		9.890.087.283.—
IMPRUMUTURI DELA CASSELE AUTONOME		
Imprumut dela C. A. M.	lei	697.000.000.—
Cassa de Depuneri	„	169.000.000.—
		866.000.000.—
Ordonanțe neplătite, recipise de tezaur, angajamente neregulate	lei	12.554.700.000.—
Deficitul C. F. R. pe anii 1929—1931 . .	„	4.153.863.898.—
Despăgubiri de război	„	5.800.000.000.—
Restanțe din anuitățile datoriei publice consolidate	„	3.500.000.000.—
RECAPITULAȚIE		
Bonuri de Tezaur	lei	1.050.956.451.—
Imprumuturi la B. N. R.	„	9.790.087.283.—

[1] Monit. Of., No. 62/34.

Imprumuturi la Casse Autonome	„	866.000.000.—
Ordonanţe neplătite, recipise de tezaur, etc.	„	12.554.700.000.—
Deficitul C. F. R. 1929—1931	„	4.153.863.898.—
Despăgubirile de război către particulari	„	5.800.000.000.—
Restanţele datoriei publice consolidate .	„	3.500.000.000.—
	Lei	37.715.607.632.—

La acest total de aproape 40 miliarde lei ar mai fi de adăugat creanţele rămase asupra cîtorva Regii autonome care au avut, în 1932 şi 1933, deficite, precum şi obligaţiunile Statului rezultînd din diferite garanţii pentru imprumuturile comunale şi ale creditelor funciare, pentru care încă nu posedăm date statistice.

Proporţia datoriei flotante faţă de totalul datoriei publice este anormală. Ea reprezintă — faţă de cele 125 miliarde lei datorie consolidată — o cotă de peste treizeci la sută, pe cînd cota admisă ca normală ar trebui să fie sub 10%.

Deci, după cum am văzut, cifra datoriei flotante a Romîniei oscilează în jurul cifrei de *39 miliarde lei*, din care lei 10.656.087.283 sunt datoraţi Băncei de Emisiune şi diverselor Instituţii financiare publice, iar restul de 29.700.000.000 lei sunt datoraţi particularilor.

Este de observat că întreagă această sumă nu provine dintr'un împrumut făcut de Stat dela particularii, cari ar fi căutat un plasament pentru banii lor. Dimpotrivă, ne găsim în faţa unui împrumut forţat, pentru că Statul, după ce a primit mărfuri sau prestaţiuni de servicii sau şi-a luat asupra-şi obligaţiuni, nu a achitat furniturile primite şi nici nu a respectat obligaţiunile.

Dacă această datorie flotantă ar fi constituită din datorii către bănci, din bonuri de tezaur deţinute de mari capitalişti, răul nu ar fi prea mare, deoarece aceştia ar fi pus astfel în circulaţie prin creditele acordate Statului, însemnate sume de numerar, rămînînd ei creditori ai Tezaurului. De altfel, aceasta este situaţia normală în ţările capitaliste cu o structură financiară bine închegată. In Franţa, în Anglia, în Italia, în Statele-Unite ale Americii, cînd budgetul este în deficit, cînd Cassa Tezaurului este goală, Băncile particulare, marii bancheri, marile întreprinderi acordă Tezaurului împrumuturi pe termene scurte, cu ajutorul cărora se plătesc la zi toate obligaţiunile Statului: salarii, furnituri, dobînzi şi amortismente ale datoriei publice consolidate. Prin acest mijloc, toate prestaţiunile primite de Stat sub formă de servicii, de mărfuri, de lucrări şi de credite sunt achitate, primesc contravaloarea lor în numerar, numerar care este apoi întrebuinţat la producţiunea nouă sau la consumaţiune. In orice caz, curentul economic nu se întrerupe nici un moment şi nici un producător, nici un salariat, nici un creditor nu rămîne fără contravaloarea muncii, mărfii sau creditului său.

Această situaţiune permite continuarea în bune condiţiuni a activităţii şi consumaţiunei fiecăruia. Statul profită şi el de această menţinere a tensiunei economice, încasîndu-şi partea sa din produsul şi munca fiecăruia.

Cu toate acestea, o datorie flotantă prea mare prezintă o întreită primejdie: financiară, economică şi politică, chiar în aceste state. In adevăr, un Stat ameninţat cu prezentarea la plată a unei asemenea datorii va fi nevoit, pentru a face faţă angajamentelor sale, sau să se împrumute din nou, în condiţiunile ce i le fixează creditorii, sau să recurgă la concursul Băncii de emisiune şi astfel să provoace inflaţiunea monetară.

Pe de altă parte, existenţa însăşi a unei prea mari datorii flotante este o cauză directă de inflaţiune şi o ameninţare de agravare a acesteia.

Bonurile de Tezaur, dacă sunt în bucăţi prea mici — ca valoare — şi dacă creditul Statului este perfect, circulă alături cu moneda şi măresc astfel volumul circulaţiei monetare. Fenomenul acesta s'a observat cu preciziune în Anglia, Franţa şi Statele-Unite, a căror piaţă a fost inundată cu Bonurile de Tezaur emise pentru nevoile războiului mondial. Totdeodată, teama că Statul nu le va putea achita la scadenţă şi va fi silit să recurgă la emisiune de hîrtie monedă, accentuiază inflaţiunea începută.

Din punct de vedere politic trebuie să constatăm că controlul finanţelor publice se face mult mai greu şi mai superficial cînd Statul întrebuinţează prea mult şi prea des recurgerea la datoria flotantă pentru acoperirea necesităţilor Tezaurului.

Dar, ceia ce este mai periculos pentru conducerea ţării, este faptul că deţinătorii de creanţe scurte asupra Statului pot exercita influenţe şi presiuni pentru apărarea intereselor lor specifice în dauna interesului general. Fostul Prim ministru Herriot spunea: „Politica internă nu mai este liberă dacă este dominată şi mărginită de ameninţările Banului".

Pentru a evita asemenea grele situaţii şi consecinţe, toate Statele cu o politică financiară serioasă au făcut în trecut şi fac şi astăzi cele mai mari sforţări pentru a suprima datoriile lor flotante şi a le transforma în datorii consolidate, chiar dacă, din punct de vedere budgetar, ar costa mai scump.

Profesorul Wagner, încheind expunerea acestei chestiuni, scrie: „O datorie flotantă importantă, care ameninţă să devină permanentă, este mult mai primejdioasă decît o datorie

consolidată, chiar dacă aceasta din urmă costă mai mult — în dobînzi și amortismente — pe Statul debitor". [1]

In Rominia situațiunea se prezintă cu totul sub alt aspect. Datoria Statului sub formă de Bonuri de Tezaur este foarte redusă. Din totalul de 39 miliarde deabia *un miliard* lei sunt datorați sub formă de Bonuri de Tezaur. Și dacă punem deoparte deocamdată și datoria către Institutul de emisiune de lei 9 miliarde, rămîne o sumă de *28 miliarde lei* datorată către particulari sub formă de lefuri, furnituri, dobînzi, etc.

Astfel, particulari fără disponibilități de numerar se găsesc a fi prestat Statului munca sau economiile lor, produsele lor, fără a fi primit nimic în schimb. Nu numai că nu li s'a achitat în monedă ceiace li se cuvenea, dar nici măcar nu au un titlu de credit în mînă circulabil, prin scontare sau lombardare, sau care să facă o dovadă definitivă a drepturilor lor.

Inlăturînd procedeul liberării de Bonuri de Tezaur, Statul romîn a găsit un procedeu mult mai simplu, în aparență, *acela de a nu plăti pur și simplu*, ceiace era obligat să plătească.

Au fost călcate astfel cele mai elementare reguli de drept și dreptate, distrugîndu-se nu numai creditul Statului, dar și orice ideie de credit, căci orice debitor putea spune: *„Dacă Satul nu plătește, dar eu un simplu particular?"*

Consecințele acestor procedeuri a fost pentru Stat din cele mai rele, deoarece au provocat o scumpire a furniturilor ce i se fac și i s'au făcut în ultimii ani, cu o cotă de dobînzi și risc de încasare mult mai mare decît ar fi costat un imprumut în Bonuri de Tezaur sau alt mijloc financiar de acoperire a necesităților financiare.

Pentru multă vreme s'a închis astfel Statului romîn posibilitatea de a mai recurge la piața internă, pentru a găsi capitalurile de cari ar avea nevoie. Această consecință este cu atît mai regretabilă cu cît și înainte de război și imediat după război, piața internă reușise pe deoparte să acopere Imprumuturile denumite „național" și „al unirei", iar pe de altă parte reușise să absoarbă în bune condiții emisiunile continui ale Rentei de expropriere și obligațiunile județene, comunale și funciare.

Pe de altă parte, ceiace este și mai grav, prin procedeul neplății s'a produs în economia națională, slăbită de criza mondială și internă, un gol economic de douăzeci și cinci miliarde lei, cași cum o catastrofă ar fi înghițit bogății reale de această valoare. Ca să putem vedea ce înseamnă această

[1] A. Wagner, *Traité de la Science des Finances*, vol. III, p. 15.

cifră este suficient să arătăm că ea reprezintă valoarea a două milioane vagoane porumb, aproape deci cît producțiunea Rominiei pe patru ani. Să ne dăm seama ce ar fi în țară dacă patru ani nu s'ar produce porumb deloc și atunci vom da însemnătatea cuvenită răului economic produs în țara noastră prin crearea unui gol economic așa de mare, produs de neplata datoriilor nenumărate ce Statul are către muncitorii, salariații și producătorii acestei țări. După ce răsboiul a distrus o cantitate de bunuri particulare și de Stat, evaluate la peste două sute de miliarde lei, după ce astfel rezistența economică și posibilitatea de producțiune au fost micșorate, orice turburare în viața economică plăpîndă, înfiripată cu mari greutăți, poate pricinui căderea definitivă a economiei romînești prea slăbite.

In ce privește cele 11 miliarde ce Statul datorează către:

Banca de Emisiune	9.790.089.283
Inst. financ. public.	866.000.000

Trebuie să facem observațiunile următoare: Prin imprumutarea dela Banca Națională, Statul a absorbit aproape o treime din totalul emisiunei și prin aceasta a redus la două treimi volumul emisiunei destinate activității economice libere. Mișcarea economică și financiară este astfel stînjenită în necesitățile sale de credit. Menținerea stabilizării cerînd o proporție fixă a acoperirei cu aur, satisfacerea cerințelor de credit este fatal limitată la potențialul de emisiune ce-l îngăduie acoperirea metalică statutară.

Datoria Statului la Banca de Emisiune a devenit incompresibilă. Pentru jocul liber al politicei monetare, această massă ireductibilă este un greu balast. Existența ei obligă Banca de a-și exercita politica de restringere — necesară uneori — numai asupra celor două treimi din angajamente și, astfel, această comprimare *aplicîndu-se* pe o suprafață mai redusă, este mai puternică și mai păgubitoare.

Imprumuturile făcute la Casa de Depuneri, la Casa Generală de Economii, primejduesc situația acestor instituții, cari ar trebui să aibă o lichiditate perfectă și le impiedică de a întrebuința disponibilitățile lor în operațiuni libere, care ar aduce un numerar prețios activității economice generale.

Considerentele de mai sus ne dau dreptul să afirmăm că nu se poate pregăti o refacere a situațiunei financiare a țării fără a se da o soluțiune definitivă problemei datoriei publice flotante.

Cari sunt mijloacele pentru micșorarea sau stingerea acestei datorii?

In primul rînd, trebuesc aplicate cu cea mai mare strășnicie mijloacele puse la dispoziția conducerii financiare a Statului, pentru ca această datorie să nu se mai mărească an

de an. Realizarea unui echilibru budgetar real şi perfect trebue să garanteze limitarea acestui capitol financiar la cifra lui de astăzi. Asigurarea veniturilor, limitarea cheltuelilor, controlul preventiv întărit, decretele lunare de repartiţie, împiedicarea cu orice preţ a angajamentelor neregulate sunt măsuri cari, puse în aplicare cu toată vigoarea, pot da rezultatele aşteptate.

Acestea formează capitolul politicei budgetare de care nu avem a ne ocupa aici.

Problema ce ni se pune nouă este următoarea:

Cunoscind componenţa şi cifra actuală a datoriei publice flotante, considerind că existenţa acestei datorii este o primejdie pentru politica financiară a Statului şi pentru economia naţională, cari sunt mijloacele optime şi posibile pentru lichidarea ei?

Inainte de a intra în analiza mijloacelor actuale, să vedem ce s'a făcut în trecutul apropiat pentru rezolvarea unei probleme identice.

In 1928 — preziua stabilizării — datoria flotantă a Statului romîn se ridica la o cifră foarte însemnată. Ea era compună din următoarele elemente:

	milioane lei
Datoria la Banca Naţională, rezultată din avansuri făcute Tezaurului	3.653
Idem din operaţiile de unificare monetară . . .	7.026
Datoria flotantă a Tezaurului	4.500
Datoria flotantă a Căilor ferate	3.507
	18.686
Despăgubirile de răsboi	5.800
	24.486

Refacerea financiară a ţării prin stabilizarea monetară cerea ca o condiţie esenţială lichidarea datoriei flotante. Ea a şi fost făcută pe două căi.

In primul rind prin creditarea Statului la B. N. R. cu beneficiul recalculării stocului de aur şi devize la noua paritate legală.

Această operaţie a produs 7.900.000.000 lei.

In al doilea rind, arieratele tezaurului şi datoria C. F. R. au fost acoperite din împrumutul de stabilizare (6.182 milioane lei).

Aceste mijloace extraordinare nu au fost însă îndestulătoare şi — pentrucă nu se prevăzuse dela început o sumă suficientă de acoperire, căci cifra datoriei flotante nu era cunoscută, — au mai rămas de plată, după stabilizare, în 1929, încă 1.768 milioane lei creanţe ordinare şi 5.800.000.000 lei despăgubiri de răsboi. Aceste resturi, precum şi suma de 4

miliarde lei, datorie rămasă la B. N. R. au îngreuiat şi împiedicat dela început o echilibrare perfectă a budgetului, constituind un nucleu de datorii menit să ia desvoltarea pe care am constatat-o la începutul acestui studiu şi care a crescut în mod constant prin deficitele budgetare ale anilor din urmă.

In rezumat deci s'au întrebuinţat pentru stingerea datoriei flotante:

1. Beneficii rezultate din scăderea valorii aur a monedii şi recalcularea stocului de acoperie al Băncii de Emisiune.

2. Produsul parţial al unor împrumuturi externe.

In 1932 — abia după 4 ani — datoria flotantă se ridica, după cum am văzut, din nou la 39 miliarde lei. Acţiunea constantă care s'a dus de d. V. Madgearu, în timpul ministeriatului său, pentru însănătoşirea finanţelor publice, a impus şi necesitatea unei soluţii pentru lichidarea acestui post pasiv şi supărător.

In primăvara anului 1933, cînd s'a întocmit bugetul 1933/1934, conjonctura financiară internaţională şi naţională nu permitea o lichidare totală, pentrucă marile mijloace: împrumuturile externe sau interne erau imposibile, iar o operaţie monetară pentru reducerea valorii aur a monetei naţionale nu părea nici posibilă, nici folositoare. D. V. Madgearu a observat însă faptul că în faţa pasivului datoriei flotante, Statul avea un activ: impozitele, taxele, amenzile şi alte venituri cari i se datorau — unele de zeci de ani, altele de o dată mai recentă.

Aceste sume — după Expunerea de motive a Bugetului pe 1933/34 — se ridicau la 31 Martie 1933 la cifra de 10.426 milione lei. (Trebuie să constatăm însă că şi asupra cifrei rămăşiţelor de încasat există o diferenţă dela dubla la simpla faţă de noile date ale Ministerului de Finanţe. In adevăr, în ultima publicaţie oficială a acestuia, rămăşiţele de încasat pe exerciţiile închise se ridică numai la 5.041 milioane lei, deşi în această cifră sunt cuprinse şi rămăşiţele întregului an 1933.[1]) Intemeindu-se pe existenţa acestui activ, d. V. Madgearu, după ce a dat o largă posibilitate de compensaţii directe pentru cei ce aveau de primit şi de plătit Tezaurului, a modificat organizaţiunea ce se dăduse Casei de Amortizare şi a creat, pentru a înlesni compensaţiile indirecte, Bonurile de Impozite. Toţi creditorii recunoscuţi ai Statului pot cere dela Casa de Amortizare, ca să fie plătiţi în bonuri de impozite. Aceste bonuri sunt oferite apoi celor ce au de plătit tezaurului rămăşiţe rezultate din exerciţiile închise inclusiv 1931. Prin această operaţiune se achită o parte din creditori şi se înca-

[1] Op. cit., p. 83.

sează o parte egală din rămășițe, fără alte cheltueli decît acele de emisiune a titlurilor.

Pînă la 1 Ianuarie 1934 Casa de Amortizare emisese însă numai 670 milioane lei nominal bonuri. Astăzi emisiunea trece de 1.300.000 lei, dar din cauza cursului din ce în ce mai scăzut (40—42%), creditorii cei mai importanți ai Statului nu se decid a cere plata în bonuri. Pe de altă parte, din cele 10 sau 5 miliarde ce sunt de plătit de către debitorii fiscului, acei ce puteau plăti au executat plata prin cele 1.200 milioane lei bonuri emise. Este puțină probabilitate să se poată realiza — chiar prin acest sistem care scade suma rămășițelor cu 58% — să se poată reduce cifra acestora cu mai mult de 2 miliarde. Restul de 8 sau 3 miliarde va constitui un post mort în activul Tezaurului.

Soluțiunea parțială ce s'a dat achitării datoriei flotante prin Casa de Amortizare și cu sistemul Bonurilor de Impozite, a fost de un real folos pentru micii creditori ai Statului, cari aveau de primit resturi de salarii, pensii sau plata pentru mici furnituri. Ea nu este suficientă pentru o lichidare radicală, lichidare care să dea posibilitatea începutului unei ere de finanțe publice sănătoase în România. De aceia trebuie să examinăm cari sunt — în conjonctura de azi — celelalte mijloace de lichidare ale datoriei flotante.

Deși, după drept și după echitate, Statul ar trebui să plătească imediat, după cum am văzut, 39 miliarde lei, totuși față de enormitatea acestei cifre trebuie să ne dăm seama că o achitare integrală — leu pentru leu — este imposibilă. O lichidare în 10 ani, fără dobîndă, ar cere cîte 3.9 miliarde pe an, pe cînd Statul după noile cercetări făcute, nu e în stare să plătească *mai mult de un miliard pentru intreaga datorie publică.*

Ce este de făcut?

Procedeul clasic al stingerii datoriei flotante publice era și este, pentru Statele cu piață de capitaluri interne și cu creditul neștirbit, transformarea ei în datorie consolidată prin emiterea unui împrumut intern sau extern. Produsul acestui împrumut achită în numerar pe acei creditori cari nu ar fi vrut să schimbe creanțele lor ajunse la termen sau aproape de scadență cu titluri ale împrumutului de consolidare.

In cursul lunei Aprilie 1934, Marea Britanie a lansat un împrumut de acest gen de 150 milioane lire sterline — sau 84 miliarde lei — pentru achitarea sau retragerea bonurilor de tezaur cu scadența scurtă. Franța prepară emisiunea unui împrumut similar, menit, în primul rînd să consolideze bonurile de tezaur, intrebuințate pentru obținerea de numerar dela bănci, numerar cu care s'au făcut plățile ce nu le acoperise Tezaurul, din cauza deficitelor budgetare din ultimii 2 ani.

Este posibilă în România o operație asemănătoare?

Condițiunile de reușită ale unui împrumut de Stat sunt cunoscute: disponibilități de numerar, credit de Stat puternic, încredere în moneda împrumutului.

Deși în România există azi tezaurizată suma de 5—6 miliarde lei, care în conjonctură normală ar putea să fie plasată parțial în titluri de Stat și să acopere astfel *o parte* din necesitățile operațiunei de consolidare, trebue să constatăm că celelalte două condiții, tot așa de esențiale cași abundența de numerar, nu sunt îndeplinite.

In primul rînd, din cauza repetării deficitelor bugetare și a existenții datoriei flotante, în al doilea rînd din cauza regimului excepțional al operațiunilor de schimb cu străinătatea, din cauza nesiguranței valutare internaționale și din cauza constatărilor făcute în privința scăderei constante a soldului activ al balanței de plăți, și în al treilea rînd din cauza problemei datoriilor particulare, încrederea în moneda națională este puternic sdruncinată.

Nimeni nu mai e dispus a-și angaja capitaluri în subscriere de titluri cu dobîndă fixă, cînd aceste titluri nu reprezintă drepturi directe asupra unor valori susceptibile de a-și menține valoarea aur în caz de schimbări monetare.

In acelaș timp, trebue să recunoaștem că Statul nu mai are nici un credit financiar în fața particularilor.

Independent de preocupările monetare, neîncrederea se manifestă prin cursul scăzut al rentelor de Stat. Unele titluri dinainte de răsboi au suferit pe lîngă o scădere de curs de 60% și o depreciere valutară de 97%. Titlurile emise după răsboi au suferit și ele scăderi de curs dela 50—70%. Dobînda produsă azi de unele titluri este de 14—15%. Din această cauză emisiunea unui nou împrumut ar trebui să se facă la cursuri care ar anihila valoarea financiară a operației. Toate aceste constatări conduc la înlăturarea hotărîtă a unei posibilități de lichidare, prin emisiunea liberă a unui împrumut intern.

2. Lansarea unui împrumut extern este și mai puțin posibilă în împrejurările actuale, cînd Statul tratează modalitatea de a nu plăti împrumuturile contractate în străinătate acum cîțiva ani și care erau garantate cu gajul veniturilor sale celor mai sigure, acelea din Monopoluri. Cursul împrumuturilor de stabilizare și desvoltare care au pierdut și ele peste 70% din cursul de emisiune ne indică limpede această imposibilitate.

Pe de altă parte balanța plăților Romîniei numai poate îngădui încărcarea ei în pasiv cu noi obligații de plată în devize.

3. Remiterea de titluri de Stat, cu o dobîndă determinată, amortizabile pe termen lunar, tuturor creditorilor, nu e po-

sibilă chiar dacă s'ar face la un curs apropiat de al zilei, deoarece acești creditori au nevoie de numerar și ar fi nevoiți să le arunce în bloc pe piață, reducîndu-le astfel valoarea la cote care tind către zero și distrugînd totdeodată valoarea tutulor împrumuturilor de Stat emise pînă azi.

In acelaș timp, budgetul Statului s'ar încărca cu plata unor anuități la un împrumut de 100 miliarde care, presupunînd că titlurile ar fi predate creditorilor la cursul de 30% cu o dobîndă de 3% anual, s'ar ridica la cca. 4 miliarde anual.

Este lesne de remarcat că această operație ar fi în realitate o expropriere a creanțelor și în orice caz ea ar fi greu acceptată de Banca de Emisiune și de creditorii străini.

Procedeul a fost întrebuințat de Statul german odată cu realizarea ultimei reforme monetare, prin care s'a desființat Renten Bank, cînd toți creditorii statului au fost obligați a primi titlurile; și de Italia, unde, prin Decretul din 6 Noembrie 1926 s'a lansat Imprumutul *Littoria*, cu ajutorul căruia s'au lichidat 85 miliarde lire datorie flotantă din care 20 miliarde bonuri de Tezaur scurte.

4) In ipoteza unei acțiuni pe plan monetar, lichidarea datoriei flotante pare techniceşte mai uşoară. Prin reevaluarea stocului de aur și devize, Statul ar profita de o însemnată sumă în semne monetare noi, care ar putea fi întrebuințate pe de o parte la stingerea conturilor debitoare la Banca de Emisiune și pe de alta la achitarea creanțelor deținute de particulari.

Dat fiind însă că datoria flotantă se ridică la 39 miliarde lei, devalorizarea monedei trebue făcută la o cotă care să asigure Statului această sumă și să-i mai rămînă un capital disponibil pentru acoperirea deficitului bugetar din epoca adaptărei veniturilor Statului și pentru începerea de mari lucrări care să învioreze activitatea economică națională.

Pentru aceste considerente, beneficiul Statului ar trebui să fie circa de 50 miliarde lei la noua paritate. Aceasta ar presupune o restabilizare a leului la un curs egal cu cel mult 1/5 din cursul actual, ceeace ar produce Statului, prin recalcularea stocului de aur, un beneficiu de circa 44 miliarde lei.

Leul viitor ar trebui deci să aibă o valoare de 0,60 ct. aur în loc de 3,10 cent. aur.

In altă ordine de idei această operațiune se traduce prin achitarea *unei cincimi din valoarea actuală a creanțelor împotriva Statului*, restul fiind anulat.

5) Dacă o lichidare prin restabilizare monetară nu ar fi posibilă sau nu ar fi oportună, se poate ataca problema prin o reorganizare și desvoltare a Casei de Amortizare.

Intocmirea și mijloacele actualei Case de Amortizare nu corespund deloc menirei ce ar avea de îndeplinit această instituție.

In adevăr, prin articolul 1 i se dau următoarele însărcinări:

a) De a executa budgetele extraordinare, privind lichidarea datoriilor flotante ale Statului, *astfel cum se va prevedea prin legile budgetare;*

b) De a înlesni amortizarea datoriei publice;

c) De a lichida, în măsura posibilităților, daunele de răsboi;

d) De a administra valorile mobiliare, proprietatea Statului și participațiunile lui în întreprinderile private.

Pentru efectuarea acestor vaste operațiuni i se pun la dispoziție, prin art. 6, mijloacele următoare:

Art. 6. — Fondurile Casei de amortizare se compun din:

a) Eventualele subvenții ce i se vor prevedea prin bugetul general al Statului;

b) Sumele rezultate din cupoanele și amortismentele titlurilor de rentă cumpărate de Casă, precum și cele obținute din operațiunile arătate la art. 1, litera d;

c) Economiile ce vor rezulta din cupoanele și amortismentele prescrise;

d) Sumele rezultate ca beneficiu din operațiunile de lichidare, ce s'ar încredința Casei prin legi și convenții;

e) Emisiuni de titluri autorizate prin legi speciale;

f) Legatele și donațiunile ce s'ar face Casei.

In realitate, în Bugetul său pe 1933, Casa nu a primit nici unul din veniturile prevăzute la al. a, c, d, e și f, singurul venit real a fost cel dela p. b, pe baza căruia s'a făcut o prevedere budgetară de 16.000.000 lei! Acesta este întregul venit al Casei pentru executarea menirei sale de a lichida o datorie flotantă de 39 miliarde și de a înlesni amortizarea unei datorii publice consolidate, care se ridică la 125 miliarde.

Mai mult încă, în cursul anului 1933, ministerul de Finanțe a întrebuințat, pentru nevoile sale imediate, toate sumele încasate pe contul Casei, așa că aceasta deabia și-a putut plăti cheltuelile de administrație și nu a putut deci utiliza nici un leu pentru îndeplinirea rolului său.

Singura funcțiune reală a Casei a fost aceea de a servi ca executor technic al emisiunei Bonurilor de impozite, cari sunt în realitate titluri ale ministerului de finanțe, și nu constituesc creanțe asupra Casei de Amortizare.

Am văzut că soluțiunile radicale și clasice, care ar putea suprima dintr'odată datoria flotantă a Statului romîn și anume: un mare împrumut intern sau extern de consolidare, devalorizarea massivă a monedei, remiterea de titluri la cursul zilei, nu pot fi aplicate.

Totuși, dacă mai credem încă în necesitatea unor finanțe publice și a unei situațiuni monetare sănătoase, dacă mai credem în necesitatea unei activități economice întemeiată pe

respectul drepturilor individuale și în necesitatea creditului neștirbit al statului — rezervă prețioasă pentru timpuri grele — nu ne putem feri de a căuta o rezolvare a situațiunei. Prima condițiune care se impune însă tuturor este aceea de a crede în cele de mai sus și a avea voința de a plăti ceeace statul datorează.

„Condițiunea esențială a amortizării datoriei publice — „scrie profesorul Jèze — nu este casa de amortizare, nici o „dotare inițială considerabilă, *ci voința perseverentă de a „plăti toate impozitele necesare pentru achitarea datoriei*".

„Creațiunea unei case de amortizare autonome poate să „aibă un efect psihologic binefăcător, dar totuși pasager.

„Piatra fundamentală a amortizării este și va fi *totdeau- „na voința perseverentă a guvernelor de a amortiza, voința „perseverentă a contribuabililor de a consimți*, atît timp cît „va trebui, *la facerea sacrificiilor necesare*". Presupunînd creată și păstrată voința de a plăti și convingerea că amortizarea se face cu contribuțiunile continue ale contribuabililor, putem porni la crearea unui sistem propriu pentru asigurarea acestei operațiuni.

In țările în cari instituțiunile și legile nu sunt ancorate în viața poporului printr'o tradiție puternică, nu se pot aștepta rezultate dela o instituțiune care să nu fie consolidată împotriva încercărilor de schimbare și reformare permanentă. Pentru acest motiv, Casa de amortizare trebue să fie o *instituțiune constituțională*.

Această necesitate s'a resimțit și în Franța — unde instituțiunile sunt totuși mult mai stabile ca în Romînia. Cînd guvernul Poincaré, începînd acțiunea de asanare a situației financiare, a creat „Casa pentru gestiunea Bonurilor Apărării Naționale și de amortizare", el a convocat Adunarea națională la Versailles și a făcut să se voteze legea din 10 August 1926, dîndu-i astfel caracter constituțional și asigurîndu-i resurse de circa 7 miliarde fr. pe an, din care 2 miliarde fr. fr., numai pentru amortizări. (5% din buget). Această procedură trebue urmată și în Romînia, așa că în proiectul de modificare al Constituțiunei trebuește prevăzută și instituțiunea Casei de amortizare. Greutatea cea mai mare este însă în dotarea acestei instituții cu mijloacele necesare și în stabilirea planului ei de lucru. Quantumul datoriei romînești este prea mare, pentru a-i găsi o formulă de amortizare ușor de aplicat.

Cred că va trebui în primul rînd să procedăm la o „ventilare" a posturilor cari o compun.

In primul rînd, întreaga datorie a Statului către Banca Națională, trebue considerată ca un avans permanent către Stat și amortizarea ei încetată. Această operațiune ar reduce datoria cu aproape 10 miliarde lei. Rămîne deci un rest de circa 29 *miliarde lei* de amortizat.

Presupunînd o amortizare în 20 ani, cu o dobîndă de 4%, anuitatea de plată ar fi de circa 2 miliarde și jumătate anual. Situația tezaurului însă nu permite angajarea unei asemenea anuități, care ar face iluzorie echilibrarea budgetară și așa destul de grea. Ce este dar de făcut? Dacă am examina mai adînc fundamentul și mecanismul de emisiune al Băncii Naționale, în urma stabilizării, am constata următoarele:

Statul, gajînd veniturile sigure ale Cassei Autonome a monopolurilor, a obținut un împrumut în dolari aur.

Devizele astfel dobîndite au fost cedate Băncii Naționale, care a dat Statului lei, iar Statul a rămas dator devize către creditori, cari au subscris împrumutul.

În realitate, deci, leii remiși Statului sunt garantați de un drept regalian și de o avere mobiliară și imobiliară determinată a Statului: Casa autonomă a monopolurilor. Operația costă însă pe stat o dobîndă reală de 8,25%, în afară de cheltuelile de emisiune și altele.

Ce ar fi dacă Statul, repetînd operațiunea, cu excluderea însă a bancherilor intermediari, ar constitui o nouă Casă autonomă, *Casa de amortizare — instituție constituțională — care ar primi în administrare alte patrimonii excedentare ale Statului, sau alte drepturi regaliene producătoare de venit?*

Regia redevențelor, a pădurilor, a porturilor și a conductelor de petrol reunite ar putea constitui un patrimoniu producînd un venit net de aproape 800 milioane lei.

Această instituțiune ar putea garanta emisiunea unui bilet de stat, pînă la concurența sumei de plată a datoriei flotante după ventilarea ei severă. Amortizarea sau răscumpărarea biletelor s'ar face într'un număr anumit de ani, prin o retragere egală cu venitul net al casei de amortizare.

Aceste bilete — cari în realitate constituesc un împrumut intern, fără dobîndă — ar circula paralel cu moneda Băncii Naționale, așa cum au circulat în Franța, Bonurile Apărării Naționale, în Anglia, Bonurile Tezaurului, în Austro-Ungaria, Bonurile Ipotecare, în Statele Unite, Bonurile Tezaurului, în Germania, Bonurile Tezaurului imperial, în Italia, Biletele ipotecare, iar în Romînia, Biletele ipotecare și Biletele Băncii Generale.

Evident că o asemenea emisiune ar ridica toate obiecțiunile ce s'au adus din abundență împotriva biletelor de Stat. Istoria finanțelor universale ne arată însă că, după cum spune Wagner: „Teoria a condamnat în mod sever emisiunea a„cestui fel de hîrtie monedă, *cu toate acestea nu există nici „un stat modern, care să fi evitat asemenea emisiuni în cursul marilor restriști*". [1]

Chiar reprezentantul celor mai moderate și chibzuite pă-

[1] A. Wagner, *Traité de la Sc. des Fin.*, vol. III, p. 101.

reri, Charles Gide, tratind despre moneda financiară, spune: „Experienţe repetate de sute de ori în toate ţările au do-„vedit că sub anumite condiţii substituirea monedei metalice „prin o monedă de Stat este posibilă şi că popoarele se aco-„modează cu ea destul de bine". Rusia şi republicele sud-americane sunt sub acest regim de mai multe generaţii.

Dacă examinăm însă condiţiunile în care s'ar face emisiunea propusă, constatăm că ea prezintă următoarele garanţii, cari înlătură bună parte din obiecţiunile cunoscute ce s'ar putea ridica:

1) Emisiunea ar avea caracter constituţional, deci nu ar putea fi mărită sau anulată prin o dispoziţie legală ordinară;

2) Cantitatea de emisiune este strict limitată la suma datoriei flotante;

3) Emisiunea corespunde unor prestaţiuni economice făcute cari nu şi-au primit contravaloarea. Deci e vorba — cel puţin în parte — de creaţiunea naturală a unor instrumente de circulaţie.

4) Retragerea biletelor este asigurată prin caracterul constituţional al dotărei Casei şi prin siguranţa veniturilor nete ale celor trei întreprinderi publice: Porturi, Regia redevenţelor, Regia conductelor;

5) Influenţa periculoasă asupra schimbului, care în economia liberă era cea mai puternică obiecţiune, va fi limitată prin faptul că trăim sub regimul controlului schimburilor monetare şi comerciale cu străinătatea, reglementare care împiedică evaziunea de capitaluri sau un import exagerat;

6) Necesitatea de numerar a pieţii, dat fiind volumul redus al circulaţiei actuale, viteza ei micşorată şi imobilizarea prin tezaurizare, va face *ca influenţa noilor bilete asupra preţurilor să fie mai redusă decît s'ar putea crede.*

7) Realizarea acestei emisiuni, alimentînd piaţa economică cu noi instrumente de circulaţie monetară, va înlesni în parte şi lichidarea problemei datoriilor private îngheţate;

8) Experienţa unor circulaţii monetare paralele, făcută în epoci şi condiţiuni mai puţin potrivite decît cele actuale, ne pot îndreptăţi a crede în buna reuşită a soluţiunei propuse. Dacă excludem o vastă operaţiune de restabilizare a leului la cota indicată mai sus, de o cincime, altă modalitate de achitare a datoriei flotante nu vedem.

Deci, dacă în adevăr avem intenţiunea şi voinţa de a plăti, iar nu voinţa ascunsă de a face să se anuleze prin falimentul financiar al Statului creanţele asupra sa, trebue să alegem şi să ne hotărîm la una din aceste două măsuri.

Dr. ERNEST ENE

CONGR. INTERN. AL CINEMATOGR. DE EDUCAŢIE ŞI ÎNVĂŢĂMÎNT

ROMA 19 — 25 APRILIE 1934

CONST. KIRIŢESCU

Institutul internaţional al cinematografiei educative (I. C. E.), care funcţionează la Roma, ca organ al Societăţii Naţiunilor, a devenit centrul către care converg toate informaţiile şi care tinde să îndrumeze acţiunea mondială pentru progresul cinematografiei educative. Organul său principal de comunicaţie şi de propagandă, este: Revista internaţională a Cinematografului educativ, care apare lunar în cinci ediţii: franceză, italiană, germană, engleză şi spaniolă. Prin instituirea de „Comisiuni naţionale" în diferite ţări, Institutul a putut stabili legături mai strînse cu personalităţile şi instituţiile care poartă interes desvoltării şi răspîndirii cinematografului educativ; o astfel de comisiune s'a înfiinţat şi în ţara noastră. Aşa fiind, era natural ca Institutul din Roma să ia iniţiativa şi să organizeze Congresul internaţional. A făcut-o cu entuziasm şi competinţă; de aceea pot spune că congresul a fost excelent pregătit şi organizat, iar rezultatele lui sunt mulţumitoare.

Congresul a reunit la Roma 423 membri, reprezentînd 65 de state, dintre care, 43 reprezentate prin delegaţi oficiali ai guvernelor lor. El a fost împărţit în trei secţiuni: învăţămînt, educaţie, cinema şi viaţa popoarelor. Fiecare secţiune s'a subîmpărţit în mai multe comisiuni, şi anume:

Secţiunea întîia, în patru comisiuni: 1) metodologia filmului de învăţămînt; 2) învăţămîntul superior şi cercetarea ştiinţifică; 3) cinema şi viaţa profesională; 4) cinema şi viaţa agricolă.

Secţiunea a doua, în cinci comisiuni: 1) higiena şi prevenţiunea socială; 2) educaţia populară; 3) prevedere şi economie; 4) stat şi cinema; 5) technica cinematografică.

Secţiunea a treia, în cinci comisiuni: 1) cinema şi tineretul; 2) încurajarea filmelor consacrate sporturilor; 3) problema cinematografului în prezenţa diversităţii de mentalităţi şi culturi; 4) cinema şi presa; 5) rolul internaţional al cinematografului.

Pentru a aduna materialul necesar discuţiunilor şi a

sistematizării lui, Biroul Institutului s'a adresat din vreme la diferite personalități din toate țările, cu competință recunoscută în materie, cerîndu-li-se a face cîte un raport în care să se pună la punct o anumită chestiune; aceste rapoarte, publicate în cîteva numere ale revistei, apoi colecționate în două mari volume, — *Cinéma et enseignement* (452 pg.) și *Cinéma d'éducation* (307 pg.), — au constituit punctul de plecare al discuțiunilor din congres, servind în cele din urmă la redactarea rezoluțiunilor definitive. Ni s'a făcut și nouă cinstea să ni se ceară un raport asupra chestiunii: „Utilisation du cinéma suivant les différents degrès scolaires"; raportul a fost publicat în numărul din Ianuarie al Revistei, și la pag. 188 ș. u. ale volumului „Cinéma et eseignement"; în acelaș timp am fost desemnat ca raportor general al secțiunii I: învățămînt.

Lucrările Congresului au avut loc în localul Institutului (Vila Medioevale Torlonia) și au constat din ședințe plenare (în marea sală) și mai ales ședințe de secțiuni și comisiuni (în săli mai mici). Ședințe festive, recepții ori demonstrațiuni s'au ținut în alte localuri. Seara, și în orele libere, s'au ținut conferințe de personalități de seamă, și s'au proectat filme educative de diferite case producătoare. Lucrările congresului au alternat cu vizite făcute la instituțiuni, sau în localități, care aveau de scop să arate congresiștilor rezultatele obținute pe diferite terenuri de regimul fascist. (Astfel: Expoziția revoluției fasciste; Vizitarea nouilor orașe, Littoria și Sabaudia, precum și lucrările de asanare a Bălților Pontice; stadionul Mussolini; o reprezentație la un teatru Dopolavoro).

Congresul a fost deschis la 19 Aprilie, 11.15, în sala Iuliu Cesar din Capitoliu, de către Capul guvernului italian, d-l Mussolini, care a ținut să exprime marele interes cu care urmărește lucrările congresului; d-sa a accentuat că cinematograful a devenit „cea de-a cincea putere". Tot d-sa a ținut, la încheierea lucrărilor, să primească în biroul d-sale, din Palatul Veneția, consiliul de prezidență (biroul congresului), să ia cunoștință de lucrări și de rezultate.

■

Lucrările cele mai importante ale congresului, au fost cele ce s'au făcut în comisiuni; în ședințele plenare s'au făcut comunicări cu caracter general și s'au citit, aprobindu-se, rezoluțiile încheiate în ședințele comisiunilor. Subscrisul am lucrat, cu deosebire în secțiunea I, comisia I-a (Metodologia filmului de învățămînt) și în secțiunea III, comisia 1-a (cinema și tineretul). Rezoluțiunea privitoare la Metodologia filmului educativ, a fost redactată de raportorii generali ai secțiunei I, cari au fost d-l. Barrier, directorul învățămîntului primar din Franța și subscrisul.

Darea de seamă oficială ce se va publica de Institutul din Roma va cuprinde, desigur textul complect al rezoluțiunilor adoptate de congres. Aci mă mărginesc a reproduce, in extenso pe cea privitoare la metodologia filmului de învățămînt — care cuprinde de fapt elementele de bază ale unui nou capitol de pedagogie școlară; apoi extrase din rezoluțiile relative la cinematograful educativ pentru tineret și massele populare, precum și cîteva rezumate din celelalte rezoluțiuni.

Secțiunea I (învățămînt).

Comisia I-a. *Metodologia filmului de învățămînt.*

In ce privește problema *întrebuințării* cinematografului școlar:

a) Cinematograful trebue să fie considerat ca un auxiliar didactic de cea mai mare importanță; el trebuie să fie întrebuințat în învățămîntul tuturor disciplinelor care-l comportă, ținînd seama de caracterul particular al fiecăreia din ele și de gradul de desvoltare al elevilor;

2. Nu trebue să se excludă a priori nici o materie, oricare ar fi ea, dela întrebuințarea proecției fixe sau însuflețite; totuși, dacă cinematograful găsește normal întrebuințarea sa în învățămîntul științific, din cauza a însuși caracterului acestuia, este necesar să nu fie întrebuințat decît cu prudență:

a) în învățămîntul istoriei, sub toate formele: politică religioasă, artistică și literară; trebue stabilit principiul că profesorul trebue să comenteze filmul, făcînd să reiasă succesiunea logică și continuă a faptelor, să opereze sinteza aspectelor particulare, subliniind caracterele lor, ilustrînd motivele psihologice, dînd însfîrșit narațiunii puterea sugestiunilor morale, naționale, umane și a aspirațiunilor ideale;

b) în ce privește sentimentul religios, a cărui importanță este atît de considerabilă în evoluția spirituală a copilului, trebue să subliniem importanța pe care poate s'o ia întrebuințarea cinematografului școlar, dar în acelaș timp și greutatea de a realiza filme apte pentru a fi întrebuințate în învățămîntul religiei; filmele cu acest caracter vor fi deci tratate cu deosebită grije, necesitînd colaborarea și aprobarea autorităților răspunzătoare;

c) în ce privește matematicele, întrebuințînd cinematograful pentru a înlesni intuiția unor noțiuni concrete sau pentru studiul aplicațiunilor technice utile, este necesar înainte de toate a desvolta facultatea raționamentului riguros și abstract;

d) în ce privește învățarea limbilor moderne, întrebuințarea imaginei poate să ajute la studiul elementar al limbilor și la cunoștința țărilor interesate;

3. in sfirşit, şi într'un chip general, întrebuințarea proecțiunii ca auxiliar didactic, trebue să respecte în ce privește frecvența și durata limitele impuse de putințile fisiologice și psihologice ale copilului în diferitele grade ale desvoltării sale;

B) In ce priveşte *metodele* de adoptat în întrebuințarea filmului de învățămînt:

1. Intrebuințarea cinematografului nu trebue să pună piedică acțiunii educative a profesorului și efectului vorbirei sale; profesorul trebue să pună problemele, să lămurească pe școlari, să comenteze faptele, să provoace sau să dirijeze activitatea și reflexiunea elevilor;

2. prin urmare filmul de învățămînt nu trebue să fie un film sonor sau vorbit, ci *un film mut*, al cărui comentariu incumbă profesorului, cu excepția cazurilor în care filmul sonor sau vorbit poate să complecteze sau să întărească util impresia produsă de viziune;

3. întrebuințarea filmului nu trebue să arunce pe copil într'un flux tumultos de imagini, ci trebue să fie prilejul de a stimula activitatea sa în toate formele de exercițiu;

4. profesorul trebue să poată interveni în cursul proecțiunii însăși, pentru a-i lămuri punctele cari cer explicații particulare; el trebue să-și dea seama de valoarea pe care o prezintă adeseori proecțiunea fixă, fie independent de proecția însuflețită, fie în unire cu ea;

5. subiectele filmelor de utilizat în școale, trebue să fie integrate într'un plan didactic organic, studiat prealabil de technicienii școalei și aprobat de autoritățile școlare în conformitate cu programele școlare, înțelegînd că acestea ar putea fi modificate în vederea posibilităților noui oferite de aplicația cinematografului.

C) In ce privește problemele de *organizație:*

1. Elaborarea filmelor de învățămînt trebue făcută întotdeauna din punct de vedere didactic și în colaborare strînsă cu pedagogul;

2. toți profesorii, primari și secundari, trebue să primească fie în școala care-i prepară pentru învățămînt, fie în cursuri speciale, o preparație în acelaș timp tehnică, psihologică și didactică, care să-i deprindă cu întrebuințarea aparatului și întrebuințarea filmului de învățămînt;

3. trebue să se facă toate sforțările pentruca toate clasele să aibă la dispoziția lor un aparat cinematografic și pentruca orice școală, secundară ori primară, sau, cel puțin, orice centru școlar, să fie înzestrat cu materialul indispensabil, fie ca filme, fie ca proecțiuni fixe.

Comisia 2-a s'a ocupat cu întrebuințarea filmului în *știință*, mai ales cu crearea unei *enciclopedii cine-medico-chirurgicale*, care să fie, pe cît posibil, expresia larg internațională a progreselor atinse de technica chirurgicală.

Comisia 3-a a subliniat utilitatea producțiunii filmelor pentru *alegerea profesiunilor*, în special a profesiunilor feminine, precum și pentru ucenicia în meserii; de asemeni pentru prevenirea accidentelor.

Deosebit de importante au fost discuțiile din comisia 4-a: *cinema și viața agricolă*. S'a pus în evidență că cinematograful poate contribui într'o largă măsură ca să combată exodul rural, arătîndu-se că condițiile vieții la țară pot fi ameliorate în privința higienei și a sănătății, că plăcerile vieții cîmpenești sunt mai sănătoase decît cele orășenești și că viața de familie este acolo mai intensă. In decursul unei cuvîntări în ședință publică, senatorul Marozzi a demonstrat necesitatea apărării populației rurale împotriva primejdiei filmelor citadine cu spectacolul vieții de lux și depravare. Populația rurală trebue să rămînă baza socială a națiunilor; de aceia ea trebue să fie păzită. In acelaș sens a vorbit fostul ministru al agriculturii din Franța, d-l. Massé, arătînd că nu trebue să se servească publicului dela țară lucruri senzaționale, ci să se constitue filmoteci cu subiecte ce interesează viața rurală. Cinema rural trebue să dea lucrătorului agricol sentimentul demnității sale, arătînd că munca lui nu e întru nimic inferioară aceleia a muncitorului dela oraș, și să-l instruiască în procedeele technicei agricole.

Secțiunea II-a: *Educația*.

Comisia 1-a: *Higiena și prevenirea socială* a afirmat superioritatea propagandei și a instrucției higienice prin cinematograf față de toate celelalte mijloace de învățămînt. Ea trebue să îmbrățișeze toate problemele apărării rasei: propagandă în favoarea maternității și a copilului, educația fizică a tinerimii, prezervarea împotriva boalelor sociale și pentru higiena propriu zisă. Administrațiile publice și instituțiile ori asociațiile ce au de scop apărarea rasei, trebue să tindă spre o întrebuințare mai organică și mai disciplinată a proecțiunii cinematografice. Rezoluția secțiunii cuprinde o serie de recomandații de ordin practic, referitoare la producția și circulația acestor filme; I. C. E. din Roma trebue să devină un organ de coordonare a acestei activități.

Comisia 2-a: *Cinema și educația populară* clasează aceste filme în: filme *documentare*, care trebue să facă proba celei mai perfecte exactități și a celei mai scrupuloase obiectivități, din punct de vedere al adevărului istoric, geografic, etnografic; filme cu subiect *religios*, care trebuesc preparate și reprezentate cu aceiași scrupuloasă exactitate; acelaș lucru pentru filmele cu caracter *politic* și *filosofic*.

Se preconizează încurajarea *cluburilor de amatori* a căror acţiune e foarte eficace pentru difuzarea filmelor care au o reală valoare intelectuală, înlesnind circulaţia lor internaţională. S'au mai exprimat deziderate în privinţa întrebuinţării filmului pentru cunoaşterea artelor populare (în colaborare cu comisia internaţională şi cu comisiile naţionale), pentru chestiunile demografice, spre a ajuta înţelegerea mutuală a popoarelor, pentru desvoltarea spiritului sportiv, pentru ocuparea timpului liber al muncitorilor, pentru desvoltarea cît mai mare a reportagiilor de actualităţi internaţionale. In legătură cu această preocupare, s'au ridicat în şedinţa plenară unanime proteste împotriva acestui intrus, care este în programul spectacolului cinematografic, spectacolul de varieté, licenţios şi imoral; intercalat în programele reprezentaţiilor cinematografice, el neutralizează cele mai bune intenţiuni.

Comisia 3-a: *Prevedere socială şi economie*, a fost una din cele mai cercetate, mai active, şi mai interesante. Au participat reprezentanţi de seamă ai unui mare număr de Case de economii, de instituţii de stat ori asociaţii private de prevedere şi asigurări. Cinematograful e recunoscut ca cel mai bun mijloc de propagandă pentru a face educaţia publicului în sensul asigurărilor şi economiei; literatura cinesată a ţărilor din occident cuprinde numeroase filme, dintre care unele au o celebritate mondială (de ex.: filmul francez *„L'ange du foyer"*, filmul italian *„Omul, animalele şi banii"*, filmul suedez *„Talismanul victoriei"* etc.). Rezoluţiile comisiunii cuprind o serie de recomandaţii asupra acestei extrem de importante chestiuni, spre a face educaţia publicului — în special a tineretului şi a populaţiei rurale — asupra înţelegerii vieţii economice, a monetei, creditului, economiei, a interdependenţii economice dintre individ şi situaţia economică generală, împotriva tezaurizării sau a cheltuelilor inutile ori de lux, asupra binefacerilor economiei; dă indicaţiuni practice asupra organizării acestei campanii de propagandă prin filme; recomandaţii cu atît mai oportune, cu cît e constatat că cea mai mare parte a filmelor ordinare e concepută într'un spirit de natură a desvolta, mai ales la tineret, gustul cheltuelii şi al luxului. Rezoluţia emite dezideratul ca acest fel de filme să facă parte obligator din spectacolele de cinematografie publică, şi roagă Institutul internaţional de economie din Roma să ia iniţiativa unei acţiuni internaţionale, care să dea impuls fabricării de filme de acest gen şi eficacitate propagandei — cu ajutorul lor.

Comisia 4-a: *Statul şi cinema* preconizează înfiinţarea de Instituţii naţionale pentru Cinema educativ şi de învăţămînt, pe lîngă guvernele diferitelor state, în legătură cu I. C. E. din Roma; roagă guvernele să ratifice şi să pună în aplicare convenţia internaţională pentru libera circulaţie a filmelor educative, iscălită pînă acum de 24 de state, rugînd în acelaş timp pe celelalte să adere la ea; enunţă o serie de măsuri de luat în legătură cu aplicarea ei. Insărcinează I. C. E. cu editarea unui catalog internaţional al filmelor educative, sub formă de fascicole periodice. Constată că chestiunea Cenzurei cinematografice, considerată în special din punct de vedere al protecţiei copilăriei şi tineretului, preocupă din ce în ce mai mult guvernele tuturor statelor; cea mai mare parte s'a oprit la ideea *cenzurei cu două grade:* generală şi pentru tineret. I. C. E. a primit mandatul să examineze metodele în vigoare în toate statele şi să caute a stabili un regulament tip, care ar putea fi adoptat pe cale de convenţie internaţională; dispoziţiile lui generale vor putea fi aplicate în fiecare ţară cu modalităţi de adaptare, după concepţiile fiecărui guvern.

Chestia protecţiunii tineretului, a fost apoi transmisă unei comisiuni speciale, formată din delegaţiuni dela celelalte comisii, care va lucra în cadrele secţiunii III (a se vedea mai jos).

Comisia 5-a: *Technică*, a stabilit necesitatea unei standardizări a formatului filmelor, ceeace ar favoriza enorm difuziunea filmului educativ. Neputîndu-se ajunge la un acord între marile case producătoare, chestia a fost încredinţată studiului unei comisiuni technice a I. C. E., urmînd ca în maximum şase luni, să fie convocată o nouă întrunire a grupurile interesate, spre a ajunge la ocrdul dorit.

Secţiunea III-a.

Secţiunea I-a, *Cinema şi tineretul*, a avut de examinat această problemă atît de arzătoare.

Rezoluţia porneşte dela consideraţia că desvoltarea crescîndă a cinematografului are ca urmare o participare din ce în ce mai mare a copiilor şi tinerilor, nu numai la spectacolele care le sunt special destinate în şcoli şi în patronaje, dar şi în cele ce sunt destinate totalităţii publicului;

că această situaţie comportă în ea însăşi inconveniente în ce cuprinde sănătatea publică a copiilor şi tinerilor, dacă nu se iau precauţiuni speciale în interesul lor;

că dealtfel cinematograful poate să constitue în acelaş timp, prin impresiunea profundă pe care o exercită asupra simţurilor şi asupra imaginaţiei copiilor şi tinerilor, o foarte puternică acţiune de influenţă morală, dar tot aşa şi o primejdie serioasă.

Dezideratele exprimate de congres, sunt de trei feluri:

a) din punct de vedere al igienii vederii;

b) din punct de vedere al securităţii;

c) din punct de vedere al formațiunii intelectuale și morale a copiilor și tinerilor; aceste din urmă deziderate sunt larg desvoltate. Cinematograful educativ slujește în acelaș timp ca să dea tinerilor o cunoștință mai exactă a vieții în complexitatea și bogăția ei și să desvolte în ei calitățile de inteligență și caracter; trebue să evite a le da tot ce ar putea avea ca urmări, odată cu pasivitatea spiritului, superficialitatea cunoștințelor, lipsa concentrării, tendința la neatenție; întrebuințarea cinematografului trebue să tindă mai puțin a da cunoștințe, cît a desvolta obișnuința observației și a reflexiunii personale. El trebue să caute a desvolta în copil respectul și trebuința adevărului; pe de altă parte, atît in spectacolele distractive, cît și în prezentarea filmelor propriu zis educative, să se abțină de a prezenta copiilor și adolescenților filme care, prin compoziția și ritmul lor, ar fi de natură să tocească sau să pervertească simțul lor artistic. Exploatatorii de cinematografe trebuesc obligați ca, în afară de spectacolele în întregime educative, să introducă în programele lor obișnuite o anumită proporție de proecțiuni educative. Printr'o înțelegere între reprezentanții puterile publice sau organele ce au în grija lor educația, pe de o parte, și întreprinzători de altă parte, să se stabilească programe de familie, de reprezentat în anumite zile și anumite condițiuni. In orice caz, o sforțare trebue să se facă în lumea întreagă, spre a se prohibi reprezentația oricărui subiect care îndeamnă la cruzime, la crimă, la imoralitate, precum și la tot ce ar putea să vateme opera de civilizație și de bună înțelegere între popoare. Congresul atrage atenția nu numai a puterilor publice, dar a tuturor acelora pe care îi preocupă formațiunea morală a copiilor și a tinerilor, asupra necesității de a cere editorilor să realizeze un număr cît mai mare de filme educative, iar pe marii scriitori să întocmească scenarii care să tindă la întărirea vieții de familie și la desvoltarea forțelor morale care stau la temelia societății.

Din punct de vedere al organizației, această comisiune adoptă un deziderat asemănător cu acela al Comisiei 4-a din Secțiunea I, relativ la cinematograful rural și agricol, precum și la necesitatea înființării de centre de distribuție a filmelor educative și recreative. O atențiune deosebită trebue să se dea la alegerea filmelor recreative, care trebue să-și aibă locul în orice ședință; să fie proscrise filmele care arată viața sub aspecte inexacte, fără a lăsa să se întrevadă dificultățile și primejdiile reale, arătîndu-i numai persepectivele ademenitoare, foarte adeseaori înșelătoare.

In comisiunile ce vor avea de ales filmele la care sunt admiși copiii și tinerii, un loc esențial va fi rezervat nu numai educatorilor propriu ziși, dar încă și reprezentanților organismelor care se interesază în chip activ de educația tineretului, și în chip cu totul particular părinților și mamelor de familie. Aceste comisii nu-și vor limita activitatea lor la stabilirea listelor filmelor la care pot fi admiși copiii și tinerii; pentru a înlesni sarcina organizatorilor spectacolului cinematografic, fie public, fie proectat de către patronagii, ele vor da indicații asupra valoarei morale a acestor filme și asupra adaptării lor la trebuințele intelectuale a diverselor vîrste și medii.

Congresul constată că acțiunea ce trebue dusă în favoarea copilăriei și a tineretului nu trebue să fie numai de prezervare, și deci oarecum negativă; dar că ea trebue să fie în acelaș timp constructivă. Trebue ca filmul, ca toate invențiile științifice, nu numai să nu strice, dar să slujească, fie ca instrument de desvoltare armonioasă, de distracție sănătoasă, de difuziune a tuturor ideilor, susceptil să călăuzească pe tineri spre un ideal de viață înaltă, de largă înțelegere și concordie națională și internațională.

Ca urmare a anchetei internaționale deschisă de I. C. E. asupra sistemelor de cenzură aflate în vigoare în diferite țări, și în unire cu concluziile Comisiei 4 din Secția II-a (a se vedea mai sus), Comisia a cerut elaborarea regulamentului tip, care ar putea fi adaptat în diferitele țări, cu rezerva modificărilor necesare pentru a-l adapta la diferitele mentalități și culturi.

Comisia 2-a: Incurajarea filmelor consacrate *sporturilor*, a dat sugestiunea instituirii unui concurs internațional al filmelor de sport, în legătură cu Jocurile Olympice din 1936.

Comisia 3-a: Probleme ale cinematografului *în prezența diversității de mentalități și culturi*. Importantă problemă, care reclamă ca să se vegheze ca filmele propagate în diferite țări sau regiuni să nu exercite o influență pernicioasă și să răspîndească concepțiuni eronate despre caracterul civilizațiunilor dela un popor la altul. Anchete în curs, dau rezultate interesante; materialul lor e adunat, în special de operile misionarilor educatori și organizațiile laice cu scop social și științific.

Insfîrșit, Secțiunea III-a a acceptat două moțiuni, una prin care se face apel la *Presă* și la *Radiodifuziune*, spre a contribui la opera Institutului de cinema educativ și a-i ușura executarea sarcinelor pe care i le-a încredințat Congresul, și a doua relativ la *rolul internațional al cinematografului* care, prin larga posibilitate de circulație a filmului educativ, favorizează înțelegerea și apropierea dintre popoare.

Cenzura și restricțiile administrative sunt totuți necesa-

re pentru a preveni difuziunea prin producători și exploatatori puțin scrupuloși a filmelor susceptibile a provoca animozitatea între popoare. Congresul dorește ca guvernele să poată ajunge a lua măsuri ca să favorizeze difusiunea filmelor concepute în sens de imparțialitate și să o împiedice pe a celor tendențioase. Această acțiune se va face pe baza unor principii care urmează a se stabili de I. C. E., în înțelegere cu Organizația Cooperației intelectuale.

Discuțiunile Congresului au reușit să coordoneze părerile deosebite care existau în lumea celor ce se interesează de problemele cinematografului, și să găsească formulari comune pentru cele mai multe dintr'însele. Ele au reușit să familiarizeze pe mulți cu unele probleme, despre care nu aveau decît idei vagi sau să sugereze idei și preocupări noui. Deaceea am putut declara dela început că rezultatele Congresului sunt mulțumitoare. Negreșit, ceeace a predominat. în toate lucrările, a fost ideea directoare a cinematografului pus în serviciul educației în general și a învățămîntului. Formularea fericită a unuia din membrii congresului: „Le cinéma ne doit être considéré comme une marchandise, mais comme un instrument de formation spirituelle", rezumează ideea fundamentală a congresului; ea poate figura ca motto a acestei dări de seamă.

Incercînd acum să examinăm punctul de vedere al *interesului rominesc*, astfel cum se lămurește la lumina constatărilor, discuțiunilor și rezoluțiunilor congresului, putem afirma cele ce urmează:

Romînia se găsește într'o stare de mare inferioritate sub raportul cinematografului educativ, pentrucă este cu desăvîrșire lipsită de o industrie cinematografică; ceeace face ca pe piața ei internă să nu se găsească decît filme de importație. Preocuparea importatorilor fiind exclusiv comercială, ei nu aduc decît filme așa zise de succes, din care interesul educativ e exclus. Așa dar suntem lipsiți de filme asupra țării și vieții romînești, precum și de filme cu conținut educativ.

Casa Școalelor cuprinde o mică filmotecă, cu filme cu conținut educativ, pe care le distribuie școalelor; deasemeni cîteva institute de cultură specială au cîteva filme în legătură cu activitatea lor. Menționînd aceste onorabile excepții, putem spune totuși că filmul educativ e ca și inexistent în Romînia.

1) Ceeace se impune în prima linie este *a produce sau a încuraja producția filmului rominesc;* aceasta e o chestiune de stat. Am putut constata atenția ce se dă industriei filmului educativ, nu numai în țările mari, dar în țările mai mici din jurul nostru, cari au mai multe case producătoare — unele de stat, altele private, — de filme care servă la scopuri de instrucție ori educație în interiorul țării, și ca filme de propagandă în afară (Cehoslovacia are 8 case producătoare, Polonia 3, Ungaria, Iugoslavia 1, Grecia 1). Ajutorul eventual al statului trebue să fie condiționat de *producțiunea exclusivă a filmului educativ.*

2) *Importarea de filme educative* de caracter general din străinătate. Aceasta se poate face atît de instituțiile de stat, pentru trebuințele lor, cît și prin obligația teatrelor cinematografice, de a introduce în anumită măsură și condițiuni, filmul educativ în programele lor. Pentru înlesnirea acestui import e necesară o *politică de protecțiune a filmului educativ*, manifestată prin scutiri vamale și degrevări fiscale.

3) Elaborarea unui *program de acțiune* de către fiecare instituție, a cărei activitate are nevoe de ajutorul filmului. Acest program trebue să tindă la alcătuirea unei filmoteci speciale, alimentată atît de industria străină, cît și de cea națională. Impulsul pentru aceasta se va putea da de comisia națională a filmului educativ.

4) Cel mai mare cîmp de activitate, îl are în această direcție, *Ministerul Instrucției*, întrucît el este autoritatea de învățămînt și cea îndrumătoare a educației generale. In ce privește învățămîntul, filmul trebue să fie considerat ca „material didactic", de care școala nu se mai poate dispensa astăzi. Achiziționarea și distribuirea filmelor de învățămînt, incumbă Casei Școalelor. Este o sarcină grea, complicată și costisitoare, dar dela care învățămîntul nostru nu se mai poate sustrage, fără riscul de a rămîne la procedee învechite. Aceiaș instituție e indicată să se organizeze spre a satisface nevoia acțiunii de educație generală, făcută de asociații sau instituții de cultură, cu ajutorul filmului

5) *Protecția tineretului* este o problemă socială de cea mai mare importanță; oricare ar fi organul prin care statul își exercită dreptul de control general al spectacolului cinematografic, Ministerul Instrucțiunii trebue să participe la el în măsura în care e necesar, spre a asigura această protecțiune.

Un incident. Poate că nu e lipsit de interes a menționa un incident provocat de tendința de a se face propagandă politică prin cinematograf. Profitînd de prilejul adunării la un loc a atîtor personalități cu interes ori competință pentru cinematograf, au venit la Roma reprezentanți a numeroase case producătoare de filme, spre a prezenta congresiștilor, fie perfecționări în technica industriei filmului, fie filme educative. S'a organizat de birou un serviciu de triare a ace-

stor filme, care totuşi, cum se poate vedea, n'a funcţionat bine dela inceput. Astfel, in seara celei de a doua zile a Congresului, după conferinţa senatorului Bodrero: „Le cinéma el la vie des Peuples", s'au rulat cîteva filme educative. Printre acestea, o casă ungară a strecurat un film „educativ" intitulat: *Hungaria*. Spre marea noastră surprindere, filmul începea cu o manifestare revizionistă; un titlu vorbea de: „Ungaria mutilată prin tratatul dela Trianon" care se sileşte să-şi păstreze locul de frunte prin cultură şi civilizaţie. Apărea apoi harta vechii Ungarii, din care un cuţit ciopirţea cele trei felii, încorporate ţărilor vecine. Desfăşurarea filmului căuta să prezinte Budapesta in splendoarea ei monumentală, iar viaţa rurală în culori idilice. Era evident că filmul urmăreşte mai mult tendinţe de propagandă politică, decit scopuri educative. Filmul n'a putut rula în intregime, căci, manifestindu-ne surprinderea, Dl. De Feo, secretarul general al Congresului, a suspendat rularea, exprimindu-ne regretele sale pentru această procedare, care constituia un abuz de încredere, faţă de comitetul de prezidenţă. Totuşi a doua zi, am socotit necesar a depune la birou o plîngere scrisă al cărei text l-am comunicat prealabil şi d-lui ministru Lugojanu, reprezentantul ţării la Roma. Chestiunea a fost adusă în discuţia comitetului de prezidenţă, unde s'a dat citire protestului meu şi s'au dat explicaţii, atît de subscrisul cît şi de d-l Feo, după care biroul a reînoit regretele sale, care mi-au fost comunicate în scris.

Incidentul dovedeşte încăodată, pe de o parte cit este de preţuită propaganda prin film, pe care unele popoare o întrebuinţează chiar fără scrupuluri, pe de altă parte slăbiciunea propriei noastre situaţii, care ne obligă a ne rezuma la atitudini de protestare neputincioasă, în lipsa miloacelor unei contraacţiuni, care ar fi mult mai eficace.

CONST. KIRIŢESCU

FRAGMENT INEDIT DIN PARADISUL LUI DANTE

ALEXANDRU MARCU

CÂNTUL CERULUI LUI MARTE
FLORENŢA STRĂBUNILOR

„...Fierbinte rogu-te pe tine, topaz aprins,
ce-aurăria nestimată o'ngemănezi,
cu numele-ţi să-mi astîmperi foamea".

„O, frunza mea, de care drag avut-am
şi numai aşteptînd-o, eu rădăcina fostu-ţi-am":
atare început, cînd a răspuns, făcut-a.

Mi-a a spus pe urmă: „Cel din care se trage
al tău nume şi care-un veac, ba chiar mai bine,
intiiul cerc al muntelui l-a ocolit,

a fost feciorul meu şi ţie străbunicul:
pe drept cuvine-se ca tu, prin fapte,
mai scurtă lunga-i osteneală s'o faci.

Florenţa în lăuntrul străvechilor ei ziduri,
de unde ceasur'le de dimineaţă şi după masă-i
mai bat încă, stătea în pace, cumpătată şi cu ruşine.

N'avea brăţară, nu cunună,
nu fuste cu zorzoane şi nici centură
la vedere mai-mai ca cine o purtă.

De groază încă nu-l umplea, născîndu-se,
pe-al ei părinte fata; deoarece nici timpul, nici zestrea
nu'ntreceau, în nici un fel, măsura.

Nu avea case de familii goale;
nu ajunsese încă pe acolo Sardanapal,
ca să arăte ce se poate în încăpere.

Invins nu era încă Montemàlo
de către-al vostru Uccellatoio, el care, după cum e'nvins
dinspre urcare, aşà va fi la coborîş.

Pe Bellincione Berti văzutu-l-am umblînd încins
cu os şi piele, iar pe femeia lui
venind dela oglindă cu-obrazul nevopsit;

şi l-am văzut pe al-de Nerli şi pe Del Vecchio
că-i mulțumit cu pielea neacoperită
ş'a lor femei la fus ori la fuioare.

Oh, fericite! orişicare nu se'ndoia
de-al ei mormînt şi părăsită'n pat
niciuna, nu eră încă pentru Franța.

Cu sirg veghea la leagăn una şi,
alintînd, vorbea în graiul
ce'ntiiu le bucură pe mame şi pe părinți;

cealàltă, din fuior trăgînd şuviță,
spunea poveşti cu toți ai casei,
despre Troieni, Fiesole şi Roma.

Minune ar fi fost atuncia
o Cianghella, un Lapo Salterello,
precum ar fi Cornelia acum şi Cincinàtus.

La o aşà tihnită, frumoasă viață
de tîrgoveți, într'o atît de sigură
cetate, într'un lăcaş atîta de plăcut

adusu-m'a Maria, chemată'n țipetele mari;
şi în străvechiul vostru Batister
creştin am fost şi, totodată, Cacciaguida.

Moronto fost-a al meu frate şi Eliseu;
din valea Pàdului nevasta mi-a venit
şi din aceea numele-ți se trase.

In urmă pe'mpăratul Corràdo l-am urmat;
iar el cu-a lui cavalerie mă încinse,
atîta m'a'ndrăgit de tare pentru a mele vrednicii.

Pe urma lui am mers eu împotriva nelegiuirii
legii aceleia al căreia popor încalcă
dreptul vostru, din a păstorilor pricină.

Acolo de spurcàții ceia scăpat
am fost de lumea'nşelătoare,
ce pîngăreşte cu iubirea-i atîtea suflete;
şi am venit dela martir la astă pace".

ALEXANDRU MARCU

LAZĂR ŞĂINEANU*)

IORGU IORDAN

La mai puțin de un an după Alexandru Philippide, se stinge din viață alt filolog romîn de mare valoare: Lazăr Şăineanu. Intre aceşti doi savanți există unele puncte comune, şi deaceea am crezut că le pot alătura numele. S'au născut amîndoi în acelaş an, 1859, şi s'au format cam în aceeaşi atmosferă ştiințifică, mai ales în timpul studiilor din străinătate. Dar nu la simple coincidențe de acestea mă gîndesc, ci la altceva, mai esențial. Ca şi Philippide, Lazăr Şăineanu se trăgea dintr'o familie de origine străină, ceeace însă nu l-a împiedecat să-şi pue forțele în slujba țării unde a văzut lumina zilei şi a crescut, adică, mai precis, să se consacre din toată inima studiului limbii şi folclorului romînesc, elementele cele mai intim legate de ființa sufletească a neamului nostru. Dar pecînd Philippide n'a avut de îndurat nicio neplăcere depe urma originii străine a bunicului său patern, Şăineanu a fost silit, pînă la urmă, să se expatrieze. Este drept că, indiferent din ce motive, asimilarea învățatului ieşean se făcuse complect, şi deaceea n'a îndrăznit nimeni, afară doar de.. el însuşi, să-i amintească ascendența grecească. Şăineanu, dimpotrivă, se pare că făcea impresia unui străin, cel puțin supt raportul înfățişării lui exterioare, poate şi al chipului cum vorbea romîneşte. Cauza adevărată însă care l-a făcut să sufere a fost alta: originea lui străină purta o anumită pecete, pe care de multă vreme numeroşi oameni, dela noi şi de aiurea, n'o pot trece cu vederea. Şi doar în domeniul filologiei romîne [*]) numărul Evreilor de samă este impresionant. Ajunge să citez pe Moses Gaster, autorul *Chrestomației romîne* şi al unor studii de istorie literară, pe H. Tiktin, cunoscut şi profanilor grație acelui admirabil *Dicționar romîn-german*, tipărit de Casa Şcoalelor, pe D-l I. A. Candrea, profesor la Universitatea din Bucureşti şi autor al

* Comunicare cetită în şedința dela 20 Maiu a. c. a Institutului de Filologie Romînă depe lîngă Universitatea din Iaşi.

* Nu mai vorbesc de alte țări. Acolo Evreii formează legiune. Voiu pomeni cîțiva dintre cei mai iluştri: G. I. Ascoli, creatorul filologiei italiene şi al dialectologiei romanice, Paul *Meyer*, director la *Romania* alături de întemeetorul ei, Gaston Paris care era, se pare, el însuşi de origine evreiască, Eduard Wechssler, profesor la Universitatea din Berlin, Oskar Walzel, profesor la Bonn, Leo Spitzer, fost profesor la Colonia ş. a.

celui mai recent dicționar romînesc. Totuși, chiar dacă n'au fos complect scutiți de neplăceri, — Gaster a fost la un moment dat expulsat, pentruca după războiu să fie primit cu cea mai mare curtoazie chiar de oficialitatea noastră — acești învățați au putut trăi printre noi, ba li s'a recunoscut, într'o formă ori alta, ostenelile deosebite pentru îmbogățirea culturii naționale.

Asupra lui Șăineanu a apăsat, dela o vreme, un adevărat blăstem. Incepîndu-și activitatea științifică supt auspiciile cele mai favorabile, s'a bucurat din capul locului de stima și protecția marelui Hașdeu. Astfel obține o bursă pentru studii în străinătate, este lăsat de fostul său profesor să-i ție locul la universitate, ia premii academice pentru lucrările sale. Și, cu toate acestea, cînd cere înpămîntenirea, i se fac ani îndelungați cele mai cumplite mizerii. Cetățenia romînă, care se acorda deseori cu cea mai mare ușurință unor străini fără alte merite decît că izbuteau să cîștige bunăvoința oamenilor politici influenți, i s'a refuzat lui Șăineanu, autorul atîtor opere importante în domeniul limbii și folclorului nostru. Din broșura publicată de el însuși relativ la încercarea nereușită de a fi primit în sînul națiunii romîne *) aflăm nenumărate fapte, care însemnează o adevărată pată pentru viața noastră puplică depela sfîrșitul veacului trecut. Nu cred necesar să dau amănunte, mai ales că le poate afla oricine din această scriere, încă accesibilă, ca și din traducerea ei franțuzească. ** Trebue să arăt numai că în fruntea celor ce au condus lupta mai mult ascunsă contra lui Șăineanu stătea *V. A. Ureche*, un om despre care istoria și-a spus cuvîntul chiar depecînd era în viață: un ignorant și un farsor în disciplinele științifice pe care pretindea că le cultivă. Odată mai mult valoarea personală necontestată a căzut victimă intrigilor puse la adăpostul naționalismului.

Astfel Șăineanu părăsește pentru totdeauna Romînia în anul 1900, stabilindu-se la Paris, unde a rămas pînăla moarte. Dar nici acolo n'a fost cu totul scutit de deziluzii. Dacă originea etnică nu i-o mai reproșa nimeni, în ce privește recunoașterea efectivă a meritelor sale a avut parte de multe nemulțumiri. Nu s'a putut găsi pentru el un loc în învățămîntul superior, fie la Sorbona, fie la Hautes-Études, nici dupăce publicase studii de valoare despre argot și alte produse linguistice franțuzești. O soartă nemiloasă l-a urmărit pînăla capăt, făcînd din el un izolat, chiar atunci cînd aparențele ți-ar fi dat dreptul să crezi altfel. Vom vedea că de oarecare izolare a suferit Șăineanu și în activitatea sa științifică, o i-

* *O carieră filologică (1885—1900). I: Istoricul unei împămîntenirí. Memoriu autobiografic*, București 1901.

** *Une carrière philologique (1885—1900)*, București 1901.

zolare deastădată voită, adică impusă de pregătirea și concepția lui asupra problemelor studiate.

■

Opera lui Lazăr Șăineanu este foarte bogată și felurită. A scris lucrări de filologie, de lingvistică, de folclor și de istorie culturală. Se pot constata două epoci bine distincte, separate prin anul 1900, cînd părăsește Romînia, spre a se duce la Paris. In prima avem studii care se referă aproape numai la țara noastră, pecînd după aceea locul principal, dacă nu excluziv îl ocupă limba franceză. Afară de asta, în epoca a doua cercetările lui Șăineanu sînt mai toate pur lingvistice, deosebindu-se astfel de cele precedente, care tratează chestii foarte variate.

Să le vedem mai de aproape. Cel dintîiu studiu important al lui Șăineanu este teza de licență: *Incercarea asupra semasiologiei limbii romîne. Studii istorice despre transițiunea sensurilor* (cu prefață de Hasdeu), București 1887, unde se ocupă de modificările pe care le suferă înțelesul unor cuvinte romînești: plecînd dela constatările făcute de alții în domenii străine, autorul caută să aplice la limba noastră principiile disciplinei lingvistice numită semasiologie sau semantică. Trebue precizat că lucrările predecesorilor nu discutau problema în întregime, ci atingeau numai unele puncte, căci tratatul clasic al lui M. B r é a l, *Essai de sémantique* apare deabia zece ani mai tîrziu. După o introducere de ordin teoretic, Șăineanu trece la analiza cîtorva transformări semantice din limba romînă, la baza cărora stă fie influența creștinismului (așa-i cazul cu *pedepsesc, păgîn, sfînt, rusalii, comîndare, strigoiu*, etc., fie metafora în accepția cea mai extinsă a cuvîntului (lărgiri și strîmtări ale înțelesului la termini de felul lui *arunc, cutreer, înțarc, smulg, solomonie, rumîn, liftă, letin* ș. a.).

Doi ani mai tîrziu (în 1889), Șăineanu publică lucrarea cu care și-a luat doctoratul la Leipzig: *Les jours d'emprunt ou les jours de la vieille (zilele babei)*. Dupăcum rezultă deja din titlu, autorul studiază aici o chestie de folclor, și anume credința populară, curentă atît la popoarele orientale vecine cu noi, cît și la cele romanice din Apus, despre perioada de transiție dela iarnă la primăvară. Ceeace Romînii numesc zilele babei, în alte părți se cheamă zile de împrumut. Ajunsă la limita puterilor, iarna este sfidată de oameni, bucuroși că se apropie vremea călduroasă. Ca să se răzbune și mai ales să le dovedească ce-i în stare să facă, iarna cere împrumut dela sora-i primăvară cîteva zile, în cursul cărora izbutește să pedepsească după cuviință îndrăzneala semeților muritori. Așa explică poporul rostul primelor zile din Martie, cînd are loc trecerea dela iarnă la primăvară, cu schimbări bruște și

variații extraordinare de temperatură, precum și, după împrejurări, existența unor anumite accidente ale solului. *)

Din lecțiile pe care Șăineanu le-a făcut la Universitatea din București, ca suplinitor al lui Hasdeu, a ieșit volumul *Raporturile dintre gramatică și logică, cu o privire sintetică asupra părților cuvîntului. Studiu de linguistică generală*, București 1891. In anul imediat precedent își publicase, tot acolo, prelegerea inaugurală, *Linguistica contemporană. Discurs de deschidere a cursului de Filologie comparată la Facultatea de Litere din București*, unde tratează despre școala neogramatică, intemeiată de H. Osthoff și K. Brugmann în 1878, pe baza ideilor exprimate incidental mai înainte de către W. Scherer, A. Leskien ș. a. Și în acest studiu, ca și în *Raporturile dintre gramatică și logică*, Șăineanu se arată nu numai la curent cu teoriile asupra originii și naturii limbajului omenesc, ci și pregătit să discute probleme de lingvistică generală. Depe acum observăm unele păreri care mai tirziu vor sta la baza celor mai importante opere ale compatriotului nostru, și anume: luarea în considerație a idiomelor primitive, precum și a vorbirii copiilor (foarte apropiată, în multe privinți, de acestea), atunci cind vrem să înțelegem firea limbii în general, lupta contra amestecului logicii în studiile lingvistice pentru motivul că între limbă și logică raporturile sint de cele mai multe ori opuse, etc.

In 1892 tipărește la București *Istoria filologiei romîne*, care, trei ani mai tirziu, apare într'o nouă ediție, operă foarte bogată în informații de tot felul asupra studiilor de limbă romînească, luate în sensul cel mai larg al cuvîntului, căci alături de un adevărat istoric al filologiei romîne, unde se urmărește pas cu pas activitatea desfășurată în acest domeniu dela 1780, data Gramaticii lui Clain și Șincai, pînă la sfîrșitul secolului trecut, găsim o mulțime de lucruri, care au numai o legătură foarte slabă cu filologia, depildă limba romînă în Occident (cum și de cine a fost cunoscută), poligloți romîni, învățămîntul gramatical supt Fanarioți, etc. Dar aceste informații nu sînt de prisos pentru specialiști, dimpotrivă aduc și astăzi cel mai mare folos tuturor acelora care vor să cunoască de aproape multiplele manifestări ale străinilor, ca și ale Rominilor, cu privire la limba noastră.

Opera următoarea a lui Șăineanu se referă iarăși la folclor, întocmai ca și teza de doctorat: *Basmele romîne în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice. Studiu comparativ*, București 1895, premiată și tipărită de A-

* Ca la noi baba Dochia și oile ei depe Ceahlău. Amănuntele (numărul zilelor împrumutate, numele lunilor care și dela care se împrumută, etc.) variază după regiuni.

cademia Romînă, care scosese la concurs, încă din 1889, o lucrare cu acest subiect. *) Intr'un volum de peste 1000 pagini, autorul epuizează pînă în cele mai mici detalii problema dată. Dupăce arată că poveștile există din timpuri imemoriale și la toate popoarele, deoarece își au originea în sufletul omenesc colectiv, simplu și primitiv, predispus spre visare și fantastic, Șăineanu urmărește aceste producții la popoarele vechi și moderne, pentru a trece apoi la Romîni. Aici începe partea principală a cercetării sale. Basmele romînești sînt grupate pe cicluri și tipuri, dîndu-se pentru fiecare, în întregime varianta cea mai complectă, iar în rezumat toate variantele pe care osteneala și curiozitatea autorului le-au putut găsi nu numai în colecții propriu zise, ci și prin reviste, ziare, etc. Odată cu basmele noastre sînt luate în considerație acele ale popoarelor vecine și ale popoarelor romanice, oridecîteori, firește, se constată analogii între unele și altele. Este greu de imaginat o monografie mai serios și mai bogat documentată decît aceasta, chiar în literatura specială a străinătății.

Anul imediat următor aduce alte două opere ale filologului acestuia, într'adevăr unic supt raportul productivității. Avem mai întîiu *Studii folklorice. Cercetări în domeniul literaturii populare*, București 1896, de fapt o culegere de studii apărute deja mai înainte, și anume: *Zilele babei* (vezi mai sus *Les jours d'emprunt...*), *Legenda meșterului Manole la Grecii moderni*, **) *Ielele sau zînele rele* (publicat, încă din 1886, în *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* a lui Tocilescu și ca broșură aparte, intitulată *Ielele, dinsele, vîntoasele, etc. Studiu de mitologie comparativă*), *Căpcîni, căpcă-*

* Un amănunt caracteristic pentru atmosfera care începuse a se forma în jurul lui Șăineanu este următorul. Dupăce membrii Academiei au aprobat în unanimitate raportul favorabil făcut de părintele Marian, folcloristul consacrat al epocii, și s'a aflat cine este autorul studiului (prezentat în manuscris și nesemnat, firește, conform normelor obișnuite în asemenea cazuri), puțin a lipsit ca Academia să dea un răzvot.

** In 1902 Șăineanu reia această chestie, lărgindu-i cadrul și urmărind-o la toate popoarele vecine cu Romînii, supt titlul *Les rites de la construction d'après la poésie populaire de l'Europe orientale* (in *Revue de l'histoire des religions*). Se știe că pretutindeni în jurul nostru există credința că pentru reușita deplină a unei întreprinderi de natură arhitectonică este necesară sacrificarea unei ființe omenești. Această credință a căpătat expresie poetică în legendele despre Mănăstirea Argeșului la noi, despre podul depe Arta la Greci și cel depe Narta la Aromîni, despre zidirea orașelor Skadar la Sîrbi, Scutari la Albaneji, Salonic la Bulgari, Deva la Unguri. Peste tot avem a face cu o credință animistă: în pămînt trăesc spirite, care, nemulțumite că muritorii le încalcă domeniile, atunci cînd aceștia construesc case, poduri ș. a., nu pot fi liniștite decît aducîndu-li-se jertfe omenești.

uni, cătcăuni și *Jidovi sau tătari sau uriași* *) (ambele tipărite în *Convorbiri literare).* A doua lucrare din anul 1896 este *Dicționar universal al limbii romîne* (apărut la Craiova), împotriva căruia deasemenea s'au dus campanii... patriotice, adică antisemite. **) Să se compare, înainte de toate broșura D-rului Ureche, *Șăinisme*. București 1898 și a lui V. Săghinescu, *Scrutare „Dicționarului universal al limbii romîne" de Lazăr Șăineanu*, Iași 1898, urmată aceasta din urmă, de lucrarea aceluiași autor *Vocabular romînesc de vreo cîteva mii de cuvinte cu o critică minuțioasă și cu îndreptar erorilor „Dicițional
rului universal al limbii romîne" de Lazăr Șăineanu, etc., etc.*, Iași 1901. Este evident că multe din obiecțiile aduse de acești critici, ca și de alții, pe care nu-i mai pomenesc, sînt juste. Dicționarul lui Șăineanu are destule erori de tot soiul: definiții false sau chiar comice, înțelesuri greșite, forme necorecte, etc. Există însă opere similare complect lipsite de asemena cusururi? Să-și amintească cetitorul critica lui A. Philippide contra *Dicționarului* lui Tiktin care rămîne totuși pînă în momentul de față (așa credea de altfel și Philippide insuși) cea mai bună lucrare lexicografică romînească dintre cele terminate, sau obiecțiile aduse excelentului *Dicționar* al d-lui I. A. Candrea, apărut acum trei ani la „Cartea Romînească". Aș putea înmulți exemplele, referindu-mă la cazuri străine de aceeași natură. Urmează deci, că un dicționar este oarecum de mai înainte condamnat să prezinte lacune, mai mari sau mai mici, după împrejurări, în special la prima lui ediție, și cine le exagerează importanța pînăla negarea oricărei valori a operei în discuție dovedește ori ignoranță ori rea credință ori de-amîndouă. Că diverși adversari ai lui Șăineanu, care măcar nu erau linguiști de profesie, s'au înșelat, ca să zic așa, se vede și numai din amănuntul că *Dicționarul* lui a ajuns astăzi la ediția VII. *)

* Acest din urmă studiu a fost utilizat de adversarii lui Șăineanu ca o dovadă a lipsei lui de... patriotism: din explicația pe care o dă faptului că în credințele poporului nostru, ca și în toponimia romînească, expresiile *jidov*, *tătar* și *urias* sînt adesea sinonime, V. A. Ureche et Co. au tras concluzia că autorul susține întîietatea cronologică a Evreilor față de Romîni în Dacia!

** Din nefericire, nici astăzi n'au dispărut cu totul asemenea apucături la așa zișii oameni de știință ai noștri. Citez aici, pentru a-l înfiera precum merită, *Un răspuns și o punere la punct*, Cluj 1933 (ca un rezumat în franțuzește: asta mai trebuia!) de Dr. Radu I. Paul, care, la critica serioasă și obiectivă a D-lui A. Graur (în *Bulletin linguistique* I, pag. 113 urm.) despre cartea D-sale *Flexiunea nominală internă în limba romînă*, București 1932, crede că poate răspunde în termini ca aceștia: „orgoliul de filolog al unei anumite prese" (pag. 4), „impertinență și infamie iudaică" (pag. 9), „d. filolog dela Dimineața și Adevĕrul" (pag. 10), „savant pistruiet", „flecușteţul dela Adevĕrul" (pag. 15), „spiritul iudaic", „jargonul evreesc", „acest cuvînt este „dija" un comparativ" (pag. 17), etc. Să nu credeți însă că acestea sînt singurele perle stilistice și singurele probe de înalt umanism al tînărului „filolog" clujan. Cine dorește și poate înghiți o astfel de producție... științifică, le va găsi lesne și pe celelalte. Țin să previn pe D-l Paul că este cel puțin imprudent să invoace, la pag. 17, unde vorbește cum am văzut, o apreciere favorabilă a lui Leo Spitzer. Încă nu știe că acest într'adevăr „mare filolog german" se găsește astăzi la... Constantinopol, unde l-au silit să se expatrieze tovarășii de idei... național-socialiste ai D-lui Paul?

Ultima lucrare însemnată a lui Șăineanu despre noi este *Influența orientală asupra limbii și culturii romîne*, București 1900. Încă dela începutul carierei sale științifice manifestase preocupări pentru această problemă de importanță covîrșitoare în viața noastră etnică, publicînd studiul *Elemente turcești în limba romînă*, București 1885 (extras din *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* a lui Tocilescu). Deastădată reia discuția pe baze mult mai largi, cum probează chiar numai constatarea că opera din 1900 are trei mari volume. Primul conține „Introducerea" și tratează, în general, despre influența turcească asupra limbii (autorul privește chestia și din punctul de vedere al idiomelor învecinate), folclorului și celorlalte domenii de activitate (viața politică, socială și economică). Volumele II și III alcătuesc, de fapt, un vocabular al cuvintelor romînești de origine turcească, grupate pe categorii: deoparte „vorbele populare", cum le spune autorul acelor elemente care au existat sau continuă să existe în vorbirea zilnică a Romînilor, dealta „vorbele istorice", care se găsesc, deobiceiu, mai mult în izvoare istorice (documente și scrieri de tot felul), deunde au trecut apoi parțial în literatura populară. Și aici ne întîmpină o erudiție cu adevărat uimitoare. La fiecare articol ni se dau toate sensurile cîte au putut fi scoase din enormul material cercetat, sprijinite cu citate bine alese; deasemenea sînt explicate cuvintele din punct de vedere etimologic, arătîndu-se prototipurile lor din limba turcească.

■

Am spus mai sus că după 1900 **), data așezării sale defi-

* Celor ce l-au atacat le răspunde autorul în broșura *Cum se critică la noi în țară un Dicționar elementar al limbii romîne*, Craiova 1901, unde arată, între altele, reaua lor credință și falșurile pe care le-au săvîrșit pentruca să li se pară că lovesc în plin. Discutînd numeroasele lor obiecții, Șăineanu insistă asupra noutății operei sale, adică asupra împrejurării că anumite greșeli erau inevitabile, mai ales în ce privește definițiile, fiindcă toate dicționarele anterioare conțin numai traducerea într'o limbă străină sau echivalentul romînesc al cuvintelor, pecînd el, în conformitate cu natura lucrării sale, a trebuit să le dea definiția, să facă, deci, un lucru nou, pentru care n'avea nici un model în limba noastră.

** Dintre operele anterioare acestei date ar mai fi de amintit *Studiu dialectologic asupra graiului evreo-german, Partea I*, București 1889 și *Ioan Eliad Rădulescu ca gramatic și filolog*, București 1892.

nitive la Paris, Șăineanu se consacră, aproape excluziv, studiilor de lingvistică franceză. Așadar limba noastră dispare din preocupările lui, parcă ar fi vrut prin aceasta să ia o atitudine oarecum politică față de țara unde n'a putut trăi, deși se născuse și-și făcuse studiile în ea. De fapt explicația acestei schimbări fundamentale în activitatea științifică a lui Șăineanu este mult mai simplă: în Franța nu putea continua cercetările asupra limbii romînești, din lipsa unei biblioteci potrivite, pe cînd mijloacele de investigație în domeniul filologiei franceze îi stăteau din belșug la dispoziție. Altă caracteristică a lucrărilor sale de după 1900 constă în interesul permanent pe care-l arată pentru probleme lingvistice speciale. Vom vedea că în toate operele franțuzești ale lui Șăineanu materialul studiat este, deobiceiu, produsul afectului și fantaziei, adică fie argot-ul, fie vorbirea populară, fie limba lui Rabelais. Trebue spus depe acum că aceste cercetări, indiferent de criticile care li s'au adus și li se mai pot aduce, sînt, în majoritatea cazurilor, fundamentale: acei care au tratat, după Șăineanu, chestii identice sau asemănătoare au trebuit vrînd-nevrînd să se întemeeze pe lucrările lui. Dealtfel, în materie de argot, el ajunsese o adevărată autoritate, cum dovedesc, cu prisosință, aprecierile învățătorilor care s'au ocupat și ei de limbajele speciale.

Inceputul activității sale științifice din Franța îl constitue lucrarea *La création métaphorique en français et en roman*, 2 volume, Halle a. S. 1905 și 1907. In introducerea la partea I găsim cîteva idei care stau la baza tuturor operelor de mai tîrziu ale lui Șăineanu. Cine a avut în mînă un dicționar etimologic al limbilor romanice a fost izbit de faptul că numeroase cuvinte franțuzești, italienești, spaniole, etc., sînt derivate din tipuri latinești neexistente, adică neînregistrate de izvoarele limbii latine. Cu ajutorul corespondențelor fonetice dela un idiom romanic la altul se reconstruește un etimon latinesc, a cărui existență n'o putem proba, dar credem că avem dreptul s'o presupunem. Astfel de creații poartă înainte un asterisc (*), spre a se deosebi de elementele latinești într'adevăr atestate. Procedeul acesta, împrumutat din lingvistica indoeuropeană, unde el se impune prin forța lucrurilor, deoarece acolo limba comună este necunoscută, s'a dovedit nelalocul lui în romanistică, cel puțin în marea majoritate a cazurilor. S'a văzut anume că o mulțime de cuvinte explicate în chipul arătat aici aveau, în realitate, altă origine, foarte adesea erau produsul original și spontan al fiecărei limbi romanice aparte. Așa se face că dela un dicționar etimologic la altul, precum și dela o ediție la alta a aceluiași dicționar, cuvintele latinești cu * se mpuținează mereu, și dacă oamenii de știință n'ar fi prea tare stăpîniți de rutină, ele ar trebui să

dispară cu totul, sau aproape. Pornind dela această constatare, Șăineanu combate cu energie procedeul reconstructiv și apără drepturile creatoare ale fiecării limbi în parte, implicit pe ale limbajului omenesc în general, de a produce, cu propriile-i mijloace, care sînt, în primul rînd, fantazia și afectul indivizilor vorbitori, nenumărate cuvinte și expresii nouă, independente, prinurmare, de orice tradiția latină. Ideia este nu se poate mai justă, iar cercetările ulterioare au confirmat-o și o confirmă neîncetat.

Altă părere, la fel de îndreptățită, urmare firească a celei expuse chiar acum, este separarea strictă a elementelor lexicale dintr'o limbă pe baze cronologice: să nu se amestece cuvintele vechi, moștenite sau împrumutate de timpuriu din limbi străine, cu elementele relativ nouă, care au, evident, o origine diferită. Tot așa cere Șăineanu să se acorde mare atenție dialectelor și graiurilor populare, vorbirii copiilor și, în cazul limbii franceze, scrierilor de orice fel aparținînd secolelor XIII-XVI, adică epocii cînd faptele ne arată că această limbă s'a îmbogățit extraordinar de mult. Și pentru motive identice: în toate aceste produse lingvistice putem observa manifestarea nestingherită a forțelor creatoare amintite mai sus.

Cele două volume din *La création métaphorique* studiază, potrivit acestor idei generale, produsele lingvistice franțuzești și romanice, la baza cărora se află metafore din lumea animalelor (mîța, cînele, porcul, apoi, supt formă de anexă, lupul, vulpea și batracienele).

Dela asemenea preocupări, Șăineanu trebuia să ajungă la cercetări asupra argot-ului. Se știe că cerșetorii, vagabonzii și răufăcătorii de toate speciile au un mod al lor de a vorbi, neînțeles de cealaltă lume. Izvorul acestui limbaj este de căutat, cel mai adesea, tocmai în cele două facultăți sufletești de care am pomenit mereu în discuția de față, afectul și fantazia, și care la oamenii aflători în marginea societății, cum sînt pungașii, vagabonzii, cerșetorii, etc., lucrează cu o forță mult mai mare decît la ceilalți. Astfel iau naștere lucrările *L'argot ancien (1455-1850)*, Paris 1907, *Les sources de l'argot ancien*, 2 v o l u m e. Paris 1912, *L'argot des tranchées, d'après les lettres des poilus et les journaux du front*, Paris 1915 și *Le langage parisien au XIX-e siècle*, Paris 1920. Primele două și ultima alcătuesc, în fond, o singură operă. Prin 'argot ancien' autorul înțelege vorbirea specială a categoriilor sociale menționate mai sus, dela primele ei începuturi și pînăla mijlocul veacului trecut, așa cum o putem cunoaște din documentele timpului. Volumul apărut în 1907 îi studiază elementele componente, privite și în sine, dar și în legătură cu argot-

urile popoarelor din Europa meridională, iar cele ieșite în 1912 pun la dispoziția cetitorilor însuși materialul cercetat de autor. *Le langage parisien* trebue considerat drept continuarea operei precedente. Intr'adevăr, după concepția lui Șăineanu, argot-ul vechiu, cît a putut rezista uzurii, se păstrează supt o formă ori alta în vorbirea de după 1850 a populației pariziene din păturile inferioare ale societății: grație condițiilor nouă de viață, care apropie din ce în ce categoriile sociale unele de altele, limbajul răufăcătorilor a fost adoptat, într'o măsură mai largă sau mai redusă, de către soldați, muncitori, prostituate, etc. Rezultatul a fost o schimbare profundă în aspectul limbii populare pariziene, mai ales că la elementele argotice s'au adăugat expresii tehnice din terminologia meseriilor și cuvinte de origine dialectală.

Din cauza acelorași transformări sociale, produse ale democrației, graiul poporului parizian s'a răspîndit și în provincie, la categorii similare de oameni. Scopul autorului este, cum mărturisește singur în prefață, să urmărească mersul progresiv al acestei vorbiri populare, să scoată în evidență creațiile nouă, construcțiile expresive și imaginile originale, care-i dau vigoare și relief, să înregistreze extinderea ei dincolo din zidurile Parisului și să-i arate influența asupra limbii comune. Căci mulți termini de argot, în sens larg, sînt primiți încet-încet de straturile sociale mijlocii și superioare, care, datorită afectului și fantaziei, simt adesea nevoia unor cuvinte și construcții mai expresive. Astfel, ca să citez cîteva exemple, *duper* și *piper*, care au intrat în limba comună încă din veacul XVI, sînt la origine expresii de argot (primul derivat dela *dupe*, care, la rîndul lui, provine din *huppe* 'pupăză'). Tot așa *fourbe* și *pigeon*.Iată cum îl definește pe acesta din urmă A. O u d i n, *Recherches italiennes et françoises ou dictionnaire italien et françois*, Paris 1640: „Un *pigeon*, une dupe, un homme qui se laisse attrapper ou tromper en quelque breland ou bordel. Métaphore, *Le pigeon est au colombier*, il est attrappé, il est pris". Fără voe ne vine în minte romînescul *boboc*, cu aceeași însemnare și avînd aceeași origine socială ca frc. *pigeon*.

Anumite păreri ale lui Șăineanu asupra argot-ului propriu zis nu pot fi acceptate. In primul rînd, afirmația că acest limbaj special a fost creat cu scopul de a protegui pe răufăcători împotriva oamenilor celorlalți, care nu-l înțeleg. Este sigur că argot-ul permite cunoscătorilor lui să vorbească în toată libertatea de față cu reprezentanții autorităților (măcarcă deseori nici acest lucru nu-i posibil, căci polițiștii se inițiază astăzi și în secretele lingvistice ale pungașilor), dar nu se poate susținea că aceasta este rațiunea de a fi a argot-ului. Deasemenea se înșeală Șăineanu, cînd spune (în prefața la *Le langage parisien*) „l'argot moderne, autre appellation donnée au vulgaire parisien de nos jours". Această idee au combătut-o mai toți specialiștii, și pe bună dreptate. Caracteristica principală a limbajelor speciale este că se uzează foarte repede. Produse ale afectului și fantaziei, ele nu pot satisface la nesfîrșit nevoia mereu vie a indivizilor vorbitori de a recurge la termini cît mai expresivi cu putință, și atunci tendința generală este înlocuirea cuvintelor uzate prin altele mai viguroase și mai pitorești. Cele eliminate astfel dispar în mare parte, dar unele intră în graiul popular, iar mai apoi chiar în limba comună. Cu chipul acesta se salvează dela pieirea totală un număr de elemente argotice, nu toate însă și nici măcar majoritatea. Prinurmare, numai într'o măsură relativ mică vorbirea populară poate fi identificată cu argot-ul.

Limbajul militarilor din timpul războiului mondial este și el un argot, întrucît are la bază aceleași trăsături caracteristice ale psihologiei omenești și a luat naștere în împrejurări determinate. Afară de asta, numeroase expresii de-ale argot-ului propriu zis se găsesc și în limba soldaților, cum nici nu se poate altfel, deoarece indivizii vorbitori sînt în bună parte aceiași. O observație interesantă pe care o face Șăineanu în *L'argot des tranchées* este că războiul a pus în circulație, grație tocmai vieții comune a unor oameni adunați din toate unghiurile Franței și din categoriile sociale cele mai diverse, numeroși termini uzitați pînă atunci numai în mediuri speciale.

In strînsă legătură cu studiile asupra argot-ului stau ultimele opere ale compatriotului nostru. Una se cheamă *La langue de Rabelais. I: Civilisation de la Renaissance, II: Langue et vocabulaire*, *) 2 volume, Paris 1922-1923. Importanța lui Rabelais în istoria culturii franceze este nu numai literară, ci și filologică. La niciun alt scriitor nu găsim un vocabular atît de bogat: numeroase creații proprii, apoi împrumuturi făcute din limba diverselor categorii sociale, în special profesionale, etc., dau operelor lui Rabelais un aspect linguistic savuros și curios totodată. De aici atenția mare care se acordă acestui scriitor, dela o vreme încoace, mai ales că din cauzele indicate chiar acum înțelegerea lui nu-i deloc ușoară. Așa se explică întemeerea cunoscutei *Société des études rabelaisiennes*, care publică, începînd din 1903, *Revue des études rabelaisiennes*, transformată apoi în *Revue du seizième siècle*, și a îngrijit de tipărirea într'o ediție cu adevărat monumentală a operei lui Rabelais. Conducătorii societății, apreciind pregătirea excepțională în materie a lui Șăineanu, l-au însăr-

* De adăugat comentariul filologic la cărțile I și II din *Oeuvres complètes de François Rabelais, édition critique publiée sous la direction d'Abel Lefranc*, Paris 1912 urm.

cinat să scrie comentariul amintit în notă și lucrarea citată mai sus despre civilizația secolului XVI și limba marelui scriitor.

A doua, care poartă titlul *Les sources indigènes de l'étymologie française*, 3 volume, Paris 1925-1930, însemnează încununarea activității științifice a compatriotului nostru, întrucît conține rezultatul studiilor și meditațiilor întregii sale vieți. Ideile generale expuse de mine în paginile precedente apar și aici, în special afirmația că studiile lingvistice franțuzești țin necontenit samă de Romani, Germani (în sens larg), ba chiar de Greci, Celți, etc., numai de Franceji, adică tocmai de oamenii care vorbesc limba franceză, nu, precum și aceea că fiecare cuvînt își are starea lui civilă, pe care sintem datori s'o luăm în considerație cu toată seriozitatea. Părerea ultimă amintește foarte bine de a lui G i l l i é r o n, că fiecare cuvînt își are istoria lui, iar Șăineanu declară singur că s'a inspirat din lucrările marelui dialectolog francez, ca și din ale lui Abel L e f r a n c și Ferdinand B r u n o t (autorul vestitei *Histoire de la langue française)*.

Obiectul propriu zis al acestei opere îl formează studiul unui mare număr de cuvinte franțuzești obscure, atribuite, de către lingviștii tradiționaliști, unei latinități suspecte (tipuri reconstruite, cum am arătat mai sus). Șăineanu caută, dimpotrivă, să le explice prin mijloacele limbii franceze însăși sau, ceeace-i tot una, prin psihologia indivizilor vorbitori, pe care-i stăpînește în largă măsură nevoia unei exprimări spontane și metaforice. Etimologia, cum o face autorul nostru, este o adevărată istorie a cuvîntului, potrivit principiilor expuse altădată de Hugo S c h u c h a r d t: ca să afli mai ușor și mai sigur originea unei expresii oarecare, trebue să-i cunoști formele dialectale actuale, atestările din texte, cît și din lucrări lexicografice, avînd la bază limba pariziană, dar și pe cea provincială, și, însfîrșit, toate accepțiile-i semantice. Printre izvoarele indigene ale vocabularului francez, așa cum le concepe Șăineanu, avem lumea animală, vegetația, natura neînsuflețită, anumite îndeletniciri omenești, viața socială, tradițiile populare, dialectele și argot-urile, istoria și civilizația, creația spontană, vorbirea copiilor, limbajul imitativ.

Lucrarea aceasta a fost primită cu elogii de către specialiștii neprevenițí și cu multă rezervă de către spiritele rutinare, cum se întîmplă deobiceiu cu cercetările care revoluționează metodele unei discipline științifice. Indiferent de aceste aprecieri, este sigur că drumul bătut de Șăineanu și pe care au încercat să-l deschidă diverși alți savanți înaintea lui se va lărgi necontenit și va servi pe viitor în mod aproape exclusiv pentru descoperirea atîtor ținuturi rămase necunoscute în domeniul lingvisticii moderne.

Aceasta a fost, pe scurt, activitatea științifică a compatriotului nostru *. Nu-i greu de văzut importanța ei cu adevărat neobișnuită, atît pentru filologia romînă, cît și pentru cea romanică. Dacă lucrările anterioare anului 1900 se disting mai cu samă prin erudiție, celelalte trebuesc apreciate, în primul rînd, pentru ideile personale și fecunde pe care le conțin. Grație acestora din urmă Șăineanu a contribuit în mare măsură la reînoirea studiilor de specialitate și, indirect, la progresul lingvisticii generale. Atitudinea lui originală și independentă față de problemele în discuție i-au atras, este drept, numeroase critici, dar i-au putut da satisfacția rară că multe din afirmațiile sale, combătute adesea cu înverșunare, au fost încet-încet acceptate chiar de către adversari. Cu atît mai adîncă trebue să ne fie părerea de rău că un astfel de învățat n'a putut rămînea printre noi, pentruca în galeria oamenilor iluștri ai științii europene să figureze un Romîn mai mult.

IORGU IORDAN

* Ar mai fi de amintit *Notes d'étymologie romane* (trei serii) din *Zeitschrift für romanische Philologie*, vol. XXX și XXXI (1906 și 1907), apoi un volum postum, al cărui titlu nu-l cunosc, aflat supt presă (va apărea în „Biblioteca dell' Archivum Romanicum de supt conducerea lui G. Bertoni).

O VÎNĂTOARE LA BOROSEȘTI

D E M O S T E N E   B O T E Z

Borosești, e un sat sărac pe niște coaste de deal, subt margini de pădure, călare pe rîpi adînci și ponoare. Pădurea care-i poartă numele se întinde dela Sanatoriul Bîrnova, cu piscuri și văi adînci, cu gropi și cu pîrae, înspre Vaslui. Regiunea aceea este ca o prelungire de munte care a eșit la suprafață printre dealurile îngălbenite ale Moldovei.

Dacă oricine poate cunoaște satul și pădurea Borosești, foarte puțini pot ști și aprecia ce-i aceea o vînătoare la Borosești. Acesta este evenimentul vînătoresc cel mai important din cursul unui an. Aș putea spune chiar că pentru un vînător, anul ca și sezonul de vînat este împărțit în două: înainte, și după vînătoarea dela Borosești. Un „înainte" plin de febră, de așteptare și de speranțe, în genul în care se așteaptă tragerea unei loterii de către unul care a cumpărat bilet, și un „după" plin de desamăgire și demoralizare, care înseamnă uciderea oricărui entuziasm. Din ziua în care a fost vînătoarea dela Borosești, tot ce urmează este fad și lipsit de interes. Sezonul de iarnă se consideră închis, chiar dacă vînătoarea a avut loc în Decembrie sau în Noembrie.

Rezultatele acelei zile se așteaptă de prieteni și de vînători cari n'au luat parte, ca rezultatul unui match. Unii chiar vin la gară să vadă ce am făcut.

De aceia comitetul cercului vînătorilor din Iași hotărăște cu multă chibzuință și gravitate ziua în care acest eveniment urmează să aibă loc. Și sunt o serie de împrejurări cosmice ce influențează fixarea zilei, care, după modelul zilelor de Paști, nu cade niciodată în acelaș timp. Se analizează lungimea toamnei, abundența ghindei, recolta de porumb din vecinătate, ogoarele de cartofi, pronosticurile asupra iernii, informațiunile congresului de brigadieri silvici și pădurari, și deabia după aceia se anunță: Vînătoarea de la Borosești va avea loc la 6 Decembrie. Data aceasta se comunică vînătorilor din Botoșani, Vaslui și Bîrlad. E singura noastră vînătoare cu musafiri. Și e necesar ca oamenii să știe mai dinainte ziua precisă.

După aceea lucrurile se liniștesc pînă în preajma Sf. Niculae cînd începe o agitație mai vie, cînd tovarășii se aglomerează la Club, cînd se strîng și se comentează primele

informații; — căci Boroseștii e singura pădure în care ies mistreți, țapi, lupi și vulpi, în fiecare an.

In codri aceia cu rîpi, cu desișuri, mlaștini și țihle, care se prelungesc și în județul Iași ca și în județul Vaslui, cu pădurile Coroanei dela Dobrovăț care sunt bine păzite, se ține un vînat mare și variat.

Și în iarnă vînătorul este cam plictisit de iepuri. Are un fel de indigestie psihică în care entuziasmul vînătoresc tînjește.

In jurul Iașului, nu este prea mult vînat mare. De aceia tot ce-i suflare de vînător prin partea locului, tinde să meargă la Borosești; și fiecare cu hotărîrea și cu speranța de a impușca cel puțin un mistreț, care să nu fie, bine înțeles, mai ușor de două sute kilograme. Nici unul nu se gîndește decît la lotul cel mare, iar celelalte cîștiguri mărunte plictisesc cu anticipație, ca o bătae de joc a norocului.

Pe tabela neagră dela sediul clubului vînătorilor lista celor înscriși crește exagerat, 30, 35, 40....

Deja începe o rumoare surdă. Sunt prea mulți! Unde-or să încapă? „Liniile" nu permit mai mult de 30 de puști. Și-or să mai vie invitați și invitați de invitați... Asta-i scandal. Cine l'a invitat pe Corjescu?! Poftim! Trebue să se revizuiască invitații. Altfel plătim cotizațiile degeaba. Eu nici nu mai merg în condițiile acestea... declară altul.

Discuțiunea e înfierbîntată. Sunt pe scaune, la mese și în picioare: avocați, medici, ingineri, proprietari, ofițeri.... Unii se plimbă agitați și fumează, alții nu spun nimic. Parcă am fi în ajunul unei bătălii. Fiecare simte instinctiv că odată cu creșterea numărului participanților scad și sursele de a impușca „porcul", fiindcă șansa se imparte, se divizează, se îndepărtează... se volatilizează, pînă la ceva imperceptibil, cu totul problematic și ireal.

Enervarea crește și mai mult după ce pădurarul Popescu, este introdus și explică viața și drumurile cîrdului de porci.

— Cucoane Robert, spune pădurarul, n'a fost ghindă în județul Vaslui și nici în pădurile dela Roman, și au venit porci din alte părți. Ați văzut, la Tăcuta, s'a făcut un fleac de vînătoare și au căzut trei porci. Un cîrd și doi solitari au scăpat.

Toți vînătorii stau în picioare. Au fețele puțin contractate de un rictus aprig sau de un zîmbet ușor de bucurie.

— Da' lupi sunt? întreabă altul, nemulțumit numai cu porcii.

— Sunt, în Duruitoarea. S'aud noaptea urlînd pînă'n sanatoriu.

Ideia că se aud urlînd la sanatoriu, deși nu are în sine nimic excepțional, pentru că sanatoriul e în mijlocul pădurii, dă totuși impresia agreabil primită, — că nu mai încap lupii în pădure și năvălesc prin părți locuite.

Asta excită și cere explicații. Se încing discuții lungi. Se nasc controverse cu privire la felul cartușelor, la mărcile de carabine; arme și munițiuni sunt analizate și puse la punct în vederea marei campanii dela Borosești.

Neculai Stroescu, cel mai pasionat dintre toți, e concentrat în sine și nervos. Inconștient și la intervale scurte îi tresaltă umărul drept ca și cum trupul lui singur ar visa și ar tresări în vis. Acesta este însă ticul lui în ceas de acută emoție vînătorească. Parcă cineva l'ar trage de umăr înapoi și în jos, și el îl pune brusc la loc.

Neculai însă este preocupat îndeosebi, pentru că el are răspunderea gonii. El o organizează. El a fost în pădure, a înconjurat toate bătăile, a văzut toate urmele: „intrări și eșiri": stele mari de labă de lup și copite de porc... rîmături în hîrtoape...

El e mai aproape de viziunea vînătorii de mîine.

El a văzut ceva din semnele lăsate de inamic.

Se gîndește acum singur, bătînd cu degetele în masă, cum se ia bătaia dacă vîntul bate dela Nord, și cum s'o facă dacă se schimbă la noapte, — căci bătaia trebue să urmeze după vînt, pentru ca vîntul să nu miroase vînătorul și praful de pușcă.

Pe stradă, vînătorii se acostează dela distanță:

— Mergi?

— Merg.

Cu două zile înainte a nins. Afară e senin și ger. Va fi o vînătoare minunată.

Toate băcăniile și toți armurierii știu că mîne-i vînătoarea la Borosești.

Știu și birjarii. Că se cumpără cartușe, „breneke", glonte pentru carabină. Astea nu se vînd decît odată pe an: cînd e vînătoarea dela Borosești. La băcănii se cumpără provizii: o jumătate parizer, crenvurști, salam de Sibiu.... tăiat... tăiat, sigur, în felii subțiri... ai și cașcaval?... bun... dă-mi o jumătate. Pune și un kilogram de alva... și o cutie de nisetru... și pastramă. E proaspătă?

— Sigur, cucoane Neculai... se poate!... Mîine aveți vînătoare la Borosești; merge și Cuconașu Bazil, a fost la noi...

Cîntarul de alarmă depe tejghea face „pac-pac" cînd pe un taler cînd pe altul, după cum se nimerește mai mult sau mai puțin decît trebue, și apoi hîrtia subțire impermeabilă se pătureşte artistic. Toți băieții din prăvălie sunt ocupați și grăbiți. Sunt deja patru vînători... A venit și Șerban....

— Aa, ha, ha,... vînătorii îi fac manifestație pentru că de obicei el nu aduce niciodată de mîncare la vînat și agonisește atunci, dela unul și dela altul, ce se nimerește. De data asta cumpără și el. Mare eveniment. De aceia manifestația.

Pînă se fac pachetele să luăm o țuică. Neculai e obosit. A mai fost în pădure să ia ultimele dispoziții... Să luăm o țuică.

— Cinci țuici.....

— Indatăă...

Vînătorii s'au așezat la mesuța din colț, pe scaune mici, rotunde. Orice cunoscut vine înăuntru, ia loc și intră în vorbă.

— Incă o țuică. — Știți băieți c'afară-i ger. Se întărește. In adevăr, pe geamul ușii sunt flori mari și frunze lungi de cristal mate și aburii. In lumina care vine din stradă sclipesc mărunt, parcă ar fi bătute cu mii și mii de pietre mici și prețioase.

— Inc'un rînd de țuici.

— Ba să aducă și un litru de vin!

Adă un „Cosmovici"... Dă și niște jambon... dă o jumătate... Unde-i muștarul?

Atmosfera se încălzește. Incep amintiri, anecdote, istorii.

S'a făcut de mult ora 9.

— Cucoane Neculai, nu vă supărați, dar trebue să închidem în față. Poftiți, vă rog, in adăița din dos unde mergeți de obicei.

— Nu se poate!!... Refuzul este hotărît și chiar agresiv.

Pe ușă intră un domn scurt, gras, cu fața simpatică.

— Aaa! Domnul Prefect! Vin-aici Todiriță...

Să facă șase fleici.

— Și vr'o cincisprezece mititei.

Prefectul se așează și el la masă. Ceasurile trec... altă sticlă... să aducă niște brînză de Brăila... și două scrumbii... și ceasurile trec.

In ușă bate sergentul. Andrei deschide dînd cîrligul laoparte. Mantaua sergentului e bătută de ninsoare.

— Ninge!

Sergentul vorbește agresiv lui Andrei. Acesta se uită la sergent și apoi la masă.

Sergentul bate brusc din călcîie, salutînd milităreşte:

— Să trăiți domnu Prefect!

— Vezi să nu ne deranjeze nimeni!

Sergentul care intrase ca să facă proces verbal de contravenție, eși cazon, după ce salută și „trăi" încă odată la adresa lui Todiriță. Din cînd în cînd, umbra lui apărea tre-

cînd prin fața geamului cu flori de ghiață ca o umbră chinezească.

La masa rotundă limbile s'au deslegat și apoi, după temperamente și rezistență, au început să se lege la loc, mai cleios și mai nehotărît.

Neculai răzimase spatele de părete și privea la toți, împrăștiat și multiplu. Tovarășii deveneau cenușii, fumurii, ca un abur, se înmulțeau, jucau, se făceau ca nimic, din unul doi, și iarăși veneau la loc. Și defilau prin fața ochilor lui împăiejeniți, copaci înalți pe care-i însemnase el în pădure și lîngă care trebuia să rămînă mîine cîte un vînător, și, într'un regiment întreg, mistreț după mistreț, după mărime, descrescînd... și haite de lupi cu covrigi în coadă.

— Neculai! Mîine-i ziua ta... Urra!

Neculai tresări, strigat la viață tocmai cînd cîrdul de mistreți se apropia de el și cel din față începu să rîdă la dînsul cu doi colți mari eșiți pedelături, cari-i suflecau buza de sus ca pe o perdea de tuci.

Să bem!

Și Neculai goli înc'un pahar...

Prefectul era mai proaspăt și vroia să-i ajungă pe ceilalți. Cu această ocazie invitațiile se îndesau insistente pentru că vinul nu se poate bea de unul singur.

Căpitanul Traian istorisea despre o patrulare și o urmărire a Ungurilor; — ceilalți ascultau cam indiferenți.

Neculai iar ațipise pe scaun, cu spatele rezimat de părete. Neculai e obișnuit să doarmă și în trăsură și călare.... numai mergînd pe jos nu poate adormi.

Acum vorbești cu dînsul, și deodată vezi că la întrebarea următoare nu-ți mai răspunde. Și cînd te uiți la el, îi vezi capul atîrnînd peste bărbie și puțin aplecat peoparte și-i auzi răsuflarea ca o scăpare de sifon. Dacă-l scuturi, e în stare să reia conversația, imediat, de unde o lăsase, pentru ca apoi după o altă clipă să te părăsească din nou.

Neculai, istovit și amețit era în apogeul acestei alternațe între cele două lumi. Cînd se trezea, mai trăgea un pahar pentru a se alimenta de o nouă perioadă de somn, și iarăși cădea în letargie.

Traian nu-l slăbea de loc. Ii cînta „veșnica pomenire", și-i cădelnița cu o pereche de „crenvurști" pe la nas.

Inăuntru se încălzise. Umbra chinezească de mult nu mai trecea pe la geam. Sticla dela ușă se umezise și florile de ghiață deveniseră uleioase.

— Andrei, Andrei. Inc'o sticlă.

Printre co-mesenii vînători începuseră să se stabilească din cînd în cînd tăceri prelungite și compromițătoare.

Noroc de autoritatea Prefectului, care era un om vrednic și hotărît și la o asemenea treabă.

Intr'un timp, Andrei buimac, de după tejghea, se apropie de masă și se adresă lui Traian:

— Domnule Căpitan, îi ceasul cinci. Mai aveți o oră pînă la tren.

S'a mai băut un rînd. „Personalul" spre Bîrnova pleca la ora 6 dimineața. Trupurile sculate în picioare erau grele și nedecise.

Pachetele cu provizii de cu seară, stăteau pe o masă, lîngă ușă. A luat fiecare pe care l'a vroit. Nimeni n'avea puterea să se opuie sau să facă măcar vre-o obiecțiune.

Totuși, la ora 6 fără un sfert erau pe peronul gărei: Neculai, Căpitanul Traian, Șerban și ceilalți; cu arme, blăni, cu scăunașe. Neculai, ca de obicei, purta întreg arsenalul: pușcă și carabină, precum și un automat cu cinci focuri, care era rezerva lui tactică, pentru loc deschis, la poiană, cînd îl ghiceai după repețirea precipitată de mitralieră.

Era pregătit de război mare.

De douăzeci de ani nu lipsise niciodată dela vînătoarea Boroseștilor. De douăzeci de ani regulat se împușca cel puțin un porc; de douăzeci de ani lui nu-i venise niciodată.

Dar cu o filosofie într'adevăr vînătorească, de douăzeci de ani venea regulat cu cele trei puști, pe care le tot aburca în spate.

Pe peronul gării era pustiu, întuneric. Numai cîți-va vînători se plimbau gravi ca niște copii de Tartarini, în drum spre o Africă hibernală. Ger, calm și senin.

Cîteva lumini dormitau roșietice. Era o atmosferă stranie de taină, de insomnie și de tăcere. O femee începu să mature peronul. Stelele scînteiau sus, puzderie. Pe remiza de mașini, zăpada proaspătă era și ea înegrită de fum.

Trenul personal „Iași-București" dormita și el pe prima linie. Un vagon de clasa III-a se umplu încet cu vînători. Șerban fuma din pipă, Neculai arăta cartușele și carabina. Era voe bună și se aruncau glume peste speteaza de lemn care despărțea băncile. Unii erau exagerat de vioi, alții însă somnoroși. Doi mai bătrîni, în umbră, vorbeau șoptit și așezați, răsucind țigări, întorși unul spre celălalt, pregătiți parcă pentru un voiaj lung.

Din gara Bîrnova săniile ne-au ridicat fîșiind cu tălpile de lemn pe zăpadă. Intinși pe paiele din sănii urmăream în lumina pe jumătate a zilei și pe jumătate a lunei care era încă sus, urmele proaspete pe zăpada căzută în timpul nopții.

La pădurărie, hărmălaie mare. Un foc enorm în poia-

nă, și în jur oameni și copii răzimați în bețe sau așezați pe buturuge, ne așteptau.

S'a sunat din corn, și au început preparativele. Oamenii pe două rînduri, numărătoarea lor, dispoziții... jumătate de bătae se merge fără să se strige... bătae mută... sunt porcii în „Fundul Holbocenilor". Acolo facem prima bătae, înainte de amiază.

Soarele răsare, roș, dînd un aspect de roz ideal crengilor încărcate cu zăpadă. Parcă un abur alb și înghețat, ca o pînză transparentă și fină între cer și pămînt, se dă ușor la o parte și soarele înaintează.

Fire de beteală gălbii și roșietice se împletesc printre crengile uscate. E o minune limpede și rece, cu vr'o mireasă din cer, cu un mire îmbrăcat în zale scînteetoare; și-i rece și pustiu, și clar și sunător; totul parcă ar fi undeva în ghețari... în deșerturi polare... și soarele vine spre noi de demult, de șase luni, și se redeșteaptă azi.

E ger, dar gerul acesta ne face bine. Nu-și dă nimeni seamă de ceasul minunat pe care-l trăim. Pe sus, ghețari ireali se topesc și după ei apare cerul albastru și senin; sunt mări calme aeriene în zare, și deasupra lor soarele, impresionant.

Copacii par'că s'au împietrit, tăcuți și nemișcați. Peste zăpada căzută jos, trunchiurile de fag lucii se numără ca coloanele de marmură cenușie care țin deasupra cerul și înalță candelabrele uscate ale crengilor goale. Copacii se gîndesc prelung în pădure. Gălăgia noastră trebue să-i supere, inestetică și inoportună.

Vînătorii fac grupe de cîte patru, cinci, și discută; cearcă arme; se uită la cartușe; fac glume. Ciți-va, mai practici sau mai nervoși, stau în picioare, aplecați deasupra săniei și au început să mănînce. Se trece din mînă în mînă un păhăruț de țuică... și... ceai dintr'un termos.

Neculai, autoritar, dă ordine, strigă, ia ultimele dispoziții. Arată cu mîna spre dealurile împădurite, pe unde trebue să apuce gonașii și de unde să pornească.

— Popescu, auzi, suni din corn o singură dată ca să plece, și apoi nici o vorbă. Și mergeți în liniște ca să nu vă simtă lupii.

— Sunt urme proaspete intrate în „Fundul Holbocenilor"... un solitar, și un cîrd de vr'o cinci godaci cu scroafa... sunt coborîți spre ochiuri prin țihla lui Postelnicu; dinspre Cocoara.

Agitație, nerăbdare....

Căpitanul Traian a pus într'o căciulă numerile scrise

îngrijit dela Club și a trecut prin fața fiecăruia ca să-și tragă numărul.

Lui Neculai i-a rămas numărul 13.

Am pornit pe urmă spre linia de vînători. Neculai era în capul coloanei, gros, crăcănat, cu bastonul-scăunaș, aîrnat pe șoldul drept.

Umărul lui se scutura des, tresărind brusc, parcă făcea semn din umăr.

Ne-am oprit pe o creastă. In dreapta noastră se deschidea o vale bruscă. In fund copacii se vedeau de sus ca dintr'un aeroplan. Și dacă ceva ar fi umblat prin pădure, s'ar fi văzut. Pe cealaltă coastă o pădurice de brad punea o pată verde peste albul zăpezii și cenușiul pădurii uscate.

Se auzi un tren fluerînd în gara Bîrnova.

Neculai începu să prindă în crengi, la copacii însemnați mai dinainte, foile de hîrtie ca de calendar mare cu numerile respective. Fiecare vînător urma să se oprească automat la locul lui. Vînătorii însă erau amestecați, vorbeau, rîdeau.

Neculai se răsti la ei supărat:

— Așa vreți să împușcați lupi?!

Și începu să fluere scurt și în surdină pe cei care plecase înainte.

In sfîrșit, anarhic și cu greu, ne-am așezat. Linia pornea depe o culme dinspre răsărit și cobora drept pe un hotar; tăia între parchete, pînă în vale, spre apus. Pe o lățime de doi metri copacii erau tăiați; fiecare vînător putea să vadă la dreapta și la stînga alți doi, trei.

Neculai rămase la numărul 13. După ce a tăiat cîte-va crenguțe care-l încurcau în față, se așeză pe un scaun cu cele trei puști orînduite în față. Luă pe genunchi carabina: In goană erau porci.

Soarele era acum sus și bătea drept în față.

Razele lui încălzeau dulce și ademenitor, ca o mîngiere. Neculai se simți bine. Il frigeau parcă pe genunchi, pe mîini, pe față. Se așeză mai bine pe scăunașul de piele cu trei picioare în buchet, care scîrțiia sub cele ale lui 120 de kilograme.

Puse mîinile în buzunări. Carabina rămase pe genunchi, singură.

Soarele era cald și bun. Neculai închise o clipă ochii. Parcă genele erau reci. Le ținu mai mult lipite pînă le simți calde și apoi fierbinți. Din el urcă o bună stare grea și apăsătoare. Soarele încălzea și era bine. Genele erau acum calde și lipite.

Obosit, Neculai cedă tentației. Veni în cap ca o amețeală dulce, apoi ca un fum cald, și capul se simți greu de tot. Umărul mai tresări de cîteva ori, clătinînd puțin carabina lă-

sată pe genunchi, și apoi totul se liniști. Capul rămase drept, și numai puțin aplecat înainte. Soarele îi bătea obrajii.

Cornul sună prelung departe. O singură dată. Apoi totul se liniști. Gonașii însă porniseră.

Incepu o așteptare lungă și enervantă... prea lungă... tăcere, mereu tăcere... și nimic, nimic...

Vînătorii, cei care se vedeau între ei, se uitau din cînd în cînd unul la altul ca să vadă dacă nu cumva vecinul nu pune pușca la ochi.

Tăcere, liniște... o ciocănitoare bătu într'un copac, undeva sus... și lemnul răsună; răsună ca o toacă... Toc, toc... toc... toc... repede... și iarăși liniște. Era o zi caldă și soarele era insistent și cald. Cîte un vînător se ridica enervat de așteptare depe scăunaș pentru ca după două minute să se așeze iarăși.... numai Neculai era cu totul nemișcat.

Pieptul lui masiv și burta rotundă, eșită deasupra genunchilor, se umflau și se desumflau singure, regulat și greu. Nu dormise toată noaptea!... Acum dormea adînc.

Și soarele era cald, și era o liniște ca de început de lume. Parcă nu era creiată încă nici o vietate, nimic... numai copaci, copaci... și cei care așteptau.

Cît timp trecuse? Poate 5, poate 10 minute... cineva s'a uitat par'că la ceas!! dar trecuse un timp îndelungat — cum e timpul cînd aștepți vînatul.

Neculai, poate visa, poate nu. Deodată avu impresia că-i cade carabina de pe genunchi și tresări apucînd-o brusc în mîini. Cînd deschise ochii, drept în fața lui pe o culmișoară între două gropi mari din pădure: cîrdul de porci.

Aproape. Se vedeau numai două capete mari și negre. Unul din ele rîdea cu doi colți rînjiți, suflecînd buza deschisă. Neculai, buimăcit de somn și speriat, strigă inconștient și stupid: „porcii"... Indată își veni în fire și voi să ducă arma la ochi, dar în clipa aceia porcii erau după culme, nevăzuți... Se auzea numai pădurea troznind din ce în ce mai stîns...

Și Neculai așteptase clipa aceia douăzeci de ani în șir cu cele trei arme... cu „doisprezeciul", cu „expresul" și cu automatul „Manliher".

Douăzeci de ani...

In ziua aceia nu s'a împușcat nici un porc. Nici nu au mai ieșit alții. Fusese rîndul lui Neculai, și îl găsiseră dormind.

A fost prima vînătoare la Borosești în care nu s'a împușcat nici un porc.

Dar de atunci, la vînat, umărul lui Neculai tresare mai des și mai violent.

Și de cîte ori vede vr'un porc domestic, negru, cînd trecem prin sat, întoarce capul în altă parte...

DEMOSTENE BOTEZ

SERGHEI ESENIN

GEORGE LESNEA

I.

Nu-mi parea rău, nu tîngui nu rumeg răzvrătiri,
Ca fumul depe zarzări va trece zarva toată.
Cuprins de aurirea sporindei veștejiri,
Eu nu voi mai fi sprinten și tînăr niciodată.

N'ai să mai bați voioasă așa ca pîn'acum,
Tu inimă de geruri și toropiri atinsă.
N'o să mă mai momească să plec desculț la drum,
Mestecenii cu stamba de soare proaspăt linsă.

Dor de vagabondare! Din ce în ce mai rar,
Pe-a buzelor văpaie nu-i flacăra pornirii.
O, dusa-mi tinerețe cu-al limpezimii har,
Cu ochii plini de-avînturi și clocotul simțirii!

Cu tot ce-i năzuință încep sgîrcit să fiu.
Trăitu-te-am aevea sau te-am visat doar, viață?
De par'că la plimbare pe-un cal trandafiriu,
Am galopat zburdalnic în zori de dimineață.

Cu toții, eh, cu toții suntem putreziciuni.
Se scutură jugaștrii de frunzele deșarte.
Fii binecuvîntată minune 'ntre minuni,
C'am înflorit pe lume și că mă duc spre moarte.

II.

Cîte puțin plecăm, plecăm mereu,
Către tărîmul unde e tihnă și tăcere.
Poate curînd, de ducă, va trebui și eu
Să-mi pregătesc aceste bulendre efemere.

O, dragi mestecănișuri foșnitoare!
Pămîntule! Și voi meleaguri fără fund!
In preajma sorocitei plecări adormitoare,
Eu n'am puteri tristețea să pot să mi-o ascund!

Nespus de mult eu am iubit pe lume,
Toate cîte sufletul în trup mi-l străvedeau.
Pace sălciilor despletite-anume,
Ce'n apele trandafirii se oglindeau!

Multe gînduri în tăcere-am depănat,
Despre mine multor cînturi le-am dat şir
Şi pe-acest pămînt întunecat.
Sunt fericit c'am putut să dăinuesc şi să respir.

Sunt fericit c'am sărutat femei, pe-aici.
C'am strivit flori şi-am tolănit pe iarba parfumată,
Iar fiarelor ca unor frați mai mici,
Nu le-am strivit capetele niciodată.

Ştiu eu, că dincolo, nu 'nfloresc tufişuri, nu-s zări,
Nu foşneşti cu gîturi de lebeda, secară!
De asta, în preajma adormitoorei pîrcări,
Totdeauna mă cutremură-o povară.

Ştiu eu, că dincolo, nu-şi mai leagănă făgăduințele
Aceste lanuri aurindu-se 'n ceață şi vint,
De asta, îmi şi sunt aşa de scumpe ființele
Care trăiesc cu mine aici pe pămînt.

III.

TOAMNĂ

Colo'n mărăcinişul dintre rîpă şi clin,
Toamna — iapă roaibă — coama şi-o scarpină lin.

Deasupra malurilor riului, pe tăpşanul ud,
Tropotele potcoavelor ei albastre s'aud.

Schivnicul-vînt, furişîndu-şi vraiştea fumului,
Macină frunzele depe albia drumului.

Şi sărută pe crengile măcieşului spinos,
Rănile roşii ale nezăritului Hristos.

GEORGE LESNEA

MISCELLANEA

REALIZĂRILE RUSEŞTI

Călătoria în Uniunea Sovietelor Ruseşti este astăzi tot aşa de normală, caşi în oricare altă țară. Societățile internaționale de turism organizează „şapte zile in Rusia", caşi cum ar fi vorba de trei zile în Elveția" sau de „o săptămînă în Spania".

Ce pot vedea însă călătorii agențiilor „Coak" sau „Intourist" decît înfățişarea exterioară a vieții ruseşti şi mai mult încă, înfățişarea acelor părți din viața rusă, pe care regimul Sovietic o permite? Cîteva oraşe, cîteva mari uzini, cîteva cooperative de consum, un kolhoz sau un rokhoz bine alese, etc. Doar maestrul călătoriilor mai dinainte pregătite cu peisagii frumoase, cu țărani veseli şi frumoşi a fost un rus: Potemkin.

Dorința noastră de a cunoaşte realitatea adevărată şi adincă: Cum trăeşte, cum munceşte țărănimea rusă, ce gîndeşte ea despre regimul dictaturei bolşevice, cari sunt rezultatele reale ale cartelului în agricultură, etc., nu putem afla.

De aceea, incercăm a ne potoli setea de adevăr în informațiile ce ni le dau călătorii cari au putut vedea mai mult, mai de aproape şi mai ager.

Unul dintre aceştia este d. Edmond Herriot, fost primministru al Franței, care, întors din o lungă călătorie în Rusia, a concentrat într'un volum — „Orient" — observațiile şi constatările sale.

Mai inainte de toate, un călător care cunoaşte istoria şi literatura Rusiei. Apoi, un cercetător care nu s'a mărginit la ceeace a putut vedea personal, dar care s'a documentat cu tot ceeace s'a scris despre Soviete de alții.

O carte complectă, poate prea sumară, dar în orice caz o examinare generală şi din toate punctele de vedere a marei noastre vecine.

Ea poate forma un punct de plecare pentru o cercetare mai adincă şi mai amănunțită. Dar o asemenea cercetare cere trei condiții:

1) Cunoaşterea perfectă a limbei ruseşti, 2) libertatea de mişcare, şi 3) obiectivitatea desăvîrşită a cercetătorului.

Pînă acum nici o lucrare asupra Uniunei Sovietelor nu ne-a fost prezentată de cineva care să fi întrunit aceste trei condiții.

Suntem însă datori a cunoaște noile stări din Rusia. Nu putem rămine în eroarea de pînă acum.

Reluarea legăturilor diplomatice, și să sperăm și economice, cu puternica noastră vecină, ne impune și obligația de a fi perfect informați asupra ei, cum ea e informată asupra noastră.

Trebuie să ne gîndim cu seriozitate la satisfacerea acestei necesități, și cît mai urgent.

UN PRINCIPIU DE CONDUCERE DE PARTID: FEROCITATEA

Păstrarea pozițiunilor dobîndite de revoluția rusă se datorește numai perfectei și severei organizațiuni a partidului comunist din Uniunea Sovietelor.

Numărînd abia un milion de membri activi, acest partid a reușit, pe deoparte, să sdrobească definitiv urmele țarismului secular, iar pe de alta a impus unei națiuni de 168 milioane de oameni, un program economic și cultural făurit din birou, și — mai mult încă — a isbutit să antreneze întreagă această populație la o activitate intensă pentru realizările comuniste.

Nu judecăm azi rezultatele sociale ale acestui program. Totuși trebuie să constatăm că toate partidele politice cari urmăresc — firesc și necesar — izbînda politică pentru înfăptuirea unui program, au foarte multe de învățat dela organizațiunea partidului comunist rus.

In primul rînd: ferocitatea.

Dacă socotim că un instrument de luptă cum e un partid trebuie să fie construit și condus numai în vederea scopului final: succesul și dominațiunea politică, atunci nu putem decît să recunoaștem drept perfectă aplicațiunea ce Stalin — Secretarul general al partidului comunist din U. R. R. S., — a dat acestui principiu cu prilejul celui de al XVII-lea Congres al partidului său.

Iată ce a spus (și, desigur, a și pus în practică fără intîrziere, severul conducător al Republicei ruse) la acesa congres:

„In afară de biurocrați și iubitori de hîrțoage, a căror „dare afară o dorim cu toții, mai avem încă două categorii „de partizani cari împiedică opera noastră, o încurcă și o „opresc de a propăși.

„Una din aceste categorii este formată din oameni cari „au adus oarecari servicii în trecut și au devenit astfel „boeri mari", oameni cari cred că legile partidului și a guvernării sale sunt făcute pentru proști, nu și pentru ei. „Acești oameni nu se cred obligați să execute deciziunile „partidului și-i înfrîng disciplina. Acești prezumțioși se cred „indispensabili. Ei bine, ce-i de făcut cu aceștia?

„Fără nici o ezitare trebuie să-i destituim din posturile „de direcțiune pe cari le ocupă, neținînd seamă de serviciile „din trecut. (Aprobări)".

„Și acum a doua categorie. Vreau să vorbesc de palavragii, de cinstiții palavragii. Sunt oameni onești, devotați „partidului, dar incapabili de a conduce și de a organiza „ceva.

„Am avut anul trecut o convorbire cu un camarad de „acest fel, un camarad foarte onorabil, dar un palavragiu „fără pereche, capabil să înnece în vorbărie orice chestiune.

„Iată care a fost convorbirea noastră:

„EU. Cum stați cu semănăturile?

El. Semănăturile, camarade Stalin, au mobilizat toate „forțele.

„Eu. Ei, și apoi?

„EL. Am pus chestiunea cu toată energia.

EU. Ei, și pe urmă?

„EL. Am avut o schimbare favorabilă.

„EU. Bine, și pe urmă?

„EL. Facem proiecte de ameliorare.

„EU. Ia ascultă, spune odată cum stați cu semănăturile?

„EL. Cu semănăturile, camarade Stalin?, deocamdată „nu putem face nimic!

„Ce-i de făcut cu acești incorigibili palavragii?

„*Trebuie dați afară din posturile de direcțiune*".

Ferocitatea de care dă dovadă Stalin este o necesitate pentru păstrarea revoluției bolșevice. Ea este deci justă.

Ce bine ar fi dacă sentimentalismul și slăbiciunea omenească a noastră, a Rominilor, s'ar molipsi, măcar puțin, de ferocitatea rusă. Partidele ar fi atunci partide și lupta politică ca și izbînda politică, ar fi realități serioase.

E. E.

„VIEȚI ROMANȚATE"

Editura Fundațiilor Regale anunță un interesant ciclu de vieți romanțate, inaugurat recent de către cel mai de seamă prozator moldovean, asupra celui mai mare domnitor al Moldovei: Mihail Sadoveanu scrie într'o înmiresmată limbă de cronicar modernizat asupra lui Ștefan cel Mare.

Din acest ciclu vor apare la toamnă, Viața lui Aurel Vlaicu de Victor Ion Popa, Viața lui Bogdan Petriceicu Hijdeu de Mircea Eliade, Viața lui Simeon Barnuțiu de Petre Pandrea, etc.

Editura citată se anunță ca un imens și interesant trust

de Stat. Aflat sub conducerea unui cap biurocratic și nechemat ar fi însemnat o catastrofă. Conducerea o are profesorul Al. Rosetti, care s'a dovedit și la călăuzirea „Culturii Naționale" că dispune de inspirație editorială și de tact administrativ. Pînă acuma editura „Fundațiilor Regale" a scos o serie de colecții cu autori romîni, — literatură și filosofie — și traduceri străine dintre cele mai utile unei pedagogii naționale în sensul nobil al cuvîntului.

Colecția „vieților" se încadrează în acelaș domeniu de culturalizare a masselor. Ea cuprinde personalități interesante din trecutul romînesc, care trebuiesc reactualizate. Dealtminteri, cum spunea Goethe, orice moștenire trebuie din nou cîștigată, pentru a fi realmente posedată în toate virtualitățile ei. Fiecare generație trebuie să retrăiască sufletește cîteva din aventurile trecutului, să asimileze sau să respingă valorile lui. Numai în acest caz torța experiențelor seculare trece din mînă în mînă cu rodnicie. Fără această retrăire, trecutul e sterp, simplă cenușă a unui foc...

„EXISTENȚA TRAGICĂ" — STINDARDUL UNEI GENERAȚII?

In Editura Fundațiilor Regale a apărut cartea de filosofie a d-lui D. D. Roșca despre *„Existența tragică"*. Un tînăr publicist — aflat actualmente în Germania — d. Emil Cioran, a scos o plachetă cu esseuri intitulate *„Pe culmile disperării"*.

Coincidența acestor studii — de factură diferită — dar încadrîndu-se aceluiaș curent de filosofie contimporană, (care face ravagii în țările Apusului și avînd drept zeu tutelar pe Kirkegaard — acest Pascal al Nordului european), devine simptomatică pentru cultura romînească în ultimele ei aspecte.

Inainte de a ridica piatra sau de a face apologia acestui soiu de îndrumare ideologică, merită să ne oprim o clipă asupra cauzelor care au prezidat la nașterea curentului.

Filosofia tragică oglindește admirabil dezaxarea profundă a intelectualității în vîrtejul crizei mondiale economice.

Categoria socială a *clerc*-ului este tot mai mult lipsită de o onorabilă bază economică și de o funcțiune creiatoare indispensabilă în sinul societății actuale.

Cultura este considerată ca o marfă oarecare și încă una de lux. In toiul crizei, de vreme ce se închid fabricile și băncile, cu atît mai mult se concediază scriitorul laolaltă cu servitorul. Intelectualul intră în zodia șomajului virtual sau efectiv.

Teama de existență (*„Existenzagst"* — cum sună termenul specific în sociologia germană) devine leitmotivul și axa stărilor sufletești. Euforia dispare. Orice nădejde se închircește ca pomul tînăr care primește la rădăcină o căldare cu leșie. Filosofia tragică își serbează saturnaliile.

Autenticitatea acestei filosofii nu poate fi negată. Ea se naște din sumbra atmosferă generală, care castrează energiile și omoară speranțele.

Nu ne mirăm dacă „Existența tragică" a admirabilului D. D. Roșca va deveni într'o bună zi stindardul generații actuale dezaxate și profund triste. Ar fi în ordinea naturală a lucrurilor.

Firește, că elementele activiste vor refuza cu spaimă și indignare căderea și înecarea în „Marea Moartă" a filosofiei tragice...

P. NICANOR & Co.

U. R. S. S. și ROMANIA

Despre importanța reluării raporturilor diplomatice cu Rusia sovietică, — „Viața Romînească" va publica în curînd, o serie de articole, tratînd problemele economice și culturale pe care le iveşte acest fapt politic.

■

Studiul intitulat „Spiritul englez în științele economice", semnat de dl. Ion Răducanu, va apare în numărul viitor al revistei noastre.

CRONICA LITERARA

ION PILAT: „Pasărea de lut".

In volumul „Pasărea de lut" poetul Ionel Pilat şi-a strîns în snop luminos, bogat şi cald, poemele din „Pe Argeş în Sus", „Satul Meu", „Limpezimi" şi „Caetul verde".

Cartea este menită să dea publicului cititor o privire unitară asupra liricei lui Ion Pilat. Acesta ar fi un scop quasi-didactic. Pentru mine însă cartea a fost un prilej de amintiri şi de înduioşare. Nu ştiu de ce, dar versurile care ţi-au plăcut, îţi apar cînd le reciteşti, aducătoare de bucurie proaspătă.

Am avut impresia că-mi regăsesc vechi şi tineri prieteni, în versuri a căror sonoritate o purtam în suflet şi în urechi. Nu ştiam că'n mine port atîtea chemări dela poetul Ion Pilat, şi că-i destul ca o emoţie de amintiri să mă trezească, pentru ca versuri care stăteau în inconştient ca o componenţă a sufletului meu, să se detaşeze şi să-mi apară ca fructele dintr'un copac scuturat.

Imi vin, îmi revin în minte, cu toată evocarea altor ani, de entuziasm şi de visare deplină:

„Se lasă iar amurgul pe parcul din Miorcani
Şi zgomotul pe care l-am auzit de ani,
Cu pulberea luminii ajunge pîn'la mine:
E mugetul cirezii ce'ncet cu seara vine.
Sunt scîrţîiri de care pe drumul greu de rod.
E tunetul căruţii ce trece peste pod.

Acest Miorcani, evocat mereu, cu amănunte rustice, sincere şi veritabile, cu emoţii omeneşti, prin veracitatea lui, prin acea atmosferă de simbol şi de basm, a devenit puţin şi locul meu natal, s'a confundat cu el, s'a contopit.

Şi altele:

„Prin ulmii de sub vie, pe deal, mai ştii tu casa?...
. . . .
Iţi mai aduci aminte pridvorul prins de viţă,
Şi cina cea de taină, tacîm lîngă tacîm
. . . .
De-o fi să fie raiul, să fie un zăvoi

* Editura „Adevĕrul"; lei 60.

Cu sălciile'n muguri şi ierburile moi-.
. . . .
Acolo unde'n Argeş se varsă Rîul Doamnei
Şi murmură pe ape copilăria mea.
In casa amintirii cu-obloane şi pridvor
Păienjeni zăbrelira şi poartă şi zăvor.
In drumul lor spre zare îmbătrîniră plopii
Aci sosi pe vremuri bunica-mi Calyopii.
Nerăbdător bunicul pîndise dela scară
Berlina legănată prin lanuri de săcară...

Cîte versuri, cîte melodii, cîte amintiri... atîţia prieteni cu faţa luminoasă mă întîmpină în paginile „Pasărei de lut" a lui Ion Pilat.

Il citisem altă dată. Il citisem cu acea calmă mulţumire pe care o dă totdeauna poezia lui Ion Pilat. Este în ea o melancolie liniştită şi blajină ca o nostalgie după ceva trecut. Este în ea ceva din aspectul şi senzaţia unei după amiezi de toamnă bogată cu soare copt.

D-l Pilat este, mai presus de orice, poetul trecutului şi al tradiţiei. Privelişti, oameni, locuri şi întîmplări din trecut apar în versul său, fantomatice şi conturate fumuriu, purtînd ceva din tristeţa unor agonii venite la vreme, fără vreo semnificaţie forte, ci numai ca o împrejurare de mult aşteptată şi naturală.

D-l Ion Pilat este un liric care acceptă marea trecere a oamenilor şi a lucrurilor.

„Ce straniu lucru: vremea!... Deodată pe perete
„Te vezi aevea numai în ştersele portrete".

Nu sînt accente nici de disperare, nici de desnădejde, nici de speranţe, nici de revoltă.

Senzul vieţii este în această universală trecere. Ion Pilat se înglobează în ea, trece în rînduri la timpul său, după bunici, după părinţi, în satul natal, alături de Argeş sau la Miorcani, soldat supus şi disciplinat al unui destin tiranic.

De-aceia Ion Pilat nu a avut nevoe nici să spargă forma clasică a versului, nici să forţeze limbaj sau expresii.

Limba îi este curată, cu aduceri aminte din cronici, iar expresia îi este directă şi clară. Versul lui Ion Pilat este corect, aproape parnasian; lipsit totuşi de preţiozitate şi de poză.

Ceiace constitue marele merit al d-lui Pilat este prefacerea poeziei care fusese compromisă de sămănătorism, cu mijloace simple şi proprii. D-l Ion Pilat şi-a împrumutat, spre deosebire de aproape toată generaţia sa de poeţi, — prea puţin din metoda „argheziană" care a ars toată lirica nătăfleaţă anterioară, şi i-a dat lovitura de graţie printr'o reacţiune violentă, şi o recrudescenţă de limbaj şi de expresie.

D. Pilat a modernizat, şi a promovat la rang de artă ade-

vărată, poezia autohtonă pe care o compromisese un rusticism factice și ieftin.

Motivele de inspirație ale d-lui Pilat sunt legate de pămîntul acesta, de natura de-aici, de trecutul nostru. Motive, înainte uzate și perimate. D-l Pilat, prin sinceritatea simțirei sale și a expresiei, a izbutit să le valorifice, și să le așeze în muzeul motivelor artistice.

D-l Pilat știe să vorbească despre Trecut, și să-l evoace ca nimeni altul în poezia romînească. Pentru d. Pilat trecutul trăește ca o amintire proprie, ca un suflet al vieții care a rămas și este prezent. D. Pilat este parcă un reincarnat care aduce, din amintirile altei vieți, viziunea sa proprie și limpede de martor ocular.

Chiar lucrurile și oamenii care sunt; — peisagii de azi, sunt privite de d-l Pilat, parcă după ce le-a depășit, după ce a trecut dincolo de ele, și se oprește uitindu-se în urmă, și privindu-le la spate, îndepărtate.

La aceasta îl ajută un puternic simț al naturei și o rară abilitate de a folosi amănuntul de peisagii, evocativ și plin de sugestie. Și natura este doar fondul, panoul pe care se face perindarea umbrelor în trecut.

Pe acest fond fix cu variațiile lui lente și pline și ele de tristeți profunde, mersul îndărăt apare mai evident și mai tragic.

Cine știe ce scit glăsuește în d-l Pilat:

„De-mi sună'n cer întîiul tunet goarna
Și bubue din depărtări în depărtări,
În singe mi se desmorțește iarna
Și ce-a fost mort învie din uitări".

. . . .

„Atunci înfricoșat descalec iute
Lipind urechea de pămîntul viu
Și din afund de lumi răspund pierdute
Popoare răscolite din pustiu".

„Aud prin vreme scirțiit de care,
Galop adinc venind spre răsărit.
Și inima îmi bate tot mai tare
Chemindu-mă cu singele meu scit".

D-l Pilat are parcă inconștient, sentimentul încarnărei pe care i-o atribui.

Atmosfera poeziei d-lui Pilat este calmă. Ea ne împacă, liniștit, cu regretul trecutului, cu conștiința efemerității, cu tot ceiace este tragic în existența conștiinței noastre.

E parcă un izvor de filosofie greacă.

Elemente ale naturei, acceptăm soarta pe care o avem și pe care ne-o cunoaștem, nu numai pentru că nu avem ce face alteeva și pentru că orice reacțiune este zadarnică, dar pentrucă regulele normale și universale ale naturei sînt în noi.

Este, poate, un stoicism superior.

Alții îl au cerebral și rece, ceiace este mai ușor de suportat. D-l Pilat îl are muiat de emoție și totuși primit cu filosofică resemnare. D-l Pilat este un clasic și în formă și în fond.

Sentimentul lui ca și forma în care se exprimă sînt egale, fără zguduiri neașteptate.

Intrunirea într'un singur volum a poemelor sale, face și mai evidentă această trăsătură caracteristică în care stă toată personalitatea poetică a d-lui Pilat.

Chiar prin această ideie și întrunire retrospectivă a operei, D-l Pilat manifestă încăodată o auto-viziune în trecut.

Propria sa operă, din urmă, are pentru d-l Pilat un colorit de melancolie; este legată de trecut ca și amintirea sau evocarea bunicilor, și este scoasă din ani, la lumină, cu acelaș cald sentiment de evocare.

D-l Pilat a făcut pentru opera sa ceiace trebue să facă și alții pentru opera altor poeți.

Lucrarea d-lui Pilat este un gest de răzeș cuminte de la Miorcani, înfrățit cu natura și cu elementele ei, care-și stringe agonisala unei vieți ca s'o lase moștenire neamului și s'o adaoge ctitoriilor artei din trecut.

DEMOSTENE BOTEZ

TEORIA CENSURII TRANSCENDENTE

După explicația prealabilă în care am fixat înțelesul metafizicei, natura și funcțiunile ei așa cum le-a fixat Lucian Blaga în „Introducere", putem intra în însuși miezul teoriei cenzurii transcendente.

Deși îi spune încercare metafizică, acest studiu este de fapt încercarea de fixare a *sensului metafizic al cunoașterii.* Teoria despre censura transcendentă este o viziune metafizică „menită să *încadreze* rezultatele analizei, desfășurate în „Cunoașterea luciferică"," fără a decurge cu necesitate din aceasta. Această viziune metafizică, despre tîlcul ultim al cunoașterii, rod al unei „ochiri riscate dincolo de tot ce poate da rîvna analitică", se întemeiază pe o largă expanziune metodologică. Toleranța aceasta de ordin metodologic i se pare lui Blaga deschizătoare de perspective și posibilități de gînd nebănuite.

In esență, tema studiului acesta este încercarea de „o nouă determinare a raportului dintre „principiul metafizic absolut" și „cunoașterea individuată"." Să precizăm termenii!

Ce este principiul sau factorul metafizic absolut? Este ceeace imaginația metafizică a numit în decursul timpului, „substanță", ‚eu absolut", „rațiune imanentă", „Inconștient", „Conștiință", etc. Toate aceste expresii privesc acelaș factor originar, pe care Blaga îl numește printrun termen mai „alb", mai simplu: *Marele Anonim.* Caracteristica lui de căpetenie este că ocupă locul central în sistemul existenței. „Marele Anonim e locul intențiilor permanente boltite peste lume". Mitic numit, acest loc e o „ființă". Teza despre existența sa are caracterul unei viziuni metafizice, „iar viziunile metafizice știm că nu sunt un produs de absolută stringență logică, ci de salt".

Prin „cunoașterea individuată" Blaga înțelege „faptul „cunoaștere" realizat de un ins existențial oarecare".

Problema e așadar aceia a raportului dintre Marele Anonim ca principiu metafizic absolut, și cunoașterea individuată — și a sensului acestui raport.

Teza pe care o desvoltă Blaga cu privire la acest raport, e formulată astfel: „Din motive cari țin de domeniul echilibrului existențial Marele Anonim *se apără* pe sine și toate misterele derivînd din el de aspirațile oricărei cunoașteri individuate, creînd între aceasta și misterele existențiale o rețea de factori izolatori. Rețeaua izolatoare pusă — între misterele existențiale și cunoașterea individuată — se manifestă în forma specială a unei „censuri". De vreme ce censura aceasta își are centrul inițiator dincolo de orizontul nostru crono-spațial, o numim „censura transcendentală". Prin censura transcendentală intercalată, înadins și din superioare motive, între misterele existenței și cunoașterea individuată, se refuză cunoașterii individuate orice cuprindere pozitiv-adecvată a misterelor existențiale". (37).

Aceasta este teza ale cărei articulații caută Blaga să le precizeze.

Prin locul larg ce-l acordă misterului existențial în procesul de cunoaștere, subiectivității căruia-i dă o justificare central-ontologică, înlăturînd explicația prin fatalitatea individuațiunii, Blaga răstoarnă vechile poziții.

Această răsturnare constitue începutul metafizicei sale. Dacă pînă acuma nu s'a putut scrie o metafizică mai complexă a cunoașterii, aceasta se explică prin supoziția despre pasivitatea misterului față de actul cunoașterii. Obiectul era văzut ca ceva neutru și indiferent față de cuprinderea cognitivă dinafară. De aceia nu s'a putut trece dincolo de epistemologie. Atitudinea misterului față de cunoaștere nu este pasivă, în sensul că misterul existențial central (Marele Anonim) și misterele derivate *se apără* de a fi cunoscute întocmai. Și pentrucă Marele Anonim apără misterele existențiale de a fi cunoscute întocmai, pozitiv-adecvat și nelimitat, de altcineva decît sine însuși, — cunoașterea individuată în toate formele ei este definitiv și irevocabil „transcendent censurată".

„Censura transcendentă e act atemporal și veșnic prezent al Marelui Anonim". Aceasta însemnează că toate modurile *pozitive* ale cunoșterii individuate, sunt supuse structural censurii transcendente. Ele sunt de așa natură încît prin mijlocul lor nu se poate ajunge decît la o „revelare disimulatoare a misterelor existențiale". Sub formele ei de „cunoaștere-pozitiv" și „cunoaștere-negativ", cunoașterea individuată înseamnă, pe plan ontologic *„o infinită apologie* a misterului existențial". Pentru cunoașterea individuată nu sunt decît două posibilități: sau disimularea misterelor existențiale, sau instalarea multiformă în mister și acceptarea lui ca atare. Astfel misterele nu sunt niciodată cunoscute în sens absolut, cunoașterea individuată fiind supusă permanent și structural censurii transcendente, care are rostul tocmai de a le apăra. Ontologic, misterele sunt convertite apologic. In nici-un caz, dizolvate ecvațional în non-mistere.

Care este sensul, rațiunea profundă a acestei censurări a cunoașterii? Interpolarea cenzurii transcendente între mi-

sterele existenţiale şi subiectul cunoscător individuat trebue să-şi aibă o explicaţie mai adîncă. Aci Lucian Blaga se mişcă în sfera probabilului. E probabil deci ca atingerea „adevărului transcendent" să însemne o mare *primejdie*, care ar ameninţa echilibrul existenţial; care ar ameninţa adică „sau rostul lăuntric al subiectului cognitiv sau rostul lăuntric implicat de raporturile pentru care au fost făcute subiectul şi obiectul". (43). Ca orice transcendenţă, această gravă primejdie e de natură cu totul ascunsă. Putem s'o bănuim însă.

Aceasta e ideia censurii transcendente prinsă în termeni generali. Mai putem adăuga că cenzura trancendentă e un fapt metafizic, al cărui sens Blaga caută să-l rotunjească şi să-l prezinte amănunţit.

Să lămurim acum conceptul amintit de revelaţiile disimulatoare, ca unul central teoriei.

„Revelaţie" este orice „isbucnire sau arătare pozitivă a unui mister existenţial în conul de lumină al cunoaşterii individuate". Insă, pentrucă nici un mister existenţial nu poate fi cunoscut adecvat, trecînd pragul conştiinţei, care-l transformă, înseamnează că nu există decît revelaţii disimulatoare; sau că în lumina cunoaşterii, misterele se arată mascate, ori ca „mistere".

Lucian Blaga distinge din p. d. v. al censurii trancendente mai multe moduri de cunoaşteri individuate: concretă, înţelegătoare, mistică şi ocultă. Trecînd dela una la alta, vom observa o accentuare şi radicalizare a disimulării misterelor. In detaliul descrierii şi analizei acestor moduri ale cunoaşterii nu vom intra, pentrucă ar însemna să extindem prea mult această cronică, al cărei scop e numai sugerarea unei idei despre conţinutul lucrării. Putem spune însă că toate sunt construite după acelaş principiu, fiecare avînd „semnificaţia unei revelaţii disimulatorii a misterului existenţial".

Afirmînd că raportul dintre misterul existenţial şi cunoaşterea individuată, este reglementat dintr'o iniţiativă ontologică anonimă, că interpolarea censurii transcendente între obiectul transcendent şi subiecul individuat, toate concepţiile metafizice ridicate pe ideia veracităţii Marelui Anonim cad dela sine. Teza despre censura trancendentă deschide posibilitatea revizuirii sistemelor metafizice.

Spuneam că cenzura cunoaşterii este impusă ontologic, pentru a se evita primejdii pentru echilibrul şi intenţionalitatea misterului existenţial. Făcînd ontologia censurii, Blaga îi găseşte trei motivări: minimală, medie şi maximală.

Motivare minimală: o cunoaştere inviduată absolut „obiectivă" care ar duce deci la prinderea adevărului transcendent, ar condamna viaţa şi spiritul creator la „*stază*", la repetoţie", la încremenirea oricărei tensiuni, dinamice şi efort.

Pentrucă ni se refuză cunoaşterea adevărului, deducem că suntem creaturi destinate creaţiei.

Motivare medie: probabil că o cunoaştere absolută ar smulge subiectul cunoscător din aderenţele sale creaturale, şi i-ar sdruncina echilibrul, prilejuind o emancipare a individuaţiunii, care ar deveni insuportabilă. Primejdie ar fi şi pentru obiectul cunoscut, care ar ajunge la discreţia puterii noastre de creare.

Motivarea maximală: printr'o cunoaştere individuată, absolut obiectivă, Marele Anonim ar putea fi scăzut în potenţa sa şi zădărnicit in intenţii. Dacă orice punct existenţial ar avea această posibilitate, ar fi pericol de descentralizare a existenţei.

Motivările acestea se completează. Prima e în legătură cu *menirea creatoare* a spiritului, a doua cu *angrenajul existenţial*, în care suntem implicaţi, iar a treia priveşte raportul dintre *Marele Anonim* ca centru absolut şi *individuaţiune*.

Barierele censurii fac prin urmare parte integrantă din fiinţa noastră. Ele ţin de natura noastră cum ţin malurile de rîu. Fără maluri, rîul n'ar mai fi rîu.

Blaga precizează însă că prin censură, dacă este oprită însăşi cunoaşterea deplină, pozitivă, absolută, nu sunt oprite anumite cunoaşteri, accesibile.

Despre natura acestor primejdii metafizice, nu se poate vorbi mai mult decât în sensul probabilului, tocmai din motivul că o determinare mai intimă ar presupune depăşirea „disimulărilor" imprimate structural cunoaşterii individuale. Intercalarea censurii provine dintr'o insondabilă grijă a Marelui Anonim pentru echilibrul şi sporul existenţial, şi nu din gelozie. Censura are rostul de a opri accesul în mod adecuat şi absolut la transcendenţă, pentru a nu deschide poarta spre adevărurile metafizic primejdioase. Ea are un caracter *totalitar* şi *preventiv*.

Precizăm că două sunt formele posibile ale cunoaşterii individuale: forma revelaţiei disimulatoare şi forma integrării în mister ca atare. Amîndouă sunt forme de convertire apologică a misterelor existenţiale în cadrul ontologiei censoriale. Cîteva cuvinte despre a doua formă sunt necesare.

Se vede destul de limpede că Lucian Blaga aşează ideia de mister în centrul ontologiei sau metafizicei cunoaşterii, întocmai cum o făcuse şi pentru teoria cunoaşterii, într'un studiu anterior. Nu se fereşte de a afirma chiar că ideia de mister ocupă un loc privilegiat în articulaţia interioară a cunoaşterii individuate. Aci e nodul vital al teoriei. *Singură ideia de mister sparge, sau „trece" frontul censurii trans-*

cendente. (111). Evident cu *îngăduirea* însăşi a censurii. Aceastã idee are o seamă de particularităţi cari o singularizează: astfel, implică un act de transcendere, circumscrie cadrul epistemologic al modului cunoaşterii luciferice, e element constitutiv, moment determinant în ontologia censorială, şi exprimă obiectul transcendent în partea sa *esenţială*, însă în chip *negativ*. Actul transcenderii nu e interzis în general, ci numai actul transcenderii în sens pozitiv.

Prin ideia-negativ a misterului, cunoaşterea luciferică se poate instala în prezenţa obiectului însuşi. Nu poate preface un mister existenţial în non-mister. Orgoliul luciferic împinge însă cunoaşterea individuată să creadă că poate cuprinde şi în sens pozitiv obiectul transcendent. Prin aceasta iese din starea de graţie. Aci începe drumul dramei interioare. Incercările acestea de a asimila şi anula misterul, substituindu-i poziţii de cunoaştere, au un caracter tragic, toate infinitele eforturi fiind osîndite eşuării. Posibilităţile ei se mărginesc la *integrarea în mister ca atare*, putînd să-l atenueze, să-l permanentizeze sau să-l potenţeze.

Fazele dramei sunt aşadar: starea de graţie, ieşirea din graţie, orgoliul luciferic, eşuarea şi integrarea în mister.

Pentru a fi completă, cronica aceasta trebue să mai discute locul raţiunii cu formele ei, în planul ontologic al censurii transcendente. Prin „raţiune", înţelegîndu-se intelectul cu legile lui funcţionale, redat propriei autonomii în întregime. Raţiunea tinde să-şi imprime structura, tuturor conţinuturilor cognitive. „Raţionalitatea" nu poate reda o structură ontologică a misterelor existenţiale. Ea este un postulat al cunoaşterii înţelegătoare, sau o structură exterioară esenţei misterelor. Nu e punct de contact, între Marele Anonim şi om; e mai repede un izolator. Ea e imprimată cunoaşterii individuate în ordinea censurii transcendente. Cuprinderea prin raţiunea naturii factorului metafizic central este exclusă. Locul raţiunii e a se căuta prin urmare „undeva printre momentele, prin cari se realizează apologia ontică a misterelor exestenţiale" (128).

Esenţa, fondul ultim al acestor mistere suportă după cum se vede, o întreagă serie de complicaţii derivative, cari-l ascund. Cascada aceasta de complicaţii intră în planul intenţionalităţii creatoare a Marelui Anonim. Ele sunt ca un paravan care desparte şi distanţează cunoaşterea individuată de centrul metafizic. Rostul censurii transcendente constă tocmai în a servi intenţionalitatea creatoare a acestuia. O cunoaştere pozitiv-adecvată şi nelimitată, nu posedă decît Marele Anonim. In afară de aceasta şi de cunoaşterea individuată, mai sunt şi alte forme metafizice de cunoaştere cel puţin ipotetic imaginabile. Există o cunoaştere pozitiv-

adecvată dar limitată. (factor în procesele formative biologice). O amintim numai, şi cu aceasta încheiem.

Din aceste sumare linii, se vede clar că Lucian Blaga aduce un nou punct de vedere: *sub specia misterului ca atare*. Misterul e considerat ca suprem unghiu de vedere. Acest inedit punct de privire crede că poate da roade atît în epistemologie cît şi în metafizică.

Prin acest punct de privire, se caută ochiului un alt unghiu, încă neîncercat. Intrucît tentativa asta, pe care o considerăm în spiritul gîndirii sale, ca un nobil risc, va reuşi pe deplin sau nu, rămîne să se cîntărească mai tîrziu. Cugetarea lui Lucian Blaga este încă în plină agitaţie. Ceiace putem sublinia acum, este îndrăzneala pe care o degajează, şi deosebita frumuseţe plastică a expresiei în care-şi odihneşte gîndul, atît de substanţial şi dens.

N. TATU

C Ă R Ţ I

MACHIAVELLI ŞI MACHIAVELLISMUL

Cartea d-lui C. Antoniade *(Machiavelli, 2 vol, ed. Cultura Naţională)* e plină de merite. E stufoasă, geme de informaţii. Deci, o carte muncită. D. Antoniade este un intelectual cuprins; cunoaşte. Prin aceste două volume aduce bilanţul unei vrednicii de cîţiva ani. Insufleţită şi de multe însuşiri de stil, (cuvîntul e simplu, expresia liniară şi fluentă, uneori şerpuitoare şi lirică) putem spune că e o carte de eleganţă intelectuală şi, pentru ţara noastră cel puţin, de o valoare unică.

Volumul unu expune viaţa lui Nicolò. Sunt povestite ambasadele şi plenipotenţele din vremea secretariatului la Seniorie. E urzită deci, pe reţeaua peripeţiilor înodate peste destinul unui om.

In volumul doi, sunt trecute prin examen operele: *Il principe, Discorsi sopra le Deche di Tito Livio, Arte della guerra, Store fiorentine, Comedii şi poeme*. Bine arhitecturate. Se inchee cu un capitol: *Machiavelli şi machiavellismul*. Asupra acestuia stăruim. Ni se pare prea enunciativ.

Reţinut prea mult de datele istorice, autorul a pierdut perspectiva. N'a văzut pădurea din cauza copacilor.

Şi importantă perspectivă ar fi fost. Fiindcă de la cardinalul Polus pînă la Regnauld (seria detractorilor) şi Amelat de la Houssaye pînă la Jean Gaeques (seria aclamatorilor) portretul moral, — şi intelectual chiar, — al secretarului florentin a suferit tocmai din absenţa perspectivei înlăuntrul

căreia să capete înțeles. Ori prea multă lumină — și-i ineca adevăratele culori; ori nebulozitățil voite, — și-i ștergeau chenarul real. Astfel, destinul lui Machiavelli a trecut prin măcel. Măcar teoretic. Cînd hulit, cînd adorat, Ideile lui au mers pe sub straturile vremii, acoperite; din distanță în distanță apăreau. Ca acele isvoare de munte cari curg pe sub rocă și străpung cine știe unde.

Nu că n'a fost înțeles a suferit Machiavelli. In parte n'a fost nici înțeles; în și mai bună parte a fost repugnat fără convingere. Machiavelli în sine putea fi înțeles. Și uneori a și fost. Dar dependențele care îl țin de epoca sa, acestea n'au fost pricepute. Cînd vedem în Machiavelli numai un autor care scrie istoria unui *om* ambițios (Principele) și care povestește istoria unui *popor* ambițios (Discorsi) — cum zice Macaulay — înseamnă că deplasăm machiavellismul din adevăratele înțelesuri ce pot fi legate pe întreruperea lui justă. Și atunci ajungem la eresuri.

S'a spus pur și simplu: pentru Machiavelli, lumea e o arenă din care lipsește Dumnezeu. Sau: machiavellismul e doctrina „indiferenței mijloacelor în politică". E filosofia practică vulgară transportată în politic. Așa să fie? Și numai atît să fie?

Inainte de toate, Machiavelli e omul Renașterii. Și cînd zicem Renaștere, noi știm ce înseamnă asta. Mai întîi o epocă nouă de cultură; deci o schimbare de accent fundamental. Anticitatea apăsa pe *ontologic*. Precizat înlăuntrul fenomenului de cultură: Renașterea, machiavellismul poate fi judecat și apreciat; și sezizat în esențialitatea lui ca *doctrină*, iar nu în derivatele lui ca *metodă politică*.

In Renaștere, machiavellismul nu e fapt izolat; ca *semnificație*, vorbind. Și cum nu e fapt izolat ca semnificație, el stă în raporturi de corespondență cu alte manifestări. Astfel apariția lui corespunde, în filozofic, cu *naturalismul* școalei din Padua. Și stă în rudenie de spiritualitate cu logica inductivă. N'a sărit Bacon în calea „Principelui" cu un alai de elogieri? Intre logica inductivă și naturalismul paduan, machiavellismul e în familie spirituală. Ce este unul, ce este celălalt, — iată:

Pomponazzi, Cardan și cîți vor mai fi fost, deviază direcțiile aristotelismului. Linia dreaptă, care da în peripatetismul creștin ilustrat de sfîntul Thomas, este de astădată știrbită; în senz averoist știrbită. Averoiștii stau pe o interpretare a lui Aristot cu totul deosebită. Ei se depărtează de *metafizic* și se mențin în spiritul fizicii lui Aristot. Se depărtează de metafizic, — adică fug de *ontologic*. Și asta e caracteristic Renașterii. Se mențin în spiritul fizicii, — adică

afirmă un Aristot naturalist și de un riguros determinism. Și cu asta se fixează începuturile științei moderne.

In tradiția aceasta naturalistă, materialistă, reacționară la metafizic și desinteresată de ontologic, — tradiția, transmisă prin Pietro d'Abano, dela Sieger de Brabant și pînă la Cremonini, — se integrează școala paduană. Iar Machiavelli, se inseriază paduan; ca *forma mentis*.

Școala lui Pomponazzi reacționează la metafizic, deci la ontologic. Constantul metafizic era în tradiția aristotelică *substanța*. Iar analogul ei logic: *conceptul*.

In logica aristotelică, fundamental e *conceptul*. De aceia e o logică *deductivă*. (Inducția aristotelică are și ea povestea ei). Prin Bacon, intelectul abstractiv și clasificant al lui Aristot e înlocuit cu intelectul concretiv și integrant. Nu se mai pleacă de la esență, ci de la *fapt*. Nu de la concept, ci de la *judecată*. Faptul și judecata sunt caracteristice Renașterii. Este o schimbare de cadență. Dela metafizic — logica aristotelică e plină de reminiscențe metafizice, — orientările trec înspre empiric. Deducția e înlocuită cu inducția; silogismul e supleat de cercetarea experimentală.

Machiavelli se inseriază baconian; ca *metodă*. Intre cele două dimensiuni spirituale: Bacon și școala dela Padua poate fi precizată poziția machiavelismului. (Vorbim de dimensiuni spirituale; fiindcă de influență nu poate fi vorba, întrucît Bacon trăește mult mai tîrziu de cît Machiavelli). Ne servesc aici ca puncte de lumină aruncate pe un tablou peste cari s'au sedimentat toate confuziile.

Și astfel fixată problema, ne întrebăm: important în machiavellism, procedeul de practică politică să fie? Dacă prin lingușiri, trădări, ruperi de jurăminte, cruzimi, abilități, se înțelege machiavellism, atunci el a existat, — cum spune și d. Antoniade — înainte de Machiavelli; și va exista cît lumea. Confuzia aceasta dintre procedeul de practică politică și doctrină i-a creiat lui Machiavelli nume rău, polarizînd în juru-i coalițiile neînfricate ale urei.

Există, însă în Machiavelli un principiu central, din vitalitatea căruia generează toată arhitectura doctrinară: ceiace numește el: *la verità effettuale dele cose*". Cu acest principiu, intră Machiavelli în tradiția naturalistă a paduanilor. Iar ca metodă: observînd și cumpărînd, întinde punțile spre Bacon. A porni dela ceiace *este*, dela realitatea *dată*, deci dela fapt, — a căuta apoi legăturile de condiționare, formulînd asupra lor judecăți, — iată ceiace este esențial în machiavellism. Cît de superficială pare critica lui Macaulay, cînd îl învinovățește că nu se mai ocupă de scopuri, ci de *mijloace*.

Se ocupă Machiavelli şi de mijloace; dar asta e derivat şi secundar.

Cînd Machiavelli spune: principele să fie crud, abil, viclean, cînd leu, cînd vulpe; să nu ajute altuia, să devină puternic fiindcă merge spre ruină; să pară că are calităţi chiar dacă nu le are; să se facă temut, să distrugă cetatea învăţată să trăiască liber dacă vrea să nu fie distrus; şi atîtea altele; — esenţialul în aceste reguli de conduită consistă? Nu. Ci în realitatea care le determină. Şi în realitatea care le determină e firea omenească; oamenii sunt răi, perfizi, lacomi, egoişti. Purtarea conducătorului trebue să fie însoţită de o armură de procedee; numai aşa îşi poate împlini funcţia sa. Conducătorul e în slujba unui principiu care îşi are moralitatea lui; şi această moralitate n'are nimic comun cu etica individuală. Legea supremă: salvarea statului. Pentru salvarea lui, totul e scuzabil: fii leu sau vulpe. Scopul scuză mijloacele, dar nu orice scop. Există o ierarhie a scopurilor. In cele din urmă nu e decît un singur scop: *il mantenimento ed il benessere dello Stato*. In conflictul permanent dintre individ şi Stat, etica superioară de Stat trebue să biruiască.

Este atunci, machiavelismul transpunea în plan politic a filosofiei practice vulgare?

Machiavelli crede în ideia de stat. Toate regulile lui sunt în funcţie de acest dictamen: întemeierea, consolidarea şi menţinerea Statului. Există o problemă a Statului care, ea, umple tot capul lui Machiavelli; restul sunt artificii de calcul şi de rezolvire. Principele e dătătorul de forme ale Statului. El e potentarea energiilor latente ale materiei ce-şi cere forma (ale poporului). Credincios, în acest punct, aristotelismului, Machiavelli deosebeşte între *materie* şi *formă*. Materia Statului: colectivitatea indivizilor şi teritoriul. Forma: rînduiala juridică. Iar Statul: „*vivere civile*". Acest „vivere civile" nu e cu putinţă decît în cazul cînd materia îşi găseşte forma. Materia trebuie să capete o organizare, un *ordinamento*. Şi organizarea, forma, vine dela întemeietor, dela principe. El e mintea ordonatoare; el exprimă latenţele materiei care-şi năzueşte forma.

Acum, coborînd dela teorie la realităţile istorice, Italia era pe vremea lui Machiavelli, bolnavă. Era Italia papei Alexandru, cel care din Sacunul Sfîntului Petru îmbrăţişa, cu privirea lui scelerată, abisurile decadenţii generale. Era Italia răfuelilor dintre principi şi gonfalonieri. Ei transformaseră ţara într'o arenă din care — vorba lui Tocqueville, — fugise Dumnezeu. Şi clamînd în deşert, ciocănia, în bolţile catacombei glasul profetizant al lui Savonarola.

Aceasta era materia de stat. Pentru formă, trebuia să vină un principe care să fie potenţarea la maximum pe dimensiunea negaţiei. Model, Cesar Borgia. Crud, viclean, abil, temerar, el trebuie să se strecoare prin toate strîmtorile şi să ţină în frîu voinţele nărăvite. Avea dreptate Pierre Bayle: Machiavelli nu a inventat nimic, ci a ascultat vocea vremii sale; principii i-au dictat tot ce a scris, iar nu el a născocit sfaturi pentru principi.

Cu acest capitol de machiavellism se încheie cartea erudită, muncită, bine cumpănită, a d-lui Antoniade. Lipseşte din ea atît: frămîntarea.

Incolo, isbuteşte de minune să redea icoana rezumativă a celui mai aspru destin; crunt tribulat, încercat, lovit de biciuirile tutror vicisitudinilor.

I. DOBRIDOR

F I L O L O G I E

UN NOU DICŢIONAR LATIN

DICTIONNAIRE ETYMOLOGIQUE DE LA LANGUE LATINE HISTOIRE DES MOTS, *par* **A. ERNOUT**, *Professeur à la Faculté de Lettres de Paris, Directeur d'Etudes à l'Ecole pratique des Hautes Etudes et* **A. MEILLET**, *Membre de L'Institut, Professeur au Collège de France, Président de la section historique de l'Ecole des Hautes Etudes; in 8, XIX + 1108 pag., Paris, C. Klincksieck, 1932; 250 fr.*

Deşi este vorba de o lucrare apărută de peste doi ani, prezenta dare de seamă n'o socotim de loc neactuală. Din contră. Astfel de lucrări nu se citesc, ca un roman oarecare, de a cărui valoare ne putem da seama — de cele mai multe ori — imediat, ci se folosesc vreme îndelungată, pentru a ne forma o părere justă despre ele. Evident, în cazul de faţă, este vorba de o părere documentată şi în cunoştinţă de cauză, cu valoarea mai mult subiectivă, întrucît numele autorilor este, mai dinainte, o garanţie mai mult decît suficientă.

Mai întîi D-l *Antoine Meillet*. Preocupat în deosebi de linguistică generală indo-europeană (v.: *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*, 5-e éd. Paris, 1922; n'am avut posibilitatea de a controla dacă noua ediţie, în preparaţie de ciţi-va ani, a apărut; *Linguistique historique et linguistique générale*, 2-e éd., Paris, Champion, 1926), d-sa a scris însă şi studii admirabile, asupra celor două limbi clasice (*Aperçu d'une histoire de la langue grecque*, 2-a ed. Paris Hachette, 1920; *Esquisse d'une histoire de la langue latine*, Paris, Hachette, 1928), solide ca documentare şi gîndire

și elegante ca prezentare. Pagini ca cele din *Esquisse*, asupra formării humanismului latin și prin el, al celui european, grație lui Cicero, nu se pot uita ușor. Dar nu este locul aci a prezenta un tablou complect al bogatei activități științifice a marelui linguist francez.

In ceeace privește celălalt autor al dicționarului de față, d-l A. *Ernout*, d-sa este în primul rînd latinist, dublat însă de un încercat linguist, care știe să îmbine erudiția germană cu finețea și claritatea spiritului francez. Cine a avut ocazia să folosească *edițiile sale critice ale lui Lucretius, Petronius sau Plautus* (au apărut pînă acum numai două volume, cu șase comedii), sau savantul său *comentariu (în colaborare cu L. Robin), în 3 volume, asupra lui „De rerum natura" a lui Lucretius*, a putut să-și dea seama ușor de acest lucru. (Toate aceste lucrări au apărut în ed. „Les Belles Lettres Paris). D-sa a publicat însă și lucrări de linguistică propriu zisă — tot asupra limbii latine și anume Morphologie historique du *latin*, Paris, Klincksieck, 1927, și în special *Les éléments dialectaux du vocabulaire latin* (Paris, Champion, 1909), în care studiază latina rurală și graiurile osco-umbriene, care au dat limbii latine în special termeni de agricultură, dar și termeni religioși și administrativi.

Cu această pregătire, urma ca cei doi autori, deși mărturisesc că nu au avut această intenție, să înlocuiască sau cel puțin să aducă ceva nou față de cele două dicționare etimologice latine existente. Este vorba de *A. Walde: Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, 2-te Aufl., Heidelberg, Winter, 1910 (ed. III-a, revăzută de J. B. Hofmann, în curs de publicare la acelaș editor n'am putut avea, dar nu diferă probabil mult de aceea a lui Walde) și *M. Bréal et A. Bailly: Dictionnaire étymologique latin* (diverse ediții, la Hachette, Paris).

Față de aceste două lucrări, fiecare cu meritele sale, nu este tocmai ușor de precizat, într'o formulă, poziția autorilor noului dicționar. Se poate totuși spune deocamdată că, dacă prin dicționar etimologic se înțelege un dicționar de felul celui al lui Walde, dicționarul d-lor Meillet și Ernout nu este un dicționar etimologic sau nu este numai atît. Dealtfel autorii au avut grije să adaoge un subtitlu modest dar semnificativ, „Histoire des mots". Prin aceasta ei se apropie, ca spirit, mai mult de M. Bréal, ai cărui urmași se consideră, în multe privințe, aproape toți linguiștii francezi. In ce-l privește, d-l Meillet o și mărturisește undeva.

Intr'adevăr Walde, ca și Boisacq pentru limba greacă *(Dictionnaire étymologique de la langue grecque étudiée dans ses raports avec les autres langues indo-européennes*, 2-e éd. 1923, Paris-Heidelberg), se mulțumește aproape exclusiv să fixeze locul cuvîntului respectiv în cadrul limbii latine și al

exclusiv din punct de vedere fonetic. Punctul de vedere semantic, dacă este folosit, este numai ca un mijloc auxiliar al celui dintîi. Evoluția sensului cuvintelor este fatal lăsată pe al doilea plan, dacă nu neglijată cu totul.

Cu totul alta este metoda d-lor Meillet și Ernout. Desigur, și aci s'a căutat să se fixeze topografia fiecărui cuvînt latin, în felul lui Walde. N'au făcut însă numai atît. Aceasta pentru că, în concepția autorilor farcezi, evoluția unei limbi este un fapt complex. Ea nu presupune numai factori interni, pur linguistici, fiziologici și psihologici, ci și factori externi-sociali. Aceasta mai ales în ceeace privește evoluția sensului cuvintelor, adică semantica. Dacă, deci, în privința foneticii și morfologiei, linguistica este o știință în primul rînd naturală, în privința semanticii, ea este o știință eminamente socială. Așa se și explică dealtfel că d-l Meillet a deținut regulat, începînd cu anul al V-lea (1900—1901, apărut în 1902, Paris, Alcan), rubrica „Langage" în *„L'année sociologique" al lui Durkheim*, unde studia toate problemele linguistice și cărțile apărute în acest domeniu, din acest punct de vedere.

După această metodă complexă, ca și faptele studiate, procedează atît d-l Ernout, la începutul fiecărui articol, unde ni se prezintă, pe bază de texte, evoluția cuvîntului respectiv în epoca istorică, cît și d-l Meillet, în partea finală, în care schițează preistoria cuvîntului, după metoda comparativă; ambele părți îmbinate într'un tot unitar, care ia uneori forma unor adevărate monografii (v. de ex. cuvintele: *ago*, pag. 23—28; *fero*, pag. 333—337, etc.).

In partea de preistorie a limbii latine, singura care în realitate justifică titlul de dicționar etimologic, d-l Meillet dă numai etimologii absolut sigure și interesante pentru concluziile pe care le comportă; pentru celelalte, ne trimite la Walde. Iată concluziile generale la care ajunge: „Aproape toate verbele radicale, numeralele, numele principalelor organe ale corpului și ale principalelor noțiuni de rudenie, ale principalele animale domestice, adjectivele esențiale ca *nouus, uetus, priscus, iuvenis, senex, nudus* și, natural, pronumele personale, demonstrativele, interogativele și nedefinitele, se recunosc ușor ca indo-europene". (pag. VII). In general deci cuvinte abstracte și cu caracter aristocratic, trăsături esențiale ale vocabularului indo-european. Restul vocabularului latin, cu un careter mult mai popular, are corespondențe numai în unele limbi indo-europene, nu în toate, de multe ori chiar nu are nici un fel de corespondență.

In partea propriu zis istorică a limbii latine, cu mult mai desvoltată, cum era și natural, d-l Ernout ne prezintă istoria fiecărui cuvînt dela cea mai veche apariție a lui, în vreun text, pînă la dispariția sau treceerea lui în limbile romanice. Nu

ni se dă însă, ca la Walde, o simplă înşirare de fapte ci şi
o interpretare a lor, arătîndu-ni-se adică evoluţia sensului cu
cauzele ei — trecerea dintr'o limbă specială în limba comu-
nă (v. *ago*) sau invers (v. *fructus*). Mai mult, ni se indică
„culoarea" cuvîntului, adică dacă este nobil sau familiar, sa-
vant sau popular, gradul lui de frecvenţă, etc. Avem astfel,
o adevărată stare civilă a fiecărui cuvînt. Este acesta unul
din marele merite ale acestui dicţionar, care nu poate fi în-
deajuns subliniat.

A da exemple, înseamnă a recopia tot dicţionarul. Ne
mulţumim cu unul singur, verbul *Ago*. Cuvîntul acesta este,
la origină, un termen păstoresc şi înseamnă „a mîna dinînur-
mă" in opoziţie cu *duco* „a merge în frunte". Din limbajul
păstoresc, cuvîntul a trecut în limba comună, cu înlesul gene-
ral de „a face", arătînd însă o activitate continuă, spre deose-
bire de *facio*, care exprimă acţiunea într'un anumit moment:
acţiune durativă deci la *ago*, momentană la *facio*. *Quid agis?*
înseamnă deci „ce faci?", în sensul de „cu ce te ocupi?", pe
cîndQuid facis? înseamnă „ce faci (acum)?" *Ago* a trecut a-
poi in diferite limbi speciale, ca limbajul juridic: *agere cau-
sam* „a pleda (un proces)"; limbajul teatral: *agere fabulam*
„a reprezenta (o piesă de teatru").

Cu deosebire important, ni se pare a insista puţin asupra
concluziilor generale, care se degajă din studierea vocabula-
rului latin, aşa cum se prezintă el în epoca istorică. Avem,
mai întîi, un fond latin, îmbogăţit cu unele elemente dialec-
tale, fond rural prin excelenţă, ca şi civilizaţia pe care o re-
prezintă (vezi, în această privinţă, pe lîngă *ago*, citat mai sus
cuvinte ca *fruor*, pag. 377; *fenum*, pag. 330; etc.). Peste acest
fond, a venit o dublă influenţă orăşenească: cea etruscă şi
grecească. Influenţa grecească s'a exercitat pe două căi: una
populară şi orală, tip: *poena*, *machina*, etc., alta savantă şi
scrisă, care este reprezentată de cele mai multe ori prin simple
transpuneri latineşti ale cuvîntului grecesc. O remarcă deose-
bită trebue acordată cuvintelor de origină latină, îmbogăţite
însă ca sens de influenţa cuvintelor greceşti corespunzătoare,
ex.: *causa*. Şi din studiul vocabularului, se poate vedea deci
influenţa enormă pe care au exercitat-o grecii asupra civili-
zaţiei romane.

In general, lucrarea d-lor Meillet şi Ernout este, din toate
punctele de vedere, nu numai o lucrare de mare valoare ştiin-
ţifică, dar general-culturală şi chiar pedagogică. Căci ea este
utilă nu numai pentru linguişti, dar şi pentru alţi oameni de
ştiinţă, în special pentru sociologi, care pot găsi în ea intere-
sante sugestii. Mai foloseşte apoi profesorilor de limba latină.
Cu ajutorul ei, aceştia pot anima lecţii, prin consideraţiile pe

care le pot sugera diferitele cuvinte, deoarece acest dicţionar
poate fi socotit fără exagerare ca o magistrală expunere a
civilizaţiei latine, pe baze linguistice (v. în această privinţă,
pe lîngă cele citate mai sus, interesante observaţii asupra or-
ganizării sociale indo-europene primitive şi romane, sub cu-
vintele: *filius*, pag. 344; *mater*, pag. 564; *pater*, pag. 104).

IORGU STOIAN

„HAVE YOU EVER SEEN A DREAM WALKING? WELL, Y HAVE!"

In ultimele două săptămîni am văzut, într'un film american, un lucru deosebit de frumos: umbletul unei femei. Atragem bine atenţia: n'am zis „o femee care umblă", ci „umbletul unei femei", un umblet care se slujeşte de femee ca de un instrument, şi nici decum vice-versa: o femeie care se serveşte de aparatul ei locomotor pentru a se deplasa în spaţiu. Dar iată cum era făcută scena. Cineva, care nu se vede, cîntă un vals lent ale cărui cuvinte principale sunt „Have you ever seen a dream walking" — adică „Văzut-aţi vreodată un vis umblînd". Pe ecran o foarte frumoasă femee — în speţă domnişoara Ginger Rogers — merge. Merge dela stînga spre dreapta, lateral, nu dela sud la nord. Dacă ar veni din fund spre noi, atunci dimensiunile personajului ar creşte proporţional cu apropierea. In filmul nostru volumul domnişoarei rămîne constant. Acea dilatare spaţială pe care cinematograful o întrebuinţează aşa de des, acel procedeu al imaginei, întîi mică cît un punct, care se lărgeşte năpustindu-se spre primul-plan, acest procedeu n'a fost folosit. Paralaxa lui Miss Rogers este păstrată invariabilă.

Pentru că merge dela Vest spre Est, asta înseamnă oare că eroina se va deplasa dinspre extremitatea stîngă a ecranului în spre extremitatea cealaltă? Nici de cum. Actriţa noastră rămîne înţepenită drept în centrul ecranului. Desigur, asta e un vechiu obiceiu cinematografic de a aplica legea relativităţii newtoniene şi de a inversa „sistemul de referinţă", făcînd pe alergător să bată din picioare pe loc, în timp ce decorul fuge în raport cu el. Toate conversaţiile în automobil, toate urmăririle călări sunt filmate în acest chip.

Ei bine, iarăşi nu. In filmul nostru n'avem decor care fuge în sens contrar. In loc de asta avem un fond negru ca o noapte fără stele. Asta face ca domnişoara Ginger Rogers să fie fixată între coordoanele neschimbătoare, într'un mediu izotrop, făcut din întunerec absolut, aşa cum în romanele lui Jules Verne sau Wells ghiuleaua repezită spre lună se găseşte la un moment dat în punctul unde atracţia celor două astre fiind egale, proectilul rămîne fixat în spaţiile interplanetare. Dar să revenim la frumoasa noastră prietenă. Ea a fost „pusă în scenă" suprimîndu-i-se toate procedeele care

ar fi putut informa pe spectator că eroina „umblă" I s'a fost confiscat deplasarea în spaţiu, şi chiar deplasarea aparentă ţinută prin trucaje diverse. Din umbletul ei s'a fost amputat tot ce este efectiv, tot ce e eficace, tot ce e practic şi folositor într'un umblet. Şi s'a păstrat umbletul pur, desbrăcat de tot ce el ar putea avea util. S'a păstrat doar mecanismul intern al mersului, complexul de mişcări a căror concordanţă ar trebui să producă o translaţiune, schema, diagrama de direcţii angrenate unele într'altele pentru a compune acea configuraţie motrice care se chiamă un mers omenesc. Numai după curba umerilor, după circonvoluţiile descrise de gît, după opturile desenate în văzduh de dirile imaginare lăsate de privirea ochilor, după ondulaţiile pieptului, într'un cuvînt după informaţiuni venite exclusiv dela persoana fizică a d-rei Rogers, noi puteam afla că d-ra Rogers umblă, adică execută un umblet, sau mai corect desenează umbletul omenesc. Această descriere era extrem de variată. La început artista umblă încet, pe urmă mai iute; apoi, de unde pînă atunci mergea drept, ea începe să suie la deal. Şi toate astea exprimate nu prin reprezentarea efectelor, ci prin arătarea cauzelor. Nu ni se înfăţişau deplasările în raport cu mediul, ci doar variaţiile în lungimea de undă şi în amplitudinea mişcărilor corporale, mutarea punctelor de confluenţă dintre ciclurile braţelor şi ale sînilor, mutarea sincronismului dintre flexiunea şoldurilor şi aceea a surîsului.

„Have you ever seen a dream walking! Well, I have", „Văzut-aţi vre-odată un vis umblînd? Eu, da". Iată-l, acesta e. Un umblet care a fost despuiat de tot ce un umblet are în viaţa de veghe, expropriat de toate efectele lui utile, lăsîndu-i-se doar acea putere evocativă şi acea semnificaţie teoretică pe care lucrurile reale le au în vis. De multă vreme n'am văzut ceva atît de frumos. Şi asta într'un film revistoidal unde centrul de gravitate era aşezat în elementul humoristic. Decît, — era un film american, şi încă Paramount. Rămîn adescori înmărmurit de bogăţia de invenţie a producătorilor americani în ce priveşte cele mai subtile efecte de artă. Căci — cel puţin de data asta — nu se poate spune că este simplă nimereală. Toată puterea aceea de simbol pe care o are scena descrisă de noi mai sus a fost conştient compusă; ca dovadă că i s'a dat un „fond muzical" unde cuvintele exprimau limpede şi exact concluzia analizei noastre.

Această analiză ne aminteşte de primii ani ai criticei cinematografice. Imi pare rău că trebue s'o spun eu, dar trebue să o spun—căci este un adevăr istoric: genul literar care se chiamă critică cinematografică este de origine romînească. Prima cronică de ecran este înfiinţată, acum aproape

zece ani, în „Adevĕrul Literar". In acel moment nimeni nu condescindea să considere filmul ca o operă de artă, vrednic de a i se consacra vre-o parcelă de substanţă cenuşie. Imi amintesc cum apăruse atunci un articol de Souday în „Le Temps, în care eminentul critic susţinea că dacă pictura poate fi o artă, pentru că transpune realitatea, în schimb cinematograful — care doar o fotografiază tale quale — nu poate pretinde la vre-o valoare estetică. El rămîne o simplă jucărie distractivă sau instrument de documentare didactică. Cred că în mare parte indignarea faţă de aceste solemn argumentate bazaconii m'au hotărît să încep o cronică regulată a filmelor. Şi încă dela prima bucată, în „Cuvîntul introductiv" al rubricei, atrăgeam atenţia că nu voi face nimic care să semene cu o cronică dramatică. Ce înseamnă o cronică dramatică? Mai întîi un rezumat al piesii, al acţiunei. Pe urmă o apreciere a valorii literare a textului. In fine cîteva remarce amabile la adresa inventarului viu: „A jucat viril şi ager d-l Lică Protopopescu, cochet d-ra Popò Constantinescu", etc., etc. Intr'o cronică de filme se va proceda altfel, atrăgîndu-se atenţia asupra momentelor de joc, asupra detaliilor mimico-regisorale. Cinematograful construeşte şiraguri de momente. Filmul e un lanţ făcut din detalii de dimensiuni fizice şi importanţă artistică aproximativ egale. Critica trebue să se refere în principal asupra lor.

Acest program l-am respectat de atunci mereu, şi-l urmez şi astăzi. Iată de ce-s cu deosebire încîntat cînd un film îmi oferă prilejul de a vorbi, timp de o întreagă cronică, despre un singur amănunt, despre o singură scenă, cum tocmai s'a întâmplat în rîndurile de faţă.

D. I. SUCHIANU

■

REVISTA REVISTELOR ROMINE

Convorbiri literare, Mai 1934, vechea revistă fundată de „Junimea" apare, acum, în totul reînoită. D-l Al. Tzigara-Samurcaş şi-a apropiat un grup de tineri, a căror colaborare este din ce în ce mai preţioasă. Publicaţiile literare româneşti dau întâietate studiilor şi esseurilor, iar poezia şi proza de bună calitate sunt destinate apariţiei în volum. Insemnăm contribuţia d-lui Constantin Floru, cu privire la lămurirea „paradoxului" fenomenologiei, din care desprindem concluzia:

„Problema constituirii obiectelor în conştiinţă nu se poate pune decît în momentul al doilea al cercetării, după ce această obiectivitate a fost recunoscută ca atare, intr'un prim moment. Prelungirea subiectivă a fenomenologiei nu se opune aşa dar etapei obiective . Realismul fenomenologic e o simplă eroare de perspectivă, o oprire la jumătate de drum în calea descrierii fenomenelor. Căci dacă descrierea aceasta debutează cu recunoaşterea lor ca obiecte, ea nu întîrzie să descopere relativitatea acestor obiecte, faţă de actele experienţii. Lumea se constitue în spirit, e o unitate semantică, al cărei proces de formaţiune îl putem urmări pas cu pas în spirit.

„Fenomenologia este studiul conştiinţei concrete. Aceasta e adevărata realitate imediată. Structura ei e complexă, de o parte actele psihice, de alta obiectivitatea constituită în ele. Studiul actelor, independent de al obiectelor, studiul obiectelor, independent de acte, sunt cercetări abstracte, insuficiente. Studiul corelativ al lor, studiul conştiinţei, considerată în întreaga ei complexitate, e singura cercetare cu adevărat concretă. Ea defineşte disciplina fenomenologiei aşa cum o înţelege Husserl. Idealul ei e concretul, metoda ei, adîncirea progresivă în concret."

Iar d-l Mircea Florian, pornind dela o conferinţă a profesorului I. Petrovici, — intitulată *Ideia de neant*, — respinge „ideia de neant absolut în sensul de *nedat*. Nedatul are o existenţă fantomatică sau datorită limbajului sau datorită elementelor pozitive, introduse prin contrabandă, ca în mistică. Altminteri nedatul e sinonim cu absurdul, e dar un *ens imaginarium*".

Recunoaşte însă „ideia de nimic în două înţelesuri precise: *a)* nereal, fictiv, iluzoriu (ens rationis); *b)* ca expresia unei *distincţii* între ceeace este şi ce vrem sau aşteptăm să fie; e nimicul practic relevat de Bergson".

Romancierul Cezar Petrescu publică un fragment din „Luceafărul sau romanul lui Eminescu", iar d-l Artur Gorovei un studiu despre manualele didactice ale lui Ion Creangă. Articolul semnat de Leon Diculescu vrea să fie un comentar estetic al Scrisoarei I-a a lui Eminescu.

■

Ţara Bîrsei, Mai-Iunie 1934. Se tipăreşte în bune condiţiuni, dar materialul publicat este în totul mediocru, când nu este ridicol sau hilariant:

„Se răresc preotesele căminului conjugal care nu ştiau ce sunt danzingurile cu petreceri degenerate în chefuri desgustătoare, nici mesele de cartoforie, distrugătoare ale atîtor căsnicii, nici tăvăleala pe toate povîrnişurile, cu skiurile 'n slavă... Se duc *doamnele*, rămân şi se înmulţesc *madamele*".

Care filipică poate fi utilă, cu expresiile ei, în disputele conjugale ale autorului, dar nu are căutare intr'o revistă de literatură şi ştiinţă, cum se mai numeşte „Ţara Bârsei" .

■

Societatea de mîine, Aprilie-Mai

1934. — D-l D. Gusti definește astfel monografia sociologică, care trebue să pornească dela singura realitate, in timp, a vieții românești, satul:

„Monografia sociologică fiind o sinteză in timp și in spațiu a unui colț de țară, o vedere de ansamblu menită să inglobeze intr'un tot atit tradițiile trecutului, cit și realitățile prezentului și posibilitățile viitorului; un instantaneu panoramic atotcuprinzător, care rezumă zăcămintele de bogăție și rezervele de energie acumulate ale naționalului, descopere cu ochi ageri, sprinteni,proaspeți și sfredelitori pricinile de amorțire, ca și principiile de viață, adică principalele caracteristici sociale, politice, și etice ale satului și orașului rominesc. Monografia deși străbătută de o ideologie sever științifică dobândește astfel valoarea unui act de credință. Studiile sociologice ne invață să descoperim și să înțelegem adevărul sociologic, că *satul este sanctuarul* unde s'a refugiat și se păstrează manifestarea de viață a poporului rominesc; că el este tipul rezumativ, sintezt neamului; că satul este incarnarea unei vieți romînești intr'un colț minuscul al umanității. Prin o tenacitate panteistă satul este păstrătorul raporturilor metafizice ale națiunii cu veșnicia. In adâncimea satului, luminează încă taine nepătrunse și nebănuite, adevărurile pe care el le răspindește formează cel mai nimerit simbol al științei națiunii, o știință nouă, care se bazează pe o enciclopedie de științe, pentru că satul cuprinde o enciclopedie a vieții.

„Știința Națiunii, intemeiată pe știința satelor, deschide vaste orizonturi și speranțe, dovedind că Rominii nu sunt un popor minor, că Statul rominesc și cultura națională nu sunt un capriciu ori o improvizație a istoriei universale."

■

O geană de lumină, Iunie 1934. — Dintre atitea publicații literare, pe care școlile noastre secundare se străduesc a le tipări, numai „revista liceului „Gh. Lazăr" merită a fi relevată aici. Dar sportul, filatelia, jocurile distractive și știința, care împlinesc, cu precădere, coloanele acestei reviste, dovedesc preocupările și preferințele școlarilor de azi, cu deosebire de ordin practic.

■

1934. ANUL XXVI. IULIE, No. 13—14

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA ARTA ȘI IDEOLOGIE

...EDACȚIA / STRADA CLEMENCEAU, 6

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

DIRECTORI:

MIHAI D. RALEA — Dr. ERNEST ENE

București, Str. Clemenceau, 9

ANUL XXVI

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . *Lei 250*
Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . . „ *500*

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . *Lei 300*

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal, administrației din București, Str. Clemenceau No. 9.

Administrația.

Viața Romînească

INDUSTRIA, ŢARANIMEA ŞI AGRICULTURA IN U. R. S. S.

DR. ERNEST ENE

La 7 Noembrie 1934 se împlinesc 17 ani decînd Comitetul central bolşevic dominat de Lenin, Trotzky, Stalin şi Dzerjinski a hotărît, în Institutul Smolny din Petrograd, să răstoarne prin violenţă guvernul provizoriu al lui Kerenski.

Odată hotărîrea luată, s'a lansat pretutindeni lozinca: *„Pace; Uzina muncitorilor; Pămîntul ţăranilor; toată puterea Sovietelor"*. Sprijinit pe ţărănimea şi pe muncitorimea industrială care părăsesc tranşeele războiului mondial strigînd şi ele: „Pămînt şi Pace", ajutat de numeroşii intelectuali ruşi, unici prin fanatismul, curajul şi spiritul de jertfă, Comitetul central revoluţionar a distrus, mai repede şi mai uşor decît ar fi putut crede oricine, seculara aşezare a celui mai mare imperiu absolutist.

Revoluţia bolşevică, devenind stăpînă absolută, mai absolută chiar decît ţarismul, a înlocuit această aşezare cu o nouă întocmire — de o originalitate şi de o proporţie unică în istoria lumei.

Incercările statelor occidentale, cari rămîneau credincioase vechilor principii capitaliste şi în parte democratice, de a înăbuşi focul care devora vechile aşezări, prin sprijinul direct şi indirect dat generalilor Korniloff, Wrangel, Koltchak, Denikin şi altor comandanţi de „armate albe" nu au reuşit, cum nu au reuşit nici puţinile şi slabele comploturi ale celor un milion de ruşi, cari cu nenumăraţi mari duci şi cu mulţi prinţi, părăsise patria şi emigrase în străinătate.

Rămînînd stăpîni la ei acasă, socialiştii maximalişti — bolşevicii — au început clădirea unui stat nou, statul comunist rus.

De această dată însă şi pentru prima oară în istoria lumii misiunea ce revoluţia îşi impunea, nu era numai de a da o nouă formă politică statului, cum au făcut toate revoluţiile de pînă acum. Vladimir Ilitchi Ulianoff Lenin, Trotzki, Cicerin, Joffe şi alţi fruntaşi au avut ambiţiunea să dea ceva mai mult imensei Rusii [1] şi anume: o nouă întoc-

[1] Suprafaţa Rusiei e de 21 milioane km², deci o şesime din suprafaţa pămîntului întreg, iar populaţia ei se ridică la 168 milioane locuitori, din cari 127 milioane ţărani.

mire economică, antipodul întocmirei capitaliste burgheze, care domină în toate statele lumei.

Cea mai mare experiență socială cunoscută de omenire începea. Intreaga lume privea cu interes, cu teamă și foarte puțin cu speranță, desfășurarea evenimentelor, și mai ales, aștepta, cu înfrigurare, rezultatele ei.

Crescuți în doctrina materialismului istoric a lui Karl Marx și Fr. Engels, bolșevicii ruși au vrut să tragă toate consecințele logice ale principiilor marxiste. In avîntul lor revoluționar ei nu s'au mulțămit să creeze un sistem modificator al regimului capitalist, ci au înfăptuit un adevărat sistem economic socialist, cel dintîi care a existat pînă azi.

După 17 ani de activitate intensă, turburată și atacată destul de des de încercările de revoltă ale elementelor ruse cari mai sperau într'o schimbare a împrejurărilor, încercări sprijinite adeseori de State străine, și după o rezistență care a contrazis toate profețiile pesimiste, nu este prea devreme de a încerca să facem o schiță a întocmirei economice sovietice, și să judecăm rezultatele la cari a ajuns marea experiență, în cele două mari domenii economice: industria și agricultura.

■

Scopul mărturisit al marelor reforme sociale și economice nu poate fi decît: îmbunătățirea materială și spirituală a vieții membrilor societății în care se aplică acele reforme. Au realizat oare reformele bolșevice acest postulat?

Socialiștii maximaliști ruși, convinși că o viață omenească satisfăcătoare nu se poate asigura poporului dela orașe și dela sate, decît într'un regim socialist, au pornit prin a distruge temelia societății capitaliste: proprietatea și profitul individual.

Proprietatea particulară — afară de aceea a lucrurilor de întrebuințare strict personală, nu mai există azi în Rusia, decît în cazuri rare, iar profitul individual ca scop și rezultat al sforțărilor egoistice, nu mai animă legalmente pe nimeni.

In industrie, în comerț și agricultură în bună parte, proprietatea și administrarea particulară au dispărut aproape complect. Beneficii, chirii, dobînzi, capitaliști, proprietari, speculatori, nu mai există în societatea sovietică.

Cum se poate însă mișca imensa mașinărie economică a unui stat dacă lipsește acel animus dinamic, idolul societății burgheze-capitaliste: *profitul individual*, fără de care școala liberală afirmă că întreaga organizațiune economică socială nu se poate mișca și deci nu pot fi satisfăcute nenumăratele nevoi ale omenirei?

Nu trebue să credem că el a fost înlocuit imediat, complect și ușor cu *mobilul social*, în așa măsură, încît lucrătorul industrial, plugarul sau micul funcționar, nu mai lucrează pentru salariu, ci pentru societate. Nu. Mobilul social este animatorul și diriguitorul activității numai a conducătorilor și apărătorilor politici ai societății bolșevice, după cum mobilul industrial sau profitul este animatorul și diriguitorul întreprinzătorilor capitaliști.

Această transformare adîncă a fost posibilă numai pentrucă elita revoluționară rusă a fost de o calitate și o rezistență unică și pentrucă pionierii ei au reușit să crească și să formeze o generație nouă, revoluționară, s'o organizeze și să o încadreze admirabil în Partidul comunist rus și s'o însuflețească cu acelaș fanatism, de aceleași idealuri sociale. Noua generație revoluționară a devenit la rîndul ei sprijinitoarea și animatoarea noului regim.

Mobilul social și dorința de a realiza cu orice preț planul socialist a înarmat pe conducătorii bolșevici cu atîta putere, încît ei au reușit să pună și să mențină în funcțiune imensul aparat economic al imperiului rus, fără proprietate și fără imboldul unic al profitului individual.

In sectoarele industrial, comercial și urban desființarea drepturilor de proprietate s'a făcut repede și ușor sub presiunea proletariatului industrial, căruia mica burghezie rusă, ca și vechea nobilime, nu i-au putut opune nici o rezistență.

Toate întreprinderile industriale, toate întreprinderile comerciale și proprietățile urbane au fost declarate proprietatea Statului. Administrarea lor s'a încredințat la început sovietelor — sub conducerea unui director funcționar de stat și de obiceiu membru activ al partidului comunist. Atențiunea cea mai mare s'a dat industriei. Intreprinderile industriale au fost grupate în trei categorii:

a) acelea cari interesează întreaga Uniune a Sovietelor, puse sub conducerea Consiliului superior al economiei naționale;

b) acelea cari interesează una din cele șapte republici componente ale Uniunei, controlate de Consiliul economic respectiv, și

c) acelea de interes local, conduse de un sfat economic local.

Industriile din prima categorie au fost concentrate în „Combinațiuni, trusturi sau grupări" după natura obiectului lor, astfel s'au constituit 28 grupări care se ocupă fiecare în parte de petrol, utilagiu industrial, mașini agricole, automobile: 1) electrotechnică, 2) centrale electrice, 3) textile, 4) pielărie, 5) metale, 6) construcții, 7) produse chimice 8) construcții navale, 9) turbă, 10) zahăr, 11) cauciuc, 12) minerale, 13) chibrituri, 14) silicate, 15) hîrtie, 16) lemn, 17)

tutun, 18) grăsimi, 19) sare, 20 aviație, 21) industrii de război, etc. [1]

Fiecare uzină execută programul industrial și financiar *(promfinplan)* fixat de conducerea centrală. Directorul numit are răspunderea personalului technic și administrativ. El se consultă cu un comitet ales de lucrători și personalul technic al uzinei (Fabkom). El poate angaja orice lucrător și-l poate concedia. Controlul activității uzinei se face prin *„triunghiul de control”*, format din: director, celula partidu-comunist și Comitetul uzinei.

Influența celulei de partid este cea mai puternică. Ea execută o presiune constantă asupra personalului și lucrătorilor pentru a obține rezultatele cerute de politica industrială oficială. Prețurile produselor sînt fixate de conducerea grupului de industrii. Ele lasă de obicei o mare margine de beneficii pentru a se asigura desvoltarea ulterioară și a se alimenta Tezaurul public (47,5%).

Administrarea uzinei are forma unei Regii Publice comerciale. Aprovizionarea cu materii prime, desfacerea produselor fabricate se face prin organizațiuni anume întocmite în vederea maximului de rendement technic.

Economia industrială sub forma capitalistă a fost lichidată. Totuși, alături de întreprinderile socializate mai persistă încă să trăiască numeroase ateliere de meseriași sub forma cooperativelor de producțiune, grupînd 2 milioane de membri și peste 2 milioane și jumătate de meseriași independenți. Regimul bolșevic nu privește favorabil aceste „resturi capitaliste”. Deocamdată este însă silit să le tolereze, deoarece acestea produc articolele mărunte, pe care marea industrie nu a găsit încă interes să le producă.

Cu toată perzistența acestor întreprinderi industriale, Stalin a putut declara cu mîndrie că industria a fost socializată în proporție de 99%.

Indată ce părțile principale din acest sistem industrial, în vîrful căruia domină Comisariatul industriei și Consiliul Superior economic, au fost realizate, Consiliul Comisarilor Poporului, i-a impus executarea primului plan cincinal 1929—1934 — *Piatiletka* — care tindea în primul rînd la complectarea organizațiunii industriale a Rusiei. Un inginer francez, André Pierre, care a vizitat îndeaproape și la fața locului, lucrările întreprinse pentru realizarea planului, dă amănunte impresionante în lucrarea sa. [2]

Rezumînd constatările făcute de A. Pierre, Rousseau și

[1] *Calvin B. Hover.* La vie économique de la Russie soviétique. (Lucrare de cea mai perfectă și precisă documentație, folosită adeseori în prezentul studiu).

André Pierre. U. R. S. S.

alții d. Herriot, care a vizitat de curînd Republica Sovietelor, își exprimă admirația sa astfel:

„Guvernul Sovietic se mîndrește de a fi creiat o industrie me-
„talurgică, o industrie a tractoarelor și a automobilelor, o industrie
„chimică, o industrie a mașinelor agricole o industrie aeronautică, o
„industrie electrică. Nu se poate, fără a fi nedrept să nu recunoști
„puterea de gîndire care a fost necesară pentru a concepe planul de
„ansamblu și a-l împărți apoi în elemente logice. Pentru a aprecia
„rezultatele obținute ar trebui adăugată la opera industriilor amin-
„tite și rezultatele obținute de industria cărbunelui, a petrolului și a
„textilelor. Pretutindeni proporții uriașe. Ne găsim în fața unei in-
„dustrializări formidabile, menite să schimbe echilibrul mondial tra-
„dițional [1]

Mai elocvente decît accentele d-lui Herriot și ale altor călători străini în Rusia, cari adeseori s'au putut lăsa impresionați de o singură uzină model, sunt cifrele date de Stalin în *„Raportul către al XXII-lea Congres al Partidului Comunist U. R. S. S.”*

Stalin ia ca punct de pornire și nivel de comparație producțiunea industrială din U. R. S. S., și cele mai mari State industriale din anul 1913, pe care o notează cu 100. Apoi stabilește producțiunea în anii 1929—1923, și întocmește următorul tablou:

PRODUCȚIA INDUSTRIALA

Procente în raport cu nivelul dinaintea răsboiului

	1913	1929	1930	1931	1932	1933
U. R. S. S.	100	194	252	314	359	392
State Unite	100	170	137	115	91	110
Anglia	100	99	91	83	82	85
Germania	100	113	100	81	68	75
Franța	100	139	140	124	96	107

Examinarea cifrelor de mai sus ne arată că industria engleză și germană nu au revenit încă la nivelul dinaintea războiului, industria Statelor Unite și a Franței a depășit acest nivel numai cu cîteva puncte, *pe cînd Uniunea Sovietelor și-a mărit producția în aceiaș perioadă cu 290%.*

Creșterea producțiunei industriale sovietice este continuă, ceeace explică lipsa complectă a șomajului în această economie închisă. Din țară agricolă, Rusia a devenit o țară industrială în plină desvoltare. Piatiletka, primul plan de 5 ani, și noul plan cincinal pus în lucru, vor termina — spre surprinderea întregei lumi — transformarea aceasta unică în istorie, prin proporțiile și rapiditatea ei.

[1] Publicat in U. R. S. S. Bilan 1934.

„Cum s'a putut efectua aceste schimbări considerabile într'un „termen de câțiva ani, pe teritoriul unui stat imens a cărui technică „și cultură erau înapoiate"? se întreabă Stalin.

La această întrebare tot Stalin răspunde:

„Acest progres uriaș nu s'a putut realiza decât pe temeiul unei „fericite înfăptuiri a socialismului, pe temeiul muncii socializate a „zeci de milioane de oameni, pe temeiul superiorității sistemului e- „conomic socialist asupra sistemului capitalist" [1]

De fapt însă, cercetînd mijloacele adevărate care au condus la aceste rezultate, constatăm că această imensă creațiune industrială s'a făcut sub impulsiunea dictatorială a guvernului sovietic și a partidului comunist și cu jertfele nenumărate ale populațiunei agrare. Fondurile pentru investițiunile de 60 miliarde ruble aur [2] cu cari se mîndrește Uniunea Sovietelor au fost obținute pe trei căi principale: impunerea forțată și masivă a producției agrare, aplicarea de prețuri urcate produselor industriale vîndute de industria socializată și exportul de lemne, petrol și minerale, obținute în parte cu munca eftină a deportaților.

Ea a fost plătită cu suferințe grele de întreaga populație. *„Sovietele — scrie d-l Herriot [3] — au preferat să impuie anumite privațiuni și să se gîndească mai mult la viitor".*

Alți cercetători [4] arată însă că privațiunile clasei țărănești au fost din cele mai dureroase. Produsele ei agricole au fost rechiziționate și exportate pentru plata instalațiilor de fabrici, înainte ca producătorii să-și fi astîmpărat foamea. Repetînd procesul de formațiune al marei industrii capitaliste, care a exploatat coloniile și țările cu economie rudimentară, industria sovietică pare a se fi format din exploatarea clasei țărănești din uriașa Rusie.

Creațiunea aparatului industrial a reușit totuși.

Partea industrială a celui dintîi plan cincinal a fost realizată.

Contribuția industriei la producția națională rusă a crescut dela 42,1%, cît era în 1913, la 70,4% în 1933. Peste 580.000 de ingineri și technicieni au fost formați pentru producția industrială. Al doilea plan cincinal îi pune înainte o nouă operă. Prin investițiuni calculate la 140 miliarde de ruble se urmărește mai departe o adîncă desvoltare a industriei și o industrializare a agriculturei. Sovietele se așteaptă ca după trecerea acestei a doua etape să se ajungă la o prosperitate superioară tuturor țărilor din lume și din punct de vedere industrial, față de cele realizate pînă acum această speranță

[1] *Stalin.* U. R. S. S. Bilan 1934, pag. 34.
[2] 126 miliarde lei aur.
[3] *Edouard Herriot.* Orient, p. 378.
[4] *Victor Boret.* Le Paradis infernal, Calvin Hoover, O. Schiller, etc.

este întemeiată. Uriașa sforțare este însă în curs și ea merită toată atențiunea noastră.

ȚĂRANIMEA ȘI AGRICULTURA IN U. R. S. S.

Pentru noi, cari suntem obligați de structura noastră agrară să dăm cea mai mare atențiune și însemnătate clasei țărănești, situațiunea acestei clase în regimul sovietic ne interesează în gradul cel mai înalt.

De altfel, și în Rusia, țărănimea ocupă un loc așa de important, încît unii cercetători afirmă și azi, că reușita sau nereușita marei experiențe comuniste atîrnă de sprijinul sau de dușmănia ce îi va arăta această clasă.

„Oricât de interesant — scrie d-l V. Boret, un perfect cunoscă- „tor al chestiilor țărănești, — ar putea fi spectacolul vieții indus- „triale rusești, oricât de noui ar fi inițiativele sociale luate în orașe, „oricît de vaste ar fi programele de viitor din planurile cincinale, „acestea toate nu inseamnă decât puțin în marea problemă rusă. Lo- „cul de onoare trebuește rezervat problemelor pămîntului. *Problema „țărănească este deci, în ceasul de față, problema de temelie, zona „nevralgică a întregei economii sovietice".* [1]

Intr'adevăr, dintr'o populație totală de 168 milioane indivizi, 127 milioane locuesc în sate și se ocupă în principal cu cultura agricolă. Intinderea medie de pămînt lucrată de o gospodărie țărănească, înainte de colectivizarea forțată, era abia de 4.4 Ha., eeeace desminte părerea unanimă, dar greșită, că în Rusia ar fi existînd imense rezerve de pămînt cultivabil, și pune în acelaș timp problema aprovizionărei unei populații mereu crescînde.

Țăranimea rusă, care nu stăpînea în proprietate sau în uzufruct perpetuu înainte de 1917 decît 68% din teritoriul agricol, a dat sprijinul său revoluției bolșevice, nu pentru că ar fi cunoscut și admis comunismul, ci pentru că revoluția însemna deposedarea marilor proprietari, împărțirea a peste 50 milioane hectare, distrugerea legăturilor de șerbie ce o mai țineau încă încătușată și — în bună parte — nădejdea că, odată cu dispariția țarismului, vor dispare și impozitele cari o apăsau tot mai greu.

Lenin a înțeles din vreme ceeace nici țarii și nici sfătuitorii lor nu vroiau să priceapă, că o revoluție în Rusia nu poate reuși avînd pe țărani ca adversari. Deși doctrina marxistă — cu toate corectările lui Kautzki și Bernstein — consideră țărănimea ca o massă amorfă, contrară progresului social („sac de cartofi"), totuși Lenin, ca un perfect tactician, a căutat dela început să cîștige țărănimea încurajîndu-i „setea de pămînt" care o frămînta.

Prin decretul dat a doua zi după lovitura de Stat din 17

[1] *Victor Boret.* Op. cit., p. 161.

Noembrie, a lăsat să se creadă că regimul bolșevic desființează numai marea și mijlocia proprietate, dar respectă și păstrează mica proprietate țărănească pre sî post revoluționară.

Țărănimea a crezut într'adevăr că numai dreptul de proprietate al „boerilor", al Coroanei și al bisericei era desființat, nu și al său, și s'a grăbit să intre cu plugul în marile întinderi ce le erau aproape. Guvernul sovietic a lăsat să se producă acest iureș asupra pămîntului, luînd numai măsuri pentru păstrarea ecaretelor și inventarelor de exploatare, — Acceptarea împărțirei pămînturilor a fost însă numai o concesiune temporară. Comunismul n'a admis niciodată existența unei țărănimi proprietare, a unei clase țărănești consolidate. *„Scopul dictaturei bolșevice — a scris Lenin — este de a pune capăt împărțirei societății in clase"*.

Necesitățile de aprovizionare a orașelor, ca și nevoia de a exporta produsele agricole pentru a obține devizele, necesare cumpărării instalațiilor industriale creșteau zilnic. Dar strîngerea cerealelor se făcea din ce în ce mai greu și adesea armata roșie a trebuit să intervină cu armele pentru a smulge satelor stocurile de aprovizionare. Intre dictatura proletariatului industrial și țărănime se declară astfel un război permanent, deși ascuns. Țărănimea cedă numai forței armate; dar cu încetul, începu să-și formeze o rezistență. Partidul comunist nu putea admite — nici din motive de doctrină, nici din tactică politică — întărirea spiritului de proprietate individuală și întărirea unei clase țărănești permanente. De aceea, în mod stăruitor se făceau toate sforțările pentru a convinge țărănimea ca să se organizeze ferme colective. Dar, nimeni nu a avut curajul de a forța cu energie această colectivizare pentru că în primele timpuri, în necunoașterea exactă a inerției țărănimei și a imposibilității ei de a fi solidară, forța ei de rezistență fusese supraevaluată. [1]

Indată însă ce „retragerea strategică" a lui Lenin încetă și politica de concesiuni (Nep) fu părăsită, o acțiune puternică pentru colectivizare a început.

O nouă repartiție a pămînturilor — în raport cu numărul membrilor familiei — a fost făcută, deoarece unii țărani acaparaseră întinderi prea mari, tocmai pentru a se arăta că nu există un drept de proprietate consolidat. Totuși, și această măsură era numai provizorie. Antagonismul între sistemul individualist al gospodăriei țărănești și explotarea socialistă a industriei și a celorlalte sectoare economice, contradicția cu doctrina dictaturii comuniste deveneau tot mai acute. Partidul comunist — sub impulsiunea lui Trotzki — denunța mereu primejdia întărirei unei clase țărănești conservatoare și deci crearea unei ideologii mic-burgheze în lumea imensă a satelor rusești, care putea fi fatală adîncirii și întinderii comunismului.

[1] *Calvin B. Hoover*. Op. cit. p. 69.

O acțiune directă asupra unei masse ca acea formată de țărănimea rusă era prea grea. Pentru a înfrînge o rezistență posibilă s'a întrebuințat tactica abilă a diferențierii țăranilor. Cei cu o întindere de pămînt mai mare și cu o gospodărie mai îmbelșugată, cari aveau nevoie din cînd în cînd de întrebuințarea unor munci plătite, au fost trecuți în categoria *Kulacilor* și declarații dușmani ai statului sovietic. Ceilalți țărani, cu o putere economică mai redusă, au fost categorisiți în *seredniaci* și *biedniaci* și au fost ridicați ca inamici naturali ai kulacilor, avînd tot sprijinul sovietelor comuniste locale, în luptă pentru exterminarea kulacilor. Atributul titulaturilor de Kulac, care se dădea în urma oricărei reclamații, atrăgea: deposedarea de toată averea considerată ca în surplus, împărțirea ei la biedniaci, pierderea drepturilor electorale și impunerea la un impozit de 40% asupra producțiunei. Cu alte cuvinte, aruncarea în mizerie, urmată apoi de deportarea în regiunile nordice. Astfel se provoacă izolarea și indepărtarea tuturor elementelor țărănești mai conștiente și mai producătoare. Cu această tactică abilă, țărănimea a fost impiedicată de a face front comun împotriva colectivizărei, mai ales că, regimul bolșevic odată cu sfărîmarea solidarității țărănești, a pus în mișcare toate mijloacele de presiune și de încurajare pentru concentrarea exploatărilor individuale în Kolkhozuri — ferme colective. Partidul comunist, hotărît să lichideze rezistența țărănească, a trimis la sate pe cei mai buni propagandiști ai săi — organizați în așa denumitele „brigăzi de asalt". O armată de 23.000 de tineri lucrători de elită și intelectuali au fost împrăștiată în satele rusești unde, cu ajutorul sovietelor locale și cu sprijinul general al regiunei, „a convins" pe țărani ca să renunțe la exploatarea individuală și să adopte colectivizarea. Pămînturile, instrumentele de lucru, vitele de muncă, stocurile de sămînță, hrană și furaje erau aduse de fiecare țăran ca aport în colectivitatea denumită Kolkhoz. El își păstra în proprietate numai casa de locuit, grădina, o vacă și păsările din curte. In kolkhoz munca se face după un program fixat de comitetul restrîns de conducere. Fiecare țăran primește ca acont salariul muncei depuse. Produsele sunt vîndute în comun. La finele anului se fac socotelile și se imparte produsul în raport cu munca depusă de fiecare, după ce s'a dat partea Statului (circa 40%), și s'a alimentat fondul de rezervă.

La început, avîntul dat de partid colectivizării a fost așa de rapid, încît în loc de o colectivizare moderată, adică aceea în Kolkhozuri sub forma descrisă mai sus, denumită *„artel"*, s'a impus colectivizarea în *„comune"*, cari însemnau o comunizare totală a vieții dela sate.

Era prea mult, şi o revoltă surdă începu să cuprindă cîmpiile ruseşti. Stalin, ca şi predecesorul său Lenin, simţi pericolul şi intr'un ordin intitulat: *„Succesul ne-a zăpăcit capul"*, a pus frîu comunizării totale, mulţumindu-se deocamdată cu colectivizarea sub forma artelurilor, descrisă mai sus, care lăsa oarecare impresie de libertate de viaţă ţăranilor, şi care mai respecta unele elemente din vechea întocmire din trecut: proprietatea asupra casei şi grădinei de lîngă casă.

In 5 ani, 1929—1933, un număr de 15 milioane de gospodării ţărăneşti au format 225.000 de Kolkhozuri, procentul de colectivizare ridicîndu-se astfel către finele acestei perioade la 65%. Din 101 milioane hectare cultivate cu cereale în 1933, numai 15 milioane hectare au fost lucrate de exploatări individuale. Restul de 84,5% au fost cultivate de Kolkhozuri (73,9%) şi de Sovkhozuri[1] (10,6%).

Această reuşită formulă l'a făcut pe Stalin să declare la al XXII-lea congres comunist:

„Trebuie să recunoaştem că muncitoarea clasă ţărănească s'a aşezat definitiv şi irevocabil sub steagul roşu al socialismului".

Faptele spun — adaugă el — că ţărănimea sovietică a părăsit capitalismul şi că aliată cu muncitorimea industrială merge inainte: către Socialism.

Dacă în industrie nu am putut să ne oprim de a constata rezultate cu adevărat impresionante, examinarea însă a rezultatelor agricole — a producţiunei agricole în regimul sovietic — ne opreşte să ne alăturăm entusiasmului manifestat de Stalin, în această privinţă.

Intr'adevăr — chiar în „raportul" din care am citat cuvintele de mai sus — găsim cifre cari ne arată limpede că producţiunea agricolă nu s'a resimţit prea bine de schimbarea formei de exploatare şi de întrebuinţarea celor 204.000 tractoare, 25.000 „combine", 58.000 batoze noui şi 5000 de automobile, care au fost puse la dispoziţia agriculturei de Comisariatul poporului.

Astfel, pe cînd în 1913 suprafaţa de 95 milioane hectare a produs 801 milioane quintale cereale, în 1933 o suprafaţă de 102 milioane hectare a produs 898 milioane quintale cereale, ceeace înseamnă că deşi mijloacele de cultură au fost schimbate cu sacrificii enorme, rendementul la hectar este acelaş la cereale. (La culturile speciale: sfeclă de zahăr, oleaginoase, etc., acest rendement e mult inferior acelui din 1913).

[1] Forma de exploatare a pămînturilor de către Stat, asemănătoare cu organizaţia întreprinderilor industriale.

Dacă examinăm însă situaţiunea zootechniei sovietice, constatările sunt mult mai grave.

Numărul vitelor a scăzut în proporţii catastrofale. Iată tabloul dat chiar de Stalin[1]:

BOGAŢIA ANIMALĂ IN U. R. S. S.

Milioane de capete

	1913	1933
Cai	35.1	16,6
Bovine	58,9	38,6
Oi	115.2	50,6
Porci	20,3	12.2

Rezultă din acest tablou (asupra căruia d-l Stalin trece repede) că bogăţia în animale a ţărănimei ruseşti a scăzut enorm şi că prin urmare, şi mai ales faţă de creşterea populaţiei dela 138 milioane în 1914 la 168 milioane în 1933,— ţărănimea se găseşte intr'o stare de sărăcie mult mai mare decît aceea dela începutul revoluţiei. Poate deci standardul ei de viaţă de azi să fie superior celui din trecut? Stalin de altfel recunoaşte situaţia cînd spune:

„N'am reuşit să indestulăm nevoile materiale ale muncitorilor şi ţăranilor. E puţin probabil că vom reuşi în anii care vin. Totuşi, condiţiile se ameliorează din an în an".

Lipsită de cereale şi lipsită de posibilitatea unui schimb normal cu produse industriale, ţărănimea rusească şi-a mîncat capitalul ei de vite. Desigur că o asemenea situaţiune trebue să fi provocat mari nemulţumiri.

Stalin recunoaşte cu sinceritate impasul agriculturei şi creşterei vitelor, făcînd el singur critica necesară în raportul său.

Intr'o lucrare foarte amănunţită şi documentată „Die Krise des sozialistischen Landwirschaft in der Sowjetunion", Dr. Otto Schiller, după ce rectifică statisticele sovietice adesea în neconcordanţă, arată că rendementul cerealelor la hectare, care în 1913 era de 8,5 quintale, scăzuse în 1932 la 7,1 quintale.

Culturile de plante industriale sunt şi în mai mare regres.

Stalin atribuie lipsa de progres în producţia agricolă colectivizată următoarelor cauze:

1) Intrebuinţarea, intreţinerea şi reparaţia defectuoasă a inventarului de maşini.

[1] Op. cit., p. 49.

2) Nerespectarea asolamentelor;
3) Neintrebuințarea ingrășămintelor puse la dispoziție;
4) Greșita organizare a sovkhozurilor prea intinse;
5) Lipsa de atenție pentru creșterea vitelor;
6) Spiritul biurocratic al conducerii.

Dar constatarea acestor grave lipsuri nu-l oprește din drumul colectivizării. Cu energia și violența sa caracteristică, el angajează mai departe partidul într'o luptă decisivă.

Rezultatul nu poate fi încă cunoscut. Prea mare este diferența intre industrie și agriculture, între țărănime și muncitorimea orășenească, pentru a admite ca metoda comunistă să poată da aceleași rezultate.

Dar, în definitiv, această acțiune de colectivizare a țărănimei s'a făcut fără ca ea să fi fost intrebată dacă tinde la idealul de viață comunistă, sau preferă viața gospodărească liberă.

Toate reformele aplicate asupra țărănimei au fost opera dictaturei proletariatului industrial. Atît practica cît și doctrina comunistă, refuză orice drept de liberă diriguire a țărănimei. Dictatura exercitată de regimul sovietic a fost mai dură poate decît aceea țaristă. Iar doctrina se exprimă astfel în programul congresului „Internaționalei comuniste" dela 1 Septembrie 1928:

„Proletariatul nu poate admite nici o împărțire a pute-„rei cu clasa țărănească. Dictatura proletariatului exprimă „faptul că singuri lucrătorii industriali sunt în măsură de a „conduce întreaga muncitorime".

Desigur că, dacă dictatura proletariatului ar fi adus măcar o îmbunătățire a vieții materiale a muncitorilor dela sate, ea ar putea găsi — într'aceasta — o justificare. Dar o dictatură — care nu a adus asemenea rezultate — nu poate nici pretinde, nici spera, la adeziunea unei țărănimi conștiente și care — mai mult încă — e de cinci ori superioară numericește proletariatului.

Din această cauză, soarta regimului comunist rus, sau în orice caz forma lui definitivă, nu este încă fixată. Reușită strălucită în industrie și comerț, înfringere în agricultură. Faceți proporțiile între însemnătatea economică și socială a acestor două ramuri și vom putea stabili un bilanț provizoriu.

Un bilanț definitiv nu putem încheia astăzi.

In orice caz, atențiunea noastră trebuie să fie îndreptată mai mult către republica sovietelor rusești — țară cu o structură asemănătoare Rominiei — decît în altă parte.

Trebuie să recunoaștem cu sinceritate succesele regimului, trebuie să constatăm erorile lui și — mai cu seamă — trebuie să învățăm multe.

Dr. ERNEST ENE

TOLSTOI ȘI REVOLUȚIA RUSĂ

P E T R E P A N D R E A

I.

Un scriitor epic sau dramatic reflectează totdeauna în opera sa sbuciumul timpului. Din Eneida lui P. Vergilius Marro studiem pe Augustus, din Shakespeare epoca elisabetană. Dante a surprins în Divina Comedie catolicitatea și luptele dintre guelfi și ghibelini, cum surprind chihlimbarele, la cristalizare, insecte sau frunze de ferigă, pe care le păstrează în puritatea desenului lor, de-alungul veacurilor.

Pretenția paladinilor *„artei pentru artă"* de a se elibera de contingențele timpului și locului a fost — istoricește văzută — protestul artiștilor împotriva unei societăți unde acupau un loc prea umil și în care creiația era o marfă oarecare măsurată cu etalonul obișnuit — banul.

Studiul operii lui Tolstoi în perspectiva evenimentelor politico-sociale sintetizate în Revoluția dela 1905 și Marea Revoluție din 1917 cîștigă în adîncime. Multe din originalitățile și ciudățeniile de concepție nu pot fi luminate și explicate decît prin metoda criticei sociologice. Mersul creiației și drama acestei personalități rămîn închise cu șapte sigilii, dacă nu facem apel la mentalitatea clasei din care a purces și la situația inextricabilă a acestei clase — latifundia, și anume înalta noblețe a acestei categorii sociale! — dela sfîrșitul veacului XIX.

La vîrsta de 28 ani, contele Tolstoi face un plan de slobozire din șerbie a țăranilor depe moșiile sale. Era în vara anului 1856. A convocat, deci, adunarea țărănească, aducîndu-i la cunoștiință creștineasca, tinereasca și sentimentala sa hotărîre.

Contele Tolstoi nu mai vrea să fie „domn", ci „frate" al țăranilor.

Părăsirea averilor și intrarea în ranguri... inferioare a persecutat mereu în viață pe Leo Tolstoi. O poftă stranie de umilire, care-l singulariza față de generalizata „poftă de putere" a omului și de „acumularea primitivă" a epocei. Un anarho-comunism de cea mai autentică speță, caracteristic pentru cel care trăiește valorile nefalsificate prin dogme sinodale, ale Noului Testament...

Tragedia lui Tolstoi a fost tragedia rangurilor sociale și a averilor, pe care conștiința sa primitiv-creștină nu le a-

proba. Paginile scrise asupra răului provocat de Ban sunt dintre cele mai suculente în opera sa de ideologie.

Destinul îl sorocise cu titluri de nobleţe şi cu posibilitatea ciştigării uşoare a banului. Tolstoi s'a împotrivit din răsputeri la acceptarea fără beneficiu de inventar a acestor blesteme pe care i le impunea societatea. La 28 ani încercă să scape de servii moşiilor sale, eliberindu-i. La maturitate duce o viaţă sobră de familie şi de muncă gigantică. La bătrîneţe îşi simplifică stilul existenţei, locuieşte într'o cameră monahală a conacului, se îmbracă ţărăneşte şi se duce la munca grea a ogoarelor. O gravură ni-l arată cosind fin, în ciubote grele, unse cu dohot. Refuză chiar, mai tîrziu, onorarii de autor, care s'ar fi putut cifra la sume fabuloase.

Conştiinţa contelui Tolstoi a fost pusă la grea încercare.

Societatea rusă antebelică nu i-a îngăduit să-şi realizeze o dorinţă atît de simplă (în aparenţă): aceia de a fi un ţăran onest cu gîndurile liber exprimate ale acestei clase. Sinodul l-a excomunicat. Famila i-a oprit conturile *personale* (moştenite sau ciştigate la maturitate cu condeiul), obligindu-l să ducă mai departe viaţa de senior sau ca să îngăduie huzurul odraslelor.

Dacă ar fi fost un beţiv sau un afemeiat, un chefliu şi un hăndrălău, un jucător de cărţi sau un pasionat onest al politicei, contele Tolstoi ar fi ajuns repede şi fără scandal la ţelul său: pierderea averilor. Dar el era un om aproape fără necesităţi. Nu bea, nu mînca, nu rîvnea la femei costisitoare şi depravate. Mînca, atît cît poate digera un stomac sănătos şi simplu. Avea soţia lui, cu care procreiase o cohortă de copii.

Societatea îl dăruise la naştere cu un titlu nobilar şi cu moşii. Pana lui genială îi procurase venituri peste trebuinţe.

A vrut să scape de moşii şi de bani.

N'a putut, fiindcă o societate întemeiată pe proprietate privată, ranguri şi bani, nu îngăduia aşa ceva, fără conflicte.

Tolstoi a vrut să calce *legile elementare* ale societăţii în care trăia. A făcut scandal şi a îndurat chinuri mai grele decît cele dela talpa iadului.

De ce a încercat Tolstoi să calce regulile jocului?

Tolstoi sosea sufleteşte din altă lume. In el trăiau valorile „Rusiei asiatice şi patriarhale" (Lenin), iar lumea „nouă" rusească, dela sfîrşitul veacului XIX,era lumea economiei băneşti, a economiei de schimb, care se instala la conducere cu cruzime, dizolvînd raporturile vechi idilice şi morala tradiţionalist-religioasă, aducînd alte criterii şi altă atmosferă. In locul omului comunitar se instala omul atomizat, monada fără ferestre, fără sentimente fraterne, şi cu socoteli contabiliceşti.

La vîrsta de 28 ani, cînd a încercat prima „experienţă" memorabilă de derogare dela regulile jocului social, Leo Tolstoi era un tînăr nobil sentimental, cu o simţită educaţie religioasă pînă la 14 ani, cu o serie de aventuri şi petreceri ofiţereşti între 20—25 ani la activul său (alcool, femei, muzică, flori), cu un creier de geniu şi cu o „durere universală" (Weltschmerz) în suflet.

Era un individ ales, plin de aleanuri şi cu elanuri tăiate brusc de realităţile implacabile, iar nu o brută carieristă, cum sînt tinerii banali între 25—30 ani.

In vara anului 1856, cu 5 ani înainte de slobozirea oficială din şerbie, convoacă, aşa dar, adunarea ţăranilor depe latifundiile sale, aducîndu-le la cunoştiinţă bucuria libertăţii dăruite pentru a-şi elibera sufletul său strivit de o piatră grea de moară: piatra asupririi semenilor întru Christos!

Ţăranii *au refuzat* net slobozirea din şerbie!

De ce?

Intr'un memoriu pregătit (şi netrimis) pentru şeful cancelariei Ţarului, tînărul ofiţer spune:

„spre uimirea mea, ţăranii n'au primit. Ca şi cum m'ar considera ţicnit, m'au întrebat, dacă nu vreau să le dau şi moşia, odată cu libertatea".[1]

Ţăranii primeau, fireşte, uşurări reale în situaţia lor socială prin propunerile concrete ale sentimentalului conte. Dar nu erau de ajuns. Ei ar fi vrut *şi pămînt*. La 28 ani, Leo Tolstoi nu s'a gîndit la aşa ceva. Mai tîrziu, la bătrîneţe, cînd drama lepădării de sine s'a accentuat, a vrut să le dea gratis şi moşiile. Dar nu l-a mai lăsat familia.

In memoriul dela 1856 scrie:

„în cuvintele şi propunerile mele, ţăranii vedeau o singură tendinţă, ascunzîndu-se cu vorbele că ei sînt şi aşa fericiţi — aceia de a-i înşela şi de a-i fura! Sînt animaţi de credinţa nestrămutată, că la aniversarea încoronării împărăteşti, toţi iobagii vor fi sloboziţi şi nădăjduiesc vag, că li se va da pămînt, poate toate pămînturile moşierilor".

Aşa ceva, nu admite contele Tolstoi, la 28 ani.

Prof. W. M. Fritsche notează just că în „idila socială" a tînărului conte se descopereau „toate simptomele luptei de clasă pentru pămînt".[2]

In Rusia, ca şi în Romînia, diferendul dintre ţărani şi moşieri devenea tot mai acut la această epocă.

1) N. Lenin — G. Plechanow, *L. N. Tolstoi im Spiegel des Marxismus*, p. 9 şi urm.

2) Conferinţă ţinută la secţia pentru Literatură şi Artă a Academiei comuniste reprodusă în «*L. N. Tolstoi im Spiegel des Marxismus*» p. 9.

Tolstoi se miră zadarnic:

„niciodată n'am putut înţelege, de ce ar fi imposibil să se declare boierii ca proprietari ai pămîntului şi să se elibereze ţăranii fără împroprietărire".

Tolstoi n'a fost niciodată prea tare în chestii economice, „de lînă şi mătase", cum le numeşte pitoresc secretarul florentin Nicolò Machiavelli, şi nici în chestii de istorie socială. Propunerile sale economice sînt de multe ori de o naivitate exasperantă.

Dece nu se declarau, prin zapis oficial, boierii, singurii proprietari ai moşiilor?

Boierii n'au avut niciodată, nici în Rusia, nici în Romînia, un drept absolut de proprietate.

Asupra fiecărui ogor erau aşezate trei soiuri de drepturi: 1) *dominium eminens* al Domnitorului şi al suveranităţii statale, în genere, 2) dreptul boierului şi 3) dreptul ţăranului.

Boierul şi ţăranul stăpîneau moşia în codevălmăşie. Ţăranul avea un drept de posesiune ereditară, supus la două condiţiuni: a) dijma din producte şi b) claca (3—5 zile anual). El putea lua pămînt din moşie spre cultivare cît îi sta în putinţă (şi după numărul de vite), dînd în schimb dijma (2/10). Intre boier şi ţăran erau drepturi egale şi organice la moşie.

Capitalismul sfărîma organicitatea, introducînd contractualismul atomizant.

Care era motivul acestor transformări?

Odată cu intrarea Rusiei şi a Sud-Estului european în orbita Apusului industrializat, s'a început intensificarea exportului de cereale în Anglia, Franţa, Belgia, Germania, etc.

Intrebarea era: cine trebuie să profite de aurul intrat în ţară prin export? Boierul sau ţăranul? Inainte domnea o economie autarhică naturală. Se cultiva numai pentru necesităţi interne. Acum se cultiva şi pentru export. Boierul tinde să înmulţească zilele de muncă la clacă, apoi să limiteze drepturile în moşie ale ţăranului, pentru a încasa diferenţele sub forma aurului obţinut la export.

Anatema din criza religioasă a lui Tolstoi asupra aurului şi banului era îndreptăţită.

A elibera pe ţăran, fără pămînt, însemna a-l condamna la proletarizare, deposedîndu-l din drepturile sale istorice la moşie.

Dacă Tolstoi ar fi slobozit din şerbie pe ţărani, împărţindu-le şi moşia, ar fi dat un exemplu progresist. Ar fi fost semnificaţia unui caz de socialism utopic „à la Fourier" sau cazul bogatului industriaş englez Owen.

Dar Tolstoi n'a reprezentat un caz original de *socialism utopic*, ci unul de *socialism feudal*. Toată structra personalităţii şi concluziile învăţăturii tolstoiene sînt indelebil legate de feudalitate.

Asupra diferenţelor dintre socialismul utopic şi socialismul feudal au atras atenţia, încă dela 1848, Karl Marx şi Friedrich Engels în *„Manifestul comunist"*, acest hrisov de naştere al socialismului modern ştiinţific.

II.

In tinereţe, Tolstoi a mai cugetat şi asupra destinelor proletariatului. A lăsat cîteva interesante reflexii. Intre altele, şi-a dat sama, că eliberarea ţăranilor din şerbie, însemna transformarea lor în clasă proletariană (o clasă care nu are decît braţele de muncă şi nu posedă nimic din instrumentele producţiei):

„proletariatul nu şi-a spus încă ultimul său cuvînt şi nu putem pronunţa o sentinţă definitivă ca asupra unei apariţii istorice depline".

Sau:

„Dumnezeu ştie, dacă proletariatul nu va fi tocmai fundamentul pentru o renaştere a lumii în pace şi libertate".

Leo Nicolaievici Tolstoi s'a născut la 9 Septembrie 1828.

Dacă socotim epoca de formaţie a personalităţii între 15 şi 30 ani, istoria Rusiei între 1843 şi 1858 nu putea furniza tînărului conte Tolstoi perspectivele şi elementele necesare unei judecăţi apropiate de realitate în privinţa desvoltării prezente şi mai ales viitoare a clasei muncitoreşti, care era totuş menită a fi purtătoarea destinelor istorice.

In Leo Tolstoi glăsuiau numai două clase: latifundia (prin naştere, educaţie, rentă) şi ţărănimea (prin irezistibilă simpatie).

Sociologic, Rusia se afla între 1843—1858 în faza „acumulării primitive" a capitalului. Valul de aur şi de capitaluri străine din „ciorapul" rentierului francez, englez şi german s'a abătut mai tîrziu — stol de lăcuste — asupra Economiei ruseşti pentru a desvolta şi perfecta o evoluţie istorică normală.

Economia naturală tradiţională se prăbuşia în mijlocul unor vaiete şi duioase suspine obişnuite acestor prăbuşiri pe tot globul. Tolstoi prindea suspinele pe harfa sa.

Economia de schimb burgheză înainta fără cruţare, luîndu-i locul, în mijlocul protestelor. Tolstoi desnădăjduia şi căuta mîngîiere într'o religiozitate dela începutul de leat al creştinismului.

Portretul sociologic al lui Tolstoi: un senior agitat de problemele sufleteşti şi intelectuale ale clasei, găsindu-şi sublimarea şi *echilibrul* într'o muncă titanică literară, unde ex-

primă într'o serie de romane unice în istoria literaturii universale, viaţa şi criza clasei. După ce termină exprimarea dramei de clasă în „*Războiu şi Pace*", „*Ana Karenina*" şi „*Invierea*", echilibrul se rupe, caută o fugă în literatura lumii ţărăneşti („*Puterea Intunericului*") şi în religie, unde nu găseşte mîngîierea.

Viaţa şi învăţătura lui Tolstoi sunt fără concluzii peremptorii ca tot ce venea din sînul latifundiei: o păstaie fără fructe, un izvor secat...

Clasa murea. Indivizii cu vitalitate puternică ai clasei părăseau atmosfera specifică pentru a se înrădăcina în alte domenii mai pline de sevă şi bătute de un soare mai generos.

K. Marx a remarcat fenomenul ciudat: în amurgurile de clasă, exemplarele cele mai bine dotate părăsesc rîndurile ei şi se înregimentează în clasa aflată în ascensiune.

Aşa s'a întîmplat cu Revoluţia franceză.

In noaptea de 4 August 1789, un nobil a fost cel care a anunţat lumii abolirea privilegiilor feudale şi naşterea societăţii burgheze: Contele de Noailles. Saloanele Parisului au îmbrăţişat şi răspîndit critica lui Rousseau, Voltaire şi a enciclopediştilor.

Critica şi groapa societăţii burgheze a fost pregătită de trei burghezi autentici: K. Marx (fiu de avocat, el însuşi doctor în filosofie), Fr. Engels (fiu de fabricant) şi Lenin (fiu de institutor, el însuşi avocat).

Elementele valoroase ale latifundiei feudale au părăsit la momentul oportun clasa muribundă, pentru a se salva interior şi a găsi nutriţie intelectuală. O clasă în agonie este ca un cadavru. (Clasa burgheză agonică de azi a pestiferat atmosfera cu fascism, spenglerianism, amoralitate şi tragism nihilist).

Contele Leo Tolstoi a luat drumul în ţărănime, devenind ţăran ca mentalitate, preocupări şi simplicitate de viaţă, pentru a se salva dela descompunerea clasei proprii, de pustietatea morală a mecanicismului burghez, unde nu putea intra, de uscăciunea raţionalismului paşoptist european, cu care nu avea afinităţi elective şi de dezaxarea născută fatal într'un regim tranzitoriu dela stilul economiei naturale la stilul economiei de schimb.

Poporanismul rus, în forma sa socială, a reprezentat dezaxarea fiilor de boieri în noua lume burgheză, fuga de realitate, lepădarea clasei şi plecarea în popor (sub pretextul ajutorării şi apostolatului) pentru a se asimila într'o clasă viguroasă, la viaţă adevărată.

Latifundia vechiului Regat a fost absentă în acest proces intelectual. Vremea (şi partidul liberal antebelic) i-a expropriat în câteva decenii aproape toate privilegiile, dacă membrii săi nu-şi mîncaseră singuri mai înainte moşiile ca

pe nişte masline. Latifundiarii moldo-valahi au simţit, probabil, adînc, tragedia dispariţiei de clasă.

Cultura romînească n'a profitat, însă, cu nimic din acest conflict. Lipsesc pînă şi documentele elementare ale memorialelor.

Latifundiarul moldo-valah se integrase în cultura franceză. Fuga lui n'a fost fuga în proletariatul incipient ca la prinţul Kropotkin, nici în ţărănime ca la poporaniştii ruşi şi la contele Tolstoi. El a fugit în... braţele dansatoarelor pariziene. Celulă slabă, cum spunea Maiorescu? Lipsă de aderenţă istorică cu solul?

O singură excepţie cunoaşte cultura noastră: pe istoricul Radu Rosetti, autorul celor mai documentate pledoarii pentru reforma agrară. In „*Pămîntul, Sătenii şi Stăpînii*" şi „*In de ce s'au răsculat ţăranii*", Radu Rosetti a demascat uzurpările de proprietate ale boierilor, modul cum au furat pămînturile sătenilor şi drepturile istorice imprescriptibile ale iobagilor. In aceste formidabile şi *unice* lucrări de istorie agrară, Radu Rosetti a gîndit ca un fiu al ţărănimei impilate, iar nu ca fiu al latifundiei, cum era cazul.

Dar cu o rîndunică nu se face primăvară...

III

Revoluţia dela 1905 a fost un moment crucial în istoria socială a Rusiei. Infrîngerea Imperiului în războiul cu Japonezii a demonstrat putreziciunea în care se aflau instituţiile de Stat, minima lor rezistenţă, „potemkinismul" general.

Cu o expresie consacrată, Revoluţia din 1905 a fost „*o repetiţie generală a Revoluţiei din 1917*". La ea a participat — ca şi în Februarie 1917 — burghezia progresistă, intelectualii occidentalizaţi, alături de ţărănimea care cerea pămînt şi de proletariatul conştient de misiunea sa. Tot atunci s'au declarat primele simptome ale separaţiei dintre aliaţii revoluţionari: elementele burgheze şi moşiereşti inaintate de o parte; ţărănimea, alături şi sub conducerea muncitorimei, de altă parte. Anul 1905 nu numai că a prevestit pe 1917, ci l-a repetat în embrion cu cele două faze din Februar şi Octombrie. Constituirea de „sfaturi" a avut loc şi la „repetiţia generală".

Anul 1905 a fost o răscruce şi pentru literatura rusă.

Tolstoi a făcut în această epocă o critică sângeroasă Statului, familiei (comentarul la „Sonata Kreuzer"), proprietăţii private şi banului, adică celor patru instituţii fundamentale pe care se sprijină societatea burgheză. Critica sa a ajutat enorm la difuzarea ideilor revoluţionare prin crearea unei atmosfere ostile *status quo-ului*, deşi se făcea din punctul de vedere al organicităţii feudale.

Tolstoi n'a simpatizat niciodată cu liberalismul[1]. Incă din 1862 spunea într'un articol asupra Universităților care scot „numai liberali bolnavi și progresiști nervoși, fără de nici un folos poporului, oameni desrădăcinați fără rost din mediul lor natural și care nu-și mai pot găsi niciun țel în viață".

Revoluția dela 1905 demonstra întărirea burgheziei liberaliste, amurgul autocratismului țarist și definitiva sucombare a latifundiei prin împroprietărirea iminentă și absolut necesară pe moșii a țăranilor, pentru a-i feri de periculoasa alianță cu proletariatul, care apăruse viguros și aproape triumfător pe arena politică.

Care a fost atitudinea lui Tolstoi?

Apelul emoționant adresat *„Țarului, domnilor miniștri* și domnilor *revoluționari"*, era scris pe leitmotivul *nonviolenței*, a neopunerii la rău, punct programatic reluat de Gandhi (pe-atunci student la Londra) în lupta Indiei împotriva asupririi engleze.

Revoluția din 1905 a continuat în jacquerii țărănești pînă în 1908. Un reflex al acestor evenimente — sămînță căzută pe un teren înrudit — au fost și răscoalele țăranilor romîni din 1907.

La 9 Maiu 1908 a avut loc la Cherson spînzurarea a 20 de țărani.

Cu această ocazie, Tolstoi a scris un protest intitulat *„Nu pot tăcea!"* S'au trimis còpii la toate ziarele rusești și la toți traducătorii operei tolstoiene din străinătate spre răspîndire. Intr'o zi convenită, textul a apărut în aproape toate ziarele din lume. In Germania, de pildă, protestul a apărut în 200 de publicații. Efectul a fost fulgerător[2].

Substanța filosofiei sociale a lui Tolstoi era reacționară, dar critica sa corosivă a avut efecte revoluționare.

G. V. Plechanow notează: „ca toți creștinii consecvenți, Tolstoi este un prost cetățean al Statului; el predică să nu se opuie nimeni la rău cu violență, dar unele din operele sale deșteaptă în cititor dorința sacră de a opune violența revoluționară, violenței reacționare: el sfătuește să te mulțumești cu *arma criticei,* dar paginile cele mai execelente legitimează cea mai aspră *critică a armelor*[3].

Dintre literații cu preocupări religioase, Tolstoi a fost

1) Intr'un portret al lui Tolstoi din 1910, Lenin spune: «fiecare propoziție din critica lui Tolstoi însemnează o palmă pentru liberalismul burghez». Lenin satirizează laudele liberaloizilor la adresa marelui scriitor.

2) Detalii în «*L. N. Tolstoi im Spiegel des Marxismus*», pg. 118.

3) op. cit. esseul *Karl Marx și Lew Tolstoi*, pag. 108.

singurul care a protestat împotriva schingiuirilor țăranilor și muncitorilor.

Grupul „Merejkowski-Zinaida Hippius" se îndepărta tot mai mult de realitățile terestre înfundându-se în cele mai ascunse bolgii ale misticismului religios.

Indirect sau pe față serveau ordinea stabilită, putredă și nedreaptă.

Ortodoxia și Țarul autocrat au fost luate de către acest grup teologal drept axe centrale ale „spiritualității" unei culturi. Ortodoxia trebuia să corespundă nu numai trebuințelor sufletești specifice ci să canalizeze rezervele de sentimentalitate și de sublimă dorință a jertfei din energia tineretului.

Teoria monarhului-Stăpîn continua o tradiție de asuprire socială și oferea al doilea pilon — ierarhia — unei orînduieli politico-economice fundată pe ordine oarbă și pe exploatarea turmelor anonime (țărănimea și proletariatul), în folosul unei clase trîndave, restrînse numeric, formată din curteni, moșieri conservatori și o plutocrație incipientă bancar-industrială care se îmbogățea prin rapt în budgetul Statului.

Firește, că o bună parte din intelectuali a refuzat drumul îngenunchierii la Stăpîn.

Categoria lui Maxim Gorki a luat calea Revoluției.

Altă categorie a intelectualilor europenizanți, continua tradiția recentă inaugurată de Ivan Turgheneff, pe linia lui Petru cel Mare, în frunte cu istoricul și omul politic Miljukow, strînși în partidul „Kadeților" (partidul constituțional-democratic). Tindeau la o Republică după tipul vestic. Cereau Parlament, libertatea presei, întemeierea unui Stat-de-Drept. In ideologie, zeul suprem era raționalismul în forma elaboratului francez dela 1789 și 1848, plus constituționalismul englez.

In opera lui Tolstoi circulă multe tipuri de slavi anglofili nu numai în cultură, ci și în maniere, tăierea hainelor, arta culinară și arta frizerului.

Pînă și Ana Karenina citește de predilecție romane englezești.

Nu știu dacă lecturile engleze corespundeau într'adevăr structurei personalității exemplarei eroine tolstoiene. Am impresia, că nu. Lectura corespundea situației sociale prin mariaj a Anei soția inaltului biurocrat Karenin. Ea rămăsese în fond, ca și Tolstoi, care a descris-o cu atâta afinitate, la cîntecele populare, la doine, în feudalitate, în aventură și în perplexitate cu societatea nouă. Este o figură din timpul cruciadelor sau a haiducilor.

Drama Anei Karenina este *pendant*-ul femenin la însăși drama lui Tolstoi.

Ana este sora lui Stiva Oblonski, incintătoarea secătură masculină. Ambii descind din Ruric, normandul intemeietor al principatului Novgorod la 862 d. Chr.

Stiva Oblonski s'a asimilat la sfârşitul veacului XIX în societatea burgheză, lepădîndu-şi nostalgiile şi pretenţiile clasei, tutuindu-se cu actorii, negustorii şi zarzavagii, acceptînd o funcţie în mecanismul de Stat. Se simte bine în acest mediu ca peştele în apă şi radiază o jovialitate molipsitoare.

Ana a moştenit splendida şi fina vitalitate a familiei, capacitatea de a se bucura cu intensitate de frumuseţile vieţii şi de funcţiile excelente ale lui *Libido*.

Dificultăţi financiare o obligă să se mărite cu înaltul funcţionar Karenin, mult mai în virstă ca ea. Incompatibilitatea temperamentală a accentuat diferenţa de umoare şi a scos la suprafaţă reziduurile mentalităţii de clasă agonică, oprind procesul asimilării, isgonind-o în romantica adulterului şi, apoi, în sinucidere. Wronski era prea „asimilat" pentru a-i mulţumi nostalgiile. Wronski era un gentleman rus, după modelul constituţionaliştilor, preocupat de zemstwe şi de poziţia lui în societate.

Din cele două mlădiţe Oblonski, fratele se asimilează, iar sora sfîrşeşte dramatic sub roatele trenului, după o viaţă de „luxurie".

Salvarea momentană în erotică, ca un derivativ al conflicţelor în psihologia de clasă, o intîlnim frecvent în literatura rusă după anul svîrcolirilor 1905.

Romanul reprezentativ a fost *Sanin* de Artzibaşew. [1]

Artzibaşev nu e un scriitor de rangul întîiu.

Ca şi Bernardin de St. Pierre care a scris idila nemuritoare şi infantilă *Paul et Virginie*, tipică unei epoci însetată de reintoarcerea în sînul Naturii pentrucă nu putea rupe lanţurile unei societăţi artificiale, tot aşa şi Sanin a dat expresie cinismului disperat, apologiei biologicului, voluptăţii lucide şi oroarei de sentimentalism după un conflict social grav, plin de jertfa idealismului, prin fenomenul binecunoscut de psihanalişti al *ambivalenţei sentimentelor*.

Transformarea societăţii ruseşti s'a plasticizat în opera lui Tolstoi în trei categorii bine delimitate psihologic: Bolkonski-Rostow, Wronski şi Stiva Oblonski.

O primă categorie sunt moşieri de modă veche.

„Războiu şi Pace" mişună de aceste personagii. Diso-

1) S'au înfiinţat grupe de «saninişti» în toată Rusia. Un camarad japonez de studii dela Berlin mi-a relatat cîndva faptul că mai sunt şi astăzi «celule Sanin» printre studenţimea din Tokio: arta vieţii, anarhism social în sensul respingerii carierelor bine precizate, petreceri, nudism.

luţia provocată de capitalism nu este atît de înaintată, de aceia echilibrul interior nu suferă prea mult.

In *Ana Karenina*, moşierul Wronski, amantul şi al doilea soţ al Anei, nu mai păstrează ethosul clasei decît în forme exterioare.

Jovialul Stiva, descendent din regele Ruric, s'a asimilat complect.

In descrierea tipurilor de moşieri şi uneori de ţărani (Platon Karataief!), Leo Tolstoi rămîne neîntrecut. Nu tot aşa se întîmplă cu negustorii, pe cari îi caricaturizează permanent, cu muncitorii (aproape absenţi) sau cu revoluţionarii („vorbim două limbi diferite", după propria mărturie a romancierului).

IV

Sofia Andreevna, soţia lui Tolstoi, notează în *Jurnalul intim* (1877) următoarele cuvinte ale lui Leo Nicolaievici:

„mi-este extraordinar de greu să fac o descripţie a vieţii ţărăneşti, care mă interesează, totuş, atât de mult. De îndată ce descriu viaţa cercului meu, mă simt la larg".

Prof. W. M. Frietsche comentează aşa aceste rînduri: „după ce aristocratul renegat n'a reuşit, cu toată silinţa depusă, să se transforme în ţăran, iar în locul unui roman aristocrat să facă un roman ţărănesc; cînd a înţeles, că nu există nici un mijloc cu care să rezolve problema artistică corespunzătoare simplificării sale ideologice; cînd a văzut pe de altă parte că literatura burgheză pe care o respinge în totalitate, dimpreună cu cultura în sine, se înstăpîneşte tot mai victorioasă, atunci, Tolstoi s'a despărţit de Artă, declarînd-o minciună şi păcat".

Şi mai departe:

„să renunţe definitiv la artă nu era în stare şi — acceptînd un compromis — a pus-o în serviciul învăţăturii sale ascetice, creştine, în fond asiatice".

Rezultatul compromisului: drama *„Puterea Intunericului"*. Femeile sunt „încarnări ale iadului, în conformitate cu concepţia budistului Tolstoi, iar idealul Omului reprezentat de bîlbîitul şi netotul Achim".

Iar Lenin remarcă:

„contradicţiile din opera, concepţia, doctrina şi şcoala lui Tolstoi sunt într'adevăr strigătoare. Pe deoparte un artist genial, care a creiat nu numai tablouri neuitate din viaţa rusească, ci opere de primul rang ale literaturii universale. Pe de altă parte un moşier şi un nebun întru Christos. Pe deoparte un minunat, puternic, direct şi sincer protest împotriva minciunii şi neonestităţii sociale, iar pe de altă parte un „tolstoian", adică o cîrpă uzată, isterică şi plîngărea-

ță numită intelectualul rus, care se bate în piept în piața publică și spune: — sunt rău, sunt scirbos, dar mă preocupă perfecționarea morală a Eului, nu mai mănînc carne și mă hrănesc cu cotlete de orez".

„Tolstoi e mare, întrucît exprimă ideile și stările sufletești, care au cuprins massele de milioane ale țărănimei în epoca izbucnirii revoluției burgheze în Rusia. Tolstoi este original, deoarece totalitatea opiniilor sale, în bloc vătămătoare, dă glas specificităților revoluției noastre ca o revoluție burgheză și țărănească. Din acest punct de vedere, contradicțiile din părerile lui Tolstoi sunt o oglindă fidelă a condițiilor contradictorii, în care a trebuit să lucreze istoric țărănimea în Revoluția noastră burgheză". (Articol în „*Proletary*" din 11/24 Septembrie 1908).

Care a fost atitudinea țărănimei? Intr'o privință „tendința de a mătura definitiv cu biserica oficială, cu moșierii și cu guvernele lor, de a distruge formele și reglementarea proprietății, a curăți țara, iar în locul Statului de clasă polițist să întemeieze o comunitate de țărani, mici proprietari, liberi și egali".

Din aceste tendințe de eliberare s'au născut răscoalele. Dar a mai fost și acea țărănime „care plîngea și se ruga la icoane, vorbea blînd și visa, scria petiții și trimetea delegații exact în spiritul lui Leo Nicolaievici Tolstoi!"

Semnificația istorică a tolstoianismului: „ideologie a ordinei sociale asiatice și orientale. De-aci asceza și renunțarea la o apărare împotriva răului cu violența, melodia profundă a pesimismului, credința în spirit".

„Pesimismul, rezistența pasivă, apelul la mituri este o ideologie, care apare inevitabil în epocile de tranziție".

(Lenin, articol în „Steaua", 22 Ianuarie 1911).

La 9 Septembrie 1928 s'au împlinit 100 de ani dela nașterea lui Leo Tolstoi.

Apelul adresat de Tolstoi către Țar și „domnii revoluționari", ca să înceteze cu conflictele și să se moralizeze *interior* pentru a aduce progresul „Mamei Rusii" n'a fost ascultat de nici una din părțile apelate.

Țarul a fost învins și decapitat, un cap din sutele de mii care au căzut în procesul istoric al Revoluției ruse.

„Domnii revoluționari" au luat conducerea și aplică de aproape 17 ani o experiență la care se gîndise în tinerețe Leo Tolstoi: transformarea societății după vederile clasei proletariene, care a preluat moștenirea burgheză.

Opera lui Tolstoi apărea mutilată în timpul țarismului.

Editura de Stat din Moscova a însărcinat pe Vladimir Grigorievici Certcov, nobil declasat, adeptul cel mai iubit al lui Tolstoi, să-și petreacă ultimile zile ale vieții cu supravegherea unei ediții complete a lui Tolstoi în 90 (nouă zeci) de volume, în care să intre și fragmentele interzise de cenzura țaristă, dar tipărite pe vremuri de Certcov în tipografia exilului său elvețian.

Cu ocazia centenarului s'au mai tipărit cîteva uriașe ediții populare din romanele apostolului dela Iasnaja-Poleana, punîndu-le la îndemîna unui public flămînd de cunoaștere, cum n'a mai existat altul în Istorie.

Materialul uman al lectorilor este scos din „Puterea Intunericului", dar trecut, purificat și luminat prin laboratoriul lăsat de trei revoluții: 1905, Februarie 1917 și — mai ales! — Octombrie 1917.

Ce-ar spune bătrînul Tolstoi dacă s'ar reintoarce încă odată în trupul și cu creerul de geniu stins în dimineața zilei de 20 Noembrie 1910 la Astapowo?

PETRE PANDREA

LINIA GENERALA

N. TATU

Orice regim social stă pe un corp de principii, este fundamentat de o concepţie generală care orientează atitudinea şi activitatea oamenilor. Şi răsturnînd problema, orice concepţie filosofică, oricît de streină ar părea la prima vedere de viaţa socială, implică în ultimă analiză anumite consecinţe de natură socială şi politică.

Pentru a lămuri acest adevăr, verificat de altfel de infinite ori în cursul istoriei, iau un exemplu cu totul proaspăt, din imediata noastră apropiere: filosofia lui Lucian Blaga, rezumată aci chiar de noi în două cronici anterioare.

Este sigur că la închegarea acestei filosofii a poetului ardelean n'au contribuit motive sociale ori politice, şi că această filosofie cu numeroase şi adînci rădăcini germanice, este frunctul unei viziuni personale, cu toate aparenţele de libertate şi cu toată aliura spontaneităţii sale.

Ei bine, dacă am căuta să proiectăm pe plan social şi politic această filosofie hiperteologală, am ajunge să justificăm practic şi teoretic cea mai înverşunată reacţiune conservatoare şi cel mai draconic regim dictatorial de dreapta! Nu ştiu dacă este aşa, dar bănuesc că Lucian Blaga trebue să fie un admirator fără rezerve al hitlerismului. Ori cîtă frumuseţe plastică ademenitoare ar respira această filosofie de teolog protestant dialectic, trecut şi prin porticul lui Vaihinger cu al său *Als-Ob*, un spirit revoluţionar nu i-ar putea împărtăşi conţinutul.

Aceste ultime implicaţii sociale şi politice, pot foarte bine să nu fie conştiente şi intenţionate. Prezenţa lor în substanţa oricărei concepţii se explică însă prin legea capitală după care realitatea determină conştiinţa şi nu aceasta realitatea.

Aşa fiind, este de prisos să mai insistăm asupra deosebitei atenţii ce trebue acordată principiilor filosofice pe care se sprijină un regim social şi o ideologie politică. Din acest motiv nu trebuesc deloc neglijate discuţiile teoretice referitoare la bazele unui anumit regim. Lucrul acesta este cu atît mai necesar, cînd este vorba de un regim care în edificarea lui decurge limpede dintr'un corp de principii, cum este cel sovietic.

Societatea nouă şi noul regim de civilizaţie care se creiază

cu atîta efervescenţă în U. R. S. S. presupune o anumită concepţie a vieţii şi dreptăţii sociale, a datoriilor şi drepturilor omului. Planurile cincinale atît de grandioase, prin care se urmăreşte edificarea societăţii socialiste şi comuniste, eroismul muncii, propaganda intensă antireligioasă, atitudinea constructivă şi revoluţionară urmată de 168.000.000 oameni (a şasea parte a globului) ar fi de neînţeles dacă am ignora teoria generală, concepţia filosofică în care crede şi după care se orientează această lume.

Care este deci filosofia sovietică, capabilă de a genera o lume atît de îndrăzneaţă în noutatea ei?

Această filosofie este rezumată în formula sintetică *„linia generală"*.

Ce se înţelege prin aceasta, încercăm să lămurim aici în cîteva linii sumare.

In noua Rusie nu este dispreţuit şi neglijat travaliul filosofic, aşa după cum se crede îndeobşte. Dimpotrivă, în vremea din urmă eforturile şi încercările de a se închega un sistem de filosofie sintetică devin din ce în ce mai numeroase. Numărul celor cari se interesează de ideile filosofice deaproape sporeşte mereu, odată cu interesul tot mai viu pentru teoria generală. Ceva mai mult. Discuţia în jurul problemelor filosofice, fireşte cu totul altele decît cele din cultura ţărilor europene, a ajuns atît de departe încît să înzestreze filosofia cu o deplină autonomie, eliberînd-o de sub primatul ştiinţelor naturale. Prin filosofia aceasta nouă pe care încearcă s'o complecteze necontenit militantismul ideologic al tinerimii sovietice, alături de generaţia vechilor doctrinari, se înţelege discuţia din cadrul marxismului şi leninismului. Există o întreagă şi vie mişcare, un adevărat sector care se ocupă să elaboreze *„linia generală"*, adică o filosofie în spiritul marxismului şi leninismului, o concepţie bazată pe aceste două fundamente, capabilă să dirijeze munca teoretică şi activitatea practică a proletariatului în tendinţa sa revoluţionară de creare a unei noui societăţi. Degajării acestei *„linii generale"* a marxism-leninismului, care trebue să fie un sistem de filosofie integrală, s'au consacrat atenţii şi cercetări speciale. Elaborarea acestei filosofii sintetice care se continuă cu asiduitate, capătă o importanţă capitală în ochii celor care conduc noul regim. Există acolo convingerea nestrămutată că politica depinde de concepţiile filosofice.

Şi într'adevăr, cele mai mici deviaţii politice dela linia justă urmată de partidul comunist, şi asemenea deviaţii s'au produs, sunt explicate prin concepţia filosofică greşită a celor deviaţi. Linia cea justă, *„linia generală"* este aceia a partidului, şi orice deviaţie dela indicaţiile sale se interpretează ca o abatere dela doctrina marxist-leninistă. Politica partidului este întemeiată pe această *„linie generală"* a teo-

riei marxist-leniniste. Intre practică și teorie este cea mai strînsă și intimă legătură. Ruptura între politică și filosofie, între edificația socială și doctrina marxist-leninistă este socotită ca cea mai gravă greșală posibilă. Acțiunea revoluționară, este dela sine înțeles că trebue dirijată de filosofie. Lenin spunea: „fără teorie revoluționară, nu există mișcare revoluționară". Cuvintele acestea ale maestrului revoluției, au deșteptat un interes special pentru travaliul teoretic.

„Linia generală" este sinteza marxismului și leninismului. Elaborarea ei nu este terminată, închisă, întrucît ea este îmbogățită prin experiența revoluționară din etapa constructivă. Teoria orientează acțiunea politică. La rîndul său însă, experiența revoluționară este izvor de cunoaștere teoretică. Teoria și practica se fecundează reciproc, fiind astfel indisolubil legate. Aci trebue căutată sursa acelui dinamism viguros, a activismului frenetic care caracterizează proletariatul U. R. S. S-ului.

Cum s'a ajuns la necesitatea fixării *„liniei generale"* și care sunt momentele principale pînă la elaborarea ei?

Lămurirea acestei întrebări este necesară și instructivă. Pentru o clarificare deplină, începem cu circumscrierea momentelor principale pînă la *„linia generală"*, care rezumă și încoronează o întreagă evoluție filosofică. Vom putea observa astfel că elaborarea *liniei generale*, prin lungi studii exegetice, se face necesară în urma deselor deviații dela interpretarea strict revoluționară a marxism-leninismului, deviații cari duceau apoi la atitudini politice diferite de cea a partidului.

1. *Hegel*. Fără dialectica hegeliană, este o întrebare dacă mișcarea revoluționară a proletariatului ar fi avut un instrument teoretic de precizia științifică a doctrinei pe care a lăsat-o Marx. Fără Hegel, Marx nu se poate concepe.

De aceia opera lui Hegel, și în special Logica sa pentru care Lenin avea un respect deosebit, este extrem de prețuită în U. R. S. S., unde a fost tipărită în editura de stat. In jurul logicei hegeliene s'au făcut studii și comentarii întinse ani de zile. Lui Hegel i se păstrează aproape acelaș cult ca și lui Marx.

Descoperirea metodei și a principiului dialectic, care au dus la justificarea luptei de clasă, este un fapt de consecințe capitale. Cine anatemizează pe Marx pentru teoria luptei de clasă, dacă ar fi consecvent, ar trebui să înceapă cu Hegel. Acesta cel dintîi a pus dinamită istoriei. Succesorii săi n'au făcut decît să o utilizeze.

Marx și Engels nu ajung la materialismul dialectic decît răsturnînd poziția filosofiei hegeliene, după ce au suferit și influența lui Feuerbach. Expresia celebră a acestui gînditor „Der Mensch ist, was er isst" (omul este ceeace mănîncă) poate fi socotit ca primul moment din ceeace se numește „inversiunea hegeliană". Critica religiei și a originilor creștinismului anticipează viitoarea interpretare materialistă a istoriei. Sub influența lui Feuerbach, Marx și Engels părăsesc idealismul hegelian pentru a îmbrățișa poziția opusă.

2. *Marx-Engels*. Cei doi teoreticieni ai socialismului științific păstrează din complexul hegelian numai dialectica, prin care Hegel înțelegea doctrina referitoare la problema contrariilor. Dialectica, lege a contrariilor, devine pentru Marx „știința legilor generale ale mișcării atît a lumii exterioare cît și a gîndirii umane". Desigur, caracterul revoluționar al dialecticei hegeliene este degajat numai după ce poziția hegeliană este „răsturnată" de către Marx „descoperind astfel sîmburele rațional sub învelișul mistic". In prefața ediției a II-a a primului volum din „Capitalul", Marx afirmă textual:

„Pentru Hegel procesul gîndirii, pe care-l erija chiar într'o categorie specială, aceia a ideii, este demiurgul (creatorul) realității... Pentru mine din contră, ideia nu este decît materia transplantată și transformată în creerul uman". Iar în mult comentata prefață din „Critica economiei politice" Marx se exprimă în termenii următori: „Nu conștiința oamenilor este aceia care determină existența lor, ci din contră existența lor socială este aceia care le determină conștiința". Cu acelaș ton clar afirma Engels că pentru materialismul dialectic natura are prioritate asupra spiritului. Ființa stă pe primul plan, gîndirea pe al doilea. Natura e factorul prim, spiritul e factorul secundar.

Natura însăși este o confirmare a procesului dialecticei. Totul în sinul său se petrece dialectic, nu metafizic. Această afirmație este ilustrată de Engels prin exemple sesizante, sistematizate în cartea sa „Anti-Dühring".

Conform principiului dialectic, societatea burgheză produce cu necesitate contrariul, „propriul său cioclu", proletariatul, prin crearea antagonismelor de clasă.

Aci se cuprinde sîmburele principiului revoluționar al marxismului. Asupra teoriei economice și politice nu mai stăruim, pentrucă sunt destul de cunoscute.

3. *Lenin*. Primul șef și inițiator al revoluției ruse pretinde că singurul continuator al marxismului și moștenitorul unic al spiritului acestuia este comunismul.

Pentrucă social-democrația se consideră adevărata continuatoare a doctrinei marxiste, între ea și teoreticianul comunismului s'a pornit o polemică dintre cele mai interesante. Acum, după eșuarea tragică a experiențelor social-democrate (în Italia, Germania și Austria), putem spune că practic și principial dreptatea nu stă de partea revizionismului.

Lenin s'a războit îndelung cu tendințele revizioniste. O-

pera sa *„Materialisme et Empiriocriticisme* nu este altceva decît o severă critică a curentelor revizioniste, inspirate din principiile unei filosofii socotite reacţionare.

Intr'adevăr pe la sfîrşitul secolului XIX, au apărut în Rusia o seamă de teorii filosofice cari duceau la negaţia marxismului revoluţionar. Empiriocriticismul, empiriomonismul lui Bogdanof şi empiriosimbolismul, reprezentînd un fel de stingă kantiană, alcătuiau o filosofie profund reacţionară, care deschidea perspective revizionismului.

Empiriocriticismul deriva din teoria cunoaşterii a lui Mach *(„Cunoştinţă şi Eroare")* şi Avenarius *(„Critica experienţei sensibile"),* care teorie nu este decît o varietate a idealismului kantian. Filosofia empiriocriticistă are ca punct de plecare idealismul subiectiv. Or, după aceasta, realitatea este determinată de conştiinţă, şi nu invers. Lumea ar fi sensaţia noastră, şi n'ar avea existenţă în afară de noi. Spiritul are întîietate asupra naturii. Idealismul acesta subiectiv în ordinea ideologiei politice duce la reacţiune şi conservatorism. Nu acestea puteau fi concluziile marxismului.

Dogma fundamentală a materialismului dialectic spune că adevărul obiectiv nu este altceva decît existenţa lumii, independentă de conştiinţa noastră in care se reflectează. Realitatea obiectivă e dată în sensaţii. Sensaţiile sunt „simboluri", imagini ale obiectelor reale. Corpul nu se reduce numai la un complex de sensaţii, cum o credea Mach şi cum o afirmă idealismul subiectiv. Sensaţiile sunt provocate de corpuri, a căror existenţă nu poate fi negată.

După filosofia materialistă, spaţiul şi timpul au o realitate obiectivă. Nu sunt simple forme fenomenale, ci forme obiective, reale şi fundamentale pentru existenţă. O lume în afară de timp şi de spaţiu e o absurditate. Pentru concepţia materialistă ideia de „transcendenţă" n'are nici un sens. Important e că există legi naturale exterioare, şi că există materie în mişcare necontenită. Această materie determină percepţiile şi ideile noastre.

După Lenin materialismul implică trei concluzii gnoseologice:

1. Există lucruri independente de conştiinţa şi sensaţiile noastre;

2. Nu există nici o diferenţă de principiu între fenomen şi lucrul în sine. Există numai o diferenţă între ce e cunoscut şi ce e necunoscut. Practica, demonstrînd corespondenţa dintre percepţiile noastre şi realitatea obiectivă a lucrurilor percepute, desminte agnosticismul.

Pentru Marx de altfel, încercările de a deslega problemele gnoseologice fără a se apela la practica omenească, este scolastică sterilă şi inutilă.

3. Asupra teoriei cunoaşterii trebue să raţionăm totdeauna dialectic, adică niciodată să nu presupunem conştiinţa noastră ca invariabilă, gata făcută; ci să analizăm procesul după care cunoaşterea izvoreşte din ignoranţă, sau dintr'o cunoştinţă prea vagă ori incompletă.

Aşa combătea Lenin bazele filosofice ale revizionismului, inspirat mai mult din neokantism decît din hegelianism. Neokantismul nu are resursele revoluţionare ale hegelianismului, pentrucă e evoluţionist. Fără suportul materialismului *dialectic*, marxismul nu e viabil.

Opera lui Lenin, teorie şi practică revoluţionară deopotrivă, constitue şi azi izvorul filosofiei sovietice alături de marxism. Spunem *alături*, pentrucă leninismul nu e pur şi simplu marxism, ci reprezintă ceva în plus: este o prelungire şi complectare a marxismului. Filosofia sovietică nu este numai marxismul, ci marxismul plus leninismul. Acesta din urmă inseamnă un pas mai departe pe drumul teoriei şi practicei revoluţionare. Lenin nici n'a contrazis, nici nu a negat pe Marx. L-a continuat însă în acelaş spirit şi în aceiaşi direcţie.

„Linia generală" este această filosofie marxist-leninistă. Elaborarea unei *„linii generale"*, care să fie singura linie *justă,* conformă marxism-leninismului, s'a impus din motivul că dela o vreme s'au ivit chiar în sînul teoreticienilor comunişti încercaţi, interpretări deosebite ale acestei doctrine, cari justificau deviaţii politice dăunătoare acţiunii partidului. Aceste deviaţii primejduiau unitatea ideologică, şi prin aceasta însăşi activitatea revoluţionară în faza ei constructivă. Degajarea unei *„linii generale"* care să fie singura doctrină valabilă, se impunea cu necesitate pentru a evita ereziile. Ea singură să sintetizeze marxism-leninismul, să-i reprezinte spiritul adevărat.

„Linia generală" reprezintă materialismul *dialectic,* pentrucă aceasta este de fapt marxismul.

Şi pentrucă adevărata filosofie marxist-leninistă este materialismul dialectic, *„linia generală"* reprezintă materialismul *dialectic.*

Materialism *dialectic* şi nu altul, deoarece s'au ivit şi alte forme de materialism. In afară de cel dialectic, se mai cunosc două forme de interpretare, două deviaţii dela *„linia generală":*

a) *materialismul mecanicist,* reprezentat de Bukharin şi aşa zisul grup al ştiinţificilor, printre cari e de socotit Timoriazef;

b) *idealismul dialectic,* reprezentat de Deborin, şi discipolii săi printre cari amintim pe Karef.

Contra acestor deviaţii doctrinare, filosofii materialismului dialectic duc o vie luptă de principii. *„Linia generală"*

reprezentind însăşi gîndirea partidului şi a proletariatului trebue eliberată de orice opinii şi înclinări personale.

O luptă aprigă se duce de către teoreticienii cei mai tineri şi cei mai mulţi, împotriva curentului reprezentat de Bukharin, materialismul mecanicist, care ar sprijini deviaţiile de dreapta ale partidului şi ideologia *Kulacilor*.

Materialismului mecanicist i se aduc numeroase obiecţii. Este acuzat în primul rînd că are o greşită concepţie asupra materiei, pe care o lipseşte de viaţă şi de mişcare.

Mecanicismul nu consideră materia prin prisma dialecticei, pentrucă neagă dialectica. Din această cauză mecaniciştii nu pot înţelege calitatea cea mai însemnată a materiei pe care o văd moartă şi inertă: *„auto-dinamismul"*, mişcarea spontană. Mecanicismul priveşte lumea materială ca fiind eternă şi imuabilă. Definiţia dată materiei este împrumutată din ştiinţe, din fizică. De aci provine incapacitatea lor de a înţelege contradicţiile inerente materiei şi autodinamismului ei. Or, filosofia are altă definiţie pentru materie; o definiţie proprie, care consideră materia sub unghiu dialectic, vie, activă, dinamică. Materialismul mecanicist nu cunoaşte contradicţiile interne, pentrucă nu are înţelegere dialectică, pentrucă e scientist. Nu face deosebire între cantitate şi calitate, nici între simplu şi compus, tocmai din motivul că înlocueşte dialecticul prin mecanic. El împărtăşeşte opinia materialismului francez din sec. XVIII, este moştenitorul filosofiei burgheze a luminilor. Baza sa e anterioară dialecticei hegeliano-marxiste. Bukharin este acuzat că n'are nici o idee despre dialectică, şi că stă prin urmare în afară de *„linia generală"* a filosofiei sovietice, cu toate că tratatul său de sociologie *„Teoria materialismului istoric"* a fost considerat multă vreme ca operă de bază.

Concepţia ce o are despre materie, împinge mecanicismul care substitue dialecticului mecanicul, să vadă origina mişcării în şocurile venite din exterior. Pe această cale care exclude orice activism, se ajunge la o supra preţuire a influenţei şi acţiunii mediului. Pentru Bukharin şi sociologia mecanicistă totul e determinat de armonia sau dezarmonia cu mediul. Punctul acesta de vedere, implicînd un antagonism fără dialectică, ajunge să dea o importanţă hotăritoare *„forţelor productive"*, adică fenomenelor economice detaşate de viaţă, şi să reducă activitatea *„raporturilor producătoare"* adică a claselor în luptă.

Aplicat fenomenelor economice, mecanicismul conduce la ceeace se numeşte *„autoderivaţie"*, teză după care totul se produce dela sine, în virtutea unui proces economic obiectiv, independent de acţiunea şi lupta de clasă. Mecanicismul ca şi naturalismul, — care reduce totul la acţiunea legilor naturale, justificînd prin aceasta pasivitatea şi negarea rolului acţiunii individuale, de grup, clasă şi partid nu pot motiva activitatea omului social.

Teoria sociologică mecanicistă acordă claselor un rol pasiv faţă de procesul economic obiectiv.

O astfel de interpretare deterministă a marxismului, face imposibilă lupta de clasă, dictatura proletariatului, a partidului, şi prin urmare naşterea unei noi societăţi.

Această concepţie, care nu motivează nici ateismul militant, credinţele religioase în virtutea teoriei „auto-derivaţiunii" urmînd a dispare dela sine, împinge pe Bukharin să ia apărarea Kulacilor şi a tendinţelor de dreapta.

A doua deviaţie, şi mare erezie este orientarea dialecticei către idealismul hegelian. Şcoala tinerilor filosofi-dialecticieni formată de *Deborin*, un teoretician de seamă, reprezintă un pericol pentru *„linia generală"*. Gustul excesiv al acestei şcoli pentru dialectica hegeliană, ca bun în sine, înclină către idealismul hegelian. Opoziţia radicală a lui Deborin şi Karef împotriva mecanicismului greşeşte prin exagerare. Dialectica este supraevaluată ca valoare în sine. Este atît de accentuată această predilecţie, încît se ajunge la o dialectică abstractă, formală, izolată de edificarea şi lupta socială. Dialectica aceasta este mai mult academică, decît revoluţionară.

Contra acestei tendinţe se obiectează că separă filosofia de politică, de lupta revoluţionară, şi în deosebi că nu se face deosebirea între dialectica hegeliană-idealistă, şi cea marxistă-materialistă şi revoluţionară. Şcoala lui Deborin nu se interesează decît de logică, şi nu de procesul material care duce la lupta socială. Pentrucă înclină către Plekhanof şi nu către Lenin, Deborin este învinuit de idealism menşevizant. Nu are o filosofie a luptei, a activismului, şi sfîrşeşte prin a susţine prioritatea logicei asupra fenomenelor materiale.

Din această cauză, Deborin a fost intens criticat şi combătut. Astăzi nu mai sunt tendinţe de idealism logic hegelian.

Aceiaşi critică severă se face şi altor curente, cum sunt agnosticismul, pozitivismul şi scepticismul, considerate ca tot atîtea curente filosofice reacţionare. Funcţionalismul lui Vaihinner este interpretat ca filosofia burgheziei în descompunere.

In ce priveşte teoriile lui Mach şi Avenarius, combătute de Lenin, ele sunt mai puţin luate în seamă, neavînd partizani. Bogdanof şi Lunatcharsky au fost violent criticaţi în cartea amintită a lui Lenin.

Din criticile făcute mecanicismului (condamnarea dialecticei) şi dialecticei idealiste (condamnare a materialismului) de către continuatorii lui Lenin, se poate vedea că *„linia generală"* a filosofiei sovietice stă între aceste două tendinţe

Filosofia sovietică este materialismul dialectic revoluționar așa cum a fost explicat de leninism, considerat de teoreticienii *„liniei* generale" în frunte cu Stalin, ca o nouă fază a marxismului, corespunzătoare perioadei revoluției proletariene.

Realitatea obiectivă a lumii materiale este aceia care determină conștiința, și nu, aceasta,existența. Aceasta este poziția prin care materialismul se deosebește de cealaltă atitudine filosofică fundamentală, după care conștiința determină ființa (idealismul).

Filosofia marxist-leninistă sintetizată în formula *„linia generală"* are însă o concepție cu totul deosebită de a mecanicismului despre materie. O concepție dealectică activă. Lumea nu e altceva decît materie în mișcare în timp și spațiu. Iar mișcarea provine din auto-dinamismul inerent materiei, și nu din existența șocurilor exterioare. Dialectica se opune mecanicei, arătînd că izvorul mișcării trebue căutat în contradicția internă care zace în esența și adîncurile materiei. Auto-dinamismul materiei, ideie fundamentală nouă a materialismului dialectic, este așa de accentuat încît se admite chiar spontaneitatea mișcării materiei. Această spontaneitate este o formă de libertate. Auto-dinamismul explică evoluția lumii, trecerea dela inferior la superior. Evoluția aceasta e dată în mișcarea materiei.

Marxist-leniniștii sunt împotriva materialismului lui Büchner, Moleschott și Vogt, împotriva oricărui materialism metafizic și mecanicist; acestea ignoră caliatatea și nu o pot înțelege, pentrucă identifică psihicul cu fizicul. Unitatea psihicului și a fizicului, nu implică numai decît identitatea lor. Fenomenele psihice sunt considerate ca aspectul intern al procesului fiziologic. Diferențierile acestea nu le poate face mecanicismul simplificator.

Filosofie a realității materiei, a acțiunii și luptei, dialectica realistă a „liniei generale" nu admite nici o explicație prin simpla funcționare a unor legi naturale. Legi naturale imuabile așa cum le înțelege naturalismul sociologic, nici nu există de fapt. Ele sunt depășite și învinse de activitatea omului. Omul social, singurul care există, este infinit mai mult, decît o simplă desvoltare și prelungire a lumii ființelor vii. El este un creator de lume nouă socială.

Rolul hotărîtor îl are dialectica luptei active de clasă, nu mecanismul procesului obiectiv al producției economice. Revoluțiile nu se fac prin ele însile. Alături de necesitatea naturală, lucrează și libertatea omenească, adică acțiunea și lupta conștientă. Viața este luptă, edificare activă. Explicațiile prin simpla influență a mediului sunt combătute cu severitate.

După cum se vede esența filosofiei sovietice, care stă la baza tuturor actelor regimului, este un dinamism și un activism viguros.

Prin *„linia generală"* a filosofiei leniniste, se dă o justificare înalt teoretică revoluției, dictaturii proletariatului și partidului precum și putinței lor de existență într'o țară cu economie rurală, cu capitalism înapoiat și proletariat redus, respingîndu-se totodată argumentele firave și mic-burgheze ale social-democrației și trotskysmului. Leon Trotzky a trebuit să se despartă de partidul comunist pentrucă nu accepta posibilitatea realizării societății socialiste într'o singură țară, pleda pentru necesitatea revoluției mondiale, și vedea în țărănime o clasă dușmană revoluției.

O atenție specială se dă în cadrul *„liniei generale"* ateismului militant.

Și în această privință leninismul procură argumentele de bază. Propaganda antireligioasă se inspiră din opera lui Vladimir Ilitch Ulianov. Definiția dată de Lenin religiei este socotită ca singura științifică și valabilă pentru „linia generală".

Lenin definia religia ca un instrument de exploatare, „opium pentru popor", otravă spirituală. De cînd există și sub orice forme, religia a fost mijloc de opresiune și exploatare în mîna clasei conducătoare. In toată istoria, niciodată religia n'a contribuit la îmbunătățirea soartei oprimaților, pentrucă totdeauna a susținut starea de lucruri existentă, a pledat pentru supunere și inutilitatea schimbării. A contribuit însă la adormirea conștiințelor. Prin fericirea iluzorie a unei ipotetice vieți de dincolo, s'a deviat gîndul dela o îmbunătățire a vieții pămîntești. In speranța unei dreptăți imaginare care ar urma să se înfăptuiască după moarte, se tocește voința de realizare a dreptății sociale, în viață. Prin faptul că îndeamnă la suferința nedreptății de acum, aruncă pe om în pasivitate. Acesta e pericolul cel mare pe care-l prezintă religia: neagă rostul activității omenești pentru realizarea dreptății sociale, promițîndu-i o dreptate viitoare, în altă viață.

Iată unul din puternicele argumente ale propagandei anti-religioase, dusă contra tuturor religiilor și în special a creștinismului.

In statul proletarian și partidul comunist religia nu este o afacere personală ca în cel burghez. Odată integrat în el, ești ateist militant. Pentrucă nutrea altă opinie, Karl Kautsky a fost aspru criticat și declarat trădător al cauzelor muncitorimii, cași Plekhanof.

Tot așa de combătut și criticat din p. dv. al propagandei antireligioase ca și în celelalte puncte, este materialismul mecanicist, și deviația Deborin. Primul este considerat prea vulgar și elementar, și prin aceasta incapabil a da satisfacție,

a suplini credința la cei cari părăsesc religia. In plus, teza sa despre „auto-derivație" nu justifică propaganda activă anti-religioasă, afirmînd că religia va dispare dela sine.

Iar partizanii lui Deborin, separînd filozofia de politică, sunt acuzați de indiferență față de propaganda contra religiei.

Școala marxist-leninistă a liniei generale crede că după complecta raționalizare a economiei, religia nu va mai avea nici un sens, nici o putere. Numai anarhia producției capitaliste lasă loc credințelor religioase. Prin suprimarea hazardului și organizarea rațională a vieții, va triumfa definitiv materialismul. Aceasta presupune însă lupta și propaganda, pentrucă nimic nu vine dela sine.

Propaganda anti-religioasă nu se confundă însă cu persecuțiile religioase. Se caută metode de convingere, nu de persecuție, pentrucă nu trebue să se facă martiri.

Persecuțiile făcînd martiri, ar provoca reacțiunea religioasă, ceeace nu se dorește. Sunt strict impiedicate orice metode de persecuții, cum ar fi închiderea bisericilor sau maltratarea popilor. Aceste metode sunt socotite ca deviații și deformări în paguba propagandei, care, trebuie să fie o luptă educativă, o acțiune pentru luminarea masselor. Și propaganda ateistă, trebue să contribue la emanciparea omului social, și la înălțarea lui, prin descătușarea din prejudecăți și redarea increderii în sine.

Din această creionare fugară, se poate vedea ce este „*linia generală*": în primul rînd un *weltanschauung* al clasei proletare și albia unui drum pe care trebue să-l urmeze proletariatul pentru realizarea unei societăți bazată pe justiție integrală și crearea unui om nou; în al doilea, linia ortodoxă, justă a teoriei marxist-leniniste ca instrument de orientare și luptă. Ea reprezintă forma prin care, conștiința proletară rupe cu trecutul, își creiază o filosofie, o etică și o politică nouă, menite să contribue la înfăptuirea societății și omului nou.

„*Linia generală*" motivează activismul constructiv al clasei muncitoare și îndrăznețele planuri de edificare socială în proporții grandioase.

Am urmărit pe cît e posibil să fim obiectivi în schițarea ei.

N. TATU

NOTĂ. — Acest articol are ca izvoare de documentare: Lenin : *Materialisme et Empiriocriticisme*; N. Buchariu: *Théorie du materialisme historique*; N. Berdiaef: *Problème du communisme* — (partea informativă, minus comentarul personal). Stalin: *La revolution d'Octobre*; Stalin: *Les qustions du leninisme*; Stalin: *URSS*, bilan 1934.

ORGANISMUL ECONOMIC SOVIETIC ȘI ROMÎNIA

T. CRISTUREANU

Acum cînd Romînia prin recunoașterea Uniunii Sovietice și prin reluarea raporturilor diplomatice, a „umplut" cel mai mare „gol" în angrenajul relațiunilor sale internaționale, acum cînd nici un singur stat nu se mai îndoiește de rolul pacific și organic al vecinului nostru de zece ori mai mare ca populație decît Romînia și de 73 ori mai întins ca teritoriu, problema cea mai importantă care rămîne încă să fie rezolvată, e aceea a raporturilor economice dintre Soviete și noi.

Pentru ca relațiunile dintre două state, vecine mai ales, să fie organice și să poată fi considerate oarecum solide, nu e indeajuns ca granițele lor să-și recapete funcția „static-politică, chiar dacă acele granițe, în cazul nostru, formează 41.4% din totalul frontierelor romînești.

Fiecare stat va căuta întotdeauna să-și „echipeze" raporturile sale mai ales cu statele vecine în așa fel încît să-și asigure o conviețuire trainică și caracterizată de interdependență armonică de lungă durată. Simplele pacte politice, neurmate sau necomplectate cu alte baze de cooperare economică, culturală și socială, sunt menite să păstreze numai un caracter vremelnic, efemer și artificial. Căci în cele mai multe cazuri pactele politice nu se bazează pe altceva decît pe prezența momentană a unui interes politic comun care se poate identifica în mod general într'o amenințare comună venită din partea unui inamic comun.

Dacă reluarea raporturilor diplomatice și politice dintre Romînia și Rusia se datorește în bună parte inexorabilei necesități de „punere la punct" și sincronică stabilizare a întregii noastre vieți politice internaționale, nu este mai puțin adevărat că recentul reviriment a fost provocat și de necesitatea creării unui front comun în fața unui atac sau a unei presiuni destul de amenințătoare venită din partea unor inamici comuni cari precum știm tind fățiș la sfărîmarea actualului echilibru politic internațional prin revizuirea tratatelor și penetațiuni teritoriale expansioniste.

Intreaga istorie stă mărturie însă că astfel de pacte politice durează numai atîta timp cîtă vreme perzistă și „peri-

colul comun". Odată cu dispariţia acestuia, solidaritatea politică astfel creată, se topeşte ca zăpada.

Prin faptul că suntem situaţi în această parte a Europei, prin faptul că politica unui stat este determinată categoric de realităţi geografice şi economice, prin faptul în fine, că efectiv îi aparţinem Estului şi nu Vestului cum mai mult din snobism se crede de către unii, pentru noi, se erijează ca o problemă vitală posibilitatea unei stabiliri organice şi definitive a unei înţelegeri efective cu vecinul dela Răsărit.

Căci în orice caz, astăzi „Rusia reprezintă acum un însemnat factor atît pentru prieteni cît şi pentru duşman" (vezi reuşita lucrare apărută în germania hitleristă: O. von Niedermayer, Wehrgeorgraphische Betrachtung der Sowjetunion p. 11). In politică, în comerţ, în cultură şi civilizaţie, în timp de pace şi'n... timp de război.

Cum am zis, legăturile şi alianţele pur politice iau fiinţă sau pot dispare, cu aceeaş uşurinţă. Nimic nu garantează stabilitatea şi continuarea lor. E şi logic să fie aşa din moment ce aceste legături nu se bazează decît pe prezenţa unui singur factor, care oricum, prin funcţia sa nu exprimă totalitatea de funcţiuni organice ale unui stat în viaţa sa internă cît şi externă.

Deaceea nimic n'ar trebui să ne preocupe astăzi mai mult decît restabilirea unor raporturi organice cu vecinul nostru cel mai puternic. Dintre toate celelalte funcţii, culturale, sociale şi economice, fireşte că aceasta din urmă are meritul cel mai mare în a strînge pe căi naturale raporturile dintre două state, complectind şi desăvîrşind prin forma de mutuală cointeresare procesul durabil al cooperării şi interdependenţei internaţionale.

RUSIA ECONOMICĂ

Ce nu s'ar putea scrie astăzi de Rusia sovietică! Cît de multe elemente interesante şi utile ar putea identifica omul de administraţie, expertul financiar, cei dedicaţi învăţămîntului, cei în serviciul igienii sociale, cei convertiţi întru crezul acţiunilor de „întreagă măsură" şi de planificată orînduire!

In cadrul celor discutate în introducerea noastră la acest studiu, fireşte că întreaga noastră atenţie va fi îndreptată aspectului şi potenţialului economic al Uniunii Sovietice cît şi perspectivelor cari se deschid unei reluări de sincere raporturi comerciale dintre acel stat şi ţara noastră.

Dacă aş vrea să încerc cel puţin alcătuirea unui număr condensat al tuturor lucrărilor şi studiilor cari s'au publicat dela războiu încoace asupra realizărilor economice din Uniunea Sovietică, ghidindu-mă în cel mai bun caz după studiile diverselor comisii şi comitete de specialişti obiectivi şi neutrali din străinătate, zic, chiar această sintetică încercare ar întrece posibilităţile mele de redare într'un spaţiu atît de limitat. Căci fără de nici o rezervă e recunoscut că pe cît de imense sunt cantităţile teritoriale, economice şi etnice în acest imens imperiu, cel puţin tot atît de imense îi sunt realizările recente şi potenţialul realizărilor viitoare.

Există organisme economice şi politice pe acest glob, cari au ajuns la o limită de saturaţie. Orice progres calitativ şi cantitativ nu poate să mai fie realizat acolo decît în cadrul unor limite insurmontabile.

Uniunea Sovietică, cu tot primul său plan cincinal sau chiar după cel de-al doilea sau al treilea, tot va mai rămîne încă la începutul „vîrstei" de „majorat" economic şi politic.

Căci ceeace se face astăzi acolo, nu este decît „punerea pietrii fundamentale" şi „ridicarea schelei", timpul urmînd într'un mod imperios şi mecanic să săvîrşească edificiul celui mai puternic organism politic mondial.

Cînd suntem chemaţi de a da atenţia cuvenită realizărilor economice din Uniunea Sovietică, fireşte că primul lucru care ar trebui să-l avem în vedere este că acest stat a fost economiceşte aproape că anihilat prin războiul mondial, prin războiul civil, prin blocadă şi prin surghiunirea sa complectă în primii ani ai revoluţiei din cadrul economiei, a comerţului şi a creditului mondial.

Prin urmare, totul trebuia refăcut dela început.

Fireşte că nici cifrele statistice, nu pot fi întotdeauna considerate ca perfecta oglindire a unor stări de fapt. Rămîne să se ţină cont şi de celălalt factor destul de important care stă la baza cifrelor: calitatea. Un milion de kilograme de ţesături de bumbac din Uniune vor fi poate că inferioare calitativ unei cantităţi similare de produse textile din Rominia. Iar un milion de kilograme de ţesături de bumbac din Rominia nu e exclus să fie inferioare calitativ unei egale cantităţi de produse similare fabricate în ...Anglia.

Oricum, atunci cînd există un plan, atunci cînd cadrele de specialişti se măresc din an în an, calitatea ca factor final al unui întreg proces economic, nu e în funcţie decît de un număr de ani.

Cari sunt posibilităţile economice ale Uniunii Sovietice, e greu de evaluat. Se ştie doar vag numai că acolo există bogăţii naturale cari întrec orice imaginaţie şi că cea mai mare parte din uriaşul teritoriu n'a fost încă pe deplin cercetată şi examinată.

Un lucru e cert, că în anii din urmă desvoltarea economică de acolo a cunoscut progrese pe care nici un alt stat de pe suprafaţa întregului glob nici pe de parte n'a putut să le înregistreze.

Referindu-mă la producția industrială și raportînd-o procentual la producția din 1929, rezultă următoarele frapante date:

	1929	1930	1931	1932	1933
S. S. S. R.	100	129.7	161.9	184.7	201.6
U. S. A.	100	80.7	68.1	53.8	64.9
Anglia	100	92.4	83.8	83.8	86.1
Germania	100	88.3	71.7	59.8	66.8
Franța	100	100.7	89.2	69.1	70.4

Ceeace înseamnă că în toiul celei mai acute crize care a bîntuit vreodată, singura Uniunea Sovietică a fost în stare nu numai să-și mențină producția industrială dar chiar s'o ridice la mai mult de dublu.

Mai instructiv va fi acest al doilea tablou care arată procentajul producției industriale în raport cu 1913:

	1913	1929	1930	1931	1932	1933
S. S. S. R.	100	194.3	252.1	314.7	359	391.9
U. S. A.	100	170.2	137.3	115.9	91.4	110.2
Anglia	100	99.1	91.5	83	82.5	85.2
Germania	100	113	99.8	81	67.6	75.4
Franța	100	139	140	124	96.1	107.6

Efortul depus în Uniunea Sovietică se vede prea evident că a întrecut toate așteptările, din moment ce a avut ca rezultat o producție mărită cu aproape 300 la sută în raport cu producția din „vremurile bune" din 1913.

Alte detalii interesante ar fi creșterea enormă a suprafețelor cultivate, de la 105 milioane hectare în 1913 la 130 milioane hectare în 1933, avînd mai ales în vedere creșterea suprafețelor cultivate a culturilor industriale de la 4.5 mil. ha. în 1913 la 12 mil. ha. în 1933, aceea a bumbacului dela 0.69 mil. ha. în 1913 la 2.05 mil. ha. în 1933 și a plantelor oleginoase, de la 2 mil. ha. la 7.98 milioane hectare. N'ași putea să nu evidențiez și acest „amănunt" că pe cînd în 1929 Uniunea avea la dispoziție numai 34.900 tractoare, numărul acestora se ridicase anul trecut la peste 204 mii!

Cred că face să relevăm acestea, cu atît mai mult cînd

știm că Romînia nu posedă decît 600 tractoare sau cum e și mai trist în cazul județului Orhei cînd 65 mii gospodari au la îndemînă numai 35 mii de pluguri (vezi declarațiile d-lui V. Ghenzul, președ. fed. coop. din Basarabia în „Cooperația" din Iulie 1934).

Cantitativ, toate condițiile sînt date ca Uniunea Sovietică să devină în curînd statul care va ocupa *primul loc* în producția mondială la aproape toate produsele de bază precum și la multe produse de specialitate tehnică, cum ar fi motoare, tractoare, mașini, energie electrică, material rulant, etc.

Unul din vecinii acestui uriaș organizm economic, este și țara noastră.

COMERȚUL EXTERIOR SOVIETIC

S'ar fi părut că prin politica economică internă inaugurată de acel stat, șansele de schimb comercial cu alte state să fie reduse pînă la o complectă autarhie, mai ales cînd am auzit că Sovietele n'au întîrziat să inaugureze pînă și o intensivă cultură de... cauciuc.

Dar s'a dovedit încă odată mai amplu decît ori cînd că întreaga lume se găsește într'adevăr într'o corelație de interdependență și că industrializarea, oricît de intensivă sau extensivă ar fi ea, nu duce decît la crearea de noui schimburi de produse economice.

Deaceea, atît Uniunea Sovietică cît și statele străine n'au întîrziat o clipă să reia firul întrerupt de războiu și revoluție, înjghebînd pe noui baze un intensiv comerț cu Rusia.

De a reconstrui economicește o țară atît de uriașe, de a hrăni peste 170 milioane guri și de a găsi în fine și posibilitățile pentru organizarea pe noui baze a unui comerț exterior, este într'adevăr o prestație de prim rang, mai ales cînd știm că în 1931 comerțul exterior al Uniunii se ridicase la aproape 2 miliarde ruble sau, în lei, la peste 170 miliarde lei. Cu toată criza care a bîntuit în anii următori și care firește că a influențat și comerțul *exterior* al Uniunii, anul comercial 1933 (anul trecut) arată totuși în favoarea Sovietelor o balanță *activă*, deci un *sold activ* de aproape 13 miliarde lei.

Dintre vecinii noștri, afacerile cele mai bune le-au făcut Polonia și Cehoslovacia de unde Rușii au importat în 1931 mărfuri în valoare de aproape 6 miliarde lei.

Comerțul cel mai mare însă cu Uniunea Sovietică îl fac Germanii cari în 1933 chiar ocupă primul loc printre țările exportatoare în Rusia. La import, urmează în ordine Anglia, China de Vest, Mongolia, Italia, Statele Unite din America, Polonia, Norvegia, Persia, Japonia, coloniile olandeze și Olanda, Afganistan și Franța.

Exportul cel mai mare l'a făcut Uniunea în acelaș an, după importanță în Anglia, Germania, Mongolia, Belgia, Olanda, Franța. Italia, Statele Unite din America, Persia, China de Vest, Danemarca, Japonia, China orientală, Afganistan, Grecia și Suedia.

Pe noi mai ales, cari sper că ne găsim în ajunul reluării relațiunilor comerciale cu Uniunea Sovietică, firește că ne interesează mult cari sînt articolele cari fac obiectul comerțului exterior al vecinului dela Răsărit.

Răspunsul exact ar fi: orice produs economic. Dealtfel acest răspuns n'ar trebui să ne surprindă căci și comerțul exterior al Rominiei dovedește că vindem produse petrolifere și importăm uleiuri minerale, că vindem piei și cumpărăm piei, că vindem minereu și cumpărăm minereu, că vindem produse chimice și importăm produse chimice, că facem în fine un schimb de produse de *orice* natură, in diverse proporții și după diverse criterii și direcții regionale.

In Anglia de exemplu, Rusia exportă blănuri, păr de porc, piei, minerale (asbest, magnesită, manganez, etc.), chemicale (bicromat de sodiu, magnesiu chlorid, etc.), sticlă, scrobeală (de cartofi și de porumb), chibrituri, țigări și tutun, cereale și produse petrolifere, pește conservat, fructe și legume conservate, pasări tăiate, cărnuri conservate, covoare și broderii, lemn și jucării.

In schimb, ea importă de acolo unelte, mașini, elevatoare și macarale, tuburi și sîrmă de fier și oțel, cazane sau părți, turbine și părți, motoare electrice, tranformatoare și generatoare, pompe și compresoare, mașinerii pentru industria minieră, echipamente metalurgice, mașinerii pentru industria cauciucului, echipamente pentru industria chimică, mașini agricole, mașini textile, echipamente pentru laboratorii, echipamente navale, chemicalii, gumă și textile.

In schimb, în Turcia, Rusia exportă cele mai bune mașini textile, pluguri și tractoare și țesături de bumbac.

In Orient, ea exportă încălțăminte, îmbrăcăminte, produse metalice, biciclete, mașini agricole și chemicale.

In Lituania, tutun, lemn, petrol, cărbuni, ciment, chemicalii, textile, produse de cauciuc și mașini agricole.

Iar în general, dacă ținem cont de tabloul detailat al exportului sovietic din 1933, Rusia și-a mărit exportul de următoarele produse industriale: soda, chibrituri, ciment, încălțăminte, piei, articole de galanterie, tricotaje, lingerie și îmbrăcăminte, îngrășăminte chimice, bicromat de calciu, chemicalii și articole farmaceutice, articole pentru tenis, sticlării, automobile, articole electrotechnice, etc.

Din Cehoslovacia, Rusia importă mai ales unelte. Din Polonia, Rusia a cumpărat imense cantități de fier și oțel.

Cu alte cuvinte, nu există articol util care nu s'ar putea vinde Rusiei și tot astfel, nu există articol util care nu s'ar putea cumpăra din Rusia.

In primul trimestru al anului in curs, balanța comercială a Uniunii Sovietice înregistrează un puternic sold *activ* de peste 3 miliarde lei, comparat cu un sold activ în aceeaș perioadă din 1933 de 1 jum miliarde lei și un sold *pasiv* în 1932 de peste 4 miliarde lei.

In anul în curs se observă că Rusia și-a mărit exportul de asfalt, parafină, minereu maganez, chibrituri, asbest, unt, tutun, cărbuni, produse metalice, produse electrotechnice, tricotaje, lingerie și confecțiuni și încălțăminte.

Importul rusesc e în creștere din Polonia, Franța, Belgia, Olanda și Danemarca.

ORGANELE COMERCIALE ALE UNIUNII

Diversele organizații sovietice pentru comerțul exterior, după ultimele modificări aduse în Maiu a. c. pot fi grupate după cum urmează:

1. Organe de import și export,
2. Organe de import,
3. Organe de export,
4. Organe de transport și asigurare pentru comerțul exterior.

Toate aceste organizații își au sediul în Uniunea Sovietică, iar celelalte organizații comerciale exterioare din Angia, America, Franța, Germania, Italia sau Austria, sau că sînt organizații subordonate reprezentanței economice sovietice de acolo sau că au fost formate ca societăți anonime sau cu garanție limitată conform legilor în vigoare din respectivele state.

Cred că e util, să enumărăm aci cele mai importante din organizațiile sovietice, a căror scop reiese cu ușurință din titlul ce-l poartă.

Din prima categorie (organe de import și export), merită să relevăm următoarele:

„Sojuzmet import", Moscova, Mjasnizkaja 47; importă produse metalice și exportă minereu mangan, fier și chrom, asbest, magnezită și opatită.

„Textil import", Moscova, Tverskaja 26; exportă și metale nobile.

„Sojuzpromexport", Moscova, Tverskaja 1/21; importă preparate farmaceutice, produse medicinale și sanitare și exportă textile, mătasă naturală și artificială, tricotaje, viermi de mătasă, produse chimice, culori, cauciuc și mărfuri din, hîrtie și creioane, lămpi electrice, etc.

„Meșdunarodnaja Kniga", Moscova, Kusnezki Most 18; importă articole tipografice și de biurou și exportă cărți.

„Sojuzugle export", Moscova, Tverskaja 26; import și export de cărbuni.

„Lektechssyrjo" Moscova, Staro-Pimenovski, per. 16; import și export de preparate farmaceutice și medicinale, plante și materii prime.

„Kowjorkustexport", Moscova, Iljinka 6; exportă produse de artă, mobile, instrumente muzicale, plăci de gramofon, brice de ras și lame de ras, tacimuri, aparate de precizie, articole de menaj, pielării și pantofării, bijuterii. Importă diamante industriale.

„Rybokonserwexport", Moscova, Tverskaja 20/2; exportă peşte şi conserve alimentare de orice natură. Importă pe lingă aceiaşi articole şi peşti de piscicultură.

„Export puschnina", Moscova, Miasnizkaja 47; import și export de blănuri și animale vii.

„Prodoexport" și *„Sojuzprodoexport"*, Moscova, Libjanski Projesd 3/13; import și export de produse alimentare.

Din grupul doi, deci numai organe de import, merită să cităm:

„Maschinoimport", Moscova, Kalanteevskaja ul. 15 a; import de orice fel de mașini.

„Stankoimport", Moscova, Tverskaja 26; import de unelte și mașini pentru unelte.

„Technoprom import" Moscova, Projesd Cudosestvennago Teatra 2; import de articole tehnice, mașini, vehicule mecanice, mașini agricole, rulemente, etc.

„Sojuzintorgkino", Moscova, Maly Guesdnikowsky per. 7; articole fotografice și de cinema.

„Zentrosojuz", Moscova, Cereaski per. 15; import de articole de consum (centrala coop. de consum).

„Torgsin", Moscova, Kusnezki Most 14; import de articole de consum pentru străinii din Rusia.

„Sojuz-Sagotskot", Moscova, Marosejka 3/13; pentru importul de vite.

Cele mai importante organe de export, sunt:

„Export chleb", Moscova, Tverskaja 1/21; export de cereale și produse agricole.

„Plodoexport", Moscova, Miasnizkaja 47; export de fructe, legume, miere și ape minerale precum și vin.

„Rasnoexport", Moscova, Miasnizkaja 47; export de piei și produse animale, zdrențe și petice de lînă, etc.

„Exportlion" Moscova, Tverskaja 26; export de cinepă, in și frînghii.

„Exportless", Moscova, Pl. Revoluzii 1/3; export de lemne și produse.

„Tabakexport", Moscova. Staro-Pimenovski per. 16.

„Sojuznefteexport", Moscova, Miasnizkaja 20; export de produse petrolifere.

„Mineralsilikatexport", Moscova, Petrovska 3/5.

„Technoexport", Moscova, Stoleschnikov, per. 11; export de mașini, articole tehnice și electrotechnice, automobile, etc.

Sojuzkinoexport", Moscova, Miasnizkaja 47; export de articole fotografice și filme:

„Antiquariat", Leningrad, Nabershnaja 9; Gojanwarja 18; în Moscova, Tvreskaja 26.

Pentru transport și asigurări, vine în vedere mai ales *„Wneschtorgtrans"*, Moscova, Staropanski per. 3.

COMERȚ RUSO-ROMAN ?

Față de micile detalii cu caracter informativ enumărate pînă acum, cu drept cuvînt se impune problema dacă este posibil un comerț romino-sovietic? Intrebarea poate fi considerată ca ridicolă și neserioasă, căci cum s'ar putea să nu ia naștere un comerț ruso-romin cînd de fapt există stabilit de mulți ani un comerț romino-japonez, romino-brazilian și romino-Suedez? Zic, întrebarea ar putea fi privită ca naivă dacă n'am ști ce înseamnă „noutatea", scepticismul și „ideile preconcepute" în materie comercială, financiară și economică.

Ar fi o mare greșală să se pună *prea* mari speranțe în reluarea raporturilor comerciale dintre aceste două organisme economice.

Ar fi însă cel puțin o greșală tot atît de mare dacă a priori vom ridica din umeri zicînd că între un stat ca al nostru și un stat socialist raporturile nu pot fi decît de natură pur diplomatică și nici decum și de natură economică și comercială.

Defetismul și sceptiscismul, n'au ce căuta mai ales în viața economică. Căci pulsul economic este însuși pulsul vital al statului.

In al doilea rînd, în criza de față se impune imperios ca cea mai mică șansă chiar, să fie expoatată în întregime, astăzi, nimic fiind mai greu de găsit decît o... piață nouă.

Chiar dacă vom reuși să-i vindem Rusiei numai pentru o fracțiune din ceeace-i vinde Polonia, totuși această nouă desfacere, acest nou export cu adevărat neașteptat și suplimentar, ar trebui considerat ca o bună achiziție.

Este adevărat, nu suntem pregătiți. Ne lipsesc puternicele organizații comerciale, creditul financiar privat sau de stat, produsele standardizate și potrivite după gustul și necesitățile Uniunii.

Cu toate acestea însă, șansa nu trebuie „scăpată" din mînă.

Fie că se vor înființa societăți speciale pentru comerțul

romîno-rus, fie că puținele noastre cooperative vor fi sprijinite de stat în acest scop sau chiar dacă vînzările și cumpărăturile se vor face de către firme individuale prin intermediul reprezentanței comerciale sovietice din București, oricare ar fi cazul, un schimb de produse se va face totuși.

La eventualele tratative comerciale, echitabil ar fi firește să ne punem pe baze de compensare de 1 : 1.

Va trebui să ne fixăm asupra căror din produsele noastre să cerem un tarif vamal preferențial, fixînd eventual a priori cantitatea, felul și calitatea de mărfuri, cu alte cuvinte, căutînd să obținem comenzi fixe cel puțin pentru vre-o cîteva din articolele pe cari le putem furniza.

Ne vor întreba de exemplu rușii dacă li putem face o ofertă pentru o cantitate de fier laminat sau sîrmă.

Știm doar că industria metalurgică lucrează astăzi cu numai 30—40 la sută din capacitatea ei de producție. Există deci capacitatea de producție. Totul depinde deci numai de preț. Aci fie-mi permisă această întrebare: oare nu pot industriile noastre să renunțe la excesiva lor cotă de profituri?

Idem, cu încălțăminte, textile, unelte, piei și unele produse chimice.

Rușii fac sezonal frumoase cumpărături de animale de reproducție. Sindicatul exportatorilor și cel al crescătorilor de vite, își vor spune atunci cuvintul.

Important e să reținem că Rusia nu face importul prin jocul liber al comercianților. Statul centralizează acolo cererile pentru import. Și tot statul este acela care hotărăște de unde să facă importul, interesul politic-diplomatic în această operațiune primînd adeseori asupra considerațiunilor de ordin pur economic și comercial.

Ceeace înseamnă că dacă Uniunea Sovietică ține să consolideze raportul politic cu Romînia, nimic n'o va împiedeca să ne acorde și nouă unele comenzi chiar dacă economicește aceste plasamente de comenzi se vor dovedi pentru ea mai puțin favorabile decît cele făcute de exemplu în... Germania.

In ceeace privește importul nostru din Rusia, cred că putem afirma cu certitudine că aceea ce Sovietele au într'adevăr pentru export, nu va fi în nici un caz mai scump de cît în alte țări și cred că nici calitativ, inferior.

Odată cu reluarea raporturilor comerciale dintre aceste două state, firește că și pulsul comercial în unele regiuni ale țării noastre va cîștiga din ritmul accelerat al circulației intensificate de bunuri.

Mă refer la întreaga zonă răsăriteană și în special Cernăuții, Basarabia, Iașii și porturile maritime dunărene.

O deosebită atenție va trebui să se acorde politicei tarifare feroviare în scopul unui tranzit polono-rus pe linia Grigore-Ghica-Vodă-Cernăuți-Noua-Suliță-Mohilău. Aceeași linie de tranzit ar interesa eventual și comerțul ceho-rus.

Eventual, ar putea fi utilizate pentru tranzit și punctele dela Rezina, Tighina și Cetatea Albă, fără ca să mai inzist asupra rolului porturilor dunărene.

T. CRISTUREANU

SCOALĂ-MĂ IN ZORI...

Scoală-mă în zori de dimineață,
O tu mamă, care mă ogoi!
Să mă duc pe bărăgan, prin ceață,
Să primesc un oaspete de soi.

Am văzut pe cîmp azi cum pămîntul
Urme largi de roți purta ușor.
Pe subt nouri scutură lung vîntul
Cercul lui de aur sunător.

El în zori galopul o să'nceapă,
Zvîrlind cușma lunii la ungher,
Și zburdînd va repezi o iapă,
Coada ei cea roșie pe cer.

Scoală-mă devreme, dragă mamă,
In odaie lampa aprinzînd.
Căci se spune că poet de seamă,
Voi ajunge 'n Rusia curînd...

Te-oi cînta pe tine și pe oaspăt,
Soba ta, cocoșul și-acești maci,
Și pe versuri o să curgă proaspăt,
Laptele roșcatei tale vaci.

ȚARA MEA ! VEZI, TOAMNA...

Țara mea! Vezi, toamna varsă iar
Plumbul ud al ploilor ursuze.
Rebegit în baită-un felinar
Iși răsfrînge capul fără buze.

Nu, mai bine-ar fi să nu privesc,
Să nu văd ceva străin la pîndă,
Spre rugina 'n care bălăcesc,
Să mă'ncrunt cu vorbe de osîndă.

Totu-i rece, totul e plăpînd.
Uite: printre casele de-o seamă,
Umeda clopotniță ducînd,
Ca morarul, sacii ei de-aramă.

De ți-i foame-tu vei fi sătul,
De ești trist-te-i bucura'n mai bine,
Doar deschis să nu privești destul,
Frate bun și neștiut de mine.

Am făcut-precum m'am chibzuit.
Insă vai! Tot una e, tot una!
Cred, că trupul prea-i obișnuit,
Să stea'n frig și'n tremur totdeauna.

Ce-i cu asta? Nu sunt singur eu,
Mai sunt alții, mulți de tot, pe lume!
Și sclipind și hohotind mereu,
Felinarul dă din cap anume.

Inima-mi șoptește necurmat,
De subt straiul firav unde-i partea:
-Dragul meu, pleoapele ce bat,
Poate să le'nchidă numai moartea.

Din rusește de GEORGE LESNEA

NOTĂ: — Din volumul *«Stihuri și Poeme»* de Serghei Esenin, care va apare în toamnă, cu o prefață de d. Ionel Teodoreanu.

DOUA SCHIȚE

VALENTIN KATAEV

INCORIJIBILUL

Ei, dar acuma ce o să mai spui, stimate domnule? am întrebat eu vesel, dînd buzna în cabinetul cu miros de mucegai a lui Tupiaghin.

— Dar ce e? — făcu Tupiaghin cu mina acră și stringindu-și buzele subțiri și violete.

După o pauză de efect și gustînd dinainte uimirea lui Tupiaghin, i-am aruncat în treacăt:

— Monedă metalică. Emisă de guvernul sovietic.

— Prostii! răspunse Tupiaghin.

— Cum? In numărul de azi al gazetei.

Pe prima pagină!

I-am împins lui Tupiaghin ziarul. Privirea lui a alunecat leneș peste locul subliniat cu creionul albastru.

— Mint. Gogoși. Au distrus Rusia, iar acum vă duc de nas.

— Adică cine a distrus Rusia?

— Bolșevicii voștri au distrus-o. Simt că și-au trăit traiul și acum păcălesc pe oamenii creduli. Pot să te asigur pe d-ta că nu vor trece nici două săptămini și toate Sovnarkomurile voastre o să se ducă deaberbeleacul, împreună cu moneda voastră metalică din basme.

— Tupiaghin, ha-ha-ha! Mă uimești, pur și simplu.Exact acelaș lucru ai susținut și acum doi ani.

— Eu nu-mi schimb opiniile. Atunci am susținut și acuma susțin iar: Moneda voastră metalică e o minciună.

— Așa?! Dar aceasta e tot minciună, am spus eu scoțind din buzunar un pol nou-nouț.

Tupiaghin s'a uitat în treacăt la polul ce lucia între degetele mele și a ridicat din umeri.

Un pol obișnuit, de al lui Nicolae... Jefuit de bolșevici din monetărie în anul 1917...

— Bine, Tupiaghin, uite-te aci: în locul Vulturului stau secera și ciocanul, atît de nesuferite dumitale, și inscripția „Proletari din toate țările, uniți-vă!"

— Fleacuri. Le-au lipit pe deasupra. Eu scrișneam din dinți. Ascultă, Tupiaghin. Uite! un bilet de cinci ruble. Am scos din buzunar biletul de bancă. Privește-l cu atenție. Acuma, chiar noi amîndoi vom merge în prima prăvălie, o să

cumpărăm un sfert de tutun și eu, în prezența D-tale, voiu primi restul în argint.

— Prostii. Nici un om normal nu o să-ți schimbe d-tale această hirtie dubioasă în argint.

Am simțit un nod în gît. Mi-am strins toată puterea și am zis printre dinți:

— Tupiaghin, în cazul acesta ce monedă recunoști D-ta?

— A lui Romanov — a scirțiit Tupiaghin. A lui Nicolae. Aceia-s banii veritabili. Fără nici un cusur.

— Așa, scumpe tovarăș Tupiaghin, am zis eu zîmbind dulce, — îmi pare bine.

Dar spune-mi, te rog, ce e atîrnat acolo pe zid, între aceste două multrespectate ferestre?

— Oglinda, — zise Tupiaghin cu mirare.

— Oglinda? Mie nu-mi place.

Imediat după aceasta, luai depe biuroul lui un cățeluș de bronz și îl aruncai în oglindă. Cioburile au țișnit în toate părțile.

Tupiaghin a înlemnit.

— Afară de asta, nu-mi place nici culoarea tapetului D-tale. Dar noi o să-l îndreptăm și pe acesta acum. Luai depe masă o sticlă mare de cerneală și n'au trecut nici două minute și tapetul a căpătat o nuanță foarte vie și originală. După aceasta am golit perinele de puf, la iuțeală am spintecat cu briceagul sofaua turcească, punînd în ea mizerabilele resturi ale pendulei, am strivit un tub de sindeticon pe pantofii de casă ai gazdei și am făcut focul cu fărîmăturile unei mobile de stejar.

— Sper — i-am spus senin — că nu o să te adresezi tribunalului poporului. A! înțeleg, dacă ar fi vechiul tribunal! dar face oare să te murdărești cu acest parșiv de tribunal bolșevic? Nu-i așa, Tupiaghin?

Mai bine am să-ți plătesc cinci sute de ruble bani ghiață, pentru aranjarea interiorului în bîrlogul d-tale de holtei — și gata.

— Cum dorești! — răspunse uscat Tupiaghin.

— Binevoește a primi — i-am zis eu întinzîndu-i cinci sute ruble Romanov.

— Cum? Iți bați joc de mine?

— Ce fel de bătae de joc poate să fie asta? făcui cu tristețe. Pentru cheful de a aranja interiorul unui vechi prieten, trebue acum să-ți plătesc. Și nu cu ruble sovietice. Parșive... cu cusururi. Veritabile, de ale lui Romanov cum s'ar zice.

— Sper că glumești? a șoptit înăbușit Tupiaghin.

— Nu e nici o glumă! La revedere, Tupiaghin. Mobila sovietică s'o cumperi în hala Suhariev. Acolo e — știi — mai

eftin și mai prost. Dar în schimb nu e dintr'un scîrbos trust sovietic.

UN EXEMPLAR

Iar aci, în dulap, — spuse directorul muzeului — se găsește unicul exemplar din întreaga U.R.S.S., cel mai rar în genul lui, un exemplar de cetățean din epoca anului 1905.

— „De ceară, sau e un manechin?" s'a interesat unul dintre excursioniști.

— „Nu, dragă tovarășe — remarcă cu emfază directorul. Nu. Nu e nici de ceară și nici nu-i manechin, e absolut veritabil, neatins de molii și de timp, un exemplar excelent de cetățean din epoca anului 1905.

— „Cum asta?" — au întrebat în cor excursioniștii.

— „Iată așa. Unicul caz de somn letargic din întreaga lume. O minune în spiritul lui Wells. Cum a căzut omul în nesimțire acum douăzeci de ani, așa îl puteți vedea și acuma.

— „Asta nu se poate!"

— „Ba se poate. O! Și iată cum. In anul 1905, acest cetățean a fost arestat, din greșală, cu niște agitatori, și depus la secție.

— „Tu, care ești, măi?" începe interogatoriul pristavul de servici. „Eu, d-le șef, sunt cinovnic, clasa douăsprezecea și nu de-al de ăștia".

— „Minți, mă! Văd în ochii tăi un fel de mișcare de emancipare! Tine-ți gura! In ce partid ești?" Și deodată izbește cu pumnul în masă. Atunci omul nostru căzu în cel mai adânc leșin, care s'a transformat pe urmă într'un somn letargic. Au scris pe timpuri și gazetele străine despre cazul ăsta. Cei mai buni medici n'au putut face nimic. Și chiar un profesor renumit a spus astfel: „Individul nu va eși din somnul său letargic decît peste două zeci de ani". Frumoasă întîmplare, dragi tovarăși.

— „Și s'a conservat într'adevăr așa de bine? Ce interesant și edificator e să-l vedem!"

— „Acum, îndată, o să-l vedeți.. Nostim exemplar. N'am cuvinte. Umbrelă, galoși, ceas de argint — totul în ordine. Un remarcabil eșantion de cetățean pașnic. O să vă lingeți degetele. Vă rog să vă convingeți".

Cu aceste cuvinte, directorul a deschis dulapul, dar în acelaș moment sări înspăimîntat în sus.

Dulapul era gol.

— „A dispărut! — exclamă cu durere directorul.

— „L'au șterpelit, pesemne" și-au dat cu părerea excursioniștii. „Ce păcat!"

— „Nu se poate! E adevărat, se șterpelesc crucile depe

morminte. Se întîmplă. Dar pînă la răposați nu s'a ajuns încă".

— „Atunci ce să fie? Ce e? Doar n'o fi plecat singur?"

— „Dați-mi voie, tovarăși. Păi au trecut exact douăzeci de ani. Poate că s'a trezit, și a...

— „Să știți că așa e".

— „Atunci — urlă directorul — trebue să-l găsim imediat. Te pomenești că nimerește sub un autobuz. Doar eu am răspunderea cînd piere cineva. Cum de nu l-a văzut portarul? Mă iertați, tovarăși!

Trezindu-se din somnul letargic, omul nostru și-a dus, înainte de toate, mîna la picioare — nu-și pierduse galoșii, apoi își pipăi umbrela, își suflă nasul, și eși încetișor din dulap și foarte ușor pătrunse în stradă.

— „Acasă! Cît mai repede acasă! — a bombănit el. — Doamne, ce o să creadă nevasta! Ce o să spună șeful de birou!

Să dormi la secție — ce rușine! Birjar, strada a Treia, Mahala!

— „Două rublișoare".

— „Dar ce-i cu tine, frățioare, ai căpiat! O băncuță!"

— „Tu ai căpiat! Ce mai mușteriu am găsit!"

— „Dobitocule! Mai ești și obrasnic? Ori vrei să te duc la secție?"

— „Mai sperie-mă poate și cu sergentul"

— „Canalie! Iți bați joc de autorități? Subminezi ordinea? Hai? Stai că-mi notez eu numărul tău. Ser...gent!

— „Ia te uită la el", spuse cu respect birjarul. De unde o fi găsit ăsta vodcă Duminica? Nu pot să-mi închipui. Și cel puțin două sticle. Nici nu se mai ține pe picioare, și mai strigă sergent!...

Omul nostru și-a notat cu băgare de seamă numărul birjarului obraznic și s'a dus mai departe, pe jos.

— „Tovarășe, spune-mi te rog pe unde s'o iau spre Dimitrovca? l-a întrebat un tînăr.

— „Cum? Drept cine mă iei? a țipat el.
Mi se pare că mă crezi din aceia...
Nu-s tovarăș eu!"

— „Bine, scuză-mă. Să-ți zic cetățene?

— „Nu sunt nici cetățean!"

— „Atunci ce ești?"

„Eu sunt cinovnic din clasa a douăsprezecea și cavaler al ordinului Sf. Ana, clasa treia. Și dacă din greșală m'au arestat împreună cu revoluționarii, asta nu dovedește încă nimic, tinere...

Tînărul s'a uitat lung la el și ferindu-se, s'a dat la o parte.

— „Iată ce neplăceri" — a bîiguit omul nostru. Pînă și

pe stradă au început să-mi spună tovarăș. Te pomenești că aude de aceasta și șeful de biurou. Mă și dă afară".

Și-a înfundat mîinile în buzunare, și-a început să cînte „Doamne, păzește-l pe țar".

— „Măi, cu jurnale! Ia dă-mi, băiete, două exemplare din „Steagul Rusiei".

— „Cum?"

— „Steagul", zic, „Steagul Rusiei". Dă-mi două, mai bine trei.

— „N'am ziarul ăsta!"

— Nu-i? Dă-mi atunci „Vremea Nouă".

— „Nici ăsta nu-i."

— „Păi ce ai atunci?"

— „Gazeta muncitorească", „Pravda", „Steaua Roșie".

— „A! obraznicule! Subminezi ordinea? Vinzi lucruri ilegale? Stai că te duc eu la secție, pușlama ce ești!"

— „N'ai nici un drept. Eu plătesc impozite."

— „Bi...ine! Las'că-ți arăt eu ție impozite!"

Cetățeanul și-a notat cu băgare de seamă semnalmentele și numărul vînzătorului subversiv și scîrțiind din galoși, a luat-o înainte.

Pe fațada unui mare imobil zări inscripția: „Comitetul din Moscova al Partidului Comunist".

— „Ia-te uită, bravo!... In văzul lumii, cum s'ar zice, se subminează ordinea. S'o notăm și pe asta. Și strada, și numărul, să notăm tot".

Cetățeanul și-a făcut însemnările necesare în agendă și a pornit mai departe.

— „Imi dai voie să-mi aprind țigara, tovarășe?" l'a oprit un cetățean gras, într'o șubă de biber.

— „Vă rog să nu vă îndoiți de mine. N'am nici o legătură cu organizațiile ilegale subversive, cu cercurile revoluționare sau cu grupările politice. Și nu sunt, cum s'ar zice, „tovarăș", iar dacă am petrecut o noapte la secție, rog, Exce...lența V... oastră să mă creadă... o încurcătură fatală... Imprejurări nenorocite. Ex... Ex... Ex..."

Omul în șubă s'a dat la o parte înspăimîntat.

După ce a străbătut în lung și'n lat toată Moscova, și după ce pierduse orice speranță, directorul muzeului regăsi însfirșit, tîrziu, seara, spre marea lui bucurie, exemplarul dispărut.

Exemplarul stătea în genunchi, în mijlocul Pieții Teatrului și îngăima plîngînd în hohote:

— „Ca un om cinstit... Incurcătură fatală... Cinovnic clasa douăsprezecea, și nici o legătură n'am avut cu ei. Iar dacă am dormit la secție... din greșală numai, Dumnezeu mi-e martor... „Doamne, păzește-l pe țar!" Iar în ce privește birjarul

No. 4921 și vînzătorul No. 12 (blond, 14 ani, ochi albaștri, semne particulare n'are), pot să afirm că ei au legături cu mișcarea, mai ales vînzătorul de tipărituri subversive. Deasemeni, pot să vă dau și adresa Comitetului partidului comunist din Moscova... Și dacă am dormit la secție..."

Mulți trecători se opreau și-i dădeau cîte o kopeikă...

Două săptămîni și-a bătut capul directorul muzeului, să-i explice rostul evenimentelor și a transformărilor din ultimii douăzeci de ani.

La începutul celei de a treia săptămîni, cetățeanul a înțeles.

Tot la sfîrșitul celei de a treia, cetățeanul a intrat într'un trust.

La începutul celei de a patra, odată, așa în treacăt, în timpul repausului de prînz, spuse colegilor:

— „Anul 1905? Cum de nu! Mi-aduc aminte. Aș putea chiar, spune, că personal am luat parte la luptele cu autocrația. Am și stat la răcoare pentru asta. Pentru participare la o demonstrație... Ce mai vremuri!... Dar ce să mai vorbim!... Noi ăștia, vechi revoluționari. Insfîrșit... Sculați, voi oropsiți ai vieții...

Se zice că odată, la o serată comemorativă a anului 1905, a luat cuvîntul și el, nu fără de succes.

De aceasta nu sunt sigur.

Restul sunt, însă, fapte.

VALENTIN KATAEV

speranța de fericire este infinită; deci: *fericirea este imposibilă*"; sau: „de fericire s'apropie acela care nu gîndește, dar reflectează infinitul cum o picătură de apă resfrînge lumina soarelui; massele poporului vor să fie fericite; deci: *să nu gîndiască la nimic și să nu invețe carte;* sau: omenirea e înzestrată cu o forță naturală: *inerția;* inerția dă societății stabilitate; știința omoară inerția; deci: *să nu cultivăm poporul*"; sau: „puterea guvernanților vine dela Dumnezeu; Dumnezeu este nelimitat; deci: *puterea guvernanților trebuie să fie nelimitată*". Și așa mai departe. Pobiedonosțef, șeful „Ligii sfinte" și cap al bisericii, arunca peste turmele sale, trimolate de dreapta credință ortodoxă, canoanele indiscutabile ale păstoririi.

Atmosfera aceasta e transpusă în literatura secolului XIX: conștiința abisului creiat între popor și putere; sciziunea dintre clerul, influențat de rituri greco-ortodoxe, și pravoslavnici; desrădăcinarea: refugiul intr'un trecut idealizat, antepetrinic (secta slavofililor lui Khomiacof); refugiul în Occidentul transfigurat (secta occidentaliștilor lui Herzen) sau refugiul în natură și în viața naturii (secta renunțării lui Tolstoi); apoi tematica adevărului în viață și artificialității culturii și artei (Pisaref și Tolstoi); tema destinațiunii omului (Gogol). Dostoewschi prinde însă întreg acest tumult sufletesc, în isvoarele lui permanente de neliniște religioasă și inchietudine cosmică. El se face orga simfoniilor durerii, orga în care sunt prinse toate senzurile suferinței. Milă pentru durerea omului, compătimire pentru abandonarea universului, viziunea stării de păcat a lumii, revolta împotriva destinului miser, realismul naiv rezultat din proteste etice, esența satanică a puterii terestre, străfundurile infernale ale vieții și beatitudinile angelice ale credinței, revoltă, scrișnet, violența urii și persistența răului, împletiri de efulgurații apocaliptice și pasiunea fierbinte a „regatului ortodox", — toate se găsesc în Dostoewschi, ca o bandieră colorată de nuanțe fălfăite în lumina eternității. Ce a fost mai adînc uman și mai specific rusesc, a intrat în scrierile lui.

■

Prin materialul de viață furnizat, literatura rusă excită curiozitatea europenilor. Prea obișnuiți cu ornamentările estetice și fraza sculpturală, lucrată, împodobită de franjuri artistice, de o frumusețe artificială și o perfecție obositoare, europenii găsiră, în literatura unui Dostoewschi: frămîntare, elan, neliniște metafizică și compasiune creștinească, suferință umană și disperare pămînteană; numai atît, — fără nici o preocupare de artă, de contur, de formă; un dispreț total al artificiului estetic. Dacă se pune la socoteală și faptul că secolul XIX apusean se caracterizează printr'o vădită

sărăcie spirituală, — un secol de deficiențe certe, peste care plutiau strigoii trecutului, — se poate închipui cîtă curiozitate a stîrnit apariția acestor purtători ai spiritualității rusești

Reținuți de cercetarea asiduă a adevărului în viață, punîndu-și probleme de conștiință chinuitoare, și aplecați să destrame pînă și enigmele cele mai insezizabile ale nelămuritului suflet omenesc, literatorii ruși aduceau ecoul unui motiv străvechi, un „ur-slavisch" motiv; din vremile cînd omul se întreba asupra rostului în viață și tremura de necunoscut. Operele lor erau, dacă nu piese de probă estetică, documente de psihologie umană. Era o literatură de loc artistică și deplin caracteristică. Găsiai în ea pitoresc, fiindcă reflecta societatea; găsiai senzuri spirituale, fiindcă era expresia poporului; găsiai mirajiile deșertului cosmic și abandonul Dumnezeirii, fiindcă oglindia stepa legănată și pustiile întinse pe spațialități carbonizate, pline de parfume tari de ierburi arse. Realism crud, dar și transfigurare spirituală; document pur, dar și senz psihologic; pitoresc divers, dar și generalitate umană; caracteristicism, dar și emoție artistică, — iată ce a constituit, ca specificitate, literatura rusă.

■

Și mai era ceva. Intrucît document desprins din viața poporului, extract din substanța lui spirituală, această literatură închidea în sine și o pronunțată vocație mesianică. Pentrucă: pentru ei, poporul nu este numai o entitate politică și socială, ci un organism dumnezeesc; un fragment de absolut. El este putere mitică, epos, din latențele căruia țîșnește, în formele ei, istoria; prin formele istorice, poporul, legat indisolubil cu fatalitățile și cu destinul dat de Dumnezeu, nu face altceva decît să-și caute loc în devenire, în dialectica istoriei, ale căreia soroace finale sunt prestabilite. Fiecare popor manifestă o idee din cugetarea lui Dumnezeu; ideea poporului constă *nu* în ceiace gîndește el (poporul), în timp, asupră-și; *ci* în ceiace gîndește Dumnezeu, în eternitate, asupra lui. Or: gîndirea lui D-zeu este coerentă, armonică; popoarele sunt voințe în care se proectează ideile lui Dumnezeu; deci, și ele trebuiesc armonizate; fiindcă trebue să reprezinte, pe pămînt, solidaritatea misterioasă a ideilor divine. De aci misiunea istorică decare se simte încărcat poporul rus. De aci panslavismul, care mai înainte de a fi un plan politic, este o sorginte religioasă.

E un bun comun în lumea slavă această idee. O găsim la Hoene Wronschi (polonez); o găsim la Soloviev și Berdiaef; o găsim pînă și la bulgarul Slawejkow și la Janko Janeff. La aceștia, poate prin filiație rusească; deși Janeff

o pune în legătură cu spiritualitatea germană, venită prin Nietzsche. (Bulgarien und der deutsche Geist). Idea obîrșiei divine a poporului, are puncte de contemporaneitate spirituală cu filosofia lui Joseph de Maistre.

Un senz mesianic străbate prin interiorul istoriei rusești și dă poporului o vitalitate gata a se risipi oricînd pentru împlinirea sorocului prefixat. S'a răsfrînt și în literatură.

■

Răsfringînd, însă, în arta lor senzul mesianic al poporului, literatorii nu fac altceva decît să condenseze fragmentele de eternitate reprezintate de sufletul rusesc. Ei aruncă ancora în substructura eternului omenesc; acolo unde dospesc fatalitățile și unde zac enigmele și subînțelesurile.

In Rusia sovietică, a căreia misiune e limitată la planul cincinal și la încordarea supremă de a tecniciza, a fost stîrnită, mai acum cițiva ani, o discuție aprinsă în sînul „Asociației revoluționare a scriitorilor proletari". Se punea problema regulilor de urmat: sau înlăturarea formelor de artă burgheză, țîșnită spontaneu din adevărurile permanente ale sufletului omenesc (dar atunci nu se poate ajunge la o literatură esențială, calitativă, pură; o literatură a durabilului); sau respectarea canoanelor de colectivism proletar (dar atunci se ajunge la o literatură accidentală, cantitativă, impură; o literatură a efemerului). Dilema era fără ieșire. Literatura „subînțelesului" uman, a senzurilor adînci, nepronunțate, abia surprinse și transfigurate, era în linia de apreciere a sufletului rus: ardent după refugii spirituale și dornic a se sustrage tribulărilor destinului. Pe cînd o literatură a „înțelesului direct" era menită să înăspriască existența proletarului, și așa destul de lipsită de conținut spiritual.

■

Scriitorii cei noui au urmat drumul din urmă. Comandamentul lor de artă se găsește în doctrina partidului, după cum pentru filosofie, direcția cugetării trebuia căutatată în armura ideologică, adică în marxism. Literatura contemporană e tezistă, este expresia tematicii de clasă, e voluntară, impusă. Sacrificînd tot ce conștiința omenească poate elabora ca semn de întrebare, scriitorii sovietici ancorează în real, și „fixează faptele". Majakovschi scrie deci poesie industrială, face, cum s'a zis, „jurnalism liric"; Gladkov compune romane colectiviste, Sklovskij povestește evenimentele revoluției. Din mediul industrial și politic, din ritmurile fabricei și disciplina uzinelor, din schițările afișelor și poruncile ordonanțelor, vor fi culese subiectele; cel dintîi, Uspenschi, va oglindi, în cărțile lui, dogma legăturii dintre capital și muncă, deși nemarxist.

Faptul nu este izolat. In Rusia sovietică, după cîte pare și după cîte ne îndreptățește logica să credem, este un sistem de paralele și o rețea de corespondențe, în cultură, care vine din însăși ucazurile emanate dela Centru. Directivele partidului țin loc de adevăruri. Tinerii gînditori sovietici au grija de a nu depăși cu o iotă canoanele marxiste. Și după cum pentru vechii scolastici, sfînt și drept și adevărat era numai ce a zis Aristot și ceiace se găsia în cărțile lui Aristot, tot așa, pentru sovietici, sfînt și drept și adevărat este ce a zis Lenin și ce stă scris în volumele lui Marx.

Or, Marx ce a zis: că la începutul lumii n'a fost cuvîntul, ci fenomenul economic; și n'a fost ideia, cum se lăuda Hegel, ci materia. Materia, sub forma de fapt economic, este motorul care mînă întreaga evoluție a istoriei. Ideile, reprezentările, manifestările spirituale nu sunt altceva decît „emanația directă" a comportărilor materiale ale omului; ele sunt implicate în activitatea și în comerțul material, cari acestea constitue langajul cotidian al vieții reale. Hegel n'are dreptate, zice Marx, cînd pretinde că ideia este dinamul transformator al istoriei; e ca și cum am spune că fiul naște mama, rezultatul principiul, efectul causa. La începutul tuturor stă materia; și prin „contradicția" pe care o inchide în sînul ei, materia evoluiază după o dialectică precisă, ale căreia trepte Hegel le-a întrevăzut destul de bine. Un lucru se afirmă, se neagă și devine; adică: se pune, se opune și se compune; deci, dela burghezie la proletariat și, de aci, în mod ineluctabil, la comunism.

Marx declară: obiectul nostru este, mai întîi, producția materială. Noi luăm, deci, cunoștiință de materie, mai întîi. Și cunoștiința noastră evoluiază în raport cu sporirea producției. Dar materia, conține sursa evoluției în contradicția implicată în sînul ei; ea se desfășoară după poruncile conținute în lăuntrul ei, deci, legile materiei sunt *date* în constituția ei însăși; ele dirijează dialectica. In aceste legi se poate interveni prin voința umană. Ele nu sunt imutabile, fixe, eterne; sunt pasibile de modificări, de schimbări, în senzul în care se încordează eforturile omului. Altminteri n'ar mai avea nicio rațiune de a fi lupta de clasă, technicizarea, planificarea și cincinalismul. Deci: adevărul nu există decît la intersecția dintre linia de evoluție a materiei și linia de desvoltare a silinței omenești. Rezultanta acestei intersecții: actul producției; actul producției este una și aceiași cu adevărul; iar calea adevărului e cunoștiința; care cunoștință, nu e altceva decît raportul de adecvație între lucru și conștiință.

Această „adecvatio rei et intellectus" n'are nimic de aface cu scolastica. La scolastici era vorba de încrucișarea dintre „existență și conștiință"; intelectul aderă la existență;

rezultatul: cunoaşterea; însă această cunoaştere furnizează esenţialitatea existenţii; şi, astfel, conştiinţa e înbogăţită; întrucît cunoaşterea nu e altceva decît implicarea *„mintală"*, — prin intermediul lui „species" — a realului în conştiinţă. La sovietici, toată filosofia se instalează pe raportul dintre „producţie" şi „intelect"; sporirea celei dintîi fiind un rezultat al cunoaşterii; deci, prin cunoaştere, producţia se îmbogăţeşte. La scolastici, prin cunoaştere, intelectul se îmbogăţia. E un raport răsturnat.

Linia filosofiei sovietice are punctul de începere în doctrina lui Karl Marx. Cine ştirbeşte linia, se face vinovat de erezie: cazul lui Bukharin. Sunt, de asemeni, combătuţi toţi filosofii cari n'au puncte de contact fecund cu ortodoxia marxistă.

■

Insă toată această conştiinţă umană, absorbită de necesităţile de realizare ale planului cincinal, de sporire a producţiei, de tecnicizare şi industrializare la excesiv, începe să fie cutremurată de întrebarea chinuitoare: care este senzul omului în lume? Nu este o simplă întîmplare că dintre scriitorii vechi, cel care exercită influenţa cea mai puternică asupra romancierilor sovietici este Gogol. Gogol cuprinde fundamental, în scrierile lui, tema destinaţiunii omului.

In literatura sovietică actuală, ridicolul ieşit din funcţionările rigide ale automatismului e freevent. Omul s'a mecanizat şi, mecanizat, a devenit ridicol; „la mécanique plaqué sur le vivant". Insă, dincolo de acest ridicol pluteşte o tristeţe caracteristică; ridicolul derivă dintr'o perspectivă sumbră, gravă, asupra existenţei; e, la drept vorbind, un suspin, nu un surîs, în opera lui Zoscenco.

Lipsa de senz spiritual, abandonarea, disperarea de singurătate, deşertul acestei vieţi mecanizate, sterile, absorbită în acţiuni dirijate după decrete oficiale, — trecute la Zoscenco în humorul tragic caracteristic, — evoluiază, la Kataev, în formele plictisului exagerat, izolării desăvîrşite şi disperării în izolare. Drept consecinţă, unii se refugiază în trecutul istoric, (eroii lui Fadaev), alţii în adîncurile cuprinse ale naturii (eroii lui Leonov); fiindcă numai aci, poate fi rezolvată problema salvării.

Paralel cu aceste devieri dela linia concepţiei colectivisto-realiste în artă, se înregistrează, în filosofie, lunecări înspre logicismul idealist hegelian, lunecări înspre empirism, lunecări înspre explicaţiile mecaniciste.

Veşnicile lunecări omeneşti .Este în sufletul nostru însămînţată înclinarea înspre mereu altceva.

ILARIU DOBRIDOR

ORAŞ TRUDIT

Din zori şi pînă'n noapte caravanele de fum,
Pornind făr' de răgaz pe-acelaşi drum,
Călătoresc prin nesfîrşitele văzduhului pustii
Şi pier fără de urmă după veşnice stihii.

Din hornuri de uzini, ca din altare,
Cu noi speranţe făurite'n exaltare
Se'nalţă jertfa trudei omeneşti
Spre Pantocratorul din slăvile cereşti.

De sus
Acultă şi priveşte surîzînd Isus,
Ciocane'n luptă dreaptă cu ilăul,
Şi smăul
Puterii înhamate la motoare,
Popoare
De pîrghii învrăjbite cu biele,
Oţele
De roţi care se muşcă între ele,
Şuvoae
De fire 'nvălmăşite în răsboae:

Oraşul răbufnind ca un balaur
Macină aur.

M. BANTAŞ

■

SPIRITUL ENGLEZ IN ŞTIINŢELE ECONOMICE

ION RĂDUCANU

Am ales ca temă *Contribuţia spiritului englez la progresul ştiinţelor economice*" [1]) pentru două consideraţiuni : Una, suntem în cadrul conferinţelor societăţii Anglo-Romînă, alta : fără îndoială, din toate domeniile ştiinţei, în domeniul ştiinţelor sociale, spiritul englez a contribuit mai mult, dînd lucrări cu caracter permanent.

Este minunată desvoltarea ideilor economice în Anglia şi este firesc ca în această ţară să apară o literatură specială, mai din vreme, pentru că aici ritmul vieţei economice a fost mai viu şi a luat o formă modernă cu mult înainte de cît în ţările de pe continent.

Desvoltarea ideilor economice în Anglia s'ar putea împărţi în patru mari faze.

1. Faza I-a, pe care o putem numi a începuturilor, ar fi cuprinsă în decursul veacurilor al XVI-lea şi XVII-lea, pînă la 1776 (data apariţiei lucrării lui *Adam Smith)*.

In această epocă, avem cîteva fapte caracteristice, pe care le putem reţine. Sunt două, de cea mai mare însemnătate, aşa cum le aminteşte şi *Adam Smith*, care au revoluţionat faţa omenirii: două fapte din lumea materială. Intîi, descoperirea Americei şi al doilea, deschiderea drumului, pe la Capul Bunei Speranţe, spre Indii.

Orizontul de activitate economică se lărgeşte mult odată cu aceste fapte.

Dacă alte ţări au cucerit cu armele terenuri peste ocean, Anglia, alcătuită dintr'un popor de intreprinzători, a găsit drum de expansiune prin desvoltarea spiritului de intreprindere. Căci în toată această epocă, înainte de a se putea vedea în altă parte, *în Anglia se formează tipul intreprinzătorului modern.*

Căpitanii de industrie, neguştorii aventurieri, dau caracteristicile vieţii economice engleze. *Comerţul şi Moneta* constituesc din această cauză obiectul principal al cercetărilor economice.

Moneta, pentru că valoarea ei, prin exploatarea minelor

[1]) Idei dintr'o conferinţă ţinută în cadrul ciclului organizat de Societatea Anglo-Romînă, Bucureşti 1934.

de peste ocean, a suferit fluctuaţiuni adînci, cari s'ar putea compara, în măsură maximă, cu fluctuaţiunile din vremea noastră. Iar comerţul, fiindcă constituia principala îndeletnicire a cercurilor înstărite.

Problema monetară ca şi problema comerţului exterior, au fost discutate pe larg de către autorii mercantilişti.

Comerţul exterior a fost analizat din două puncte de vedere: a) din punct de vedere al intreprinzătorului particular; b) din punct de vedere al binelui public.

Prima încercare în literatura economică engleză cu privire la problema comerţului exterior este datorită autorului mercantilist, *Thomas Mun:* „Buna stare a Angliei prin comerţul exterior". El arată că nu numai schimbul de mărfuri formează obiectul comerţului dintre state, ci şi schimbul de idei. *Thomas Mun* a fost unul dintre acei mari scriitori cari au influenţat politica economică şi din alte ţări. El spunea— şi acest adevăr este bine să ni-l amintim — că trebue să se facă deosebire între cîştigul particular şi cîştigul naţional; că unele cîştiguri particulare nu înseamnează un produs pentru obştie; că ele alcătuiesc un bine general, numai cînd, cîştigul regelui se indentifică cu acel particular.

Prin această afirmaţie, se deschide regiunea despărţitoare între *economia particulară şi economică naţională.*

Dar, în afară de acest curent al oamenilor de ştiinţă, avem alte idei care au influenţat atmosfera de gîndire din Anglia. Curentele de idei ale unei ţări sunt hotărîtoare pentru toată viaţa ei culturală. Unde nu există nici o atmosferă serioasă de gîndire, stăpîneşte anarhia. Trebuie să fie un bun, un bun suprem care rămîne în viaţa unei naţiuni. Acel bun e dat de ideile călăuzitoare. Au fost şi în Anglia curente distincte, care au influenţat cercetările economice.

a) *Curentul spiritual religios.* Există o teză a unui mare economist şi sociolog german, *Max Weber*, care susţine că la leagănul capitalismului modern a stat spiritul reformist, spiritul calvinist, spiritul nou puritan deslegat de scolastică. Pe cînd mentalitatea scolastică condamna orice activitate cu scop de cîştig şi nu admitea dobînda la capitalul împrumutat, spiritul din religia protestantă, mai realist — (acest spirit înţelegător al vremurilor, după descoperirea Americii) aproba cîştigul, activitatea comercială şi dobînda. In Evul Mediu, în epoca bizantină de ex., a lua dobîndă era un lucru necreştinesc. In acel timp apar în Anglia maxime religioase cari caută să afirme, noua mentalitate; prin scrieri cu titluri foarte sugestive, ca de pildă aceea a lui Bacon, *„Directive Creştine"* şi *„New order of man"* (Noua datorie a omului), în care se arată că munca

este venită dela Dumnezeu. Tot acolo găsim ginduri ca acestea: pierderea unei bogății nu însemnează mult; sufletul pierdut, însemnează că ai pierdut tot.

Și în afară de economiștii sau scriitorii cari priveau viața prin prizma realităților, ar fi păcat să nu amintesc în această epocă trei opere, construcții sociale, datorite unor individualități puternice, care n'au trăit în acelaș timp, dar care au un spirit la fel. Aceștia sunt: *Thomas Morus, Bacon de Verulam* și *Harington*. Toți trei s'au adăpat dela cultura clasică dela *Cambridge* și *Oxford*. Toți trei, ocupînd demnități pe lîngă Curtea regală, fie a regelui care și-a petrecut viața în aventuri, ca Henric al VIII-lea, fie a regelui cu tragicul sfîrșit pe ghilotină, Carol II. Toți trei au avut o importanță politică și au isprăvit prin a fi condamnați la moarte. Unul, consilier al tronului, altul, mare cărturar și membru al parlamentului, al treilea, ambasador. Toți trei au ispășit pentru năzuința către o nouă viață și tragedia lor se înțelege din mersul vremurilor. Atunci a apărut doctrina lui *Bacon* în literatura economică, că nu este o fericire, cînd averea unei națiuni este strînsă în citeva miini. De acolo se pare că se trage spiritul de democratizare a structurii materiale în avuția națională, cum o găsim exprimată în legislația modernă engleză. Cele trei scrieri asupra cărora nu pot să insist sunt: *„Utopia"* lui Morus, *Nova Atlantidă* a lui Bacon și *Oceania* lui Harington, merită să fie cunoscute. In ele reapare țesătura statului ideal, republica lui Platon și unele sugestii cari astăzi sunt în parte realități.

Epoca primă a mercantilismului englez, este admirabil caracterizată și cu aceasta terminăm prima fază — într'o lucrare, apărută fără dată și care poartă titlul de *„State merchant"*, prin care se înțelege statul negustor, statul care comercializează. Vă redau titlul pentrucă este esența politicei reale din acea vreme, este norma fundamentală a mercantilismului care vrea să consolideze statul ca putere centrală cu întărirea granițelor economice față de alte state. Atunci a apărut ceeace se spune așa de des astăzi, că rațiunea politicei economice a unei țări este să vinzi cît mai mult și să cumperi cît mai puțin peste hotare.

Nu se poate însă să trec peste această primă fază fără să nu menționez încă un nume, un precursor al cooperației moderne și al politicei sociale, *John Beller*. Acesta observind starea economică lamentabilă, propune crearea unui *„College of industry"*, a unei corporații a industriei. E nimerit (pentru a arăta cum s'a privit propunerea) să redau motto-ul lucrării, pe care unii dintre noi l-au auzit destul de des, neștiind că autorul e *Beller*: „industria, adică activitatea economică, *aduce bogății*; cei trindavi trebue să se îmbrace în sdrențe și acela care nu vrea să muncească, nu are dreptul să se hrănească". Beller este în acelaș timp, un precursor al teoriei *socialismului de Gilde*, din vremea noastră. Unele norme din lucrarea lui, apărută pe la sfirșitul secolului alXVII-lea, sunt reluate mai tirziu de teoreticienii socialismului de Gilde din Anglia.

2) Trecem la a doua fază, care a fost inaugurată de opera lui *Ad. Smith*. El a dat la 1776 lucrarea *„Cercetări asupra cauzelor bogăției noțiunilor" („Wealth of nations")*. Astă vară, mergînd într'o călătorie de studii in Anglia, m'am oprit o clipă la Edinbourg, la locul unde se odihnește pentru vecie acela care și-a înscris numele ca părinte al economiei politice, *Adam Smith*. M'am interesat mai deaproape nu numai de locurile pe unde a trecut el, ci și de întreaga influență spirituală pe care a exercitat-o. *Adam Smith* a trăit ca un filozof. Este curios pentru unii, este firesc pentru alții, cari judecă mai obiectiv, legătura pe care el o stabilește între filozofie și economia politică. El a stat sub influența lui *David Hume* și *J. Locke*, ambii filozofi cari au pus bazele individualismului, și au sdruncinat puterea absolutismului în fapt, prin calda apărare a principiilor de libertate. In Anglia se observă în acel timp o evoluție puternică spre forma individualistă, — echivalentă atunci cu libertate, după cum în vremurile noastre se poate spune că se observă o transformare a noțiunei de libertate. In Anglia, la început, s'a înțeles în domeniul politic: *libertatea politică;* acea libertate care a fost făurită în domeniul filosofiei și care se găsește la temelia *„Contractului Social"* a lui *Jean Jaques Rousseau*, libertate care a dus la Revoluția Franceză în veacul al XVIII-lea. Parlamentul pusese îngrădire prerogativelor regale și abuzurilor Coroanei în materie de impozite. Libertatea politică se transformă încetul cu încetul în libertate economică. Libertatea politică individuală capătă un alt sens în vremea de desvoltare intens economică. Din ce în ce mai mult libertatea economică ia un caracter social. S'ar putea susține, așa dar, că există o deosebire între faza individualistă și faza socială, prin trecerea dela libertatea politică la libertatea economică și socială. O libertate politică afirmă „Tu, Stat, stai deoparte, stai liniștit", cum susține *Bentham*, sau cum se adresează *Diogene* lui Alexandru cel Mare: „Dă-te la o parte din lumina soarelui, lasă-mă să fac ce socotesc *eu* că e mai bine".

Statul era socotit ca o piedică a libertății in viața economică.

Concepția din veacul al XVIII-lea a influențat adinc pe *Adam Smith*. Și acesta este o figură mare. Nu-l diminuez, dacă voi adăoga, că a împrumutat dela alții idei; mai mult, a împrumutat chiar formule. Autorul dela care a împrumutat

mai mult este acel care a publicat *„L'esprit des Lois"*, *Montesquieu*. In anumite chestiuni, în concepţiuni chiar, Adam Smith împrumută ideile acestuia, ca de pildă formula asupra statului sau ideile în problema monetară şi diviziunea muncei. Departe de mine gîndul că *Adam Smith* a fost un imitator servil. Nu, *Adam Smith* a fost un filozof, care s'a afirmat la început prin teoria sentimentelor morale şi a terminat în economia politică cu afirmarea unui liberalism revoluţionar. El a fost adeptul filosofiei individualiste. Individualismul său economic, ca şi individualismul în general, a fost o reacţune împotriva îngrădirilor de tot felul, stabilite din Evul Mediu, cuprinse în structura de breaslă, care devine azi la modă într'o ţară şi imediat cu iuţeala fulgerului se încearcă să se transpună chiar acolo unde nu se poate aclimatiza o asemenea aşezare.

In faza a doua a ştiinţei economice, în Anglia, trebue să ţinem seama şi de revoluţia technică dela sfîrşitul veacului XVIII-lea, Un călugăr revoluţionează mecanica; un bărbier găseşte o tehnică minunată pentru a ţese bumbacul. Am putea spune că inventatorii dela sfîrşitul veacului al XVIII-lea, au avut rolul lui *Teseu* în viaţa omenirii, eliberînd-o de ceeace era munca manuală prea puţin productivă. Aceşti inventatori pun bazele mecanicei, care măreşte randamentul, şi care aduce cu ea o adîncă transformare în ritmul vieţei de pe vechiul continent. Atunci apare o revoluţionare economică şi socială în raportul dintre factorii de producţie. Liberalismul economic, prin *Adam Smith, Ricardo* şi *Maltus*, încearcă să fixeze legile economice după modelul legilor naturale, o continuare a doctrinei fiziocrate. Vedem cum spiritul omenesc e în veşnică frămîntare.

In acelaş timp, apar tot în Anglia două curente puternice care luptă împotriva liberalismului. Cunoaştem figura marelui filantrop, *Robert Owen*, şi întîlnim pe teoreticianul *Godwin*, care, inspirîndu-se din acelaş spjrit de libertate, ajunge în apele anarhismului. Teoria lui Godwin reapare la Stirner în veacul al 19-lea în Germania, în opera „Individul şi proprietatea sa".

Robert Owen lasă în Anglia, ca şi în afară de această ţară, urme adînci prin idealurile lui sociale. Discipolii lui au fost aceia care au înfiinţat prima cooperativă de consum, la 1844, la Rochedale. Ei au pus bazele cooperaţiei moderne. Discipolii lui — cum spune mai tîrziu un economist catolic — au dat cea mai frumoasă lecţiune de politică socială pe care o cunoaşte istoria economică.

Liberalismul economic la început, a fost optimist şi a progresat încrezător pînă la *John Stuart Mill*, acel subtil cugetător care prezintă un punct culminant şi în gîndirea eco-

nomică. La vîrsta de 13 ani putea să scrie şi să traducă limba clasicilor greci, iar la 16 ani susţinea polemici pentru apărarea lui *James Mill* şi *Ricardo*, împotriva adversarilor acestora. El a fost şi un deschizător de drumuri în logică. Ne-a dat sistemul de logică, cu desvoltarea sistemelor inductive şi deductive la baza ştiinţelor sociale. El reprezintă o răspîntie în ştiinţa economică. John Stuart Mill nu mai ia drept bun orice adevăr sub formă de lege naturală, pentru domeniul economic; el este influenţat direct de către *Auguste Comte*, părintele pozitivismului, accentuînd în manualul de economie politică, concepţia dinamică a fenomenelor sociale. Intrucît priveşte latura socială, este foarte apropiat de ideile care îşi făceau drum în literatura socialistă. Prin Mill, se poate spune că liberalismul devine mai moderat iar poziţiunea lui este cu mult slăbită.

3) Dela John Stuart Mill, pînă la războiul mondial, avem, a treia epocă în Anglia caracterizată printr'un conflict între economia liberală, care păstrează încă autoritatea de catedră şi tendinţele noi. Se spune în discuţie liberalismul. Dela *Cairnes* (în 1870), pînă în zilele noastre, avem o epocă ce se caracterizează prin lucrările cu tendinţe noui a celor mai distinşi economişti enlgezi încă în vieaţă. *J. M. Keynes* simbolizează prin titlul lucrării sale, sfîrşitul unei epoci: „Sfîrşitul lui *laisser faire*". La 1870, Cairnes pune în discuţie economia politică a lui *„Laisser faire"*, iar J. M. Keynes, mai tîrziu, denunţă însuşi *„Sfîrşitul lui laisser faire"*. In acest timp are loc o întreagă revoluţionare a ideilor economice. In deosebi prin opera lui *Marshall*, se însemnează un început de drum nou, afirmîndu-se cu putere elementul etic-social în ştiinţele economice. Se formulează sinteza adevărurilor liberalismului economic şi se acordă locul cuvenit metodei de cercetare din noua şcoală economică. Nu este mai puţin adevărat că şi prin ştiinţa predată la Universitate de către economiştii aşa zişi consacraţi, am avut o mişcare de reînoire; ea a avut răsunet în schimbarea sufletului social. S'au manifestat curente puternice, pe cari nu le putem trece cu vederea, întrucît ele au influenţat mersul ştiinţei economice şi în mare parte însăşi politica economică socială a Angliei.

Să ne reîntoarcem o clipă la prima fază ca să înţelegem cum a putut să apară răsunătoarea activitate a socialiştilor creştini în Anglia. Dela jumătatea secolului trecut, personalităţi de seamă din clasele superioare—superioare nu numai prin avere ci şi prin forţe morale — încep o mişcare puternică pentru ridicarea maselor muncitoreşti, împotriva dogmei liberei concurenţe, potrivit căreia individul lipsit de orice alt bun decît munca braţelor, avea libertatea de a contracta, adică libertatea de a fi exploatat. Mişcarea socialişti-

lor creștini are obîrșia în *J. Beller* și numără printre conducătorii ei pe *Kingsley, Maurice, Ludlow* și *Neale*. Unul din ei și-a schimbat palatul ca să trăiască alături de muncitori, în mizeria din estul Londrei. Altul a fost un predicator care nu s'a mulțumit să își spună cuvîntul numai depe amvon, ci încerca să realizeze creștinismul în viața de toate zilele. Amintesc aceste lucruri pentrucă este bine să cunoaștem spiritul poporului englez, așa cum apare ca idei și realizări.

4) A venit războiul mondial, care a dat într'adevăr lovitura lui „Laisser faire". Acum s'a impus curentul nou pe care îl rezum. El se poate clasifica astfel: Intîlnim curentul socialismului de Gilde, care urmărește o echilibrare, o așezare nouă a societății prin organizarea muncii în întreprinderile economice. Democrația politică trebuie să cedeze locul, dacă vrea să fie o realitate, democrației economice și sociale. Regret că nu pot insista asupra literaturii socialismului de Gilde. Lord Sterling, Taylor, sunt reprezentanții ei. O parte din aceste idei au fost adoptate și realizate în Anglia și în Statele Unite prin așa numitul *„plump-plan"* ca și în Germania. Amintesc că un om politic dela noi a încercat, probabil fără să pună în directă legătură cu socialismul de Gilde, să alcătuiască așa numita cooperativă de muncitori agricoli, ceeace nu este decît o copie în miniatură a ceeace este socialismul de Gilde, *„Gilde socialism"*.

A doua mișcare de idei are un colorit socialist. Ceiace a fost în literatura romînească, dintr'un anumit punct de vedere, curentul junimist, reprezintă, ca o reacțiune în lumea ideilor sociale în Anglia, „societatea fabiană" „Fabian society". Acum o jumătate de veac, un grup restrîns de tineri citez două nume — pe *Sidney Webb* și *Bernhard Shaw*. Acesta este și economist, pe lîngă literat. S'a ocupat mai ales la început, cu problemele sociale. Să dau titlul cîtorva lucrări „Comon sens of municipal trading" (Sensul obștesc al intreprinderilor municipale). „Transmisiunea ideilor capitaliste și socialiste" și în fine ultima lucrare apărută acum cîțiva ani ca o introducere a esseurilor editate de societatea fabiană. Putem susține că întreaga sa operă literară este conformă cu spiritul lui critic social; astfel, dela *„Man and Superman"*, pe care l-a scris în calitate de corespondent al lui *„Times"* pe timpul războiului sirbo-bulgar, (1886) pînă la ultima piesă de teatru, unde găsim o profundă schimbare a atitudinei sale (mai mult favorabilă fascismului) — el e preocupat de problema socială.

Dela Bernard Shaw reținem cîteva fraze scrise mai de mult: „Poetul și lucrătorul Moris afirmă că nu există alte scopuri pentru clasele muncitoare decît revoluția. Noi aceștia dela „Fabian society" socotim că în vremurile date, nu putem decît să înlocuim revoluția muncitorească, care nu folosește la nimic, pentru a face ca parlamentul, guvernarea de stat să colaboreze în sensul de a organiza cooperative și sindicate muncitorești într'o formă care este în esență programul școalei fabiene". Concepția lui Bernhard Shaw — aceea de acum o jumătate de veac — poate fi luată ca îndreptar pentru mulți gînditori și luptători în domeniul social.

■

Cum se prezintă astăzi știința economică în Anglia ? Nu se poate vorbi deși trăim in epoca de autarhie, întrucît privește schimbul de mărfuri, despre o știință economică cu totul izolată într'o anumită țară. In special în Anglia, unde legăturile intelectuale au ieșit din splendida izolare a economiei politice de acum 60—80 ani, de cînd legăturile spirituale au devenit atît de stinse cu America de Nord avem o perioadă nouă a economiei politice cu diferite curente care să influențeze reciproc. Azi opera scriitorilor continentali este bine cunoscută în Anglia. Avem, *„Economic school"* la Londra, unde te uimește organizarea, programul și bibliotecile, munca serioasă pentru promovarea științei economice. Biblioteca acestui așezămînt are 850.000 volume, crescînd zilnic cu 180 volume.

Spiritul englez e într'o adîncă frămîntare în cadrul ideilor sociale.

După cum fiecare individ se întreabă ce va fi mîine cu omenirea, știința economică, în Anglia își pune întrebarea: care va fi viitorul societății? Răspunsuri sunt date după concepția individuală și după cea socială, după atitudinea intelectual sufletească a cercetărilor. Științei nu-i este dat însă să facă proorociri; ei îi revine să vadă ce este și să cerceteze ce se poate realiza. Problema care formează obiectul de predilecție al cercetărilor din ultimul timp este aceea a economiei dirijate, în deosebi a rolului statului. *Athur Salter, Keynes* și atîția alții, își pun întrebarea: care va fi organizarea societății de mîine? E interesantă înrudirea de gîndire a lui *Keynes* cu economistul german, *Werner-Sombart*. E firesc, spune cel d'intîi, că astăzi nu se poate concepe să mai lași conducerea și viitorul societății pe seama activității individului izolat. Individul izolat are riscuri, el lucrează în nesiguranță, iar calculele sale greșite se plătesc de societate. De multe ori nici indivizii cari sunt adunați în grupuri nu pot să vadă ceeace se petrece în organismul economic al unei

țări, mai puțin deci, în restul economiei mondiale. Keynes socotește că este nevoie să se organizeze viața economică, să se cerceteze organismul — care însemnează control al producțiunei, control de credit, control pentru capitalul de investire. El merge pînă acolo încît se întreabă dacă nu e necesar să se controleze chiar mersul poporației. Nu orice țară în care poporația crește este o țară bogată. De multe ori țările cele mai sărace au natalitatea cea mai mare. Aceasta nu este totdeauna o fericire; se caută calitatea, iar nu cantitatea a ceeace este factorul principal de producțiune, — omul.

Astăzi știința economică se afirmă ca un bun cultural. Fiecare națiune, prin specificul ei, dă un anumit aspect cercetărilor, care reese din idealurile pe care le urmărește.

Un popor care neîncetat a înțeles spiritul vremei a realizat cuceriri în lumea cea nouă; un popor care în domeniul științelor economice a dat un exemplu unic, țesînd firul gîndirei cu mersul realităților sociale, încearcă să dea încă o pildă de voință hotărîtă pentru împlinirea unui ideal social. Albionul are puteri nesecate de reînoire și adaptare. Repetăm cu *Bacon*, ce-și îndreaptă gîndul către supremul țel al interesului național, a fi deasupra interesului particular, înseamnă să pătrunzi noua atitudine a științei economice. O asemenea atitudine afirmă știința economică engleză. E demnă de lungul și strălucitul ei trecut.

ION RADUCANU

ANACRONISMUL FASCISMULUI

M I R C E A M A N C A Ș

Viața politică a statelor de după războiu e sguduită de două fenomene caracteristice: imensa criză — generatoare de conflicte, a căror soluționare reclamă schimbarea raporturilor între clasele sociale, corespunzătoare factorilor de producție — și apariția regimului de dictatură, ce afirmă necesitatea suprimării libertăților constituționale.

Antagonismul dintre democrație și dictatură, sub forma tipic conservativă, e logic și natural. Inspirat din tendința de a limita libertatea de doctrină și acțiune, de a restringe manifestările inodividuale și colective în cadre rigide, strict determinate, fascismul apare — din prima clipă ca o încercare de negație a regimului democrat. Democrație și dictatură; iată polii contrari ai vieții politice contemporane!

Aceiace e isbitor pentru evoluția politică a regimului fascist e rapiditatea expansiunii și organizării sale. Fascismul nu a avut o doctrină și o ideologie proprie din primul moment. Intr'un discurs, ținut în anul 1925, cu ocazia unui congres fascist, Mussolini afirmă direct și categoric: „Ni s'a cerut să definim statul; în locul definiției, noi însă, am preferat să-- cucerim".

Regimul fascist nu a avut la început, nici idealul de exaltare a energiilor naționale și desvoltare a virtuților cetățenești. El a fost o declanșare de forță, oportună într'un moment de dezorganizare, care — utilizînd tactica violențelor și a brutalității exagerate — a reușit să puie stăpînire pe statul italian. Lipsit de experiență politică, împrumutînd ceva din atitudinea dictatorilor antichității, fascismul a instaurat un regim conservator și tradiționalist, în care vechile forme perimate, de economie, morală și politică, au fost reînviate alături de metodele cele mai contradictorii ritmului de viață al societății contemporane.

Formula, care a ajutat la răspîndirea și popularizarea doctrinei fasciste, a fost ideia de ordine. Generalizînd un fenomen pur local — procesul de anarhizare, ce începuse în Italia, datorită crizei economice, mizeriei crescînde, unei victorii neexploatate suficient, și poate puțin chiar temperamentului acestui popor — fascismul a identificat, cu condamnabilă intenție, ideia de ordine cu propriul său ideal și aceea de anarhie cu democrația parlamentară. Evident, de-

mocraţia presupune o mai largă exprimare a gîndirii, o libertate a discuţiei contradictorii ce dau vieţii politice parlamentare, aspectul unui perpetuu desacord între idei şi persoane, prezentînd o imensă diversitate de forme şi manifestări publice. Diversitatea însă nu înseamnă dezordine. Ea e, mai curînd, produsul unei activităţi continui, în care contradicţia apare ca un factor esenţial şi creator. Efortul de conciliere între idei deosebite sau contrarii reprezintă certitudinea unui progres în evoluţia gîndirii.

Fascismul a afirmat necesitatea unei ordini rigide şi excesive, ce a adus sterilitatea procesului de gîndire şi uniformitatea formelor de cugetare. In locul ei, democraţia pune pe primul plan, gîndirea şi experienţa politică în plină desfăşurare, antagonisă şi creatoare.

Dar practica fascistă a dus la degradarea conceptului de ordine şi disciplină. Terorea contra adversarilor politici, asasinarea lui Matteoti, interdicţia şi exilul politic împotriva acelora care nu s'au declarat fervenţi apărători ai unei doctrine inexistente, —nu reprezintă o conservare intactă a noţiunii de ordine, ci mai curînd o degenerare a ei. Căci ordinea e fecundă şi naturală, atunci cînd e realizată printr'un concurs şi ideal comun, nu prin forţa constringătoare a teroarei fizice sau morale.

Fascismul a compromis această ideie, crezînd că o serveşte în mod excesiv. Venit la conducerea statului italian prin tactica revoluţiei politice, fascismul a căutat să legalizeze — printr'o formulă — violenţele exercitate. Astfel, după deformarea ideii de ordine, urmează doctrina violenţii.

E locul să menţionăm, că nici aci fascismul nu face exces de originalitate. Teoreticianul violenţii, doctrinarul sindicalist Georges Sorel, a explicat anterior — cu vederi deosebit de interesante — necesitatea violenţei în sinul unei societăţi, în care orice instituţie îşi pierde vigoarea şi forţa de realizare. Ingustînd însă accepţia generală, dată de sindicalismul revoluţionar acestei noţiuni, Mussolini o utilizează în sensul unei constringeri matriale şi directe. In adevăr, în anul 1927, el afirmă împotriva generalei convingeri umane, că „singură violenţa e creatoare. Forţa creiază dreptul. Ea e sursa puterii în stat şi factorul determinant în societate".

Imi amintesc o amară reflexie a scepticului, care a fost Anatole France. Vorbind despre practica violenţii, el spune undeva: Şi animalele pot face politică, căci aceasta nu e altceva decît o formă a concurenţii vitale, a luptei pentru traiu. Singura deosebire între ele şi om, e că acesta din urmă o poate face fără violenţă, căci are arma superioară a ideii şi forma de exprimare a cuvîntului.

Astfel „anarhistul", individualistul rigid, „comunistul"

France, apare infinit mai uman, mai cald şi înţelegător al vieţii decît pozitivismul conducător al Italiei de azi.

Practica violenţei fusese şi altădată acceptată. Trecutul istoric ne oferă exemple suficiente în această direcţie. Nici odată însă ea nu a fost scuzată sau justificată. Violenţa era învăluită într'o atmosferă de blam şi critică unanimă. Pentru prima dată fascismul afirmă prioritatea ei în faţa formelor de manifestare civilizată în societate.

Aceasta reprezintă o contradicţie accentuată cu intreaga evoluţie a umanităţii. In adevăr, o scurtă privire asupra organizării sociale, dela origină şi pînă azi, indică o continuă eliminare a forţei în raporturile dintre indivizi. Altădată religia, azi dreptul, a suprimat soluţia violentă a conflictelor, înlocuind forţa cu norma morală sau juridică. Reacţiunea fascismului, care predică virtuţile violenţei împotriva organizării bazate pe justiţie, reprezintă tendinţa de reintronare a vieţii dominată de instincte. Sub acest raport fascismul apare în contradicţie flagrantă cu idealul epocii în care trăim.

Prin suprimarea libertăţii politice individuale, prin deformarea ideii de ordine şi exagerarea ei practică, prin afirmarea rolului creator al violenţii în viaţa colectivă, fascismul devine un fenomen anacronic timpurilor noastre, ce constituie o excepţie, pe care reacţiunea societăţii o va înlătura.

Impotriva realităţii însăşi fascismul îşi pledează actualitatea.

Regimul democrat fiind uzat, noua organizare fascistă îi va lua locul, introducînd o notă nouă de vigoare şi întinerire a instituţiilor democrate. Prin ce mijloace încearcă fascismul această reorganizare politică, morală şi economică, a societăţii?

Aci e încă o chestiune delicată pentru fascism. Armele, cu care încearcă el înlocuirea regimului democrat, sunt idei şi practici proprii doctrinelor de extremă stîngă, în specie sindicalismul revoluţionar, pe care îl deformează după o mentalitate sui-generis. Aşa dar, regimul fascist împrumută metode unei anumite doctrine de origină democrată, pentru a combate cu ea democraţia în genere.

E la mijloc o chestie de onestitate şi o delicată problemă de conştiinţă. Orice critică presupune o deosebire de idei şi opiniuni, orice luptă presupune un inamic tactic şi ideologic. A fi adversarul unui individ, sau unui regim, a căror conduită şi idei le practici singur, e un spectacol quasi-ridicol reeditînd puţin păţania hoţului de păgubaş.

Dar această contradicţie nu e un impediment pentru fascism, care se află într'un conflict, întrucîtva permanent, cu ordinea morală. Diversiunea antisemită nefiind posibilă,

excesul orgoliului național nefiind oportun în urma victoriei deja obținute — fascismul a intrat direct în doctrina sindicalistă, alegînd fără multe scrupule, anumite idei, sortite să constituie pionii, pe care s'a organizat ulterior statul fascist: organizarea sindicală și statul corporativ.

E locul să menționăm aci, că tendința de a înlocui regimul parlamentar propriu-zis cu un parlament corporatist, compus din camere profesionale, nu e o ideie extrem de recentă. Dejà Saint-Simon și Aug. Comte vorbiau de rolul producătorului în conducerea statului. Cum pentru ei, factorul creator de bogăție și viață civilizată era reprezentat de marea industrie, ei propuneau ca toată inițiativa și practica organizatoare să fie încredințată acestei categorii sociale.

G. Sorel a actualizat această tendință de transformare a parlamentului bi-cameral, punînd-o de acord cu revendicările societății contemporane, adică dînd prioritate factorului „muncă", reprezentat prin proletariat. Sindicalismul revoluționar afirmă necesitatea organizării nucleelor muncitorești — sindicatele — care, prin reprezentanții lor specialiști (fiind emanația corporațiilor profesionale), trebuie să realizeze opera de conducere a statului muncitoresc. La baza statului e așa dar corporația, care — prin sindicat — constrînge societatea să abandoneze puterea în favoarea elementului producător.

G. Sorel a avut intuiția atitudinii indecise și nestatornice, pe care au dovedit-o intelectualii în slujba clasei proletare. Această a doua trădare — după abandonarea preocupărilor de spiritualitate pură, a funcțunii de „clerc", a făcut pe teoreticianul sindicalist să susție necesitatea autoconducerii clasei muncitorești.

Dar Sindicalismul lui Sorel e criticabil, chiar sub această formă, care exprimă revendicarea justă a dreptului de autodeterminare în favoarea elementului producător. In primul rînd, el exclude participarea la conducerea de stat, a unui număr imens de cetățeni ce nu au făcut totuși dovada incapacității lor. Limitînd selecția numai la clasa muncitorilor propriu ziși, sindicalismul îi compromite în mod sensibil rezultatul. In adevăr, cu cît selecția se exercită asupra unui material uman mai vast, cu atît șansele descoperirii indivizilor excepționali sunt mai întinse. Și invers, restrînsă la o categorie uniformă, semi-mecanizată în activitatea ei cotidiană, operația selecției nu corespunde necesității, pentru care e aplicată.

Un al doilea punct criticabil al sindicalismului rezidă în defectul personalității „specialistului" însuși.

Specialistul e un om închis în activitatea lui. Exercițiul profesiunii îi răpește orizontul. El devine impermeabil argumentelor logice „ce îmbrățișează probleme generale, inaccesibil domeniilor de cercetare ce nu ating direct cîmpul preocupărilor sale. De aceia „specialistul" s'a dovedit a fi un om politic mediocru, integru și onest în fond, dar fără orizont și spirit inovator.

Spre deosebire de el, tipul „politic" — oricît ar fi de criticabil individual, e orientat în studiul problemelor generale de viață, urmărind coordonarea funcțiunilor sociale și armonizarea lor în cadrul principiilor unui anumit sistem politic.

Sindicalismul sorel-ist ne apare astfel, sub aspectul unei doctrine ce tinde să instaureze un regim cu îndoielnice posibilități de soluționare a problemelor generale și obiective, și nuanțat de un caracter întrucîtva sectar. Această notă de sectarism politic a fost împrumutată și exagerată pînă la deformare de fascismul italian.

In adevăr, fascismul a conceput organizarea politică a statului, de jos în sus. Corporația mică locală, — mediul propriu zis în care își are originea sindicatul — e, prin definiție, o asociație economică; fascismul însă, a transformat-o în celulă politică. Nimeni nu poate face parte din corporație, dacă nu e recunoscut, înscris și devotat membru al „fasciei" locale. Fascismul a suprimat mijloacele de existență — prin ea însăși — a corporației. Rolul ei a devenit politic. Sindicatul, care primește în sinul său reprezentanții corporațiilor fasciste, e astfel o forță de costringere a muncitorului de către stat, în loc să fie un mijloc de rezistență a muncitorului în fața statului capitalist. Dar fascismul a agravat încă mai mult caracterul politic al sindicatului, atunci cînd a proclamat lipsa de proporționalitate a reprezentanței corporațiilor în aceste organisme. In adevăr, după o lege — falsă din punct de vedere logic și juridic, lipsită de minim scrupul moral din punct de vedere etic — o zecime din numărul membrilor corporației pot constitui sindicatul și impune imensei majorități rămase voința lui. In acest mod, prima organizare politică fascistă e complect restrictivă și nu rareori comportarea ei e identică cu aceia a organelor oficiale ale statului.

Fascismul a deformat astfel caracterul sindicalismului revoluționar și rolul său organizator și protector al clasei oprimate.

■

Este interesant de remarcat modul în care a realizat fascismul organizarea statului italian pe baze corporatiste și încercarea de armonizare a claselor sociale. Ea denotă, în primul rînd, golul ideologic al acestei mișcări de masse și mai ales absența unei doctrini politice și economice proprii și bine definite.

Consecința practică a rolului excepțional, pe care îl

dobindesc în noua viață socială, corporațiile, a determinat apariția formei de stat corporatist.

Fascismul nu s'a opus din primul moment regimului parlamentar constituțional. Tactica politică, tendința de a menține întrucîtva formele vieții politice existente, o anumită șiretenie capabilă de a înșela buna credință a masselor surprinse de lovitura de stat fascistă, i-au impus la început o atitudine de expectativă. Preocupat de dominarea politică prin acțiunea directă, de guvernare, regimul fascist a căutat să menție senatul, cu rol consultativ și deliberativ. Dar curind un adevăr universal și permanent, s'a impus și in experiența politică încercată de fascism: Intre democrație și dictatură nu e posibilă concilierea; libertatea și oprimarea, legalitatea și violența nu pot coexista în acelaș timp. Pentru a evita impresia lipsei de autoritate, pe care ar fi făcut-o, tendința de conciliere cu formele democrației parlamentare, regimul fascist a optat pentru organizarea statului corporatist instituind camerele profesionale.

Parlamentul corporatist a fost constituit din 400 membri, dintre care o bună parte erau membri de drept prin funcțiunile, pe care le ocupau in mod provizor, în stat; o categorie mai largă de membri numiți pe timp limitat (3 ani); și o alta, extrem de restrînsă, numiți de „duce" pe viață, pentru serviciile aduse revoluției fasciste în timpul „marșului" asupra Romei; și în sfîrșit, reprezentanții sindicatelor corespunzătoare diferitelor corporații.

Ținînd seamă de recrutarea membrilor sindicatelor, de falșa proporționalitate a reprezentanților corporației, de arbitrarul instituit în numirea funcționarilor fasciști și de prioritatea recompenselor personale acordate devotaților „ducelui", putem afirma că această cameră profesională nu reprezenta decit în mică măsură voința masselor proletare și suveranitatea națiunii. Un astfel de parlament ducea la întărirea puterii executive a guvernului fascist, dar nu realiza decît iluzia auto-conducerii poporului suveran, întrucît funcția parlamentului fascist nu era de a propune, ci de a adopta — mai curind a înregistra — legiferarea impusă de dictatorul italian.

Astfel, din vechea auto-determinare, din proporționalitatea raportului de forțe exercitate în liberă conștiință, și mai ales din funcția de organizare și apărare a proletariatului în fața capitalismului, nu a mai rămas decît o urmă, reprezentată printr'un nume și o iluzie curind spulberată.

Revoluția fascistă a marcat o transformare a conceptului de revoluție în genere. O modificare ce echivalează cu o anihilare a acțiunii revoluționare propriu zise.

Orice revoluție presupune o modelare a vieții sociale curente, a instituțiilor politice existente, și transformarea lor după criterii noui. Factorul inovator, ce reprezintă perfecționarea și depășirea ordinei prezente e esențial pentru noțiunea de revoluție.

Impotriva acestui caracter fundamental al ei, fascismul a adoptat o atitudine de conservatorism și respectarea integrală normelor și conduitei tradiționaliste. Teoretic, fascismul a reprezentat o reacțiune împotriva ideilor marxiste; practic, a dus o luptă de exterminare împotriva socialismului și comunismului, utilizînd resursele unei burghezii anemiate și fondurile marii industrii pentru salvarea statului burghez și capitalist.

Evident, era dreptul său să aleagă între cele două categorii sociale în luptă. Dar îmbrățișind cauza capitalismului, fascismul avea o datorie de conștiință să-și afirme atașamentul pentru acest regim. Contrar acestei atitudini de sinceritate, regimul fascist a făcut apel la corporatism ca mijloc de adormire a conștiinței colective și de fals corectiv al democrației libertare.

Fascismul a încercat suprimarea luptei de clasă. Dar, mi se pare, aceiace trebue înlăturat din această luptă e tocmai violența, pe care acest regim a ridicat-o la rangul de dogmă în stat. Antagonismul între clasele sociale exprimă concurența lor în producție, în organizarea societății și în idei. El e tot atît de vechiu ca și umanitatea însăși, pentrucă în epoca, în care clasele sociale nu erau organizate, el se exercita între indivizi sau între grupe prea puțin diferențiate.

Antagonismul politic între clase, între partide cu fundament viabil și real, e necesar și fecund. El tinde la perfecționarea funcțiunilor organice în societate și la organizarea ideală a statului pe baza principiilor de egalitate și libertate, inscrise de mult în patrimoniul revendicărilor muncitorești. De aceia, încercarea fascismului de a sugruma lupta de clasă, conciliind formal munca cu capitalul prin sistemul corporațiilor mixte — e puerilă și naivă. Rezultatul ei e o încetinire a producției, o sabotare surdă a funcțiunilor în curs de realizare, și un provizorat în acțiunea de revendicare a claselor sociale, a căror conciliere presupune un raport just în acord cu activitatea lor. Căci în orice domeniu, dar mai ales în acel al realizărilor concrete, eclectismul e lipsit de forță creatoare.

Aș dori să închei aceste rînduri cu o sumară expunere a ideologiei fasciste. Dar idealul, în sens integral al cuvîntului, e inexistent în doctrina fascistă. Idealul presupune o renovare a vieții în raport cu un concept mintal superior, și tendința de ameliorare a realității existente. Fascismul a considerat intangibile anumite forme politice și instituții e-

economice, ce necesitau o reală transformare; micile corective de ordin tehnic, pe care le-a introdus, nu reprezintă perfecționarea lor, ci dorința regimului de a le asigura persistența. Idealul fascist e conservator, tradiționalist, static și steril. Dacă revoluția fascistă nu a răspuns unei tendinți de renovare, idealul fascist nu corespunde unei legitime necesități de îmbunătățire a vieții sociale prezente. Și, aș putea adăuga, practica acestui regim a întunecat complect ideile unei doctrine, deja lipsite de fecunditate.

Doctrina fascistă însăși nu poate fi salvată în fața judecății obiective.

Inexistentă la început, ea a trecut apoi printr'o serie de transformări contradictorii pentru a ajunge la forma antidemocrației actuale. In adevăr, pînă la consolidarea armată a regimului fascist, doctrina sa politică etala tendința de a introduce un corectiv democrației contemporane. Fascismul ar reprezenta o democrație centralizată, superior organizată pentru a salva statul din brațele anarhiei. Dar vechea concepție a întrupării ideii de ordine ca și falsa identitate a democrației cu anarhia s'a uzat curînd. Fascismul a trebuit să ia atitudine fățișă împotriva democrației. Mussolini însuși a anunțat formula anti-democrată a regimului fascist: Democrația, instituită de revoluția franceză, trebuie să dispară, căci nu mai corespunde necesităților vieții actuale. Revoluția fascistă marchează începutul unei epoci noui, de regenerare a societății pe baza ideii de ordine și disciplină într'un regim autoritar.

Pentru justificarea acestei concepții de stat, doctrinarii fasciști au pus la contribuție toate ideile anti-democratice, din antichitate și pînă azi. Au fost reeditate, rînd pe rînd, formula: „individul contra statului", noțiunea de societate ca scop al vieții umane, accentuîndu-se inferioritatea idealului individualist. Societatea este constituită de seria generațiilor trecute, prezente și viitoare; suma valorilor individuale, realizează o unitate spirituală, ce depășește viața și activitatea indivizilor. De aci, necesitatea subordonării excesive a individului.

Această teoretizare, adesea pur formală, are însă două defecte esențiale.

In primul rînd, ea nu are nota originalității. Dela Platon și pînă azi, toate sistemele politice afirmă necesitatea activității individuale, scopului comun. Dar subordonare nu înseamnă totală eclipsă de inițiativă, complectă renunțare la propria atitudine și la ideile sortite să renoveze viața societății prezente. Aci apare al doilea punct vulnerabil al doctrinei etalonului excesiv.

Ea nu lovește — cum ar avea intenția — în adevărata

democrație. Căci statul democrat nu e decît forma concretă a unui lung efort de sistematizare și conciliere a celor doi factori contrarii: individ și societate. El reprezintă sinteza lor, păstrînd un echilibru complect, asigurat prin formula suveranității naționale exercitată individual, prin afirmarea necesității de grupare a indivizilor în asociații, partide, sindicate, fără a deveni un material amorf — și prin tendința de realizare a idealului colectivist.

Suprimînd voința națională, exprimată prin parlament și constituție, — libertatea de cult și de gîndire nedominată de legi excepționale, suprimînd concurența politică și economică, fascismul a înstituit un regim de lentă paralizie a organismului social.

El nu a suprimat însă, decît manifestarea exterioară a fenomenului politic, în fond mult mai profund și mai determinant decît apare în viața cotidiană. Acest fenomen complex presupune o evoluție lentă, dar viabilă și decisivă.

Grație ei va dispărea fascismul, ce reprezintă astăzi, anacronismul cel mai acut al epocii actuale.

MIRCEA MANCAȘ

PE MARGINEA UNUI ZIAR DIN MOSCOVA

Nu fără emoţie am deschis acum trei săptămîni, la puţină vreme după restabilirea relaţiilor cu Rusia Sovietică, primul ziar ce mi-a sosit din Moscova.

„Le journal de Moscou", hebdomader politic, economic social şi literar, a fost primul sol al unei lumi, scoasă — prin silă — din preocupările noastre.

Cele mai contradictorii păreri s'au vînturat timp de 17 ani, asupra situaţiei de acolo. O constatare favorabilă făcută de vre-un vizitator, era infirmată de constatarea altuia, cu ochii mai pătrunzători, cu spiritul mai iscoditor, care susţinea că redă situaţia reală, descoperită prin mijloace proprii, sustrăgîndu-se programului oficial şi directivei impuse.

De aci discuţii cari nu lămureau nimic, lăsînd aceeaşi atmosferă nesigură.

Fără îndoială că sistemul potemkinist de presentare a situaţiei, unor oameni cari vin să se informeze, este cel mai uzitat azi.

Şi nu numai în Rusia, unde se găseşte la el acasă, ci pretutindeni, unde o formă de organizare se experimentează. Reclama ce însoţeşte o astfel de experienţă, nu se poate dispensa de acest sistem.

Dar nu e mai puţin adevărat că nu el reprezintă totul. El poate fi o faţadă în dosul căreia se construeşte intens. Spectacolul pe care-l oferă un şantier nu e întotdeauna plăcut şi cată să fie adesea acoperit de o faţadă simpatică.

Se pare că azi, faţada începe să devie inutilă, opera realizată în spatele ei putîndu-se înfăţişa publicului, întreagă.

După campania sălbatică şi pătimaşe, lipsită de orice obiectivitate, chiar atunci cînd nu se referea la problemele pur politice, în care s'a mers pînă acolo, încît acum două luni o gazetă bucureşteană susţinea că în Rusia se mănîncă oameni, (unu la patruzeci), a anunţa numai că ai citit un ziar dela Moscova, pare un lucru extraordinar.

— „Cum, există ziare la Moscova?" poate să te întrebe şi cel mai domol om, prins în vîrtejul pătimaşilor.

Am citit acest ziar, cu setea omului care de 17 ani aşteaptă o veste directă şi reală, dintr'o lume asvîrlită atît de departe, deşi numai la cîţiva paşi de noi.

E greu să redai în spaţiul redus al unei cronici, atîtea lucruri interesante, aflate acolo.

O mulţime de date impresionante, din cari se vede cum la 5 Iunie a. c. se găseau semănate 91.331.000 hectare de cultură de primăvară, realizîndu-se astfel 98,3% din planul fixat pe anul în curs. Expunerea, apoi, a programului de lucru al unei expediţii ştiinţifice în Pamir, formată din 74 grupe, puse sub conducerea unor profesori universitari şi dispunînd de 14 automobile, 600 de cai, 40 de cămile, 300 de măgari, avioane pentru legătura între detaşamente, etc., complectează datele informative.

Expediţia este pornită în cercetări ştiinţifice, cu scopul de a pătrunde în lanţurile muntoase din Turchestan, Zeravchen şi Ghissar, în căutare de metale rare, cupru, sulf, potasiu, cupru.

Toate studiile arată că în această regiune a Asiei Centrale, a fost încă înainte de Timur, punctul principal, mondial, pentru extracţia plumbului, mercurului şi argintului.

Dar nu asupra acestui lucru, ne vom opri. Vom avea prilejul, de aci încolo, să ne ocupăm mai des şi pe specialităţi, de cele realizate în marea experienţă sovietică.

Fiindcă e o chestie de actualitate şi de sezon, vom insista puţin asupra serbării şcolare, ţinută cu ocazia închiderii anului, la 10 Iunie, la Moscova. Anul acesta serbarea a luat proporţii mari, fiindcă — după cum relatează ziarul — au frequentat efectiv şcoala, toţi copii din Moscova, mai mari de opt ani. Comisarul poporului pentru istrucţia publică, d. Bubnoff, a luat parte la serbare.

Iată cum e redată, festivitatea, in „Journal de Moscou":

„Incă din primele ore de după amiază, tramwaele, autobuzele şi camioanele, lasă la poarta principală a parcului, grupe vesele de copii şi adolescenţi.

Cu jupe şi pantaloni de culoare închisă, elevele şi elevii, poartă toţi, bluză albă, cravata roşie şi berete de satin, în culoare vie — Bleu, roşie, mauve, verde, multicolor sau roşu, fiecare arondisment are nunţa sa.

Sunt 406.000 de şcolari în Moscova, din cari participă la serbare peste 60.000. Se vor acorda premii la circa 200.

Şirurile se formează mereu, cu un pas ritmic, coloanele avansează, în frunte cu cei mai mici. Toate picioarele saltă şi cad, în acelaş timp. Focuri de artificii, spintecă aerul, deşi e încă ziuă.

D-na Dubrovina, şefa serviciului instrucţiei publice din Moscova, ia cuvîntul pentru a face raportul asupra anului şcolar expirat.

Progresul — spune raportul — a fost înregistrat, în special, la studiul limbei ruseşti, la matematică şi fizică, numărul celor ce au oţinut menţiunea „foarte bine", la aceste

branșe, fiind dublu în raport cu anul trecut. Studiul istoriei și al geografiei, din contră, lasă încă mult de dorit.

In urmă citește lista celor distinși, așa numiții „udarniki" ai studiilor. Fanfarele cîntă, toți elevii se ridică într'o singură mișcare și ascultă în picioare.

Incepe distribuția premiilor: un ceas, un post de T. F. F un aparat fotografic, un joc de construcții (toate în raport cu aptitudinile dovedite de școlari în cursul anului. N. A.).

După discursul d-lui Bubnoff, care le-a urat petrecere bună în vacanță, urmează defilarea. Vin întîi grupele de gimnastică. Urmează copii, cei mici, cari avansează în automobile cu pedale. (Pentru marea lor satisfacție un veritabil agent, dirijează circulația). Școlarii mai vîrstnici vin purtînd modele de avioane, de mașini sau de poduri, pe cari le-au construit ei. Fiecare școală ține să arate, ceeace cercul său de amatori a reușit să obțină mai interesant.

La sfîrșitul defilării, o gustare așteaptă pe școlari, după care rămîn să se distreze prin aleele și peluzele parcului, unde li se oferă concerte în plin aer, reprezentații teatrale, circuri, terenuri de sport, expoziții, etc.

La ora 9 seara, fiecare elev trebue să fie la punctul de intîlnire fixat de profesor, pentru a merge împreună la școală, de unde fiecare va pleca spre casă".

Am redat acest lung pasagiu din darea de seamă a ziarului, pentru a sublinia atîtea lucruri interesante, ce se pot scoate dintr'o simplă serbare școlară. Dela raportul critic asupra rezultatelor la studii și pînă la distracția oferită copiilor, după distribuirea premiilor în raport cu aptitudinile lor, totul se înlănțue într'o armonie perfectă.

Marea experiență dela răsărit trebue cercetată obiectiv, cu ochiul critic, dar fără patima aceea care întunecă orice privire și condamnă totul, fără a lăsa măcar dreptul de replică.

OCTAV LIVEZEANU

STILUL DE MUNCĂ IN U. R. S. S. ESTE FARAONIC?

Stilul nou de muncă în U. R. S. S. a fost botezat cu termenul de „stil leninist". (Vezi revista *„Unsere Zeit"*, 20 Ianuariu 1934, un scurt și strălucit studiu de J. Stalin).

Ce însemnează „leninismul"?

Leninismul — după numele lui Lenin — este teoria și practica marxismului în epoca Imperialismului și a Revoluției proletariene.

Leninismul se consideră într'o perfectă continuitate cu marxismul și ca o interpretare autentică a doctrinei lui K. Marx, spre deosebire de interpretarea social-democrată care a propus, prin Bernstein și David, o „corectare" a marxismului — de-aici și porecla lor de „reformiști" — în cîteva din

punctele esențiale: concentrarea capitalurilor și progresul pauperizării masselor, *chestia agrară*, teoria valoarei, problema evoluție-revoluție, etc. Propunerile teoretice reformiste au fost adoptate în mare măsură de tactica partidelor social-democrate din lume.

Din cauza acestor deosebiri de concepție în interpretarea lui Marx și oglindind, probabil, resorturi variate din topografia claselor societății moderne, între Internaționala II muncitorească și internaționala III, s'a deschis dela 1 Mai 1921 (cînd s'a înființat ultima internațională) un diferend transformat pînă azi într'un abis.

Experiența rusă este privită de către social-democrați ca o *„experiență faraonică"*, iar nu ca o „experiență socialistă", fiindcă este lipsită de atributele „libertate" și „democrație". Termenul calomnios de *„faraonism"* este foarte frecvent utilizat în terminologia publicațiilor Internaționalei II. („Burghezii" sunt uneori mai înțelegători: constată rezultatele excelente și se minunează).

Stilul de muncă și giganticile construcții tehnice ridicate în U. R. S. S. n'ar fi, deci, datorite entuziasmului și forței creiatoare ale masselor largi, ci urmarea unei „constrîngeri faraonice".

Analizat mai de aproape, termenul de „faraonnism" nu rezistă criticei atente. Un stil de muncă de acum 4—5000 de ani nu renaște și nu poate fi aplicat *tale quale*, în epoca modernă. Diferențele de structură economică ale țărilor comparate și diferențelor de mentalitate ale indivizilor sunt prea scabroase pentru a nu se vedea sensul pur polemic al termenului.

Constrîngere „faraonică" nu se poate aplica unei populații de 165 milioane locuitori. Sclavii Egiptului erau menținuți în stare animalică și nu participau nici la cultură, nici la viața publică.

Dacă lumina și cultura este o armă în mîna masselor, observăm că problema culturalizării maseslor în U. R. S. S. s'a soluționat în sensul afirmativ, fără ca „faraonilor" să le fie teamă. Ba, dimpotrivă, cu cît lumina pătrunde mai mult, cu atît chezășia perfecționării tehnice și a unei societăți socialiste este mai mare, după chiar spusele lor

Diferența de stiluri — faraonism și leninism — se poate vedea în țelurile construcțiilor.

Faraonul punea felahii să construiască piramida pentru a-i servi lui drept mausoleu. Intre piramidă și muncitor nu erau raporturi de ...inimă și prietenie.

Proletarul sovietic construiește centrale electrice pentru a lumina o regiune întreagă — deci pentru sine, pentru copii și rudele sale —; zidește palate pentru cinematografe, ca să

vizioneze și el filme; construește căminuri pentru copii, unde pot intra și copiii lui sau ai fraților săi, etc.

Construcția faraonică avea țeluri *individualiste:* gloria Regelui.

Construcția sovietică are țeluri *colective.*

In această diferență de teleologie a muncii se măsoară și întinderea calomniei...

Cum lucrează muncitorul sovietic? Ce stil s'a cristalizat?

J. Stalin găsește două caracteristici: „a) *elanul revoluționar rus și* b) *realismul american*".

Stilul leninismului constă în „*uniunea acestor două caracteristici în munca de partid și munca de Stat*".

După cum se vede, J. Stalin pune accentul, întii, pe munca de partid.

Intr'adevăr, partidul a rămas mai departe avantgarda proletariatului și educatorul noului stil de muncă socialistă. Din rîndurile partidului se formează acele „*brigade de șoc*", care sunt trimise pe fronturile muncii, acolo unde este nevoie de o inițiativă sau de repararea unei spargeri în front.

Intre muncitorime și țărănime este o alianță în care proletariatul joacă rolul lui *primus inter pares.* Textul clasic este de „heghemonie a proletariatului". Construcția socialismului este realizată cu acești trei factori. 1) partid (avantgardă), 2) proletariatul și 3) țărănimea.

De ce e posibilă construcția socialistă? Pentrucă „posesiunea tuturor mijloacelor principale de producție se găsește în mîna Statului, posesiunea puterii de stat este în mîna proletariatului, iar alianța proletariatului cu țărănimea și asigurarea acestei conduceri pentru proletariat însemnează *tot ceiace este necesar pentru a construi o societate socialistă*". (UNSERE ZEIT, I, 1934, pg. 4).

Stilul de muncă leninist constă, așa dar, în reuniunea a două elemente care pot părea disparate, dacă nu ar fi legătura sufletească între cel care muncește și obiectul muncii: elan revoluționar și tehnicitate americană.

Pentru familiarizarea masselor cu noțiunile tehnice și cu „americanismul" s'au întemeiat numeroase școli de meserii și școli tehnice, cursuri serale, vizite în fabrici, pagini speciale în ziare, reviste, etc.

De ce oare poporul de păstori și crescători de vite al Germaniei, a putut fi transformat în patru, cinci decenii într'un popor familiarizat cu secretele industrialismului, iar Rusii, nu? De ce numai Japonezii — dintre națiunile Orientului — să fie în stare să mînuiască mașinile, iar alte națiuni să fie obligate a rămîne în starea eternă a plugului de lemn?

Stalin spune: „elanul revoluționar rus este un antidot împotriva leneviei, conservatorismului, rutinei, contra lenei de cugetare, contra menținerei de sclav la tradițiile bunicilor și strămoșilor. Elanul revoluționar rus este acea forță înviorătoare, care sguduie gîndirea, împinge mereu înainte, distruge vechiturile, deschide o perspectivă nouă".

Stalin atrage atenția asupra pericolului acestui elan, dacă nu este zăgăzuit de obiectivitate și dacă nu se aplică asupra realităților. Citează povestirea lui Ilja Ehrenburg, „Usskomtcel" (Omul comunist perfecționat), cazul unui bolșevic, care își pusese în gînd să schițeze schema unui om ideal-perfecționat și care... nu realizează nimic.

Lenin a accentuat nevoia autocriticei și a biciuit „elanul" pur: „mai puține fraze bombastice și mai multă treabă modestă... Mai puțină vorbărie politică și mai multă atenție pentru faptele simple, dar vii, ale construcției comuniste".

Stalin consideră „realismul american ca un antidot împotriva proectelor fantastice. Obiectivitatea americană este acea forță neîmblînzită, care nu cunoaște și nu recunoaște zăgăzuiri, care înlătură obstacolele și care duce pînă la capăt orice lucru început".

Economia sovietică cunoaște tipul de „practician exclusiv" și de „activism fără principii", numai de dragul muncii în sine. Boris Pilnjak, un literat de frunte, a satirizat acest tip într'o povestire citată de Stalin.

„Activismul fără principii contrazice spiritul leninismului tot atît de mult ca și fantasmagoria planurilor lipsite de substanță ale revoluționarilor puri".

Numai o sinteză a elanului revoluționar rus, controlat și dirijat de realismul americanizat, însemnează adevăratul stil de muncă leninist, termină J. Stalin în interesantul său esseu din „*Unsere Zeit*".

p. pdr.

INTRE UMILINȚĂ ȘI IMPERTINENȚĂ

Mihail Sebastian era un domn publicist dela ziarul ortodox-reacționar „*Cuvîntul*" de o neobișnuită insolență. Se declara pe vremuri triumfător, „*burghez*", adora pe țircovnicii de-acolo (G. Racoviceanu, Nae Ionescu), dădea lecții de naționalism intransigent, scuipa pe democrație și drepturile omului, etc.

Spre stupefacția noastră aflăm că acest luptător întru Christos, Rege și Națiune este un tînăr... evreu, pe nume Iosif Hechter, de prin părțile Brăilei.

Factura sa intelectuală era eminamente huliganică. Argumentele subtile ale profesorului său Blidariu se transformă la Hechter în aluzii cu otgonul, jocul pe muchii de cuțit în tînguire nătîngă. Cînd un Evreu se nimerește prost și renegat, apoi, să ferească Dumnezeu...

Dela impertinența de odinioară, Mihail Sebastian a trecut la o umilință dostoiewskiană.

Grupul dela *„Cuvîntul"* a trecut cu arme și bagaje în tabăra antisemită.

Trebuia Iosif Hechter să se retragă?

Evident, că da. Totuși Iosif Hechter a rămas. A mai primit și o lovitură de picior la spate: prefața profesorului Nae Ionescu la romanul ultim *„De două mii de ani"*, unde se fundamentează cu argumente teologale existența antisemitismului.

Il dai afară pe ușă și el vine pe fereastră?

Iată-l: impertinent și umil, înjurînd și lingînd mîna care l-a lovit...

Cazul „moral" poate n'ar interesa: Evreu huliganic, isgonit dela o tarabă antisemită, făcînd plecăciuni pentru loviturile primite...

Dar romanul este lipsit total de talent și de limbă romînească: „taie iarba cu secura", și alte urîciuni. Nimic fluid. Totul scorțos, împăiat ca un animal vînat, desgustător prin pretenții, sfertodoct în idei, stupid ca semnificație. Acesta e romanul „De două mii de ani" al d-lui Mihail Sebastian.

P. NICANOR & Co.

C U L T U R A

RUSIA ȘI VISUL

Intregul spirit apocaliptic al rusului se traducea, odinioară, prin vis. Rusia visa imensă, în stepele ei nesfîrșite; și drept caracteristică și calitate a conștiinței sale senzaționale, dar amorfe, îi corespundea visul.

Rusia irațională din trecut este astăzi un mit. Visul, înțeles ca vis, nu mai există. Pornirile extreme, revoluționare, au discriminat, dintr'odată, toate valorile și cu acestea a coborît și visul de pe soclul său vechi, ca și istoria imperiilor.

Există o singură revoluție, a spiritului, care condensează în ea un întreg timp. Revoluția din Rusia, sau o și mai bună pildă, starea modernă a Europei, nu este tot o consecință a *primului* motor care a născut și a declarat, pe rînd, toate crizele: spiritul ?

Cu alte cuvinte, starea de azi nu este o consecință a modificărilor pe care acest spirit le întreprinde prin capacitatea și activitatea sa conducătoare ? Faptul ne apare absolut neîndoelnic, deoarece, logic, toate crizele se reduc la una singură, originară și generatoare a celorlalte. Pentru că nimic nu se realizează și nici o dezordine nu se preface în ordine, decît atunci cînd în aceste condiții necesare intervine spiritul.

Poate că nici nu există în toate cazurile dezordine, ci, te afli în fața procesului de înlocuire a unei ordini îmbătrînite, cu alta proaspătă, tînără și nouă.

Frămîntarea lumii moderne, apocalipsul libertății contimporane se va putea înțelege, limpede, numai în viitor. In prezent, nimic nu poate fi sigur.

Revoluțiile se prefac din individuale sau spirituale, numai printr'o simplă schimbare de termeni, în sociale sau colective. Tot ce este în afară de factorul intelectual se preface în mijloc. Citeodată, dialecticianul revoluționar și logic, preschimbă și prezintă ca mijloc, chiar și inteligența.

In ultimă analiză, revoluție înseamnă discriminare a tuturor valorilor și realizare a unei libertăți suverane în criterii și comandamente. Această libertate asigură permanenta virtualitate a spiritului, disponibilitatea și instabilitatea care îi sunt organice.

Intîi au fost Dostoiewski și Tolstoi, și apoi unii poeți — Esenin de pildă — cari au dat semnalul de alarmă împotriva visului, considerat ca o stare confuză, leneșă și ne-

eroică a spiritului, și au susținut necesara introducere și întronare a lucidității avansate. Nu vom cita nume, pentru că nu facem o analiză a poeziei actuale rusești, care nu poate fi considerată în întregime poezie, deoarece are închise, în ea, elemente străine poemului.

Doar unul sau doi poeți ruși, cari au scris poema la persoana întîia, și au presimțit moartea visului, — mai precis inexistența lui, — s'au angajat în lupta pentru primatul, singur, al realității. Ei au crezut necesară această racordare a spiritului pe calea normală.

Ultimii poeți ruși, cîntăreți ai Eului, s'au integrat în mecanicul generalizat al lumii moderne. In acelaș timp, Rusia a introdus colectivismul și automatismul, rezultate ale tehnicei actuale. Or, tehnica aduce o consecință extraordinară: *eliberează efortul pe care ea l-a înlocuit și care a devenit disponibil și instabil.*

E un efort lipsit de stil, necanalizat, dar care are toate caracteristicile mecanicului modern.

Dar Rusia este tehnică, Rusia este mecanică, colectivistă, și a reușit să-și creeze un automatism. Unde mai este, dar, visul imenselor stepe, care în fața tehnicei dispar?

Pînă acum, gîndirea rusească plutea în metafizic, în păcat, și opera cu o mîntuire care să aibă loc pe această cale. Moartea era o preocupare centrală a spiritului rus. Viața era încă un obiect al acestei gîndiri. Dar, cu vremea, toată frămîntarea gîndului, în jurul acestor date, s'a dovedit infructuoasă. Spiritul rus își gîndea propriile sale gînduri, istoria sa, își trăia propriile-i închipuiri și simboluri, — metafizica și filosofia sa; dar viața și moartea nu le putea gîndi.

Spiritul a reușit să distingă, că nu poate înțelege aceste acțiuni mecanice, și că el pricepe numai existența sa. Gîndirea își gîndea adevărurile și erorile sale. Atît. Imponderabilul spiritual, cultivat pentru el însuși, și condamnat prin structura lui caracteristică numai la această existență, a fost părăsit. In asemenea condiții, libertatea cîștigă un spațiu deslegat de sensuri și imagini. Ea devine pură și se manifestă disponibilă, instabilă și înconjurată, din toate părțile de o lume mecanică.

Pe de o parte, civilizația, care i-a mărit tensiunea și grandoarea, concomitent cu efortul devenit disponibil și înlocuit prin tehnică; iar pe de alta, constatarea că toate sunt un prilej pentru o nouă identificare între om, între mecanicul creat de dînsul și cel observabil în univers.

Noul carnet de identitate al omului modern pare cel mai valabil, din cele multe pe care le-a schimbat. La rubrica semnalmentelor acestei figuri banale și normale, chiar semnul particular și caracteristic, odinioară podoabă și măreție a omului, a dispărut. Era spiritul.

Totul a intrat sub microscopul discriminării nelimitate. Este epoca realității și a tuturor lucrurilor abracadabrante, după cum afirmă un gînditor apusean. Nimic nu se poate susține în avantajul sau dezavantajul acestui timp, încă necoordonat. Poate că este numai o stare de tranziție. Impărăția instabilului și-a întins, pretutindeni, puterea. Rusia a devenit occidentală, civilizată, modernă. Visul ei, de oriental este mort. Dimpotrivă, vrea să reprezinte esențele apusene ale tehnicei.

Trebue să se știe că toate aceste simple considerații nu au nimic tangențial cu politica rusească. Noi am urmărit numai drumul spiritului rus, ca un act ce se angrenează în lumea modernă, în spațiul nouei libertăți, afirmate dincolo de păcat și de ceeace se poate concepe.

GHEORGHE CORNEANU

C Ă R Ț I

R. PAGE ARNOT. Rusia Sovietică și vecinii săi.

Deși autorul e un american, această carte are toate calitățile unui sinoptic conclusiv, scoțînd în relief mai ales „punctele vulnerabile" ale Uniunii și străduințele Rusiei sovietice de a încheia raporturi perfect amicale și pacifice cu toți vecinii săi.

In primele pagini avem o adevărată revelație cînd aflăm cari au fost părerile lui Wilson despre noul regim din Rusia în jurul păcii dela Brest-Litovsk.

V. N. MADGEARU: Pentru apărarea avuției statului.

Apărută recent, întrunește trei discursuri parlamentare cari se disting nu numai prin claritate, dar rezumă într'un mod documentat întreaga acțiune întreprinsă la noi de fostul guvern pentru introducerea normelor de justă, echitabilă, dar mai ales rațională exploatare în administrarea avuțiilor publice.

Cartea, nu este o „broșură de trei discursuri reunite", ci un adevărat manual documentar și didactic pentru toți acei ce se gîndesc la propășirea statului nostru în sens modern, productiv și creativ.

Doctrină, documentare, clar-viziune, iată ce ne oferă această mai mult decît utilă carte.

BOSWORTH GOLDMAN: Calea roșie prin Asia.

Ceeace se petrece în Uniunea Sovietică Europeană, este mai mult sau mai puțin cunoscut celor ce se interesează și de ceeace se întîmplă dincolo de... pîrleaz.

Ceeace a făcut însă uriașa experiență comunistă pentru unele din popoarele asiatice, a rămas pînă acum un desăvîrșit mister.

Cartea de mai sus ridică însă „vălul misterios" al Asiei Centrale Sovietice și socialiste.

In puțini ani, cum zeci de popoare primitive și supuse sistemelor sociale și economice medievale, exploatate concomitent de religii, caste preoțești și zbirii țariști, au reușit să se emancipeze, să-și creieze o nouă și demnă viață națională, pe picior de egalitate cu majoritatea rusă.

Portretele cele mai reuşite sunt acele pe care autorul le face despre Turchestanul subtropic, mahomedan şi arid, astăzi însă îmbelşugat, modernizat şi „străpuns" de sute de canaluri cari duc belşugul rodniciei în cele mai îndepărtate kolkhozuri.

U. R. S. S: Bilan 1934.

Acest volum întruneşte rapoartele sintetice ale lui Stalin, Grinko şi Litvinov, cari, toate trei la un loc, în baza datelor precise şi a formei comprehensive ne oferă cea mai fidelă oglindă a stărilor reale din Uniunea sovietică. Acest „bilanţ" e cu atît mai instructiv cu cît autorii celor trei rapoarte, ne înfăţişază situaţia Rusiei în raport cu criza mondială.

Nu mai puţin instructiv e şi sumarul celui de-al doilea plan cincinal.

N. BARON: Străinătatea şi cooperativele ruseşti.

Care este rolul cooperativelor sovietice în comerţul exterior al Rusiei, este amplu relatat în documentata lucrare de mai sus.

In 1928, aceste cooperative numărau peste 28 milioane membri, controlind 65,6 la sută din comerţul exterior al Uniunii sovietice.

O carte obiectivă şi mai ales utilă atunci cînd suntem interesaţi să cunoaştem ce rol îl pot juca aceste cooperative în ansamblul funcţiei economice a unui popor.

O. von NIEDERMAYER şi S. SEMJONOW : Uniunea Sovietică.

S'ar putea afirma că e singurul studiu geopolitic de mare anvergură. Toate problemele Uniunii Sovietice, demografice, economice, comerciale, strategice şi de organizare administrativă şi transport sunt analizate în lumina determinantă a factorului geografic şi social-economic. Deşi lucrarea a apărut în Germania hitleristă în 1934 şi cu toate că ambii autori sunt orice numai nu filosovietici, cartea conţine prea mult părţi preţioase spre a nu fi ignorantă.

MARTIN L. SCHLESINGER: Das bolschewistische Russland.

E poate singura carte populară pur informativă. Ea se distinge în deosebi prin felul narativ al revoluţiei octobriste, prin redarea Constituţiei Uniunii, structura şi organizarea partidului comunist şi mai ales printr'o schematică reproducere a organizării politice şi administrative a imensului imperiu sovietic. De mult interes sunt şi capitolele cari analizează concepţia sovietică asupra Statului, asupra Justiţiei şi asupra Eticei..

Y. A. YAKOVLEV: Sate roşii.

Nu este o carte de pură propagandă, ci mai degrabă un studiu asupra condiţiilor agricole din America şi Germania şi în comparaţie cu acestea, problema generală a noilor metode de organizare agricolă experimentate cu succes în Uniunea Sovietică.

De fapt, această carte este chiar „manualul" oficial al planului cincinal în agricultura sovietică, tratind amplu problema motorizării agricole şi aceea a claselor sociale agrare: bedniacii (ţăranii proletari), ţăranul mijlociu şi kulacul (ţăranul chiabur şi exploatator).

Cartea abundă cu material informativ şi statistic şi e o splendidă sursă ştiinţifică pentru orice om interesat în acuta stare a agriculturii şi a clasei ţărăneşti.

EDGAR PATIN: Le commerce des céréales dans le bassin du Bas — Danube.

E un studiu care pentru oricine poate îndeplini rolul unui lexicon agricol danubian-romîn.

Ingrijită este descrierea geografică a ţării noastre, extrem de interesantă partea istorică a comerţului de cereale, comprehensivă expunerea asupra regimului agrar şi amplă este mai ales analiza pieţii interne.

La întrebarea dacă Romînia va deveni din nou „grînarul Europei", autorul, încadrindu-se în spiritul vremii condiţionează cu drept cuvînt, răspunsul afirmativ de modul şi ritmul în care ţara noastră va şti să-şi planifice producţia şi să-şi organizeze pe bazele unei economii dirijate, întregul aparat de export.

O carte indispensabilă pentru toţi ceiace se preocupă serios de reorganizarea economică a Romîniei.

REVISTE STREINE

Agrar Problem, cunoscuta revistă a institutului internaţional agrar, în ultimele sale numere aduce un material pe cît de variat, tot pe atît de interesant şi documentat. Merită de relevat: Neumark, 15 ani de economie colectivă şi Tatarov, Criza agrară din România.

■

International Literature este revista care grupează în jurul ei condeele cele mai bune din întreaga lume. Ultimele două numere se disting prin următoarele studii: Fascism şi literatură de A. Elistratova; Cinematograful în America, de S. Eisenstein ; autobiografii de Pogodin, Marietta Schginyan, Alexey Tolstoy şi Vera Inber; literatură, proză şi poezie de Langston Hughes, N. Ognyov, Emi Siao, P. Pavlenko, F. Hajaski şi desene de Hugo Gellert.

T. TUDOR

COOPERAŢIA IN RUSIA SOVIETICA

Studierea structurei, organizaţiei, a forţelor economice şi umane ca şi a ideologiei mişcării cooperative din Rusia actuală prezintă pentru economistul şi cooperatorul european un interes dublu.

Mai intii un interes de ordin practic imediat: in ceiace priveşte necesităţile de import ca şi posibilităţile de export ale cooperaţiei ruseşti. Acest intres este, în chip firesc, mai viu pentru ţările cari — ca Romînia — au reluate recent ori sunt pe cale de a relua relaţiunile comerciale cu marele teritoriu economic dela Răsărit. Evident că în sistemul de organizare politică şi economică a Rusiei sovietice, întreaga viaţă economică este etatizată (cel puţin formal); ca atare şi cooperaţia devine un *organ economic al Statului sovietic*. Dar un organ căruia i se acordă o importanţă deosebită şi care ocupă un loc extraordinar de însemnat în economia naţională.

Şi apoi: interesul de ordin doctrinal. Pînă la războiu, doctrina cooperativă a trebuit să ia atitudine faţă de cele două doctrine de economie socială dominante: *liberalismul*, căruia îi corespunde ordinea capitalistă a vieţii economice şi *socialismul* (e drept în diferitele sale variante [1]). Acum după războiu, doctrina cooperativă se găseşte în faţa unui şir întreg de noui formule de reorganizare a economiei sociale [2]. Dintre acestea, unele au devenit sisteme de organizare practică a unor anume economii naţionale. (Rusia sovietică, Italia fascistă, Germania socialismului naţional, recent Austria corporatismului catolic). Un interes deosebit prezintă tocmai Rusia comunistă. Mai intii, fiindcă este acum cea mai veche dintre nouile organizaţii economice. Apoi fiindcă reprezintă între acestea sistemul cel mai bine închegat. Iar acest sistem sovietic vrea să realizeze doctrina socialismului în sens marxist, aşa că se reia aci importanta

[1] Problemă expusă pe larg în lucrarea noastră: *Histoire des doctrines coopératives* (Paris 1933), ultimele două capitole, reproduse, sub titlul „*L'Economie Coopérative*, in *Revue des Etudes Coopératives* No. 48—50.

[2] Am expus sistematic această nouă problemă într'o conferinţă ţinută la cooperaţia studenţilor în litere din Bucureşti, — intitulată *Cooperaţia în cadrul nouilor programe de organizare economică* şi publicată în *Curierul Cooperaţiei Române*. An XXVI, No. 1-2.

şi atrăgătoarea problemă a relaţiunile dintre socialism şi cooperatism. In fine, fiindcă dintre nouile regimuri politice intronate ici şi colo, cel sovietic a înţeles să-i acorde un loc fundamental în construcţiunea ordinei economice la care lucrează.

Este deci o problemă din cele mai atrăgătoare şi în acelaş timp din cele mai turburătoare pentru gînditorul cooperatist, care pînă aci a avut să stabilească ideologia şi tactica cooperatistă în cadrul de activitate al economiei liberal-capitaliste.

■

Dar înainte de a aborda aceste probleme, nu ni se pare lipsit de interes să expunem, pe scurt, etapele pe cari a trebuit să le străbată cooperaţia rusească pînă la intronarea regimului sovietic.

Este cert că, înaintea războiului, cu toate piedicile fireşti de cari se isbea o mişcare de democraţie economică, într'un regim autocrat, cooperaţia luase în Rusia o desvoltare destul de importantă. Se datoreşte aceasta de bună seamă şi faptului că aci s'au cunoscut de timpuriu diferite forme de colectivităţi de muncă, cari pot fi socotite ca premergătoare formelor cooperative moderne.

Dintre diferitele ramuri ale mişcării, cea de credit stătea în frunte, numărînd în 1914 cca. 14.000 cooperative cu 8 milioane membri şi cari aveau un plasament de cca. 110 milioane ruble. Trei sferturi din acestea erau de tip Raiffeisen. Veneau apoi cooperativele de consum, în număr de 12.000 cu cca. 2 milioane membri. Cam 60 la sută din aceştia erau ţărani. Vînzările se cifrau, pentru 1914, la 10 milioane ruble.

Cooperativele agricole propriu zise au jucat un rol mai puţin important, deşi numărul lor se cifra la 8.000. Numai lăptăriile cooperative, în număr de 3.300, în special în guvernămîntul Vologda şi în Siberia apuseană au luat o desvoltare mai importantă, făcînd şi un important export de unt.

Cooperativele de credit au fost sprijinite de Stat prin credite importante (care se cifrau la 1 Ianuarie 1914 la 98 milioane ruble). Fireşte că această finanţare a provocat şi un control şi o inmixtiune a Statului în gospodăria cooperativelor. (Modelul rusesc a stat la baza legiuirei noastre cooperatiste din 1903: legea băncilor populare săteşti şi a Casei lor Centrale).

Acţiunea firească de emancipare de sub tutela Statului a dus la înfiinţarea în 1912, a „Băncii populare din Moscova", ca bancă centrală pentru toate categoriile de cooperative, sub forma unei societăţi pe acţiuni, avînd un capital constitutiv de un milion ruble, care a sporit în 1917 pînă la 10

milioane ruble. Capitalul social era procurat de cooperative, de zemstve şi de particulari.

Cea de a doua perioadă a mişcării cooperative ruseşti o inaugurează legea cooperatistă din 28 Martie 1917, propusă de guvernul provizoriu Kerensky şi adoptată de Dumă.

Pînă la 1917, cooperativele erau lipsite de o lege organică şi chiar de orice reglementare legală. Erau ca urmare la discreţia bunei ori relei dispoziţii a puterii administrative.

E. Fuckner, unul din conducătorii mişcării, fost profesor de cooperaţie la trei universităţi, istoriseşte într'o lucrare tipărită de „Ost-Europa Institut in Breslau", cum hatmanul Donului a dispus să se îndepărteze inscripţiunea „unirea face puterea" [1] de pe localul unei cooperative din colonia căzăcească Staniţa, inscripţie pe care autoritatea poliţienească a regiunei a socotit-o drept subversivă.

Uniunile de cooperative nu erau permise. Dacă s'au constituit totuşi uneori astfel de uniuni, aceasta s'a înfăptuit pe cale ocolită, de pildă sub forma unor societăţi comerciale, tolerate de autoritatea publică

„Trebuie să o spunem că în ultima analiză, cooperativele erau în totul în funcţie de atmosfera şi de influenţele asupra centrului (Petersburg). O conjunctură favorabilă putea avea drept urmare ca o uniune să ia fiinţă ori un congres să se poată întruni; o conjunctură rea dimpotrivă, putea duce la dizolvarea de uniuni (ceiace s'a întîmplat adesea) sau la împrăştierea unui congres [2].

Legea din 1917 caracterizează societatea cooperativă în sensul codului cooperativ german, însă într'un chip diluat.

Legea nu cerea nici o aprobare din partea legii administrative pentru constituirea unei societăţi cooperative; autorizaţia de funcţionare o dădea secţiunea administrativă a judecătoriei respective, prin înscrierea în registrul de cooperative. Legea limita remunerarea capitalului la 8 la sută; prevedea dreptul de vot egal în adunarea generală şi lăsa în seama statutului cooperativ, stabilirea felului răspunderii societarilor.

După cum înfiinţarea de cooperative era liberă, liberă era şi constituirea de federale şi alte reuniuni de cooperative. In acest regim de libertate constă esenţialul cadrului legal ce s'a acordat cooperaţiei de guvernul provizoriu.

Situaţia se schimbă odată cu instalarea regimului bolşevic, cînd începe a treia perioadă a cooperaţiei ruseşti.

Regimul politic bolşevic şi-a manifestat dela început ambiţiunea de a introna în economia naţională a Rusiei socialismul integral. In ce priveşte cooperaţia, Lenin se găsea

[1] E. FUCKNER: *Die russische Genossenschaftsbewegung (1865—1921)* Leipzig unde Berlin 1922.
[2] E. Fuckner: op. cit.

în faţa unei probleme nerezolvate în doctrina socialistă. In această privinţă există două concepţii diferite în sînul socialismului modern.

Concepţia dominantă, adoptată de internaţionala socialistă, este cea care reiese din rezoluţia dela congresul din Copenhaga la 1912. Cooperaţia, mai ales cea de consum, trebuie sprijinită; muncitorii trebuie îndemnaţi să se înscrie în acest fel de cooperative, căci se obţine astfel o îmbunătăţire a stării lor economice şi mai mult încă se lucrează la democratizarea şi la socializarea treptată a producţiei şi a circulaţiei bunurilor. Se recunoaşte însă autonomia mişcării cooperatiste, care nu este un instrument al luptei de clasă în sensul strict al cuvîntului, în aceste cooperative putînd intra şi alte elemente, în special din mica burghezie, alături de elementele proletariene propriu zise. Deci, neutralitate politică pentru cooperaţie. Insă trebuie stăruit pentru închegarea unor legături cît mai strînse între organizaţiile politice şi cele cooperative, ca şi sindicale.

Este, după cum am spus, concepţia dominantă (Germania, Franţa, etc.).

A doua concepţie e reprezentată de organizaţiile politice şi cooperative ale muncitorimei din Belgia şi Austria, cari consideră cooperativele de consum drept organizaţii de clasă ale muncitorimei industriale.

Concepţia aceasta este şi mai pronunţat reprezentată de comuniştii ruşi, ca şi de cei din restul Europei. Trebue de menţionat încercările ce fac aceştia pentru a imprima Alianţei cooperative internaţionale, caracterul unei organizaţii, stînd pe principiul luptei de clasă a proletariatului.

Lenin spune despre concepţia vechilor cooperatişti, începînd cu Robert Owen şi cu pionierii din Rochdale: „Ei au visat să realizeze democraţia socialistă a lumii, fără să ţină seama de un punct atît de important, care este lupta de clasă, cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, răsturnarea dominaţiei clasei exploatatoare".

„ Cît este de absurd şi de vulgar să crezi că numai prin cooperaţie se vor putea transforma inamicii de clasă în colaboratori de clasă şi războiul claselor într'o pace a claselor,

Acesta este punctul de vedere al Internaţionalei a III-a, organizaţia internaţională a socialiştilor comunişti, avînd sediul la Moscova.

Asupra concepţiei sovietice referitoare la cooperaţia de clasă, aprecierea profesorului Charles Gide este concludentă:

‚A face din mişcarea cooperativă un monopol al proletariatului, însemnează nu numai o limitare arbitrară a activităţei sale, dar înseamnă şi o contradicţie, fiincă mişcarea cooperativă urmăreşte tocmai înlăturarea proletariatului. Prin aceia că revendică, pentru consumatori, conducerea vie-

ţii economice, ca luptă nu numai împotriva dictaturii capitalismului, ci şi împotriva dictaturii proletariatului!”. [1]

Revenind dintr'o călătorie de studii făcută în Rusia, Charles Gide a ţinut la Gand, cu prilejul Expoziţiei internaţionale a cooperaţiei şi a operelor sociale din 1924, o conferinţă [2] în care pune faţă în faţă cele două concepţii cooperative: cea de tip rochedalian care propagă neutralitatea politică şi religioasă a cooperaţiei şi cea de tip Moscova, care consideră cooperaţia ca o organizaţie de clasă. In această conferinţă, pledînd pentru concepţiunea rochedaliană, Gide face totuşi următoarea constatare, care constitue o bună caracterizare a politicei cooperatiste a lui Stalin, vorbind despre un discurs pronunţat de acesta, în care se face apologia cooperaţiei, „ceeace este cu atît mai de remarcat cu cît Lenin s'a declarat întotdeauna discipol al lui Karl Marx şi întrucît marxismul în general nu arătase niciodată o simpatie vie mişcării cooperative. Lenin, dimpotrivă, a văzut aci salvarea Rusiei, aşa cum o voia, a Rusiei comuniste. Singurul punct de deosebire cu noi, constă în aceea că el socotea că această republică cooperativă, care ar forma viitorul naţiunei ruse, nu ar fi viabilă şi nu s'ar fi putut realiza dacă nu ar fi fost precedată de o revoluţie care a dărîmat întregul regim capitalist”.

Şi într'adevăr, Lenin, care a fost un spirit realist, găsindu-se în faţa economiei ruseşti distrusă de războiu şi de revoluţie, a constatat că singura piatră de bază care mai rămăsese intactă în această ruină a organismului economic rusesc, o formau cooperativele dela ţară şi din oraşe. Şi atunci a conceput construirea economiei comuniste, sprijinindu-se pe această piatră de temelie pe care o formau cooperativele existente.

Şi astfel a apărut celebrul decret din 20 Martie 1919, (după ce prin cîteva decrete precedente se încadraseră cooperativele în sistemul de Stat al aprovizionării), care decidea: Pentru unificarea tuturor ruajelor de distribuţie existente, trebue să se ia ca organ centrul ceeace se numeşte Cooperaţia ca fiind, dintre toate mecanismele de guvernămînt sub regimul capitalist, singurul care şi-a dat dovezile în cursul unei experimentări de ani îndelungaţi. El nu trebue înlăturat, ci dimpotrivă trebue aşezat la temelie, pentru a face din el fundamentul îmbunătăţit al societăţii noui. Ca urmare în fiecare oraş şi în fiecare sat, se va creia un singur stabiliment de distribuţie: „comuna consumatorilor”. Ea va cuprinde totalitatea populaţiunei şi fiecare cetăţean va fi obligat să se înscrie. Comunele de consumatori vor

[1] *Revue Coopérative Internationale* — 1928 No. 11.
[2] *Rochedale et Moscou.* (Imprimerie Coopérative, Huy).

grupa toate întreprinderile de producţie existente în localitate; ele înşile vor fi grupate în federale regionale („gubsojuz”) şi toate federalele nu vor avea decît un singur centru care va fi Moscova („Centrosojuz). Acestor federale, precum şi Centralei lor, serviciile de aprovizionare ale Statului le vor trece, pe măsura organizării lor, sarcinile în legătură cu pragramele de Stat cu referire la aprovizionarea populaţiei. Aceste autorităţi vor supraveghea buna executare”.

La 3 Iulie 1919, acest decret, care poartă semnătura lui Vl. Uljanov (Lenin), a fost aprobat de comitetul executiv central, schimbîndu-se însă denumirea de „comună”, care probabil speria pe ţărani, cu aceea de „cooperativă de consum”.

Din punct de vedere cooperatist este de remarcat ideea *obligativităţii*, care a întîlnit protestul vechilor şefi ai mişcării, din cari o parte s'au refugiat în străinătate.

Este un principiu care vexează sentimentele cooperatiştilor. In această situaţie se găsesc şi redactorii lucrării asupra cooperaţiei în Rusia Sovietică publicată de Biuroul internaţional al Muncii [1], care după ce expun modul în care a funcţionat în primii ani organismul cooperativ, fac următoarea apreciere: „Cooperaţia joacă deci în această epocă un rol mult mai considerabil decît acela pe care i l-a rezervat la început guvernul sovietic. Dar trebue de observat că acest rol revine nu unei cooperaţii libere, ci unei cooperaţii transformată în organ economic al Statului. Vorbind din punct de vedere economic şi organic, politica comunistă a ruinat şi desagregat organizaţia cooperativă”.

Dar principiul acesta al obligativităţii era ştirbit, în regimul comunist din primii ani, de o altă idee. Şi anume, prin-tr'un decret anterior (12 Aprilie 1918) se dispunea că nu pot face parte din cooperativele de consum: a) acei cari întrebuinţează muncitori salariaţi în scopul de a obţine profit; b) toţi acei cari au venituri de altă provenienţă decît munca (adică rentierii, capitaliştii); c) toţi acei cari au exercitat cu mai puţin de trei ani înainte un comerţ, fie pe cont propriu, fie în comision; d) preoţii, călugării şi călugăriţele.

Iată deci cum cooperaţia sovietică avea două feţe: era pe deoparte universală, iar pe de ată parte exclusiv proletariană.

Aceasta era situaţia cooperaţiei în prima perioadă după instalarea regimului sovietic: perioada *comunismului militarist:* Caracteristicele cooperaţiei ruseşti din această perioadă ar fi deci următoarele:

[1] *La Coopération dans la Russie des Soviets*, Genève 1925.

a) Cooperaţia-organizaţie a clasei muncitoare, cu excluderea celor cari nu-şi trag veniturile din muncă;

d) Cooperaţia redusă la organizarea consumatorilor. Stat; cooperaţia-organ economic al Statului;

c) De aci decurge cooperaţia obligatorie;

d) Cooperaţia redusă la organizaţia consumatorilor. Este deci înfăptuirea socialismului consumatorilor, preconizat în cooperaţie de *şcoala din Nimes, de curentul Hamburg*, şi de toţi doctrinarii cari se sprijină pe *programul pionierilor din Rochedale*.

■

Dar odată cu intronarea N. E. P-ului („Noua politică economică") a devenit necesară şi o revizuire a ideilor de bază ale cooperaţiei sovietice.

Cooperaţia intră într'o nouă perioadă, care a fost caracterizată ca o epocă corespunzătoare doctrinei *socialismului cooperatist*. Evident însă cu nuanţe comuniste: nu se părăseşte ideea dictaturii proletariatului; eliberarea organismului cooperativ de Stat nu poate fi totală [1].

Lenin însuşi a denumit noua politică economică un *capitalism de Stat*, ale cărui idei fundamentale sunt cuprinse în următorul pasaj luat dintr'o cuvîntare a sa: „Centrul problemei (capitalismului de Stat) constă în aceea că trebue să înţelegem că este vorba de un capitalism pe care-l putem şi trebue să-l admitem, căruia însă putem şi trebue să-i stabilim anumite limite. Printr'un astfel de control îndrumăm capitalismul, pe care nu-l putem ocoli, şi de care avem nevoie într'o oarecare măsură, în albia capitalismului de Stat. Putem admite, pînă la anumite limite, libertatea comerţului ca şi capitalismul micilor ţărani, fără a distruge temeliile pe cari se sprijină dictatura proletariatului. Este posibil — este numai o problemă de măsură".

In perioada aceasta, cooperativele obţin o mai mare libertate de organizare şi de acţiune. In afară de cooperative de consum s'au putut astfel constitui o serie de cooperative ale micilor meseriaşi, dar mai ales ţărăneşti, pe baza liberei iniţiative: cooperative de credit, de producţie şi mai ales cooperative pentru valorificarea cerealelor şi a celorlalte produse agricole.

Din punctul de vedere cooperatist, este perioada cea mai interesantă, în istoria economică a Rusiei sovietice. Intr'o expunere, pe care agenţiile sovietice au răspindit-o în chip larg, mai ales în cercurile cooperatiste din Europa, Lenin face pe deoparte o adevărată apologie a cooperaţiei, iar pe de altă parte lămureşte rosturile ei în sistemul socialist, în special în economia naţională rusească din perioada nepului.

[1] Problema e desbătută pe larg într'o lucrare apărută în colecţia „Soziale Organisationen der Gegenwart". *Die Genossenschaften im Wirtschats-System des Sowjet-Staates*, de Martin Bocken Nauer Leipzig 1930.

Lenin consideră că visurile cooperatorilor erau ridicule, atîta vreme cît puterea politică era în mîinile claselor exploatatoare.

Deabia cu trecerea puterii în mîinile clasei muncitoare, cooperaţia îşi găseşte rosturile ei fireşti. „Nu toţi camarazii îşi dau seama de însemnătatea colosală, incalculabilă, pe care o dobîndeşte pentru noi înglobarea în cooperaţia întregii Rusii. Cu *nep-ul*, noi am făcut o concesie ţăranului în calitatea lui de negustor, principiului comerţului particular; tocmai de aci decurge (contrar de ceeace se crede în mod obişnuit) rolul imens al cooperaţiei. La drept vorbind, a desvolta cooperaţia în mod suficient în lărgime şi în adîncime în sînul populaţiei noastre sub regimul *nep*-ului — este tot ceeace ne trebue, findcă am găsit acum această măsură de conciliaţiune a interesului comercial particular cu interesul general, care altă dată forma punctul de eşec pentru numeroşi socialişti. Intr'adevăr stăpînirea Statului asupra tuturor marilor mijloace de producţie, puterea în mîinele proletariatului, alianţa acestui proletariat cu multe milioane de mici şi foarte mici agricultori, conducerea asigurată proletariatului, etc. — nu sunt acestea toate condiţiile necesare pentru edificarea societăţii socialiste integrale, prin mijlocul cooperaţiei, numai a cooperaţiei, pe care o tratam altădată de mercantilă, şi pe care o putem cu oarecare dreptate, să o tratăm la fel şi astăzi, sub regimul *nep*-ului? *Aceasta nu este încă societatea socialistă, dar formează tot ceeace este necesar şi suficient pentru a o edifica*".

Şi mai adaugă Lenin: „Tocmai această circumstanţă nu este apreciată la justa valoare de militanţii noştri. Se consideră cooperaţia cu dispreţ; fără a se înţelege importanţa excepţională pe care o are mai întîi din punctul de vedere al principiilor (Statul proprietar al mijloacelor de producţie), în al doilea rînd prin aceea că înlesneşte transiţia la noua ordine, *pe calea cea mai simplă, cea mai lesnicioasă şi cea mai accesibilă ţăranului*".

Insfîrşit, vine a treia perioadă, cea actuală, reîntoarcerea la *comunismul de Stat*, cel puţin în sectoarele principale ale vieţii economice. Este planul cincinal al lui *Stalin*, urmat acum de cel de al doilea plan.

Pentru această nouă perioadă, problema principală din punctul de vedere cooperatist este acţiunea de *colectivizare a agriculturii*. Se ştie că lacuna cea mai însemnată a doctrinei şi a acţiunii socialiste este tocmai compartimentul e-

conomiei rurale. Noua conducere a Statului rus şi-a pus mare nădejde în această acţiune de colectivizare a agriculturii. Colectivizarea trebue să se facă printr'o reînviorare a organizaţiilor colective agricole începute încă în prima perioadă, a lui Lenin.

Organizaţiile de colectivizare se cunosc sub două denumiri: *sovhozuri* şi *kolkhozuri;* primele, economii de Stat, sovietice; cele din urmă, economii cooperative.

Pentru noi se pune această problemă: să cercetăm întrucît noua instituţie, kolkhozul, care este acum forma cea mai răspîndită de organizare a agriculturii ruse, corespunde ideilor cooperaţiei moderne, aşa cum le cunoaştem noi. Problema este cu atît mai importantă pentru noi, dacă ne amintim că forme de acestea s'au preconizat şi la noi, ori chiar s'au făcut încercări de organizare pe cale legală, prin legea asociaţiilor pentru îmbunătăţirea agriculturii, a d-lui G. Ionescu-Siseşti, fostul ministru al Agriculturii.

Intre aceste kolkhozuri se deosebesc trei tipuri, cari ar corespunde la trei etape de desvoltare, mergînd înspre socializarea prin cooperaţie a agriculturii: prima etapă, prima formă de kolkhoz, ar fi aceea care ar corespunde *cooperativei*, în sensul pur al cuvntului, de cultură sau de exploatare agricolă. Adică proprietatea individuală rămîne, hotarele loturilor nu dispar, ci numai lucrările se fac în comun. Este o formă de grupare cooperativă a micilor agricultori, pentru ca din proprietăţile parcelate să reiasă un tot economic, care să permită exploatarea raţională, mai ales prin mecanizarea agriculturii. A doua formă de organizare cooperativă este aşa zisul *artel*. Acesta face să fie înlăturate hotarele dintre diferitele proprietăţi: exploatarea individuală, prin urmare, dispare cu totul şi toate lucrările se fac în comun; mijloacele de producţie fiind colectivizate, rămîn individuale numai proprietatea şi folosinţa locuinţei, a grădinilor de zarzavat, a livezilor. Iar ultima formă de kolkhoz este aşa zisa *comună*, care ar însemna o complectare a colectivizării prin faptul că toate mijloacele de producţie, de circulaţie, ca şi locuinţele individuale, devin bunuri comune ale acestei mici colectivităţi care este comuna.

Ceeace deosebeşte însă cooperativa sovietică de cooperativa în înţelesul obişnuit al cuvintului este tocmai obilgativitatea, dacă nu formală, dar de fapt, a aderării în cooperativă. Locuitorii unui sat în cele trei forme de kolkhoz devin în mod automat membri ai cooperativei. Neobligativitatea este însă, după cum ştim, unul dintre principiile de bază ale acţiuni cooperative [1].

[1] Asupra modului de organizare şi de funcţionare a cholkhozului am vorbit în articolul nostru „Exploatarea colectivă a pământurilor" (*Independenţa Economică*. An. XVII. No. 6.

In privinţa rezultatelor acestor diferite forme de organizaţii agricole, avem unele indicaţii în ultimul raport al lui Stalin prezentat congresului din anul acesta al partidului comunist din U. R. S. S.

Găsim în acest raport un interesant tablou asupra celor trei forme de exploatări agricole individuale, sovhozuri şi cholkhozuri (cifrele se referă la suprafeţele cultivate cu cereale):

Sectorul	Suprafaţa în % 1929	1933
1. Exploatări inidividuale	94,5	15,3
2. Sovhozuri	1,6	10,6
3. Kolkhozuri	3,5,	73,9

Se observă creşterea procentuală a kolkhozilor în dauna atît a exploatărilor individuale, cît şi a exploatărilor de Stat.

E iarăşi interesant de ştiut care din diversele forme de kolkhoz s'a dovedit mai viabilă.

Pentru aceasta, în raportul lui Stalin găsim indicaţiuni interesante. (Stalin nu deosebeşte însă decît două forme de kolkhoz: artelul şi comuna).

Iată ce spune în această privinţă dictatorul rus: „Astăzi toată lumea a recunoscut că în condiţiile actuale, artelul este singura formă justă a mişcării kolkhoziene. Şi aceasta este perfect justificat. Mai întîi, artelul combină în mod convenabil interesele personale şi materiale ale kolkhozienilor cu interesele lor sociale; în al doilea rînd, adaptînd în chip fericit interesele personale intereselor sociale, artelul înlesneşte educaţia ţăranilor individuali de ieri în spiritul colectivismului. Spre deosebire de artel, unde sunt colectivizate numai mijloacele de producţie, în comună, pînă în ultima vreme, erau colectivizate nu numai mijloacele de producţie, dar şi necesităţile particulare ale fiecărui membru al comunei, adică membrii comunei, spre deosebire de cei ai artelului, nu aveau uzajul personal al păsărilor, al cerealelor, al animalelor mici, al vacilor, al grădinei de zarzavat. Aceasta înseamnă că în comune, interesele personale private ale membrilor nu sunt suficient luate în considerare, cum sînt interesele sociale, ci mai de grabă înăbuşite de aceasta din urmă, în interesul egalitarismului mic burghez. E limpede că aici este punctul slab al comunei. Şi tocmai aceasta explică de ce comunele nu au luat o extensiune mai mare şi nu apar decît în mod izolat, numărindu-se numai cu zecile.

„Pentru acelaş motiv, ca să-şi salveze existenţa, comunele s'au văzut nevoite să renunţe la socializarea vieţii, ele încep să ţină seama de sforţarea fiecăruia, ele au început să livreze membrilor lor cereale la domiciliu, ele admit proprietatea personală a păsărilor, a vitelor mici, a unei vaci,

etc. Urmează deci că de fapt comunele au trecut în stare de artel. Şi nu este nici un rău aci, aceasta o cere interesul desvoltării sănătoase a mişcării de masă a kolkhozurilor".[1]

Expunerea lui Stalin e suficient de clară, ca să nu mai fie nevoie să o comentăm. Notăm numai caracterizarea curioasă şi interesantă a egalitarismului mic-burghez.

E desigur de cea mai mare importanţă să se cunoască rezultatele obţinute cu aceste diferite forme de exploatări colective. Vorbim de rezultatele economice, sau mai precis, de productivitatea şi rentabilitatea lor.

După ce arată sacrificiile făcute de Stat pentru înzestrarea acestor unităţi de exploatare, în special maşinile şi instalaţiile necesitate de mecanizarea exploatărilor, Stalin se întrabă, în raportul menţionat: „Se poate spune că s'a tras din aceste posibilităţi întregul profit care s'ar fi putut trage?" Şi răspunde imediat: „Din nefericire, este greu să răspunzi afirmativ".

Care sunt defectele pe cari le stabileşte Stalin?

Mai întîi: contaminarea comisariatelor de „boala de a trata afacerile după sistemul biurocratic". Mai departe: „enormul material de tractoare şi maşini" nu a fost întreţinut în bună stare. Apoi: nu s'au făcut asolamente judicioase, nu s'a rezolvat problema îmbunătăţirii seminţelor; nu se folosesc îngrăşăminte; nu s'a făcut mai nimic în domeniul creşterii vitelor. In fine: sovhozurile s'au dovedit a fi prea întinse, depăşind capacitatea de conducere a directorilor.

In scurt: „Dacă se compară fondurile enorme pe cari Statul le-a investit în opera sovholzurilor cu rezultatul material al funcţionării sovholzurilor, aşa cum el apare azi, se observă o mare disproporţie".

Cea mai serioasă, documentată şi ştiinţifică cercetare a acestei probleme, ni se pare a fi aceea a lui *Otto Schiller*, care într'o lucrare recentă[2] comentează cu multă băgare de seamă datele statistice. Autorul este şi consilier pentru chestiunile agricole al legaţiei germane din Moscova, aşa că a avut posibilitatea să se informeze direct, personal asupra experienţei colectivizării în Rusia.

Autorul constată că suprafaţa a sporit, însă productivitatea pe hectar, s'a diminuat pentru aproape toate felurile de culturi. La cereale randamentul a scăzut chiar sub nivelul — atît de jos — dinainte de războiu.

---

[1] Staline *U. R. S. S. — Bilan* (Les éditions Denoël et Steele. Paris)

[2] *Die Krise in der sozialistischen Landwirtschaft in der Sowjetunion — Berichte* uber Landmirtschaft. Neue Folge. 79 Sondenheft Berlin 1933.

Schiller studiază în mod amănunţit problema rentabilităţii la kolkhozuri. Problema aceasta este determinată aci de legătura organică între administraţia kolkhozurilor şi administraţia Statului.

Rezultatul cel mai grav al kolkhozurilor a fost şomajul provocat de mecanizarea exploatărilor. Numai la aceste kolkhozuri, autorul socoteşte pentru anul 1931, că 6—8 milioane oameni sunt de prisos. Rusia a devenit ţara şomajului! Situaţia e pe cale de agravare din pricina marei natalităţi a populaţiei.

■

Sistemul de organizare a cooperaţiei din Rusia Sovietică este în mod firesc centralist. Aceasta permite o dirijare unitară a activităţii cooperative.

Prin reţeaua de cooperative de consum, de producţie artisanală, mai rar industrială-agricolă şi de credit, conducerea economiei naţionale ruseşti are la dispoziţie un instrument din cele mai bine utilate şi disciplinate.

Organizaţiile centrale comerciale ale cooperaţiei ruseşti şi-au dovedit capacitatea în special în domeniul exportului. Agenţii puternice, ori chiar societăţi mixte (cu participarea centralelor cooperative din ţările respective) au fost constituite în centrele comerciale importante ale lumii. Vizitînd, împreună cu delegaţii Centralei noastre cooperative de Import şi Export, cîteva din centrele comerciale ale Europei cu care cooperaţia noastră a închegat legături de afaceri, am putut constata că organizaţia cooperativă rusească era prezentă pretutindeni.

Reluarea relaţiunilor ţării noastre cu Statul sovietic va permite şi închegarea unor legături economice între mişcarea cooperativă romînească şi cooperaţia rusească. In privinţa schimbului de produse nu credem că ne putem face iluzii. Unde vedem însă o posibilitate de conlucrare, este atragerea cooperaţiei ruseşti în acţiunea de organizare a cooperaţiei din ţările agrare ale Estului şi Sudestului european, pentru stabilirea unei politici unitare a desfacerii produselor agricole.

GR. MLADENATZ

■

ŞCOALA IN RUSIA SOVIETICĂ

Personal credem că stările creiate de fazele primare ale sdruncinărilor sociale nu pot dăinui. In unele privinţe ele sunt un pas inapoi, în altele unul înainte necontrolat şi nepotrivit cu realitatea. O experienţă consumată nu se poate să nu lase însă urme. Ea nu se pierde.

Şcoala din Rusia Sovietică este cel puţin o astfel de experienţă, — cea mai vastă şi cea mai originală. A-i ignora realizările echivalează aproape cu lipsa de seriozitate, mai ales pentru specialişti.

Ea este profund deosebită de şcoala din Rusia ţarilor pravoslavnici. Rusia ţaristă se caracteriza prin existenţa unui regim şcolar deosebit pentru fiecare clasă socială, mai strict şi mai închis de cît în oricare altă ţară. Despre o şcoală unică, adică democratică, nici nu putea fi vorba. Sus exista o şcoală foarte bine dotată şi cu îngrijire condusă, pentru nobilimea ţării. De o atenţie deosebită se bucurau mai ales şcolile militare, şi în ele nu putea pătrunde oricine. Simplul fapt de a fi fost admis intr'una din ele constituia o dovadă de nobleţe a rangului social sau, pentru cazuri rarisime, dovadă de mare cinste acordată din mărinimia stăpînului absolut.

O şcoală aproape tot aşa de bună era destinată şi pentru puternica biurocraţie rusească şi pentru burghezia înstărită.

Poporul de jos însă avea o şcială şi prost întreţinută şi insuficientă pentru nevoile lui de cultură. Lui nu-i era accesibilă decît şcoala primară şi în rare cazuri seminariile teologice sau cele pedagogice (şcoli normale).

Şcoala primară nici n'avea cel puţin o conducere unitară. Unele şcoli ţineau de Ministerul Instrucţiunii, altele de alte ministere, de căile ferate, de biserică, etc. Şcolile bisericeşti aveau chiar şi un control deosebit şi o programă, concurind serios pe cele ministeriale.

Statul făcea prea puţine sacrificii pentru învăţămînt. El ţinea să aibă un număr restrîns de şcoale bune, lăsînd restul în seama puterii locale de susţinere. De aceea multe şcoli, mai ales în ultimii zece ani, rămăseseră în seama zemstvelor.

Cu toate sforţările pe care le făceau însă iniţiativele particulare, ca şi zemstvele şi alte autorităţi sau instituţii locale, pentrucă spiritul general era mai de grabă protivnic învăţăturii, Rusia a avut întotdeauna un procent de aproximativ

70% anaflabeţi. Gîndirea şi curentul poporanist (narodnicii), această filosofie luministă specific rusească, era isvorită din nevoia pe care spiritele luminate o simţeau ca această stare de lucruri să înceteze; iar apariţia lui Tolstoi ca un alt Rousseau înaintea unei prăbuşiri, nu-i întîmplătoare.

In Octombrie 1917 partidul bolşevic venea la putere, moştenind o şcoală şi mai şubredă decît o avusese Rusia ţaristă. Clasele înstărite s'au dezorganizat şi cu ele şi şcoala lor. Nu rămîneau de cît urme ale şcolii populare, destul de slabe acestea şi sub vechiul regim. Se conta mai mult pe curentul destul de puternic al generoşilor din partid şi din afară de partid, pentru a se lua totul dela inceput.

Din 1917 pînă azi şcoala statului sovietic a trecut prin aceleaş faze prin care a trecut şi statul el însuşi. A avut şi ea o perioadă de haos revoluţionar, pînă prin 1922; a urmat apoi una de relativă organizare şi libertate (epoca Nep-ului); pentruca astăzi să intre complet în cadrul planului cincinal.

In prima perioadă s'a cheltuit destul entuziasm pentru răspîndirea ştiinţii de carte, dar totul se făcea cam la întîmplare. Atenţia guvernului, toată, era îndrepată în direcţia apărării puterii.

Odată lichidate ultimile răsboae civile precum şi cele cu vecinii, viaţa socială a luat un nou ritm. Comisar al poporului pentru instrucţiunea publică este Lunaciarski, cu o frumoasă cultură filosofică şi literară, nu prea bun organizator, dar spirit larg primitor, ceeace a făcut ca mai toate curentele pedagogice şi culturale din străinătate să-şi aibă ecou şi în Rusia, cerindu-li-se numai să se potrivească pe cît se poate cu doctrina marxisto-leninistă. In timpul lui, o comisie specială în frunte cu Krupskaia, soţia lui Lenin, a dat încă din 1923 prima schiţă de organizare şi primele programe analitice ale învăţămîntului sovietic.

In linii generale această şcoală se prezintă astfel:

a) Şcoala de copii mici, pentru vîrsta de 3—8 ani.

b) Şcoala primară elementară (gradul I), unde urmează copii între 8—12 ani.

c) Gradul II, pentru copii şi tineri, dela 12 la 17, 18 sau 19 ani.

d) Invăţămîntul superior.

Ca repartizare şi număr de ani schema aceasta seamănă, după cum uşor se poate observa, cu schema clasică preconizată încă dela Comenius (în „Didactica Magna") şi adoptată de atunci, sub o formă sau alta, de toate şcolile lumii.

Ea are totuşi şi cîteva trăsături caracteristice. In primul rînd e de observat întinderea şcolarităţii la grădinile de copii mici. Aceasta a avut ca scop să smulgă pe copil dela o vîrstă

cît mai fragedă din sînul familiei, pe care concepția proletară a statului o consideră focar de reacțiune, — mai ales cînd e vorba de familia mic burgheză sau a țăranului. O altă caracteristică este intenția legiuitorului în ce privește rolul atribuit școlii de gradul II. Ea nu mai este o școală secundară teoretică în sensul cum o concepem noi și nici selectivă pe alte baze de cît cele ale meritului.

Gradul II cuprinde două cicluri. Primul ciclu ține mai mult de primele patru clase, atît prin structură, cît și prin faptul că aci nu se face nici o împărțire a elevilor pentru specializare. Aceste șapte clase formează ceeace Rușii numesc „semiletka". In ciclul al II-lea se începe specializarea: curs tehnic, comercial, normal, etc.

De-asupra vine învățămîntul superior: școlile tehnice superioare, universitățile populare și muncitorești, etc.

O grije deosebită au Rușii pentru adulții neștiutori de carte. Pentru împuținarea acestora, școala depune o activitate în plus și s'au înființat și școli speciale cu administrație și control special. Munca aceasta face parte dintr'o vastă acțiune organizată pentru lichidarea trecutului. Se vorbește și se lucrează pentru lichidarea analfabetismului, așa cum se vorbește despre lichidarea kulacului, a spiritului mic burghez, sau a religiei.

Lupta aceasta în „sectorul" învățămîntului, cum obișnuesc Rușii să spună, a dat pînă acum rezultate destul de bune, dacă e să judecăm după cifrele oficiale. Dela 70% analfabeți s'a ajuns astăzi la 70% știutori de carte, iar învățămîntul tehnic a luat un avînt necunoscut înainte de revoluția din Octombrie. In schimb însă a scăzut nivelul învățămîntului superior de cultură umanistică. In 1927 erau în școlile de copii mici și cele elementare un număr de 10.588.204 copii, ceeace înseamnă aproape 10% din populația totală de atunci a țării de toate vârstele. Și aci nu-s socotiți și cursiștii adulți ai școlilor de lichidarea analfabetismului.

Rezultatele acestea, atît de repede, sunt explicabile prin entuziasmul pe care primul contact cu cultura, și viziunea unei lumi mai bune prin ea, l-a pus în fața oricărui Rus. Un vizitator francez din 1930, d. Robert Etienne, spune în această privință: „Fascinați de promisiunile cărturarilor, crezînd că ei le vor pune la dispoziție cuceririle revoluției, lucrător și țăran se grămădesc în localuri unde se debitează cunoștințe, adevărate centre de atracție, egale cu teatrul și cinematograful. Aci se găsesc mojici bărboși, îmbrăcați cu piei de capră, cu picioarele înfășurate într'un soiu de sac, printre fete cu înfățișare sportivă și gospodine îmbrobodite. Ii revăd cot la cot atenți, împrejurul unui mapamond, din care uniunea republicelor sovietice acopere a șasea parte. Cu talia strînsă într'o bluză rusească, un student cu privirea obiectivă — privirea generației tinere, în întregime proectată în afară —, desenează diferite părți ale lumii, după coeficientul lor economic. Era o facultate muncitorească, vibrînd toată de poftă și elan. Cine spune că Rusul e mort în Rusia Sovietică".

Școala din Rusia de azi se deosibește de școalele din restul lumii, nu numai în organizare și manifestările ei exterioare. Deosebirea e mai profundă, de structură interioară. Cel puțin ca intenție ea este de multe ori și mai în pas cu vremea.

Noi suferim de pildă de o prejudecată: aceea de a crede și a spune — uneori și cu intenții prea puțin culturale — că în școală învățătorul sau profesorul sunt totul, iar programa puțin lucru. Este vechea concepție eroic — individualistă într'un fel, filantropistă în altul, după care opera valorează cît valorează autorul ei, și care vrea să facă din învățător un apostol.

Concepția aceasta o simțim depășită și pentru motive pedagogice dar și pentru motive sociale. Lucrul acesta se vede mai ales în momente de criză socială. Atunci importanță are spiritul școlii, care trebue să crească pe cetățenii unei vieți așezate. Invățătorul care nu se integrează acestui spirit, oricîte merite personale ar fi avînd, nu reprezintă școala; poate chiar să fie periculos. Ceva mai mult, el însuși, învățătorul, este mai bine văzut dacă și instituția este în stima opiniei celor ce au rol hotărîtor în stat.

In Rusia, înainte de răsboi, cu toată concepția poporanistă a unui dascăl-apostol, acesta nu era în angrenajul statului decît un mic și umil funcționar, prost plătit, și nu odată ironizat tocmai pentru credința lui într'un ideal. Dela dascălul primar sau secundar, pînă sus de tot în capul piramidei de boeri latifundiari, principi și mari duci, era o scară, spre vîrfurile căreea nu se putea privi fără teamă și care nu era făcută pentru urcat.

Acum situația s'a schimbat. In primul rând numărul membrilor corpului didactic de toate gradele s'a ridicat vertiginos. Dela 75.000, altădată, astăzi s'a ajuns la 530.000, strînși în sindicate și în „Federația Pan-rusă a muncitorilor învățămîntului", cu o mulțime de publicații, unele dintre ele comparabile cu cele mai bune din apus. Cităm dintre acestea: „Invățătorul Poporului" (organul oficial al Federației), „Calea învățămîntului" (în 350 de pagini, organul Comisariatului Pedagogic al Ucrainei), „Muncitorul învățămîntului", scoasă de sindicatul pan-rus.

Invățătorul și profesorul sunt asimilați muncitorilor. Și se zice chiar obișnuit „muncitori ai învățămîntului" sau „muncitori școlari", — în prescurtare, după obiceiul rusesc

„şcrabi" (dela „Şkolny Rabotnik", adică „muncitor şcolar"). Faptul că sunt asimilaţi lucrătorilor nu înseamnă o degradare, în statul proletar cu dictatura clasei muncitoare. Din contră. In 1925 statul a instituit 17 categorii de salariaţi, după muncă şi pregătire. In această ierarhie, care începe dela categoria I şi se termină cu a XVII-a (cei mai bine pdătiţi), muncitorul şcolar de toate gradele intră, după şcoala la care predă, în categoriile XI-XVII. El merge aşa dar pînă la ultima treaptă în sus şi nu coboară la treptele inferioare ale muncitorilor necalificaţi.

Dacă membrii corpului didactic se bucură de acest tratament este un semn că instituţia în care ei muncesc se bucură şi ea de trecere în ochii conducătorilor. In lucrarea sa, care a fost o surpriză pentru toată lumea, „La Russie nue", Panait Istrati a vorbit criticînd aspru lipsa de organizare a şcolii ruseşti şi aservirea şcolii către politică. Nici un alt vizitator al Uniunii sovietice, chiar dintre cei cu sentimente profund anticomuniste, nu s'a pronunţat aşa de categoric. Din potrivă: din tot ce s'a scris şi din datele statistice ce se pot avea iese mai de grabă că în ochii conducătorilor bolşevici, şcoala ocupă un loc important pentru consolidarea statului.

Faza aceasta a dictaturii proletariatului este o fază de tranziţie, de pregătire a spiritului cu adevărat comunist de mai tîrziu. Intreaga republică dela răsărit este o şcoală unde se pregăteşte o altă lume. De aceea fenomenul educativ este poate cel mai important astăzi în Rusia.

Toată frămîntarea de idei şi toate principiile, care animă munca de înfăptuiri şcolare în spirit comunist, s'a înscris pentru prima oară în programele oficiale din 1923, alcătuite de o comisie specială care avea în frunte pe Krupskaia, soţia lui Lenin. Ele au fost aplicate fără modificări până la 1927-28, de cînd decizii noui au tot modificat cîte ceva din ele.

Unul din principiile de bază ale programei din 1923, şi pentru care ea a fost mai aspru criticată de adversari, este acela al educaţiei politice. Lenin a spus-o răspicat la începutul guvernării comuniste: neutralitatea în materie de educaţie este o ipocrizie burgheză. Şcoala n-a fost niciodată apolitică. De aceea regimul bolşevic „îşi propune, după cum spun instrucţiile programei oficiale, ca să transforme şcoala, armă de dominaţie burgheză, în armă de distrugere a claselor sociale, în armă de construcţie a societăţii socialiste" (pag. 41). Vom găsi astfel în programe, la locul de onoare, chestiuni de felul acestora: lupta ţăranilor împotriva nobililor în trecut şi sclavia politică a ţăranilor, chiar după abolirea sclavajului economic; despre capitalism şi haosul pe care-l aduce el în producţie, lupta dintre capitalism şi muncă, manifestul comunist, comuna din Paris, cele trei internaţionale, revoluţia din Octombrie şi consecinţele ei, internaţionala a III-a şi apropiata (?) revoluţie mondială, etc. Pe lîngă aceasta, sărbătorile religioase şi naţionale de altădată sunt înlocuite cu aniversări ale etapelor revoluţiei.

Găsim însă în programele şcolare şi principii care pot figura şi în programa altor ţări. Sunt chiar principii pe care pedagogia modernă le cere unei bune şcoli şi pe care ţări cu o veche civilizaţie nu le-au putut pînă acum practica. Tradiţia culturală le-a fost mai de grabă piedecă. Rusia permite din contră încercarea oricărei experienţe, iar lipsa unei tradiţii şcolare a însemnat şi lipsă de rezistenţă faţă de orice gînd de înoire.

Unul dintre principiile cele mai de seamă ale pedagogiei moderne este acela al activismului. Intre felul cum se înţelege deobiceiu şcoala activă şi între felul cum o înţeleg Ruşii este însă o deosebire. Stăpînită încă de prejudecata intelectualistă şi punctul de vedere psihologic, pedagogia oficială din ţările burgheze înţelege, prin şcoală activă, libertatea ce trebue să să lase copilului de a se desvolta prin activitate din el întreg şi armonic. Omul are de copil în el ceeace va fi mai tîrziu. Noi trebue să înlesnim această creştere organică a germenului.

Această concepţie individualistă şi rousseau-istă este astăzi dovedită falsă. Pedagogi ca John Dewey sau Georg Kerschensteiner i-au arătat şubrezenia. Pedagogia rusească şi-a însuşit punctul de vedere al acestora interpretîndu-l negreşit în sensul ce-i convenea. Ea nu preţueşte activitatea pentru ea însăşi, ci pentru şi întrucît este în legătură cu viaţa de toate zilele a societăţii. Nu activitatea fără nici o semnificaţie sau ca un simplu exerciţiu, ci *munca*. Şcoala rusească este şcoala muncii productive, şcoala Kolhozului sau a fabricei, — şi negreşit şcoala proletariatului.[1]

Şcoala muncii productive implică un permanent contact al şcolii cu societatea, cu ţelurile pe care ea şi le propune. Pentru aceasta programele oficiale ale şcolii ruseşti recomandă la tot pasul legătura strînsă între şcoală şi mediul înconjurător (localismul). Autoritatea şcolară nu s'a mulţumit numai cu enunţarea principiului, ci a instituit şi organe care să-i asigure aplicarea: o secţie pedagogică în consiliul ştiinţific al statului, birouri departamentale, iar la fiecare şcoală, consiliul învăţătorilor sau profesorilor, pentru alcătuirea planurilor locale de lucru.

Cu aceste organe şi instituţii de stat, cele trei principii arătate mai sus (acela al educaţiei comuniste, cel al muncii şi

[1]) A se vedea despre pedagogia proletară: a) *Eugène Devaud* «*La l'ed. scolaire en Rusie sovietique* 1932. b) *Edwin Hoernlé* «*L'education bourgeoise et l'ed. prolétarienne 1932.*

principiul apropierii şcolii de mediu) pot fi în adevăr puse în practică. Prin înscrierea lor între deziderate le şcolii, programa din 1923 a şcolii ruseşti se prezintă ca una dintre cele mai originale de azi. Ea cuprinde, în modul de redactare, trei coloane: a) Natura şi omul; b) Munca; c) Societatea. Cunoştinţele aşa dar nu mai sunt compartimentate pe obiecte de studiu, ca în programele noastre. Ele se prezintă oarecum în bloc unitar, aşa cum mintea copilului le prinde şi cum se prezintă şi în viaţa concretă.

Programa astfel alcătuită poartă numele de „programa pe complexe", spre deosebire de programa pe obiecte de învăţămînt a noastră. „Complexul, spun instrucţiile oficiale, adică legătura întregei munci şcolare, consistă nu numai în aceea că tot ce învaţă, copiii sintetizează în jurul temelor generale legate între ele, dar şi în aceea că la baza întregei activităţi şcolare se găsesc scopurile precise şi legate între ele ale educaţiei comuniste".

Invăţămîntul rusesc are astfel două aspecte: unul care pune în centrul preocupărilor nu punctul de vedere psihologic, ci pe cel social; altul care ţinteşte la o educaţie mai special comunistă.

Spiritul care pătrunde întregul edificiu şcolar rus este acela al materialismului, iar materialismul din programele dela 1923 este mai mult acela al marxismului de propagandă.

Căutând însă temeiuri doctrinare în acest materialism grosier, determinist şi lipsit de obiecţiile criticismului, s'a observat curând că se sapă la temelia dogmei leniniste.

In adevăr, dacă se crede că totul este determinat în natură şi în societate, dacă totul se produce dela sine, în acest caz orice intenţie omenească este izbită de neputinţă. Revoluţia este imposibilă sau inutilă. Toată jertfa făcută pentru ea nu mai are nici ea nici o semnificaţie morală. De această erezie a fost acuzat însuşi bătrînul Bukharin, socotit azi de tinerime ca reprezentant al mentalităţii kulace.

Lupta împotriva acestei deviaţiuni, numită de dreapta, a fost dusă de Deborin, care însă a căzut în extrema idealismului, păcat şi acesta pentrucă duce la revizuirea lui Marx.

Intre aceste două deviaţiuni (de dreapta şi de stânga) se plasează filosofia „liniei generale". *Linia generală este poziţia* filosofică admisă, care admite materialismul fără a defini materia, după cum admite şi dialectica, fără a admite idealismul. Linia generală devine astfel o dogmă, care caută temeiuri nu în raţiune ci în faptă, în fapta creiată de această credinţă.

Am expus aceste cîteva date ale gîndirii bolşevice, pentrucă între evoluţia acestei gîndiri şi între evoluţia şcolii există un paralelism.

Programa pe complexe, cu locul aşa de larg pe care-l dă influenţii mediului asupra copilului, nu este numai întîmplător contimporană cu atotputernicia lui Bukharin în gîndirea timpului. Şi nu trebue să uităm că tot atunci se inaugurează şi perioada Nepului, — şi ca o deviaţie dela linia activismului leninist. A fost o eliberare a forţelor neincadrate intenţiei comuniste şi lăsate să se autodetermine, statul păstrîndu-şi nu dreptul de a determina, ci pe acela de a dirija doar.

Curînd începe să înflorească însă deviaţia de stînga. Abia după 1928—29, „linia generală" începe să-şi precizeze atitudinea.

Şcoala a mers şi ea pe linia acestor frămîntări. Programele din 1923 au suferit diferite modificări. Astăzi programa complexelor a rămas mai mult un îndreptar, pentrucă planul şcolar ca şi cel economic intră în planul cincinal, vestita „Piatiletka", care ţine seamă mai puţin de principii (acestea au devenit credinţe care nu se mai discută), şi mai mult de realizări.

Cu această concepţie nouă despre şcoală, mai robustă şi mai departe de fumul speculaţiilor care au întovărăşit nebuloşii ani dela începutul răsboiului, Rusia crede a se găsi acum pe un drum cu totul original. Observatorii cu experienţa locurilor şi oamenilor apropie stilul nou de viaţă de aci cu ceva din ceeace se poate observa în pătura muncitoare a Statelor Unite Americane. Maxim Gorki, însă, şi ca el şi toţi tinerii ruşi de azi, cred că pun temelia unei lumi cu totul noui, a unui nou tip de umanitate.

Şi acest lucru nu se petrece în şcoală, nu se petrece în afara ei; se plămădeşte pretutindeni, căci toată Rusia este astăzi o şcoală şi un laborator, în care se experimentează, se munceşte, se crede şi, de sigur, se riscă tot pe atîta.

STANCIU STOIAN

CRONICA CINEMATOGRAFICA

FILMUL RUSESC

Reluarea relaţiilor cu Sovietele inseamnă pentru mine sfîrşitul unei foarte speciale activităţi. Se termină rolul meu de interlocutor de proşti. Ştiţi, de sigur, că, pînă mai ieri, Romînul, în numele civilizaţiei, mă rog apusent, din care face cu onoare parte, îşi permitea să numească barbar, sălbatec şi contra naturii, tot ce făceau Ruşii. Sunt printre puţinii cetăţeni ai neolatinei noastre ţări care să fi avut mereu — oral şi în serios — crîncenul curaj de a spune — recunosc că în deşert — că revoluţia rusească este nu numai un eveniment istoric măreţ moralmente, dar şi perfect reuşit din punct de vedere practic economic.

Acum, aceste pledoarii devin de prisos. La noi politica hotărăşte. Ne-am reinprietenit cu Ruşii? Totul în Rusia va fi de azi inainte interesant. Toţi popeştii culturei noastre vor explica cu simpatie ce se petrece în Rusia.

Şi asta e, între altele, îmbucurător pentru cinematograf. Ştiţi, cred, că filmul rusesc este într'o privinţă cel mai bun din lume. Pare curios ca filmul rusesc şi cel american să aibă multe însuşiri comune. Asta ar insemna că în genere psihologia Rusului şi aceea a Americanului sunt asemănătoare. Ceeace pare absurd; e deajuns să ne reprezentăm *mental* un rus şi un yanckeu, ca să nu descoperim decît contraste. Şi totuşi, aşa e: Rusul şi Americanul samănă. Au ceva comun, pe care Francezii, Germanii, Italienii, Englezii, Scandinavii nu-l au. Mă explic.

In toate manualele de psihologie există un capitol consacrat diferitelor „tipuri individuale". După ce s'a făcut psihologia generală a omului, se schiţează o psihologie „diferenţială", în care se împart indivizii după tipuri etnice, după „caracter" (impulsivi, flegmatici, colerici, etc.), sau după constituţia corpului (atletici, picnici, etc...) sau însfîrşit, după predominaţia cutărui simţ asupra celorlalte. In acest sens, se poate spune în genere că omul e un „tip vizual", căci simţul de care se foloseşte cel mai des şi mai eficace e văzul (cîinele, de pildă, e un tip olfactic). Printre oameni insă există indivizi care se servesc mai ales de cuvinte; sunt tipii verbali — cum sunt francezii. Şi cum vorbele sunt suportul operaţiilor logice, asta explică de ce francezii sunt tipi logici. Există oameni care, pentru înţelegerea lumii în-

conjurătoare, se slujesc mai ales de auz. Sunt tipii auditivi. Marii muzicanţi probabil că gîndesc în sunete, aşa cum noi gîndim în imagini şi alţii în cuvinte.

Insfîrşit, un foarte interesant tip este tipul „*motor*", care are tendinţa de a reduce fenomenele la scheme motrice. Astfel înfăţişate, el va pricepe lucrurile mai lesne şi mai profund. Din această categorie „caracterologică" fac parte două grupuri omeneşti, două grupuri foarte deosebite ca moravuri şi înfăţişare fizică: la vestul Europei, şi pînă la capătul terminus al Asiei: Ruşii; pe partea cealaltă a globului: Americanii Statelor-Unite. Şi unii şi alţii sunt obicinuiţi să gîndească şi să înţeleagă prin fapte de mişcare.

Cînd marele artist londonez Charles Laughton s'a dus la Paramount, i s'a fost dat următoarea „temă": actorul trebuia să stea cu spatele şi, în această poziţie, să joace mînia. O mînie fără ochi, fără gură, fără fălci. O mînie exprimată cu picioarele şi spinarea.

Să trecem în Rusia. Incă înainte de războiu, la examenele de conservator nu se recita papagaliceşte, ca în Europa, o scenă din cutare ineptă capodoperă naţională. Nu. Se proceda aşa: juriul — uneori chiar un grup format din patru, cinci persoane, alese dintre simplii spectatori — alegeau o temă, de pildă: o farmacie de zece noaptea. Candidatul trebuia, timp de atîtea minute, să „activeze", să facă tot soiul de lucruri care să arate că e asistent de farmacie şi că este noapte. Sau i se spunea: Dumneata eşti student. Eşti sărac. Stai la etajul al cincilea. In imobil a isbucnic un incendiu. Ai zece minute ca să exprimi asta. Şi dacă făceai ceva care să fi denotat că nu eşti student sau că nu locueşti la al cincilea, sau că nu eşti sărac — ţi se scădea din nota la examen. Sau dacă fiecare „motiv mimic" dura prea mult, etc., etc.

Unde le-ar trece Francezilor prin gînd să facă aşa ceva? Am mai spus-o şi altă dată: Francezii, chiar cînd sunt la cabinet, joacă „Phèdre". Ar fi totuşi nedrept să spunem că marile capodopere clasice în complicitate cu tradiţia „Comediei Franceze" au nenorocit teatrul şi filmul francez. Adevărul e invers. Totala inaptitudine a Francezului de a se exprima în alfabetul mişcării este cauza care a dus la toate catastrofele: Comedia franceză, Corneille, Racine, etc.

Vreţi încă o dovadă de asemănare între Rusia şi America? O dovadă de ordin tot psihologic? Iată. Există azi o întreagă ramură de psihologie care combate introspecţiunea, adică metoda cercetării în forul nostru interior, analiza intimă a sufletul. Nu aşa — zic adversarii acestei metode — trebue să procedeze o ştiinţă care să merite cu adevărat acest nume. O ştiinţă trebue să fie *obiectivă;* trebue să privească fenomenele pe dinafară; să le privească de acolo de unde oricine le poate vedea. Ce se petrece în conştiinţa dumitale

— în cazul cînd se petrecea ceva — asta nu poți vedea decît dumneata, și încă nu totdeauna corect. Nouă ne trebue fapte psihice pe care să le poată constata oricine. Aceste fapte sunt mișcările. Mișcări corporale, pe care le putem vedea, fotografia și măsura. Chiar mișcări foarte interioare — ca de pildă bătăile inimei, secreția glandelor suprarenale, — se pot „fotografia" cu o mare exactitate.

O emoție, un act de gîndire, o percepție, etc., trebue studiate în chipul acesta: consemnăm mișcările care constitue toate aceste conduite, toate aceste compartimente psihice. Psihologia se reduce la reflex. Cel mai complex act de gîndire este o armonie și o sinteză de reflexe.

Pe această concepție s'au clădit două școli cărora Psihologia le datorește enorm: Școala Psihoreflexologiei sau a Psihologiei obiective (Bechterew, Pawlov) și Școala behavioristă (behaviour=conduită, comportament; Loeb, Thorndyche, Cannon). E inutil să atragem atenția că una e rusă, iar cealaltă americană (nu englezească, ci pur americană).

Admițînd că n'ar fi existat fizicianul Lumière; admițînd că nu s'ar fi descoperit lanterna magică și apoi imaginile mișcătoare; chiar atunci, Rușii și Americanii — ca d-l Jourdain, proza — ar fi făcut „cinematograf fără s'o știe". Căci metoda „comportistă" însamnă pur și simplu aplicarea, la realitățile intime sufletești, a unei metode curat cinematografice; redarea, prin simple mișcări, a unor subtile taine interioare.

Așa se explică vocația enormă a Americanilor și Rușilor pentru arta filmului. Gîndiți-vă: Pînă dincolo de războiu, industria cinematografică americană — ca și cea rusească — erau inexistente. De cum au început, au debutat deadreptul cu capodopere; și în cîți-va ani, au ajuns a fi primele din lume.

La asta contribue de sigur mult și regimul economic al filmului. In țările vest-europene, producția cinegrafică este pe bază de întreprinderi individuale. In Rusia, colectivitatea întreagă produce. In America, regimul e de asemeni colectiv, în sensul că o casă ca Paramount sau Metro-Goldwin este un fel de Stat în Stat și dispune de o bună parte din protecția magnaților financiari din Wall Street.

Firește, sistemul rusesc e preferabil. Căci producătorul rus nu se preocupă de rețeta comercială, deci nu se pleacă supus în fața gustului populației (gust care poate fi inept) și își permite luxul de a îndrăzni să „educe" acest gust public, dîndu-i lucruri bune, pe care spectatorul mediu ar putea, la început, să le găsească proaste.

Filmul rusesc nu face decît asta: educă. Educă simțul artistic adevărat. Cum spune și Lunatcharski, vorbind de cinematograful sovietic: atunci cînd faci artă, preocupările de frumos primează asupra celor morale. Decît, morala poate coincide cu frumusețea (După părerea noastră, părere expusă în repețite rînduri în scris, eticul și esteticul coincid totdeauna). In tot cazul, ce vrem să reținem este că filmul rusesc nu urmărește „beneficii comerciale". Dacă sunt, — cu atît mai bine. Dar ele atunci vor servi — ne spune Moussinac — nu la remunerat autorii și executanții, ci la reinvestirea în întreprindere, pentru ameliorarea ei viitoare.

Incă un cuvînt: Se reproșează cinematografului rus că e „tezist", că urmărește propaganda comunistă. Să ne înțelegem. Arta, nu-i așa, trebue să redea viața, cît mai exact, cît mai veridic, cît mai „ așa cum e". Arta romînească trebue să redea, cu autenticitate, realitatea romînească; arta rusă pe cea rusească, etc., Dar această *realitate rusească* se întîmplă a fi o realitate comunistă. E poate un rău, e poate un bine, în tot cazul este un fapt. Cum spune germanul Leo Hirsch, comunismul e o religie. Există desigur nemulțumiți. Par'că toți catolicii sunt egal și mereu mulțumiți de Dumnezeu și de papii lui? Dar asta nu înseamnă că le-ar trece prin gînd să-l „lașeze". In Rusia, toată lumea e comunistă. Dealtfel puțini sunt aceia care să fi apucat epoca „precomunistă". Azi comunismul e mai mult ca o religie; e o teorie a cunoașterii.

De altfel, propaganda comunistă" din filmele rusești e foarte specială, foarte indirectă, foarte „pe de parte"; aș spune chiar că este, *involuntară*, nu pentru că autorii nu *voesc* să o facă, ci pentru că *dacă n'ar voi*, ar face-o totuși fără să vrea.

Un exemplu de propagandă comunistă fără voie. Inchipuiți-vă că ar exista în Romînia un adevărat romancier (ceeace jur că nu există încă); sau o adevărată artă cinematografică națională. Ce ar face oare acești producători? Foarte simplu. Ar descrie realitatea romînească așa cum e, ar descrie cum face curs cutare profesor universitar, cum guvernează cutare prim-ministru, cum comandă cutare general, cum se decerne cutare premiu literar, cum șefii culturii romînești scriu „bine a-ți venit", cu a-liniută-ți, sau cum un director de teatru cenzurează un Micky Maus fiindcă conține stafii, etc., etc.

Descriind aceste lucruri, și bine înțeles subliniindu-le așa cum obicinuește arta să reliefeze lucrurile — nu credeți că asta ar constituio de o mie de ori mai subversivă propagandă comunistă decît cutare nuvelă de Tolstoi sau Gorki ?

Să lăsăm mofturile deoparte. Estetic fără etic nu se poate. Arta pură e o vorbă de castrat neolatin sau o exagerare de neamț prost.

Și revenind la cinematograf, să ne felicităm că reluarea raporturilor cu sovietele va obliga Statul romîn să dea or-

din slugilor care compun actuala comisie de cenzură a filmelor, să nu mai facă exces de zel şi să dea drumul filmelor ruseşti.

Cu această ocazie, facem apel la viitorul ministru al Sovietelor la Bucureşti, să dea o mînă de ajutor culturei romîne, stăruind pe lîngă autorităţile noastre să fie lăsat liber, ba chiar încurajat, admirabilul şi atît de moralul film rusesc.

Dar, asupra cinematografului rusesc voi mai reveni. Imi propun să explic cetitorului romîn technica producţiei artistice sovietice, estetica ecranului practicată de acest atît de artist popor. O voi face într'o cronică viitoare.

D. I. SUCHIANU

■

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

Teatrul sovietic

„Stanislavsky, Meyerhold, Tairof, sunt animatorii teatrului sovietic, încă dela începuturile lui. Meyerhold a fost elevul precursorului genial Stanislavsky, care a sfărîmat cadrele rigide ale teatrului ţarist. Geniul lui Meyerhold, biomecanismul său „integral", sunt cunoscute şi aiurea.

Dama cu Camelii a fost montată la Moscova de către Meyerhold, suscitînd cu acest prilej mari polemici. Unii critici au afirmat că reprezentînd în Rusia o asemenea piesă, neactuală şi burgheză, el a voit să arate că lupta de clasă a dispărut în total. Alţii au spus că alegerea este semnificativă, dovedind că asistăm la cea din urmă luptă de clasă, fiindcă societatea fără de clase va fi instaurată abia la sfîrşitul celui de al doilea plan cincinal. O discuţie publică a avut loc cu acest prilej.

Şi nu numai prin alegerea subiectului, dar şi prin punerea în scenă a **Damei cu Camelii**, Meyerhold părea că se depărtează de vechile sale principii. Scena era împărţită, în diagonală, de o perdea verde. Intreaga construcţie meyerholdiană dispăruse. Se pare că marele regisor se îndreaptă către un nou stil, cu mai puţine exteriorizări... La fiecare nouă punere în scenă, Meyerhold a folosit idei noui şi a suscitat tot alte probleme. Cariera sa înfăţişează epoci artistice bine definite, care se completează, deşi la exterior par deosebite. In acelaş grup intră şi epoca „socialismului realist", care se anunţă prin **Dama cu Camelii**.

Acum, Meyerhold aşteaptă terminarea construcţiei noului său teatru. Activitatea lui însă n'a încetat o clipă şi se continuă, în mod provizoriu, într'un alt teatru.

Un elev al lui Meyerhold, numit Ocklopkov, a revoluţionat în întregime formele artei scenice, unificînd scena cu sala de spectacol. Rezultatele sunt nespus de interesante .

Ultimul succes al lui Tairof, a fost prilejuit de reprezentarea unei „tragedii optimiste" de Vischvevsky, — o legendă a războiului civil, a cărei punere în scenă n'a lăsat nimic de dorit.

Teatrul Vacktangov a prezentat ciclul dramatic al lui Maxim Gorki, „Bolschev". La iarnă se va juca partea a treia din această producţie.

Teatrul Granovsky, unde joacă marii actori Mickoels şi Suskin, sub direcţia artistică a celui dintîi, este însufleţit şi el de direcţia noua. In genere, se observă în Rusia o legătură mult mai strînsă între regie şi operele dramatice decît în celelalte ţări".

(Le Mois), 1 juin—1 juillet, 1934).

■

LE MOIS publică în ultimul său număr (Iunie-Iulie) trei articole deosebit de interesante: **L'ambition allemande et les besoins de la Pologne**, de ilustrul pianist şi politician Paderewsky; **Roosevelt en sortira-t-il?** de Lord Snowden şi **Le théâtre soviétique**, de Erwin Piscator.

Celelalte articole sunt semnate de Philippe Roy, ministru al Canadei în Franţa, Ferdinand Léger şi V. A. Kostitzin.

Dintre cele patruzeci de studii de actualitate, menţionăm: **Criza nazismului**, **Europa în căutarea unui nou echilibru**, **Canada economică** şi **Problema griului**. Şase portrete biografice, — ale d-lor Tewfick Ruchdy Bey, Bonnefon-Craponne, Fran-

cis Carco, Ottorino Respighi, Sergiu Vinogradsky și d-na Camille du Gast, — completează această enciclopedie lunară, admirabil organizată și scrisă.

Depozit general pentru Romînia: Agenția Rom. Hachette S. A., București, Lipscani 26.

■

Lectura tinerilor francezi

„Cea mai mare parte din cititori, după cum s'a observat, exprimă dorințe precise; chibzuesc alegerea; totuși, unii din ei, cam 20 la sută, cer cărți la întâmplare, atrași de titlu sau de o amintire recentă a unui film: astfel, au fost cu deosebire căutate, odată, unele romane ale lui Pierre Benoit și mai de curind *Madame Bovary;* cine a văzut filmul, dorește că citească și romanul.

Un fapt este însă remarcabil: tot ceeace privește războiul din 1914—1918 este cerut mai cu seamă, astfel *Memoriile* d-lui Poincaré; acestea circulă mereu.

Autorii preferați? Iată-i: André Maurois, François Mauriac, Maurice Barrès, Paul Moraud, Pierre Benoit, Claude Farrère, Rudyard Kipling, și, ceeace nu e de mirare, Pierre Termier, marele geolog care a cintat atit de frumos „bucuria de a cunoaște".

René Bazin, Henry Bordeaux, Marcel Prevost, Duhamel, Alain Fournier sunt deasemenea foarte citiți, tot astfel Maupassant, Tolstoi, etc.

Elevii de origină străină se îndreaptă spre clasici, spre aceia din secolele XVI și XVII, și citesc mai puțin pe autorii de mai sus; Victor Hugo, Diderot, Gide, Pierre Loti, și cu deosebire Anatole France, îi atrag în special.

In ce privește conferințele, tineretul francez este dornic să cunoască pe maeștrii vorbirii. André Maurois îi întreține cu privire la metodele de lucru ale romancierului; André Siegfried, examinează problema producției în Statele Unite; André Bellessort, analizează opera lui Estaunié; Louis Gillet, le face comparația între Roma antică și cea modernă; Franc-Nohain și José Germain vorbesc, unul despre arta de a trăi, iar celălalt despre arta de a vorbi în public. Maurice Donney, care are, pentru ei, prestigiul de a fi fost un elev rău la școală, — după cum el însuși le-a mărturisit, — Maurice Donnay le vorbește despre „spirit și știință".

(Revue des deux mondes, 1 juin 1934).

Caterina din Siena

„Se știe că sfânta aceasta prefera să-și dicteze epistolele (în realitate ea abia putea să scrie): din cele patru sute de scrisori care alcătuesc *Epistolariul* său, aproape toate au fost scrise de discipolii ei. Dar dacă scrierea nu este altceva decât o vorbire gândită, trebue să înțelegem că faptul de a fi dictat o operă nu micșorează personalitatea autorului și cu atât mai puțin meritele lui literare.

Condeiul poate fi condus de mina sau de glasul nostru; o carte dictată este și o carte scrisă. Caterina a reușit să ajungă o mare scriitoare, fără a fi fost învățată.

Epistolariul ei este un monument, care nu apare micșorat dacă îl comparăm cu întreaga mistică a secolului XIV. Stilul Epistolarului și stilul *Cărții Doctrinei Divine* numit și *Dialog asupra Divinei Providențe,* ne arată două fețe ale scriitoarei, diverse însă și luminate de aceeași lumină. In Epistolar, ea trăește o viață de luptă între oameni; în *Dialog,* femeea este singură cu Dumnezeu, într'o sferă cerească unde nu ajung sgomotele de pe pământ. Aici, glasul nu se răspindește prin văile pline de ceață ale Purgatoriului nostru, ci răsună în spațiul infinit, care are ca hotare numai iubirea și lumina, ecouri misterioase ale glasului divin.

Cele citeva rugăciuni pe care ea le-a lăsat discipolilor, ca o scumpă moștenire, ne apar ca documente ale geniului ei mistic de scriitoare. Această proză, dictată cu prilejul diferitelor întimplări mari ale vieții, este în realitate o înaltă poezie. Ultima rugăciune, în care se acuză în fața lui Dumnezeu, de a fi fost o sărmană și nefericită amantă necredincioasă, ne mișcă mai mult, pentrucă, ne dă întreaga măsură a suferinții sale, în clipa când viața o părăsea pentru totdeauna, la treizeci și trei de ani, în plină tinerețe".

(Nuova Antologia, 16 Maggio 1934)

Economia dirijată în agricultura maghiară.

„Capii mișcării nădăjduesc că bunul simț al agricultorilor va îngădui, în primul rind, întocmirea unei înțelegeri și a unui acord al producătorilor, în vederea repartiției contingentelor și observării cadrelor fixe; totodată, ei socotesc că se va recurge și la puterea Statului. De aceea, declară ei acum, baza exportului trebue să fie o lege care să dea din toate punctele de vedere, forțele necesare. Guvernul, dându-și seama de popularitatea acestei idei, a simpatizat dela început cu această mișcare... In sfârșit, grație negocierilor, se poate spera că produsele constituind temeiul agriculturei: grâul și animalele, să aibă o piață sigură. Caracterul remunerator al agricultorului se va întemeia iarăși pe produsele menționate...

La începutul anului s'a studiat serios, de către guvern, chiar proectul introducerii monopolului cerealelor, care ar fi avut, negreșit, mari repercursiuni asupra reglementării volumului producției acestora".

(La Nouvelle Revue de Hongrie, Juin 1934).

Omul Renașterii

„Omul ideal al Renașterii este acel *virtuoso,* care ascultă numai de virtutea sa și care, îndemnat de aceasta, își creiază o lume a sa, proprie. El este un Titan care nu riscă a se lupta cu zeii, un Prometeu pe care Zeus l-a înzestrat, binevoitor, cu focul ceresc...

Omul ideal al Renașterii, opus aceluia sfînt al Evului Mediu, se reînoește mereu, dar acest dinamism e lipsit de orice element tragic.

Omul Renașterii este atit de îndepărtat de viață, încît nimic nu-l împiedică să se istovească într'o operă de artă. De aceea arta Renașterii a fost atât de desăvirșită.

Extazul creației artistice este punctul culminant pe care-l atinge omul acestei epoci.

Viața eroului *tragic,* sfîrșește acolo unde începe viața sfintului medieval: clipa lui supremă este, ca și în tragedie, triumful eroului asupra sie însuși, soluția conflictului interior, condiționată de lumea externă.

Patria eroului tragic e Spania. Dar personagiul acesta literar a fost exagerat și purtat pînă la neverosimul, ca și însăși istoria Spaniei, în epoca sa eroică. Geniul național este intr'adevăr național pentrucă exprimă istoria poporului său și presimte soarta lui viitoare. Caracterul efemer și prin asta întru câtva *inutil,* al epopeei spaniole, și-a găsit o expresie simbolică în *Don Quijote.* Personagiul lui Cervantes este o parodie a eroului. Visează să întreprindă fapte mari, dar viața îi refuză prilejul de a le înfăptui. Capitularea lui înseamnă renunțarea la faptele vitejești. Și urcă pe cea mai înaltă culme în care își scoate masca eroică și devine iarăși Don Quijote dela Mancha, așa cum fusese la începutul carierei sale pământești: *Alfonso Quijana el buono".*

(Revue de littérature Comparée, avril-juin 1934).

Literatura și proletariatul

„Cu toate rătăcirile și șovăelile de pînă acum, eforturile literaturii proletare merită multă atenție, deoarece caută a fi în strînsă legătură cu viața. Literatura proletară poate avea o fericită influență asupra literaturii contimporane, care nu este într'o stare mulțumitoare, mai cu seamă în Franța, unde artificialul și gratuitul domină, încît avem dreptul a ne întreba dacă mai poate fi vorba de literatură. Scriitorii, chiar dacă nu scriu din vanitate sau pentru existență pare că nu vor să mai ia arta în serios. Literatura nu mai este pentru ei decît un joc, un exercițiu strălucit al profesionistului; dar fără interes și fără nici o legătură cu umanitatea. Cei mai desinteresați dintre scriitorii noștri dovedesc o regretabilă lipsă de convingere, o lipsă de credință totală în însăși opera literară. Nu este oare scandalos faptul de a se stărui asupra istorioarelor amuzante, asupra aventurilor galante, în vreme ce tragicul se află de fiece zi lângă noi?

VIAȚA ROMÎNEASCĂ

DIRECTORI:

MIHAI D. RALEA — Dr. ERNEST ENE

București, Str. Clemenceau, 9

ANUL XXVI

Viața Romînească

PACIFISTUL ROMIN

AL. O. TEODOREANU

Proectul de lege privind instrucția preregimentară în școli, a fost întocmit. Inainte de a-i cunoaște conținutul, pacifistul romin s'a cutremurat. Cu cămașa peste cojoc el s'a suit pe zidurile cetății și cu lacrimi de adevărată cerneală a plîns isgonirea basmului și a poeziei din sufletul tineretului. Poezia s'a dus! zice el. Și dăi și dăi! Nu mai e idealism în viață! Și plîngi și plîngi! Nu mai e (of!) candoare, nu mai e (ah!), mister, nu mai e (vai!) inocență! Barbarie, primitivism, brutalitate, spirit cazon!

Și oh și ah! și vai și vai!

S'a dus poezia? Mai întîi că nu s'a dus! Și dacă se va fi dus, nu proectul acesta care nu-i decît un proect și încă necunoscut, a alungat-o! Ș'apoi de cînd și de ce incompatibilitate între poezie și oștire?

In basmele noastre populare, Făt-Frumos nu e totdeauna un luptător, un răsboinic? Că luptă cu credință și dreptate, pentru bine, frumos și adevăr e prea adevărat. Dar *luptă*. El, luptătorul, e punctul central al povestirii, el e eroul *simpatic*. E cu atît mai simpatic cu cît forțele oculte care îl dușmănesc și-i pun piedici la tot pasul uzează de mijloace *de luptă* nepermise.

Desigur că a ucide e o brutalitate. Nici La Palisse n'ar putea formula acest adevăr altfel. Cu toate acestea, acest erou simpatic, triumfă ucigînd. Ucide smei, ucide vrăjitoare și vrăjitori, ucide de șapte ori cîte un balaur cu șapte capete, ucide tot ce-i răufăcător din cîți îi ies în cale. *De aceia* e și simpatic: e un erou justițiar și, cum zice poetul:

Un animal très méchant.

Quand on l'attaque il se défend! Dar nu numai că ucide: chinuește. Și aceste chinuri care sunt totdeauna proporționate fărădelegilor celor ce sunt astfel pedepsiți, produc încîntare și entusiasm în sufletele cele mai pure și *mai ales* în acele. Respirația micului ascultător sau cetitor se oprește oridecîteori viața eroului e primejduită și inima lui e suspendată în vîrful spadei viteazului, pentru a tresălta de bucurie și plăcere la tăerea fiecărui cap. Cu *sabia* își face Făt-Frumos dreptate și această sabie îi deschide inima copiilor. Dacă și-ar atinge scopul *fără risc*, prin șiretlicuri sau fugă, n'ar înceta de a fi simpatic, desigur, dar ar deveni *distractiv* și prestigiul lui s'ar duce. Măscăriciul e iubit. Făt-Frumos e *și admirat*. Toată admirația vine de la frumuseță, seriozitate și vitejie, mai pe scurt de la sabie și de la coif. Iși poate cineva

închipui că ar putea deștepta vre-un interes, prezentînd copiilor un Făt-Frumos modernizat, în costum de alpinist de pildă, cu motocicletă și aparat fotografic, alergînd spre Ileana Cosinzeana de la Snagov cu 90 pe oră și fără altă primejdie decît respectarea sensului unic în trecerea prin Capitală? Pune benzină în loc de jăratic, motocicletă în loc de cal, caschetă în loc de chivără și... s'a dus povestea și s'a dus poezia.

Și dacă e așa (și așa este), nu trebue să privim in aceasta numai un fenomen de atracție al minților fragede pentru supranatural, ci un explicabil istoricește *instinct răsboinic*, atavic și milenar. Un popor care timp de veacuri a stat în calea unor vecini rîvnitori la bunul lui și mai puternici ca el, un popor a cărui istorie e un lung lanț de asupriri și nedreptăți, putea găsi un refugiu și o răsuflătoare, sufletului lui vesel dar chinuit, decît în *astfel* de basme? Nedreptățit, el vroia dreptate. Asuprit, vroia răsbunare. Această dreptate și această răsbunare, vitregia soartei nu i-a îngăduit multă vreme s'o găsească decît în *visurile lui*, care sunt basmele. Alături de cîntece și doine, basmele reprezintă întreaga ideologie a poporului romin, născocită desigur de copii. Căci ar greși cred, acela care ar vedea în Făt-Frumos, Ileana Cosinzeana, Scaraoțchi, în uriași, pitici, vrăjitoare, etc., altceva decît simboluri și alegorii, chiar dacă făuritorul anonim le va fi exprimat inconștient ca atare. Ar putea vreun romin, oricît de pacifist, să nege poezia acestor basme? Și ar putea el să susție că scriind: de-i suna din corn odată, ai s'aduni Moldova toată" (mobilizare!), Eminescu nu era poet?

Dar, în definitiv, toată poezia de care are nevoie închipuirea aprinsă a copilului, nu se manifestă în chip romantic și *răsboinic*, pretutindeni și de cînd e lumea? Și jocul de predilecție *de-a soldații* n'a urmat în decursul vremilor toate progresele technice ale oștirii adevărate? Și ce e poetul, dacă nu un copil care se joacă de-a viața și ce e poezia dacă nu o sabie de tuci și-o pușcă cu dop? Că s'ar putea să fie și altfel și că odată și odată poate va fi și că e chiar de dorit să fie, e altă poveste, dar încă poveste. Despre ea nu putem din nefericire decît visa, așa cum visate au fost și celelalte povești și n'o putem începe decît conjugînd la vitor, ceia ce se conjuga la trecut:

Va fi odată, ca niciodată, etc.

■

Așa dar, să revenim la realitate. Deocamdată și răsboiu și pacea sunt unul deslănțuit, cealaltă menținută din interesele contradictorii ale diverselor naționalități și cîteodată numai a unor anumite categorii de cetățeni. Cît timp aceast dispoziție psihologică va exista (și nu văd semne de schimbare), numai un *pericol comun*, ar putea solidariza dușman

de ieri, în vederea unei bătăi și mai cumplite și numai pe durata ei. Un antropofag circulînd cu Englezul lui la spinare în intenția de a-l consuma, *stricto sensu*, fript, va lupta cot la cot cu el, dacă pe neașteptate ar fi atacat în pustietate de-o fiară sălbatică. Aceasta nu-l va împiedeca însă, odată fiara răpusă, să-și mănînce tovarășul fript sau nefript și nici nu i-ar micșora apetitul. Popoarele nu se comportă altfel între ele. Sunt convins că cele mai mici, ca și excursioniștii din Africa, sunt înclinate spre idei pacifice.

In momentul cînd aceleași frumoase sentimente ar anima și pe cele mari ar fi foarte bine. Parcă excursioniștii și exploratorii, dacă antropofagii și fiarele (tot una), ar deveni vegetarieni s'ar mai încurca ei cu puști și revolvere? Și-și poate cineva închipui cît entuziasm ar fi in cinul iezilor și mieilor dacă inițiativa păcii între animale ar porni de la lupi? Dar lupul, tot lup și *homo homini lupus*. Deci, mielul să se păzească și omul să se pregătească. Dacă observațiile astronomice ar putea preciza data la care o mare primejdie extraplanetară ar amenința globul terestru în întregime și dacă acest, în raport cu infinitul, derizoriu accident planetar ar putea fi evitat prin progresele științei, e foarte probabil că pacea ar domni multă vreme pe această planetă și că oamenii și-ar trece vremea în cea mai fraternă colaborare, în vederea evitării primejdiei, în raport de ei, catastrofală. Ar fi un altfel de răsboi, dar tot răsboi ar fi. Să lăsăm însă hipotezele și speculațiile abstracte, reducînd problemul la cadrul lui european și la interesele noastre rominești. Pentru noi, excursioniști istorici la discreția tuturor antropofagilor, inițiativa păcii venită de la Nemți, Englezi, Francezi, Ruși sau Italieni, ar fi o binefacere și-o bucurie, ca și pentru un Polonez, Ceho-Slovac sau Iugo-Slav.

Dar iată, ea nu vine. Și nu numai că nu vine, dar acele mari și puternice popoare își măresc flotele de apă și văzduh, fabrică gaze, cultivă microbi, toarnă tunuri și ascut baionete. Dușmanii noștri stau la pîndă și mai mult se hainesc și mai virtos rîvnesc la pămîntul nostru. Avem noi timp să facem poezie? Putem noi dormi liniștiți, fără grija zilei de mine? Putem noi fi pacifiști pe seama noastră? Răspunsul e cuprins in întrebări, așa că pacifistul romin trebue să lase mofturile și să se convingă bine că, înainte de orice altceva, Rominul trebue să fie ostaș. Dacă în loc de pușcă de soc i se dă din vreme una adevărată, cu atît mai bine. Atîta timp, cît vom fi înconjurați de dușmănii și dușmani, atîta vreme cît cei puternici și mari nu vor înălța steagul alb, porunca soartei e ca Rominul să stea decînd se naște și pînă moare, cu ochii la frontiere și cu mîna pe armă.

Asta este.

AL. O. TEODOREANU

ISTORIE ŞI ROMAN

VASILE V. GEORGESCU

In articolul de faţă, vom încerca mai intiiu să arătăm raporturile externe de filiaţie sau, mai larg zis, de inrudire dintre istorie şi roman. In al doilea rind, ocupindu-ne de legătura lor interioară, vom vorbi despre *istorismul* romanului.

Autorul acestor rinduri ţine să avertizeze pe cetitor că nu întrebuinţează termenul „istorie" în sensul dialectic-hegelian al unei evoluţii către un adevăr absolut, supratemporal, ci in sensul bergsonian al peripeţiilor vieţii desfăşurate in *durată*. Cu alte cuvinte, accentul studiului nostru va cădea pe înţelesul de *inedit* al existenţei, străbătută încet şi grav de istorie, oglindită poetic de roman.

I

Thibaudet[1] situiază începuturile romanului in evul mediu, cind sensibleria iatacurilor feminine fecundează elementele epice ale literaturii. După Thibaudet, romanul apare supt patronajul femeilor şi pentru exclusiva delectare a lor. In concepţia criticului francez, romanul inseamnă pentru genul epic un mausoleu de fuste şi mătăsuri, o expropriere dulce şi totuşi silită a liniei mari şi a virilităţii.

Thibaudet are dreptate şi n'are. Intr'adevăr, suflul de graţie şi de suavitate, melodiile adinci ale întoarcerii către interior, romanul le datoreşte gingaşei colaborări a castelanelor şi a trubadurilor, fruct ispititor şi delicat purtat de pelerini pe drumurile apusului. Dar cînd e vorba de cadrul romanului şi de posibilităţile dinăuntrul acestuia, de anumite calităţi şi caracteristice, ni se pare că întreaga discuţiune trebue raportată la o epocă mai îndepărtată.

Destinul romanului n'a pornit, fluşturatec, din îmbrăţişări tăinuite şi pasionate. Menirea lui în literatură se reclamă mai de sus şi mai de departe. In vremea cind se nasc unele conţinuturi şi linii de structură, care, tirziu, se vor preface în romanul cu înfăţişarea de azi, sînt puţine surîsuri îmbietoare şi nu se simt miresme subtile de alcov. Ci se aud svonuri de arme şi paşii nesiguri şi grei, cu care umanitatea a propăşit, dela turma anonimă şi supusă, la crearea

[1] In volumul „Le liseur des romans".

individualităţilor. Romanul e frate mai mic al Istoriei şi, împreună cu ea, a crescut în ţinutul cu hotare largi şi cu avînturi poetice: Epopeia.

■

Pînă cînd Herodot, călător neobosit şi iscusit reporter al antichităţii, şi Tucidid, prea mult pătruns de însemnătatea misiunii lui, au povestit bărbăţia lui Cirus, înţelepciunea lui Solon, nefericirile regelui Cresus, războaiele medice şi pustiitoarea rivalitate dintre Sparta şi Atena, opera lui Omer a fost singura carte de istorie, de poezie şi cancan a Grecilor. Nu ştim, oare, din cadenţele rapsodului orb că, atunci, cu o mie de ani înainte de Christos, Elenii forfoteau de amîndouă părţile Egeei, în Asia şi în Europa, că, negustori pricepuţi şi corăbieri încercaţi, pătrunseseră de mult în apele neospitaliere ale Euxinului şi, spre sud, pînă la Memphis, în inima Egiptului? Reprezintă altceva încăerarea de supt zidurile Ilionului, decit un moment al refluxului Aheilor către coastele Asiei ? Şi, în planul social, nu sînt Menelau şi Agamemnon doi reprezentanţi ai regalităţii, în dispută cu o nobilime acaparatoare şi mîndră? Nu sînt acestea vii, autentice, istorice? După trei mii de ani, — un amator le-a descoperit, spre ciuda mioapă a savanţilor, în columne de marmură şi în porţi de aramă.

Dar transpusă în planul beletristic, încăerarea impestriţată cu intrigi şi calomnii din faţa Troei, nu constitue *grosso-modo* romanul eroic al răpirii frumoasei Elena? Larma grozavei bătălii acoperă şi uniformizează glasurile, dar cînd ea tace în răstimpuri, şoaptele de rezonanţă individuală se aud: durerea lui Achile la căpătîiul prietenului mort, chemarea ademenitoare a Elenei, şovăelile lui Paris, plînsul de părinte al lui Priam. Şi întoarcerea lui Ulisse, printre sirene şi adîncimi, plutirea plină de farmece şi primejdii spre Itaca, nu înseamnă — tot *grosso-modo* — cel mai vechi roman de aventuri? Navigatorul întreprinzător şi pehlivan al lui Omer întrupează tipul ionianului de atunci, aşa cum nu ştiu care din eroii balzacieni figurează trăsături ale spiritului parizian şi provincial francez, din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Deosebirea stă în aceea că Ulisse, perfect omogen, reprezintă toată Ionia, pe cită vreme eroii romancierului Balzac înfăţişează numai cîte o faţă a spiritului contimporan.

In genere, se poate afirma că antichitatea a cunoscut germenii romanului, împrăştiaţi însă, la întîmplare, în cadrul vast al epopeei şi al istoriei, în posibilităţile de durată şi de naraţie domoală şi colorată a acestora.

Au voit unii să vadă un început de organizare a acestor germeni în *Pastoralele* lui Longus şi în *Satyricon* al lui Pe-

tronius, narațiuni înrudite mai mult sau mai puțin cu străvechile *Povestiri Mileziene*, care circulau odinioară pe țărmurile de mit și aventură ale Greciei. Dar în cartea lui Petronius nu se desfășoară și crește vreo experiență personală a eroilor, tot așa cum în Daphnis și Chloe" mersul către dragoste al păstoriței și al tovarășului ei urcă ușor și cast, fără dureri adînci și fără complicații, printre capre și lămii. „Sînt bolnavă și nu știu care mi-e răul, se plînge cu gingășie Chloe. Sufer și nu sînt rănită. Sînt nemîngîiată și totuși n'am pierdut nici o mioară. Stau la umbră deasă și ard"... Nu e mai mult în sufletul păstoriței, decît această candidă aprindere a iubirii. Și nici rivalitatea dintre Daphnis și Dorcon și celelalte mici necazuri ale îndrăgostiților nu sînt decît simple și bucolice întîmplări, desfășurări naive ale unei idile cu oameni înamorați și tineri.

■

Elementele de fantezie romanescă au colorat începuturile istoriei. Opera lui Herodot nu rare ori își oprește cursul plin de fapte și greu de înțelepciune, ca să povestească episoduri de importanță anecdotică și particulară. Istorie, în adevăratul înțeles al cuvintului, face abia Tucidid. Totul o arată: exactitatea informațiunilor, seriozitatea expunerii, încercarea de a da explicații faptelor relatate, farmecul grav al unei intuiții personale. Intr'o aluzie destul de transparentă la adresa predecesorului său, Tucidid arată, dealtminteri, că s'a ferit să scrie istoria așa cum au făcut alții „mai încîntați să gîdile auzul, decît să fie adevărați". „Istoria mea, se laudă Tucidid, este mai degrabă o moștenire, pe care o trec secolelor viitoare, decît o lucrare întocmită în vederea unei recompense sau spre desfătarea urechilor" [1]

Dar dacă în scrierile lui Herodot, anecdota abundă, fără să întunece totuși fondul istoric, dacă în Tucidid, perspectivele se eliberează aproape desăvîrșit de balastul fabulei, curînd după aceea și anume în cărțile lui Xenophon, istoria cedează din nou pasul elementelor romanești. Vorbim de „Retragerea celor zece mii" și de „Viața lui Cirus" (Ciropedia).

In *Anabasis*, rolul celor zece mii de Greci înrolați în armata răsvrătitului Cirus, raporturile acestuia cu Tisaphern și cu regele Artaxerxes, relatarea rivalităților dintre ei, descrierea așezărilor barbare și redarea moravurilor, țin de istorie.

Dacă însă, pe deasupra amănuntelor, ne raportăm la întregul cărții, remarcăm că ea încetează de a fi istorie. Xenophon din Atena nu e un om de știință ca Tucidid. Privirile lui nu au adîncimea acelora ale istoricului. Spre deosebire

[1] In cartea I-a a „Războiului peloponesiac".

de Tucidid, Xenophon nu raportează faptele la origini și nici nu încearcă, în cercetarea lor, o anticipare a viitorului. Scriitorul cărții *Anabasis* posedă foarte puțin o intuiție științifică a faptelor. Acestea țin, la el, de o viziune romanescă, artistică. Xenophon, atît cît se putea atunci, scria o carte, care prin vastitatea cadrului, cantitatea faptelor, individualismul cîtorva personagii principale — Chearh, Proxen din Beoția, Chirisof, Cleanor din Orhomer și însuși Xenophon atenianul — prin tratarea estetică a conținutului, prin romanescul evenimentelor și viața autentică, totuși, a eroilor, se apropia de roman.

De altfel, însăși expediția Grecilor din armata pretendentului Cirus nu este un fapt de arme, care să se integreze în istoria Eladei, ci mai mult o întreprindere privată a unor palemarchi setoși de cîștig și de glorie. Este, în întregul înțeles al cuvîntului, o aventură și ca atare ea nu urmează calea ca dinainte trasă a istoriei, ci soarta sbuciumată de pasiuni și dorinți a unui act particular.

De aceia eroii din *Anabasis* nu apar ca un fragment din umanitatea defunctă, la care se raportează luminile reci ale științei istoriei. Xenophon nu scrutează un trecut, ci, dealungul unui veșnic prezent, redă o acțiune, care palpită la tot pasul de viață tînără și mereu înoită. Eroii lui Xenophon trăiesc palpitînd, concret. Strînși într'un bloc unic, de spaima singurătății și de suferințe uriașe, cei zece mii trăesc omenește o aventură încărcată de neprevăzut, la care iau parte și spiritul individual și spiritul colectiv. Tendințele izolate ale unora, certurile între soldați, contestațiile dintre comandanți, rivalitățile și invidiile, petrecerile cu femeile barbarilor și cu efebii — toate fac un corp cu acțiunea principală: expediția Grecilor către Asia de sus, pe drumurile de marmură ale Miletului și ale Sardesului, prin Frigia, Capadocia și Licia, mereu spre răsărit, pînă în țara Babilonului și a Mediei și deaci înapoi, prin Armenia de azi, pînă la Trapezuntul mării Negre, pînă la Bizantin și în patrie.

Individul și grupul își croesc drum în paraginile Asiei, spre alba înflorire a Eladei, singuri. Zeii nu mai intervin ca în Omer. Supranaturalul dispare în fața omenescului. „Zeus, conducător și salvator", nu mai apare decît în rugile sfioase ale luptătorilor, iar promisiunile lui Xenophon de a ridica din porfir și aramă un „artemizion" ca acela al Dianei din Ephes, sînt doar o pajiște de liniște și de lumină în tumultul acțiunii. „Numai omul decide soarta bătăliilor", spune Xenophon, referindu-se parcă la întreaga bătălie a vieții.

Xenophon ne-a mai lăsat o carte scrisă în genul lui favorit. E vorba de „Viața lui Cirus" (Ciropedia), în care, ca și în *Anabasis* și poate și în mai mare măsură, istoria se a-

mestecă cu elementele romanului. *Ciropedia* este istorie prin amănuntele asupra moravurilor persane şi medice; istorică este şi partea referitoare la ascensiunea împărăţiei persane, cum şi povestirea victoriilor lui Cirus. Dar Ciropedia se apropie de roman odată cu redarea ideilor favorite ale autorului asupra educaţiei în genere. Intr'o oarecare măsură, tot de roman ţine şi încercarea de a înfăţişa — romanţată — viaţa lui Cirus, în conformitate cu fantazia şi înclinările lui Xenophon. Şi, în orice caz, nu aparţin istoriei trăsăturile strict personale ale existenţei eroului, micile lui întîmplări şi necazuri particulare. S'ar putea face o apropiere între Ciropedia lui Xenophon şi „Les aventures de Télémaque". [1] dacă n'ar fi să observăm că Xenophon e amuzant şi instructiv în expunerea curgătoare şi în simplitatea graţioasă a stilului şi că, dimpotrivă, Fénelon indispune prin amestecul fad al utopiei şi al istoriei. Poanta, pe care Voltaire o adresa cu fineţe acestuia din urmă:

J'admire fort votre style flatteur
Et votre prose, encore qu'un peu trainante,

n'ar putea atinge pe Xenophon [2].

■

De multă vreme despărţite, romanul şi istoria se mai întîlnesc din cînd în cînd, în romanul *istoric*, în care, deşi imaginaţia joacă un rol principal, acţiunea se desfăşoară într'un cadru aparţinînd istoriei şi este condusă de personagii, dintre care unele au existat. Caracteristic romanului istoric este faptul că aceste personagii ale trecutului nu deţin rolurile importante. Trase mai în umbră, menirea lor este să dea mai multă culoare evenimentelor. Incolo, scriitorul îşi păstrează întreaga libertate de creaţie.

Brunetière şi Taine socotesc asemenea producţiuni ca dăunătoare şi istoriei şi romanului. Totuşi genul există şi a dat roade, care nu se pot ignora, de-ar fi să ne gîndim numai la *Notre Dame de Paris, Cinq-Mars, Chronique du regne de Charles IX, Salammbô, Lichtenstein* sau *Zodia Cancerului*. Deşi dealtminteri potrivnic romanului istoric, Taine era silit uneori să recunoască reuşita acestuia. Felicitînd pe Flaubert pentru celebrele „Trois contes", criticul spunea: „Vous aviez bien raison de me dire qu'à présent l'histoire et le roman ne peuvent plus se distinguer. Oui, a condition de faire du ro-

[1] Şi alta încă, remarcată de istoricii literari, între Ciropedie şi „Le grand Cyrus" al d-rei de Scudery care împrumută lui Xenophon cadrul şi situarea acţiunii, numele personagiilor şi unele evenimente.

[2] Referitor la împrejurările în care a apărut romanul ca speţă literară de sine stătătoare, am vorbit într'un articol publicat mai demult în „Viaţa Romînească", cu titlul „De unde începe romanul".

man comme vous. Ces quatre vingt pages d'histoire d'Hérodias m'en apprennent plus sur les alentours, les origines et le fond du christianisme que l'ouvrage de Renan. [1]

Există însă un teren, pe care comuniunea între istorie şi roman se realizează artificial. Este acela al istoriilor romanţate, în care procedeul romanului istoric se inversează. In timp ce Flaubert sau Sadoveanu, în *Salammbô* sau în *Zodia Cancerului*, împrumută creaţiei lor culoarea şi cadrul istoriei, autorii vieţilor romanţate încearcă să fericească istoria cu procedeurile romanului. „Les romantiques, spune istoricul Louis Bertrand, prétendaient élever la roman à l'hauteur de l'histoire. Eux (unii scriitori contimporani) — ils prétendent rabaisser l'histoire jusqu'aux artifices du roman". Fără a ne însuşi aprecierea cam dispreţuitoare asupra „artificiilor" romanului, vom observa că remarca e justă şi că autorii de istorii romanţate compromit un gen, atunci cînd pun în viaţa şi în gura unor personagii istorice, fapte şi discuţiuni, care nu există decît în fantazia scriitorului.

Cu cît sînt mai tari luminile, pe care istoria le îndreaptă asupra unui personagiu, cu atît mai lipsit de viaţă şi de farmec apare acesta pentru romancier. Se poate spune, în acest înţeles, că marii protagonişti ai istoriei n'au destin. Ce surpriză, ce emoţii bogate în efecte artistice, să prezinte o viaţă dinainte cunoscută? Ce să facă romancierul? Să o modifice şi aşa, să falsifice adevărul? Să o lase intactă în mausoleul trecutului şi astfel să copieze servil istoria ?

Rigide în rolul jucat pînă la capăt, personagiile istoriei nu pot coborî de pe socluri, spre a spera şi a suferi. Dac'au murit, să stea liniştite în mausoleuri. Linia împlinită a vieţii lor, nu mai poate oferi nimic creaţiei. A le mai cere ceva, un gînd sau un gest inedit, e ca şi cum ai arunca sămînţă pe luciul perfect al oglinzii şi ai aştepta să 'ncolţească. Deaceia se arată stearpă romanţarea istoriei. Deaceia surîd cetitorii, cînd îl văd pe Bonaparte trăgîndu-şi cismele cu un oftat sau gudurîndu-se înamorat la pieptul vreunei femei „fatale" [2].

Hotărît lucru, sînt cîteva însuşiri ale romanului — invenţie, neprevăzut, etc. — care, altoite pe datele şi pe figurile fixe ale istoriei, produc o speţă de literatură hibridă, ri-

[1] De altfel şi istoria modernă se resimte, şi nu totdeauna în detrimentul ei, de viaţă, pe care elementele de inspiraţie romanescă au trăit-o în sînul său. In acest sens, să ne amintim de scrierile lui Taine şi Renan, de monumentala istorie a lui Thiers despre Revoluţie, Consulat şi Imperiu, şi mai ales de cele nouăsprezece volume, în care Michelet ne-a înfăţişat cea mai pitorească istorie a Franţei.

[2] Gîndiţi-vă, între altele, la romanul insipid pe care l-a scris F. Ossendowski despre Lenin şi la acela al lui Blasco Ibanez despre Columb. Dar ce carte echilibrată a scris Valeriu Marcu despre acelaş Lenin, mărginindu-se la adevărul istoriei şi la document!

diculă și pretențioasă. Doamne, cu ce deosebită finețä, cu ce teamă și cu ce aristrocatică discreție a umblat pe lîngă un d'Israely, ca să ne dea o carte, a cărei valoare poate fi încă discutată, din unele puncte de vedere. Lucrul ar fi fost încă relativ ușor cu William Pitt sau cu altă figură mai puțin prestigioasă în ochii publicului apusean. Dar cine s'ar încumenta să romanțeze chipul de băbătie solemnă și providențială al reginei Victoria?

Dacă romanul istoric folosește unele date ale istoriei, asta înseamnă că el se situiază și mai mult pe calea evoluției romanului în genere. Dar cînd romancierii încearcă să scrie istoria ca pe un roman, cu alte cuvinte s'o romanțeze, întregul eșafodaj al creației se răstoarnă, iar ceiace rezultă este o literatură falsă, în care istoria și romanul se resping și suferă deopotrivă. Romanul, înfățișînd mișcarea și succesiunea în timp a evenimentelor din viața insului, este o istorie a individului. Istoria însă nu este un roman al umanității.

II

Istoria se ocupă de trecut, de o viață care a trebuit să se fixeze în timp, să moară, pentru a fi obiect de studiu. Romanul urmărește o existență, în care trecutul se întretae mereu cu actualul. Istoria aprofundează existențe date, romanul creiază o viață nouă. Istoria se desfășoară în planul colectiv; romanul se preocupă de viața individului.

Dar, raportîndu-se fiecare la obiectul propriu, umanitate sau individ, și istoria și romanul prezintă caractere formale comune.

Povestind ceeace se întîmplă sau ceeace s'ar putea întîmpla în realitate, romanul prezintă structuri legate de timp, străbătute de indivizi în mersul către eliberarea de contingent. Acest caracter de temporalitate, este chiar *istorismul* romanului.

Aderențele structurii interioare a romanului la datele timpului, pun în lumină produsul esențial al acestuia: FAPTA, cu întregul proces dinamic, irațional, antiintelectualist al VIEȚII.

Așa conceput, romanul este o istorie a individului: a măririi și căderii lui Julien Sorel, a prăbușirilor și înălțării lui Franz Biberkopf, a călătoriei sufletești a lui Ferdinand Bardamu spre „capătul nopții".

Axa interioară, pe care se rotește romanul, este *durata*. Suprasaturați de trecutul, ce dă busna peste prezent, împingîndu-i spre viitor, eroii de roman trăesc în timp. Goana dealungul duratei, drama asta, care nu începe și nu sfîrșește cu noi, leagă pe dinăuntru romanul de istorie. Viața — tendințe iraționale către acțiune și putere, modificări, invenții,

creații, instincte, sentimente — material fundamental al istoriei și al romanului, nu se poate concepe fără durată. Sau, cum spune Bergson:[1] „partout où quelque chose vit, il y a, ouvert quelque part, un régistre où le temps s'inscrit". Registrul de stare civilă al lui Balzac era un calendar infinit.

Din faptul că ele se desfășoară în durată, rezultă caracterul de ireversibilitate și ireductibilitate al istoriei și al romanului. Nici istoria, nici romanul nu sînt succesiuni de momente identice. Istorismul nu este compatibil cu repetiția. Tot ce se întîmplă în timp, este necesarmente nou. Fiecare situație, în istorie și în roman, este mai bogată cu o cantitate de timp, cu o parte de viață, decît celelalte anterioare. Este, prin urmare, alta. Istorismul este o mergere înainte către noutate, către invenție, către surpriză. *Istorismul se confundă, astfel, cu însăși creația.*

Istorism înseamnă povestirea vieții, a tendințelor ei multiple și divergente țîșnind din necunoscut; istorismul este viața pornind uneori, viguroasă, spre cer, insinuîndu-se cîteodată umilă și tăcută, înfrîntă adeseori, abandonînd necontenit numeroase drumuri în căutarea celui adevărat, caracterizîndu-se nu prin succes ci prin elan, aruncînd în urmă toate formele, pe care le-ar fi putut îmbrăca și păstrînd numai pe aceea, care poate să-i asigure mobilitatea, nesfîrșita vibrație.

Dintr'atîtea fețe ale vieții antice, istoria nu cunoaște decît două, care au putut supraviețui: aceea, elenă, realizatoare a frumosului și aceea, romană, realizatoare a ideilor de drept și de stat. Formele de viață punică, persană, scitică și multe altele au ajuns într'un impas și au murit înăbușite. Torentul inițial al vieții și-a ales căi de penetrațiune în viitor mai favorabile.

Ferdinand Bardamu, eroul lui Céline, nu isbutește nici în război, nici în spital, nici în America, nici ca medic de suburbie pariziană, dar în cele din urmă puterea lui de răbdare, de umilință și de insinuare ajunge la un liman, cu tot ce a mai putut salva dintr'o viață, care pînă atunci nu cercetase decît cărări neprielnice și înfundate. Pîndit la tot pasul de poliție, minat moralmente de un trecut suspect, zbătîndu-se într'un mediu interlop, greșind atîtea drumuri și ratînd atîtea speranțe, un alt erou de roman, Franz Biberkopf supraviețuește și el mizeriei, cu ultima fărîmă de nădejde și de umanitate.

Insinuîndu-se penibil și tragic cu eroii lui Céline și ai lui Döblin, zbucnind victorioasă și rectilinie cu seminaristul Sorel și cu eroii balzacieni, scăzînd pînă la torpoare cu Lewin

[1] „Evolution créatrice".

şi cu Oblomow, viaţa povestită în roman rămine, aşa cum spune Bergson despre viaţa în genere, — „une tendance à agir sur la matière brute", — adică o veşnică luptă împotriva materiei, împotriva întunericului şi a dezesperării.

■

Credem că tocmai acest sens în genere unic, această tendinţă de creaţie, de creştere, face ca viaţa să fie compatibilă cu ideile de progres şi de finalitate. Trebue să admitem în desfăşurarea existenţei ideia unei finalităţi fie interioare, fie, ca să placem lui Bergson, ideia unei finalităţi exterioare, conducătoare de acţiuni şi făuritoare de noroc.

„La sfirşit, il dobori o putere formidabilă, care, situată în afara lui, s'ar putea numi Destin", spune Döblin, istorisind ultima nenorocire şi ultima experienţă a lui Franz Biberkopf, eroul din „Berlin Alexanderplatz". Legind, nu printr'un paradox această nenorocire întimplată eroului cu ideia de finalitate în genere, e demn de remarcat că tocmai ea este aceea care de fapt a însemnat salvarea lui Biberkopf. Ideile de progres şi de finalitate nu înseamnă propriu zis o tendinţă inconştientă către beatitudine şi huzur. Ele se acordă mai degrabă cu un principiu tragic al existenţei, care, dealungul unui penibil drum către „capătul nopţii", ar verifica puterea de rezistenţă şi de creştere a umanităţii şi a individului.

Sedus de teoria bergsoniană a actului liber nemotivat de vreo raţiune, ci, uneori, întimplat în potriva oricărei raţiuni, teoria ce nu contrazice cu nimic pe aceea a elanului vital iluminat de o finalitate externă, Gide sare peste cal şi imaginează posibilitatea actului completamente nemotivat, totalmente lipsit de scopuri. Dar Bergson, cel dintîiu, nu a conceput o viaţă aruncindu-se oarbă în spaţiu şi, în al doilea rind, exemplul lui Lafcadio, eroul din „Les caves du Vatican", care, după Gide şi comentatorii lui [1] întrupează prin excelenţă actul *gratuit*, nu este bine ales. Fiindcă, orice s'ar spune, ajutind cu dezinteresare unei bătrîne să-şi urce sarcina de lemne în deal şi aruncînd apoi, aparent fără nici un motiv, pe Amédée Fleurissoire pe fereastra vagonului, Lafcadio nu a procedat fără nici un scop. Dimpotrivă. Tocmai pe calea asta uluitoare prin absurditatea ei, personagiul gide-ian a urmărit realizarea unei plăceri infinite pentru el: aceea a unei libertăţi personale fără control şi fără margini. Natura şi, înăuntrul ei, viaţa umanităţii şi a individului, nu

[1] Intre alţii Leon Pierre-Quint consacră un capitol întreg actului gratuit sau liber în cartea sa de curind apărută, *André Gide, sa vie, son oeuvre*.

se caracterizează prin gratuitate. Ci, dimpotrivă, prin finalitate.

■

Cineva spunea că istoricul este şi un moralist, [1] fiindcă ştie să vadă în desvoltarea societăţilor un antagonism între forţele binelui şi ale răului şi poate să discearnă, în progresul umanităţii, recompense şi pedepse. Dar, raportindu-ne la roman, Dostoiewski nu desbate, în opera sa, ideia morală? Nu încearcă să o zguduie, în fundamentele ei, André Gide? Dacă, în Balzac, Rustignac se prăbuşeşte, Vautrin înfundă puşcăria şi Birotteau se reabilitează, nu este cumva pentrucă, în societatea contimporană, în destinul eroilor săi, scriitorul a zărit ridicîndu-se puterea, care distribue, senină, răsplata şi pedeapsa? Şi dacă, în romanul cît o lume şi un veac al d-lui Stere, presimţi că Undina, Tania, „Marat", Moise Roitman, Ioniţă Prestea şi ceilalţi nu s'au jertfit degeaba, nu înţelegi, oare, că în vălmăşeagul acesta de prăbuşiri şi de iluzii, străbat puterile binelui? Nu reţine cetitorul romanelor lui Wassermann o năzuinţă încordată, patetică, spre dreptate? Etzel Andergast din „Cazul Maurizius" şi preşedintele Feurbach din „Gaspar Hauser" urmăresc altceva decît împlinirea unui ideal de justiţie socială?

Romanul datoreşte, în mare parte, istoriei vastitatea cadrului, extrema varietate a conţinutului, predilecţia pentru adevăr şi document, preponderenţa acţiunii, ideia libertăţii insului şi a nemuririi. Istoria a transmis romanului cea mai nobilă dintre calităţile ei: aşezarea faptelor subt o semnificaţie universală. Aşa cum, în istorie, extravaganţa impie a unui Alcibiade încape în aceiaşi lumină cu personalitatea dominatoare a unui Pericle, aşa cum din aceleaşi adîncuri de genialitate, cinism şi desfrînare au pornit şi au tins spre aceleaşi ţeluri, dar pe drumuri şi cu şanse diferite, destinele lui Cezar şi ale lui Catilina, tot aşa, în roman, cele mai variate acţiuni şi personagii se grupează într'un cuprins fulgerat de acelaş înţeles. Prinţii şi mujicii lui Tolstoi, aventurierii lui Balzac, burghezii lui Dickens şi puşlamalele lui Lesage sînt, undeva, deasupra cotidianului şi a excepţionalului, alături. Anume acolo, unde se distilează *esenţa faptelor*, ca o zintee unică, ireductibilă, incrustată în orice acţiune omenească.

Această esenţă a acţiunilor nu este decît viaţa, în cea mai înaltă manifestare a ei: creaţia. Dialecticianul Hegel unea polii contrarii ai neantului şi ai existenţei în sinteza devenirii. Să dăm acestuia numele adevărat şi poetic de *crea-*

[1] Asta nu înseamnă că morala este o călăuză a istoriei. Cu atît mai puţin a romanului.

ție. Debitu-i continuu, ubicvitatea ei în cuprinsul și în firea lucrurilor comunică lumii aspecte unitare. Menirea romancierului este ca subt semnul creației, să înfățișeze viața în multiplicările ei nesfirșite, în producerea formelor nouă.

■

Pentru Hegel, devenirea era un concept rațional, răspunzind precis și docil solicitărilor minții. Sesizată, însă, în originile ei insondabile, în finalitatea ei nepătrunsă, devenirea este un concept irațional. Trebue să admitem, în creșterea oricărei vieți, un impuls tainic, irațional, un concurs de tendințe nedeslușite și absurde. Altfel, dece, dintre atiți navigatori, care pînă atunci bătuseră coastele unei lumi noi, s'a întors numai Columb? Dece, dintre atiția generali ai Revoluției, a durat numai Bonaparte? Dece, în planul romanului, merge către pieire și se sfărîmă o existență de rafinament și de splendoare ca a lui Dorian Gray, cînd, la început, nimic nu o prevestea? Și nu sînt neiămurite, înfricoșate, adîncurile eredității, care, în romanul cu heruvimi și cu reptile al d-lui Ionel Teodoreanu, au putut produce un exemplar ca Hancu Golia sau unul ca Tia Arabu?

A scris Galsworthy, între altele,[1] un roman cu numele „Fraternitate", în care acest absurd al existenței apare cu puterea, ce o avusese odinioară în tragedia antică. E vorba aci de musafirul nechemat, destinul, principiu al vieții, fără de care aceasta ar fi o încremenire de zîmbet sau de lacrimi, o insipidă încrucișare de inerții. In cercul familiei Dalisson, împietrită de trei sute de ani, din tată în fiu, în aceeași tradiție de confort și indiferență, pătrunde într'o bună zi o ființă neinsemnată, dintr'un cartier sărac al Londei, un sărman „model" pentru pictori, o fată cu înfățișare și maniere vulgare, dar purtînd în buzele umede și întredeschise și în focul ascuns al privirilor, o lucire de viață prodigioasă și proaspătă. La apariția micului model, Hilary Dalisson va simți o mare și tainică chemare către o viață de un farmec și de o noutate zguduitoare, și căsnicia lui cu Bianca Stone, întemeiată pe orgolii și conveniențe, se va desface ca o casă de nisip. Menajul fratelui său, Stephen Dalisson, va rezista, dar zdruncinat și el din temelii de viforul, care a alăturat într' comuniune de slăbiciune și grandoare un clan de aristocra și o lume de flăminzi și desculți. In această prăbușire de ve chi așezări și culcușuri, micul model, Ivy Barton, are valoa rea destinului suflînd peste oameni și peste lucruri. Și înțe lesul profund al cărții lui Galsworthy stă în aceea că mare platoșă de ghiață a tabietelor și a egoismelor nu se topeș subt presiunea eforturilor deliberate, ci numai la căldu

[1] Cu aceleași preocupări ca și'n *Patricianul*, *Domeniul*, etc.

forțelor ce străbat enigmatic universul și inima tristă a individului.

III

Inlăuntrul epopeei, elementele de inspirație și factură romanescă au plutit la început pe aripele chimerei și ale mitului, la un loc cu Istoria. In nebuloza primitivă, omogenă și fluidă, s'a produs în cursul anilor o diferențiere. Deoparte, a rămas *poezia, ca o esență a cuvintelor*, de alta, s'au ridicat *istoria și romanul, ca o esență a faptelor*. Evoluția romanului, odată cu a literaturii în genere,reprezintă o trecere dela pasivitate la act, dela feminitate la bărbăție. „Vorbele sînt femei; faptele sînt bărbați", spune Shakespeare.

Cu Proust,[1] cu Mauriac, cu Huxley și cu Gide, romanul se abate către introspecție și cunoaștere, depărtîndu-se tot mai mult de istorie. In cărțile romancierilor moderni, curgerea amplă a vremii, a vieții luminate de nebănuitul invenției, a încremenit. Puterea de creație a acestora se îndreaptă acum către momente ale vieții privite și adîncite separat, deslipite de fluxul neîntrerupt al duratei. După o rețetă a lui Aldous Huxley, valabilă aproape pentru întreg romanul contimporan, scriitorii desprind din realitate oameni, momente sufletești, situții, material pe care-l modulează ca pe o temă abstractă, muzicală, în contrapunct. Iată ce reflexii face Huxley cu ocazia audiției suitei în si bemol minor de Bach: „Părțile diverse trăesc o viață separată, se ating, se întretae, se combină o clipă spre a forma o armonie finală și perfectă — pare-se — dar totul a fost spre o nouă despărțire. Fiecare parte a suitei e mereu singură, *distinctă*, individuală. Ca și în „Fuga" lui Bach, în „fuga" omenească sînt optsprezece sute de milioane de *părți*. Sgomotul rezultat are poate vreo importanță pentru statistician, dar niciuna pentru artist. Numai considerînd *o parte sau două deodată*, poți înțelege ceva". Romanul fuge din lume și de lume, de pe stradă și de pe cîmpuri, și se ascunde, cu largile lui aripi adunate, într'un personaj: Swan din cartea lui Proust, Philip Quarles și Mark Rampion din „Contrapunct", Edouard din „Les faux-monnayeurs", observatori și tereticieni dotați cu o inteligență monstruos hipertrofiată, împinsă de demonul cunoașterii către imobil și *discontinuu*.

Incercînd să introducă înăuntrul romanului preocupări de teorie a cunoașterii, scriitorii moderni falsifică datele fundamentale ale acestuia. Elementele filosofice pure presupun.

[1] Care nu este un bergsonian în tot ce a scris. Sute de pagini de cumplită disociație analitică din opera lui Proust nu țin, desigur, de *imediatul* intuiției bergsoniene.

dacă nu o *problematică*, cel puțin un *sistem*. Și sistemul, creat arbitrar, din elemente deslipite distinct din fluxul duratei, sfărîmă faptul capricios și viu al istoriei. Filosofia, mai ales, în partea care ține de cunoaștere, tinzînd către valori extern valabile, către un adevăr permanent și supratemporal, este anti-istorică. Romanele *de idei*, cu structuri independente de timp, ale lui Gide sau Huxley, ignorează o dată fundamentală a romanului : istorismul.

Nu se poate tăgădui că ipostaza contimporană a romanului este reprezentată de scriitori de mare talent și de formidabil renume. Dacă această ipostază va dura, o va decide timpul, adică nenumăratele generații de cetitori. Se pare însă că marele public, judecător încetinel și suprem, simpatizează încă pe Sam Weller, pe Nicholas Nikleby, pe David Copperfield, pe Martin Chuzzlewit, pe Camusot, pe Cousine Bette, pe Kitty și pe nefericita Ana Karenin. Sufragiile cetitorilor de roman continuă să se îndrepte către mișcare, către acțiune, către invenție, către viață.

Ceeace publicul vrea încă și va dori, desigur, totdeauna, este să se simtă, alături cu eroii de roman, alunecînd pe fluviul timpului, să se afunde cu amintirea în pustiul trecutului și, de acolo, să urce cu putere către prezentul care nărue și înoește în fiecare clipă. Să facă romancierul să palpite în rîndurile lui inspirate, ca o inimă nemuritoare, singura realitate: durata, viața. Căci omenescului din noi de un singur lucru îi place să ia act: de necontenita victorie a speței împotriva morții.

Paginile finale din „Moara de pe Floss", în care George Eliot a fîlfîit cortinele primăverii și ale renașterii peste mormîntul abia deschis al lui Tom Tulliver, sînt, în acest sens, cele mai profunde și mai zguduitoare din literatura romanului. Scriitorul a desvăluit acolo dumnezeescul mister al existenței, care oricum și oricînd, *se reface*.

VASILE V. GEORGESCU

SERVICIU DE NOAPTE

S E R G I U D A N

I

Lui Ion Gherasim zis și Ion Petrescu nu-i plăcea vorba lungă. Și fiindcă deschidea gura foarte rar, și-atunci ca să morfolească, abia auzite, dou-trei cuvinte, funcționarii ceilalți îl scoteau om prost, iar domnișoara Angela, dactilografa directorului general, nu-l putea suferi. Domnișoara Angela era o fată care nu ascundea ce-avea pe inimă, mai ales că nu i se putea întîmpla nimic numai pentrucă spunea lui Ion Gherasim zis și Ion Petrescu „nătărău bătrîn" sau „mutră plouată" și încă în vreo cîteva feluri. Oricum i-ar fi spus domnișoara Angela și oricît de idiot ar fi fost hohotul de rîs al celorlalți funcționari, Ion Gherasim zis și Ion Petrescu nu răspundea niciodată nimic. Poreclele batjocoritoare ale dactilografei directorului general treceau parcă pe deasupra lui fără să-l atingă, iar rîsetele sgomotoase ale funcționarilor de la registratură se spărgeau în auzul lui, fără putere. Așa era el, Ion Gherasim zis și Ion Petrescu și poate că așa a fost și pe cînd era tînăr, deși nimic nu e sigur. Pentrucă era așa cum vă pun și pentrucă toți îl știau așa, cele ce s'au întîmplat la 18 Iunie au stîrnit mirarea tuturor. La 18 Iunie, domnișoara Angela a întins practicantului Nicolau o hîrtie și i-a spus ca de obicei: „Dă-o nătărăului bătrîn s'o înregistreze". Asemenea cuvinte poate să pară curioase și chiar revoltătoare oriunde, dar acolo, în biroul societății „Metropola", nu. De multă vreme, dealtfel, nimeni nu mai făcea haz de porecla asta. Nici măcar domnișoara Angela. Spunea așa numai din obișnuință, fără nici o răutate. Pînă atunci, de cîte ori domnișoara Angela îi spusese „nătărău bătrîn" sau altfel, Ion Gherasim zis Ion Petrescu nici nu ridica ochii din hîrtiile de pe birou ca și cum i-ar fi spus: „stimate domnule Petrescu". In ziua aceea însă, 18 Iunie, s'a întîmplat un lucru nemai pomenit. Dupăce domnișoara Angela a sfîrșit fraza, se scurse un minut, un minut nici mai lung nici mai scurt ca oricare altul — și, deodată, Ion Gherasim zis și Ion Petrescu a ridicat capul și privind aspru spre domnișoara Angela, zise doar atît: Domnișoară! Apoi a lăsat iar capul în jos, continuînd să treacă în registru hîrtiile îngrămădite pe masă. Făcea treaba asta foarte liniștit cașicum nu s'ar fi întîmplat nimic. A urmat o clipă lungă de nedumerire. Practicantul

Nicolau care între timp se apropiase de masa de lucru a lui Ion Gherasim zis și Ion Petrescu, a rămas în picioare, uluit, cu o hîrtie în mînă, iar domnișoara Angela părea căzută din cer. Stătea acolo, lîngă un birou și privea spre Ion Gherasim zis și Ion Petrescu, făcînd parcă o mare sforțare ca să înțeleagă bine ce se petrecuse. După felul cum mărise ochii foarte albaștri dealtminteri și puțin triști, de-o tristețe neroadă, și după cum îi tremurau buzele se vedea limpede că o mînie ucigătoare îi gîtuia glasul. Nu se prefăcea, cum s'ar putea crede, domnișoara Angela. Deaceea se grăbi să întrebe, e-adevărat însă că pe-un ton șovăitor, aproape sfios:

— Ați spus ceva, domnule?

Și îndată, fără să mai aștepte răspunsul, repetă, deastă dată cu o voce mult mai stăpînită, cu o voce ce se vroia amenințătoare:

— Ați spus ceva, domnule, sau mi s'a părut numai?

Funcționarii ceilalți, adică practicantul Nicolau, șeful registraturii Prasa și un desenator pe care-l chema Klein sau ceva asemănător, încetaseră lucrul și așteptau cu răsuflarea oprită să vadă ce va urma. Ion Gherasim zis și Ion Petrescu a înălțat iar capul și fără s'o privească pe domnișoara Angela, făcu liniștit, cu o voce moale:

— Nu, nu vi s'a părut, domnișoară. Am vrut să vă atrag atenția asupra unui lucru... asupra unei chestiuni, dacă vreți, pe care n'o permit...

Vocea începuse să-i tremure și mîinile îi tremurau deasemenea pe registru, se vede fiindcă nu găsea vorbele potrivite spre a spune ce gîndea. In schimb domnișoara Angela își revenise cu totul, căci se auzi deodată:

— Ce nu permiteți, domnule? Aș dori să știu ce nu permiteți?

Glasul, se simțea încărcat de-o mînie abia reținută.

Ion Gherasim zis și Ion Petrescu se ridică atunci în picioare sau mai curînd, sări în sus ca mișcat de-un resort și intinzînd capul peste birou, răcni:

— Vrei să știi ce nu permit? Vrei să știi? Eu... eu nu-s caraghiosul dumitale... Nu permit! Nu permit nimănui să-și bată joc de mine! Auzi? *Ni-mă-nui!*

Se opri și își șterse cu mîneca o spumă ivită la colțul gurii. Răsufla greu. Se trînti apoi pe scaun și mîinile începură din nou să-i tremure. Degetele băteau parcă pe scoarța groasă a registrului cadența unui marș repede întretăiat de răsuflarea grea a omului. Continuă să vorbească, dar acum nu se mai adresa nimănui, vorbind parcă numai pentru dînsul, căci rămase cu privirile rătăcite pe masă:

— Eu, dacă vrei să știi, eu am o fată ca dumneata...

Nu se știe, nimeni nu știa, nici practicantul Nicolau, nici șeful de birou Prasa, nici Klein desenatorul, ce avea de gînd să spună Ion Gherasim zis și Ion Petrescu amintind că are și dînsul o fată ca domnișoara Angela, dactilografa directorului general; nimeni nu știa fiindcă nici nu ajunse la capătul gîndului. Domnișoara Angela îl întrerupse, batjocoritor:

— O fată ca mine?

Și începu să rîdă cu poftă, un rîs fără farmec, mînios, repetînd mereu: „O fată ca mine? Ha! ha! ha! Intocmai ca mine? Ha! ha! ha! Ai zis, nu zău, dar repetă inc'odată, că ai o fată ca mine!"

Văzind cum rîde domnișoara Angela, ceilalți funcționari își simțiră inima venind la loc și începură să rîdă și dînșii, fiecare în felul lui, unul mai înfundat, altul mai deschis. Desenatorul Klein întrebă abia stăpînindu-și rîsul:

— *Was sagt er ? Was sagt der Kerl ?*

Nimeni nu avu timp să-l lămurească pe Klein, căci o clipă după aceea Ion Gherasim zis și Ion Petrescu sări iar de pe scaun și începînd să agite brațele prin aer, strigă:

— Da, am o fată ca dumneata ! Ca dumneata, dar nu tocmai!

Glasul îi deveni (o adevărată minune se săvîrșise în ziua aceea de 18 Iunie) usturător și continuă pe-acest ton parcă împrumutat dela alt om sau parcă trezit din fundurile sale somnolente:

— Ca dumneata, dar nu tocmai ! Dînsa nu știe să facă atîtea lucruri... Ea e mai proastă!

Insoți cuvintele acestea cu o clipire a ochilor, foarte șireată, cașicum între dînsul și domnișoara Angela ar fi fost un limbaj secret al privirilor, cașicum ar fi voit să zică: „mă'nțelegi tu, hai?"...

Și începu să rîdă deabinelea scoțînd din gîtlej un sunet uscat „hi-hi-hi" și repetînd încă odată:

— Ea nu știe atîtea, fata mea!

Și clipea mereu din ochi, privind-o inveselit pe domnișoara Angela.

Ea s'a ridicat încet, parcă cu teama de-a nu face sgomot ridicîndu-se, și fără a privi spre locul unde se afla Ion Gherasim zis și Ion Petrescu s'a îndreptat spre ușă. Privită cu luare aminte, s'ar fi zis că reține ceva apăsîndu-și pieptul cu palma, — un cuvînt tare, un răcnet, un hohot de rîs sau poate chiar lacrimile gata să izbucnească. Ieșind, trînti ușa cu putere, și toate privirile funcționarilor, afară de-a lui Ion Gherasim zis și Ion Petrescu, s'au ridicat de pe mesele de lucru ca să vadă cum se clatină ferestrele sguduite de violența cu care domnișoara Angela trîntise ușa. Cîteva clipe toți rămaseră așa, apoi dupăce schimbară priviri între dînșii, fiecare își plecă iar capul pe masă. Practicantul trăgea cu

coada ochiului spre Ion Gherasim zis și Ion Petrescu, iar desenatorul scoase o țigară din buzunar și ieși din birou. O bună bucată de vreme nu se mai auzea decît fîșiitul foilor mari ale registrului, întoarse fără grabă de Ion Gherasim zis și Ion Petrescu — și în răstimpuri svonul străzii. Desenatorul Klein intră apoi și reluîndu-și locul la masa de lucru, șopti

— *Angela weint. Sie weint schreklich!*

Șeful de birou clătină capul îngrijorat apoi arătă cu tocul în direcția lui Ion Gherasim zis și Ion Petrescu. Acesta își vedea de treabă foarte liniștit. Pe obrazul lui se putea ceti fără sforțare, o mare mulțumire, un aer aproape victorios.

II

Pentru funcționarii cari fuseseră de față la scena petrecută în biroul registraturii, destinul lui Ion Gherasim zis și Ion Petrescu apărea pecetluit. Deaceea, de cîteori se auzeau pași pe coridor, funcționarii ridicau privirile spre ușă, așteptînd să se întîmple ceace li se părea de neinlăturat. Din clipa în care desenatorul Klein a intrat spunînd că domnișoara Angela plinge, toți au priceput că lucrurile se apropie de sfîrșit și că nimic nu mai poate feri pe Ion Gherasim zis și Ion Petrescu de acest sfîrșit. Pendula atîrnată deasupra unei hărți a ținuturilor petrolifere exploatate de Metropola, bătu unsprezece cînd ușa se deschise și în pragul ei apăru Stan, ușierul dela cabinetul directorului general. „A trimis să-l cheme sus" gîndi șeful de birou și toți ceilalți gîndiră acelaș lucru, căci privirile lor se întîlniră deasupra lui Ion Gherasim zis și Ion Petrescu. Dar el continua să treacă hîrtiile în registrul desfăcut pe masă, fără să aibă măcar curiozitatea de-a vedea cine intrase. Ușierul Stan se apropie de masa de lucru a șefului de birou și spuse: „D. inginer vă roagă să-i trimiteți dosarul Nr. 42".

Șeful de birou nu-și stăpîni un gest de dezamăgire auzind că ușierul venise pentru altceva, nu ca să poftească sus pe Ion Gherasim zis și Ion Petrescu. Și ceilalți funcționari deasemeni schițară fără voe cîte-un gest de nedumerire cu aerul de-a zice: „Uite, nu-l cheamă încă..."

O jumătate de ceas trecu așa, fără ca vreunul să scoată o vorbă. Se auziră iar pași, mai întîi coborînd scara principală, apoi apropiindu-se de ușă. „Acum e" își ziseră funcționarii plimbînd priviri neliniștite dela ușă spre Ion Gherasim zis și Ion Petrescu, care așeza în clipa aceea, nesinchisindu-se de tulburarea celorlalți, niște plicuri galbene. Dar nici de data asta nu venise nimeni pentru dînsul. Era un funcționar care întreba dacă fusese sau nu trecut pe tabloul concediilor de vară — și cum nimeni nu încerca să-l lămurească în privința asta, funcționarul dădu din umeri nemulțumit și ieși.

Iar se scurse un sfert de ceas în tăcere — și tocmai cînd nimeni nu se aștepta, cînd începuseră să-și repete: „se vede că Ion Gherasim zis și Ion Petrescu are noroc" — ușa fu trîntită de perete și înaintea privirilor uluite ale funcționarilor se ivi directorul general, chiar dînsul, nu mai încăpea nici o îndoială deși lucrul părea de necrezut. Directorul general se opri lîngă ușă, măsurind cu o privire foarte aspră capetele tuturor. Funcționarii se ridicaseră în picioare și rămaseră așa, cu capetele aplecate puțin înainte ca să poată prinde ușor poruncile directorului general, dacă bineînțeles ar fi avut de dat vreo poruncă, directorul general obișnuind să vorbească foarte încet, fie dintr'o timiditate organică, fie din dorința de a-și feri glasul de orice osteneală fără folos.

— Care e Petrescu zis Gherasim? se auzi însfîrșit vocea directorului general, fără mînie, deși trîntise adineauri ușa cu-atîta hotărîre.

— Ion Gherasim zis și Ion Petrescu, se grăbi acesta să rectifice cu un surîs destul de umilit.

Directorul general întoarse privirea spre Ion Gherasim zis și Ion Petrescu, dar numai o secundă — apoi se adresă șefului de birou Prasa:

— Domnul Petrescu nu mai face parte din personalul nostru.

— Incepînd de astăzi, domnule director general? întrebă Prasa.

— Nu. Incepînd chiar de-acum, se auzi glasul catifelat al directorului general care întretimp își mutase privirea spre desenatorul Klein. Te rog să iei măsuri imediat, adăugă el, privind distrat pe șeful de birou.

Ieși îndată și funcționarii rămaseră în picioare, cu capetele aplecate puțin înainte, ascultînd pașii directorului general pe scări. Iși reluară locurile, trîntindu-se sgomotos pe scaunele lor și răsufînd ușurați cu aerul unor oameni cari s'au încredințat că o nenorocire ce se vestise mare n'a fost atît de mare pe cît se așteptau. Șeful de birou își reveni cel dintîi și se apropie cu un pas foarte abătut de Ion Gherasim zis și Ion Petrescu, care ședea parcă năucit, continuînd însă cu mișcări automate să așeze plicurile galbene, după datele lor: care erau din 12 Iunie mai spre marginea mesii, care din 13, alături, iar celelalte mai spre mijloc — și-așa pînă la plicurile din 18 Iunie așezate chiar în fața lui.

— Lasă astea, dragă Gherasim, zise șeful de birou. Acum, că s'a întîmplat, lasă-le dracului de plicuri... O să le claseze Nicolau.

Practicantul, auzindu-și numele, se ridică nehotărît.

— Nicolau, îi spuse șeful, vei aranja tu plicurile, fiindcă domnul Gherasim trebue să plece.

Se opri puțin, apoi adăugă:

— Chiar acum, mi se pare că așa a spus domnul director general.

— Da, așa cred c'a spus, întări Ion Gherasim zis și Ion Petrescu, pe-un ton nepăsător, ca și cum ar fi vorbit de-o pricină ce nu-l privea deadreptul.

Șeful de birou căpătase o mare poftă de vorbă, poate fiindcă vroia să se arate binevoitor cu Ion Gherasim zis și Ion Petrescu.

— Vezi dumneata, făcu el așezindu-se în fața lui Ion Gherasim zis și Ion Petrescu, am avut dela început o presimțire rea... Imi ziceam, nu știu dece, că azi o să se întîmple o nenorocire... Dar și dumneata! Să-ți pui mintea cu un copil! Nu, zău, ce ți-a venit așa, odată?

Zicînd astfel, șeful plimbă o privire circulară prin birou ca și cînd i-ar fi luat martori pe toți ceilalți pentru adevărul spuselor sale.

— Te'nțeleg foarte bine, reluă apoi, domnișoara Angela te-a insultat... Adică ți-a vorbit fără nici o considerație... Inteleg foarte bine, dar te'ntreb: dece să faci atîta caz de purtarea ei tocmai acum — nu-i așa? — tocmai acum cînd sunt mai bine de opt luni de cînd îți vorbește atît de... Insfîrșit, ca o persoană lipsită de orice educație... E-adevărat că n'aș fi crezut că directorul general — ai văzut ce blînd e — să se supere atît de rău, dar cînd Klein a venit să-mi spună c'a văzut-o plîngind am înțeles îndată că chestia e gravă... Cînd plînge domnișoara Angela nu se mai poate face nimic... Directorul general nu vrea s'o vadă plîngînd... Acum un an — nu ții minte? — cînd Vlădescu dela Contencios a ciupit-o, domnișoara Angela a început să plîngă. (Intre noi fie vorba, avea dreptate să plîngă, nu-ți este permis ție, oricine-ai fi s'o ciupești pe domnișoara Angela...) Și fiindcă domnișoara Angela a plîns, Vlădescu a sburat din slujbă! Ce vrei? Așa e directorul general: nu poate să vadă o femee plîngînd...

Ion Gherasim zis și Ion Petrescu se prefăcuse, asta e sigur, într'un om nou sau înviase într'însul un glas amorțit de mult, căci întrerupse batjocoritor pe șef:

— Nu poate să vadă o femee plîngînd? Dar cînd a dat afară de Ioniță ușierul și nevastă-sa a plîns o zi întreagă pe coridorul direcției?

Șeful de birou mări ochii, mirat din cale-afară, avînd aerul să zică: „vrasăzică de-ăștia'mi ești? Și eu care te credeam mut!" — apoi izbucni supărat:

— A, pardon, pardon! Să ne'nțelegem. Eu am zis că directorul general nu sufere să vadă plîngînd o femee... Cînd zic: o femee, — nu-i așa? — nu mă gîndesc numaidecît la nevasta lui Ioniță ușierul... Să ne'nțelegem, dragă Gherasim: una e-o femee — hai? — și alta e-o servitoare!

Ion Gherasim zis și Ion Petrescu nu-l mai asculta. Iși luă pălăria din cuier și fără să privească îndărăt, ieși. Nici nu se apropiase bine de ghișeul casieriei cînd un braț îi întinse dinlăuntru un plic: cîteva bilete de o mie, despăgubiri pentru concediere, și o hîrtie.

— Semnează acolo, se auzi un glas.

Ion Gherasim zis și Ion Petrescu iscăli fără să citească, duse plicul la buzunar și plecă repede.

III

— Azi ai avut o zi bună, tată! strigă Maria, fiica mai mare a lui Ion Gherasim zis și Ion Petrescu, zărindu-l intrînd cu cîteva pachete în brațe.

— Da, fata mea, am avut o zi bună, făcu el fără s'o privească.

Maria îi luă pachetele, unul cîte unul, și înainte de-a le pune pe masă le duse la nas spre a descoperi ce conțineau.

In casa lui Ion Gherasim zis și Ion Petrescu ziua bună se cunoștea după pachetele pe care le aducea dînsul. Cu cît venea mai încărcat cu-atît ziua fusese mai bună, dovedind că a luat leafa sau o gratificație.

— Cum de v'a dat gratificația asta? întrebă nevastă-sa cînd el îi întinse cele cîteva bancnote.

Ion Gherasim zis și Ion Petrescu se desbrăca în clipa aceea și rămase cu haina în mînă, privindu-și nevasta cu un aer prostit, neștiind ce să răspundă.

— Azi nu e ziua chenzinei, reluă nevastă-sa pe un ton bănuitor. Ce e cu banii ăștia?

— A fost onomastica directorului general și...

— Ințeleg! Ințeleg! îl întrerupse ea; și obrazul i se lumină deodată. S'a gîndit și la noi! E frumos, oricum e frumos din partea lui!

Nu mai vorbiră despre asta.

IV

Se scula ca și înainte la șase dimineața, iar la șapte pornea, ca s'ajungă fără întîrziere la slujbă. De multe ori se trezeau în el păreri de rău tulburi. Ii părea rău că răspunsese la obrăzniciile domnișoarei Angela, îi părea rău că nu spusese nevestii-si adevărul. „M'a dat afară, așa trebuia să-i spun", gîndea, dar îndată își răspunea, fără convingere: „Nu. E mai bine că nu i-am spus. Ar fi strigat, ar fi plîns, ar fi spus: ce ți-a venit deodată să te-arăți atît de mîndru, cînd ai două fete

aproape desbrăcate?" O cunoştea bine pe nevastă-sa. Aşa ar fi vorbit, ba poate şi mai rău. Mai bine că nu i-a spus. „Mai bine să creadă că mă duc la slujbă"... La început, şedea toată ziua pe-o bancă la şosea, ca şcolarii cari trag la „fit", dar cu timpul începu să întîrzie prin cîrciumile din jurul Gării de Nord cu mici funcţionari, cu lucrători ceferişti, cu oameni fără meserie, cunoştiinţe întîmplătoare, legate repede. Se îmbăta foarte rar, întotdeauna în urma celorlalţi şi rămînea mohorît toată vremea în mijlocul voioşiei sgomotoase a tovarăşilor de cîrciumă. Scotea rar cîte-o vorbă, adîncit în preocuparea ce nu-l părăsea niciodată: cum să explice nevesti-si, la ziua obişnuită a lefii, lipsa banilor? După cele dintîi cincisprezece zile a minţit-o spunîndu-i că „Metropola" trece printr'un moment greu şi n'are cu ce plăti salariile. Nevastă-sa l'a privit bănuitoare şi a tăcut. Deciteori îi spunea: „Duhneşti a băutură, măi omule, nu vezi că duhneşti a băutură?" — el îi răspundea: „A oferit şeful un pahar. Nu puteam refuza". A încercat să găsească un loc, o slujbă cît de mică, şi de orice fel, dar peste tot s'a lovit de-acelaş răspuns: Regretăm foarte mult, dar nu avem nici un loc liber. Unii adăogau —e-adevărat—: „încercaţi peste cîteva luni". Dar astea erau vorbe. Ion Gherasim zis şi Ion Petrescu nici nu se mai gîndea la slujbă. E greu să pătrunzi undeva. Sunt atîţia oameni tineri. Nimeni n'are nevoe de-un bătrîn ca dînsul — şi pe deasupra, de-un om care nu ştie decît să ţină la curent un registru de intrare şi ieşire, nimic altceva.

— Trebue să cauţi mereu, îi repeta cîte unul. Nu se poate să nu găseşti nimic, dacă vrei! Un om ca dumneata, ehei, nu se găseşte uşor! Totul e să dai de cel care are nevoe...

Dar cei cari îi vorbeau aşa, abia îşi ţineau capul pe umeri de beţie şi mizerie; gura le mergea fără frîu numai ca să spună ceva. Oameni cari nu mai puteau pricepe nimic, cu mintea sdrenţuită, rătăcind ca umbrele prin cîrciumile din jurul gării.

— Dece nu te uiţi prin jurnale, că doar ştii să citeşti? făcea cîte-unul, încercînd să-i fie de folos. Acolo, în jurnale, scrie cine caută funcţionar, cine caută slujnică... De ce nu te uiţi?

Nici nu răspundea, mulţumindu-se să dea din umeri. Cînd pornea spre casă, se oprea însă la un chioşc de gazete şi începea să parcurgă înfrigurat anunţurile. Aşeza la loc gazeta, mormăind: nimic, nici azi nu-i nimic. Odată totuşi, privirea îi lunecă pe cîteva rînduri imprimate cu o literă mai mare, cu litera ce se întrebuinţează la moartea oamenilor de familie bună, în anunţurile mortuare.

Se căuta un portar. Să fie *prezentabil*. Atît scria în anunţ şi dedesubt era numele unei străzi din dosul Ateneului şi un număr. Gherasim ieşi repede din chioşc. Se vedea că îl nelinişte cuvîntul „prezentabil", căci se opri la o vitrină şi ră-

mase cîteva clipe acolo, măsurîndu-se cu asprime. Nu se găsea prezentabil, după acest examen. Porni mai departe amărît, ca o actriţă care se descopere urîtă chiar în seara debutului. „Să încerc totuşi" — îşi zise. Cînd ajunse în faţa clădirii indicate în anunţ, se opri stînjenit. Işi rezemă trupul de zidul de peste drum şi rămase acolo multă vreme, cu ochii la casa care căuta portar prezentabil, neştiind ce să facă. Tîrziu îşi aduse aminte că în anunţul din gazetă nu se spunea la care ceas să se înfăţişeze cei cari ar dori să capete locul. Intră în gangul clădirii, gîndindu-se doar să întîlnească vreo servitoare spre a afla despre ce e vorba. In gang, la dreapta, o uşă. Perdele groase. Şi mînerul de metal al unei sonerii. După ce trase timid de mîner şi dupăce auzi clinchetul totuş puternic al soneriei, Gherasim îşi aduse-aminte că nu intrase în gang decît cu gîndul de-a întîlni vreo servitoare. Ii păru deodată rău că sunase. „Mă vor goni. Nimeni nu vine la şapte seara să întrebe despre o slujbă", îi trecu prin cap. Se dădu chiar cu un pas îndărăt, gata să fugă. Ca la lumina repede a unui chibrit, îşi aminti că mai fugise odată aşa, dupăce sunase la o casă. De mult. Cu patruzeci de ani în urmă. Ehei! Dar atunci nu venea să caute un loc de portar. Suna la locuinţele boereşti şi fugea. Lumina slabă a amintirei se stinse brusc. Se auziră paşi coborînd — apoi o fereastră se deschise.

— Ce doreşti?

Era o slujnică.

— Am cetit în gazetă că e nevoe de-un portar.

Slujnica se gîndi o clipă, apoi zise:

— Aşteaptă. Mă duc să văd dacă cucoana s'a sculat.

Fereastra se închise. „Trebue să fie boeri mari, îşi zise Gherasim. Nu ştie dacă s'a sculat cucoana — şi-i şapte."

Slujnica întîrzie mult. „Poate m'a uitat" îi trecu prin cap lui Gherasim. „E o casă mare, o casă care are nevoe de portar", se mai gîndi. Insfîrşit, fereastra se deschise iar şi în cadrul ei se ivi capul unei femei. „Altă slujnică, desigur" îşi zise Gherasim.

— Aşteaptă, că-ţi deschid acum, auzi el. Fereastra se închise şi în aceeaş clipă o cheie se învîrti în broasca uşii.

— Intră.

Avea o voce aspră, slujnica — sau poate numai răguşită de vin. Nici nu-l privi pe Gherasim, cînd îi zise: „Şezi aici, pînă vine cucoana. Dacă te'nţelegi începi serviciul chiar în astă seară". Femeia urcă treptele încet şi Gherasim o văzu dispărînd pe-o uşă, sus.

Holul era mare şi întunecos. Sub scara acoperită de-un covor roşu, se afla o masă de lemn şi cîteva fotolii îmbrăcate în piele. „O să lucrez aici şi Maria o să creadă că sunt încă la „Metropola", — îşi zise Gherasim aruncînd o privire mulţumită prin hol. „Aici nu e nici un registru. Trebue numai să

păzesc ușa", continuă el, și în clipa aceea nu-și putu stăpâni un sentiment de bucurie că a nimerit un loc atît de ușor. „Nu e aproape nici o muncă să supraveghezi o ușă!" De sus, se auziră pași. Cineva se apropia, tîrîndu-și picioarele încălțate în papuci mari de casă. In capul scării se ivi o femee, cu părul auriu, foarte auriu, căzut în neorînduială pe tîmple — o femee rotundă cu brațele goale, stăpina fără'ndoială. Inainte de-a descinde, cu o mînă rezemată de balustradă, trupul ei se aplecă și Gherasim o auzi întrebînd:

— Dumneata ai mai fost portar undeva? Știi să păzești *intrările și ieșirile?*

La aceste cuvinte, Gherasim răspunse cu un glas înfundat:

— Numai asta am făcut toată viața. N'a intrat și n'a ieșit nimic la Metropola douăzeci de ani fără să fi trecut pe la mine.

— Aha! Ai fost la *Metropol*, reluă femeia, și o veselie de-o clipă îi lumină obrazul.

Gherasim înțelese îndată că femeea credea că slujise la hotelul Metropol; se vede că n'auzise niciodată de Metropola petroliferă. „Imi va cere acum un certificat de bună purtare dela hotel", îi trecu prin cap lui Gherasim. Dar femeea nici nu se gîndea la asta. Intrebă însă:

— Și dece ai plecat dela Metropol? Dece ai plecat?

Acum femeia era la un pas de dînsul și Gherasim o putea privi în voe.

— Să vedeți, făcu el pe-un ton de om cumsecade, am plecat din cauza domnișoarei Angela.

— Angela? N'o cunosc! zise femeia; apoi, hotărîndu-se deodată să renunțe la alte întrebări:

— Serviciul dumitale e numai noaptea. Vii la ora nouă și pleci dimineața la șase. Primești lumea, dar nu deschizi oricui... Mă'nțelegi? Aici nu e bordel, să intre cine vrea... De doi ani decînd am deschis salonul acesta n'am primit nici un golan... Dealtfel în primele nopți n'ai să deschizi nimănui fără să mă chemi pe mine. Pe urmă ai să te obișnuești să cunoști singur lumea...

In clipa aceea se deslănțui soneria. Cîteva fete năvăliră în hol, sgomotoase. „Bonsoir tanti" spuneau, trecînd pe lîngă femeia, care de bună seamă, era stăpina. Fetele aruncară cîte-o privire spre Gherasim zis și Petrescu și-apoi rîseră înfundat.

V

Nu era o slujbă ușoară, asta. Să stai toată noaptea pe-un scaun în hol și să alergi la ușă decîteori se aude soneria, să deschizi ferestruica și să cauți să deosebești într'o clipă dacă cel care a sunat merită să intre sau nu. Uneori vin și grupuri de oameni cu chef — și aceștia sunt cei mai primejdioși. Nu arareori se întîmpla ca unul pornit pe ceartă să-și descarce

mînia pe Gherasim, înjurîndu-l. Cu deosebire era un client tînăr care nu lipsea aproape nici o seară, obișnuit să strige lui Gherasim: „Mă, codoșule, deschide!". E-adevărat însă că în afară de obiceiul acesta ciudat — avea o inimă bună și nu pleca niciodată fără să arunce lui Gherasim un pol, doi, după cît era de vesel. Cu vremea noul portar s'a obișnuit și cu înjurăturile și cu bacșișurile clientului tînăr — și cînd nu-l vedea venind, îi părea rău. Fetele se purtau destul de bine cu dînsul, ba uneori, dimineața cind *tanti* hotăra să nu mai fie primit nimeni, îl invitau sus să mănînce cu ele. Gherasim le privea cu coada ochiului, gîndindu-se cu o groază care-l înăbușea, ce-ar zice nevastă-sa dac'ar ști ce fel de slujbă are. Fiindcă nevastă-sa știa că Metropola lucrează acum și noaptea și Gherasim face parte dintre cei cari au slujba de noapte spre a avea o leafă mai mare. In afară de leafa pe care i-o dădea *tanti*, Gherasim mai stringea, încă pe-atît, din bacșișurile clienților și ale fetelor. Pentru unele din ele (Elsa și Marioara) avea o adevărată dragoste părintească, fiindcă îi aminteau de fetele lui. Ură însă pe Adela cea groasă care i-a strigat odată, hohotind: „dece nu-ți aduci fetele aici?" — ceace l'a scos din sărite și era gata să se năpustească asupra ei, s'o gîtue.

O singură dată i-a fost teamă, dar numai o clipă. Viața dublă pe care-o ducea era amenințată. Nevastă-sa îi spuse: „Diseară mergem la cinematograf și de-acolo trecem pe la Metropola să te vedem". Fetele lui au primit propunerea asta bătînd din palme. „Nu!" a răcnit Gherasim, simțind o roșeață vie acoperindu-i obrajii. Sîngele i se aduna la tîmple, umflat, gata să spargă vinele. „Nu! să nu veniți! Chiar eri a fost dat afară un funcționar fiindcă a venit să-l vadă nevastă-sa, la serviciu. Direcția nu permite".

Și iarăș, numai o singură dată ar fi vrut să-și părăsească slujba, o dată cînd un ofițer chefliu l-a plesnit cu palma peste obraz, jumătate glumind jumătate mînios.

„Dece dai în mine? Dece dai?" începuse să strige, cerînd socoteală. Dar *tanti* interveni împăciuitoare: „Haide! Nu fă atîta scandal pentru o palmă. Asta face parte din meserie. Un portar bine crescut chiar cînd primește o palmă nu insultă pe clienți".

Veni toamna, toamna de aur a Bucureștilor. Intr'o Duminică, după amiază, o Duminică însorită, Gherasim a pornit la plimbare. Fetele lui la doi pași înainte, el cu nevastă-sa mai în urmă. Cortegiul acesta familiar înaintează încet pe Calea Griviței, iese în calea Victoriei și se apropie de Cișmigiul încă înflorit. Acolo, pe Calea Victoriei, apar deodată Elsa și Marioara îmbrăcate la fel, în rochii de culoarea uniformelor jandarmeriei, cu pălării așezate numai pe tîmplă. Fetele lui Gherasim privesc spre cele două fete care surîd; cînd ajung în

dreptul lui Gherasim, fetele amindouă îi strigă voioase: „bună ziua, unchiule"... Nevasta lui Gherasim s'a întors cu fața la dînsul, vrînd să ceară lămuriri, iar fetele s'au oprit să asculte. Dar iată ce s'a întîmplat: Ion Gherasim zis și Ion Petrescu a îngălbenit deodată, apoi a bălăngănit brațele înainte ca un om care se îneacă și s'a rostogolit pe trotuar. Oamenii cari au venit să-l ridice de-acolo, au spus că nu le-a fost dat să vadă pînă atunci un mort cu o privire atît de înspăimîntată.

SERGIU DAN

INDIVIDUALISM ȘI „MEDIOCRAȚIE"

EUGEN RELGIS

Cine vrea să cerceteze elementele profunde ale progresului social și cultural, nu poate trece peste chestiunea intelectualității, în strînsă legătură cu individualismul. Acesta din urmă nu e o simplă formulă, ci efloresceța unui fenomen pe care îl vom expune în paginile ce urmează.

Toți teoreticienii sunt de acord asupra cîtorva principii generale privitoare la rolul intelectualilor în evoluția civilizațiilor și, implicit, în cea socială. E curios că în Rusia modernă, unde intelectualii — pierduți in uriașa massă de popoare ignorante, subjugate și mistice — au fost uniți totuși în străduințele lor prin lupta pentru libertate, problema intelectualității (pe care ei o numesc „Inteligencija") a preocupat majoritatea sociologilor ruși dela P. Lavrov pînă la N. C. Mihailovski. Prin ei s'a ajuns la o definiție aproape integrală a intelectualității, examinată de Ivanov Razumnik într'o broșură: „Von den Intellektuellen" (Berlin, 1920).

Dacă spunem că intelectualitatea este „organul conștiinței unui organism superior: societatea", revenim astfel și la vechea concepție elină a antropomorfismului universal și la ideia paralelismului dintre sistemul nervos in organism cu intelectualii în societate. Intelectualii formează în primul rînd o grupare socială, oricît s'a crede că ei sunt în afară de castă, de clasă, de breaslă. (Noi îi punem și deasupra națiunii și „rasei").

Inadevăr, *profesiunea* unui „intelectual", fie chiar culturală, nu implică neapărat și intelectualitatea. Lavrov spune că nici o diplomă universitară nu dă cuiva dreptul de a se numi intelectual; el numește pe semiculți: sălbateci ai culturii superioare. Observăm că aceasta o spune și teoreticianul activismului german, Kurt Hiller, care contestă unui chimist sau unui istoric, care e un simplu meșteșugar, denumirea de intelectual; el e înclinat să numească astfel pe „o simplă modistă" a cărei frămîntare sufletească trezește o nouă lumină în conștiința umană — sau pe un lucrător, în al cărui creer muncit se poate ivi o nouă ideie civilizatoare sau chiar științifică.

In acelaș sens se exprimă L.-S. Judius (in „La Houle", organ al Aosciației generale a muncitorilor intelectuali) care definește ca adevărat intelectual pe acel care se străduește să răspîndească și să adîncească cultura. Nu sunt adevărați

intelectuali scriitorul oricît de talentat, inginerul sau doctorul oricît de experimentat, ziaristul sau avocatul mai mult sau mai puțin „fiu de familie" — și „cari au ajuns să-și asigure existența, aspirînd să aibă un confort material potrivit cu rangul lor". Intelectuali sunt acei cari se îngrijesc de orientarea lor mintală, de afinitățile lor spirituale sau de înălțarea lor morală. Acești intelectuali nu-și limitează orizontul lor la viața mondenă, cum fac cei mai mulți dintre acei cari exercită o „profesiune liberală". Adevăratul muncitor intelectual poate aparține tuturor claselor sociale. Poate fi simplu meseriaș sau ministru, funcționar sărac sau administrator gras plătit, profesor universitar sau modest autodidact.

„Adevăratul muncitor intelectual, scrie L.-S. Judius, e acel care își respectă munca și se face respectat prin ea; e acel care vrea liberarea totală și definitivă, care e cuprins de setea de a cunoaște și care vrea să se realizeze pe sine". Intelectualul adevărat e acel care „își sculptează eul, își îmbogățește inima, își călește caracterul,... e acel care face din sufletul său o operă de artă; e acel care meditează asupra tuturor problemelor ce și-le pune conștiința omenească".

O altă caracteristică a intelectualității, după definiția rusească, este continuitatea. Există o corelație neîncetată între toate generațiile de intelectuali; mai există anumite idei centrale cari reunesc pe intelectuali într'o străduință comună. Raportată la societate și etică, intelectualitatea apare cu încă o trăsătură evidentă: ea este gruparea opusă majorității ignorante și mai ales semiculte, fosilizate în tradiții și superstiții, cu moravuri maniace și cu acel cult al vulgarității care e prea specific și burghezimii.

Intelectualitatea este, deci, opusă mediocrității; ea e personalitatea cugetătoare și critică prin care se desvoltă și evoluează civilizațiile. Cultura socială nu e înobilată decît prin acea *gîndirea activă*, care influențează și mulțimea și civilizația. Funcțiunea intelectualității nu constă în simplă meditare și contemplare; dacă ea nu luptă, cu sine și cu societatea, — dacă opera ei științifică, literară, estetică, nu corespunde vieții naturale și umane, și dacă această operă nu e totodată un aport la progresul cultural și spiritual al omenirii, — intelectualitatea e atunci sterilă.

Ea trebue să fie, prin esență, creatoare; forțele ei interne să se exteriorizeze, să devină forțe sociale și culturale. Creațiunea ei să aibă deci o directivă sănătoasă, o realizare biruitoare asupra mediocrității majoritare. Să tindă la eliberarea omului de toate robiile: fizice, sociale și chiar ale falșei morale religioase sau sexuale. Mai presus de toate, să sporească personalitatea umană — să înmulțească individualitățile.

Lupta pentru personalitate e menirea principală a intelectualității. Expunerea lui Ivanov-Razumnik confirmă astfel ideia fundamentală a concepției lui N. C. Mihailovski. Socialismul individualist preconizat de primul, e întemeiat pe aceleași principii ale lui Mihailovski, care a consacrat individualismului social o bună parte din marea sa operă sociologică și filosofică.

■

Poate fi individualismul o doctrină socială sau o simplă atitudine etică și estetică? Se reduce el la un simplu sentiment, pronunțat însă, al „unicității și diferențierii eului", la o izolare îndîrjită și, deci, la împotrivirea contra societății? — cum se întreabă G. Palante în *Combat pour l'Individu*. În orice caz, individualismul (care implică postulatul subiectiv, fiind în legătură cu temperamentul) poate fi și o *„metodă"* prin care să studiem atîtea probleme ce apar în general contradictorii, antagoniste. Individualismul ne duce într'un labirint de teorii și de personalități. Nu-l putem analiza aci decît în raport cu umanitarismul.

Aceste două noțiuni erau, în general, opuse una alteia. Individualismul, în lupta lui contra societății, a ajuns la extreme inconciliabile. Chiar „Supraomul" lui Nietzsche, e un ideal care nu rezultă din posibilitățile reale ale umanității. „Voința de putere" ce-l caracterizează, implică forța nemiloasă și intoleranța oricărei inferiorități. De-aceia, concepția nietzscheană a putut fi atît de denaturată de unii teoreticiani — și să fie chiar aplicată „idealului" politic german. Militarismul prusac și-a înflorit spada cu aforismele lui Zarathustra. Supraomul lui Nietzsche se ridică *peste* hecatombe, peste furnicarul sclavilor; el nu se ivește *din* om, ca supraomul biologic (al lui G. Fr. Nicolai) care cuprinde în el omul, maimuța, reptila, planta și mineralul — întreaga serie a evoluției vieții terestre.

Individualismul extrem își găsește expresia în anarchism, în combaterea autorității, al cărei instrument e Statul. Nu e aci locul să expunem diferitele concepții anarchiste, începînd cu Bakunin, Kropotkin, Elisée Reclus sau Ernest Coeurderoy și sfîrșind cu E. Malatesta, Jean Grave, Max Nettlau (căruia îi datorim o bogată bibliografie a anarchismului), Pierre Ramus, Sebastien Faure sau E. Armand. Ceiace ne interesează aci, e *metoda* individualistă în legătură cu umanitarismul.

E totuși necesar să schițăm prototipul individualistului anarchist. Un nume și o operă ne apar imediat: Max Stirner

— *„Unicul și proprietatea sa"*. Numeroși critici sociali se preocupă și azi de această carte, care e dela început pînă la sfîrșit un strigăt de libertate și de revoltă a Eului. Benjamin de Casseres o cercetează cu multă înțelegere (în *L'en dehors*, No. 82-83). După dînsul, „Unicul și proprietatea sa", expresie supremă a egoismului și răsvrătirii, *nu* este totuși una din cărțile cele mai primejdioase, pentrucă filosofia ei e impracticabilă. Învățăturile lui Ibsen, Emerson, Whitman, Nietzsche sunt mai „primejdioase" decît scrierea lui Stirner. „Unicul și proprietatea sa" este totuși o carte care întoarce omul spre el însuși; o carte care nimicește „sfintele fantome". — „Unicul omenesc" este pentru Stirner un fel de divinitate. Pentru a-l servi, trebue să părăsim totul: stat, cămin, familie, religie — tot ce ucide sufletul omenesc. Dar, eliberați de acești „paraziți", de aceste „fantome pămîntene" — nu știm totuși spre ce să rîvnim. „Proprietatea Unicului" ar părea, după Kipling, să aibă următorul înțeles: ia tot ce ai nevoie, pentru desăvîrșirea personalității tale.

Individualismul lui Stirner ar fi o răsvrătire contra tuturor inlănțuirilor sociale. Statul, biserica, familia, împiedică realizarea Unicului. Civismul nu e decît sclavie. Părinții își mutilează copiii din leagăn. Legile ne împiedică să posedăm propria noastră „proprietate" care este eul nostru. Altruismul e o boală a voinței. Singurul criteriu e succesul; el e și singurul „drept". Lucrul de care vreau să mă folosesc, e bun; lucrul care vrea să mă folosească, e rău.

Aceste principii sunt elementare pentru orice individualist. Individualismul lui Stirner are o latură rațională, majestoasă. „Unicul" său e un animal flămînd, pitit în adîncul omului, un animal ce are însă inteligență și imaginație — și tinde să înfăptuiască toate cerințele naturii sale fizice și psihice. Dacă înlăturăm sdrențele ipocriziei și masca murdară a convențiunilor, dacă scoatem la iveală inima omului, găsim de fapt o ființă care se iubește și se adoră pe sine, crezînd că e iubită de alții, crezînd că adorarea de sine îi aduce foloase. „Omul e războinic". Oricare ar fi gradul de „civilizație" la care ne-am ridica — noi luptăm pentru egoismul nostru, pentru „proprietatea Unicului". Eul e prima lege — și rămîne virtutea primordială.

Toate lucrurile mari au fost înfăptuite de individ. Unitatea de prețuire a naturii e individul, nu statul sau familia. Tot ce îndeamnă la desvoltarea materială sau mintală se ivește din inițiativa individuală, îmboldită de orgoliu sau de necesitate. Decadența a apărut totdeauna cînd statul sau biserica au încercat să regulamenteze individul și activitatea Unicului. Autocrația antică se bizuia pe teoria că *un* om trebue să guverneze pe toți oamenii. Autocrația cea nouă se nu-

mește socialism sau comunism — și e cu totul contrară. Ea se bizue pe teoria că *toți* oamenii trebue să guverneze pe fiecare. Socialismul desființează la Unicul teama de primejdie. El destinde cele două mari resorturi: frica și curajul. Nimeni nu se naște cu dreptul la viață, cu dreptul la orice. Singurul drept al omului e dreptul la concurență. După Stirner, statul n'are niciodată dreptate; socialismul, care proclamă și el imperativul statului, nu este decît un nou lanț de robie.

Stirner proclamă, dimpotrivă, instinctul de luptă: singurul nostru vis și singura virilitate. Trebue să fim stăpîni asupra puterilor distructive cari sunt în noi și în jurul nostru. Să disciplinăm lucrurile cari ne robesc. Acesta e imperativul Unicului. Stirner nu admite deci ideia auto-sacrificiului, atît de răspîndită de stăpînitorii noroadelor. „Unicul" nu se sacrifică; numai cei slabi, incapabili să trăiască singuri, „se sacrifică". Auto-sacrificarea nu poate fi aplicată în mod universal: aceasta ar însemna ca fiecare să trăiască... pentru binele altuia și să murim cu toții! „Totul pentru mine!" strigă Stirner. Chiar dacă dăruește un lucru, el tot îi mai aparține „Dacă nu ți-ai cultivat Unicul, n'ai ce să dăruești". Sugrumînd instinctul, înăbușind strigătul naturii noastre intime, al sufletului care cere bucurie și putere, respingînd elanurile „proprietății" noastre — noi ne sărăcim și ne sleim viața: îmbătrînim repede și, adorînd idoli falși, secretăm mereu veninul unei existențe denaturate și desamăgite...

Ce depărtare e însă dela concepția unui Stirner la *atitudinea* atitor anarchiști fără concepție! Cei mai mulți pseudo-anarchiști suferă de hipertrofia eului. Voind să fie un fel de univers liber, care ascultă doar de propriile sale imperative, ei sunt împotriva oricărei organizații, a oricărei evoluții. Max Stirner, în egoista sa afirmare a vieții, spune totuși: „Este adevărat ceiace este al meu; este falș ceiace face din mine o proprietate; *adevărată, de pildă, este Asociația;* falșe sunt societatea și statul"... Ori, asociația implică un minimum de organizație. Pseudo-anarchiștii alcătuesc acea categorie de disperați, cari ajung la negarea vieții, cu toată afirmarea îndîrjită a personalității. Pe de altă parte, în domeniul pur intelectual, în artă, filosofie, etc., anarchismul e mai mult pasiv: e o atitudine apropiată de scepticism, de pesimism.

Precizăm: anarchism nu e totdeauna individualism. Individul poate fi celulă în organism, dar în acelaș timp și unitate autonomă armonizată în unitatea supremă a speciei.

■

In ultimii ani s'au ivit, mai ales în Franța, unde *perso-*

nalismul e atît de variat, mulți teoreticiani individualiști — cari nu sunt însă contra societății. Ei sunt împotriva *instituțiilor* cari opresc libera desvoltare a facultăților individului. Dacă unii sunt contra familiei, cei mai mulți sunt contra statului: — a bisericii de stat, a învățămîntului de stat, etc. Ei nu neagă realitatea societății: aceasta e un corp alcătuit din-tr'o adunare de indivizi și ea s'ar dizolva dacă ar lipsi indivizii componenți. Dar, cum spune Abel Faure, societatea, considerată ca organism, are datorii de împlinit față de individ, nu numai drepturi de cerut dela dînsul. Punctul de plecare al doctrinei individualiste este: „Societatea e făcută pentru individ, nu individul pentru societate". Contractul social trebue să tindă la o desvoltare naturală a tuturora; raporturile dintre ins și societate să nu ducă la încătușarea celui dintîi. Individualismul să fie activ, creator în toate domeniile; dacă distruge, el trebue să știe cum să reconstruiască. In acest sens, însuși Abel Faure aplică doctrina individualistă în educație, după cum Yves Guyot încearcă să stabilească în ordinea economică un sistem bazat pe individualism.

H. L. Follin, care e teoreticianul „Metapoliticei" (amplificată apoi pînă la „Cosmometapolis") proclamă *voința de armonie* pe care el nu o consideră contrară „voinței de putere" a lui Nietzsche. El pune față în față realitatea inițială: individ, cu realitatea superioară: omenirea, fără intermediul nici unei „ficțiuni" colective care pricinuește doar neînțelegeri și reacțiuni violente. Această voință de armonie, care își are totuși expresia socială în concepția „Supranațiunei", este o metodă care poate duce la reciprocitatea progresivă a individului și omenirii.

Unii individualiști, cum e William Mac Dougalt, nu vreau ca în locul selecțiunii naturale să domnească o selecțiune socială, care sacrifică tipul superior tipului mijlociu. Aceasta e de fapt o regresiune, evidentă mai ales la orașe. Ei vreau să evidențieze, în locul acestor două selecțiuni, două realități: — *evoluția naturală și progresul uman*, cari nu trebuesc confundate. Progresul biologic nu corespunde în general progresului civilizației — al „technicei vieții". Deși cunoștințele sporesc, capacitatea intelectuală n'a crescut în cursul perioadei istorice. In ce privește progresul moral, el e mult mai lent decît cel intelectual: natura morală a rămas aproape aceiași ca și la strămoșii noștri.

Ridicîndu-se contra importanței sociale a caracterelor biologice și ereditare, acești individualiști proclamă „individul superior" ca factor constructiv al rasei, al unității naționale. Fără el națiunea nu s'ar fi putut crea. El grupează colectivitățile; profeții au făurit poporul evreu, cîțiva oameni — Enciclopediștii — au pregătit Revoluția franceză. Emanciparea inteligenții individuale este fatală unei ordine vechi și numai prin personalități superioare majoritatea pasivă poate fi tîrîtă spre progres.

Această concepție ar putea fi verificată prin istoria popoarelor; ea nu e însă justă cînd opune factorul „individ superior" factorului general biologic. Dacă s'au ivit personalități în domenii culturale și sociale, aceasta e o dovadă că există și un progres biologic al speciei umane: — numai prin nivelul intelectual înălțat (deci, *prin progresul cerebral*) al unei colectivități, s'au putut ivi personalități superioare active.

Individualismul lui Marc Lefort (căci fiecare teoretician are „mon individualisme"!) e în esență o „atitudine a spiritului" caracterizată prin: 1° recunoașterea, ca scop inteligibil, a oricărei activități: fericirea individului și 2° — recunoașterea libertății ca mijloc general și omnivalent al acestei fericiri. In raporturile sociale, individul are de îndurat silnicia economică — și silnicia politică datorită existenței statului. Deci, unii individualiști cer suprimarea statului printr'o „desintoxicare înceată de stat", printr'o desmembrare progresivă a statului și înlocuirea lui prin mici organizații — fără puterea de-a aplica sancțiuni violente — și cari să servească individului. Vor dispare astfel clasele, iar bogățiile acumulate în mîna cîtorva, vor fi repartizate în grupuri mici.

Individul, după Lefort, fiind *singura* realitate socială, trebue să tindă la desvoltarea personalității sale prin „voința de armonie", acomodîndu-se numai cu fatalitățile naturii. Recunoscînd însă că o „modificare mintală" e punctul de plecare și condiția tuturor celorlalte progrese, acești individualiști sunt în acord cu biologismul lui G. Fr. Nicolai. Ei mai recunosc că aceasta se numește evoluție, nu revoluție. Față de tendințele moderne de nivelare, de socializare — cari ar fi însă semne de maturitate a concepțiilor secolului al XIX-lea burghez, — acești individualiști proclamă cu îndîrjire primatul individual, contra egalității — dar pentru exercitarea voinței și controlului activității personale. Fericirea individului „nu e în capul altora"; teama de risc și cooperările gigantice sunt urmările depersonalizării moderne.

■

In expunerea doctrinei lui Stirner, am spus că „asociația" implică un minimum de organizare, pentru satisfacerea

nevoilor zilnice. Dar și în ce privește *lupta* pentru individualitate, unirea e tot așa de evidentă. E. Armand, de pildă, în revista sa *L'en dehors* (No. 103), cere o „internațională individualistă anarchistă"! Acești trei termeni par greu de conciliat. O internațională presupune în orice caz cîteva interese comune. In această vreme de interdependență planetară în toate domeniile (nu numai în cele politice și economice) — s'au convins și individualiștii că ei nu pot exista fiecare ca un univers aparte; ei pot avea atitudini personale, gesturi izolate; ei pot trăi în marginea societății—dar împlinirea nevoilor lor zilnice atîrnă de o conlucrare pe care n'o pot evita. Neputîndu-se supune „autorității consacrate", ei își crează un mediu propriu. Aceasta se vede în coloniile individualiste tot mai numeroase, pe cari ei isbutesc să le realizeze chiar în statele autoritare. Mai numeroase sunt coloniile în țări încă „necivilizate"; individualiști *à outrance* se refugiază în Patagonia, în Tahiti, în Brazilia, în Africa — putînd trăi în libertate, muncind din greu în unele țări sau ducînd o viață mai ușoară în țările equatoriale.

„Internaționala individualistă" pe care o cere E. Armand e menită să ducă la unele realizări în țările europene, unde individul are de îndurat la fiecare pas autoritatea socială, politică, religioasă, economică. Printre unele consecințe utile ale Internaționalei individualiste, ar fi, de pildă, în domeniul artei și literaturii: eliberarea de concepțiunile clasice; creațiunea liberă, în afară de „scop social sau interes de clasă". Arta și literatura să fie expresii ale spiritului liber, antidogmatice.

Interesante sunt consecințele „de ordin sexologic". Internaționala individualistă va trebui să lupte pentru „emanciparea sentimentală și sexuală a unității-individ". Să înlăture tirania familiei, proclamînd dreptul de a trăi în comun, în afară de legile familiare ori de clasă. Maternitatea să fie considerată ca o „funcțiune pur individuală", ca o „afacere exclusivă a mamei"! Acestea duc la reforme radicale în ce privește sexualismul: amor liber, camaraderie amoroasă, campanii contra geloziei și alte acțiuni, cari vor speria desigur pe acei deprinși să creadă în amorul unic, autoritar, bazat pe ideia de proprietate a femeii. Copilul trebue să-și aparție lui însuși, să-și aleagă „mediul familiar" care îi convine, profesorii cari îi plac, tovarășii cari îl atrag.

Am indicat numai cîteva din desideratele acestei Internaționale individualiste anarchiste. Ele există în multe conștiințe timide, în multe inimi deprinse să sufere în tăcere. Realizarea unei astfel de Internaționale nu e „posibilă decît dacă acei cari o alcătuesc posedă mentalitatea și moravurile lor proprii, deslegate de frica de experiență, desrobite de teama de a trăi". Aci e adevărul: teama de a trăi potrivit cu convingerile intime, teama de a asculta de poruncile propriei tale naturi, de instincte firești pe cari civilizația modernă n'a isbutit decît să le pună în lanțurile legilor sociale — dar nu să le nimicească. Dorința de libertate este înăscută chiar într'o societate de sclavi. Această libertate o proclamă individualiștii adesea sub forme excesive. Faptul că ei au ajuns să ceară o *Internațională* a lor, e un semn că încep să recunoască marile legi ale solidarității, însă sub alte forme decît ale tiraniei.

■

După aceste felurite concepții individualiste, întemeiate pe rațiune și cercetări social- politice, — ne apar numeroase metode și atitudini individualiste cari își au sursa în acea inteligență care tinde la armonizarea contrariilor și care nu ignorează realitatea morală și psihologică a omului.

Han Ryner este azi unul din spiritele cele mai înalte și mai bogate. Recunoașterea lui e lentă, căci „opiniunile oficiale" — mai ales în morală și filosofie, — resistă dîrz în citadele academice. Unii numesc pe Ryner un „Socrate modern", iar alții îl pun alături de cinicul Diogene. Totuși, Ryner devine pentru mulți un fel de învățător care își împarte înțelepciunea cu un surîs și cu o imagină — relevînd adevărurile ce alcătuesc secretul fericii umane.

Considerînd unilaterală și chiar eronată problema economică, așa cum e concepută de alții, Ryner stărue asupra problemei fraternității pe care — prin metoda sa aparent paradoxală — vrea s'o rezolve prin detașare de semenii săi, prin separare, adică prin individualism. „Inteleg prin individualism, spune Ryner, doctrina morală care nu se bizue pe nici o dogmă, pe nici o tradiție, pe nici o voință exterioară și care nu apelează decît la conștiința individuală" *(Petit manuel individualiste,* p. 3). Temeiul acestui invidualism este deci socraticul „Cunoaște-te pe tine!" — „preceptul primordial al oricărei morale și al oricărei metode sociale eficace" *(Les artisans de l'Avenir,* p. 29—30). Omul trebue să se realizeze întîi pe sine prin cunoaștere proprie. In acest mod, individul realizează în sine fraternitatea, descătușîndu-se de toate silniciile legale, materiale, morale și intelectuale.

Auto-critică și liberă orientare! Acestea duc la adevărata colaborare a individualităților — ceiace, pentru Ryner, înseamnă: libertatea spiritului și libertatea iubirii.

Metoda aceasta e înceată, dar mai sigură; ea evită catastrofele ce rezultă din metoda silnică — dogmatică sau revoluționară — aplicată la problemele sociale. Ryner respinge morala sclavilor: *servilismul,* dar și morala stăpînilor,

nietzscheanismul și napoleonismul, pe cari le numește *dominisme*, adică sclavia stăpînului covirșit de temeri, vanități și bănueli.

El proclamă iubirea și înțelepciunea sau, ca să folosim terminologia lui Ryner: *fraternismul* și *subiectivismul* cari corespund la creștinism și stoicism, la Isus și Epictet. Spiritul creștin e armonizat cu cel elin prin logica flexibilă a inteligenței moderne. „Fraternitatea universală" a lui Isus e „vasta caritate a genului uman" vestită de primii stoici. Primul spune: „Iubește", ceilalți: „Fii tu însuți". Dar nu poți ajunge la realizarea preceptului: „Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți", dacă nu încerci să te realizezi întîi pe tine adică, să te cunoști. „N'ai altă patrie decît pe tine însuți"... „Privește-te sub aspectul eternității. In afară de orice epocă, în afară de orice loc" *(Le subjectivisme)*.

Filosofia lui Ryner — denumită de unii „individualism stoic" — nu e deloc abstractă: e vitală, isvorîtă din adîncurile secrete, dar eterne ale spiritului, adică din inimă și din rațiune. Individul înțelept, sinteză a aspirațiilor și cuceririlor umane — și care calcă pe pămînt cu surîs de zeu și cu gest creator, — individul acesta, sever în autodesăvîrșirea sa și tolerant, „detașat" față de semenul său, este rar în zilele noastre. Dar Ryner îl vestește prin el însuși, prin atitudinea și opera lui, fiind frate bun cu Socrații, Isușii și Epicteții de altădată.

■

Niciunul dintre teoreticianii individualismului n'a dat însă o concepție generală întemeiată pe științele positive. Sociologul și filosoful rus N. C. Mihailovski, cu 60 de ani în urmă, a pus bazele individualismului social, cu o documentare și o metodă remarcabile. Incă ignorată de mulți intelectuali occidentali, concepția lui Mihailovski e menită să rămînă printre cele mai veridice și mai frumoase construcțiuni ale spiritului uman. Nu o putem expune aci decît în esența ei.

Pornind dela acel „Cunoaște-te pe tine" al lui Socrate și dela creștinismul purificat al lui Tolstoi, — Mihalovski le consideră insuficiente, căci nu arată nici o cale luminoasă și sigură omului. El le numește „quietism chinezesc", pentrucă se circumcid într'o ignorare a legilor universale ale vieții și luptei omenești. Trebue găsită o rezultantă a tuturor științelor, o explicație a mecanismului procesului universal, pe care s'ar putea întemeia umanitarismul — și care să coincidă în mod activ cu dorința personală de perfecționare a omului.

Toate concepțiile dela spencerism, lamarkism pînă la marxism recunosc în mod inevitabil *lupta* sub diferite aspecte și cu dreptate unilaterală. La întrebarea (pe care și-o pune și Tolstoi, ca și atîția alții): în numele cărui „lucru"

să ne perfecționăm, Mihailovski — proclamînd postulatul luptei pentru individualitate — lămurește că aceasta e perfecționarea interioară contra influențelor exterioare.

Acesta e scopul fiecărui om — și scopul obiectiv, științific al fiecărei celule, al fiecărui grup de celule, ș. a. Biologia ne arată că fiecare organism e compus din individualități de ordine inferioară, cu un anumit grad de independență. La rîndul său organismul individual poate intra în compusul unei individualități superioare — sau într'un sistem întreg de individualități sociale cari alcătuesc subiectul sociologiei. Prin legea de desvoltare, de tot mai mare complexitate și integritate, fiecare individualitate se ciocnește „dușmănos" cu cele cari intră în compusul ei și cu cele în compusul cărora intră ea însăși.

Lupta e deci pe două fronturi — și istoria vieții, cu toate ororile și frumusețile ei, nu e decît un șir de victorii și înfrîngeri rezultate din această luptă dublă. Invinge cînd una cînd altă treaptă de individualitate. Totuși, lupta nu încetează; progresul rezultă numai din aceste șiruri de victorii și înfrîngeri. Omul, după clasificarea lui Haeckel, este a cincia treaptă de individualitate, iar deasupra lui se înalță o individualitate de clasa a șasea: societatea, care la rîndul ei e un sistem de individualități, cuprinse una în alta și cari se luptă între ele.

Care e scopul acestei lupte? Aci intervine factorul moral, subiectiv — căci factorul obiectiv nu există decît în natură. Scopul general al acestor lupte nu e cunoscut.

„Pentru noi, oamenii, acest scop nici nu există și, din punctul nostru de vedere omenesc, în jurul nostru domnește mai degrabă un haos, contra căruia omul e cu atît mai bine asigurat, cu cît el stăpînește mai despotic toate funcțiunile organelor sale și cu cît el rezistă tentativelor societății de a-l reduce la supunere în favoarea ei însăși. In lume nu e ordine, nici sens; numai la o anumită treaptă a desvoltării sale, omul, prin lupta lui pentru individualitate, aprinde facla în beznă, răsădind Edenul — și introduce ordine în jurul lui" (Alexis Nour: „N. C. Mihailovski", Umanitatea, 1920).

Prin situația omului în natură, lupta pentru individualitate e *impusă* în două direcții prin aceiași metodă: *divide et impera*. Omul trebue să-și mențină fără cruțare integritatea lui, impunînd individualităților inferioare, adică organelor cerebrale, sexuale ș. a. o diviziune a muncii în interesul personalității sale. La rîndul ei, întreaga personalitate a omului trebue să reziste încercărilor de a i-se aplica aceiași deviză romană: divide et impera, de către oricare individualități superioare lui, oricum s'ar numi ele: familie, grup, corporație, etc. Aceasta e și ideia centrală a social-revoluționarismului rusesc, opus organizației bolșevice.

In esență, concepția antropologică asupra lumii e acea
expusă mai sus. Totuși lupta aceasta nu înseamnă negarea
grupărilor sociale omenești. *Eu* și *tu* sunt în legătură profun-
dă. Prin ceiace Mihailovski numește „experiență de compăti-
mire", care face să sporească simpatia și să se statornicească
morala, se poate ajunge la „libera cooperare a individuali-
tăților omenești".

Lupta pentru individualitate are de scop independența
și, totodată, diferențierea cît mai mare a fiecărui individ.
Numai prin această luptă astfel înțeleasă, omul coincide în
activitatea lui cu ceiace se numește morală și umanitarism:
— cînd adaogă, la această luptă obiectivă, fatală, și dorința
(mai bine zis: voința) de a lupta și învinge.

Astfel, principiile lui Christ, ale lui Socrate ori Tolstoi
primesc prin concepția lui Mihailovski o bază pozitivă. In
numeroasele fenomene și curente ale vieții, există o mani-
festare de care trebue, și putem, să ne ocupăm cu simpatie
și înțelegere. Această manifestare e chiar personalitatea u-
mană. Omul are doar facultăți antropomorfice: va putea cu-
noaște și se va putea solidariza mai bine cu *semenul* său.
Conștient de *legea* obiectivă a luptei pentru individualitate,
el va putea înțelege atunci manifestările vieții sociale; va
pricepe că și lupta de clasă e o formă a luptei universale
pentru individualitate; că și în natură, „selecțiunea speciei"
e bazată pe aceiași lege — și, în sfîrșit, că el, individul, tre-
bue să primească, voluntar și lucid, această luptă: — legea
obiectivă, fatală, să devină și o lege subiectivă, lăuntrică, ce
sporește energiile și garantează victoria. Și, prin această ar-
monizare a obiectivului cu subiectul, concepția lui Mihai-
lovski împacă totodată adevărul (științific) cu dreptatea
(socială).

■

Contrazice însă această concepție a lui Mihailovski doc-
trina biologică umanitaristă? Dacă am inlocui expresia: „in-
dividualism social" cu: organism social, credem că am ajun-
ge la o concordanță mulțumitoare. Deși potrivnic teoriei or-
ganiciste, Mihailovski nu neagă realitatea grupărilor sociale
superioare, pe care el le numește însă individualități și le
situează în principiul general al luptei pentru individualitate.

Putem deci găsi în concepția lui Mihailovski o întărire
a umanitarismului. Cași G. Fr. Nicolai, el i-a lărgit baza
științifică. Biologismul lui Nicolai intră însă în concepția
mai vastă a lui Mihailovski, care a dat o imagină și o ex-
plicație a procesului universal al vieții naturale și omenești.
Deși întrebuințează cuvîntul luptă (în sens dușmănos), el
nu neagă libera cooperare a individualităților omenești pen-

tru independență și progresiune. Pacifismul și internaționa-
lismul, inerente tendințelor „organismului omenirii", nu pot
fi excluse din procesul general al luptei pentru individuali-
tate. Toată chestiunea e în armele cu cari se duce această
luptă: cu armele moarte ale războiului, sau cu „arme vii".
Omul, în faza culturală la care a ajuns, nu poate alege decît
armele Spiritului.

Sintetizînd și celelalte teorii individualiste, expuse aci,
vedem că și ele caută raporturi dintre individ și societate,
cari să nu împiedice libera desvoltare a celui dintîi. Dacă
recunosc constrîngerile naturii, individualiștii vor trebui să
recunoască — chiar prin acea „voință de armonie" — și a-
numite legi de coordonație, nu ale societății, ci ale speciei u-
mane. Progresul individualismului este în strînsă legătură cu
progresul biologic (cerebral), technic, economic și cultural
al omenirii. Individualiștii nu pot deci respinge nici umani-
tarismul.

In cadrul vast și mobil al umanitarismului, adică al e-
voluției firești a speciei umane, individualismul nu poate
fi stînjenit. Dimpotrivă, orice fel de individualism creator,
își are abia atunci deplina lui libertate de manifestare pro-
gresivă.

EUGEN RELGIS

■

GRIGORESCU

H. BLAZIAN

Biografii şi criticii lui Nicolae Grigorescu au păstrat data naşterii pictorului aşa cum au primit-o dela înaintaşii lor. Astfel, cea mai veche mărturie scrisă, nejustificată însă prin nicio dovadă serioasă, o găsim în pasajul consacrat lui Grigorescu în dicţionarul enciclopedic al lui Diaconovici, apărut în 1898. Se menţionează acolo că Grigorescu s'a născut la 15 Mai 1838. Această dată a fost procurată autorului dicţionarului — cum arată nota — de d. Nicolae Petraşcu, contimporan, prieten şi cel dintîi biograf al artistului.

După acest dicţionar, data naşterii lui Grigorescu apare neschimbată în articolul biografic al lui Barbu Delavrancea, publicat la 13 Ianuarie 1902 în nr. 7 al revistei „Sămănătorul", — apoi în marea carte a lui Alexandru Vlahuţă, apărută la Socec în 1910, — în dicţionarul enciclopedic Minerva, — în toate articolele biografice publicate pînă azi.

William Ritter, d-nii Tzigara-Samurcaş şi Francisc Şirato nu pomenesc deloc data naşterii pictorului.

In anul 1930, d. Nicolae Petraşcu tipăreşte la editura Bucovina o lucrare asupra vieţii şi operei lui Nicolae Grigorescu, în care revine asupra datei naşterii artistului şi o fixează, din nou fără nicio justificare, la 15 Mai 1835. E drept că d. Petraşcu a pus în paranteză un semn de întrebare după această dată. Este însă curios că la sfîrşitul textului rezumativ d. Petraşcu spune că Grigorescu a murit la 1907 în vîrstă de 71 de ani, — ceiace înseamnează că s'a născut la 1836.

Prin urmare, primul şi, se pare, cel mai serios cercetător, stabileşte trei date deosebite: 1838, 1835, 1836.

Era firesc să ne adresăm d-lui Petraşcu pentru a afla cum explică d-sa datele succesive pe care le utilizează. Iată ce ne răspunde d. Petraşcu, aproape textual:

Cînd am dat lui Diaconovici data de 1838, Grigorescu trăia încă. L-am întrebat cînd s'a născut şi mi-a răspuns că nu ştie precis anul naşterii, dar îşi aminteşte că, la 1895, cînd lucra la Agapia, s'a dus — în ziua Unirii — la Iaşi. „Să tot fi avut pe atunci, — spunea Grigorescu, — 21 de ani".

In 1895, — continuă d. Petraşcu, — cînd s'a organizat expoziţia dela Ateneu, Istrati, pe atunci ministru al Instrucţiunii Publice, i-a cumpărat expozantului cea mai mare parte din lucrări. In urma acestei împrejurări d. Petraşcu întîlnindu-l pe Grigorescu, acesta i-a spus: „Am ajuns şi eu, la 60 de ani, să am un mic capital de 200.000 lei".

Aşa dar, în 1895 avea 60 de ani. Amintindu-mi această mărturisire, spune d. Petraşcu, *am pus în cartea mea anul 1835.*

D-l Petraşcu ne explică apoi că anul dela urmă a fost pus în carte tocmai pentrucă nu avea certitudinea definitivă a datei naşterii artistului.

Lipsind actul de naştere, şi artistul însuşi neamintindu-şi precis cînd s'a născut, nedumerirea d-lui Petraşcu apare foarte firească.

In ziua de 5 Mai 1934 am plecat eu însumi întîi la Tîrgovişte, apoi în comuna Pitaru din judeţul Dîmboviţa, spre a verifica datele ce posedam.

La Tîrgovişte, unde d. prefect C. Dănescu m'a primit cu toată amabilitatea, n'am putut descoperi mare lucru. Am cercetat arhivele prefecturii judeţului şi arhivele tribunalului local şi n'am putut găsi acte de stare civilă mai vechi de 1900. Restul actelor fuseseră trimise de mult la Arhivele Statului, iar parte pierdute sau distruse de incendiu. M'am adresat deasemeni părintelui Aramă, un bătrîn cărturar din localitate, care deasemeni nu mi-a putut da nici o lămurire. Am plecat de aci la Titu, de unde am pornit în trăsură spre comuna Pitaru, împuternicit cu recomandaţia prefectului către primar şi către notar, şi cu o scrisoare a d-lui avocat Cezar Spineanu către învăţătorul Ioan G. Istrati, om de carte şi de muncă.

După un drum de zece kilometri am ajuns la Pitaru, o comună curăţică, avînd casele aliniate de o parte şi de alta a drumului. [1]

Impreună cu învăţătorii Istrati, Nicolae Dinescu şi cu preotul Nicolae Slăniceanu, am început cercetările.

---

[1] In legătură cu locul de naştere al lui Grigorescu, d. Constantin Dimitriu, fost ministru şi fost pe vremuri prefect al judeţului Dîmboviţa, afirmă următoarele:

„Conacul moşiei unde locuiau părinţii lui Grigorescu şi unde s'a născut pictorul s'a dărimat. Se cunoaşte însă locul pe care era aşezat (conacul), în satul Strîmbeanu, pe marginea apei Suţa, care se varsă mai departe în (pîrîul) Răstoacă. Şi azi localitatea aceia poartă numele de Pitaru. Oficial însă, comuna a încetat de a se mai numi astfel de pela 1860, timp cînd Filip de Lenş şi-a măritat o fată a sa după Costache Văcărescu, dîndu-i moşia de zestre. S'a numit de atunci Văcăreştii de Răstoacă, după numele noului proprietar zestraş şi după numele apei care trece prin apropiere, şi aceasta spre deosebire de altă comună Văcăreşti, aşezată lîngă Tîrgovişte, locul de naştere şi proprietate a marilor Văcăreşti."

Primarul Zamfir Nedelcu și notarul Marin Rădulescu au răscolit cu deamănuntul toate dulapurile primăriei și au găsit cîteva caete de stare civilă, dintre care cel mai vechi conținea numele botezaților din 1832, scrise firește cu litere slavone. Urma registrul din 1856 și din cițiva ani următori, sărind apoi deodată la 1900. N'am găsit nicio mențiune despre Nicolae Grigorescu.

Biserica în care a fost botezat Grigorescu are hramul Adormirea Maicii Domnului. Iar din lectura pisaniei reese că biserica a fost făcută la 1784 de Constantin Nenciulescu Bi-Vel-Pitar, — de unde probabil și numele de Pitaru dat comunei. In biserică se găsește o icoană semnată de Ghiță Grigorescu, zograf (unchiul lui Nicolae Grigorescu) și datată 1852. Icoana, destul de bine conservată, înfățișează pe Sfinții Impărați Constantin și Elena.

Candelabrele și sfintele vase poartă inițialele *F. L.* ale donatorului Filip de Lenș. Arhiva bisericii lipsește, ca și arhiva bisericii din Cătunul Strîmbeanu. Dealtminteri, ambele biserici sunt în paragină.

Am găsit în sat un bătrîn de 96 de ani, Ion Savu, care și-a păstrat deplina luciditate, cu toată vîrsta lui înaintată și care mi-a putut povesti cîte ceva din trecutul acestei comune. Și-aducea aminte moșneagul că de pe la 1860 și ceva, comunei a început să i se spună Văcăreștii de Răstoacă, și că pe locul unde astăzi se află ferma model a Statului se afla înainte conacul familiei boerului Filip de Lenș. Iar peste drum, în fața conacului, se afla locuința logofătului de pe vremuri, Ioan Grigorescu. Fosta locuință a părinților lui Nicolae Grigorescu a fost distrusă de incendiu. Se mai văd totuși urmele temeliilor clădirii.

■

La Arhivele Statului nu există niciunul din registrele de stare civilă pe care primăria Pitaru și Tribunalul Dîmbovița pretind că le-au trimis acolo. Probabil ele au fost distruse de vreun incendiu înainte de a porni spre București.

Am descoperit totuși la Arhive o seamă de documente de o reală importanță, care vor face obiectul unei lucrări speciale — ele neputînd fi cuprinse în cadrul acestui articol.

Ne vom opri însă la o piesă care ne interesează.

In dosarul No. 532/1864 al Ministerului de Instrucție Publică, păstrat la Arhivele Statului, am găsit o adresă din 7 Octombrie 1864 către Prefectura Poliției Capitalei, prin care Ministerul de Instrucție intervinea să se elibereze lui Nicu Grigorescu, stipendist al Statului, un pașaport gratuit pe termen de 2 ani, „pentru mergerea în Paris".

Iată, așa dar, o nouă indicație.

Am căutat la Prefectura Poliției Capitalei cererile de pașaport făcute de Grigorescu în 1862, 1864, 1868 și 1874. Aș fi aflat, desigur, din aceste cereri, anul nașterii artistului.

Prefectura nu are însă dosare mai vechi de 1918. *Celelalte au fost vîndute unei fabrici de hîrtie.*

■

In ziua de 12 Mai 1934 am vizitat pe d. Gheorghe Nicolae Grigorescu, fiul artistului, la Cîmpina. D-sa locuește în curtea unde a fost odinioară casa pictorului, distrusă cu mulți ani în urmă de un incendiu.

D-l Gheorghe Grigorescu nu-și amintește exact la ce vîrstă a murit tatăl d-sale. Crede că la 70 de ani. Data exactă a nașterii pictorului, mărturisește că nu a cunoscut-o niciodată.

Nici din cercetarea albumelor prețioase și numeroaselor scrisori moștenite de d. Gh. Grigorescu n'am aflat în această privință nimic.

La primărie am găsit actul de deces, care menționează că Nicolae Grigorescu a murit la 69 de ani, că a fost necăsătorit și că declarația de deces a fost făcută, nu de familie, ci de doi funcționari ai primăriei.

S'a notat, desigur, data prezumtivă a nașterii, aceia care circulă fără verificare, fiindcă act de naștere nu s'a depus.

Dintre biografii lui Grigorescu, singur d. Virgil Cioflec s'a interesat mai de aproape de exactitatea datelor transmise de cercetătorii anteriori, și a stabilit, după mărturisirile făcute de fratele mai mare al artistului, Gheorghe Grigorescu, pictor și el, și după declarațiile pictorului Anton Serafim[1] (fost la Nae Pantelimonescu Zograful tovarăș de ucenicie al lui Nicolae Grigorescu) că pictorul nostru s'a născut la 15 Mai 1834 în comuna Pitaru din județul Dîmbovița, unde tatăl său, Ion Grigorescu, fusese notar și logofăt pe moșia familiei Lenș: Văcăreștii de Răstoacă.

■

Acum cîțiva ani, într'un articol publicat în „Romînia Literară" am afirmat că data exactă a nașterii lui Grigorescu este 15 Mai 1834. In susținerea acestei afirmațiuni, în afară de declarațiile fratelui artistului și ale pictorului Anton Serafim, invocate de d. Virgil Cioflec, am primit acum cîteva zile o scrisoare dela d. D. Iov, care îmi comunică din partea lui Gogu Iliescu din Buzău (fost bun prieten al artistului, pe care l-a adăpostit mulți ani în casa sa, și dela care posedă peste 20 de pînze) că data nașterii lui Nicolae Grigorescu

[1] „Eu sunt născut în 1838 — afirmă Serafim — Grigorescu era mai mare decît mine cu patru ani".

Primarul Zamfir Nedelcu şi notarul Marin Rădulescu au răscolit cu deamănuntul toate dulapurile primăriei şi au găsit cîteva caete de stare civilă, dintre care cel mai vechi conţinea numele botezaţilor din 1832, scrise fireşte cu litere slavone. Urma registrul din 1856 şi din cîţiva ani următori, sărind apoi deodată la 1900. N'am găsit nicio menţiune despre Nicolae Grigorescu.

Biserica in care a fost botezat Grigorescu are hramul Adormirea Maicii Domnului. Iar din lectura pisaniei reese că biserica a fost făcută la 1784 de Constantin Nenciulescu, Bi-Vel-Pitar, — de unde probabil şi numele de Pitaru dat comunei. In biserică se găseşte o icoană semnată de Ghiţă Grigorescu, zograf (unchiul lui Nicolae Grigorescu) şi datată 1852. Icoana, destul de bine conservată, înfăţişează pe Sfinţii Impăraţi Constantin şi Elena.

Candelabrele şi sfintele vase poartă iniţialele *F. L.* ale donatorului Filip de Lenş. Arhiva bisericii lipseşte, ca şi arhiva bisericii din Cătunul Strîmbeanu. Dealtminteri, ambele biserici sunt în paragină.

Am găsit în sat un bătrîn de 96 de ani, Ion Savu, care şi-a păstrat deplina luciditate, cu toată vîrsta lui înaintată şi care mi-a putut povesti cîte ceva din trecutul acestei comune. Şi-aducea aminte moşneagul că de pe la 1860 şi ceva, comunei a început să i se spună Văcăreştii de Răstoacă, şi că pe locul unde astăzi se află ferma model a Statului se afla înainte conacul familiei boerului Filip de Lenş. Iar peste drum, în faţa conacului, se afla locuinţa logofătului de pe vremuri, Ioan Grigorescu. Fosta locuinţă a părinţilor lui Nicolae Grigorescu a fost distrusă de incendiu. Se mai văd totuşi urmele temeliilor clădirii.

■

La Arhivele Statului nu există niciunul din registrele de stare civilă pe care primăria Pitaru şi Tribunalul Dimboviţa pretind că le-au trimis acolo. Probabil ele au fost distruse de vreun incendiu înainte de a porni spre Bucureşti.

Am descoperit totuşi la Arhive o seamă de documente de o reală importanţă, care vor face obiectul unei lucrări speciale — ele neputînd fi cuprinse în cadrul acestui articol. Ne vom opri însă la o piesă care ne interesează.

In dosarul No. 532/1864 al Ministerului de Instrucţie Publică, păstrat la Arhivele Statului, am găsit o adresă din 7 Octombrie 1864 către Prefectura Poliţiei Capitalei, prin care Ministerul de Instrucţie intervinea să se elibereze lui Nicu Grigorescu, stipendist al Statului, un paşaport gratuit pe termen de 2 ani, „pentru mergerea în Paris".

Iată, aşa dar, o nouă indicaţie.

Am căutat la Prefectura Poliţiei Capitalei cererile de paşaport făcute de Grigorescu în 1862, 1864, 1868 şi 1874. Aş fi aflat, desigur, din aceste cereri, anul naşterii artistului.

Prefectura nu are însă dosare mai vechi de 1918. *Celelalte au fost vindute unei fabrici de hirtie.*

■

In ziua de 12 Mai 1934 am vizitat pe d. Gheorghe Nicolae Grigorescu, fiul artistului, la Cîmpina. D-sa locueşte în curtea unde a fost odinioară casa pictorului, distrusă cu mulţi ani în urmă de un incendiu.

D-l Gheorghe Grigorescu nu-şi aminteşte exact la ce vîrstă a murit tatăl d-sale. Crede că la 70 de ani. Data exactă a naşterii pictorului, mărturiseşte că nu a cunoscut-o niciodată.

Nici din cercetarea albumelor preţioase şi numeroaselor scrisori moştenite de d. Gh. Grigorescu n'am aflat în această privinţă nimic.

La primărie am găsit actul de deces, care menţionează că Nicolae Grigorescu a murit la 69 de ani, că a fost necăsătorit şi că declaraţia de deces a fost făcută, nu de familie, ci de doi funcţionari ai primăriei.

S'a notat, desigur, data prezumtivă a naşterii, aceia care circulă fără verificare, fiindcă act de naştere nu s'a depus.

Dintre biografii lui Grigorescu, singur d. Virgil Cioflec s'a interesat mai de aproape de exactitatea datelor transmise de cercetătorii anteriori, şi a stabilit, după mărturisirile făcute de fratele mai mare al artistului, Gheorghe Grigorescu, pictor şi el, şi după declaraţiile pictorului Anton Serafim [1] (fost la Nae Pantelimonescu Zograful tovarăş de ucenicie al lui Nicolae Grigorescu) că pictorul nostru s'a născut la 15 Mai 1834 în comuna Pitaru din judeţul Dîmboviţa, unde tatăl său, Ion Grigorescu, fusese notar şi logofăt pe moşia familiei Lenş: Văcăreştii de Răstoacă.

■

Acum cîţiva ani, într'un articol publicat în „Romînia Literară" am afirmat că data exactă a naşterii lui Grigorescu este 15 Mai 1834. In susţinerea acestei afirmaţiuni, în afară de declaraţiile fratelui artistului şi ale pictorului Anton Serafim, invocate de d. Virgil Cioflec, am primit acum cîteva zile o scrisoare dela d. D. Iov, care îmi comunică din partea lui Gogu Iliescu din Buzău (fost bun prieten al artistului, pe care l-a adăpostit mulţi ani în casa sa, şi dela care posedă peste 20 de pînze) că data naşterii lui Nicolae Grigorescu

[1] „Eu sunt născut în 1838 — afirmă Serafim — Grigorescu era mai mare decît mine cu patru ani".

este 15 Mai 1834. Lucrul acesta d. Iliescu îl ştie perfect — ne declară d. Iov.

Aproape toţi biografii artistului — afară de Delavrancea — sunt de acord că Nicolae Grigorescu a venit în Bucureşti cu mama sa la vîrsta de nouă ani. Or, el nu putea veni în Bucureşti decît după moartea tatălui său, cînd văduva a trebuit să părăsească comuna Pitaru. Ion Grigorescu a murit în 1843. In toamna aceluiaşi an văduva s'a mutat împreună cu copiii la Bucureşti. Prin urmare, dacă Grigorescu a venit în Capitală în 1843, cînd avea 9 ani, însemnează că s'a născut la 1834.

Constatările noastre ne îndreptăţesc acum mai mult decît oricînd să exprimăm cîteva deziderate:

Să se aşeze o piatră comemorativă pe locul casei unde s'a născut Grigorescu.

Să se schimbe numele comunei Pitaru în acela de „Pictorul Nicolae Grigorescu".

Să se creeze un Muzeu Grigorescu cu tot ce a rămas mai preţios dela artist şi îndeosebi cu lucrările necunoscute, cu cele trei palete păstrate de fiul său, cu corespondenţa artistului şi cu toate relicvele preţioase împrăştiate pe la particulari.

Să se publice, în condiţiunile tehnice cuvenite, o monografie completă a vieţii şi operei artistului.

Deasemeni, este o datorie pentru Stat să se îngrijească de refacerea celor două biserici istorice din Pitaru.

H. BLAZIAN

N. DAVIDESCU

UNGEREA LUI ESCHIL

Pămîntul Aticei s'a străduit să ducă
Şi după „Prometeu în lanţuri" în spinare
Fantoma tulbure'n azur ca o nălucă
A confidentului titanului în fiare.

N'a izbutit să'ndure însă greutatea
Sonoră-a lui ca marea'n vînt şi ca pădurea,
Şi-a'ncununat pe cîntăreţ cu libertatea
De-a-şi flutura făclia gîndului aiurea.

El a vrăjitorit Sicilia să piară
Aşa cum şi-a gîndit destinele şi cerul,
Şi s'a rostogolit de-odată ca o fiară
Cu orizontu'nsîngerat în ea, şi fierul.

Un vultur i-a luat drept stîncă fruntea'naltă,
Pleşuvă toată şi biruitor de largă,
Şi din al cerului albastru de cobalt a
Lăsat o broască'n ea, ţestoasă, să se spargă.

N. DAVIDESCU

Pentru eroismul şi isprăvile-i dela Port-Arthur Andreiu fusese inaintat colonel şi mutat în Garda Imperială. Aici îl găsise răsboiul. Fusese trimis încă dela început pe front în urma propiei sale cereri. Luptase în Carpaţi, pe frontul Balticei, in Polonia... Căzuse aici într'o neguroasă zi de Decembrie în cel de al treilea asalt al cetăţii de pomină, Pşemişl. Un glonte în şira spinării îl smulsese din avîntul nebun al şarjei, trîntindu-l neputincios, ca un gîndac întors pe spate, în ţărînă. Stătuse aşa, complect paralizat, dar fără să-şi piardă cunoştinţa, o jumătate de oră, o jumătate de oră lungă cît o veşnicie. Pe deasupra lui trecea nesfîrşită şarja furtunoasă a Cazacilor, gonind în neştire undeva, spre omor. Unul după altul, uneori cîte doi alături, cu pîntecul bătînd, umflat de goană şi de extenuare, caii săriau peste el ca peste un copac trîntit de vînt în pădure. El îi vedea uriaşi, ca nişte umbre fantastice ce îi acoperiau tot cerul, ca nişte animale apocaliptice gonind deslănţuite în cîrd nesfîrşit.

In acea jumătate de oră ar fi putut fi ucis, strivit de copite de sute, de mii de ori. Scăpase datorită Hazardului, acel Hazard al războiului care face ca Dumneata, vecinul meu de tranşee, să fii ucis de glonţul ce-mi era destinat mie, sau care face ca eu să mor în adăpostul blindat, sfîrtecat de o biată schijă rătăcită, în timp ce Dumneata te înnapoezi teafăr din şapte atacuri unde moartea te-a evitat părinteşte de o sută de ori pe minut.

■

Se trezise prizonier intr'un spital de războiu, undeva într'un oraşel de pe ţărmul Balticei. Biată zdreanţă umană atinsă de aripa morţii, biată zdreanţă umană sfîrtecată de cuţitul suferinţii, stearpă de suflet şi de voinţă ca o sămînţă golită de miez, atît mai rămăsese din Andreiu Condracek, colonel în garda Majestăţii Sale.

După lungi zile de torturi fizice şi morale urmaseră convalescenţa şi resemnarea. Nu mult în urmă se ivise — firavă floare de primăvară — speranţa. Indrăzneţe planuri de evadare începuseră să-i cuprindă tot mai stăruitor mintea în tentaculele de caracatiţă ale obsesiei. Le făuria în timpul lungilor nopţi de Decembrie, cînd — huruit de expres în plin mers — zgomotul monoton al Balticei şi plînsetul de acordeon al

vîntului îi goneau somnul aducîndu-i în loc nesfîrşite şiruri de gînduri şi de presimţiri.

Zvonul acesta continuu al mării de a cărui obsesie nu reuşea să se descătuşeze îl chinuia în deosebi. El îi amintia de Azovul copilăriei sale, îi amintea de călătorii şi vînători de odinioară, făcute primăvara, în delta Wolgei, cînd în nopţile cu lună plină ale echinocţiului, Caspica se frămînta aidoma, cu huruit de expres în plin mers.

...Evadase într'o noapte cu ceaţa lipicioasă şi rece ca o sudoare de mort. Pornise în neştire către Răsărit, dealungul istmului dintre mare şi lacuri, călăuzit de glasul lebedelor cîntătoare pe care le auzea atunci pentru întîia oară. Gonite de iarnă ele părăsiau bălţile îngheţate ale Finlandei, căutînd adăposturi mai prielnice, către miazăzi. Treceau necurmat în sbor greoiu şi jos aproape de faţa lacurilor, şi cadenţa aripilor scotea din pînza apei ca dintr'o coardă întinsă două note, două note de harfă, dulci, aeriene. Era ca şi cum clopote de cristal ascunse în fundul apelor ar fi plîns o litanie pentru toţi morţii, pentru toţi înnecaţii înghiţiţi de apele cenuşii şi reci ale Balticei.

Ajunsese în patrie pe timpul cînd acolo se desfăşurau, sinistre, ultimile acte ale tragediei Romanovilor. Se înfăţişase Ţarului, atunci „retras" la Tzarskoe-Selo. Dintru început acesta se spăimîntase crezînd că are aface cu un strigoiu sau cu o fantomă: colonelul Andreiu Condracek figura doar de mult pe listele de morţi ale armatelor din Polonia. Pe urmă Suveranul se bucurase. Apoi se înduioşase şi plînsese. Il felicitase şi-l numise, în semn de mulţumire şi recunoştinţă, guvernator al reşedinţei imperiale dela Livadia. Cum Andreiu, nespus de mişcat, se înclina mut, neputînd articula o mulţumire, Ţarul îi spusese binevoitor:

— Ceiace ţi s'ar fi cuvenit, Colonele, era steaua, da! steaua de general. Dar pentru asta ar fi trebuit să aştepţi. Lucrurile merg azi încet în Rusia. Mulţumeşte-te deci cu mai puţin şi ca unul ce ţi-ai făcut cu prisosinţă datoria, nu te sfii să primeşti postul acesta de dindărătul frontului.

Şi chinuit pe semne de o stranie presimţire a zilelor ce aveau să vină, Suveranul adăugase cu amărăciune:

— Ştii, Colonele, grăbeşte-te de acceptă. Cine ştie dacă mîine îţi voiu putea oferi şi atît!

■

Plecase a doua zi către Sud, pe drumul străbătut altă dată de Carol al XII-lea: drumul stepei, al iernilor ruseşti şi al înfrîngerii. Se încrucişau în fiecare zi cu coloane nesfîrşite de Cazaci ce se îndreptau spre frontul care îi aştepta lacom. Neştiutori parcă de ceiace-i adăsta la capătul drumului, mergeau legănîndu-se în trapul monoton al cailor ca un cîmp de

spice coapte alintate de vînt. Ingînau toţi aceiaşi melopée, uneori sălbatică, impetuoasă ca iureşul lor de războiu, alteori tristă şi nespus de dulce aidoma freamătului de noapte al stepei.

Andreiu privea în urma lor îngîndurat şi vag. Ar fi voit să poată merge ca altă dată alături de uriaşii aceştia cu figuri de copil, care nu ştiu decît să cînte, să se lupte şi să moară. Ar fi voit să-i simtă mergînd la atac pe urmele lui, să le audă chiotul înfiorător de războiu — urlet de fiară deslănţuită. Nu îi era însă îngăduit, căci altul îi era drumul şi altul Destinul.

Merseseră în troică trei săptămîni, pe drumuri întroenite de vifor şi zloată. La Livadia găsiseră însă primăvară marină cu liliac îmbobocit şi caişi în floare; pe terasele vilelor albe apăruseră — cu anticipaţie — cele dintîi parasoluri a căror aprinsă polichromie înveselind un peisagiu amorţit pînă atunci, anunţau vara ce nu mai putea fi departe.

Indată după sosire Andreiu luase aspre măsuri de pază, dublînd santinelele şi întărind străşnicia consemnelor. Erau în palatul imperial comori ce trebuiau puse la adăpost de orişice risc. Prudenţa cerea ca totul să fie pregătit pentru orice întîmplare.

Trecuseră cîteva săptămîni liniştite şi fără de veşti. După aceia — stol de corbi croncănind sinistru a moarte — ştirile rele începuseră să sosească. Ştirile cele mai ciudate, cele mai contradictorii. Unii spuneau că Ţarul ar fi fost făcut prizonier şi deportat în Siberia, că revoluţionarii ar fi stăpînind Capitala de care trupele germane ar fi numai la cîţiva zeci de kilometri. Alţii povesteau că, dimpotrivă, din Carpaţi pînă la Baltica, o mare ofensivă începuse, că Ţarul însuşi plecase pe front, că, însfîrşit, pacea — o pace glorioasă — avea în curînd să fie încheiată. In urmă, veştile rele predominară. Fu atunci ca o avalanşă de exagerări nebuneşti, de spaime neroade şi fără de noimă, de povestiri relatînd urgii ca de Apocalips, cînd fiecare se credea dator să anunţe el cel dintîi grozăvia cea mai înfiorătoare şi mai de necrezut, numai pentru a-şi satisface copilăreasca plăcere de a fi ascultat timp de o jumătate de ceas cu înfrigurare şi admiraţie.

In oraş, după simpla enervare firească din primele zile urmaseră tulburări. Se formau sindicate şi comitete, mai ales comitete, de muncitori. Se afişau proclamaţii, se ţineau întruniri în care îndemnurile la nesupunere şi la răzmiriţă erau făcute din zi în zi mai deschis şi mai fără sfială. Timide la început, apoi din ce în ce mai îndrăsneţe, mai provocătoare apăruseră şi cele dintîi steaguri roşii. Se înmulţiseră vertiginos în zilele următoare cînd fiecare casă şi-l arborase pe al său în stîlpii porţii sau ai terasei, cît mai sus cu putinţă. Revoluţionari mai convinşi sau numai oameni dornici să-şi aibă asigurată liniştea relativă a unor zile viitoare ce se vădiau

sumbre, unii scoseseră flamuri uriaşe — de fiecare fereastră şi de fiecare horn cîte una — cantitatea pînzei de culoarea sîngelui exprimînd nemijlocit şi exact ardoarea cu care cetăţeanul aderase la „mişcare" şi sacrificiile ce era dispus să facă pentru ea. Privit vertical de undeva, de sus, oraşul trebue să fi înfăţişat, în timpul acelor zile, străzi negre, viermuind de mulţime şi împestriţate ca de nenumărate lacuri de sînge sau de tufe roşii de trandafiri.

Cînd ecoul celui dintîiu strigăt de „Jos Romanovii" a ajuns pentru întîia oară la urechea lui Andreiu, el îşi adunase garda — nouăzeci şi patru de oameni — afară, sub platanii parcului imperial. Cu glas tăios şi hotărît, glas de comandant înaintea atacului, le spusese cam următoarele:

Aveau să fie fără îndoială atacaţi cît de curînd de către revoluţionari. Trebuiau să lupte şi să moară cu toţii pentru Ţar. N'aveau alegere şi nici putinţă de scăpare. Cine ar încerca să se împotrivească va primi dela el, comandantul, un glonte bine ţintit, drept în mijlocul frunţii. El era însă sigur că toţi îşi vor face cu prisosinţă datoria.

■

Işi făcuseră cu toţii datoria, dar mai presus ca toţi şi-o făcuse el, aşa cum şi-o făcuse şi odinioară la Port-Arthur, în Carpaţi, pe frontul Balticei şi la Pşemişl.

Cînd ultimul om, al nouăzeci şi patrulea, se prăbuşise lîngă el, răsturnat de moarte, Andreiu aruncase arma cu care pînă atunci trăsese fără răgaz tot timpul. Se plecase repede într'un colţ şi meşterise ceva cu degetele lui palide şi subţiri, adevărate degete de mort. Scăpărase în urmă un chibrit, care îi luminase pentru o clipă figura, figura cu trăsături dăltuite adînc, a omului din preajma marilor hotărîri.

...Sărise în aer cu întreg palatul şi toate comorile lui, cu platanii rotunzi şi chiparoşii întunecaţi ai marelui parc imperial, împreună cu 94 de cadavre şi cîteva sute de asediatori.

Sărise în aer calm şi cu eleganţă, ca şi cum n'ar fi mers către moarte, ci către ceva nemaipomenit de comun. Se jertfise, ca un adevărat soldat, fără ezitare şi fără revoltă, se jertfise pentrucă aşa cerea tradiţia şi trecutul aproape milenar al familiei. Se jertfise ca atîţia alţi Iwani, Wladimiri, Teodori, Iaroslavi Condracek, întîi în slujba Ruricilor, apoi în a Romanovilor.

Un sacrificiu atît de lipsit de constrîngere, atît de spontan şi de plin de elan nu mai era o simplă renunţare totală, ci îmbrăcă uriaşe proporţii de fenomen natural.

■

Scăpase şi de data asta de moarte. Acelaş hazard care la Port-Arthur îl scăpase de moartea prin apă, acelaş hazard

care la Pşemişl făcuse să nu fie omorit, strivit de copitele cailor, il salvase şi acum de moartea prin foc.

Scăpase, dar înţelesese că totul se sfîrşise pentru el, că nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să ia calea pribegiei. Pornise către cea mai apropiată graniţă, Nistrul. Luni întregi străbătuse pe jos stepa încă neatinsă de vîntul de nebunie al oraşelor. Nu se grăbia, căci ştia că nu are dece să se teamă sau să se ferească. In stepă nu-i nimeni stăpîn decît vîntul şi decît Dumnezeu. Ei domnesc acolo împreună şi, atotputernici, hotărăsc şi aşează anotimpurile, ploaia, apele şi pămînturile, dăruesc şi iau viaţa plantelor şi a sălbăticiunilor, aşa cum scriu cărţile sfinte că se întîmpla odinioară, de mult, dintru început.

Trecuse Nistrul într'o ţară care după frămîntări şi înfringeri începea să se deştepte la o viaţă nouă. Coborîse înspre Miazări, dealungul mării, în căutarea unui loc de definitiv popas. Se oprise acolo, în satul acela umil dintre lacuri, unde tot acel peisagiu aquatic îi evoca într'o minunată sinteză de culori şi de forme Baltica, Azovul şi Caspica, cele trei mări ale patriei şi ale pereginărilor sale.

...Acesta era cavoul pe care Andreiu şi-l alesese cu grijă din vreme. Pe treptele lui el se aşezase acum spre popas — călător ostenit, odihnind înainte de călătoria din urmă.

EMIL COLIU

MISCELLANEA

SĂRBĂTORIREA D-LUI IULIU MANIU

Opinia publică fără deosebire de partide sărbătoreşte pe d-l Iuliu Maniu pentru mai multe motive. Lăsăm la o parte meritele luptătorului naţional în cadrul monarhiei habsburgice. Nu vom analiza în amănunt tactica politică măiastră utilizată de acest mare bărbat de Stat.

Opinia publică admiră un lucru neobişnuit în ţara românească: ASCEZA. D-l Iuliu Maniu este — poate — singurul om politic care a refuzat în două rînduri postul de prim-ministru, oferit cu insistenţă, pe motive principiale. Nu acceptă demnităţi decît dacă i se garantează „miini libere" şi este lăsat să aplice *un program* în toată libertatea. Luarea puterii este pusă cu obstinaţie în relaţie cu un corp de principii.

Acest soiu de „tactică" prezintă o noutate evidentă în cadrul politicei romîne. Au mai fost oameni de principii intransigente. Dar evenimentele nu le-au îngăduit oferta flagrantă a unei prezidenţii de Consiliu pe care s'o refuze fiindcă n'aveau garanţia miinilor libere.

Vă amintiţi de întrebarea pusă de un partizan lui Take Ionescu?

— Preferi să fii cinci ani ministru ori numai 6 luni prim-ministru?

Take Ionescu, întrupare a calităţilor magnifice şi a mentalităţii omului politic romîn, a răspuns:

— Şase luni prim-ministru? O lună şi ar fi ajuns. Poate chiar numai o săptămână şi renunţ la cinci ani de ministru simplu...

Destinul a fost amabil cu Take Ionescu. I-a îngăduit satisfacţia unei luni de Premier cu Parlament prorogat...

Iuliu Maniu are altă stofă de om politic.

El vine din lumea Blajului, ascet şi catolic, stăpîn pe sine, mortificînd ambiţii, renunţînd la deziderate elementare ale vieţii...

Depoziţia la comisia parlamentară de anchetă Skoda, unde d. Maniu a tratat despre *„problemele de conştiinţă ale unui om politic"*, într'un fel cum nu putea vorbi un om politic de tip obişnuit, a provocat o enormă senzaţie în opinia publică.

FEBRILITATE ȘI DEZORIENTARE ACEFALĂ

Oficine financiare tainice lansează din cînd în cînd gazete în 8 pagini cu prețul derizoriu de 1 leu. Trustul hîrtiei nu și-a ieftinit prețurile și continuă aceiaș politică prădalnică în dauna culturii și a publicisticei romînești. Cartea cinstită și ziarul lipsit de oxigenul șantajului trec prin mii de greutăți.

In schimb, financiari, rămași cu intenție în obscuritate, au năpădit piața cu gazete-revolver oferite aproape pe degeaba.

Dacă s'ar limita la tranzacții financiare, la campanii începute vijelios și întrerupte brusc-misterios, n'ar prezenta nicio importanță. Ar fi doar vorba de transferuri de proprietate în cadrul economiei naționale. S'ar accentua numai cangrena morală în lumea afacerilor. Iar această lume n'a cunoscut și nu cunoaște prea multe reguli morale.

Ziarele-revolver (cităm *„Credința")* au înființat și pagini culturale (0,12 lei pagina). Prin aceste coloane zburdă o serie de febrilități aflate într'o tragică dezorientare acefală. Nota informativă este înlocuită cu elanul liric. In fiecare zi se recomandă 7 genii, 7 talente și 1 hipergeniu.

Dacă citești operele respective, recomandate cu atîta insistență, găsești ca un leitmotiv aceiaș febrilitate acefală și dezorientată.

Valorile-aur ale culturii romîne contimporane sunt tîrîte în noroiu. Opera lui Mihail Sadoveanu nu le spune nimic. Clasicitatea lui Brătescu-Voinești — acele mici juvaere nepieritoare din *„Intuneric și Lumină"* și *„In lumea dreptății"* — îi enervează la culme. Oamenii de cultură europeană sunt sictiriți balcanic.

Nu contează decît Petru Manoliu, Mircea Eliade, Camil Baltazar, Mihail Sebastian, C. Noica și alți monumentali filosofi, esseiști, romancieri, etc. Strînși într'o maffie anostă se laudă bi-cotidian în cele mai variate publicații...

P. NICANOR & Co.

„REVOLTA SĂTUILOR"

Ce-ar fi dacă oficialitatea noastră ar mai cerceta, din cînd în cînd, pe cei ce obțin burse sau valută, pentru studii în străinătate ?

Ce-ar fi dacă i-ar urmări în manifestările lor, din tot acest timp? Ar constata multe lucruri interesante și, în orice caz, ar putea realiza mari economii în bugetul statului, cheltuit inutil, pentru cîțiva găgăuți asupra cărora nicio cultură străină nu mai poate avea vre-o influență.

Un îmbuibat al acestei valute studențești, retras la München, „cucerit" de național-socialismul d-lui Hitler, (ceva fonduri de propagandă?) comunică publicului romînesc prin intermediul revistei „Vremea", impresiile sale de acolo.

Ultima scrisoare a d-lui Emil Cioran — așa se numește domnul — apărută acum cîtva timp, sub titlul „Revolta sătuilor", e mai mult un document patologic, decît o „teorie" nouă asupra valorii vieții omenești, așa cum voește autorul.

Fără să fie sătul (ca să nu-i contrazicem teoria) s'a revoltat și d-sa. Pe cine? Pe toată omenirea care a condamnat gestul ucigaș al lui Hitler.

Domnul Cioran ar fi vrut ca întreaga lume să aplaude. Nefăcînd acest lucru și-a atras disprețul junelui dela München care declară că „n'a citit în viața lui ceva mai fad decît comentariile presei streine, pe marginea acestui eveniment", că „n'a fost niciodată mai scîrbit — ca acum — de emascularea întristătoare a Europei" și că d-sa mai păstrează încă „seriozitatea" în fața „deficienții totale a oricarui simț eroic".

Și drept încheere, anunță: „Umanitarismul este mai mult decît o iluzie, iar pacifismul este o simplă masturbație politică".

Pînă la „masturbație politică" să nu fie una de cealaltă, mai simplă...

Scîrbit de ceeace a citit în gazete, d. Cioran se arată indignat de actuala mentalitate, după care „nimeni n'are drept să ia viața altuia, nimeni n'are drept să verse sînge, nimeni nu poate dispune de viața altuia".

Ce-o fi avînd de gînd să facă Doamne! trimisul nostru, spre cultivare, dela München, cînd condamnă cu atîta inverșunare „prejudecata" respectării vieții omenești?

Ce păcate ispășește d-sa și ce microbi poartă în sînge, de visează așa groaznice măceluri?

Cugetarea „adîncă": „a distruge existența unor indivizi în care dorința de putere nu-și poate găsi nicio satisfacere e o datorie" alături de constatarea că „întreaga omenire n'a pierdut nimic dacă s'a luat viața unor imbecili", alcătuesc „doctrina" sanguinară a cioranului revoltat.

Dar dacă s'ar găsi un nebun (noi așa numim pe „teoreticienii" crimei) care să constate că „dorința de putere" a d-lui Cioran e nițel cam mare, sau că, d-sa nu e tocmai așa de... neimbecil, cum crede?

Ce s'ar întîmpla atunci? In privința pierderii sau cîștigului ce ar avea omenirea, suntem de acord. Cred că nici d. Cioran nu are pretenție prea mare la comentarii ample, care să „desguste" din nou pe cei cu „simț eroic".

Dar ar putea privi d-sa, eventualitatea aceasta tot cu sînge rece?

Fără îndoială că Roehm era un detracat. Ceva mai mult, d. Cioran susține că era „un om complect nedotat" — Cum se face aunci că regimul atît de iubit de d-sa, a putut să tolereze în loc de frunte, un om fără nicio valoare? Ce aport putea aduce acest Roehm în marea mișcare de înnoire și regenerare a Germaniei?

Hitler are meritul de a fi suprimat — după părerea d-lui Cioran — la timp, pe omul complect nedotat Ernst Roehm. Pentrucă era nedotat? Nu. Ci pentru că „nu s'a mulțumit a fi simplu ministru al Reichului". Adică fiindcă așa în „nedotarea" lui a vrut să aspire la situații mai mari. (Cam așa cum a făcut și Hitler de altfel, despre care se pare că Goebels și Goering au păreri nu tocmai strălucite).

Dacă Roehm era mai supus, mai modest, mai puțin „eroic", mai puțin dornic de a eși din mediul apatic care exasperează pe d. Cioran, dacă ar fi fost — în scurt — mai „imbecil" decît s'a dovedit, atunci ar fi fost cruțat.

Teoria d-lui Cioran se desminte. Nu se ucid — așa dar — chiar cei mai imbecili.

Revolta din mizerie găsește oarecare justificare la d. Cioran. In schimb „revolta celor sătui" sau „nemulțumirea celor îmbătați de putere", nu cunosc cruțare la d-sa.

Mă rog, dar mișcarea lui Hitler pînă a nu pune mîna pe guvern, ce a fost mai mult decît nemulțumirea unui îmbătat de putere?

Fiindcă slavă Domnului, de un an și jumătate de cînd e la putere nu a făcut nimic, dar absolut nimic, din ceeace ar putea să justifice altfel, decît prin „setea de putere", mișcarea sa.

Și atunci, dacă Hitler ar fi fost asasinat de social-democrația germană, cum ar fi fost privită asasinarea lui, cînd s'ar fi argumentat pe tema „imbecilității", „setei de putere" sau a „megalomaniei omenești ?"

Teoria d-lui Cioran, dacă e făcută fără rezerve și aplicabilă tuturor, e o nebunie pur și simplu; dacă e făcută numai pentru hitlerism sau pentru mișcările de dreapta, atunci e și inutilă și neroadă. S'au săvîrșit crime și fără teorie. Ce poate aduce nou „masturbația literară sau politică" a d-lui Cioran ?

Afirmarea că „național-socialismului, pentru a fi o mișcare serioasă, îi lipsește singele"?

Mai întîi că nu-i lipsea. L-a avut din primele zile. Și apoi, unde e azi seriozitatea mișcării? Cu ce o „măsoară" „doctrinarul" dela München? Numai cu aprecierile presei hitleriste? Restul omenirii nu contează de loc?

Și se poate trece cu ușurință peste cadavrele lui Hitler numai cu afirmarea că „e cu atît mai bine, că singele n'a curs dela adversari ci dela partizani ?

Imi amintesc, cu această ocazie, de pledoaria celebră a unui avocat din provincie, într'un proces de crimă, la jurați.

Un tînăr ucisese pe tatăl său. (Nu mai putea suporta dominația „stăpînului". Era deci o revoltă — după teoria cioranului — a mizeriei împotriva „setei de putere părintească" a celui ce se încăpățîna să trăiască, spre dezolarea fiului „erou" și neimbecil).

Apărătorul criminalului a expus în pledoaria sa, trei elemente principale, cari contează în judecarea unei crime: faptul material, intenția și prejudiciul.

„Faptul material — adăuga avocatul — nu poate fi negat. Intenția, la fel. In ceeace privește însă prejudiciul, atrag atențiunea onoraților jurați să mi-l indice. Dacă există într'adevăr un prejudiciu, acela nu este decît al tînărului care mine fără tată. Ele și-a adus un prejudiciu sie-și. Ce drept avem noi să ne amestecăm în lucruri de acestea?"

Nu știu ce rezultat va fi avut la jurați, pledoaria avocatului. Văd însă că ea a devenit „teorie" și justifică singele vărsat de Hitler, cu argumentul că „n'a curs dela adversari, ci dela partizani".

Adică, ce avem noi cu „răfuiala", chiar pe cale de asasinat, dintre hitleriști?

Furia d-lui Cioran se revarsă apoi, împotriva întregei democrații.

„Ceeace obiectez eu (el!) democrației actuale este lipsa de eroism, etc."

Dacă-mi dă voie d. Cioran, obiectez și eu ceva. Mare greșeală face „democrația" asta atît de detestată de toți țîncii obrăzniciți, cînd îi ține pe banii statului, în streinătate, pentruca să scrie asemenea prostii.

Știți ce condiții trebue să îndeplinească o mișcare ca să placă teoreticianului dela München?

„Să aibă puncte negre și mai cu seamă roșii, pentruca acțiunile să fie mai solemne, mai definitive, mai periculoase".

Pete roșii! Și toate astea, pentru ca mișcarea să fie „mai periculoasă". Trăsnae inofensivă sau boală necurarisită la timp?

„Cu toții avem prea puține victime, prea puține iubiri și prea puține uri. Din acest motiv este atît de greu să iubești genul uman".

„Pentru triumful unei mișcări, pentru care el și-a ruinat viața, un dictator are drept să trimită la moarte cîteva ființe".

Care din dictatorii de azi și-a ruinat viața-?

„Toată viața o să repet: nu orice om merită să fie liber". (Medicina susține la fel. De aceia s'au înființat ospiciile). „Este o rușine prejudecata libertății pentru toți". (Pentru d. Cioran, e chiar o crimă).

Toate aceste „teorii" nu sunt scoase din vre-un tratat medical și nici culese într'o vizită la vre-un ospiciu renumit. Sunt luate din scrisoarea unui individ liber, bursier și candidat la celebritate, publicată în revista „Vremea" dela București.

Domnii directori ai revistei, cari tolerează în publicația lor asemenea elucubrații, socot că nu au nicio răspundere ? Cel puțin față de numele lor, dacă nu față de opinia publică, pe care pretind că o „cultivă".

OCTAV LIVEZEANU

CONGRESUL INTERNAȚIONAL DE FILOSOFIE DELA PRAGA

Mi s'a părut totdeauna un lucru bizar și nepotrivit să se organizeze congrese de filosofie. Sună fals: congres al filosofiei. Parcă s'ar putea concepe un congres al poeziei!... Filosofia ca și poezia sunt preocupări cari n'au nimic comun cu elementul biurocratic, fatal oricărui gen de organizare.

Impresia este însă numai parțial îndreptățită. Dacă filosofia s'ar reduce la imprecații lirice, desigur că un congres al filosofilor gen Nietzsche, Kirkegaard, Chestov, ar fi absurd. In afară de filosofia vieții și de lirismul filosofic, există însă și o filosofie științifică, susceptibilă de discuții, rezultat al travaliului colectiv al gînditorilor. Există o evidentă comunitate și continuitate de preocupări. Un sobor al reprezentanților acestei direcții, este explicabil.

Cele șapte congrese internaționale de filosofie ținute până acum, (al 7-lea a fost în 4 Septembrie 1930 la Oxford) au arătat cu prisosință îndreptățirea și utilitatea acestor întruniri în congres a filosofilor. S'au ținut prelegeri și comunicări extrem de valoroase. Unii dintre cei mai străluciți gînditori contimporani și-au expus rezultatul reflecțiilor personale pentru prima dată în discuția acestor congrese. Nu se poate contesta că e unul din momentele cele mai înălțătoare, a vedea întruniți la un loc, pentru elevate discuții, gînditori dintre cei mai eminenți.

Al 8-lea congres internațional de filosofie se va ține anul acesta între 2-7 Septembrie la Praga. Intîmplarea face ca cel care prezidează acest congres să fie în acelaș timp un om de stat de mare prestigiu și un cugetător de calitate. Președintele Masaryk e un nume bine cunoscut și în lumea cărturarilor.

Menirea acestui congres este: „să pună în lumină unitatea internațională a științei; să fie un act de credință în doctrina platoniciană care anunță misiunea universală a filosofiei; să încerce a da seamă de munca filosofică împlinită pînă în prezent, și să determine prin mijlocul unei libere discuții, marile linii ale desvoltării viitoare a filosofiei".

Au fost luate în considerație următoarele mari teme: 1) Frontierele științelor naturale; 2) Importanța analizei logice pentru cunoaștere; 3) Punct de vedere descriptiv și punct de vedere normativ în științele sociale; 4) Religie și filosofie; 5) Criza democrației; 6) Probleme psihologice și pedagogice; 7) Misiunea filosofiei în timpul nostru.

Iată probleme foarte interesante și actuale, cari nu pot decît să profite din desbaterile ce se vor desfășura.

Ședințele Congresului vor lua mai mult un aspect de desbateri, decît de conferințe *ex cathedra*.

Congresul acesta se deschide sub auspicii excepționale. Nu e lipsită de interes în această privință opinia prof. I. B. Kozak despre apropiatul congres:

„Nici un alt congres filosofic nu s'a ținut în împrejurări mai critice și mai dramatice ca cel care va avea loc în curând la Praga. Fiecare observator al mișcării ideilor își dă seama că în ultimii ani s'au frământat o serie întreagă de formule foarte nepotrivite și inegale. Depărtarea între ele e aproape astronomică.

Congresul din Praga are deci o importanță și mai mare. Comunicările primite din toată lumea au fost repartizate după conținutul și apropierea diferitelor probleme filosofice. Acolo unde nu sunt acorduri între diferiți savanți, sperăm ca în congres să se meargă pînă la cele mai intinse cauze ale problemei. Aci se vede care probleme stau la răscrucile gîndirii actuale și ce teme îi așteaptă pe gînditori în viitor.

Gîndirea europeană în ultimii ani e caracterizată printr'o întoarcere surprinzătoare la concepția sec. XIX. E vorba de teoria naturalistă a Hitleriștilor. In al doilea rînd desvoltarea determinismului economic, sau mai bine zis a materialismului istoric marx-leninist sub influența Rusiei sovietice.

Scopul congresului e să lămurească de ce credința în posibilitate și în autohotărîrea omului s'au dovedit așa de slabe, de ce se vorbește așa de mult despre soartă, despre nelimitarea raselor, despre cetățenie, despre organizarea claselor sociale și despre dictatura statului? Congresul nu se va sfii să arate că la aceasta au contribuit nu numai științele naturale, ci și sociologia, fascismul, teoriile dreptului positiv și chiar psyhoanaliza.

Deasemeni mai e vorba să se interzică amestecul metodelor și concepțiilor din științele naturale în disciplinele spiritului. Problema aceasta ocupă o secție a congresului în care vor face importante comunicări: cunoscutul biolog francez Langevin, filosoful Hans Driesch, prof. G. Bachelard ș. a.

Printre alte secții desigur foarte importantă e și cea în care se va discuta raportul dintre religie și filosofie. In această secție vor face comunicări filozofii ruși și italieni".

C U L T U R A
F I L O S O F I E

IDEALISMUL ARTEI

Rațiunea de a fi a artei constă în funcția de valorificare desinteresată, lipsită de determinism material, prin care ea apreciază formele vieții și ale realității concrete.

Arta a adus totdeauna, în abondența fenomenelor vieții curente, o notă de refugiu și de abandonare a interesului practic, imediat. Pentru artistul creator ea reprezintă prilejul acelei „splendide izolări", pe care au cîntat-o cu dureros orgoliu romanticii întîrziați dela sfîrșitul secolului trecut — și poate, acea evaziune din viața mulțimii, al cărei suflet tumultuos artistul îl resimte sub formă intensă în propria sa personalitate. Pentru contemplatorul pasiv al operii de artă, ea reprezintă o clipă de accentuată spiritualitate, în care nota utilitară, prozaică și obsedantă, dispare pentru a face loc unui moment de reverie și auto-eliberare.

Evident, reveria artistică e departe de a exprima contactul unei lumi supra-sensibile sau unei realități transcendente. Orice operă de artă presupune, în fond, o condiționare biologică și socială.

Dar simțul unei totale diferențieri de materialitatea vieții ca și frequenta superstiție a artiștilor asupra originii lor excepționale ce depășește umanitatea obișnuită, au creiat în jurul capodoperii o atmosferă de pietate și mister. Cultul artei a primit adesea forma unei religii a pasiunii dezinteresate și a realizat o viață de totală renunțare, asemeni ascetismului religios. Astfel a devenit arta o funcție de canalizare a conținutului sufletesc, ce nu își găsește exprimare în nici o altă manifestare vitală. Emotivitatea excepțională, timiditatea și anumite forme de deviație afectivă sau instinctivă, ce nu ating totuși domeniul patologiei, alimentează isvoarele de inspirație ale creației artistice. Aristot vorbia de acea funcție purificatoare a artei, denumită „catharsys", iar Freud explică diferitele manifestări estetice ca mijloace de sublimare ale reziduurilor sufletești. In toate aceste concepții arta apare ca produsul unui efort de dispersare a energiei psihice, unei complecte renunțări la plăcerea fizică, sensuală și instinctivă.

Cît de departe suntem de mult răspîndita concepție a artei-plăcere — „l'art-jouissance", de altădată !

Și pentrucă izolarea de viața curentă înseamnă, în ultimă analiză, izolarea de realitatea înconjurătoare, funcția artei — dotată cu profunzime și originalitate — apare asameni idealului transformator. Aceiași opoziție, aceiași tendință de modelare a vieții în raport cu un concept interior, eliberat de tutela rezistenții materiale. In încercarea de a depăși realitatea existentă, arta nu imită, ci creiază — cu ajutorul simbolurilor — exemplare superioare. Inexistente, construite cu imaginația și fantazia, aceste realizări mintale sunt transpuse în ordine concretă, printr'o sforțare de a adapta materialul exterior și de a exprima propria viziune artistică.

Prin aceasta arta urmează aceiași cale cu aspirațiile vieții sociale, și își desvăluie forța ei idealizatoare.

■

Impotriva hedonismului estetic, concepția actuală a artei afirmă importanța factorului idealist în creația artistică. Nu numai formele superioare de artă sunt caracterizate printr'o tendință de idealizare a realității concrete. Dar, pentru a fi artistic, un obiect, un fenomen, o atitudine oarecare, trebuie să reprezinte un tip, ce depășește — sub un anumit aspect — exemplarele obișnuite.

Acesta e motivul, care l-a făcut pe *Taine* să afirme că idealul în artă trebuie să respecte două criterii esențiale : gradul acțiunii binefăcătoare („le degré de bienfaisance") și acel al importanței („le degré de l'importance") caracterelor. In contrast cu naturalismul exagerat, criticul francez a arătat — cu un fin simț al realității — că un artist trebuie să împrumute materialul de inspirație și exemplarele prezentate, din realitatea curentă, dar să redea cu strălucire notele esențiale, pe care le amplifică și înfrumusețează datorită propriei sale personalități.

Arta are astfel rolul de a trezi anumite posibilități de idealizare, ce există virtual în natură. In evidențiarea, izolarea — și nu rareori tipizarea lor — constă însăși activitatea artistică.

Kant definise arta: „o finalitate fără scop". Această definiție, care a putut părea — la un moment dat — lipsită de sens complect, a fost o reacțiune împotriva concepției hedonice în estetică. In adevăr, creația operii de artă se satisface în ea însăși, fără a necesita consecințe utilitare. In contrast cu tot ce e activitate umană, arta nu reclamă o latură practică. Stilul, categoria, forma, prin care ea se concretizează reprezintă o valoare cu atît mai autentică și mai rară, cu cît opera e mai detașată de lumea materială și mai puternic impregnată de factorul spiritual, pe care îl conține. Acest element de spiritualitate pură exprimă armonia realizată într'o reprezentare superioară. Arta nu e nimic fără ideal; iar idealul îndeplinește funcția de completare, perfecționare și depășire a realității.

In acest sens, cred, *G. Séailles* a spus cu perfectă dreptate: „L'art nous donne, ce que la réalité nous refuse". [1]

■

Dar forma tipică de evidențiare a idealului artistic apare în reacțiunea, pe care o exercită arta asupra mediului social din care s'a desprins.

Evident, dacă nu orice operă izolată posedă o specială determinare sociologică, dar marile curente ca și marile personalități sunt strict condiționate de mediul social. Este atît de adevărată această constatare, încît orice exemplificare apare facilă și gratuită. Caracteristic e însă faptul, că însăși curentele extreme, în artă, își au originea în condiții sociale precise și — totodată — în stricta lor determinare. Toate mișcările, care au însemnat o renovare în domeniul artistic, se justifică numai dacă considerăm atent mediul și momentul în care apar.

Opera de artă reprezintă o formă sintetică de exprimare, în care elementele disparate în mentalitatea comună unei epoci apar deplin cristalizate. Prin aceasta, arta reacționează împotriva aspectelor generale ale vieții, exercitînd o acțiune inovatoare, caracteristică și decizivă.

Arta, spune un sociolog veșnic actual, „e o reprezentare idealistă a naturii și a noastră înșine, în scopul perfecționării fizice și morale a speței umane" [2]. Arta trebuie să depășească realitatea. Fenomenele naturale obțin caracter artistic numai prin valorificarea spiritului uman. „Frumosul", „caracteristicul", „sublimul", sunt produsul activității noastre psihice, ce modelează materialul amorf și îi impune o anumită ierarhie și caracterizare.

Arta deformează realitatea în raport cu o imagine interioară, căci — departe de a fi o reproducere exactă — ea e o reprezentare, în care spiritul uman a strecurat aprecierea simțurilor și interpretarea ideilor. Plastică sau dinamică, manifestarea artistică e poate mai mult expresia idividualității noastre decît aceea a realității brute, neînsuflețite, pe care o redă. In această prelucrare a formelor de infinită varietate, pe care le oferă sensibilității artistice natura înconjurătoare, constă funcția generală a artei, simbolică și creatoare.

■

Dacă, sub formă rudimentară, arta exercită o funcție de interpretare a naturii, în creațiile superioare ea exercită o

[1] *G. Séailles.* — Essai sur le génie dans l'art, p. 272.
[2] *P. J. Proudhon.* — Du principe de l'art et de sa destination sociale, p. 43.

adevărată acțiune idealistă asupra massei contemplatoare. Această influență e determinată de conținutul ei ideologic.

H. Taine afirma, pentru arta adevărată, necesitatea concordanței ideii morale cu forma expresiei exterioare: „Le type le plus parfait est celui en qui la noblesse morale achève la perfection physique". [1].

Această afirmație ne apare azi necompletă și unilaterală. Ea a dat loc unei nesfîrșite serii de contradicții, încercînd să fixeze cu preciziune raportul dintre artă și morală. Privită astfel problema mi se pare naivă și puerilă. Domeniile separate ale acestor două funcțiuni psihice refuză posibilitatea absolutei identități. Dar dacă arta nu trebuie forțată pentru a exprima un fond moral, nimic nu se opune ca emoția superioară, în fața unei opere de artă, să imprime o atitudine morală spectatorului, ce renunță la o anumită plăcere fizică și materială , în contact cu această formă de contemplație pură. Semnul artei adevărate chiar, constă în impresia de superioritate și depășire a propriei individualități pe care o resimțim în clipa emoției estetice și în urma ei.

Dar arta nu exercită numai o influență psihică individuală. Involuntar și adesea inconștient, manifestările artistice ating domeniul larg al masselor, pe care le impresionează, educă și cizelează. Influența estetizantă a operei de artă se exercită prin intuiție și instinct. Căci colectivitatea are „simțul" frumosului, chiar dacă e lipsită de rafinamentul lui propriu zis.

Alături de concepția strict individualistă a artei, azi nu mai rezistă criticei nici prejudecata artei pentru elită, factice și izolatoare. Arta s'a scoborît în domeniul activității producătoare; munca și procesul creației practice, utilitare, împrumută — nu rareori — aspectul și procedeele artistice. In acest sens, *Georges Sorel* scria, acum două decenii: „L'art me semble avoir, en dernière analyse, pour mission d'ennoblir le travail manuel et d'en faire l'égal du travail scientifique" [2].

■

Rolul artei a fost, în genere, apreciat, în raport cu funcția de calm și rafinare, pe care o exercită asupra dispozițiilor psihice individuale. Creația sau simpla contemplare a frumosului realizează o substituire de atitudini în viața sufletească și poate o totală suspendare a valorificării factorului material. Opera de artă reprezintă o valoare formală în afară de consistența materialului utilizat. De aceia, evaluarea estetică e o funcție pur spirituală, în care criteriul aprecierii își are și originea și scopul în conștiința noastră.

[1] *H. Taine.* — Philosophie de l'art, t. II, p. 359.
[2] *G. Sorel.* — La valeur sociale de l'art, p. 32.

Dar oricît ne-ar apărea justificată această constatare, ea nu priveşte decît unul din aspectele activităţii artistice. Ea nu reprezintă decît aspectul pasiv al contemplaţiei estetice. Şi în contrast cu ea, mi se pare, arta are un rol activ, în care fenomenul creaţiei artistice exercită o operă de seducţie psihică şi de educare a spectatorului.

Această acţiune de miraj a formei artistice şi de apropiere a conţinutului ideologic exprimat, se adresează intuiţiei sensibile, dublată de afect şi poate, vag, de un anumit rafinament instinctiv. E o dedublare necesară a vieţii obişnuite, în care criteriul utilitar dispare pentru a face loc unei abandonări complecte a realităţii obişnuite.

Aci intervine funcţia factorului idealist. Deşi arta se satisface numai prin modul ei de realizare, ceeace constituie technica estetică, totuşi impresia pe care o face asupra spectatorului nu e egal de puternică, indiferent de conţinutul ei interior. Artistul tinde să redea, sub formă superioară, ideia, sentimentul sau dispoziţia cea mai tipic umană. Iar conţinutul psihic al artei trebuie să întîlnească, în clipa emoţiei estetice, fondul uman al individului sau massei contemplatoare. Prin aceasta numai, arta dobîndeşte o valoare nouă în funcţie de fondul ei ideologic, dar, în acelaş timp, creiază o largă posibilitate de comunicare inter-individuală.

Ştiinţa, cultura, arta, urmăresc aceiaşi funcţie de universalizare. Şi în această atitudine, în care publicul intervine în mod activ, prin acţiunea de selecţie şi simpatie, pe care o îndeplineşte, se imprimă în evoluţia artei momentele caracteristice, determinate de crezul unei epoci, de idealul unei societăţi.

Arta este oglinda mentalităţii unei etape de transformare a societăţii umane. De aceia, ea are semnificaţii deosebite în raport cu gradul de avansare a epocii, în care apare. Istoria artelor a notat astfel, rînd pe rînd, apariţia artei comunitare-religioase în societăţile rudimentare, a artei individualiste, tipic religioase, naţionale, etc. In toate formele enumerate apare acelaş mobil interior de transformare a societăţii în continuă perfecţionare şi depăşire a prezentului apăsător.

Valoarea artei constă în această prelucrare continuă a actualităţii. Artistul împrumută din mediul social ideile, sentimentele, aspiraţiile unei epoci, pe care le traduce apoi concret în opera de artă. El nu e decît elementul centralizator al unei generale dispoziţii, ce caracterează grupul social, la un anumit moment al evoluţiei sale. Dar forma de artistică exprimare e un limbaj mai general-uman şi mai persuasiv. Iată dece valoarea artei creşte în directă proporţie cu idealul exprimat.

Arta adevărată sfîrşeşte totdeauna prin a contribui la avansarea sau la retrogradarea societăţii, în care-se manifestă. Căci ea o face să simpatizeze, prin imaginaţie, cu o organizare socială superioară sau inferioară ei, — reprezentată ideal.

Intre aceste două atitudini ezitarea nu e posibilă.

Discernămîntul simplu, direct şi generos, impune artei drept ideal: simpatia universală şi solidaritatea umană.

In aceasta constă rolul social al artei contemporane.

MIRCEA MANCAŞ

OMUL FĂRĂ STIL

Spiritul instabil al omului se naşte — cu toate manifestările prin cari se exprimă această instabilitate esenţială — din transformarea continuă a sensibilităţii, a structurii şi a mecanismului intim al individului. Este un fapt uşor observabil — mai ales în timpuri de răscruci a libertăţii indivizilor — diferenţele de atitudini ale tipurilor.

Intre omul romantic al veacului trecut şi cel prezent care trăieşte dintr'o neîntreruptă discriminare a tuturor valorilor şi pe care-l întîlnim şi vedem cum se creează — cu toate concluziile lui — sub ochii noştri — deosebirea este fundamentală.

Asistăm la existenţa altui tip de intelectual, de om. Viaţa omului nou, eliberată dintr'o altă gîndire, dintr'o diferită orientare în ştiinţe, în politică, în etica sa, nu s'ar prezinta astfel, dacă toate acestea nu s'ar naşte în spaţiul unei modificări permanente a substanţei individuale.

Omul nou, modern, este un tip *lipsit de stil*.

Acesta vrea să-şi conserve întreaga disponibilitate a fiinţei sale şi nu se lasă înlănţuit într'o canalizare; spiritul său nu se ataşează la probleme decît dominîndu-le.

Omul actual nu acordă decît un credit convenţional creaţiilor sale şi *oricărei* creaţii în genere.

In fond, întregul preocupărilor sale este un pretext pentru afirmarea netăgăduită a libertăţii.

Odinioară, un scriitor ca Buffon putea afirma: „Omul este stilul".

Scriitorul acesta se baza în definiţia sa nu pe discriminarea logică a ideilor, ci, pe o anumită stabilitate a individului şi a spiritului.

Raţionalistul credea că a descoperit o caracteristică valabilă şi imutabilă măcar în lucrurile literare.

El se mai sprijinea pe factorul social şi cel psihologic şi era încredinţat — prin anticipaţie — că sunt legi fixe şi stabile ale spiritului.

Pentru morală şi societate, pentru insuşi orgoliul de scriitor şi credinţele sale trainice, trebuia susţinută stabilitatea ca o garanţie a actelor omeneşti in genere.

Azi, conceptul se dovedeşte a fi inadecvat realului, care este inconceptibil şi indeterminabil.

Responsabilitatea unui act există numai in măsura in care individul este implicat în funcţiunea lui, din momentul in care trăieşte o acţiune.

Restul nu-i mai aparţine; a devenit normă şi istorie, şi a intrat în lumea fixă, absolută, şi mitologică, a valorilor.

Ideile omului prezent sunt expresia riguroasă a tuturor acest date, schmbări şi concluzii.

Viaţa ideei depinde de acea continuă instabilitate a sensibilităţii, a spiritului modernului.

Un stil de viaţă este azi cu neputinţă a mai fi realizat.

Viaţa ideei nu are stil, normă, lege, metodă.

In viaţa ideei zădarnic vom căuta psihologicul sau factorul sociologic.

Dacă am urmări cursul şi durata unei idei, ar trebui să avem în vedere numai această instabilitate primordială.

Reluarea şi încercarea de a continua o viaţă a unei singure idei, după ce mimetismul sensibil care a născut-o este altul, ne apare ca un act a cărui durată devine o prelungire artificială.

Filosofii cari revin o viaţă intreagă pentru exprimarea unei idei unice, au transformat această idee într'o valoare mitologică.

Avem legiuni de idei egale cu viaţa şi cu moartea lor, condiţionate în funcţiunea lor intimă de imperiul şi apele sensibilităţii noastre, in veşnică fluctuaţie şi căutare a spiritului, a cărui constituţie instabilă nu ancorează la nici un ţărm din pricină că vrea să-şi păstreze neangajată şi nealterată disponibilitatea tuturor începuturilor.

Din toate aceste motive, omul modern înseamnă *absenţa stilului*.

Din aceeaş calitate pleacă şi se naşte inclinaţia şi direcţia logică spre mister a modernului, şi din apărarea pe care şi-o creează conştient împotriva înţelesului care ratează spiritul şi viaţa.

Iraţionalismul modernului afirmindu-se ca lipsit de stil, se menţine în principalul act al libertăţii şi al instabilităţii, cari se opun conceptului, sau unui real determinabil.

Există o necesară obscuritate, iar umbra nu apare decît graţie prezenţei soarelui.

Orice limpezime construită are dezavantajul morţii premature.

Viaţa se menţine printr'o voită, căutată şi conştientă obscuritate şi un lucid anonimat.

Marile emoţii dispar în clarităţile cristalului de ghiaţă.

Cînd spiritul şi-a înlăturat apele şi negurile de la facerea lui, a devenit statuar, dar finit.

Desgustat de cunoscut şi stabilitatea cunoscutului, îi este necesară o nouă şi căutată dezordine sau eroarea vie, in schimbul adevărului devenit indiferent, chiar dacă acesta era limpede şi cert. Apoi trece la construirea unei noi ordini, bună pînă în momentul în care se dovedeşte şi aceasta concept.

Cîteodată se cultivă o anumită poziţie absurdă în care el se regăseşte. O nevoie amplă de paradoxal îi umple fiinţa pentru mai multe timpuri.

Omul modern este tehnic, mecanic şi mistic totodată, colectivist, conturat prin absenţa stilului şi născut din automatismul creat de o întreagă şi bătrînă civilizaţie.

Starea de criză prin care trece şi de care se plînge, l-a făcut în cursul ei de multe ori mai bogat, pentru că l-a supus la supreme eforturi şi lucidităţi. Ar fi trebuit, in asemenea momente, să o binecuvinteze, ca pe o răsplată dată să-i bucure spiritul lui de discriminare.

Timpul şi tipul tuturor contrastelor nu poate să nască din sărăcie interioară, din lene, lipsă de eroism — afirmat astăzi altfel decît în timpul romantic — confort spiritual, din stări stabile şi raţionale, din specii imutabile de caractere.

Modernul trăieşte pierzînd firul distanţelor, a spaţiilor, a timpului pe cari le *condensează* în gîndire.

Spiritul omului de azi nu mai poate logic pricepe moartea, iubirea, trupul, sau păcatul.

El îşi trăieşte disponibilităţile sale, îşi gîndeşte durata sa, necanalizată în forme şi în conceptul eternităţii.

Tragicul omului de azi nu are mîntuirea din pricina lucidităţii, a nihilismului său izolat de restul naturii, a multiplelor culturi bătrîne şi tinere, strînse într'un mănunchi de contraste, rezistenţe, diferenţieri şi contraziceri esenţiale, a spiritului, ajuns el însuşi o monedă de circulaţie obişnuită, al cărei rol şi operă veche pare terminată, şi pe care o bănuim întreagă printr'o privire retrospectivă — închisă misterios — ca program — în începuturile afirmării spiritului.

De aici rezultă criza, nefixitatea, instabilitatea, şi libertatea prezentului care dispune de energii nerezolvate şi care discriminează orice sistem de gîndire sau filosofie, fixat într'o pură construcţie, asemeni unui zgirie-nori şi bun ca să creeze un nou automatism, fiind prilej pentru o eliberare şi o noutate neprevăzută în lipsa de stil a vremii.

GHEORGHE CORNEANU

I S T O R I E

CEVA NOU DESPRE BARBU D. ȘTIRBEI

Barbu Dimitrie Știrbei și-a început domnia într'o atmosferă turbure, căci nu trecuseră decît citeva luni dela înăbușirea răscoalei pornită mai ales împotriva „ocrotirii" pe care o exercita pravoslavnica Rusie asupra Principatelor Romîne.

Istoricii noștri au descris, pe bază de documente contemporane, atît acțiunea și mobilul răscoalei pornită de tineretul pătruns de idei liberale, cu care veniseră din capitalele Apusului, cît și neîncrederea cu care a fost primit noul domnitor, agreat deopotrivă de Sublima Poartă și „ocrotitoarea creștinilor", Rusia, și care era obligat să respecte în totul normele de guvernămînt stabilite prin Regulamentul Organic.

Pentru cunoașterea atmosferii de atunci este caracteristic următorul apel-rimat, intitulat „Pentru Patria Romînă", adresat populației din Muntenia, de către capii răscoalei.

Acest apel rimat a fost tipărit, fără semnătură, în mii de foi volante și răspîndit pe ascuns.

De pe o asemenea foae volantă, păstrată în Biblioteca Academiei Romîne, la secția manuscriptelor în mapa 987, pagina 357 am transcris și noi textul ce urmează:

PENTRU PATRIA ROMINĂ

Aideți frați într'o unire
Țara noastră e'n perire,
Acte ziduri și palate,
Unde zac mii de păcate
  Aideți ale dărîma.

N'auziți în piață larma,
Dați năvală în mîni cu armă,
Că soldatul ne ajunge,
Baioneta ne împunge
  Dați d'o vrea și el să dea.

Destul fearăle ne strînge,
Și robia 'n vatră plînge,
Inima nice'npetrește
Ferea nice amărește
  Morți mai bine ar fi să fim.

Insă patria ne cere,
Printr'un țipăt de durere,

Decît viață îndelungată,
In robie rușinată.
  Cu arma în mînă să perim!

Fraților! să n'aveți milă,
Dați în cei ce vă fac silă,
Vă ia plugul, arătură,
Boul chiar din bătătură,
  Parc'ar fi un drept al lor.

Dreptul lor e și al nostru,
Cîmpul lor e și al vostru,
Și adunarea cea obștească,
Fiind casă romînească,
  Este casa tuturor.

Hai Romîne de vorbește,
Singur legi ție'ți croește,
Voi ciocoi să stați afară
Tu Muscal să eși din țară,
  Că poporul astfeliu vrea.

Toba în piață să răsune,
Tot Romînul săs'adune,
Ori pe viață ori pe moarte,
Dulce'i pentru libertate
  Un mormînt a cîștiga.

Simplitatea cortegiului ce a însoțit pe domnitor, la 16 Iunie 1849, spre Mitropolie, pentru cetirea firmanului dat de Sultan, dovedea cu prisosință că apelul citat avusese oarecare răsunet.

Și totuși s'au găsit și oameni care să vadă în noul stăpînitor al Munteniei, un îndreptător al stării de opresiune sub care se găsea poporul.

Unul dintre aceștia a fost și Ion Geniliu, care la două zile după numirea lui Barbu Știrbei ca domnitor, îi dedică o odă.

Tipărită, ca și apelul rimat, în foi volante, această odă a rămas puțin cunoscută, de aceia o reproduc astăzi.

Și acum îi facem loc odei lui I. Geniliu:

Măriei Sale
Prea Inălţatului
Domn şi Stăpinitor a toată Rominia
Barbul D. Ştirbei.

Indată după fulgeri ce ameninţă ruină,
Cînd aerul răsună, cu tunet sgomotos,
De trăsnete cumplite — urgia se alină,
Ş'o aură adie, c'un suflu răcoros.

Aşa şi Rominia, supt egida augustă,
Re'ncepe de'naintă, ş'a păcii bunuri gustă.
Precum de sus urseşte p'al Naţiei destin
Cel Okiu care guvernă şi stele din senin.

Acum şi Providenţa a Ţării frine 'ncrede
In dreapta unui frate — la *Domnul* ce succede,
Pe calea glorioasă — la genii simţitori:
Renaşterea de populi prea greu suferitori!
Setoas'aşteaptă lumea *Dreptăţii* inflorire,
Aflava El ş'o smulge abus din rădăcini;
Va rumpe şi toţi spinii ce fac înnăbuşire,
Şi ţara curăţiva — ca griul de neghin.

Mihai eroul, Mircea eternă sînt mirare;
Va şti să'nvingă răul şi *Noul Domnitor*,
Să'nplăture mari pedici, în grea imprejurare,
Stărpind de tot sămînţa de rău-cugetător!

Supt agera Sa cirmă şi Scoale se urzîră,
Pe care *'Naltui Geniu* zelos le mînui,
Şi 'ndată ce a culturii dulci plante răsărîră,
Şi ceaţa ignoranţei curînd se răspîndi.

C'aicea studioşii întîiu reinălţară
In templul Sapienţei, ştiinţelor altar;
Aci întîi Romînii în limba sa gustară,
Şi mursa 'nţelepciunei ş'al muselor nectar.

A Cesarului August memorie şi nume,
Prin litere viază, de cît căci fu 'mpărat,
Şi'n Patria Romînă Matei îl ştie o lume
Căci sacrele scripture întîi el ni-a stampat.

La armele virtuţii, scripturi şi tipărire,
La fapte glorioase — şi *Principul Ştirbei,*
Cu a *Sa Elisaveta,* uniţi la o ţintire,
Vor şti a fi rivalii ilustrului Matei.

Cununa preţioasă frumuseţilor divine,
Soţia'i insuflată d'un nobil simţimînt,
De mult, cu o stăruire, întemeiă şi ţine
Fecioarelor sărmane un scump aşezămînt!

Dea pururi după geruri, şi nopţi întunecoase,
Şi tunete trosninde, răsfulgeră lucori —
Zimbesc şi se răvarsă aurori prea graţioase,
Şi-o zioă illumină pe lume cu colori.

Ferice ş'iar ferice sînt *staul* şi *păstorul,*
Cînd ştie a'şi feri turma de lupii răpitori,
Ş'un *Domn* ce lucră bunul dorit de toto poporul,
Trăiască în mărire — ferice mii de ori!

Bucureşti, 1849, Iunie 18. I. GENILIU

Iar cînd, cu o lună mai tîrziu, Barbu Ştirbei se întoarce dela Constantinopol, unde primise suprema investire din mîna Sultanului, la debarcarea în Brăila, fiind întîmpinat de locuitorii acestui oraş, medicul judeţului, Ivan Seliminski [1] îi ţine următoarea cuvîntare:

„Fii fericită astăzi Muntenio! Iată-te însfîrşit reînviată la o viaţă regulată, restabilindu-ţi pentru vecie legile tale drepte.

Omorul, nelegiuirile, năvălirile străine şi necredinţa s'au scurs pentru ca să-ţi dezorganizeze şi să-ţi prăvălească viaţa, în modul cel mai crud.

„Căci mai presus de orice, Providenţa cerească veghează şi ea n'a lăsat niciodată ca tirania pacostei rele să cosească şi să nimicească statele mici şi mari, ţinuturi şi oraşe şi fiii acestui pămînt.

[1] Ivan Seliminski s'a născut la Sliven (Bulgaria), din părinţii Gheorghe şi Malama, la anul 1798. Un an mai tîrziu, un bulgar turcit, din familia Tabaka Gogolar, îi ucide părintele. Mama sa se căsătoreşte a doua oară şi trăeşte cu cel de al doilea soţ pînă în anul 1812, cînd toată familia moare de ciumă.

Prin anii 1821—23, Ivan Seliminski străbate Grecia, Italia, Austria şi ajunge la Pesta. După scurtă şedere trece la Braşov, unde se întîlneşte cu numeroşi refugiaţi bulgari din Sliven. In anul 1830, Seliminski se află în Bucureşti. In acest timp, emigraţii bulgari din Rominia hotărăsc să ceară Turciei înfiinţarea unui regat bulgar în Dobrogea şi aleg ca delegaţi pe Seliminski şi Gh. Iconomu, care urmau să se întîlnească la Constantinopole cu Vogoride, pentru a se înfăţişa Sultanului. Proectul rămîne simplu proect. Trei ani mai tîrziu, Seliminski este profesor în Bucureşti, iar din 1833 pînă la 1835, la Roşiorii de Vede, unde predă limba greacă. Starea coloniştilor bulgari din Bereasca (Ploeşti) nefiind dintre cele mai strălucite, Seliminski se mută la Ploeşti, pentru a le putea veni în ajutor; printre manuscriptele sale se găseşte o scrisoare de mulţumire, din 20.XI.1839, din partea coloniştilor.

La 28 Martie, capătă titlul de doctor în medicină şi chirurgie al universităţii din Siena (Italia). Intorcîndu-se în Rominia, obţine dreptul de liberă practică în Bucureşti, iar după trei ani e numit medic al judeţului Brăila, unde locuise cîţiva ani înainte.

In anul 1855 ia parte împreună cu batalionul bulgar, compus din 1200 oameni, la lupta din Crimeia, iar în 1856 se stabileşte în Bolgrad.

„Deși adesea aceasta poate să ni se pară fără sens, totuși atunci cînd fiecare își pierduse speranța și aștepta răscoala, iată că dreapta (Providenții) se întinde și minune, din prăpastie se ridică și chiamă bucuros pe toți să se unească.

„Atunci cu toții își trimit copii și aleșii lor ca să nimicească răul și să preamărească binele, lumea s'o orînduiască, să instaureze pacea, să glorifice dreapta judecată atît pentru cei mici cît și pentru cei mari, pentru sărac ca și pentru bogat și cu săracii să se poarte părintește.

Așa dar, o Muntenio, Pronia Cerească nici de data aceasta nu te-a lăsat, Provincie iubită, ca să dispari pentru totdeauna, revino-ți și pentru viitor îndeamnă-te, urmează pe domnul ales cu adevărat al lui Dumnezeu și de nimeni altul.

„Nu te încrede în nimeni, ca să nu cazi în capcană (cursă), ferește-te de clevetirile și răutățile (insinuările) pe care noile ademeniri din lume ți le făurește fără de număr, ca să te poată acoperi de dispreț. Vrășmașii se afișară pretutindeni că cunosc lumea, gîndindu-se numai la discordie.

„Iată că tînărul prinț Barbu Știrbei, unul dintre aleșii tăi, dintre fiii tăi cei buni, vine să te învețe și să-ți croiască o soartă strălucită.

„Ascultă-i sfaturile, supune-te poruncilor lui și nu te teme de nici un rău ci speră numai la bine" [1]

■

Infăptuirile din scurtul timp cît a domnit Barbu Știrbei sunt mărturii a dragostei de care era el animat pentru poporul peste care a domnit, iar acele înfăptuiri au avut darul să spulbere neîncrederea cu care a fost primit din primele sale zile de domnie.

AL. IORDAN

[1] Acest discurs a fost ținut în limba greacă, iar în anul 1928 toate manuscrisele grecești ale lui Seliminski au fost traduse în limba bulgară și tipărite în operele complecte ale acestuia, sub titlul: „Biblioteka Dr. Iv. Seliminski, za, braka i drughi statii. Prevela Elis D. Pazerva. Sofia. Această cuvîntare este tipărită în vol. VII, pag. 9-10.

MASONII ȘI DEKABRIȘTII IN BASARABIA (1820—1822)

Primele decenii ale secolului al XIX-lea aduc o schimbare radicală printre intelectualii ruși în special ofițerimea. Venită în contact cu Occidentul civilizat cu ocazia expediției războinice prin Germania spre Paris (1815) ofițerimea rusă, mai ales elita ei, garda imperială, prinde legături strînse

cu cercurile masonice din Apus și literatura contimporană [1]. Prin aceasta se explică caracterul aproape strict militar al complotului Dekabriștilor, ramificațiile întinse ale acestuia și temeinica pregătire teoretico-socială a participanților. Căci trebue subliniat faptul, că în Rusia și mai înainte se întîmplau comploturi contra Monarhului și formei de guvernămînt și de altfel destul de frecvente (complotul Streleților în timpul lui Petru cel Mare, perioada între moartea Caterinei I și suirea pe tron a Caterinei a II-a e un șir lung de comploturi ale gardei, asasinarea lui Pavel I.). Totuși complotul Dekabriștilor este primul de natură deosebită în care participanții își dădeau seama despre necesitatea schimbării radicale a formei de guvernămînt și a unor reforme cu caracter social-politic [2].

Majoritatea Dekabriștilor a ieșit din sinul lojilor masonice foarte răspîndite pe vremea aceea în Rusia (1815—1822). Chiar și moștenitorul tronului Marele Duce Constantin Pavlovici făcea parte dintr'o lojă masonică. Din cele 115 persoane date în judecată pentru participare la complot, — 51 s'au dovedit a fi membri în loje masonice [3]. Colonelul Pavel Pestel inițiatorul complotului făcea parte din loja „celor trei virtuți" din Petersburg [4]. Din aceiaș lojă mai făceau parte „dictatorul" zilei memorabile de 14 Decembrie 1825 prințul S. Trubetcoi care a scăpat de ștreang printr'o mărturisire suspect de grăbită în fața țarului, prințul S. Volkonski, adjutantul personal al împăratului, frații Serghie și Matei Murawiew-Apostol, din neamul hatmanului ucrainean de origină romînă, Dănilă Apostol, Nichita Muraview, Alex. Muraview și alții [5]. Lojile masonice erau pepinierele acelea din care a ieșit rebeliunea dela 14 Decembrie 1825, cu ocazia urcării pe tron a lui Nicolae Pavlovici. Dosarele referitoare la Masonii-Dekabriști erau mult timp inaccesibile cercetătorilor. Primul care le-a cercetat a fost A. Bogdanovici, autorul „Domniei lui Alexandru I" în 6 volume, pe urmă academicianul Dubrovin și abia la începutul secolului al XX-lea au fost cercetate de oamenii cei mai competinți în această mate-

[1] V. I. Semevski—Politiceskia i obșcestcenăia ideii Dekabristov. S. Petersburg 1909.

[2] „Russcaia Pravda Pestelia" de M. M. Covalewski (rev. Minușvie Godă. An. 1908 No. 1).

[3] Semevski—Ibidem. p. 322.

[4] Semevski—Ibidem p. 600. Figurează sub N. 154 în lista masonilor publicată de T. Socolovski în rev. „Russcaia Starina" An. 1907 Iunie p. 200.

[5] Semevski—Ibidem. p. 600; Rev. „Russcaia Starina" 1907. Iunie p. 200 și urm. rev. „Russcoie Bogotswo" 1907 No. 12; V. B-ij (Bogucearsky ?) „Memoriile unui Dekabrist" (Prințul Serghie Grig. Volkonski) rev. „Obrazovanie" An. 1902 N. 10 (Octombrie) p. II. pp. 1-16. Asemenea de v. Semevski-Dekabriștii — masonii (rev. „Minussie godă" An. 1908.

rie, ca Semevski, prof. Dovnar Zapolski și a. [6]. Abia revoluția din 1917 a făcut posibilă cercetarea completă a dosarelor [7].

■

E un fapt cert că lojile masonice ruse au avut ramificație in Basarabia, fapt confirmat prin documentele din arhivele rusești. Unele ramificații veneau și din Iași [8]. Centrul masonilor basarabeni a fost orașul Chișinău. Prin anii 1818—1822 Chișinăul avea o garnizoană rusească numeroasă. Aci era cantonată divizia a 16 de infanterie a corpului 6 de armată din Tiraspol. Din această divizie făceau parte generalul M. F. Orlow, gen. P. S. Pușcin, maiorul V. F. Raievski, I. Liprandi și a., toți masoni și amestecați ulterior în mișcarea Dekabristă.

In ceeace privește activitatea desfășurată de loja masonică „Ovidiu" din Chișinău, in afară de studiul lui N. Culman [9] foarte substanțial, și contribuția lui Semevski [10], mai găsim elemente importante în notele lui P. Bartenev, coroborate cu amintirile lui I. Liprandi [11]. Deasemenea și unele comunicări în rev. Russcaia Starina an. 1883-XII pp. 654-658 și o comunicare a d-nei T. Socolovski [12]. F. F. Vighel dă și el unele știri asupra masonilor din Chișinău [13]. Nu sunt lipsite de interes, mai ales în ceiace privește persoanele și topografia locului — studiul lui I. Halippa [14]. A. N. Pipin ne-a lăsat o descriere detailată și cronologică a organizațiilor masonice din Rusia [15]. Activitatea subversivă a maiorului V.

[6] V. I. Semevski—Ibidem. Introducere p. VII-VIII. Rev. „Obrazovanie" 1902 N. 10 p. II pag. 1.

[7] P. Vostokov—Les travaux d'histoire russe en U. R. S. S. IV. Des Dekabristes a 1917. (Rev. Monde Slave 1933. N. 10 (Octombrie) pp. 105—116.

[8] N. Culman—Contr. la istoria Masoneriei din Rusia. Loja din Chișinău („Rev. Ministerului Instrucției Publice. Oct. 1907. Anexa N. 10 p. 365.

[9] V. Nota de mai sus. Studiul lui Culman a fost publicat în extras. Despre N. Culman la Draganov-Bessarabiana Chiș. 1912 p. 81. A fost profesor la Institutul Superior „Alexandru" din Petersburg.

[10] Politiceskia obșcestvenăia idell Dekabristow... pp. 313-321.

[11] Russia Arhiv — 1866 N. 8-9-10. P. Bartenev-Pușchin în Rusia Sudică. Ibidem. I. Liprandi-Crâmpeie din amintiri.

[12] A 25-a lojă din uniunea „Astreia" (rev. Russcaia Starina 1907 Martie) p. 642.

[5] F. F. Vighel-Amintiri rev. „Russki Arhiv." Anexa la an. 1891—93.

[14] Gorod. Chișinew vremion jizni v niom A. S. Pușchina (Lucrările comisiei arhivale v. I. 1900 pp. 97—171.

[15] Materială dlia istorii masonskich loj (rev. Vestnic Evropă an. 1872, NN. 1-2). De acelaș Hronologhicescoie opisanie mosonschich loj. P. Petersburg. 1873.

Raevski a fost cercetată de istoricul mișcărilor sociale din Rusia P. E. Șcegolev [16]. Trebue subliniat că toți participanții din societățile secrete din Chișinău în perioada sus arătată se cunoșteau mai înainte intre ei, în special toți cu poetul exilat Pușchin, așa că șederea lor la Chișinău, centrul nou înființat al Basarabiei, a fost un motiv ca să se injghebeze aci un cerc, unde se discutau problemele zilei. Dealtfel Chișinăul pe atunci a fost foarte animat. Odată cu mișcarea Eteristă au fugit în Basarabia mai mulți fruntași de dincolo de Prut și prezența lor a dat mult de lucru autorităților rusești. Deasemenea în Basarabia se aflau mulți emigranți francezi care și ei au intrat în organizația masonică din Chișinău [17].

In mod formal organizațiile masonice ruse au primit aprobarea de a funcționa în anul 1810 cu condiția expresă de a prezenta in prealabil statutele ministerului de poliție [18]. La Petersburg sunt înființate, rînd pe rînd, următoarele organizațiuni masonice: Loja „Amis Reunis" (înființată în an. 1802), „lui Alexandru" (1805), „Palestina" (1809), „Pierre à la verité" (1810), „Elizaveta spre virtute (1810) [19], „de l'Etoile Flamboyante (1815), „Trois Vertus" (1815), „Trois Flambeaux" (1816), „Les Amis du Nord" (1817), „Chercheurs de la Maune" (1817). Mai erau loje la Revel, Mitawa, Vologda, Moscova și Odesa-„Pontul Euxin" (1817).

In ceiace privește loja masonică „Ovidu" din Chișinău [20] existența ei formală a fost pusă la îndoială de cercetătorii ruși (existența ei de fapt n'a fost tăgăduită niciodată) [21]. Insă academicianul Pipin în descrierea cronologică a lojelor masonice indică numărul de 24 de organizații afiliate uniunii masonice Astreia. Acelaș număr indicat în tabloul general a membrilor „Astreii" pe anul 1820—1821

[16] „Vladimir Raevski — primul Dekabrist" S. Petersbury 1905. Acest studiu a fost republicat de autor in cartea sa „Studii istorice". S. P. 1913 pp. 220—228.

[17] Vezi N. Culman-Ibidem p. 349, 372.

[18] A. Păpin-Materială dlia istorii masonskich loj. V. mai sus p. 561. A. Bogdanovici-Istoricul domniei lui Alex. I. vol. VI p. 406.

[19] Organizațiile masonice obișnuiau să-și dea denumiri din mitologie, antichitate sau un nume propriu cu un calificativ moral (Tira Socolovski—Ritul vechei masonerii ruse. Rev. Russcaia Starina 1907 N. 11 Noembrie p. 350).

[20] Este foarte semnificativă alegerea acestui nume pentru denumirea unei loje masonice. După cum se știe poetul Pușchin era convins că autorul „Metamorfozelor" a fost exilat prin Basarabia. De aci, asemănare de destin, etc...

[21] N. Culman-Ibidem p. 343 cf. „Socinenia Pușchina. Izdanie Akademii Nauk Perepiska S. Petersburg. 1906" vol. I. p. 318; Russki Arhiv 1866. N. 9-10, Liprandi. Din amintiri p. 1258 Nota 26; asemenea „Lucrările comisiei arhivale", vol. I. p. 110.

(Tableau de la grande loge Astrée pour l'an 1820—21) [22]. Şi atunci se ivia întrebarea dacă loja Ovidiu a avut vre-o existenţă în sânul uniunilor masonice. Insă din comunicarea renumitului cercetător a lui Puşchin — N. Lerner rezultă, că Puşchin făcea parte din loja masonică din Chişinău înregistrată sub No. 25 [23]. Pe cale raţională se putea deduce foarte uşor, că existenţa celor 24 de loje ale „Astreii" trebue pusă în legătură cu loja din Chişinău cu numărul în ordine. 25. Ţinînd seama că lojile masonice din Rusia au fost desfiinţate în mijlocul anului 1822 [24] se explică uşor existenţa de scurtă durată a lojei din Chişinău. Insă studiul lui Culman a lămurit definitiv lucrurile, mai ales după ce s'a publicat şi autorizaţia de funcţionare a lojei „Ovidiu" [25].

Iniţiatorul şi promotorul lojei masonice din Chişinău a fost generalul P. S. Puşcin [26], fost cu serviciu în regimentul de gardă Semenovski [27], care s'a răsculat în anul 1820 contra făr'delegilor comandantului col. Şvartz, neamţ rusificat. In anul 1817 făcea parte fără să fie un membru asiduu, din loja masonică „Amis Réunis". Impreună cu generalul M. F. Orlow participa în organizaţia dekabristă „Soiuz Blagodenstwia"; în acest sens au făcut depoziţii, în faţa Tribunalului Suprem, Dekabriştii Prinţul Trubeţcoi şi Comarov [28]. P. Puşcin a fost foarte bine notat de superiorii săi gen. P. Kiselew şi generalul corpului de armată din Tiraspol Sabaneiew [29].

Poetul Puşchin a avut şi el un rol după cum am văzut, în loja masonică din Chişinău. In Chişinău el soseşte în Septembrie 1820. Plecat din Ecaterinoslaw face pe drum o raită prin Caucaz şi Crimeia, împreună cu familia generalului N. N. Raevski şi deacolo vine spre Chişinău unde e mutat şeful său generalul Inzov (15 Iunie 1820) [30].

[22] A 25-a lojă masonică a uniunii Astreia (Comunicare T. Socolovski în rev. „Russcaia Starina" 1907 Martie p. 642).

[23] Ibidem.

[24] „Interzicerea masoneriei din Rusia" rev. Russcaia Starina 1907 v. II p. 270).

[25] Culman-Ibidem p. 356 Anexa 1.

[26] Masonul P. S. Puşcin nu trebue confundat cu I. I. Puşcin, prietenul lui Puşchin din Ţarscoe Selo, Dekabrist din „Alianţa Salvării", ziarist talentat. Despre I. I. Paşcin vezi Semevski—Politiceskia... pp. 166, 304, 435, 440, 450 şi 5549. Draganov face confuzie între ei doi v. sub „Puscin".

[27] Amintirile lui F. F. Vighel. Pertea VII p. 183 Russki Arhiv an. 1866 p. 1186. Semevski-Ibidem p. 313.

[28] Semevski-Ibidem.

[29] Semevski-cf. Sbornic Russkago Imper. Istor. Obşcestwa vol. 78 pp. 59, 95; Idem. vol. 73 p. 572

[30] P. Bartenev—Puşchin în Rusia Sudică (Rev. Arhio 1866 p. 1121). P. E. Scegolew în „Contribuţiuni la istoria lojei masonice puşchiniene" („K. istorii puşchinscoi masonscoi loji") în rev. „Minuşie godîn" 1908, Mai-Iunie N. 5-6 p. 517 socoteşte că existenţa lojei masonice din Chişinău, cu toată afirmaţia lui Puşchin poate fi pusă la îndoială, căci conform regulilor masonice o lojă are existenţă, numai când i se face istalarea. Or instalarea lojei din Chişinău nu s'a făcut niciodată, ceeace omit să spuie atât Semevski, cât şi Culman. Desigur Şcegolev are dreptate, însă numai în ceiace priveşte partea pur formală, căci în ceiace priveşte existenţa de fapt, loja din Chişinău a avut-o fără nici o îndoială.

In afară de Puşcin, Puşchin găseşte la Chişinău o societate foarte variată, din care noi totuşi vom nota numai pe aceia care aveau legături cu masonii şi Dekabriştii, ceilalţi fiind destul de cunoscuţi din mai multe opere care s'au scris relativ la această chestie. (Lucrările comisiei arhivale vol. I, *Şimanovski-Puşchin* în Chişinău, Chiş. 1900).

In cercul masonilor din Chişinău tronează comandantul diviziei a 16-a de infanterie Gen. Orlow, om, după unii, vanitos, după alţii talentat, bun pentru soldaţi şi cu tragere de inimă pentru serviciul său [31]. A luat parte la războiul din 1806-7 (Austerlitz) şi Borodino (1812). A venit la Chişinău din Kiev. Casa lui Orlow era foarte primitoare şi Puşchin petrecea acolo zile întregi (Orlow avea la Chişinău două case) [32]. Această societate de ofiţeri l'a influenţat chiar pe Puşchin să scrie nuvela „Impuşcătura" (Vîstrel) unde e arătat şi aspectul Chişinăului [33].

Acelaş Orlow era o minte originală ce unia ideile cele mai radicale cu un şovinism feroce. Astfel, deşi mason, prezintă împăratului Alexandru I un memoriu contra reînfiinţării Poloniei [34], ceiace nu-l împiedică de a întocmi cu un alt Dekabrist N. I. Turghenev un proect de reinfiinţare a masoneriei [35].

Ideia de a se înfiinţa o societate secretă cu scop politic începe să se ventileze printre masoni prin anii 1815—1816, în special printre ofiţerii de gardă, întorşi din războiul cu Napoleon [36]. Se ivesc două curente — unul pentru metode masonice în lupta viitoare (Alex. Murawiev şi pînă la oarecare măsură Pav. Pestel) şi ceilalţi. Societatea a luat denumirea de „Alianţa Salvării" („Soiuz Spasenia"). la începutul anului 1837, statutul fiind întocmit în spiritul masonic cu multe

[31] P. Bartenew—Ibidem pp. 1125-1126, 1113.

[32] P. Bartenew—Ibidem p. 1131.

[33] M. Ibidem—p. 1159.

[34] M. v. Dovnar-Zapolski—Tainoie obşcestwo Dekabristow. Moscova 1906 pp. 2-3.

[35] Ocerki po istorii obşcestvennago dvijenia krestianskago dela v. Rossi. S. Petersbug 1905. Asemenea M. V. Dovnar-Zapolski—Memuară Dekabristok Zapiski, pisma, pokazania, proesetă) Kiew 1906.

[36] M. V. Dovnar-Zapolski-Tainoie Obşcestvo Dekabristov, p. 6.

[37] M. V. Dovnar-Zapolski — Memuare Dekabristow. (Memoriul lui Orlow).

forme, rituri și jurăminte sacre; din această societate se pare că Orlow n'a făcut parte. In anul 1818 curtea împărătească și garda sosește la Moscova spre a se pune temelia bisericii lui Hristos-Mintuitorul, pentru scăparea de invazia franceză și cu ocazia aceasta are loc o consfătuire între complotiști (Septembrie 1818) care reorganizează societatea secretă „Alianța bunei stări" (Soiuz Blagodenstvia) [38] cu ramificații în Armata a II-a din Tulcin (Ucraina) prin colonelul Regimentului Viotski-P. Pestel. In această organizație intră și gen. Orlow, în Iulie-August 1820 în trecere din Tulcin spre Chișinău, după cum spune el, în declarația cu ocazia judecății în fața Tribunalului penal suprem, sau chiar mai înainte, prin anul 1818, începutul anului 1819 (după cum spune prof Dovnar-Zapolski), pe cînd era șef de stat major al corpului IV Armată din Chiev, [39] ceiace pare mai verosimil. Tot atunci a intrat în societatea secretă prințul Serghie Volkonski, adjutantul țarului, [40] maiorul Vladimir Raevski, profesorul școalei lancasteriene pentru soldați, [41] prim-adjutant al diviziei căp. Const. Okhotnicov, [41a] foarte cult, dintr'o familie de nobili, [42] poreclit „Pierre Conscrit [43]. El moare în curînd și astfel „scapă" de consecințele de care au suferit ceilalți complotiști după 14 Decembrie 1825.

In curînd vine la Chișinău col. P. Pestel, nu ocazional cum spune Bartenev, ci trimis de contele P. Witghenștein, comandantul Armatei a II-a din Ucraina, al cărui adjutant era, să cerceteze la Sculeni și să urmărească mersul mișcării Eteriste [44].

[38] M. Dovnar-Zapolski-Tainoie... p. 20.

[39] Memoriile unui Dekabrist (Rev. Obrazovanie) 1902 N. 10 p. 10.

[40] Odlow și Volkonski au fost căsătoriți cu cele două fiice a generalului N. Raevski: *Orlow cu Ecaterina* (V. Bartenev — p. 1111), *prințul Volkonski cu Maria*. Când acesta a fost condamnat la 20 ani muncă silnică, cu toată opunerea tatălui său, l-a urmat în Siberia. (P. E. Scegolev — Podvig russcoi șenșcină-rev. Istoriceski Vestnic Mai, 1904 p. 530. Asemenea și rev. „Obrazovanie" 1902 (v. Mai sus p. 11). Asemenea și M. Hina. Soțiile Dekabriștilor rev. „Ist. vestnic" 1884 XII.

[41] Despre maiorul revoluționar Raevski urmează un studiu aparte

[41a] P. Bartenev-Ibidem pp. 1249-1253. Șimanovski-Ibidem p. 72 P. Bartenev-Ibidem pp. 1249-1253. Șimanovski,-Ibidem p. 72 Trudă

[41a] v. I. p. 147—148.

[42] Mama lui Okhotnikov a fost principesa Nat. Viazemski, sora contesei Maria Razumovski.

[43] Se discuta odată la Liprandi o chestiune între Pușcin și maiorul V. Raevski. Spiritele s'au aprins și amândoi s'au adresat lui Okhotnicov să-și dea părerea. Acesta care ținea în mână o carte a lui Tit Liviu în traducerea franceză, voia mai întâi să le citească un discurs din carte care începea: „Pères conscrits !" Deaici porecla lui Okhotnicov, care în toiul sgomotului mereu striga adresarea către senatorii romani!

[44] Bartenev-Ibidem p. 1126, vezi însă Draganov sub „P. Pestel".

La Chișinău, Pestel rămîne un timp oarecare, vine în cercul lui Orlov, avînd o discuție în special de interesantă, cu Pușchin. „Un om inteligent, în cel mai bun sens al cuvîntului și o minte originală pe care n'am intîlnit-o niciodată" — spune Pușchin de Pestel. — „Am avut cu el o discuție cu caracter politic, moral, metafizic, etc." [45].

Din cercul acesta ofițeresc în special, mai face parte maiorul Gaevski, mutat la Chișinău din Petersburg, după rebeliunea din regimentul de gardă Semenovski (1820). Intîlnirile se fac nu numai în casele lui Orlow, dar și în casa lui V. Raevski, — la văduva Cheșco, precum și la Liprandi.

Colonelul Ivan Liprandi, grec de origină, ofițer foarte cult [46] ale cărui legături cu Pușchin sînt foarte bine cunoscute, a luat parte la războaiele napoleoniene (1806, 1812); se pare că a fost și mason, dar nu în loja din Chișinău, căci nu figurează în lista fondatorilor, nici nu se pomenește de el în legătură cu participarea sa în această lojă.

Intre timp lucrurile încep să se cristalizeze. Generalul P. Pușcin se desprinde de cercul Orlow și începe să facă demersuri pentru înființarea unei organizațiuni masonice la Chișinău, în cadrul uniunii „Astreia", [47] care pe atunci avea douăzeci și patru de loji masonice în funcțiune. E secondat probabil de maiorul Vladimir Raevski.

Generalul M. Orlow activează intens în sînul societății Dekabriste reorganizate „Soiuz Bragodenstwia". Cercul Dekabriștilor din Chișinău (Kișinevski cruioc Dekabristov" — cum îl numește V. Semevski) ține legătura cu secția din Tulcin (Pestel) [48]. E ajutat de acelaș maior Vl. Raevski și căpitanul (devenit maior) Okhotnicov.

Secția din Tulcin era compusă (inclusiv aderenții din Chișinău) din generalii A. P. Șușnevski, M. A. Fonvizin, M. Orlow, P. Pușcin; colonelii Pestel P., prințul Volkonski, Mu-

[45] Bartenev-Ibidem p. 1126 of. „Bibliograficeskia Zapiski" An. 1859 No. 5. Liprandi. Din amintiri p. 1258.

[46] Biblioteca lui Liprandi care cuprindea cele mai prețioase cărți în special privitoare la Basarabia, se afla înainte de război la biblioteca Marelui Stat Major rus la Petersburg. Nu se știe dacă s'a păstrat ceva din cărțile lui Liprandi (Amintirile lui Liprandi-„Russki Arhiv" 1866).

Cont. la notă. — N. P. Silvanski în studiul său „Pestel în fața Tribunalului Penal superior" (rev. „Biloie" 1906 No. 2 (Februarie) p. 137) citează depoziția lui Pestel: „Am fost trimis de Marele Stat Major în legătură cu rebeliunea Grecilor și pentru lucrul acesta am fost de *trei ori* (subl. ns.) *în Basarabia*. Am întocmit după rapoarte întinse relativ la afacerile Grecilor și Turcilor pe care le-am înaintat ministerului de externe".

[47] Culman-Ibidem-Loja masonică din Chișinău Anexa No. 1 pp. 156—157.

[48] Semevski-Ibidem p. 62.

raviewii-Apostol, maiorii Raevski și Okhotnicov, mai mulți alți ofițeri, precum și adjutantul comandantului Armatei a II-a Witghenștein — ofițerul Baranov și adjutantul șefului de stat major al Armatei P. Kiselew (pe urmă conte) — ofițerul Basarghin. Deasemenea și mulți civili [49].

Pe ziua de 1 Ianuarie 1821 complotiștii sînt convocați pentru o consfătuire la Moscova. Dekabristul Iacușchin pleacă la Tulcin și Chișinău spre a face convocarea lui Pestel și Orlow [50]. Generalul Orlow prezidează prima ședință a congresului, „prin încrederea comună" [51]. Simțindu-se urmăriți și adăugindu-se și motive de discordie internă, societatea este declarată în mod pur formal disolvată, ceiace nu împiedică funcționarea ei ulterioară.

Tot atunci gen. Orlow, simțindu-se poate urmărit sau din motive familiare a declarat, că se retrage din societate, cu toate că în ședințe se pronunța pentru soluțiile cele mai radicale [52]. Maiorul Raevski continuă propaganda subversivă printre soldații garnizoanei, elevi din școala Lancasteriană din Chișinău.

In mijlocul lunei Martie 1821 izbucnește peste Prut mișcarea eteristă. Noi sîntem înclinați a crede că între masonii lojei „Ovidiu" și Eteriștii existau legături, nu numai datorită faptului că ambele aveau caracter de societăți secrete cu lozinci de libertate, fraternitate, etc., dar și din unele elemente de fapt cum sunt: ramificațiile lojei, ce veneau din Iași [53].

Cel mai vechiu document, publicat de Culman referitor la loja Ovidiu din Chișinău poartă data de 20 Septembrie 1821 [54]. E o adresă a Morei Loje „Astreia" din Petersburg

[49] Semevski-Ibidem p. 60—61.

[50] Amintirile Dekabristului Iacușchin, cf. Semevski-Politiceskia i obscest, ideii Dekabristov, p. 72.

[51] Revista „Obrazovanie" 1902 No. 10 partea II, p. 11.

[52] Semevski-Ibidem pp. 82-83.

[53] Culman-Ibidem p. 365.

[54] Dăm în acest extras locurile mai importante: Orient de S. Petersbourg 58[20]-VII-21 (le 20 Septembre 1821) aux T. T. R. R. F. F. Fondateurs de la R. d'Ovide à l'Orient de Kischinew. No. 1116... Gr. Maitre C-te Moussine-Pouchkin-Bruce qui de suite a fait convoquer la Gr. Astrée et c'est avec une satisfaction bien vive que j'ai la faveur de Vous annoncer que celle-là dans sa Séance extraordinaire du 17 de ce mois vient de se prononcer tout à fait favorablement à Votre demande en vous accordant la constitution demandée pour une *Loge de St. Jean* (sublinierea e a noastră. N. A.) à l'Orient de Kischinew sous le titre distinctif d'Ovide, Loge qui occupera *le N. 25 sur le Tableau general de la Grande Loge Astrée* (subl. ns.)... aussi de la part du Grand Maitre de vous avertir qu'il espère pouvoir expedier votre constitution d'ici en quinze jours et de vous faire part de ses voeux pour la prosperité du nouvel attelier, qui ne pourra que travailler pour le bien de l'humanité, plusieurs des frères qui la composent lui etant trop favorablement connus. Puisse donc le trois

prin care aceasta înștiințează loja din Chișinău, că i-a aprobat funcționarea. Acest act cuprinde două elemente importante: I) arată data cînd a luat ființă loja Ovidiu; II) cuprinde numele persoanelor care au luat parte la înființarea lojei (membrii fondatori). Data cînd a fost înființată loja Ovidiu este cea de 1 Iulie 1821, [55] iar lista fondatorilor cuprinde 13 persoane (un număr fatidic!): 1. Pavel Pușcin, general-maior, „venerabil". 2. Baron Charles Chambonneau, fost ofițer din armata franceză, primul supraveghetor (surveillant). 3. Louis Samuel Tardent, specialist în științe agricole și naturale, supraveghetorul al 2-lea. 4. Ivan Brancovich, scriitor și orator („vitia" în l. rusă). 5. Petre Fleury, avocat, secretar. 6. Serghie Toutchkoff, general-maior, trezorier (aumonier). 7. Rafael Ghirlanda, doctor în medicină, maestrul de ceremonii (maître des cérémonies). 8. Mihail Maximovich, maior, maistru. 9. Baron Louis Tresca, fost colonel în armata franceză, maistru. Din Madrid. 10. Manuel Bernardo, boer (boyard) maistru. 11. Petre Curto, Lt.-colonel („podpolcovnic"), maistru. 12. Matei Draghuchevich, negociant, maistru. 13. Iacov Barrozzi, Lt.-colonel, maistru.

In afară de gen. Pușcin al cărui rol este bine cunoscut în organizarea lojei Ovidiu, mai erau în lojă alți patru ofițeri ruși: Serghie Tucicov vestitul general rus din Ismail, pe care autoritățile ruse îl bănuiau că organizează o lojă masonică în sudul Basarabiei cu concursul unui oarecare Helias-Defoy [56]. Generalul Tucicov a fost membru în loja ma-

fois G-d Architecte de l'Univers benir vos travaux sacrés!... Le rite proposé étant celui qui est suivi *par le R. Loge des Amis Réunis* (subl. ns.), de la quelle ce T. R. fr. Pouschin, Votre Vénérable etoit (sic) membre et comme Vous n'avez point encore choisi quelque rite... Par mandement de la t. R. Gr. Astrée et du Grand Maitre („) C-te Moussine-Pouchkin-Bruce(") H. W. Wevell-Gr. Secretaire.

Predecesorul lui Mussin-Pușchin, senatorul Cuselew refuză să recunoască loja din Chișinău, propunînd să se facă investigațiile necesare asupra persoanelor în cauză. Deasemenea a refuzat să iscălească la 7 Octombrie 1821 și patenta („Constitution") pentru loja „Ovidiu", ceeace n'a împiedicat pe ceilalți să facă formele și să le trimeată la Chișinău. (Semevski-Ibibem p. 314 cf. Arh. Statului Petersburg I B).

[55] Noi credem că Culman greșeste indicînd dovada cea mai veche a existenței lojei „Ovidiu" — 7 Iulie 1821. Data cea mai veche referitoare la loja masonică din Chișinău e 12 Aprilie 1821. Vezi despre desemnul lui Pușkin privitor la loja din Chișinău cu data de 12 Aprilie 1821 la P. Annencov-A. Pușchin v Alexandrovschiu epochu (1799-1826). S. Petersburg 1874, p. 199-200 și urm.

[56] Rev. Rusescaia Starina. An. 1883 p. 654 cf. Culman-Ibidem p. 343. Prințul P. M. Volkonski, șef de Stat Major personal al împăratului, se adresează în Noembrie 1821 către gen. Inzov întrebîndu-l, dacă e adevărat, că la Ismail, gen. Tucicov cu străinul Helias-De Foi organizează o lojă masonică. Inzov (dealtfel și el mason în loja „Globul de aur" din Hamburg) răspunde că gen. Tucicov nu organizează nici

sonică „Mihail cel ales" din Petersburg și „Făclia Nordică" din Misk [57]. Maiorul Maximovici mai făcea parte din loja masonică „Globul de aur" din Hamburg. A fost anchetat din ordinul prințului P. Volkonski de gen. Kiselew, însă acesta în raportul prezentat îl arată pe Maximovici ca pe un ofițer destoinic. Lt.-colonelul Curto mai făcea parte din loja masonică „Osiris către Steaua arzătoare" din Kamenetz-Podolsk, ca orator („vitia"). Pe el Kiselew în raportul său îl prezintă ca un om „casnic", care avînd o familie numeroasă (9 copii) nu se ocupă de masonerie. Lt.-colonel Barozzi fost cu armata rusă în Franța, a fost membru în loja masonică, pe atunci deja desființată, a Sf. Gheorghe [58].

Erau și doi emigranți francezi: baronul Chambonneau și baronul Louis Tresca. Pe vremea aceia erau mulți emigranți francezi prin meleagurile noastre, fugiți de urgia revoluționară. Mulți din Odesa, unde se abăteau pe la ducele de Richelieu, contele Langeron și marchizul de Traverect, veneau și în Chișinău. Dintr'aceștia trebue să fie și cei doi Francezi. Dealtfel despre acest baron Tresca avem știri ceva mai precise. A fost mason spaniol, maistru în „Ordinul madrilen". O persoană obscură, fără totuși să fie spion; în anul 1816 se afla prin Petersburg și Moscova, fiind ajutat de unii membri ai cercului vestit literar „Arzamas". Totdeauna suferia lipsa de bani, fiind ajutat și la Chișinău de Pușcin, care a strîns pentru el 150 de ruble. Dela Chișinău a plecat spre Varșovia să se puie în legătură cu organizațiile masonice din Polonia [59]. Nu se știe ce soartă a avut pe urmă.

Louis Samuel Tardent este unul din fondatorii elvețieni a coloniei franceze „Șaba" de lingă Cetatea Albă. A fost specialist în chestiuni agricole dar în special în viticultură. Brancovici și Dragușevici par a fi Sîrbi. Fleury, după cum rezultă dintr'un raport al unui agent secret către autoritățile ruse, e negociant din Paris, unde după ce a dat faliment, a fugit la Constantinopol, deacolo în anul 1813 a venit la Iași, unde avea un frate cu funcțiune la Consulatul Francez. Acolo

o lojă masonică la Ismail, că a iscălit numai o propunere spre a se înființa o lojă la Chișinău. Că străinul Helias e un evreu spaniol, de mult timp stabilit la Ismail, un om de 50 de ani, căsătorit, nu prea avut, în prezent concesionarul clubului nobililor din Ismail și nu e observat ... să aibă legături subversive. (Rev. Russ. Starina 1883, No. 12 Ibidem).

[57] Semevski-Ibidem p. 313; Socolovski (rev. Russcaia Starina 1907 vol. II (Apr.-Iunie).

[58] Despre toți ofițerii aceștia v: Russcaia Starina 1907 No. 6, 7, 8. pp. resp. 661, 408, 213, cf. Semevski-Ibidem p. 314.

[59] Culman-Ibidem pp. 354-355 Nota 3 cf. Colecția rusă „Ostafievski Arhiv" vol I, pp. 38, 64-65. Despre Tardent Russkaia Starina 1883 No. 12, p. 656.

a intrat ca guvernor al copiilor vistiernicului Gh. Roznovanu, pe lingă care se afla și la Chișinău in aceiaș calitate [60].

Insă în afară de membrii fondatori mai făceau parte poetul Pușchin, chiar după mărturisirea sa proprie. După șederea la Chișinău, sosind la moșia Mihailovscoie a adus cu el deacolo unele atributuri ale masoneriei: triunghiu, stele, etc. [61]. Suntem inclinați a crede că și denumirea lojei a fost inspirată de el. Și autoritățile superioare interveneau la Inzov, întrebind dacă nu cumva Pușchin organizează o lojă masonică cu prințul Soutzu din Moldova [62]. Inzov a răspuns negativ.

Pușchin nu este iscălit printre membrii fondatori, totuși doctorul Schuller, alsacian, prizonier în războiul din 1812, mason și el în loja „Ovidiu" și în casa căruia chiar se afla loja masonică în cauză, a declarat cu ocazia cercetării complotului Dekabriștilor, că Pușchin a făcut parte din loja din Chișinău [63]. Poetul Pușchin l'a imortalizat pe „venerabilul" Pușcin în versurile pe care le dăm în traducere liberă:

Și curind, curind va inceta discordia
În poporul de robi,
Ai să iei ciocănașul în mînă
Și ai să strigi: „Libertate!"
Te laud, o frate credincios
O, zidar venerat,
O, Chișinău, oraș obscur,
Bucură-te luminat de el!"

(1821) [64].

Și, prietenul lui Pușchin, Nic. S. Alexeev făcea și el parte din loja masonică din Chișinău, fapt confirmat de contimporani [65]. Asemenea și Elvețianul Mitterhofer venit din Iasi, și maiorul V. Raevski, [66] al cărui rol nu este bine lămurit în organizația masonică din Chișinău. „Totuși participarea lui Raevski era suficientă", cu just cuvint spune Semevski — ca să pună organizația pe o altă cale, decit pur teoretică și filan-

[60] Culman-Ibidem p. 365 Anexa No. 10. Asemenea „Lucrările comisiei arhivale guberniale" p. 137 (vol. I).

[61] A. Șimanovski-A. S. Pușkin. O prebvanii ego v Kișineve... Chișinău 1900.

[62] Culman-Ibidem p. 343.

[63] Doctorul Schuller locuia în casa boerului Cațica la intersecția intre actuala stradă Cățica și Pavlovscaia (Catargiu), V. „Lucrările comisiei arhivale" v. I. 110. Asemenea și Semevski-Ibidem p. 315. Dr. Schuller a făcut parte și din loja „Parfait Reunion" (Paris) a „Marelui Orient".

[64] Semevski-Ibidem p. 320; Kulman-Ibidem p. 344; Operele lui Pușkin sub redacția prof. Vengherov v. II. p. 78.

tropică". Mai era și un oarecare Joseph Rosenberg — frate de serviciu, probabil lacheu, și farmacistul Maigler.

Organizatorii au ales un moment puțin prielnic pentru înființarea unei loje masonice în Basarabia. Atenția guvernului rusesc era atrasă asupra Basarabiei, în apropierea căreia se desfășura tragedia Eteristă. Tot pe atunci a fost prins firul organizațiilor Dekabriste. La Chișinău erau agenți secreți care prezentau raporturi autorităților centrale asupra conduitei lui Pușchin, zvonuri publice și purtarea ofițerilor [67].

Intre timp se întîmplă și cazul maiorului Verjeiski [68]. Acest ofițer rus era cunoscut prin cruzimile sale față de inferiori. Odată făcind inspecție într'o unitate pe care o comanda, la cîțiva kilometri lingă Chișinău și găsind niște nereguli, a bătut în mod groaznic doi subofițeri, cavaleri ai ordinului Sf. Gheorghe. Ancheta lui Orlow a stabilit vinovăția ofițerului. Toți trei au fost dați în judecată. Insă curind, deși ancheta era în curs, maiorul Galevski (eliminat din gardă în 1820 pentru întîmplările în regimentul „Semenovski") în mod intenționat sau întîmplător, a pus tocmai pe acești doi subofițeri la o solemnitate, la postul de onoare de gardă. Mitropolitul Dimitrie care a luat parte la solemnitate, a admirat și el statura marțială a acestor doi militari.

Cazul a fost denunțat la Tiraspol și era să îngreuneze situația atît a lui Orlow, cît și a tuturor celorlalți.

Dealtfel nici ședințele masonice nu puteau să treacă mult timp neobservate. Cazul cu arhimandritul Efrem [69] din Bulgaria, deși pare puțin verosimil, totuși denotă faptul că existența lojei Ovidiu nu era secretă pentru nimeni. In raportul agenților secreți se subliniază și propaganda lui Raevski. „In școala lancasteriană soldații învață și altceva, afară de carte".

In capitală aflîndu-se toate acestea, Alexandru I dă ordin prințului Volkonski să se cerceteze cazul cu masonii din Bas. (v. mai sus). Inzov în răspunsul său arată că gen. Pușcin i-a spus că are permisiunea scrisă a ministerului de interne din Petersburg, primită dela uniunea masonică „As-

[65] Puskin i ego sovremeniki. Izdanie Akademii Nauk. S. Petersburg. 1908 vol. II. p. 216 și urm.

[66] Kulman-Ibidem p. 365. Semevski-Ibidem, p. 315.

[67] Un asemenea raport în limba franceză a unui anonim se află reprodus de Culman-Ibidem p. 364. Despre un alt raport atașat la dosarul masonilor din Chișinău scrie Semevski-Ibidem p. 316 : „Pușkin înjură în mod public autoritatea militară și guvernul".

[68] Liprandi — Din amintiri — Ibidem pp. 1431-1433, 1436.

[69] Ibidem p. 1248 Nota 26 cf. „Lucrările (Trudă)... v. I. p. 110.

treia", de a înființa o lojă masonică la Chișinău [70]. Ministerul, unde se știa că asemenea permisiune nu s'a aprobat, a intervenit din nou la Inzov și atunci s'a constatat falsul. La sfîrșitul lui Noembrie 1821 vine la Chișinău gen. P. Kiselew să facă ancheta masonilor basarabeni. Aceștia simțindu-se urmăriți procedează la închiderea lojei [71].

Ancheta efectuată n'a stabilit nimic subversiv în activitatea Lojei. Totuși autoritățile militare superioare așteptau numai un moment prielnic spre a se debarasa de elementele masonice. La 5 Februarie 1822 este arestat maiorul Raevski și transportat la fortăreața din Tiraspol [72]. La 15 Martie 1822 cînd generalul Pușcin, realmente bolnav, face o cerere solicitînd un concediu de boală. Impăratul Alexandru sub pretextul că armata se află pe picior de campanie, îl pune în retragere din oficiu [73]. Comandantului diviziei gen. Orlow,

[70] Semevski-Ibidem p. 317 ; Kulman p. 353, 368, 69 „Russkaia Starina" 1883 No. 12, 6541656, 1907 v. I. p. 345.

[71] Loja „Ovidiu" din Chișinău aparținea ritului ioannit al masoneriei (erau și scoțiene). Tira Socolovscaia. Obreadnosti prejnego russkago massonstva, rev. „Russcaia Starina" 11. 1907. p. 349. Dăm în mod fragmentar părți din raportul agenturii secrete ruse în ajunul închiderii lojei, păstrat în arhivele rusești: „Un de mes agents étant arrivé Lundi le 4 Decembre à 7 heures du soir, se mit le lendemain Mardi le 5 en activité pour veiller sur le demarches que la Loge des Franc-Macons (créé à Kichneff sous la désignation de la 25-me) entreprendroit, et remarquer les actions qui se passeroient pendant leur assemblée... Il a eû recours à un certain Joseph Rosenberg... il l'a sollicité de lui procurer les moyens de pouvoir être reçu comme membre; il lui a cependant repondû que cela étoit impossible pour le moment, vû qu'on ne reçevoit plus... Voila depuis trois semaines que les individus qui sont dejà au nombre de Franc-Maçons n'ont plus eû des assemblées... D'aprés l'arrivé (sic) du Major Maximovitch, trésorier de la Loge, mon agent a reiteré ses instances auprès du même Joseph Rosenberg de le recevoir s'il possible *incognito*, où dans un lieu *isolé* et seulement connu de quelques membres comme : du venerable le General Puscin, le Major Rayefsky, et d'autres personnes les plus distinguées de la société. — Toutes les demarches furent inutiles; le mentionné Rosenberg avoit reçu ordre du Vénérable de rembourser même l'argent qu'on avoit dejà reçu de deux Profanes, et leur faire savoir que d'orenavant (sic) on n'accepteroit plus.—Vendredi le 9 Decembre le Vénérable a fait emballer *tous les ornements* de la Loge, et profitant de l'obscurité de la Nuit, les a fait transporter dans son logement; en même tems (sic) il a ordonné de donner à louage la Maison de la Confrèrerie. — Tout cela sert d'une preuve incontestable que cette Société est totalement dissous. — Comme la Loge consiste non seulement des étrangers mais aussi des personnes d'un esprit libertin, il est donc indipensable d'avoir toujours une surveillance active sur les sujets attachés cette Société. — Kichineff, le 12 Decembrie 1821".

[72] S. E. Șcegolev-Vladimir-Raevski, primul Dekabrist, s. Pet. 1905.

[73] Kulman-Ibidem p. 371. I s'a refuzat pe urmă și un pașaport de plecare în străinătate.

este suspectat și el și pus în disponibilitate, fiind numit în locul lui, generalul Nilus. Orlow a plecat în Crimeia și deacolo la Moscova [74] unde a stat din Aprilie 1823. După 14 Decembrie 1825 au fost arestați. Pușcin a scăpat, deși Comarov și prințul Trubețcoi au declarat că a făcut parte din uniunea Dekabristă. Gen. Orlow a fost ținut 6 luni în fortăreață și pe urmă pus în retragere, fără drept de a sta în Capitală [75]. Maiorul Raevski a fost trimis în Siberia, unde a stat pînă în anul 1856, cînd au fost grațiați toți Dekabriștii, la suirea pe tron a împăratului Alexandru al II-lea. A povestit lui Liprandi la Petersburg în anul 1858, (Liprandi a murit în anul 1880) evenimentele din Chișinău [76].

Astfel a luat sfîrșit viața scurtă dar sbuciumată a lojei „Ovidiu" din Basarabia, fragment din istoria poltico-socială a Rusiei, desfășurat pe pămîntul Basarabiei.

ALEX. KIDEL

[74] Dovnar-Zapolski-Memmuri... p. 6 și urm.
[75] Ibidem.
[76] Liprandi-Ibidem p. 1438 (rev. Russki Arhiv 1866 cit. m. sus).

LITERATURA VECINILOR NOȘTRI

MEDALIONUL

Se sfîrșise. Trupul său începea să se răcească. Bătăile inimei neliniștite încetaseră de parcă s'ar fi oprit un ceasornic. Ea tremură ușor. Ii era frică de buzele lui albăstrii, care nu mai erau în stare să spună nimic. Ii era teamă de liniștea din preajma patului în care zăcuse el, atîtea zile, în halucinații. Greu, aproape amețită, ajunse la fereastră. Se plecă în afară. Jos vijiia orașul. Era o zi frumoasă de primăvară. Contrastul o impresionă puternic și o nespusă jale i se strecură în suflet. Un moment i se păru că o atrage adîncimea. Se ținu de un scaun. Era foarte slăbită și aerul de primăvară o amețise. Se dăduse o luptă crîncenă cu viața. Numai febra grea și continuă izbuti să răpună pe bărbatul voinic care murise acum. El luptase din toate puterile lui, dar rămase învins.

Amintirea veni să se strecoare de pretutindeni. Se auzi zgomot, șoapte și plînsete în suspine. O vizită? Ea se simți atît de slabă parcă nici nu era în stare să mai simtă durerea. Căzu într'un fel de letargie...

Cînd se trezi plutea în juru-i o tăcere surprinzătoare. Se ridică și dintr'odată își aduse aminte de totul... Subit, fără să-și dea seama de ce, își aminti precis „medalionul". In camera de alături se afla mortul. Va avea ea oare destulă putere să se ducă lîngă el, să se apropie de el? Se lăsă biruită de dorința puternică, inexplicabilă, ce-o stăpînea... In definitiv, mortului, nu-i făcea nici un rău cu aceasta... Și, rușinată în adîncul sufletului, cu privirea rătăcită sub pleoapele plecate, deschise ușa. Se apropie de mort... Fața lui o îngrozea, își luă privirea dela el, dar nu fu în stare să-și înfrîngă dorința.

In sfîrșit ținea în mînă obiectul care fusese cauza atîtor certuri... O dorință împlinită, însă prea tîrziu... Tremură. Prada îi ardea palma și, nemișcată, sta și se gîndea la toate cele ce se petrecuseră.

Era văduvă cînd îl cunoscuse pe el. Primul ei bărbat murise după o căsnicie de trei ani. Nu-l iubise. Trăiseră în pace, ca doi oameni cari n'au motiv de ceartă — prevenitori unul față de celalt, mai mult însă din comoditate decît din dragoste sau bunătate. După moartea lui, puse doliu, îl purtă un

timp anumit. Fără îndoială că și cel dus, ar fi făcut la fel, cu inima însă tot atît de pașnică și străină ca și a ei.

Așa era cînd o cunoscuse cel de al doilea bărbat. Se iubeau. Cîte odată însă, el îi părea rece, străin. Care era cauza tăcerii lui? Femeia simțea că-i ascunde ceva. Deveni geloasă. De ce? Nici ea nu știa exact. Tot ce era enigmatic, dușmănos, străin, era întruchipat, pentru ea, într'un singur gînd, un singur cuvînt: medalionul. N'avea voie să-l deschidă niciodată. Doar Robert o iubea. De ce nu-i îngăduia să deschidă medalionul și să vadă ce este înăuntru? De ce el nu se putea despărți de obiectul acela? Această neliniște îi deveni o ideie fixă. Desigur că numai medalionul era cauza tuturor relelor ce veniră apoi. El era dușmanul care punea între ei acel ce enigmatic și răutăcios. De cîte ori nu se certară pentru acest „Cine este?" pe care-l repeta ea și la care el nu răspundea nimic. — „O femeie?" adăoga ea. — „Da!" era laconicul răspuns. Ea stăruia, rugîndu-l să-i arate interiorul medalionului. In zadar! Totuși, în alte cazuri nu era în stare să-i refuze ceva. Zîmbea cînd ea îl întreba, precum zîmbea și cînd îl amenința. Toate armele ei se frîngeau de calmul și hotărîrea lui fermă, totuși ea continua să ducă lupta cu rafinamentul femeii geloase. In cele din urmă însă, fu silită să-și dea seama că e învinsă. Medalionul rămase un secret. Nici pînă la extrem ea nu voia să meargă. Iubea prea mult pe Robert pentru a putea fi crudă față de el. Și astfel nu mai spunea nimic. Nu se mai vorbea nimic de medalion. O rană însă îi rămase în suflet: sentimentul de umilință față de dușmana secretă pe care n'o putea învinge și care tot își mai apăra locul în inima bărbatului iubit. Ce fericită era această rivală! Moartă și totuși continua să trăiască! Poate că nu l-a iubit niciodată pe Robert. El însă tot îi mai aparținea. I-l lăsase ei. I-l lăsase din milă!

De cîte ori nu revenise acea umbră! „Ea nu mai există!" îi spuse Robert foarte serios. „Va să zică, ea a murit; de ce să ții acest secret?" obiectase ea cînd încă nu-și dăduse seama pe deplin de zădărnicia străduințelor sale. El îi închise gura cu mîna sa energică iar cu cealaltă o cuprinse de mijloc: „Copilule" — începu el, învăluind-o cu privirea-i desmierdătoare — tu știi doar că n'ai a te teme de nimic!" Apoi adăogă foarte serios: „Nu-i așa că n'ai să mai ai dorința asta? Inchipuește-ți că e un amulet... N'ar fi bine.... crede-mă că n'ar fi bine"...

Acum ținea medalionul în mînă. Putea cunoaște trăsăturile acelei femei, căreia după ani de zile, el îi mai păstrase afecțiunea și pe care o ascunsese cu atîta gelozie de privirile ei! Păzise medalionul pînă la ultima suflare... Nu îngăduise nimănui să i-l ia. Din cînd în cînd, mîna-i tremurîndă căuta

îngrijorată medalionul. Toate vorbele de dragoste pe care bărbatul ei le rostise în clipele de delir, ea le considera adresate necunoscutei. Se simțea umilită. Pentru ea nu avusese niciodată astfel de cuvinte; avusese numai zîmbet.

Se forță să ia o hotărîre. Inverșunarea urei învinse pietatea față de cel mort. Voia să vadă pe aceia care-i răpise atîta dragoste. Trebuia s'o vadă!

Deschise medalionul.

Rămase încremenită. Tot sîngele îi dispăru din obraji. Mîna ei se sprijini convulsiv de marginea patului... Ce slăbiciune..

Medalionul căzu la pămînt. Zgomotul pe care-l făcu, o trezi. Incepu să plîngă. Intindea mîinile ca și cum ar fi vrut să spună ceva. O durere rece o cutremură. Din ochii ei, secați de atîta plîns, curseră din nou șiroaie de lacrămi. Era fotografia ei: fotografia celor optsprezece ani ai ei, pe care el nu-i cunoscuse...

VIKTOR DYK*

Tradusă din limba cehă de Elena Eftimiu.

RUGĂCIUNEA DE SEARĂ

Cînd aveam zece ani m'am îndoit pentru prima oară că Dumnezeu ar fi misericordios și că ascultă pe om cînd îl invoacă din fundul inimei sale rănite. Mă rugasem mult în noaptea aceia; mi se părea că sunt mai aproape ca oricînd de Dumnezeu și că ochii săi părintești se uitau chiar la mine. In cele din urmă, rugîndu-mă, adormii; cînd mă deșteptai, nu găsi în mine consolarea cerească și viața îmi păru și mai amară.

Zece ani după aceia, se îmbolnăvi mama. Eram atît de serios atunci, plin de cunoștințe și de învățătură, cum sunt toți tinerii la douăzeci de ani. Nu era umbră pe care eu să nu fi știut s'o risipesc printr'o rază de soare; totul în mine era desăvîrșit, cunoscut în întregime, fixat pentru totdeauna. Singura mea îndoială, singura mea preocupare și plictiseală, era femeia. Dacă cineva m'ar fi întrebat

Noti ă biografi-ă.

Este una din cele mai interesante figuri ale literaturii cehe. Este om politic, poet, romancier, jurnalist, dramaturg și polemist. Sentimentul național este axa gîndirei sale și a poeziei. E contra celor lași și meschini.

„A porta inferi", „Forță și viață", „Zădărnicie" sunt volume cu versuri lirice, pesimiste și sarcastice.

A scris nuvele în cari analizează multe stări sufletești: tragedia dragostei, conștiință, voință. Una din aceste stări este redată în nuvela de mai jos.

dacă mă duc la biserică să mă spovedesc, sau dacă mă rugam dimineața și seara, i-aș fi ris în nas. Eram plin de orgoliu și mîndrie că nu iau parte la liturghia școlară și că nu salut în stradă pe profesorul de religie. Eram abătut in suflet, capul plin de preocupări, hainele roase, dar îmi spuneam: „Ce importă nevoile de toate zilele cind eu am să devin savant!" Tremuram de frig și de mîndrie, ochii îmi străluceau de atîtea lacrămi ascunse, și totuși am scris: „Regii în zdrențe!"

Asta era viața mea pe vremea cind s'a îmbolnăvit mama. Și cum eram băiat de douăzeci de ani, care înțelege, îmi dădui numaidecît seama că nu va fi o boală scurtă și că e nevoie să mă pregătesc. Imi adunai deci poeziile și le vindui. Socotii, nu știu de ce, că mama se va scula din pat după o lună și jumătate, nici mai curind nici mai tîrziu; nu aveam nici o îndoială că nu se va face bine.

Trecu o săptămînă, trecură trei.

La sfîrșitul săptămînei a treia, era într'o Simbătă, mama înclină ușor capul și se uită la mine, cu ochii plini de voioșie.

— Ți-ai făcut rugăciunea astă seară?

O privii și eu cu atîta naturalețe, întocmai cum un om matur se uită la un copil fără experiență, blînd și afectuos, și îi mîngîiai fața aprinsă și umedă de sudoare.

— Mi-am făcut-o, mamă!

Așa minte omul adult pe copilul fără experiență.

Inchise ochii; îi trăsei cuvertura pînă la gît și, în vîrful picioarelor, ieșii din odaie.

Afară era o noapte de toamnă, caldă și tăcută; stelele sclipeau; erau așa de multe că, din cauza reflexului puternic al strălucirii lor, abia puteam distinge albastrul cerului. Cu cît priveam mai mult, îmi părea că cerul acela luminos se pleca în formă de arc, dispărînd la orizont, cît vedeai cu ochii și îmi părea că mă ridic singur deasupra cîmpiei minunate din fața mea, și că picioarele mele nu mai atingeau pămîntul.

Un suspin al bolnavei se auzi din camera vecină. Intrai pe sală și deschisei, binișor, ușa. Mama mă salută din ochii care erau curați și limpezi, dar așa de obosiți și duși, că îmi făcură rău. Pe masă ardea o candelă; lumina aceia nesigură, lumina fața albă a mamei.

— Unde te-ai dus de-ai stat așa de mult?... E dimineață acum?

— Abia de-a înoptat, mamă!

— Afară plouă... aud ceva care bate le fereastră...

— E o seară minunată, toate stelele sclipesc!

Mama păru că se reculege.

— Acuma mă simt ca pe altă lume. Pentru mine e o dimineață plumburie, iar pentru voi o seară de aur; pentru mine, afară e o ploaie de toamnă, iar voi aveți toate stelele cerului. Sunteți departe de mine, de abia dacă vă mai zăresc...

Surîse.

— Dar știi unde duce drumul meu și de ce sunteți așa departe de mine, încît deabia de mai vă zăresc?

Mă plecai deasupra ei și o răsuflare rece mă izbi în obraz.

— Unde, mamă?

Vorbea așa de rar și de încet, că nu puteam auzi și înțelege decît aplecindu-mă într'atît deasupra ei, încît îi atingeam obrazul cu al meu.

— Iți mai aduci aminte de data aceia cind am fost împreună la Lubliana și cum ne-am despărțit? Bălăceam în noroiul cenușiu și, cum ploua cu găleata, ne stringeam sub umbrela unică ce aveam cu noi și ne-am udat, amîndoi, de la cap pînă în vîrful picioarelor. Nu vorbeam de loc; orice cuvînt rostit ar fi fost o lacrimă în ochi. Ne-am despărțit la jumătatea drumului; mie îmi trebuia o oră și jumătate ca să mă întorc acasă, iar ție tot atît, ca să ajungi în oraș. Ne-am oprit pe strada încleiată de noroi și ne țineam de mînă. Am vrut să-mi iau rămas bun de la tine, așa cum fac orășenii, adică să te sărut, dar mi-a fost rușine. Ne spuserăm simplu adio, și nici nu ne uitarăm în ochii unul altuia. Tu ai luat umbrela, iar eu îmi pusei pe cap basmaua aceia cenușie, leoarcă de ploaie. După ce ne depărtarăm binișor, dintr'odată, amîndoi, întoarserăm capul în același timp. Ne-am oprit mult pe loc, fără să ne strigăm, fără să ne mișcăm... Dar știi tu unde ducea drumul nostru cind ne-am despărțit, amîndoi înlăcrimați, obosiți, cu capul plecat între umerii aduși? Ducea acolo, de unde nu mai e întoarcere... și fiecare din noi știa unde duce drumul nostru... Astă seară simt acelaș lucru pe care-l simțeam atunci; simt că drumul acesta obositor ia sfîrșit, și mulțumesc lui Dumnezeu de îndurarea Sa!

Ingenunchiai lîngă pat și-i luai mîinile într'ale mele. Mama dormea liniștită, cu buzele întredeschise ușor, fața-i albă și pură era aproape feciorelnică. Dormea: acum însă îmi pare că atunci asculta cuvintele mele, gîndurile mele și ultima rugăciune de seară.

Trecuseră zece ani de cind nu mă mai rugasem; în noaptea aceia căzui în genunchi, împreunai mîinile și-am invocat pe Dumnezeu. Tremurînd și cu înflăcărare l-am invocat pînă dimineața. In zori, îmi rezemai capul pe perină și adormii, reconfortat și plin de încredere.

Mama a murit trei săptămîni după seara aceia. Cind o

sărutai pe buzele stinse, care erau calde încă și moi, nu simții nici o durere. Eram pradă unui gînd groaznic, care mă apăsa greu pe inimă, ca o piatră neagră: Dumnezeu și-a bătut joc de rugăciunea mea și de credința mea, Dumnezeu nu s'a ținut de cuvînt!

Noaptea, am veghiat-o singur. Avea mîinile încrucișate pe piept, și la căpătîiul ei ardea o candelă. Am luat un petec de hîrtie ca să-i schițez fața, deși îmi tremura mîna. Privindu-i lung și liniștit buzele stinse, simții cum se deschide poarta sufletului meu și plouă în el lumina cerului. Buzele mamei zîmbeau; în zîmbetul acela era rugăciunea mea de seară, și răsplata ei: Dumnezeu o ascultase și înțelepciunea Sa o împlinise.

IVAN CANKAR[1]

Tradusă din slovenă de Elena Eftimiu.

■

Notiță biografică.

S'au împlinit 15 ani dela moartea lui Ivan Cankar (Țancar), poetul sloven care toată viața a luptat pentru libertatea și dreptatea socială, și care în fantazia lui a proorocit reînvierea națională a patriei sale, Slovenia.

In autobiografia sa „Moj Zivot" „Viața mea) își descrie amintirile din cea mai fragedă copilărie. S'a născut în satul Vrhnik. Studiile liceale le-a făcut la Lubljana, iar cele superioare la Budapesta. Acolo a scris cele mai sublime pagini din literatura iugoslavă, în care mortalizează pe mama sa — femeie care i-a inspirat cele mai nobile sentimente și după moartea căreia viața nu-i mai spunea nimic și devenise pentru el un cortegiu de suferințe. In 1913 începe să activeze pentru libertatea Sloveniei și unitatea iugoslavă; se îmbolnăvește și moare în ajunul războiului mondial, fără a-și putea vedea visul împlinit.

Cankar a scris romane, nuvele, poezii, teatru și satire. In romane are studii psihologice, în nuvele ridiculizează pe preoții mincinoși, în drame își bate joc de politicienii care fură, mint și-și văd de interesele lor particulare.

De satira lui nu scapă nimeni: scriitorul, artistul, criticul și femeile moderne, egoiste, cu suflet gol.

Cankar a fost un admirator al artei pure.

Caracterizată, opera lui este un imn al libertății naționale, apoteoza dragostei către mama sa, o satiră mușcătoare a societății și politicei slovene contemporane.

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

Erudiție și farsă

„Se jucase, pe scena Teatrului Regal, *Doctorul fără voe*, pentru întîia oară, cam prin August 1666. O scenă amuzase în deosebi publicul. Era aceea în care se află un *cîntec de beție*, pus pe note de compozitorul Lully și cântat, în actul I, de către Sganarelle:

Qu'ils sont doux
Bouteille jolie,
Qu'ils sont deux
Vos petits glougloux.
Mais mon sort ferait bien des jaloux,
Si vous étiez toujours rempplie.
Ah! bouteille, ma mie,
Pourquoi vous vuidez-vous?

La o sindrofie, în casa ducelui de Montausier, spre a face plăcere amfitrionului cît și soției sale, Iulia, — Molière începu să cânte aria pe care o reproducea, de altfel în fiecare seară, pe scena teatrului. La sfîrșit după ce aplauzele au încetat, M. Rose (secretarul regelui Ludovic XIV, și vestit caligraf) se ridică și într'un mic discurs căută a dovedi că versurile dn acel cîntecel nu aparțin lui Molière, fiind luate dintr'o epigramă latină. Ca să demonstreze afirmația sa, M. Rose scandează aceste versuri latinești, silindu-se să mențină și aria lui Lully:

Quam dulces,
Amphora amoena,
Quam dulces
Sunt tuae voces!
Dum fundis merum in calices
Utinam semper esses plena!
Ah! cara mea lagena,
Vacua cur jaces?

Totul părea edificator. Insuși Molière se pare că a rămas încurcat în fața marei asemănări a celor două cîntece. Dar nu pentru multă vreme, căci M. Rose care era un om cumsecade, îl liniști și îmbrățișîndu-l îi spuse că bucata latinească nu există în nici o antologie, deoarece el, M. Rose, nu făcuse altceva decît să traducă în latinește bachanala din „Doctorul fără voe".

(*Revue des deux mondes*, 15 juillet 1934).

■

Radiodifuziunea și tăcerea

„După ce Radiodifuziunea a fost pusă la dispoziția tuturor, multă lume s'a întrebat dacă industria gramofonului nu va suferi o mare criză, deoarece invenția cea nouă trebuia să înlocuiască aparatele vechi.

Dar nu peste multă vreme s'a văzut că era vorba de două lucruri cu totul diferite: fonograful este un mijloc de *reproducere*, pe cînd radio-ul este un mijloc de *transmitere* a unei execuțiuni muzicale.

Radio-ul este, negreșit, o invenție uimitoare, cea mai minunată invenție din epoca noastră, putînd să transforme viața spirituală a omenirii, deoarece a depășit limitele spațiului. Un cîntec sau un mesaj aparține în acelaș timp lumii întregi.

Dar dacă asemenea funcțiune nu trebue să-i fie contestată radiodifuziunii, din punct de vedere pur muzical ea este în totul detestabilă. Radiodifuziunea a ucis tăcerea sau mai precis a umplut spațiul interplanetar cu sgomote și cuvinte inutile, reducînd muzica, această neprețuită hrană spirituală, la aceeaș valoare cu gazul aerian sau apa de băut.

E de ajuns să învîrtești un buton și vei auzi o muzică, care în cele mai multe cazuri este de proastă calitate și mai apropiată de sgomot decît de sunet. Radiofuziunea, care este organizația cea mai modernă din lume se conduce însă după criteriile cele mai învechite. Răsfoiți programele și vă veți convinge de

acest lucru. Mai cu seamă programele stațiunilor latine.

Fiecare stațiune are un program eclectic și autonom, lucru ciudat cînd ne gîndim că radiodifuziunea trebue să aibă un caracter internațional".

Nuova Antologia, 16 luglio 1934).

■

După Sarajevo

„Poetul sîrb L. Mitsici, care trăește acum în exil, povestește în *După Sarajevo*, prigoana sîrbilor, la care a fost martor în 1914.

Pe vremea aceea el studia la Zagreb (Agram). Cînd s'a aflat despre asasinarea lui Francisc-Ferdinand, Croații, furioși, au început să devasteze magazinele și instituțiile sîrbești, dînd foc, între altele, și bibliotecii Societății studenților sîrbi (al cărei secretar era Mitsici).

Sîrbii, deși erau puțini la număr, au căutat să se apere; sîngele a curs pe străzi; poliția a intervenit; iar Mitsici a fugit la gară și s'a ascuns într'un vagon. Voia să plece acasă, dar greșise trenul. Dela Sissak, pînă la Glina, a mers pe jos. Nu îndrăsnea să intre în restaurante, de teamă să nu fie arestat. Mergea pe malurile Savei și-și potolea doar setea. Se gîndea să se sinucidă și în delirul foamei a rostit chiar: „Dați-mi un revolver!" Un preot catolic, care trecea pe acolo într'o căruță, l-a auzit și a simțit că este sîrb; voia să-l biciuiască, dar Mitsici a reușit să scape. Cînd a ajuns la Glina, a asistat la alte manifestații ale Croaților împotriva Sârbilor.

Nu era primit nici la Universitate, la secția forestieră din Zagreb, unde voise să se inscrie. Veneau însă acum vești despre victoria Sîrbilor. Croații erau deprimați. Apoi a urmat căderea Serbiei, în toamna anului 1915.

Aici se sfârșește povestirea lui Mitsici, din care aflăm necurmata discordie dintre Sârbi și Croați. Totuși, ei sunt de aceeaș rasă și vorbesc aproape aceeaș limbă. Deosebirea cea mare este însă religia: cei dintâi sunt ortodocși, iar ceilalți catolici."

(Mercure de France, 15 juillet 1934).

■

„Filosoful pur"

„Iată un exemplu care s'a pierdut sau este pe cale de a se pierde. Astăzi, „filosoful pur" se amestecă în politică și 'n finanțe, face pronosticuri împreună cu toți incompetenții, cari de altfel nu prea-l tolerează printre ei. Cît de simpatic era altădată filosoful pur, în inocența și chiar ignoranța lui! Absorbit de problemele spiritului sau de cele religioase, cînd îi vorbea cineva de o cuestiune practică, el răspundea simplu: „Aceasta aparține științelor empirice și de aceea nu mă privește și nici nu poate avea vr'un interes pentru mine". In viața sa se comporta ca un copil. Imi amintesc de Sebastiano Maturi, care deși interpreta prea ortodox filosofia hegeliană, o cunoștea totuși bine și era un bun profesor în acest domeniu...

Odată, pe când se afla în biblioteca sa și stătea de vorbă cu un tânăr despre „cele eterne", înfierbântându-se, precum obișnuia, indignat de cele vulgare și entusiasmat peste măsură de adevăr, a început să ridice tonul din ce în ce mai mult. Fiica lui era în camera vecină și cânta la pian; neștiind ce se petrece dincolo, se opri din cîntat și apăru în pragul bibliotecii. Imi pare rău, domnule profesor, — zise tânărul, — că am împedicat-o pe domnișoara să facă muzică! — Ce muzică! — isbucni profesorul, care fusese întrerupt din cea mai inspirată elocință. Aici ascultăm muzica Universului! Altă dată a venit la mine să-mi vorbească despre o încurcătură pe care o avusese cu un profesor ce-i suplinise catedra. Adusese și o declarație, scrisă pe o coală timbrată. I-am arătat însă că valoarea de șaizeci de centime a acelei hârtii nu era suficientă.

— Cum, — mi-a răspuns mirat, — dar pe acelaș fel de hârtie semnează soția mea chitanța de primirea pensiei! — Tocmai de aceea, — am adăogat eu, — nu este bună pentru o declarație. — Dar e tot coală timbrată! — replică el triumfător; și negreșit că eu n'am mai avut ce să-i răspund. Odată, directorul lui, care-mi fusese mie profesor în gimnaziu, îmi povestea că la sfârșitul anului, elevii din clasa a treia se fotografiaseră cu profesorii lor. Printre aceștia din urmă se afla și Maturi, care după ce a primit și el o fotografie, s'a supărat foc. Era așezat la stînga directorului și aceasta nu-i convenea, nu pentru modesta lui persoană, ci pentru Filosofia pe care el o reprezenta. — Dragul meu, nu vezi că ești la dreapta mea! — Cum asta! — Nu-i adevărat, ești la dreapta mea, în fotografie, și numai pentru cel care o privește ești la stinga!

Cu mare greutate a fost convins de acest adevăr optic. Aș putea povesti atâtea lucruri asemănătoare, despre el cum și despre alți filosofi bătrîni, pe care i-am cunoscut în tinerețe. O generație dela care învățai ceeace se putea în materie de filosofie, și de care te despărțeai revoltat de modul lor de a înțelege raportul între filosofie și efectiva, concreta și deplina cunoaștere, dar cari își au totuși partea lor de respect în sufletul nostru, pentru pilda ce au dat-o de iubire desinteresată a adevărului". (Benedetto Croce).

(La Critica, 20 luglio 1934).

■

Datoriile externe

„Problema datoriilor externe trebue să fie considerată ca un tot, avînd nevoe de o solidă organizație, cu contribuția creditorilor ca și a debitorilor. Creditorii externi nu pot fi așa de ușor organizați, în acest moment. De aceea, la Conferința economică mondială, ministrul de finanțe al Ungariei a propus alcătuirea, în diferitele țări creditoare, a organizațiilor „holdings", care să înglobeze toate interesele, propunere pe care Englezii au refuzat-o. Suntem convinși că relațiile nu vor fi amicale în ce privește datoriile internaționale decît atunci cînd *soluția problemei* va fi abordată *dela un Stat la altul*. O soluție radicală n'ar putea fi realizată decît prin trecerea datoriilor particulare în datoria de Stat, printr'o conversiune a viitoarelor datorii într'o datorie publică. Numai un împrumut, — cu o dobîndă normală, cu o durată de cincisprezece, douăzeci de ani, garantat de Stat și confirmat de creditori, — ar putea să contribue la consolidarea datoriilor, pregătind calea către viitoare credite".

Journal des économistes, 15 Juillet 1934).

■

Demografia dunăreană

„Ungaria, Austria și Cehoslovacia manifestă semne vădite ale unei diminuări demografice, care este mai gravă în Austria, unde în 1932 s'a inregistrat un excedent de nașteri (față de morți) abia de 1,3 la mia de locuitori....

Dimpotrivă, țările sudorientale arată o exuberantă înflorire, deși mortalitatea este în acestea uneori considerabilă:

Mișcarea populației din 1921 pînă în 1932

Născuți vii la 1000 de locuitori:

Anii	Ungaria	Austria	Cehoslovacia	Romînia	Jugoslavia
1921—25	29,4	22,2	26,6	36,7	35,0
1926—30	25,8	17,6	23,3	35,2	34,2
1931	23,7	15,9	21,5	33,3	33,6
1932	23,0	15,2	21,0	35,9	—

Morți la 1000 locuitori:

Anii	Ungaria	Austria	Cehoslovacia	Romînia	Jugoslavia
1921—25	19,9	15,8	16,2	22,3	20,2
1926—30	16,9	14,4	15,3	21,2	20,0
1931	16,6	14,0	14,4	20,8	19,8
1932	17,8	13,9	14,1	21,7	—

Excedentul naşterilor față de morți la 1000 locuitori:

Anii	Ungaria	Austria	Cehoslovacia	Romînia	Jugoslavia
1921—25	9,5	6,4	10,9	12,5	14,8
1926—30	8,9	3,2	8,0	14,0	14,2
1931	7,1	1,9	7,1	12,5	13,8
1932	5,2	1,3	6,9	14,2	—

(*L'Europa Orientale*, maggio-giugno 1934).

■

1934. ANUL XXVI. SEPTEMBRIE, No. 17—1

Viața Romînească

REVISTA DE LITERATURA ARTA ŞI IDEOLOGIE

T. CRISTUREANU
INTERDEPENDENȚĂ, COOPERARE, SOLIDARITATE INTERNAȚIONALĂ

URY BENADOR
APPASSIONATA

M. CHIRIȚESCU-ARVA
ORGANIZAREA PROD. AGRICOLE IN STATUL ȚĂRĂNESC

DEMOSTENE BOTEZ
VINATORI ŞI TOVARĂŞI

ILIE BARBULESCU
CONTRIBUȚII POLONEZE LA CIVILIZAȚIA EUROPEI MODERNE

T. DRAGOMIRESCU
SINGURĂTĂȚI DE DELTĂ

AL. CIORANESCU
M. ROLLINAT ŞI SATANISMUL IN POEZIA ROMINĂ

VIAȚA ROMÎNEASCĂ
DIRECTORI:
MIHAI D. RALEA — Dr. ERNEST ENE
București, Str. Clemenceau, 9
ANUL XXVI

Prețul Abonamentelor:

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . Lei 250
Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . „ 500

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . Lei 300

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal, administrației din București, Str. Clémenceau, No. 9.

Administrația.

Viața Romînească

INTERDEPENDENȚA, COOPERARE, SOLIDARITATE, INTERNAȚIONALA

T. CRISTUREANU

Am intrat în faza, în care nu ne mai întrebăm cine poartă răspunderea ultimului războiu mondial și cine este omul sau statul, care merită blamul celor sacrificați.

Nu mai întrebăm de aceasta, fiindcă s'a dovedit că la deslănțuirea cestui războiu au contribuit atîția factori diverși, atîția oameni obscuri și atîtea momente neașteptate, incidentale și inexplicabile, încît străduința tuturor acelora, cari vor să explice cauzele războiului prin elemente economice, naționale sau aspirațiuni despotice, e făr' de rost și făr' de rezultat satisfăcător.

La urma urmei însă, la ce ne-ar ajuta să mai răscolim fapte și situații, care s'au petrecut, care azi sunt în bună parte date în lături și cari, prin reconstruirea lor, ne-ar provoca numai amintiri urite. Faptul brut în sine e — și acesta ținem să-l avem oricînd înaintea ochilor noștri — că acest războiu a fost cel mai vehement dintre războaiele secolului 19, cel mai costisitor și cel mai dureros.

Pe cînd războaiele napoleonice au durat chiar 9000 zile, cel crimeic însă 730, pruso-danez 135, pruso-austriac 40, franco-prusan 210, ruso-japonez 548, cel balcanic 238 zile, războiul mondial a fost în toiu timp de 1750 zile.

In cele nouă războaie din sec. 19, inclusiv cele citate mai sus, au fost numai 4.449.300 morți, din cari, numai războaiele lui Napoleon au contribuit cu 2.100.000 morți; acest războiu mondial, însă, a secerat pe cîmpul de luptă 10 mil. de vieți, 20 mil. de răniți, a răpit părinții și soții la 9 mil. de orfani și 5 mil. de văduve, a provocat fuga și expatrierea a 10 mil. de refugiați și moartea a peste 10 mil. de civili.

Cheltuelile directe ale acestui măcel, s'au urcat la suma fantastică de 186 bilioane dolari, iar pierderile în proprietăți și vieți sunt socotite la 151 bilioane dolari: deci, un total de pierderi materiale pentru omenire, însumă de 337 bilioane dolari.

Nu putem da un răspuns net dacă acest războiu a fost sau nu, rentabil, fiindcă, mai ales în trecut, războaiele constituiau prin excelență, o sursă de venituri pentru șefi, principi, cete sau popoare, iar acesta de acuma, dacă n'a adus niciunui popor beligerant vreun câștig net material (cu excepția State-

lor-Unite), cu toate acestea, i se pot atribui unele merite în clarificarea unor situaţii.

Popoare, au reuşit să-şi recîştige libertatea, naţiuni au fost în stare să-şi întregească hotarele etnice, iar tronuri tulburătoare prin impetuozitatea lor, au cedat de a mai exista.

In cele din urmă, însă, precum orice rău are şi binele său intrinsec, acest războiu, ca nici unul pînă acum, a făcut să simtă din plin aproape toată omenirea, ororile şi grozăviile sale, şi efectul îl vedem cu toţii, cum aceeaşi omenire speculează azi mai mult ca oricînd, orice fel de combinaţii, de grupări şi de organizări, spre a-şi asigura pacea.

Nu este acesta, ultimul războiu; vor mai veni; dar, cu cît această omenire îşi va construi mai intens tot mecanismul de viaţă, cu atît mai distrugătoare în efectele lor, vor fi războaiele de mîine.

In mod fatal se va ajunge la o epocă, cînd războiul nu va mai fi deloc profitabil.

„Cînd toate popoarele şi guvernele vor vedea pierderea netă a războiului, acesta va fi abandonat de către naţiuni". [1]

S'ar putea obiecta că e absurdă credinţa intr'o istorie pacinică a omenirii, deoarece una din legile ei fatale este lupta pentru existenţă în multiplele sale forme.

Nu credem, nici nu vrem, ca această omenire să înceteze lupta.

Această massă omenească, cu toate facultăţile sale intelectuale şi toate aspiraţiunile morale, cît şi cu toate achiziţiile prezente şi cele în viitor, prin şi în contra naturii, îi vor da mereu aspectul unui ocean frămîntat de flux şi reflux.

E vecinicul proces de desvoltare. „El merge în infinit, modificînd, cîntărind şi revalorizînd". [2]

Nu ne temem de pace absolută, fiindcă ştim că nici nu poate să existe. O pace absolută... „nu e decît starea de nemişcare. Pacea imobilă, însă nu e decît de găsit în stadiul de... moarte". [3]

„Comunităţile politice *pot* trăi in pace, în sensul obicinuit al acestui cuvînt; ele nu pot trăi însă în repaos". [4]

Nu dorim repaosul. Dar, ceeace vrem, şi ceeace e dezirabil, e ca lupta de existenţă între indivizi sau grupuri de indivizi, între naţiuni sau grupuri de naţiuni, să fie o bătălie continuă *emulativă*, cu mijloace bazate pe superioritate sau inferioritate, de organizare, de tactică, de productivitate economică sau culturală, de capacitate de distribuţie şi consumaţie, desfăcute toate acestea, de arme ucigătoare şi ruinătoare.

1) Pitman B. Potter: *This World of Nations*, 1929, p. 252.
2) The World Tomorrow — S. Lyman Patrick: *Internationalism and Emotional Loyalty*, Oct. 1925, vol. VIII.
3) Lucien Romier: *Explication de notre temps*, 1925, p. 12.
4) Jean Brunhes et Camille Vallaux: *La geographie de l'histoire*, 1921, p. 320.

E de dorit, ca această omenire să-şi poată privi viaţa ca o luptă civilizată, o luptă de inteligenţă şi aptitudine, fără ca să ucidă, şi fără ca să se ucidă.

Cît de mult, doar, ne dovedesc vremurile din trecut, cînd vieţuirea pe acest pămînt nu era decît o înjunghiere continuă, ba mai tîrziu, în acelaş scop, deşi sub diferite motive, aceleaşi măceluri, sunt sistematizate, organizate şi studiate.

Dacă mersul omenirii ar fi limpede şi luminat, desigur că ar fi abjecte aceste digresiuni sanguine.

Cîte colţuri obscure, cîte cotituri întunecoase însă, ne ascund sincera raţiune a unor acţiuni şi a unor perioade.

„Raţionalizaţi aceste fapte orişicît doriţi, — poate că acest proces vă va duce pe un drum destul de lung, — dar, totuşi, vor rămîne fapte pe cari nu le puteţi raţionaliza, fapte, pe cari le puteţi numi numai accidente, şi care nu-şi găsesc explicarea prin definiţii de logică". [1]

Sunt epoci provocate de o simplă întîmplare, sunt întorsături de evenimente şi situaţii, ca rezultat al unor gusturi, iar întreaga istorie nu e decît o reţea împletită din fire ce le percepem, şi alte fire, cari scapă controlului nostru.

Vor fi bune, poate, toate interpretările integrale ale istoriei, realitatea e însă, că mersul acestei omeniri e determinat de foame şi visuri, de cer senin sau de gusturi, de legi constante dar şi de momente incidentale.

Nenumărate sunt exemplele, cînd exponenţi ai formaţiunilor organizate, ca monarhi, profeţi, generali sau condotieri, aleşi sau veniţi prin succesiune, impuşi sau luaţi la întîmplare, au determinat acţiuni ale grupării conduse de ei, cari după toate regulile existente, nu erau de aşteptat.

Sunt chiar momente în istorie, cînd grupuri întregi apucă un drum straniu, departe de direcţia comună a omenirii... „popoare întregi sunt cuprinse uneori de nebunie politică". [2]

Să nu ne mirăm deci, cînd avem impresia că mersul acestei omeniri nu e altceva, decît o rezultantă a unui valvîrtej de forţe.

„Natură şi oameni, necesitate şi voie liberă, climă şi morală, toate acestea, combinate, sunt elementele cari au produs această lume de oameni.

Intîmplarea, voinţa, capricii, idei fericite, vînt şi vreme,

1) John Buchan: *The causal and casual in History*, 1929, p. 16-17.
2) Iohannes Haller: *Die Epochen der deutsheen Geshichte*, 1926, p. 43.

soartă și impuls firesc, creiază prin împletirea lor reciprocă, condițiile de existență ale acestei omeniri". [1]

Ca să putem analiza însă mersul nostru, cît și să știm mai mult sau mai puțin sigur, care va fi și care trebuie să fie calea noastră în viitor, eliminăm de obiceiu elementele incidentale și extrem variabile, spre a obține elemente determinate și precise.

„Nu suntem nici automate conduse în mod fatal, dar nu suntem nici autonomi arbitri ai capricilor noastre". [2]

In această direcție, deci, prin cunoașterea elementelor ponderabile, prin gruparea și categorisirea lor, e țelul nostru de a fi în stare a ne fixa poziția și busola pentru viitor.

Care este de fapt actuala situație a comunității de popoare ? Sunt toate aceste state sau grupuri de state, într'adevăr o comunitate ? Este actuala lor situație fericită, iar formele îmbrăcate de ele sunt formule durabile și satisfăcătoare ?

Redarea concretă a stărilor de fapt a celor mai importante state, ne va facilita formularea răspunsului la chestiunile puse de noi mai sus.

■

Formațiunile politice, cum se prezintă astăzi, pot fi privite numai în cadrul unor grupări mai mult sau mai puțin solide, grupări formate și create prin nevoi politice, sau rezultate ale unui proces de achiziționare din trecut.

Ii place mult fiecărui stat să fie considerat ca unitate suverană și absolut independentă, îi place fiecărui popor să-și asume un rol strălucit în epoca de azi și mai ales cu o menire mare pentru viitor; realitatea arată însă că există categorii de state, clasate după diferite criterii și care făr' de îndoială participă la conducerea destinelor lumii și a soartei lor proprii, numai în limita permisă de intensitatea puterii lor.

E incontestabil că există puteri mari și puteri mici, cu toate că în timpul din urmă în multe probleme, San-Salvador avea acelaș cuvînt ca și U. S. A.

In probleme de politică internațională, în chestiuni cari privesc politica economică mondială sau alte directive privitoare la măsuri de siguranță și apărare, evenimentede ne dovedesc, însă, că puterile mici nu pot face altceva, decît să consimtă la ceeace un grup de puteri mari, ba uneori, chiar numai o singură putere, află de bine pentru ea.

Intrăm aci în conflict cu noțiunea de independență.

Dela început trebue să ne luăm gîndul de la o stare reală de independență absolută.

1) I. G. Kohl: *Der Verkehr und die Ansiedelungen*, p. 524.
2) Jean Brunhes et Camill Vallaux: *La geographie de l'histoire*, p. 41.

Poate că au fost timpuri, cînd cel mai puternic organism politic putea să-și însușească, prin forță, acest titlu de independență absolută; azi însă, oricît ar fi un stat de mare, de organizat și de înarmat, oricît de mult ar dispune el de toate mijloacele de constrîngere internațională, cu toate acestea, de mult trăim în epoca de interdependență.

Din analizarea situației unora din organismele politice ale lumii, putem vedea ce imposibilă e, în unele cazuri, tensiunea politică, la altele complicațiile sociale, criza economică și financiară.

E evident că motivul tuturor relelor rezidă în diviziunea excesivă și desunirea pătimașă. Nu e mai puțin adevărat că acuma este epoca cînd omenirea face eforturi mari spre a rezolvi, în fine, problema care coastă în a pune capăt unei vieți internaționale, otrăvite, ineficace și ruinătoare.

Pe terenul social și economic, de mult întreprinderile particulare și societăți diverse au găsit oportun și imperios de a se federaliza, de a se trustifica și concentra.

Diversele conferințe, aranjamente și tratate internaționale, regionale sau chiar universale, dovedesc că și organismele politice au consacrat nevoia de amalgamare a unor instituțiuni, nevoia de regulare a unor măsuri și necesitatea de unificare a unor acțiuni.

In ce privește activitatea culturală a acestei omeniri, și aceasta a fost deasemenea îndrumată înspre forme mai organizate.

Politicește, statele pășesc cu prudență și ezitare către sisteme de alianță mai stabilă, alianțe împletite de măsuri comune economice și culturale; înarmările celor mai puternice state se caută a se limita și reglementa, iar diferendele diplomatice tind a fi rezolvite pe cale de înțelegere directă și pacinică.

Toate aceste manifestări sunt legitimate prin cuvinte mari, ca solidaritate, cooperare, interdependență.

Care este înțelesul acestor noțiuni și întrucît corespund ele realității ?

Se face o confuzie continuă între noțiunile de cooperare, solidaritate și interdependență.

De fapt, trebuie să distingem, precis, aceste trei noțiuni una de alta, fiindcă interdependența nu trebuie să însemneze solidaritate și nici chiar cooperarea nu este solidaritate.

Două organisme, două grupuri, pot sta întreolaltă, printr'o corelație de interdependență, fără ca să fie încă solidare; ele pot chiar coopera, cu toate acestea nefiind încă solidare.

Să distingem precis, prin interdependență, situația în care un organism își satisface o parte din nevoile sale din belșugul altui grup, că cooperare înseamnă o conviețuire de grupuri într'un mod armonic, dar autonom, iar prin solidaritate

a se înţelege o contopire şi împletire a unor condiţii de trai care îşi au efect egal asupra tuturor elementelor ce compun acel grup.

Trebue să înţelegem prin solidaritate, acea formă cimentată, voluntară şi conştientă, care leagă într'adevăr în mod temeinic două sau mai multe organisme.

Va fi solidaritate, cînd lovit fiind un singur organism, întregul grup de organisme va resimţi aceeaş lovitură, va fi solidaritate, cînd grupurile întreolaltă vor fi animate de interese comune şi imperative, de ţeluri şi idealuri comune!

Dacă am vrea să aplicăm în concret aceste trei noţiuni în manifestările vieţii omeneşti, desigur că va fi greu a preciza unde e interpedenţă, unde va fi cooperare şi unde chiar solidaritate.

Această intermixtiune pare a-i fi determinat şi pe promotorii şi susţinătorii şcoalei solidariste, să numească toate aceste trei fenomene, ca solidarităţi: sociale, economice, culturale, politice.

Nu e mai puţin adevărat însă, că realitatea ne arată vădit, că mai ales pe terenul internaţional există organisme, care, deşi interdependente şi în cooperare, cu toate acestea, la momente critice şi mari, nu erau de loc solidare.

Acste trei stadii par să fi fost parcurse de cele mai elementare celule ale vieţii omeneşti; pe terenul social, ca trib, popor, naţiune, iar politiceşte sub formele de comună, provincie, stat.

Ele se disting însă perfect de clar cînd examinăm viaţa internaţională a organismelor politice şi evoluţia acestora, lentă dar continuă, prin interdependenţă la cooperare şi de aci, către solidaritate.

Adescori s'a întîmplat că două state au fost solidare, deşi nu era cazul de interdependenţă.

In spre schiţarea planului, prin care a trecut omenirea şi pe care va păşi în viitor, nu trebuie însă să ne lăsăm abătuţi de casualităţi, căci caracteristica lor e efemeritatea, neseriozitatea.

Organismele politice s'au desvoltat şi se desvoltă pe baze solide şi continui, iar diversele epoci prin cari trec, nu sunt altfel construite, decît în directă continuitate şi înlănţuire cu elementele epocei din trecut.

O cooperare între două organisme va fi solidă, dacă ele se află în situaţia de interdependenţă, şi ele vor fi solidare durabil, dacă activitatea de pînă atunci sau imediată, e cooperaţionistă.

De fapt nu se mai discută, dacă este sau nu o realitate, interdependenţa. Epoca în care trăim a adus într'adevăr întreaga omenire într'o corelaţie, care se manifestă prin schimb reciproc de produse materiale şi morale.

Nu există organism, care să nu fie înglobat în această verigă de interdependenţe, nu există om, care să nu fi beneficiat de calităţile şi produsele altor oameni.

Bineînţeles, însă, că această dependenţă interstatală sau interorganică variază în intensitatea ei dela quasi-autoarhie pînă la complectă aservire.

Interdependenţă şi cooperare mai înseamnă îngrădirea cît se poate de mult a drepturilor absolute şi autocrate ale unui stat, în aşa fel încît prin limitări reciproce, prin cesiuni şi agremente reciproce, mai multe organisme să poată fi în stare a se tolera laolaltă şi păşind pe aceeaş cale.

Nu mai sunt „chestii private sau naţionale" o sumedenie de probleme, căci la rezolvirea lor, direct sau indirect, prin interdependenţă numai, alte organisme sunt tot atît dacă nu mai mult interesate.

Problemele de comunicaţii, delimitări teritoriale, de rasă şi minorităţi, de higienă publică, industrie, comerţ, migrări internaţionale şi probleme ce privesc chiar prevenţia razboiului, sunt „bun" comun; prin obiectivul lor, ele sunt azi internaţionale.

Autoarhie, d. p. d. v. economic înseamnă autoîndestulare; chiar statele autoarhice, poartă mai mult de paradă acest nume, ele în realitate fiind în bună parte tributare altor organisme complimentare sau supraproducătoare.

Cu uşurinţă se poate desvolta din interdependenţă, cooperarea. Forma cea mai stabilă de cooperare, desigur că e aceea isvorîtă din interdependenţă.

O cooperare sinceră şi temeinică e drumul sigur către pace şi solidaritate.

Suntem conştienţi de interdependenţă, cooperăm defectuos, suntem solidari numai parţial: acesta e stadiul în care se află acum omenirea organizată.

T. CRISTUREANU

Dece e în noaptea asta de Susan Purim luna mai mare și mai albă ca altădată cînd e plină? Și dece îi sunt chemările atît de turburătoare?

Tînărul rabin făcător de minuni, țadicul reb Burich'l, se întreabă, și nu-și poate răspunde, dar chemat parcă de vrăji, e ridicat dela fereastra la care ședea și-și privia tîrgul adormit. O lună imensă vislește deasupra Sadagurei. Iat-o, mireasă albă sub văluri de nori străvezii, iat-o tivind cu argint nori gravi cu chipuri de țadichimi bătrîni și de patriarchi. Și iat-o înfășurînd aici, jos, în taine și tăceri ciudate, curtea nesfîrșită cu copaci groși, cu moara mută și cu sinagoga bătrînă în care dorm drumeții și peste cîteva clipe — la miez de noapte — vor veni morții să se închine. Și iată pulberea ei magică ningîndu-i încăperea scundă, plină cu cărți vechi pe dușumeaua de lut; și iat-o risipită și în cea de a doua încăpere, peste chipul alb de heruvim adormit, al Hanalei.

Dar unde îl cheamă luna? încotro îl îndreaptă pașii?

E în curte. Hasidimii — sute și sute de credincioși — veniți din toate ungherele Moldovei, Basarabiei și Galiției, bărbați, femei și copii, dorm pe jos, cît e curtea de mare de tăcută și de friguroasă încă, și dorm în moară, unde au viermuit pînă alaltăieri, la un loc cu săracii tîrgului, și dorm în căruțele cu coviltire de papură și saci, de pe maidanul negru, din față. Doamne, cum o să treacă printre ei fără să-i trezească și să-i vadă iar, biete boarfe mișcătoare, aninîndu-și mereu și mereu disperările și nădejdile de o privire a sa? El ce le poate ajuta? Mereu și mereu aceeaș bine-cuvîntare, mereu și mereu aceeaș liniștire: „Pleacă acasă și te vei însănătoși".

„Pleacă sănătos și de azi încolo îți vei cîștiga bucățica de pîne". Altceva, altceva le trebuie oamenilor — nu pînea după care jinduiesc: — Sărbătoare le trebuie. Și s'o simtă sărbătoarea, și s'o trăiască sufletul însuși, pînă în cele mai adînci adîncuri. Iată eri a fost Purim și au cîntat oamenii, și au dănțuit, dar era spartă și nesigură bucuria lor. Nu danț și cîntec pentru trup și gură le trebuie, ci sărbătoare majestuoasă, gravă și sigură, cum ar fi trebuit să fie și Sîmbăta și nu este nici ea. Cum de nu te rușinezi, Doamne, de ceeace s'a ales din Sîmbăta ta și din omul tău, chipul și aseminarea ta? Vezi-ți copiii, iată-i, viermi pe maidanul înfășurat în aripa nopții tale.

S'a uitat repede dacă e încins cu șnur peste caftan. Da, trupul e despărțit în două: dela brîu în sus, pentru înfățișarea înaintea lui Dumnezeu.

Cînd a dat să iasă pe poartă, i-a venit în față Bențioin Ștefaneșter, care a dăruit anul trecut case, pădure, velnițe și bani — totul — săracilor de aici și celor din Snyatin, și s'a băgat, la bătrînețe, ceauș la țadicul tînăr de 16 ani, descins aici la Sadagura, împreună cu rabinița, copil încă, amîndoui veniți nu se știa de unde. (Adică el, Bențioin, știa: oamenii de prin părțile Lipcanilor, cu treburi pe aici, spuneau că s'a ivit acolo un țadic, sfînt, copil aproape, în care retrăia sufletul lui reb Lewi Ițhok din Bardicew. Era fiul unui biet pantofar care se tăvălia din sat în sat. Cînd oare și unde a învățat copilul, de ajunsese cap de „Ilui" care despică inima lucrurilor și le vede dintr'o fulgerare înțelesul? Dar devreme ce avea sufletul curat ca al unei mielușele albe ce trebuia dusă la altar, e tot una dacă a învățat sau nu. Oare n'a spus însuși Bal-Șem-Tow, dela care doar izvorăște hasidismul, că cel din urmă sacagiu ignorant e, în fața lui Dumnezeu, la fel cu învățatul cel mai învățat? Așadar, poate că băiatul pantofarului nici n'a învățat, Și nici „Kwitlech"-jalbe pentru dumnezeu — nu prea primia. Atunci ce a împins miile și miile de credincioși în jurul său? Poate pentrucă era sfios, umil și tăcut și se ferea de onoruri? Oare nu scrie în cărțile sfinte că de cel ce urmărește cinstirea ea fuge, dar îl caută pe cel ce se ascunde de ea? Sau poate că hasidimii l'au înconjurat și urmat pentrucă retrăia în el sufletul rabinului din Bardicew? Că era în el sufletul Bardicewerului s'a aflat în ziua în care pantofarul, bolnav, s'a oprit, înainte de a muri, la țadicul cel bătrîn din Dubrown. Ce voia? Binecuvîntare? Sfat? Sau era împins de puteri dincolo de puterile sale? Nu se știe. Atît s'a aflat. Că nici n'a deschis bine ușa și bătrînul țadic, reb Șmil Dubrowner, a cărui privire de sub sprincenele grele, putea să înghețe sau să lumineze o lume, s'a ridicat din jilț și s'a dus întru întîmpinarea copilului. Hasidimii, cari au căscat uluiți ochii de cinstea ce i se face copilului, au aflat răspuns în clipa în care țadicul l'a întrebat pe pantofar: „Oare nu s'a născut acum 15 ani, în 21 Tișri 1810?" Da, într'adevăr atunci se născuse. Asta era clipa aceea întunecată din înserarea de toamnă, în care reb Lewi Ițhoc din Bardicew a fost rechemat de Dumnezeu din solia pămîntească.

Dar dacă sufletul Lewitului cel sfînt din Bardicew se înfățișa din nou prin el în haină de lut, de ce atunci a spus cineva — nu se știe cine — : „ba e sufletul Nazariteanului în el. (Și a spus chiar numele întreg al aceluia, al cărui nume n'ai voie să-l rostești. Dealtfel, acum au observat oamenii că într'adevăr seamănă cu acela. Dar de unde poate ști un evreu

cum era chipul aceluia? I l'a văzut oare vreodată un evreu şi n'a murit? Se înţelege, chipul din piatră sau vopsea, că doar nici nu e adevărat că ar fi trăit cu adevărat, iar dacă a trăit, era una din înfăţişările necuratului). Oricum, cineva a spus într'o zi: să juri că-i Nazariteanul. Dar nu l'a părăsit nimeni. Poate pentrucă era în el şi pe chipul său, o tristeţe senină şi blajină, care te învăluia cum te învăluie pulberea asta a lunei.

Acum, iată, bătrînul reb Benţioin îl vede aici, în poartă. Ceauşul s'a dat la o parte şi aşteaptă: un semn, o privire. Să-l însoţiască? Să intre poate în casă şi să ia toiagul? Cine poate şti cu ce duhuri te întîlneşti, şi ai nevoie şi de ajutorul puterii din toiagul pe care l'a atins — se spune — însuşi Bal-Şem-Tov.

Reb Burich'l, însă, n'a făcut nici un semn, ci, iată-l, cu chipul văruit, cu ochii mari, cenuşii, cu barba mică de puf auriu, cu trupul nalt şi subţire,legănat de boarea lunii, că a pornit cu paşi plutitori, şi s'a ridicat deasupra maidanului negru de care cu credincioşi. Tăcerea rece şi briza lunii îl fîlfîie cu evlavie şi-i flutură caftanul deasupra maidanului. Acum e dincolo, pe coasta din apropierea bisericii ruteneşti. Nu, n'o ocoleşte, ci uite că trece fără teamă pe lîngă ea.

Pînă să se desmeteciască, reb Benţioin e înconjurat de oamenii răsăriţi din întunerecul maidanului şi al curţii. Au simţit oare în somn plecarea ţadicului, sau i-au pîndit pînă acum o privire, un gînd, toate pline de sute de înţelesuri şi haruri?

— Reb Benţioin!
— Reb Benţioin!
— Unde se duce Ţadicul?
— Cine îi poate şti drumurile?
— Se duce să se întîlniască cu Dumnezeu?
— Dar Dumnezeu e pretutindeni.
— Toate drumurile sale sunt pentru noi.
— Pentru noi sunt toate.

Acum nu mai doarme nimeni. Fiecare îi aşteaptă înapoierea. Au venit şi oamenii cari dormeau în moară şi cei ce dormiau în sinagogă, şi maidanul şi curtea freamătă de umbre, de şoapte şi de focuri aprinse.

Iată acestei femei, înaltă, stoarsă şi speriată de umbra ei proprie, i-au murit, unul după altul cinci copii. Li se scurgea măduva galbenă din oase, şi nimeni nu le-a putut ajuta. A rămas numai cu ăsta. Îl vede lumea? Nu-i aşa că nici cinci ani nu-i dai? Totuşi are doisprezece. I-a împlinit de curînd şi a pus filacterele. I-a pus la 12 ani în loc de 13, că-i orfan. Şi cum i-a pus. Doamne, să-i săruţi fiecere literă a rugăciunilor rostite. Ei, ce folos, dacă şi lui îi se scurge măduva din

oase. Unde n'a fost şi ce n'a încercat! Şi rabini, şi descintece şi vrăjitorii. Pînă şi la doctor a încercat. N'a ajutat. Şi uite că a fost acum un an aici, la ţadic, şi par'că îi este mai bine.

Bătrînelul acela mic şi iute, şi-a adus ginerele. Iată-l, aşa cum şeade acolo pe piatră, frumos, de parcă e regele Solomon — şi cu ochii mari aprinşi de nesomn, poate rămîne zile şi săptămîni întregi, copleşit de o tristeţe fără început, fără sfîrşit şi fără înţeles.

— Şi cum să-l insenineze ţadicul, cînd el însuşi e înnecat în tristeţe?
— Ei, Ţadicul? Ţadicul? Ce nu poate face ţadicul?
— Şi ţăranului ăstuia moldovan, îi mor vitele, una după alta. A vrut să se spînzure de durere, dar l'au scăpat ţăranii şi i-au spus că dacă nimic şi nimic nu ajută, apoi să se ducă la sfîntul cel jidovesc de prin părţile Cernăuţilor. Nu-i aşa, bade? De unde eşti, bade?
— De pe lîngă Hotin.
— Pe jos a venit. Nouă zile a bătut drumul.
— Eu am venit opt zile cu căruţa, numai să-l văd. Atît. L'am zărit adineauri plutind deasupra capului meu. Îmi ajunge. In zori, plec izbăvit.

Luna e acum sus, sus, departe, şi toarnă apă de argint pe acoperişurile de tinichea şi în capul plopului din poarta farmaciei—, uriaş şi negru, de parcă ar fi uriaşul Og-Me-Gog. Caii dorm cu boturile în pămîntul jilav şi rece. Undeva în mahalaua moldovenească, un cîine nu poate dormi, şi urlă la lună. Sau poate că cineva trage să moară.

— Dar unde e reb Benţioin?
— Parcă a fost acum aici?

Reb Benţioin a dispărut de pe maidan. Şi-a amintit de o lumină din ochii ţadicului. Poate că aceea era chemarea. S'a dus după ea. E acum numai la cîţiva paşi în urma ţadicului. Doamne, fericit e veacul care adăposteşte un ţadic ca reb Burich'l. Şi fericit e omul care are norocul şi harul de a trăi în umbra sa. Iată-l în faţa lui Dumnezeu şi totuşi numai doui paşi de aici. E cu capul uşor dat pe spate, cu ochii pe jumătate închişi — cum e, cînd îşi aude sufletul îngemănindu-se cu sufletul nimbului sfînt.

Intr'adevăr, ţadicul aude în sine un zvon şi un freamăt de parcă s'ar pregăti ceva acolo să cînte mut sau să cadă în extaz. Doamne de unde vine foşnetul ăsta ca o rugă din străfundurile sufletelor? Poate din îmbăierea în apă lunară şi în singurătate de neant? Doamne, ce o fi în nesfîrşirea cîmpiilor, a apelor şi a pădurilor, a căror înnecătoare tăcere şi unduire, a străbătut-o de atîtea ori şi l-a străbătut şi ea pe el? Acolo, pe deal, Cernăuţii îşi sting luminile şi nu simt că aici

umblă Dumnezeu, și nu știu că în vislirea de argint a lunei, deasupra capului, e glasul lui Dumnezeu. Iată, pe oceanul de cobalt al cerului, se rostogolesc stînci, se cască prăpăstii și visleşte veşnicia.

Ce l'a încremenit deodată, statuă albă, cu ochii închişi și gura întredeschisă? Ce e zvonul ăsta? De atîtea ori l'a auzit el pe Dumnezeu, dar niciodată ca acum, răvăşitor, adînc atotcuprinzător şi învăluitor. Niciodată, tărîndu-te, ca acum pe culmi de munți înnegurați și prăvălindu-te în prăpăstii de beznă. Știe bine: el e el, el, Burich bar Moişe Hasandler, oprit aici în fața unei porți înalte. Dincolo e o grădină, şi dincolo de ea, o casă gospodărească, luminată. Și totuși parcă nu e aici, ci asvîrlit sus, printre stîncile cerului și pus să le urce, cu luna pe umeri. Doamne, e greu, doamne e greu! Parcă ar fi toată jalea lumii pe umerii săi. Dar iată, urcă, urcă: Tu-to-toto. Ru-ro-ro-ro-ro. Trebuie să dea totuşi de un luminiş. Iată-l, iată-l: triri-ri-ri, iată o poiană, iată un liman. Toate carele de pe maidan și toți oamenii aceia întunecați și tremurători ca boarfele, s'au ridicat de pe maidan, s'au luminat și au pornit, au pornit! Dar se întunecă iar, Doamne, se întunecă iar: Tu-roooo-roooo. Ru-ruu-ruu Doamne, doamne, doamne!

Tăcere. Tăcere. Dece s'a făcut tăcere? E aceeaş singurătate neagră a tîrgului care doarme înfăşurat în noapte, aceeaş fîlfîire de frig şi înfiorare, aceeaş plutire de argint a lunii, dar unde e glasul? Unde e glasul? Doamne, îți cer să mi te mai înfățișezi odată — eu, Burich bar Moişe Hasandler, eu, cu sufletul lui rabi Lewi Ițhoc Mibardicew, care ți-a poruncit de atîtea ori și tu l-ai ascultat, eu îți poruncesc, Doamne pentru binele obştei, să mi te mai înfățișezi odată, la fel cum te-ai înfățișat adineauri, la fel...

Bențioin e lîngă el și-l sprijină să nu cadă:
— Rebă! Rebă!—
Ca trezit din vis, țadicul murmură:
— Ai auzit, Bențioin?
— Am auzit.
— Vezi, Dumnezeu se înfățişează tuturor? Vine Mesia, Bențioin. Vine Mesia.

Bătrînul Bențioin nu știe ce să facă. Să-i spună că aici locuește Menaşe Kindler? Că i-a venit, pesemne, fiică-sa, Mirale, care învață de mic copil muzica la Viena? Desigur că ea o fi cîntat la clavecin? (Eh, la fel, chiar dacă nu atît de frumos, pentrucă nu învață la Viena, ci la Cernăuți și numai pentru plăcerea ei proprie, cînta pînă anul trecut și mezina sa, Bruhală. Uite, chiar acolo, în curtea rabinică, în casa pe care i-a dăruit-o țadicului s'o locuiască, dar el reb Burich'l, a prefăcut-o în moară pentru săraci, acolo a cîntat Bruhală.

Casa era la fel de luminoasă ca asta a lui Menaşe. Acum, ai lui, cu mobilă, cu clavecin şi cu celelalte deşertăciuni, sunt pe undeva la Lemberg. Nu, nu-i pare rău după nimeni și după nimic. Numai după mezinca, după Bruhală îi este inima bolnavă).

Țadicul tremură, sprijinit de el.
— Ai auzit, Bențioin?
— Melodia ce venea din curte, rabi?
— Să intrăm, Bențioin.

Ceauşul vrea să-i spună: cum să intrăm rabi. Aici locuește Menaşe Kindler, care nu crede nici în Dumnezeu nici în țadichimi și-și rîde pînă și de dumneata. Ce să căutăm înăuntru? Cîntecul auzit?

Dar țadicul e în curte. Acum e la ușă. Cum de l-a simțit Menaşe Kindler de dincolo că a lăsat cartea din mînă, s'a ridicat dela masă și a venit să deschidă? Stă uluit: se miră desigur că-l vede pe țadic la el, și încă în miez de noapte. Ei, a îmbătrînit Menaşe, a îmbătrînit în anul ăsta, observă Bențioin. Își îndreaptă el barba cu foarfeca — și poate chiar cu briciul — dar tot se vede că a îmbătrînit. Ehe, nu-i uşor să fii certat cu Dumnezeu, nu-i uşor. Cît e de înalt și de lat, e adus din spate. Fața îi este palidă. Își potrivește mereu tichia de mătase neagră din cap, îşi aşează ochelarii cu ramă de argint, își netezește barba, vrea parcă să spună ceva, dar nu zice nimic. Ba iată că a vorbit:

— Poftim, rebă, poftim. (A spus „rebă", și nu „tinere", cum se lăuda că o să-i spună țadicului cînd l-o vedea). Poftim rebă!

Și s'a dat în lături. Și lui, lui Bențioin, i-a întins mîna și i-a spus: „intră, intră, Bențioin". Ca pe vremuri. Eh!

Casa e mare, bogată și luminată de candelabrul acela de alamă, care atîrnă greu deasupra mesei. Ei și? Oare n'a avut și el, casă la fel? Dacă țadicului însuşi îi ajunge odăița aceia cu lut pe jos, lui ce-i trebuie? Nu e oare mai larg și mai luminos decît aici și decît oriunde, acolo în tinda țadicului sau în sinagogă, unde stai și citești, stai și inveți zi și noapte? Nu, nu-i pare rău după tot ce a părăsit. Ce liniște poate avea Menaşe din toate negustoriile sale, dacă în dulapul acela îndesat cu cărți, — dela podea pînă la tavan, — sunt cărți sfinte dar sunt și din celelalte?

Menaşe Kindler s'a recules și ar vrea să întrebe ce i-a adus în casa sa la ceasul ăsta din noapte, cînd el, ca întotdeauna după ce sfîrşeşte socotelile negustoriilor, şade în fața unei cărți? (Ei, de-ar ști ei ce carte citia tocmai acum, ha ha. Pe Mendelsohn, Pe Mendelsohn, tipărit în limba sfîntă a bibliei. Carte spurcată ha, ha.). Dar nu spune nimic. E bucuros că-i are oaspeți. I-ar pofti dincolo, dar în stînga doarme ne-

vastă-sa și dincolo, în dreapta, este Mirale. A venit alaltăieri, pentru citeva zile, din Viena. Doar n'au să intre ei într'o odaie în care e o femeie.

Țadicul i-a risipit gindurile:

— Dela tine, Menașe, a vorbit adineauri Dumnezeu?

Menașe Kindler deschide ochii mari. Ce vorbă e asta? Iși bate joc de el? Pentru asta au venit?

Dar nu apucă să răspundă, că țadicul, cu ochii închiși, la fel ca în rugăciune, dar cu glas, de data asta rugăciune cu glas (cu glas parcă de Kol-Nidre) repetă întiile acorduri auzite.

Menașe Kindler nu știe ce să creadă. Da, intr'adevăr, parcă asta a cintat adineauri Mirale. El cetea, dar tot a auzit. Asta a fost. Dar ce înseamnă „Dumnezeu a vorbit"?

Reb Burich'l așteaptă cu ochii încă închiși și cu chipul întrebător. Menașe spune:

— Da. Fiica mea, venită alaltăieri din Viena, a cintat. Ea a cintat...

Reb Burich'l deschide ochii și rămine ca buimac: ce tot vorbește omul acolo? Oare n'a auzit el de atitea ori cintec de om și cintec de instrument? Cintece hasidice. Nu știe el oare că muzica — orice muzică — moare în clipa în care s'a născut pentru auz, și că e vie numai atita vreme cit e în suflet? Dar ceeace ce a auzit acum era extaz lăuntric, muzică nenăscută încă. Dumnezeu, de vorbă cu propriul său suflet. S'o mai audă odată.

— Pot s'o mai ascult odată?

— Desigur.

Menașe Kindler a pus două jilțuri. Reb Bențioin a rămas în picioare la spatele țadicului. Candelabrul îi luminează dintr'o parte, galben, și reb Burich'l e parcă o fâșie de pergament dintr'o Tora veche.

Dincolo, Menașe îi spune Miralei să mai cinte odată ceeace a cintat adineauri. Mirale îl privește. Ce i-a venit tatei de vrea să mai audă odată Appassionata? Și cum de-a auzit-o și întiia oară, așa înnecat în lectură cum ședea? Și ce-a putut să găsească el în bucata asta atit de turburătoare și ei de două ori de dragă și sfintă: i-a cintat-o de atitea ori prietenul Huetenbrenner, care trăiește de citva timp în preajma lui Beethoven, atit de grav bolnav în ultimele luni.

Il privește mirată. Și Menașe o privește cum șade în fața clavecinului cafeniu, între cele două luminări mari de ceară. (Ce mare s'a făcut. Peste patru săptămini, de Paști, împlinește 17 ani. Și trăiește singură acolo la Viena. Și învață trup și suflet numai muzică. O fi bine? O fi rău așa? Și o fi bine că el, Menașe, a deschis, — cum se spune — „ferestrele către

Europa" și s'a făcut „maskil", s'a emancipat, cum se zice... Nu e oare Bențioin mai fericit ca el?)

Se scutură de ginduri și-i pune Miralei mina pe umeri: să cinte, să cinte. Și se așează pe canapeaua de pluș roșu de lingă ușă.

Mirale cintă din nou. De ce oare s'a făcut într'o clipă albă ca chipul lunei ce se uită pe geam? Și de ce îi tremură degetele pe clape? Simte oare că dincolo de ușa rămasă deschisă, țadicul reb Burich'l a fost ridicat din jilț și în plutire de somnambul, înaintează, înalt, subțire, în caftanul negru, cu capul aplecat pe umărul drept, cu ochii pe jumătate închiși, cu tichia de postav negru căzută din cap, și cu mătasa aurie a bărbei încadrindu-i subțire chipul străveziu? Nu, ea nu știe nimic. De ce atunci se desfoaie și se risipește în odaie împreună cu acordurile Sonatei?

A sfirșit. Intoarce capul spre ușă să-l vadă pe tata, și dă un țipăt. Gura rămine deschisă: în ușă stă încremenit un învățăcel-ascet, tînăr, alb, eterizat, așa cum a intilnit în muzica de Bach. Dar cum de a descins — aevea — din Beethoven, care e întunecat, grav și despletit, ca cerul de Tohu-Wawohu, înainte de facerea lumii?

Bențioin a ridcat de jos tichia și i-a pus-o lui reb Burich'l pe cap. Și așteaptă. Toată lumea așteaptă. Și tace. Toată lumea tace.

După un timp, Menașe Kindler întreabă:

— Asta a fost, rebă?

Reb Burich'l deschide ochii și-l privește strein. In creer umblă gindul: s'ar părea că s'a auzit glasul omului care locuește aici. Și iată, acolo în fund, lingă fereastra de argint, o cutie cafenie din care s'ar părea că a venit tot ce l-a învăluit adineauri. Și în fața cutiei, între două luminări aprinse, o fecioară cum n'a văzut niciodată, cum n'a fost nici Hanală în clipa în care i-a scos vălul de mireasă și a văzut-o întiia oară. Dar dacă totul e închipuire, dacă totul e vis? Pot oare să fie aevea o rugăciune cu aceia auzită și o fecioară cu aceia din fața sa? Și dacă nici el însuși nu este el cu adevărat? Ce înseamnă „el"? Ce înseamnă „rugăciune", „muzică"? Ce înseamnă „noapte", „lună"? Nume pentru închipuiri. Nume pentru închipuiri. Să vorbiască, să vorbiască, să vorbiască, altfel gindurile se încălcesc, se învălmășesc și-l prăvălesc în adîncuri de beznă, cari iată, se cască... se cască...

A vorbit? A vorbit cu adevărat? Dar parcă nici glasul n'a fost al său.

— ...și cum... voi vreți să vă închipuiți că glasul lui Dumnezeu... poate veni din atingerea miinilor de osul cutiei aceleia?... Dincolo de miini, dincolo de cutie?... De unde izvorăște cintecul?... Că de undeva trebuie să izvorască.

Intr'adevăr, a vorbit! Căci iată, fecioara dintre cele două luminări de ceară aprinse în sfeşnice de argint... (dar dece îl priveşte fecioara? Să nu-l priviască. Iată, pleacă el privirile. Vezi? De acea nu-i voie să priveşti ochii de femeie. Doamne, dar iată că fecioara vorbeşte. Să nu vorbiască. Vezi deaceia nu e voie să auzi glas de femeie. Şi în glasul ei te poţi înneca, la fel ca în priviri. Te cheamă cu întunecare de fîntîni. Dar de ce nu e glasul Hanalei aşa? Ba a fost, a fost la început. Şi acum îi mai sunt ochii aşa, în clipa în care a-plecat asupra Hanalei, e parcă aplecat asupra cerului răsturnat ca un ocean de noapte. Dar de ce e cutremurat de fiori? Doamne, să nu vorbiască fecioara. Să nu vorbiască. Să-l sprijine Benţioin. Glasul fecioarei e parcă la fel cu cel venit adineauri din rugăciune. Şi ceeace se spune, numele pe care îl rosteşte e grav şi răvăşitor.

— Beethoven!

El nu ştie ce însamnă asta. Simte numai că a ridicat privirea şi că vrea să întrebe ceva,dar se rostogoleşte în adîncuri: Ce-a fost? Ochii fecioarei? Numele rostit? Nu-şi dă seama. Dar în rostogolire aude numai: Beethoven. Beethoven. Beethoven. La fel ca muzica ce l'a înfăşurat adineauri în mantia ei neagră, jur împrejur, jur împrejur: Beethoven. Beethoven. Beethoven! Ce înseamnă asta? A întrebat oare cu privirea? Aude răspuns:

— Un compozitor... Un om care compune... muzică... muzică... scrie muzică...

Vezi? Vezi? Aşadar nu zadarnic a fost chemat pe unde dumnezeeşti încoace. A aflat. A aflat că trăieşte undeva un ţadic. Cel mai mare ţadic. Stă de vorbă cu Dumnezeu, — suflet lîngă suflet. Din fundul timpurilor pînă în vecii vecilor. Şi poate pune pe hîrtie tainele pe cari i le împărtăşeşte Dumnezeu. Şi numele cel adevărat al lui Dumnezeu, pe care dacă îl ştii, poţi să mişti munţii şi apele din loc. Ţadicul acela poate pune pe hîrtie tainele lui Dumnezeu, ca să le audă şi alţii, şi să le rostească toată lumea, aşa precum sunt puse pe hîrtie, în cărţile de rugăciuni, rugăciunile pe cari le fac evreii de trei ori pe zi... dar acelea sunt cuvinte moarte, pe lîngă rugăciunile ţadicului de care a aflat...

Să-i mai cînte... să-i mai cînte...

A vorbit? Cînd a vorbit? Căci iată că degetele subţiri, iuţi şi albe, aleargă iar ca puii de gazelă din munţii Libanului. Şi se revarsă iar rugi. Alte rugi Doamne, doamne, cum de poţi dărui puteri mai mari ca propriile tale puteri unui om, unui fiu de om? Cu cine se războieşte acum ţadicul? Iată, că ia întreg pămîntul pe umeri şi urcă, urcă, urcă stîncile cerului cu el. Şi uite că a revărsat acum, în odaie, întreg cerul negru fără început şi fără sfîrşit al maidanului, şi te înneacă, te înneacă. Şi iată că acum a pus luna albă să vislească şi să înnoate pe apa cerului. Şi căruţele grele de pe maidan, şi oamenii din curte, se înneacă în apa lunii... Ajunge, ajunge! El pleacă la ţadic. Chiar în noaptea asta pleacă la ţadic. Cine e acest sfînt al veacului de care el n'a ştiut?

Mirale a scos din scrin un tablou pe care i l-a dat lui Benţioin ca să-l arate ţadicului :

— Beethoven!

Reb Burich'l se ţine strîns de Benţioin. Doamne, sunt astea priviri omeneşti? De unde vin şi încotro sunt trimise? Benţioin. Benţioin. De ce întoarce Benţioin capul? Benţioin! Ai voie să-l priveşti, deşi nu poartă barbă ca ţadichimii noştri. Ai voie să-l priveşti.

— Şi tu, Benţioin, la mine te-ai băgat ceauş? La mine ai venit? Să mergem la el, să stăm în umbra lui...

Acum îi spune lui Menaşe:

— Şi zici omule... că trăieşte... ţadicul... trăieşte... Unde...?

Menaşe îl priveşte. Ce vorbă e asta: „ţadicul". Un goi ţadic? Un goi? Benţioin e buimac.

A răspuns Mirale:

— La Viena.

— Ştii tu, Benţioin, unde vine asta?

Cum să nu ştie? De atîtea ori s'a oprit doar în drum spre Lipsca, unde avea treburi. Desigur că ştie...

— De sigur, rebă. Cu cai buni faci de opt ori douăzeci şi patru de ceasuri.

— Incă în noaptea asta plecăm, Benţioin.

Benţioin îl priveşte uluit.

Reb Burich'l i-a dat lui Menaşe mîna, s'a înclinat în faţa Miralei, fără s'o priviască, şi a eşit repede. Benţioin abia îl ajunge din urmă. Luna, care i-a aşteptat la poartă, are un rînjet ciudat. Benţioin gîndeşte: dar dacă e mîna diavolului la mijloc? Aşa cum era acolo, cu barba ascuţită, Menaşe semăna cu necuratul, şi dacă Mirale nu era Mirale, ci însăşi Lilith, fiica necuratului. Toată casa aceea, prea era ciudată... Dacă diavolul cel mare Samul a luat înfăţişarea lui Menaşe Kindler? Ce ar fi să-i spună ţadicului gîndul?

— Rebă, rebă... Şi plecăm într'adevăr... încă în noaptea asta?...

Reb Burich'l s'a oprit. Poate că Benţioin are dreptate? Poate că încă nu se cade să plece? Poate că ar trebui să se pregătească mai întîiu, cu post şi rugăciuni...

Aruncă o privire la stele. Cerul e o nesfîrşire albastră, uitată parcă aşa dela facerea lumii. Şi noi o coajă de nucă... Şi acolo, în fund cad o mulţime de cioburi de stele şi se sting în oceanul de tăceri şi noapte, care începe sus pe deal, la poarta cimitirului, unde sfîrşeşte tîrgul şi porneşte singură-

tatea lui Dumnezeu, a cîmpiilor, a pădurilor și a apelor. Luna, — aceaș care a luminat căile patriarhilor și pașii lui Moșe rabenu — însoțește și pașii săi de acum, și leagănă într'o plasă de argint umbrele din unghere și somnul viețuitoarelor. Dorm acum, pretutindeni, viețuitoarele toate: pasărea în cuib și pe ram, ursul în vizuină, omul unde s'a nimerit... Numai în măruntaiele omului îngropat alaltăieri, se tîrăsc viermii pe burți lipicioase, și în mormintele proaspete, pretutindeni, umblă lighioane mici și spurcate... Oare pătrunde pînă la auzul morților din morminte zvonul și freamătul lunii și cînt și rugăciune ca cele auzite adineauri? Stă oare treaz auzul morților acolo sub pămînt? Nu se poate să nu stea treaz.

Dar ce-și pierde el vremea cu gînduri? E tîrziu!

— In cîte avem azi... In cîte avem azi, după socoteala celorlalte neamuri, Bențioin?

— La noi e în 15 Adar 5587... La ei 19 Februarie 1827.

Reb Burich'l s'a mai uitat odată la stele. A oprit privirea o clipă acolo, în dreapta, alături de nourul acela și a spus:

— Repede, Bențioin, repede. Incă în noaptea asta plecăm. Să vină și ovreii cu noi. Să mai apuce harul de a-l vedea pe țadic.

Bențioin și-a spus că poate e un înțeles mai adînc în cele ce spune și face reb Burich'l, un înțeles pe care el încă nu-l poate prinde. S'a dus, dar, repede să-i înștiințeze pe oameni.

Vestea s'a împrăștiat ca un fulger: țadicul pleacă la Viena. Chiar în noaptea aceasta pleacă la Viena. La un țadic mare, la cel mai mare țadic.

— Și cu noi ce face? Eu mă tăvălesc de cinci zile aici, ca să mă binecuvînteze.

— Cu toții plecăm. Plecăm cu toții.

Au fost trezite femeile și copiii. Caii au fost înhămați, și căruțele au fost așa fel orînduite, ca să fie caii cei slabi în întîile rînduri, să nu trebuie să alerge după caii cei iuți. Acum, oamenii, cu făclii în mîini, aleargă să tîrguiască hrană la drum și nutreț pentru vite. Obloane de lemn se deschid la uși și la ferestre și tîrgul întreg s'a trezit.

— Ce s'a întîmplat!

— Ce s'a întîmplat!

— Dar ce s'a întîmplat?

Oamenii s'au întors la care.

— Pleacă și rabinița?

— Doar nu face un pas fără ea.

— V'ați apucat la vorbă. Grăbiți, grăbiți că vine îndată țadicul și pornim.

— Iată-l.

Intr'adevăr, a apărut în prag cu rabinița alături, mică și străvezie, ca un boher înfrumusețat de îmbăierea în învățătura sfîntă a Torei. S'au suit la întîmplare într'o căruță fără coviltir și s'au așezat în spatele omului și al lui Bențioin.

— Țadicul a poruncit plecarea.

—Țadicul a poruncit pornirea.

Cuvîntul trece din om în om, din căruță în căruță și e acum în față.

— Pornim.

— Am pornit.

Ca o rimă uriașă, așa se tîrește șirul de care cu ovrei bărboși, cu neveste și copii, spre țadicul cel mare din Viena, Beethoven. Ultima căruță e acum la marginea tîrgului. In urmă, Sadagura își stinge iar luminile mici. Dincolo, pe deal, Cernăuții sunt o biată moviliță de așezare omenească. Țadicul e acum în plină, în nesfîrșită cîmpie. Simte cum deasupra flutură o uriașă aripă neagră și adie zefirul de argint al lunii. Undeva, în fund, departe, tare departe spre stînga, cerul se spălăcește și dincolo de el, la spatele zărilor, ghicești zorile. Nu, nu. Să nu se facă lumină, să nu se facă zi. Noaptea toate gingîniile zilei și toate firele de pulbere, au înțelesul lor adevărat și sunt legate de tot și de veșnicie. Lumina zilei desface vraja și risipește stropul de veșnicie. Iată, acum Dumnezeu umblă deasupra șirului nesfîrșit de care cu oameni și-i însoțește pînă la Viena, pînă la țadicul cel mare al cărui nume și a cărui privire au fost parcă rupte din noapte asemănătoare. Iată, se cască acolo, drept în față, bezna unei păduri. Ssst. Sșșșst. Sssss. Mai încet, mai încet să umble roțile. Să nu se sperie somnul și sufletul de foșnire al pădurii și ascultarea morților din morminte. Să se cunune mai departe sufletul lor de beznă, cu sufletul de argint al lunii, și cu sufletul fîlfăitor al cîmpiilor și cu singurătatea copacului care stă stingher undeva, în drum necunoscut și cu sufletul tîrgurilor adormite, în care oamenii gem din somn cum gem copiii cu vise rele, și să se îngemăne mai departe cu sufletul Cernăuților, care își trezește îndată oamenii și-i fugărește după codrul de pîine. Și să se îngemăne mai departe cu sufletul lumii dela facerea ei pînă la sfîrșit, și dela un capăt la celălalt. Să se cunune toate mai departe cu sufletul țadicului cel mare, al cărui nume, iată, am voie să-l rostesc acum: Beethoven, Beethoven, Beethoven. Am voie să-l rostesc, eu Burich bar Moișe Hasandlăr, am voie să-l rostesc, acum abia, după îmbăierea în singurătatea nopții, a cîmpiei și a pădurii, am voie să-l rostesc în drum spre el, Beethoven, Beethoven, fie-mi hărăzită întîlnirea cu el. Amin.

■

Către seara de 29 Martie 1827 — după cinci săptămîni de drum și rătăciri, cu căruța și pe jos, a intrat țadicul reb Burich'l, murdar, rupt și sfîrșit de oboseală, de mînă cu Hanală, în Viena. Unul după altul l-au părăsit credincioșii. La început dăduseră zece înțelesuri acestui drum către un țadic de care nu știa nimeni, de care n'auzise nimeni. Incet, incet, însă, s'a aflat că e vorba de un simplu scriitor de muzică. Dar nici asta încă n'ar fi așa rău. La urma urmelor, s'ar putea să fie un Lamed-Wuwnik, unul din cei 36 de sfinți anonimi, cari în înfățișări umile și fără să știe singuri ce solie au, țin cu sfințenia lor bolțile cerului, ca să nu se prăbușiască peste lumea ticăloșită. Cînd reb Burich'l a călcat, însă, întiia Sîmbătă cu drumul, fără să fi fost primejdie de moarte, s'a aflat că acel așa zis țadic la care îi ducea, nici nu e evreu. Le-a spus-o oamenilor însuși reb Bențioin. Și oricît nu poate cineva pătrunde înțelesul adînc al faptelor lui reb Burich'l, tot și-a dat el seama că un goi nu poate fi sfînt, nu poate fi țadic, și că drumul ăsta e nebunie dacă nu și mai rău încă: momeala necuratului. (Ei, și altor țadichimi și învățați li s'au rătăcit mințile pe drumurile răsucite ale căutării). Totuși, n'a cutezat nimeni să-i spună un cuvînt lui reb Burich'l. Numai Motl Poiarnă, nebunul Sadagurei, s'a ridicat deodată în căruță, cît era el de lung și de slab, și a strigat:

— Rebă, țadicul la care zici că ne duci nu e țadic. E goi. Și nici tu nu ești rebă, ci Asmodai, și femeea de lîngă tine e diavolița Lilith.

A sărit din căruță și a luat-o la fugă peste cîmp, înapoi.

Reb Burich'l n'a răspuns nimic, și, deși vedea cum convoiul se face din ce în ce mai mic, și că-l părăsește și Bențioin, n'a scos tot timpul un cuvînt. Nici chiar cu Hanală n'a vorbit.

Abia la marginea dinspre miazănoapte a Vienei, pe unde a intrat, a deschis întiia oară gura încleștată și a întrebat de țadicul reb Beethoven. Dar nimeni n'a știut de el. Insă chiar dacă ar locui în Viena, cum o să-l întîlniască? Doar nu mai au voie să intre în oraș alți evrei pe lîngă cei ce deja locuiesc aici, îngăduiți de autorități, greu și costisitor. Oricum să treacă pe la „Judenamt" și să încerce.

Reb Burich'l și-a spus că devreme ce tot nu stă mai mult decît noaptea asta, poate intra. Numai să-l vadă pe țadic și pleacă. La urma urmelor, pe cine îl poate supăra că a venit un evreu din Sadagura ca să-l vadă, cu evlavie pe țadicul Beethoven?

A pornit spre inima orașului. Nici acolo nu l'a putut îndrepta nimeni. Sau, poate că n'au înțeles oamenii limba în care vorbia? S'au poate că li se părea caraghios tînărul acela nalt, subțire, cu barbă și perciuni, în caftan, toate tăvălite și

murdare, de mînă — ca un școlar cuminte, — cu o fetiță speriată și năucă?

Deodată reb Burich'l n'a mai putut să înainteze. De jos, dinspre oraș venia un convoiu negru, nesfîrșit, de oameni și trăsuri, și se apropia. Iată-l, e acum aproape de aici, de grădina asta frumoasă și tăcută care a deschis poarta. Nu, nu e grădină. E parcă cimitir. Convoiul nesfîrșit, nesfîrșit, e la doi pași. Să se țină Hanale de el. Mai tare, mai tare, ca să nu fie striviți. Să urce amîndoi, uite, pe gardul ăsta. Uite că s'a suit și altă lume.

S'au suit pe un gard și privesc. Doamne, cîtă lume are pămîntul tău. Și ce de-a trăsuri, ce de-a trăsuri. Și trăsuri închise. Și ce o fi trăsura asta cu aur și cu caii frumos împodobiți? Și de ce are perdelele trase? Vorbește cineva de lîngă el: „e trăsura împăratului". A înțeles, a murit împăratul. Impăratul e acolo, în dricul negru înconjurat de oameni în haine de sărbătoare, oameni în negru cu fețele rase de tot, cum le au actorii. Acum, convoiul s'a oprit tocmai aici, lîngă poarta grădinii. Capătul celălalt nu se vede. E departe, departe, cine știe pe ce stradă. Să întrebe pe cineva cine a murit și cînd se sfîrșește înmormîntarea, ca să poată merge mai departe. La Beethoven, la țadicul Beethoven.

Iată că întreabă. Nu știe nimeni unde șade țadicul Beethoven? Dar omul nu înțelege. Un altul a înțeles, dar nu știe nici unde șeade țadicul Beehoven și nici cine a murit. Știe numai că a murit cineva mare, de vreme ce e trimisă trăsura împăratului și e atîta lume, așa lume.

De acolo, de sus, cățărat pe gard, cu Hanale lîngă el, țadicul reb Burich'l a văzut tot ce s'a petrecut la poarta grădinei celei mari și frumoase: a fost scos sicriul din dric, purtat pe brațe de domnii aceia cari au mers tot timpul în jurul lui. Acum, în fața porții, sicriul e pus pe o masă. Capacul e scos, și cineva citește o hîrtie. Doamne, de ce e așa departe și nu se vede de aici, de pe gard, omul din sicriu. Incă n'a văzut om mort. Nu, nu-i este frică și nici păcat nu este. Simte el că nu e păcat. Altfel de ce e așa o liniște neașteptată în el? O așa liniște ciudată. Nu se vede pînă acolo dar par'că i se pare că a mai văzut undeva capul ăsta. Doamne! Nu nu l'a văzut nicăieri. Omul care cetea a sfîrșit. Sicriul a fost ridicat iar pe brațe, și dus în grădină. Multă lume intră după sicriu, dar lume mai multă e în stradă. Dacă s'ar risipi lumea, el ar putea să plece, să caute în oraș să afle de țadicul Beethoven.

Incet, încet lumea s'a risipit. Țadicul reb Burich'l, de mînă cu Hanală, e acum în inima orașului, în fața unei biserici nalte, înegrită de fum, și cu nenumărate vîrfuri, lucrate parcă în dantelă neagră. Intre timp s'a înserat și s'a înnou-

rat. Doamne, unde o să se ducă în orașul ăsta mare și străin? Inima i s'a făcut mică. Tîrziu, cam atunci cînd se face rugăciunea de Ma-ariw, s'a apropiat de el un tînăr și l'a întrebat, pe evreește, dacă nu cumva e străin și caută o sinagogă. E una, aici aproape, pe Rottenturmgasse. Iată, el tocmai aleargă să spună rugăciunea după părintele mort. Pot merge împreună.

Reb Burich'l și-a dat seama că i s'ar lumina sufletul și i s'ar încălzi, dacă ar intra într'o sinagogă, acum în seara care s'a năpustit deodată neagră și dușmană peste orașul ăsta mare și străin. Dar trebuie să-l vadă mai intîiu pe țadicul Beethoven. I-a spus-o tînărului.

De un țadic cu numele ăsta, însă, tînărul n'a auzit. L'ar fi știut el. E fiu de haham, deși umblă ras. E vînzător într'o prăvălie, uite, chiar aici lîngă Stefansdom, unde stau ei acum. Nu, nu e în Viena nici un țadic cu numele Beethoven. A fost un compozitor, care locuia în aceeaș curte cu un coleg al său de prăvălie, în Schwarzspanierhaus No. 200. Dacă o ia drept înainte, și trece prin Schottentor, mai are puțin de mers prin Glacys, și a ajuns.

Dar acel Beethoven a murit răsalaltăieri — pe furtuna cea grozavă — și a fost îngropat azi după masă. L'a cunoscut și el. Ciudat om: singuratec, surd și încuiat în sine.

Reb Burich'l a rămas cu ochii căscați la tînărul care vorbia repede. Apoi i-a aruncat Hanalei o privire: a înțeles? Acela a fost, a cărui înmormîntare o văzuseră. Așadar l-au mai văzut. Au mai avut harul să-l vadă.

De două ori l-a întrebat tînărul pe reb Burich'l dacă vrea să meargă la sinagogă cu el, dar reb Burich'l nu l-a auzit. Abia cînd a văzut că tînărul pleacă l-a putut întreba, cu glasul stins, unde vine cimitirul.

E tîrziu, poarta s'a încuiat, dar dacă vrea cu tot dinadinsul să meargă, apoi s'o ia tot prin Schottentor, drept înainte spre miazănoapte și puțin către apus, drept înainte, cam pe unde zicea că a intrat în oraș. Dar e cam departe.

Tînărul s'a depărtat repede.

Reb Burich'l, cu Hanală după el, merge acum spre cimitirul Waehring. In urmă a rămas din ce în ce mai departe și mai neagră, Catedrala Sf. Stefan.

Cînd a intrat pe poarta cimitirului și a văzut cruci, numai cruci, și chipul lui Christos din piatră, Hanală a început să tremure. Așadar, nici ea nu-l urmează pînă la capăt? Și ea îl părăsește? Să rămînă la poartă, aici, pînă va veni el. Dacă vrea să-l aștepte. Și dacă nu vrea, îl poate părăsi și ea.

El, însă, intră.

Uite că trece printre morminte cu cruci și Nazariteni. Numai cruci și Nazariteni. El, Burich bar Moișe Hasandler, trece

printre cruci și Nazariteni. Și nu-i este teamă. Și nu este păcat. Nu, nu este păcat.

Doamne, dar el nu duce numai propriul său trup cu sine. Atîtea nopți de învățătură au depus în el întreaga Tora. Ce face dacă i se trezește în amintire un verset sfînt, aici printre cruci și Nazariteni și versatul acela are în fața sa cruci și Nazariteni și e văzut de ei ? Dacă îi vine pe buze numele cel adevărat al lui Dumnezeu și e zărit de o cruce? Nu, nu, să nu apară nimic în amintire. Să se stingă toate în el.

Paznicul i-a arătat groapa proaspătă.

Acum stă în fața ei. Cerul umblă deasupra, greu și cenușiu. Și huruitul orașului și al lumii întregi vine pînă aici, topit și șters. Așadar aici, uite aici, la picioarele sale e țadicul Beethoven, cel care pînă alatăieri deschidea cerurile lui Dumnezeu și umbla în ele și se preumbla în ele, ca la el acasă, și înnota în răvășirea și despletirea neagră a lumii de dinainte de înfăptuire; țadicul Beethoven în a cărui singurătate, încuiere în sine și surzenie de scoică, vuia ca într'o scoică vrăjită de Dumnezeu însuși, tot tumultul lumilor, toată jalea și bucuria oamenilor, toată sfințenia Torei și întreaga tărie fără de țărmuri a Cabalei. Cine oare a spus acolo, pe drumul Sadagurei, că numai noi suntem aleșii tăi, Doamne? Cine a spus că numai noi suntem țadikimi? Iată, eu țadicul reb Burich'l, stau aici, printre cruci și țadikimi albi, cu chip de Nazariteni, stau mic și umil, și mă simt înfășurat, jur împrejur, în aceeaș sfințenie ca în cimitirul evreesc din Sadagura, în fața mormîntului marelui Maghid, care doarme acolo, somn pînă la buciumul venirii lui Mesia. Și la fel ca acolo, sub fîlfîirea răvășitoare a veșniciei deasupra capului, iată, rostesc cu evlavie rugăciunea sacră pentru morții evrei:

Isgadei, Veiskadeș, ș'mei rabu...

. . . .

Dar n'a putut să sfîrșiască rugăciunea că au început să se clatine toate crucile cimitirului și toți Nazaritenii de pe morminte. Și de undeva — nu-și dădea seama de unde — (poate din spatele veacurilor, poate din străfundurile propriei sale făpturi) a început să vuiască, și a năvălit și l'a acoperit pînă dincolo de el, în valuri cotropitoare, cîntecul auzit în Sadagura: rostogoliri de stînci, bubuituri în fundul lumii și al pămîntului. Și ape mari, ape negre. Și învălmășiți, rostogoliți în ele, Nazariteanul, blînd, în mantie lungă, albă, Baal-Șem-Tow, frate cald, în cisme mari noroioase și barbă răvășită de harabagiu, și Beethoven întunecat, grav, și cu ochii doui tăciuni stinși.

URY BENADOR

Mangalia 11/8/934.

ORGANIZAREA PRODUCȚIEI AGRICOLE IN STATUL ȚARANESC

PROF. DR. M. CHIRIȚESCU-ARVA

Statul țărănesc, care are astăzi o accepțiune ideologică destul de nebuloasă, chiar pentru gînditorii cei mai inzestrați ai generației noastre, care știu să se incadreze în ritmul vremurilor pe care le trăim, nu trebuie să fie privit ca o țintă finală. El trebuie să fie ințeles, din punct de privire economic, ca un cadru care să asigure inceputul unor prefaceri fundamentale, iar din punct de vedere social ca o interpretare a unei clase productive în adevăratul ei rost statornic. Statul țărănesc trebuie să fie deci un sistem politic, economic și social nou, complect și durabil, care să asigure nu atît folos sau o reparațiune directă păturei rurale — ca cea mai numeroasă fiind — ci mai ales o contribuție și o impărtășire justă a clasei țărănești, în proporție cu capacitatea de producție pe care o reprezintă, atît la eforturile colective în vederea producției cît și la răsplata acestor eforturi.

Ideia statului țărănesc este nebuloasă și incoherentă din mai multe principii. Intîi de toate din pricină că pătura noastră țărănească, în starea de înapoiere în care se află, nu are decît o conștiință foarte vagă de clasă și prin reforma agrară înfăptuită, țărănimea a fost în multe privinți, inhămată, cu scopul bine cunoscut și mai sigur ca înainte, la carul capitalismului bancar.

In această privință, chiar dacă deposedarea latifundiilor și creiarea micei proprietăți ar constitui idealul integral al țărănimei, între vechea și noua situație din punct de vedere al desfășurărei în viitor nu văd decît o deosebire în rău. In vechea situație, acești rotași inhămați la carul capitalismului puteau rupe mai ușor șleaul pentru a se elibera, și a-și valorifica munca brațelor, intrînd în cadrul proletariatului industrial. In noua situație de astăzi, odgonul puternic pe care-l reprezintă lotul de improprietărire — deși are o funcțiune de producție destul de efemeră — este mai greu de rupt. In această privință, capitalismul burghez corectînd în parte ultimele vestigii ale vremurilor medievale în viața rurală și potolind pentru moment setea de pămînt a țăranilor, n'a făcut decît să-și apere și să-și consolideze existența în viitor.

Suntem în intîrziere cu un secol. Regimul micei proprietăți și al producției individuale țărănești, cari au constituit

în alte țări revendicările secolului trecut, au fost cucerite la noi într'o etapă istorică în care mica proprietate individuală se dovedește, tot mai categoric, a fi neputincioasă în funcțiunea ei de producție.

O altă cauză stă în faptul că gînditorij noștrii în domeniul politic, economic și social sunt, în concepția lor, în mare parte sau ecoul unor reminiscențe de gîndire burgheză, prin felul romantic cu care privesc viața rurală și prin virtuțile mistice pe cari le atribue individualismului creator, sau sunt captivii unor formule teoretice clasice în domeniul economic, pe cari le privesc ca un scop, care trebuie înfăptuit în loc să le folosească drept mijloc în realizarea formelor de viață impuse de vreme.

Clarificarea și conturarea precisă a ințelesului problemei agricole într'un cadru țărănesc pornește dela rostul pe care-l atribuim țărănimei în noua formă de viață pe care o concepem.

Felul — care se intîlnește uneori — de a privi țărănimea cu disprețul cunoscut al socialismului secolului trecut, cînd se desfășura procesul de desmembrare a latifundiilor pentru a se creia mica proprietate, constitue cred nu numai o greșeală, dar și o negare a rostului țărănimii. In aceste vremuri, cînd în procesul de producție al agriculturei — lipsită de mașinile ingenioase de astăzi — predomină, prin rolul ei, munca brațelor, desigur că mica proprietate țărănească avea condițiuni prielnice în ce privește producția și desfacerea și constituia o piedică serioasă, sau o problemă greu solubilă, pentru socialism. In timpul cînd s'au dospit principiile socialismului, cînd producția agricolă se sprijinea pe munca brațelor și tracțiunea animală, țărănimea putea fi ușor comparată cu un sac cu cartofi, fără coeziunea care cimentează părțile componente ale unui agregat. Azi, cînd tracțiunea mecanică și intervenția mașinismului în general, în procesul de producție, capătă un rol hotărîtor și sapă tot mai adînc mormîntul agriculturei parcelare, această comparație ar fi cel puțin pesimistă.

Dacă pornim dela premisa — în parte neintemeiată, socotesc eu — că țărănimea este incapabilă să înțeleagă și să adopte integral realizările technicei moderne, și de dragul progresului nu suntem dispuși a ierta nici o abatere sau rezervă și dacă mărginim problema consolidării economiei naționale, la socializarea industriei, finanțelor și comerțului, în folosul țărănimei, am face o operă șubredă de romantism generos. Această operă de integrare — să zicem — a celei mai mari categorii sociale în unele drepturi de cari a fost lipsită în trecut, dacă nu ar echivala cu o cotropire sau cucerire, ar fi totuși lipsită de echilibrul intern, de proecție în viitor, de durabilitate.

Dacă problema țărănească la noi este mai complexă de cît aiurea și dacă suferințele clasei țărănești în Romînia sunt mai mari decît în alte părți, acestea se datorește tocmai faptului că mijloacele create de regimul capitalist, în ce privește sporirea și perfecționarea producției, transformarea și circulația bunurilor, au fost puse numai la îndemîna industriei. Ele nu s'au coborît pînă în massa largă a agricultorilor mici în special, cari, părăsiți în primitivitatea lor., cu mijloace rudimentare, în luptă inegală cu adversitățile naturei și cu asuprirea capitalismului burghez, în regimul iluzoriu de proprietate individuală, au intrat de fapt într'o nouă fază evolutivă a iobagiei. Am avut astfel pînă azi un soi de capitalism balcanic sau colonial, pus la îndemîna ramurilor de producție cari se altoesc pe agricultură și spre folosul claselor sociale suprapuse clasei țărănești.

Astăzi, din punct de vedere economic, calea care pare a fi indicată de evoluția firească, este aceia a capitalismului de stat. Dacă și la noi această cale va fi apucată și vom ajunge la realizarea capitalismului de stat în rîndul ramurilor de producție cari se suprapun agriculturei, vom face desigur un pas însemnat înainte, din punct de vedere politic și social și se vor realiza importante avantagii economice pentru stat. Aceste avantagii se vor resfrînge desigur în mod indirect și asupra agriculturei, aceasta însă într'o măsură mai slabă decît ne închipuim. Agricultura țărănească, privită prin prisma funcțiunei ei productive pe care o are, fiind lăsată în aceiași stare arhaică; de teama reacțiunea acelui individualism și particularism al vieții noastre rurale, nu va avea nimic de cîștigat. Procesul de producție în gospodăriile țărănești se va menține mai departe la acelaș nivel de primitivitate ca pe vremea Sciților, la care se află astăzi, diferența de cel puțin un secol între etapa de desvoltare în care se găsește astăzi industria față de agricultură la noi va deveni tot mai mare și mai păgubitoare pentru producția agricolă.

Un astfel de capitalism de stat, circumscris la funcțiunile economice superioare ale statului, care se suprapun agriculturei, va fi mai mult în folosul claselor sociale suprapuse clasei țărănești. Părăsită la mijloacele ei de înțelegere in cadrul individualismului, țărănimea va continua mai departe să trăiască sub regimul gospodăriei familiale, în cadrul căreia nu se va putea avînta pe calea sporirei producției și nu va putea constitui o temelie sănătoasă și trainică pentru capitalismul de stat realizat sus. Dacă astfel se înțelege noua așezare a economiei naționale, atunci țărănimea se va găsi desigur în situația unei găini pe malul apei după ce a clocit boboci de rață.

Economia națională concepută astfel, nu coincide cu interesele țărănimei și atunci ne punem întrebarea justificată:

Pentru cine realizăm, un astfel de capitalism de stat, care nu ar înțelege să se pună în serviciul procesului de producție a micului agricultor? Pentru orașe? Pentru oligarhia țărănească viitoare, poate? In acest caz, problema cred că nu interesează pe țăran și nu ne poate interesa nici pe noi.

Țărănimea reprezintă clasa predominantă ca număr în populația țărei noastre și funcțiunea ei economică, în ce privește producția agricolă, este cea mai importantă pentru economia națională. Această realitate poate constitui un punct de plecare, însă nu singurul temei pe care se așează economia națională. In mod esențial, în viața statului organizat, rolul țărănimei este de trei feluri: Primul rol care îi revine țărănimei este al producției agricole, care trebuește desvoltată la maxim în cadrul asigurat de condițiunile naturale ale mediului, în limita tuturor mijloacelor technice și învățămintelor științelor agronomice de care trebuie să se împărtășească și cît mai sus peste nivelul consumului propriu. Al doilea rol care îi revine țărănimei este acela al consumației. In această direcție, prin sporirea producției, țărănimea trebuie îndrumată spre o bună stare progresivă, care prin înmulțirea nevoilor să-i sporească tot mai mult capacitatea de consum a diferitelor produse industriale. Capacitatea de consum a populației, sporită prin ridicarea standardului de viață, va constitui în acest fel calea serioasă pe care se va îndruma industria națională în viitor, fără artificialitatea regimului protecționist. In aceste condițiuni noui de desvoltare, țărănimea își va îndeplini într'o măsură mult mai largă ca pînă acum rolul de a alimenta clasele superioare ale societății, de a împrospăta elementele de conducere și de a asigura în acest fel închegarea unei ideologii potrivită intereselor ei permanente.

Capitalismul burghez de pînă astăzi, cu o concepție statică asupra țărănimei, pe care a ținut-o departe de folosirea progreselor technice, nu a putut realiza aceste deziderate, fiindcă nu a fost în stare să înțeleagă adevăratul rost al țărănimei ca pătură producătoare.

In viitor se vor putea realiza aceste deziderate, dacă se va înțelege și se va folosi țărănimea ca o principală clasă producătoare cu un rol dinamic hotărîtor în ce privește toate funcțiunile statului. Prin ruperea lanțurilor grele ale primitivității vieții rurale de astăzi, prin sporirea producției cu ajutorul științei și mijloacelor tehnice, prn înlăturarea nevoilor de consum ale populației, țărănimea va fi îndrumată spre îndeplinirea acestor roluri, viața rurală va fi complet revoluționată și în acest fel se va pune temelia sigură a unei agriculturi țărănești propuse.

In cadrul economiei noastre naționale, producția agricolă are primul rol. Datele statistice, privitoare la producția

națională totală și cele referitoare la valoarea produselor exportate, ne dovedesc cu prisosință acest lucru. Prin desființarea regimului protecționist, care a asigurat industriei condițiuni artificiale de desvoltare în paguba țărănimei, va ieși și mai mult în evidență importanța pe care o are producția agricolă.

Principala noastră industrie este deci agricultura, al cărei rol nu se mărginește numai la satisfacerea nevoilor interne, dar de ea depinde întotdeauna soarta balanței noastre comerciale externe. In acest fel, atît în ce privește satisfacerea nevoilor consumului intern, cît mai ales din punct de vedere al desfacerii în afară și a cucerirei piețelor de consum, agricultura noastră trebuie să ducă o luptă care devine din ce în ce mai grea. Dacă pe planul internațional se poate vorbi de o supra-producție, care stă la baza crizei agricole mondiale, în ce ne privește pe noi ne găsim în situația umilitoare de a fi în urma tuturor țărilor agricole, în ce privește producția la unitatea de suprafață. Astfel, pe lîngă supraproducția de pe planul mondial, care ne interesează în legătură cu mecanismul stabilirei prețurilor, pe planul intern al economiei noastre naționale avem o criză cronică de sub-producție. Agricultorii noștri nu pot ajunge la răsplătirea sforțărilor pe cari le fac din pricina nivelului redus la care s'au stabilizat prețurile produselor agricole, în urma jocului liber al cererei și ofertei, dar mai ales din pricina recoltelor reduse obținute la unitatea de suprafață, fără a mai vorbi de calitatea inferioară a produselor noastre agricole și de lipsa lor de uniformitate.

Statul nostru de agricultori mici, neputîndu-și circumscri funcțiunile economice în interiorul granițelor sale, va trebui să păstreze și să-și desvolte chiar, raporturile de interdependență cu celelalte state. Va trebui deci să continue cu mai multă hotărîre lupta grea de produse agricole de origină vegetală și animală. Va fi posibil acest lucru dacă abandonăm clasa țărănească la actualele ei mijloace și lăsăm ca producția agricolă să se sprijine mai departe pe eforturile inutile ale individualismului? Desigur că nu. Abandonarea țărănimei la mijloacele primitive ale producției individuale de astăzi echivalează cu trădarea propriilor ei interese și cine ar săvîrși o astfel de greșeală, sapă la temelia însuși edificiul economiei naționale. Această afirmație nu este exagerată. Pentru susținerea ei să nu căutăm argumente în prefacerile cari au loc în Rusia și față de cari mulți continuă să păstreze o neîncredere pe care le-ar fi greu desigur să o justifice. Exemple edificatoare putem găsi în America, țara în care capitalismul a descins în domeniul agriculturei pentru a o revoluționa fundamental, atît în ce privește technica procesului de producție, cît și structura și extensiunea unităților de producție. Dacă

în adevăr, agricultura americană, în totalitatea ei, are o parte însemnată de suferință în timpul acestei crize, aceste suferinți cad numai asupra fermierilor mici și mijlocii.

Incă din anul 1930 Ministerul de Agricultură al Statelor Unite, în anuarul său spunea următoarele: „Micii fermieri trebuie să înțeleagă că pentru ei, în noua agricultură americană, nu se găsește nici un loc. Producătorii agricoli cu spirit progresiv înțeleg tot mai mult că agricultura este o întreprindere economică pentru conducerea căreia trebuie să aibă în vedere aceleași norme ca și în celelalte industrii. Principiile economice, cari sunt socotite premise indispensabile pentru succes în industria propriu zisă, trebuesc avute în vedere, pe cît posibil, și în procesul de producție agricolă". Iată perspectiva fatală sortită micii proprietăți și la noi, prin desvoltarea liberă a capitalismului în agricultură, dacă nu se iau din vreme măsuri de apărare.

In adevăr, în ultimii cinci ani de zile, în Statele Unite ale Americei de Nord, se desfășoară tot mai mult procesul de concentrare a unităților de producție, în complexe întinse exploatate pe bază de mașinism. Acest proces se desăvîrșește tot mai mult, cu prețul ruinei fermierilor mici și mijlocii, pe care Farm Boardul și statul, prin sacrificiile imense pe cari le fac, totuși nu isbutesc a-i salva. La fel ca în industrie, mare parte din producția agricolă din Statele Unite ale Americei de Nord, este obținută în societăți capitaliste pe acțiuni, cari în aceste vremuri de criză dau dividente importante, după cum arată Gumperz în următorul pasaj:

„După statistica Camerei de Comerț a Statelor Unite existau deja în anul 1926 circa 9 mii de societăți pe acțiuni pentru producția agricolă al căror venit reprezenta 6% din întregul venit agricol. Bursa nu a ezitat desigur să se intereseze de acești copii ai capitalismului, ajunși atît de repede la majorat. Societăți cari plătesc 10—12,5% beneficii nu au nevoie să insiste prea mult pînă cînd efectele lor sînt primite la bursă. Astfel s'au format în ultimii ani, prin băncile interesate, societăți pe acțiuni pentru producția agricolă, ale căror efecte, prin intermediul bursei au fost repede răspîndite în public".

Aceste societăți capitaliste sporesc mereu și în condițiunile vitrige ale crizei actuale obțin produse agricole la prețuri de cost atît de reduse, încît pot fi desfăcute pe piață cu beneficii importante. Privitor la acest fapt, tot Gumperz spune următoarele:

„Ferme cu astfel de structură capitalistă mare pot, în Statele Unite, natural, să producă mai eftin decît exploatația agricolă de mărime obicinuită. Dacă prețul grîului scade cu un dolar sau mai mult, aceasta pentru ele nu înseamnă nici un pericol. La o reuniune a technicienilor agricoli americani,

reprezentanți ai unor astfel de societăți pe acțiuni, care a avut loc de curind, s'a arătat că aceste societăți ar fi in stare să producă griu atit de eftin, incit chiar dacă prețul ar scădea sub 50 de cenți, totuși să poată vinde cu profit.

După unele date din Cansas, costul de producție al unui buschel de griu, produs in fermele de intindere mijlocie în vara anului 1930, au fost de circa 80 de cenți. O exploatație agricolă mare: Wheat Farming corp., comunică în acelaș timp că in producția ei prețul de cost era numai de 24 de cenți la buschel. Cu alte cuvinte, pentru exploatațiile agricole gigantice nu există criza agricolă".

Loviturile mortale pe cari agricultura modernă, așezată pe baze capitaliste cu concursul nașinismului, o dă agriculturei mici și mijlocii cu tehnică rudimentară fără concursul mașinelor și care se sprijină pe tracțiunea animală, în Statele Unite ale Americei de Nord, se transmit și pe planul internațional și se resimt tot mai mult și asupra producției noastre agricole. Teoriile invechite, debitate în mod sforăitor in conferințe publice, de către pinguinii agronomiei noastre patriarhale, prin care toată gravitatea crizei agricole este socotită ca o consecință numai a supraproducției de pe planul internațional, sint cel puțin mioape, iar optimismul care se leagă de nădejdea dispariției acestei supraproducții, prin restringerea agriculturei americane, este cel puțin copilăresc. Această supraproducție, acest volum mare de produse agricole care se oferă pe piețele consumatoare la prețuri reduse, deși rezultă direct din extinderea suprafeței cultivate, insoțită de fenomenul de subconsumație, care se desfășură in țările industriale, se datorește mai ales prefacerii fundamentale pe care a suferit-o procesul de producție al agriculturii in America, Australia, Rusia, etc., prin intervenția mașinelor. Și este mai mult decit probabil că agricultura capitalistă a acestor țări nu va renunța la beneficiile ei importante și nu-și va distruge mașinile de mila agriculturei țăranilor dunăreni, chiar în cazul cind aceștia ar fi hotăriți să moară in mod eroic și inutil de dragul agriculturei parcelare.

Integrarea țărănimei noastre in rolul ei dinamic de clasă producătoare, capabilă de a folosi toate mijloacele technice descoperirile științei, nu se poate face decît prin organizarea efortului colectiv. Organizarea fermei cooperativei se impune deci ca o necesitate de neinlăturat, ce este menită să constitue cheia de boltă in noul edificiu al statului țărănesc.

Pentru atingerea acestui scop trebuie să recunoaștem că cooperația de astăzi în loc de a ajuta la rezolvirea mai ușoară a acestei probleme, constitue una dintre principalele piedici cari se ridică in calea ei. Atrasă încă dela inceputul manifestărilor ei in orbita capitalismului a cărui unealtă fidelă a fost intotdeauna, cooperația de astăzi, de toate formele,

va trebui total revoluționată. Vom avea ferme cooperative ca celule unice, care-și vor lua rolul de producție, transformare și desfacere a produselor. Aceste unități de producție vor putea, din punct de vedere al naturei produselor, să fie specializate de exemplu: producția cerealelor, animale, vița de vie, pomi fructiferi, plante industriale, medicinale, etc., după caracterul și aptitudinele regiunilor naturale în cari se găsesc. In regiunile agricole cu condițiuni naturale cari permit o agricultură variată se pot organiza ferme cooperative mixte, cu mai multe ramuri de producție: a) vegetală; b) animală; c) industrii agricole, etc. Aceste unități cooperative vor centraliza în jurul lor interesele tuturor agricultorilor dintr'o comună sau dintr'o regiune și pe lingă impulsul fără precedent pe care il vor da producției agricole, vor desvolta in rîndul țărănimei spiritul de clasă, vor reface simțămîntul de încredere în producția agricolă la baza căreia se vor așeza mijloacele tehnice și inovațiile științei aplicate.

Pe planul imediat superior, vor funcționa uniuni regionale ale fermelor coperative, cari vor avea rolul ca să îndrumeze activitatea lor tehnică și să facă totdeauna și controlul necesar în ce privește întreaga lor funcționare. In fine, deasupra acestor uniuni regionale, va funcționa o centrală a uniunilor regionale ca organ suprem de control al uniunilor, căreia îi va reveni întreaga politică și tehnică a organizării producției și a desfacerii ei.

In afara acestei rețele unitare de ferme cooperative, cu organele lor superioare de îndrumare și control, fermele cooperative cu o funcțiune productivă specială pot avea gruparea lor aparte, sub forma de trusturi, cum ar fi de exemplu, trustul producției sfeclei de zahăr, trustul producției uleiurilor vegetale, trustul producției textilelor, trustul producției plantelor medicinale, etc.

Unitățile superioare de conducere, cum ar fi centrala uniunilor sau diferitelor trusturi, vor rîndui producția agricolă a țărei, realizînd o raționalizare geografică maximă, cu scopul ca în fiecare regiune să se cultive planta care, conform condițiunilor naturale, este cea mai potrivită și dă cele mai bune rezultate. Numai atunci agricultura țărei noastre va scăpa de aspectul jalnic pe care îl are astăzi, din punct de vedere al repartizării pe regiuni a plantelor cultivate și care decurge în mare parte din caracterul familial sau de unitate de producție de hrană pe care il au cele mai multe din gospodăriile noastre agricole țărănești. In cadrul raționalizării geografice se va putea ajunge la o cît mai bună raționalizare economică, în sensul de a se cultiva numai acele plante care, în cadrul condițiunilor naturale ale regiunei căreia sînt destinate, pot să aducă maximum de profit. In acest scop, organele reprezintative supreme ale unităților de producție

vor trebui și vor putea ține un contact cît mai strîns cu nevoile piețelor consumatoare. Centrala Uniunilor, de exemplu, va avea oficiile ei de desfacere la Amsterdam, Hamburg, Liverpool, etc., unde vor încheia din vreme contractele de livrare pentru furnizarea piețelor consumatoare. Potrivit indicațiilor date de către aceste biurouri, cari vor trebui organizate în toate centrele consumatoare mari, vom putea ajunge să organizăm producția agricolă în strînsă legătură cu nevoile reale ale pieței, fără a mai risca, ca pînă astăzi, să cultivăm în baza tradiției aceleași plante, fără ca să știm cui vindem, și dacă produsele lor vor putea fi absorbite de piața consumatoare în condițiuni favorabile.

In fine, prin aceste unități de producție, în care tehnicieni agricoli își vor găsi adevărata lor chemare, înfrățindu-se cu pămîntul și punînd cunoștințele lor în serviciul efortului colectiv al țărănimei, vom ajunge să raționalizăm pînă la maximum tehnica lucrărilor agricole potrivite diferitelor regiuni în legătură cu condițiunile lor naturale. Din punctul de vedere al acestor trei căi principale, pe care trebuie să apucăm pentru a ajunge la raționalizarea maximă a procesului de producție, fermele cooperative și organele lor superioare de conducere, vor da putința statului și tuturor organelor sale ajutătoare, să iasă în fine din făgașul acelui romantism steril, care nu mai impresionează pe nimeni și să apuce pe calea realizărilor.

ORGANIZAREA INTERNĂ A FERMEI COOPERATIVEI

Ultimele legiuiri de reformă agrară au contribuit la adîncirea spiritului de proprietate individuală printre țărănime. Proprietatea individuală a micilor cultivatori, cu toată desamăgirea pe care a produs-o din punct de vedere al funcțiunei ei productive trebuie menținută. In fiecare comună însă minoritatea va trebui să se supună majorității, în cazul cînd ar hotărî organizarea unei ferme cooperative. Răzoarele dintre parcelele individuale vor dispărea, iar pietrele de hotar vor fi îngropate în adîncime, pentru ca să nu împiedice lucrul în comun al cîmpului cu mașinile. Fiecare mic proprietar intră în asociație cu suprafața de teren pe care o are, primind din partea asociației o arendă sub formă de atîtea părți sociale, cîte hectare are.

Prin gruparea lor în asociație, loturile devin indisponibile pe tot timpul duratei asociației, adică nu mai pot fi retrase din asociație. Ele pot fi însă vîndute în total sau în parte, transmise pe cale de moștenire, înzestrări, etc., noii proprietari fiind introduși în drepturile fostului proprietar în li-

mita terenului pe care l-au cumpărat. In cazul cînd noul proprietar nu ar vrea să facă parte din asociație, terenul lui este lucrat de către asociație, el urmînd să primească arendă anuală, fixată sub formă de părți sociale după hotărîrile adunărei generale. Pentru procurarea mașinilor necesare, ca: tractoare, mașini de semănat, cultivatoare, grăpi, mașini de treerat, se vor întrebuința creditele primite din partea uniunilor regionale, ajutoarele primite din partea Ministerului de agricultură sub formă de încurajare și sumele de bani care se vor realiza din vînzarea animalelor de tracțiune, care vor fi de prisos treptat cu progresul mecanizărei tracțiunei. Intreaga suprafață de teren a fermei va forma un corp continuu asupra căreia se va aplica asolamentul cel mai potrivit condițiunilor naturale și economice. In cadrul asolamentului stabilit se va fixa rotația pe care o vor avea plantele cultivate, asigurîndu-se în acest fel menținerea pămîntului într'o stare cît mai favorabilă producției. Vor rămînea, în cadrul gospodăriei individuale, locuința cu toate clădirile accesorii, curtea, grădinile de pomni fructiferi și de legume, via, creșterea păsărilor de curte, ținerea unei vaci cu lapte, a unui cal sau doi pentru transporturi, — după suprafața de teren pe care o are în asociație, — căruța și cîteva instrumente pentru lucru cu brațele.

Toate celelalte plante se vor cultiva în comun de către asociație în cadrul asolamentului și rotației stabilite, cu mașinile asociației și după planul de lucru stabilit pentru fiecare campanie agricolă. Toate arăturile se vor face, pe cît posibil, cu tractorul, la timpul cel mai potrivit, care va fi hotărît de către agronomul asociației, împreună cu consiliul de administrație al ei. Semănatul se va face cu mașina de semănat purtată de tractor. Recoltatul se va face cu mașini de secerat și legat, sau la păioase, dacă întinderea exploatației permite, se va putea întrebuința chiar secerătoarea treerătoare.

Diferitele lucrări de întreținere date plantelor cultivate, cum ar fi de exemplu: plivitul păioaselor de buruești, prășitul și săpatul sau mușuroitul diferitelor plante prășitoare, căratul snopilor, facerea clăilor, încărcatul snopilor în car și transportul lor la arii, diferitele lucrări ajutătoare la mașina de treerat puse în funcțiune, căratul semințelor la magazia comună și a nutrețurilor în gospodăria individuală sau în curtea fermei, transportul produselor la gară, etc., se vor face cu brațele și cu carele membrilor asociați ai cooperativei. In acest scop, fiecare membru al asociației va fi obligat, potrivit cu suprafața pe care o deține în asociație, să presteze un anumit număr de zile de lucru cu brațele și cu carul. Timpul cînd se vor executa diferitele lucrări va fi fixat de către administrația asociației prin planuri de lucru săptămînale.

Brațele și animalele de lucru ale asociaților vor fi organizate în echipe după aptitudini și natura lucrărilor cari vor fi de executat. Mai multe echipe la un loc vor constitui cîte o brigadă de lucru. Echipele și brigăzile de lucru vor fi conduse de șefi de echipă sau de brigadă aleși de către înșiși membrii asociației. Zilele de lucru, după natura lucrărilor și prețul curent vor fi prețuite în bani. Cei care nu vor presta numărul de zile de lucru, cu care sunt îndatorați față de asociație, vor rămînea încărcați la debitul partizei lor cu costul zilelor de lucru neprestate, care se va scădea din cota parte de venit rezultată după vînzarea produselor, iar pentru cei care vor presta un număr mai mare de zile de lucru decît acela la care erau obligați, partidele respective se vor credita cu costul zilelor prestate în plus, care va fi achitat imediat, înainte de a se aștepta încheierea operațiilor.

Recoltele obținute vor fi împărțite in două părți: produse necesare pentru consumul propriu, care pot fi distribuite imediat asociaților pentru a fi păstrate în pospodăria lor proprie și produse destinate vînzărei, cari vor fi depozitate în magaziile și hambarele comune ale fermei. In cazul cînd asociația nu dispune încă de astfel de magazii și hambare, produsele se vor atribui în întregime membrilor lor, în proporția suprafeței de pămînt pe care o are în asociație, pentru a fi depozitate în magaziile și hambarele gospodăriilor individuale. Și în acest caz se face distincțiune între cantitățile de produse destinate pentru consumul propriu și cantitățile de produse destinate vînzărei, care sînt lăsate în păstrarea asociatului pînă în momentul vînzărei in comun. Pentru a evita nemulțumirile cari se pot ivi între membrii asociației, în strînsă legătură cu calitatea și deci puterea de producție variată a pămîntului, atribuirea recoltelor sau a sumelor realizate din vînzarea lor, se poate face ținînd seamă de calitatea pămînturilor. In acest scop, pe baza unui studiu agronomic amănunțit, făcut înainte de a începe exploatarea în comun, se vor stabili principalele grupe de calități ale terenurilor, cărora li se va acorda un coeficient diferit la atribuirea recoltelor sau în impărțirea sumelor realizate din vînzări.

Pentru recoltele destinate vînzărei, care au fost depuse în magaziile comune ale fermei, se va elibera membrilor cîte o recipisă în care se va trece cantitatea respectivă a fiecărui produs. Pe baza produselor înmagazinate pînă la vînzarea în comun, membrii asociației pentru satisfacerea nevoilor curente, pot primi avansuri în bani.

Nutrețurile vor fi împărțite la fel ca și semințele în două părți, și anume: o parte destinată pentru întreținerea animalelor din gospodăria individuală, iar prisosul va rămînea în folosința fermei cooperativei. Aceste nutrețuri vor fi folosite de către administrația fermei pentru creșterea și întreținerea vitelor de rentă: vaci pentru lapte, boi la îngrășat, creștere de porci, de păsări, etc. Beneficiul realizat din aceste ramuri de producție se va împărți între membrii asociați, potrivit cu cantitatea de nutreț adusă de fiecare și de numărul de zile de lucru prestate de fiecare în acest scop. Treptat cu progresul procesului de mecanizare a tracțiunei in ferma cooperativă se va face o economie apreciabilă de nutrețuri cari, în cadrul gospodăriei individuale bazată pe tracțiunea animală, sunt consumate fără folos, de către animalele de muncă în timpul cînd nu lucrează. Prin intervenția tractorului, care consumă numai în timpul cît lucrează, intensificîndu-se producția se va spori deasemenea într'o măsură apreciabilă cantitatea nutrețurilor. Aceste rezerve de nutrețuri vor fi folosite pentru desvoltarea producției animale. Abia atunci se va putea vorbi în mod serios de o adevărată zootechnicizare a agriculturei, ca să întrebuințăm acea formulă magică, lansată în ultimul timp, mai mult cu scopul de a ridica moralul agriculturei parcelare în fața pericolului care o așteaptă.

In fine, în cadrul fermelor cooperative din regiunile de cîmpie se pot organiza industrii agricole anexe: morărit, fabrici de scrobeală, de uleiuri vegetale, de frînghii, de împletituri de cînepă și de in, extracții de esențe aromatice din plante aromatice și medicinale, fabrici de brînzeturi, mezeluri, etc., în care brațele rurale vor găsi de lucru în timpul cînd nu sunt ocupate la cîmp.

Indrumînd producția agriculturei țărănești pe această cale, țărănimea va putea în adevăr să beneficieze de impulsul dat de capitalismul de stat.

Se va pune o bază solidă economiei naționale îndrumată pe calea capitalismului de stat, iar clădirea acestui edificiu nou se va începe, cum este firesc, dela temelie.

Se va spori și asigura capacitatea de rezistență a agriculturei, față de loviturile grele cari vor continua să vină din partea agriculturei capitaliste a altor țări.

A stărui mai departe în ce privește producția agricolă țărănească în cadrul efortului individual al agriculturei parcelare, înseamnă a menține țărănimea robită neputinței, încremenită în primitivitate, cu nevoi primare și putere de consum redusă, incapabilă de a constitui temelia sigură a statului modern cu nevoi crescînde, pe care-l vrem.

In epoca de prefaceri radicale pe cari le suferă agricultura în vremurile noastre, ca o consecință a influenței regimului capitalist, între agricultura latifundiară a societăților capitaliste pe acțiuni ale statelor americane, în care țărăni-

mea este proletarizată spre folosul capitalismului bancar și agricultura sovietică organizată după aceleași norme și în care țărănimea este proletarizată de asemenea în cadrul capitalismului de stat, organizarea producției agricole țărănești, pe baze cooperative, cu păstrarea proprietății individuale, constitue calea de mijloc compatibilă cu condițiunile noastre geografice, economice și sociale.

PROF. Dr. CHIRIȚESCU-ARVA

VANATORI ȘI TOVARAȘI

DEMOSTENE BOTEZ

Vînătorul este în genere un tip egoist. Interesul de sine se manifestă nu numai față de vînatul propriu zis, căruia îi pretinde să moară pentru ca să-i facă lui o mică plăcere și să-i flateze amorul propriu, dar și față de camarazi.

Vînătorul se consideră într'un fel de „legitimă apărare" nu numai față de vînatul care fuge, dar și față de tovarășul care merge alături. De cele mai multe ori, acesta este un concurent în ochii căruia, în aparență se manifestă o curtoazie dulce, iar în fond, o luptă ascunsă, ca și cum ar fi vorba de salvarea vieții prin căpătarea unui condiment.

Dat fiind că orice vînat, că orice epure naiv, oricît de binevoitor ar fi, nu-și poate oferi viața lui nevinovată și șubredă decît unuia singur dintre doi vînători care merg împreună, concurența este naturală și legitimă. Și în această materie este un drept de prioritate, și cel care trage întîi are toate șansele de a deveni posesorul cadavrului „neînsuflețit". De-aceia, între doi tovarăși de vînat, în momentul în care își face apariția candidatul la victimă, se naște o cursă de viteză pentru a se stabili care trage cel dintîi. Din cauza acestei grabe „priietenești" de cele mai multe ori iesă cu viață sălbătăciunea, care o rupe de fugă între două focuri încrucișate și inofensive. Iar dacă unul are un avantaj de poziție față cu vînatul și ochește el cu vădită întîietate, tovarășul de abia așteaptă, prietenește, și cu inima strînsă, ca să-l scape și să greșească focul, pentru ca să ia și el parte„ imediat, la competițiune.

Uneori numai, și foarte rar, tovarășul poate avea, în ceasuri bune, o satisfacție artistică sau profesională pentru o lovitură frumoasă și reușită de către celălalt. In genere, privirile lui scrutează tactic toate mișcările vecinului și-i pîndește atent toate greșelile pe care vrea să le speculeze. Vînătorul cu tovarăș, nu are deci numai de urmărit vînatul, ci și pe cel care-l întovărășește, fiindcă un mic spirit de trădare este totdeauna prezent în el, cu toate că niciodată și orice ar fi nu-l mărturisește. Este, puțintel, o mică luptă pe două fronturi.

Dacă doi vînători au ieșit, toamna, la cîmp, la vînat de iepuri, — cum se spune: la picior; — apoi fiecare dorește să-i sară numai lui, chiar dacă el a întrecut pe celălalt cu cîteva exemplare. Nu există, ferească Dumnezeu, în timpul acțiunei vînatului nici un spirit de frățietate.

După aceia, — adică sara, după ce s'a încheiat bilanțul, cel protejat de soartă, oferă mai totdeauna celuilalt, un epure de probă, pentru stabilirea unui echilibru în pradă. Dar aceasta se face, de cele mai multe ori, cu un aer de protecție și superioritate, încît cel care primește, ar prefera să cumpere la hală, decît să i se dăruiască.

De îndată ce vînătoarea „activă" a încetat, și concurența a luat sfîrșit, tovarășii rămîn perfect și cavalerește prieteni. Nimic altceva nu-i poate despărți; — nici chiar o adversitate politică, pentrucă, altfel, tovărășia din vînat este mai tare ca orice prietenie și samănă cu masoneria. O tovărășie de vînătoare nu se poate strica decît numai pe un conflict de vînat, și dela un incident foarte mic, cum ar fi o ceartă... dela un epure, pe care fiecare dintre ei ar pretinde că l'a împușcat. Dar atunci, cearta este pe viață și pe moarte. Nici unul nu vrea să cedeze, orice s'ar întîmpla. Și o asemenea faptă, niciodată nu se iartă și nici măcar nu se uită. Ea atinge însăși codul manierelor vînătorești și una din poruncile lui, care nu se prea ascultă, și este în directă legătură cu amorul-propriu vînătoresc, adică exact cu ceiace este mai sensibil și mai dureros la un vînător.

Vînătorul mizantrop sau numai sătul de experiență, merge la vînat singur. Vînătorul este un mare bețiv de singurătate. O urmărește cu inclinațiui și reminiscențe ancestrale. Cele mai pustii și mai sălbatice locuri sunt elementul lui preferat. Poartă în urechi vuetul surd și prelung al cîmpului singur, ca pe-o maternă melodie pe care ar purta-o nu numai în urechi, dar în sînge și în toată ființa lui. Numai așa, în singurătate, se poate simți una cu toate elementele naturei; poate intra în ele și acționa ca un element inconștient și barbar, cu naturalețǎ.

Aproape toți vînătorii preferă să meargă la vînat singuri și numai în tovărășia unui cîne. Cînele de vînat face atunci și pe intermediarul între natură și om, prin aceia că el este mai aproape de natură decît omul și în acelaș timp are, manifest, aceiaș pasiune ca și el. Un tovarăș strică atmosfera de izolare, menținînd convenționalul și planul unei alte vieți decît acea strict naturală. Cu un tovarăș se poate vorbi. Or, vînatul trebue să fi fost înainte de a se fi născut cuvîntul și vorbirea. O conversație la vînat, strică icoana exactă a actului străvechi. O modernizează, o reface, distruge originalul. La vînat poate fi suportabil numai tovarășul care tace, care știe să tacă, și mai ales acel care știe să-și simuleze existența, să și-o șteargă și să te facă s'o uiți.

In fapt, vînatul este un mod de a ieși din lume, și din cotidian; de a te uita și a te pierde în acel noian misterios de viață din care alcătuirile omenești te-au sustras și te-au artificializat. Vînatul este uitare. E acea dulce și leneșă destrămare în univers, pe care nu o pot da decît foarte puține ocupații, și la care năzuim cu o teribilă nostalgie de rătăciți și înstreinați.

Cînd mergi cu tovarăș, această uitare nu se naște și nu subsistă decît exact cît durează vînatul.

Vînătorul solitar intră însă în ea de îndată ce și-a pus în gînd să plece la vînat și a început să-și caute hainele. Atunci, cînele se ține mereu după el, i se uită în ochi; el fredonează și pare foarte preocupat... e un posedat.

S'a desăvîrșit atunci, mistic, un fel de ciudată hipnoză care creiază mediul de reveie și de uitare după care umblă toți vînătorii. Toate preparativele de vînat, se fac atunci cu gesturi de somnambul, cu un aer concentrat de adîncă preocupare, fără ca orice altceva să mai existe. Nimeni și nimic nu-l mai poate sustrage, chiar de acasă, din această stare unică. Toate grijile au adormit și viața independentă a ființei s'a oprit în loc.

Ieșirea pe poartă, cu cînele vesel, înseamnă trecerea în altă lume, în care nu sunt visuri mari și frumoase, dar în care este o liniște interioară desăvîrșită, ca într'o nirvană stranie. Intri într'un basm în care nu-i nimic fermecat nici strălucit, dar în care te simți bine, cu toate că nu te așteaptă nimic deosebit. Devii un element al calmului naturii în care timpul trece fără să se știe, în care întîmplările vin dela sine, fără ca cineva să le aștepte cu enervare sau să le suporte cu durere.

Asta nu se poate simți în prezența unui tovarăș.

Nimic nu jenează mai mult pe om decît prezența altuia, în această bae de destrămare și de pulverizare în neant. Tovarășul îți aduce alături, inconștient și involuntar, oricît de prețios și bun ar fi, ideia altei existenți și mostra vie a unei alte lumi, de care vroiai tocmai să te detașezi.

Singurătatea este pudică și sensibilă.

Și trebue să fie în orice om ascunsă dorința și pasiunea de a fugi uneori de oameni. Din toate vietățile de pe pămînt omul pare cel mai nemulțumit de semenii lui. Și cînd te gîndești că-i reciproc, și nu se poate face nimic!... Numai tovarășul care simte la fel poate fi un bun tovarăș de vînătoare. Atunci, duci parcă în doi, împărțind, beneficiile uitării de sine, și bolnăvicioasa plăcere a singurătății.

O bucată de vreme am fost la vînat, în doi, cu prietenul meu Petrache. E un tip uscat, meschin și egoist. Așa, pe stradă și acasă e suportabil. Inteligența îl salvează și face să-i ierți o mulțime de slăbiciuni jenante. La vînat, inteligența dă o viziune logică și conștientă tuturor întîmplărilor, ceiace strică tot farmecul. Inteligența lui, care mă delecta în alte împrejurări, mă jena la vînătoare. Făcea, nu știu cum, dintr'o pasiune ciudată cum este vînatul, un fel de ocupație lu-

crativă şi interesată. Astfel, o zi fără ca să împuşti nimic, era pentru el o zi pierdută, ca şi cum pentru un lucrător ar fi o zi neplătită.

Să vedeţi. Mă duceam la el cu automobilul, ca să-l iau. Ieşea din casă cu aerul cam plictisit al unui doctor pe care aş fi venit să-l duc la o consultaţie grea şi gratuită. Nimic din sclipirea unei pasiuni care să transfigureze un chip de om şi să-i dea deodată ceva cu totul fericit, cum altfel viaţa nu dă, în realitate, niciodată.

Ducea cartuşiera ca pe o trusă şi arma ca pe-un instrument optic, ca pe-o lunetă. Apărea îmbrăcat corect şi îngrijit, cu-o minuţiozitate pe care numai fetele bătrîne o mai practică. Cred că pasiunea lui aplicată pentru costumul de vînătoare, era mai puternică decît pasiunea pentru vînat. Avea ghete mici şi lustruite, nişte jambiere de piele de porc, care-i făceau o pulpă subţire şi metalică; — şi un costum de pluş verziu, făcut după comandă, pe talie. In cap o pălărioară cu borul mic. Avea o puşcă lungă a cărei ţeavă se urca lîngă cap, două palme mai sus decît pălăria. Era aşa cum sunt soldaţii care poartă puşti de cele dela 77 sau baioneta pusă.

Se urca în automobil cu mare grijă, ca să nu se atingă de cînele de vînat. Nu putea suferi să vadă pe pluşul hainei lui, nici un fir de păr de-al lui Max. Nu cruţa o privire scrutătoare şi plină de suspiciune asupra pernei pe care urma să se aşeze şi pe care nu se sfia să o mai şteargă puţin.

Tovarăşul meu era un om foarte socotit şi cu program. Am avut totdeauna impresia că în geanta de vînătoare poartă regulat un inventar al tuturor sculelor de vînat pe care le lua cu el, şi unul al cartuşelor, pe categorii.

Cu o asemenea sănătoasă constituţie el nu uita niciodată nimic. Tot ce-şi punea în gînd să ia cu el, era mai dinainte aşezat în compartimentul respectiv, ca într'o arhivă. Tatăl tovarăşului meu trebue să fi fost arhivar. Această evitare a neprevăzutului mă supăra cel mai mult. Acum nici nu înţeleg cum am putut-o suporta cîţiva ani de zile. Pentru mine, dacă totul era aranjat şi ştiut mai dinainte, nu mai simţeam nici un farmec.

Eu, de cîte ori am pornit la vînat, nu am ştiut în ce locuri anume am să merg. Disponibilitatea totală şi perpetuă este pentru mine toată minunea vieţii.

Tovarăşul meu mă întreba însă regulat, oridecîteori se urca în automobil:

— Unde mergem?

Nici nu vrea să pornească altfel!

El este, însă, un pesimist. Cheful meu de vînat şi de libertate în cîmp este dela început ratat. Parcă-l aud răspunzînd:

— Unde? la Popricani?... Să ştii că nu găsim nimic. Am mai fost noi acolo, odată, anul trecut.

Nu ştiu dacă cineva care nu-i vînător îşi poate închipui impresia dezastruoasă pe care o face un asemenea prognostic. Cu astfel de convingeri este mai bine să stai acasă decît să porneşti la vînătoare.

Vînătorul, cînd pleacă la vînat, trebue să aibă la indemînă şi să facă uz de-o imaginaţie optimistă în care epopeia şi hiperbola trebue să se înfrăţească necontenit. Vînătorul, înainte de vînătoare este un iluzionist incurabil. Nu încape îndoială pentru el că în ziua aceia va găsi vînat cum nu s'a mai pomenit. Nici un argument nu poate contrazice sau înlătura această convingere tonică.

Faţă de îndoiala tovarăşului, exprimată aşa de categoric şi de profund negativ, evoc alte perspective şi variez propunerile:

— Să mergem atunci la Aroneanu, sau la Zaharna. Poate vrai la Balţaţi?

Tovarăşul ascultă atent întreaga mea enumerare şi pe faţa lui citesc pentru toate, îndoeli precise. Am impresia că el ar fi sigur de un vînat abondent numai într'o grădină zoologică sau în circul lui·Kludţki.

Bine înţeles că evită să aleagă el terenul de vînătoare. Termină chiar cu constatarea, de ordin general, că „anul acesta nu sunt epuri", ca şi cum ar fi vorba de o recoltă agricolă compromisă. Faţă de o asemenea presupunere, de multe ori, dacă aş fi fost normal, ar fi trebuit să-l dau jos din automobil şi să mă duc şi eu acasă.

Spre amărăciunea şi nefericirea mea n'am făcut-o niciodată cu toate că o îndelungă experienţă trebuia să mă descurajeze.

Luam asupra mea, la noroc, şi cu proasta inspiraţie pe care o are vînătorul într'o zi de ghinion, alegerea terenului... şi porneam spre Zaharna. Nici odată nu m'am dus la locul pe care el l-a refuzat net. Alegeam un cîmp din acele care se înglobau numai în constatarea de ordin general „anul acesta nu sunt epuri".

Era un tip care nu se putea orienta de loc pe teren. De îndată ce ieşeam din oraş mă întreba:

— Eşti sigur că pe-aici e drumul? Am mai fost noi odată şi am ieşit prin tîrguşorul Copou...

Dacă ar fi exprimat numai verbal această îndoială n'ar fi fost nimic. Dar de-atunci nu mai avea linişte. Parcă ne-am şi rătăcit sau eu aş fi avut intenţia să-l răpesc şi să-l duc peste Nistru. Pe urmă, cum zărea un car sau un om pe drum, începea să-mi spue: ia seama şi mă apuca uşor de mîna cu care ţineam volanul.

Oricum însă, ajungeam pe teren, între ogoare.

Bine înţeles că el îşi alegea locul pe unde vroia să meargă şi care, după părerea lui putea să-i ofere maximum de epuri. Eu trebuia să trag automobilul pe-o mirişte, să aşez lucrurile... Tovarăşul începea în acest timp o acţiune pe cont propriu, făcînd abstracţie de existenţa mea, ca şi cum dintr'odată ar fi fost cuprins de-un acces de izolare.

In fine, îl ajungeam. Se făcea că nu mă vede. Cînd era ogorul prea lat, eu umblam cu cînele prin porumbul înalt, iar el pe la margine, acolo unde ţuşneşte iepurele speriat. Ce să vă spun ? Cinele şi cu mine eram accesoriile lui şi împlineam aceiaş treabă de a căuta pentru el, vînatul...

Dacă întîmplător îmi sărea şi mie bine ceva şi împuşcam, el se uita la mine ca şi cum i-aş fi încălcat un drept al lui de proprietate. Oricît de bună ar fi fost o zi pentru mine şi oricît m'ar fi protejat hazardul care-i Dumnezeul vînătorului, eu n'am cutezat niciodată să impuşc mai mult ca el.

Cel mai fericit ajunsesem să fiu în ziua cînd eu nu împuşcam nimic şi el foarte mult. Cu tot egoismul lui, bucuria mea era să-l văd mulţumit, — parcă ar fi fost copilul meu, deşi în fapt era mai bătrîn decît mine.

El nu avea răbdarea să tacă din gură, dacă în prima jumătate de oră de umblat nu-i ieşea niciun epure. Uneori, chiar după cinci minute începea:

— Nu-i nimic. Nu ţi-am spus eu?!

De spus e-adevărat că-mi spusese, pentru că el întotdeauna, fără greş, spunea că n'are să fie nimic, încă înainte de a se urca în automobil.

Nici cinele meu de vînătoare, Max, nu scăpa mai uşor. Ba chiar, din contra. Pe el îl certa mereu: că nu caută, că n'are nas, că-i un idiot, că-i o cotarlă, că-i păcat să-i dau de mîncare...

E-adevărat că nici Max nu-l putea suferi, şi de cîte ori se uita la el, avea parcă privirile încrucişate, şi mîrîia înăbuşit.

Odată, cum ne-am oprit cu automobilul la capătul unei mirişti de griu, a sărit un epure. Noi nici nu scoseserăm armele din tocuri. Tovarăşul meu, avu în acea singură dată credinţa că vom găsi mulţi epuri.

Am umblat două ceasuri şi n'am mai dat de altul. In ziua aceia a terminat fără să mai vorbească cu mine, de parcă el nu ştia că viaţa şi întîmplările fac o mulţumire de ironii şi de glume.

Se poate ca cineva dintre Dumneavoastră să mă întrebe de ce-l mai luam la vînat cu mine. Ar fi chiar normal să mă întrebe.

Să vedeţi însă ce-a urmat, şi'n asta stă răspunsul meu.

Odată ne-am dus la Balţaţi, la vre-o 25 de kilometri de

Iaşi. La întoarcere am avut o pană de automobil. Se deranjase o furcă dela cutia de viteze. Era pe înserate. Nimic plăcut. M'am apucat să demontez, plictisit şi enervat. Lîngă şosea, nu departe era gara.

Numai ce văd pe tovarăşul meu că-şi ia din automobil arma şi vînatul, pe braţ, şi-mi spune:

— Ştii ce?... Eu mă duc în gară să prind trenul de 7. Văd că „asta" durează...

Şi s'a dus.

Am rămas singur. Am scăpat pela 11 noaptea.

Dar de-atunci nu l-am mai luat la vînat.

Ştiţi însă cu ce-a umplut oraşul?

Că sunt un egoist şi-o fac pe grozavul !

De-atunci vînez ca mizantropii, fără tovarăş.

DEMOSTENE BOTEZ

CONTRIBUȚII POLONEZE LA CIVILIZAȚIA EUROPEI MODERNE

PROF. ILIE BĂRBULESCU

I. Statul polonez de astăzi are o suprafață de 390.000 Kmp., iar populația-i de nație polonă se ridică la 23.000.000, din totalul de 32.000.000 locuitori ai lui cu minoritățile naționale. Sîmburele din care a început să crească și s'a desvoltat, în curgerea vremilor, acest mare arbore de astăzi, apare întiia oară în Istorie în a doua jumătate a veacului al X, sub forma unui mic principat (cnezat se numea pe atunci), locuit de cine știe cît de puține, dar desigur de foarte puține mii, căci nu ni s'au păstrat însemnări istorice pentru asta, și așezat pe țărmul rîului Vistula, sub stăpînirea unui cneaz cu numele Mieczislav. Poporul polonez al acestui mic principat și cneazul lui însuși erau atunci păgîni, deci într'un stadiu primitiv de civilizație. Mieczislav însă, care întemeiază chiar o mare dinastie a Piasti-lor, nu era un om dintre cei „mulți chemați", cari se mulțumeau să-și tirască existența materială oricum, numai cu gloriile și vanitățile de rînd ale ei, ci era unul dintre cei „puțini aleși", al căror suflet se zbate după înalte idealuri morale. El nu se mulțumește să domnească peste poporul polonez al cnezatului său ca peste o turmă oarecare de cuvîntătoare, ci își cristalizează în suflet idealul de a ridica acest popor din primitivitatea în care trăia, spre culmile înalte ale civilizației pe care o vedea înmugurind atunci la popoare vecine și în apusul Europei.

Păstrătorul acestei civilizații, care era anume cea clasică greco-romană, era pe acea vreme Creștinismul, adică biserica lui, cu organizarea și călugării ei învățați. De aceea, spre a-și înfăptui acest ideal, Mieczislav se hotărăște să creștineze poporul său și pe sine însuși: ceea ce face, firește că cu sprijinul fiilor distinși ai nației polone, la a. 966, prin călugări misionari Cehi cari erau deja creștini. Creștinismul acesta, pe care-l introduce în locul străvechiului păgînism, era catolic; iar catolicismul lui cuprindea deja, în gîndirea și acțiunile sale, nu numai Teologia bisericii, ci și învățarea limbii latine (alături de slava eclesiastică veche) în care se păstrase și era scris întregul tezaur cultural al lumii clasice greco-romane, cuprindea deci toată așa numita civilizație umanistă. Prin această creștinare și cunoaștere de către Poloni a limbii latine se deschide larg porțile acelui mic sîmbure de stat polonez de pe țărmul Vistulei, iar prin aceste porți încep să intre învățăturile civilizației umaniste, cari constau nu numai din Teologie, ci și din Filosofie, Gramatică, Retorică, Matematică. Astfel se face, deci, inceputul civilizării Polonilor în principatul lor din sec. X, prin străduințele superioare ale lui Mieczislav.

Urmașii lui Mieczislav la tronul micului principat al Poloniei au fost și ei, ca acesta, din stofa oamenilor distinși; căci și dînșii nu se mulțumiră cu ceea ce se putuse face de înaintașul lor prin creștinare, ci își croiesc un nou ideal pentru înălțarea patriei. Anume, deja în veacul XI ei înțeleg că pentru ca creștinarea să poată da roade statornice și de seamă în noua civilizație, cea umanistă, a poporului polon, trebuie ca acestui început de civilizație să i se dea un teritoriu mult mai larg decît micul sîmbure de stat de pînă atunci; iar asta pentruca în acest larg teritoriu, bază largă, rădăcinile ei să aibe unde să se întindă rămurindu-se și în care să pătrundă și în adînc spre a se fixa. De aceea acest nou ideal făurit de urmașii lui Mieczislav fu: să cucerească și să adauge la micul principat al acestuia pe ceilalți Poloni, cari trăiau deosebit și răzlețiți de acesta în regiunile Vistulei și mai departe. Și astfel, acești urmași din aceeași dinastie a Piasti-lor, cuceresc mereu și măresc statul sîmbure al lui Mieczislaw în veacurile următoare al XI, XII, XIII, spre munții Carpați și spre Marea Baltică. In sec. XIV Polonia, care devenise de mult regat în loc de cnezat, se întindea mai mult chiar decît astăzi: la miază-noapte pînă la Marea Baltică, la apus pînă la Oderul Germanilor și la sud-vest pînă la Carpații răsăriteni, la răsărit și miază-zi cuprindea Ucraina, peste care se întindea pînă la rîul Pripet, unde se atingea cu statul Rusiei moscovite, și chiar la Marea Neagră. Iar odată cu aceste treptate cuceriri teritoriale și măriri ale regatului, civilizația umanistă inițială se îmbogățește mereu în statul mărit, își rămurește rădăcini în tot teritoriul acesta polonez și aceste rădăcini se fixează din ce în ce mai puternic în instituțiile publice și în sufletul intelectualității.

In această perioadă de aproape 5 veacuri, din al X pînă într'al XIV inclusiv, toate străduințele poporului polonez urmăresc idealul de a-și introduce, întinde, asimila și consolida, *numai pentru sine și în sine*, civilizația umanistă a Europii apusane. Prin această lucrare el aduce *întiia contribuție* la civilizația Europii; iar această contribuție constă în aceea că *crează o forță națională polonă conlucrătoare* cu acea civilizație umanistă și de expansiune a ei.

II. In a 2-a jumătate a secolului XIV însă, pe cînd peste

acea întinsă Polonie domnea regele Casimir III, un *nou ideal*, acesta cu caracter larg de universalitate se deschide ochilor minții ei. Anume, ca civilizația apusană ce Polonii își asimilaseră și consolidaseră în suflete pîn-atunci, numai pentru sine, de acum *să o răspîndească la popoarele vecine Rominii și Rutenii* cari trăiau în primitivitatea civilizației bizantino-pravoslavnice rămasă oarecum înapoiată. Pentru aceasta regele Casimir întemeiază, la a 1364, Universitatea din capitala sa, Cracovia, cu scopul de a o face focar dela care să se încălzească și să se lumineze aceste două nații. Scopul acestei universități îl vedem arătat ,cînd ea fu renovată de unul din regii posteriori Vladislav Iagelon, la a. 1401, cu concursul episcopului catolic al Cracoviei Petrus Vis de Radolino (Cf. Ilie Bărbulescu: *Curentele literare*, p. 71). In actul de renovare din 1401 al acestei Universități se spune că ea e „instituta ad fidei propagationem... gentium... *Ruthenicae et Walachicae*.... clariorem salutis *illuminationem* esset", adică e „instituită pentru propagarea credinței printre neamurile *rutean și romin*, pentru ca lumina mîntuirii să fie mai strălucitoare.

In această universitate se propagau intens învățăturile civilizației creștine umaniste din universitățile renumite pe acea vreme ale Italiei, cu limba latină și cursuri de Retorică, Dialectică, Filosofie, Gramatică, Matematică, Astronomie, Geografie, iar ceva mai tîrziu, în sec. XVI, se adaugă Istoria și Literatura. Deci tot ce avea mai de seamă Știința și în deobște cultura și civilizația Europii din timpul acela. Pe cîtă vreme cultura bizantină, pe care caută să o înlocuiască Umanismul polon, avea gust pentru compilații greoaie cu caracter semireligios și semiistoric, cari cuprindeau profeții despre soarta lumii și a împăraților, maxime morale, discuții cu privire la diferite puncte de dogme, puțină Istorie asupra evului mediu și modern, listele regilor, împăraților și patriarhilor.

Dar pentru asigurarea aceluiași scop: propagarea culturii și civilizației umaniste creștine la Romîni și Ruteni, din atmosfera cu acest caracter a Universității din Cracovia se desfac în veacurile următoare alte centre însemnate de școli înalte; se crează un colegiu superior la Lemberg în sec. XVI și școlile umaniste din Camenița Podoliei (a. 1608) și din Bar (a. 1636) în sec. XVII, precum încă, tot în acest veac, mitropolitul Kievului, romînul Petru Movilă, crescut în școlile și umanismul polonez, cu toate că pravoslavnic, crează în Kievul Ukrainei, care pe atunci făcea parte din statul Poloniei, Academia Teologică cu caracteristice multe ale civilizației umaniste, cu limbă latină și cu spirit apusan și național polon în temelia ei.

Astfel că, programele umaniste ale acestor Universitate și școli înalte străbat cu activitatea lor civilizatoare viața în-

tregului stat polonez în curgere de trei veacuri și mai bine, din secolii XIV pînă într'al XVII-lea inclusiv.

Intr'adevăr, la început în Cracovia, iar apoi și în celelalte focare civilizatoare pomenite, în Lemberg, Camenița, Bar și Kiev, veneau tineri Romîni și Ruteni (Ucrainieni) ca să se lumineze și să primească, spre a transmite apoi, popoarelor lor civilizația umanistă a Europii apusane. Ni s'au păstrat chiar dovezi documentare despre această operă de transmitere a civilizației apusane poloneze la Romîni și Ruteni.

Astfel, avem păstrat un „Album studiosorum" al Universității din Cracovia, adică un registru în care se arată și numele studenților din Țara Moldovii, cari studiau acolo între anii 1405—1503. Ni se spune, anume, că învățau acolo: Nicolae Andrei din Moldova la a. 1405, Matei din Bacău la a. 1409, Dumitru Dionisie din Rărești la 1431, Ion Mihai din Suceava la 1448, Andrei Nicolae din Roman la 1464, Mihai Toma din Iași la 1494, Toma Gheorghe din Moldova la 1503. Și alții. Se arată că în total 21 de tineri au învățat la Universitatea din Cracovia între 1405—1503, ducîndu-se în acel centru polon din diferite orașe ale Moldovii.

Acolo și-au însușit civilizația și cultura umanistă a vremii logofătul Tăut al lui Ștefan cel Mare, comisul Stanciul din Buhăești, care se iscălește cu litere latine, cum învățase în Polonia, încă înainte, la a. 1435 (v. Ilie Bărbulescu: *Curentele literare la Romîni*, p. 71) și alții încă, desigur în sec. XV. Acolo și în deosebire la Bar au învățat cultura și civilizația apusană în sec. XVI între alții logofătul Luca Stroici, care de asemeni și scrie cu litere latine; tot acolo învață și aduc în Moldova civilizația apusană a Poloniei, în sec. XVII, Nestor și fiul său Grigore Urechiă cronicarul, Simion Dascălul, adnotatorul cronicii lui Urechiă, frații Miron și Nicolaie Costin; acolo Movileștii (între cari mitropolitul viitor Petru al Chievului) și alți mulți încă din fruntașii conducători a Statului și culturii moldovenești, într'o mai mică măsură și muntenești din veacurile XIV pînă într'al VII inclusiv. Aceștia constituiră în Moldova chiar o atmosferă și un curent politic polono-fil. Ba universitatea din Cracovia, încă dela întemeerea ei, exercită o așa de mare atracție asupra Moldovenilor, încît ea întețește chiar relațiile economice Moldo-polone; căci, în adevăr, se constată că, pe cîtă vreme în veacurile de dinainte de secolul XV nu erau Romîni negustori la Lemberg (Lvov), din mijlocul secol. XV încep a apărea aci negustori de aceștia (P. P. Panaitescu: *La route commerciale de Pologne* etc., București 1934, p. 6).

La universitatea din Cracovia și în acele școli înalte din Polonia, alături de civilizația și cultura umanistă în limba latină se concepu de vreme, deja *în sec. XIII, și nevoia de a se cultiva limba națională polonă*, pentru ca învățătura să poată

pătrunde și să se inrădăcineze cît mai adînc în straturile poporului polonez, căci ni s'au păstrat chiar texte scrise cu limba polonă în sec. XIII, XIV și XV. Din acele școli înalte ale Poloniei, de unde se urmărea răspîndirea civilizației creștine la Romîni și Rutenii ortodoxi înapoiați în cultură, a pornit și s'a stabilit între noi aceeași concepție, care a creat între Romîni, prin propagandele catolicilor (uneori Poloni alte ori Raguzani), deja în sec. XV, un curent social-național și cultural romîno-latino-fil și antislav; grație acestui curent am început și noi în sec. XV, ca Polonii în acest veac și mai nainte, a scrie cu limba romînească texte (cum am arătat în *Studii privitoare la limba și istoria Rominilor)*. Acest curent național romînesc și latino-fil crescînd mereu în veacurile următoare, săpînd și reducînd prin puterea și influența sa curentul ortodox slavofil, îl distruge aproape cu totul pe acesta din urmă la sfîrșitul secol. XVII; lui se datorește în cea mai mare parte această distrugere, iar nu curentului grecesc, cum se crede greșit de cei ce se ocupă cu Istoria Literaturii Vechi a Rominilor.

Pe de altă parte această civilizație și cultură umanistă a Polonilor pătrunde devreme în Ucraina, care, prin ea, ajunge o țară civilizată înaintea statului rusesc al Moskvei. De altfel, Ucraina face parte nu din statul Moskvei, ci din Polonia, și în sec. XIV și în veacurile următoare, pînă în mijlocul sec. XVII; numai acum prin revolta din 1648 a lui Bogdan Hmielnicki Ucraina din stînga Dniprului cu Kievul se rupe de regatul Poloniei și intră în compunerea Rusiei Moscovite de sub țarul Alexei Mihailovici, tatăl viitorului Petru cel Mare, păstrîndu-și numai autonomia ei politică ca Hatmanat. Ucraina trece atunci în Rusia cu o înaintată cultură umanistă, ce căpătase cînd făcea parte din Polonia. Țarul Moskvei Alexei Mihailovici (1645—1676), tatăl lui Petru cel Mare, rîvnește, înainte de Petru, să introducă în Rusia sa civilizația apusană, deja pela a. 1670. Spre a realiza această prefacere în împărățiia-i pînatunci bizantină, chiamă călugări învățați dela Kiev la Moskva: pe Slavinecki, Satanovski, pe Pticki. Iar boierul colaborator al lui, Rtiscev, cînd întemeie la Moskva o mînăstire închinată Sf. Andrei, chiamă în ea 30 de călugări învățați Ucrainieni, ca aceștia să traducă cărți din limbile apusane în ruseasca (velicorusă) și să predea în Moskva lecții de Gramatica greacă, latină și slavă, de Retorică, Filosofie, Astronomie, Poetică, Istorie și alte arte liberale. Toată cultura umanistă ce se răspîndise în Polonia și Ucraina prin acțiunea Universității din Cracovia și a celorlalte Instituții de înaltă cultură și civilizație ce se creaseră acolo după modelul Cracoviei, Slavinecki, care vine din Kiev la Moskva, compune un Lexicon Greco-Slav și traduse pentru Invățămînt o carte de

Anatomie, o Geografie, o Etică (cf. *Afsl. Ph.*, XXX, 82), Satanovski traduse din latinește o carte de Istorie naturală. Insă influența Academiei din Kiev se exercită la Moskva cu mare putere, cînd fu chemat de acolo aci Simeon Polocki și el veni la 1664, mai întîi ca profesor de limba latină la Academia Teologică și apoi ca educator al copiilor țarului Alexei Mihailovici. Au mai fost chemați dela Kiev la Meskva și alții, așa Galjatovski scriitor de predici traduse din polonă în 1671, și Beranovici, etc. Academia din Kiev era cea mai reorganizată după modelul Invățămîntului înalt din Polonia de mitropolitul Pertu Moghilă la a. 1636. Acești învățați ucrainieni creiază la Moskva Slavjano-Greko-latinskaja Akademija, adică Academia slavo-greco-latină, deja înainte de domnia lui Petru cel Mare, anume subt Feodor Mihalovici, fiu al lui Alexei, care urmă la tron după moartea acestuia și era frate mai mare (vitreg) cu Petru cel Mare. Chiar după titulatura ei se vede că această Academie era un focar de iradiare a culturii clasice, deci a umanismului, în Rusia Moscovită. Iar, apoi, la începutul sec. XVIII, Petru cel Mare însuși, după ce se urcă pe tronul Moscovei și începe opera-i de prefacere și introducere în mare a civilizației Europii apusene în împărăția sa, chiamă și el, ca tatăl său Alexei, călugări și învățați dela Kiev, din Ukraina, pentru a introduce acea civilizație.

Introducerea civilizației apusane la Romini și Ucrainieni e a doua contribuție a Polonilor la această civilizație.

Această lucrare de civilizare a Valahilor (Rominilor) și Ucrainienilor, intreprinsă de Poloni in secolii XV—XVII inclusiv, deci în 3 veacuri și mai bine, are o caracteristică de universalitate. Popoarele apusane ale Europii, Englezii, Francezii, Belgienii, Spaniolii și toate celelalte cari au colonii în Africa, America, Australia, consideră că ele au lucrat *pentru omenire* răspîndind în acele colonii civilizația lor apusană. Asemeni și Rusia Moscovită se mîndrește că a lucrat pentru umanitate, civilizînd Siberia, răsăritul Finez și sudul Tătar al Rusiei Europene. Scriitorul francez academician Anatole Leroy Beaulieu, in scrierea sa *L'empire des tsars et les Russes*, I, p. 45, recunoaște Rusiei această mare operă în răsăritul ei și în Siberia pentru civilizare. Se cuvine dar a se recunoaște și poporului polonez dreptul la aceeași glorie: de a fi civilizat cu civilizația apusană pe Romîni și pe Ucrainieni, cari erau stăpîniți de pravoslavia înapoiată față de occident.

III. Dar Polonii au contribuit la civilizația Europii apusane și prin o a treia acțiune. Anume, ei *au tras drumuri nouă, creînd, în domeniul cugetării, al Științei și unor arte*. Unul din cei mai mari astronomi ai tuturor veacurilor a fost polonul Kopernik, fost elev al universității umaniste din Cra-

covia. Acesta, in opera sa scrisă latineşte şi tipărită la 1543 cu titlul *De revolutionibus orbium coelestium*, avu gloria de a pune sistemul universului pe adevărata bază, pe care nu ştiuse să-l pună marile spirite înaintaşe ale antichităţii clasice Pitagora şi Ptolomeu. Kopernik cel dintîi explică toate fenomenele aparente ale sferii cereşti atribuind pămîntului o rotaţie dublă: una zilnică, care se face în jurul axei sale în timp de 24 de ore şi alta anuală, care-i o rotaţie de translaţie în jurul soarelui în timp de 365 zile. Această operă epocală a lui Kopernik e şi astăzi, după atîtea alte descoperiri în domeniul Astronomiei, socotită de învăţaţi genială şi de mare însemnătate; căci chiar în acest an a apărut în traducere franceză sub titlul: *Des révolutions des Orbes celestes, Traduction avec introduction et notes*, par A. Koyré Paris Alcan 1934, 8°, 174 pagini.

Apoi, şi în domeniul Filologiei. Se admite în deobşte astăzi că germanul Franz Bopp a pus bazele Linguisticei Indoeuropene inaugurînd el comparatismul lingvistic al limbilor indoeuropene, sanscrita, greaca, latina, germana, persana, prin a căror comparaţie a ajuns la rezultatul că limbile indoeuropene formează o unitate desăvîrşită. Lucrare mare, creatoare, desigur; dar în fond, înainte de Bopp, a deschis drumul spre acest comparativism polonul *Valentin Majekowski*, care încă înainte de acela a publicat o scriere a sa, în care constată înrudirea limbilor slave cu sanscrita. Deci Bopp a *lărgit, numai*, acest drum nou, introducînd în comparaţiile sale alte limbi, ca greaca, latina, persana, germana; dar drumul, deşi strîmt, l'a deschis Majekowski, o cugetare poloneză, deci.

Germanii fraţi Grimm sunt socotiţi întemeietorii Ştiinţei „Psihologia popoarelor" adică Etnopsichologia, cum îi zice Hasdeu. De fapt, încă înainte de ei, a deschis drumul acestei ştiinţe, însă, polonul *Chodokowski*, care călătorind din loc în loc şi din sat în sat în Polonia, a adunat tradiţii şi cîntece poporane, spre a cunoaşte viaţa precreştină adică păgînă a Slavilor. A scris asta în un scurt Memoriu cu titlul: *Despre slavismul precreştin*, în a. 1818. (cf. revista *Le Monde slave*, X, (1933), No. 9. Sept., p. 394-5). Aşa că Grimm au lărgit numai, la toate popoarele, scormonirile acestei Ştiinţe; ideia primă însă, deşi mai strîmtă, a avut-o o minte poloneză.

Dar şi în domeniul Himiei Fizicale. Doamna Curie, profesoară la Sorbona, e poloneză din naştere şi se numea Sklodowska înainte de a se mărita cu francezul Curie. Această mare poloneză, observînd că nu numai uraniul radiază, ci şi alte minerale, a tras concluzia că această radiare se face din pricină că în acestea toate se va fi aflînd un corp care are proprietatea de a emana lumină. Şi astfel, cercetînd mereu a

descoperit în adevăr acel minunat corp radiu, care a transformat fundamental concepţia modernă despre constituţia materiei şi care are atîtea minunate aplicaţii în Medicina de astăzi. O minte genială poloneză, deci, a deschis şi acest drum nou în Ştiinţa pozitivă.

In muzică, deasemeni, poporul polonez a contribuit la mărirea patrimoniului civilizaţiei Europii moderne, în deosebi prin genialul pianist şi compozitor *Chopin*, născut la 1810 într'o localitate de lîngă Varşovia şi mort, în culmea gloriei, la Paris în 1849 de tuberculoză, în vîrstă abia de 39 de ani. Chopin, prin geniul său muzical, a descoperit în tainiţele adînci ale sufletului poporului polonez şi în al său melodii necunoscute pînă atunci, aşa cum d-na Sklodowska-Curie a descoperit, în adîncurile mineraiurilor, necunoscutul pînă la dînsa radiu. Aceste noui melodii, fixate în ale sale minunate: *mazurci, nocturne* şi *balade*, poartă pecetea individualităţii sale *slave* prin misticismul de care sunt străbătute şi a individualităţii *polone* prin melancolicul fermecător al lor. Prin această individualizare naţională polonă a creaţiilor sale muzicale, Chopin e superior chiar marilor compozitori germani Bach, Beethoven şi Weber, cari n'au putut să redea aşa de limpede pecetea individualităţii germane în compoziţiile lor; numai Mozart se pare că îl întrece, în această individualizare, pe Chopin. Iar astăzi, chiar dacă nu e creator de melodii nouă, ca Chopin, e totuş un mare interpretator al celebrilor compozitori ai lumii fermecătorul pianist executor *Paderewski*, fost după marele război şi preşedinte al republicei polone. Contribuţii toate la sufletul civilizaţiei Europii moderne.

Poporul polon a mai contribuit întrucîtva la civilizaţia modernă a Europii încă prin forme nouă ce a ştiut să dea anumitor expresiuni ale sufletului său naţional în Literatura-i beletristică. Drept e că în Literatură Polonii nu sunt creatori, ca Ruşii dintre Slavi, totuşi au dat şi ei nou: misticismul mesianic al poeţilor Mickiewicz (1798—1855), Slowacki (1809—1849), Krasinski (1812—1859) şi al romancierilor Sienkiewicz (mort 1916) şi Reimont mort de curînd. Mai cu seamă romanul *Ţăranii* al acestuia din urmă, contimporan cu noi, a făcut aşa de mare impresie prin puternica-i intuiţie de a prinde sufletul polonez şi cu omenescul dintr'însul, încît autoru-i Reimont a fost distins cu premiul Nobel pentru Literatură. Poate că nu greşesc, dacă mai număr printre Polonii contribuitori la viaţa Literaturii Europii moderne şi pe actualul poet Emil Zegadlowicz, care a tradus în limba polonă poemul „Impărat şi Proletar" al lui Eminescu al nostru şi l-a tipărit chiar, la 1932, în Poznan.

IV. In sfîrşit, poporul polonez a mai contribuit la viaţa

civilizaţiei moderne a Europii in două momente mari ale ei, mintuind-o de încercarea altor două civilizaţii, acestea desigur primitive sau inferioare, de a o stăpîni şi sugruma. Anume, prin geniul strategic militar al doi mari comandanţi şi prin eroismul fiilor acestui popor au mîntuit civilizaţia la a. 1683 de năvala Turcilor şi la 1920 de năvălirea Bolşevicilor Rusiei.

Turcia la 1683 cucerise Peninsula Balcanică, era stăpînă peste Principatele Romîne, se întinsese peste Podolia, Ucraina, Transilvania şi Ungaria. De citeva veacuri de cind începuse aceste cuceriri nimeni nu o putuse birui cu adevărat. In anul acesta sultanul Mohamed IV plănui şi cucerirea Vienei, pentruca apoi, desigur, mergînd mai departe, după vorba lui Eminescu, „din pristolul dela Roma să dea calului ovăz". Lumea intreagă era în groază şi disperare. Impăratul Austriei şi papa roagă pe renumitul deja rege al Poloniei Ian Sobieski să sară în ajutor Vienei spre a o mîntui pe ea şi prin aceasta însăşi civilizaţia creştină a Europii. Sobieski primeşte şi in fruntea numai a 37.000 polonezi, pornind peste înălţimile Kahlenberg ce înconjură Viena, se aruncă vijelios asupra celor 200.000 de turci şi 300 de tunuri ce o asediaseră. In ziua de 12 Sept. 1683, surprinşi de repeziciunea strategică a Polonilor sub Sobieski, Turcii lasă 10.000 de morţi pe cimpul de luptă, iar comandantul lor, vizirul Kara Mustafa, abia scapă prin fugă. Astfel Viena fu mîntuită. Prin această biruinţă însă, mîntui chiar civilizaţia Europii; fiindcă, dacă Turcii ar fi fost biruitori, ce s'ar fi ales de această civilizaţie ne arată primitivitatea în care au căzut popoarele din Balcani şi chiar noi sub Turci.

Şi tot astfel în anul 1920, după ce, în urma marelui război şi a tratatelor de pace, Polonia şi poporul polonez se constituise deja în actuala Republică. Ministrul de Externe al Republicii Sovietice Trotzki, in numele nouei doctrine a Bolşevismului, porni război cuceritor asupra Poloniei, dela care apoi urmărea întinderea Bolşevismului mai departe spre apus, pentru a aşeza pretinsa lui civilizaţie în locul civilizaţiei europene moderne pe care o socotea coruptă şi putredă. Era şi acum, ca la 1683, in primejdie întreaga civilizaţie umanistă a Europii moderne. Atunci, mareşalul Pilsudski, acest alt geniu strategic ostăşesc al neamului polonez, dete lîngă Varşovia „a optsprezecea mare bătălie decisivă în Istoria lumii", cum o numeşte vicontele d'Abernon, în cartea ce tipări cu acest titlu la Londra in anul 1931 şi despre care a scris o fidelă dare de seamă, în *Opinia* din Iaşi la 11 Ianuar 1934, d. N. Macarovici, care se intitulează, subt această dare de seamă, „membru al „Societăţii Amicii Poloniei". D'Abernon socoteşte, în această carte, a 15-a „mare bătălie a lumii" pe

cea dela 1683 dată de Sobieski Turcilor spre a despresura Viena, a 16-a pe cea dela Sedan din războiul franco-german dela 1870, a 17-a pe cea dela Marna din 1917. A optsprezecea mare bătălie decisivă în Istorie o socoteşte pe aceasta dată de Pilsudski Ruşilor la 1920 lîngă Varşovia, pe care o preţueşte egală in mărime şi consecinţe cu bătăliile dela Sedan şi Marna. In această luptă de lîngă Varşovia Ruşii sunt zdrobiţi, nevoiţi să încheie cu Polonia pacea dela Riga şi, părăsind deocamdată gîndul de a înlocui civilizaţia umanistă a Europii prin cea bolşevică, se retrag. Mărimea biruinţei Polonilor lui Pilsudski se poate înţelege numai cind ne gindim ce ar fi ajuns civilizaţia apusană, dacă ar fi izbutit gîndul rusesc al lui Trotzki: aceea ce auzim despre Rusia Sovietelor cu începutul ei de civilizaţie nouă bolşevică.

In rezumat, poporul polonez a contribuit prin 4 fapte şi creaţii mari la civilizaţia Europii moderne:

1. prin adoptarea şi însuşirea de către el insuşi a acestei civilizaţii umaniste, la care acest popor slav *se adaugă ca o nouă forţă de colaborare* şi expansiune;

2. prin propagarea acestei civilizaţii apusane adoptată de el la Romînii şi Ucrainenii relativ înapoiaţi, unde Polonii au *creat*, din aceste două popoare, *noui forţe de colaborare* şi expansiune la civilizaţia Europii moderne;

3. prin creaţiile lor proprii, ale Polonilor, în domeniile Astronomiei, Filologiei, Etnopsihologiei, Chimiei Fizicale, adică în domenuil Ştiinţelor; prin creaţii în domeniul Muzicei şi prin forme specifice poloneze în domeniul Literaturii Frumoase;

4. mîntuind, prin geniul militar polonez, Europa de încercarea civilizaţiilor înapoiate tureşti şi bolşevică prin arme de a sugruma civilizaţia umanistă apusană şi a o înlocui prin primitivitatea lor orientală.

Iată de ce e desigur neobiectivă părerea profesorului german dela Universitatea din Breslau Dr. Paul Diels, care, scriind în cartea sa *Die Slawen*, Leipzig Berlin 1920, p. 135, despre cultura şi ştiinţa tuturor Slavilor, afirmă că, deşi cultura şi ştiinţa acestora face bună impresie cind o priveşti pe deasupra, această impresie însă se şterge oarecum, cînd te întrebi de *valoarea* şi *rezultatele* acestei culturi şi acestei ştiinţe (verwischt sich freilich etwas, wenn man nach seinem *Wert* und seinen Ergebnissen fragt). In urma celor mai sus arătate, neobiectivitatea lui Diels apare şi mai invederată cînd constatăm că în aceeaşi carte, la p. 136, mai spune, fără să dovedească cu ceva, că: „a atribui pe Kopernic Slavilor nu mai e desigur cu putinţă" (Kopernikus dem Slaventum zuzurechnen ist freilich nicht mehr möglich).

PROF. ILIE BARBULESCU

SINGURATAȚI DE DELTA

TEODOR DRAGOMIRESCU

Prin liniştite talgere de ape verzi
cum rîde prundul perle, vezi...
Pe plavii unde'ntre răchite şi rogoz
cînd aburi calzi ridică soarele fierbinte,
desişurile'nghit malaci de chinoroz
şi flueră nelinişti un florinte...

Şerpii de smîrc în oglindirea lină
pe lintiţe se răsucesc liane,
ori prin armura bălţii în lumină
undoae coapsa apei suverane;
(pe cînd eoliane harpe sună
prin nuferi albi — flacări de lună)

Lung, peste marea trestiilor sveltă
un pescăruş de nea ţipă stingher;
rupînd reţelele tăcerii' n deltă
se pierde'n apa soarelui pe cer.

TEODOR DRAGOMIRESCU

M. ROLLINAT ȘI SATANISMUL IN POEZIA ROMANA

AL. CIORĂNESCU

Dacă numele lui Maurice Rollinat e aproape cu totul necunoscut unui public totuși atît de iubitor de poezie franceză cum se mîndrește a fi publicul romînesc, cel puțin poetul acesta, pe care vremea pare a năzui să-l înstrăineze din ce în ce mai mult de massele cititoare, n'a fost la fel de ignorat totdeauna. Acum cincizeci de ani, cînd ele reprezentau ultima noutate în materie de poezie, versurile lui erau pe buzele tuturor, la Paris cași în rîndurile intelectualilor dela noi, totdeauna harnici în a-și asimila cele din urmă dintre experiențele apusene; moda poeziilor lui a fost trecătoare într'adevăr, și critica, de acord de data aceasta cu cititorii, avea s'o califice în curînd drept perimată, dar nici această modă, nici această coardă a lirei franceze, atît de multicordă într'un sfîrșit de veac fertil în noi îndrumări ale poeziei, nu puteau să tacă fără a lăsa în urma lor un răsunet. Ne vom sili să arătăm în rîndurile care urmează căfelul special al inspirației lui Rollinat și-a făcut auzite ecourile pînă la noi, și constatînd cît de întinse au fost influențele liricei lui, vom căuta dacă se poate găsi o explicare valabilă pentru acest fenomen literar; cum însă după cum am mărturisit-o dela început, poetul francez e pentru majoritatea cititorilor un nume prea puțin familiar, și care nu mai evocă substanța creațiilor lui decît în amintirea puținilor cari, purtați de un curent general, îl vor fi admirat și îl vor fi învățat pe dinafară pe vremuri, e fără îndoială necesară o încercare cît de sumară de a-l prezenta.

Lira romantică, așa cum o auzim vibrînd sub degetele unui Musset mai cu seamă, cuprindea în acordurile ei și o ușor vizibilă notă descrescîndă, sau mai bine, dacă ar fi îngăduit s'o numim cu un termen anticipativ, decadentă, care dă culoarea particulară poeziei unui Baudelaire, și pe care urechea o poate surprinde și sub muzica solemnă a unor Parnasieni. Mai cu seamă la Baudelaire, poetul care în fața vieții nu poate să-și reprime enormul căscat, și pe care uritul îl silește să-și caute plăcerea odihnei în gunoae și viermi, tendințele acestei inspirații se lasă cu ușurință surprinse. Printr'insa meditarea filosofică asupra vieții e aproape sistematic ocolită, lăsînd impresia că, utilizată, ea a fost stoarsă și epuizată fără succes, și în locul ei se dă cuvîntul amărăciunilor de multă vreme acumulate, senzațiilor incerte și spaimelor de care în-

chipuirea se lasă înfiorată necontenit, ajungînd de altfel pe aceste căi subterane la acelaşi rezultat, care e sila de viaţă, lipsită de data aceasta de toate mîngîierile pe care meditaţia le face uneori cu putinţă, şi apetiţia, prin constatarea tuturor mizeriilor pe care fiecare zi le aduce, către acea topire în neant care poate însemnează o împăcare. De aici un fel de prietenie a poetului cu moartea pe care, oricît de hidos şi-ar înfăţişa-o, n'o doreşte niciodată mai puţin, şi o delectare în a anticipa asupra acestei îmbrăţişări, imaginîndu-şi, cu toată perversitatea macabrelor lui slăbiciuni, rezolvarea lentă a corpului, cu colaborarea verminei care pentru carnea lui dornică de desfacere nu va însemna decît senzaţia unor voluptoase sărutări. Pentru un poet care trăeşte necontenit în asemeena putride închipuiri se înţelege uşor ce gust poate avea viaţa: un imens noroi de care paşii i se leagă întîrziindu-l în drumul spre dorita odihnă, o mlaştină a cărei fadoare încearcă zadarnic s'o alunge prin degustarea lentă şi sadică a celor mai puternice esenţe şi prin aplecarea asupra celor mai violente stridenţe, un peisagiu plicticos din care singura putinţă de a ieşi întîrzie:

> O mort vieux capitaine, il est temps, levons l'ancre!
> Ce pays nous ennuie, ô mort, appareillons !

Crescut la şcoala unui asemenea maestru, Maurice Rollinat avea de altă parte şi pricini cu totul personale pentru a se complăcea în astfel de închipuiri. Temperament făcut din excesive sensibilităţi care mergeau pînă la halucinaţii, el a fost, cu intermitenţe, stăpînit toată viaţa de violente cefalalgii, în timpul cărora conştiinţa lui sucomba celor mai atroce dureri, în a căror îmbrăţişare se obişnuise astfel de timpuriu să trăiască. In felul acesta la gusturile lui literare, care erau de altfel şi ale altor tineri din generaţia lui, venea să se adauge profunda notă personală a convieţuirii cu suferinţele pe care le cîntă, şi aşa se explică de o parte sinceritatea, violent contestată de unii critici cari nu vedeau în atitudinea lui decît un fel de a poza pentru a speria pe burghezi, şi de altă parte succesul volumului de versuri crescut sub aceste auspicii, celebrele *Névroses*, apărute în 1883.

Din aceiaşi familie de spirit cu un Hoffmann şi cu un Edgar Poë, Rollinat nu vede pretutindeni înaintea lui nimic altceva decît aspectele cele mai diverse ale morţii, a cărei ideie fixă face ca însăşi viaţa să devină în închipuirea lui un fel de anticipare asupra gustului putreziciunii finale. Chinuit fiziceşte de o sănătate mereu şubredă, şi moralmente de neliniştile pricinuite de toate marile întrebări fără deslegare, neposedînd asupra existenţei nicio dată certă în afară de siguranţa sfîrşitului ei, el se abandonează pentru răstimpul scurt al clipelor de trecere către starea definitivă, în îmbrăţişarea pa-

siunilor lui mortuare, resemnîndu-se la acea singură serie de senzaţii care îi menţine fără preget în minte imaginea mormîntului şi gustul cenuşei. Fantome şi halucitaţii, sicrie şi palide lumini de făclii, întristătoare ruine din care se ridică glasul de cucuvea, amare pasiuni răscolite într'însul de o tînără ofticoasă, giulgiuri şi schelete, viermi şi mlaştini pestilenţiale, clopote şi lacrimi, fantastice şi înfiorătoare închipuiri, ca aceea în care carnea intrată în putrefacţie se mai lasă încă înfiorată de lubrice doruri, acesta e materialul poeziilor lui. Mai cu seamă mormîntul, cu toate tainele de care nu se apropie fără o strîngere de inimă, îl atrage cu puterea unei prăpăstii în care se pierde ca într'un ocean de delicii, imaginîndu-şi cu o macabră voluptate lenta agonie prin care se cumpără pacea, oroarea sicriului care se bate în cuie, singurătatea subpămînteană a cadavrului, şi progresul descompunerii în carnea dăruită verminei:

> Au fond de cette fosse moite
> D'un perpétuel suintement,
> Que se passe-t-il dans la boîte,
> Six mois après l'enterrement?
>
> Verrait-on encor les dentelles?
> L'oeil a-t-il déserté son creux ?
> Les chairs mortes ressemblent-elles
> A de grands ulcères chancreux ?...
>
> Le sapin servant d'ossuiare
> Se moisit-il sous les gazons?
> Le cadavre dans son suaire
> A-t-il enfin tous ses poisons?

Dacă în vecinătatea morţii poetul se complace numai în asemenea sinistre închipuiri, se înţelege uşor ce va putea să-l atragă în viaţă; şi de fapt Rollinat e cîntăreţul celor mai halucinante suferinţe morale, celei mai lancinante mizerii a unui spirit care nu se poate împotrivi torturilor demonului interior. Viaţa lui e făcută dintr'un perpetuu fior, asupra căruia de altfel se apleacă cu dragoste; asistînd neputincios la progresele desagregării unui sistem nervos pe care nu-l mai poate stăpîni, el cîntă nebunia pe care o simte crescînd nestăvilită într'însul, şi, funciarmente bun, el ascultă totuşi fără a se putea împotrivi toate îndemnurile de crimă, de viol, de lubricitate, strecurate de demonul atotputernic care îl domină pînă şi în ceasul inutilelor lui rugăciuni:

> Les charmes de l'horreur n'enivrent que les forts,
> L'homme est donc bien pervers, ou le ciel bien féroce!
> Pourquoi l'instinct du mal est-il si fort en nous,
> Que notre volonté subit son joug atroce
> A l'heure ou la prière écorche nos genoux?

Poetul e deci aceiace se chiamă un posedat. Strunită astfel de un sinistru stăpin, imaginația lui va îmbrăca formele cele mai bolnăvicioase, și inspirația lui se va hrăni doar din materii fermentate și putride, din gunoaele existenții, și din elementele cele mai hidoase ale morții. In realitate Rollinat nu e întreg aici, și opera lui ulterioară arată, intr'o formă de poezie poate superioară acesteia, pentrucă reprezintă o distilare a materialului înfățișat aici atît de brutal, un refugiu în mijlocul naturii și o împăcare cu ea, moment de care însă critica a voit să țină mai puțin seamă, reținînd din activitatea lui poetică numai partea care îi conferea o notă caracteristică și bine distinctă. In felul acesta Rollinat a fost considerat dela început ca reprezentant tipic al decadentismului ce creștea alături de simbolism, și cu o soartă mai puțin glorioasă decît a acestuia. Numele însuși de decadent poate că nu e prea fericit ales pentru a caracteriza poezia *Nevrozelor;* el s'a incetățenit însă, și desemnează pe acei poeți cari, acceptînd în mare parte directivele noi ale simbolismului, se despart totuși de el prin aceia că, în loc de a fi o artă de evocare, străduindu-se să transpună corespondențe dela suflet la lucruri și starea muzicală a acestuia față de ele, preconizează emoția directă, realismul impresiei în felul brutal în care o exprimă Rollinat [1].

La sfîrșitul unui veac care încercase pe rînd atîtea experiențe poetice, apariția decadentismului care, orice s'ar spune cuprindea în sine și multă provocare și un fel de dorință de mistificare, avea să fie salutată în chipul cel mai divers, după cum diferite au fost și aprecierile asupra satanismului și halucinantei nevroze care dau o culoare particulară poeziei lui Rollinat. Fiorul, nebunia, tot utilajul macabru al acestei inspirații morbide care, privită mai de aproape, nu duce decît la un fel de grotesc al morții, a făcut în primele zile deliciile unui public saturat de toate felurile de poezie, și pe care din pricina aceasta numai gustul fesandat îl mai putea satisface; poetul a cunoscut zile de adevărat triumf, desigur puțin potrivite cu firea și cu gusturile lui, de vreme ce a putut să le părăsească înainte de vreme, pentru a se îngropa în uitarea provinciei natale, unde și-a petrecut restul vieții, din ce în ce mai părăsit de marele public. Pînă atunci însă, poezia lui a făcut adevărate ravagii, și cu o repeziciune vrednică de a fi însemnată, poza satanică, la el în orice caz mai sinceră decît la atîția alți epigoni, a fost împrumutată de poeți în căutare de inspirație cu împrumut, în orice epocă destul de numeroși în Franța cași aiurea.

[1] R. Lalou, *Histoire de la littérature française contemporaine*, Paris, 1924, p. 166, Cf. pentru Rollinat, Emile Vinchon *Maurice Rollinat. Etude biographique et littéraire*, Paris, Jouve, 1921 și Hugues Lapaire, *Rollinat poète et musicien*, Paris, Librairie Mellottée, s. a.

■

A fost oare poezia lui Rollinat cunoscută îndată la noi, și starea de atunci a literaturii noastre îngăduise ea o potrivită înțelegere și o apreciere favorabilă față de această specie nouă a liricei apusene? Starea culturii noastre la sfîrșitul veacului trecut, avînd la temelie o aproape totală confuzie de valori și o întinsă varietate de posibilități, a făcut dela început cu putință atitudinile cele mai diferite față de ceiace se numește în genere decadentism. Dacă se dă ascultare glasului criticilor vremii, s'ar putea crede că aceștia merg mai degrabă cu reacțiunea, dar apropierea judecăților lor trebue făcută cu multă prudență, deoarece sub numele decadentismului pe care ei îl condamnă se pot înțelege lucruri destul de diverse.

Astfel, vorbind despre *Decăderea literaturii contemporane*, I. Dobrogeanu-Gherea socotea, în vremea cînd soarele simbolismului se ridicase pe cer destul de sus pentru a fi vizibil oricui, că „față de Hugo, Musset și Lamartine, poezia franceză contemporană, așa numită decadentă, este o adevărată caricatură" [2] ceiace e fără îndoială un fel excesiv de a judeca. De altfel la această părere avea să se ralieze mai tîrziu, *mirabile dictu*, și Al. Macedonski, poetul inovărilor îndrăznețe și al ultimei mode literare franceze; pentru el „decadentismul este o exagerare a unui simț în paguba celorlalte, și prin aceasta chiar este un desechilibru organic... Căci în afară de simetrie nu e nici ideie, nici armonie, nu este nimic. In afară de simetrie nu e decît haosul. Și decadentismul nu e altceva" [3].

Dacă se adaugă la aceasta încercarea de definiție a lui Caion, pentru care decadentismul e „sforțarea spiritelor superioare să se apropie tot mai mult de abstract", [4] se va vedea că e vorba de o evidentă confuziune de termeni. Pentru toți aceștia decadentismul nu e școala poetică rămasă pe nedrept cu acest nume care de altfel, mobil, s'a dat mai tîrziu și altor școli cu totul deosebite, ci o literatură de ultima oră, indiferent de specia ei mai restrînsă, și în care spiritul reacționar vedea, ca întotdeauna intr'o inovare, germenii degenerescenței și ai decăderii. Pentru a evita asemenea confuziuni, părăsind un nume impropriu, vom vorbi numai de „satanismul" lui Rollinat, termen cu mult mai potrivit pentru a-i califica poezia; numai după această discriminare de termeni se va lă-

[2] In *Săptămîna Ilustrată*, 1 (1893), p. 11.
[3] *Decadentismul*, în *Carmen* I, no. 2 din 25 IX, 1902, p. 1.
[4] *Cîteva cuvinte asupra decadntismului literar*, în *Rominul literar*, III (1905), p. 281—4.

muri pentruce Al. Macedonski, care condamna cu atita vigoare arta decadentă, a înţeles totuşi să fie în acelaşi timp şi cel dintii traducător al lui Rollinat în limba romină.

■

Nevrozele apăruseră în 1883; în acelaşi an Macedonski publica în *Literatorul* poezia *Năluca Crimei*, tradusă din acest volum şi urmată peste un an de *Putrezirea*, [5] ambele poezii caracteristice pentru inspiraţia necrofilă a poetului francez de o parte, şi de alta pentru obsesiunea halucinaţiilor demoniace; din ele fac parte şi versurile amintite mai sus. Macedonski, care era un bun cunoscător al poeziei franceze, şi-i rămine în multe privinţe îndatorat, este deci primul interpret al lui Rollinat în romineşte şi poate în orice limbă europeană; admiraţia lui pentru poetul blestemat se vădeşte, în afară de citeva imitaţii, şi prin faptul că pe una dintre acestea, conştient desigur de tot ce-i datora, o închinase „lui M. Rollinat, poetul Nevrozelor". [6].

Difuzarea operei acestuia s'a început astfel la noi prin tălmăcirea lui Macedonski şi prin instrumentul revistei lui *Literatorul;* se va vedea că din cercul scriitorilor grupaţi împrejurul lui aveau să iasă şi cele mai însemnate contribuţii pentru felul de inspiraţie care ne interesează. In *Literatorul* cel nou care e *Revista literară* de sub conducerea lui Th. M. Stoenescu aveau să apară şi alte traduceri. In 1886 se publica acolo *Baie*, poezie semnată de un Paul Zvor, şi pe care *Convorbirile* duşmane mişcării bucureştene o semnalau ca un plagiat, deorece numele adevăratului autor fusese omis, din eroare, după cum explica mai tirziu Macedonski. [7] Ficus Lipan, pseudonim care ascunde pe un necunoscut, iscălea tot acolo traducerea poeziei *Biblioteca;* [8] în anul următor însuşi directorul revistei, Th. M. Stoenescu, publica *Prăpastia* şi *Amanta macabră*, ambele tălmăciri apărute ulterior şi în volum [9], iar mai tirziu Caton Theodorian da Mister [10]. Citeva slabe traduceri în proză datorite lui Bonifaciu Florescu, se ti-

[5] In *Literatorul*, IV (1883), p. 410—11 şi V (1884), p. 255-6.

[6] *Nopţile ingrozitoare*, în *Literatorul*, V (1884), p. 288—9. Cf. Meiandri, *Valsul rozelor*, schiţă, dedicată „d-lui M. Rollinat", în „*Duminica* I (1890), p. 74—5, reprod. în *Liga literară* I (1895), p. 169—71 ; la fel St. Le Métayer, *Nuit d'orage*, în *Literatorul*, IV (1883), p. 360-2.

[7] Traducerea în *Revista literară*, VII (1886), p. 112—3 ; cf. Al. Macedonski, *Zvor sau Zbor?* Ibidem p. 250—1. Denunţarea plagiatului în *Conv. lit.*, XIX (1886), p. 1078—80.

[8] *Revista literară*, VII (1886), p. 427.

[9] *Revista literară*, VIII (1887), p. 551—2 şi 593—5, şi Th. M. Stoenescu, *Poezii*, Bucureşti, 1892, p. 204—6 şi 207!—11.

[10] *Revista literară*, XII (1892), p. 70.

păreau cam în aceiaşi vreme la *Duminica* [11]; traducătorul avea însă destule legături cu *Literatorul* pentruca direcţia interesului lui să se explice la fel.

Urmărirea mai întinsă a acestei activităţi de traduceri ar fi şi inutilă şi oţioasă aici, ca urmărind să dovedească numai cunoaşterea imediată şi incontestabilă a poeziei lui Rollinat în mediul literar rominesc; numai după stabilirea acestei date certe se va impune în mod evident legătura între opera poetului francez şi recolta de poezie satanică apărută la noi imediat după el.

Primul traducător al lui Rollinat, Al. Macedonski, e şi cel care încearcă mai întîi pe propria liră coarda cea nouă. *Răzmeliţa morţilor*, publicată în *Literatorul* unde apăreau şi traducerile lui, e o reminiscenţă a poeziei sepulcrale a modelului său; imaginîndu-şi aspectul nocturn al cimitirului, el vede morţii obosiţi de odihnă cerind un nou drept la viaţă, şi în ridicarea scheletelor din morminte asistă la un dans macabur asemănător cu cel zugrăvit muzical de Saint-Saëns, şi în care

Femurul cîte-odată vre-un tibia prinzind
Da jalnice ocoale, trosnind şi schiopătind,
Şi'n grabnicul amestec ciocnindu-se în cale
Albeau prin noaptea neagră coloane vertebrale. [12]

Urma inspiraţiei poetului blestemat se recunoaşte de altfel şi în alte versuri ale lui Macedonski, în *Noaptea neagră*, zadarnică luptă împotriva halucinaţiilor şi fantomelor ce-l asaltează de pretutindeni, în *Cu morţii*, în a căror prietenie se complace mai bine decît printre vii, sau în acele *Nopţi îngrozitoare*, pe care l-am văzut dedicîndu-le „poetului Nevrozelor", şi în care, simţind mulţimea de „năluci spăimîntătoare" ce se sbat în închisoarea minţii, găseşte totuşi oarecare gust acestei „plăceri îngrozitoare". [13].

După Macedonski aveau să pornească pe aceiaşi cărare, care întrucitva îi aparţinea, cei mai apropiaţi dintre prietenii şi discipolii săi; un Paul Zvor, de care am amintit, e autor şi el al unei *Idile macabre*, unde, la ora cind „pe mlaştine înoată miazme putrezite", perechea îndrăgostită de cadavre se plimbă sub lună.

Cu feţele 'nverzite, cu minile 'ncleştate
De urma voluptăţii prin oase furnicind. [14].

Il urmează deasemenea ascultătorul, şi din păcate prea

[11] In *Duminica* I (1980), p. 47-8, sunt traduse: *Memento quia pulvis; Fantasma crimei;* Conştiinţa; *Lacrămile lumii*. Numele lui B. Florescu la p. 98.

[12] *Literatorul*, IV (1883), p. 513.

[13] *Literatorul*, IV (1883) p. 547-8, 599-600 şi V (1884), p. 288-9.

[14] *Revista literară*, VII (1886), p. 284.

puţin dăruitul invăţăcel care e Th. M. Stoenescu; sufocat intr'un *Spasm* de acelaşi miros de moarte pe care s'au obişnuit să-l surprindă în văzduh nările exasperate ale acestor, mai mult sau mai puţin, posedaţi, „răsuflarea spasmodică şi grea" i se inneacă şi lui, încît „de-a morţii voluptate, cadavru-mi tremura", înşelat şi el de atracţia, de data aceasta factice, a muzei macabre. [15] Căci, neinsemnat elev al lui Macedonski, Stoenescu nu făcea decît să-şi însuşească, în urma acestuia, inspiraţia devenită la modă, dupăcum tot următor exemplelor lui îl imitase şi pe Musset, a cărui influenţă se impleteşte de altfel cu a lui Rollinat intr'o poezie ca *Necrofilul*, unde cele din urmă abjecţiuni sunt explotate pentru a stoarce fiorul. [16]

In realitate atitudinea lui faţă de problema morţii, atunci cind, desbrăcindu-se de influenţe străine, devine din nou poetul celor mai fade locuri comune, aşa cum îi indica să fie însăşi firea puţinului său talent, e superficială şi acoperă sub verbositate o tristă absenţă a cugetării:

Pe la marginile gropii au ieşit frumoase flori,
Dar în fundul ei cel muced cind privirile cobori,
Vezi că toate au pe lume aparenţa care'nşală. [17]

Influenţa lui Rollinat nu putea să lase o intipărire durabilă asupra unui temperament construit din asemenea facilităţi; se va băga de seamă de altfel că nici Macedonski, îndemnat de fire către altfel de inchipuiri, n'a insistat mai mult asupra acestor satanice atitudini. Dar in gruparea *Literatorului* atît de fecund în poeţi aveau să se găsească şi temperamente mai apropiate de acel al poetului francez, cu care cei doi numai în mod intimplător îşi descoperiseră afinităţi; numai atunci cind versuitorul romin, cunoscind această specie de inspiraţie, se va fi simţit organic inclinat să cinte la fel, fără a intimpina inăuntru repugnanţe faţă de atmosfera macabră şi mirosul ei, nu pentru toţi suportabil, pecetia influenţei lui Rollinat avea să se inscrie indelebilă în opera lui. Acesta credem că e cazul a doi poeţi crescuţi, mai îndelung sau mai puţină vreme, la şcoala lui Macedonski, a lui Mircea Dimitriad şi al lui Alexandru Obedenaru.

Cel dintii dintre aceştia e azi un uitat, deşi fără indoială n'ar merita-o; nici opera lui dramatică, nici poeziile lui nu sunt lipsite de interes. O destul de bogată activitate de traducător al poeziei franceze e suficientă pentru a-i arăta în parte inclinările, căci dacă printre cei traduşi de el se numără Lamartine, Hugo şi Louis Veuillot, în schimb cind traduce din Gautier alege poezia *Cochetărie postumă*, iar din Gérard de

[15] *Revista literară*, VII (1886), p. 555.
[16] *Poezii*, Bucureşti, 1892, p. 238—52.
[17] Th. M. Stoenescu, *File negre*, Bucureşti, 1904, p. 75.

Nerval cu totul caracteristica *El Desdichado*. Autorii lui preferaţi sunt Baudelaire, Verlaine şi Jean Richepin, cari, alături de Leconte de Lisle şi A. Rimbaud, au lăsat adesecori urme evidente în opera lui. [18]

Poezia lui originală dovedeşte preferinţe tot atît de diverse; atras la început de unele aspiraţii mistice în care se vede influenţa lui Verlaine al Inţelepciunii, şi totodată de tendinţe socialiste exprimate pe un ton deosebit de violent, inspiraţia lui devine aproape monocordă cu timpul, rezumindu-se la o poezie funerară şi satanică a cărei esenţă o credem datorită amintirii lui Rollinat şi în parte a lui Baudelaire. Nici o mirare deci dacă notele caracteristice ale poeziei lui se vor suprapune peste cele pe care le-am constatat la aceştia. Viaţa îi e o *Noapte a sufletului*, [19] un *Spleen* şi o *Melancolie* [20] de nimic consolate; *Uritul* [21] şi „fantasma uriaşă" a oboselii îl înconjoară, şi ca o nălucă apărind din „locuri sepulcrale", desgustul de viaţă îl imbrăţişează „in braţe infernale", încît nu va mai fi în stare de a-i surprinde gustul decît prin exacerbarea simţurilor în cele mai violente senzaţii. Iubirea n'o înţelege altfel decît ca pe o ultimă epuisare a voluptăţii şi iubita e o făptură demoniacă, o „vrăjitoare cu ochi posomoriţi", care „desfriul, somnul, moartea în şorţul ei adună". [22] şi în asemenea imbrăţişare se înţelege cît de departe va merge secătuirea plăcerii:

Din braţele iubitei ieşii cu trupul scurs,
Cu ochii prinşi de arcuri de-un vinăt antimoniu,
Că blinda ei făptură e negrul pandemoniu,
Că'n singele ei filtruri satanice au curs. [23]

Dar oricît de mare ar fi sfirşala sărutărilor excesive „*Luxuria* [24] işi cere drepturile la fel de poruncitoare, şi cind voluptatea îmbrăţişerilor fireşti nu va mai avea taine, va găsi mulţumirea mai jos, în noroiul unde delectarea simţurilor impreunindu-se cu păcatul işi adaogă un nou interes:

Doi demoni printre oameni să trecem, a mea soră,
Tu, buze, ochi şi faţă de splendidă-auroră,
Frumoasă, mai frumoasă ca primul meu păcat,
Eu, trist apus de soare, Ereb intunecat,
Să-aprindem din iubire alt soare pe-al lor doliu,
Superbi, păstrînd incestul pe buze cu orgoliu. [25]

[18] Traducerile sunt răspîndite în revistele: *Revista literară* 1896-1901; *Rominul literar*, 1902—1910; *Analele literare*, 1904.
[19] *Rominul literar*, VI, (1907), p. 109.
[20] Ibidem, VII (1908), p. 231; *Revista literară*, XIX (1898); p. 90.
[21] *Duminica*, I (1890), p. 77.
[22] *Mandragora*, în *Rominul literar*, VII (1908), p. 46.
[23] *Păianjenul de aur*, ibidem IV (1906), p. 58.
[24] In *Liga literară*, II (1895), p. 311, reprodusă în *Rominul literar*, VI (1907), p. 463—4.
[25] *Doi demoni*, în *Rominul literar* IV (1906), p. 216.

Puterea supremului păcat nu e însă înăscută intr'insul, ci o simte impunîndu-i-se de prezența demonului care nu-l iartă; „ochiul ce prin neguri lacom mă țintește" [26] e al spaimei crescîndei nebunii provocate de această obsesiune, și cum declara în *„Simfonia nopții*, că „sub țeastă-mi nebunia o port ca orice om", [27] un *Dor de nebunie* [28] îl stăpînește iresistibil, născut din însăși *Monotonia* [29] zilelor sterpe, și de aceia, aducîndu-și aminte cu melancolie de copilăria în care, bolnav, moartea părea că-i întinde mîna, făgăduindu-i să-l poarte „către un de aur prag", [30] lepădarea vieții nu-i e nici acum o țintă mai puțin dorită, ca deslegarea firească a atitor oboseli. [31]

Unde e satanismul, și unde trebue căutată influența lui Rollinat în aceste atitudini care, privite dintr'un punct de vedere mai general, ar putea să-i fie comune cu atîția poeți? El constă în primul rînd în plăcerea cu care poetul se apleacă asupra propiilor dureri pe care, departe de a și le ocoli sau ascunde, el se scormonește în adînc și sadic le întărîtă, sucombînd aproape sub amara voluptate a acestei benevole însîngerări:

Lăuntrul meu e o pustie,
Voința lunecă și piere,
Sunt prinsul ei, o jucărie,
Și-mi place și mă înspăimîntă
Cînd mîna ei vîscoasă, rece,
Un cui sub tîmple îmi implîntă
Și cînd fiorul mă petrece. [32]

Un satanism de cea mai pură esență îl face deasemenea să se simtă deslegat de semenii săi, față de care declară: „nu am nici dragoste, nu simt nici pică", [33] și să exclame în fața perspectivei vieții de dincolo: „Ce fericiri sunt în Infern" [34] pe cînd nu simte pentru Dumnezeu decît un fel de silă rezultată din conștiința imperfecției creațiunii ce i-a fost atribuită:

Oh, Dumnezeule, mai bine,
Dormeai în matca ta eternă! [35]

Satanică e deasemenea construcția intimă a închipuirii poetului, care nu prinde decît ororile și viziunile hidoase ale vieții, astfel încît aflîndu-se în nopți de primăvară în grădini

[26] *Frica*, în *Analele literare*, I (1904), p. 419.
[27] *Duminica*, I (1890), p. 14.
[28] *Rominul literar*, VII (1908), p. 250.
[29] *Liga literară*, II (1894), p. 57.
[30] *Lingoarea*, în *Revista literară*, XIX (1898), p. 364—5.
[31] *Va trebui să mor...* în *Rominul literar*, VIII (1909), vol. II, p. 18.
[32] *Migrena*, în *Revista literară*, XVI (1895), p. 487—8.
[33] *Melancolie*, *ibidem*, p. XIX (1898), p. 90.
[34] *Din Infern*, în *Rominul literar*, *III* (1905) p. 632.
[35] *Nihilism*, în *Rominul literar*, IV (1906), p. 351.

parfumate, clasica temă idilică el o înțelege ca o orgie a vegetației, înfățișată într'unul din cele mai desgustătoare tablouri:

Sunt putrede-orhidee, bolnave scandaloase,
Nălțînd staminul țeapăn, pistilul arzător,
Sau ambele organe ce cresc ermafrodite
Și pline de pustule, de-un viciu neînvins. [36]

De altfel simpla înșiruire a cîtorva din titlurile poeziilor sale e suficient de convingătoare în această privință. Ce cîntă de preferință poetul? *Vedenie, Bestia, In cimitir, Viol, Ataraxia, Nebuna, Deflorare, Balada spînzuratului, Noaptea groaznică, Inhumație*, iată cîteva din temele lui favorite; peste toate respiră aceiași atmosferă putridă, aceiași conștiință chinuită de dubla obsesiune a nebuniei și a morții, a căror origine nu mai lasă acum nicio îndoială.

De aceia nu va fi greu să se constate cît de puțin corespunde adevărului afirmația unui critic din vremea începuturilor acestei mișcări poetice, care socotea că „hoроarea morții, care obsedează întreaga poezie contemporană, începînd cu Leopardi și Edgar Poë, și pe care strania inspirație a poetului francez Maurice Rollinat și-a ritmat lugubrele sale *Nevroze*, nu o întîlnim în toată poezia noastră decît la Obedenaru". [37] Poetul avusese în această inspirație mai mult de un tovarăș, dar prin tenacitatea cu care a urmărit acelaș filon poetic, a fost în curînd privit ca un șef de școală și am văzut cu cîtă dreptate, ca un introductor al satanismului în lirica romînească. Lira lui Obedenaru e mai puțin variată; viața:

Pe oase stîrvul susținînd,
Umbrim vreo cîteva minute,
Și rătăcim pe căi pierdute,
Croind splendori în vis și'n gînd. [38]

Voluptatea îi e dureroasă, [39] de iluziile vieții nu se mai lasă înșelat, „imaginația bizară" îi seamănă în minte aceiași germeni ai nebuniei, [40] încît adresîndu-se *Morței* n'o mai vede „așa urîtă precum te-ar crede un burghez" [41], și o dorește cît mai aproape; deși recunoaște că în zadarnica lui revoltă nu găsește suficient curaj pentru a se ucide [42], îi place să se închipue sfîrșind anosta călătorie:

[36] *Orgia florilor*, ibidem, V (1906), p. 214—6.
[37] Polit (St. Orășanu), *Alexandru Obedenaru*, în *Revista Poporului*, III (1891), p. 11, și extras.
[38] *Muzică macabră*, în *Săptămîna ilustrată* I (1893), p. 116.
[39] *Convorbiri literare*, XXV (1891), p. 594.
[40] *Vis final*, în *Epoca*, V, no. 1139, din 14.VII.1899.
[41] *Morței*, în *Revista literară* XVII (1896), p. 476.
[42] *Răsvrătire*, în *Convorbiri literare*, XXV (1892), p. 1144.

Ce-mi pasă ce vor zice aiurea trecătorii
Văzindu-mi gîtul vînăt sub presiunea sforii,
Sau tîmpla smălțuită de-un roșu mohorît ?
Mi-era și somn, și groază, și scîrbă și urît. [43]

Imaginația i se complace în asemenea sumbre tablouri, sau în scene direct coborîte din poezia lui Rollinat, ca în versurile care înfățișează un mort ridicîndu-se din groapă și, mînat de pofta lubrică a cărnii lui putrezite, îmbrățișînd pe o tînără de curînd îngropată alături :

Epiderma e ca ghiața între cele patru scînduri;
O privește, o sărută, par'c'ar fi răpit de gînduri,
Și din hîrca fioroasă negre lacrime țîșnesc,
Cad pe sînul mort și fraged, pestifer și îngeresc. [44]

Totuși înclinări clasice rezultate dintr'o altă latură a gustului său literar, îl fac ca, printre aceste sumbre visări, să-și poată găsi o alinare a dorurilor fie în contemplarea unor „marmoreene forme de statie androgin", [45] fie *Pe brațul bacantei*, a cărei desfătare își are prețul dacă e gustată la vreme, căci :

Mîne văd ftizia năvălind orbește
Pe-amîndoi plămînii, ca o vreme rea,
Și în pragul ușii moartea se ivește
Așteptînd un suflet logodit cu ea. [46]

Astfel, cîntînd pe *Venus* alături de *Hîrcă* și pe *Magdalena* lîngă *Don Juan*, drumul lui merge întrucîtva mai departe decît al dezolaților săi tovarăși de poezie. Ceeace credem însă că îi asigură locul în această mișcare, nu e atît meritul intrinsec al poeziilor lui, în care se abuzează adeseori de aglomerarea „decadentă" a vorbelor căutate și legate printr'un înțeles factice, cît fapte de ordin mai mult formal. El e cel dintîi care a întrebuințat în mod insistent rondelul, mai înainte ca Macedonski să-și fi descoperit tîrzia preferință, devenită apoi exclusivă, pentru această formă, a cărei revelare va fi avut-o fără îndoială tot prin Rollinat. Decadenții de prima mînă, pe care îi numim așa pentru a evita confuziunea, aveau înscrisă în programul lor întrebuințarea poemelor cu formă fixă; deși rondelul e o formă prea încuiată, prea miniaturală, prin puținul înțeles pe care pot să-l încapă dimensiunile și repetițiile lui, Rollinat l-a afecționat în mod deosebit, și, credem, dela

[43] *Odihnă și tăcere*, in *Liga literară*, I (1893) p. 244—5.
[44] *Amor postum*, in *Liga literară*, II (1895), p. 133—4.
[45] *Anxietas*, in *Literatura și arta română*, V (1901), p. 779.
[46] In *Buciumul*, I (1889), p. 52—3.

el va fi învățat să-l prețuiască și Obedenaru, autor al unui destul de mare număr de asemenea poezii. [47]

Poetul mai are și însemnătatea că, recunoscut de timpuriu ca șef al unei școli, a avut în felul acesta putința de a da vremii sale unele directive literare care, dacă n'au fost ascultate, — și e bine că n'au fost universal ascultate, căci am văzut elementul caduc al acestei specii de poezie, — în schimb au lăsat unele urme ce nu mai prezintă astăzi decît un interes de curiozitate. Director timp de un an, în 1891, la *Revista Poporului*, Obedenaru a făcut dintr'însa pentru acest scurt răstimp tribuna noilor inspirați. O simplă răsfoire a colecției acestei reviste e convingătoare pentru direcția pe care conducătorul ei i-o imprimase; un Aurel M. Goran, care scrie în proză o *Viziune* și o poezie *Macabră*, cînd își va cînta iubirea, va fi o *Iubire stranie*, ca a tuturor tovarășilor săi, ca a lui E. Conduratu, care povestește tot acolo dragostea cuiva pentru un schelet. *Nunta macabră, Armonia oribilă, Veselia tristă*", sunt titluri vrednice de intențiunile școlii; din păcate cei cari le semnează, respectiv Z. Miron, V. Fărcășanu și Gh. Petrescu, sunt niște necunoscuți cari, înșelați de o modă, crezuseră că-și pot struni inspirația pe îndrumările date de ea, așa cum, cu puțini ani în urmă, mulți tineri credeau că e deajuns să vorbească în versuri de îngeri, ca să fie poeți. Niciunul din ei n'a lăsat un vers care să se poată păstra; nici Z. Miron, copist atît de credincios al lui Obedenaru, încît se confundă nu numai odată cu el, cîntăreț al unor *Fiori morbizi* [48] cari nu sunt decît *les Frissons* cîntați mai înainte de Rollinat, nu se ridică mult de-asupra celorlalți, deși fusese pe atunci mai bine văzut, de vreme ce putuse să pătrundă la *Convorbiri literare*.

Mișcarea începută de Obedenaru murea de inaniție, dar alți poeți în mai puțin directă legătură cu el și cu îndrumările dela *Literatorul*, continuau să mai încerce uneori asemenea inspirații. Pînă și Har. Lecca, atît de adînc pătruns de spiritul lui Musset că nu poate fi înțeles fără această apropiere, se lasă furat uneori de icoanele dezolante pe care le-a văzut închipuite de alții, și să-și zugrăvească în culori asemănătoare spitalul unde stăpînește „o căldură greoae, acră, mirosind a corp bolnav plin de sudoare, a răsuflare de murind, a stîrvi, a viermi, a carne crudă, a răni vărsînd în jur miasme amestecate cu duhoarea ieșind din calde cataplasme". [49] Mai insistent avea să apară nota aceasta la I. C. Săvescu, colaboratori la reviste care, prin Bonifaciu Florescu sau prin Mircea Dimitriad, susținuseră noua mișcare. Cunoașterea lui Rollinat se

[47] Cf. 18 rondele in *Epoca* din 1899, și 4 în *Convorbiri literare*, 1891—2.
[48] In *Convorbiri literare*, XXV (1891), p. 593.
[49] *La spital* in *Revista nouă*, VI (1894), p. 364—5 scrisă la Paris.

întrevede la Săvescu incontestabilă, în versuri ca acestea :

> Asupra mea plutește o veșnică osîndă.
> In umbră, cu Satana, pe brînci m'așez la pîndă,
> Stau gata să isbesc,
> In cine? în fecioara frumoasă și curată,
> In soața cea mai castă ce-a existat vreodată,
> In tot ce-i îngeresc !
> Pe fața mea lividă trec fulgere de ură,
> Satana recunoaște în mine a lui făptură,
> Și ride mulțumit. [50]

Satana reapare de altfel nu numai odată în versurile lui: „Satana ca un frate oriunde mă 'nsoțește" [51] și Sîngele Satanei, i se varsă în vine, inveninîndu-l [52]. Alteori închipuiri macabre îl obsedează, și se vede în mormîntul în care pasări de pradă nu-i lasă odihna :

> Cînd se crăpa de ziuă, fu gata judecata ;
> Eram un stîrv de oase, iar dînșii mă priveau,
> Fîșii din a mea carne prin nalții fagi zăceau,
> Pe stînca colțuroasă de soare luminată
> Sta hirca-mi sîngerată, iar corbii croncăneau. [53]

Din ce în ce mai rare, ecourile muzei lui Rollinat se fac și mai tîrziu auzite, și aceasta în cercuri în care influența lui Macedonski sau a discipolilor săi putea să aibă vreun răsunet. Astfel Donar Munteanu, despre care știm că „s'a desvoltat sub influența cu deosebire a lui Al. Macedonski" [54], și care prin 1906 își făcea ucenicia la *Rominul literar*, unde Mircea Dimitriade se afla printre colaboratorii obișnuiți, cîntă și el fantoma nebuniei pe care o simte apropiindu-se „ca o mînă uriașe ce pe umeri i se lasă" [55]; astfel Bacovia, care începea să scrie, la *Revista Idealistă*, cu puțin înainte, avea să introducă în lirica romînească o atît de caracteristică notă macabră, printr'o poezie în care, fără a lua o atitudine satanică în înțelesul pe care i l-am dat pînă acum, se întrevede totuși aceiași necrofilie; astfel, într'unele versuri pe care mai tîrziu avea să le condamne, ca în strofele în care își imaginează capul Liei putrezindu-i pe masa de lucru, T. Arghezi avea să dea acestor inspirații o expresie de altă vigoare. Ceeace nu înseamnează neapărat că toți acești cîntăreți ai morții îl vor fi cunoscut în mod direct pe Rollinat, ci numai că își vor fi alimentat inspi-

în 1893). Cf. de acelaș, *Macabră*, în *Familia*, XXXIII (1897), p. 183-4.

[50] *Piaza rea*, *ibidem*, p. 103—4.

[51] *Răsvrătire*, în *Poezii*, București, 1926, p. 109.

[52] In *Liga literară*, I. (1893), p. 169.

[53] *Pe cînd zăceam*, *ibidem*, p. 324—5 și în *Poezii*, p. 71—3.

[54] M. Dragomirescu, în *Prefața* la Donar Munteanu, *Aripi negre*. București, 1909, p. 3.

[55] *Spre nebunie*, în *Aripi negre*, p. 41—5; cf. *ibidem*, p. 23 traducerea, după Rollinat, a poeziei *Lunatic*.

rația din idei care, pornite dela acesta, vor fi circulat pe atunci în atmosfera literară a vremii, cu ecouri care, cum am văzut nu s'au pierdut nici astăzi cu totul.

■

Se poate vedea din acest sumar tablou al influenței lui Rollinat în Rominia, că poezia acestuia a fost difuzată la noi de **Macedonski și de școala lui, de la *Literatorul;*** dacă elevii săi din prima epocă, am spune cea dintîi promoție, atît a fost de activă și de fertilă această școală, n'au ridicat la prea mare înălțime inspirația lor astfel îndrumată, în schimb nici poeții cari i-au dat o adevărată expresie de artă, un Mircea Dimitriad, un T. Arghezi, și poate și un G. Bacovia, nu sunt independenți de școala bucureșteană. E deci unul dintre meritele acestei școli, de a fi adăogat la lira romînească o coardă nouă, — și de merite în legătură cu gruparea *Literatorului* se vorbește prea puțin din păcate, datorită năpastei care n'a vrut să-i ierte nici pînă astăzi conducătorul. Macedonski e totuși un punct cardinal al literaturii romine, o contrapondere a tendințelor apoetice ale Junimii unde, orice s'ar spune, Eminescu rămîne o excepție, și revista lui e tribuna din care se face auzit glasul influenței franceze; dacă ar fi să judecăm nu după aparențe, ci după rezultate, *Literatorul*, această tenuă foae ce-și tîra zilele desconsiderată și fără mijloace, e departe de a fi fost învins de *Convorbiri*, și influențele lui se ramifică pretutindeni în poezia noastră de astăzi.

Cercetarea de față ar mai putea la rigoare să evidențieze și un alt adevăr, care e relativa valoare a modelor literare. Am văzut într'adevăr că atitudinea satanică în poezia romînească se explică prin importul lui Rollinat, și printr'o modă ce a bîntuit într'o vreme nu numai la noi; atîta vreme cît s'a scris poezie satanică, decadentă și necrofilă numai pentru a asculta cerințelor unui curent general, fără îndoială că rezultatele aveau să fie minimale, și deaceia și puțina valoare a acestui gen la Macedonski, și curînda lui părăsire. Faptul că genul a lăsat totuși urme mai însemnate, trebue explicat și prin crearea unei atmosfere prielnice desvoltării lui, și prin intervenția unor poeți la care această inspirație să nu fie factice, ci potrivită temperamental; numai altoită pe un trunchiu înrudit și crescută în favorabile condițiuni, moda împrumutată a putut să prindă, să se încetățenească și să rodească. Și grație acestor împrejurări potrivite, numele lui Rollinat, care nu e numărat în literatura franceză printre poeții de întîia mărime, stă la începutul unei întregi direcțiuni din lirica romînească mai nouă.

AL. CIORANESCU

5

INAPOI LA JUNIMISM!

Fără indoială, concepţia unui progres continuu e o iluzie perimată. Nu e obligator de loc ca omenirea să se perfecţioneze mereu. Stagnarea şi regresul fac tot aşa de bine parte din dialectica lumii aceştia.

Nimeni nu va contesta, de pildă, că epoca literară şi ideologică 1880—1914 n'a fost mult mai fecundă şi mult superioară calitativ celei pe care o trăim azi. Atunci s'au produs toate valorile originale ale vieţii noastre intelectuale.

Talente originale scoteau capodopere organic şi spontan din materia directă a vieţii.

Se scrie, azi, mai mult ca oricind. Dar publicistica, ca şi arta de azi, sunt produse pur tehnice, artificiale, rezultatele imitative ale unor lecturi repede transpuse puţin altfel.

Nimeni nu trăeşte veritabil şi adinc viaţa, nimeni nu-şi extrage din ea seva directă a operilor sale.

In privinţa aspectului cantitativ, al artificialităţei, dar mai ales al lipsei oricărui criteriu de valorificare, cultura noastră de azi se aseamănă aproape straniu cu aceea dinainte de 1860. Trăim timpurile cind Heliade Rădulescu îndemna tineretul: „scriţi băeţi, scriţi".

E ceva semidoct şi barbar, în mentalitatea de acum, o întoarcere la aspectele naive şi primitive dela inceputurile noastre culturale.

Toată lumea scrie cu frenezie. Fiecare crede că e geniu. Societăţi de susţinere reciprocă a unor mediocrităţi patente, mafii literare ascunse şi ridicule se laudă toată ziua în cafenele şi gazete pe care le-au acaparat.

Auzi de pildă, formulate fără nicio pudoare şi fără nici un bun simţ, apropieri ierarhice după care Tudor Arghezi stă alături de Zaharia Stancu, iar G. Ibrăileanu alături de Eugen (Eugen îl cheamă, nu?) Ionescu, de Petre sau Paul Manoliu (sic!).

„Viaţa lui Eminescu" de Călinescu e pusă, nu din candoare, ci evident intenţionat, sub nu ştiu ce abjectă producţie similară în genul freudian.

Aceşti tineri imbecili şi ingimfaţi au invadat şi filosofia. Unul, cel mai anost din toţi, se strimbă peste măsură şi face mereu pe caraghiosul, pe dementul de comandă, pentru o galerie de elevi de liceu. Altul ne ia de sus privindu-ne din sfera olimpiană a o mie de banalităţi spuse cu emfază. Şi cite şi mai cite.

O datorie urgentă a momentului e necesar să intervie. Se cere imediat un neo-junimism care să elimine, din acest sat fără ciini, care a ajuns publicistica romină, pe aceşti tenaci şi virulenţi tineri fără talent.

M. R.

ALEGEREA D-LUI ION PETROVICI LA ACADEMIE

D. Ion Petrovici a fost ales membru al Academiei Romine. Inalta instituţie de cultură nu se poate decit onora prin această alegere. Personalitatea profesorului de filosofie dela Iaşi este una din cele mai seducătoare, unind laurii universitari cu elocinţa înaripată şi cu talentul incontestabil al literatorului.

Elev al lui Titu Maiorescu, îndrumător de generaţie şi grădinarul unei schiţe de parc pline de tumultul bălăriilor tuturor începuturilor, d. Ion Petrovici a păstrat seninătatea clasicistă, „oroarea goetheană a dezordinei" — după o expresie a lui Rathenau, — măsura impusă de legile aparatului raţional, regulile pedagogiei stricte. In calitate de Ministru al Instrucţiei s'a făcut remarcat printr'o indrăzneaţă reformă, care punea umanităţile şi cultura generală în centrul preocupărilor şcolare. Invăţăcelul trebuia să ia cunoştinţă de cosmos, de poziţia individului în sinul vieţii şi al societăţii, înainte de a trece la specializarea profesională.

Proectul de reformă a învăţămintului făurit de d. Petrovici s'a bucurat de un larg ecou şi se poate spune că toate legile ulterioare au păstrat şi vor trebui să păstreze în substanţa lor citeva din aceste indicaţiuni salutare.

Despre lucrările de filosofie ale d-lui Petrovici s'au pronunţat favorabil de multă vreme corifeii ştiinţei şi artei înţelepţilor din Rominia. In citeva capitole de Logică, d. Petrovici a anticipat pe Goblot.

„Amintirile universitare", memoriile *„unui băiat de familie"*, notele din *„rotocoalele de lumină"* şi numeroasele conferinţe cu subiecte de filosofia culturii au fost unanim gustate.

MOARTEA LUI ST. ZELETIN

Direcţia sociologiei lui St. Zeletin n'a coincis în temelele sale fundamentale cu directivele şi tablele de valori militate de către grupul *„Vieţii Romineşti"*.

Aceasta nu ne-a împiedecat să-l considerăm ca pe un prieten scump din mica familie a intelectualilor cinstiţi, *autentic* în străduinţele şi credinţele sale, serios în documentare,

plin de gravitate in afirmaţii, european ca aspect general şi şi in metodele de luptă.

Intr'o ţară plină de intelectuali pişicheri, de publicişti cu epatante „combinaţii", de clerc-i caraghioşi sau bandiţi, St. Zeletin a reprezentat un „caz" de supremă onestitate intelectuală şi de eleganţă morală.

Pentru acest numitor comun, paginile „Vieţii Romîneşti" au fost larg deschise in multiple rînduri „*Gîndurilor despre lume şi viaţă*" ale acestui cugetător solitar.

Poziţia lui St. Zeletin in societatea noastră se găsea intr'o stranie discrepanţă.

Majoritatea intelectualităţii noastre se află de aproape şase decenii intr'o luptă surdă de *guerilla* sau în atacuri cu viziera ridicată orgolios, cu ordinea stabilită. Linia critică şi a criticismului cultural a cunoscut cele mai inalte culmi. G. Ibrăileanu a strîns toate documentele şi motivaţia sociologică a acestui penibil războiu in admirabila sa carte despre „*Spiritul critic şi cultura romînească*".

St. Zeletin s'a ridicat cu un formidabil aparat împotriva direcţiei criticiste a culturii romîneşti, aprobînd pînă la apologie activitatea „*Burgheziei romîne*", considerînd-o în desvoltare organică, luptînd pe trei fronturi: împotriva criticismului reacţionar junimist, împotriva criticei şcoalei socialiste în frunte cu Gherea şi — *last not least* — împotriva poporanismului reprezentat de gruparea „Vieţii Romîneşti", intemeiată şi dirijată de C. Stere şi G. Ibrăileanu.

Societatea burgheză a găsit cel mai cald apărător al destinelor sale in St. Zelentin, omul care nu i-a cerut nimic, dascălul secundar măcinat de boală şi supraîncărcat de muncă, filosoful solitar dela catedra ieşană, creiată prea tîrziu pentru o capacitate cum puţine au existat în rîndurile universitarilor.

St. Zeletin a lăsat o serie de opere filosofice inedite, pe care admirabilii săi elevi nu ne îndoim că vor şti să le dea publicităţii, în forma necesară, odată cu purtarea mai departe a torţei aprinse, trecute în mîini experte şi în minţi călite la metoda zeletiniană...

FURMANOV

Printre operele de mare succes ale literaturii sovietice cartea care istoriseşte viaţa lui *Tchapaïev*, scrisă de Dimitri Andreievitch *Furmanov* se aşează în primele rînduri.

Cine este Furmanov?

Unul dintre scriitorii cari au luat parte activă la revoluţie şi la războaele civile purtate cu reacţiunea albă.

Dimitri Andreievitch Furmanov s'a născut la 7 Noembrie 1891 dintr'o dintr'o familie de cultivatori, la Sereda, in regiunea Ivanovo-Vossniessensk. Inscris la şcoala comercială, studiile de acest fel nu-l atrag. Este pasionat de literatura clasicilor ruşi, pe care-i devorează în lecturi prelungite noaptea tîrziu. De timpuriu scrie poeme şi ţine un jurnal intim. Trecînd prin Facultatea de Drept din Moscova în 1912, unde nu rămîne decît scurtă vreme, preferind literile pentru cari avea o vocaţie naturală, este surprins de războiu. Influenţat probabil de lecturi, este un anarhizant. In războiu se converteşte însă la ideologia muncitorilor. In Ivanovo-Vossniessensk ţine cursuri pentru muncitori, îi instrueşte, cucerind simpatia tuturora. In Februarie-Martie 1917, este antrenat de vagul revoluţionar.

Se debarasează definitiv de ideologia anarhistă, aderind la partidul condus de Lenin.

Ajunge ajutorul preşedintelui Sovietului de deputaţi muncitori din Ivanovo, şi se împrieteneşte cu Frunză. Impreună cu acesta, în 1919, pleacă pe frontul războiului civil.

Aci cunoaşte pe Tchapaiev, comandantul diviziei 25, erou legendar al stepei, un şef din linia lui Stenka Razin.

Individualitatea puternică a acestui erou îl impresionează şi-l tentează să-i scrie viaţa din aceste vremuri agitate. Strateg genial, capabil să răscoale massele şi să le antreneze către drumul răscoalei prin vorbe simple, electrizante, dispreţuind studiile militare, brutal, uneori ingust, dar capabil, sentimental şi puţin corupt de anarhism mic-burghez, figura aceasta de prodigios eroism este conturată admirabil de pana pe cît de măiastră, vie, instructivă, pe atît de familiară a lui Furmanov.

Nu este o biografie romanţată în genul celor franceze. Sunt note evocatoare, veridice, aşternute în timpul luptelor, înfrîngerilor, victoriilor şi retragerilor războiului civil. Este totuşi o remarcabilă realizare artistică literară, care a atins tirajul de 1.000.000 exemplare în U. R. S. S. Totodată contează printre scrierile care vorbesc de istoria naşterii armatei roşii.

Despre Furmanov, fostul comisar la Instrucţia publică Lunatcharski, spunea că este „un revoluţionar, din cap pînă în picioare, un comunist marxist autentic".

Furmanov moare în 1926 (15 Martie) în vîrstă de 35 ani, răpus de o gripă agravată de oboseala războiului şi de surmenajul vieţii sale de scriitor şi militant. Preocupările sale au fost dominate de grija de a fi util clasei muncitoare.

A mai scris „Torentul de fier", „Anul 1918", „Revolta", toate purtînd acelaş accent veridic, dictate de Revoluţie şi consacrate războiului civil. Contează printre primele cărţi ale literaturii sovietice asupra războiului civil. O literatură de viaţă şi de luptă din noua epocă — iată ce sunt cărţile lui Furmanov

P. NICANOR & Co.

NEBUNIA LUI EMINESCU

Dacă aş fi englez poate că aş fi ispitit să fac o statistică a tuturor discuţiilor şi gîndurilor inutile ce preocupă cîteodată spiritul unor oameni.

Englezul, întreprinzător al multor idei şi acţiuni abracadabrante, ar da dovadă de o înaltă şi proteică răbdare...

Numai că el ar realiza o istorie negativă a spiritului, — ce-i drept interesantă dintr'un anumit punct de vedere.

Las deoparte, faptul că, fără a porni cu gîndul precis al englezului, sunt spirite care au făcut, indirect şi fără luciditate, asemenea istorii a ideilor noastre...

Cum nu sunt născut cu spiritul englez sau american, realizat din extrema pragmatică a gîndirii şi cea plasată în senzaţional şi fantastic, o asemenea operă de poliţie a ideilor inutile mi se pare deopotrivă de zădarnică.

Evident că ideile sunt pe lumea aceasta pentruca să se dovedească justeţea sau falşitatea lor. Şi atunci, „trierea" este firească, — n'au loc printr'o discuţie necesară asupra „cazului" sau asupra ideilor însăşi.

E vorba de medicii preocupaţi de nebunia lui Eminescu care nebunie, ce-i drept, — la rîndul său, — a priceput-o admirabil.

O asemenea *nepricepere* mi se pare foarte interesantă, mai ales cînd ea este o contribuţie vie şi edificatoare a unui poet şi gînditor ca Eminescu.

Să fim de acord că este mai *precisă* această neînţelegere a poetului faţă de boala sa, de corp — în genere — şi păcatele acestuia, decît înţelegerea specialiştilor, gînditori ocazionali ai materiei.

Intr'o scrsoare adresată lui Chibici, poetul afirma acestuia că nu-şi dă seama prin ce boală a trecut.

Că Eminescu se gîndea la nebunie este un fapt neîndoelnic. Dar iată cum se adresează nebunul „Sarmis" lui Zamolxe, în poema „Gemenii":

„Invaţă-mă dar vorba de care tu să tremuri,
Semănător de stele şi 'ncepător de vremuri"

Evident că Eminescu nu a putut gîndi şi pricepe acţiunile mecanice ale materiei. Şi numai astfel i se defineşte spiritul. Confidenţa de mai sus şi versul citat preţuesc mai mult decît un diagnostic, *pentrucă fixează o veşnică poziţie a omului şi a spiritului său, incapabil să înţeleagă şi să gîndească acţiunile mecanice ale corpului.*

Pentrucă, oricare ar fi gînditorul, el nu poate gîndi decît gîndurile şi nimic mai mult.

Este interesant şi logic să ştii numai ceeace este, adică faptul pur, aşa cum el se creiază şi constitue compensaţia infirmităţilor noastre, denumită: spirit, în opoziţie cu univers care nu se lasă gîndit.

Inţeleg că nebunia şi confidenţele acestea pot fi documente umane ale înţelegerii noastre barate, dar nu pot fi motive de speculaţii ocazionale şi inutile.

Medicul poate afirma, — scuzindu-se, — că i s'a întîmplat o „mare nenorocire", pentrucă s'a pierdut vehiculul material, singurul martor preţios prin care se poate cunoaşte şi broda constatări şi ipoteze... Cît priveşte opera, în opoziţie cu acel vehicul dispărut, nu este interesantă. Pe marginea ei putem afirma placizi, toate banalităţile specialistului.

Nu de mult, parcă, psihanaliza epuizase toate problemele acestea dificile. Şi oricum, asemenea discuţii inutile reduc la neant, — prin lipsa de precizie, — tragedia omenească ce a creiat poezia şi nepriceperea aceasta a spiritului orgolios de infirmitatea care-l izolează şi-l aruncă într'o lume închisă.

GHEORGHE CORNEANU

GH. COŞBUC IN ITALIA

Prof. universitar Luigi Tonelli, unul din cei mai distinşi critici ai Italiei de azi, publică în răspîndita revistă L'Italia letteraria" din Roma un articol despre: „Un poeta romeno Giorgio Coşbuc". Criticul italian recensează elogios volumul „Giorgio Coşbuc nella vita e nelle opere" scris de d-şoara Lucia Santangelo şi apărut prin îngijirea Asociaţiei culturale italo-romîne din Roma în colecţia „Piccola Biblioteca romena", editată de Institutul pentru Europa Orientală din Roma. Studiul d-şoarei Santangelo este teza de doctorat pe care a susţinut-o acum cîţiva ani la Roma. „Această carte — afirmă d. Tonelli — este unul din rezultatele tangibile ale şcoalei romîneşti a profesorului Claudiu Isopescu, care, cum toţi o ştiu, lucrează fără preget de mai mulţi ani la Universitatea din Roma prin conferinţe şi diverse publicaţii, spre a răspîndi în ţara noastră cunoştinţa literaturii şi culturii romîne.

D-şoara Santangelo dovedeşte în analiza poeziei lui Coşbuc o deplină cunoaştere a limbii şi literaturii romîne (ceea ce, din nenorocire, e încă foarte rar în Italia), o judecată echilibrată, şi un gust sigur".

Asupra acestui volum, care constitue o nouă afirmare a culturii noastre în ţara soră, vom reveni.

v. r.

CRONICA LITERARA

CHENARE CRITICE

N. IORGA — Istoria literaturii romîneşti contemporane

In două volume, tipărite de editura „Adevĕrul", d. Iorga continuă să înfăţişeze curgerile istoriei noastre literare.

Mărturisim că aşteptam această carte. O aşteptam fiindcă vroiam să verificăm felul de a aprecia al unui istoric care în afară de cîteva preferinţe personale — şi nu de cea mai bună calitate, — s'a menţinut permanent strein de mişcarea contemporană. Pasionat şi iritabil cum este, îndrăsneţ în caracterizări false, plin de patimă şi orbit de ea, învăţat să valorifice după măsuri neîngăduite, nu ne-am mirat să vedem la d. Iorga limbile balanţei umblînd greşit. Credeam, însă, că va aduce cel puţin cantitatea de informaţie trebuitoare şi acel spirit de observaţie a diferenţierilor în cuprinsul unui ansamblu, precum şi o tendinţă, — oricât de subiectivă, — de a solidariza pe şcoli şi pe curente aceste diferenţieri. Ne aşteptam la aşa ceva. Fascicolul de lumină şi-a slăbit puterea de proecţie: fulguraţiile acelea care topiau limitele dintre concepţii opuse, identificau contrariile şi inglobau personalităţi, au dispărut.

A vrut într'adevăr d. Iorga să ne uluiască? Dacă nu mai atît a vrut, i-a reuşit.

A scris pe vremuri o istorie o literaturii romîne vechi. Cu un material a cărui vastitate şi muncă ostenită pentru culegerea lui nu poate să nu absoarbă admiraţia, această operă îl indica pe d. Iorga ca pe singurul cunoscător adînc al fenomenelor noastre culturale. Adusese acolo şi o remarcabilă putere de a desprinde profilurile pur literare de miezul lor politic şi facultatea de a lipi legături între aspectele diverse ale aceluiaş complex. Da: dar aceia era o operă pentru premiere. Aceasta e o operă pentru răfuială.

D. Iorga a ţinut să nu amuţiască pînă nu fixează, în cuprinsul valorilor noastre literare, ierarhia celor de care a fost stînjenit într'o viaţă de necontenită agitaţie.

La urma urmii, este foarte la dreptul său. Istoric recunoscut, uneori stimat, de cîţiva idolatrizat, domnia-sa s'a simţit bolnav de chemarea de a-şi spune cuvîntul. Nimic de zis. Insă, acest cuvînt trebuia spus în aşa fel încît să nu macine autoritatea d-lui profesor.

Prin noua carte şi-o macină. Fiindcă a face din Tudor Arghezi un simplu pornograf, iar din Zaharia Stancu expresia autentică a generaţiei noui, asta nu mai e de natură a întări competenţa d-lui N. Iorga. Oricîtă duşmănie ar nutri pentru Tudor Arghezi, — căruia nu uită niciodată să-i amintească mîna de ajutor dată pe vremuri, cînd acesta se găsia în încurcături creiate de întîmplări ce depăşiau voinţa lui, — Tudor Arghezi rămîne, alături de Mihai Eminescu, cel mai mare frămîntător de slovă pe cale l-a născut pămîntul nostru. Astăzi, un singur om ştie cîte valenţe ale frumuseţii cuprinde limba romînească, — e Tudor Arghezi; un singur om exercită puteri de influenţă; un singur om a schimbat tiparele de turnare a simţirilor, un singur om a mutat vadurile poeziei, i-a dozat nou culorile şi i-a primenit rezonanţele, — e Tudor Arghezi. Poate să nu-l recunoască d. Iorga. Poate să nu-l recunoască nimeni. Meritele fiecăruia sunt prea mult dela Dumnezeu pentru ca oamenii să fie în stare să le ştirbească. De ce n'a înţeles lucrul acesta d. Iorga ? Ar fi fost şi în folosul d-sale şi în folosul publicului cititor; fiindcă Tudor Arghezi nu pierde nimic. Dimpotrivă, a cîştigat; a cîştigat exact cît trebuia să nu piardă d. Iorga.

Dar în „Istoria literaturii contemporane" autorul nu face numai greşeli de apreciere, a căror pricină stă în structura temperamentului său, fierbinte şi vindicativ; ci şi erori de informaţie, contradicţii vădite pe aceiaş pagină; pe lîngă faptul că toată cartea e o lănţălărie de nume, de scriitori şi de opere, fără nici o integrare într'o definiţie care să le contureze locul şi s(le fixeze folosul activităţii.

Dela un om care din revoluţia franceză face o răsmeriţă de derbedei, care pe Rousseau îl scoate drept un ins bolnav de reverie, pe Montesquieu un blînd, iar pe Voltaire un mediocru; dela un om care e gata să-i ridice lui Dominic statue pentru marele lui talent poetic, iar unui Tudor Arghezi să-i prepare cosciugul, — nu mai aşteptăm nimic.

D. Iorga a dovedit definitiv că nu pricepe înţelesurile intime ale fenomenului literar contemporan. E întîiul semn vădit că d. Iorga amurgeşte, trecînd în alte lumi.

Şi noi cei cari îi mai păstram d-lui Iorga superstiţia unei erudiţii, împrăştiate dar de o exactitate strictă în vastitatea ei — nu credeam cînd d. Tafrali demonstra că a interpretat greşit inscripţiile, iar d. Giurescu dovedia că încurcă datele.

Acum ne-am convins. Obişnuiţi cu idolatria, suntem astăzi văduviţi de un idol şi goliţi de o superstiţie. E unica noastră durere.

NUMĂRUL FESTIV AL CONVORBIRILOR

Faptul că au început şi la noi comemorările, dovedeşte

că nu e secată încă admiraţia pentru valorile naţionale. Prea obişnuiţi a purta pe suflete altare streine, ne făcuserăm cioplitori de idoli falsi, provocîndu-ne singuri bucuria efemeră a închinărilor nejustificate. Ingenunchiaţi în faţa unor prestigii de industrie cosmopolită, pierduserăm sfîntul respect al datinei noastre şi curăţia de rasă şi încrederea în insuşirile ei stăteau obiect de dispreţ.

Tînără, încă, — deabia a început să numere cîteva centenare, — cultura noastră n'a fost, în schimb, lipsită de cîteva figuri a căror grandoare ar sta bine în rama culturii celei mai populare. Un Eminescu, un Creangă, un Caragiale, un Petriceicu Hasdeu, un Pîrvan şi atîţia fac fala, prin ostenelile creaţii lor, a oricărei literaturi. Pentru sfinţii noştri naţionali, noi n'am ridicat pînă acum nici un panteon. Ba, dimpotrivă, cite-un tineret, dornic de vîlvă şi de cîştig de trecere în atenţia lumii, ia imaginea lor şi o stîlceşte.

Făcuseră greşala şi „Convorbirile literare" de a lua în jurul lor un pîlc de cocori. Oameni cari ţin să le fie prezenţa cît mai sonoră, în faţa cărora Titu Maiorescu nu înseamnă nimic, Eminescu e un perimat, iar Caragiale un mahalagiu, voiau să transforme aspectele acestei reviste ce-şi trage tradiţia tocmai dela osteneala aceluia pe care-l necinsteau, în tot felul de decoraţii, bune de pus în piept cînd ceri funcţii dela Statul nostru prea puţin circumspect şi prea mult cultural.

Cum s'a descotorosit de gălăgie şi de pretenţiile juvenile, „Convorbirile literare" au început din nou să toarcă firul mărunt al tradiţii lor. Şi şi-au adus aminte că mai pe deasupra larmei căutate a d-lui Petru Manoliu, a mai obosit după frumuseţi, în literatura noastră, şi un biet Alexandru Odobescu.

A fost acesta nu chiar aşa un iscusit căutător de grade în jocul unei nuanţe, nici aşa un iscoditor de subtilităţi în fâşiile unei culori; o fi priceput şi el cîte trepte poate avea perfecţia luată deandaratelea, o fi înţeles şi el cîte praguri se pot tăia în miezul unei iluzii, — dar s'a mulţumit cu lucrul simplu, rominesc şi curat. Şi venit din Paris, — unde, zice, n'a rămas numai cu cei 8 ani de liceu în numele cărora să pretindă a fi dictatorul culturii,— a scobit cu unghiile muchiile lespezilor tombale ca să citească, în înfloriturile lor, cîte puteri a cheltuit instinctul nostru de artă naţională. Ar fi putut şi el să scorniască unele derivări din canoanele literare ale vremii şi, speculîndu-le, să se grozăviască, în ochii unei lumi analfabete, cu marile lui calităţi şi cu profunzimile gîndirii sale.

Ba, n'ar fi putut de loc. Fiindcă Odobescu avea fondurile creaţiei puternice, zăcămintele lui fierbiau şi, în revărsările lor, nu mai îngăduiau să se strecoare şuviţe streine. Deaceia a dat ce a dat.

„Convorbirile literare", închinînd un număr de peste 200 de pagini acestei personalităţi complex înzestrate, pune la îndemna noului leat de pretendenţi la tronurile gloriei, înţelegerea comandamentului unic ce porunceşte condiţiile graţie cărora această glorie rîvnită devine şi postumă.

I. M. RAŞCU — La Lisieux cu sfînta Tereza

Pe d. I. Raşcu, afirmat ca talent de puternică realizare în cercurile dela „Viaţa nouă" a d-lui Ovid Densuşianu, nu l-am mai întîlnit, în literatură, cu aceiaş egală însufleţire. Autor al cîtorva volume de versuri, care i-au fixat loc definitiv în evoluţia liricei noastre de după răsboiu, domnia-sa trece tot mai mult în domeniul criticei literare. Revista „Indreptar", apărută din sforţările sale exclusive şi cu ajutorul, mai mult aparent, al cîtorva prieteni de idei literare, apoi cele 4—5 studii asupra influenţei franceze în poesia lui Eminescu (publicate în „Secolul") l-au dovedit ca pe un om de intinsă cultură şi înzestrat pentru analiza minuţioasă. Scrisul său, plin de eleganţele exprimării, de simplităţi şi de limpezimi de iezăr în articularea raţionamentelor, face lipsa lui şi mai simţită, într'o epocă abundentă în confuzie. Susţinută de o atitudine olimpiană tocmai fiindcă e pătrunsă de înalte sensuri etice, poziţia literară a d-lui Raşcu sapă contraste prea adînci în tristul episod al contemporaneităţii, pentruca să nu provoace muţenii în tabăra mormolocilor noştri critici. Cînd apare o carte de valoarea complexă a volumului d-sale, este incorectitudine să nu iei act, descalificaţie să n'o judeci, insensibilitate să n'o admiri şi lipsă de decenţă să conspiri. Nu putem aprecia deprinderea tot mai generalizată a criticii noastre, zornică a înregistra pînă şi cel mai mic foşnet al unui intelect de calibrul lui Petru Comarnescu, dar conspiratoare oridecîteori o carte bună şi-anunţă apariţia.

Noi care ne ferim a ne intitula critici într'o ţară în care ţifna încurajată unui Eugen Ionescu umblă cu cîntarele pe la răspîntii, ne bucurăm să-i fim lui I. M. Raşcu prieten care spune cinstit. Şi în loc să ne determinăm, cu agresivitate, poziţii, numai aşa din pura consideraţie a respectului pentru meserie, ne mulţumim să culegem frumuseţile cărţii ca cititorul onest şi să le transformăm în elogii ca prieteni.

Pe I. M. Raşcu, cel ce ştie gradul de intensitate şi de durată din fosforescenţa putregaiului de astăzi, trebuie să-l bucure mai mult sinceritatea lectorului întîmplător, decît prejudecata demonstrată a recenzentului de profesie.

Şi apoi, volumul d-sale, plin de smerenii, de mireasmă de chilie, de paşnică atmosferă de altare, de sfinţenii adînci şi dumnezeeşti extaze, cade pe sensibilitatea criticului provo-

cînd aceiaş diferenţă crescută ca între scoarţa ştejarului şi gingăşia tremurărilor velurului.

VIEŢILE SFINŢILOR NAŢIONALI

In biblioteca „Energia', scoasă prin osirdia bunelor intenţii ce domnesc la Fundaţiile Regale, vor apărea, în toamna aceasta, mai multe cărţi, cuprinzînd vieţile sfinţilor noştri naţionali. A apărut, ceva mai înainte, Viaţa lui Ştefan cel Mare datorită d-lui Sadoveanu. Scrisă cu talentul cunoscut al scriitorului ieşan, apare şi ca o necesitate pentru public, dar şi ca un semn evident de ce stă în intenţiile celor ce conduc „Energia". S'au anunţat pînă acum: Viaţa lui Simion Bărnuţiu de Petre Pandrea, Viaţa lui Nicolae Milescu de Zaharia Stancu, Viaţa lui Dimitrie Cantemir de Petru Manoliu; acesta din urmă, după ce a întreţinut o campanie de vii atacuri la adresa Fundaţiilor culturale.

Şi cu asta, am spus totul. Prin urmare: nu se poate o iniţiativă bună să încolţiască în capul cuiva pînă ce nu se intercalează apriga rîvnă a omului din stradă care observă totul, pîndeşte totul şi cere totul.

Recunoaştem: foarte bine că se scriu cărţi despre vieţile mucenicilor culturii romîneşti; foarte bine că ele se execută în cadrul prevederilor unui plan de ansamblu care a pus la punct toate amănuntele de difuzare metodică; şi foarte bine că strădania oferită a cîtorva scriitori este răsplătită din fondurile unei instituţii de înzestrare materială a Fundaţiilor.

Dar mai e ceva. O pretenţiune nu este suficient să fie formulată pentruca să se aibă şi garantul rezultatelor ei. Mulţi umblă să-şi ofere serviciile, convinşi fiind că fac, la urma urmii, un sacrificiu. Dar un aşezămînt de seriozitatea Fundaţiilor regale, care a luat fiinţă din nobilul scop ce se cunoaşte, nu poate să nu fie circumspect cînd are de dat girul său moral. Trebuie păzit de a îmbrăca, cu prestigiul său, lipsa de prestigiu a lui fitecine.

Scriem rîndurile acestea, fiindcă suntem de pe acum încredinţaţi de inferioritatea calitativă a unora din aceste cărţi. Vom verifica profeţia noastră care n'am vrea să fie împlinită, fiindcă n'am vroi să vedem mîncaţi banii strînşi din truda atîtor muncitori cari îşi vînd ziua de lucru pe un singur pol.

Şi să precizăm: cum va scrie d. Zaharia Stancu, Viaţa lui Nicolae Milescu, cînd ştiut este: Nicolae Milescu îşi petrece tinereţile într'o aventură permanentă, stă în Rusia o grămadă de vreme şi colindă pămînturi necunoscute; astfel că certificatele doveditoare ale vieţii lui sunt răspîndite prin biblioteci necercetate, în ţări neumblate, în limbi inaccesibile; pentru d. Zaharia Stancu, desăvîrşit inaccesibile. Este recunoscută lipsa de pregătire a acestui om.

Ce va face totuşi, d. Stancu? Contractul l-a încheiat, banii îl ispitesc; va scrie cartea, deci. Cum? Are la îndemînă cercetările d-lui Panaitescu, — necomplete; şi are indicaţiile d-lui Iorga, — sumare. Le va combina, va lua dintr'o parte şi va pune în alta, formulînd cu cunoscutul său aparat intelectual şi în cunoscuta lui limbă romînească.

Pentru d-sa, care vede lumea sub forma rotundă a unei imense monede, conştiinţa nu e răpită de cutremurări.

Fundaţiile Regale, însă, au datoria de a supraveghia.

PROVINCIA CULTURALA

In afară de cele cîteva confrerii — închegate, pe bază de raporturi dubioase, în jurul cîtorva reviste bucureştene, — apar în provincie o sumedenie de reviste, pline de merite în comparaţie cu rolul jucat acolo. Ele sunt centre active de împrăştiere a culturii. Fără a se împăuna şi a-şi revendica titulaturi măreţe, ostenind cinstit pe porţia de existenţă efemeră în care se găsesc şi în fărîma de timp în care trăesc, — ele încearcă să smulgă vieţii bucurii de altă calitate şi se trudesc să condenseze un fragment al veciei.

Dar, vedeţi: la noi nu există, ca în alte părţi, o ierarhie certă a treptelor culturii. Alături de Berlin, Münchenul rămîne München şi Heidelbergul, Heidelberg; ele sunt cu spiritualitatea lor proprie; şi stau în relaţii de influenţă reciprocă, dar în nici un caz de aservire. In Franţa la fel, în Anglia iarăşi. Numai la noi, Capitala troncază ambiţioasă şi dominatoare peste silinţele concertate ale cercurilor provinciale. Pe deasupra atîtor activităţi demne de toată atenţia şi pasibile de orice elogiu, Bucureştiul planează orgolios şi tutelar. Confiscat în viaţa lui culturală de o mafie juvenilă, — nu chiar atît de meritorie pe cît se laudă, dar posedînd metode eficace de reclamă neobrăzată, — Bucureştiul înăbuşe orice efort cultural al provinciei, printr'o desconsiderare aproape ciminală. Şi chiar cînd se întîmplă să-şi îndrepte atenţia înspre mişcările provinciei, asta numai fiindcă sconteazā beneficii; totdeauna. Am cunoscut un tînăr, — mare analfabet dar nu lipsit de oarecare talent, cu ochiul organizat pe profituri şi pe procente culturale, — ascuns în pagina a doua a unui cotidian îndrăcit, îşi ţesea regulat pînza legăturilor confraternele, pe care avea să se urzească, mai tîrziu, spălăcita lui aureolă literară. Iar un altul, posesorul unui nume care trebuia să însemneze mult în generaţia cea nouă, — înzestrat, talent puternic, cu un cap organizat pentru a descifra sensurile realităţilor noastre romîneşti, — s'a pierdut, deşi capabil de mari puteri de muncă. A tipărit o carte în care erau despicate ecuaţiile cîtorva probleme; nimeni din presa

bucureşteană n'a luat act; iar dintre cei ce se grozăvesc că umblă cu distileria intelectului după substanţele temelor mari, nici un pasionat n'a intervenit. Conspiraţia tăcerii? — nu; nu e numai atît.

In toate acestea, — a cui e vina ?

Vina nu poate fi nici a provinciei care nu-şi centrează energiile într'o acţiune persistentă; şi nu poate sta nici de partea coaliţiilor cimentate la rădăcina celor cîteva reviste bucureştene. Cel mult amîndouă la un loc.

Sunt, însă, vicii mult mai adînci împletite în chip de reţea; ele sapă, pe dedesupt, toate manifestările de viaţă cari se întîmplă în acest şubrezit cadru ce se cheamă statul romîn.

In tendinţele lui către artificializare, traduse pentru viaţa socială în genere ca o sugrumare, statul romîn secretează cruste care gîtue elanurile şi omoară nădejdile. Dela biurocraţia culturală, reprezentată printr'un pilc imens de dropii dolofane, şi pînă la ortodoxia inţepenită în mecanisme rigide, potenţele statului stau secătuite; apare, astfel, cu resorturile lui intime sdruncinate. Intrucît nu mai e apt a deveni un regulator, el face cu putinţă aranjamentul în piramidă al funcţiunilor culturale, instalînd în vîrf orgoliul suveran căruia-i acordă pretenţiuni pontificale.

Aci ar trebui pipăit sediul sterilităţii provincialismului (care ar trebui să fie creator) şi deşertul Capitalei (care ar trebui să fie îngăduitor).

Apar, uite, în provincie o seamă de reviste, conduse de oameni de merit şi cu intenţiuni destul de nobile pentru ca ostenelile lor să fie scutite de dispreţ. Astfel la Sibiu: *Provincia literară*, căreia adăugîndu-i-se gruparea „Thesis", a isbutit să îmănuncheze o mulţime de intelectuali dela care putem aştepta. La Oradea: *Familia*, condusă de d. Samarineanu, alcătueşte un front de strategie culturală vrednic de încurajat în faţa avalanşelor dela marginea ţării. La Cluj: isteaţa dirijare a d-lui Chinezu a făcut din *Gînd romînesc* cea mai răspîndită revistă a Ardealului. La Craiova: *Ramurile* d-lui Făgeţel dovedesc încă odată cît neastîmpăr a cheltuit omul acesta pentru a insufla elan liric fantomei care-l urmăreşte. Cernăuţii nu sunt nici ei lipsiţi de vatra lor; Chişinăul aşijderia.

Dacă este vorba să apreciem valoarea, nu e nevoie să venim cu ierarhii în elogii; toate funcţionează pe aceiaş statornică dimensiune culturală.

De ce totuşi atît de neglijate ?

Noi trebuie să visăm ca unitatea culturală a ţării să stea pe un complex de activităţi împletite, ca să fie fertilă; să stea pe corelaţii strînse şi pe puteri de înrîurire reciprocă, aşa încît fluxul de viaţă să se comunice, ca prin nişte artere, progresiv şi înviorător.

Dar cine, în vălmăşagul acesta al pricopsiţilor, are răgazul să se mai gîndească şi la fanatizaţii din provincie cari cioplesc cu trudă visul lor stingherit! Cu ochii înecaţi de miracol, ei lunecă furaţi de miragiile unui paradis iluzoriu.

Pe cînd noi, ne lăsăm tot mai mult furaţi de firele ascunse ale intereselor noastre.

Tristă epocă !

i. d.

FILOSOFIA FRANCEZĂ IN ROMANIA

Revista franceză „Séeances et travaux de l'Académie des sciences morales et politiques" (Martie—Apr. 1934) publică textul comunicării d-lui prof. Ion Petrovici: „Filozofia franceză în Romînia".

Această comunicare făcută în ședința din 23 Dec. 1933 în sinul prestigioasei instituții de cultură, aduce interesante și instructive lămuriri, asupra influenței filosofice franceze în cultura noastră. Pentrucă nu se poate nega o activă infiltrare a preocupărilor și ideilor filosofice franceze în mișcarea speculativă dela noi.

Dacă întîietatea pătrunderii preocupărilor filosofice în cultura romînă revine influenței germane, desigur din motivul că gustul pentru cercetările și meditația filosofică se deșteaptă abia în sec. XIX cînd prestigiul kantismului era fărăq rival, nu rezultă că influența franceză ar fi lipsită de importanță. Dimpotrivă, au fost momente cînd ea a eclipsat indiscutabil pe cele ale altor culturi.

D. Ion Petrovici arată că încă din vremea cînd în școli stăpînea limba grecească, numele unui Condillac era cunoscut și opera sa comentată. Ideile acestuia au cunoscut o răspîndire apreciabilă și au hrănit multă vreme gîndirea generațiilor de odinioară. Toate școlile de limbă grecească se serveau de manualele filosofului sensualist. A trebuit să vină un Gheorghe Lazăr, enutziast adept al filosofiei kantiene, care să impună, în timpul profesoratului dela școala înfiinţată de el în 1818, altă orientare și direcție de gîndire prin predarea filosofiei solitarului dela Königsberg.

După ce Lazăr s'a retras, Condillac e iarăș în mare stimă. Influența lui se face simțită și în afară de școală, „Logica" acestui gînditor e tradusă în romînește, printre alte opere filosofice, de către Vasile Vîrnav, un boier moldovean care credea că direcția spirituală aparține de drept filosofilor. Printre aceștia considera ca aștri de primă grandoare pe *Condillac* și *Kant*.

Dar cea mai fecundă influență a lui *Condillac*, provine dela gramatica sa, după care s'a orientat și I. Eliade-Rădulescu în compunerea celebrei *Gramatice romîne* publicată pe la 1830. Această *Gramlică romînă* este de fapt mai mult

o adaptare „suplă și foarte inteligentă", completată cu unele părți noui de contribuție personală a *Gramaticei* lui Condillac.

După Condillac, în epoca următoare numele lui *Auguste Comte* este foarte des citat.

Insuși Titu Maiorescu, a cărui educație filosofică era prin excelență germană, preferințele sale pentru Kant și îndosebi Schopenhauer fiind bine cunoscute, a fost în unele privințe comtist.

Profesorul care timp de aproape 40 ani a predat cu atîta talent istoria filosofiei moderne la Iași și București, a încercat să coordoneze ideile lui Comte cu ale lui Kant, susținînd că la amîndoi acești gînditori ideia fundamentală este în fond aceiași: calculul matematic este instrumentul necesar și condiția prealabilă a oricărei științe.

Titu Maiorescu aprecia filosofia lu Auguste Comte și din alte motive: se potrivea convingerilor sale conservatoare și anti-democratice. Adesea Comte era invocat ca autoritate inatacabilă în sprijinul ideilor sale.

După Maiorescu, Vasile Conta este acela care se inspiră din opera părintelui pozitivismului filosofic modern, cu toate că în aceia vreme prestigiul idealismului german era foarte mare.

Influența franceză se continuă la noi prin *Hippolyte Taine*, din opera căruia se inspiră Dobrogeanu-Gherea și C. Rădulescu-Motru.

Trecînd dela gînditorii individuali la grupuri, d. Petrovici arată că influențe franceze se observă în opera tuturor sociologilor noștri (Drăghicescu, Andrei, Ralea....). Durkheim, Tarde Bouyle, Doy-Brühl sunt autorități aproape regulat invocate în opera acestora.

Cine nu cunoaște apoi pe un Bergson, Dumas, Pierre Janet?

D. Petrovici amintește și de studiile datorite scriitorilor romîni, asupra operelor franceze, studii numeroase, atît în limba franceză (G. Aslan, M. Ralea, D. Roșca, M. Uță), germană (G. Antonescu, Oprescu, Florian, Teodorescu, Marica) cît și în limba romînească (I. Petrovici, Ralea Bădărău, Bîrsănescu, P. P. Negulescu, M. Uță, Mărgineanu....)

Din toate acestea rezultă cît de bogată și de activă a fost în cultura noastră influența filosofiei franceze. D. Ion Petrovici a făcut un lucru foarte util relevînd acest aspect de istorie culturală.

Un studiu similar asupra filosofiei germane în Romînia, ar fi o completare cîta se poate de intsructivă. E bine să se cunoască toate isvoarele din cari s'a adăpat cultura noastră.

n. t. —

DESPRE LEO FROBENIUS

Numele lui Leo Frobenius este des imperechiat cu cel a lui Oswald Spengler. Ii leagă nu numai o concepție comună despre natura culturii și metodologia istoriei, dar și certe influențe reciproce în elaborarea conceptelor paideumatice și, pe deasupra, acelaș patos constructiv.

Cu toate acestea, ultima carte a lui Frobenius, o sumă a străduințelor sale de explorator al sufletului african și de filosof al culturii—vorbesc de recenta *„Kulturgeschichte Afrikas"*)*—nu se poate compara cu masiva construcție cizelată până în cele mai mici suprafețe, din Decadența Occidentului. Cauzele sunt multiple. In primul rind Frobenius lucrează pe teren. Cele zece expediții științifice în Africa, precum și specialitatea sa bine definită, imprimă minții o structură specifică. Spengler lucrează de după metereze de cărți si fișe, într'o materie de-o extraordinară bogăție, îndeajuns de limpezită și apropiată înțelegerii sale, prin conaturalitate. Frobenius a ales, pentru a repara marile linii de forță pe cari se mișcă formele culturii, un continent și o cultură neexplorată. Materialele trebuiau întii descoperite, înțelegerea europeană adaptată celei cercetate și faptele interpretate în duhul ei. Este relativ ușor să construești, d. p. elanul faustic din Rembrand, muzica contrapunctului și matematica infinitezimalelor, în schimb cercetătorul care vrea să găsească fenomene originare culturale de aceiași amploare pe teren african își vede materialul redus la ornamente de pe calebase, fragmente de basme și mituri, măști și plastice. Acestor dificultăți materiale se adaugă una psihologică. Lui Frobenius îi este inaccesibil monumentalul spenglerian, pentrucă în teoretizare este omul comoțiilor discontinue, pe cită vreme beția ideologică la Spengler este susținută. Nu îi lipsește însă monumentalul condensării. Privind statuetele de bronz din Benin, cu viața lor sub presiune și aspirațiile spre masivitate, hieratism și grandoare, se poate înțelege că, dacă există virtuți elective între firea cercetătorului și obiectul său, vocația lui Frobenius pentru arta și cultura africană este întemeiată pe analogii structurale.

„Paideuma" este termenul central a filosofii lui Frobenius. Este o nouă accepție a cuvintului *cultură*, demonetizat prin uz. Cultura ca paideumă implică două note: 1) cultura este un organism, independent de purtătorii de cultură, care se naște, crește și îmbătrinește ca orice ființă vie; 2) cultura este legată de peisagiu. Frobenius formulează, apăsînd asupra ultimului punct: *Paideuma este expresia lumei inconjurătoare, este transcendența lumii inconjurătoare, devenită Formă prin om"*. (Paideuma, pag. 258). Avem aci explicația acțiunii peisagiului, ca fenomen originar: „lucrul în sine" al peisagiului structurează într'un fel viața insului dintr'un anumit cerc cultural.

In ceeace privește peisagiul, Frobenius distinge două tipuri mari cu corelatele lor de concepții despre lume și sentimente de viață. Este mai întîiu *peisagiul depărtării*, a orizonturilor nelimitate, cari invită la aventură, și formează sufletul celor ce stau sub puterea lui în patosul libertății, a aventurii și a îndrăznelii. Cellalt tip de peisaj este cel al *grotei:* sentimentul de viață a oamenilor ce cresc sub acest peisagiu este înăbușit, sumbru, oprimat și explosiv. Există motive de îndoială dacă aceste „peisagii sufletești" au o corespondență cu peisagiul natural — așa cum au unele peisagii în morfologia lui Spengler. Froebenius le aplică in Europa ca și la triburile Aricei; nu cred că poate fi vorba de acelaș peisagiu.

In ceeace privește natura peisagiului și a influenții sale, — că anume lucrează „lucrul în sine" al peisagiului asupra omului — trebue să constatăm o interferență cu doctrina lui Ludwig Klages. Frobenius deosebește pe omul de știință actual, posedat de instinctul cauzal, utilitar și rațional de omul intuitiv, căruia îi este deschisă o altă lume, nu numai aceea a faptelor, dar chiar a realității care este substratul acestor fapte. Această sinceră gnoseologie magică se aseamănă cu concepția lui Klages despre „Realitatea imaginilor", al acelor entelechii vitale cari cresc în timp și vibrează în spațiu și cari sunt ceva cu totul altceva, flux heraclidean al stihiilor, deosebit de lumea obiectelor, a lucrului, care este reziduu mineralizat al spiritului.

Posibilitatea de a fi cuprins de această realitate numenală a lucrurilor este o însușire care se manifestă cu o putere demonică în copilăria popoarelor și a indivizilor. Pășim astfel acum în terorii despre cele trei trepte ale culturii. Le caracterizăm pe rînd.

Paideuma *tinereții* este demonică, creatoare și spontană. In joc sau în trăire popoarele tinere și indivizii sunt cuprinși de această lume cu o putere fără seamăn în *adolescență*, demonicul paideumei se transformă în idealuri, se produce segmentarea eu-lume. Paideuma devine formă, cultură. Intre realitatea demonică și cea factice se țes punți logice. Epoca *bărbăției* se caracterizează prin generalizarea viziunii factice, pulverizarea sentimentului de viață, mecanizarea cosmosului. Totuși îi este dat acestei epoci să întrunească toate cele trei etape, (ale creației demonice, ale idealurilor de formă și ale mecanicei) intr'o sinteză armonioasă, aureolată de o schimbare a sentimentului timpului. Epoca aceea va fi o perioadă de

*) LEO FROBENIUS, *Kulturgeschichte Afrikas*, Prolegomena zu einer historischen Gestaltlehre, Phaidon Verlag (1934).

sinteză ecumenică, atemporală, un fel de „Spatsommer", o zi de vară tîrzie în toamnă, cînd soarele luminează încăodată lumea în transparență totală și finală. Această ultimă epocă se aseamănă cu „stilul absolutului" despre care a vorbit Lucian Blaga în „Filosofia Stilului".

Aceste teorii și intuiții sistematizate destul de deslinat în *Paideuma* sunt reluate și exemplificate în *Kulturgeschichte Afrikas*, cu deosebire pentru elementul demonic al Paideumei. In culturile africane — incepînd dela preistorie pînă la noi — omul a fost în deosebi penetrabil pentru realitatea numenală a peisagiului. In paideuma Africei a predominat mai întîi ca parte reprezentativă a peisagiului: planta. Atunci omul *era* planta, trăia cosmosul ca o plantă. Apoi animalul, sub a căreia iradiere trăia aceeaș viață magică. In fine cosmosul — dela constelații pînă la ritmurile pămîntului — devine simbolul care structurează viața sa. Omul juca, mima, rolul animalului, al plantei și al cosmosului, identificîndu-se cu ele. In faza plantară s'a născut agricultura, dar nu ca ocupație utilitară ci ca act magic, sacral. In a doua, cultura animalelor. In a treia, cînd domnea viziunea unui cosmos ordonat, organizațiile de stat. Altă variantă a acestei mimări magice: omul lasă planta, animalul, să mimeze cosmosul: la urmă devine el însuși actorul dramei cosmice. Toate acestea sunt, firește ilustrate cu o mulțime de fapte: numai un specialist ar putea verifica temeinicia construcției. Intelegerea ei este dealtfel, îngreunată prin discursul capricios, discontinuu, disproporția între faptul brut și teoria ce-o suscită. Ca o jerbă de artificii se ridică pe neașteptate din cîteva fapte aparent insignifiante o viziune și o teorie de valabilitate universală. Metoda de lucru a lui Frobenius redă sisizent viața savantului, copleșit de fapte mărunte și de o viață istovitoare de explorator, dar cuprins deodată de o viziune de ansamblu, care îl înflăcărează. In orice caz, lucrează aci din plin o minunată hipertrofie a darului de teoretizare. Frobenius citează adesea, în legătură cu demonia basmului, exemplul celor trei bețe de chibrituri, cari repezintă în jocul unui copil cele trei personagii de basm: Hansel, Gretl și vrăjitoarea. Deodată copilul este cuprins de o spaimă adîncă și de realitate demonică a basmului. Chibriturile devin demoni. Astfel de virtuți demonice au și umilele ornamente de pe țesături și oale, crîmpeie de basm și măștile: înfiorat, ca de-o prezență demonie, se construesc fulgerător perspective paideumatice.

In Frobenius pulsează o puternică cerință de-a se integra în fiece moment pe sine și orice lucru într'o realitate paideumatică, iar știința lui este purtată de un sentiment liric al totalității culturilor omenești.

Dar pe lîngă această interesantă figură de savant extatic se ridică masa de semne expresive ale sufletului african, ro-

dul sîrguinții sale de cercetător și colecționar. In ele trăește într'adevăr un continent și un suflet obscur, dar viu, plin de miracole, de frăgezime și straniu. Numai cele 170 de planșe și cele 30 de basme din ultimul volum-rezumat evocă cu o putere nebănuită acele „*madsimu dschangara*" — glasul celor uitați, — un glas care vorbește la fel de adînc — în măștile de spaimă, în picturile murale, adesea ca umbre radiografice, alteori ca grațioase și ironice crochiuri, în majestatea adînc-serioasă, plină de viață sumară și sînge greu a bronzurilor din Benin, în adîncimea și fantezia fragedă a basmelor.

Sunt îndeajuns de cunoscute motivele pentru cari contimporanii noștrii suferă cu atîta plăcere fascinația culturilor primitive, a stilurilor revolute și a sentimentelor de viață pierdute. La filosofii culturii intră în această formulă o apreciabilă doză de pesimism cultural, de mesianism și șamanism. Criza actuală a culturii îndreaptă ochii spre culturi și stiluri de viață, cari exprimau o plenitudine a existenții, o imediatețe a relației om-lume și o integrală cuprindere a vieții. Rămîne, evident, o problemă, dacă prin studiul și trăirea unor astfel de culturi autentice, li se va putea smulge secretul vitalității lor și se va putea anticipa sau pregăti un nou stil. Fapt este că filosofia contimporană a culturii are obiective profetice. Din viziunea morfologică a culturilor trecute se caută viitorul stil de viață. Marile fresce ale culturilor, așa cum le găsim în aceste filosofii — la Spengler, Frobenius, Keyserling, Fridell, și Klages — au o pregnantă structură de epopee. S'ar putea spune: în lipsa unei epopei autentice, filosofia culturi este răspunsul, pe plan conceptual, la necesitățile epice ale momentului. Căci epopeia este cumpăna apelor, reprezentînd sentimentul de viață a omului care cuprinde cu ochii un eon trecut, definitiv închis, și un viitor incert. Epopeia închide un eon fabulos și deschide altul. Incercările contimporane de epopee (— la germani: Spitteler, Daubler, Döblin, Hauptmann) sunt factice ca realizare, construite, voite, dar nu exprimă mai puțin o dorință după un stil nou, prin sinteza monumentală a trecutului și proectarea în viitor. La filosofii culturii de cari am vorbit, există acelaș patos al totalității și sensul profetic al unui nou sentiment de viață. Operile lor monumentale sunt ca librete pentru o operă fabuloasă care-și așteaptă compozitorul, despre care însă nu se știe cît va reține, cît va arunca din aceste anticipații. Cari în orice caz sunt jaloane pe o linie invizibilă, cumpăna apelor între două stiluri.

E. CERVENCA

ISTORIE LITERARA

CEVA DESPRE ANTIOH CANTEMIR

Pe malurile Bosforului care au cunoscut atitea jertfe ale creştinătăţii şi in murmurul valurilor care s'au adăpat cu atitea şuvoae de singe rominesc, pentru satisfacerea poftelor nesăţioase ale „Semilunii", s'a născut vlăstarul de domn care a fost predestinat să ducă mai departe faima numelui de Cantemir, ce de mult se răspindise peste hotare, datorită tatălui său, domnitorul moldovean Dimitrie Cantemir.

Pe cit de cunoscut e la noi numele celui din urmă, pe atit de puţin e răspindit numele celui dintii şi aceasta se explică prin faptul că Antioh Cantemir la virsta numai de doi ani, la 1711, la citva timp numai după venirea sa in Moldova, a trebuit să părăsească aceste meleaguri, in urma infringerii suferită de tatăl său, la Stănileşti, şi să se expatrieze pentru totdeauna, trecind in Rusia, unde Ţarul dăduse fostului domnitor Cantemir, stăpinirea unei „gubernii".

Aci, in noua reşedinţă părintească, micul vlăstar domnesc a avut ca prim indrumător pe savantul său părinte, iar la virsta de cinci ani i se adaugă Ivan Ilinsky, pentru limba şi literatura rusă.

Şi cind n'avea decit zece ani, la 26 Octombrie 1719, uimeşte un intreg cerc de intelectuali prin cuvintarea ţinută la Academia Teologică din Mină̆stirea Zaconospaskaia.

Preocupat la inceput de chestiunile religioase scrie la 1727 „Simfonia asupra psaltirii".

Moartea tatălui său şi legile ruseşti de moştenire care lăsau toată averea părintească primului născut, fac din Antioh un om lipsit de orice sprijin material.

Dornic de o cultură cit mai vastă işi pune toată speranţa in Ţarul Petru II căruia ii adresează următoarea epistolă, rămasă fără efectul dorit:

„Prealuminate, atotputernic impărate şi autocrat a toată Rusia , Petre cel Mare, părinte al patriei, stpine prea milostiv, milostiv.

Am marea dorinţă de a studia şi simt inclinarea de a căpăta ştiinţa istoriei celei vechi şi nouă, geografia, dreptul şi ceia ce are legătură cu politica Statului. Nu puţine inclinări am şi către Matematică, deasemenea intre altele către miniatură.

Dar intrucit susnumitele ştiinţe se capătă mai uşor şi mai cu mult succes in academiile celebre din ţările vecine, cer şedere de mai mulţi ani acolo şi intreţinere bănească, dar faptul că sunt orfan şi lipsa extremă de bani sunt cunoscute indestul Majestăţii Voastre impărăteşti, fără să vi le mai explic.

Deaceia prea supus vă rog, să ordone Inalt Stăpinirea Voastră să mi se dea drumul mie prea plecatului, in ţările vecine, pentru a-mi insuşi ştiinţele susamintite şi după mărinimia Voastră monarhică să mi se dea, premilostiv, măcar ceva pentru intreţinerea mea acolo.

Al Majestăţii Voastre Impărăteşti prea plecat rob,
Principele *Antioh Cantemir*
25 Mai 1724

Incoronarea Anei ca impărăteasă, la care contribuise şi Antioh aduce o simţitoare imbunătăţire a situaţiei sale şi in anul 1732 e trimis ca ambasador la Londra, unde desfăşoară o intensă activitate diplomatică pină la 1736, cind e trecut in aceiaş calitate la Paris.

Aici, datorită faptului că cunoştea la perfecţie limba franceză, concomitent cu chestiunile diplomatice, cercetează tot ceeace l-ar fi putut pune in curent cu istoria literară a ţării. Inainte chiar de această dată, el era departe de a neglija autorii francezi, căci primele sale şase satire dovedesc o atentă şi profundă lectură a lui Boileau, alături de traducerea sa comentată asupra operei lui Fontenelle, „Pluralité des mondes", tipărită la St. Petersburg in anul 1730.

La Paris şi-a compus ultimele sale două satire (VII şi VIII) a tradus şi comentat „Epistolele" lui Horaţiu, termină traducerea „Istoriei" lui Justin şi işi intocmeşte „Tratatul de versificaţie rusească", precum şi alte lucrări. Aceşti şase ani de viaţă pariziană au fost pentru Antioh o epocă de intensă activitate intelectuală. E deajuns să se citească rapoartele pe cari le adresa el guvernului său, pentru formarea convingerii despre luciditatea spiritului său, largheţa concepţiilor sale şi in particular despretalentul său de scriitor care contrastează cu stingăcia stilului corespondenţilor săi, Asterman, Bestuzev-Rjumin, Naryskin, pentru a se convinge oricine de adevărul acestei afirmaţii.

Causeur agreabil şi instruit, literat cult şi dotat cu multă fineţă, Cantemir avea numeroşi prieteni la Paris, printre diplomaţi, oameni din inalta societate, magistraţi, bancheri, etc. Dar după cum afirmă abatele Guasco, „primele sale griji au fost de a stabili legături cu savanţii de toate genurile".

Mărturiile abatelui Guasco, privind pe Maupertuis care „nu lasă să treacă nici o zi a boalei (lui Cantemir) fără să-i facă una'sau două visite", credem a fi juste.

Alegerea savantului francez ca mebru onorar al Academiei de Ştiinţe din St. Petersburg, a fost uşurată de intervenţia prinţului moldovean care servia de intermediar intre

Academia Rusească şi academicienii francezi, Fontenelle, Reaumur, Mairan, cărora le transmitea publicaţiunile Academiei ruse.

El făcu demersuri în favoarea lui Clairant., care urmărea o catedră la St. Petersburg.

Schimbă scrisori cu Voltaire în legătură cu oarecari inexactităţi tolerate de acesta în „Histoire de Charles XII"; este adevărat că sub amabilităţile pe care Voltaire le risipea corespondentului său, se întrezărea profunda indiferenţă ce-i inspira obiecţiunile făcute de acesta.

Dar nu erau numai savanţii şi gentilomii cei pe care îi frequenta tînărul prinţ la Paris. Printre doamnele de societate de care el părea mai strîns legat figurează ducesa d'Aiguillon, al cărei soţ a intervenit pe lingă Ministerul Afacerilor Străine, cu ocazia unui proces pe care-l intentase lui Cantemir, reuşind să liniştească partea adversă.

Abatele Guasco citează adesa numele ducesei printre cele ale prietenilor prinţului, a cărei solicitudine îl consola în timpul ultimei sale boli. Iată de ce el a dedicat ducesei, — care era ea însăşi o femee de litere, — ediţia franceză a „Satirelor" sale.

Şi tot ei i-a dedicat Antioh, una din cele două poezii ale sale, în franţuzeşte, care sunt omise de editorii operii sale şi despre a căror existenţă am luat cunoştinţă dintr'un articol al unei reviste pariziene, apărut acum cîţiva ani al cărui autor le-a descoperit în culegerea „Elite de poésies fugitives", publicată la Londra-Paris, în 1764, şi care e alcătuită din trei volume. Culegerea e tipărită sub îngrijirea poetului şi dramaturgului Blin de Sinmore (1733-1807).

Tomul al doilea al culegerii, la paginile 309-311, cuprinde o „Epistolă" a lui Cantemir către Elisabeta Impărăteasa tuturor Ruşilor şi tot în acest volum, la pagina 69, întîlnim acest madrigal, închinat ducesei d'Aiguillon:

Madrigal
A madame la Duchesse d'Aiguillon.

En m'éloignat de cette Circassie
Où naissent tant d'objest comparés à Venus
Je crus qu'en d'autres lieux je passerois la vie
En regrets de ne les voir plus
De leurs attraits vantés la mémoire si chère
Bientôt sur ces bords m'a quitté
Graces à d'Aiguillon, j'ai vu que la beauté
Est le moindre des dons de plaire.

Antiochus Cantemir,
Prince de Moldavie

Această bucată curioasă şi rară, n'a fost niciodată tipărită (nota ediţiei din 1764).

Notăm că acest madrigal franţuzesc, este unica poezie de acest gen care ne rămîne dela Cantemir.

Producţiunea sa originală în limba rusă cuprinde un caracter exclusiv didactic: satire, epistole, fabule.

Tomul al III- (pag. 13) al culegerii lui Blin de Sainmore prezintă, pe de altă parte, următoarea bucată:

Vers sur la critique.
Cet art de depriser, toujours si condamnable,
Par ses propres succès est bien souvent trahi;
Critique on este bientôt haï
Moqueur on devient méprisable

Aceste versuri pot fi apropiate de unele idei exprimate de autorul lor în satira III, alcătuită tot la Paris.

Prin spiritul laic ce-l introduce în literatură şi prin faptul că pune cuvîntul scris în slujba actualităţii, Antioh Cantemir, prinţ moldovean prin naştere, este considerat ca primul poet rus modern, în sensul larg al cuvîntului.

Departe de ţara sa adoptivă, în primăvara anului 1744, cînd natura reînvie pentru o nouă viaţă, Ocirmuitorul tuturor celor văzute şi nevăzute a chemat din „oraşul luminii" în împărăţia sa cea veşnică, pe cel mai mic din fii lui Dimitrie Cantemir, care i-a moştenit cu atîta prisosinţă întreaga sa inteligenţă şi dragoste pentru învăţătură.

ALEXANDRU IORDAN

C R O N I C A   E C O N O M I C A

SISTEMUL ECONOMIC BRITANIC[1]

In această cronică, prin *sistem economic* voi înțelege modul de organizare unitară, continuă și ordonată, conform unui principiu dat, a raporturilor de producțiune și achizițiune a bunurilor; iar prin „britanic" voi înțelege ceeace se referă la Marea Britanie, Nordul Irlandei și țările cu pavilionul Uniunii, dar cari nu sunt membre ale Societății Națiunilor, adică ceeace se numea inainte Imperiul Britanic, mai puțin Dominionurile și India.

Faptele britanice și interpretarea lor aici, nu vor fi, în principal, rezultatul unor experiențe personale. Citeva luni la Școala de Științe Economice din Londra și citeva vizite sporadice la Manchester sau Oxford, acum zece ani, n'ar putea constitui o bază suficientă pentru o astfel de interpretare. Va fi deci vorba, mai mult de cunoștințe livrești, extrase din lucrările cele mai bine reputate sau mai recente, ale autorilor recunoscuți drept competenți. Astfel: J. J. Chevallier, care în „L'évolution de l'Empire Britanique" ne înfățișează Marea Britanie fără a tortura faptele — ca alții — numai pentru armonia formulelor; apoi Zimmern, care arată în studiul său, „l'Empire Britanique et la Société des Nations", că Imperiul Britanic este o instituțiune constant revăzută și corijată, al cărei punct de echilibru se deplasează și care nu este destinată poate să se echilibreze pe un singur punct; Andr. Siegfried, autorul studiului „La crise britanique au vingtième siècle", din 1931 și Jean Magnan de Bornier, premiat de Institutul Franței pentru lucrarea „L'Empire Britanique", la care adaog pe alții mai dinainte, ca: Etienne Marcel, autorul „Istoriei financiare și economice a Angliei" și deasemenea studiile recente din revista „Economic Journal" și articolele economistului englez Keynes, apărute în suplimentul financiar al lui *Times*. Ceeace vom stărui să redăm, în cazul de față este interpretarea faptelor, așa cum ne apar nouă, aici.

Vom arăta mai intîi, sistemul economic liberal englez, așa cum apărea celor mai pesimiști cercetători, acum 100 de ani, cînd economia engleză era în mijlocul timpului său de strălucire; vom cerceta, în al doilea rînd, cum apare acest sistem în timpurile de pînă la căderea lirei sterline și accentuarea intervenționismului de Stat; în sfîrșit, vom face aceeași cercetare, la începutul anului 1934.

1) Comunicare făcută la „Institutul social Romîn" în seria *Sisteme economice contimporane*.

I. In criza care bîntue toată lumea și care este considerată de mulți ca structurală, adică amenințînd chiar ordinea socială actuală, Marea Britanie a rezistat mult mai bine decît alte națiuni. Care este explicațiunea acestui fapt?

Intîmplător cînd îmi preparam această cronică, mi-a căzut sub ochi un titlu senzațional: „De la décadence de l'Angleterre". Este titlul senzațional: pe care Ledru Rallin îl dădea în 1850 unei mari lucrări în două volume. Lucrarea este uitată, dar face s'o foiletăm un moment. Vom găsi în ea cîteva cuvinte explicative pentru acei cari cred că, a vorbi de sistemul economic al Marei Britanii actuale, înseamnă a vorbi despre sistemul economic al Marei Britanii de acum o sută de ani. Schimbările, din punct de vedere al sistemului, iar nu al detaliilor, ar fi prea neinsemnate, pentru a spune că este vorba a trata despre ceva nou în sistemul economic al Marei Britanii actuale. Nu trebue uitat că evoluția prodigioasă a Marei Britanii înlăuntru și uimitoarea bogăție dobîndită în afară, au fost realizate un timp de aproape un secol, în mijlocul unor împrejurări în mare parte defavorabile. Astfel, pămîntul, la începutul evoluției uimitoare a Angliei, era concentrat numai în cîteva mîini. O datorie națională enormă a fost pentru această țară, una din cele mai mari cunoscută vreodată în istorie. Taxe foarte grele apăsau obiectele de consumațiune. Plaga pauperismului amenința să invadeze întreaga societate. Totuși, evoluția s'a făcut bine, mergînd mereu, prin jocul natural al forțelor, către scop.

Pentru a îndeplini o asemenea operă, poporul care a îndeplinit-o a trebuit, înainte de toate, să lupte cu toată energia ca să-și refacă temperamentul și să-și suscite o vocațiune absentă.

Dacă am compara punctul de plecare și cel de sosire, am vedea că nici un popor european, pentru a-și ajunge ținta, n'a avut, poate, mai mult drum de făcut. Cînd a început evoluția, națiunea engleză n'avea nici aptitudini industriale, nici vocațiunea maritimă. Poporul era tenace, destul de impulsiv, dar foarte puțin activ. Clasele înalte erau neglijente și preocupate de plăceri. S'a impus o reformă aci. Generațiunile cari au schițat evoluția industrială au dobîndit primul fond de spirit practic; iar mult lăudatul sistem economic din Marea Britanie, sistemul economic liberal, — întemeiat pe cele două mari principii, cari sunt: proprietatea individuală și libertatea contractuală, — a suferit crunte adevrsități.

Ledru Rollin, intrat în Anglia, țara clasică a libertății economice, se întreba dacă într'adevăr i se făcuse acestei țări destine atît de durabile cum se auzea, față cu începuturile ei destul de grele. Și a examinat situația economică a țării. A început cu agricultura.

„Ţara — zice el — este foarte bine cultivată, dar lucrătorii sunt în stare de mizerie mai mare decît sclavii din colonii. Salariile sunt foarte mici. Este aproape o minune că lucrătorii mai pot trăi. Nimic de mirare că satele se depopulează".

Aici, Ledru Rollin vorbeşte de fenomenul bine cunoscut al transformării terenurilor arabile în păşuni şi înlocuirea culturii cerealelor prin creşterea vitelor.

„Altă dată" — continuă el — „se măsura prosperitatea unui popor după creşterea populaţiunei. Astăzi, Anglia crede că nu va găsi linişte şi fericire decît în dispariţia progresivă a populaţiunei! Incă un progres, dacă este permis să se califice astfel tendinţele antisociale care caracterizează mişcarea de concentrare capitalistă în care este Anglia. Condiţia populaţiunilor manufacturiere nu este mai bună. Ele plătesc cheltuiala războaielor pe care le fac alte popoare. Generaţiile noi de bărbaţi tineri, femei şi copii, au fost puse să dea Britaniei o superioritate zdrobitoare celor două continente. „Ceea ce importă" — exprimă cu sarcasm Rollin — este numai ca ţesăturile din Manchester să se împrăştie pe toate punctele globului, chiar dacă ar fi să piară femeile şi copiii; importă numai ca magaziille din Lancashire să se golească şi să creieze noi triburi ai industriilor engleze. Această exagerare industrială nu ucide numai corpul, ucide şi sufletul".

S'ar zice, cetind această analiză, că parcurgem vreo publicaţie de astăzi în care autorul ar avea cochetăria să nu întrebuinţeze nici unul din termenii tehnici, cu care suntem noi familiarizaţi.

Un fabricant de atunci completa: „magazinele sunt încărcate, pieţele îndopate, pletora este şi în interior şi în exterior. Fabricile nu mai cîştigă nimic şi nu mai lucrează decît în speranţa unui viitor mai bun. Salariile mici continuă şi lipsa de lucru la fel. Mizeria lucrătorului ia proporţii. Pentru a neutraliza flagelul, se recurge la *bugetul săracilor*, cum am zice noi astăzi *fonduri de şomaj*. Se constată imoralitatea sistemului care degradează pe om, hrănindu-l nu din lucru, ci din milă, nu ca un drept al lui, ci ca o pomană. Şi atunci, la mijlocul secolului libertăţii economice, exclamă: „Sub această lege, murim de foame, în timp de abundenţă. Stăm pe grămezi de produse şi ţipăm: *ni-e foame!* Libertatea ne omoară; concurenţa ne sdrobeşte. Salariile ni se fură". Ce rezultă de aici? După autor rezultă că Anglia e în decadenţă, că Anglia este ameninţată cu moartea. De altfel şi pentru viitor, Anglia este ameninţată de foamete. Anglia este neputincioasă să se hrănească din afară. Problema nu este de a şti dacă Anglia este puternică, ci dacă puternicia ei poate dura.

Au trecut peste 80 de ani de cînd Ledru Rollin a scris,

cum s'ar scrie astăzi, despre „criza capitalismului" sau „falimentul capitalismului" sau alte asemenea, şi totuşi Anglia a fost scutită de comoţia care i se prevedea. Din contra, cu tenacitatea sa obişnuită ne-a conservat, pe deasupra transformărilor politice, o aristocraţie şi o mulţime de indigeni pensionaţi. Furtunile n'au lipsit, dar ele n'au creiat naufragii.

Cartea despre „Decadenţa Angliei" este în orice caz un bun exemplu de eroare la care se expune acel care încearcă o interpretare prea ambiţioasă a evenimentelor contimporane.

II. Acum să vedem cum apăreau faptele în timpul dinaintea căderei lirei sterline şi accentuării intervenţionismului de care vom vorbi.

D-l Zimmern, profesor la Universitatea din Oxford, în remarcabila sa scriere „Imperiul Britanic şi Societatea Naţiunilor", arăta că s'a terminat cu era autosuficienţei, a stăpînirii mărilor şi a splendidei izolări, şi considerînd, în special, situaţia metropolei faţă de dominionurile devenite autonome, d-sa are senina încredere în facultatea de evoluţiune a ţării sale, care este gata, după d-sa „să-şi depună vechea piele pentru ca să îmbrace o alta nouă". Nu voia să vadă în criza de faţă decît o fază ceva mai serioasă a unei transformări deja începute. După d. Zimmern, ca şi după d. Siegfried de altfel, este posibilă această facultate de adaptare, dar nici unul din ei nu îşi ascunde dificultăţile pe care le arată Anglia, tocmai în privinţa acestei îmbrăcări într'o piele nouă şi nici nu-şi ascund acest fel de forţă de inerţie, pe care Anglia o opune, cel puţin în timpul acesta, la transformarea mondială în care se găseşte angajată.

La drept vorbind nu este cazul a continua aceiaşi operă cu mijloace puţin înoite. Este o operă nouă în faţa căreia sunt chiar tradiţiuni, în care rezidă puterile şi mîndria naţională engleză şi care numai cu oarecare riscuri grave ar fi înlocuite prin principii noi, cunoscută fiind rezistenţa instinctului popular, şi a diferitelor interese ameninţate.

In timpul de care vorbim, nu mai este ansamblul excepţional de circumstanţe favorabile din trecut. Nu mai este quasi-monopolul cărbunelui, care asigura odinioară Angliei supremaţia sa industrială, comercială şi maritimă. Acum, cu timiditate, cu ezitări şi fără pornirea curajoasă a unei orientări noi, se arată că va trebui să venim la soluţiuni la care Anglia se va hotărî, deşi cu dificultăţi şi cu efortul de a salva din trecut tot ceeace va putea, prin mijlocul vreunui compromis din acelea care-i sunt dealtfel familiare.

La dificultăţile cari pot împiedeca comerţul de export, se adaogă pentru Marea Britanie faptul că în acest timp producţia revine în Anglia mai scumpă decît aiurea. Inferioritatea aceasta era atribuită următoarelor două cauze principale:

politica monetară și menținerea salariilor mari.

Mai intii *politica monetară*. „A trebuit ca industria să plătească pentru lira sterlină. Anglia n'are singele improspătat al celor cari au dat faliment". Acestea se spuneau, evident, cu citeva luni *inainte* de căderea lirei sterline. In al doilea rind, menținerea salariilor mari, respectul acestui „standard of living", dreptul de a trăi fără a lucra mult, pretenția de a trăi astăzi tot așa de confortabil ca în 1914, cu plingerea incă, de concurența neloială a lucrătorilor străini, cari n'au dat îndărăt în fața sacrificiilor necesare. Dar, consecința cea mai gravă a salariului excesiv, este că acesta e un *procedeu direct creator al șomajului*. Este creator al șomajului de trei milioane de lucrători, șomaj indemnizat, acceptat și aproape pensionat.

Toate acestea fac pe d. Siegfried să spună „că este ceva putred în Danemarca".

Asupra vieții sociale, se remarcă despre Anglia că este, „prada democrației sale", deși poporul nu este democrat din temperament, iar aristocrația consimte în fiecare an și în fiecare lună, în bloc sau în detaliu, cite o noapte de 4 August, cu unica grije numai de a păstra fațada. Aspectul este acelaș cu și altă dată, dar s'a schimbat totul. Este vorba acum de o ca și democrație administrată, cu drept cuvint de competință, inspirată adesea de demagogie, temperată numai de snobism, presupunînd chiar că în această țară paradoxală snobismul ar fi o forță conservatoare.

Cu privire la liberul schimb sau la protecțiune, alegerea pe care Marea Britanie a avut s'o facă, a ținut-o intr'un adevărat cerc vicios. Nu trebuia oare să ne așteptăm să o vedem rămînînd cu orice preț la ceeace era pentru ea un principiu vital, — în ceasul cînd, mai cu seamă, libertatea comercială apărea ca o condițiune primă pentru restabilirea economică a Europei ? Și totuși, și în acest caz, numai fațada s'a păstrat. Protecționismul a trecut deja în structura britanică printr'un fel de infiltrațiune.

Situația paradoxală a Angliei în fața Dominionurilor, atașate încă de metropolă printr'o legătură de sentiment, simplă achiesare la faptul că trăesc împreună, dar care nu vor să mai depindă de ea. Dar a menține oare ficțiunea unei unități imperiale, nu este esențial pentru Anglia, mîndră numai că o operă mare este și rămîne a sa, chiar dacă din mai multe puncte de vedere, conducerea efectivă asupra ei a scăpat ? Nu este un sentiment analog cu acela al tatălui de familie mîndru de progenitura sa, chiar prea exigentă, dar care pare a se inspira din atitudinea Angliei în fața Statelor Unite ? A include printr'un apel la rasă, republica Statelor Unite atotputernice intr'o solidaritate anglo-saxonă, acest fapt era

pentru Anglia a deveni asociată pe picior de egalitate a puterii celei mai bogate din lume și a se clasa la nivelul său, în contrast cu Europa decadentă.

Mai tirziu, Anglia va căuta, din ce în ce mai mult, în colonii, o bază teritorială, în locul Dominioanelor, și acest fapt explică interesul din ce în ce mai mare pe care Anglia il are pentru ceeace face Franța în domeniul său colonial.

In acelaș fel, se va vedea cum mai tirziu se va putea apropia din nou de continentul european, pentru că acest domeniu colonial este în orbita vechei Europe. Astfel poate, se va opera restabilirea de care nu trebue să ne îndoim.

III. S'a văzut dintr'o parte din considerațiunile de mai sus, cum în Anglia, în care a predominat sistemul economic liberal s'a ajuns la practici intervenționiste. Să încercăm a evidenția, în situația actuală, *funcțiunea sistemului liberal infiltrat cu practici intervenționiste*.

Am urmărit cu interes în acest scop, după căderea lirei sterline din Septembrie 1931, raportul președinților celor cinci mari bănci engleze *(big five)*. In spusele acestor oameni de acțiune mai puțin bogați în *formule* fericite, decît autorii citați mai inainte, sunt însă aprecieri, pe care le vom utiliza aici.

La prima vedere, chestiunea restabilirii etalonului aur a dispărut. Pe de o parte, Mac Kenna, partizan al monedei dirijate, pare a spune că totul merge bine; iar lira se apără, așa cum este acum, dela sine. Ceilalți, înclină pentru revenirea la etalonul aur, ca singura garanție a stabilității tranzacțiunilor.

Nu este nimic surprinzător că din Septembrie 1931, chiar cu abandonarea etalonului aur, în Anglia s'a menținut cursul așa de stabil al lirei streline. Piața Londrei este totdeauna, cu toate slăbirile sale relative, o piață și o bursă comercială și financiară unde afluența de plăți în toate monezile, permite, prin simplul efect al comerțului, să se dispună de un fond de rulment suficient să asigure apărarea lirei, care are beneficiul tuturor acestor plăți. Numai că, ne-am putea teme ca această situație să se modifice și să se slăbească și atunci nevoia etalonului aur s'ar face simțită chiar pentru Mac Kenna.

Se pare că printre rîndurile scrise de acești cinci Președinți de Bancă, se vede că principala preocupare a acestor personalități financiare este de a da luptei între livră și dolar, o turnură decisivă contra dolarului, înaintea oricărei restabiliri a etalonului aur. In centrul tuturor enigmelor aparente ale politicei, se pare că adevăratul războì economic și financiar, desparte în acest moment cele două mari țări anglo-saxone.

Dealtminteri Banca engleză, rămîne tot Bancă de credit

pe termen scurt, ceeace îi face prosperitatea de atît de mult timp; și nu este dispusă să renunțe la ea. Băncile de depuneri continuă încă să primească depunerile.

Se insinuiază că acest calm surprinzător este datorit în parte faptului că gravitatea situațiunei n'ar fi fost bine înțeleasă în Marea Britanie. După cum, a doua zi după declararea războiului la Londra se zicea „Bussines as usual" (faceți afacerile ca deobicei), tot așa de flegmatici, britanicii asistă la evenimente, demne de a-i turbura și fac totuș probă de o forță morală pe care nu știm cum am evalua-o mai mult.

In *sectorul producțiunii*, viața Britaniei se orientează către o urcare marcată de un optimism general, prin urcarea indicilor de producțiune și scăderea șomajului. Industriile de export au primit un ușor stimulent ca urmare a depresiunii lirei sterline.

Este preocuparea unei reorganizări a industriei metalurgice, care n'ar lăsa să subsiste decît întreprinderile cele mai rentabile, grupate în carteluri solide. S'au luat chiar măsuri în speranța de a reorganiza metalurgia grea engleză.

Industria textilă, deși avînd o piață interioară mai bună, continuă a se zbate într'o situație penibilă, născută din reducerea cumpărărilor de pe continent, din închiderea piețelor Orientului și în special din concurența japoneză. Japonia se găsește favorizată în concurența care o face Lancashirului prin condițiunile minei de lucru, care amintesc bine pe acele ce prevalau în Anglia, în timpul revoluțiunei industriale și chiar la începutul secolului XIX-lea. Nu este aici decit o situație temporară — după cum ne arată experiența — care nu este, evident, fără urmări pentru regatul unit, după cum nu este dealminteri nici în industriile textile de pe continent cărora le cauzează pagube sigure. Se pretinde dealtfel că industria de bumbac engleză este departe de a fi, în ansamblul său, organizată și utilată cum ar trebui pentru a fi avantajată pe piețele internaționale.

Această constatare făcută de „Times" a provocat o vie reacțiune la Manchester, dar ea pare să aibă totuși un fundament serios.

Oricum, industria engleză beneficiază pe piața interioară de tarife noi și în Dominionuri, de drepturile preferențiale stabilite la Otava. Iar comerțul de tranzit și export, în restul lumii, suferă totuși destul de mult.

In agricultură, cei 1.200.000 de agricultori, cîți numără regatul unit, au desvoltat o mare campanie în vederea valorificării avantajelor pe care le dă trecerea conservatorilor englezi la protecționism. Deși agricultorii nu ocupă, decât 10% populația activă a Marei Britanii, totuși agricultura joacă un rol politic destul de considerabil, pentrucă marile familii sunt încă legate de pământ prin posesiunea de proprietăți întinse.

Deasemeni burghezia — formată din oameni care posedă rezerve sau care luptă să și le constitue, fac eforturi și constrângeri voluntare și își orientează cheltuiala după venituri, adică au buget activ, chiar cînd bugetul Statului ar fi deficitar, — o bună parte din această burghezie este formată din fermieri.

In favoarea agricultorilor, la 30 Mai 1933, Camera Comunelor a votat legea care tinde a constitui de aci înainte statutul economic al agriculturii engleze.

Este bine să o analizăm puțin, pentru că ea are urmări interesante și reprezintă un efort în vedere de a compensa avantajele acordate agricultorilor prin anumite garanții în domeniul prețurilor și în acela al calității. Cheia de boltă a acestei legi este apărarea pieței indigene contra importurilor. Pînă în prezent, agricultura engleză nu furnizează populațiunii britanice decît un procentaj destul de slab, căzind la 10% în anume cazuri, din mărfurile consumate în insule. Nu este vorba de a preveni intrarea în țară a cantităților mari de mărfuri vândute cu preț de dumping, ci este vorba de a împiedica treptat importurile normale de slănină, ouă, carne, legume, etc., pentru a crește prețul pe piață, presupusă capabilă de a se desvolta destul de repede. De cîte ori se va socoti că agricultura engleză este în măsură de a furniza 10.000 tone mai mult dintr'un anume produs, se va restrînge tot în această măsură și importul.

După cum se vede, situația nu se prezintă în Anglia ca în țările în care producțiunea agricolă este excedentară și orientală către export. Pentru această rațiune problema agriculturii în Anglia este specifică acestei țări și nu ar putea fi rezolvată decât în mediul britanic. Legea este bazată pe faptul că Statul, reprezentat prin ministerul Agriculturii, exercită un control la aprovizionarea țării cu mărfuri alimentare. Acest control se va manifesta prin contingentarea importului produselor, pentru care un plan național de organizare a vînzărei este fie în studiu, fie în vigoare. Pînă acum — s'a văzut — nu este vorba decît de metode simple de protecționism agricol. Dar, sistemul englez merge mai departe. Protecționismul este oarecum condițional. El nu acordă protecțiunea cu scopul de a ridica prețurile, sau de a spori producțiunea; nu acordă protecțiunea decît prin mijlocul unor sarcini foarte precise impuse cultivatorilor. Prima din aceste sarcini poartă asupra calității producelor.

Guvernul englez creiase mai dinainte mărci naționale pentru mărfurile agricole, în special pentru carne, ouă, unt.

Eticheta mărcii naţionale nu putea fi conferită, decît în centrele de grupare a produselor sub controlul experţilor. In momentul în care acest sistem a fost stabilit, avea de scop să apere produsele britanice contra mărfurilor olandeze şi daneze vândute pe piaţa engleză cu marcă naţională. Marca naţională engleză n'a avut probabil influenţă aşa de binefăcătoare cum se sperase. Imbunătăţirea calităţilor a fost mai lentă şi mai puţin satisfăcătoare decît s'a crezut, dar această măsură *a avut avantajul să semnaleze atenţiunei consumatorilor existenţa produselor indigene*, a căror calitate rivaliza cu a mărfurilor importate. Ea a suscitat naţionalismul consumatorului, care este cultivat astăzi cu îngrijire.

Protecţiunea unei ramuri anumite a agriculturii este subordonată creierii unei organizaţiuni naţionale de vânzare (marketing skeme). Această organizaţie naţională este fondată de toţi producătorii, cari declară suprafaţa cultivată, vitele întreţinute şi cantităţile de produse pe care le pot pune pe piaţă într'o perioadă determinată. Se cunoaşte astfel aproximativ importanţa producţiunei indigene şi se pot contingenta importurile în cunoştinţă de cauză. Prin urmare, nu mişcarea de preţuri determină protecţiunea şi concentrarea de mărfuri agricole, ci raportul care există între consumul naţional şi producţiunea indigenă. Preţurile nu joacă decît un rol secundar în organizarea producţiunei agricole engleze. Intr'adevăr, preţul de vânzare este fixat de organizaţie, ţinînd seamă de preţul internaţional, de preţul de cost al agricultorului englez, de un oarecare procentaj de beneficii, garantat şi de o margine de profit asigurat detailistului.

Scopul pe care îl urmăreşte parlamentul englez, în materie de protecţionism agrar, este să stabilească nu preţuri mici, ci stabile, punând în acelaş timp pe producători şi consumatori la adăpost de fluctuaţiunile ridicării preţurilor, pe care protecţiunea o presupune. Parlamentul trebuie să ţină deasemenea seamă, alături de interesul agriculturii, de acela al industriei şi comerţului, care n'ar accepta desigur o urcare sensibilă a preţurilor.

Cu aceasta oare, se poate spera la o reintoarcere curind spre o situaţiune în care concurenţa ar avea să joace din nou un rol regulator? Unii spun că este greu de crezut, pentrucă agricultura engleză s'a organizat aşa, încît să culeagă fructele unui sistem protecţionist.

Intrucît priveşte rolul Statului: este o preocupare din ce în ce mai obsedantă şi în Anglia ca şi în toate ţările. Este vorba de rolul crescînd al Statului în deslegarea crizei şi în împingerea înainte a naţiunilor pentru amenajarea artificială a unei noi prosperităţi.

In raportul celor cinci, despre care am vorbit, se subliniază mult importanţa crescîndă a descoperirilor ştiinţifice, în restabilirea unei noi economii. Dar expresiunea caracteristică a acestor puncte de vedere se găseşte în politica de lucrări, adică în transpunerea planului sovietic cincinal în statele occidentale. Acestea sunt toate mai mult sau mai puţin angajate într'un nou sistem de creare artificială de industrii —chei, de mari instrumente colective de producţiune şi circulaţiune şi în special de lucrări publice. In această ordine de idei, articolele recente ale d-lui Keynes în „Times" sînt surprinzătoare pentru o Anglie care iese abia din era victoriană. In termeni de predică economică, în aceste articole, este preconizat că Statul trebue să se facă întreprinzător şi industriaş „à fonds perdus", în speranţa că toate cheltuelile făcute astfel, să fie productive de impozite şi taxe, provenite dintr'o activitate economică nouă. Sub această formă este tot teza veche fordistă, că oamenii trebuie să arunce bani pe uşi şi ferestre, pentru ca toată lumea să fie bogată. Aceasta poate ţine atît timp cît afacerile merg încă aşa ca azi. Este însă o catastrofă, imediat ce ele nu mai merg.

De aceea teza lui Keines ne miră, în special pentru Anglia. Populaţia engleză are în toate activităţile şi profesiunile o altă pregătire, iar reţeta care i se poate da, pentru a fi bine primită, ne pare că ar trebui să fie cu totul de altă natură, cel puţin după cum ne apare nouă dela distanţă, viaţa populaţiunii engleze.

Spiritul practic al englezilor, transmis de educaţie şi atavism a devenit una din primele calităţi naţionale ale lor. Astfel numai a fost învinsă inerţia ereditară. Educaţia lipsită de orice gen de aventură a avut, aici, un foarte mare rol pentru viaţa plină de necunoscut de atunci. Pentru lupta sigură şi cuceririle dorite nu s'au cerut Angliei, care abia îşi lua avîntul, decît două categorii: oameni şi creştini. A forma oameni şi creştini a fost scopul, care de o sută de ani, printr'un complect acord între profesori şi familii, a fost urmărit atît în familie, cît şi în şcoală. Englezul, oricare ar fi condiţia lui, învaţă ajutorul prin sine însuşi (self help) şi se supune unei discipline acceptată în mod liber chiar din şcoală, aceia pe care caracterul şi talentul i-o desemnează pentru rolul de conducător. Educaţia naţională s'a modificat mai întîi sub influenţa revoluţiei industriale şi coloniale. Apoi a venit un moment cînd educaţia a activat în toate profesiunile. Dela început, din chiar intrarea într'o profesiune, o mare parte este dată vieţii, experienţii directe a lucrurilor văzute şi trăite; numai o mică parte este dată învăţăturii, mai puţin puternică, a literei scrise.

Oamenii de Stat, graţie ucenicei metodice a meseriei acesteia de oameni de stat şi a unei bune cunoaşteri a vieţii active sub toate formele, au înţeles admirabil şi onest rolul pe care îl au, în legătură cu oamenii de afaceri. Toţi voiau

pentru Anglia supremația universală, fondată pe reușita întreprinderilor individuale. Acest ideal a fost atins prin continuitatea eforturilor și prin tenacitatea voințelor.

Funcționarii și oamenii de stat din Anglia sunt poate mai puțini strălucitori, mai puțin culți, mai puțin savanți decît cei din țările latine, dar au obținut cu totul alte rezultate. Mijloacele lor simple, aproape grosiere uneori, au dat rezultate palpabile și solide.

Comerțul englez, cunoscut ca cel mai puternic din lume, este așa, datorită faptului că e în mîna oamenilor formați prin ei înșiși, care au știut să crească odată cu afacerile lor și au știut să se adapteze împrejurărilor și chiar să le domine la nevoie.

Industria prin puterea sa de producțiune, prin perfecțiunea sa de executare și prin progrese constante, a știut să sfideze concurența. Totuși, ea a fost creiată și fără încetare transformată de către oameni aproape în întregime lipsiți de cultură generală și pe care unii ingineri continentali i-ar putea considera ca ignoranți.

Acești conducători noi au reușit, pentrucă și-au cunoscut bine meseria și au știut să conducă oamenii. Știința n'a venit decât pe deasupra. Ei sint, înainte de toate, oameni de acțiune. Dealtminteri acesta este spiritul care guvernează în toată societatea engleză: *a trăi pentru a acționa și nu pentru a se bucura de plăceri.*

Ceeace se admiră mai mult, este *acțiunea utilă*, munca recompensată de avuție. Fundamentul societății engleze este cu deosebire serios. Are în el o turnură ereditară a spiritului englez care îndeamnă să se ia viața și lucrurile cu un fel de gravitate arzătoare. Spiritul național este totalul energiilor indivizilor. Departe de a fi amenințat să slăbească, ca în țările în care el se bazează pe luptă și intrigă, el se fortifică din ce în ce mai mult pentru că trăește o viață de acțiune pacifică.

■

Acestea sint caracterele vieții economice engleze. Sint, după cum s'a văzut, aceleași care erau într'un trecut mai depărtat, cu unele deviații și aspecte diferite.

Astăzi este departe de înțelegerea spiritului englez, că primul principiu pe care se reazimă societatea economică n'ar fi acela al proprietății individuale. Dreptul de proprietate, în felul arătat mai sus, își găsește prin toate legile existente, în întregime apărarea, prin reglementarea dreptului de succesiune. Este departe de înțelegerea spiritului britanic iarăși, că economia actuală nu s'ar rezema mai departe pe principiul puterii contractului, principiu care ridică valoarea de convențiune între părți la rangul de lege, și care dă

societății actuale unul din imboldurile vii la activitatea rodnică.

S'au văzut însă, din cele de mai înainte, apărînd clar ideile unei schimbări inevitabile de sistem. S'au văzut chiar realizări intervenționiste. Interesant este desigur a stărui puțin și asupra efectelor recentelor măsuri monetare și a noii politici vamale din Anglia. Dar, scopul meu a fost numai de a analiza sistemul economic din Marea Britanie și a evidenția ceeace mi s'a părut caracteristic și sugestiv în efectul muncii și al caracterului, pentru progresul Marei Britanii și rezistența ei la cele mai mari surprize în domeniul economic.

Oricum, realitatea sistemului intervenționist în Marea Britanie e prea evidentă, pentru a-i nega coexistența alături de sistemul liberal economic.

De altfel, această asociere în liberala Anglie nu e unică. Coexistă, alături de aceste sisteme, nuclee din alte sisteme, cooperatiste sau de socialism de ghildă, ș. a. Există, izolate sau relativ proeminente, alături de încercări de economie dirijată. Pe lingă aceste existențe, sistemul care predomină este intervenționismul.

Ați remarcat însă și în ultimul timp, în expresiunea preocupărilor oamenilor de acțiune citați, speranța de revenire la regimul de cît mai mare libertate economică.

În decursul timpului, chiar în fața organizării pentru a culege roadele unui sistem intervenționist, apare totuși ca un leit motiv întrebarea dacă s'ar putea reveni la situațiunea în care concurența ar avea să joace din nou un rol regulator. A doua zi după schimbările care nouă ne apar porniri de economie dirijată, Britanicii vădesc cele mai clare însușiri de conservatorism. Ideologia liberal-economică subsistă încă, dominant. Cînd această țară se schimbă, noi spunem că moare, și nu e deloc adevărat. Ea are o putere nelimitată de adaptare la viață, chiar cînd menține încă și azi unele bătrîne precepte liberal economice, *aplicate însă de însușirile înalte ale forței de caracter britanice.*

AL. HALUNGA

■

O DOCTRINĂ ŞCOLARĂ ŞI CULTURALĂ

Odată cu primele zile de toamnă şi cu începerea muncii culturale şi şcolare, vitrina librăriilor se îmbogăţeşte cu un volum greu, de proporţii neobişnuite, datorit d-lui Prof. Dimitrie Gusti. Lucrarea poartă ca titlu: *„Un an de activitate la Ministerul Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor 1932—1933"*. In cele nu mai puţin de 1562 de pagini, găsim aproape tot ce interesează mai viu şcoala şi cultura romînească de azi. Reiese mai ales un lucru: că activitatea ministerială din 1932-33 n'a fost dusă la întîmplare, fără cîrmă, purtată pe valrile empirismului. La temelie s'a găsit o concepţie închegată dintr'o robustă înţelegere a realităţii. O concepţie şi precisă şi nouă, — pentrucă şi în domeniul spiritual, ca şi în alte domenii, se simte nevoe de iniţiative noui şi hotărîte.

Volumul „Un an de activitate" prezintă o orientare culturală nouă, din care se desprind în mod natural şi orizonturi noui pentru şcoală.

Pentru d. prof. Dimitrie Gusti, cultura are trei aspecte: un aspect: *obiectiv*, care constă dintr'un sistem de bunuri ce formează stilul unei epoci; un aspect *instituţional* (totalitatea regulelor de viaţă pe care instituţiile sociale le alcătuesc la un moment dat) şi *cultura personală"*. Pentru pedagog cel de al treilea aspect este cel mai important şi asupra lui insista şi d. prof. Gusti. „Cultura personală, spune d-sa, nu este o stare dată, moştenită şi încremenită, ci un proces în veşnică mişcare şi devenire; ea este atitudinea personală faţă de opera de cultură, adică raportul trăit, viu, de activitate între persoana de cultivat şi valoarea de cultură... Procesul de cultură personală constă deci în *incadrarea* individului în sfera valorilor culturale ale unui timp şi în *eliberarea* sa din această sferă, prin creaţii noui de valori". (p. 474-475).

Analizînd aşa dar procesul culturii personale se nasc pentru noi două probleme: creearea culturii şi asimilarea ei. Statul trebue să se îngrijească deopotrivă de amîndouă. El trebue să cerceteze instituţii şi să dea naştere la o atmosferă şi condiţii care să fie favorabile creaţiei, după cum tot el trebue să organizeze activitatea de împărtăşire a cît mai multora din capitalul cultural al timpului.

Ministerul Instrucţiunii, purtătorul de cuvînt al Statului în materie, are deci, din acest punct de vedere, două funcţiuni esenţiale: una de a se îngriji de condiţii prielnice pentru a favoriza munca de creaţie, alta de administrarea culturii. El trebue să protejeze şi să aibă ochiul său asupra a ceeace se numeşte „cultură superioară" şi să dirigucască direct personalizarea, ca să zicem astfel, a culturii obiective. Această din urmă lucrare o îndeplineşte, în cea mai mare parte, instituţia învăţămîntului, şcoala.

Obişnuit se face deosebire între cultura superioară şi cultura de un grad inferior. Cea dintîi ar fi destinată unei minorităţi, care se întîmplă să fie aceea care ocupă şi primul loc din punct de vedere social-politic. Cealaltă ar fi bună numai pentru popor, cu convingerea că poporul nu e capabil de mai mult.

D. prof. Gusti se ridică împotriva acestui fel de a vedea. Cultura este una şi pentru cei de sus şi pentru cei de jos. Masa poporului are aceleaşi drepturi la cultură, ca şi minoritatea norocoasă. „Adevăratul rost al culturii poporului este transformarea poporului, o unitate biosocială, în Naţiune, o unitate superioară, spiritual socială. Cultura aşa înţeleasă formează spiritul de comunitate, conştiinţa valorilor naţionale, conştiinţa de solidaritate naţională". (p. 487).

Cultura poporului este cea mai vie necesitate socială. Statul care se sprijină pe un popor necultivat nu lasă nici o urmă în istorie, nici o moştenire, care să poarte pecetia lui. Numai Naţiunea — poporul transformat prin cultură — este creatoare de valori cu specificul sufletului ei creator. Datoria Statului este să stea în serviciul Naţiunii îngrijindu-se de cultura maselor populare, ajutînd-o şi îndrumînd-o.

Această concepţie organică a culturii impune atitudini noui atît în domeniul creaţiei culturii, cît şi în domeniul culturii poporului şi al şcoalei propriu zise.

In sarcina Ministerului cad mai cu seamă ultimele două domenii, cultura poporului şi învăţămîntul, pentrucă aci nu e vorba numai de protecţie, ci şi de control şi dirijare.

In adevăr, dacă vom cerceta de pildă domeniul culturii populare, atît la noi cît şi în străinătate, două lucruri se desprind cu claritate pentru ochiul atent: a) că acţiunea culturală în masse s'a născut din iniţiative particulare sau cu concursul acesteia; b) că la un moment dat s'a simţit pretutindeni nevoe de concentrarea activităţii disparate, ieşită din iniţiativa particulară, într'o acţiune unitară. Deci pentru orice activitate în masele populare se cer două lucruri: *autonomie*, care să favorizeze iniţiativa particulară şi *unitate* de direcţie şi control, care să împiedice iniţiativele deosebite de a se stînjeni reciproc.

Pe linia acestor principii d. prof. Gusti a propus în timpul ministeriatului d-sale o „Lege de organizarea culturii".

Prin lege se garanta mişcării de cultivare a maselor populare autonomia, în sensul că iniţiativa particulară reprezentată printr'o instituţie specială să aibă şi libertatea de a se manifesta, neîngrădită de factori fără pricepere în materie, dar tot această instituţie să aibă şi răspunderea întreagă. Se concepe astfel ideea unui *senat cultural*, un fel de parlament al culturii, cu reprezentanţi ai culturii superioare de creaţie şi reprezentanţi ai culturii poporului, care să fie baza autoguvernării culturale.

In afară de senatul cultural se instituea un *consiliu cultural*, emanat din sînul senatului şi care era organul de conducere propriu zisă, „guvernul" statului cultural.

Este un sistem asemănător cu acela al regiilor autonome din domeniul economic, prin care se asigură mişcării spontaneitate şi unitate de acţiune.

Autonomia pe care proectul de lege înţelegea s'o lase acţiunii culturale nu trebue confundată cu independenţa completă. Ar fi fost periculos dacă ar fi fost aşa. In realitate întreaga structură a activităţii culturale rămîne sub ochiul Ministrului, după cum reiese din art. 16 care arată că senatul şi consiliul cultural funcţionează pe lîngă direcţia culturii naţionale ; ea — activitatea culturală — nu este însă nici biurocratizată, aşa cum se întîmplă cu tot ce porneşte numai din iniţiativă oficială. Nu trebue să uităm, din acest punct de vedere că sferele noastre oficiale sunt încă, şi poate pentru multă vreme, cîştigate de preocupări culturale fără legături organice cu problemele reale ale ţării şi statului nostru. A lăsa activitatea pentru educaţia poporului numai în seama actualei mentalităţi oficiale, înseamnă a o condamana dela început. Ea va continua să „culturalizeze" cum se zice astăzi cu un termen care deşteaptă ideea unei influenţe din afară, nu a unei creşteri organice; va merge pe linia „propagandei" în favoarea unei forme de cultură, nu a creerii unei stări din care să iasă o cultură populară cu specificul ei.

Autonomia remediază tocmai acest rău. Ea dă posibilitate sufletului colectiv să-şi afirme existenţa în formele sale originale, înlăturînd cultura de vorbe şi de suprafaţă, „forma fără fund" împotriva căreia s'a manifestat constant de cîteva decenii, tot ce avea o legătură cu viaţa noastră populară şi naţională.

Ideile acestea d. prof. Dimitrie Gusti le-a exprimat de mult, iar mărturii scrise avem din 1927. Ele însă dovedesc a fi mai mult decît o concepţie personală: o necesitate a timpului. Astfel, ulterior depunerii în parlament a proectului de lege pentru „organizarea culturii", în Germania se înfiinţează o „Cameră culturală" (Reich kulturkammergesetz) asemănătoare Senatului cultural; ia în noua constituţie austriacă din 1934 găsim ideea unui „Sfat cultural" (Bundeskulturrat) în care intră reprezentanţi a bisericii, societăţilor religioase, şcolii, culturii poporului, ştiinţelor şi artei.

Ideea se desprinde prin urmare din nevoile prezentului, care între altele are şi sarcina de a imminuchea rezultatele disparate ale liberalismului cultural, a le da o unitate de mişcare şi putinţa de a-şi croi un drum spre o ţintă comună. Sarcina aceasta nu este dintre cele mai uşoare, pentrucă ea are ca scop să contribue la crearea culturii naţionale. De aceea pe drept cuvînt propunerea de a numi „Minister al Culturii Naţionale", departamentul în lotul căruia cad asemenea preocupări, este nu numai binevenită, dar şi perfect logică.

Asta nu înseamnă că Ministerul Culturii Naţionale va înceta de a se interesa de „instrucţie", adică de învăţămîntul de toate gradele şi categoriile. Din contră noţiunea de cultură subordonează pe aceea de „instrucţie" şi pe cea de „educaţie".

Potrivit însă principiilor expuse la început, Statul va trebui să adopte o atitudine nouă şi în privinţa învăţămîntului, pentruca astfel în structura noului Stat cultural să fie un singur fir conducător.

Şcoala a fost pînă acum socotită un depozit de cunoştinţe mai mult sau mai puţin elementare pe care ar avea însărcinarea să le transmită generaţiilor succesive de elevi. Activitatea ei ar fi pur mecanică, interesînd-o prea puţin sau de loc atît dezideratele vieţii naturale şi sociale, cît şi felul particular de a fi al sufletului fiecărui copil sau tînăr, fel care diferă atît de mult dela individ la individ, dela o categorie socială la alta, dela o epocă la altă epocă.

Timpul şi locul au influenţat conţinutul sufletesc al omului. Educaţia trebue să ţină seama de aceşti factori. Ea trebue să se coboare în viaţă pentru a o ridica. Lumina şcolii nu trebue să ne izoleze între ziduri reci, ci să se adaoge vieţii adevărate pentru a se vedea pe sine şi a se corecta, precum şi pentru a-i lumina cărările şi arăta ţelurile de ajuns. După cum spune d. prof. Petre Andreiu în conferinţa de la Academia Comercială, în 1933, conferinţă reprodusă în volumul de care ne ocupăm „pînă acum şcoala a servit în genere pentru achiziţionarea de cunoştinţe; dar nu este de ajuns atîta, ci ea trebue să fie un colaborator în creaţia omului nou de care avem nevoe noi, în creearea unei alte vieţi de stat". (p. 599).

D. Mihail Ralea spunea foarte bine cîndva: şcoala noastră are datoria de a forma un tip agrar perfect la sate şi un tip tehnic industrial la oraşe, pentru o industrie care să fie un complement al vieţii economice ţărăneşti. Cu alte cuvinte dacă vrem să legăm şcoala de realitate, la noi, o putem face numai în legătură cu adevărata structură a vieţii noastre sociale care este ţărănească.

Școala țărănească nu este o simplă expresie fără conținut. Ea este o necesitate, chemată să aleagă din totalul bunurilor culturale pe acelea care sunt cerute de sufletul țărănesc ; ea trebue să pună în lumină probleme țărănești cu care să ascută mintea copiilor și tinerilor țărani, pentru a contribui astfel la creearea unei etice și mentalități evoluate și specifice țărănimii.

Aceasta înseamnă a lăsa ereziile individuale și abstracte și a te întoarce la concepții social-școlare realiste. Există grupuri sociale cu virtualități de viață care le impune, cum ar spune P. Janet, o anumită conduită în viață, o anumită etică a lor, un fel necesar al lor de a înțelege, și gusturi deosebite. Școala trebue să se integreze spiritului ce le caracterizează, pentru că numai așa va putea să-l promoveze.

De aceea o școală viabilă, pusă în slujba creerii unei culturi naționale speficice și organice, nu poate să pornească de cît dela realități. Cu atît mai mult o școală țărănească, — țărănimea fiind tot ce poate fi mai indepărtat ca structură sufletească de viața mai abstractă și geometrică a orașelor.

— Școala noastră a fost însă în cea mai mare parte, pînă acum o școală de împrumut. Cartea ei, cum spune poetul, nu răspunde la nici o întrebare vitală; ea n'a fost o funcție socială naturală.

Dela războiu s'au încercat diferite legiuiri școlare. Nu se poate nega că ele nu s'au bucurat de o unanimă dorință de schimbare, pe care să se sprijine. Dar legiuitorii au păcătuit întotdeauna, opunînd acestei dorințe concepții personale perimate în vădită contradicție cu spiritul vremii. Chiar acele legi care s'au bucurat de o viață mai lungă au fost în mare parte tot așa de puțin racordate vieții. Ceeace le-a menținut a fost în parte jocul împrejurărilor din afară de școală, în parte un anumit spirit de inerție și în sfîrșit, — ceeace nu-i mai puțin important, — lipsa unor propuneri mai serioase, mai studiate, care să se poată impune prin greutatea și seriozitatea lor.

„Legile, programele și metodele nu se creează în birou. Ele țîșnesc din realitatea vieții școlare. In birou, se cristalizează numai ideile, care rezultă din laboratorul vieții. Nici o legiferare nu s'a făcut pînă acum la noi pe baza de lungi experiențe. Legile se precipită una după alta, pentru a înlătura pe această cale insuficiențele dovedite în practica vieții. Așa se explică lipsa de încredere în eficacitatea legilor". („Un an de activitate"... partea II. Cap. „Realități și perspective în domeniul școalei primare" de prof. I. C. Petrescu, p. 609).

Ușurința cu care se legiferează astăzi a început să irite opinia publică, deși aceeaș opinie simte nevoea unei înnoiri cît mai radical. E ușor în adevăr, să blamăm această vînturare fără oprire, de legi, regulamente și programe,

aceste „improvizații", cum li s'au spus pe drept cuvînt. A crede însă că se poate sta în fața schimbărilor cu ironii sau cu negarea nevoilor de schimbare, înseamnă a fi lipsit în cel mai înalt grad de simțul realităților și de prevedere. Ceeace se cere astăzi mai mult ca ori cînd este o lege care să fie fruct al scrutării atente a vieții studiate după o metodă adecvată.

Legile și proectele de legi pregătite sub ministeriatul d-lui prof. Gusti — așa cum reiese și din volumul ce publică — au încercat să facă acest lucru. Ele n'au fost confecționate într'o noapte și votate în alta prin surprindere, după o cunoscută practică nenorocită, care compromite regimul democratic. Elaborarea lor s'a făcut după un plan și cu o metodă cu totul științifică.

Pentru proectul de lege a învățămîntului primar, de pildă, s'a organizat mai întîiu o vastă anchetă, cu un chestionar detailat, anchetă care a durat aproape trei luni. Rezultatele acestei anchete au fost apoi centralizate și coordonate de un specialist. S'a instituit pe lîngă aceasta o comisiune, formată din cei mai distinși membrii ai corpului didactic primar care să ia în cercetare vechea lege și să-i arate lacunele. In sfîrșit o comisie mai restrînsă a lucrat la alcătuirea legii noui. Operația nu s'a terminat încă nici aci. Proectul, odată terminat, a fost tipărit și trimis spre a-și da avizul tuturor organizațiilor de breslă ale învățătorilor, tuturor profesorilor de pedagogie, precum și altor personalități care se interesează de bunul mers al învățămîntului. Proectul n'a avut norocul ca să fie votat. El însă conține realizate principii care se vor impune cu siguranță în viitor, după cum conține măsuri de ordin administrativ pe care le-a adoptat chiar ministrul care a urmat, deși adversar politic al celui ce a prezidat alcătuirea proectului. Aceasta e o dovadă indiscutabilă de superioritatea metodei. Nu numai că ea dă material care poate să constitue o bază și o garanție pentru legea întocmită, dar ea verifică înseși temeiurile doctrinare pînă la un punct. In cazul de față se poate spune chiar că le verifică în întregime.

Cu o doctrină școlară și culturală realistă și cu o metodă științifică adecvată se înțelege că și realizările, de orice fel, au mai mult șansa să fie închegate programatic într'un tot. Astfel nimic mai natural de pildă decît să te aștepți la o studiată lege de organizare a culturii populare, la un proect de lege și realizări în acelaș spirit în domeniul școalei primare, la planuri de reformă legislativă și de programe pentru școala secundară de toate categoriile.

Am lămurit îndeajuns spiritul proectului de lege pentru „organizarea culturii". Se impune o caracterizare și a modului cum este înțeleasă o nouă așezare a școlii primare în lucrarea pe care am citat-o.

Școala pe care o avem încă astăzi (vorbim de școala pri-

mară) n'a avut scopul in ea insăşi. Scopul ei era in afară: pregătea elemente pentru şcoala secundară (acest lucru reiese din programa ei) sau ca să facă posibilă o mentalitate de minimă inţelegere a revoluţiei industriale şi comerciale pusă la cale la noi artificial de clasa conducătoare. Astfel şcoala primară, singura şcoală destinată poporului, nu era propriu zis o şcoală a poporului, pentrucă servea o cauză străină intereselor lui.

Proectul de lege din 1933 căuta să facă tocmai acest lucru: să dea şcolii populare un scop propriu. De aceea face din şcoala primară de şapte clase o şcoală practică in primul rînd,adaptată nevoilor regionale şi locale ale populaţiei noastre rurale mai ales. Tot pentru acest motiv concepe şi infiinţarea unor instituţii de învăţămînt şi educaţie populară superioare, pentru tineretul sătesc şi muncitoresc, dispoziţie inscrisă pentru prima oară intr'o lege organică a ţării noastre.

Mai ales caracterul practic al şcolii este ceeace se cere unui invăţămînt popular. Cum spune foarte nimerit D. Prof. Petre Andreiu, şcoala populară trebue să se silească să pună cît mai mult în evidenţă caracterul practic al cunoştinţelor, legînd astfel tot ce se invaţă de viaţa de toate zilele a elevului precum şi de a mediului in care el trăeşte.

Invăţămîntul secundar, după această concepţie, nu mai este privit ca o a doua treaptă de invăţămînt, absolut necesară şi singura urmaşe celui dintîiu. Pe lîngă aceasta el trebue să-şi modifice şi compoziţia şi scopul, pentru a răspunde unei necesităţi. Pentru acest motiv invăţămîntul secundar teoretic urmează să ocupe un loc mult mai restrîns în compoziţia şcolii secundare, cedînd treptat pasul invăţămîntului tehnic şi muncitoresc.

Nu negăm importanţa invăţămîntului secundar teoretic. Dar el trebue restrins la proporţii naturale. Putem spune chiar ceva mai mult: că deşi nici un grad de învăţămînt n'a fost mai supus experienţelor şi reformelor de programe ca acesta, totuşi se poate afirma cu hotărîre că nu există o problemă a şcolii secundare care să nască discuţii cu un ecou mai deosebit şi curente de idei definite pentru care să se încrucişeze polemici. Cele care sunt nu se ridică la înălţimea unui punct de doctrină. Toate schimbările din cîmpul şcolii secundare fac mai de grabă impresia unor operaţii chirurgicale făcute unui bolnav ameninţat grav.

Şcoala secundară nu poate fi însă salvată dacă aristocratic va inţelege să se refuze realităţii. Scăparea ei va veni din contra dela o impăcare cu viaţa. Liceul Haret era, din acest punct de vedere mult mai inţelegător de imprejurări şi timp. In volumul la care ne referim, d. prof. Gusti propune un liceu care revine parţial la Haret. In planul general de re-

formă a şcolii de toate gradele d-sa propune un liceu bifurcat din clasa a VII-a cu secţie literară şi secţie ştiinţifică. Aceasta este în adevăr o soluţie pentru a contribui la creearea unei elite intelectuale după măsura şi nevoile ţării noastre, iar practic pentru a furniza universităţilor şi şcolilor noastre superioare elemente pregătite pentru o specializare rapidă şi temeinică.

Numai aşa şcoala secundară îşi va putea găsi un loc natural în ansamblu instituţiilor noastre şcolare şi culturale şi impreună cu ele va putea ajuta la închegarea unei culturi specifice naţiei noastre.

STANCIU STOIAN

■

CRONICA CINEMATOGRAFICA

FILME FANTASTICE

O sală din centrul Capitalei a avut ideea să reia un film de acum trei ani intitulat „Bestia"; un film care-mi scăpase în momentul premierei şi pe care nu avusesem curiozitatea să-l văd, pentru că ştiam că e vorba de nişte fantezii artistico-medicale, unde un om frumos se transformă în bestie prin simpla îngurgitare a unei licuori. Intîmplarea a făcut să văd filmul acum. Şi încă odată am putut constata cît de greşit este să ne conducem după subiect, atunci cînd vrem să judecăm un film; subiectul, tema, anecdota, n'au aproape niciodată nicio importanţă.

Bestia este un film Paramount. Această casă a mai dat un film de acelaş gen şi de valoare egală, care se cheamă Mumia. Tot Paramount a făcut, după Wells, „Insula Doctorului Moreau", poveste fantastică de asemeni extrem de reuşită. Trebue să recunoaştem că studiourile Paramount au dat cele mai bune lucruri de acest soiu. Filme ca King-Kong, al Casei Fox, sînt de o calitate mult inferioară.

King-Kong este amuzant fiindcă e ca o jucărie pentru copiii adulţi. Pe cînd filme ca „Bestia" ori „Mumia" sunt direct sguduitoare; ele-s excitant la vis, şi ne cufundă cîteva clipe în starea sufletească foarte specială a „credinţei simbolice", vreau să zic credinţa într'un lucru care, el, este, dar care-i exprimat, prin lucruri care, ele nu sînt. Ştim bine că evenimentele din „Mumia" sau din „Bestia" sînt istoriceşte imposibile; dar ele au rolul să traducă anumite realităţi sufleteşti, care există, care există cumplit de vreme ce din cauza lor putem fi uneori fericiţi sau nenorociţi.

Marile taine sufleteşti nu se pot reda direct şi discursiv. Orideciteori un dramaturg sau un romancier „studiază" un caz de conştiinţă, misterios şi inexprimabil, — de atîtea ori iese din asta un caraghioslîc de genul poveştilor din Bourget sau poate chiar şi mai rău. Vă amintiţi de celebra piesă de teatru a „Dublei conştiinţe", unde era vorba de un cetăţean cu două personalităţi, una de procuror integru, alta de hoţ. Piesa a fost şi trasă în film, şi bine jucată de Fritz Köstner şi Kathe von Nagy (atunci apărea ca prima oară pe ecranele româneşti). Cu tot talentul actorilor şi artei regisorului, cu toată realitatea problemei (căci dubla personalitate este ceva care, într'un fel oarecare, există), — bucata era de

o naivitate penibilă şi de un neverosimil supărător. In schimb, în „Mumia", unde e vorba de reîncarnări şi de „duble vieţi" eşalonate pe răstimpuri de patru mii de ani, dă în permanenţă impresia de lucru real; nimic neverosimil nu ne jigneşte. Ne pomenim „crezînd" integral toată povestea; o credem absolut.

Am reamintit toate astea pentru că atît în „Bestia", cît şi în „Mumia", cît şi în „Dubla conştiinţă" este vorba de problema veche — aş putea zice „faustiană", a luptei dintre „două suflete înlăuntru aceluiaş piept". Şi este fără îndoială că cel mai pasionant mister al fiinţei noastre morale. În circumstanţele grave, ca şi în evenimentele de toate zilele, ne izbim mereu de dualitatea noastră psihică, de curioasa proprietate pe care sufletul nostru o are de a trage într'o parte şi în partea opusă în acelaş timp, de a ne face să ne simţim chemaţi în direcţii contradictorii.

Psihologia, Sociologia, Morala, Filosofia, Religia explică fiecare altfel şi cum poate această problemă de tot momentul a existenţei noastre. Psihologia, mînă în mînă cu Psihiatria, arată cum sufletul e împărţit ca o hartă în „complexuri" distincte, cum între ele poate exista colaborare, conflict sau separaţie absolută. Sociologia ne arată cum omul e dublu: individual şi social, şi cum între aceste două presonalităţi deosebite, tot soiul de raporturi sunt cu putinţă. Morala împarte pe om în două compartimente, acel al instinctelor egoiste şi acel al aspiraţiilor generoase. Filosofia şi Religia complectează toate aceste teorii cu consideraţiuni de supranatural. Dar niciuna din aceste discipline nu ne satisface deplin. Toate par'că n'ar fi pe adevăratul lor teren. Toate explică discursiv şi cauzal, ceeace în fond rezistă oricărei explicări cum zic Francezii: „ça ne s'explique pas, ça se sent". Numai arta, cu procedeele ei particulare, ne-ar putea face să întrevedem ceva din misterul acestor lucruri. Arta nu explică; arta îmbibă, impregnează pe cel ce o primeşte şi-i dă o lămurire logică; îi dă o lămurire prin trăirea directă. Căci arta dispune de o putere enormă ce i-a fost, nu se ştie de ce, acordată: puterea de a suggera, adică de a spune anumite lucruri *prin cu totul alte lucruri*. Este dreptul de a *muta planurile de real*. Arta are voie să transpună totul pe un plan absolut ireal, însă dacă păstrează, la acest nivel pur fantastic, proporţiile dintre lucruri şi menţine între evenimnete exact aceleaşi raporturi pe care le avem pe planul real, avem deodată un equivalent perfect al realităţii, o realitate oarecum de gradul al doilea, unde categoria verosimilului şi a credibilităţii rămîne intactă, şi unde în schimb artistul poate înmulţi detaliile şi îmbogăţi conţinutul de evenimente al cadrului.

Fără îndoială, în acest sens s'a făcut pînă acum prea puţin. Şi-i natural să fie aşa. E foarte delicat lucru să lucrezi

eu o materie totodată explozibilă și insenzisabilă cu e cate-
goria „fantasticului". Iată de ce, filme ca „Mumia" sau ca
„Bestia" sunt surprinzător de reușite pentru cît sînt de di-
ficile. In amindouă s'a realizat atmosfera aceea de „supra-
natural naturalizat", împămîntenit datorită unor sumedenii
de detalii suggestive și nedistonante. Fiindcă tot timpul, în
mod nedesminţit, putem să ne spunem: „știm, totul se ptrece
pe un plan fictiv, adevărul aci e numai simbolic, și pentru a-l
pricepe bine, pe acest adevăr, este folositor, pentru noi să
facem ca și cînd am crede pe de-a întregul toată povestea";—
pentru că la fiecare pas ne putem spune aceste cuvinte fără
a fi desminţiţi de deziluzia adusă de vre-un detaliu care ar
„suna fals"; — fiindcă putem, zic, să ne spunem toate astea
toată vremea, în curînd nu ni-o mai spunem de loc; și atunci
„vraja" e prinsă; și pentru cîteva clipe credem, credem tot,
și, lucru curios, nu ne înșelăm crezînd, deși credem în lucruri
care, într'o privință, nu-s...

In plac foarte mult filmele fantastice. Căci prin film,
mai mult ca prin orice altă artă, se poate obține acea „cre-
dință justificată în imposibil", de care vorbeam. Cu condiția,
binențeles, ca studiourile unui asemenea gen de producție să
progresese în direcția începută de autorii unor bucăți ca
„Bestia" sau „Mumia".

Ca să pricepem mai bine în ce constă interesul de cu-
riozitate și de frumusețe al unor filme de genul acesta, —
vom da un exemplu, un mic detaliu de punere în scenă, care
ne va explica procedeul artistic al autorilor.

E vorba, încăodată, de filmul „Bestia" (Paramount). Tî-
nărul doctor Jekill este un om plin de calități: frumos, bine
născut, bogat, învățat, generos, inteligent, foarte talentat în
arta de a preda, la Universitate, cursuri de biologie, deja ce-
lebru prin teoriile lui îndrăsnețe asupra vieții și evoluției,
doctorul Jekill este, cu alte cuvinte, perfectul gentleman, la
trup, la inimă și la minte. Dar tocmai de aceea, este el tor-
turat mereu de o problemă perfidă. Tocmai pentru că în el
simte elanuri de bunătate, caritate, duioșie, admirație pentru
ce-i frumos și nobil — elanuri care refulează pornirile be-
stiale și le face ca și cînd n'ar fi, — tocmai de aceea pricepe
el că instinctele primare există totuș, oricît de civilizat ar fi
omul. Le simte că sînt, tocmai fiindcă simte că ele-s înăbușite
de celelalte, de instinctele nobile. Percepe lupta dintre cele
două persoane care locuesc în noi, luptă ce-i drept inegală
cînd e vorba de dînsul, de vreme ce la el, omul de treabă, în-
vinge fără multă dificultate pe porcul și pe măgarul — cum
am zice în romînește — care se găsește în oricare din noi.

Dar doctorul Jekill este un om foarte de treabă, mai de
treabă decît toți. Deaceea nu-l mulțumește să constate că be-
stia din el e răpusă. Pe el îl jignește însuș faptul că bestia

există. Asta i se pare încă prea mult. Și e dezolat atunci cînd
o descopere, cînd o surprinde în exercițiul funcțiunei. Așa,
bunăoară, într'o seară, cînd sărise, din cavalerism, în ajutorul
unei prostituate, simte deodată că o poftă irezistibilă îl îm-
pinge să sărute și să facă dragoste cu acea femee necunos-
cută, deși el iubea pasionat o fată încîntătoare, de care era
iubit și cu care urma să se căsătorească în curînd. Ce-i mai
ales interesant în toate acestea e următoarea problemă de
psihologie: caracterul foarte generos și nobil al unui om îl
face încă mai sensibil la micile porcării pe care le descoperă
în sufletul lui, mici porcării pe care orice om le are, mici por-
cării pe care eroul nostru le învinge ușor, dar cu aceeaș oca-
zie constată că le are, ceea ce-l indignează și dezolează, și
ceeace finalmente face ca micile porcării de care vorbeam să
capete o importanță mult mai mare în ochii proprietarului
lor decît o au ele în realitate... Firește, amicii doctorului —
care-s mai șireți ca el și care, în calitatea lor de Englezi, mai
sînt și suficient de ipocriți — contestă gravitatea pe care doc-
torul Jekill o dă chestiunei, contestă că „bestia" din noi există
așa de tare cum crede doctorul (deși, în fond, ea există la ei
poate mai mult decît la el...)

Și atunci doctorul Jekill spune interlocutorului: „Ah,
dacă, prin vreun procedeu chimic oarecare, s'ar putea izola
unul de altul cei doi oameni care trăiesc în noi, dacă bestia
ar putea fi despărțită și lăsată să se arate așa cum e, ce aș
mai rîde de optimismul dumitale, scumpe prietene..." Aci in-
tervine partea de supra-natural. Doctorul descoperă o mix-
tură pe care o bea și care face ca, instantaneu, să se schimbe
la suflet și la corp în sensul bestiei. Aceasta îi permite să facă
diverse experiențe, la sfîrșitul cărora, binențeles, bea un
contra-filtru și redevine omul cel bun și nobil care era.

Am povestit toate acestea pentru a arăta ce puțină im-
portanță are caracterul trucat și imposibil al experiențelor
doctorului Jekill, față de importanța pe care o are problema
în sine, problema psihologică, care e perfect reală și deosebit
de profundă. O problemă cu care noi ne luptăm zilnic, care
mereu ne dă de furcă și care-și impune, brutală ca un fapt,
evidența existenții ei de tot momentul. Grație elementului
supranatural și „fantastic" de care dispune arta ecranului ni
se înfățișează mai eloquent și mai multiform această proble-
mă: arta filmului ne face, prin procedeele ei, să simțim pro-
blema mai bine, să o strîngem mai aproape, printr'o diversi-
ficare bogată a simbolurilor care o exprimă. Așa încît, acest
element supranatural al filmului fantastic — și binențeles
cu condiția ca filmul să fie bun — este cel mai excelent in-
strument de realism, cel mai fecund procedeu de traducere
a acelor realități sufletești care sînt, vai, foarte insezisabile
dar nu mai puțin reale pentru asta.

D. I. SUCHIANU

Pascal şi cucerirea aerului

„Philippe de Champaigne, pictorul dela Port-Royal., comunica Solitarilor, impresiile sale din Italia. Va fi povestit uimirea sa, în faţa Bunei Vestiri a lui Da Vinci, precum şi în faţa tabloului lui Beato Angelico, în care îngerii au aripi foarte lungi, tot atât de lungi, cât şi corpul lor. Cînd îngerii aceştia îşi întind aripile, sunt nişte minunaţi sburători. Căci realizează o suprafaţă care le îngădue plutirea în aer. Este interesant de comparat aceşti îngeri cu cei ai prerafaliţilor, care au aripi foarte scurte; piloţii avioanelor noastre ar spune despre aceştia din urmă că nici nu s'ar putea mişca.

Poate că tocmai îngerul din Buna Vestire, precum şi planurile lui Da Vinci sau tratatul lui Fausto Veranzio, au făcut pe Torriceli şi Pascal să se gândească la greutatea aerului, pe care se sprijină aripile îngerului şi maşina sburătoare.

Lui Pascal însă i se datoreşte un tratat celebru, cuprinzând cele dintâi studii asupra greutăţii şi rezistenţii aerului.

Cu presentimentu-i genial, Pascal a întrevăzut viitorul acestei ştiinţe pe care el însuşi o întemeiase.

Cine a studiat cât de puţin viaţa lui Pascal, a văzut câte amărăciuni i-au adus experienţele dela Puy-de-Dôme, ce atacuri a susţinut, acuzarea de plagiat apoi, care a avut un dureros ecou în conştiinţa lui de învăţat, fiind pe cale de a renunţa aproape la ştiinţe.

Să ne amintim de ceeace scria Sainte-Beuve:

„In discuţia pe care o suscită descoperirea lui şi în care a avut ca adversar pe Descartes, Pascal avea să întâmpine atacurile jesuiţilor, care-l acuzau, în unele teze, că şi-a însuşit lucrările italienilor".

Dar să ne aducem aminte şi de răspunsul cutezător al lui Pascal, de scrisoarea adresată Prezidentului din Ribeyre, şi de această frază admirabilă care cuprinde, în ea, ideea fundamentală a civilizaţiei moderne, întemeiată pe ascensiunea progresului:

„Cum sunt sigur că Galilei şi Torricelli, au fost mulţumiţi când au aflat, că o parte din cunoştinţele lor au fost depăşite, cu însumi voi simţi o neţărmurită bucurie cind voi vedea că cineva va trece dincolo de ceeace am dat eu".

Peste trei sute de ani, savanţii şi constructorii au depăşit cunoştinţele lui Pascal. Ştiinţa aerodinamicei, ivită prin geniul lui, a îngăduit avionului din 1934 să sboare cu 400 de kilometri pe oră...

Când Pascal, dela ferăstruica sa, privea ultimele raze ale soarelui ce cobora peste câmpia din Granges, nu va fi imaginat oare, într'o seară, în aerul acela dela Port-Royal, o sumedenie de maşini sburătoare, plutind în jurul său? Intr'una din serile sale de dureroasă insomnie, după sublima-i renunţare, când înăbuşise în el „violente lupte, devoţiunea pentru ştiinţe pe care şi-o reproşa". — Pascal, în chiliuţa sa, întins pe patu-i de ascet, nu va fi visat oare că la extremitatea orizontului, pe platoul dela Satory, se va naşte într'o zi aviaţia... ca o revanşă la renunţarea sa?"

(Mercure de France, 1 Septembrie 1934).

1934. — ANUL XXVI

OCTOMBRIE NR. 19-20

Viaţa Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ŞTIINŢĂ ŞI IDEOLOGIE

SUMARUL:

REDACŢIA ŞI

VIAȚA ROMINEASCA

DIRECTORI:

MIHAI D. RALEA — Dr. ERNEST ENE

București, Str. Clemenceau, 9

ANUL XXVI

Prețul Abonamentelor

IN ȚARĂ:

Pe un an . . . . Lei 250
Pentru Bănci și Instituțiuni (Școli, Biblioteci, etc.), anual . . . „ 500

IN STRĂINĂTATE:

Pe un an . . . . Lei 300

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat poștal, administrației din București, Str. Clémenceau, No. 9.

Administrația.

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURA, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

ANUL XXVI
OCTOMBRIE 1934

ATELIERELE „ADEVERUL" S. A

Note pe marginea cărților

Notele pe marginea unui volum de versuri stabilesc obișnuit, un acord... Dacă poemele nu stirnesc nici o rezonanță și nu răspund unei tonalități „simpatice" ele nu se pot ceti, findcă nu-și împlinesc vocația.

Poți citi, din curiozitate, orice roman prost. Nu poți citi din acelaș imbold o carte de poeme cu care nu te simți în aceiaș regiune.

Am luat în mîni albumul cu desene al d-lui Jebeleanu, într'un ceas de mare singurătate, cînd aveam nevoe de un poem tînăr, și de un contact cu o generație proaspătă. Nu știu cum, dar parcă prin simțimintele tuturor celor care au fost și au cîntat mai înainte, am trecut. Poate, unde le cunoaștem substanțial și sintetic, în formulele estetice și în substratul emotiv. Numai cînd recitim un autor vechi, ne dăm seamă cît de mult suntem constituiți sufletește din elementele emotive ale celor care ne-au precedat. Simțim chiar, din această cauză, o impresie de monotonie și de limitat.

Am deschis cartea d-lui Jebeleanu și cu nevoia de a regăsi prelungit în timp anumite sbuciumări sufletești, și cu legitima curiozitate de a cunoaște poezia tînără de acum și de mîne. Cu cît anii mă împing spre trecut, cu atît este o cerință organică, tragică și inutilă, de a mă agăța de ceva nou și prezent, de ceva a cărei vigoare e mai mult o nădejde de viitor decît o realitate, oricare ar fi ea, — a trecutului.

D-l Jebeleanu, împreună cu altă falangă de tineri poeți, era destinat oarecum ca un fel de „succesor" al meu și al altor îndrăgostiți ai versului și subconștientului. Vroiam să-l găsesc aproape, să simt un cît de mic contact omenesc dacă nu „colegial", să am iluzia că mai înțeleg încă puțin din

Poeziile d-lui Eugen Jebeleanu.

ceiace se adună în urma mea, să simt că nu sunt cu totul strein de generația care vine.

Il cunoşteam puțin din acel „Ev" citat şi răscitat şi de elogianți şi de detractori cu aceiaş convingere, şi care l-a evidențiat, pe d-l Jebeleanu într'o proporție oarecare, precum sonetul lui Arvers.

Am căutat „Evul" şi l'am găsit, şi nu l'am găsit, cum nu am găsit nimic in stare să se lege de suflet. Sunt probabil învechit şi anacronic. Toate tonurile mi se par artificiale cum este muzica electrică. Sunt prin unele locuri intenţiuni de jazz in versuri, cu contratimpuri, şi contrapuncturi care-mi pun pumnul în piept şi mă scutură de-mi sare pălăria din cap.

Chiar intenţiunile de ordin arhitectural-poetic, mi se par ciudate. Aşa, de pildă, rima interioară uzitată şi, cine ştie cu cită muncă lăudabilă găsită şi pusă la locul ei, care nu-i al ei, mă supără şi n'o înţeleg.

„Patruzeci de goarne tari.
Slavă 'n fiecare. Toţi
Poartă 'n *munţi frunţi* de cezari.
Totuşi, cintec li-i de hoţi".

Acest „munţi, frunţi" nu numai că nu-mi sugerează nimic nici muzical, nici altcumva în inconştient şi nu-mi sporeşte delectarea estetică, dar mă supără. Am impresia că poticnesc, că sufăr, eu, la cetit, de asfixie, că sunt astmatic... Ceiace, evident, aducîndu-mi griji medicale, mă face să neglijez viziunea crailor cezari.

Tot aşa:

„Cresc ca florile. *Raşi paşi*
Se aud. Cinci suliţaşi... etc.

Paşi raşi e urît şi ca sunet şi este paradoxal pentru nişte suliţaşi falnici, pentrucă pasul ras este de babă bătrînă cu tirîiţi.

Idem:

„Soarele *s'a prins aprins*
Ciucure 'n vîrf de opincă".

Chiar dacă dela prima variantă i-ar fi venit acest nenorocit „s'a prins aprins", el trebuia scos neapărat sau altfel desfiinţată strofa. In orice caz nu era ceva care să merite o căutare.

Nimeni nu-şi poate imagina ce strein şi izolat m'am simţit după cetirea „Evului" d-lui Jebeleanu. Nu fiindcă acesta ar fi fost efectul estetic urmărit de poet şi realizat în mine ca intr'un mediu hipnotic ideal, dar fiindcă nu m'am găsit capabil să am vre-o emoţie estetică sau să simt pe-aproape „ceva".

Mai departe, prin poeme şi strofe cu vers încălecat şi călcat, am avut senzaţia cu totul neplăcută că sunt peltic sau

că limba mea a suferit o anchilozare şi nu mai ascultă de necesităţile sportive ale cuvintelor.

Această impresie a culminat în strofa:

„Cascade — grîu — pe pod (tuciu de umbre), — mor delfini.
Moi pălmi de trepte-arcate sunt con ospitalier.
De sus cînd va ajunge cristalu 'n roţi de spini,
Mori crud vor măcina 'n gînd făini de-argint spre cer".
(In zori, vedenie).

Strofa aceasta poate avea o intrebuinţare practică în alegerea elevilor la conservator ca piatră de încercare a dicţiunei. Cine-o spune în şir fără să i se încurce limba, şi fără să se oprească gîfîind, acela e capabil să spue ca apa: „Aşa să crape capul caprii cum a crăpat piatra 'n patru", care, pe lîngă strofa de mai sus, înseamnă o frază lină şi curgătoare.

Versurile acestea pot fi recomandate ca gimnastică suedeză pentru limbă.

Sunt teribil de înapoiat dacă aceste cadenţe, vroite desigur, nu-mi spun nimic altceva, şi-mi demoralizează numai dicţiunea.

Fenomenul se repetă în „Ciumă":

„Flori de aramă negre răsar pe pîntec: cupă
Mai albă decît pînă cînd au cernit-o soli;
Au nefiresc sfîrşitul blînzi, mortuari atoli.
Iată, trupul se-afundă; ei — pată — cresc şi după".

Trebue să fie grozavă ciuma, dacă şi în versuri dă o asemenea încurcătură nefastă.

De altfel toată poezia d-lui Jebeleanu, trebue citită cu o aplicaţiune şi o grijă atentă de fiecare clipă. Cînd îl citesc am impresia că trec pe pietre un pîrîu de munte, şi parcă e cît pe ce să cad mereu.

Prin unele locuri am prins curaj şi m'am mai reabilitat în ochii mei. Aşa a fost cînd am cetit în „Mulatra":

„Părul roşu de 'ntomnări:
Plîns de zări, şerpi de cavaluri.
Degete în fluturări:
Palmieri în vînt, în valuri.

Pentru-acest lianic lac
Toată smoala veacurilor.
Rîs a dat şireagurilor
Albul platinei un vrac".

Am fost aşa de încîntat şi chiar atît de presumţios atunci cînd am avut impresia că simt şi că înţeleg ceva! E ca şi cum m'aş fi simţit reînviat puţin. Şi m'am bucurat. Chiar dacă am păţit şi eu ca Lazăr şi am murit apoi, după înviere, definitiv.

Nu pot găsi explicaţia pentru care, e atît de urcată şi de

streină de elementele vii ale epocii, inspiraţia poeţilor noui.

Problema aceasta nu poate încăpea intr'o adnotare pe marginea unor versuri. Ea trebue totuşi adîncită.

Sîntem în ceasul în care individualismul cu tot lirismul „eului" inerent unei contemplări personale hiperbolice, este grav atacat şi cind naşte o conştiinţă colectivă, cu sau fără hotare.

Nu este nimeni care să ţipe? Nu este nimeni care să prindă cel puţin resemnarea acestui moment?

După „valorile" personale ridicate la rang de „Univers", cu analiza interioară de amănunt, şi cu instictele exasperate, — şi în locul lor, oare poate veni altceva, şi ce anume?

Este altceva atît de „etern" şi de general omenesc precum sînt sentimentele născute din exagerarea importanţei „eului" şi din măreaţa şi copleşitoarea tragedie a conştiinţei individuale?...

Dar sunt atîtea lucruri vii din viaţă şi din natură, care fac versuri, singure!

Demostene Botez

Cîteva păreri în legătură cu viitoarele organizări agricole*)

Cunoaştem cauzele crizei ce ne bintuie mai mult ca pe orice ţară din lume, reprezentată mai ales în agricultură, ramură economică în care am fost surprinşi cu totul nepregătiţi, trăind în iluzia permanentului noroc rominesc, trăind cu speranţa anilor viitori mai buni, supraevoluînd regulat bugetele, atunci cind valoarea producţiei anuale a întregii economii naţionale abia atinge citeva zeci de miliarde.

Politica economică dusă după război a înăbuşit agricultura printr'un liberalism agrar ce friza complecta ei neglijare, ba chiar opresarea, prin cunoscutele taxe de export, cari numai intr'un deceniu au însumat aproape douăzeci miliarde lei, ş. a., măsuri nefericite. In schimb, industria de multe ori artificială şi în mîna citorva capitalişti, depărtaţi de ţară, a fost puternic susţinută, dîndu-i putinţă să investească zeci de miliarde. Un fost ministru analizînd sumar actuala expoziţie industrială din Parcul Carol, se întreba: mai este ţara noastră o „ţară eminamente agricolă", răspunzînd: „a fost" şi se bucură, că „ne industrializăm intr'o mîndră tragedie. Nu voi analiza aceste imnuri aduse unei stări nenaturale, voi spune numai că pe această producţie industrială, menajată ca pe un copil născut înainte de vreme, huzuresc o mînă de mari capitalişti, se hrănesc citeva sute de mii de lucrători salariaţi cu o medie de 3000 lei lunar, pe cind din multele milioane de ţărani plugari, marea majoritate trăeşte de azi pe mine, purtînd o agricultură ca şi acum citeva secole, cu o producţie redusă, cu un standard economic social precar. Şi aceasta nu este drept, intr'o ţară care prin toate împrejurările ei, este menită să se întemeieze în primul rînd pe producţia agricolă.

Politica duşmană agriculturii, a condus la pierderea pieţelor noastre pentru produsele vegetale şi animale, şi dacă azi mai există un mic export el se datoreşte măsurilor artificiale de Stat, primele la vagonul de cereale, primele la exportul anual.

Reforma agrară aplicată fără încoronarea cu un credit ţărănesc real, care să dea putinţa noului mic proprietar să-şi puie lotul în valoare, mic proprietar lăsat atîtea decenii în voia soartei şi fără ajutor technic, şi-a menţinut un standard redus şi ca producţie şi ca consumaţie.

Şi în tot acest timp economia agricolă mondială a fost adînc zdruncinată prin cunoscuta supraproducţie, datorită noilor metode de cultură şi extinderei pe suprafeţe odinioară inculte, şi sute şi sute mii de tone mărfuri putrezesc pe cheiuri în aşteptarea cererei şi mii de vite superioare sunt ucise, neputînd fi exploatate.

Producţia americană, adînc capitalistă, a lovit în plin ţările agrare din Sudestul Europei, la fel procedînd şi Rusia sovietică, prin ex-

* Vezi cealaltă teză, formulată de d. Chiriţescu-Arva în „V. R." No. 17—18 a. c. (Nota red.).

trema mecanizare, distrugîndu-ne debușeele în special în basinul mediteranean.

O serie de raporturi social-economice ce păreau imutabile, s'au răsturnat cu totul pentru țara noastră, și va trebui să ne adaptăm la o producție agricolă de așa fel încît — fără a ne face iluzia exportului de odinioară, pentru multă vreme — să putem figura măcar în măsură mai redusă pe piețele mondiale mai apropiate de hotarele noastre, și să putem produce mai mult și mai bun, chiar pentru consumul nostru intern care trebuește stimulat cu orice preț.

Trebue o grabnică intervenire în procesul producției țărănești, nu numai din punct de vedere al devizelor necesare comerțului exterior, dar și pentru motive de ordin social; țărănimea trebue să înțeleagă a-și folosi munca depusă, cu profit adevărat, trebue să consume mai mult din produsele proprii superioare, trebue să-și valorifice munca încordată, trăind în condițiuni mai bune, să ducă o viață mai omenească.

■

Avalanșa scăderii prețurilor produselor agricole, creșterea enormă a datoriilor, un punct mort în economia lumii întregi, o descurajare rău folositoare, îndrumează producătorii spre idei extremiste, spre o critică ce condamnă dela început orice organizare capitalistă în sensul celei existente, conducînd pe unii economiști să facă apologetica organizării producției, aproape fără rezerve, din Rusia sovietică, preconizînd pentru țara noastră cooperația agricolă în senzul Kolkhozurilor, respectîndu-se numai o *aparentă* proprietate individuală, cum vom arăta.

În afară de literatura rusă de propagandă, prin care mica proprietate este definitiv condamnată, s'a mai ventilat organizarea producției agricole americane rezumînd soarta micei proprietăți prin următorul citat: „micii fermieri să înțeleagă că pentru ei, în noua agricultură americană, nu se găsește nici un loc", locul acestor mici ferme luîndu-l astăzi fermele concentrate „în complexe întinse exploatate pe bază de mașinism", adevărate „societăți capitaliste pe acțiuni..." [1] capabile să producă foarte eftin și bun.

Fără a intra în detaliile de organizare a producției agricole rusești și americane, vom spune și noi, cum am scris de ani de zile, că, fără o organizare cooperatistă a agriculturii noastre nu vom reuși să ridicăm producția. Dar nu pot concepe — cu orice rizic asupra aprecierilor — să distrugem mica proprietate, să propagăm ideea desființării gospodăriei țărănești, să ne îndreptăm spre colectivismul economic.

Nu pot concepe distrugerea simțului de proprietate al țăranului nostru, recomandînd, în vederea cumpărării mașinelor și uneltelor colective, vînzarea vitelor de tracțiune, adică a boilor sau cailor proprii. Nu pot concepe — cunoscînd această țărănime — că în timpurile actuale, gospodăria țăranului să fie impusă a se reduce numai la locuință, curte, mica livadă și cîteva păsări, o vacă, un cal, pe lîngă casă, întocmai cum prescrie regulamentul Kolkhozului rusesc.

Aș vrea să văd partidul politic ce se va prezenta cu un asemenea program în fața țărănimei de astăzi, enunțînd o asemenea tendință de colectivizare a bunurilor, enunțînd munca obligatorie și organizarea echipelor și brigăzilor de lucru.

[1] Chirițescu-Arva. Org. producției agricole în statul țărănesc. „V. R.", București 1934.

La fel cu împărțirea recoltelor pentru consumul propriu și pentru vînzare, sau a nutrețurilor necesare pentru vacile ținute în grajdul colectiv, pentru boii proprietate comună, puși la îngrășat, la fel pentru porcii și păsările comune.

Recunosc că teoretic o asemenea exploatare în comun este ceva ideal, este o proprietate mare permițînd asolament și aplicarea de noui metode de cultură, economie, etc., dar în forma Kolkhozului impus nu se poate aplica țăranului nostru, care a gustat din votul universal și din alte drepturi, ce-i garantează complect respectul proprietății individuale.

De ce să ne îndreptăm spre cooperativa „Kolkhoz", care desleagă țăranul de ogorul propriu, de moșia sa, și-l îndreaptă către „uzina de cereale", cu sufletul și inițiativa distrusă, robotizat, mecanizat și dînsul? De ce nu ne-am îndrepta în organizațiile noastre viitoare, pentru ridicarea producției vegetale și animale, spre cooperația ungurească, unde orice am zice asupra formei proprietății funciare rurale, mica proprietate țărănească este solidă, produce intensiv, calitativ și cantitativ, iar standardul de viață este mai omenesc! Dar am fi fericiți să atingem producția agriculturii mici ungurești. Dece nu ne-am îndrepta spre modelul cooperației cehoslovace, — cu o puternică proprietate țărănească, sau chiar spre cooperația bulgară, existentă realmente? — De ce să ne îndreptăm spre această cooperație rusească bazată pe obligativitate, care totuși nu a rezolvat problema țărănească, rămasă adevărat coșmar al conducătorilor sovietici? Echilibrul „sacului de cartofi" (țărănimea) al lui Marx, nu poate fi chiar ușor stabilit!

Bilanțul lui Stalin este încrezător în viitorul agriculturii sovietice, dar recunoaște eșecul producțiunei vegetale și animale în organizarea actuală, recunoaște scăderea recoltei la hectare, recunoaște reducerea numărului vitelor față de producțiunile antebelice.

Dacă asemenea rezultate au avut loc cu o populație agricolă unde, cu toate reformele agrare — împroprietăriri, vînzări foarte regulate, etc. — perzistă tradiția unei agriculturi colective — mirul —, ce să mai spunem dacă asemenea formă de cooperație agricolă s'ar impune țărănimei noastre, cu tradiția în sînge a precisei proprietăți individuale, chiar cu riscul vieței!

Legea asociațiilor agricole, Sișești, pe care o consider superioară, dînd posibilitatea unor frumoase organizări cooperatiste agricole, a avut o opoziție mare din partea țărănimei, și din cauza prevederei putinței desființării acestei legi împreună cu distinși agronomi din Oficiul cooperației, reali cunoscători ai problemei agrare, dar țăranii au rămas neîncrezători, mai ales față de acea prevedere a reunirei loturilor în masă pentru lucrul comun, și la mulți încolțise ideea că sub această formă se tinde a se anihila reforma agrară, refăcîndu-se marile moșii de odinioară.

Noi am avut o frumoasă mișcare cooperatistă născută de jos în sus, asociații libere, în care nimeni nu și-a pierdut individualitatea și în care fiecare asociat și-a tras foloasele în raport cu munca depusă. Această mișcare s'a născut cu băncile populare, care au rămas mai tîrziu ca simple institute de credit, deoarece această formă cooperatistă cu structura prea capitalistă, nu s'a putut ocupa de partea economică, nu a putut intra în roluri multiple, și mai ales acele educative cerute de nevoile agriculturii. Băncile populare au rămas însă în colaborare cu cooperativele propriu zise agricole, cu obștiile de arendare, cele de cumpărare, exploatare, desfacere, etc.

Cooperația agricolă, sub *forma obștiilor*, a fost speranța noastră de odinioară, cînd „idealismul a jucat mare rol", cu ajutorul acestor *obștii agricole* am sperat să mergem pe acelaș drum ca și al Danemarcii!!

Am crezut adinc in aceste ferme cooperatiste, *obștiile agricole*, îndrumate de agronomi și învățători cu suflet cooperatist, cunosc vieața economică ce pulsau și dragostea cu care au fost primite de țăranii mici proprietari. Griu și mazăre pe sute de ha, asolamente și rotații bogate și rentabile, mașini și unelte superioare, vite ameliorate, magazii pentru vînzare în comun, fonduri de rezervă pentru timpuri grele, asigurări, etc.

Toate acestea au fost realizate cu mica proprietate și le pot demonstra, analizînd moșiile pe cari le cunosc și unde numele de „obște" este cu drag amintit. Ca să fim în notă modernă, am putea spune că aceste obștii agricole de odinioară erau tot un fel de *„Kolkhozuri"* cum numesc rușii sovietici forma „Toze" în cari însă numai mașinile mai complicate sunt proprietate comună, animalele de reproducție, valoroase și magaziile de vînzare în comun, așa era la atîtea obști din țară; lucrările se făceau în comun, adică arătura, semănătura, ș. a., odată, atunci cînd agronomul cu mandatarii obștiei hotărau. Dar nu se pomenea de atingerea proprietății individuale și chiar dacă arătura se făcea cu tractorul peste haturi, a doua zi hotarele erau la locul lor.

Iată o cooperație agricolă — obștea agricolă — sănătoasă, liniștitoare, păstrînd legătura cu ogorul, dînd putință producțiunei superioare și valorificărei, dar dînd și *putința unui trai familiar, sănătos*, cu standard omenesc, dînd putință existenței *familiei unite, păstrînd individualismul creator și simțul proprietăței stimulator*.

De ce să preconizăm „artelul" rusesc, unde totul în afară de casă, grădină și cîteva animale, este colectivizat? Ca să facem educația țărănimei spre acea formă de agricultură comună, comunistă, în care nici Marx, nici Lenin, nici Trotzki, nu au crezut?

Spre a-i conduce spre falansterele comuniste, spre „comună", spre „Sovhoz", în care noțiunea de țăran nu mai există, transformat într'un lucrător, un proletar agricol, fără nici o urmă de proprietate?!

Indemnul spre cooperativa agricolă tip „artel" cu începuturi de colectivizare, lăsînd proprietatea individuală doar cu numele, mi se pare prea de vreme față de starea socială a țărănimei noastre, afară numai de cazul realizării prin teroare, sau măsuri legale care ar distruge pe acel „singuratec", cum ni-l numește radio-ul rusesc, pe neînscrisul în Kolkhoz, sau pe acel „Kulak" în care simțul de proprietate mai perzistă, încercînd chiar în aceste vremuri gospodării întemeiate, folosind și brațe străine plătite, tendențiosul instinct spre burghezia rurală.

In legătură cu intensificarea agriculturii noastre folosind acea cooperativă agricolă, s'a scris mult și despre mecanizarea și motorizarea americană și rusească, avînd ca efect acea supraproducție cu care s'au inundat piețile mondiale. Natural, noțiunile de „mecanizare, motorizare" și-au făcut drum printre panaceele plugăriei romîne; vom face însă cîteva observațiuni trase dintr'o îndelungă practică în problemele noastre agricole.

De sigur este foarte recomandabil ca pămîntul să se lucreze cu mașini și unelte cît mai perfecționate, dar o trecere bruscă dela exploatarea actuală, care se face în absolută majoritate cu vitele de tracțiune, la un mașinism exagerat, la motocultură, credem *că va provoca un desechilibru*, nu numai *prin reducerea brațelor de muncă*, mărind astfel șomajul rural, dar și prin *atingerea creșterei vitelor* care, în gradul cultural al țăranului nostru, nu poate fi încă specializată pentru carne, lapte.

In mare majoritate, țărănimea nu poate crește rațional calul, pentru tracțiune și să specializeze cornutele mari pentru carne și lapte, ne cum să se gîndească măcar la autotractoare, chiar în cooperative.

Să mecanizăm, să motorizăm excesiv pentru a grăbi supraproducția extinzînd suprafețele luate în cultură? Să supraproducem pentru a mai scădea prețurile derizorii de azi? Să transformăm plugăria țărănească în uzina de producere a cerealelor sau a altor produse?

Credem că se poate produce mult mai mult decît astăzi, la hectar, păstrînd tot vitele pentru tracțiune în mod rațional... Nu este nevoie să extindem suprafețele cultivate azi cu cereale, dar să luăm măsuri pentru a obține mai mari recolte pe aceleaș suprafețe. Suprafața griului în medie de 3.200.000 ha, sau acea de aproape 5.000.000 ha. păpușoi, au fost lucrate aproape 95% cu vitele de tracțiune, proprietatea țăranilor și arătura se poate face și în timp util și mai superioară cu aceleaș vite mai bine îngrijite.

Rentabilitatea este incomparabil mai avantajoasă la arătura cu vitele față de tractor, și studiile Institutului de cercetări agronomice și concluziile marilor agricultori practici și calculele concursurilor, ne demonstrează acelaș lucru.

Nu putem intra aci în detaliile motoculturii, care implică mari capitaluri, și să analizez cît de indisolubil sunt legate vitele de plugăria țărănească, ce va rămîne așa pentru multe decenii, în cît ni se pare ceva contra naturii să se vîndă vitele de tracțiune în vederea mecanizării și motorizării agriculturii colectiviste la noi.

Chiar în condițiunile de azi, avem un șomaj sezonier, sute de mii de brațe rămîn neocupate, dar cînd vom mașiniza și motoriza excesiv?

Nu este rău dacă în elanurile noastre de a scăpa de primitivitatea rușinoasă în care se face agricultura romînă, cît mai grabnic, să ne gîndim și la cimitirele de ferărie vechi din marginea drumurilor Rusiei sovietice, formate de multele mașini agricole prea complicate și de nenumărate tractoare stricate.

Țin să mai amintesc aci că, reducînd numărul vitelor de tracțiune — taurinele — de unde vom aduce îngrășămintele necesare ogoarelor a căror „fertilitate" nesecată este în mare parte o imaginație ?! Vom folosi gunoiul animalelor specializate pentru lapte și carne?

Dar am spus că decenii întregi, gradul de cultură al țăranului nostru implică creșterea animalelor pentru scopuri combinate.

Practica ne spune că tocmai în regiunile unde tracțiunea animală este folosită, unde gunoiul lor este întrebuințat, tocmai în acele regiuni producția la ha. este mult mărită, și la cereale și la plante furajere. Tocmai în aceste regiuni buna starea țărănimei (Banat) formînd mica proprietate, este superioară, cu standard de viață ridicat, „renta micului gospodar" fiind asigurată.[1]

Se discută mult în vederea viitoarelor organizări agricole chestiunea produselor celor mai rentabile, celor mai căutate pe piața internă și externă.

S'a afirmat că Romînia a încetat să fie o țară de producție a cerealelor, să renunțăm la cereale și cultură față de prețurile derizorii, și să îndreptăm gospodăria țărănească spre creșterea vitelor, natural fiind și păreri contrarii, căci și prețurile produselor animale, făcînd bine socoteala, sunt la fel derizorii, iar comerțul nostru de vite foarte precar.

Și dintr'o parte și de alta ni se pare o exagerare, și un echilibru între aceste două ramuri de producție — animală și vegetală — a agriculturii, este impus de toate condițiile social-economice ale țării.

Climatul și solul țării este foarte indicat pentru cereale de bună calitate și în special pentru griu, plantă nobilă, caracteristică *stepei*. Natural, exportul sutelor de mii de vagoane cereale, a trecut în legendă, totuși chiar la griu trebuește dusă lupta pentru un export regulat de

[1] Birtolon A., Zootechnicizarea agriculturii, Arad, 1934.

circa 50—70.000 vagoane anual pe piețele avute în trecut, fie sub formă de boabe, fie făină.

Dar la grîu nu putem renunța și nici reduce suprafața de circa 3.000.000 ha., atât timp cît printr'o rațională cultură nu vom obține recolte mai mari la ha, pentru motivul *consumului intern;* provinciile alipite consumă mult și *țărănimea noastră trebuește îndemnată să consume grîu sub formă de pîine*, nu numai la ocazii mari sub formă de colaci, covrigi.

Chiar dacă vom menține exportul grîului cu primele plătite pe vagon, grîul nu poate fi scos și redus din tradiția plugăriei noastre, și atît pentru devizele ce ni sunt absolut necesare dar și pentru consumul intern, căci omenesc este ca cei ce samănă grîul, adică țăranul, mic gospodar, să-l consume în bună parte și pentru sănătatea lui.

Orzul nu poate fi neglijat și nici redus ca suprafață pînă la intensiifcarea producției, căci este singura cereală care mai menține ceva preț la export, dar este o cereală care poate avea mare rol în creșterea vitelor.

Porumbul, ce ocupă o imensă suprafață, circa 4.350.000 ha. anual, este planta binecuvîntată a țărănimei noastre, folosită pînă la maximum și de om și de vită. Multe decenii porumbul nu va putea fi serios redus din asolamentul nostru, și climatul și solul și gradul de cultură al țăranului, îl implică. Suprafața se va reduce numai atunci cînd media producției noastre va atinge măcar media producției ungurești.

La export ocupă loc cu circa 100.000 vagoane din producția totală de 500.000 vag. anual și este cerut.

Producția porumbului asigură însă pe lîngă hrana săteanului, o hrană perfectă, rațională, și vitelor; deci chiar în lipsă de export poate fi transformat în carne, grăsime, produse eventual mai bine plătite pe piața internă și externă.

Cred normal o echilibrare a agriculturii prin creșterea vitelor, ocupație adînc legată și foarte potrivită micei proprietăți.

Numai cuvîntul „zootechnicizare" este nou, introdus pentru a fi mai pregnant, noțiunea însă, este foarte veche, și „zootehnicizarea", recte „creșterea vitelor" nu a lipsit din nici un program ce tinde la intensificarea agriculturii. „Zootechnicizarea" agriculturii, adică a da mai multă greutate creșterei vitelor în agricultură, este noțiune permanentă, ce s'a recomandat în țara noastră dela Ion Ionescu Brad pînă azi. In totdeauna cînd piața cerealelor *s'a clătinat la exterior*, preconizîndu-se transformarea cerealelor în produse animale chiar în țară, produse animale ce aveau odinioară debușee permanente.

In fond „a zootechniciza" proprietatea țărănească, înseamnă a ține în gospodărie 1—2 boi cari să fie îngrășați spre vînzare, anual, sau cîțiva porci la fel, pentru carne, grăsime sau bacon sau 1—2 vaci de lapte în gospodăriile din jurul orașelor, la fel 20—30 pasări ouătoare, putînd astfel aduce în gospodăria lotului mic un venit de cîteva mii lei curați.

Dar această creștere a vitelor mai intensivă, spre a-i spune pe romînește, este posibilă numai cu țărani fruntași, lucrînd lotul rațional, introducînd plantele de nutreț în asolament în serioasă proporție. In aceste gospodării suprafața cerealelor va fi, de sigur, mai redusă, dar cîmpul îngrășat cu gunoiul vitelor va da recoltă mare, iar leguminoasele, prășitoarele de nutreț, vor ocupa diferența de suprafață.

Creșterea mai intensivă a vitelor va fi posibilă în satele unde acel nefericit imaș comunal nu rămîne ca simplu loc de plimbare a vitelor, ci este bine înerbat și curat și rațional pășunat și venitul lui folosit numai în acest scop.

Creșterea vitelor este posibilă în satele unde nu bîntuie epizootiile,

unde antraxul nu este endemic, unde organizarea agronomică și veterinară este reală.

De sigur, creșterea vitelor este o formă mai superioară de exploatare agricolă, țăranul mai scapă de monotonia ogorului, iar problemele ce i se pun în față sînt mult mai variate și mai preocupante.

Să știm însă că piața externă este deplorabilă și pentru produsele animale astăzi, poate pe viitor putința debușeelor să fie mai largă la exterior, și dacă azi nu s'ar plăti prima de export la kg., situația ar fi mai grea ca a cerealelor.

Dar, ca și pentru cereale, trebuește să stăruim pentru mărirea consumului intern, și la sate, gîndindu-ne că țăranul consuma înainte de război cca. 9 kg. carne anual, iar după război circa 16 kg., tot foarte puțin față de țăranii sănătoși, puternici, ai popoarelor consumatoare de carne multă și pîne.

■

In concluzie: cu toate conjucturile jalnice ce se mențin in economia mondială, repercutate cumplit în plugăria noastră, mica proprietate țărănească lucrează cu tenacitate acest pămînt și statisticile ne arată creșterea suprafețelor în cultură în toate ramurile agriculturii, și menținerea numărului de vite de toate genurile în această proprietate țărănească.

Este o proprietate sănătoasă care, bine organizată, condusă și ajutată, rămîne temelia organizării acestui stat a cărui economie se bazează pe agricultură. Ea asigură existența unei familii sănătoase materialmente și moralmente.

Mica proprietate trebuește organizată, mai înainte de orice, sub forma unor cooperative agricole, *obștii agricole*, cu proprietatea individuală bine accentuată, fără nici o tendință spre formele agriculturii socialiste, obștii având în proprietate colectivă numai mașinile prea complicate, animalele de reproducere valoroase, și magaziile pentru valorificare, obștii conduse de specialiști agronomi și mandatari în vederea lucrărilor agricole raționale, în vederea intensificării.

Mecanizarea agriculturii se va face treptat introducîndu-se mașini cît mai simple și potrivite regiunii, cît mai puțin costisitoare și în concordanță cu tracțiunea animală, în afară de cazurile cînd motorizarea va fi precis rentabilă. Ea nu va lovi tracțiunea animală.

In gospodăria lotului mic vom păstra un echilibru în producția vegetală și animală, intensificînd producția la ha., și pe suprafața astfel economisită vom introduce plantele de nutreț, putînd astfel crește, îngrășa vite, sau obține alte produse animale, potrivit cu cererea piețelor.

Echilibrul între aceste două ramuri ale agriculturii face, posibil și recolte abundente vegetale și produse animale superioare, cari vor mări renta micei proprietăți.

Prof. A. Cardaș

Din altă lume…

1. Copilul

O rufă cenușie, scrobită, e curtea. Unghiul cel mai ascuțit al clinului îl străjuește un salcîm înfoiat, în floare.

Pe o rădăcină uscată ca o ciotură de obadă, stă copilul, cu bărbia în mîini, moșnegește. Nu-i pasă de salcîmul aspru la coajă, nici de florile lui care, trecute mai toate, i se scutură părticele în plete și-i gîdilă, cîte o ureche.

Astăzi, nu privește nici cerul. Vînt nu-i de loc: nu-i chip de înălțat smeul căptușit. Albastru peste tot și dire alburii, de lapte.

Oftează, căci nu știe ce să facă. E soare și miros de vară.

Așa cum stă strîns și nemișcat, dacă îl vezi îl asemui cu un G „mare", gînditor. Privirea îi alunecă pe vîrfurile sandalelor. Una, cea din stînga, e descheiată și clămpănește la mers ca papucul bucătăresei: cleac-clac, cleac-clac... așa face Zoe pe coridor.

Catarama s'a rupt eri, la școală, într'o joacă nebună „de-a hoții și poliția".... n'a mai găsit-o... adică nici n'a avut cînd s'o caute, c'a sunat de intrare. Și Alecu, omul din curte, „care face de toate", l-a amînat cu reparația, „căci acu'trebue să mă duc, cu Coana Mare să cumpere *sare* pentru vie". Sare sărată, sare-amară, da'asta ce gust o fi avînd? Mi-a spus că-i otrăvitoare. Dacă-i așa... nu poate să aibă gust!

Dar tot mai bine stă piciorul fără curea, strînsă'n cataramă. Iată. Cel din dreapta are... și-l strînge. Dacă încearcă să miște degetele înlăuntru, carnea dolofană se umflă în golul dintre căpută și legătură... și poate să se sbată... ca pieptul unui hulub străin, prins. Iaca: uf-uf, uf-uf, sună aerul prins în sanda, ca într'o pompă.

A obosit. Puțină durere în pulpă... Am să-i dau drumul... Dar catarama rămîne unde a fost și piciorul drept mai bate de două, trei ori pămîntul uscat.

A scăpat din casă așa, cu piciorușele goale, în încălță-

minte ușoară, în hăinuță, cu capul gol.

N'a „vrut" să iasă așa, a eșit și e bine. Nu e frig.. doară-i soare acum... Uf, paltonul! La naftalină!... Mai bine l-ar lăsa să-l mănînce moliile... că-i cu blană. Cum li s'o fi părînd blana, moliilor: dulce,acră , parfumată, înțepătoare ca sifonul? Le gîdilă pe limbă?... Moliile n'au limbă!

Mama e fricoasă!

Să știe mama... Și copilul, fără să rîdă, se bucură c'a sbughit-o nevăzut și a tras-o pe sfoară.

Gîndurile se leagă, fără sforțare, ca mîinile care se caută singure, cu degetele și palmele lor calde, fără ochi, într'o horă.

Azi nu e școală. Dar nu e sărbătoare: Zoe n'a cerut învoire aseară să se ducă la biserică... Mîine e școală... Poate domnișoara e bolnavă și mîine?! Știe cineva ce-o să fie mîine?!

Ce rău să n'ai în curte iarbă! Numai garduri cafenii și găini. Ba, e și salcîmul, dar pe salcîm nu poți să stai sus, bine. Iei seama — și tot înțeapă.

Nu poți să te joci singur! Nina are în ogradă iarbă frumoasă și moale. Te dai tumba și nici nu simți, ca'n paturile cu droturi din dormitorul mare.

Copilul cu primăvară în păr și obraji, cu toamna în ochi și mișcări, se suc încet pe gard, sprijinindu-se de salcîm. Ținîndu-și răsuflarea, a ajuns sus și e mîndru, ca un pui de indian. In picioare, pe grinda de streașină, stă lipit cu spatele de trunchiul copacului și privește în ograda vecinei.

— Uitee...! Capra Ninei tunde iarba și-o mănîncă. Hai, căpriță, hai, vino'ncoace. Capra, nici gînd să răspundă chemării, cum vă'nchipuiți dumneavoastră, retează cu smuciri scurte smocuri de iarbă, care cîntă ca greerul... Paște capra și lumea ei nu-i lumea copilului, nu-i lumea salcîmului.., e oare lumea, aceeași lume a primăverii, a pămîntului?

Nina are și cățel.

Numai curtea noastră e pustie! Găini care fac murdărie... de trebue să stropesc bine sandalele cu apă de colonie. Și cîini avem, da, Norma, neagră bătrînă și uricioasă.

Ii vine să rîdă... Să te joci cu Norma?! Asta nu e joacă, să-ți rupă pantalonii! A încercat, odată, s'o înhame la căruț. Norma a făcut urît și de-atunci au stricat prietenia.

Norma mi-a croit pantalonii... și mama m'a urechiat pe mine. Mama e rea! De ce n'a bătut-o pe Norma?... Și la școală ne-a spus povestea geamului spart de un copil, împins de altul. Și ne-a întrebat pe fiecare: cine-i vinovat?! E păcat să legi căruțul de coada cînelui?...

Unde-or fi cățeii Ninei?

Nu-i vede pe afară, în iarbă, nici în grădinița de flori, închisă. Vrea să se dea jos de pe ulucă — jos, un ghem alb,

cu pete negre, se mișcă alene, adulmecînd în jurul salcîmului. Inima începe să-i scuture pieptul.

Am să-l prind acuma!

Caută să nu facă sgomot, să-l sperie sau să-i dea de veste. Și fața lui are încordarea dela jocul „de-a hoții și poliția", cînd el, polițist ascuns în tufișuri, aștepta o cădere în cursă.

Cățelușul Ninei a intrat printr'o spărtură a gardului. Se învîrtește pe lîngă salcîm, cu botul lucitor de umed, în colțul de curte fără iarbă, cu pămînt uscat și miros de cenușă.

Dac'ar fi vre-o patru... chiar călușeii dela tîrg! Pui piciorul la scîndură... n'are pe unde să iasă! Cînele e mic, grăsuț, hrănit parcă numai cu slănină și boabe de piper. Ce grijă are Nina de el, mititelul. Hotărăște: o să-l dau tocmai mîine!.. Ce-o să creadă Nina?

De-abia dat jos... n'apucă să întindă bine piciorul... pachețelul de grăsime și piper, pornit legănat, dar pe linie, e dincolo, exact cînd sandaua repezită cu necaz sboară și... piciorul gol se așterne zadarnic în praf.

Vizita lui Bob s'a terminat.

Al dracului Bob! Scutură piciorul, supărat, saltă pe cel încălțat pînă la sandaua svîrlită, și-o pune.

Posomorît, ca un om mare după o noapte de nesomn fără folos, copilul întinde mînile peste cap, unite, le desface apoi, spre spate, le lasă să cadă, obosite. Privește în treacăt, tot ca un om mare, curtea, cerul, salcîmul și simte o adiere. Ei!... Are o lacrimă în ochi? Părere! Numai o lucire. Botișorul țuguiat arată... nu arată nimic... Nu știe ce să mai încerce.

Cu pași măsurați și sunători se îndreaptă spre bucătărie, unde Zoe e stăpînă și mama musafir.

— Mămico, dece n'avem iarbă în curte!

Ce bine-ar fi! N'avem nici capră, nici cățel, cu care să mă joc, cum face Nina. Nici Bob n'a vrut să stea la noi!... Ce să faci cînd n'ai școală? La noi în curte miroase urît, a leșie. Să le ia naiba, așa's de proaste găinile,... cum să te joci cu ele? E praf la noi! — Lasă-mă mamă, zău, la Nina! Viu pînă la masă. Viu repede. Cînd vrei, să bată Zoe în ulucă!

Imi dai și mie o pîrjoală, Zoe, o pîrjoală mică, mică?... Da,... Zoe?... Da' să nu mă frigi! .

2. Favrik

Trecerea dela noapte la zi se făcea cu un fel de sgomot, casicum pînza neagră, deasă și umedă s'ar fi tocit la repezeală, frecată cu mii și mii de perii de sîrmă. Sunetul nu te scotea din visare sau din prăbușirea adîncă, cu spaimă. Nu venea dela fereastră, de sub pat, din ladă sau din pivniță. Veneau de departe, aduse de apa Rojnei, niște mărgele cu

sunet alunecînd pe sîrme nevăzute: sirena uzinelor de fier „țiuia de șase" crescînd învoaltă, nu prea repede să te sperie, nici prea încet să te înveți cu ea și să te'ntorci pe cea-parte crezînd-o sforăit.

Monțu dormise bine. Acum se ridică pe șezut, aplecat puțin pe spate și susținut de podul palmelor. Se uită printre gene spre lavița vecină de unde nu venea vreun semn de viață. Surioara lui, ghemul de cinci ani, se învățase să doarmă, așa întreagă, sub cergă strînsă ca o pisică. Monțu asculta cu grijă, ciulind urechile spre ușa camerii mari care trimetea un tîrșîit de ciubote pînă la el. I se sbătea pieptul și bătaia ajungea pe gît pînă în dosul urechilor. N'a visat... a fost dară țiuitul sirenei și tataia s'a sculat. Ii era însă teamă: o vrea să mă ia cu el la favrik?

Se deschise atunci domol ușa. Mama umbla cu grijă ferind să nu-i deștepte. Se apropie de lavițele țintuite în unghiu, să le așeze acoperămîntul, să nu răcească plozii.

— Ce-i cu tine, nodule-măi? Te scoli odat' cu lucrătorii? (Mai blajin, urmă):

Dormi, puiul mamei, să crești mare! Las'că ai tu vreme să muncești, că viața noastră-i lungă și grea!

Copilul, într'o șoaptă mai slabă încă, își mărturisi gîndul.

— O vrea să mă ia tataia la favrik?

— Iar ți-a venit, Sătănică? Lasă omu'n pace cu amarul lui. Are griji destule. Azi nici nu trece pe la atelierul de jos. Pleacă la Ghelar să „rapare" motoarele dela ocnă. — Vezi-ți de somn!

Monțu își cunoștea părinții. — De ce să nu mă ia? E bun și mă iubește! Ducea dorul fabricii unde fusese luat de tata, fără mare rugăminte, atunci cînd isbutea să audă sirena de dimineață.

Dibui ciorapii și ghetele. După eșirea mamei se încălță pe întuneric. Prin storurile dese deabea se ghicea picul de lumină născînd afară. Cu pantalonii și cu vesta a fost treabă ușoară: i-a găsit la locul lor adică ghemuiți la picioare. Mai greu a fost să le osebească fața de dosul lor, ca să nu se îmbrace „pocit" și să nu-i meargă toată ziua rău.

Rămînea să dea cu apă pe ochi. Stai! Să se spele întîi cu săpun pe mîni că altfel tataia se face foc: nici nu-i răspunde la sărut-mîna, parcă nu l'ar vedea. Trebue să-i facă voile, să umble cu binișorul... și nădejdea lui de fabrică se micșorează.. Na! Nu-i rost de spălat decît „dincolo". Ascultă... aude isbiturile, arare, ale cănii cu tabla spălătorului. Boc... clanc... gîl, gîl, gîl....

Așa, acum tataia face: pfu, pfu, în ștergar. A sfîrșit cu spălatul.

Monțu, atîrnat de clanța prea înaltă, alunecă prin ușă

dincolo. Nu îndrăznește să ia mîna știind că arcul vine înapoi și pocnește. Așteaptă... Tata își ia prosopul de pe față. Sigur că l-a văzut. Dar Monțu își zise: las'să mă'ntrebe el, pare că i-a spus ceva mama. Dar „el" umblă măsurat prin odae, încet, întorcîndu-se tot cu spatele spre ușă. „Aha, se face că nu mă vede!".

Deodată, clanț-poc!..., mînerul i-a scăpat, a revenit în sus: mîna ostenită alunecase de pe clanță. Se întoarce atunci tata drept la el, încruntat. Poate sgomotul — numai — l-a supărat... Cu pași mari ajunse la ușă unde sfiosul copil se făcuse mai mic, așteptînd un răspuns: el credea că a și întrebat ceva!

Tata îl luă în brațe, îl privi în ochi și-i vorbi:

— Bună-dimineața, tovarășe! Mi-a spus maică-ta ce vrei: să mergi la favrik. Ți s'a urît cu binele? Vrei să te pun la muncă? Nu-ți mai place acasă? ...Am să te dau lui Muck-bacsi, ohò, să te muștruluiască. Să te ia la goană după cue și șoròfuri, pierdute prin curte: să umbli și să cauți fără lumină sub cazane, unde face tot timpul bau-bau, și după ce le-ai strîns pe toate, pierdute și știute, să le scrii la carnet... sute și mii... Așa, uite ce ochi mari face băiatul! Eu string bani să-i dau pe cărți de școală, la anul, și el?... Să vezi cum o să iei mătura de coadă și dacă nu faci bună-treabă, Muck-bacsi o întoarce și te măsoară... dacă ai mai crescut.

Monțu făcea ochi mari, dar nu se speria de loc: doar bine îl cunoaște el pe „tata mare-bălanul" cum îi spun toți ucenicii lui Muck, lucrătorul pensionar, care vine la atelier din obiceiul lui de o viață, de dragul fabricii...

Pe o cergă păturită pe cadru, în chip de șea suplimentară, cu mînile prinse de ghidon în dreapta și în stînga legăturii cu merinde pentru prînz, Monțu „călărea pe bicicletă" spre Ghelar, purtat de o pedalare vînjoasă.

— Impinge, tovarășe, împinge! nu mă lăsa numai pe mine la greu, că nu ești boer... hee-rrup.... hee-rup, arunca din cînd în cînd tatăl.

Și băețelul, fericit, rotea prin aer picioarele, foarte serios, așteptînd cu răbdare să-i se „întindă" pînă la anul, cum îi spunea Muck, ca să ajungă și el odată la pedale.

3. Grădina

Nimeni n'ar putea să afirme că această parte din parc e rezervată copiilor. Trec pe aci și oameni mari, — foarte rar însă rămîne cineva, pentrucă toate băncile sunt ocupate de copii și însoțitorii lor. Pe aceștia din urmă nu-i poți so-

coti oameni mari, devreme ce *sunt* cu copiii; depind de ei: codița lor Cu toată autoritatea ce încearcă să afirme din cînd în cînd, sunt șterși și mici ca frunzele și nisipul. Impreună cu frunzele și nisipul, sau chiar cu băncile, însoțitorii nu pot fi decît decorul pieselor și fondul tablourilor, cite-odată interesante, — aci, în aer liber.

Deoparte, pe o bancă fără spetează, stau la sfat, în șoaptă, doi tinerei — par frați — de patru și șase ani, îmbrăcați asemănător, cu trenchcoat-uri de culoarea nisipului, berete basce, pantofi cafenii. Ceeace te miră oarecum e că poartă mînuși albe și, mai cu seamă, că nu se simt neobicinuiți cu acest accesoriu pe care copiii îndeobște îl detestă... pentrucă stingherește la joacă. Băețașii par dealtfel crescuți cam retras de alții de seama lor.

Pe banca vecină, chiar în fața primei, stă așezată (și dă din picioare) o fetiță de vreo șase ani, îmbrăcată în cenușiu. Fața ei smeadă, palidă și buclele negre și lucioase coborînd în coif bogat pînă pe umeri, îți duc gîndul la chipurile copiilor *malgași*, văzuți în ilustrații de prin Indochina. Lîngă ea se frămîntă, abia reținut să nu sboare în goană, un băețel bondoc, avînd pe jumătate vîrsta fetiței. Poartă și dumnealui bască, pardesiu beu marin și sandale. Și pe această bancă are loc un conciliabul mezza voce. Bagi de seamă că ocupanții celor două redute sunt adversari (sau îți închipui!).

Deodată, ca urmare, fetița și bondocul încep să strige scandînd către cel mai mic din frații liniștiți:

— Pi-ti-cu-le, pi-ti-cu-le,... Mi-chi-Maus, Mi-chi-Maus,... Michi Maus-ule, ce ești!...

Intre timp, dușmanii sau pe picioare, se apropie, aștepți scandal, încăerare... Toată viața grădinii se îndreaptă încoace.

— Bist du verrükt geworden? Wo ghest du, unruhiger Kerl?... Il n'y pas assez de place ici? Ne t'éloigne pas, diable? C'est pour la troisième fois que je te le dis!

„Mikey-Mouse" ia un pietroi, fratele îl urmează fără grabă, nearmat și amîndoi (cu mînuși albe încă!) o pornesc spre banca fetiței. Marșul lor de apropiere nu-l poți asemăna cu niciun mers omenesc sau de felină care atacă. Mersul e sigur, dar pentru ei nu e lămurită acțiunea ce o să se desfășoare.

Adversarii pășesc în acelaș timp pe teren. Se apropie de ceilalți cu grijă, ca la luarea contactului în războiul serios. Se scrutează reciproc cîteva clipe, față în față, pe două linii și... din nimic, fetița fuge din mijlocul grădinii pînă la banca ei. Disprețuind o luptă inegală, — cu bondocul părăsit, — frații se retrag domol, cum au venit. Iți zici: guvern socotit, popor pașnic... Societatea Națiunilor. Aci nu-i America de

Sud. Te speriași de geaba. Controlindu-le toaleta, o guvernantă țeapănă spune de două ori fiecărui înminușat:

— No susceptibility, no irritability!

La o nouă provocare, venită din acelaș loc, urmată de o incursiune pe teren neutru, ba chiar de o încălcare în zonele proprii, frații descind, deciși să se apere. Bondocul fuge și fetița rămîne în pămînturile cucerite, la mică distanță de cavalerul insultat. Il măsoară de sus pînă jos (e o vorbă și asta!), fără turburare, fără frică; nu se ia nicio decizie din vreo parte și clipele trec... mai turburătoare pentru spectatori. In fine, ca un reflex și încheere, fetița scoate limba la adversar, cît poate mai mult, cu o sforțare, și pleacă întorcîndu-i spatele. Cel care a văzut răsuflă ușurat de sfîrșit, care e oarecum un happy-end.

Numai Mikey-Mouse nu pare mulțumit: își reia plouat locul pe bancă, fără revanșă... încă nelămurit... no susceptibility!

4. Joacă

Grădina copiilor — deși freamătă ca o plajă de vietăți sub microscop — nu produce vreun sgomot orientat sau distinctiv. Notele care se ridică din fierberea vieții, complexe și nedirijate, ca niște culori spectrale imperfecte înminunchiate în cenușiul rezultant, au ceva din muzica mării și din piscuri de munte, din tropot de copite și ecou de subterană. Totul, învăluit parcă de ceață sau depărtare, te lasă în voe să-ți închipui...

Intr'un colț, o fetiță, — răsturnînd cu lopata nisipul jilav în cetatea lacustră creată pentru folosința unei păpuși renaissance, — a fredonat în toiul lucrului un crîmpei de melodie auzit des la radio și patefon. Puține clipe au trecut și acum toată mulțimea de pitici cîntă acelaș aranjament *canonat*, fiecare cum poate, cum știe, cum aude, armonizînd pe *tam ta ra titi, tam ti ti*, cu jocul propriu, cu ritm calm sau de goană, molatec sau nervos... sau fără nici un ritm.

Cresc în grădină — ca flori miraculoase sub bagheta fachirului, — vălurèle sonore de aer, impulsate de un metronom sufletesc fără lege cunoscută de filosofi, neavînd nici în clin nici în mînecă — legătură cu răsăritul sau apusul, cu rotația sau revoluțiunea, cu trecutul sau viitorul. Și te întrebi, dacă acest ritm fără lege, ritmul fără chee al prezentului lipsit de conștiință, interesant numai în clipa ochirii în cimp și prinderii lui pe cătare și înălțător, ritmul vieții actuale, — nici sperate nici trecute, — nu e supremul bun, nu e totul? Căci, cu pasul înapoi și înainte cu mintea, să mai fie oare cineva care să vrea și să poată pătrunde?

Jucați-vă copii, — vă sărut pe toți, — și răsturnați și pentru mine nisipul jilav, cîntînd.

C. Gr. Grigorescu

Toamna

Veni-vor iarăși tristele-asfințituri,
Cînd frunza pală tremură'n boschet,
Cînd ale toamnei sumbre colorituri
Coboară 'n noi, ca'n liniștea de schituri,
Al vremii duse nesfîrșit regret.

Și-or scutura din nou și trandafirii
Cele din urmă flori și 'n stol cernit,
Prin cimitirul cel puțin al firii,
Cînta-vor iarăși imnul prohodirii
Hidoșii corbi cu jalnic croncănit.

Atunci și ploaia, 'n note reci și grele,
Iți va șopti, prin streșini picurînd:
Tu n'ai să mai vezi poate cer cu stele,
Nici flori de liliac, nici rîndunele,
N'ai să mai vezi nimic, curînd, curînd!

Cîntecul Chionei

Iubirea mea e focul pe care-l ard Ciclopii
In fiorosul Etnei cuptor ce clocotește,
Iubirea mea e focul lui Zeos ce topește
Cu flacăra-i cumplită de el cînd te apropii.

Nici neaua 'ngrămădită pe culmile 'ghețate
Nu-i va răci vreodată puterea ei nestinsă,
Nu vor putea să-i stingă văpaia 'n veci aprinsă,
Nici miile grindini de Aquilon purtate.

Ştii tu că zămislit-au vrăjita ei momire
Tesalicele ierburi culese 'n seri cu lună ?
Din spuza de pe ruguri, din fulger de furtună
I-au făurit schinteia ce'n inimi dă pieire.

De aceia tu, străine, care suspini în noapte
Şi caţi mereu spre uşa cu mirt împodobită,
Nu mai cerca zadarnic a dragosti-mi ispită:
Fugi mai de grab cu groază de dulcile ei şoapte.

Căci cum îi vei cunoaşte fermăcătoarea taină,
O sete fără saţiu de mine te-o cuprinde
Şi 'nvăluit de focul ce'n pieptu-ţi va aprinde,
Ca Hercule pieri-vei, ars de-a lui Nesus haină.

I. M. Marinescu

Din Serghei Esenin

La stea lupul a urla de 'ncepe,
E că ceru-i ros de nouri orbi,
Sfişiate pîntece de iepe,
Lungi vîntrele negre de mari corbi.

Purpuria tusă puturoasă,
N'o să-şi scoată ghiarele 'n nămezi;
Cînd necheazâ vîntul, se îndeasă
Cioburile galbenei livezi.

Auziţi? Cresc sunete ciudate!
Grebla zării prin pustiu dă zor.
Voi, cu vîsla braţelor tăiate,
Vă vîsliţi spre ţărmul viitor.

Tot mai sus, plutiţi, spre toată slava!
Glas de corbi vărsaţi din curcubeu!
Pomul alb, ca mîine, lepăda-va,
Frunza moartă-a creştetului meu.

II

Ce tot chemi cîmpia mea sihastră?
Sau visez? — Secara ga opînd,
Fuge ca o herghelie-albastră,
Satele şi codrii, întrecînd?

Nu secara, frigul fuge 'n ceaţă,
Geamuri sparte, uşi căscînd pe mal.
Sus pe cer chiar soarele înghiaţă,
Precum balta care-o lasă-un cal.

Ce-i, Rusia mea? O, ce-i? Din cioturi,
Ce căuş zăpada-ţi strînge 'n rug?
Pe drum, cîini, cu flămînde boturi,
Marginele zărilor le sug.

„Colo" ei nu-şi vor mîna nesomnul,
Li-i uşor cu oamenii de stat.
Prunc i-a dat unei lupoaice, Domnul,
Omul, puiul crud, i l-a mîncat.

III

Fiarelor, veniți la mine 'n tr'una,
Să-mi bociți în palme-un rău stingher!
Au nu-i vremea, să 'ncețeze luna
De-a linchi toți norii depe cer?

Voi frați-cîini și voi surori-cățele,
Sunt și eu de oameni prigonit,
Nu vreau ale corbilor vîntrele,
Nici iepeşti corăbii n'am vroit.

Dacă foamea 'n ziduri dărîmate,
Inşfăca-a va păru-mi dedesupt, —
Mi-oi minca piciorul jumătate,
Jumătate vă voi da la supt.

Vreau de oameni să-mi despart ursita,
Vreau cu voi să pier și să apun;
Decît să salți lumea cu iubita,
Dă cu piatra 'n cel dintîi nebun.

IV

Voi cînta cu toată 'n sufletirea,
Caprele şi iepurii fireşti.
Dacă ai de ce-ți stirni mîhnirea,
Ai, atunci, de ce să și zîmbești.

Bucuria 'n toți se întretaie,
Cu hoțescul fluerat, mereu.
Grădinarul toamnei o să taie,
Frunza moartă-a creştetului meu.

In livada zărilor înalții
Plopi îşi mişcă umerii de vînt;
Să priceapă totul pentru alții,
E venit poetul pe pămînt.

E venit să simtă-aceste treceri,
Să sărute vaci ce bat tălăngi.
Mai adînc ale cîntării seceri!
Cerne flori, tu soare, depe crăngi!

Din rusește de George Lesnea

Simboliştii ruşi

Secolul XX a adus în literatura rusă o nouă atmosferă, un nou curent. Cel dintîi care a simțit aceasta, a fost Vladimir Solovjev, filosoful, poetul și criticul, pentru care principiul vieții și al creației era „Inţelepciunea" şi acela care a prezis că viitorul va lua asupră-şi vestmintul apocaliptic şi va trebui să aştepte cu înfrigurare apropiatul sfîrșit al lumei.

La începutul secolului XX părea că „cerul se deschide, răspîndind o lumină imensă care înălța inimile și umplea plămînii cu aer curat". Din această lumină a cărei scînteie orbise aproape pe toți aceia care o văzuseră — cum spune criticul sovietic Vladimir Pozner, — au coborît cei trei mari simbolişti ruşi, Alexandru Blok, Andrei Bielji şi Viaceslav Ivanov. Blok a trăit la Petrograd, Bielji la Moscova, înrudiți sau prieteni cu Soloviev, iar Ivanov în străinătate, departe de viața literară rusă. Nici unul din acești simboliști nu știa de existența celuilalt și totuși lucrau fiecare pe acelaş drum, punîndu-și aceleași întrebări, avînd aceiași credință, dornici de o viață mistică și adoratori idealiști ai Eternului femenin. Entuziasmul, naivitatea și înțelepciunea, erau caracterele esențiale ale celor dintîi ani ai sec. 20, care răsuna în versurile tînărului Blok, în proza lui Bielji și în scrierile viitorilor prieteni necunoscuți cari veneau spre a trage frontiera între secolul 19 decadent și al 20 simbolist.

Intre anii 1900 și 1903, viața literară a Moscovei și a petrogradului era în plină înflorire. La Moscova era centrul „Argonauților" simboliști „par excellence" pentru cari simbolismul nu era o școală literară ci un curent în care se reflecta manifestarea sentimentelor și a gîndurilor. Aceiași simboliști se întîlneau, odată la Balmont, altădată la Briusov, supranumit și maestrul tinerei literaturi. La Petrograd, centrul vieții intelectuale era în casa lui Merejkowski, care primea în fiecare Duminică între orele 5—7. Oaspetii erau primiți de soția scriitorului — Zenaida Gippius — întinsă pe un divan și fumînd țigarete parfumate, al căror fum ne-

licat albastru se amestecа în conversațiile lor pline de vervă și spirit, unde se făceau critici și se discutau probleme religioase și politice. Din biroul lui, apărea, din cînd în cînd Marejowski, declamind cîte o tiradă mesianică, cu ochii scînteietori și gura larg deschisă. Apoi se închidea din nou în camera lui de lucru, unde, înconjurat de vrafuri de cărți, reconstituia pagină cu pagină Renașterea. In acel timp, soții Merejkowski creiau o nouă conștiință creștină, care și-a găsit expresia în revista „Noul drum" și puneau bazele societății religioase și filosofice, unde scriitori și poeți ca Rozanov Sologub și Minski se întîlneau cu reprezentanți ai bisericii ca să discute cu ei probleme literare și religioase, căutînd doctrine comune. Seara, la Rozanov, la masa îmbelșugată, se preparau noile curente ale tinerei literaturi ruse.

Petrogradul simpatiza cu Europa. Literatura lui era concretă, elegantă și de gust, pe cînd a Moscovei era mai zgomotoasă, mai asiatică, mai fantastică. Deși nu se potriveau aceste două orașe, era însă între ele un neîncetat schimb de idei și oameni. Incetul cu încetul însă, politica a pus stăpînire și pe literatură, iar entusiasmul începutului de secol s'a stins. Eternul femenin s'a transformat în focul care a aprins Rusia. Spiritul revoluției a inspirat noui epopei, iar neizbînda ei a fost o mare înșelare pentru intelectuali în special, cari și-au găsit salvarea în vin, în jocurile de cărți sau chiar în sinucideri. Cu repeziciune se răspîndeau superstițiile și se vorbea din nou de venirea lui Antecrist. Ocultismul găsea adepți, întocmai ca și teosofia rău înțeleasă. Filmele cu episoade polițienești și melodramele erau gustate, iar între cărțile citite cu pasiune, erau Sherlock Holmes, Nik Carter și Nat Pinkerton, iar revista „Misterele Vieții" era dedicată pornografiei și pe deasupra, holera secera zilnic, sute de jertfe. Se amestecau doctrine, se creiau ideologii, era epoca imitației și a parodiei. Majoritatea scritorilor începeau să părăsească patria, între cari Merejkovski și Balmont. Dar epoca prezentă era trecătoare și aceasta a prevăzut-o, în primul rînd Blok, bărbatul mîndru, cu fruntea încoronată de o aureolă de păr, cu fața roză și gura senzuală, cu trăsăturile delicate, ca ale unei femei.

Blok, creatorul de mituri, poate fi comparat cu oricare din marii eroi legendari. Sufletul curat și cavaleresc a lui Don Quichotte, dragostea pentru femei a lui Don Juan, singurătatea lui Robinson, apropierea de oameni a lui Guliver.

In tinerețe, Blok a cîntat Eternul femenin în care se oglindea toată tinerețea lui și „dragostea care înflorește pe cîmpul credinței și al tinereței". Femeia cîntată de el este tipul femeii, caracteristic epocei sale: înaltă, oacheșă, parfumată, îmbrăcată în mătase grea neagră, cu trenă lungă, cu pălărie mare cu voal și pene negre. A descris acest tip în ro-

manele și versurile sale. „Prea frumoasă Doamnă" și „Bucuria neașteptată" ca pe o femeie tainică, fatală și sublimă, dar suferă în acelaș timp, că această înaltă doamnă, în fond, este tot o femeie ca toate celelalte.

In piesele de teatru, care sunt mai mult o farsă și o satiră, scoate în relief, cu multă artă, urîțenia și goliciunea sufletului omenesc. Pune în contrast diferite caractere, apoi convorbiri mondene, gesturi de bețivi, convorbiri între poeți și fete, credința pedanților în progres, lume, fericire și confort. In „Baraca de la Iarmaroc" descrie clownul trist și vesel, veșnicul schimbător, paiațele care, cu mîinile încleștate așteaptă sosirea iubitei, care vine în cele din urmă, cu masca morții, transformîndu-se apoi într'o fată tînără pe care clownul o ridică spre ceruri, dar bagă de seamă numai decît că aceasta nu-i decît o păpușă cu membrele lipite cu clei. Tot așa vede și viața: un șir de încîntări care, pe rînd, te decepționează. Pînă și cerul spre care e aruncată paiața, nu este altceva de cît o hîrtie albastră pe care bufonul a găurit-o, dintr'o singură săritură...

Mulți din prietenii lui Blok s'au regăsit în păpușile mistice, iar în cerul de hîrtie au revăzut tinerețea lor.

In drama „Necunoscuta" este multă ironie. O stea se transformă în femeie. Pe stradă, astronomul simte în ea steaua, iar poetul femeia.

Pe femeie o interesează astronomul care-i vorbește de dragostea cerească, dar peste cîteva zile numai o întîlnește într'un salon, ca o excentrică, alături de poetul care reușise s'o atragă, desvăluindu-i misterul dragostei pămîntești.

Pentru Blok, totul este automat și mecanic. Trăim și iubim mecanic, iar oamenii sunt cadavre mișcătoare. In volumele cu versuri „Clipe de noapte" și „Poezii pentru Rusia" este clasic, clar și înțeles de toți.

Cînd a izbucnit războiul, Blok a primit vestea cu groază și nădejde, dar a fost înșelat la urmă, văzînd că și războiul a fost o absurditate generală. Nici revoluția nu l'a surprins. A descris-o în volumul de versuri „12" în care tălmăcește în ritmul epocei epopeia a 12 soldați și mitul revoluției. Face comparația între măreția epocei și nimicnicia omenească. Idiotul Vania și prostituata Katia sunt eroii lui cari se învîrtesc între criminali și hoți, principii politice și rugăciuni, toate petrecute în noapte pe zăpadă și în vîntul care ridică fustele și face să fîlfîie drapelele, umplînd inimele de groază și de admirație în acelaș timp. In „12" este sinteza generală și poezia revoluției ruse din 1917.

Revoluția s'a terminat, dar viața continuă aceiași. Suflul libertății și al morții n'a risipit nimic din sufletul omenesc. Prostia omenească apare din nou. De aceia Rusia a fost atît de amăgită și de aceia revoluția a fost ultima lui dragoste și

desamăgire şi a murit, sătul de viaţă, în August 1921, intovărăşit la groapă de toată intelectualitatea rusă, descoperit pentru a putea fi privit de lumea întreagă care-l admira pe străzile Petrogradului...

Bielji a apărut în viaţa artistică şi literară a Moscovei, ca tipul unui exaltat, exuberant şi patetic, numai gest şi discuţie, atent la toate manifestările vieţii de toate zilele, pînă la cele mai mici detalii. Elev al lui Solovjev, visează nesfîrşitul, veşnicia, reinvierea şi dragostea lumei... Ca şi Blok, Inţelepciunea şi Eternul femenin, sunt fondul operei sale. A apărut în literatură cu volumul în proză „Simfonia eroică" căreia îi urmează alte trei simfonii şi apoi volumele de versuri „Aur în azur", „Cenuşa", „Urna", „Prima întîlnire", mai toate dedicate Rusiei şi pline de misticism liric, cam neînţelese şi patetice. Compară destinul lui cu al Rusiei. Misticism puţin clar este şi în „Porumbelul de argint", istoria unei secte religioase ruse, care vrăjeşte pe intelectualul Darjalski şi izbuteşte să pună stăpînire pe trupul şi sufletul său. A scris amintiri frumoase din călătoria făcută în Elveţia şi despre Blok.

Fiecare lucrare a lui Bielji este confruntarea conştiinţei cu lumea exterioară. Fiecare personagiu al lui este o părticică din această conştiinţă, a cărei simplitate este brutal legată de realitate, şi a cărei reacţie formează subiectul discret al cărţii. Bielji povesteşte două istorii: una spirituală, alta materială. Biografia obişnuită a omului dela naştere la moarte şi cealaltă biografie, interioară, creată din visuri, mintiri şi idei asupra sensului acestei lumi. Arată cele mai tainice şi mai primitive instincte ale omului, elementul atavismului, nebunia şi perversitatea, acoperite de spoiala civilizaţiei. Neincetatul amestec al acestor două biografii ale omului şi influenţa lor reciprocă, alcătuesc subiectul romanelor lui Bielji, redate într'un stil bogat în metafore, comparaţii şi jocuri de cuvinte.

Departe de Rusia a trăit *Viaceslav Ivanov*. Elev al lui Mommsen, a studiat archeologia şi filologia, istoria Greciei antice şi filosofia. Ceiace Blok şi Bielji au simţit spontan, Ivanov a căutat la Oracolul dela Delfi şi în misterele dionisiace. A ajuns la simbolism descărcîndu-se de povara culturii generale şi a scris balade, triolete şi sonete. Ivanov cerea ca totul să fie o taină, puritate şi flacără mistică, care să se înalţe spre ceruri. Voia să descopere, sub nenumăratele măşti, chipul autentic al naturei, să reconstitue unitatea ei prin neobosite reflexiuni. In tot ce a scris, însă, sau gîndit, se simte savantul.

Intre scriitorii cari au aplicat formula simbolistă asupra romanului realist, a fost *Alexie Remizov*, pentru care cuvîntul este darul divin strîns legat de sufletul omului. Cuvîntul

îl găseşte pretutindeni... în cărţile vechi, în scrisori, pe stradă şi în biserici... Il găseşte simplu, preţios, bogat sau sărac. Lucrările lui „Eleşteul — Orele — Surorile de cruce — Olia Destinul" — sunt îngrămădiri de grozăvii peste grozăvii şi alege pentru desfăşurarea lor, mediul oamenilor de jos, nenorociţii cărora frica de moarte le umple existenţa. Remizov care cunoaşte toate legendele, poveştile şi poeziile populare, s'a inspirat din eroii acestora, pentru a-şi creia propria mitologie: mitologia visului.

Simboliştii ruşii au căutat să exprime necunoscutul, preferînd ceiace nu este clar. Au îmbogăţit vocabularul, au adus noui concepţii de tablouri, metafore şi comparaţii; consideră limba ca o fiinţă estetică şi nu numai ca un mijloc de a exprima ideile. Au arătat că baza poeziei este în primul rînd spiritul muzical şi din aliteraţie au făcut un mijloc al lor. In domeniul politic au introdus elemente de urbanism, exotism şi mistic.

In ceia ce priveşte proza, simboliştii au dat o nouă formulă romanului, unde realitatea se încrucişează cu fantasticul, iar vocabularul se întoarce spre izvorul limbii ruse. Au educat gustul poporului, lărgind orizontul său intelectual. Toţi simboliştii erau oameni culţi, filologi, savanţi, filosofi, cari au făcut cunoscuţi Rusiei pe romanticii germani şi pe mistici. Au propagat ideile maeştrilor lor: Schopenhauer, Nieazsche şi Ibsen. In pictură au exaltat pe impresionişti, iar în arta dramatică au preferat commedia dell'arte şi tragediile antice.

Curentul simbolist n'a fost de lungă durată în Rusia, unde se simţea nevoia unui alt spirit, care s'a concretizat în acela al Acmeiştilor şi futuriştilor — despre cari voi vorbi într'un articol viitor.

Elena Eftimiu

STATUL şi GRANIŢA

Consideraţiuni generale în lumina relaţiunilor internaţionale

Ar fi lucru inutil să fac dovada interdependenţei tuturor statelor.

In ciuda măsurilor de autarhizare şi a naţionalismului şovin prin care se urmăreşte pentru fiecare stat în parte ridicarea de ziduri chinezeşti de ordin economic, politic, cultural şi social, cele mai multe probleme sunt astăzi în adevăratul înţeles al cuvîntului *internaţionale*, constituind o preocupare generală şi comună (vezi H. J. Laski: A Grammar of Politics p. 228).

Că multe din problemele vitale, care ne preocupă pe noi şi multe alte state, nu-şi găsesc o rapidă şi netedă soluţie, se datoreşte mai ales faptului că massele nu sunt încă pătrunse de irefutabila realitate a interdependenţei internaţionale şi mai ales situaţiei speciale creată unor oameni de stat şi unor instituţii şi clase sociale care persistă să creadă în eternul lor misionarism de a stăpîni acţiunile naţiunii, de a dirija pulsul vital al comunităţilor politice şi implicit de a dicta cursul vieţii internaţionale.

Făcînd uz de comparaţia plastică a picăturii de apă care macină încet dar sigur piatra care o împiedică în forţa ei de cădere, nu pot decît să accentuez că în cele din urmă piedicele cari mai perzistă încă în virtutea inerţiei, vor fi înlăturate spre a încadra toate organismele politice într'o viaţă solidară, sincronizată şi armonică.

La fel ca şi în mecanică, unde diversele piese trebuiesc puse la punct şi potrivite în aşa fel ca să funcţioneze într'un tot organic şi unitar, diversele organisme politice, mici şi mari, puternice sau slabe, industriale sau agricole, vor trebui în cele din urmă prin forţa împrejurărilor să se înglobeze şi să se conformeze aceloraşi principii de mecanică socială şi politică. (vezi J. Fairgrieve: Geography a. World Power).

Dacă acceptăm ipoteza „omului sociabil", care prin coo-

perarea sa cu alţi indivizi i-a dat formă şi existenţă statului oferindu-i şi forţele sale de singenism etnic şi dacă admitem că statul nu e altceva decît o sinteză a factorului etnic şi geografic-economic, evoluţia către o interdependenţă reală şi o solidaritate conştientă internaţională, nu e decît o concluzie logică şi automată.

Fireşte însă, că pînă la realizarea acestui ultim deziderat, e de parcurs încă o cale lungă care oricum va trebui să treacă prin lupte dîrze de prefaceri mari sociale, economice şi politice.

In acest scop cred că nu poate fi inutilă o identificare precisă a realităţilor actuale privind lumea aşa cum e, statul nostru aşa cum se prezintă şi scoţînd în evidenţă direcţia organică în care el se găseşte sau ar trebui să se găsească.

De a privi şi judeca viaţa internaţională numai prin prizma juridică, nu ne poate duce astăzi decît la concluzii incomplecte. Căci în nici un caz lumea nu poate fi vărîtă în corsete strict juridice, vorbesc de lumea vie, de statul organic şi vioiu, şi nici factorii responsabili de conducerea vieţii internaţionale, cum am amintit mai sus, nu s'au ridicat încă la acea înălţime unde ar fi gata să aplice principiile de egalitate şi justiţie politică şi socială în domeniul internaţional.

Dacă San Salvador şi cu Statele Unite ale Americei de Nord stau pe picior de egalitate în multe probleme, nu este mai puţin adevărat că rolul acestuia din urmă organism politic cît şi forţa sa de acţiune este incomparabil mai mare decît aceea a republicei minuscule din America Centrală.

Independent, absolut independent, nu este nici unul din statele mai sus citate, cum dealtfel nu este nici Britania şi nici... România.

Vremurile, cînd un stat pe baza forţei sale brute putea discreţionar să-şi exercite oricînd şi oriunde puterea sa de a lovi, de a cuceri, de a devasta, au trecut demult. Independenţa absolută este astăzi numai o noţiune pompoasă şi formală, inscrisă par'că ironic în constituţia fiecărui stat oricît de neînsemnat şi anemic ar fi el.

Fireşte că şi independenţa limitată nu poate fi considerată aplicabilă oricărui stat în egală măsură şi în acelaş grad. Cu totul alta este independenţa limitată a Statelor Unite, a Britaniei şi a Uniunii Sovietice şi iarăşi cu totul altceva e independenţa limitată a Portugaliei şi a Nicaraguei sau a fosilelor pitice ca Andora, Monaco, Lichtenstein sau San Marino.

Nici unul din statele citate mai sus, nu se bucură de o independenţă absolută, discreţionară şi nelimitată.

Nu este însă mai puţin adevărat că fiecare din aceste state beneficiază de diferite grade de independenţă limitată.

De a clasifica sau de a introduce o gradație pentru aceste diverse „independențe limitate", firește că ar fi pe cît de inutil, tot pe atît de anevoios.

Un lucru, nu se poate nega: că există state mari și state mici și că multe din aceste state aparțin unor „constelații", numite grupuri de state sau grupări politice.

Cînd este un stat, mare?

Foarte greu de răspuns.

Insuși Maull, care tinde să creadă că forța unui stat e în directă proporție cu întinderea solului stăpânit și a numărului de populație concentrată sub aceeaș dominație, recunoaște în cele din urmă că „suprafață și forță, nu sunt lucruri identice. Forța e înainte de toate o noțiune prea complexă, care poate fi văzută sau identificată numai în ansamblul structural al statelor" (Dr. Otto Maull: Politische Geographie, p. 126).

Cu alte cuvinte, nu orice stat cu un teritoriu intins și cu o populație numeroasă poate fi considerat ca Mare Putere.

Suprafața →	Populația (RAUMKLASSEN)	100 mil.	100—40	40—10	10—5	5—1	< 1
5 mil. km² →	A	Britania Rusia China U. S. A. Franța		Brazilia Canada	Australia		
5—1	B	India	Olanda Italia	Argentina Egipt Belgi Portug. Mexico Abisinia	Peru Africa S. Columbia Persia	Bolivia Venez.	
1—0,5	C		Japonia	Spania Siam	Afganist.	Chile	
0,5—0,2	D		Germania	Polonia *România* Jugoslav.	Suedia Finlanda	Norvegia Ecuador Paraguai Danem. Cuba, Om. Uraguai	
0,2—0,05	E			Cehoslov.	Nepal Ungaria Austria Grecia Bulgaria	Guatem. Liberia Letonia Elveția Dominic.	Nicarag. Honduras Costarica
← 0,05	F					Estonia Lituania Salvador	Albania Luxemb. Andora Lichten. Marino Monaco
	↑ →	I	II	III	IV	V	VI
		(BEVÖLKERUNGSKLASSEN)					

Criterii absolut certe, nu există. In acest scop nu s'ar putea **alege decît aceste** două elemente, cel etnic și cel geografic. **In care caz,** într'adevăr s'ar putea fixa care sunt statele de **rangul I sau cari** sunt statele de rangul al VI-lea. Partea **slabă a acestor criterii** se poate însă ușor identifica, cînd vedem **că unele din** statele de rangul I sau II, nu valorează atît **nici cît un** alt stat din categoria IV sau a V-a.

Dacă ne conducem după clasificarea făcută de autorul **citat mai sus obținem** „tabloul" din pagina precedentă.

Cum vedem, China e egală în rang cu Britania, Abisinia **egală cu Spania,** Nepal-ul cu Ungaria. Oricine își dă seama **că astfel de categorisiri** matematice duse la absurd trebuie **să ducă și la** unele anomalii.

Dacă statul ar fi o simplă formațiune amorfă, constituită **dintr'un** teritoriu anumit cu o populație anumită, amorfă și **aceasta,** firește că atunci cifrele aride ar fi suficiente să ne **arate precis** gradul și potențialul unui stat.

Aci s'ar impune și întrebarea, ce este statul. Facem **abstracție** de toate teoriile abstracte și speculative și-l **considerăm** brut, real, concret, așa cum ni se prezintă el: o „bucată" **de sol și o „bucată"** de omenire *organizată*.

In alcătuirea statului intră deci aceste două elemente **complexe,** solul activ, nutritiv și energetic împreună cu masa **etnică** organizată, activă, dinamică, împletindu-se reciproc și **dînd** ca sinteză acel organism politic pe care-l numim, Stat.

Să ne înțelegem: să nu se confunde definiția de mai **sus cu** interpretarea organică și biologică a statului.

Studiul diverșilor factori determinanți în viața unui stat nu **implică** numaidecit acceptarea sau încadrarea în una din teoriile politice asupra statului.

Că numim statul cu predilecție, un organism politic, cum am zis, nu înseamnă că ne indentificăm cu concepțiile organice despre stat.

Spre deplina edificare a cetitorului, accentuez că în lucrarea de față nu facem teoria statului.

Pentru aceasta ar trebui studiate nu numai vechile teorii asupra originii statului, teoria divinității, teoria forței și a contractului social ci și recenta teorie evolutivă care are mai ales în vedere rolul social al statului.

Dealtfel, vorbind despre teoria organică a statului, nu va fi inutil să redau aci într'un mod cit se poate de succint diversele aspecte, „școale" și nuanțe ale susnumitei teorii.

Concepția organică o intilnim chiar la Plato, care împărțind statul în guvernanți, ostași și muncitori, echivalează aceste clase cu rațiunea, curajul și dorința sau pofta. Concepții similare intilnim și la Cicero, la John de Salisburg, Marsiglio de Padua, Athusius, Hobbes, Grotius și Pufendorf.

Rousseau, deși face uz de imagini naturalistice, e un

dușman hotărît al teoriei organice. Idealiștii germani reiau apoi din nou această concepție cu Fichte, Schelling, Hegel (Grundlinien der Philosophie des Rechts, 1820). și sfîrșind cu Krause, Schmitthenner și Heinrich Ahrens (Organische Staatslehre 1850).

Tranziția dela concepția metafizică a statului la cea biologică, e făcută de alți teoriticieni cari pot fi grupați în așa numita școală psihologică. Il citez pe Joseph von Görres, pe Carl Welcher, ambii Rohmer, Stahl, von Stein și Gierke.

Toți acești autori ar putea fi numiți de fapt numai precursori ai adevăratei teorii organice. Abia Karl Zacharia în Vierzig Bücher vom Staate (1839—42) elaborează definitiv teoria organismului biologic, ocupîndu-se de chimia, mecanica, fiziologia și biologia statului.

Volgraff, complectează sistemul de mai sus cu concepția sa antropologică. C. Frantz în Die Naturlehre des Staats als Grundlage aller Staatswiessenschaft, 1870, ia în considerare și elementele naturale climaterice, hidrografice, etc. Apogeul a fost atins însă de Bluntschli (Allgemeine Staatslehre) care compară statul și cu ființa masculului. E cunoscută caracterizarea pe care o face: între statul masculin și caracterul feminin al bisericii.

Un alt grup de autori a pus în fine întreaga concepție organică a statului pe baze quasi sociale. Il citez pe Comte, Réne Worms, Alfred Fouillée, Spencer, von Lilienfeld și Albert Schäffle. Fouillé e acela care caută să combine metoda biologică cu cea psihologică, înfățișînd statul într'o lumină de exaltată importanță.

Toate aceste teorii organice, sunt cu drept cuvînt considerate de Raymond Gettel, ca teorii ce poartă în sine, pericolul unei exaltări a statului ca fiind scop în sine, pierzînd din vedere că rațiunea existenței sale e bunăstarea și confortul membrilor din care se compune (History of Political Thought, pp. 411—412).

Deci, încă odată: studiul nostru nu poate fi încadrat în complexul teoretic al concepției organice. Aceptînd mai degrabă funcția socială a statului și importanța determinantă în evoluția și'n desvoltarea omenirii a factorului economic care din prima sursă derivă constringent din elementul geografic spre a deveni o forță implacabilă prin intermediul masselor cari înving, exploatează și dirijează în cele din urmă factorul economic, analiza de față, organică în sensul relatat aci, tinde mai degrabă la o descriere în culori vii, nu a speculațiilor teoretice ci a *stărilor de fapt*.

Drept urmare vom privi organismul politic, nu în abstracția sa filosofică ci în adevărata sa înfățișare determinată perpetuu și hotărîtor de elementul om și elementul sol și toate celelalte forțe cari derivă din complexitatea acestor

două elemente. Ambele elemente se disting prin caracterul lor viu, în veșnică pulsație. Nici statul, ca sinteză a acestor elemente vii, nu poate fi privit altfel decît tot numai un organism politic viu, care trăiește, se luptă, sucombă.

Cum am văzut există state mari și state mici. Statul San Marino are o întindere de 61 Klm.² și statul Uniunii Sovietice o întindere de 21.909.000 klm².

Intrebarea e dacă statele tind veșnic să rămînă în actualele lor granițe sau mai degrabă să se îndrepte în spre un proces de fărămițare sau grupare?

Dacă ne-am ghida numai după exemplul unor state ca Andorra, Lichtenstein, San Marino și Monaco, firește că ar trebui să credem că lumea sau harta ei politică tinde să rămînă încremenită în cadrul unor hotare trasate pentru totdeauna.

Intreaga istorie ne arată însă cu totul altceva: că multe state, din mici au devenit state mari, iar altele invers, că numeroase state au dispărut pentru totdeauna, că altele după o perioadă de dispariție au „reinviat", că iarăși altele, s'au născut ca factori noui veniți în constelația politică a lumii.

State ca cele de mai sus nici nu pot fi considerate altfel decît ca interesante fosile politice pe care nimeni nu are nici un interes să le violeze.

Viața însă, e în veșnică mișcare. Și ce alta este statul dacă nu casa, celula noastră vie și organică în care cu toții ne ducem traiul aglomerat de lupte zilnice, fără repaos?

Cît de mult se poate schimba situația politică a unui stat în cursul istoriei, atît în ceeace privește populația sa cît și teritoriul său, reiese din tabloul de mai jos:

1788.			1914		
Franța	25	mil.	U. S. A.	100	mil.
Rusia	25	,,	Rusia	90	,,
Italia	15½	,,	Germania	65	,,
Germania	15½	,,	Austr.-Ung.	51½	,,
Britania	12	,,	Britania	45½	,,
Austria	11½	,,	Franța	40	,,
U. S. A.	3½	,,	Italia	35½	,,

In numai peste un secol, Franța ajunge din rangul întîiu, pe locul al 6-lea, iar Statele Unite din rangul ultim, în locul întîiu (vezi și Buell, Raymond Leslie: International relations, pp. 103 și urm.). Aceleași schimbări radicale le poate suferi și teritoriul.

Spania lui Carol Quintul avea o întindere de peste 12.800.000 klm.², iar astăzi e redusă la ½ milion klm. pătrați.

Sunt însă destul de numeroși aceia cari, servindu-se de exemplul ultimului războiu mondial cu rezultatele cunoscute de noi toți, inspirați și din milă pentru fosta monarhie Austro-Ungară, ne prezic că lumea tinde spre o continuă atomizare și că microstatismul ar fi forma naturală către care tind toate organismele politice.

Ar necesita prea mult spațiu ca să arăt amplu superficialitatea acestor vederi. E suficient să spun numai că o solidaritate internațională sau inter-regională nu implică asuprirea popoarelor, centralism excesiv și ștergerea pînă la nerecunoaștere a tuturor granițelor artificiale sau naturale.

In așa fel s'ar putea pretinde că astăzi întreaga Rusie e complect atomizată din moment ce sălășluesc în ea 6 state și 29 de republici și teritorii autonome. Niciodată însă ca pînă acum, Rusia n'a fost un organism politic mai elastic, mai organic în adevăratul senz al cuvîntului (vezi Prof. Laski și R. Buell: International Relations, p. 230).

Reamintindu-ne de existența reală a interdependenții dintre state, care pe zi ce trece se amplifică și se intensifică tot mai mult, adevărul este cu totul altul: organismele politice tind de voie liberă sau sunt fatal împinse către forme de înglobare și grupare organică, fie că aceste forme se vor numi uniuni de state, State-Unite sau confederațiuni. Cu alte cuvinte, întreaga lume merge către un macro sau megalo-statism organic, care tendință este nu mai o consecință a naturii statului ci chiar o funcție inerentă a vieții noastre care înainte de orice se bazează pe cooperarea dintre indivizi, dintre popoare, națiuni și state.

Dacă pînă astăzi, cu toate străduințele depuse de către unii, nu s'a făcut încă nimic pozitiv în acest senz, e o chestie cu totul aparte privind mai ales cauzalul problemei. Și despre aceasta, am amintit ceva, în treacăt, în primele pagini.

Dat fiind că statele sunt organisme vii, nu e nimic surprinzător să vedem că unele din acestea tind cu orice preț la modificarea granițelor. In fond, dinamice, sunt aproape toate statele. Ar fi o excepție „fosilele" amintite, poate că China și încă vreo două, trei state neînsemnate. Important este însă să facem o distincție între aceste dinamisme, separînd dinamismul politic de cel social, economic sau cultural.

Atît dinamismul social cît și cel economic sau cultural își poate găsi expresie și poate fi exercitat pe cale pașnică croindu-și drumul prin mijloace de onestă concurență. Nu același lucru putem însă să-l afirmăm despre dinamismul politic agresiv.

Acesta, întovărășit adeseori de factorul economic, de finanța mare și industria grea, ia uneori înfățișarea unor expansiuni masive cunoscute sub numele de imperialism.

Sub acest aspect, atît Franța cît și Imperiul britanic sunt puteri imperialiste. In cadrul vastelor lor imperii, forța politică reprezentată prin armata terestră, flote uriașe și escadre nenumărate de avioane de bombardament, îi stă în serviciul finanței și industriei naționale ajutînd-o să exploateze nestînjenită bogățiile naturale din colonii și quasi-colonii prin contribuția siluită a enormelor masse de ieftene brațe de muncă.

In scopul cercetărilor de față, vom limita însă senzul dinamismului.

Bazați pe aspectul general al relațiunilor internaționale de astăzi, vom distinge și vom caracteriza ca dinamice numai acele organisme politice care manifestă vădit intenția de a forța o schimbare a hotarelor politice. Tot așa, vom considera dinamice și acele zone în care statele limitrofe n'au ajuns încă la o perfectă înțelegere garantîndu-și nu o neutralitate juridică ci exprimîndu-și *de fapt* intenția de a renunța la orice veleități imediate sau intermediare, cum ar fi de exemplu în cazul unui stat care s'ar preta să servească ca „poartă de intrare".

Statice, vor fi toate acele organisme politice, cari satisfăcute cu actuala lor situație politică, au renunțat cel puțin pentru moment la orice noui aventuri de expansiune teritorială, mărginindu-se la organizarea intensivă a propriului lor teritoriu și la salvgardarea acestuia din mîinile amenințătoare ale unor puteri nemulțumite sau pornite pe calea aventurilor violente.

Ca să amintesc numai unul din numeroșii factori cauzali și determinanți în relațiunile internaționale, accentuez că „comunitatea de interese" politice și economice promovează cu vădit succes cooperarea dintre mai multe state. De aci e și ușor de înțeles de ce statele statice, amenințate de un „pericol comun", nu vor întîrzia să-și formeze grupul lor static chiar dacă nu legal ratificat atunci în orice caz real constituit. Și tot așa nu ne va surprinde nici faptul că statele dinamice, cari au o tendință expansionistă convergentă sau paralelă, vizînd destrămarea ordinei politice, vor forma tacit sau oficial, grupul lor, de state dinamice.

Nu e nevoie să mai accentuez că orice dinamism politic este și revizionist în acelaș timp.

Fie deci că acestea sunt motivele, fie că așa trebuie să se manifeste concret noua lege de grupare și înglobare în relațiunile internaționale, Horrabin, cunoscutul expert englez în analiza socială a relațiunilor internaționale, nu privește altfel harta politică a lumii, decît concentrată și grupată în șase blocuri sau grupuri de puteri, fiecare din aceste grupuri fiind format dintr'un stat-leader și dintr'un șirag de state vasale,

denumite posesiuni principale și virtuale sau reale (vezi I. F. Horrabin: Outlines of economic geography, 1923).

El afirmă net că „aceeași tendință de amalgamare sau trustificare, care a fost predominantă printre industriile mari in ultimele două decenii ale acestui secol, a ajuns acum să fie clar intrevăzută și printre națiunile lumii. Astfel de amalgamări n'au avut intotdeauna o ratificare formală politică; imperiul portughez, de exemplu, n'a fost atașat in mod formal de imperiul britanic; nu e mai puțin adevărat insă, că Portugalia nu e altceva decit un vasal al grupului britanic. (vezi op. cit. p. 69).

Impărțind globul in cinci grupuri mari și un grup „mic" sau grup subordonat cum il numește el, cum am zis, autorul de mai sus ii atribuie fiecărui din aceste grupuri, posesiuni principale și posesiuni virtuale sau reale. Prin posesiuni principale el ințelege acele teritorii cari stau sub directa influență economică, militară, administrativă și politică a „leaderului"; iar teritoriile reale ar fi acele organisme politice cari iși continuă existența lor independentă insă in alianță sau raliere la respectivul grup. Activitatea acestor din urmă „posesiuni" e determinată și limitată de grupul care le controlează, le ghidează sau le sprijină.

Iată și clasificarea nu numai originală ci și realistă, a d-lui Horrabin:

Grupul	Posesiuni principale	Posesiuni virtuale
U. S. A.	Cuba, Porto Rico, Havai, Filipine și celelalte colonii.	Haiti, Panama, Nicaragua, Guatemala, Honduras, Mexic, Liberia, Colombia, Venezuela, Peru
Britania	India și toate celelalte colonii, protectorate și mandate.	Portugalia cu colonii, Olanda cu colonii, Egipt Persia, Tibetul, Argentina, Norvegia, Grecia. Estonia, Lituania Latvia
Asia de Est (Japonia)	Coloniile, teritoriile mandatare.	China
U. S. S. R.		
Franța	Siria, Tunis, Algeria și restul coloniilor protectoratelor și mandatelor	Statele europene și coloniile lor, subordonate: Belgia, Germania, Polonia, România, C. S. R. S. H. S.
Grup subordonat: Italia		

Firește că astfel de clasificări nu pot avea o valoare eternă, constelația acestora se schimbă după cum se schimbă și constelația politică a statelor care in unele cazuri poate suferi modificări radicale nu intr'un an de zile, ci chiar și intr'o singură zi.

Cu toate acestea, impărțirea de mai sus a statelor, in grupuri politice iși găsește aplicarea și astăzi deși a fost făcută acum 11 ani. S'ar putea adaoga doar că Germania nu mai intră in categoria „posesiunilor virtuale" ale grupului francez, că grupul japonez s'a „imbogățit" cu Manciuria și China intreagă și că „grupul subordonat" al Italiei, s'a desvoltat de-abinelea intr'un grup complex in a cărui orbită intră pe lingă Italia imperialistă, Albania, Ungaria și Bulgaria.

Cred că nu sunt eronat cind voiu considera ca statice — in sensul limitat, definit mai sus — grupurile britanice, franceze și sovietice, grupul american oscilind intre staticism și dinamism iar grupurile japoneze, germane și italiene, pe deplin dinamice.

In acest studiu asupra naturii granițelor, firește că nu voiu intra in amănuntele cari privesc chiar ființa statului. Ar trebui discutate prea multe probleme, aspecte și laturi cari definesc organismul politic atit in ceeace privește forma, poziția, situația și structura sa, incit nu numai că am intra in materia altui subiect dar am aduce poate și lucruri cari de fapt n'au ce interesa această problemă, mai simplistă, a hotarelor statului.

Admițind că există teritorii sau zone pasive și active precum am admis că există și state dinamice și statice, se pune intrebarea unde se exteriorizează aceste forțe, prin ce sau sub ce formă și prin intermediul cărui factor?

Privind statul așa cum l-am privit noi, ca un viu organism politic in care viața pulsează sub diferite aspecte nu numai ca mecanism intern ci și ca manifestare in extern a vitalității respectivului stat, e ușor de ințeles că aproape fiecare organism politic in parte va simți vecinătatea directă sau indirectă a altor organisme politice.

Aci intră in funcție și acei doi complecși factori cari cum am spus, că prin sinteză, formează statul, solul și elementul etnic.

Altfel va fi deci resimțită vecinătatea unui organism politic cu un teritoriu imens și cu o populație mare și iarăși altfel va fi privită și resimțită vecinătatea unui stat cu un teritoriu redus și o populație mai puțin numeroasă.

Aceasta verifică intru totul și afirmația sau mai bine zis faptul că statele nu sunt formațiuni amorfe și neanimate ci organisme vii cari iși derivă viața din natura și structura teritoriului lor geografic și economic, din calitatea și numă-

rul massei etnice și din felul sau modalitatea de organizare și valorificare a primelor două elemente.

Fiecare stat în parte va exercita deci o *presiune* și la rîndul său va trebui să suporte presiunile vecinilor săi imediați sau chiar și indirecți.

Natural că această presiune exercitată în atîtea moduri și pornită inconștient sau dirijată conștient pe căi atît de fine și subtile, culturale, sociale, economice, politice, diplomatice și etnice, nu poate fi nici cîntărită, nici măsurată și nici exprimată în cifre absolute.

Singurul indiciu, ar fi doar factorul etnic. Acesta, sub numele de *presiune etnică* și *presiune militară*, e singurul care ne-ar putea da o indicație asupra gradului de presiune pe care trebuie să-l supoarte un stat sau altul.

Presiunea pe care trebuie s'o suporte un stat, e exprimată printr'un *coeficient de presiune* care se obține prin împărțirea numărului populației statului vizat, cu suma grupărilor etnice învecinate sau limitrofe.

Ideia acestor indice, desvoltată de Ratzel, Supan, Maull și Kjellen, este astăzi acceptată și de anglo-saxoni și de bine de rău, ne indică cu aproximație totuși, într'o anumită măsură, situația sub acest aspect a statului în care suntem interesați.

La stabilirea acestui coeficient de presiune, firește că va fi luată în considerare și poziția geografică a statului cît și structura sa și nu mai puțin și distribuirea populației, interesînd în egală măsură maritimitatea și *coeficientul de maritimitate*, insularitatea și *coeficientul de insularitate*, lungimea granițelor și *coeficientul de desvoltare a granițelor în raport cu suprafața totală* a statului, *coeficientul său agrar, industrial* și *comercial, zonele de condensare etnică* ş. a. m. d.

Va fi poate interesant să vedeți cari au fost indicele de presiune etnică (e) și militară (m.) pentru țările de mai jos în anul 1930 și care a fost indicele pentru 1914 (în paranteză).

(Le-am calculat încă acum trei ani și din cauza calcului complex nu le-am mai pus la punct la zi, mai ales pentru motivul că în trei ani, din punct de vedere etnic, situația nu s'a schimbat prea mult):

	e	m		e	m
Franța	3,4 (3,3)	0,8 (1,9)	C. S. R.	9,1	4,5
Germania	1,7 (4,4)	12,7 (3)	S. H. S.	6,2	4 (6,3)
Italia	1,7 (2,7)	3,7 (4)	*România*	12,0(30,8)	8,6(18,0)
Rusia	0,3 (3,1)	0,8 (1,1)	Polonia	8,2	8,5
Austria	21,6 (5,7)	21,0 (6)	Bulgaria	7,4	15,5(5,0)
Ungaria	5,9	11,4	Suedia	1,1 (30,8)	0,4(14,9)

e—presiune etnică, m—presiune militară; prima coloană—1930, a doua coloană—1914

(Un studiu aplicat, privitor la această problemă, ar fi: „Bevölkerungsdruk in Ostasien" de Adolf Reichwein, 1932, pp. 37).

Important este să știm în acelaș timp și modul în care această presiune apasă asupra unui stat. Putem deosebi o presiune unilaterală (de ex. cazul Portugaliei), o presiune bilaterală (cazul Belgiei) și o presiune plurilaterală (de ex. Ungaria sau Cehoslovacia). Presiunea poate fi mai departe, directă sau indirectă. Directă, ca va fi atunci cînd un stat își exercită nemijlocit presiunea asupra statului vizat. Indirectă, cînd presiunea e exercitată peste un obstacol natural cum ar fi marea sau un lac sau chiar cînd un alt stat desparte nominal statul dinamic de cel static și presat.

Nu e mai puțin importantă și poziția statului, inconjurat compleet de alte state sau insular sau marginal. In multe cazuri statul marginal sau costal are aceste două mari avantaje: a) facultatea mare de a încheia alianțe și b) de a încheia alianțe cu vecinul vecinului său (vezi și K. Springenschmid, Die Staaten als Lebewesen).

In acelaș timp nu trebuie pierdut din vedere potențialul fiecărei presiuni în parte. E de exemplu alta situația cînd un stat trebue să suporte din mai multe părți presiuni egale și iarăși altceva e cînd întreaga presiune vine asupra sa numai dintr'o singură parte.

Ce efecte pot avea astfel de presiuni?

Din partea unui stat static, efectele nu pot fi decît bune. Din partea unui stat dinamic, chiar dezastruoase. Depinde enorm de mult de felul în care statul presat știe să reziste singur sau în coaliție cu alte state. Nu sunt rare cazurile cînd astfel de presiuni venite din direcții opuse și concurente, să contribuie efectiv la menținerea independenței statului presat. E cazul statului-tampon. Găsim însă și exemple cînd mai multe presiuni, ajunse la un acord și fără să întîmpine prea multă rezistență din partea statului „tamponat", și l-au împărțit pur și simplu în trei felii (cazul Poloniei).

Aceeaș întîlnire de forțe a creat în unele părți ale globului și suveranitatea împărțită sub forma unui condominiu. Și nu în puține cazuri, „zone de influență". In aceste din urmă cazuri, statele nu se vor mai bucura de „competența" lor normală ci vor fi limitate la o „competență redusă" sau limitată (vezi Dr. I. L. Kunz, Die Staatenverbindungen, p. 59).

De relevat ar fi și cazul specific al Elveției, care, făcînd abstracție de motive genetice de ordin geografic și economic, și-a conservat o independență neutră nu numai ca stat-tampon între Franța, Germania, Austria și Italia ci implicit și ca un fel de „vacuum strategic", cum se exprimă Walther Vogel (în Das Neue Europa, p. 192).

Oricum, această presiune, în funcție în bună parte de

teritoriul de nutriție, de mișcarea populației, de distribuția acesteia și de diversele antimonii sociale, urbanistice, de frontieră și de rasă sau de limbă, cum am zis, prezintă numai intr'atît o importanță mai mare, intrucît unele din state, din motive mai mult artificiale în senz social, tind să exploateze această situație de dinamism natural, în scopul unei expansiuni agresive și imperialiste.

(Pentru elucidarea mai amplă a problemelor expuse mai sus, cititorul se poate referi și la unele studii publicate de autor în „Viața Romînească" No. 9—12 din 1932. (Staticism și dinamism în relațiunile internaționale), aceeaș revistă No. 1—2 din 1933 (Considerațiuni generale asupra vecinilor noștri) și în revista „Viața Bucovinei" No. 2 din 1933 (Hotarele statice și dinamice ale Rominiei, pp. 4—10). —). —

Din cele de mai sus, mă refer la problema dinamismului și a presiunilor etnice, rezultă că două organisme politice cari trebuie să-și suporte reciproc presiunea, își creiază implicit o zonă de intersecție. In acea zonă sau pe acea linie își stau față în față, pașnic sau belicos, ambele imperii. Zona sau linia despre care vorbim nu e altceva decît *frontiera*.

Dealtfel, prima condiție sine qua non pentru statul de astăzi în concepția sa „clasică", este existența unui teritoriu delimitat.

In antichitate, este adevărat, existau „state" fără nici o frontieră cum a fost de exemplu imperiul lui Jenghis-han și cum au fost toate „imperiile" popoarelor nomade. Intinderea acestor state varia incidental sau sezonal, în funcție de epoca sau de direcția cînd și în care hoardele călărețe năvăleau intr'o parte sau alta.

State cu hotare imcomplete intilnim și astăzi, în America de Sud, unde în regiuni pînă mai eri neeconomice și neecumenice, organismul politic n'a avut încă nici un interes să pătrundă efectiv spre a-și stabili acolo autoritatea organizată.

Intr'o lume socialistă, firește că n'am vorbi de granițe. Această linie n'ar avea atunci altă funcție decît aceea a unei delimitări de birou sau de statistică. Sub regimul unui pacifism juridic ca cel preconizat de Liga Națiunilor, frontiera, iarăși n'ar avea alt rost decît acel al unui gard inregistrat in „cărți fonciare", neasaltat, liniștit și respectat de toți în virtutea unei sancționări juridice recunoscută de toți.

Astăzi însă, într'o lume imbicsită încă de-atîtea antinomii de ordin economic, politic și social, cu atîtea concepții politice diferențiate, cu atît de multe state guvernate încă de minorități imperialiste, cu atîtea pasiuni încă activ intreținute de oculți și speculativi dirijori ai pasiunilor omenești, firește, că frontiera merită atenția și interpretarea care

i se dă sau îi este impusă de împrejurările și factorii amintiți acum.

Ca să ilustrez cele spuse mai sus, n'am decît să mă refer la zonele Prusiei Orientale și ale Ungariei orientale.

Presiunea etnică care am știut s'o exprimăm printr'un indice aritmetic știm că nu provoacă de fapt o presiune reală, agresivă, ofensivă. Ba dimpotrivă, reprezintă poate că mai concret, rezistența numerică, mai mult sau mai puțin condensată a unei comunități etnice.

In ambele cazuri însă, atît în Germania cît și în Ungaria, o anumită clasă, clasa dominantă, are tot interesul să-și aservească puterea politică și dinamică a statului spre a provoca o expansiune și a-i culege în cele din urmă roadele.

Intrebarea e, vreau țăranii unguri sau prusacii de est, țărani și muncitori, intr'adevăr, din motive personale, urmînd unui imperativ categoric interior, să năvălească peste hotare, sau chiar dacă ei își manifestă această pornire, nu este ea rezultanta mai degrabă a unei siluiri mentale și a unei sugestii în masă impusă, grefată, inoculată de clasa care-i domină?

Oricine, care a luat vre-odată contact cu massele, nu poate decît să răspundă afirmativ în sensul celei din urmă părți a intrebării puse mai sus.

Cu aceasta, ajungem însă la perfectarea cercului vicios.

Statele oligarhice dinamice, făcînd uz de toate mijloacele, tind să-și mobilizeze intreaga masa etnică în scopul unor escaladări peste frontieră. Statele statice, de altă parte, vor face și ele tot ce le stă în putință spre a organiza în massele lor chiagul unei rezistențe solidare psihologice și în cele din urmă și... inarmate.

Și iată atunci de ce frontierele devin linii vii, segmente de intretăiere organică a două imperii, granița statului devenind astfel nu o simplă graniță etnică, culturală sau economică, ci pur și simplu o graniță a forței („Machtgrene: Al. Supan in Leitlinien der allgemeinen politischen Geographie p. 20).

Ca și organismul politic, granița poate fi statică sau dinamică, pasivă sau activă; adeseori acelaș stat dispune și de o categorie cît și de cealaltă, intr'o parte un segment putînd fi activ și viu, în altă parte, pasiv și mort.

Recurgînd la morfologie și la morfometrie, obținem toate variațiile graniței ca formă, ca structură, în funcție de altitutudini, de vegetație, etc.

Kjellen distinge, a) granițe naturale, b) granițe cultural-istorice și c) granițe de construcție (un compromis).

Se pune intrebarea, dacă intr'adevăr mai există încă granițe naturale?

Numim zone ecumenice acele teritorii în care omul se poate stabili fix spre a-și continua existența într'un mod ordonat și satisfăcător. Neecumenice, vor fi zonele în care omul nu poate pătrunde decît incidental, în treacăt și fără nici o șansă de a se așeza definitiv acolo.

In acest senz, există granițe naturale (mlaștini, păduri tropicale, deșerturi de nisip sau arctice, regiuni alpine, oceanul).

De remarcat e că statele arată acelaș interes pentru achiziționarea unei astfel de frontiere, sigură și moartă ca și în cazul unei frontiere de înaltă frecvență economică și comercială.

Penetrabile, firește că sunt toate granițele. Tehnica ne-a pus la îndemînă suficiente mijloace să putem învinge *toate* piedicele ce le ridică natura în contra omului.

Kapp Ernst face o interesantă clasificare istorică a importanței oceanului, cînd în perioada potamică, marea e o barieră absolută, în perioada talasică, un mijloc pentru navigația de coastă, în perioada oceanică, un mediu potrivit pentru navigația maritimă și în perioada universalistă, un drum, o cale de veritabilă circulație mondială.

Oricare ar fi funcția mării din punct de vedere economic, fapt este că ea constituie o graniță naturală, dîndu-i coastei caracterul unei zone de luptă atunci cînd marea nu e o barieră absolută, sau înfățișarea unei zone moarte, atunci cînd inaccesibilitatea ei e aproape desăvîrșită.

Frontiera maritimă a unui stat îi denotă gradul său de maritimitate, iar caracterul mării la care se mărginește, poziția sa de stat maritim cu acces la o mare deschisă sau la o mare închisă (de ex. Japonia, Franța, sau Rusia, Rominia). De aci și importanța strîmtorilor, lupta ce se duce pentru dominarea lor și procesul de internaționalizare, importanța „Mării libere" și a lui „Mare clausum" extinderea convențională a suveranității statului asupra mării la depărtarea bătăii de tragere a unui tun (care de fapt nu e de o milă ci de 128 klm.), goana după insule, puncte de razem și „capuri" de coastă, și așa mai departe.

Statele compacte, deci unicelulare, vor avea o graniță mai scurtă decît statele cu posesiuni transoceanice și exclave. Rezultă însă în acelaș timp că granițele statelor unicelulare prezintă o importanță mai mare.

Tot așa observăm că statele mari au granițe mai scurte decît statele mici, în raport cu suprafața teritoriului lor.

In acelaș timp, state de mărime egală pot avea frontiere de lungimi diferite. E de preferat firește o frontieră pe cît de simplă, tot pe atît de scurtă. Cu cît va fi mai mic coeficientul de desvoltare a granițelor unui stat, cu atît mai avantajoasă va fi poziția sa. (Dacă S este suprafața unui stat, atunci circonferința unui cerc cu suprafața egală se poate obține prin formula: 2√pi S. Raportul dintre circonferința cercului și lungimea granițelor, ne dau apoi coeficientul căutat.

Supan, în lucrarea citată aci, calculă aceste indice pentru Norvegia (11.3), Irlanda (7.4), Britania (4.3), Olanda (3.3), Spania (2.4) și Portugalia (2.3). Rominia ar avea un indice de 1.4.

Ce linii, urmează o graniță, nu prezintă o importanță prea mare numai dacă e precis trasată fără de a da loc la interpretări (ca albia sau cursul unui rîu, coama unui lanț de munți, delta unui fluviu). Unii autori anglo-saxoni, sezisînd acest pericol în trasarea unor granițe confuze, au insistat mai amplu asupra acestei probleme (Sir Thomas Holdich: On boundary Making, și L. W. Lyde, Gregory și Griffith Taylor, Mackinder, Mahan, Bryce, Curzon, Gregory și Johnston).

In afară de granița naturală, cum am arătat, putem distinge și granițe cultural-istorice. In acest caz linia de demarcare va ține cont de factorul etnic-linguistic, de monumente și clădiri istorice, de ruine și poduri, muzee și orice alte semne cari stau mărturie culturii respective. Granița de construcție, va căuta în fine să stabilească un compromis util între criteriile cultural-istorice și cele naturale, sau geografice spre a-l îmbrăca pe stat într'o „piele" naturală, organică și utilă.

E uimitor cît de multe și ample studii s'au făcut în privința aspectului și a caracterului graniței. Expunerea amplă a tuturor detaliilor cari privesc acest subiect, firește că ar necesita mai mult spațiu decît îmi este rezervat în acest studiu. De aceea, ca studiu introductiv și sub forma unor considerațiuni generale, sumare, voiu continua cu expunerea aceasta într'un mod cît se poate de succint.

Indreptîndu-ne atenția asupra granițelor terestre sau continentale, vom putea studia relația și raportul omului, mă refer la raportul psihologic al acestuia cu granița. Vom trebui mai departe să analizăm raportul dintre natură și graniță, subsol și graniță, caracterul granițelor pur artificiale, gradația în importanță a granițelor, geneza lor, utilizarea și valorificarea lor, cursul apei, zona alpină, vegetația și fauna, toate astea în strînsă relație cu natura granițelor, mutarea graniței, apărarea ei și organizarea ei ca graniță ofensivă, organizarea culturală și politică a zonelor de frontieră, etc., etc.

Istoria de pînă acum și istoria prezentului ne oferă exemple nenumărate cu cari s'ar putea ilustra și documenta cele spuse despre granițe.

Pe lingă granițe constante vom intilni granițe mobile. Vom putea vedea cum aceasta se schimbă in multe cazuri în funcție de subsol și de descoperiri miniere.

Există mai departe granițe sau segmente de graniță cari întotdeauna au servit sau servesc ca „porți de intrare" prin care se perindă popoarele. Pe de altă parte se găsesc și granițe cari pînă astăzi au îndeplinit rolul unor ziduri de nepătruns.

Cu siguranță că ați auzit și de granițele sanitare cunoscute mai bine sub numele de „cordon" și cum din rolul lor preventiv, devin adevărate ventuze de absorbire teritorială.

Nu se pot trece cu vedere nici „granițele matematice" sau astronomice care, nețininînd cont de nimic separă organismele printr'o linie dreaptă (de ex. U. S. A. e separată de Canada de o astfel de graniță în lungime de peste 2000 klm.). Frontiere artificiale pot fi numite dealtfel și circumscripțiile financiare, militare, juridice, vamale (de ex. circumscripția vamală X are o graniță anumită, circumscripția financiară Y are altă graniță și a. m. d.).

Ați auzit desigur și de granițe sociologice, profesionale, urbane, rurale, municipale.

Există, mai departe, granițe ofensive bine și favorabil trasate, granițe defensive, granițe de pîndă și de atragere in cursă („Trouée de Charmes" între Toul și Neuf Chateu), granițe de echlibru (condominiu) și granițe părăsite, lăsate pradă și dezorganizate (Jehol, Bosnia).

O graniță poate mai departe fi tonică sau viabilă activ sau pasiv, sau„ lovită de paralizie" (petrificată).

Nu trebue să mai insist asupra importanței fluviilor și a rîurilor nu numai în raport cu granița ci chiar cu însăș existența și geneza statelor. Ca artere de comunicație și ca granițe fixe, cîtă istorie n'au făcut Rinul, Vistula, Dunărea, Volga Nilul, Eufratul și Amurul, basinul unui Indus, la Plata, Rio Grande și Hwangho!

Adeseori, statele spre a-și organiza și mai bine zonele de de frontieră, întăresc și împletesc teritoriul împreună cu fluviul-graniță prin zone și căi ferate stabilind acea prețioasă simbioză fluvială și feroviară.

Vorbind de munți, ca granițe bune, cu cit aceștia vor fi mai puțin accesibili, cu atit statul își va putea găsi în ele un razem mai bun pentru siguranța sa.

In aceeași măsură, flora, indică în multe cazuri coincidențe cu limitele de expansiune ale unui organism politic, adeseori putîndu-se constata o congruență precisă între granițele sale politice și granițele de întindere ale unei anumite vegetații. Astfel, granițele imperiului roman se acopereau cu granițele de cultură și vegetație ale viței de vie și ale ca-

stanului, acele ale Arabilor cu curmalul, ale statelor vest-pacifice cu orezul, ceaiul și bambus-ul.

In ceeace privește fortificarea frontierelor, din începuturile clasice ale Romanilor, cu valuri și ale Chinejilor cu ziduri imense, școala franceză sub Vauban și cea olandeză sub conducerea lui Coehorn, ne ilustrează cu multă bogăție de documentare, câtă grijă și atenție știu să-i dea acestei probleme statele dispuse să-și facă din graniță un zid de apărare sau o trambulină pentru ofensivă. Militarii desigur că-l cunosc în această privință și pe Clausewitz, pe Moltke, Wlaschütz, Klar, Ténot, Donat, Brialmont, Kitchener, Maude și Seesselberg, fără să mai amintesc de marii maeștri în strategia frontierelor, Alexandru cel Mare, Cezar, Napoleon.

Firește cu apărarea unei granițe nu se face numai cu ajutorul turlelor de oțel și a tranșeelor mascate, ci poatecă mai eficace, cu ajutorul unor măsuri cultural-geografice și politice. In acest senz sunt demne de menționat evacuările sistematice ale zonelor de frontieră și transformarea lor în zone indezirabile pentru adversar. In alte cazuri, statul va coloniza acea zonă cu un anumit element din massa sa etnică (Secuii, grănicerii, Arominii, Cazacii), dîndu-i acestui sector și o anumită organizare politică (de ex. North-West Frontier Province în India). (Vezi și K. Haushofer: Grenzen, 1927).

Oricît de mult v'ar fi impresionat acest șirag de amănunte care par să evidențieze mai degrabă conexitatea graniței cu natura, rîul, pădurea, dealul, valea, nu sunt de fapt decît mici ghidări în studierea graniței, nicidecum însă în identificarea forței ei reale.

In condițiile de azi, e mai just să credem că „numai în primele faze ale genezei statului, natura își impunea efectiv legile și influența ei: căci azi, granițele statului nu mai stau ancorate în condițiile și elementele naturale, ci se reazemă mai degrabă pe însăși puterea și vitalitatea popoarelor" (O. Maull, op. cit. p. 463).

Vorbisem de granițe naturale și zonele neecumenice cari i-ar asigura eventual statului, liniștea și siguranța.

In fond însă, o știm, azi siguranța nu se mai reazemă pe un vîrf de munte și nici nu derivă din existența unui rîu. Nimic nu se poate opune astăzi voinței politice, pornirilor de expansiune și imperialismulu, decît tot numai voința politică a celor amenințați.

Granița nu scutește statul; granița e scutită de către stat!

T. Cristureanu

Psihanaliza şi critica literară

Prezentînd fantezia literară şi artistică sub aspectul unui mod de realizare a tendinţelor „refulate", Freud a deschis noui căi de investigaţie criticei literare.

Ca medic, el a fost condus de gîndul descoperirii mijlocului terapeutic de a înlătura un gen de turburări psihice cu aspect patologic. Adîncirea studiului şi nevoia popularizării lui, l-au dus pe nesimţite la metoda demonstraţiilor concrete, sprijinite pe cazuri cunoscute din literatura şi arta universală. Anumiţi eroi, priviţi prin dinamica evenimentelor, au apărut lui Freud şi colaboratorilor săi, ca proectînd într'o lumină mai tare decît acea a vieţii reale, caracteristicile demonstrative ale teoriei psihanalitice.

Metodele freudiane au depăşit astfel, din primele faze ale aplicării, terenul pur ştiinţific, spre a se lărgi în crearea unui isvor de interpretare a fenomenelor psihice tratate în operele literare şi artistice. Cum psihanaliza porneşte dela manifestarea exterioară, spre a pătrunde taina procesului sufletesc lăuntric care a produs acea manifestare, noua disciplină a apărut şi ca o metodă serioasă de investigaţie psihologică în analiza lucrărilor de artă.

Expresia deviată pe calea fanteziei literare a impulsiei „refulate" vădeşte, în concepţia freudiană, existenţa originară a unui conflict moral sau sentimental. Tendinţele contrare moralei dominante, — integrată în formaţiunea conştiinţei, — sunt alungate în subconştientul din care se străduesc să apară. Închise şi oprimate, ele provoacă turburări şi isbutesc adesea să înşele vigilenţa individului, prin deghizări cari nu mai amintesc înfăţişarea pornirii originare.

Jocul tumultos al înclinărilor instinctuale sau pasionale, forţa lor subtilă de afirmare sub forme deghizate şi tactica prinderii firului unitar al manifestării lor sub aspectele cele mai variate, justifică interesul pe care-l suscită doctrina psihanalitică pe tărîmul cercetării critice. Analiza operei literare s'a mărginit pînă acum la stabilirea cîtorva raporturi cu me-

diul social naţional sau geografic, a unor afilieri intelectuale, sau sentimentale cu temperamente înrudite, la oarecari consideraţii istorice, menite a situa în timp însemnătatea operei şi la reflexiuni de ordin psihologic asupra dispoziţiei sufleteşti a autorului în momentul creaţiunii. Prin contribuţia nouilor mijloace de cercetare psihanalitică, se accentuiază mai ales preocuparea raporturilor dintre operă şi spiritul creator, adîncindu-se analiza complexului din care a răsărit aspectul fanteziei.

Psihanaliza nu se mai mărgineşte la explicarea creaţiei artistice în cadrul preocupării pur estetice sau sociale. Realizările literare şi artistice sunt prezentate în numeroase cazuri, ca expresia deghizată a impulsiunilor sufleteşti nesatisfăcute, despre care am vorbit. Ele nu pot apare la suprafaţa conştiinţei în realitatea lor iniţială şi caută o degajare, pe care o obţin prin investmîntarea impulsiei originare sub forma unor simboluri, alegorii sau metafore, sau prin transpunerea în personagii imaginare a frămîntărilor, elanurilor şi gîndurilor, pe care autorul n'ar îndrăzni, sau n'ar putea să şi le mărturisească singur şi deschis.

Freud distinge categoric pe oamenii energici, cari îşi realizează practic aspiraţiile, de cei timizi şi slabi cari fug de realitate şi se retrag „în universul mai fericit al visului" lor. Cei cari posedă însă darul artistic, „psihologic atît de misterios", pot „să transforme visurile în creaţii estetice" şi, în acest mod, să ajungă la o realizare a fanteziilor sub altă formă.

Identificarea tendinţelor alungate în inconştient şi readucerea lor în conştiinţă, desbrăcate de toate deghizările şi vestmintele înşelătoare sub care se prezintă, sunt ţelurile finale ale psihanalizei. Dacă în cazuri numeroase, opera literară sau artistică e rezultatul reveriei care învestmîntează amăgitor realitatea unor impulsiuni sau a unor sentimente „refulate", se pot percepe uşor vastele perspective pe cari analiza freudiană le deschide criticei literare. Pătrunderea observaţiei critice se îmbogăţeşte astfel cu un nou instrument care permite formarea unor corelaţii menite să influenţeze puternic asupra educaţiei viitoare a individului. „In toate cazurile observate", — spune Freud, — „se constată că o dorinţă violentă a fost resimţită, care s'a aflat în complectă opunere cu celelalte dorinţi ale individului, *inconciliabilă cu aspiraţiile morale şi estetice ale personalităţi sale*" Acest conflict moral şi sentimental e prin el însuşi un ferment de artă şi redeschide, sub o altă formă şi cu perspective mai adînci, vechiul antagonism între înclinările naturale şi viaţa socială, despre care am vorbit mai demult în studiul asupra lui Fran-

çois de Curel şi în cel asupra „Chemării Codrului", meritosul poem dramatic al lui George Diamandy

Profesorul Claparède dela Universitatea din Geneva, sintetizează în rîndurile următoare rezultatele noui ale criticei psihanalitice aplicată operei de artă: „Freud devine părintele unei critice artistice şi literare de un gen cu totul nou şi care merge mult mai adînc în analiza capodoperelor decît pînă acum. Meritul acestei noui forme de critică este de a fi esenţial înţelegătoare. Bizarul, ineditul, capătă un senz în ochii ei".

Spre deosebire de tendinţele criticei violente şi excesive a lui Nordau din „*Degenerare*", psihanaliza caută să înlăture aspectul patologic al fenomenului aparent morbid, prezentîndu-l ca pe o manifestare sufletească turburată vremelnic de tendinţe reprimate de mentalitatea curentă. Disciplina freudiană poate deveni un isvor de înnoire şi de înviorare socială prin relevarea superiorităţii complexului „refulat" asupra ideilor şi sentimentelor dominante care au exercitat presiunea violentă asupra lui.

Am amintit exagerarea criticei lui Nordau, — a cărui pregătire serioasă şi vastă e în afară de orice îndoială, — spre a evidenţia cît de necesare sunt prudenţa, calmul şi obiectivitatea, cînd analiza porneşte dela datele unor constatări ştiinţifice care urmează să fie aplicate în domeniul mobil, cu aspecte variabile infinite, al manifestărilor sufleteşti. Literatul şi artistul care merită aceste nume, sunt fiinţe complexe, dotate cu o inteligenţă şi o sensibilitate care se controlează reciproc, se împletesc în creaţii şi se despart spre a lăsa, în unele clipe, mai mult loc clocotului pasiunii decît interiorizării critice. De multeori artistul devine, prin creaţie, conştient de complexul reprezentativ şi afectiv generator, care crescuse apăsător în subconştientul său. De aici şi sentimentul de uşurare pe care atiţia autori îl încearcă după terminarea operei. Criticul, spre a fixa însuşirile reale ale operei, trebuie să posede instrumentul fin cu care să poată înregistra evoluţiile delicate, atît de lesne înşelătoare ale sufletului autorului şi să fie dotat cu acel deosebit simţ al măsurii care este axa orientării juste.

Aplicarea sistemului de critică psihanalitică la operele învăluite în mister ale lui Poë, Hoffmann sau Villiers de l'Isle-Adam, la dramele şi nuvelele pline de întuneric şi teroare ale André de Lorde şi mai ales la suavitatea, sub spectele ei morbide, a unora dintre poeziile unui Verlaine sau Baudelaire, ar da rezultate surprinzătoare prin corelaţiile noui pe care le-ar putea stabili. La noi, d. dr. Marinescu, menţionează într'un studiu, creşterea funcţiunii erotice la Eminescu, în ultimul timp al boalei şi al vieţii lui. O cercetare psihanalitică prudentă şi delicată ferită de exces metodist, a evoluţiei spiritului şi operei lui Eminescu, ar îmbogăţi critica documentară romînească şi ar proecta o lumină vie asupra operei lui. Faza patologică propriu zisă ar putea fi separată astfel, cu toată claritatea posibilă, de fantezia poetică isvorită din darurile lui naturale.

Aplicarea metodei freudiene la critica literară şi artistică s'a tradus printr'o serie de studii, care tind să devie din ce în ce mai numeroase. Insuşi Freud a încercat asemenea realizări, ale căror tendinţe demonstrative au fost însă prea puternice şi au influenţat asupra rigurozităţii constatărilor şi concluziunilor. E fenomenul care se repetă în perioada agitată a luptelor pentru izbînda unor idei şi a unei doctrine noui, cînd elanul proselitismului nu îngăduie obiectivitatea şi calmul unei măsurări liniştite a faptelor şi a valorilor.

La noi, un medic tînăr şi bine iniţiat în teoria freudiană, d. Justin Neuman, a scris un studiu psihianalitic asupra romanului lui Torberg „Bacalaureatul elevului Gerber" şi, în timpul din urmă, o broşură de acelaş gen despre romanul „*Adela*" al d-lui G. Ibrăileanu. Meritele documentare şi de specialitate ale autorului n'au putut însă disciplina tendinţa prea demonstrativă, care duce la încadrarea forţată a fenomenelor în definiţiile teoriei aplicate. Studiul psihanalitic al *Adelei* degajează o puternică aromă didactică şi tezistă.

D-rul Neuman a voit, desigur, să scrie mai mult o operă de popularizare ştiinţifică aplicată, decît critică psihanalitică cu caracter literar. Oricum, m'a făcut să reflectez că analiza unui complex de lucrări oferă un cîmp mai vast observaţiunii critice şi deducţiunilor sintetice, decît considerarea unei singure opere şi înlesneşte, prin generalitatea fenomenelor constatate, fixarea atmosferei morale pe care o respirăm. Cînd analiza îşi leagă prea mult soarta de o operă unică, ea devine un reflex al ei, pe care se poate strădui, cel mult, să-l redea cît mai viu.

Sunt, desigur, creaţiuni literare individuale care, prin vastul material ce îl elaborează, conţin în esenţă o însemnătate de gîndire şi de simţire. Ele justifică un comentariu cît mai desvoltat. Caracterizînd sbuciumul milenar al omenirii ca *Faust* al lui Goethe, sau oglindind îndoeli şi pasiuni eterne ca *Hamlet*, operele izolate devin o chintesenţă a sforţării supreme de cugetare, de simţire şi de expresie a omenirii însăşi. De aceea şi comentariile asupra lui *Faust* şi asupra lui *Hamlet* sunt atît de vaste şi de numeroase, şi justifică reflexia că pînă acum, nu s'a spus, sper, încă ultimul cuvînt. *Adela* d-lui Ibrăileanu e o carte plină de numeroase calităţi; ea proectează timiditatea unui temperament delicat şi

luminează moralitatea, sensibilitatea, educația și aspirațiile unui intelectual moldovean într'un anumit moment al evoluției spirituale a Moldovei. Faptul că, prin natura subiectului și prin evoluțiile sufletești ale eroului, romanul se pretează ușor unei cercetări psihanalitice, nu justifică o disecare prea stăruitoare în pagini critice al căror număr crește în desacord cu interesul pe care-l pot menține.

Fără a nega însemnătatea analizei operelor individuale după metodele freudiene, cred că momentului actual al luptei pentru pătrunderea și răspîndirea teoriei psihanalitice, i se potrivesc mai bine studiile critice de sinteză, care înlătură tot ceace indiscreția, fatal legată de analiza freudiană, are jignitor și ostentativ cînd intră în considerarea cazurilor particulare.

Aureliu Weiss

Un centenar uitat

Un centenar e pe punctul de a trece neobservat, dintr'o cauză curioasă care se potrivește de minune cu toată soarta nenorocoasă a acestui poet a cărui biografie e încă necunoscută. Ca să se vadă cît de puține lucruri știm astăzi despre el, și ca să se înțeleagă cit de greu se poate reconstitui viața, e destul să spunem că de personalitatea lui nu s'au interesat mai de aproape decît doi diletanți în ale istoriei literare, Duliu Zamfirescu într'o nuvelă dela începutul carierei lui scriitoricești și avocatul Dissescu, pe care interese electorale îl făcuse să se arate preocupat de soarta mormîntului uitat dela Deparați, ca să-și cîștige astfel mai ușor sufragiile alegătorilor teleormăneni. In asemenea împrejurări nu e nici-o mirare că biografia poetului, așa cum o cunoaștem, e o construcție fantezistă ridicată pe puținele date veridice cari s'au putut păstra despre el, încît însuși anul nașterii lui a rămas pînă astăzi necunoscut. C. G. Dissescu, care pare a-și fi deținut informațiile, cel puțin în parte, dela rudele poetului, afirmă într'adevăr că Depărățeanu s'a născut în 1834, dar nedocumentîndu-și prin nimic aserțiunea, istoricii literari au preferat să creadă pe cei cari spuneau că la moarte, la 9 Ianuarie 1865, poetul avea treizeci de ani, și i-au socotit, în unanimitate, ca an al nașterii, 1835. Actul de botez pe care l-am descoperit de curînd, și pe care îl vom publica în întregime în studiul mai larg, în pregătire, asupra acestui poet, arată însă că pruncul Alexandru, fiul lui Petru și al Elisabetei, s'a născut, nu la Deparați, cum se crede de obiceiu, ci la Roșiorii de Vede, și a fost botezat la biserica Sfinților Apostoli din acela oraș, în ziua de Duminică 25 Februarie 1834. Centenarul poetului a trecut deci, și dacă ziua n'a putut să-i fie sărbătorită așa cum s'ar fi căzut, cel puțin suntem datori să nu lăsăm a trece anul acestei aniversări, menite să mai împrospăteze în conștiința marelui public amintirea unui scriitor atît de uitat.

Merită însă Depărățeanu o asemenea sărbătorire ? Cine ar avea curiozitatea să deschidă un manual de istoria literaturii romîne, indiferent care, ar putea să vadă că nu i se consacră acolo decît cîteva rînduri, cuprinzînd aprecieri pline de îndoială cu privire la valoarea operei lui și lăsînd să se înțeleagă că, în ciuda unui oarecare talent, poeziile lui sunt lipsite de merit și ininteligibile astăzi, datorită maniei de a copia cuvintele și frazele după un tipar barbar împrumutat din franțuzește. Dar aceasta e tot? Publicul cititor romînesc, atît cît e, nu are din păcate destulă pregătire ca să poată înțelege și ierta un păcat ca acesta, inerent unei epoci în care instrumentul linguistic e încă în frămîntările pregătitoare unei mari literaturi, și să treacă fără a zimbi peste greutăți de expresie și peste forme siluite, căutînd dincolo de ele înțelesul adevărat al versului, așa cum cu mai multă înțelegere se

silesc francezii de pildă să-l citească pe Ronsard, ale cărui versuri nu sunt totdeauna franțuzești. Dar chiar în această stare de lucruri, în care silințele într'adevăr neisbutite ale lui Depărățeanu în căutarea expresiei adevărate nu pot trezi în mintea cititorului decît ironii, poetul acesta continuă să rămînă un nedreptățit. A-l judeca din acest unic punct de vedere însemnează a-l condamna petru o vină care nu e numai a lui, și a-l batjocori pentru o prejudecată pe care i-au inculcat-o ideile filosofice ale unei generații întregi. Deaceia, cunoscut sub singurul aspect care se dovedea a fi mai comod unei istorii literare bucuroase totdeauna să-și ajungă cu un minim de efort o țintă întrevăzută fie și numai cu aproximație, Depărățeanu e de fapt un scriitor care a rămas în umbră, activitatea lui fiind alta, mai întinsă, mai bogată și de cu totul altă valoare și alt interes decît cele care i se atribuesc de obiceiu.

In primul rînd opera lui cea mai însemnată nu e volumul de „Doruri și amoruri", atît de ignorat de contemporani ca și de posteritate și care totuși e în istoria poeziei romînești un moment de o însemnătate pe nedrept desconsiderată. Credem însă că Depărățeanu trebue privit în primul rînd ca un poet dramatic; pe acest tărîm și-a făcut el începutul, într'o vreme cînd e foarte probabil că nu avea mai mult de 20 de ani, cu comedia „Don Gulică, sau pantofii miraculoși", care, încercare juvenilă și caracterizată prin slăbiciunile inerente unui debut, nu e totuși lipsită de merit și mai cu seamă de interes, prin atmosfera și moravurile pe care le zugrăvește, tabloul fiind acela al Bucureștilor de prin 1840—1850. Pe același tărîm opera lui capitală, „Grigore Vodă", prima dramă națională de o incontestabilă valoare, care poate sta cu cinste alături de „Răsvan Vodă", pe care de altfel l-a precedat, fiind tipărită în 1864, și nu ne sfiim a spune că-i găsim și unele superiorități, în stringența și în interesul mai apropiat al unei intrigi bine conduse. Limba însăși se purifică în această dramă, care a putut fi reprezentată în anii din urmă pe scena unui Teatru Național, și care merită o soartă mai bună decît uitarea aproape desăvîrșită ce a acoperit-o pînă acum.

Construită după principiile hugoliene, drama e însă văzută într'o altă lumină, mult mai veridică, decît creațiile artificiale și vag declamatorii ale lui Alecsandri. La drept vorbind, declamația și monologul de mare întindere nu puteau să nu-și aibă locul și aici, dar sunt întrucîtva temperate de un simț scenic care ne face să vedem adevărată afirmația unui biograf ,altfel foarte slab informat, care spune că Depărățeanu a făcut parte o bucată de vreme din trupa de teatru a lui Costache Caragiale. Nici tiradele nu sunt fără interes, deși formula franceză e uneori evidentă:

Dar cu-aur poți să cumperi viața unui sclav,
Cu aur poți pe omul onest să-l faci mîrșav,
Cu aur poți din preot a face o Satană,
Poți face din curata vestală — o curtezană,
Poți face din om gide, tîlhar, sbir, asasin,
Și eu nenorocitul, cînd patria e'n chin,
Să nu pot face cu-aur un patriot !

Sau visul de domnie al lui Dărmănescu, marele boer totodată complotist și poet amestecîndu-și la fiecare pas în ițele atît de primejdioase ale uneltirilor lui, ispita fanteziilor lui de stihuitor:

Mă simt eu că îmi place să fiu logofăt mare,
Vistiernic, vornic; par'că mă văd cel mai cu stare
Din Iași, cel mai puternic din țară, cel mai fin
Politic, totdeauna ministru; mi se'nchin

Veliții și mojicii. Soție-mi iau o fată
De domn, îmi fac palate, caretă aurată,
Lachei, cai; toată lumea m'adoră, toți rivnesc
La mine, toți m'ardică la ceruri, fericesc
Chiar butca ce mă poartă, chiar scaunul din care
Cu ochii jumătate închiși, — ochi de om mare,
Privesc cu dispreț lumea ce trece, și-o strivesc
Cu caii mei, în treacăt, fiindc'o stăpînesc:
Această lume bassă, ignobilă, obscură,
Îi pui șeaua 'n spinare, îi pui zăbala'n gură
Și-i dau pinteni, și merge!... Sunt mare! sunt voivod!
Sunt Domn! Domnul Moldovei! Căciula jos, norod!

Așa cum introduce în teatru drama istorică națională, Depărățeanu e cel care pentru prima oară introduce în literatura noastră un fel de poezie intelectuală, acea poezie byroniană, de nuanță cu totul subiectivă și satirică și amestecată și tulburată la fiecare pas de lucrările minții, despre care s'a spus că pornește mai mult de sub frunte decît din inimă. Sigur că Byron fusese cunoscut la noi și mai înainte: Un Eliade, un C. A. Rosetti, îl traduceau, și un poet obscur ca Al. Lăzărescu Laerțiu se silea să-l imite. La Depărățeanu însă sîmburele acestei poezii fructifică într'un mijloc personal care face ca versul lui să se distingă ca o creație proprie, în care găsim aceiași atitudine de negațiune și necontenitul sbucium pentru odihna niciodată ajunsă, dar unde toate aceste pricini de melancolie apărînd evidente uneori în versurile lui, sunt altădată îmblînzite de un temperament amabil, făcut pentru iubire și pentru lumina cîmpiilor înflorite.

Indiferent dacă prin Byron sau prin poezia romantică franceză, care apucase mai de mult același drum, el e și cel dintîi dintre poeții noștri în care influența Spaniei din Romancero se resimte. Sălbatica muză castileană la care să închinaseră și învățătorii săi apare astfel pentru prima oară printre noi, într'o serie de traduceri a cîtorva balade și romanțe propriu zise, și prin cîteva imitațiuni, din care se întrevăd și cunoașterea apropiată a acestei literaturi, și dragostea pentru atmosfera în care ea transportă și în care, timp de aproape trei ani, călător în apusul european, trăise o vreme. Dacă se adaugă la aceasta influență mărturia, care se extrage ușor din versurile lui, a unor întinse cunoștințe literare mergînd dela Petrarca la Ronsard și dela antichitatea latină la Orientalele lui Hugo, se va înțelege că epitetul de poet intelectual, primul din specia aceasta în literatura noastră mai nouă, i se potrivește din toate punctele de vedere; fără a însemna vreo învinuire adresată sincerității sau spontaneității versurilor lui, întinsa lui pregătire și cultura pe care o socotim deasemenea rară pentru vremea aceea, se întrevăd destul de evident în poeziile lui și arată în tînărul poet care făcea în Teleorman pe subprefectul și care a trecut prin viață aproape fără să fie băgat în seamă, o personalitate pe care n'au bănuit-o nici cei ce l-au cunoscut pe atunci, nici cei de mai tîrziu, cari au preferat să-l uite cu o condamnabilă ușurință. Depărățeanu își are totuși, în istoria literaturii noastre dela jumătatea veacului trecut un loc asigurat pe care nimeni nu va putea să i-l ia; dramaturgul pe care l-am ignorat pînă astăzi și poetul rafinamentelor intelectuale ce nu puteau fi apreciate de niște contimporani rămași înapoi, își cere, cel puțin cu prilejul acesta, cinstirea pentru care e cu totul îndreptățit.

Al. Ciorănescu

André Gide

Un om inalt, adus puţin de spate, cu surisul primitor dar in acelaş timp distant, cu privirea vie şi cercetătoare. In ansamblu o rezervă sfărimată adesea de neaşteptate elanuri de bunăvoinţă sau de totală dăruire sufletească unei idei ori unei cauze. Şi totuşi, şi astăzi, încă ceva din aerul de pastor protestant de altădată. Acesta este Gide, azi, la 60 de ani împliniţi. Dar e nimerit oare a vorbi de vîrstă cînd ne găsim în faţa unui spirit ce se reînoeşte neîncetat, neostenit, cu puterea, cu tinereţea unui izvor de munte ce-abia a străpuns adîncurile, ţişnind spre lumină?

■

Amestecat în toate frămîntările literare ale epocii sale, Gide a avut totdeauna un loc aparte. Discutat eri, ca şi astăzi, cu un interes puţin obişnuit, el a avut partea lui de neînţelegere, de contestare şi de hulă, dar şi pe aceia de preţuire nepărtinitoare şi sinceră. E drept că a avut marele noroc să aibă prieteni şi admiratori credincioşi, şi pe deasupra să găsească, de curind, un critic de întiia mînă, Léon Pierre Quint. Era şi timpul. Altfel, Gide risca să moară neînţeles de cei mai mulţi. Şi ar fi fost o ruşine de neşters pentru cultura secolului nostru.

I s'a făcut lui Gide reputaţia de scriitor dificil, de spirit complicat. Nu este adevărat. El face parte din generaţia celor care au găsit că „Ubu-Roi" de Jarry era o operă nespus de amuzantă. Tot îl interesează, tot îl amuză. Cine nu l-a văzut pe Gide pasionîndu-se într'un salon monden, în faţa trucurilor unui fakir, nu va putea pricepe niciodată din cîtă simplicitate este formată aşa zisa lui „complicaţie". Această reputaţie „mallarmeană" a lui Gide datează evident din vremea celor dintîi scrieri ale sale, „Le voyage d'Urien" cît şi „Paludes". Aceasta din urmă, mică plachetă trasă în puţine exemplare, în curînd înghiţite de bibliofili, nu putea să nu facă o impresie nemaipomenit de ciudată. Titlul, stilul, ideile, gravurile în lemn de Maurice Denis ce o împodobeau, totul contribuia să deruteze lectorul, care de obiceiu iubeşte facilitatea. Astfel că rafinamentul ansamblului era departe de a fi înţeles. Azi, cînd dadaismul şi suprarealismul au străbătut literatura, ne vine greu să pricepem cum a putut cartea aceasta să producă o impresie atît de sibilină.

Aceasta a fost cea dintîiu neînţelegere dintre Gide şi contimporanii săi. Alte neînţelegeri şi alte lupte aveau să urmeze. Nici nu se putea să se întîmple altfel. Numai mediocritatea nu aţîţă invidii şi nu întîmpină împotriviri, ci lunecă şi se insinuiază ca şarpele. Şi apoi erau în omul acesta atîtea ciudăţenii, atîtea uluitoare contraste, că nu puteai să nu fii derutat. Francis Jammes, prieten de tinereţe şi camarad întru simbolism, care îl cunoştea deci bine, constată el-insuşi că e cu neputinţă de a-ţi însuşi adevărata personalitate a lui Gide. Căci omul care a scris „L'Immoraliste" a fost toată viaţa lui hărţuit, obsedat de morală. Iar cel care a putut fi considerat ca „ilizibil", este adînc şi cu desăvîrşire clasic.

Şi totuşi adevăratul Gide — căci există un adevărat Gide — este lesne de înţeles. Ca şi în alte cazuri se uită prea adeseori, şi în cazul lui, că fiecare om are formaţia, evoluţia lui sufletească, ce îl explică, şi că s'a întîmplat cu Gide ceiace se întîmplă cu fiecare din noi.

■

După o copilărie cu desăvîrşire pioasă, Gide porneşte pe drumul vieţii sale, cu sufletul încărcat de dogme, plin de scrupule, covîrşit de acea înspăimîntătoare introspecţiune protestantă, care a devenit pentru dînsul o a doua natură. Persoana lui fizică, atitudinile, se resimt de aceasta. Gesturile îi sunt rare, stîngace, studiate. Nimic nu e natural în el. Lumea găseşte că Gide „pozează". Şi cu bună dreptate. Dar cum să nu fie aşa cînd el îşi studiază gesturile acasă, în faţa oglinzii? Dacă face aceasta, e însă din timiditate şi stîngăcie şi nu din infatuitate. Iată pînă în ce grad educaţia puritană din copilărie a îngrădit şi a diformat sufletul eroului nostru... Ca o răscumpărare, ca o răzbunare împotriva acestor zile de neghioabă zăgăzuire şi încătuşare, viaţa lui întreagă va fi un mers continuu şi sigur către naturaleţă, către sinceritate, către lumina adevărului şi a libertăţii desăvîrşite.

La 21 de ani, ascetul nostru doarme pe o scîndură, chinuindu-şi trupul ca să-şi libereze spiritul. Trupul e adevăratul demon, adevăratul geniu rău al omului, iată ce i s'a spus pînă atunci la nesfîrşit. Infrîngerea lui e o datorie în faţa căreia acel ce vrea să-şi salveze sufletul nu trebue să ezite. Nimic mai firesc deci ca tînărul Gide să dăruiască acestei nobile lupte toată puterea, toată căldura pasionată a adolescenţii sale. Şi, cu o inimă arsă de eroism, frămîntată de dorinţa victoriei, tumultuos, ca o năvală de ape primăvara, s'ar fi putut să nu dobîndească izbînda? După izbîndă, lacrimile bucuriei, recunoştinţa către Dumnezeul bun ce a îngăduit-o şi liniştea nesfîrşită a datoriei împlinite. Linişte efemeră însă. Căci lupta trebue reîncepută după un ceas, după o zi sau după o săptămînă. Şi de aci înainte, fiecare zi

va avea lupta ei. Dar de fiecare dată puterile tînărului luptător vor fi mai puține, entuziasmul mai șters, victoriile mai lipsite de strălucire. Și dușmanul e totuși mereu acolo, în fața lui, cu tăria întreagă, neobosit, neînduplecat ca un zid de cetate peste care au trecut veacuri. Incet, încet, Gide înțelege că izbînda lui de o clipă e aidoma cu cele ale lui Pyrrhus, că victoriile asupra noastră înși-ne trebuesc uneori plătite atît de scump încît în locul lor e de preferat amărăciunea înfrîngerii. Oțelul rece al îndoeli i se strecoară pe furiș în suflet. La porțile lui, răbdătoare, revolta așteaptă clipa în care va putea năvăli în el, atotstăpînitoare... Aici a ajuns tînărul pios, plecat să doboare demonul: la prăpastia necredinții. Infiorat de abis, zguduit, copleșit de drama aceasta înspăimîntătoare, în care intra deopotrivă suferință fizică și desnădejde, umilință și teamă, îndoială și revoltă, învingătorul de o clipă se prăbușește învins. Și vocea lui fărîmată, spartă de lacrimi, murmură abia auzit cuvintele zguduitoare, șoptite din înălțimea stîncilor Golgotei, odinioară, în noaptea supremului martiriu de către Sublimul Crucificat: „Doamne, de ce m'ai lăsat"?

Așa apare Gide din „Les cahiers d'André Walter", jurnal intim în al cărui erou el e lesne de recunoscut. Dacă volumul n'avu mai deloc succes, Gide cîștigă, cel puțin, cu ocazia lui, prietenii de preț: Maurice Maeterlinck, Henri de Régnier, Mallarmé.

Criza aceasta este aceia a unui sfîrșit de adolescență. Pe Gide al acestei epoci nu-l vom mai găsi de aci înainte. El va dispare odată cu apusul ei. Imbătat de „gustul inexprimabil pe care îl are viața atît de scurtă a omului", el va părăsi acum Biblia de care pînă aci nu se despărțise o singură clipă, năzuind spre altă „hrană", mai pămîntească poate, dar mai mulțumitoare, mai deplină.

Ciudată, paradoxală chiar în aparență, schimbarea aceasta ne apare ușor explicabilă după o mai adîncă reflecție. Negăsindu-se în ascetism, ce era oare mai firesc decît ca Gide să-și îndrepte pașii aiurea, spre acolo unde îl împingea chemarea lui lăuntrică, spre bucurii nestrăjuite de nici o piedică, de străşnicia niciunei legi sau constrîngeri, spre bucurii ce nu se plătesc nici cu sfîșieri, nici cu lupte. Obsesiei eternității îi urmează, deci, cum era și firesc, polul opus, dorința aprigă de a se bucura de clipa ce trece fără de întoarcere, fără putință de răscumpărare. Dar acel care nu s'a recunoscut în acestism se va găsi el oare mai cu ușurință pe această cale a plăcerii, pe care își îndreaptă acum pașii șovăinzi și obosiți?

Tocmai aici și tocmai acum ni se va dezvălui în sfîrșit ceiace formează esențialul vieții interioare a lui Gide: nevoia

de sinceritate către el însuși. Neputînd înăbuși în el vocea dorinței de plăcere, el se va îndrepta, din sinceritate, către viața aceasta lipsită de constrîngere, pe care ființa lui întreagă o vrea și o cere cu toată puterea. E vremea călătoriei în deșert, a șederii în oaza dela Biskra, din care trebuiau să se nască „Amyntas", și mai tîrziu „L'Immoraliste" și „Les nourritures terrestres". „Tu nu vei ști niciodată sforțările pe care a trebuit să le facem pentruca să ne îndreptăm atenția către viață; *acum, că ea ne interesează, trebue să ne intereseze ca orice lucru, adică cu pasiune*", spune Gide în cele dintîi rînduri ale acestei din urmă opere. Și mai departe: „*mă tem de orice dorință, de orice energie pe care n'am satisfăcut-o în timpul vieții; căci s'ar putea ca ea să mă chinuiască prin supraviețuirea ei.*" Dar acest om, dat pradă dorințelor sale, nu poate să nu sfîrșiască prin a se pierde — se va spune. Aceasta s'ar fi putut, desigur, întîmpla cu un altul. Dar nu cu Gide. Asupra acestei probleme s'a explicat de altfel el însuși, cu luciditatea lui de totdeauna. *Pe acela care a scris „les Nourritures" l-am părăsit numaidecît*", scrie el în prefața ediției din 1927, a acestei opere, adică după 32 de ani dela apariția ei. Și mai departe: „Sunt unii care nu pot sau nu consimt să vadă în această carte decît o glorificare a dorinței și a instinctelor. Cred că acesta e un fel de a vedea prea strîmt. Cît despre mine, cînd o redeschid, *eu văd din ce în ce mai mult în ea o apologie a renunțării.*"

In adevăr, oricît de paradoxal ar putea să pară aceasta, dar tocmai atitudinea lui Gide față de dorință ne dă ideia cea mai limpede asupra moralei sale. „*Fiecare dorință m'a îmbogățit mai mult decît posedarea totdeauna falsă a obiectului dorinței mele*", spune el undeva, în aceiași operă. Iată o înfățișare pe cît de nouă, pe atît de neprevăzută, a ascetismului. Căci se poate oare susține că suntem departe de ascetism cu acest principiu ce învață că *esențialul este cultivarea dorinții și nu satisfacerea ei*, care trebue, pe cît este cu putință, evitată? Gide a săvîrșit deci un miracol și a obținut o izbîndă de neașteptat: împăcarea între aceste două entități, considerate pînă la el cu desăvîrșire opuse: dorința și ascetismul. Că Gide se află la aceiași distanță și de una și de alta, că el are nevoe de amîndouă în aceiași măsură — izbînda aceasta ne-o dovedește cu prisosință. Căci, cum am și amintit-o, Gide a fost toată viața lui adînc moral. El nu încetează a fi moral nici chiar cînd se leapădă de morala tradițională. Pentrucă dacă el admite și propovăduește morala individualistă, o face pentru a o întrece, întrecîndu-se pe sine însuși.

Intr'adevăr, una din îndrăsnelile lui Gide a fost de a afirma dreptul la viață a acelor „puteri în devenire" cari zac

neștiute, deci neutilizate, în adîncul tainic al fiecărui om. Și doar aceste forțe constituesc adevărata personalitate a individului. Ele trebuesc deci cultivate și potențate în primul rînd. Pentru aceasta, este necesar însă ca individul să ajungă — ceeace constitue poate lucrul cel mai greu din lume — să se cunoască pe sine însuși și să-și găsească propria-i valoare. Pentru ființele care au obiceiul reflecției, această conștiință a valorii sale este uneori foarte greu de susținut. Ele au aproape întotdeauna nevoe de o luptă neîncetată împotriva descurajării, împotriva tuturor încercărilor de disoluție a eului, care vin din afară. Acela care „se alege" e aproape aidoma pustnicului ce părăsește lumea pentru a se consacra lui Dumnezeu. Și cînd te gîndești cît de ușor și mai ales cît de comod e să odihnești pe perna moale a moralei obișnuite, greutățile moralei individualiste îți apar și mai uriașe.

Punctul de plecare al acestei morale individualiste, la care Gide a aderat și pentru care a combătut ideologic un răstimp, nu este deci o înclinare către egoism. Ea nu înseamnă altceva decît o luptă fără sfîrșit și fără de răgaz, pe de o parte, împotriva lumii, pe de alta împotriva unei părți din noi înșine, luptă ce are scopul de a înlesni cunoașterea noastră și a dezvolta propriile noastre „valori". Mai mult decît atît. Aceste valori, odată descoperite, recunoscute, omul are datoria să le facă să dea tot de ceiace ele sunt în stare, și în urmă să le împingă dincolo de ele înși-le. Căci nu e deajuns ca individul să fie el însuși. *El trebue să se întreacă, să se depășească.* Dar atunci, se mai poate oare susține, cum s'a încercat, că morala individualistă a lui Gide este o morală a plăcerii?

■

Am fi înclinați a crede că odată ajuns la acest punct din evoluția moralei sale, punct care în aparență însemna o încheere aducătoare de soluții, Gide avea să se declare mulțumit. Ar fi să ne înșelăm. Gide se află de fapt la o cotitură din evoluția moralei sale, o cotitură care, deși pe un alt drum, îl va aduce iarăși la punctul de plecare. Hotărît lucru, omul acesta e sortit tuturor cindățeniilor, tuturor contrastelor!

Motivul acestei ultime oscilații, care oricît de uimitoare ni s'ar părea, totuși nu iese din linia generală a gîndirii lui Gide, ni l-a arătat el însuși. Morala individualistă are, pe lîngă calitățile-i reale, o slăbiciune de necontestat. Ea cere o stare de continuă plenitudine, de continuă înălțare sufletească. Ori, lucrul acesta este cu neputință de realizat. E ca și cum ai vrea să faci să meargă un motor numai în regim maxim. In clipele inevitabile de destindere ce urmează acțiunii, în clipele de plictis și de îndoială, de care nimeni nu poate scăpa, sufletul omenesc își simte sfărîmați suporții. Senzația grozavă a părăsirii, a singurătății, e atunci mai deprimantă, povara amărăciunii mai grea ca oricînd. Și atunci, încotro să te îndrepți, unde să cauți alinare și sprijin, de unde să iei încredere?

Cu lealitatea-i obișnuită Gide recunoaște și mărturisește acest defect al moralei individualiste. Ea înlătură, ca vrea să ascundă și să înnăbușe una din înclinările esențiale ale sufletului omenesc: tendința sa către altruism. „Bucuria pe care o încerc ajutîndu-mi aproapele — scrie Gide undeva — nu se poate nega. Simt că ea înseamnă pentru mine împlinirea unei adînci nevoi a naturii mele." A ajunge să unești armonios egoismul și altruismul, aceste două tendințe, către care se pleacă rînd pe rînd sufletul omenesc, iată faptul pe care Gide îl consideră azi ca ținta adevărată, ca dezvoltarea desăvîrșită a personalității.

In acest fel și pe această cale, întortochiată în aparență, dar luminată neschimbat de licărirea aceleiași idei, Gide ajunge la *morala sacrificiului*. A te devota aproapelui tău sau a te devota unei idei este tot una. Principalul este să ajungi să-ți dezvolți la maximum această înclinare a sufletului tău. Infățișată așa, morala sacrificiului apare ca epilogul firesc al moralei individualiste, și contrastul semnalat la început se transformă într'o fericită armonie.

In sfîrșit, după atîtea avataruri, după atîtea sfîșieri, renunțări și îndoeli, Gide a găsit, deci, cheia ascunselor taine, al căror întuneric a căutat să-l pătrundă dealungul vieții lui întregi. A atins echilibrul dorit cu atîta rîvnă. Și, odată cu el, seninătatea înțelepților antici, la care a năzuit întotdeauna.

■

Dar acest sbucium al conștiinței unui om, care vrea să fie sincer cu el însuși, nu constitue în definitiv un caz unic. E doar un exemplu, dintr'o mie. Dacă el a trezit însă atîta interes și a ridicat atîtea discuții e pentrucă Gide a făcut, din cazul său de conștiință, materia unei serii întregi de cărți, ce dovedesc un mare talent literar.

Dacă omul și scriitorul sunt aproape cu neputință de despărțit unul de altul, apoi aceasta se datorește faptului că Gide s'a transpus în întregime în opera sa. Intr'însa, el a exteriorizat dragostea sa de adevăr suggerînd, încontinuu, reforma literaturii. Căci dacă, în ceiace privește morala, el a bîjbîit mult timp în întuneric, înainte de a ajunge la țintă, în artă Gide a fost călăuzit încă din cea dintîi clipă de un instinct sigur și neînduplecat.

Gide a debutat în literatură pe timpul cînd simbolismul reacționa din toate puterile împotriva tendințelor naturalis-

mului. Pe atunci tînărul literat era în strînsă prietenie cu Pierre Louys și cu Paul Valéry, cel dintîi îndrăgostit de frumusețea formală, celălalt de ideia pură. Gide se regăsea în întregime în aceste ambe tendințe. Ele înfățișau năzuința de perfecțiune — atît de mult dorită de dînsul — sub dubla ei formă exterioară și interioară. In definitiv însuși idealul clasicismului, pe care Gide avea să-l reia și pentru care avea să lupte tot timpul.

Gide se alătură numaidecît curentului de „avantgardă". Din el, dînsul a făcut parte tot timpul. Face parte și astăzi, căci un temperament ca al lui știe să-și urmeze calea și să nu se lase abătut din ea. El încearcă, rînd pe rînd, toate școlile literare efemere ale epocii, căci curiozitatea sa nesfîrșită îl atrage către orice încercare nouă. Dar, albină harnică ce-și face singură mierea, el nu face decît să atingă o singură clipă floarea și-și ia din nou sborul. Puternica sa personalitate îl îndepărtează de contimporanii săi. El simte că numai într'însul va găsi ceiace caută. Suprarealiștii cred o clipă că au reușit să și-l cîștige, să și-l alăture. Eroare! El trece pe alături, mereu înainte, mereu spre altundeva.

Ceiace-l nemulțumește pe Gide și-l face să treacă prin toate aceste curente literare este formula stilului. Retorician înnăscut, greoi în stil, tot atît cît era și în atitudini, Gide pricepe numaidecît că acesta e marele defect al prozei sale. De aceia el va năzui tot mai mult către simplicitate, către acea goliciune la care au năzuit și pe care au realizat-o în bună parte marii clasici.

Dar cum să ajungi în acelaș timp la noutate? Căci a fi clasic e frumos și demn de rîvnit, dar trebue să fii clasic, în formă, în haină nouă. *Clasic în formă nouă:* iată o problemă pe care Gide nu și-a pus-o poate exact în această ecuație, dar pe care a dezlegat-o din instinct.

Clasicii făcuseră să sclipească cele o mie de fețe ale conștientului. Gide se apleacă, dimpotrivă, către colțurile ascunse, umbrite, ale sufletului omenesc, către acele senzații al căror sălaș e marginea gîndiri și nu centrul luminos al conștiinței. Nimic mai greu ca aceasta. Să limitezi, să definești apoi să prinzi în cleștele gîndului și să torni în tiparul expresiei, ceiace e nelimitat, nedefinit, ceiace nu are formă și-ți lunecă printre degete ca apa sau ca molusca. Dar Gide nu e omul care să dea înapoi, înainte de a-și fi încercat puterile. Cu atît mai mult cu cît pe calea aceasta el găsea exemplul unor străluciți înnaintași: un Maeterlinck, un Edgar Poë, un Valéry.

Subiectul lui Gide este, deci, ca și al clasicilor, omul, dar omul în cea din urmă parte a lui, care mai rămăsese necercetată, adică inconștientul. Subiect neclasic, evident. El trebue însă tratat în formă clasică. Dar e oare cu putință aceasta? Limba, al cărui principal merit este claritatea, va fi oare în stare să reziste unui exercițiu atît de neobișnuit? Gide nici nu-și pune, măcar, această întrebare. El a și pornit în căutarea unei soluții. Și nu va întîrzia a o găsi.

Mai bine ca oricine, Gide știe că inexprimabilul nu poate fi îmbrăcat în haina expresiei. Dar el descoperă că *inexprimabilul poate fi suggerat.* Clasicii exprimau *exact ceiace trebuia.* Gide exprima *mai puțin decît este nevoe.* Concizia sa merge pînă la marginea posibilului. Dar el rămîne limpede. El duce preceptul clasic „... a exprima cît mai mult, spunînd cît mai puțin", la o treaptă de perfecțiune neatinsă încă înaintea lui. „Cu o frază nemaipomenit de limpede — a spus cineva despre Gide — el pătrunde în adîncurile întunecate și îndoelnice ale eului... Emoția crește, se ridică, își ia sborul, în timp ce o sintaxă perfectă o reține totuși în cadrul normal al stilului".

■

Acesta este Gide. Un om, care mai mult ca oricare altul, a influențat generația sa și pe cele ce i-au urmat. Abia ieșit din întunericul debutului, el vădește un temperament de șef și de îndrumător. Discutat și contestat tot timpul vieții sale, el a adunat totuși, totdeauna, în jurul său, pe cei mai buni și i-a făcut adepții idealului său literar. Lui Gide i se datorește „La Nouvelle Revue Française" care, în vremurile de azi, cînd jurnalismul a ajuns să-și anexeze literatura, constitue unul din rarele adăposturi ale adevăraților literați. El a știut să mențină aici gustul pentru un fel aparte de a gîndi, cît și pentru un stil dificil, sever și distant. Luat de vîrtejul altor preocupări, Gide se mulțumește azi să arunce numai din cînd în cînd o privire vajnică în „laboratorul" revistei, pe care acum o conduc alții, și să dea lovitura de bară necesară pentruca nava să nu iasă din făgașul drumului drept.

Și acum, oare ce nouă uimire ne mai pregătește evoluția neîncetată a acestui spirit de neînduplecat? Iată-l îndreptat către comunism, cu obișnuita lui ardoare, cu neistovita lui sete de dreptate. Să așteptăm! Gide este încă departe de a-și fi spus cuvîntul din urmă. Și poate că îi va fi dat să ne învețe încă, să ne predice adevăruri nouă, pe care noi nici nu le bănuim măcar!

Emil Coliu

Cronica literară

C. Stere: Nostalgii.

A apărut *„Nostalgii"* (editura „Adevĕrul", preţul 80 lei), volumul V din ciclul de romane, grefat pe un vast şi interesant memorial, al d-lui Constantin Stere, intitulat *„In preajna Revoluţiei"*.

Ce-a însemnat C. Stere în cultura şi politica romînească din ultimul pătrar de veac este inutil să mai recapitulăm. El însuşi., om de graniţă", a deschis perspective planetare sau europene într'o ţară de mărunţi şi pasionaţi mahalagii ai vieţii şi ai inimii.

C. Stere s'a aflat la graniţa unei configuraţii geopolitice şi la mejdina a două culturi (rusă şi romînă); la o configuraţie de două lumi (socialism şi burghezie luminată); la o configuraţie de două caractere (erou din vocaţie al acţiunii şi visător abulic sau pion în dramele crîncene ale lui Eros).

Iată — Vania Răutu a pus piciorul pe plaiurile regatului nostru!

Vania Răutu a descins în ţara Moldovei, ţara „liberă şi independentă", cum o numea fracţiunea politică bărnuţiană şi antidinastică dela sfîrşitul veacului trecut.

A trecut Prutul, lăsînd în urmă un imperiu gigantic şi frămîntări de epopeie, unde personalitatea sa dinamică se încadra organic.

Ajunşi la sfîrşitul volumului V, noi prezentăm condoleanţele sincere prietenului Vania Răutu pentru nefericita **inspiraţie.**

De ce n'ai rămas în imperiul ţarilor?

Aduci cîteva slabe referinţe despre *„nicevo"*, tradus cu nostalgia naţiunii. N'ai simţit oare că acestea sunt instinctele „lutului"? N'ai avut un presentiment că vei fi răstignit tocmai pentru seraficele şi duioasele elemente — din bălegar răsare cîteodată crinul! — că vei fi contestat, scuipat, dene-

gat exact pentru acele porniri care au dus la o tragică ratare a destinului?

De ce-ai venit să-ţi macini energia unei superioare minţi printre pignei? Să-ţi topeşti zăpezile pure ale unui viscolos temperament la o temperatură laşe şi pe drumuri noroioase vicinale?

De ce n'ai rămas printre chitaiul şi mongolii Siberiei pe care îi zugrăveşti cu culori de Rembrandt al peniţei?

De ce nu te-ai însurat cu delicata principesă eschimosă, ca să te găsească Axel Munthe (zeul sued al bunătăţii) şi să plecaţi, braţ la braţ şi *ebenbürtig*, istoviţi de nostalgii mai fireşti, spre ţările calde? Să te fi instalat la Capri sau la Paris, la Roma sau la Geneva, cu o profesie oarecare, inobilată de geniul tău, dar să nu te fi oprit la... Ungheni!...

Ai coborît spre Sud, dar într'o ţară, unde nu e nici cald, nici rece, o ţară care intră în prescripţiile unui capitol special din blestemele apostolului Pavel:

— „Nu eşti nici cald, nici rece, deaceia te scuip din gura mea!"

Ţara căldicică va înghiţi sloiul siberian.

Patetismul acestui roman al romanelor romîneşti deabia începe.

Pînă acum, d. C. Stere ne-a prezentat o icoană desăvîrşită a unui „erou al timpului nostru".

Vania Răutu e un vitează adolescent al vremii, care gustă din rodiile vieţii cu elan şi lăcomie.

Nihil humani a me alienum puto. — poate mărturisi, cu orgoliu nietzschean, feciorul Smaragdei Teodorovna.

Ajuns într'un fundac, Vania încearcă „un salt în gol". O nouă experienţă din care va ieşi exterior înfrînt — numai Mefistofeles deslănţuie elementele, dar nici el nu le stăpîneşte!

Viaţa lua Vania Răutu face parte din categoria „vieţilor exemplare", definite de Unamuno.

Realizarea artistică a acestei „vieţi" se face cu elemente variate de simfonie. Portretul alternează cu descripţia naturii, acţiunea erotică cu reflexia asupra problemelor grave ale umanităţii.

Petre Pandrea

Cronica internă

Tablou politic 1934

In galeria de fizionomii sociale pe care o reprezintă Europa de azi, Romînia are o situaţie originală. E chiar surprinzător cum, călătorii sau publiciştii străini care se ocupă de ţara noastră, n'au observat pînă acum acest lucru.

E neîndoios că lupta socială s'a simplificat azi pînă la o claritate desăvîrşită: în faţa comunismului tot mai cuceritor în planul creator, aşa cum dovedeşte experienţa Rusiei, burghezia capitalistă, părăsind vechile moravuri libertare şi democratice, se organizează sub aspectul fascist. Două categorii, numai două stau faţă în faţă. Acolo unde cele două clase sunt aproape de forţe egale, aşa cum e în Anglia, Franţa, Belgia, ţările Scandinave, se păstrează un compromis în formula democratică. In alte părţi a învins proletariatul; în altele legiunile fasciste.

In ce tabără trebue să aşezăm Romînia? Răspunsul nu poate fi decît prompt: în niciuna.

Slăbiciunea numerică şi absenţa unei organizaţii serioase menţin încă muncitorimea romînă într'o stare de profundă debilitate. Aceasta e datorită nu atît procesului slab de industrializare al ţării, cît mai ales în primul rînd lipsei unei regiuni industriale masive şi concentrate (cum e în Germania bazinul Ruhr, în Franţa regiunea Lille sau Alsacia, etc.) de unde să pornească strigătul revoluţionar. Industria noastră e compusă din întreprinderi mărunte, împrăştiate peste tot teritoriul, industrii uşoare şi mici. E ştiut însă că numai industria (extractivă, metalurgică) poate creia aglomeraţii dense, unde poate fermenta conştiinţa de clasă. In sute de insuliţe, semănate cîte una, două, în colţurile cele mai depărtate ale ţării, nu poate răsări solidaritatea muncitorească. In industria de mobile, de mici obiecte fabricate, lucrătorul îşi păstrează mai departe caracterul de meseriaş

(„artisan"), cu mentalitatea mic-burgheză. In industriile de cherestea sau spirt, muncitorul, aproape de agricultură, se păstrează încă ţăran. Ar rămîne industria extractivă petrolieră. Aici domnesc însă toate influenţele. Un efort de organizare serioasă nu s'a încercat nici acolo.

In afară de aceasta, în al doilea rînd, partidele socialiste ori n'au putut, ori au făcut greşala de a nu se adresa ţărănimii, cel puţin în pătura proletariatului agricol, sau chiar micilor funcţionari pentru a recolta şi alte mase (ca în Franţa) decît cele pur industriale, pe care, din motivele arătate mai sus, nu erau în stare să le atragă.

Indiferent de cauze, fapt e, că proletariatul romîn se găseşte într'o stare de extremă slăbiciune.

Ar urma atunci, printr'o antiteză firească, că burghezia romînă stă mult mai bine. O asemenea constatare pare totuşi greu de susţinut. Capitalul romînesc se găseşte astăzi aproape complect distrus. Capitalul financiar aproape că nu mai există. Se mai menţin cu baloane de oxigen, două, trei, bănci. Şi acestea nu mai fac operaţii propriu zise de credit. Acţiunile industriale în bună parte, cu toată politica de contingentare care a favorizat enorm fabricile naţionale, sunt extrem de scăzute. Capitalului agrar, în plin faliment, i-a trebuit o lege de conversiune echivalentă cu iertarea a unei jumătăţi din datorii ca să poată funcţiona mai departe, măcar formal. Acumularea particulară (în senzul de „épargne") e aproape nulă. In 1914, un împrumut intern, în Romînia mică, a adus peste 20 miliarde de lei hîrtie (şase sute milioane de lei aur). Cei mai optimişti economişti nu prevăd pentru împrumutul intern al Romîniei mari lansat recent mai mult decît 3 miliarde. Dacă punem că partea Vechiului Regat e numai de 2 miliarde, înseamnă că agonisirea particulară de azi reprezintă cel mult 10% din ceeace era înainte de război.

Aceste condiţii de ordin obiectiv, au dus şi slăbirea forţelor partidului liberal, reprezentantul cel mai autorizat al capitalismului romînesc. Se ştie că burghezia noastră s'a născut pe cale politică. Originea ei e fiscală. Din bugetul Statului, s'au creiat concesii, intreprinderi favorizate, prime de producţie, scutiri de impozite, etc. De la Ion Brătianu bătrînul şi pînă astăzi un partid politic, numit impropriu liberal, fiindcă, în fond, el practica un intervenţionism de stat, a acaparat în acelaş timp şi economia naţională şi puterea politică. Aceste două ipoteze se confundau şi lucrul mergea bine. A fost însă deajuns pe deoparte criza mondială, pe de altă parte formarea altor forţe politice în stat care să împiedice monopolul deţinerii puterii de către liberali, pentru ca şi capitalismul romînesc şi partidul liberal să sufere deopotrivă.

In urma ruinei clasei burgheze romînești, partidul reprezintă azi mai mult o stare de spirit de prudență conservatoare, decît o clasă socială propriu zisă. Veți găsi în rîndurile sale înalții funcționari, înalții magistrați, pensionarii, o parte din ofițerii superiori, spiritele „biens-pensants", o bună parte din familiile zise bune, adică cu memorie și tradiție, etc.

Burghezia romînească de astăzi e mai mult de natură birocratică și foarte puțin de natură propriu zis economică. E fatal deci ca și structura partidului liberal să se fi schimbat. Mentalitatea sa de azi e mai mult politică. Luptele nu se dau spre a asigura privilegii și poziții economice avantajoase pentru partid, cît pentru a cîștiga puterea în stat. Partidul liberal de azi e o rezonanță a nevoilor orășenești și funcționărești, o stare de spirit de rezervă și prudență, dar mai ales o alcătuire erarhică de interese care se susțin solidar pe amintirea unei glorii în decadență. De aceia și reînoirea cadrelor prin tineret e anevoioasă. In special tineretul monden sau prea calculat afluiază către acest partid. Dar un tineret prea socotit, prea lucid, prea conștient, nu mai e tineret. Cel cu adevărat dinamic îl evită. Partidul tînjește biologic, e debilitat de cloroză accentuată. Instinctul de conservare și ofensivă atenuat de o criză de creștere. El nu mai are ceeace numesc Nemții „Nachwuchs".

In fața decăderii capitalismului național, Romînia e astăzi o țară disponibilă. Ea prezintă această originalitate de a nu avea nici o organizație burgheză încă trainică, nici un proletariat organizat. In deruta generală, în ruina tuturor valorilor economice rămîn totuș neatinși doi factori: unul e *statul*, celălalt e *țărănimea*.

Statul nu poate fi niciodată complect falimentar. In orice caz, al nostru, e departe de această situație. Prin stabilirea de drepturi regaliene, de monopoluri, de impozite, economia etatistă se poate fundamenta oricînd. Cum nu mai putem clădi pe nimic solid, cum calea economică capitalistă clasică e prea lungă, iar cea socializantă imposibilă pentru moment, perspectivele etatismului sunt singurele de bun augur.

Clasa țărănească a făcut mari progrese în ce privește conștiința de sine. Trezită la viață abia după război, interzisă dela accesul puterii zece ani după aceia, ea a reușit totuși să formeze cel mai puternic partid din punct de vedere al popularității și reprezentării în parlament.

Prin fuziune cu partide reale provinciale din Ardeal și Basarabia, el singur asigură o reprezentanță integrală inter-provincială. In Ardeal vechea concepție naționalistă întunecă relativ ideologia socială a țărănismului, cu toate că și acolo baza partidului e tot masa țărănească. In Basarabia și regat însă, accentul cade mai mult pe doctrina economică și socială, decît pe cea națională, considerată ca soluționată în urma realizării întregirii naționale.

Cele două guvernări ale partidului național-țărănesc s'au resimțit poate de aceste ezitări programatice. Astăzi, însă, tendința către clarificare apare destul de puternică. Ideologia partidului se îndreaptă, cu adeziunea și a corifeilor ardeleni, către „statul țărănesc", adică către un regim de primat țărănesc, nu de dictatură, de tiranie țărănistă, așa cum o prezintă adversarii partidului.

Pornind de la o analiză a realităților și posibilităților economice ale momentului, partidul național-țărănesc nu poate să se sprijine în acțiunea sa decît pe o puternică inițiativă etatistă și să inaugureze o economie dirijată, rezervînd clasei țărănești o atenție și o grijă deosebită, în echilibrul social romînesc

Celelalte partide romînești sunt grupări de simpatizanță personală față de oameni politici importanți prin talentul lor, reprezentînd însă prea puțin interese generale. Unele dintre ele se mențin la programe eclectice, avînd cîte ceva pentru toată lumea deobicei panacee destul de banale ale publicisticii politice curente. Altele se apropie de punctul de vedere agrar. Ca originalitate în această privință merită o mențiune partidul D-lui C. Argetoianu. In fine altele, reprezintă disidențele și nemulțumirile personale, constituind fîșii desprinse din trunchiul altor partide mai mari.

Caracterul luptelor dintre aceste partide e destul de benin. Ceace diferențiază Romînia de alte țări tinere unde politica e mult mai impetuoasă și adesea de o rară violență. Aceasta permite vieții politice păstrarea unui caracter constituțional, cel puțin formal.

Tendințele fascizante destul de puternice în alte țări, sunt aproape absente în Romînia Un grup terorist de nuanță anarhistă se bucură de rare simpatii în anumite medii. O mișcare serioasă pornită de jos în sus nu există în această privință. Ca și în toată evoluția modernă a Romîniei, n'ar exista pericol, decît dacă această mișcare ar fi inventată de sus în jos.

Mihai D. Ralea

Cronica externă

Cu Franța sau cu Germania?

Politica externă a unei țări este un domeniu pe care nu toți îl întîlnesc și prea puțini îl înțeleg. De aceea în opinia curentă pe care populația și chiar elita unei țări o are despre politica ei externă, predomină clișeul și superstiția. Chiar astăzi sunt încă oameni cari cred că politica externă a Angliei se reduce să transforme celelalte țări în colonii, și că politica Franței se reduce în a interveni pentru apărarea principiilor de libertate, egalitate și fraternitate. Nu se înțelege că politica externă, rezultantă a realităților și aspirațiilor unei țări, de orice natură ar fi — culturile, economice, militare, sentimentale chiar,— are o complexitate și o line frîntă ce lipsesc altor domenii ale politicii.

La noi circulă superstiția curentă că politica externă trebue să urmeze liniile politicii comerciale. Țării, care ne cumpără mai multă marfă decît îi cumpărăm noi, trebue să-i oferim alianța noastră. Se neglijează astfel realitățile, altele decît economice (de ex. cele politice, păstrarea României în granițele actuale) și se uită că de foarte multe ori politica unei țări față de alte țări este condusă de sentimente și mai ales de resentimente. (Noi avem foarte multe interese economice comune cu Ungaria; crede însă cineva cu tot dinadinsul că Ungaria va renunța la campania pentru revizuirea tratatului dela Trianon, spre a colabora cu noi la sporirea prețului porumbului?).

Dar să admitem că acesta ar fi adevărul: că politica externă a noastră trebue să urmeze liniile politicii comerciale. Incă o superstiție și-a făcut mai de mult drum și, perzistă mereu: că alianțele noastre politice și în special alianța cu Franța nu ne dau tot cîștigul la care avem dreptul, — și că țări, cu cari suntem în răceală politică — de ex. Germania — fac cu noi un schimb, din care rămînem cu cîștig.

Suntem într'un domeniu în care statistica ne poate da

indicații. Erorile și contrabandele se compensează. Și nu interesează decît tendința comerțului nostru, nu valoarea strict cantitativă.

In 1929, 28% din exportul nostru se ducea în Germania; ni se dădea pe mărfurile noastre 8.005 milioane lei. In 1932 — ultimul an fără restricții la comerțul exterior fără contingentare — exportul nostru în Germania scade la 12% din totalul exportului. In cifre, scăderea era încă mai catastrofală, dată fiind scăderea volumului schimburilor: scădea la 2.085 de milioane lei, deficitul balanței fiind de 747 de milioane.

La 1 Ianuarie 1933 se introduce contingentarea, menită nu atît să restringă importul, cît să-l divizeze, făcîndu-l să se departeze de țările cari ne cumpără prea puțin. Țările vizate erau trei: Germania, Ceho-Slovacia și Statele-Unite.

Dar introducerea contingentării la noi urma introducerii contingentării în Germania și preceda cu puțin instalarea național-socialismului.

Politica hitleristă a însemnat în economia germană accentuarea autarhiei în proporții ce nici nu se bănuiau în 1931. Germania n'a mai avut ce importa dela noi: în 1929 eram principalul importator de orz în Germania, astăzi am scăzut pînă aproape de zero. Iată cifrele:

1929	786 mii tone
1930	659 „ „
1931	244 „ „
1932	133 „ „
1933	67 „ „

(Eram într'o vreme, cea mai mare exportatoare de orz din lume!)

Petrolul și lemnele noastre au fost gonite de mult din piața germană.

Astăzi Germania nu ne mai cere decît oleoginoase. Dar pentru anul 1935, planul economic german prevede autarhizarea economiei grăsimilor. Ultimul nostru debușeu dispare.

In 1933, balanța comercială cu Germania era în defavoarea noastră cu 704 milioane, iar în primele 6 luni din 1934 cu 257 milioane.

In Franța, în 1929, nu trimeteam decît 5% din totalul exportului nostru. In 1932, după semnarea unei convenții comerciale în 1930, exportul nostru în Franța se urca la 13% din totalul exportului. In 1929, balanța noastră cu Franța era deficitară cu 345 milioane lei, în 1932 ne era favorabilă cu 489 milioane lei.

Contingentarea nu a dăunat balanței noastre comerciale cu Franța. In 1933 surplusul exportului asupra importului

era de 515 milioane lei, iar în primele 6 luni din 1934 de 15 milioane lei.

In primele 6 luni din 1934, exportul nostru total a fost în Franța de 714 milioane lei, pe cînd exportul în Germania a fost de 665 milioane de lei.

Trebue accentuat că Franța este o țară extrem de protecționistă, acolo s'a intentat contingentarea, iar vama franceză este una dintre cele mai severe, totuși exportul nostru de petrol și lemne a fost în continuă creștere, (abia în ultimul timp s'au ivit greutăți la importul petrolului în Franța) și Franța este singura țară care ne-a admis un început de regim preferențial (la un contingent porumb basarabean).

Cei ce spun că politica externă trebue să urmeze liniile politicei comerciale, să conchidă.

Constantin Enescu

Cronica economică

Noul regim al comerțului exterior

Incă o dovadă de imposibilitatea aplicării liberalismului economic

Noua reglementare a comerțului de import și export din Romînia constituie încă o nouă dovadă de imposibilitatea aplicării liberalismului în viața economiei moderne.

Impotriva primei reglementări a comerțului exterior se ridicase toate furtunile și se repezise toate fulgerele doctrinare ale liberalismului. Chiar cei cari credeau perimată această concepție nu-și închipuiau noul regim de restricție și cotrol decît ca o pozițiune de scurtă așteptare, în vederea retuării schimbului liber dintre popoare.

Totul era privit ca o concesiune provizorie, ca o „criză" limitată în manifestarea interdependenței economice a popoarelor. Se credea încă în puterea conferințelor internaționale, în influența Societății Națiunilor și în reîntoarcerea la „normal". După cum nu credem în așa zisa „revenire la normal" (care normal?) tot asemeni nu am crezut în reluarea schimbului internațional de mărfuri pe temeiurile antebelice. Dimpotrivă am socotit că trebue să privim regimul restricțiunilor comerciale și valutare ca o stare, dacă nu permanentă, cel puțin de lungă durată, să ne ancorăm în ea cu toate interesele noastre și să căutăm a o organiza potrivit structurei și directivelor proprii ale comerțului nostru cu străinătatea.

Incercările de organizare au venit însă tîrziu. Totuși — punîndu-se la colaborare cercurile industriale și comerciale — și lăsîndu-se Ministerului de Industrie numai directivele generale, se reușise a se creia în 1932—1933 un sistem suficient de elastic și de eficace pentru conducerea politicei de import și export în limitele politicei monetare de atunci. Ca în orice sistem aplicațiunea trebuia făcută cu toată asprimea. Nu este deci de mirare că toate interesele particulare atinse cît de puțin în libertata lor de anarhică mișcare s'au mobilizat im-

potriva organizării. Şi cum interesele păgubite fac sgomot, iar cele satisfăcute tac, era natural ca în opinia publică neinformată despre situaţiunea mondială a problemei, să se creeze o atmosferă duşmănoasă primei organizări şi să provoace o relaxare a aplicării. Această slăbiciune a distrus sistemul. Interesele particulare au căpătat supremaţia în lupta cu interesele generale. Balanţa de plăţi şi apoi Balanţa de Comerţ au devenit astfel deficitare.

Ironia soartei — care este totdeauna crudă pentru cei ce nu pot cunoaşte şi nu pot prevedea — a făcut ca tocmai acei conducători politici cari condamnaseră organizarea, în sine, să fie nevoiţi să întocmească un sistem, conţinînd şi mai multe restricţiuni, provocînd deci şi mai multe protestări, — decît acel pe care îl combătuse cu învierşunare.

Complicaţiunea sistemului de astăzi provine din faptul că se încearcă a se creia un regim de valorificare peste paritatea devizelor obţinute din export, păstrîndu-se în acelaş timp o poziţiune foarte categorică pentru stabilitatea ortodoxă a monetei.

Principiul de temelie: orice import trebuie să fie precedat de un export prealabil este foarte bun, dar obligaţiunea de a ceda pe cursul oficial totalitatea sau o bună parte din devize micşorează posibilitatea de export. In adevăr, vînzarea devizelor pe cursuri deosebite pentru diferite categorii de produse, provoacă o turburare a preţurilor interne, cari încearcă în zadar să se ridice potrivit cu noile cursuri ale devizelor. Complicaţiunile şi neajunsurile sistemului de azi provin din faptul că se încearcă a se creia o valorificare peste paritatea legală a devizelor obţinute din export, păstrîndu-se în acelaş timp o atitudine categorică pentru stabilitatea ortodoxă a monedei.

Dacă imposibilitatea sau refuzul Băncii de emisiune de a asigura prin aur cursul legal al leului a determinat o urcare fatală a mijloacelor de plată asupra străinătăţii, în bursa liberă, este de aşteptat ca permisiunea de a se vinde în tîrgul liber o cotă determinată de devize, să provoace o nouă scădere a valorii leului prin urcarea preţurilor interne. Corectivul intensificării exportului nu va putea acţiona prea mult, deoarece elementele principale ale exportului nostru, cerealele şi petrolul, sunt supuse unui regim special defavorabil.

In adevăr, pe cînd exporturile unei categorii de produse permit vînzarea liberă a unei cote de devize importante, valoarea aur a exportului de cereale şi petrol trebueşte predată în întregime la cursul legal. Este deci de aşteptat o încetinire a acestui export şi deci o intrare şi mai redusă de devize. In asemenea condiţiuni tot sistemul e ameninţat să se năruie, deoarece nu se vor produce mijloacele de plată externe cerute de plăţile Statului, decît luîndu-se o cotă mai mare din valoarea exporturilor speciale. Importul minimal necesar activităţii economice generale nu va fi astfel garantat. Puţinele devize disponibile vor fi folosite pentru impozitul de lux, care poate plăti mai cu uşurinţă toate diferenţele.

Greutăţi numeroase, pentrucă nu s'a acceptat sincer aplicarea libertăţii de vînzare a devizelor, păstrîndu-se totuşi un sever control al întrebuinţării lor.

Calea apucată ne va duce fatal acolo. Şi cînd teoreticienii liberalismului vor „face punctul" vor constata că au intrat din plin în apele economiei dirijate de stat, deşi ei vroiau să meargă tocmai în direcţie contrară.

Aceasta dovedeşte că — vrînd, nevrînd — Statul — în conjonctura actuală — trebue să organizeze şi să conducă Economia oricît de greu şi de neplăcut ar fi pentru libera anarhie a intereselor particulare, aceasta este singura metodă de a mai putea continua viaţa în cadrele capitalisto-burgheze, făcute mai largi pentru a putea îngădui şi preocupări de ordin social, pe lîngă cele individualiste.

Dr. Ernest Ene

Ziua economiei: 31 Octombrie!

Ziua de 31 Octombrie este sărbătoarea economiei. Această sărbătoare anuală și universală a fost stabilită în primul congres internațional al economiei, care s'a ținut la Milano, în anul 1924. Sugestiunile și directivele pentru sărbătorirea spiritului de cruțare și de prevedere radiază dela *„Institut International de l'Epargne"*, care-și are reședința la Milano și care a împlinit, anul acesta, un deceniu de activitate rodnică.

In Occident, unde spiritul de economie are rădăcini adinci, înfipte în tradiții seculare, Cassele de Economii au jucat un rol principal și decisiv în formarea capitalului național. Cu toată criza economică, ale cărei repercusiuni distructive s'au resimțit mai ales asupra băncilor, Cassele de Economii au continuat să progreseze și să cucerească o prosperitate nebănuită. Citeva cifre elocvente vor dovedi, cu prisosință, această situațiune îmbucurătoare. După ultimele statistici, Cassele de Economii din principalele țări au următoarele depuneri de economii, exprimate în lei: *Statele Unite* 1073 miliarde; *Germania* 427 miliarde; *Franța* 395 miliarde; *Italia* 315 miliarde; *Japonia* 146 miliarde; *Canada* 138 miliarde; *Australia* 102 miliarde. Evident, față de aceste cifre impunătoare și aproape astronomice, *Romînia* ocupă un loc destul de modest, cu suma de 1½ miliarde.

Dar nu numai țările mari și puternice joacă un rol important în Mișcarea Mondială a Economiilor. Calcule statistice dovedesc că cifra totală a depunerilor la Cassele de Economii, raportată la numărul locuitorilor, dă următoarea *medie pe cap de locuitor:*

1. Novergia	16.021—	Lei	15. Anglia	3.843—	Lei
2. Danemarca	14.587—	„	16. Argentina	3.644—	„
3. Australia	14.447—	„	17. Belgia	3.135—	„
4. Noua Zelandă	14.143—	„	18. Finlanda	2.967—	„
5. Canada	13.893—	„	19. Japonia	1.586—	„
6. Suedia	13.893—	„	20. Spania	1.517—	„
7. Franța	9.613—	„	21. Africa de Sud	661—	„
8. Luxemburg	9.396—	„	22. Polonia	606—	„
9. Statele Unite	8.742—	„	23. Bulgaria	379—	„
10. Olanda	7.699—	„	24. Letonia	348—	„
11. Italia	7.699—	„	25. Grecia	236—	„
12. Germania	6.585—	„	26. Ungaria	219—	„
13. Cehoslovacia	5.862—	„	27. Egipt	159—	„
14. Austria	5.757—	„	28. Jugoslavia	93—	„

In această lungă listă, care începe cu țările scandinave și dominiourile britanice (care au o medie de peste zece mii lei), se continuă cu marile state Occidentale (care au o medie între o mie și zece mii lei) și se termină cu țările Europei Centrale și Balcanice (care au o medie sub o mie lei), — *Romînia ocupă ultimul loc cu o medie de numai 90 lei pe cap de locuitor.*

Este o realitate tristă și o ilustrare dramatică nu atît a sărăciei noastre, cît mai mult a risipei și a lipsei de prevedere ce caracterizează poporul nostru. Este adevărat că o mare parte a economiilor noastre s'a îndreptat spre bănci și că șirul falimentelor bancare a provocat o mare neîncredere a deponenților. Insă, acest fenomen s'a petrecut și în alte țări, fără ca să fi fost atinse Cassele de Economii. Prin organizarea lor prudentă și prin rostul lor social, Cassele de Economii, care nu vinează profituri mari și care nu practică abuzul de credit, au devenit refugiul universal al încrederei deponenților. Spre pildă în Statele Unite, unde s'au prăbușit peste 4.000 de bănci, criza economică n'a atins nici o Cassă de Economie.

O simțitoare îmbunătățire s'a observat și la noi în timpul din urmă. Criza a fost un factor de consolidare al Mișcării Naționale a Economiilor. A contribuit mult la această desvoltare reorganizarea vechei Casse de Economii a Statului, care a funcționat alături de Cassa de Depuneri și Consemnațiuni, dela înființarea ei, în 1881.

In 1930 Cassa de Economii a fost emancipată și reorganizată, pe baze moderne și independente, primind denumirea de: „CASSA NAȚIONALĂ DE ECONOMII ȘI CECURI POȘTALE" sau prescurtat: „C. E. C.".

Noua organizare și prompta fucționare a C. E. C., care dispune de o întinsă ramificație de sucursale, prin intermediul tuturor oficiilor poștale din țară, s'a impus în fața opiniei publice, cucerindu-i încrederea și contribuind la desvoltarea spiritului de economie, în plină criză econmică. Statistica depunerilor dela C. E. C. dovedește limpede acest reviriment satisfăcător. Iată care a fost *creșterea depunerilor:*

1930	287.028.934
1931	624.260.224
1932	809.247.574
1933	1.361.745.786
1934 (Octombrie) . .	1.656.143.148

Prin urmare, Cassa Națională de Economii a isbutit să-și sporească depunerile, în cinci ani, cu peste 500%. Este un rezultat, care mulțumește cele mai exigente așteptări și care justifică cele mai frumoase speranțe în viitor.

O cercetare mai amănunțită a depunerilor de economii ne va descoperi unele fenomene interesante.

In primul rînd trebue să remarcăm faptul, că *majoritatea depunerilor se fac în Capitală.* La București avem 70.765 deponenți, cari au depus în total 1.165 milioane lei, iar în provincie găsim 75.080 deponenți, cu 490 milioane lei depuneri. Adică singur numai Bucureștiul are de două ori mai multe depuneri decît toate județele din țară la un loc.

In al doilea rînd, trebue să accentuăm *cît de redus este încă numărul deponenților în Romînia.* La o populație de 18 milioane locuitori, avem numai 146 mii de deponenți. Adică un libret revine cam la 124 locuitori. Această inferioritate se va înțelege mai bine dacă o comparăm cu situația din alte țări. Spre pildă, în Japonia avem la o populație totală de 92 milioane locuitori, peste 42 milioane librete

ale Cassei Poştale de Economii. In Olanda, care are cam 8 milioane locuitori, Cassa Poştală dispune de peste 2½ milioane deponenţi, iar Cassele ordinare de Economii mai au încă un milion, adică în total Olanda are 3½ milioane deponenţi. Belgia, o ţară cu 8 milioane locuitori, are 5.382.000 deponenţi si Cassei Generale de Economii. Franţa, cu o populaţie de 40 milioane locuitori, are 20 milioane deponenţi. In toate aceste ţări, un libret de economii revine cam la 2—3 locuitori, în timp ce la noi un libret revine la 123 locuitori. Acest raport arată cît de mult mai este încă de făcut la noi, pentru ca poporul nostru să atingă nivelul spiritului de economie din Occident. Căci numărul deponenţilor are o mult mai mare însemnătate, decît cifra depunerilor. El dovedeşte infiltrarea spiritului de economie în massele adînci ale poporului.

A treia constatare, ce se degajează din studiul depunerilor de economii este, că *repartizarea depunerilor prezintă unele inegalităţi între provinciile ţării*. Depunerile din vechiul regat sunt mai mari, decît în provinciile alipite, cu toate că excludem Capitala din acest calcul. In afară de Bucureşti, vechiul regat are 55.930 deponenţi cu 380 milioane depuneri, iar toate provinciile alipite la un loc au 19.150 deponenţi cu 111 milioane depuneri. Iată care este repartizarea economiilor pe diferitele provincii :

	Numărul deponenţilor	Economiile
Muntenia	26.542	177.767.502
Moldova	17.889	116.097.382
Transilvania	9.727	56.160.447
Oltenia	5.825	48.975.662
Dobrogea	5.674	36.975.950
Basarabia	3.788	19.548.731
Banat	3.379	18.603.027
Bucovina	2.256	17.012.404
	75.080	491.141.105

S'a încercat să se dea mai multe explicaţiuni acestei inegalităţi între provinciile ţării. Inainte de toate este situaţiunea încă nelichidată a vechilor depuneri dela Cassa Poştală de Economii din Budapesta, care a sechestrat o importantă sumă a deponenţilor din Transilvania, provocînd astfel o neîncredere în succesoarea instituţiunii maghiare, care este Cassa Naţională de Economii. A doua explicaţiune ar fi presupusa inferioritate economică a provinciilor alipite. Insă, toate aceste explicaţiuni sunt relative. Ceeace trebueşte, este o intensificare a acţiunii de propagandă în provinciile alipite, pentru a înlătura o inegalitate dăunătoare armoniei economice din toate provinciile ţării.

Trecînd acum la cercetarea *situaţiunii economice din diferitele judeţe*, constatăm că cei mai mulţi *deponenţi* se găsesc în Ilfov (în afară de Capitală, 6443), Prahova (5116), Covurlui (3734), Constanţa (3570), Brăila (2434), Dolj (2329), Bacău (2299), Putna (2260), Iaşi (2146), Buzău (2099). Iar cei mai puţini deponenţi se găsesc în Făgăraş (190), Chaul (190), Trei Scaune (160), Turda (140), Odorhei (30).

De altă parte, cele mai multe *economii* se găsesc în Prahova (43 milioane), Covurlui (35 milioane), Constanţa (23 milioane), Ilfov (28 milioane), Dolj (23 milioane), Brăila (21 milioane). Iar cele mai puţine economii se găsesc în Făgăraş (985.000), Hotin 890.000), Cahul (729.000), Rădăuţi (658.000), Turda (557.000), Trei Scaune (240.000).

In fine, trebuie să mai arătăm care este *situaţiunea economiilor* *şcolare*. La o populaţie şcolară de vre-o 3 milioane elevi şi studenţi, cîţi avem în Romînia, totalizînd învăţămîntul primar, secundar şi superior, — avem numai 22.956 deponenţi cu 33½ milioane depuneri de economii. Din acestea, Capitala deţine 7.698 deponenţi cu 7 milioane economii; iar provincia 15.258 deponenţi cu 26½ milioane depuneri. In ceeace priveşte provincia, în afară de Capitală, vechiul regaot are 12.340 depunători, cu 23 milioane economii; iar provinciile alipite au numai 2.918 depunători cu 3 milioane economii. Din aceste cifre rezultă două concluzii. Intîia: că economiile şcolare, care joacă un rol atît de mare în educarea tineretului, sunt absolut insuficient organizate. A doua: că inegalitatea între provincii este şi aici foarte accentuată. Prin urmare se impune declanşarea unei adevărate ofensive de propagandă pe frontul şcolar, pentrucă tineretul este elementul cel mai interesant pentru clientela unei Casse de Economii, conştientă de menirea ei.

Inainte de a încheia aceste consideraţiuni, mai trebue să arătăm utilitatea economică, socială şi culturală a plasamentelor Cassei Naţionale de Economii şi Cecuri Poştale. Pe lîngă păstrarea unui disponibil puternic, care poate satisface orice asalt al deponenţilor, într'un caz de panică neprevăzută, — Cassa Naţională a întrebuinţat economiile populare ce i s'au încredinţat, cu cea mai mare prudenţă, investindu-le cu toate garanţiile unor acoperiri lichide şi a unor măsuri severe şi necruţătoare de urmărire. In cadrul acestei politici de plasamente, C. E. C. a acordat următoarele împrumuturi, în aceste vremuri de grea restrişte şi de agonie a creditului: pentru industrie 174 milioane; pentru agricultură 53 milioane; pentru comerţ 83 milioane; pentru şcoli 138 milioane; pentru biserici 44 milioane; pentru igiena publică 23 milioane; pentru şosele, lucrări edilitare, ameliorațiuni funciare 37½ milioane; pentru întreprinderi comunale 151½ milioane.

Din veniturile sigure ale acestor împrumuturi lichide (între 6 luni şi 5 ani), se bonifică dobînzile deponenţilor (3½%) şi se alimentează fondul de rezervă, nedistribuindu-se nici o dividendă, în lipsa acţionaratului.

In concluzie putem constata, că tînăra noastră mişcare a economiilor s'a inaugurat sub fericite auspicii. Progresul ei depinde de înţelegerea conducătorilor ţării şi de sprijinul tuturor factorilor de răspundere ai vieţii noastre economice, culturale şi sociale. Trebuie să amplificăm şi să adîncim acţiunea noastră de propagandă, după modelul strălucit al Mişcării Naţionale a Economiilor din Anglia (*National Savings Movement*), care a contribuit atît de mult la răspîndirea spiritului de economie în massele poporului englez.

Ziua Economiei este un prilej de reculegere şi de verificare a conştiinţei noastre. Avem obligaţii faţă de noi înşine, faţă de familia noastră, faţă de ţară. Asigurarea viitorului şi crearea unui puternic capital naţional se vor putea realiza numai prin practicarea actului de economie, adică prin disciplinarea consumaţiunii şi prin eliminarea risipei. Romînia, integrîndu-se în ritmul mişcării mondiale a economiilor, va înainta pe calea progresului şi a prosperităţii.

Caius Bardoşi

Cronica teatrală

Bucureşti —

Cinematograful a intrat în gustul publicului modern.

El are un tempo rapid, în concordanţă cu mişcarea din juru-ne: o febrilitate a realităţilor... un ritm viu de idei şi de sentimente.

Spectatorul nu mai are răgazul şi nici plăcerea de a urmări un sfert de ceas pe un actor care se gîndeşte, plimbîndu-se dela uşă la fereastră şi retur...

Publicul vrea să-şi uite existenţa mizeră şi — în nesiguranţa de toate zilele — vrea să-şi odihnească sufletul şi să se distreze.

Teatrul de odinioară îl purta în labirintul sufletului — printre suferinţi.

Cinematograful ne poartă pe suprafaţa lucrurilor — încîntîndu-ne ochiul şi auzul, nelăsîndu-ne să privim în adîncuri. Iar cînd spectatorul e distrat, un foc de revolver îl readuce la realitate. Dacă focul de revolver nu-i destul — regizorul face apel la artilerie...

Filmul ne dă tocmai ceiace n'avem — şi visăm... Ne aduce palate, restaurante, baruri luxoase... Ne trece pe dinainte toalete elegante. Ne desfăşură privelişti din ţări, pe care n'avem să le vedem niciodată.

Dar mai ales ecranul ne transportă în lumea fantasticului.

Teatrul ne prezintă viaţa aşa cum este. Cortina — cum s'a spus — este un părete care se ridică...

Vedem pe oameni în carne şi 'n oase — cu durerile lor, cu speranţele veşnic nerealizate.

Fiecare piesă nu-i în fond decît o viaţă care încîntă o clipă — pentruca în urmă brutalitatea realităţii să spulbere totul.

Dar această viaţă este trăită de oameni fizici.

La cinema, visul e complect. Tema se ridică în domeniul

fantasticului — şi n'avem de-aface decît cu umbra oamenilor. Din această lume a umbrelor vine pînă la noi o muzică parcă subpămînteană...

Filmul ne ţine atenţia încordată. Trebue să citim explicaţiile de pe ecran. Greşelile de stil şi de limbă nu ne mai preocupă. Acum, acum, scrisul trece după rulou...

Urechea zbîrnie, lumina ne orbeşte... Cum să te mai gîndeşti, dacă poliţiştii urmăresc cu revolverele întinse pe hoţul de hotel? Dar dacă fugarul de pe burlanele unui zgirienouri se prăbuşeşte în neant? Cine se mai gîndeşte la trucurile cinematografului? Cum să crezi că hoţul merge în patru labe pe o pînză întinsă pe duşumele, şi care reprezintă un părete cu burlane — subt obiectivul operatorului?

Cinematograful ne dă iluzia, şi-i de-ajuns. Noi doar după acest lucru umblăm în viaţă...

Parcă ar vorbi un frecventator al cinematografului. In fond, subscriitorul acestor rînduri nu se duce decît odată pe an la cinema — dar care îl înţelege şi nu se revoltă de stupidităţile lui.

El avea cel puţin teatrul cu lumea-i de gînduri şi de sentimente — într'o atmosferă de discreţie sufletească.

Iată însă că cinematograful a pătruns şi în teatru. Piesa „Lume de hotel" — reprezentată la Teatrul Regina Maria — nu-i în fond decît dramaturgie cinematografică. Dar publicului mare îi place sistemul.

Nu ne rămîne altceva de făcut, decît să ne exprimăm regretul în faţa imixtiunii cinematografului în teatru — şi să aşteptăm, printre piese-filme, şi piese-piese.

Trebue să recunoaştem însă, că Teatrul Regina Maria a realizat în mod desăvîrşit noul sistem dramatic— atît prin meşteşuguri scenice, cît şi graţie jocului ales al actorilor.

In aceiaşi categorie cu „Lume de hotel", trebue să punem şi lucrarea d-lui Mihail Drumeş: „O crimă pasională" — farsă atractivă, care a jignit bunul gust doar printr'o şarjă politico-socială deplasată prin tonu-i de-o gravitate juvenaliană...

Cu această farsă, Teatrul Regina Maria şi-a început stagiunea — însemnînd un punct de plecare pentru un merituos autor dramatic.

Teatrul Naţional şi-a deschis stagiunea cu „Neamul Şoimăreştilor" de d-nii M. Sadoveanu şi Mihail Sorbul — continuînd-o, din repertoriul original, cu „Moşnenii", piesa d-lui Sandu Teleajen, care dovedeşte o adîncă cunoaştere a sufletului ţărănimii — frămîntate de problema pămîntului — şi un ascuţit simţ al scenei.

Romanul d-lui M. Sadoveanu, acea capodoperă a genu-

lui, care ne-a delectat la cîteva lecturi, — ne-a atras și cu prilejul reprezentației de deunăzi.

Am citit „Neamul Șoimăreștilor" cu aceiași plăcere, cași la lecturile anterioare — o plăcere sporită de faptul că, fiindu-ne cunoscută acțiunea, numai arta ne încînta cu bogatele-i resurse.

Autorii piesei au lăsat de-oparte toate povestirile, insistînd asupra acțiunii — care se desfășoară repede, din act în act, fără nici o oprire.

D-nii Sadoveanu și Sorbul au ales momentele caracteristice și dramatice — constituind o bună piesă de teatru după un roman... ceiace în deobște e atît de greu de îndeplinit.

M. Sevastos

Cronica cinematografică

Fizica umană. — Trei filme.—

In cursul săptăminii trecute s'a reprezentat un film intitulat „Dezamăgire", in care jucau Joan Crawford, Reymond, și un artist relativ cunoscut cu numele de Edward Arnold. Filmul n'avea nimic extraordinar, deși era în general agreabil de văzut. Ceva însă m'a impresionat. Este figura și jocul acelui actor decare vorbeam: Edward Arnold. Este un om cam bătrin, cam gras, cam urit, și este tocmai pus să joace toate astea, să facă un personaj cam gras, cam bătrin, etc... Văzîndu-l la lucru, mi-am adus aminte o cugetare pe care o fac eu adesea și care s'ar putea formula pe scurt așa: genul uman este în genere cumplit de urit, și cinematograful are această calitate de a ne reconcilia puțin cu inestetica fizicei umane.

Firește, nu toată lumea este sensibilă la frumusețea fizică. De obiceiu chestiunea aceasta se pune aproape exclusiv în materie de amor, atunci cînd un bărbat sau o femeie dorește să-și aleagă un partener din cealaltă tabără. Dincolo de aceste preocupări foarte speciale, oamenii-s perfect indiferenți dacă semenii lor sunt grațioși sau pociți. Ceva mai mult: morala curentă oarecum reprobă preocuparea unora de a examina imperfecțiile fizice ale aproapelui; asemuiește asta cu o indiscreție de copil prost crescut, cu nedelicateța unui școlar care și-ar bate joc de un coleg cocoșat sau de un profesor șchiop. Moraliștii ne interzic să ne legăm de cusururile trupești și ne îndeamnă să ne exercităm pofta noastră de critică exclusiv asupra defectelor sufletești. Atitudinea celui care manifestă o sensibilitate prea mare în fața frumuseții sau uriciunei fizice este, în cel mai bun caz, socotită ca o atitudine frivolă; omul serios are alte treburi și nu-și bate capul cu asemenea fleacuri.

Mărturisesc că nu-s tocmai de această părere. Am crezut întotdeauna că valorile de frumusețe cuprind întrînsele pe toate celelalte, că eticul e inclus în estetic, că aceasta din urmă e o categorie mai largă decit toate celelalte, că de cele mai multe ori uriciunea fizică nu-i decit traducerea tangibilă a uriciunii morale și că un om elegant sufletește nu poate da, prin chipul lui fizic, impresia unui om urit, oricit de neregulate i-ar fi trăsăturile feții și trupului (afară de cazul, bineînțeles, cînd ar fi diform, estropiat și monstruos, căci atunci problema nu se mai pune; noi nu vorbim aci despre anomalii minoritare, ci despre grosul populației).

Or, grosul populației se intîmplă a fi — cum spuneam — cumplit de urit. Pe stradă, în tramvai, la cafenea, în tren, la teatru, la birou, pretutindeni oamenii care trec prin fața noastră ne înfioară prin uriciunea lor trupească, prin lipsa de gust nu numai în îmbrăcăminte dar mai ales în mișcări, în felul de a umbla, de a pronunța cuvintele, de a-și întrebuința miinile, de a-și braca privirile, etc., etc. O impresie de absolută disgrație ne cuprinde. Fizica genului uman merită să ne facă oroare. Și-i foarte trist, căci fizica omenească nu-i decit manifestarea exterioară fidelă a unei psihologii pe care o bănuim deci a fi deopotrivă de hidă cît și haina materială cu care se investmîntă.

In asemenea condițiuni, cinematograful este o binefacere. Această

artă are de realizat o dublă și contradictorie sarcină. Pe deoparte el trebue să ne reprezinte, vizual și în mișcare, oameni, cit mai mulți, cit mai variabili, cit mai așa cum sunt. Decît, cum spuneam, oamenii cei mai mulți sunt uriți. Cinematograful bun trebue deci să țină socoteală de această nefericită situație. Un film unde toți actorii sunt tineri și frumoși este un film fals. O artă bazată în cea mai mare măsură pe exibiția de oameni mulți trebue să țină samă de locul important pe care il ocupă urițenia în fizica umană.

Pe de altă parte însă, arta exprimă frumosul. Uritul în artă trebue supus unei elaborări meșteșugite, care il transformă într'un fel de frumusețe, o frumusețe subtilă și oarecum de gradul al doilea. Este ceeace face pictura și sculptura. Dar acestea recurg la un truc: amestecă uriciunea cu diverse calități dramatice: disperarea, suferința, concupiscența, mizeria acută, etc... In cinematograf însă, unde nu se reprezintă un om sau cițiva, ci o lume întreagă, o vastă populație, trucul de mai sus e iute epuizat. Majoritatea personagiilor ce apar pe ecran sunt oameni indiferenți și mijlocii, nici prea buni nici prea răi, nici prea adormiți, nici prea vioi, nici prea preocupați, nici prea distrați. Pe aceștia e mult mai greu să-i prefaci din uriți în frumoși. Căci procedeul de metamorfoză este să-i faci în prealabil „caracteristici"; ori, ce poate fi mai greu decît să prinzi caracteristica indiferenței și a situațiilor mijlocii?

Pentru toate aceste motive, cinematograful e o artă cumplit de dificilă. Dar, în schimb, cînd izbutește, el realizează unul din cele mai binefăcătoare lucruri: reabilitarea în frumusețe a cumplitei uriciuni trupești de care e lovit genul omenesc și reconcilierea noastră cu fizica umană.

Toate aceste reflecțiuni mi-au venit contemplînd jocul lui Edward Arnold, un om urît, burtos, bătrîn și mereu beat. In ciuda acestor disgrații, tot ce făcea el era așa de caracteristic și de adequat cu psihologia lui; era atita exactitate și punctualitate în raportul dintre scop și exprimare; era atita grație (căci ce-i oare „grația", dacă nu acea „aisance", acea facilitate suplă care trădează o execuție fără nici-o deperdiție de forțe, fără mișcări parazite și eforturi inutile); era — deci — atita grație în gesturile acelui actor care juca un personaj de felul lui disgrațios, încît am avut impresia că asist la o demonstrație experimentală a fenomenului artistic, a putinții pe care o are arta de o preface uritul în frumusețe.

In ultimul timp filmele cu adevărat bune n'au fost prea multe. Nu merită să fie semnalate decît trei: „Eskimo", „Cele patru fiice ale Doamnei March", și „Moartea în vacanță".

„Eskimo" este un documentar, bine luat, bine decupat și bine condus din punctul de vedere al progresiunei interesului. I-am reproșa că nu prea ne redă moravurile caracteristice Eskimoșilor, ci doar moravuri general valabile pentru orice altă populație zisă „primitivă". Păcat, căci Eskimoșii sunt, fără contest, una din cele mai interesante și mai particulare popoare de pe glob. Singurele scene care-s pur-eskimose sunt acele reprezentind vaste expediții de vînat și pescuit.

„Moartea în vacanță" este un film de gen fantastic (în felul Mumiei și Bestiei), unde ideea e o reabilitare a morții, care nu trebue privită ca ceva neapărat și obligatoriu înfricoșător, ci ca un lucru — ca toate cele de pe acest pămînt — care poate fi uneori oribil, alteori mai puțin, alteori chiar de loc, alteori în fine aproape plăcut.

„Cele patru fete ale d-nei March" este remarcabil prin mulțimea personagiilor, prin varietatea tipurilor, prin perfecția tuturor interpreților, prin mulțimea detaliilor de fină psihologie și, însfîrșit, printr'o foarte agreabilă atmosferă de „roman englezesc".

D. I. Suchianu

Chenare critice

Disperatul veacurilor

Apariția lui Emil Cioran, în publicistica tînără romînească, e comparabilă cu adausurile muzicale ale unui clarinet stricat la sgomotul unei fanfare militare.

Generația tînără era în toiu. Asalturile cele mari fuseseră pregătite pentru luarea redutei închipuite; gureșul organizat asedia poalele cetăței. In fruntea galopului, Petru Comarnescu flutura stindarde americane, iar Mircea Eliade claxonoriza hindus operațiile strategice ale luptei.

Emil Cioran, — așa cum mi-l pot aduce aminte din decoloratele lui contururi în universitate, — era prea mușcat de demonii afirmării ca să adaste cu mîna în sîn. Ospățurile gloriei consumau berbecii grași și nu vroia să absenteze. Fără să-și fi făcut ucenicia nicăieri, nici să fi intrat în vre-un atelier scriitoricesc să cunoască pe practic cîte clape muzicale are silaba unui cuvînt, apare deodată — la o vîrstă pe care nu uită să și-o invedereze în toate tipăriturile, — ca „titanul" mișcării. Umblase ca un disperat și se afirmă ca un disperat.

Cum consemnele vremii, ale tinereții desfrînate, și ale statului major, se puteau lesne cunoaște, era de ajuns, să le fi satisfăcut și toate veniau dela sine. Un salut reverențios, un zîmbet din trecere, un gest tovărășesc, și cenaclul își disolvă pe dată pereții pentru a te cuprinde, în intimitățile lui, cum cuprinde oala cu lapte mușița care s'a jucat pe margine.

Lozinca era: *experențialismul*. Să suferi adică de trăiri violente, să te prefaci că „simți cum un om poate trăi în anumite clipe toată esența misterioasă a destinului uman și cum în el se poate concentra universalitatea lumii, absorbită în extazurile singurătății".

După exercițiile îndelungate la fligornul „disperării", Emil Cioran isbutește să se impună în rîndurile dintîi. Și într'o generație avidă de genii — fură rînd pe rînd: Eliade, Vulcănescu, — pînă și Petru Comarnescu (!) — se instală în vîrfuri.

Filiația ideilor era cunoscută: puțină „trăire" luată dela Dilthey cu vocabularul lui James și înfățișată în scutecele ortodoxiei noastre. Dacă Freud a ridicat sexualitatea la rangul de centru al acțiunii omenești; dacă Nietzsche ridicase biologia la treaptă de valoare; dacă Bergson punea instinctul în mijlocul cunoașterii, mai rămînea să fie promulgată patologia ca unic criteriu de valorificare. Asta presupunea: ideile rațiunii să nu mai fie prețuite de loc, fiindcă așa spunea Șestov. Insemna ca normele spiritului să nu mai valorifice nimic, fiindcă așa spune Klages. Insemna ca procedeele

științei să nu mai cunoască nimic, fiindcă așa susține Bergson. Insemna ca valorile morale să nu indice nimic, fiindcă așa predică Hartmann. Și însemna ca Dumnezeul nostru să nu mai reveleze nimic, fiindcă asta insinuase Scheler.

Și atunci ce?

„Să ne trăim destinul în mistica surselor vitale. Un iraționalism temperamental, liric și fecund să ne reveleze rădăcinile vieții, unde aceasta n'a fost infectată de o întreagă lume derivată a valorilor. Mistica surselor vitale, adică prinderea extatică a dialecticei interioare a vieții, anularea conștiinței în demonia Erosului".

In consecință: cultura stă în raport de negație cu „mistica surselor vitale", — asta o recunoaște și Rickert, deci: o înlăturăm.

Intre viață și tendința ei de depășire există un conflict; conflictul e obîrșia tragismului oricărei culturi, — o recunoaște Liebert, — deci, s'o depășim.

In realitatea concretă e mai multă veșnicie decît în idei, — o spune Cassirer și Șestov, — deci: să înlăturăm ideile.

Morala: e îndepărtarea de voința trăirii, e negare, e osîndire, — o spune Nietzsche, — deci: s'o osîndim.

Forma: nu e decît instantaneu luat dintr'o tranziție, e imobilizarea mișcării, un moment din evoluție — deci, s'o disprețuim.

Ideia: clișeu stabil operat în instabilitatea lucrurilor, — deci: s'o înlăturăm.

Calitatea: clipă fixată din devenirea mișcătoare, — deci: s'o înlăturăm.

Conceptul este un vehicul; inteligența, instrument operator; gîndirea, cinematografie pe noțiuni sterile; creerul însuși, organ de atenție la vital iar nu de gîndire, — deci: să le osîndim.

In locul lor: să beatificăm instinctul orb, trăirea psichologică a succesiunilor învălmășite, stările contradictorii ale sufletului, elanurile văpăiate ale conștiinței, timpul pur, durata, schimbarea, mișcarea, eterna primenire a lucrurilor. Fluxul continuu, curentul, fluviul, care se mărește fără încetare cu o noutate necontenit creată, scurgerea de vibrații vitale în ritm grăbit, primenirea care „se face" veșnic fără a fi „făcută" vreodată, clipa concretă și vie, răsucirile pe voința proprie pentru a lua act de fluidul fierbinte care țîșnește din interior, — aceasta fascinează. Și fiindcă „universalul" nu există în lucruri, nu e decît semn, — semn care indică ce atitudine practică trebuie luată, — noi să trăim concretul spumos, mustos, al fragmentului.

Ideile acestea circulă în Apus de multă vreme. Ele au venit odată cu cucuvăile culturii ca Spengler, cu filosofii istoriei ca Rickert și Dilthey, cu teoreticianii vitaliști ca Nietzsche, și Guyau, cu intuiționiști ca Bergson și Le Roy, cu pragmatiști ca James, cu disperați ca Șestov, cu sumbri protestanți de talia lui Kirkegaard, cu antropologiștii lui Klages și cu scepticii lui Husley.

Tot ce ne-a asvîrlit Apusul, s'a încrucișat în capul turmentat al tinerei generații. E la modă iraționalismul, experențialismul, energetismul, dinamismul, acționismul, profetismul și toate ocultismele? — ne facem ca atare.

Zeificarea biologiei, apologia sexualității, cîntarea instinctelor, plenitudinea vieții, trăirea psichologică și exaltarea vestigiilor telurice imnul forței și laudele beste restabilite, au găsit justificări metafizice. Spiritul este demodat, categoriile tiranizează, schemele falsifică, formele schimonosesc și sugrumă, conceptele amăgesc, valorile încurcă, criteriile, regulele, normele, principiile, axiomele și legile sunt epitafele unei mentalități perimate care trebuie să dispară; vestigii dintr'un crepuscul care se va disolva într'o mare de sînge, cînd va apărea omul nou, omul viitorului, teluric, ghem de forțe, fîntînă arteziană de energie clocotitoare, răscruce de vîrtejuri ale acțiunii.

Emil Cioran este disperat. Pe culmile disperării, suit, asvîrle ca Zarathustra blestemele înspre o lume care îl necinstește cu prezența ei. Impecațiile lui Ezechiel, nu pot egala accentul cataractelor, pornite din piscurile singurătății lui, înspre noi.

Emil Cioran, are revelațiile neantului, și simte chemările misterioase ale nimicniciei. Sorocul dispariției totale și rapide, el îl cunoaște deplin, este depozitarul absolut al secretelor creației. Fiindcă, dela obîrșia întîie care a ordonat stihiile lumii, a distribuit relele, vătămăturile, maladiile și suferințele, primește misterele și încâlcitele enigme cari, lui numai, îi sunt destrămate, deslegate, „deflorate". Cioran e apucat de ebulițiuni lăuntrice; ființa lui e o căldare în care fierb în clocote rufele; iar creerul, plin de „idei telurice" e un bulion de microbi cari mișună. Se urcă pe culmi, disperat; coboară la poale, disperat; stă pe ciuci, disperat; se înalță, disperat. Fiindcă, el e chinuit de neliniști, de grijile lumii, de temerea distanțelor, de depărtările sorocului final, de luminozitățile extazului, de incandescența intuiției, de înaintările morții. „Nimicul" întinde către ființa lui tulburată, limbi de flacări carbonizante. Vede în mangal, aude în vaer, judecă în funerar, trăește în tenebru; e degustat de vulgarul unei existențe care nu-l merită.

„Ideea" asta a „neantului" mișună în apus. Filosofia contemporană a făcut din ea dacă nu centrul metafizicii, în orice caz punctul de plecare al ontologiei.

Pentru apuseni, ideea neantului e un rezultat al alambicului logic, din care, mintea lor, învățată cu aliagele a trei noțiuni fundamentale, s'a nărăvit să scoată schelăriile lumii.

Rickert, bunăoară: ajunge la neant prin operații de spițerie logică. A scormonit senzurile ontologice ale judecăților de predicație. A cîntărit prin cîte grade de înțeles trece ideea de *„a fi"* ca predicat asignat unui subiect. Și luînd propoziția lui *„A este B"*, s'a socotit și s'a întrebat cîte forme îmbracă „B", văzut ca existențialitate. Și a ajuns să deosebiască în „B" două feluri de a se comporta ontologic: a) forma de *„gîndire"* cînd „B" *„explică"* un subiect; și b) forma de *„cunoaștere"* cînd „B" dă *„predicare"*.

Acum: cînd „B" afirmă, el este o existențialitate; indiferent dacă are formă de gîndire sau formă de cunoaștere. Iar cînd „B" neagă, predicatul negat (neantul, non-existența) e formă de gîndire. De unde rezultă: neantul nu e predicat de cunoaștere; deci, neantul nu poate fi cunoscut. Și de unde rezultă iarăși: că neantul e concept limită, concept explicativ; care nu mai în acest înțeles poate fi, cel mult, „gîndit".

Cîte întortochieri logice la Rickert pînă a ajunge să despice nuanța de neant într'o judecată!

Bergson bunăoară: imaginea neantului se formează într'un punct al spiritului în care balansurile conștiinței între două realități (una exterioară și alta internă) se echilibrează. In ideea de neant este un plus; fiindcă a-ți reprezenta obiectul „A" ca inexistent, trebuie să „adaugi" ceva la el; și să adaugi anume: ideea unei *excluziuni*. Deci: a gîndi obiectul „A" ca inexistent presupune: 1) a gîndi pe „A" și deci a-l gîndi *existînd;* plus: 2) a gîndi că o *altă realitate*, cu care e incompatibil, — îl subplantează, îl înlocuește. Așa dar, în ideea de neant există un plus, nu un minus; anume: *ideea obiectului existent plus reprezentarea unei excluziuni* a acestui obiect. *Asta*, — ca realitate psichologică.

Iar ca realitate logică, ideea de neant are corespondență în judecata de negație. In negație, — după Bergson — este iarăși un plus: negația e tot afirmație dar de gradul secund. Cînd afirm, — eu judec un *obiect;* cînd neg — eu judec o *judecată*. A nega deci, înseamnă: a

afirma ceva despre o *afirmație* care, — *ea*, — afirmă ceva despre un *obiect*.

Singur *Heidegger* dă senz de existență în altfel neantului. Dar și acesta ajunge la ideea de neant criticînd teoria cunoașterii. El plasează „omul" în realitatea istorică, în lume (in der Welt sein). Or realitatea istorică e ceva fluent, curge către moarte (Sein zum Tode). Deci, ca existență instalată într'o realitate determinată, care curge spre moarte, *omul* are starea sufletească a *temerei* (Angst). Teama aceasta e etern prezentă în om; ea străbate fundamental existența umană.

Teama, deci, ne relevă neantul; pe care nu-l percepem; care nu ne e dat ca existent; nici ca obiect. Neantul e „ceva", — „altceva" decît ceiace este, care ne *provoacă* sentimentul temerei; de aceia zice Heidegger că omul e „locul metafizic al neantului"; și de aceia zice el că neantul i se „relevă" omului. Neantul e ceva care aparține altei lumi care ne transcende; putem, deci, „*deduce*" pînă la el, dar nu să-l cunoaștem.

Forma logică a neantului e negația. Neantul e isvorul negațiilor logice.

Printr'o spițerie de concepte, toți acești gînditori ajung la ideia limită a neantului. Dozînd echivocul, despicînd nuanța și ațițînd senzul unei noțiuni: fie a „predicației", fie a „substituției", fie a „relevării" industria logică ne furnizează ideea „Nimicului".

Fără să se identifice bine mersul analizei și fără să se găsiască linia dreaptă a unor raționamente, la noi „experențialiștii" au luat rezultatul drept „existență" și au început să-și provoace trăiri violente. Și au închipuit că au și băut conținutul flaconului, morfolind în gingii eticheta.

Heidegger n'a disperat; Bergson n'a disperat; Rickert n'a disperat. La noi, însă, băeții bursieri ai părinților care-i zărăfesc cu rații grase de bani și cu mîngăeri materne, s'au suit pe culmile disperării. Mănîncă bine și beau bine. Dorm profund și n'au vise urîte. Ar vrea în schimb să vadă turmele lumii apucate de o sfîntă panică ecumenică; iar ritmurile invîrtirilor cosmice transformate într'un behăit universal. In Germania, unde e focarul molimei, tineretul e un șuvoiu de viață impetuoasă, un stîlp de energie în avalanșe. Iar noi ne strîmbăm liniile feței pentru a lăsa să se înțeleagă că e autentică grimaza; ne îmbolnăvim arterele pentru a prezenta statura încovoiată de atîtea trăiri; și ne sgîrcim articulațiile pentru a da mersului nostru poză metafizică.

Ce farsă !

Ilariu Dobridor

Scrisori din Austria

In vara anului 1934 la Viena

Ca orice turist care și-a ales în vara trecută, ca țintă a excursiei sale, Austria, știam că poate voi asista acolo la agitații. Revolta muncitorească abia fusese potolită și, cu toată asprimea ultimei legi excepționale, atentatele teroriste se înmulțeau. Dar evenimenele au fost mult mai tragice decît bănuiam: asasinarea cancelarului Dolfuss, atacul asupra *Ravag*-ului și revoltele din provincie, punct culminant al crizei ce se pregătea și prilej de clarificări interne și externe a problemei.

Prima impresie pe care o ai la intrarea în Austria este aceea de desăvîrșită civilizație, politeță și bunăvoință.

In umbra acestei amabilități apare, abia perceptibil, dar tenace, interesul negustoresc. Nu ești atît musafir, cît client. Austria, țară cu posibilități economice limitate, a rămas posesoarea unui teritoriu din cele mai bine amenajate din punct de vedere turistic și a numeroase comori istorice și artistice pe cari înțelege să le pună în valoare. Orașele ei îngrijite, hotelurile confortabile, muzeele, amintirile trecutului cultural și răsboinic, atrag numeroși străini, cari lasă bani în țară. Fiecare oraș caută să canalizeze spre el curentul, proectează serbări, descrie plimbările și localurile ce oferă. Cîte un parc, cîte un castel renumit, sunt anunțate prin tabele indicatoare la toate răspîntiile.

Și dacă ofertele amabile, sfaturile cele dezinteresate, te-au antrenat în cheltueli nedorite, trebue să recunoști totuși că negustoria este cinstită. Preferi ca, pentru banii ce plătești, să primești lucru bun și frumos prezentat, decît să ai deaface cu un speculant dublat de un obrasnic.

Cu toată dorința de a ți se prezenta și ca agreabil, Viena se arată tristă: un oraș tăcut și sărac, colecție de palate dezafectate sau transformate în muzee, păstrătoare ale amintirilor dintr'un capitol de istorie definitiv încheiat. Circulația pare redusă, lumea preocupată, străzile insuficient luminate noaptea. Numeroasele ordonanțe și apeluri către populație, cerînd unirea în vederea salvării patriei, au ceva îngrijorător. Ajungi să regreți vioiciunea și nepăsarea București-ului, circulația lui intensă; mașinile luxoase, forfoteala după străzi, luminile, zgomotul, praful aurit de soare.

Cu timpul, unele impresii penibile mai slăbesc. Circulația ți s'a părut redusă pentrucă este extrem de liniștită și ordonată. Automo-

bilele au forme antedeluviene pentrucă străzile și drumurile bune permit păstrarea în serviciu mai mult timp a modelelor vechi. In genere, populația umple cu greu orașul, care are bulevarde largi, piețe imense, grădini în toate cartierele. Totul este făcut din plin și nespus de sistematizat.

Arhitectura Vienei se sprijină pe două elemente: măreție și simetrie. Ochiul nu intilnește prea mari revărsări de imaginație, ci multă chibzuială și bun simț în totul. Monumentele sunt așezate așa cum cetățeanul de rînd le-ar voi și în București și cum oricărui om îi dă în gînd că lucrul trebue făcut: în centrul unei piețe, în fața unui palat, într'o grădină pblică sau în lungul unei alei care le dă perspectivă, iar nu pieziș pe străzi. De multe ori monumente similare se privesc și se echilibrează. Piețele nu au forme ingenioase sau chinuite, de poligoane neregulate, ci sunt dreptunghiulare, patrate sau ovale. Așezate de obiceiu pe laturile lor, clădirile publice, foarte mari, posedă cam acelaș ornament regulat: grupuri cu care, cai sau sfincși la colțuri, iar dealungul fațadei șiruri neintrerupte de figuri omenești: zei, eroi, oameni de stat, poeți. Uneori drumul spre intrare duce printre două rînduri de statui, cum este la primărie. Adesea își fac față două clădiri absolut identice (muzeul de artă și istorie cu muzeul de științe naturale, avînd monumentul Mariei-Tereza între ele; Casa Comerțului și Casa Industriei, la dreapta și la stinga statuei principelui Schwarzenberg, comandantul trupelor coalizate și învingătorul lui Napoleon în bătălia națiunilor dela Lipsca) sau cari se complectează între ele (primăria cu teatrul orașului).

Simetria ajunge obsesiune la monumentul Mariei-Thereza: soclul foarte înalt care suportă chipul împărătesei, poartă aplicate pe fețele sale basoreliefuri reprezentind patru scene din timpul domniei acesteia, în dreptul laturilor, patru statui pedestre de personalități marcante ale imperiului: ministrul Kaunitz, principele de Liechtenstein, Haugwitz și d-rul van Swieten, iar la colțuri patru generali călări: Laudon, Daun, Traun și Khevenhüller.

In genere, efectul estetic provine mai ales din mărimea monumentelor, din lungimea zidurilor dealungul cărora veghează statuile, din atitudinea liniștită și demnă a personagiilor. Totul este conceput pentru alte timpuri, pe proporțiile foștilor stăpîni, împărații universali, pe proporțiile teritoriilor, ambițiilor, luptelor și dușmanilor lor: Matei Corvinul, imperiul turcesc la apogeul său (împotriva căruia Viena a fost apărată de un conte Ernst Rüdiger de Starhemberg), Frederic cel Mare, marele Napoleon.

La umbra acestor ziduri trăește o populație care nu se mai gîndește la salvarea creștinătății și nici la imperiul lumii, dar care are alte preocupări la fel de absorbante. Străinul este ispitit să considere lipsită de importanță mulțimea după străzi. Pentru el, Vienezul de astăzi contrastează cu amintirile istorice în mijlocul cărora trăește; lipsa unei vieți imperiale lasă pretutindeni un gol. Dar băștinașul, crescut în această capitală, s'a obișnuit cu ea și nu o mai vede ca un paradox. Ochii săi se îndreaptă mai puțin spre ziduri, cît spre poartă. Austria care nu mai conduce un imperiu, se întreabă dacă poate fi cel puțin un stat național independent.

— „Și noi avem dreptul la o patrie!" proclamă patetic un afiș împodobit cu culorile naționale. Alte apeluri îndeamnă populația să se unească pentru salvarea acestei patrii, să o apere împotriva dușmanului comun. Multe poartă chipul lui Dollfuss, al lui Starhemberg, sau al amîndorora împreună, în uniformă, stringîndu-și mîna.

Dealtfel actualii conducători par să aibă mare încredere în puterea de convingere a acestor chemări. Ele tratează toate chestiunile la ordinea zilei, iar uneori mărturisesc foarte sincer slăbiciunile re-

gimului și încearcă să le repare. Una reprezintă un inel din care s'a rupt o parte. Dealungul inelului scrie: „armată, burghezi, țărani". Partea lipsă corespunde muncitorilor cari sunt îndemnați să vină spre a complecta cercul sacru al apărării Statului. Alte placarde cer ajutor pentru săraci: — „Gîndiți-vă la cei înfometați, la cei ce suferă de frig!"

Dificultățile economice în cari se sbate Austria nici nu pot fi ascunse. Din impresiile neplăcute care le-au primit la început în Viena singura care perzistă este cea de jenă financiară, de viață economicoasă. Toate magazinele anunță scăderi de prețuri, așa cum se vedea în București acum cîțiva ani. Unele roagă pe client să intre fără a se jena și să întrebe de costul tuturor obiectelor expuse.

In ziua de 25 Iulie, puțin după ora prînzului, evenimente grave turbură deodată orașul. Populația este întîiu alarmată de știrea falsă transmisă la radio după care cancelarul Dollfuss ar fi demisionat și ar fi fost înlocuit cu doctorul Rintelen. Imediat apar ediții speciale cari desmint știrea și explică în ce fel s'o produs lovitura dela *Ravag*. Concomitent se află însă că Dollfuss este prizonierul „putsch"-iștilor, că aceștia sunt la rîndul lor înconjurați de trupele credincioase, apoi că Dollfuss este rănit și înfine că atentatorii s'au predat.

Mulțimea, impresionată dar liniștită, nu simte nevoia să se adune în grupuri sau să comenteze în comun evenimentele. Nu se vede sentimentul de panică pentrucă atentatele s'au petrecut prea puțin sub cerul liber și lupte de stradă n'au fost. Pare curios cum o asemenea lovitură a putut reuși fără să întrebuințeze sau să provoace desordini mai mari și fără să intilnească o reacțiune violentă. (Mai tîrziu, ancheta a desvăluit complicități sau incapacități din însăși corpul de gardă al cancelariei și le-a sancționat sever). Nimeni nu înțelege să se declare pentru atentatori și deasemenea nimeni nu găsește cu cale să protesteze prin manifestații sau să atace pe partizanii cunoscuți ai acestora. Vienezii ascultă la radio mersul evenimentelor; privesc cu figuri îngrijorate spre difuzoarele cari transmit vești sau instrucțiuni, în restaurante, cafenele sau chiar pe stradă și cumpără cu înfrigurare edițiile speciale ale ziarelor, cari se epuizează pe loc. Este cel mai aparent semn de nervozitate. Vînzătorul așează pachetul pe trotuar și nu mai pridideste servind lumea ce se adună în jurul său și-i întinde bani din toate părțile, uitînd chiar să-și țină rîndul — lucru extraordinar pe aici.

Treptat și în ordine, mici detașamente militare se așează în diferite puncte, gata la orice eventualitate. Pînă seara, toată partea centrală a orașului este înconjurată și păzită de un cordon de trupe. In fața pașaportului romînesc și a afirmațiunei că locuesc în porțiunea izolată, mi se dă numaidecît drum liber. Și în acest caz străinul este o ființă sacră, pe care Austriacii caută, cu un sentiment care, în asemenea împrejurări se ridică pînă la aspecte de nobil cavalerism, să-l supere cît mai puțin prin neînțelegerile ce le au între ei.

Mai multe zile după aceea, Viena a continuat să aibă înfățișarea unui oraș pus sub pază militară.

Nu se vede multă armată și nici nu circulă patrule, ci numai trupe reduse, cari par însă foarte decise și capabile de a face față situației. Poliția poartă arme, mulți soldați echipamentul de răsboiu și casca de oțel. Mai puțin armați și cu uniforme aproximative sunt numai membrii voluntari ai asociațiilor patriotice. La încrucișări de străzi sau pe lîngă clădirile publice, cîte un grup mic de soldați, cu un șef. Alături de ei adesea o mitralieră, cu banda pusă și țeava îndreptată în direcțiunea de unde ar putea veni un atac. Un servant stă lîngă ea, gata pregătit să tragă. Legătura este asigurată de motocicliști cari așteaptă să pornească spre a anunța unde s'a ivit primejdia.

In fața căminelor cari găzduesc trupe, sau la sediile organizațiilor voluntare, vezi autobuze, staționind sub paza unei santinele sau chiar încărcate direct cu soldați înarmați, cari urmează a fi trimiși unde va fi nevoe. La un moment dat, unul sau două automobile blindate.

Bineînțeles, în tot acest timp strictețea măsurilor a variat după cum apărea situația din Viena sau după cum soseau știrile din provincie. Ca totdeauna în asemenea împrejurări, ziarele naționale cuprind știrile cele mai trunchiate și numai după ele este greu să-ți dai seama de situație. Afli că în cutare oraș revolta a fost stăpînită, sau putsch-iștii s'au predat, fără să se fi anunțat limpede cînd și în ce fel a început revolta acolo. Idee mai precisă despre situație îți faci din ziarele străine. Cele franceze par mai indiferente și au reportagii mai scurte. Foarte bine informate și pline de amănunte exacte sunt ziarele italiene. Cele romînești dau proporțional mult loc știrilor din Austria și arată, prin tonul alarmant al telegramelor, prin titlurile mari și categorice, situația ca mult mai gravă decît este în realitate.

Este evident că din primul moment, marea majoritae a populației vieneze a regretat moartea cancelarului său și, pe lîngă doliul oficial, se întrevăd și alte dovezi sincere de durere. Multe persoane fără absolut nici o legătură cu administrația arborează doliu complect sau cel puțin haine mai închise. In genere, lumea nu se ferește să-și exprime simpatia pentru cel asasinat și nu are acea discrețiune de rău augur care se întîlnește atunci cînd se apropie un răsboiu civil și nu se știe cine va fi stăpînul de miine.

— „Și-a dat viața pentru țară", am auzit spunînd oameni simpli, cari nu aveau nici un interes să exprime vederile guvernului.

Intr'o excursie în împrejurimile Vienei, în faimosul *Wiener Wald*, un țăran pe care îl rugasem să ne arate drumul, ne strigă:
— „Veniți din Viena? Trist lucru s'a petrecut acolo!"

Mai tîrziu, după ce asasinii au fost condamnați la moarte, întreb din neatenție: — „Cînd vor fi *împușcați?*" și primesc dela primul venit răspunsul: — „Vor fi *spînzurați*. Ar fi prea mare cinste să-i împuște".

Dollfus fusese un antiunionist și un adversar al alipirii Austriei la Germania. Dar cu toate acestea era și el un naționalist. Aci toată lumea poate fi naționalistă: naționalism larg, german, sau special, austriac. Rămîne de văzut care este cel bun, dar deocamdată mai multe simpatii merg spre ultimul.

Toată Viena a asistat la înmormîntarea cancelarului Dollfuss.

Bineînțeles, din prima clipă orașul a fost îndoliat cu numeroase drapele negre, foarte lungi, cari atîrnă dealungul fațadelor, unul sau două de fiecare clădire. Casele fiind însă toate foarte mari și înalte, steagurile par rare și nu dau impresia funebră pe care o fac în asemenea cazuri la noi, pînzele întunecate cari atîrnă la fiecare ochiu de prăvălie, foarte jos, pînă deasupra capetelor trecătorilor.

Corpul defunctului era depus la primărie, un palat de proporții grandioase. In marea sală centrală complect cernită, se găsește catafalcul, păzit de o gardă de onoare, compusă din opt persoane, între cari patru studenți în uniforme caracteristice universităților germanice: tunică de culoare vie: roșu, galben, violet, verde, cu brandenburguri, pantaloni albi, cisme pînă deasupra genunchiului, tichiuță pusă pe o ureche, sabie cu garda grea. La picioarele lui, călugărițe îngenuchiate pentru rugăciune, par transformate în stane de piatră. Pe podeaua sălii, dealungul galeriei care împodobește fațada și pînă jos, în stradă, se îngrămădesc nenumărate jerbe și coroane, purtînd culorile naționale austriace sau ale celorlalte state. Intre ele, caut cu

ochii și găsesc tricolorul nostru. Mereu sosesc automobile sau delegațiuni cu alte flori. In acelaș timp, o mulțime fără sfîrșit se perindă prin fața cosciugului, pentru a aduce fostului ei conducător ultimul omagiu. In fața clădirii, publicul a făcut coadă. O lungă coloană de persoane așezate patru cîte patru ocolește toată grădina dintre primărie și bulevardul *Ring*-ului. Pe cînd primele rînduri intră sub arcadele clădirii, ultimele se refac mereu, așa încît pare că lumea stă încremenită pe loc, cași zidurile de piatră, cași catafalcul cu călugărițele îngenunchiate și garda lui de onoare.

Dela ora 11, publicul începe să populeze și străzile pe unde, dela ora 2½ înainte, avea să treacă funebra procesiune. Parcursul este astfel aranjat încît străbate de două ori centrul orașului, odată spre a ajunge, printr'un mare ocol, la biserica St. Stefan, unde are loc ceremonia principală și apoi, de aci, pentru a trece spre cimitirul *Hietzing*, unde se face înhumarea provizorie.

Bineînțeles, și de astădată sunt luate măsurile de ordine necesare în asemenea împrejurări, dar fără exces și mai ales fără nervozitate. Accesul publicului pe piața bisericii Sf. Stefan este interzis și gardienii cari formează cordoanele „regretă" că nu ne pot lăsa să trecem. Cu scuze și figuri jenate ne roagă să privim cortegiul din alt punct. Peste tot însă mai multe rînduri de oameni au ocupat trotoarele și așteaptă apariția tristei procesiuni.

Sicriul înaintează printre rîndurile de oameni, înduioșător prin micimea lui. Este așezat pe un afet de tun și precedat de treisprezece autocamioane militare, încărcate cu toate coroanele ce fuseseră depuse. Fiecare camion este condus de un soldat cu casca de oțel pe cap. La dreapta acestuia, stă un altul, tot cu cască și cu arma rezemată lîngă el.

Convoiul este lungit enorm de mulțimea detașamentelor militare și mai ales a diferitelor delegații. Trec organizații patriotice cu steaguri, studenți, elevi, apoi fete în uniforme aproximative, asociații feminine, iarăși grupuri de bărbați și femei, în costume mai mult sau mai puțin de ceremonie, cu expresii mai mult sau mai puțin de circumstanță, cari se silesc să marcheze cadența după o muzică înceată ce se aude tot mai vag, din fruntea convoiului. La urmă vine armată regulată, în ținută de răsboiu.

Seara, casele Vienei aveau, între ferestre, mici luminări aprinse pentru pomenirea defunctului. Uneori șiruri lungi de luminițe pîlpîe dealungul întregii fațade. Prin sclipirile lor tremurătoare, orașul veghează pomenind pe cel mort; o veghe funebră și sărbătorească în același timp, ca atunci cînd s'a consumat o jertfă pe care zeii o cereau pentru izbăvirea comunității.

Multe zile după aceea ziarele anunță cum, unii după alții, conducătorii putsch-iștilor sunt condamnați la moarte și executați după trecerea celor trei ore în care președintele republicei și-ar fi putut exercita dreptul de grațiere. Iar zidurile orașelor și orășelelor Austriei se acopăr de noi proclamații patriotice, începînd cu cuvintele: „*Wir klagen an*", un fel de „*J'accuse*", prin care Germania este arătată ca autoarea morală a omorului.

Va considera viitorul pe defunct un erou, sau îl va privi ca pe un rătăcit, care nu a înțeles mersul timpului și a fost zdrobit de pasul lui cel greu?

Austriacii fiind în fond Germani, ar trebui să ajungem, printr'o aplicare abstractă a principiului naționalităților, la concluzia că se vor uni cîndva Reich-ului. Dar între oamenii de aceeași rassă pot exista totuși deosebiri locale, care să creeze mentalități și civilizații atît de caracteristice încît viața în comun să fie imposibilă. Ne putem

închipui o cetate grecească liberă, primind cu plăcere să facă parte dintr'o Grecie unificată sub dominația Spartei?

Intre Austriaci și Prusieni, dimpotrivă, conflictele au început dinainte și sunt din cele mai grave. Se poate chiar spune că Austria nu a avut dușman mai neîmpăcat decît Prusia. Condiția existenței uneia a fost decăderea celeilalte. Pentruca Prusia să se ridice și să formeze Germania națională de azi, cealaltă a trebuit să fie umilită și să vadă imperiul germanic universal desființat. Frederic cel Mare nu a cucerit Silezia dela Francezi, Ruși sau Poloni, ci dela Austria. Iar lovitura decisivă, care a pecetluit decăderea și a pus capăt rolului istoric al Austriei, nu i-a venit dela străini, ci tot dela Prusia, în Iulie 1866, la Sadova. Infrîntă și scoasă din confederațiunea germanică, ea a trăit de atunci o viață artificială și dezaxată. Isgoniți din marea familie germanică și împinși afară, singuri între Romîni, Cehi, Poloni, Unguri și Sîrbi, Austriacilor nu le mai rămăseseră decît dificultățile cari trebuiau să-i izoleze definitiv.

Este deci explicabil că, dacă sunt unii din ei cari vor unirea cu Reich-ul, alții în schimb văd problema națională într'un mod cu totul deosebit de aspectul pe care ea îl are pentru noi, Rominii, și înțeleg cam greu că sunt frați cu vecinii lor nordici și că au o sfîntă datorie de rassă să intre ca ultimii veniți într'o organizație în care erau indezirabili atunci cînd ocupau un loc de frunte.

Metoda prin care li se explică această idee, — terorismul — nu este nici ea din cele mai fericite și a făcut ca Austria să se considere și azi într'un fel de răsboiu cu vechiul său dușman. Dollfuss nu era un exponent al anumitor vederi politice, în luptă cu partide de opoziție, ci chiar patria amenințată. Putsch-iștii nu sunt considerați decît instrumentele Germaniei, soldații ei clandestini. Cînd Hitler a părut că revine la metode mai blînde, prin numirea lui Papen, ziarele anunțau cu ironie: „Hitler face pace cu Austria". Totdeauna cancelarul defunct fusese opus noului idol al Germaniei. Hitler contra Dolffus, aceasta era formula, și asasinarea ultimului a înveninat situația.

Puțin după împușcarea lui Dollfuss, programul meu de turist mă ducea spre muzeul de artă populară, cu oarecari remușcări, pentrucă nu iau mai mare parte la durerile poporului în mijlocul căruia călătoresc, ci-mi văd indiferent de scopurile pentru cari am venit pe aci. Nu puteam prevede că pașii mă îndreptau din nou spre o explicație a evenimentelor la cari asistasem.

Pentru orice popor, un muzeu de artă populară este un prilej de a face oarecare șovinism. Fiecare este bucuros să expună produsele specifice lui și să scoată în evidență acele elemente artistice cari fac caracteristica geniului său național.

Muzeul dela Viena nu are această organizație unitară și națională. Se pare că la alcătuirea lui nu s'a ținut să se facă atît o inventariere a patrimoniului artistic propriu, cît o trecere în revistă — de altfel cu deosebită înțelegere și bunăvoință — a diferitelor popoare și regiuni supuse odată Casei de Austria. Și noi, Rominii, contribuim din plin la constituirea acestui muzeu și produsele artei noastre populare figurează în colecțiile sale cînd sub eticheta de „Valahi", „provincia Bucovina", cînd direct ca Romîni. Alături de noi sunt și popoarele cari s'au găsit cîndva în aceeași situație, indicate deasemenea cînd direct: Italieni, Cehi, Poloni, cînd indirect: țările Carpatice, Slavi de nord, Slavi de sud.

Nicăeri o afirmație despre un popor austriac. Afară de ținuturile locuite de străini, dar la rînd cu acestea, vezi diferite provincii: Carintia, Tirolul, Stiria, etc. Particularități locale sunt puse pe același plan cu deosebirile naționale ale străinilor. Dacă ar fi să caracterizezi la un loc aceste provincii— singurele cari au mai rămas Austriei de azi — trebue să le dai numele de germane. Ele sunt fostele posesiuni germane ale Casei de Habsburg și te întrebi ce dorință le-a venit să se considere acum națiune deosebită.

Dar dacă gîndești mai bine, vezi că sensul particularismului austriac nu trebue căutat numai în provinciile germane ci și în influența lăsată de cele negermane. Faptul de a fi stăpînit pe cele din urmă, de a fi fost ce a fost, deosebește mai mult Viena de Berlin decît deosebirile de rasă.

Pentru Austria, patria o constitue atît prezentul cît și grandiosul trecut. Mai mult decît produsele geniului național, amintirile despre fostul imperiu îi creează o unitate distinctă. Palatele Habsburgilor, bogățiile de cari au profitat în viața și locurile lor de veșnică odihnă, complectează și continuă muzeele naționale.

In fostul palat imperial din Viena, Hofburgul, sunt două colecții foarte prețioase, *Weltliche Schatzkammer* și *Geistliche Schatzkammer*, camera tezaurului lumesc și camera tezaurului spiritual. In prima de pot vedea insignele și odoarele *Sfîntului Imperiu Roman de Naționalitate Germană* întrebuințate la ceremoniile politice și militare împreună cu diferite alte amintiri de preț, din cari cele mai vechi presupuse din vremea lui Carol cel Mare: coroană și sceptru bătute în pietre scumpe, mantii grele cusute în fir de aur, spade, cărți sfinte artistic îmbrăcate. O cameră cuprinde amintiri napoleoniene, avînd în mijloc leagănul de argint aurit al regelui Romei.

In cea de a doua colecție sunt expuse relicviile religioase, daruri ale Papei, daruri făcute de împărați episcopilor, broderii lucrate de mîna Mariei-Tereza.

In toate părțile, cu deosebită stăruință ți se atrage atenția asupra amintirilor dela diferiți împărați sau asupra lucrurilor foarte scumpe.

La *Burgtheater*, guidul îți arată în salonul fostei loji imperiale, candelabrul de aur și o masă a cărei tăblie este o bucată unică de onix. La Schönbrunn ai ocazia să vezi alte minunății: camera porțelanurilor, camerele cu lacuri japoneze, camere cu tapete complect lucrate de mînă și faimoasa „cameră a milioanelor", care are pe toți pereții ornamente cu aur pur. — „S'au topit bani buni, de aur, pentru a face aceste lucrări", ți se spune negreșit.

Ca peste tot, valoarea cea mare rezultă însă din legătura cu trecutul: la biroul acesta, așezat lîngă fereastră, lucra Franz-Ioseph; în patul de fier din colț dormea somnul odihnitor al nopții și a adormit și în somnul din care nu te mai deștepți; alături sunt apartamentele nenorocitei împărătese Elisabeta; salonașul acesta mic este camera secretă de consiliu a Mariei-Tereza, iar puțin mai departe au locuit Napoleon II și apoi, fiul său, ducele de Reichstadt.

Acum ducele zace, după cum zac și rudele sale, ceilalți membri ai familiei de Habsburg, în cripta bisericii Capuținilor din centrul Vienei, înmormîntați în grele sicrie de zinc, așezate direct pe podea. Numai al lui poartă veșnic cîteva buchete de flori, prinse cu tricolorul francez. Celelalte, reci și întunecate, par niște imense lăzi părăsite, mai mult obiecte de curiozitate istorică, asemeni sarcofagiilor egiptene din *Kunsthistorisches Museum*, decît unor morminte creștinești. Dar conducătorul este mai mîndru ca nicăeri și taxa de intrare ceva mai ridicată. Nu orice țară poate să arate vizitatorului o întreagă dinastie, complect încheeată, sosită pe rînd și păstrată cu venerație în același lăcaș de veci.

Tot într'o criptă subterană, lîngă o biserică veche, și tot împreună, pe dealul dela Mödling, doarme o întreagă generație de locuitori ai orășelului, măcelăriți de Turci cu ocaziunea asediului Vie-

nei. Urmaşii le-au adunat ciolanele şi, cu o grijă pioasă şi macabră în acelaşi timp, au format cu ele cruci pe zidurile de piatră, aşa că, în eternitate, victimele par să-şi afirme credinţa şi să sfideze semiluna.

Pentrucă asemenea lucruri s'au petrecut, Austria de azi este altceva decît Germania. Intimplările despre cari vorbesc aceste amintiri, în totalitatea lor, intimplări trecute de mult în obiectivitatea lor, şterse din memoria conştientă, dar cu înrîuriri puternice asupra inconştientului, îi formează particularismul care vrea să ţină loc de naţionalitate. Cine vede şi înţelege spiritul Vienei, nu o poate concepe decit ca o capitală. Ce trebue să fie pentru cine îi aparţine şi o iubeşte ca fiu al ei!

Nevoia aspră de a-şi apăra propriile hotare, a făcut pe Austriac să renunţe la visurile de mărire şi la ideea de a impune altora jugu robiei. Dar le-a rămas independenţa.

Pentrucă au fost mari şi decăderea lor era necesară celor de aceeaşi rasă, au trebuit să rămînă singuri în faţa atitor problem grele, între cari cea supremă a nefiinţii, a renunţării voluntare de a mai supravieţui gloriei de altădată.

Statul care este azi realmente elementul de turburare şi de pri mejdie în Europa este cel german, împotriva căruia lumea reunit nu a putut ciştiga decît o victorie trecătoare. In jurul lui s'a muta zona de mare tensiune. Vecinii lui sufăr ameninţarea cea mai di rectă. Contra lui Franţa îşi întăreşte hotarele, Rusia caută alianţe Italia susţine Austria.

Aci, în Austria, par'că simţi apăsarea acestui colos masiv, par'că-ţii pe umeri greutatea. Dela Linz, unde se descopăr mereu complo turi, pînă la graniţă, este o distanţă minimă. Cum poţi impedica stre curarea agenţilor de propagandă? Salzburg, supranumit Roma Aus triei, centru religios şi centru artistic renumit, unde au loc în fie care vară faimoase serbări muzicale, pare mai mult în Bavaria. Dup zidurile unui castel întărit care predomină oraşul, ţi se arată în di ferite direcţii graniţa, la unsprezece, la nouă, la şapte kilometri. Inns bruck este şi mai expus. In dreptul lui, strînsă între Germania ş Italia, Austria nu are nici lăţimea care să permită organizarea une apărări.

Mergînd spre Rominia, orizontal se deschide şi respiraţia devin mai liberă. Siguranţa s'a mutat din occident în orient.

Să comparăm situaţia cu cea dela începutul secolului trecut, cîn noi vedeam în jurul nostru numai state de a căror politică depin deam, dar cu cari nici nu ne puteam compara, cînd priveau asupr noastră trei împărăţii: Turcească, Rusească şi Austriacă, cînd eram ocupaţi cînd de unii, cînd de alţii, şi vom vedea că schimbarea s'a produs nu numai în puterea ţării, dar şi în vecinătăţile ei.

Acum, legătura s'a descleştat. Inconjurată la nord, vest şi su de state egale sau mai puţin importante, la sud-est de mare, Ro minia se poate mişca în voe, poate progresa, poate întemeea o civi lizaţie mare.

Şi este datoare să o întemeieze.

De multe ori, văzînd în mica Austrie atîtea lucruri minunate ş inălţătoare pe cari noi nu le avem, mi-am înşelat amărăciunea spu nîndu-mi că totul este produsul unui focar de cultură care s'a con stituit cu contribuţia a multor neamuri; cu a noastră, între altele Acum însă, teritoriile înstrăinate ne-au revenit. Tot ce putem reven dica, drept al nostru, este adunat în jurul Bucureştilor şi în juru Coroanei romîne.

Să facem din darurile pămîntului şi din energia oamenilor ce puţin aceeaşi bună întrebuinţare pe care au făcut-o foştii stăpîni

Radu M. Goruneanu

Miscellanea

Un om de Stat sincer

Iarăşi se aude în Europa zăngănit de arme. Intrecerea înarmărilor între Statele mari a fost reluată. Statele mici ţin şi ele pasul pe cît le îngădue deficitele bugetare cronice.

Recenta anchetă a Senatului Statelor Unite a dovedit că marile concerne ale fabricelor de arme şi muniţiuni fac toate jertfele financiare şi toate intrigile pentru ca să întreţină atmosfera războinică şi să accentueze starea de nelinişte.

In asemenea împrejurări spectrul Marelui Războiu din trecutul apropiat reapare şi din nou suntem îndemnaţi să cercetăm şi să descifrăm tainele ce el încă ascunde.

După Poincaré, Foch, Hindenburg iată că şi Lloyd George, — Ministru de Finanţe şi Ministrul muniţiunilor — din Ministerul britanic care a declarat şi purtat războiul, îşi publică memoriile sale.

Cu o neaşteptată sinceritate dinamicul om de Stat englez destăinuieşte omenirii greşelile cari au determinat începerea măcelului şi greşelile cari au făcut ca acest măcel să dureze aşa de mult şi să fie atît de nimicitor de vieţi omeneşti.

Mai întîi un portret al lui Lord Grey, om taciturn, dar fără o voinţă fermă, fără spirit de iniţiativă, condus mai mult de opinia publică decît inspirator al acesteia. Din cauza lipsei lui de fermitate şi a ezitărilor continui, Germana nefiind sigură că Anglia va lua partea Franţei şi a Belgiei, a îndrăznit să atace.

Mai tîrziu, aceeaşi ezitare, aceiaşi lipsă de imaginaţie creatoare a împiedicat constituirea blocului oriental alături de Anglia şi a permis Bulgariei să se alăture Puterilor Centrale şi Greciei să rămînă în neutralitate, prelungind astfel războiul şi mărind jertfele lui.

E curios cum Lloyd George — avocat — a înţeles însemnătatea materialelor de războiu, într'o vreme cînd Statele majore ale armatelor aliate se cramponau încă de metodele de luptă vechi în care elementul soldat şi nu elementul tech-

nic juca primul rol. Descrierea luptelor şi sforţărilor intreprinse pentru a reuşi să creeze Ministerul Muniţiilor şi să dea impulsiunea necesară construirii armamentului greu este un exemplu de putere energetică şi de dinamism neintrecut a fostului Ministru englez.

D. LLOYD GEORGE

Misterul imobilizării armatelor aliate in tranşee e astăzi lămurit, caşi misterul infringerilor ruseşti. Lipsa de muniţiuni de artilerie a fost cauza principală. „Pină azi — scria intr'un raport Sir John French — noroiul şi lipsa de muniţiuni de artilerie *au fost cei doi factori principali cari ne-au obligat să stăm in defensivă".*

Intr'un capitol special intitulat „Strategia războiului" *d. Lloyd George ne produce altă surprindere. Pe cind toţi marii generali cu excepţiunea Generalului Galiéni s'au lăsat hipnotizaţi de frontul de Vest şi nu au putut concepe mult timp alt plan, decit atacul direct — dar dovedit singeros şi inutil — al frontului german, a fost dat la doi „ţivili" Lloyd George şi Aristide Briand să conceapă o nouă strategie a războiului. Cu prilejul unei vizite pe frontul francez, Lloyd George a intilnit pe Generalul Castelnau care comanda un grup de armate. Vroind să fie amabil, Lloyd George ii spuse:*

— Comanzi o armată mai mare decit oricare din armatele comandate de Napoleon".

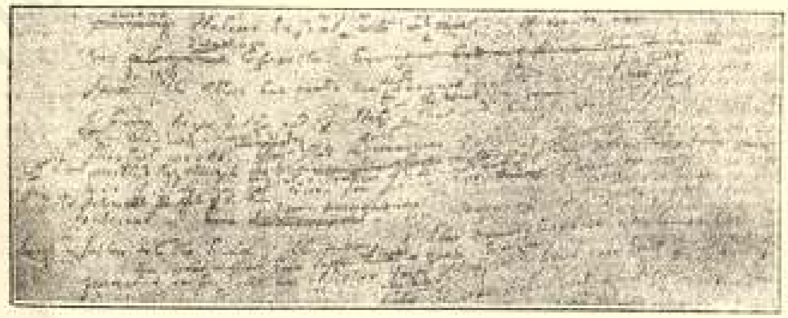
— „Ah. Napoleon, Napoleon! Dacă ar fi printre noi ar găsi altceva, altă ideie de realizat decit noi", răspunse Castelnau.

Acel „altceva şi anume creiarea frontului de Sud-Est şi atacul Puterilor Centrale prin Peninsula balcanică a fost găsit de concepţiunea lui Lloyd George şi a lui Briand. Mult mai tirziu şi Joffre şi Kitchener au acceptat-o, după ce la inceput o respinsese.

Intr'un memoriu intitulat „Sugestiuni privitoare la situaţia militară", prezintat guvernului britanic la 1 Ianuarie 1915, această nouă concepţie a strategiei necesare este pe larg expusă şi documentată. Totuşi operaţia a inceput mult prea tirziu şi in mod greşit la Galipoli, pecind dela inceput creiarea frontului dela Salonic putea să producă efecte enorme asupra situaţiei militare generale.

Cită dreptate avea Lord Fisher care ii scria lui Lloyd George:

„Indrăzneala la război este prudenţă şi prudenţa in război este crimă".

Facsimile ale manuscrisului d-lui Lloyd George

Tragedia rusă şi tragedia Serbiei găsesc asemeni explicări dureroase in aceste memorii. Infringerile lor, ca şi infringerea Rominiei se datoresc in bună parte lipsei de atenţiune a Marilor aliaţi pentru aceste forţe omeneşti lipsite de material.

Autorul lor citează citeva telegrame ale Generalului Ianuşchievici — Şeful Statului major către Ministrul de război rus, celebrul Sukhomlinof:

„Martie 1915. Strategia noastră este moartă. Nu mai putem intreprinde nimic, pentrucă ne lipseşte complect materialul. Dacă cel puţin am avea muniţiuni ca să respingem atacurile".

Ceiace este uneori consolant pentru noi e faptul că Lloyd

George arată care era lipsa de informație a guvernului englez asupra situațiunei militare în genere și cîte intrigi se țeseau contra celor cari vroiau să lucreze nou și din toată energia lor. Dacă asemena lucruri se petreceau într'un guvern de războiu englez, nu ne mai putem indurera prea mult că ele se petreceau și se petrec încă — cu putere desigur înzecită — în țara noastră balcanică.

Acolo însă, ca în toate țările mari de veche democrație, se găsesc întotdeauna oamenii necesari pentru a salva țara lor în momente critice.

Lloyd George, Clémenceau, Foch, trinitate decisivă în această fază a istoriei lumii!

Dr. Ernest Ene

Teoriile „Gîndirii".

Sunt doi ani, de cînd combătînd darwinismul, d-l Nichifor Crainic care crede că toată teoria darwiniană se reduce la descendența omului din maimuță, aducea acest argument surprinzător: „a văzut cineva vreodată o maimuță născînd un om? Iată o preocupare experimentală bizară pentru un credincios! Acum „Gîndirea" revine, suprimînd simplu și facil, din istoria culturii omenești, marxismul, darwinismul și pozitivismul. La urma urmei e dreptul unei reviste teologice să fie absurdă (în senzul lui „credo quia absurdum"), dar atunci să ne anunțe în mod precis că avem de aface cu o publicație teologică, nu cu una de cultură generală.

Și mai trebue ceva. Cînd se respinge pozitivismul, e necesar să se cunoască nu numai biografia lui Aug. Comte, dar și doctrina pozivitistă, e necesar apoi să se știe că darwinismul nu e numai teoria care face pe om să coboare din maimuță. Să mai amintim că mai e necesar ca marxismul să fie înțeles drept altceva decît o perfidie evreiască? Dar pentru asta trebue citit „Capitalul", ceeace presupune un efort intelectual mai serios decît a citi pe... Berdiaev.

Teologii străini cînd combat știința își dau cel puțin osteneala să se familiarizeze cu ea.

N. V.

Sărbătorirea a 75 de ani ai filosofului Henri Bergson

Publicațiile franceze și străine au sărbătorit prin studii și articole elogioase, cei 75 de ani împliniți de gînditorul Henri-Bergson, care a dat un nou și rar impuls filosofiei și spiritului.

Inauguratorul metodei de cunoaștere prin intuiție este susținătorul unei metafizici diferită în expresie și conținut de cele vechi.

Consecvent cu rezultatele obținute pe calea intuiției, nu mai putea să susție vechea metafizică, creată pe schele statice, abstracte, adică pe conceptele inteligenții. Metafizica lui Bergson nu este o metafizică „eternă", sau care anticipează eternitatea și absolutul. Ea se modifică în deplin acord cu structura veșnic nouă a spiritului și a lumii dinamice în care trăim. Se conduce după faptele spiritului și se cercetează neîntrerupt. Metafizica bergsoniană nu este dată ca un sistem filosofic bun pentru toate timpurile și cuprinzător al întregului viitor spiritual al umanității.

Pretenția aceasta — absolut copilărească — au putut-o avea metafizicienii cari imaginau, în cuprinsul schemelor abstracte și raționale, o lume eternă în neschimbarea ei. Însă experiența noastră și faptele ne dau certitudinea unei lumi care se află într'o perpetuă modificare, într'o totală domnie a neprevăzutului insesizabil. In această supremă calitate a metafizicii lui Bergson constă deosebirea și superioritatea ei față de vechile filosofii.

Evident că metafizica anterioară plutea în vag și stîrnea îndoielile cari apar odată cu inteligența, și că cea propusă de autorul „Evoluției creatoare" are avantajul precisiunei faptelor cari o creează la fiecare pas. Bergson are dreptate cînd susține că ideile noastre despre realitate sunt ca niște haine prea largi; adică nu sunt făcute pe măsura ei.

Schemele abstracte sunt incompatibile cu realul nedeterminabil și inconceptibil.

Dar dacă în jocul abstract al inteligenții nu poate fi cuprinsă realitatea care durează, imponderabilul ei poate fi sesizat prin intuiție, pe care o prezintă astfel:

...„Un absolut nu poate fi dat decît într'o intuiție, în timp ce tot restul cere analiză. Noi numim aici intuiție, simpatia prin care ne transportăm în interiorul unui obiect pentru a coincide cu ceeace el are unic și deci inexprimabil.

Dimpotrivă, analiza este operația care reduce obiectul la elementele deja cunoscute, adică comune acestui obiect și altora".

In toate lucrările lui, cari sunt un rezultat al metodei sale particulare de cunoaștere, a repetat neconteniit aceste fapte și observații.

Le-a repetat pentru clarificarea intuiției sale, pentru expresia corectă a ei, și pentru lămurirea acelora cari îi gîndeau opera cu aceeaș metodă — pe care el a criticat-o cu atta agerime, în toate ocaziile — metodă caracteristică prin amestecul de idei și domenii ireconciliabile între ele.

Deallfel timpul a confirmat multe din rezultatele la care a ajuns gînditorul acesta extrem de variabil și de precis.

Filosofia aceasta este și un reflex al epocii spiritului și civilizației noastre, a cărei instabilitate este unică în istoria umanității, și a cărei noutate deconcertează pe mulți ce nu sunt în stare să-i sezisze caracteristica și nuanțele. Evident că spiritul trece printr'o gravă „criză". I s'a zguduit în primul rînd eternitatea.

Din static cum era conceput, a devenit activ și dinamic, modificator și modificabil, viu, și deci durabil.

Acest spirit a născut și metafizica lui Bergson, pozitivă și realistă.

Prezentul încă nu a infirmat filosofia aceasta, cu toate criticile cari i s'au adus, și cari, în cea mai mare parte pornesc de la o orientare falsă în materie. Am insistat de la început asupra metafizicei lui, mai mult pentru lămurirea celui mai dificil capitol din opera acestui gînditor atît de modern.

De altfel, ceeace ne împiedică de a cunoaște just un lucru sau o activitate, sunt ideile vechi cu cari judecăm. Atunci valoarea lui devine incertă. Nu este atît de rar cazul de a întîlni gînditori cari judecă

un sistem filosofic prin altul, elaborat cu decenii sau veacuri înainte!

Care este valoarea unui astfel de raționament în a cărui generalitate intră și toate evenimentele și toate lucrurile unice de pe lume?!

Nu este oare atins de o eroare inițială, și care, — fatal — se perpetuiază în tot parcursul viitor al gîndirii sale?

Un spirit care nu poate distinge deosebirile, caracteristicul, este un începător sau un diletant în problemele variate ale gîndirii. Ceeace-l încurcă sunt generalitatea și comparația făcută nu în vederea unei separări a problemelor și a elementelor sale unice, ci în reducerea lor la un factor comun.

Lipsa efortului duce la această simplificare a lumii și a evenimentelor ei noi.

Dar Henri Bergson ne-a sugerat o lume a cărei esențială calitate este durata, „stofa însăși a vieții noastre", cum îi spune filosoful. Această durată poate fi la infinit modificabilă și adaptabilă necesităților spiritului. Ea are avantajul de a nu fi o ecuație abstractă, „o haină prea largă" pentru lumea pe care o trăim.

Gheorghe Cornzanu

Șapte glorii consacrate strict confidențial.

Un cerc de prieteni obișnuiți să-și descopere reciproc, cu duioasă sinceritate însușiri neprețuite de talent și originalitate, au hotărît să se distingă ei între ei, cu premii care să devină apoi publice. De aceia, unul mai grăbit și mai practic, fiind umblat prin țările unde simțul practic și expeditiv este în mare cinste, a inventat un fel de adunare intimă pe care a numit-o „concurs literar".

Se știe că anul trecut s'a ținut acest „concurs" evident „literar", care a uns șapte glorii necunoscute dintr'odată, consacrîndu-se șapte „tineri needitați". Adică, propriu zis nu se știe, deoarece concursul cari a împins la lumina zilei pe cei șapte tovarăși de suferință (toți erau doar needitați!) a fost strict confidențial. El s'a ținut în condiții cu totul misterioase. Nu s'a știut nici de termen, nici de condițiile participării la șansele gloriei, nici de compoziția comisiei care avea să-și pue gustul literar la încercare. Nu s'a știut nimic. Lumea s'a pomenit numai într'o bună dimineață, pe negîndite, în fața a șapte broșuri cu coperta verde (simbolul neprihănitei tinereți, mă rog) și avînd o banderolă pe care sta scris: „premiul scriitorilor tineri needitați".

Scurt, laconic, misterios; dar mai ales practic. Practic de tot. O abilă reclamă de presă, și asta tot stil american, a știut să zăpăcească și să mistifice publicul, creind atmosferă în jurul acestor copilandri oricît de lacomi după glorie totuși nevinovați, sortiți să ispășească fantezia foarte discutabilă în capriciile ei a celor cu apucături practic — americănești.

Am putut afla mai tîrziu că doi oameni cumsecade și cu oarecare simț critic au căzut pradă acestei farse de prost gust, acceptînd să sancționeze, premierea prietenilor înțeleși între ei. Iată însă că mirajul se risipește și afacerea apare în toată goliciunea ei așa cum este în realitate: o afacere care altundeva ar fi de competința codului penal literar. La noi... Ei, la noi „Fundațiile Regale" au căzut pradă cu sfîntă inocență acestui joc foarte juvenil de-a premierea.

Maniacii poeziei din Bucovina

Era fatal ca în cele din urmă să ne sezisăm și de avalanșa poetică venită din nordul țării.

E vorba de o „editură" *Iconar* și de o „revistă", *Plai*.

In directă legătură se pune și cotidianul „Glasul Bucovinei".

Pînă mai eri știam că Bucovina e o provincie, numai cu lipsuri, nevoi și dureri. N'am știut însă că se poate plînge de o supraproducție... poetică.

Vre-o doi tineri, ne-au pus însă la curent și cu acest amănunt.

E într'adevăr interesant de știut cum devii în Bucovina, „poet".

In primul rînd, există două categorii de poeți: bătrînii și tinerii. Bătrînii „fac" poezii și astăzi, fiindcă pe vremea lor chintesența activității literare și intelectuale își găsea o formă de manifestare numai în acest mod.

Tinerii, pe de altă parte, se recrutează în cea mai mare parte din rîndul studențimii.

Se știe că studenții cernăuțeni sunt grupați în societăți academice (vre-o șase la număr) cari dispun în organizarea lor interioară de diverse „secții": literară, teatrală, sportivă, științifică.

Pe vremuri, știm că unele din aceste secții produceau esseuri destul de serioase.

Tinerii sunt însă ambițioși. Vroiau să-și vadă tipărite cu orice preț, produsele intelectuale.

Spre a-i satisface și a-și recruta și o clientelă politică, ziarul politic „Glasul Bucovinei" li făcu invitația. Se cereau însă poezii. Trei rînduri, pot forma o „poezie" și cu numele de desupt, un „autor".

In curînd, poezia era „en vogue". Nici o editură serioasă nu voia însă să editeze astfel de poezii. S'a fondat deci și „editura" Iconar. Adică achiți tiparul și poți să afirmi că „ai fost editat".

Gluma aceasta, se vede însă că a prins rădăcini serioase: „Căci cei mai mulți din tinerii „poeți" au reușit în scurtă vreme să se „plaseze". La Universitate, la cămin, la o librărie anumită, la sus citatul ziar, în posturi oficiale.

Unul din acești tineri poeți mi-a declarat sincer: „scriu poezii fiindcă și alții scriu; ei se „învîrtesc" de un post, de ce n'ași putea să fac la fel și eu? Știu că nu's poet, chiar detest poezia. Dar ce să fac? La noi, acesta e criteriul după care suntem selecționați. Cine scrie mai multe poezii, acela are mai multe șanse de „căpătuială". Poți să mă crezi că așa e".

N'am avea nimic în contra poeziei. Cu condiția însă să fie poezie, să exprime o ideie, să fie „ruptă" din viață, cu alte cuvinte să redea viața așa cum e, în sonoritatea cuvintelor alese.

Citind însă această nouă poezie bucovineană, pe lîngă faptul că e prost scrisă și nu exprimă absolut nimic, ești forțat însă să te plimbi cu fantezia prin stele, să te legi de carul mare, să cutreieri văzduhul, să te gîndești la Nirvana, să faci față morților, spiritelor și vedeniilor dincolo de morminte imaginare.

Și astfel un tînăr ca Mircea Streinul, Lianu și alții fără capăt și fără număr, se laudă reciproc pe toate cărările. In „revista" Plai, își iau reciproc, interview-uri". Își dau cu tămîia. Se cadelnițează. Se căciulesc. Se ridică în slavă. Cu alte cuvinte se erijează în cenaclul lor în postura de idoli juvenili și grațioși. Zeul, e acela care știe să scrie poeziile cele mai neînțelese și mai întortochiate.

O adevărată îndeletnicire de nemajori. Nu-și dau ei seama că poezia ce-o scriu e numai pentru ei și e ignorată de masse? Dar vom mai reveni.

Titanii ateismului

D. Nichifor Crainic publică în „Gîndirea" încă una din ipocritele sale predici pentru o mai pură moralitate, pentru credința în Dumnezeu și pentru iubirea de patrie.

Referitor la moralitate, ne amintim că sacerdoţii Romei îşi surîdeau cu tîlc (între ei) şi enigmatic (pentru plebe).

Referitor la credinţa în Dumnezeu, chestie de o gravă intimitate, nu cunoaştem un singur act al acestui apostol din care am putea să reconstituim — ca paleontologul un mamut dintr'un oscior — veracitatea predicei.

Referitor la salvarea şi iubirea patriei romîne — de cînd oare locuitorii Gangelui şi poporul internaţionalizat, emigrat de pe sacrele maluri şi răspîndit prin Europa, a primit misiunea istorică de mîntuire a romînismului ?

Nu găsim la directorul „Gîndirii" nici credinţă în Dumnezeu, nici îndreptăţire de apostol al rasselor pure şi — după cîte ştim — nici vocaţia puritanismului „protestant" şi „protestatar" în mijlocul Sodomei.

Vorbeşte de un „positivism", ca de o „caricatură a religiei?"

Un creştin fervent, practicant şi sincer — care a priceput măcar o iotă din învăţăturile lui Iisus — nu asmute asupra Jidanilor (Gîndirea, pag. 261) *perorînd baliverne huliganice despre „ura iudaică", „talmudism", etc.*

Acest vocabular este o caricatură a religiei creştine.

„Revista burgheză" ?

Se anunţă o nouă publicaţie intitulată „Revista burgheză". Afişele imense, lipite pe zidurile Capitalei cuprind chiar cîteva indicaţii doctrinare: va fi o revistă conservatoare, va apăra patrimoniul cultural şi economic al burgheziei.

Ne bucurăm sincer. Va fi un spectacol agreabil. Cred, că va fi unica revistă din lume cu acest titlu şi cu o asemenea ameţitoare sinceritate.

Indeobşte, această clasă îşi drapează intenţiile şi armele de luptă. Pumnul de fier se ascunde sub mănuşa de catifea. Lucrează şi vorbeşte în numele „armoniei sociale" şi pentru promovarea intereselor „generale" ale umanităţii (odinioară), pentru ale naţiunii integrale (astăzi).

„Revista burgheză" vrea să ridice masca.

Dar nu vi se pare că numindu-se aşa cum îşi spune această revistă, doctrina respectivă îşi mărturiseşte pe jumătate înfrîngerea ?

Criterion — revista „spiritualiştilor..."

Sub acest titlu a apărut o revistă de arte, litere şi filosofie (în şase pagini şi un desen) închinată „spiritualităţii" (hidosul termen de care s'a uzat şi s'a abuzat ca de o hermelină pentru a se ascunde păduchii concupiscenţii, ai bestialităţii şi ai ipocriziei).

Redactori *Criterion*-ului sunt, mi se pare, anahoreţi cu *yoga* la brîu ca îndreptar, călugări ortodocşi scoşi din coclaurile carpatice, un *homunculus* dintr'o conservă dela Chicago şi cîteva fiinţe serafice stăpînind forţele demoniace ale acestei triste lumi printr'o tainică şi „spirituală" tehnică....

Titlul de *Criterion*" este luat după o revistă americană, formatul după răposata *„Idee Europeană"* a d-lor Bucuţa-Motru-Nae Ionescu; conţinutul adaptat după cîţiva autori „mondiali" scoşi la iveală de tulburările sufleteşti postebelice.

O triplă copie.

Se vorbeşte în articolul programatic al d-lui Comarnescu despre „Dezacordul dintre adevărurile spiritului şi fenomenele prezentului".

Adevărurile Spiritului sunt în dezacord cu fenomenele prezentului ?

Cu atît mai rău pentru acest „Spirit" şi această „spiritualitate"!

Ce este „Spiritul" pentru aceşti elevi (fără să ştie şi fără să vrea) ai d-lui Mihail Dragomirescu? Ceva care pluteşte de-asupra oamenilor şi de-asupra evenimentelor? Un înger sau o fantomă ? *O fată morgana* în toiu de vară pe cîmpia Bărăganului ?

Ne reîntoarcem la terminologia dragomiresciană ?

Formularea tehnică a acestui soiu de „spiritualitate" mi se pare de-o naivitate şi de-o neîndemînare exasperantă.

„Cugetătorul voitor de bine" este o „găselniţă" adorabilă. Un termen coreografic, probabil.

Care „bine"? Ce fel de „bine"? Mister.

Incă o revistă inutilă.

Poimîne...

... „Spiritualitate" şi „Criterion" mai sunt sinonime şi cu profeţie. Amuleta acestui grup este ghiocul.

D. Mircea Eliade ne informează despre următoarele profeţii întîmplate în ultimul deceniu :

„Nae Ionescu experimenta Statul ţărănesc într'o vreme cînd toată lumea era convinsă de fertilitatea Statului liberal. Nae Ionescu a văzut şi experimentează Statul naţional, revoluţionar, acum, cînd toată lumea crede în Statul ţărănesc".

Ceaţa impreciziei în care se sbate d. Comarnescu este alungată de declaraţiile d-lui Eliade: Vrea Stat naţional, revoluţionar şi legionar (Corneliu Zelea-Codreanu).

„Poimîine" înseamnează revoluţia legionarilor.

Cei 7 legionari ai *Criterion*-ului au aruncat mănuşa „spiritualităţii".

Tolba cu arme a acestei „doctrine" se cunoaşte: ciomagul, buzduganul, revolverul, chinorozul, insulta, calomnia.

De ce umblă aceşti tineri cu Aristoteles în fruntea revistei ?

Băieţii literaţi

In publicistica literară de după războiu, au dat busna cu plictisitoare gălăgie o serie de băieţi, cu pretenţii de literaţi, cari în simpatica lor naivitate cred că a fi tînăr este o valoare în sine, o calitate, ce-ţi dă dreptul să spui orice şi cum te taie capul. In judecata lor sumară, tinereţea, scuteşte şi de muncă şi de cultură, şi de respect pentru unele valori încercate, cari nu mai au întîmplător însuşirea tinereţii fizice.

Responsabili de această prejudecată şi tupaj literar, sunt acei cari ani de zile în şir au cultivat în interes propriu, banala şi plictisitoarea vorbărie despre „tînăra generaţie". Cîţiva, printre cari se găseşte şi unul cu „studii" în ţara lui Gandhi (unde-a stat pentru a învăţa engleza), au profitat gras depe urma acestei chestii cu generaţia. Pe urma lor ceeace a rămas este doar generaţomania aceasta, lipicioasă ca boala oiţelor.

Asistăm astfel în ultima vreme la o adevărată invazie de lăcuste generaţioniste, pur şi simplu neisprăviţi cu gălăgioase veleităţi literare, se zice.

Se îmbulzesc, îşi dau brînci unii altora, pentru a ajunge oricum şi cu orice preţ în pagina tipărită. Pentru acest scop, unii disperează periodic şi arţăgos, întrecîndu-se în strîmbături patetice, alţii terfe-

lesc cu înverşunare lucruri cari şi aşa işi păstrează intactă valoarea, iar alţii înjură pur şi simplu, probabil făcindu-şi socoteala că înjurătura din topor, pe ton cit mai mujic posibil, isbeşte atenţia publică şi consacră faima. Am văzut doar pe unul din aceştia, de altfel o perfectă nulitate (Milovici, parcă) făcind harcea-parcea pe Arghezi şi alţii, proslăvind in schimb trei, patru băeţi colegi intru generaţie (circa 24 ani).

Aspectul cel mai hazliu al acestor exhibiţii, este altul: fiecare *nimenea* din aceştia, mulţi şi mărunţi ca ciupercile crescute dimineaţa pentru a muri seara, se crede chemat să scoată o revistă şi să dea directive oarecum spirituale. Aşa s'a umplut piaţa cu o sumedenie de „reviste" puse pe harţă cu toată lumea, gîngăvind atitudini eroice şi „novatoare". Recent de tot e şi una „Criterion", imagine fidelă a unui americanizant superficial, aprig interesat la parvenire, cu toată mintea sa gongorică şi lamentabil haotică .

Nu căutaţi însă miezul, talentul adevărat, pregătirea acestor generaţionişti, pentrucă veţi fi ispitiţi să spuneţi împreună cu noi: la carte, băeţi !

Ultimile genii ale filosofiei romîneşti.

Revista „Criterion" a inaugurat o rubrică, un fel de dicţionar în care explică şi documentează anumite noţiuni de filosofie generală. Dela primul număr, fără să ne fie nimic anunţat, am fi pariat, dat fiind vocabularul tipic, grimasele şi ticurile „noii generaţii", că va fi vorba inevitabil, de următoarele noţiuni: „spiritualitate", „tempo", „generaţie", „problematică", „fenomenologie", „interiorizare sau stil interior", „vitalism", „mistică", etc. N'am prevăzut numai cuvintul „experienţă", pe care nu-l mai credeam la modă. Nu înţelegem bine ce rost are acest dicţionar. Unul de popularizare? Dar pentru aceasta exista vocabularul lui Lalande, Eisler, etc. Şi încă unul mai avantajos, deoarece acolo se spune clar pe nume, la lucruri, şi nu se confundă concepte elementare între ele, aşa ca să zăpăcească chiar pe cineva destul de versat in ale filosofiei.

Motivul de vugarizare e însă numai un pretext. Motivul adevărat e imboldul citorva neastimpăraţi tineri de a vorbi mereu de ei, de a se prezenta fără pic de spiritualitate ori de bun simţ in situaţiile cele mai comice.

Căci la urmă, noţiunile explicate sunt aplicate la reprezentanţii lor, romini. E vorba acolo de numele unor publicişti oarecare, prezentaţi ca mari celebrităţi filosofice. Auzim de: „...un Stelian Mateescu, un Mircea Eliade,... un Mircea Vulcănescu,... un Petru Manoliu, un C. Noica, un E. Cioran, etc., etc." Fiecare din aceşti domni reprezintă: unul existenţialismul, altul vitalismul, altul spiritualismul duhovnicesc, altul numai pe cel laic (o adevărată ruşine!), altul pe Iisus, altul in fine pe fecioara Maria.

Astă vară, un domn C. Noica semna in „Revista fundaţiilor regale" o dare de seamă a filosofiei romîneşti, din care reeşea că, după ultimele publicaţii, avem in România de azi, cel puţin trei-patru Kant, vreo doi Leibniz, vreo cinci Spinoza, vre-o zece Bergson. Găsim că gluma se îngroaşe cu aceşti tineri. Unul, il califica dăunăzi pe profesorul Petrovici „tenor filosofic", altul îl găsea, — indulgent acesta!, — pe profesorul Motru confuz şi banal. Aceşti tineri întreprizi şi arivişti, voesc să pătrundă cu orice chip deodată, buluc, prin concepţia de „generaţie"

Inţelegem, că nici unul din ei neavind nici o originalitate, nici un specific personal, voesc să se afirme prin fenomene de masă, in genul studenţilor care sparg geamurile la evrei.

Ar fi mai greu, fără îndoială, să se prezinte fiecare izolat, pe cont propriu şi răspundere personală, speculind nu ceeace are comun o generaţie, ci talentul său individual. Dar un examen in asemenea condiţii e mult mai greu.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

MIHAIL IORGULESCU, Marginalia. Bucureşti 1934

Nu sunt de acord cu două capitole critice din aceste „Marginalia". Problema „scatologilor şi a scatofagilor" este prea limitat expusă şi cu exemple neconcludente. A scoate cîteva perle de noroiu îngheţat din proza sau lirica lui Arghezi fără încadrarea lor în diademă, mi se pare un procedeu didactic vetust.

Cunoaştem pe profesorul Mihail Iorgulescu neaprovizionat în beciurile sale cu moralină. Probabil, că aceste imprecaţii nici n'au această sursă. Răsar, desigur, în mod normal, în grădina sa cultivată cu clasicitatea elino-romană şi din cultul formalismului francez, din acel echilibru interior, pierdut de contimporanii blestemaţi la dezaxare, incongruenţă şi dizolvare a formelor pînă — sau, mai ales... — şi în vocabular.

Retorica şerpuitoare şi elegantă din „Eroi, şi Eroism", „Cuvinte de soldat", „Exemplul lui Robinson Crusoe", „Spătarul Milescu" şi „Dinicu Golescu" sunt pagini, care se citesc cu multă plăcere. Era un gen uitat. L-a realizat, acum 10 ani, în forme controversate, dar pentru adolescenţi, sublime, Vasile Pîrvan.

GR. STĂNESCU-TEODORU : Principes de contentieu administratif roumain, Paris, 1934.

Principiile contenciosului administrativ romîn se află actualmente diriguite şi sistematizate de către legea din 23 Decembrie 1925 şi de către o jurisprudenţă dintre cele mai active.

Apărarea libertăţilor şi a drepturilor cetăţeanului, într'o ţară cu o veche tradiţie de „hatîruri" turco-fanariote, ar trebui să fie prima datorie a unei justiţii moderne şi eficiente.

Defectele legii din 1925 au fost puse în lumină într'o serie admirabile de studii de către profesorul Constantin G. Rarincescu, dela Facultatea de Drept din Bucureşti.

Cartea d-lui Stănescu-Teodoru nu aduce ceva esenţial nou în această privinţă, dar oricîte lucrări asupra ilegalităţilor şi a abuzurilor unor anumiţi zapcii ai noştrii (porecliţi prea amabil „funcţionari") sunt binevenite şi atrag atenţia asupra unei penibile racile.

Romînia nu va ajunge un Stat modern pînă cînd nu se va soluţiona problema aparatului administrativ.

Juriştii au datoria de a desvolta — doctrinar şi jurisprudenţial — această materie a dreptului public, cît mai amănunţit şi într'un spirit cît de progresist.

Lucrarea d-lui Stănescu-Teodoru corespunde acestui deziderat.

Petre Pandera

V. VÂLCOVICI, Conferinţe. Ed. Cugetarea. Bucureşti, 1934

Din prelegerile ţinute la postul de radiodifuziune din Bucureşti, d-l V. Vâlcovici a alcătuit un interesant volum. Este o carte de popularizare a teoriilor şi observaţiilor moderne din domeniul atît de atrăgător al astronomiei fizice. Scrise pe înţelesul tuturor, aceste lecţiuni păstrează totuşi un nivel superior în tratarea unor probleme de cosmogonie sau în prezentarea concepţiei actuale asupra sistemului nostru stelar şi a celorlalte universuri.

In altă parte sunt înfăţişate ultimile invenţii şi cercetări inginereşti, iar ciclul de conferinţe se încheie cu observaţiile autorului în jurul unei grave probleme a statului nostru: refacerea şi întreţinerea şoselelor.

Sunt juste opiniile pe care d-l V. Vâlcovici le formulează cu privire la examenele de bacalaureat.

Formalismul, apelul strict la memorie, şcoala care depărtează tot mai mult de viaţă, au adus an de an serii de tineri sterpi la minte şi la suflet, dezorientaţi pînă şi în alegerea unei cariere, precum sunt în bruma de cunoştinţe pe care au prins-o în liceu.

Cartea d-lui Vâlcovici oferă deci şi suggestii legiuitorului care va încerca o îndreptare a învăţămîntului nostru.

C. N. Negoiţă

PAUL ZARIFOPOL: Pentru arta literară (Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II" Bucureşti 1934.

Dacă popularizarea unor valori, în esenţa lor discretă refractare răspîndirii largi, n'ar duce la diformarea hidoasă şi prin simplistă înţelegere, la compromiterea caracterului lor specific, studiile de critică literară adunate în acest volum ar trebui recomandate stăruitor tuturor judecătorilor de artă, pentru a învăţa, din cuprinsul lor, cum trebue privit şi judecat produsul delicat al spiritului, căruia i-se spune *artă*.

Sunt în aceste studii, atîtea subtile reflecţii care pot fi luate fără nici o rezervă drept criterii şi puncte de vedere dogmatice în discernerea fenomenului artistic. Zarifopol a fost unicul critic literar de aleasă şi severă ţinută, care judeca literatura, nu ca orice critic de meserie, ci ca unul ce căuta rari voluptăţi în contemplarea şi urmărirea frumosului pur. Prestigiul aprecierilor sale, de aci izvoreşte. Nu fără rost şi-a cules subiectele cu predilecţie din trecut. Asupra acestora judecata e mai clară, mai obiectivă şi precisă, ca în aprecierea oricărui fapt consumat.

Un rezumat al volumului ar fi prea insuficient. Cei cari vor să cunoască însă pe Zarifopol în toată ascuţimea, varietatea şi erudiţia sa, îl vor găsi în aceste studii impecabile de critică literară, în cea mai înaltă accepţiune.

N. Tatu

I. MIRCEA NONU : Politica comercială a regimului naţional socialist din Germania.

Am crezut că vom găsi în această broşură de 13 pagini, nu numai vre-o cîteva informaţii, dar şi o analiză critică a autorului. Fiindcă, oricît de adevărat ar fi că în Germania de astăzi politica comercială e schimbată şi nouă, nu e mai puţin adevărat că această politică nu numai că urmează o linie de zig-zag sub aspectul unor experimen-

țări confuze și desperate, dar maschează în acelaș timp și adevărata fațadă a politicei generale a noului Reich.

Ar fi fost de exemplu necesar și util să știm de unde provin devizele pentru înarmări și în ce raporturi practice stau politica externă nazistă cu politica comercială.

TÂRZIU, DAR TOTUȘI ACTUAL

DE DOUĂ MII DE ANI... de Mihail Sebastian, cu o prefață de Nae Ionescu.

In fond cartea e o monstruozitate. Iar prefața, o sofisticărie falsă dela primele rînduri din pagina V pînă la ridicola exclamare interogativă și finală din pagina XXXII.

Ințeleg cînd o carte e prost scrisă, cînd n'are acțiune suficientă, cînd îi lipsește eșafodajul simetric sau asimetric. N'am putut să concep însă o carte bolnăvicioasă, putredă, anormală, perversă.

„De două mii de ani" și prefața la ea, sunt monstruozități. E o creațiune perfect asocială, inumană, dincolo de cadrul obișnuit al societății echilibrate și cu mintea întreagă.

Se interzic și se confiscă lucrări bune, pentru motive naive și tendențioase.

Prima carte care aș fi sortit-o cazanului, ar fi fost aceasta. Căci pînă azi, n'am citit ceva mai imoral, mai dezechilibrat, mai morbid și pervers.

Prefațatorul și autorul, nu văd decît prin prizma animalică. Primul, erijîndu-se în ființa superioară, „animalul" obiectiv, cel de-al doilea, în torturat ibrid al unei specii inferioare. Primul, e cuprins de mania superiorității, ultimul, de frigurile dezechilibrării mentale și psichologice.

Amîndoi, sunt însă numai indivizi. Morbizi, amîndoi. Cu imorala tendință de a-și infecta semenii cu aceeaș maladie coruptă, josnică, invertită și pervertită.

Iosef Hechler, bolnav cum e, se chinuiește. Nici nu se poate altfel, căci e bolnav. Neurastenizat. Un individ în care s'a rupt echilibrul sufletesc. Aci intervine d. Nae Ionescu spre a ne dovedi „logic" că Iosef Hechler e în agonie, „pentrucă nu se poate altfel".

Dacă Nae Ionescu ar fi ceeace se crede, adică medic, medic de logică și asanare spirituală, chiar pentru acest simplu motiv, n'ar fi putut să afirme cele de mai sus. S'au întîlnit prin urmare nu un bolnav cu un om sănătos, ci, doi bolnavi.

Să nu mai pomenesc de contradicțiile flagrante. Le-a sezisat minunat d. T. Braniște.

Dealtfel, prefața abundă de inexactități și de afirmări gratuite. Numai o prizmă strîmbă ne poate da imaginea unor „ziduri ale comunității spirituale germane" și numai superficialitatea sau lipsa de cunoștințe sau eventual — ceeace e mai probabil — dorul de pervertire, poate să afirme că „naționalitatea este o stare organică", în senzul interpretării din pagina XIII. Cred mai degrabă că d. Nae Ionescu nu știe ce e un popor, o naționalitate și o națiune deși îi place să se încadreze în grămada celora cari își reduc vocabularul doar la aceste trei sonorități banale.

In schimb însă, prefațatorul știe ce e aceea „diversiune". Și cum se folosesc de acest instrument, guvernele reacționare. Cu alte cuvinte, cum se pot inventa bolnavii.

Mai interesantă însă este concepția sa asupra revoluționarismului. E revoluționară numai acea țară care și-a însușit programatic diversiunea evreiască („Singura țară revoluționară e Germania", vezi p. XIX).

Paginele următoare pretind să „justifice" logica d-lui Ionescu. Ele se bazează în cea mai mare parte pe citate din biblie, discută problema calului alb și se adîncesc ridicol în iluzia messianică.

Pagina XXVIII pare să ne dea însă concluzia sa „științifică" și imperativă.

„Creștini și evrei, cari nu pot fuziona într'o sinteză,... între cari nu poate exista pace decît... prin dispariția unuia din ele".

Desigur, dacă te gîndești numai la problema messianică și la acea a calului alb, nu poți să-ți dai seama că ambele aceste „corpuri străine" sunt pe cale de fuzionare, fiindcă ambele, acum de mult sunt pe cale de... dispariție.

Ce păcat că teologii politicianizați gîndesc numai în termeni medievali, cînd nu exista națiunea și clasa socială ca noțiuni valide recunoscute, ci întreaga lume, omul, animalul, focul, aerul și apa se percepeau numai în termen de „creștin" și „păgîn".

Dealtfel, doar pînă și un copil își dă seama că religia s'a scoborît de mult pe treapta egocentristă, omenirea emancipîndu-se entuziastă de sub un corsețaj strîmt și sufocător.

Prefața își are în fine un sfîrșit de teatru, grotesc, dramatic, ridicol: „...Iosef Hechter, tu nu simți că te cuprinde frigul și întunerecul?"

Nu sunt Iosef Hechter, dar d-le Ionescu, dă-mi voie să-ți spun, că pe mine m'a cuprins frigul citindu-ți prefața nedemnă de a fi văzut lumina zilei.

Incolo, „romanul" nici nu merită o discuție. Căci nu e nici roman măcar.

T. Tudor

GEORGES BORIS : La revolution Roosevelt, ed. Grasset Paris 1934.

Literatura asupra experienței Roosvelt este deja enormă. Sute de volume s'au publicat în aproape toate limbile pămîntului.

Lucrarea d-lui Boris, fără să neglijeje o documentare precisă și destul de complectă de cifre, e prezentată extrem de agreabil, adesea în stilul unui bun reportagiu. Punctele esențiale ale reformei sunt înfățișate pitoresc și prezent. Ea se citește agreabil și rapid; iar rezultatul pentru informația cititorului e tot așa de complect ca și cum ar fi oferit de o operă sistematică de știință.

BERNARD LAZARE: L'antisemitisme, 2 vol. ed. Crès, Paris 1934.

Această lucrare devenită celebră, era în ultimul timp complect epuizată. Ea fusese imprimată pentru prima oară pe timpul afacerii Dreyfuss, cînd concepțiile rasiste erau la apogeu, și capătă astăzi o stranie și tristă revenire la modă. Deși scrisă de un evreu, lucrarea e tratată cu maximum de imparțialitate. Bernard Lazare a fost un publicist de mare talent și un erudit, — după cum se vede din cartea de față —, din cenaclul „Cahiers de la quinzaine" al cărui suflet era Ch. Peguy și din care făceau parte Jaurès, frații Tharaud, etc. Documentarea volumelor nu e bazată pe o investigație strict antropologică. Ea e mai mult de natură literară și istorică. Așa cum este însă, această carte e una din clasicele contribuții la această problemă. Concluzia principală la care ajunge autorul e contra existenței unei rase pure.

M R.

Revista revistelor

Romine.

Buletinul Institutului Rominesc de organizare științifică a Muncii, Anul VIII, Iulie-Septembrie

Numărul acesta e extrem de interesant, fiindcă tratează în ansamblu, prin studii bine documentate, cea mai actuală problemă care se pune astăzi pentru țara noastră: raționalizarea.

Raționalizarea și normalizarea, sunt două principii de bază în reajustarea statului modern, investite nici mai mult și nici mai puțin, cu puterea unui imperativ categoric.

D. prof. I. Răducanu, în Relațiunile Administrațiilor Publice între ele, studiază concis această problemă prin prizma raționalizării și a normalizări, care prin propriile sale cuvinte ar trebui să se concretizeze în „lupta pentru introducerea unui sistem administrativ cît mai puțin complicat..."

Administrația, ca și mașina trebue să funcționeze după legi anumite de minimă rezistență, de maximă economie, de optim randament.

Ceeace se urmărește în administrație, e pe cale să fie realizat timid și parțial, în industria noastră.

Normalizarea în Industria Rominească de Petrol pare să fi beneficiat cel mai mult de această perfectă cheie în spre raționalizarea tehnică și economică.

Se remarcă astfel că inițiativa statului și-a atins în bună parte țelul urmărit.

Oficiul O. B. N., nu numai că a elaborat diversele standarduri, dar a știut chiar să dea un efectiv ajutor la o sumedenie de intreprinderi cari au recunoscut în cele din urmă nevoia imperioasă a unei „puneri la punct".

Buletinul Institutului Economic Rominesc, No. 7—9.

Sumarul acestui dublu număr, e destul de interesant.

Oprindu-ne la studiul d-lui Bălăcescu asupra situației economice a Bulgariei pe 1933, merită de relevat șansa pe care o avem în desfacerea unor produse romînești în statul vecin, șansă care într'adevăr nu este pe deplin utilizată și exploatată. După importanță, exportul nostru, — în Bulgaria, — de fier și lucrări din fier, ocupă locul al treilea cu aproape 3 milioane lei; cum în aceeași proporție exportăm într'acolo și hârtie și produse chimice și medicamente. Curios, dar totuși așa e: în Bulgaria, avem toate șansele să facem un adevărat export industrial.

In treacăt ar trebui să facem observația ca studiile publicate să fie mai „proaspete" și ca pe la sfîrșitul anului trecut să nu apară studii cu date din anul trecut.

CE ESTE ROMANUL?

„Romanul a fost cîndva, păstrînd proporțiile, ceva analog cu versificarea sonetului sau cu strofa în patru de rime încrucișate, masculine și feminine, reprezentând poezia academică, oficială și administrativă și încadrată între ortografie și ordonanța comunală — și cu omiletica.

instinctul mecanic al oamenilor de mai mult sau mai puțin prost gust organiza singurele materiale de care dispunea, sufletul, intelectul și limbajul în schelete articulate după un patron. Dacă te desmecanizai și nu erai nici bun catolic nici gînditor conform unui model autorizat, te făceai de rușine. Precedenții noștri de până acum 100 de ani nu aveau nici locomotiva nici automobilul ca să fie satisfăcuți mecanicește, emancipați de o obsesie și de o folie în intelect și psihologie. Astăzi nu mai e acelaș lucru și în desordinea talentului tumultoasă poezia poate fi proză și invers — nu mai e obligatoriu ca poezia să țăcăne ca un motor, și noțiunea de roman se suprapune noțiunii de literatură și proză — și de versuri: de ce nu? cu care se confundă.

Capabil să scrie o carte este orice om care și-a orînduit o tablă de materii sau un subiect: greutatea pentru el consistă în a scri o pagină și o frază — aci se lichidează capacitatea — și e foarte greu de scris o pagină și o frază. Teatrul, unde autorul nu scrie ci împletește, refugiat în tecnica așa zisă, comună tuturor meșteșugurilor mai mult sau mai puțin intelectualizate, utilizate în arta constructorului, prezintă terenul integral al compatibilităților neobligatorii.

Cunosc desigur, atitudinea care vrea să spuie și spune că nu interesează condeiul mai mult decît viața și sunt nu numai de acord cu această realitate ironică față de scrisul insignifiant dar și în practica vieții dau preferință unui fir de usturoi viu, față de o carte mediocră — o carte bine scrisă, adică scrisă, nu mi-e din potrivă indiferentă și o așez lîngă firul cu pricina: căci o carte bine scrisă izbutește să realizeze în sensul ei ceeace realizează în sensul lui firul de iarbă, un maximum, scrisul fiind obligat să transforme materialele admirabile ale vieții în admirabil propriu".

(*Tudor Arghezi*, în *„Adevărul literar și artistic"*, 28 Oct. 1934).

Pentru o Enciclopedie Romînă

„*Utilitatea* unei asemenea opere nu are nevoie să fie documentată". O enciclopedie bună este cartea de fiecare clipă, pe care o deschide neîncetat oricine, începînd cu savantul îmbătrînit prin biblioteci și sfîrșind cu deslegătorii de cuvinte încrucișate. O Enciclopedie ieftină este biblioteca redusă la câteva volume a celui mai umil intelectual.

Pentru a vă convinge cît de mare e utilitatea unei asemenea lucrări, ajunge să vă citez un caz dintr'o mie.

In Piața Romană din București se ridică statuia în bronz a lui Lascar Catargiu. Pe soclul ei cetim anii nașterii și ai morții: 1822-1898. In amintirea marelui bărbat, Primăria Bucureștilor a dat numele lui bulevardului din fața statuiei. Pe tăblița așezată la cățiva pași de ea, cetim că Lascar Catargiu s'a născut în 1823 și a murit în 1897. Vrînd să știu, cine a avut dreptate, prietenii și admiratorii care i-au ridicat statuia, sau edilii Capitalei, am deschis cea mai nouă Enciclopedie romînească, a „Cărții romînești". Aici găsim anii 1823—1900. Aceleași date le găsim în Enciclopedia „Minerva", pe care dl. Adamescu le-a copiat fără control. Și totuși Lascar Catargiu, n'a murit nici în 1897, nici în 1898, nici în 1900, ci la 11 Aprilie 1899. Data exactă o aflmă — în Enciclopedia italiană!

E cam rușinos, nu-i așa? Dar această dovadă de ușurință și neexactitatea cu care se lucrează la noi ne mai arată cît de lipsiți suntem de informații exacte toți cei ce iubim adevărul și vrem să clădim pe el.

Enciclopedia ce va apărea la noi trebue să dea lămuriri din toate domeniile culturii și civilizației universale, pentruca să înlocuiască și pentru cel ce nu cunoaște alte limbi enciclopediile streine. Ea va trebui însă înainte de toate să ne dea cunoștințele despre noi înșine. Numai astfel o Enciclopedie romînă poate deveni oglinda progresului uriaș pe care poporul romîn l-a făcut în vremurile din urmă și deci un izvor al încrederii în puterile noastre.

Actualitatea unei Enciclopedii nu trebue demonstrată nici ea. Progresele tehnice ale ultimilor decenii au fost atît de însemnate, revoluționarea așezămintelor sociale, economice și financiare atît de radicală, exigențele igienice atît de mărite, încît în țările cu veche cultură marile case de e-

ditură s'au văzut nevoite să scoată în ediții nouă Enciclopediile apărute cu 20 de ani și chiar cu zece ani în urmă. Italia, înțelegînd că o asemenea lucrare e și o operă de prestigiu național, a dat Enciclopediei sale proporții și o execuție tehnică neatinse pînă acum în nici o țară.

Popoare mai mici și cu un rol mai puțin important decît noi au Enciclopediile lor naționale. Ungurii au două, Grecia, cu o treime din locuitorii Romîniei, are o Enciclopedie în șase și alta în douăzeci și patru de volume, apărute amîndouă după războiu. Și în Turcia lui Kemal Pașa apare acum o *Ansiklopedisi* cu litere latine.

(Sextil Pușcariu, în *„Gînd Romînesc”*, Sept.—Oct. 1934).

Sensul Junimismului

„Prin Eminescu, Creangă, Caragiale, — jurnalismul este prima și cea mai autentică realizare, în valori artistice, a spiritului național creator. Generația noastră este încă în curs de formație; haotică, veleitară, agitată de ideologii diverse, ea nu mai are însă nici o revendicare față de junimism și pașoptism. In ordinea pragmatică, acestea sunt două poziții istorice. In ordinea spirituală, generația prezentă are un alt sens al creației; astăzi ni se par naive glasele lui Gherea, asupra lui Caragiale și Eminescu, acuzîndu-i de pesimism și satiră incisivă...

Spiritul critic prezent nu mai are de incriminat nimic jurnalismului, fiindcă e definit ca tendință pragmatică, după cum nu mai are nimic de așteptat dela pașoptism, fiind trecut în istorie. Perspectiva timpului ne îngădue să judecăm astăzi junimismul literar ca o pură producție, a spiritului. Scăpați de localism, de tirania patriotardă și romantică a pașoptismului — putem avea obiectivitatea impusă de timp.

Junimismul nu mai este conservatorism, criticism, negație și antipașoptism; în literatură, junimismul înseamnă o singură sinteză a etnicului cu universalul, o primă conștiință de sine a spiritului contemplativ și creator al neamului, cum spunea Eminescu, o manifestare de „naționalism în marginea adevărului”.

Reactualizarea junimismului în înseamnă a scoate din arhive o frazeologie perimată, a continua o poziție pragmatică. Actualitatea lui nu mai este astăzi de curent, ci o realizare în permanent, o sumă de valori creatoare, pe care, dacă Maiorescu nu le-a explicat în sensul lor pozitiv, noi astăzi le acceptăm integral numai sub acest unghiu.

Junimismul înseamnă deci regăsirea în universal și în contemplația artistică a unui fond latent, instinctiv, de particularism etnic”.

(Pompiliu Constantinescu, în *„Azi”*, Octombrie 1934).

Independența Economică, No. 9-10 1934

Ca și pînă acum, revista aceasta aduce noui contribuții nu numai în edificarea unor probleme social-economice, dar cu un merit deosebit constatăm că-și continuă rolul de difuzare științifică în păturile largi ale tuturor interesaților în „problema problemelor” ca să zic așa la crearea unei noui vieți economice pentru această țară.

„Buletinul ideilor și faptelor” ne oferă și de astă dată recenzii obiective și bine scrise, deși în unele cazuri se remarcă o critică dantelată fără mult rost și făcută mai degrabă de dragul criticei.

Din cuprins: Simplificarea aparatului de stat de N. Ghiulea, Disproporția prețurilor de T. Cristureanu, Curente de opinie de N. Crișan și Prologomena de I. Veverca. Ne oprim la această din urmă încercare critică.

Autorul, prevede că va fi acuzat de a fi „sentimental, retrograd, romantic”.

Cred însă că aceste epitete nu i se pot aplica atunci cînd e vorba de știință.

Il cred mai degrabă „economist” pamfletar, nepregătit și aderent al unui misticism economic.

Recunosc că pînă acum, n'am știut că există un misticism economic. D. Veverca mi-a furnizat însă și acea notiune, Se pare că e pu „romînească”, încadrîndu-se mai degrabă în ansamblul grupului c... stema „calul alb” și inspirîndu-se din citate biblice și din retori... ... campanizată a discursurilor asupra romînismului integral.

Articolul e un „discurs neștiințific”. Așa și-l numește autorul. In acest caz, păcat de revista științifică. Poate că, păcat și de aceste rînduri.

Să afirmi însă că „economia romînească nu poate fi orientată pe nevoi europene” și că „vieții romînești nu-i trebuește „standard” apusean (vezi p. 241 n-rul curent), înseamnă că-ți bați joc pur și simplu de cele mai elementare noțiuni ale științelor economice.

Mai e nevoe să afirmăm că nu există „științe naționale”? Și că specificul local nu e decît o mică rotiță în complexul mecanism economic mondial ?

E potrivit ca într'o revistă atît de serioasă să afirmi că menirea științei este de-al apropia pe acest popor „de Dumnezeu” și de a i se ierta păcatele într'o lume viitoare” ? (vezi p. 242).

Știam că numai „seriozitatea” decedatului ziar „Calendarul” putea să se preteze la militarea în primul rînd a unei economii de tip autarhic”. (p. 243).

In 1934, se afirmă în fine că trebuie să revenim la bresle în loc de industrii și că aceste ramuri de bresle „se complinesc” (ce-o fi și asta!) „și pot satisface toate nevoile locale” (p. 243, jos). Absurdități, pe cît de neserioase, tot pe atît de deplasate.

In cele din urmă (p. 244) autorul ne arată însă că există și o eternă și imuabilă „constituție sufletească”. Cu alte cuvinte că romînul nu poate fi nici comerciant și nici industriaș, fiindcă n'a fost niciodată.

Știe autorul că și englejii au fost păstori și buni agricultori? că țăranii buri din Africa de Sud, au fost marinari și pirați ?

Mai mult probabil e însă, că nu știe. Căci dacă ar ști acestea și și-ar fi însușit încă vre-o cîteva cunoștințe elementare, n'ar fi scris ce a scris.

Ca să critici de dragul criticei și să scrii de dragul scrisului, nu e un mare păcat.

E un abuz însă să scrii astfel, într'o revistă distinsă, serioasă și cu o demnă tradiție științifică, cum e „Independența economică” fondată de cel mai bun cunoscător al economiei internaționale, d. V. Madgearu.

„Viața Bucovinei”, *Anul* II — Oct. 1934

Nu e revistă de literatură sarbădă și nici nu s'a încadrat în poetomania bucovîneană. De aproape doi ani de zile, încearcă să creieze în acea provincie un curent de gîndire serioasă și realistă. Numărul din urmă aduce din nou un material variat.

Știam însă că revista apărea în 32 pagini și nu în 16.

Ar fi păcat să fie sacrificată pentru simplul motiv că abonații bucovineni sunt apatici și... nu-și achită abonamentul.

Străine.

Bergsonism și Neurologie

Ocupîndu-se de teoria bergsoniană a memoriei expusă în celebra operă *„Matière et Mémoire”*, *H. Le Savoureux* semnează un studiu (Bergsonisme et Neurologie, La Nouvelle Revue Française, 1 Aug. 1934, p. 201-228), în care vrea să dovedească lipsa de valoare științifică a explicațiilor pe cari le dă Bergson asupra raporturilor dintre creier și imagine.

Se știe că pentru a-și susține teoria sa asupra relațiilor dintre materie și memorie, Bergson a criticat concepțiile clasice ale aphaziei, și că teoria sa ar fi fost confirmată ulterior de observațiile profesorului Marie. Tezele lui Bergson asupra aphaziei n'ar fi altceva decît aplicația particulară a concepției sale generale despre raporturile dintre spirit și materie. Aceasta, în virtutea tendințelor spiritualiste net opuse materialismului științific.

Autorul acestui studiu, partizan al materialismului științific, bazat pe unele texte și confruntări, susține că doctrina profesorului *Marie* care a fost invocată ca o confirmare a teoriei bergsoniene, venită de la o autoritate științifică recunoscută, este radical opusă celeia a lui Bergson, și că

în ultima vreme este din ce în ce mai puţin reţinută de cercetările ştiinţifice.

P. Marie şi elevii săi nu recunosc imaginile. Or, Bergson tocmai pe temeiul acestora îşi fondează teoria. Din faptul că ambii au atacat concepţiile clasice ale aphaziei, nu rezultă o similitudine de opinii.

Se ştie că Bergson a transformat concepţiile psihologice cari se bazau până la el pe entităţi ca acele ale atomismului şi asociaţionismului. Acest gînditor a introdus o concepţie biologică a sistemului nervos. Bergson a substituit în aceste probleme punctului de vedere *static* şi *substanţialist*, un punct de vedere *dinamic* şi *funcţional*.

Concepţia bergsoniană a formării, conservării şi evocării imaginilor s'ar opune teoriei zise materialiste a memoriei. Această concepţie materialistă ar susţine că suvenirul ar fi *urma materială* lăsată în creer de concepţie. Diferitele suveniruri ar fi legate de câte o celulă a scoarţei cerebrale. Aphazia ar consta în dispariţia brutală şi masivă a unei anumite categorii de imagini prin distrugerea urmelor cerebrale corespondente.

Această teorie materialistă este criticată de Bergson, după care imaginile ar fi independente de substratul fiziologic, în înţelesul raportului dela cauză la efect.

H. Le Savoureux afirmă însă că teoriile neurologice atacate de Bergson nu se găsesc nici la medici, nici la psihologi, nici la filosofi, şi că în ultimă analiză ele n'au jucat nici un rol în evoluţia ideilor medicale asupra aphaziei. Bergson ar fi atacat poziţii pe care medicii nu le-au ocupat niciodată.

Examinînd partea constructivă a tezelor bergsonismului, H. Le Savoureux găseşte că nu este dovedită nici teza după care suvenirurile nu pot fi conservate în creer; nici teza conform căreia suvenirurile ar subsista cu toată distrugerea centrilor specializaţi. Autorul acesta merge, în critica poziţiei bergsoniene, aşa de departe cu exagerarea, încît crede că nici medicina şi nici psihologia nu pot arăta interes teoriei filosofului francez.

In discuţia faptelor de aphazie Bergson ar face numeroase interpretări arbitrare şi contradictorii şi ar urma o metodă de raţionament inacceptabilă în ştiinţă. Din acest motiv, nu numai că n'ar aduce nici o limpezire utilă ştiinţei, ci ar introduce deadreptul confuzii dăunătoare. Bergson s'ar comporta în calitate de psiholog şi filosof, nu de clinician. Tezele contra cărora ar angaja lupta, n'ar exista.

Critica psiho-fiziologică a lui Bergson vizează mai mult asupra doctrinelor *filozofice* decît asupra celor medicale. Această distincţie n'ar fi fost făcută deloc, cu toată importanţa sa indiscutabilă.

Subtilul gînditor francez nu scapă legii comune: utilizează fapte procurate de observaţia medicală în vederea demonstrării tezelor metafizice.

Critica făcută de H. Le Savoureux, bergsonismului, deşi poate fi justificată în unele amănunte, este lipsită de prespectivă. Este o vedere de clinician, care dispreţueşte ipotele metafizice. Bergson n'a căutat niciodată să modifice medicina ori filozofia. Dacă s'a dedicat timp de 5 ani cercetărilor asupra aphaziei, a făcut-o pentru a demonstra concepţia sa asupra independenţei memoriei faţă de materie. Este una din laturile caracteristice ale filozofiei sale, care nu poate fi discutată din punct de vedere medical.

Pentru a putea înţelege pe Bergson, trebue să fi ceva mai mult decît un clinician excelent.

1934. — ANUL XXVI NOEMBRIE-DECEMBRIE NR. 21-24

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURĂ, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

SUMARUL:

PACE SAU RĂSBOI ?

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: STRADA CLEMENCEAU Nr. 9

„Viața Romînească"

Directori: MIHAI D. RALEA și Dr. ERNEST ENE

București, str. Clemenceau 9

ANUL XXVI

Prețul abonamentelor:

In țară: Pe un an . . . . lei 250
P-tru bănci și instituțiuni (școli, biblioteci, etc.) „ 500
In străinătate: Pe un an . . . . „ 300

Abonamentele se pot face dela orice număr, trimițînd suma prin mandat postal, administrației din București, str. Clemenceau, 9.

Viața Romînească

REVISTĂ DE LITERATURA, ȘTIINȚĂ ȘI IDEOLOGIE

ANUL XXVI
NOEMBRIE-DECEMBRIE 1934

ATELIERELE „ADEVERUL" S. A.

Aspectul politic internaţional

Deşi este un adevăr acesta, că „ideea de pace şi de ordine este suprema aspiraţie a fiinţei umane" (A. Mestre), deşi este deopotrivă îndreptăţită constatarea, pe care o făcea în secolul trecut, *militaristul* Bismarck, că „naţiunile nu doresc războiul, ci numai minorităţile din corpul social", este vădit lucru că în anumite momente şi împrejurări, indivizii şi colectivităţile, dominaţi de o specifică psihoză, văd în războiu, un instrument plin de speranţe, considerat ca o *necesitate*, pentru ieşirea din anumite situaţiuni. De obiceiu însă o îndoită condiţiune se cere pentru aceasta: să existe un agregat uman, susceptibil de a se lăsa condus, de a crede orbeşte adică, în *conceptul de autoritate* şi să se găsească agenţii propagandişti care activînd asupra massei, să o iluzioneze asupra perspectivelor şi obiectivelor războiului viitor. Este vorba desigur de războiul în pregătire, meditat şi studiat, care va începe cu toate caracterele specifice ale războiului de *agresiune*. Pentrucă războiul poate să pornească şi sub puternica erupţiune a opiniei publice, momentană şi nepregătită, sub teama unei iminente primejdii, ce ameninţă Patria. Este cunoscut, pentru ilustrarea acestei ipoteze, efectul falşei telegrame de la Ems, cauză provocatoare a războiului, nenorocit pentru Franţa celui de al doilea imperiu, din a. 1870—71.

■

Momentul de faţă este caracteristic pentru evidenţierea adevărurilor aci semnalate. Nimeni nu va putea nega, că indivizi şi naţiuni, puternice şi numeroase sunt ataşaţi astăzi mai mult ca oricînd — ca şi în 1919—20, cînd după sforţările războiului şi după supra-omeneştile sacrificii, îndelungat timp consimţite, s'a manifestat o imensă dorinţă de pace şi de ordine — ideii de *pace durabilă*. Sunt indivizii conştienţi, că viitorul războiu ar însemna fără nicio exage-

rare, cum constată prof. Georges Scelli „certitudinea distrugerii totale a oricărei bogăţii; certitudinea prăbuşirii civilizaţiei europene, ca şi odinioară a lumei romane, sub barbari". Sunt naţiunile muncitoare şi doritoare de prosperitate, conştiente că ideea de progres şi ideea de pace sunt noţiuni sinonime; sunt apoi naţiunile *satisfăcute* în legitimele lor revendicări, prin tratatele de pace din 1919-20, dacă nu în întregime, în măsura putinţelor. In aceşti indivizi şi în aceste naţiuni îşi găseşte *ideea de pace* convinşi susţinători; după cum ei sunt fideli apărători ai tratatelor de pace din 1919-20, aceste tratate — piloni juridici ai nouii ordini internaţionale, care fără a fi o operă perfectă — ele au lacune şi regretabile scăderi, — sunt mai superioare decît toate acele ce le-au precedat, ca unele ce se apropie mai mult, de conceptul de *justiţie internaţională*.

In schimb, — aceasta e realitatea — există indivizi, există întregi colectivităţi, care cred că un viitor războiu, de mari proporţii, de *proporţii nelimitate*, cum definea Mareşalul Foch războiul mondial, este o necesitate vitală spre a se răsturna echilibrul actual, şi a se creea un nou echilibru, mai conform cu aspiraţiile indivizilor şi ale colectivităţilor respective. Şi găsim această concepţie, greşită şi bolnavă, adevărată „erezie politico-juridică pentru timpurile de astăzi" (Paul-Boncour), în acele State, mai ales, în care s'a desvoltat în trecutul nu prea îndepărtat, o specifică teorie asupra Statului *scop*, nu *mijloc* şi asupra raporturilor dintre *ordinea juridică internă* şi *ordinea juridică internaţională* susţinîndu-se complecta independenţă a celor două ordini juridice, sau superioritatea ordinei juridice naţionale; să amintim *trei* nume caracteristice : Hegel, Bluntschli, Friepel, ca şi acea cunoscută concepţie de apologie a războiului (împărtăşită şi propagată printre alţii de un Mareşal Moltke, un Nietzsche, un Treitscke, etc. Se întîmplă, printr'o firească coincidenţă, că aceste State sunt tocmai acele calificate drept *„agresori"* în războiul mondial (art. 231 din Trat. de la Versailles, etc.) ca unele cărora revine trista onoare de a fi avut *iniţiativa* declanşării ostilităţilor. State care trăesc astăzi şi se inspiră din idei, socotite perimate în 1919, de conştiinţa juridică obştească, ca idee de o hegemonie politică, supremaţie economică, Stat edificat pe teoria *marilor aglomeraţiuni*, Stat dictatorial, etc.

Ca explicabilă consecinţă a acestei diferenţieri, apare şi caracteristica, constatată prin repetate manifestări, mai ales în ultimii ani, că Statele din prima categorie sunt hotărîţi partizani ai menţinerii statului teritorial şi politic, astăzi în vigoare, după cum sunt convinşi susţinători ai Societăţii Naţiunilor, organism internaţional care este mai presus de

orice, *gardianul tratatelor de pace din 1919/20*. După cum Statele din a doua categorie se afişează ca State nemulţumite de remanierile teritoriale consfinţite la finele războiului mondial, şi se manifestă ca atare, ca State *revizioniste*. Ele nu cred nici în Societatea Naţiunilor, cel puţin în actuala ei structură juridică şi politică. Deaceea ele nu ezită de a sabota principiile fundamentale ale Pactului, şi de a ignora sau a ridica obstacole activităţii Instituţiei geneveze; iar unele dintre ele, continuînd a rezida ca Membri ai Societăţii Naţiunilor, beneficiind de avantagiile calităţii de *Societar*, cred — prin atitudinea lor — că această calitate poate fi compatibilă cu politica ce urmăresc de slăbire a metodei principiale de acţiune a Societăţii, pe care autorii *realişti* ai Pactului din 28 Iunie 1919, au voit-o a fi *cooperarea* între State, *suverane*, *democrate* şi *egale*.

Există astfel, fără îndoială, în corpul Europei — spre a ne limita la acest Continent, în care rezidă, în definitiv viitorul războiului şi al păcii — o situaţie paradoxală: numai după un deceniu şi jumătate de fiinţare a Societăţii Naţiunilor, de experimentare a nouii ordini internaţionale, o aproape deplină ignorare a acestui adevăr pe care războiul mondial l-a verificat: *războiul contemporan a încetat a mai fi o afacere, chiar pentru învingători*. O grupare a Statelor în două tabere: unele dorind menţinerea păcii şi respectarea tratatelor, altele proclamind iminenţa războiului, sau pregătindu-se febril de războiu, deşi abundind în declaraţii pacifiste.

De aci, noua *cursă în înarmări, pace armată* mai primejdioasă decît aceea caracteristică perioadei ce a precedat războiul mondial.

Un delegat la Conferinţa Dezarmării, Ministrul italian Grandi, denunţă fără menajare, cifrele exorbitante cheltuite pentru înarmări, într'un regim de organizare juridică a Păcii, cum îl ambiţionează Pactul Societăţii Naţiunilor: „In 1925, Ţările noastre au cheltuit trei miliarde patru sute nouăzeci şi şapte milioane de dolari; în 1926, trei miliarde cinci sute cincizeci şi şapte milioane; în 1927, trei miliarde opt sute şaptezeci şi trei de milioane; în 1928, trei miliarde nouă sute cincizeci de milioane; în 1929, patru miliarde una sută şapte milioane; iar în 1930, patru milioane una sută douăzeci şi opt de milioane. Aceste cifre vorbesc mai elocvent decît orice raţionament. *Ele ne indică, că în cursul ultimilor ani, cheltuelile noastre militare au sporit cu mai mult de trei miliarde franci aur*". Iar un alt delegat la Conferinţa Dezarmării, Ministrul Spaniol Zulueta constată că „...*cheltuelile destinate apărării naţionale s'au dublat*

aproape, in comparaţie cu acele din 1913. Cele 110 miliarde franci cheltuiţi anual, ni-o arată".

■

Desigur, că la baza acestei situaţiuni antagoniste, adevărată luptă tacită între cei ce doresc pacea, adeseori cu fanatism, şi între acei ce cred în războiu, există unele *realităţi*, care complică ordinea internaţională. Există acele probleme incomplect soluţionate de autorii tratatelor de pace, dintre care ne vom mărgini a aminti *două*, spre a se vedea întinderea importanţei lor: a) problema coloniilor, din trecut, supuse după războiu *mandatului internaţional* (art. 22 din Pactul Soc. Naţ.), care nu mulţumeşte astfel cum a fost repartizat — vom recunoaşte totuşi că *organizarea* lui este o acceptabilă construcţie juridică — pe toată lumea; b) apoi problema administrării intereselor internaţionale, în Europa sau în afară de vechiul Continent, care creează susceptibilităţi şi adeseori neînţelegeri. Să amintim în această ordine de idei, fie şi numai problema Dantzig-ului şi a Coridorului polonez, hibridă soluţie, adevărată retortă de virtualităţi războinice, dacă nu în prezent — cînd în urma schimbării de front a politicei poloneze, se vorbeşte de o *garanţie* germană de zece ani a statu-quo-ului, — pentru viitor.

Apoi problema Sarre, subiect de grave preocupări ale ceasului de faţă, a cărei soluţionare, prin apropiatul plebiscit (13 Ianuarie 1935), rămîne un punct de întrebare.

In acest punct, trebue recunoscut de asemeni, că iniţial autorii tratatului de la Versailles ar fi putut oferi o mai studiată soluţie, decît aceea preconizată prin art. 49 al. II şi § 34 din anexă, a Tratatului. Şi s'ar fi putut astfel elimina, frămîntările ocazionate de efectuarea plebiscitului, în care mulţi văd cu teamă, putinţa declanşării războiului.

Există deasemeni spinoase controverse rezultînd din redactarea sau aplicarea Tratatelor, veşnic ţinute la ordinea zilei: a responsabilităţii războiului, ar fi una, comentatori obiectivi ai celebrului text, art. 231 din trat. dela Versailles (cu corespondent în celelalte tratate de pace), deşi recunosc ca un fapt, *răspunderea Germaniei şi a aliaţilor ei*, găsesc că rău s'a făcut cînd această răspundere s'a aruncat asupra întregei *naţiuni* germane; cînd ştiut este că în clasa politică şi în casta militară a timpului, inclusiv Ex-Kaiserul Wilhelm II-lea, (condamnat de altfel prin art. 227 al Trat. dela Versailles), mai cu dreptate este de căutat această răspundere. Un punct de vedere, nelipsit de interes, cînd constatăm ce agitaţie şi ce propagandă se face cu această problemă. Deasemeni problema *reparaţiilor*, decedată înainte de complecta ei soluţionare, evidenţiază o eroare de concepţie, succesivele renunţări ale Puterilor aliate şi Asociate din timpul războiului, fiind privite — în lumea învinşilor — nu ca semnul unei *solidarităţi internaţionale*, ci ca acte de treptată recunoaştere a lipsei de fundament juridic a principiului reparaţiilor, altă problemă deci, speculată de nemulţumiţi.

Dar trebue să recunoaştem că la baza aceluiaşi antagonism, de care vorbeam, există şi primejdioasa campanie, ce se duce de ani de zile, de multe ori prin mijloace subversive sau tenebroase, campania *revizionistă*. Dacă ea poate fi legitimată, în cazurile cînd se pretinde modificarea unei sau unor clauze de ordin economic, financiar, etc., — ceeace în practică s'a şi consimţit în repetate rînduri, de la 1920 pînă astăzi, de către statele beneficiare ale clauzelor respective, din spirit de *solidaritate internaţională*, — orice revizionism este şi primejdios şi condamnabil, din punctul de vedere al *dreptului*, cînd el tinde la modificarea clauzelor *teritoriale*, cele mai importante din tratatele de pace. Este primejdios, pentrucă contrar celor ce pretind revizioniştii, acţiunea lor — cum îndreptăţit a remarcat-o d-l N. Titulescu, în repetate rînduri, — este *susceptibilă de a duce la războiu*. Este şi condamnabil, pentrucă revizionismul ce urmăreşte să răstoarne statul teritorial şi politic în vigoare, este lipsit de *legitimare juridică;* pentrucă el contravine conceptului de *Stat naţional*, formă de Stat consacrată prin tratate de pace, ce au înregistrat triumful principiului naţionalităţilor, formă de Stat privită astăzi de *conştiinţa juridică obştească* — factor ce legitimează instituţiile de drept al ginţilor, ca cea mai desăvîrşită din cîte a înregistrat evoluţia omenirii. După cum acest *revizionism teritorial* este condamnat de însuşi dreptul internaţional pozitiv, care prin Pactul Soc. Naţ. stipulînd în al său articol X garantarea integrităţii teritoriale şi a independenţei politice a membrilor, înţelege să apere acest *Stat naţional* de orice acţiune ce ar urmări alterarea fizionomiei sale juridice. In zadar se invocă deasemeni, de către revizionişti, art. XIX al Pactului, pentrucă nici un comentariu obiectiv al acestui text faimos nu poate conchide la justificarea unei revizuiri a clauzelor teritoriale, *aplicate* şi împămîntenite, încă din epoca semnării tratatelor de pace, în realităţile vieţei internaţionale.

■

Odată aceste constatări fixate, să remarcăm că din momentul desemnării celor două tabere, o campanie de slăbire, pînă la dispariţie, a prestigiului *Societăţii Naţiunilor* s'a inaugurat, pentruca pe această cale să se ajungă dacă nu la

desfiinţarea *Instituţiei*, cel puţin la căderea în impopularitate, a *ideii*. Şi aceasta pentrucă, din ziua cînd s'au precizat nemulţumirile contra tratatelor de pace, s'a socotit necesară lupta contra organismului internaţional, ce apără fiinţa de drept a acestor tratate, sau dacă permite, în cazuri excepţionale o *revizuire* a lor — dar nu în domeniul clauzelor teritoriale — aceasta o admite numai printr'un special procedeu, inclus în mecanismul art. XIX-lea al Pactului. Desigur, lupta este mai veche, numeroase faze o caracterizează dar intensitatea ei a devenit mai mare în ultimii ani. A fost astfel acuzată Instituţia genevează că nu mai corespunde aşteptărilor puse de autorii Pactului şi de opinia publică, pentrucă ea s'ar fi dovedit incapabilă să soluţioneze problemele zilei; conferinţa economică mondială s'a ţinut şi a eşuat sub auspiciile ei; Conferinţa dezarmării este pe punctul de a-şi recunoaşte neputinţa sub aceleaşi auspicii. Nu a putut sancţiona *agresiunea* Japoniei. Chiar din tabăra doritorilor de pace se ridică acuzaţia de tergiversare în metodele de acţiune ale Societăţii Naţiunilor, şi lipsa de hotărîre în reprimarea înarmărilor Germaniei, — cu încălcarea flagrantă a Tratatului de Pace, — care astăzi nu mai sunt clandestine. Dar, cît este de neîntemeiată această critică, este uşor de arătat, dacă amintim că Societatea Naţiunilor nu este un *Supra-Stat*, cu voinţă proprie, ci că edificată pe baza principiului *asociaţionist* şi *contractual*, voinţa ei este aceea a membrilor ce o compun; lor trebue deci să li se reproşeze — şi în special celor mai importanţi, *Puterile cu interese generale*, membrii *permanenţi* ai consiliului — scăderile de care Instituţia este acuzată.

Oricum ar fi, niciodată poate asalturile date Societăţii Naţiunilor nu au fost mai metodic pornite, ca în ultimii doi ani: *Pactul celor Patru* (parafat şi semnat la 7 şi 15 Iulie 1933) reprezintă în realitatea vieţei internaţionale — cu toate declaraţiile şi angajamentele de respectare a stipulaţiilor Pactului, ce le include — o nouă golire de conţinut a Societăţii, ce urmează după altele anterioare. Iar tendinţele de *reorganizare* a Instituţiei, de *reformare* a Pactului, care au dus şi la întocmirea proectului mussolinian (din Noembrie 1933), înseamnă încercări de răsturnare a principiilor cardinale ale Pactului, şi prin aceasta de eliminare a *democratismului* şi *egalitarismului* internaţional — idei astăzi onorate la Geneva, — cu obiectivul bine precizat al instaurării unei *ierarhii* internaţionale, instrument de promovare a preponderenţii unor Puteri, Marile Puteri, ceeace ar însemna, în definitiv, transpunerea pe plan internaţional, a conceptului de *dictatură*, scump guvernelor *unor* State.

De aci, o consecinţă de specială semnificaţie pentru

ideea de pace: o nouă anemiere a metodei de *cooperare internaţională*, în care în momentul creerii nouii ordini internaţionale s'a văzut cel mai potrivit şi eficace instrument de consenare a păcii, prin discutarea şi soluţionarea problemelor interesînd Statele, pe cale amiabilă. Tot de aci, un fenomen de vădită gravitate: accentuarea politicei de *echilibru al forţelor*, principiu totdeauna provocător de războiu, idee ce încurajează şi promovează cursa înarmărilor. Intr'adevăr, această politică a echilibrului de forţe nu este decît încurajată prin evenimentele ultimilor ani care se numesc: plecarea Japoniei de la Geneva, ruptura Reichului, ameninţările Italiei, militantă în sensul amintitei *reformări* a Pactului, etc.

Dacă ar fi, ca urmare, să construim un tablou privind curba evolutivă a ideii de Societate a Naţiunilor — ceeace înseamnă şi a ideii de pace — am constata că Instituţia de la Geneva, ca organism de cooperare internaţională, este astăzi sprijinită numai de *două* dintre marile Puteri, Franţa şi Anglia, la care s'a adăugat recent şi Rusia Sovietică, revenită din intrasigenţa-i de odinioară faţă de Geneva, unde ea vedea „...o coterie de dictatori şi imperialişti". (Cicerin). Ea găseşte însă deplin devotament în Statele zise *secundare*. Fenomenul este semnificativ; înseamnă că ideea de Societate a Naţiunilor, ca şi formula însăşi a cooperării internaţionale găseşte încă răsunet sau în State, totdeauna în serviciul intereselor generale şi ale idealismului politic, ca Franţa, sau în Statele sincer ataşate conceptului de *democraţie* şi *egalitarism* internaţional, cum sunt aceste State secundare. Acest tablou ne explică desigur, şi numeroase dintre complicaţiile vieţei internaţionale, care nu pot fi favorabile unei acţiuni constructive, în domeniul păcii naţiunilor.

■

Deaceea, în prezenţa unei situaţiuni, caracterizată prin ofensiva atîtor factori contrarii *dreptului la pacea naţiunilor* (R.Redslob), — pe care conştiinţa juridică obştească, îl proclamă ca o *realitate juridică*, — revenirea spre Geneva este şi o datorie şi un comandament. Aceasta impune însă *reactualizarea* gîndirii autorilor Pactului şi a principiilor călăuzitoare ale Societăţii Naţiunilor. Nici o sforţare nu ar fi prea mare, în acest scop, pentru atingerea *universalităţii* Pactului, deziderat în care s'a văzut încă la 1919, putinţa reală a salvgardării păcii generale. Momentul nu este puţin propice, nici astăzi, după ce Societatea Naţiunilor a înregistrat atît de dureroase *crize*. Intrarea la Geneva a Rusiei Sovietelor este o demonstraţie, că orice formă de guvernămînt se poate adapta — prin normale renunţări — prescrip-

ţiilor Pactului, şi că orice Stat care doreşte pacea poate găsi un sprijin în Instituţia genevează. Iar aderarea la Pact a Soc. Statelor Unite, apropiate de Geneva prin mai vechiul Pact Briand-Kellogg (27 August 1928), ca şi prin mai recentele colaborări în cadrul succesivelor conferinţe internaţionale, ar fi marele cîştig şi pentru Societate şi pentru *ideea de pace*, ea însăşi. Faptul nu mai apare imposibil. Autorizate declaraţiuni, de dincolo de Ocean, ca şi punerea în studiu a unei *armonizări* între Pactul Societăţii Naţiunilor şi statutele Uniunii Pan-americane, arată că mersul spre Geneva este în curs. Mai ales că Doctrina lui Monroe ea însăşi — dealtfel recunoscută compatibilă cu Pactul (art. 21) — cu tot prestigiul ei în unele cercuri americane, apare multora ca desuetă, ca lipsită de îndreptăţire juridică, în actualul stadiu de evoluţie a Comunităţii internaţionale şi de accentuare a fenomenului de interdependenţă a Statelor. Avantagiile ar fi mari; nu numai pentru ideea de cooperare internaţională, dar şi pentru abolirea conceptului de *neutralitate*, în domeniul eventualei aplicări a *sancţiunilor* (art. 16-17), astăzi precar organizate.

Că o *reconstrucţie* a ideii de Societate a Naţiunilor „instituţie ce reprezintă cea mai perfectă dintre *realizările* pacifice ale unei omeniri devastată timp de secole de războiu" (Ed.Beneş), este soluţia capitală pentru salvarea păcii, mărturii recente ne-o aminteşte. Să ne limităm la două declaraţii britanice, făcute la aniversarea din acest an a *armistiţiului*. Sir Iohn Simon spunea: „...Cum am putea întări mai mult pacea? Trebue mai întîi o sforţare *cooperativă activă*. Noi, în Europa, căutăm să incorporăm această sforţare în *Societatea Naţiunilor*. Şi nu puteţi judeca utilitatea Ligei, stabilind numai lista succeselor sau eşecurilor sale. Numai prin existenţa ei, ea oferă o ieşire în perioade de tensiune şi stabileşte un obiceiu de conciliaţiune, care adesea, în trecut, s'a dovedit a fi de nepreţuit şi care, sper, se va dovedi acum mai mult ca oricînd, de nepreţuit..."

Iar d-l Eden accentua: „...Obiectivul principal al politicei externe britanice, este pacea mondială. Politica externă a guvernului Majestăţii sale e bazată pe Societatea Naţiunilor, care este, prin ea însăşi, o influenţă puternică şi persuasivă în favoarea păcii. Dacă Societatea Naţiunilor nu ar fi fost creată prin tratate, ar fi fost necesar, în interesul conducerii zilnice a afacerilor internaţionale, ca ea să fie improvizată". Să adăugăm, în fine, că şi Suveranul Marei Britanii — Stat a cărei atitudine este astăzi decisivă pentru menţinerea păcii sau promovarea războiului — în mesagiul de deschidere a recentei sesiuni a Camerei Comunelor afirma „încrederea Angliei în Societatea Naţiunilor, instituţiune pe care politica britanică înţelege să bazeze toată acţiunea ei internaţională..."

Astfel, în mijlocul unei situaţii internaţionale tulburi, în care perspectiva războiului distrugător apare multora ca o apropiată realitate, Societatea Naţiunilor rămîne, cu toate scăderile ei, organismul internaţional către care se îndreaptă speranţele factorilor ce urmăresc menţinerea păcii naţiunilor. Şi aceasta pentrucă — cum remarca Louis Barthou, în una dintre ultimele sale declaraţii „...într'o vreme cînd, în unele State se fac înarmări *ilegale*, pentrucă ele sunt în contrazicere cu litera Tratatelor de Pace, într'o vreme cînd unii pregătesc războiul, pe cînd noi ne străduim să întărim o *securitate* încă şubredă, Societăţii Naţiunilor revine obligaţia de a veghea la menţinerea echilibrului păcii. Pe ea, trebue să o sprijinim".

■

Dar dacă Societatea Naţiunilor rămîne ca un punct de plecare şi de sprijin, opera de conservare a păcii impune continuarea programului de pace, conturat în jurul Pactului din 28 Iunie 1919. Experienţa dezilusionantă a Conferinţei Dezarmării — deschisă încă de la 2 Februarie 1932, după ani îndelungaţi de pregătire tehnică şi politică — arată că trebue perseverat pe calea consolidării *securităţii*. Îndreptăţirea tezei franceze, care totdeauna a condiţionat *dezarmarea*, care trebue să urmeze, de *securitatea* care trebue să preceadă, apare evidentă. Cît mai multe *Pacte regionale, de securitate* care să înglobeze *toate* Statele unei regiuni, se impun; pentruca astfel securitatea generală, *universală*, să fie o rezultantă a unor securităţi *locale*, în prealabil consolidate. Deci, o continuare a politicei lui Louis Barthou, pe care declaraţii ale succesorului său la Quai d'Orsay, P. Laval arată că şi-a însuşit-o. Desigur, aceste Pacte, inspirîndu-se din fizionomia juridică a modelului lor, Pactul rhenan de la Locarno, vor urmări, după îndreptăţita formulă a lui N. Politis, nu gruparea învingătorilor din războiul mondial, de o parte şi a învinşilor de alta, primejdioase grupări ce accentuiază încă jocul *echilibrului de forţe*, ci mai ales „...apropierea şi colaborarea dintre învingătorii şi învinşii de odinioară, în domeniul constructiv al păcii".

Şi nu trebue deasemeni ignorat, marele serviciu pe care-l aduce problemei păcii, alături de o metodică perseverare în opera numită *organizarea juridică a păcii* şi acel factor de ordin moral, care este *propaganda continuă contra războiului* (Llyod George). Desigur ea nefiind posibilă nici recomandabilă decît sub aspectu-i de *universalitate*, şi utilă mai ales în acele State, unde războiul, prin tradiţie şi edu-

cație colectivă, a fost o *industrie națională.* Este interesant de semnalat, în această ordine de idei, cunoscutul pasagiu din cuvîntarea cu care fostul premier britanic, Llyod George, a deschis expoziția de fotografii luate în timpul războiului, de la Londra: „...Este timpul ca actuala generație să învețe a înțelege, ce înseamnă aceasta:*războiu.* Cei care au experiența ultimului, se topesc repede. Intrăm într'o generație, care nu a simțit războiul. Uneori, cînd întîlnesc un tînăr, in-

— **Ascuțindu-și sabia** — **(Noticias Graficos, Buenos Aires)**

tre 20 și 30 de ani, îl întreb: „Mai știi ceva de războiu?" Abia dacă are o palidă amintire. Cînd un războiu este în curs, nu se poate spune întreg amarul adevăr despre el. Moralul națiunei trebue menținut. Multe trebuesc ascunse; adesea ce-i mai rău. *Cred că timpul a sosit, în care trebue să facem ca această generație să știe, ce este războiul. El este omor, distrugere, estropiere, innec, flăminzire".* Aceste cuvinte trebuesc

răspîndite. Ele trebuesc însă auzite și înțelese în tabăra acelora cari cred încă în *războiu,* ignorînd ce ar însemna el în condițiile de desvoltare tehnică a prezentului, și ignorînd că — cu începutul de organizare a vieții internaționale pe care-l trăim, prin Societatea Națiunilor — există acel instrument, către care au aspirat totdeauna gînditorii timpurilor, de soluționare pașnică a diferendelor internaționale.

George Sofronie

Psihoza răsboiului

In ultimul timp, se vorbeşte despre răsboi, cu uşurinţa cu care s'ar face pronosticuri asupra timpului: — are să ploae sau nu... are să ploae?!

Se întrevăd de către cei care poartă monoclu sau ochelari, motive temeinice şi chiar inevitabile de răsboi, fie şi numai pentru ca să se ştie dacă cutare mină se va exploata de un capitalist francez sau de unul german.

Cu cîţi m'am întîlnit pe stradă de cînd a pornit zvonul belicos, n'am găsit nici unul care să vrea răsboi. Am găsit o serie întreagă înspăimîntată. Asta înseamnă că omul nu-i chiar atît de instinctual şi de crud pe cît se pare.

Dacă ar fi să se facă o anchetă sau un plebiscit prin lumea în care mă învîrtesc, spre a se fixa un procent al celor care vor sau nu vor răsboi, ar ieşi zero la o sută. Poate, ceva mai sus, pe unde sunt interese mai mari sau e plictiseală mai monotonă, să se obţie vre-un punct, două.

Exclud, bine înţeles, dela această socoteală onestă, opiniunea răsboinicilor de meserie, fiindcă aceia au o anumită părere, prin profesie.

Şi cu toate acestea răsboi, poate să fie, şi oamenii se vor duce să-l fac şi să moară, la ceasul hotărît. Ce poate oare hotărî marea mulţime la un asemenea sacrificiu, fiindcă, orice s'ar spune şi oricîtă criză ar fi, tot e mai bine în timp de pace decât în răsboi.

Preferinţa aceasta apare ca falşă numai pentru foarte puţini, şi nu tocmai din rîndul acelora pentru a căror plăcere tare, face să se sacrifice un om.

Cum se creiază oare acea psihoză a răsboiului care face mulţimea să exulte de excitări şi de beţie, aruncîndu-se oriunde cu o voluptate frenetică?...

Pentru respectul adevărului şi omagiul lucidităţii trebue exclusă conştiinţa sacrificiului furibund şi vesel al individului pentru colectivitate, oricum s'ar numi acea colectivitate. Cea mai mare parte din mulţimea urlătoare în ceasul grozav, nu

are decît cu greu conştiinţa individuală, necum una colectivă pe care să o evalueze de-asupra, peste capul instinctului animalic de conservare.

In colecţia „Correspondance", Institutul internaţional de cooperaţie intelectuală, publică într'un volum, o serie de scrisori schimbate între diverse personalităţi, în legătură cu această problemă a psihozei răsboiului, — nu atît pentru a fixa teoretic şi analitic cauzele, cît pentru a cerceta calea care să ducă spre pace şi să facă imposibil răsboiul.

Nu am intenţia să mă ocup de cauzele care pot determina declaraţia de răsboi între două State, ci de psihologia care o determină şi pe care o cred tot atît de influentă, — ba chiar superioară, cauzelor economice; — şi mai ales de psihoza individuală şi colectivă care, după ce răsboiul este declarat, sau în preajma declarării lui, duce pe om nu numai să accepte dar chiar să dorească cu turbare, ideia de răsboi.

Johan Bojer, cu acel simţ de străbatere a psihologiei şi a faptelor omeneşti, într'o scrisoare adresată unui chinez, vorbeşte astfel:

„Or, nous avons dans les pays chrétiens, une foule" „d'hommes d'État, de chefs populaires, d'experts financiers" „et de socioloques, qui s'occupent activement d'améliorer le" „monde. Mais ils n'aimeraient pas du tout que l'on vînt leur" „dire: Commence par toi-même. Il ne leur plairait même" „pas du tout que l'on dise: Commence par ton propre pays".

Observaţiunea finală poate constitui un punct de plecare care să explice laolaltă şi bunăvoinţa generală de a asigura pacea, şi neputinţa de a face un început efectiv; — aşa cum se manifestă dezolant în faţa Societăţii Naţiunilor.

Insemn din acest citat egoismul colectiv, de rasă sau de naţiune, care, împreună cu exaltarea amorului propriu, pot singure să ducă la o explicaţiune suficientă şi a posibilităţii de a se declara un răsboi, şi a psihozei care se creiază ca din pămînt.

Dar psihoza răsboiului se poate naşte şi apoi stăpâni, şi din cauză că, nu găseşte nici o forţă care să-i stea în cale în afară de instinctul de conservare şi de tenacitatea ideii de viaţă, care, şi în alte împrejurări sunt înlăturate cu uşurinţă, dintr'un entuziasm sau o exaltare momentană. Am impresia că omul, cu toată conştienţa lui, este singurul animal sau, dintre puţinele animale, care pot pierde în anumite împrejurări frânele instinctului de conservare.

A existat destulă abilitate şi destulă cunoaştere a omului pentru a i se creia un fel de religie, care să-l stăpînească pe de-asupra instinctului de apărare.

Dar, de altfel, puterile individuale sunt icapabile de a stăpâni şi a se putea opune cu succes, avalanşe inconştiente a unei mentalităţi colective care poate să aibă regulele ei, şi

care poate deconsidera individul component. Şi individul totuşi, aderă la ea.

Acestei avalanşe s'ar putea opune tot o forţă colectivă; sau una naţional organizată care să cheme la realitate şi la lucid pe cei narcotizaţi care intră în posesiunea freneziei de a se sacrifica, pentru o himeră, — sau o forţă tot de natură mistică, şi care să creieze puteri de frînare de aceiaş natură, şi deci de aceiaş putere psihică.

De aceia s'a putut spune că la 1914, două mari puteri mondiale ar fi putut opri răsboiul; una era biserica, şi cealaltă socialismul.

„Amândouă aveau datoria să înfrîneze ura între popoare şi să afirme că toţi oamenii sunt fraţi, cu toată existenţa frontierelor. Amândouă aceste forţe au dezertat dela datoria lor». (J. Bojer).

Ce-a făcut biserica şi ce-a făcut socialismul, se ştie.

Fapt este că operei de creiare a psihozei răsboiului nu i s'a opus nici o altă forţă socială colectivă. Totul e astfel alcătuit, pe bază de principii intangibile şi sacrosancte, încît o contra-acţiune să fie înăbuşită sau imposibilă prin structura colectivă, iar acţiunea răsboinică încurajată, decorată, fanfarizată, flatată etc.

In această luptă inegală, individul rămas singur, fără o ambianţă manifestă propice, nu are nici curajul nici mijloacele de a resista sau reacţiona.

De-aceia el rămâne dezorientat. Produs al procesului interior şi organic ca şi al prejudecăţii care-l stăpâneşte şi'l integrează iraţional, individul rămâne tragic într'o indeciziune care-l paralizează.

Dacă răsboiul ar fi cauzat de o putere în afară de om şi de voinţa lui, — dacă masacrul pe care-l cauzează un răsboi ar proveni dintr'o anume circumstanţă cosmică sau naturală dinafară de voinţa omului, atunci, printr'o admirabilă solidaritate spontană, toată omenirea s'ar mobiliza pentru a stăvili şi înlătura cauzele masacrului.

Aşa se întîmplă pentru combaterea epidemiilor, a holerei, a ciumei.

Dar răsboiul vine dela om, din voinţa lui. S'ar părea că tocmai aceasta l-ar face mai uşor de înlăturat, şi totuşi acest amănunt de cauzalitate este acel care, printr'o ciudată şi tragică soartă, îngreunează putinţa de a-l înţelege şi a-l înlătura.

Forţile care declanşează răsboiul sunt în om. Aici e toată nenorocirea. Omul totuşi ar putea să-l înpedice, dar nu îndrăzneşte şi oscilează nehotărît între puterea acaparatoare şi disolvantă a mentalităţii oficializate, şi instinctul individual. Omul nu vrea răsboiul.... şi cu toate acestea, se pare,.. îl vrea.

E un haos paradoxal în fiecare: „On professe l'humanisme, et on vénère la force brute. On aime ses frères, et on les hait. On est disposé à construire, mais on aime détruire. Le chrétien croit à sa doctrine, et il n'y croit pas. Le leader-ouvrier croit au socialisme, et il n'y croit pas".

Forţele de rezistenţă la acţiunea psihică răsboinică, sunt slabe, pentrucă ele sunt numai individuale şi fără sudură; sunt eterogene şi diferit graduate ; — şi pentrucă forţele colective şi misticele care l'ar putea ajuta pe individ, nu i-au obţinut încă nici măcar încrederea deplină necum fanatismul.

Forţele care duc spre răsboi sunt iraţionale. Nu le poţi slăbi prin analiză şi critică. Forţele care duc la pace sunt raţionale. Ele pot fi deci supuse la critică şi nu pot avea prestigiul total care vine din inconştient. Puterile iraţionale au fost totdeauna mai tari decît cele raţionale. Un nebun a devenit şi este totdeauna mai puternic decât un om normal, şi de cît a fost el în stare normală, deşi nu a câştigat nici o potenţă fizică nouă.

Printre puterile care stăpânesc efortul de eliberare a raţiunei şi instinctului individual, şi care le copleşeşte de multe ori, este şi tradiţia. Ea sporeşte neputinţa crudă de a ieşi din îndepărtatul trecut şi a ne considera independenţi şi cu o judecată proprie.

Johan Bojer, în scrisoarea citată, concretizează amuzant şi veridic acest conflict:

„Prenez un pacifiste chrétien, qui a combattu les ar-"
„mements tant qu'il était dans l'opposition, et faites-le pre-"
„mier-ministre: tout change. Il doit choisir entre sa propre"
„convinction et la tradition. Son pays est devenu grand et"
„puissant par des guerres. Il faut qu'il arme indéfiniment"
„pour conserver ce qu'il a gagné. Le pacifiste peut-il arrêter"
„les armements? Non, il ne la veut même pas. Il a aussi la"
„tradition dans son esprit. Il continue à fabriquer des canons,"
„des bombes et des tanks. Rien n'est changé".

„L'idealiste est encore impuissant à ce point à l'egard"
„de lui-même".

Această tradiţie va rămîne încă valabilă atîta vreme cît statele nu vor fi organizate pe bază de drept decît in interior (şi încă, relativ), şi cîtă vreme, în raporturile dintre ele nu este o bază de drept ci una de forţă.

Astfel, între doui indivizi într'un stat, drepturile personale ca şi cele de proprietate, sunt reglementate pe bază juridică, şi nimeni nu poate atinge dreptul subiectiv al celuilalt. Nu poţi năzui la proprietatea altuia care este bine fixată, şi nici la persoana altuia care este apărată prin norme prefixe care stabilesc ce este şi ce nu este permis.

Dar, aceasta a fost posibil, fiindcă, pentru stăpînirea şi aducerea la ascultare a individului, s'a putut organiza o forţă

coercitivă superioară și indiscutabilă care este Statul. In interior, deci, statul e organizat pe bază de drept.

Aceasta însă, pînă azi nu este posibil între State. Mișună litigii de proprietate, pentru care nu sunt acte transcrise cu putere absolută, și nici nu este regula de drept care să le tranșeze. Dreptul de auto determinare care putea însemna o asemenea regulă nu a fost acceptat decât de unii, iar forță coercitivă în genul în care Statul este pentru individ, nu s'a creiat și nu există. Iar în ce privește drepturi personale între State, care să le garanteze entitatea colectivă, nu există de cît subt formă embrionară, în care însă sunt permise susceptibilități irascibile peste măsură, încît de atîtea ori este primejdios ca un diplomat să aprindă un chibrit.

Un Stat care se simte tare poate avea apetituri de proprietate, poate simula supărări din senin, și poate face orice bazat pe forță, avînd în vedere numai forțele care i se opun și nici un alt considerent de drept sau de pudoare morală.

In raporturile dintre State, atunci când este vorba de interese, nu există nici drept nici morală ci numai forță. Morala și dreptul sunt jonglate numai în timp de pace, și numai de către Statele mici, articulate cu spaimă și în timp de războí.

Julien Benda are dreptate: formarea unei națiuni se face întotdeauna *contra* altei națiuni. In orice caz, organizarea Statului are la sursă două meniri: una de a organiza grupul în interior, și alta de a se apăra și a ataca alt grup. Cu această tară congenitală a rămas pînă în ziua de azi.

J. Huisinga, într'un răspuns dat lui Julien Benda prin care vrea să îndulcească aportul războinic al ideii de națiune, scrie: „La nation, en tant qu'elle surgit d'une idée de justice, est de naissance noble".

Numai că, ideia de justiție, cu privilegiile și protejații ei, este numai un mobil al organizării interioare. In ce privește mobilul apărării sau atacului contra unei alte națiuni, el este un promotor de desvoltare al forței, și de impunere al ei, între State, acolo unde nu există încă normă de drept, ci numai desiderate... și petice de hîrtie. In cultul energiei care domină azi, morala între state apare ca statică, paralizantă și... imorală.

Cîtă vreme omul va fi crescut într'o disciplină de drept în raport cu semenii săi, și într'o anarhie de forță ca component al unui Stat în raport cu altul, va subsista în el contradicția și neputința pe care o ironiza Johan Bojer în citatul de mai sus, și humanistul discipol al normelor de drept, va înarma națiunea spre a se apăra sau impune în domeniul normelor de forță, — dintre State

Nimic comic nici paradoxal în dualismul umanistului lui Bojer, devenit prim-ministru.

E consecința ilogicei forței care-și poate face de cap, fiindcă nu are altă forță care s'o stăpînească,

Atîta vreme deci cît raporturile dintre State nu se reglementează după norme de drept ci după forță, și nu este nici puterea coercitivă pentru a impune regulele de drept ce s'ar prefixa, popoarele nu au decît calea răsboiului pentru ca... să se înțeleagă.

Și totuși, cum se explică oare că justificările răsboiului, în practică, se creiază aproape vroit, cu o tenacitate bolnăvicioasă și crescîndă.

De unde vine și cine creiază cauzele și psihologia răsboiului și a mulțimei care-l face?

Căci, dacă se poate ajunge prin silogism la o acceptare cu deasila, nu se poate explica normal entuziasmul pentru răsboi.

Spre creiarea acestui „entuziasm" duce mai mult o psihoză colectivă, în care iraționalul își are mai ușor loc, decît o psihoză individuală.

Viața individuală și agresivitatea omenească a individului nu poate fi invocată ca o justificare a stărei de psihoză. Nu există tip belicos care să exulte așa cum o face răsboinicul în accesul de „rut răsboinic" din gândul că, însfîrșit va putea ucide și avea plăcerea de a ucide. O asemenea justificare poate isvorî dintr-un studiu, însă nu cred să fi existat un singur om care să se fi bucurat de răsboi, care să fi fost posedat de frisoanele desmățate ale satisfacției răsboinice, în preajma declarărei unui răsboi, cu conștiința precisă că de acum el va putea să ucidă. Nu a făcut nimeni în răsboi această operațiune specifică și esențială răsboiului cu satisfacție, ci totdeauna cu o groază infinită și într'o stare de nervi dela marginea sinuciderei, cu scîrbă de sine și de ceiace a făcut.

Conștiința deslănțuirei vieții instinctuale nu poate creia starea de psihoză individuală. Nu cred chiar că asta ar determina și o psihoză colectivă, cu toate că colectivitățile sunt mai crude, și schimbă de simțuri în raport cu cei care o compun.

Dovadă că așa este, o demonstrează faptul că propaganda de „turbare" a omului sau a colectivității nu se face excitînd direct individul sau mulțimea să se lase instinctelor ei, și să masacreze inamicul.

Cruzimele mari și în mase nu se fac decât în baza unui ideal, pentruca omul nici să nu-și dea seamă că ceiace face e un act al instinctului, ci să-l considere ca un act de înaltă morală.

Aici intervine opera de ipocrizie și de mistificare în scop de a transforma omul în fiară... în numele „idealului".

Robert Waelder scrie:

„On ne leur dit pas de laisser se manifester leur agres-„sivité vis-à-vis des ennemis, mais on les invite plutôt à „agir pour servir un idéal élevé. Cet idéal, au cours de l'his-„toire, a porté plusieurs noms différents; ou l'a appelé Dieu, „loyauté, patrie, société future etc. Toujours est-il que l'agres-„sivité peut alors se déchaîner pour la plus grande gloire „d'un concept élevé".

Dar, în loc ca Robert Wallder să analizeze această operă de înşelăciune, de captație, şi să caute acolo şi interesul şi germenul-microb al psihozei, el crede că omul este mulțumit de a-şi fi găsit o justificare pentru deslănțuirea instinctelor sale.

Cred că e o eroare.

Nici un gind precis de mulțumire prin concretizarea unei posibilități de a ucide sau a distruge, nu există în psihoza răsboiului, ci numai beție şi inconştiență curată, ca subt un excitant, care-i de altă natură de cât instinctuală — care-i social, — creiat şi nu născut.

Judecat deci cu sinceritate, e falş pasagiul: La conscience est ainsi rassuré et les hommes peuvent goûter à la fois la joie d'avoir satisfait leur instinct, en général si péniblement réfréné, et d'avoir atteint un de leurs idéaux."

Nu; în războinicul şi patriotardul care strigă: „vrem război" nu e nimic din prevederea saticfacției de a ucide şi a distruge nesancționat. E numai delirul pe care-l pot produce idealurile mistice, lipsite de preciziune, şi cu cît mai vagi cu atît mai amețitoare.

Oricît am conceda şireteniei şi ascunzişului insitnctelor, nu e nimic din ceia ce presupune Waelder, în strigătul fiarei războinice. Este şi ea mult mai bună decît îşi închipue Waelder, şi încă, omul se gîndeşte cu greutate şi scîrbă de el la uciderea altuia. Prin lipsa nevoei de a fi veşnic în luptă armată, s'a produs o demesticire lentă care a putut duce la o scădere a forțelor vitale, lipsite de un stimulent puternic, dar care înseamnă totuşi că există, — chiar prin perzența acestei decadențe a forțelor vitale în omul de azi.

De-aceia cred că André Maurois, simte mai bine geneza acestei stări de psihoză atunci cînd constată:

„L'homme lui — même n'est pas un loup pour l'homme tant qu'il s'en tient à une vie instinctive. Ce ne sont pas les armées qui suscitent guerres et persécutions, mais les élites dogmatiques. Le cerveau fermente, les bras combattent".

Şi Byron, vedea mai direct, mai simplu şi mai adînc şi o exprima mai lapidar, căci el făcea responsabil de acest rău acele patru mii de persoane care, pentrucă se culcă tîrziu, cred că conduc lumea.

In turnul unde lucra Montaigne este gravat de el pe o grindă de lemn următoare maximă: „Ceiace tulbură pe oameni, nu sunt faptele ci teoriile asupra faptelor".

Faptele pot constitui o cauză de răsboi, dar doctrina asupra faptelor creiază psihoza răsboiului.

André Maurois dă o exemplificare foarte plastică în această privință: „Un om poate vroi moartea altuia pentrucă i-a rîvnit femeia lui; este însă atunci o crimă izolată, puțin periculoasă pentru specie. Dar dacă vre-un pseudo-savant demonstrează, printr'o ingenioasă grupare de substantive de verbe şi de adjective, de citații, de statistici şi *minciuni*, că rasa neagră este responsabilă de raptul comis de un singur negru, atunci un întreg popor de oameni albi, uitând înțelepciune, blîndeță şi decență, va masacra pe inocenți..."

Transpuneți aceasta la atentatul dela Serajevo, şi veți avea o verificare mai mult.

Pentru a scăpa de psihoza răsboiului, trebuesc combătute aceste dogme care subt aparența şi pecetea inteligenții, ațîță pasiuni.

Abstractul idealului oferit mulțimei este singurul care o poate innebuni.

Maurois propune o formulă dela Auguste Comte: „să se apropie între ele, înțelepciunea teoretică cu admirabila înțelepciune practică, să se radă anumite edificii verbale, fragile şi amenințătoare, să se readucă politica la nivelul omului şi problemele abstracte la date concrete şi simple"

Această substituire a unei dogme în locul faptului, această operă de mistificare, de înşelăciune, de îmbătare colectivă, este operată conştient şi susținută în numele naționalismelor care-s patronii insesizabili şi ascunşi. Unealta lor sunt acei care au siguranța că ei nu vor face războiul, şi că pentru ei războiul va fi, dacă nu un mijloc rapid de îmbogățire, cel puțin izvor de senzații tari.

Aldous Huxley o precizează, creind din aceasta chiar o teorie nelipsită cu totul de temei:

„Pour ceux qui ne courent pas réelement le danger d'être tués on mutilés, la guerre est la grande fête des émotions, une sorte d'orgie, de saturnales."

„L'homme aime les émotions. La guerre, entre autres choses, est une source d'émotions intenses. C'est la raison pour laquelle les hommes aiment la guerre. Ils peuvent aussi la prendre en aversion dans la mesure où elle est cause de sensations douloureuses et de mort. Dans nombre de guerres, la majorité de la population n'a jamais été exposé à la mort ou à la souffrance; tout ce qu-elle a ressenti, c'est une émotion intense. Ils est vrai que cette emotion intense cesse d'être un plaisir si elle se prolonge indûment. Mais un guerre de courte durée est, pour la plupart des *non-combatants*, un plaisir sans mélange".

Deci, inexact că combatantul se bucură în clipa declanșării războiului la ideia că el va avea liberă desfășurarea instinctelor sale refulate; dar exactă bucuria și delirul celui care nu va merge în război, și care întrevede în el o sursă de emoții intense.

Creatorul psihozei, și microbul ei este cel ce nu va merge în război, este acel *„non combatant"*, care va rămîne la domiciliu cu forțele vitale stimulate de emoții necontenite care nu-l vor privi pe el. — Intotdeauna „jocul" în care viața este gajul este un joc extrem de pasionat. — Cine poate juca cu inconștiență, viața altora, poate atinge suprema emoție.

Combatantul intră în gravitate în ziua cînd ceilalți trîmbițează și urlă bucuria lor pe străzi în preajma emoțiilor senzaționale care-i așteaptă.

Pentru verificare să ne revizuim fiecare chipurile de patriotarzi irascibili pe care niciodată nu-i vom putea identifica cu un livret militar.

Combatanții *fac* ei apoi războiul și mor, fără nici o psihoză, și fără nici un entuziasm factice, ci numai subt presiunea severă a datoriei împlinite sau a constrîngerii teribile dintre două morți: una sigură și alta aleatorie.

Psihoza războiului apucă pe cei fără de rizic care, sunt mult mai numeroși decît cei ce joacă propria lor viață.

Nu se poate justifica ipocrit prin entuziasmul și sacrificiul consimțit pentru un „mare ideal".

Mari idealuri de împlinit și de urmat sunt și în timp de pace, dar nu se găsesc sute de mii care să se jertfească pentru ele, cîntînd. Rar, cîte un savant înfrînge regula lașității naturei. Care-ar putea fi minunile care, în timp de război, pentru un ideal mai dubios și mai abstract, să nască deodată sute de mii de eroi ai sacrificiului, cu strigătul în piept?!...

Nu. Eroi entuziaști care mor cîntînd benevol pentru patrie sunt numai aceia care rămîn la vatră ca să citească emoționați comunicatele oficiale și descripțiile de lupte adevărate, cu morți și cu răniți adevărați.

Eroul necunoscut trebuie ales dintre cei vii, nu dintre cei morți care au fost victime.

Amorul propriu colectiv care face o entitate țîfnoasă și irascibilă, acel infatuat și ridicol naționalism, care presupune în fiecare națiune culmea superiorității, nici chiar el nu poate creia o psihoză de război a combatantului.

Și doar, acest funest și tragic amor propriu, e singurul excitant care face și pe individ să piardă rațiunea, mai curînd decît cea mai imperativă necesitate, mai curînd decît foametea, și care duce la pierderea instinctului de conservare. — Din amor propriu ofuscat numai, individul este în stare să vadă roșu, și să se arunce cu capul înainte în primejdie, indiferent de ceiace îl așteaptă.

Numai naționalismul, adică exaltarea amorului propriu colectiv este în stare să creieze o psihoză de război. Nici instinctele, nici agresivitatea speciei nu pot creia aceasta, Nici chiar bolnăvicioasa dorință de senzațional.

Naționalismul este cauza primordială a războaelor, și el singur poate creia o psihoză a războiului- — Ceeace amorul propriu face pentru individul căruia îi poate pierde capul, aceia poate face și pentru colectivitate. Naționalismul este numele amorului propriu colectiv, în stare de irascibilitate și presiune.

Dar nici naționalismul cu toată dirijarea lui de către Stat, nu poate ajunge la creiarea unui entuziasm războinic în combatant, decît foarte rar, și numai cînd combatantul are conștiința că apără și nu atacă.

Răsboaele sunt declanșate de necombatanți și făcute de combatanți.

Cît va dura această formidabilă separație, omul din goană după emoții tari și amor propriu, poate fi oricînd gata să trimită pe un altul la moarte pentru... un ideal, pentru care însă, personal, nu riscă nimic. Această stare de lucruri mai este stimulată și de promovarea la rang moral a eroismului verbal, adică a microbului războinic.

Cît timp cel ce face propagandă pentru răsboi și apoi stă acasă poate fi chiar socotit, după gradul de fierbințeală a cuvîntărilor sau a scrisului, mai erou decît cel ce moare în tranșee, se vor găsi totdeauna entuziaști ai răsboiului gata să-l dorească și să-l ceară.

Răsboiul modern pare să generalizeze la întreaga națiune, primejdia morții personale. —Acest act de echitate, desfășurat prin orașe care pot fi nimicite în cîteva minute, va putea calma avîntul *non-combatanților*, și, te pomenești, convertirea lor.

Demostene Botez

Urmările economice ale unui nou război

Una din cele mai puternice obsesiuni colective care a dominat psichologia popoarelor multe veacuri a fost ideia marilor cîştiguri materiale, pe care le aduce un război victorios.

După suferinţele şi pagubele uriaşe[1]) pricinuite de Războiul mondial, la care generaţia noastră a luat parte, ideia profitului războinic a început să dispară din raţiunea omenească. Şi natural era ca sentimentul războinic al masselor să se transforme într'un sentiment de groază, oridecîteori s'ar fi ivit perspectiva unui nou măcel.

Totuşi ultimele întîmplări internaţionale ne dovedesc că ideea azi falşă, a rezultatelor economice fericite ale războiului, nu a fost încă smulsă din mentalitatea colectivă. Stăm cu toţii martori — ţări autoritare şi democraţii înaintate —, ba mai mult încă luăm parte la cursa înarmărilor cu cele mai spăimîntătoare mijloace de distrugere, cari, dacă vor fi puse vreodată în acţiune, războiul din 1914—1918 va fi fost un joc de copii, pe lîngă ceeace ne aşteaptă.

Greutatea înlăturării credinţei falşe a beneficiilor economice ale războiului, stă în faptul că pînă în timpurile moderne ale secolului XIX această idee a fost de multeori justificată.

Romanii, musulmanii, în timpurile vechi şi medievale, în bună parte Germanii după 1866 şi 1870, şi-au întemeiat prosperitatea lor pe cuceriri războinice.

„Ideile — scrie Gustave le Bon — conduc lumea. Dar ele nu „operează decît dupăce s'au transformat în sentimente, evoluţie tot„deauna înceată. Evoluţia este încă şi mai înceată, *cînd ideea con„ducătoare devenită greşită a fost multă vreme exactă.* [2])

[1]) D. A. Tardieu a apreciat valoarea pagubelor materiale al. războiului mondial la cifra astronomică de o mie miliarde franci aur

[2]) Premières conséquences de la guerre, p. 296.

Inlănţuirea de elemente afective şi mistice, de cari este legată vechea concepţie, împiedică transformarea complectă a mentalităţilor colective şi înlocuirea sentimentului războinic cu acel al groazei definitive şi active de război.

Speranţa luptătorilor din 1917, cari se jertfeau cu mîngierea că iau parte la ultimul război, şi că acesta prin grozăvia lui va vindecă pentru totdeauna omenirea de asemenea întreprinderi, apare deci — în bună parte — ca nerealizată.

Poate numai înfăţişarea noilor şi înzecitelor suferinţi şi distrugeri cari ne pîndesc va putea pune o frînă mai puternică pornirilor inconştienţelor colective, care împing spre prăpastie, naţiunile europene.

***

Războiul de mîine nu va fi numai un nimicitor de existenţe omeneşti: El va fi un distrugător uriaş de bunuri economice. Specialiştii militari urmăresc un singur scop: Victoria. Alegerea mijloacelor li se impune numai după singurul criteriu al eficacităţii distrugerii adversarului.

„Not kennt kein Gebot" — necesitatea nu cunoaşte lege va fi principiul tuturor combatanţilor. Toate reglementările dreptului internaţional: respectul umanităţii, păzirea populaţiei civile, păstrarea drepturilor de proprietate vor fi împrăştiate ca frunzele uscate la prima suflare a furtunei.

Războiul va fi o întrecere sălbatecă de forţe materiale. Deci, în prima zi a declarării ostilităţilor întreaga viaţă economică a naţiunei va fi subordonată necesităţii victoriei, necesităţii creerii şi întreţinerii materiale pe care ea le cere.

Aprovizionarea imenselor armate cu hrană şi îmbrăcăminte, aprovizionarea armelor de foc cu cantităţi incomensurabile de muniţiuni, hrănirea întregii populaţiuni — (*pourvu que les civils tiennent*) — repararea şi fabricarea de noi şi tot mai multe unelte de luptă vor forţa naţiunea să consume în termenul cel mai scurt toate rezervele ei economice. Pe pe altă parte, inamicii vor căuta să distrugă, prin exploziuni şi incendieri, toate depozitele, înainte ca materialele ce cuprind să poate ajunge pe frontul de luptă, dacă un asemenea front va mai exista.

Procurarea imenselor cantităţi de bunuri şi prelucrarea lor cer mijloace financiare aşa de mari încît nici un guvern nu va putea să şi le procure pe căile cunoscute. Evenimentele cari au urmat anului 1918 au dovedit, în cele mai multe ţări, participante victorioase sau învinse, că pelîngă distrugerile materiale propriu zise, războiul mai nimiceşte încă trei ficţiuni indispensabile vieţii civilizate: creditul, moneda şi dreptul de proprietate.

Experiența celor petrecute va însemna că din ziua deschiderii ostilităților orice credit particular înăuntrul țării și în afara ei, orice credit de Stat înăuntrul granițelor sale sau între state va înceta. In acelaș timp încrederea în monedă va dispare din primul ceas. Fiecare va căuta să se desfacă de biletele de bănci și să le înlocuiască cu aur sau cu bunuri reale, în primul rînd cu mărfuri de prima necesitate. Goana după valori reale — cari pot fi păstrate — va fi nebunească. Fiecare țară va arunca moneda sa, așa că în curînd ea nu va mai avea nici o valoare. Fenomenul acesta va fi și mai accelerat din cauza intervenției directe a Statului. Nemai avînd posibilitatea să recurgă la mijloace de credit: împrumuturi publice, împrumuturi între State, guvernele vor folosi — cît vor putea — emisiunea de monedă, pentru plata mărfurilor și serviciilor. Piața va fi invadată deodată de mari cantități de numerar a cărui valoare va scade progresiv cu emisiunea.

In scurtă vreme, piața va refuza moneda și economia se va întoarce la troc, la schimbul în natură. Puterea de Stat nu va putea primi această situațiune economică și spre a acoperi necesitățile ei crescînde de materiale va trece direct la rechiziția în natură fără nici o despăgubire, rechiziție realizată prin forța armată a propriilor soldați. Prin urmare, pe această cale desființarea dreptului de proprietate apare ca un imperativ inexorabil.

Molochul războinic cere însă tot mai mult. Țara care vrea să continuie lupta va trebui să treacă la o economie complectă de Stat, în care forța militară va dicta totul și totul va fi pus la dispoziția sa.

Deabia după 2 ani de război (1914—1916) Colonelul elvețian Feyler, spectator îngrozit al marei încăerări, scria, judecînd situația Germaniei:

„După douăzeci de luni, patru mari ofensive, trei milioane de „oameni eri plin de viață azi uciși sau mutilați, patruzeci de mi„liarde de franci aur risipite, o flotă de comerț confiscată; un „strălucit trecut distrus și un lung viitor compromis; după două„zeci de luni de curaj inutil, de sînge, de suferință, de plînsete și „de strigăte, douăzeci de luni de umanitate mutilată, douăzeci de „luni de ură și disperare, Statul major imperial pune acelaș punct „de întrebare înaintea executării aceleiași crime monstruoase".

Ce va fi după douăzeci de luni de nou măcel, în cari vor lucra din plin mijloacele aeriene, chimice, microbiene și balistice a căror putere de distrugere este azi incomensurabil mai mare decît în 1916—1918?

* * *

Evoluția materială a războiului va impune deci acapararea de către Stat a întregii vieți individuale, industriale, agricole, comerciale a poporului. Aservirea întregii țări va fi complectă. Etatismul se va înfăptui deci, dar în forma sa cea mai rea, condus nu de oamenii în cari poporul are încredere și cari urmăresc binele său pozitiv, ci de elemente militare cari prin ființa lor — urmăresc un scop abstract: Victoria.

Dar ce poate însemna economicește victorie în război? Distrugerile de vieți și de bunuri vor fi așa de mari încît victoria va fi și pentru învingător: o înfrîngere. Populația micșorată, obligată să întreție un mare număr de mutilați și pensionari ai războiului.

Mijloacele de producție distruse sau îndepărtate dela scopul lor. Stokurile de materiale desființate, moneda sfărîmată, creditul distrus, libertatea economică dispărută, o mînă incompetentă la conducere.

In asemenea condițiuni, victoria nu înseamnă decît tot mizerie și pentru faptul că sărăcirea adversarilor te împiedică să te ridici oricît ai munci. Trebue oare să uităm că acestea sunt cauzele reale ale crizei economice mondiale? Interdependența economică a popoarelor a fost un fapt așa de puternic încît a sfărîmat nu numai economia țărilor beligerante dar și prosperitatea uriașă a Statelor Unite cari, multă vreme neutre, sperau să se țină:

„Departe de Europa, de nădejdile ei veștejite
„De cîmpiile ei de măcel și de aerul ei necurat;

Paradoxul situațiunei ce va urma unui război va face ca toți acei cari individual au crezut că provocîndu-l vor vedea beneficiile lor mărite, vor fi cei dintîi cari să regrete timpul de pace. Comunizarea sau anarhizarea țărilor participante la război va sfărîma și întreprinderile individuale și beneficiile lor. Iar întreprinzătorii de armamente și alte obiecte de război vor vedea atunci că jucîndu-se cu focul și-au aprins propria lor casă. Prin urmare, războiul apare ca cel mai funest flagel al omenirei și din punct de vedere economic.

In timp de pace armată, pregătirea războiului consumă cea mai mare parte a venitului național al popoarelor. Bugetele de război a tuturor statelor înghit pînă la 30% din totalul veniturilor. In ce situațiune ar fi azi omenirea dacă valorile uriașe înghițite de imperativul fals al formulei — *Si vis pacem para bellum* — ar fi fost folosite pentru mari lucrări publice sau de producțiune!

In timpul războiului, distrugeri de vieți productive, de bunuri economice, suferințe nemăsurate pretutindeni. După război, ruină și mizerie și la învingători și la învinși. Glasul rațiunei — ridicat cel dintîi de Norman Angell — care a demonstrat inutilitatea și dezastrul economic al războaielor

chiar peutru învingător; ar trebui să fie din nou amplificat și întărit cu noile exemple ale marelui măcel.

John Maynard Keynes — care a încercat să deslușească omenirea asupra urmărilor economice ale războiului mondial, spăimîntat de haosul în care se găsea Europa la 1920, scria: „Puterea noastră de a simți și de a ne da seama despre ceeace este de făcut îndată pentru buna noastră stare materială, este nimicită". Și Keynes — mare financiar și rece economist — nemai putînd exprima rece ideile cari îl frămîntau, pentru a-și arăta starea sufletească, citează el — englez și financiar — următoarele versuri:

„In orice suflet omenesc groaza mai trăește
„In urma ruinei din care a ieșit; celui mai semeț îi e frică
„De tot ce n'ar vrea să creadă că-i adevărat, —
„Ei nu îndrăznesc să se gîndească la binele omenirei
„Și măcar nu știu că nu îndrăznesc
„Pentru a face binele e nevoie de putere
„Dar pentruca să plîngi ajung lacrimile.

„Ideile falșe sunt cele mai primejdioase mijloace de distrugere a omenirei" — scria Gustave le Bon. Printre acestea ideea războaielor aducătoare de beneficii economice este cea mai primejdioasă. Impotriva ei trebuește luptat cu toate puterile. „Ce folos că oile duse la tăiere behăie jalnic — spunea un mare pacifist: Romain Rolland —, aceasta nu le împiedică „de a fi măcelărite".

Combaterea teoretică a războiului trebue făcută cu atîta putere și cu atîta stăruință încît ca să pătrundă în toate mințile și în toate inimile, chiar cele mai simple.

Numai atunci vom putea vorbi de pace și de salvarea civilizației.

Dr. Ernest Ene

Bărbații muncesc — femeia trebue să plângă —
(Daily Herald, London).

Literatura de război și literatura războinică

Războiul a fost întotdeauna unul din motivele cele mai exploatate ale literaturii, din antichitate pînă în epoca romantică. Iliada este povestea unui război. „La chanson de Roland" și, după ea, toate epopeile moderne, sînt pline de isprăvi războinice. Războiul formează fondul unui mare număr de tragedii clasice, dela „Perșii" lui Eshil pînă la piesele istorice ale lui Shakespeare. Ecourile lui răsună pînă și în tragediile de dragoste și de conflict pasional ale lui Racine. Auzim tunetul îndepărtat al războiului în mai toate dramele lui Hugo și Dumas-père. Așa că, privind istoria literară universală, vedem că literatura clasică și romantică e consacrată în bună parte vrajbei dintre oameni, eroismului războinic și exaltării acestui eroism.

De-o literatură de război propriu zisă, adică în care războiul să fie oarecum personajul principal, de-o literatură care să fie ilustrarea unei ideologii oarecare cu privire la război, nu se poate vorbi decît în epoca noastră. Din literatura modernă anterioară anului 1914, s'ar alătura poate aceste categorii de opere literare „La débâcle" a lui Zola și „Război și pace" al lui Tolstoi. Prima este zugrăvirea realistă a înfrîngerii franceze din 1870—71. Iar romanul lui Tolstoi trăește prin calitățile lui general omenești și nu este un roman de război propriu zis. Este tabloul unei întregi epoci și al unei întregi societăți. Este un roman de moravuri, în care războiul și pacea oferă doar cadrele în care personagiile trăesc și reacționează, determinate de evoluția propriilor lor caractere.

Războiul a încetat de-a mai fi subiect sublim și eroic cînd au început să apară armatele naționale și cînd faptul de a fi soldat n'a mai fost o profesie ci o obligație, o constringere brutală impusă de societate. Faptele eroice care ilustrau războiul de epopeie și de tragedie clasică erau apanagiul exclu-

siv al cîtorva regi și împărați, capi de oaste și profesioniști ai eroismului, care n'aveau altă grijă în viață decît să se bată între ei și care erau educați în vederea războiului. Cînd orice cetățan valid a fost obligat să facă războiu și să devină erou de nevoie, războiul a încetat de-a mai fi un act eroic și sublim și a devenit ceeace este în adevăr, adică o calamitate, o catastrofă, un flagel tot atît de puțin sublim ca și un cutremur, un ciclon sau o epidemie de ciumă.

Tot mai mult războiul a început să apară în literatură așa cum este, zugrăvit cu toate culorile lui murdare și turburi, fără poezie eroică și fără patetism declamator. Mulți dintre scriitorii care au descris războiul au fost soldați ei înșiși și au suferit din această pricină. Incetul cu încetul, literatura cu subiect de război s'a prefăcut într'o literatură antirăzboinică, cu tendințe pacifiste și servindu-se de subiectul războiului pentru a chema, prin contrast, în sufletul cititorului, imaginea păcii. Literatura apologetică a războiului s'a confundat astfel tot mai mult cu literatura patriotică, manifestindu-se mai mult în teatru și în poezie, cu rezultate care deobicei nu depășesc drama istorică patriotardă și poezia patriotică revanșardă din „Sonetele în zale" ale lui Rückter și „Chants du Soldat" de Paul Déroulède.

Țară prin excelență a idealului național, Romînia, pînă la războiu s'a bucurat de o îmbelșugată poezie patriotică, gen „Peneș-Curcanul" sau „Pui de lei". Cîte asemenea poezii n'a învățat pe de rost fiecare din noi în anii de școală! A vorbi despre ele înseamnă a pune chestia utilității unor asemenea poezii pentru formarea caracterului copiilor. Știm doar atît: că nu ne aduce aminte să fi învățat în copilărie și adolescența noastră măcar o singură poezie în care să nu fie vorba de lupte crîncene, de bătălii eroice și de izbîndă prin pumn. Am vrea să ne amintim un singur vers, o singură strofă unde să fie vorba și de altceva, de înfrățirea dintre oameni, de-o nădejde în mai bine, de-o imagine blîndă și împăciuitoare — dar nu putem. Mereu acelaș Sinan Pașa care și-a pierdut doi dinți, aceiași Nouă din Vaslui și acelaș „La arme" — care ne otrăvesc și acum amintirile bune din vremea școalei.

Transformarea literaturii de război în literatură hotărît pacifistă s'a desfășurat abia în ultimii ani ai războiului mondial și în perioada care i-a urmat imediat. Semnalul a fost dat de Barbusse cu „Le feu" și „Clarté". Pe vremea aceia cărțile lui Barbusse au cunoscut sute de ediții, au fost cetite de sute de mii de oameni și s'a vorbit despre ele cîțiva ani mereu. Cam declamatorii și avînd aerul unor pledoarii patetice, romanele pacifiste ale lui Barbusse veniseră într'un moment prielnic. A fost atunci poate o clipă unică în istorie, cînd războiul era unanim detestat. Frenezia, beția păcii invadase

întreaga Europă. Oboseala celor patru ani de cataclism zilnic copleșise și pe învingători și pe învinși, uniți cu toții în aceiaș groază și în acelaș desgust. Dar epoca aceasta s'a încheiat repede. Romanele lui Barbusse, și cu ele întreaga literatură pacifistă, au fost repede date uitării. Romanele de război cu tendințe umanitare n'au mai fost citite cînd umanitarismul Europei s'a potolit, cînd bucuria frenetică a păcii s'a răcit și cînd catastrofa războiului s'a îndepărtat în timp. Pe urmă, imediat după război, se inregistrase o supraproducție de romane cu tendințe pacifiste, nu întotdeauna de bună calitate. A urmat o perioadă de cîțiva ani, în care literatura de război a dispărut aproape cu totul. Generația care trăise și făcuse războiul nu mai putea oferi un public suficient de entuziast pentru asemenea literatură.

O renaștere a literaturii de război părea chiar imposibilă cînd a apărut „Nimic nou pe frontul de Vest" al lui Remarque. Succesul a întrecut cu mult tot ce se putea închipui. Realistă și sobră, fără pledoarii și fără tendințe ostentative, cartea lui Remarque a cucerit prin tonul ei de mărturisire simplă, de expunere veridică și de adîncă milă pentru suferința umană. Faptele erau lăsate să vorbească singure. Și ce fapte! Niciodată războiul nu trăise atît de cumplit ca în paginile lui Remarque.

Cartea lui Remarque a rămas totuși izolată și, deși cu milioane de cititori numai în Germania, anacronică, răsărită bizar în plină renaștere a naționalismului german, revanșard și războinic.

In momentul de față literatura de război cu tendințe pacifiste trece printr'o criză. Și aceasta din pricina că nimeni nu mai crede în ea. Neincrederea aceasta face parte, dealtfel, dintr'o stare de spirit generală, manifestată printr'o neincredere în însăși ideia de pace. Idealul pacifist a suferit în ultima vreme atacuri violente. Sînt realități brutale care îl dezmint și îl contrazic mereu. Și văzînd, abia după cincisprezece ani dela încheierea păcii, omenirea frămîntîndu-se în sumbre presimțiri de viitor, ajungi să te întrebi la ce a slujit toată enorma cantitate de romane, broșuri, articole, studii și eseuri pacifiste și umanitare cu care ne-am amăgit nevoia noastră de-a crede într'o cumințire a oamenilor după războiul trecut. Dacă într'adevăr va fi așa, atunci toată literatura de război n'a slujit decît ca să întrețină o iluzie.

Lucru ciudat, însă. Dacă literatura de război, de felul celei a lui Barbusse și Remarque se dovedește zădarnică și inoperantă, în schimb literatura războinică și patriotardă a înflăcărat întotdeauna mințile și sufletele. Oficiile de stat ale instrucției publice au inscris-o mereu în programele școlare; academiile oficiale au comemorat-o în ședințe solemne; și e

inconjurată mereu de-o opinie publică bleagă. Şi să precizăm că nu înţelegem prin literatură războinică numaidecît o literatură care îndeamnă pe faţă la război. Literatura războinică se furişează printre noi sub măşti diverse şi în travestiri nebănuite. Unul din costumele ei favorite este haina naţională a patriotismului. In Germania de astăzi se adăposteşte în dosul purismului rasist, manifestîndu-se în opere de-o perfectă calitate războinică de felul romanului „Horst Wessel" al lui Hans Heinz Ewers, fost pe vremuri sadic autor de povestiri macabre şi bizare şi coborît acum, din turnul de fildeş al artei pentru artă, în tabăra batalioanelor de asalt naziste.

Măgulind instinctele primitive şi apucăturile bestiale ale omului, pe care le împodobeşte cu aureola eroismului, literatura patriotică şi războinică a răspîndit în public o serie de mituri atrăgătoare prin simplitatea lor aproape puerilă, printre care, în primul rînd, îngîmfarea naţională şi spiritul de intoleranţă. Dacă jumătate din neînţelegerea dintre popoare o formează inegalităţile economice de tot soiul, desigur că o bună parte din cealaltă jumătate, o creiază spiritul de îngîmfare naţională, hrănit, cultivat şi exasperat de literatura patriotică, în sensul ei cel mai larg, începînd cu articolul de ziar şi sfîrşind cu imnurile naţionale.

In manualele de literatură pentru şcoală se insistă mult asupra calităţilor de înălţare sufletească pe care le-ar fi avînd poezia patriotică. Ni se spune că poezia aceasta ar fi trezind în om porniri eroice şi nobile, inspirîndu-i dispreţul de moarte, stăpînirea fricei, jertfirea de sine, abnegaţia, curajul în faţa primejdiei şi alte sentimente înalte sau sublime. Toată această frazeologie este o neruşinată minciună. Pentrucă nu se spune, cum ar fi mai simplu, că pînă la jertfirea de sine, e mai comodă jertfirea altuia, şi că înainte de dispreţul pentru moartea proprie, trece dispreţul pentru moartea altuia sau pentru viaţa altuia. Şi poezia războinică, acestea te învaţă în primul rînd, fiind ceeace se numeşte cînd e vorba de indivizi şi nu de naţiuni, un îndemn la asasinat.

Cît despre literatura de război pacifistă, în care războiul este prezentat sub aspectul lui odios, ea nu se bucură şi nu s'a bucurat niciodată de protecţii oficiale. Ba mai mult, oridecîteori s'a ivit prilejul, a fost considerată ca subversivă. In anii de după război, literatura pacifistă a avut nenorocul să fie confundată cu literatura de tendinţă comunistă şi surghiunită împreună cu aceasta din preocupările oficiale. Această confuzie dăinueşte încă şi astăzi cînd literatura sovietică actuală e plină de cel mai autentic naţionalism, care deşi roş, e cît se poate de şovin. Iluzia că comunismul universal ar duce la suprimarea războiului s'a spulberat şi ea ca atîtea altele.

Şi aceasta e o dovadă că pacifismul nu este atît de natură socială cît morală. Tot astfel şi războiul, care are la bază vechiul instinct de dominaţie al omului, umflat pînă la plesnire de îngîmfarea naţională. Pînă azi nu s'a găsit încă o deviaţie posibilă pentru această veche pornire, care îşi are rădăcina într'o răutate congenitală a firii umane şi care ne face să privim cu scepticism apelurile literaturii pacifiste la o pretinsă bunătate primitivă a omului.

Al. Philippide

Politica fabricilor de muniţiuni

Războiul este piaţa firească de desfacere a produselor fabricilor de muniţiuni. Aceste fabrici formează o ramură importantă a industriei grele. In epoca modernă a imperialismului, (faza ultimă a capitalului monopilst), industria grea a fuzionat cu capitalul bancar, formînd o unitate impresionantă în acţiunea ei şi grea de consecinţe [1].

Războaiele ultimului veac au ajutat la consolidarea ramurei muniţionare din industria grea. Războiul franco-german (1870-71), războiul ruso-turco-romîn (1877), războiul ruso-japonez (1905), conflagraţia balcanică (1912-1913), războiul mondial (1914-1919), războiul actual endemizat chino-japonez, au transformat atelierele modeste de fabricat material de luptă, de-acum o jumătate de veac, în centrul activităţii industriale moderne.

Istoria firmei Krupp, de pildă, este idilic-sugestivă şi pentru un spirit cinic, chiar amuzantă. Din scrisorile particulare ale întemeietorului, păstrate şi publicate ca hrisoave de nobleţe de către urmaşi, avem impresia că atelierul Krupp nu se deosebea de o potcovărie ceva mai desvoltată. In atelierul modest domnea o atmosferă de patriarhalitate duioasă. Intre patron şi ucenici erau legături quasi-familiare, ca într'un roman idealist şi lacrimogen [2] sau ca într'o doctrină socială elaborată de teologi sinceri. Tradiţia de asistenţă socială cu accent filantropic şi îndeplinită *personal*, iar nu cu

[1] *Hilferding* a scris cartea clasică asupra acestui proces: «caracteristica principală a capitalismului modern o formează acele fenomene de concentrare, cari apar pe deoparte ca o anihilare a liberei concurenţe, prin formarea de trusturi şi carteluri, pe de altă parte prin raporturi cît mai strânse între capitalul de bancă şi capitalul industrial. Din aceste raporturi ia naştere capitalul financiar, forma de apariţie cea mai înaltă şi mai abstractă a capitalului» (Das Finanzkapital, ed. II, 1920, pag. V.

[2] Firma Krupp posedă şi o anexă importantă de fabricaţiune a gazelor *lacrimogene* şi asfixiante.

caracter de drept *obiectiv*, s'a păstrat în sinul dinastiei acestei firme cu material ucigaş.

Partea femeiască a familiei Krupp împleteşte şi azi ciorapi şi tricouri de lînă pentru copilaşii subalternilor; umblă îmbrăcată modest; nu cumpără toalete dela Paris sau Berlin, ci din magazinele ieftine dela Essen; se duce dimineaţa la piaţă pentru cumpărăturile coşniţei cotidiane; cunună de zor şi împarte gentil surîsuri dulci la naşteri uvriere.

Este drept, că au avut loc cîteva procese răsunătoare în timpul Republicei democrate weimariene între întreprinderea Krupp şi Statul german, pe tema unor fonduri de spitale şi şcoli. Avocaţii socializanţi ai Asistenţei Sociale berlineze cereau să plătească esclusiv firma Krupp spitalele şi şcolile noui, de vreme ce familia Krupp a impus anume titulaturi, arhitectură şi a patronat cu insistenţă ctitoricească construcţiile întreprinse. Nu poţi fi ctitor fără să plăteşti. (Nici nu poţi avea curechiul uns, dacă păstrezi slănină în pod!)

Lipsa de comenzi din partea guvernelor germane, cam prea pacifiste şi prea amice ale Societăţii Naţiunilor pe vremea lui Rathenau, Wirth şi Hermann Müller, enervase la culme ilustra dinastie Krupp.

Au sacrificat cîteva milioane de mărci, în unire cu alţi industriaşi, au doborît regimul democraţiei pacifiste şi au înscăunat pe cavalerul Parsifal dela München, păstrător al Graal-ului războinic şi al patriotismului inatacabil (şi rentabil pentru muniţionari).

Surîsul a revenit, probabil, pe buzele doamnei filantroape Bertha [3] Krupp şi ale domnului conte von Bohlau und Halbach (soţul său), de cînd Hitler a proclamat ca şef economic al regiunei Essen pe domnul conte, cu plenipotenţe nelimitate (gloanţe, mitraliere) de elucidare pe cale amiabilă a conflictelor dintre Capital şi Muncă. Grevele au fost interzise, fiindcă nu concordă cu sacra armonie naţională şi socială.

■

Politica muniţionarilor se îndreaptă în mod fatal acolo unde îi îndreaptă interesele materiale.

In primul rînd, muniţionarii europeni şi americani au torpilat toate conferinţele de dezarmare, care şi-ar fi luat in serios misiunea lor pacifică.

Scandalul de-acum cîţiva ani la Geneva, al unui agent al fabricilor de muniţiuni, venit să tulbure apele şi să cumpere presa, este încă în amintirea opiniei publice.

[3] Faimosul tun *die dicke Bertha* a fost botezat de fabricantul Krupp în 1914 după numele graţioasei sale fiice.

In al doilea rînd, opinia publică este „prelucrată" în sensul patriotic și războinic.

Asociația indusriașilor din Franța — *Le Comité des Forges* — întreține gazetele de mare tiraj cu subvenții apreciabile, nu le acordă publicitatea întreprinderilor decît în condiția unei politici în conformitate cu direcția indicată de acești potentați.

Analizată în amănunt, situația financiară a presei din trei țări europene ale ultimilor 15 ani (Germania, Franța, Anglia) găsește atîrnarea ei bănească cu rentă *anuală* la cele trei centre munițioanare: Krupp, Schneider-Creusot și Wickers-Armstong.

Cel mai puternic trust german de presă se numește trustul Scherl. Acest trust aparține d-lui Alfred Hugenberg, consilier aulic și director la firma Krupp. (Amănunte în lucrarea noastră „Germania hitleristă", 1933, editura „Adevărul").

Lordul Rothermere este membru în consiliul de administrație la Wickers.

Campaniile de presă pentru revizuirea tratatelor urmăresc înarmarea popoarelor, luînd drept pretext cîteva sărmane... granițe.

Ce interes are Londra la revizuirea tratatului dela Trianon ?

Niciunul.

Plasa de argumente scoasă din dreptul naționalităților nu rezistă la o cercetare sumară. De altminteri, în genere, Anglia dinainte de războiu s'a pronunțat prin opinia sa publică pentru minoritățile naționale romîne și slave, dîndu-le ajutor pentru eliberarea lor de sub jugul maghiar și întemeierea de state autonome.

O revizuire a acestei sentințe istorice nu este împărtășită atît de omul de pe stradă, cît de domnii din consiliile de administrație dela fabricile de muniţiuni, care au vîndut și vînd mereu armament în Europa centrală. In Romînia, reprezentantul englez al munițioanarilor se numea Boxshall și era înrudit prin căsătorie cu înalta aristocrație romînească. Acelaș Boxhall a furnizat armament Jugoslaviei. Ungaria se aproviziona din aceiaș sursă (cazul Hirtenberg), deși faptul era împotriva prescripțiilor tratatelor de pace, care nu-i îngăduiesc reinarmarea.

Munițioanarii nu iubesc pacea. Ei sunt „dinamici" prin structură. Iubesc agitația, certurile dintre neamuri, veșnica transformare. Dacă ar avea vocație filosofică ar opta pentru un sistem heraclitian sau ar fi adepții lui Hegel. Teza lor ar fi ațițarea împotriva prezentului, antiteza un ideal teritorial nou și... sinteza, — *războiul*.

In actualul moment istoric, munițioanarii sunt revizioniști.

Centrala dela Londra a instalat la Budapesta principala sa filială.

De-aici va porni evenimentul așteptat cu anxietate de fabricanți?

De curînd s'a prezentat un pretext admirabil, care ar fi putut deveni pretextul dela Serajevo din 1914.

Care a fost acest pretext?

A fost o repetiție pînă în detalii: asasinatul dela Marsilia a repetat căderea unui cap încoronat și tot o luptă națională, drept fundal al faptei criminale. Europa a trecut la doi pași de abisul unei noui conflagrații armate. Atentatul dela Marsilia se pregătise în Ungaria la „Janka-Puzsta".

Ce însemnează acest nume?

„Janka-Puzsta" este o moșie, unde teroriștii croați au fost confortabil instalați de către autoritățile maghiare. Acolo făceau exerciții de tir avînd drept țintă imaginea Regelui Alexandru. De acolo porneau lădițele cu bombe spre Belgrad și Zagreb.

Documentele oficiale [1] publicate de guvernul jugoslav, sub forma unor plîngeri către Consiliul Societății Națiunilor, ne-au descoperit cîteva din subteranele politicei externe. Ne-au amintit și au confirmat concepția sumbră a unui permanent războiu între popoare, emisă de generalul Clausewitz. In acest sistem, războiul nu este decît o continuare cu alte mijloace a păcii. Și viceversa. O reluare a *Lewiathan*-ului, doctrina cinică a lui Hobbes, după care Statul este un monstru uriaș, stăpîn absolut și necesar al cetățenilor, urmărind scopuri transcendente și practicînd metode cît de brutale.

In războiul de *guerrilla* dintre Belgrad și Budapesta au fost nenumărate represalii de la 1930 pînă la 1934 în care a suferit cumplit... populația pașnică a frontierelor. S'au schimbat insulte în notele diplomatice sub masca unei abia reținute amabilități protocolar-biurocratice. S'au făcut promisiuni de încetare a ajutorului dat Croaților naționaliști.

In memoriul jugoslav defilează „fondurile reptiliene", milioanele de pengö rupte din buzunarul și de la gura contribuabilului maghiar pentru a se finanța operațiuni obscure și gesturile costisitoare ale unui romantism al disperării.

Fiscul bate toba în vatra țăranului din pustă pentru a scoate cîteva sute de pengö, care vor lua drumurile armurăriilor d-lui Rothermere unde se cumpără ecrazita cu care

[1] *Communication du gouvernement Jougoslave*, Genève, Novembre 1934, 78 pagini, 48 anexe și fotografii.

se încearcă deocamdată dinamitarea unui palat poștal din Belgrad, pînă la izbucnirea războiului.

Lipsa unui parlamentarism serios în Ungaria, cu control efectiv al banului public, a îngăduit unor potentați iresponsabili să finanțeze o zadarnică propagandă zisă revizionistă și să monteze infernale centre teroriste contra Jugoslaviei.

Dela falsificările de bani ale prințului Windischgraetz pînă la tabăra dela Ianka-Puzsta este o linie dreaptă. In loc de a purcede la împărțirea latifundiilor, casta dominantă de grofi a exasperat cu „diversiuni" opinia publică a Ungariei, biciuind fantezia aprinsă de suferință și de mizerie cu fantoma Ierusalimului retrocedărilor de teritorii.

Ianka-Puzsta era plănuită de Ministerul de Externe dela Budapesta ca o armă de disoluție a Jugoslaviei, ca o slăbire a Micei-Antante, ca un pas spre reviziurea tratatelor.

Dacă pentru catolici toate drumurile duc la Roma, pentru oficialitatea budapestană toate acțiunile converg spre ...revizionism. Au pus această problemă pe primul plan al politicei interne. Sacrifică sume enorme. Nu pregetă să întreprindă acțiuni temerare unde nu se poate distinge exact demența de crimă premeditată.

Acest „primat revizionist" în politica internă maghiară (deși sunt trei reforme urgente de îndeplinit: reforma agrară, votul universal și combaterea șomajului) demonstrează încă odată caracterul obișnuit de „diversiune" al unei politici externe excesive. Țara care se preocupă prea mult de politica externă este o țară profund bolnavă în interior. Guvernanții abat din instinct sau conștient atenția opiniei publice dela relele dinlăuntru spre miragii de dincolo de granițe.

Această regulă de aur a unei doctrine asupra problemelor afacerilor străine se verifică prea insistent în ultimul timp. Ne apropiem, desigur, de grave complicațiuni internaționale și — poate — de un nou războiu...

■

Politica revizionistă a Ungariei este politica fabricilor de munițiuni.

Această politică provoacă cu matematică necesaritate războiul.

Pentru schimbarea atmosferei pacifice din Europa de după războiu, muniționarii au uzat de următoarele metode: a) au urzit fascismul și dictaturile cu ideologia lor de falsă virilitate și de orgiastiacă chiliasmă populară, b) au pus problema revizionismului pe primul plan în politica internațională.

Rodul va fi cules curînd sub forma unei generalizate și mostruoase băi de sînge.

Ce s'a propus împotriva muniționarilor? Cîteva „soluții" naive: apelul la conștiința lor, și apelul la conștiința lumii. Apelul reorganizat politicește este egal cu zero.

Rarii intelectuali pacifiști de genul lui Romain Rolland și Carl v. Ossietzki n'au avut nici o eficiență în acțiune. Rolland a rămas un scriitor „de-asupra învălmășagului", locuind în Elveția, fără nici o priză asupra patriei sale franceze. Carl v. Ossietzki a fost condamnat ca „trădător de neam" pentru „desvăluirea de secrete militare". Zace astăzi torturat într'un lagăr german de concentrare. A publicat în

Fabricantul de arme:
„Trăiască toate patriile;
Să lupte pînă la capăt!"
(Notenkraker, Amsterdam)

revista sa „Weltbühne" documente cu adevărata situație militară a „patriei."

Intelectualii pacifiști au jucat un rol admirabil ca exponenți ai atmosferii de pace și democrație socială. Mijloacele lor sunt, însă, restrînse și firave.

Imediat ce valul fascist și dictatorial s'a abătut asupra democrațiilor postebelice, glasul intelectualilor pacifiști s'a transformat în glas de profeți în pustiu.

Adevăratul zăgaz împotriva machinațiunilor criminale

muniționare, puse la cale cu o presă venală și patriotică, îl formează masele anonime de muncitori, mici burghezi și țărani, care vor trebui și în viitor să-și verse sîngele pentru a prospera întreprinderile marilor fabricanți de tunuri.

Deocamdată, mica burghezie a dezertat dela rolul său pacific și progresist, căzînd pradă unor diversiuni falacioase și naționaliste și formînd pretutindeni armata de rezervă și de manevră politică a munițonarilor.

In concluzie, tabloul se prezintă extrem de întunecat. Politica fabricilor de muniţiuni a reuşit din nou. Suntem în aşteptarea unei noui conflagrații mondiale după nefericitul model din 1914.

Petre Pandrea

Intelectualii și reabilitarea violenței

Adesea îmi vine să cred că, duşmănia ascunsă ori pe față, împotriva intelectualilor, este o urmare logică a amestecului lor în treburi cari nu-i privește, sau mai precis, care n'ar trebui să-i privească în nici un fel. Suspectarea lor de acum, care există și în mediul conservator ca și în cel propriu revoluționar este un fel de pedeapsă filtrată încet de „justiția imanentă" a istoriei, dacă poate avea vre-un înțeles această presupoziție vagă, dar totuşi straniu verosimilă. Trebue să existe o explicare, a acestei suspectări și adversități generale împotriva intelectualilor, priviți cu coada ochiului de ultimii credincioși ai lumii vechi cu ierarhii stabile, respectați de teamă sau direct urîți de massele revoluționare. Peste tot ei sunt elementul incomod, enervant peste măsură, cu exigențele lor absurde și neînțelese. Fie că sunt priviți ca visători, și acceptați oarecum, ironic, pe la margine de proștii practici și organizatori, fie că sunt împresurați de ură abia reținută, ei au aproximativ aceiași situație. Se 'nțelege că e vorba de intelectualii adevărați.

Dar ce trebue să înțelegem prin intelectualul propriu zis, se cere să precizăm, pentru evitarea confuziei.

O circumscriere foarte riguroasă a înțelesului acestui termen, o găsesc la Julien Benda și Paul Zarifopol, aceiași, cu excepția unor mărunte deosebiri. „Intelectualul curat, se poate numi, cred, numai omul obsedat de inteligență, acela care, normal şi necesar, opune realității trebuința și capacitatea pură de a înțelege, fără niciun respect pentru orice alte interese pe care viața, cu vigoarea ei indiscretă, le împinge obișnuit pe primul plan al sufletului. Atitudinea aceasta este rară și monstruoasă. Rară, probabil fiindcă un minimum de lucrare intelectuală este prea deajuns pentru a realiză o adaptare deplin plăcută și prielnică organismului; și se cuvine să o numim monstruoasă, dacă ne uităm numai o clipă la cursul tipic al vieții, cu condiția ca, pentru acea clipă măcar, să fim înși-ne inte-

lectuali în înțelesul stabilit mai sus". Drept exemple pentru tipul acesta, Zarifopol citează pe Montaigne, La Rochefoucauld, și Anatole France. „La toți trei gîndirea plutește într'un aer specific, rece și tare, care stimulează fără să ostenească și satisface fără să sature. Dorința liberă și curată de a ști și a înțelege vibrează neobosită în fiecare rînd scris de dînșii".

Tot în felul acesta descrie și Benda pe cleric. Prin esență, activitatea clericilor, adică a intelectualilor puri, nu urmărește scopuri practice, și își află satisfacție deplină în exercițiul artei, sau al științei, sau al speculației metafizice. Bucuria și preocuparea lor unică stau în cucerirea unor bunuri non temporale, și ignorarea pasiunilor realiste îi distinge net de ceilalți oameni.

In amîndouă aceste accepții se vede că activitatea divers practică le este cu desăvârșire streină intelectualilor veritabili, cari optează totdeauna și oriunde pentru capacitatea pură de înțelegere. Rolul lor nu poate fi decît critic prin excelență, voința „construcivă" aparținînd oamenilor de acțiune prea puțin angajați în curată contemplare și reflexiune.

Nu e greu de văzut cîtă dreptate avea Benda cînd spunea că intelectualii (clericii) au *trădat* din momentul în care s'au amestecat în jocul pasiunilor comune, făcînd din secolul nostru un veac al politicei. „Politique d'abord" este maxima rezumativă a acestui veac devorat de pasiuni neobișnuit de intense.

Dece este un real pericol amestecul intelectualilor în viltoarea clipei, se înțelege fără multă caznă. Rațiunea cu primejdioasa ei putere dialectică, poate găsi, cu egală abilitate, argumente solide în aparență și pentru o parte și pentru cea contrară. Dar cine mai stă azi, mai cu seamă cînd e vorba de mulțimile înfierbîntate, să cotroleze aparența sau veracitatea argumentelor cari motivează acțiunea? Inventivitatea clericilor a risipit cu hărnicie argumente în dreapta și în stînga, fără specială grije la urmări sau uneori cu intenții precise dar ignorate totuși în consecințele lor ultime. In această egală posibilitate de a susține și o teză și alta, în caracterul eminent dialectic al rațiunii pure, e pericolul amestecului intelectualilor în treburile, pămîntene să le zicem, totdeauna practice. Este foarte probabil să fie aici izvorul unui mare rău pentru viața socială.

Intelectualii au trădat, pentrucă au adoptat pasiunile politice, au devenit realiști, divinizînd națiunea, naționalizînd spiritul, și integrînd peste tot aceste pasiuni politice, îndrăgite, în activitatea lor de intelectuali. Au mers chiar pînă acolo încît au făcut jocul acestor pasiuni prin doctrine

lor care exaltă atașarea la particular și la practic în paguba a ceeace este universal și spiritual. In felul acesta perfecțiunea modernă a pasiunilor politice este neînchipuită. Ele au progresat enorm în universalitate, în coherență, în precizie, în continuitate, în condensare și precumpănire asupra tuturor celorlalte. S'a ajuns pînă la punctul de a fi considerate un realism divinizat, dobândind o conștiință excepțională de natura lor. Tabloul descris de Benda este sumbru din cale afară, și deosebit de impresionant.

Pasiuni și violențe au fost decînd există lumea și istoria. Dar n'au fost niciodată susținute teoretic, îndreptățite prin doctrine și aprinse prin ideologii politice. Violența motivată cu teorii savante este infinit mai îndrăcită decît cea simplu naturală. Când o deslănțuesc intelectualii ea devine o primejdie permanentă, cu forțe înzecite. Pregătirea acestora dă pasiunilor întorsături neașteptate, le face mai ingenioase și rafinate. Omul simplu, în stare naturală, se revoltă și pe urmă se domolește natural. Pentruca ura lui aprinsă, să se prelungiască, să câștige ingeniozitate și cruzime deosebită, pentruca violența și revolta să se transforme în teroare revoluționară, e nevoie de intervenția intelectualului doctrinar, adesea improvizat din literații dornici de putere. Aceștia, oricum judecă și combină lucid, față cu massele răsvrătite, în jocul elementelor pasionale.

Avem destule exemple în privința aceasta. Se știe astfel că în revoluția franceză teroarea a fost sistematizată de doi fanatici cu pregătire de carte, Robespierre și Saint-Just, ultimul un literat convertit la jacobinism. Zarifopol amintește undeva mărturisirea lui Rivarol, că a scăpat de răsbunarea lui St. Just și a celorlalți literați de cari și-a bătut joc, numai fiindcă s'a grăbit s'o șteargă din vreme peste graniță. Deasemenea Albert Sorel, istoricul revoluției franceze, a arătat alături de alții ce rol însemnat au avut literații în orgia teroarei de atunci.

Fenomenul s'a repetat cu ocazia „revoluției" naziste, cînd scriitori însemnați, unii geniali, au trebuit să pornească în pribegie, căutînd refugiu și liniște în țări ospitaliere, pentru a se pune la adăpost de furia răzbunătoare a literaților convertiți la hitlerism. In lipsa lor, au fost arse numai cărțile, cu bucurie manifestată prin danț în jurul flacărilor, amintind ciudat de nu știu ce spectacole preistorice ori medievale.

Tot dela Rivarol cunoaștem această maximă: sălbăticia naturală face mai puține crime decît amorul propriu.

Amorul propriu, orgoliul nemăsurat a fost deșteptat azi în toate națiunile și clasele sociale. Pasiunile politice, de clasă, de rasă și naționale sunt ascuțite prin doctrine

speciale cari le consacră prin ingenioase și intortochiate argumentări.

Ce poate ieși din incleștarea aceasta universală care dispune și de arme teoretice, devenind cu atât mai înverșunată și ambițioasă? Sigur că nici aceia cari au ajutat-o cu mintea lor, nu-și pot imagina destul de clar sfîrșitul, pentru a putea săpâni și orienta valurile răscolite ale urii. Situația tuturor doctrinarilor cari alimentează cu argumente diferite curente, de multe ori îmi pare că este aceia a eroului din poveste deslănțuind puterile ascunse, dar incapabil să le mai subjuge.

Să ne gîndim acum ce-ar putea fi un războiu eventual — fantoma lui se apropie — după justificările filosofice de tot felul, care au transformat sentimentul național în *orgoliu* agresiv. Circulă pe piața curentă o întreagă filosofie a războiului, a naționalismului orgolios, care otrăvește într'o măsură neobișnuită spiritele, răscolind fondul de ancestrale resturi al fiecărei nații și divinizîndu-l fără ezitări. Bestia atît așteaptă: să i se spună că are dreptul să ucidă; atunci să i te ferești din cale! Orgoliul național de pretutindeni este cu deosebire periculos.

Uciderea reciprocă poate fi cu atît mai teribilă, cu cît la intelectualii de azi, conducători de curente populare, îndeosebi naționaliste, nu mai dictează sentimentalismul veacului trecut, ci rațiunea rece. „Sunt pesimiști hapsîni, scrie Zarifopol, și un dispreț susținut și aspru pentru omenire este tonul lor sufletesc fundamental. Naturalism neîndurat în artă și în gîndirea generală, mizantropie înveninată a lui Schopenhauer, doctrină delirant aristrocratică a lui Nietzsche, ură și dispreț neimpăcat, la artiști și alți intelectuali, contra „burghezului", contra celui de meserie mai puțin contemplativă, – cu aceste condimente e dres spiritul literatului modern".

Și în altă parte:

„Dar iadul întreg, de cînd e, n'ar întrece teroarea pe care ar putea să o monteze un literat hrănit cu Taine, cu Schopenhauer, cu Nietzche, ori cu duzinele de scribi care s'au agățat de dînșii. Ca să mă îngrozesc mai puțin, stărui să cred că rolul literaților în teroare nu are să primeze niciodată. Primitivi care o aduc și o practică sunt și au să fie aceiași, și neliterari. In tot cazul, dacă, într'un vis urît despre o eventuală teroare europeană, te gîndești la pregătirea sufletească a literatului modern, te cuprinde o stimă fără margini pentru moderantismul cel mai radical".

Cu toată evidenta primejdie ce-o prezintă întorsătura aceasta prin care intelectualii pun în serviciul pasiunilor știința lor cu numeroase și puternice argumente, este totuși

ispititoare părerea că amestecul lor în vîltoarea patimilor duce la transformarea vieții sociale, pe linia progresului. In definitiv, intelectualii, și nu altcineva, sunt autorii progresului în cunoștință ca și în viața practică, ei sunt factorii cari deslănțuesc prefacerile epocale, și în explicarea teoretică a lumii și în viața socială. Prefaceri cari uneori iau întorsături periculoase.

De aci izvorăște direct și răspunderea care apasă serios asupră-le. A răscoli totul în așa hal, ca pînă la sfârșit să nu mai poți prevede ce va putea ieși, care forțe vor triumfa, cum se întîmplă astăzi cînd întreaga omenire este agitată în măsură bolnăvicioasă, este nespus mai rău decît a te ține la distanță de asemenea svircoliri. Aci stă marea eroare pe care au săvîrșit-o intelectualii: în loc de a privi problemele ce nu țin de domeniul spiritului, cu acelaș ochiu al contemplării dezinteresate, distante, acești slujitori ai inteligenței, au luat atitudine fățișă, participând intens la frecarea pasiunilor politice și reabilitând violența. Astfel, nu mai poate fi vorba de pură înțelegere, ci de acțiune ca toate celelalte. Aci începe în adevăr „trădarea" clericilor de care vorbește Benda, abdicarea dela chemarea și funcția specifică lor, și odată cu aceasta pericolul și răspunderea pe care și-o asumă. Ura de care au isbutit să se împresoare, suspectarea aproape generală, se prea poate ca să fie urmarea îndreptățită a acestei devieri esențiale dela chemarea lor.

Dar oare intelectualii aceștia cari au trecut dincolo de observare și înțelegere, amestecindu-se în curente, mai sunt oare intelectuali în înțelesul pe care l-am delimitat la început acestui cuvânt? Este limpede de tot că nu. Intelectualul după acest înțeles, nu simte nevoia să ia atitudini active, pentrucă nu i se potrivesc firii lui, și nu se grăbește să arate respect pentru interese practice. Indoiala face parte din chiar natura sa.

Tipurile obsedate de inteligență și sete nestinsă de pură înțelegere sunt însă tot mai rare. E un fapt trist, dar unul care accentuiază și mai tare valoarea lor incomparabilă.

N. Tatu

Literatură? atita tot?!

Un geamăt de vite obosite străbătuse bezna tranşeelor, un geamăt înăbuşit, de mîntuire, un geamăt de deslegare a unui jurămînt ce nu cunoştea iertare.

Se încheiase pacea; asasinatul dela Sarajevo fusese răzbunat. Stăteau mărturie miile de muşuroaie cu cruci de lemn, orînduite simetric, asemeni unor araci ciopliţi de-o mînă de meşter visător. Stăteau mărturie trupurile retezate dela brîu în sus, hidoase ca nişte tîrîtoare dintr'o lume de vis urît. Stăteau mărturie orbii cu ochii scuipaţi în ţărînă şi orbitele astupate cu cîlţi. Stăteau mărturie gloatele de ciungi şi de ologi, de surzi şi de muţi, de ftizici şi de neurastenici, — legiuni de eroi, cărora patria reunoscătoare avea să le dăruiască, spre văzul tuturor, acea impresionantă şi genială invenţie a spiritului veacului al XX-lea, acea sinteză a resemnării omeneşti, acea piatră filosofală de uitare, de lecuire a oricărei întrebări zadarnice: Monumentul eroului necunoscut!

Patru ani de luptă, de însingerare, de suferinţă, de mizerie infernală. Şi — deodată — pace, linişte, putinţa de a te mişca în v.ie, de a te spăla, de a mînca dintr'o farfurie. Unora nu le venea să creadă acest lucru şi priveau uluiţi în jurul lor; altora nu le venea să vorbească, pentru că voiau să uite. Atît unii cît şi ceilalţi făceau pregătiri de pace; făceau în aşa fel ca şi cum nu s'ar fi întîmplat nimic. Dar cu cît se prelungea această stare, cu atît ieşea mai în evidenţă ficţiunea, şi ţîşneau mai năvalnic cele îndurate între anii 1914-1918.

Războiul fusese făcut de toţi laolaltă. Să te strecori în umbra lui era cu neputinţă; căci sufletul omenesc nu-şi putea afla astîmpăr, nu se putea elibera, nu se putea tămădui, pînă nu revărsa din adîncuri toată această trăire. Iată de ce războiul devine la un moment dat atît de actual în literatură. Iată de ce apar la intervale scurte zeci şi sute de cărţi, în care ne e zugrăvită grozăvia realităţii, cu

puterea magică a iluminării poetice. Tot mai mult se destramă haosul; tot mai mult se desprinde tragedia unei omeniri scăldate în abur de sînge.

Soldatul Suhren — al lui Georg von der Vring — observă cu simplicitate: „Camarazii dorm lîngă mine; şi privindu-i cum zac aşa nemişcaţi şi lungiţi, auzindu-le respiraţia şi vorbele risipite în vis, îmi sînt toţi dragi. Ei sînt veseli şi hotărîţi, au părăsit totul, ca şi mine, şi pornesc cu mine în ţara străină. Dar în firul pe care-l depan dau de un nod, care se chiamă: *frontul*. Acesta-i un cuvînt militar pe care-l pomenesc necontenit ziarele şi comunicatele armatelor, ca şi cînd ar fi un lucru uşor de priceput. Dar nu-i aşa; căci pe fiecare front, de care pomeneşte comunicatul, se luptă bun contra bun, rău contra rău, bun contra rău, rău contra bun. Şi astfel, frontul e ceva încîlcit, ceva sucit, despre care nimeni nu ştie cum arată într'adevăr. Este însă un front, care-i limpede, cu un singur înţeles şi drept, şi acesta se află într'un loc tăinuit — în sufletul meu. E frontul cugetului bun, al vrednicelor fapte omeneşti, al strîngerii mîinilor şi al credinţei statornice".

Ludwig Renn îşi termină astfel *Măcelul*: „Încotro călătoream nu ştiam; ştiam doar că nu ne ducea de-a dreptul acasă". În această nesiguranţă, în această părăsire, Renn arăta tragismul unei epoci, tragismul unei generaţii: a generaţiei de pe front, care purta un război ce n'o privea.

Dar mai elocvent decît oricare alt document rămîne cartea lui Remarque: „Pe frontul de West nimic nou". „Noi nu mai sîntem tineri, — spune Remarque într'un loc. Noi nu mai voim să asaltăm lumea. Sîntem fugari. Fugim de noi înşine. Din faţa vieţii noastre. Eram de 18 ani; începusem să iubim lumea şi viaţa; a trebuit să tragem în ele. Primul obus care a explodat a nimerit în inima noastră. Sîntem departe de orice acţiune, de orice năzuinţă, de orice progres. Nu mai credem în ele; credem în război". Şi mai departe: „Dar nici nu ne vor înţelege — căci înaintea noastră creşte o generaţie care, ce-i drept, şi-a petrecut anii alături de noi, dar care avea un pat şi o profesiune şi care acum se înapoiază pe vechile ei poziţii, unde se uită războiul, — iar înapoia noastră creşte o generaţie, asemeni nouă, înainte, care ne va fi străină şi ne va da de-oparte. Ne sîntem nouă înşine de prisos, o să creştem, unii se vor adapta, alţii vor rămîne dezorientaţi; — anii se vor scurge şi în cele din urmă vom pieri".

Iar A. M. Frey, în *Pansamente*, strigă desnădăjduit: „Vreau, vreau, vreau să spun adevărul — vreau să spun: războiul e mîrşăvia cea mai imbecilă, mai neruşinată şi mai neghioabă de pe lume".

Aceste cărţi trăite ne-au stors cîndva lacrimi, ne-au fă-

cut să scrișnim din dinți, să alergăm prin odaie, de teamă să nu fim răpuși de povara disperării și a jalei fără margini. Azi, cine își mai aduce aminte de ele? Cine le recitește? Cine?!

Generația de azi n'a învățat nimic. Tragica experiență a părinților, a fraților și în parte a lor însăși, nu i-a folosit de fel. Ea e gata să se prăvălească într'un nou măcel, al cărui cîntec n'a suferit decît o caraghioasă variantă: problema națională a devenit rassistă...

AD. BYCK

— **Teroarea bombei** —

Politica păcii

Pentru întîia oară de cînd există istoria, la sfîrșitul războiului mondial, oamenii politici și-au pus problema păcii pentru totdeauna. Pînă atunci nu și-o pusese serios decît Kant, care nu făcea politică, într'o carte scrisă spre sfîrșitul vieții.

Războiul mondial fusese însă prea greu și prea distrugător, — iar beligeranții veniseră la conferința păcii cu convingerea că vor rezolva toate litigiile. Un nou război apărea superfluu. Atunci Wilson, parafrazînd pe Kant, comunică omenirii cele 14 puncte, pe baza cărora trebuia încheiată pacea viitoare. Pacea urma să fie universală și veșnică.

Societatea Națiunilor a început însă sub auspicii proaste: Statele Unite nu l-au urmat pe Wilson și s'au retras, învinșii n'au fost primiți, și la Geneva nu s'au întrunit delegații popoarelor, ci cei ai guvernelor, adică ai ministerelor de externe. Spiritul diplomației vechi a reapărut acolo de unde trebuia să fie izgonit pentru totdeauna.

Totuși, Societatea Națiunilor a făcut tot ce a putut. Istoria sforțărilor ei pentru pace este extrem de instructivă, pentrucă așa s'au putut vedea interesele în luptă și greutățile unei tehnici a păcii.

■

Aparent, cel mai important rost al Ligii era reglementarea conflictelor. Aparența era neadevărată: trebuia vindecată, neliniștea diplomatică internațională, căci numai această neliniște, odată rezolvată, posibilitățile de conflict dispăreau. Importanța Ligii nu se vedea în cazul prezentării în fața ei a unui conflict, ce se rezolvă cele mai adeseori cu mijloace diplomatice obișnuite, ci prin împiedicarea repetării conflictului. Pacea trebuia organizată. Dar chiar Pactul impunea Ligii un cadru de activitate: art. 8 spunea precis că „menținerea păcii impune reducerea armamentelor". Însă Comisiunile instituite încă din 1920 s'au izbit din primul loc de pro-

blema securităţii, fără de garantarea căreia dezarmarea statelor era imposibilă. Un englez, lordul Ester, propusese o soluţie simplă: o unitate egală cu 30.000 de oameni, iar totalul armatelor permise diferitelor state să fie reprezentat prin diverşi coeficienţi ai acestei unităţi. Propunerea nu era numai simplă, ci şi simplistă. Atunci apăru, pentru întiia oară, în dezbaterile Ligii, noţiunea potenţialului de război, cu totul deosebit de faţada armamentelor.

Pacea trebuia căutată în altă parte. Comisiunile încercară să desvolte mecanismul garanţiei mutuale împotriva agresiunii, prevăzut în pact. O nouă greutate se ivi. Acordul de garanţie mutuală trebuia să fie general, cum cerea lordul Cecil, sau să fie înlocuit cu o serie de pacte regionale, cum o cerea, între mulţi alţii, Franţa prin Henri de Jouvenel? „Universaliştii" erau Anglia şi foştii neutri, cari invocau spiritul pactului şi cărora le era teamă de o reinviere a politicii„ echilibrului". „Regionaliştii" erau statele ce subordonau dezarmarea, securităţii. Lupta, astăzi uitată, dată la Adunarea Ligii din 1922, este cea mai instructivă asupra înţelegerii posibilităţilor unei politici a păcii. Totuşi, comisiunile lucrară spre a găsi un compromis şi din lucrul lor ieşi pactul de asistenţă mutuală, trimis guvernelor spre a-şi da avizul. Dar proectul era prea complicat, iar în caz de conflict nu era bine lămurit cine era agresorul şi nefiind precizate nici sancţiunile ce urmau să se ia împotriva acestui agresor. In majoritate, statele respinseră proectul. Refuzul hotăritor, era al Angliei, care prin Macdonald cerea o altă soluţie.

Soluţia se ivi imediat: arbitrajul. La adunarea Ligii din 1924, Macdonald şi Herriot căzură de acord: toate conflictele trebuiau rezolvate printr'un arbitraj permanent, stat agresor fiind definit acela ce refuză arbitrajul. Ideea, rămase să fie desvoltată de Beneş şi Politis: astfel apăru protocolul, protocolul faimos, zis dela Geneva.

Dar soarta păcii era legată de schimbările politicii interne ale Angliei. Macdonald căzu în alegeri, iar conservatorii, prin Chamberlain, se grăbiră să repudieze protocolul (Martie 1925). Argumentul esenţial era, că protocolul este periculos atita timp cît nu toate statele sunt în Liga Naţiunilor, semnatarii protocolului asumîndu-şi o sumă de obligaţii; „singura soluţie era să se complecteze pactul prin acorduri speciale, corespunzînd la necesităţi speciale". Cînd Chamberlain spunea aceste cuvinte, el nu ştia că închide o perioadă istorică. „Pacea universală" murise. Pacea pe bucăţi, pacea pe felii îi lua locul.

De acum înainte, acorduri speciale,în afară de Liga Naţiunilor. Citeva luni mai tîrziu se încheiase tratatele dela Locarno, urmate de o serie de acorduri diverse între State.

Totuşi, se mai face o încercare de pace universală. Kellog, ministrul de externe al Statelor-Unite, în acelaş timp avocat al lui „Standard Oil", propune o declaraţie universală de principii împotriva războiului. Declaraţia se va face (1928). Două rezultate: ocupaţie, cîteva luni, pentru diplomaţie şi încărcare a arhivelor.

Cei ce căutau o soluţie se întoarseră atunci spre Liga Naţiunilor. Dezarmarea părăsită de mult,înlocuită cu securitatea şi cu arbitrajul, reapăru pe primul plan. Criza venise, încasările bugetare scădeau vertiginos: în sfîrşit, un argument serios pentru dezarmare. Prin sforţările lui Macdonald, reîntors la guvern în 1929, conferinţa dezarmării, — o comisiune preparatorie a ei ţinea şedinţe încă din 1925 — se întruni în Februarie 1932.

Această conferinţă îşi duce viaţa şi astăzi. Intre timp, faţa lumii s'a schimbat.

Generaţiile ce au suferit de aproape războiul au îmbătrînit sau au uitat. In locul lor au apărut alţii, copii în 1914-18, în mintea cărora războiul era o grozăvie, trecătoare însă, şi suportabilă faţă de greutăţile fără sfîrşit ale vremurilor de după război. Incît, dacă era de ales, între două situaţii rele, tot cea trecătoare, dar care cel puţin garanta o ocupaţie, era de ales.

A mai intervenit însă un fapt care a împiedicat definitiv rezolvarea universală a problemei păcii. Criza mondială a distrus piaţa internaţională de mărfuri şi capitaluri.

Toate statele s'au îndreptat spre o politică autarhică. Fiecare stat, ocupîndu-se numai de el însuşi, începea să nu se mai intereseze de ce se întîmplă în vecini. Ţările creditoare nu mai importă mărfuri şi exportă capitaluri, ţările debitoare nu mai importă capitaluri şi nu mai exportă mărfuri. Pacea internaţională trebuia realizată, întîi pentru sporirea schimburilor şi numai apoi, pentru alte scopuri. Acum, fiecare stat, făcînd tot ce-i stă în putere, spre a evita schimbul, pacea nu-l mai interesa.

Deacum, nimeni n'a mai pus problema păcii totale şi veşnice (Kant).S'au mulţumit toţi cu bucăţele de pace. Chiar proectul de Federaţie europeană al lui Briand a fost un proect de pace pentru o bucată de pămînt, pentru Europa.

Dar în scenă mai apar şi alţi actori, bine mascaţi: apar fabricile de armament, care pînă acum stătuseră în oarecare rezervă. Consfătuiri avură loc, diverşi oameni săraci dar cu idei în cap, fură chemaţi. Printre ei erau şi cîţiva economişti. Pînă atunci, se lansaseră sute de soluţii ale crizei. Acum apăru încă una, agitată de toată presa influenţabilă, de toţi economiştii în pîine şi de toţi oamenii politici temători să nu-şi piardă averea,apărători deci ai ordinei stabilite.

Şi se mai lansă încă o soluţie: războiul. Da! Căci, în caz de război, lucrează în plin industria de armament, care este cea mai importantă industrie metalurgică: industria producătoare de maşini, de mijloace de producţie vine la rînd, fierul şi cărbunele sunt iarăşi la preţ; lucrătorii au de lucru, dispare şomajul; bancherii pot acorda credite, siguri de dobîndă; dividendele cresc. Şi iată cum scăpăm de criză.

Naţionalismul, firesc în autarhia crescîndă a ţărilor Europei, a sporit şi el asperităţile între State, şi a scăzut şansele păcii.

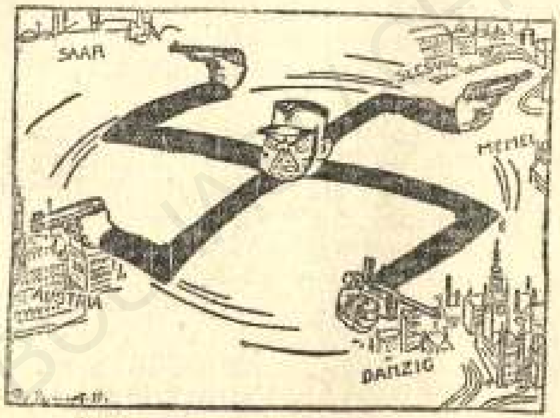
Să recapitulăm: cine e astăzi pentru pace, cine e contra păcii?

Pentru pace sunt cei ce speră în reluarea schimburilor internaţionale, cei ce speră în refacerea pieţii mărfurilor şi capitalurilor. Bancherii şi industriile producătoare de bunuri de consumaţie sunt pentru pace.

Pentru război sunt cei ce nu mai speră în refacerea după soluţiile clasice, sunt cei ce au încredere în binefacerile autarhiei. Sunt cei ce cred că omenirea se îndreaptă spre constituire de blocuri enorme, cari vor sta, ireductibile, faţă în faţă. Şi mai e marea industrie metalurgică cu anexele ei extractive — fier, cărbune, petrol — care speră în război, cu formidabila lui putere de distrugere şi deci, de consumaţie.

Forţele în luptă nu se vor vedea decît în cazul izbucnirii unui conflict. Atunci se va şti care forţe sunt mai tari, dacă pacea va ceda războiului. Nenorocirea este că prea mulţi dintre cei ce ţin la pace îşi fac iluzii, crezînd că, totuşi, fără sforţări, pacea va triumfa. Cauza păcii trebue cîştigată prin eforturi, nu încrucişînd braţele.

Constantin Enescu

— **Simbolul unui regim** — (**Zarubejom**)

Domnul Leopold

De cu dimineaţă începuse să ningă. Şi cum defilau — sub zăpada de afară — în cadrul ferestrei de cafenea, oamenii grăbiţi, cu gulere ridicate, păreau rupţi dintr'un desen din «Wiener Ilustrierte Zeitung». Lângă geam, în căldura cafenelii, gîndesc la seara de eri. La seara întreagă şi la domnişoara Malvina. La domnişoara Malvina de pe Wolmuthestrasse. O cunoscusem doar eri în hall la Grand Hotel. Era atît de mică, atît de puţină, încît văzînd-o îmi spuneam că, pentru a-şi cunoaşte greutatea, nici-odată domnişoara aceasta nu va avea nevoe de-o basculă de cari sunt pline gările şi staţiile de metrouri. O simplă balanţă miligramă de farmacist ar fi ajuns. O imaginam chiar pe platanul de metal, neînclinînd mai mult decît o cutie cu pomadă de păr. Da, era mică, puţintică şi fricoasă. O speria noaptea, noaptea, mai ales. Imi spunea că noaptea, cu obsesiile şi demonii ei o vrăjeşte şi-o sperie în acelaş timp. Ii era teamă de noaptea rece, cu lună congelată, cu cer de rută scrobită; noaptea cu ore infinite în care insomnia bate în uşa larg deschisă a nervilor şi-i alarmează ca pe nişte clienţi de hotel în flăcări. Domnişoara Malvina se temea. Se temea de durerea şi insomnia pe cari pot să le provoace, un fleac, un nimic: o ultimă notă a unei melodii moartă pe buze, un geamăt de frunză într'un parc, sau cea din urmă pagină dintr'un roman.

Pornisem amîndoi în noaptea rece de-afară. Am rătăcit pe Unteren Donau, prin Schwartzenbergplatz, pînă în Karlsplatz. Malvinei îi plăcea piaţa aceasta pustie şi neagră. Aci nu mai era Viena, ci Orientul. Biserica—cu larga ei cupolă, cu cele două turnuri laterale ca două minarete—două suliţe ce străpung pieptul cerului; poleiala de lună pe acoperişuri, îi aminteau un Orient, sticlos şi îndepărtat. Domnişoara Malvina se aştepta să audă din înălţimi şi vocea unui muezzin plîngător — şi poate ar fi auzit-o — dacă trompeta unui automobil trecut din întîmplare pe acolo, nu ar fi smuls-o din visare. De-asupra noastră erau stelele, semafoare verzi

pe o gară aeriană; poate lumini de aeroporturi celeste; reclame poate nocturne ale unor cabarete cereşti. Ne-am strîns unul de altul.

— Iubito .. Sărută-mă...

Malvina gemu: Mi-e teamă...

— Teamă? Dece?

— De noapte... de noaptea aceasta... (apoi, surd)... simt că ţi-aş ceda...

— Dar mîine?

— Mîine? da.. mîine da.. mâine voi fi a ta.. aprobă Malvina.

Şi acum, în cafeneaua caldă, gîndesc la Malvina... la Malvina care se teme de noapte... şi o omoară, în felul ei, fecioreLnic. La Malvina care diseară se va oferi ofrandă de teama nopţii şi a demonilor ei...

Cînd, iată, în faţa geamului, cineva îmi trimete un salut amical... E domnul Leopold... care îmi face un semn, că vrea să-mi vorbească.

Pe domnul Leopold îl cunoscusem cu două luni înainte. Acelaş rapid ne aduse se spre Viena şi ne purtase o zi şi o noapte de-a lungul Tyrolului La Feldkirch eram doui streini cari se spionau dirz dar cu afectată nepăsare, dela locurile lor. Haina albă a munţilor, curgerea tumultoasă a Innului, peisagiul sălbatec, ne-au în ulcit cu timpul privirile. Reclamele de Zehnpaste înfipte din loc în loc în măreţia naturii, ne-au făcut să ne zîmbim reciproc — iar saltul năzraznic al unor skiori de pe înălţimile de la St. Juhan din Arlsberg — ne-au provocat entuziasmul. In gara Innsbruk ne-am cinstit cu un Stützen de vin; In Bischofshofen împărţeam ca vechi prieteni pachetul de Memphis, iar seara, în vagonul de Radio, pentru cîte un shilling, am ascultat amîndoi a opta simfonie de Gustav Mahler, emisă dela Tonküstler-Orchester din Viena şi fragmentată, din timp în timp, de cîte un tunel lung şi umed.

Domnul Leopold mi-a vorbit de dirijorul Klenau şi despre scriitorii lui favoriţi Hasenclever şi Schnitzler. Am aflat că domnul Leopold este profesor de literatură la Viena şi că vorbeşte elevilor săi cu reală şi egală plăcere despre Sheley şi Gide, despre Proust şi Dekobra. In capul său literatura rea se alătura celei bune cum în raftul farmaciei heroina stă alături de floarea de teiu, probabil ca să potolească, una, nervii răvăşiţi de cealaltă. Cum îmi exprimam chiar gîndul acesta, domnul Leopold mi-a făcut elogiul literaturii proaste, susţinînd că mai întotdeauna găsise în această literatură descripţii absolut exacte ale oraşelor pe cari le cutreerase şi pe care lipsa de talent a autorilor nu le trucase, nu le poetizase pînă la diformare.

Intrucît domnul Leopold rămînea la Linz pentru cîtva

timp, convorbirea a încetat cu două ore înainte de Viena.

Şi iată că azi, prin fereastra cafenelii Heinrichhof, omul acela obez şi chel, îmi trimetea o prietenească salutare, venia să-mi ţină de urît. Cafenelele de pe Ring au la această oră matinală, ceva din aspectul burghez al clienţilor. Geamurile spălate ca un obraz, periate bine şi lustruite, privesc nostalgic la zăpada de afară, care cade surd de o jumătate de oră

Domnul Leopold îşi ceru obişnuitul „Wiener Frühstück" şi am avut încăodată prilejul să admir, ca acum două luni în vagonul restaurant, lăcomia aproape contagioasă cu care întindea marmelada de caise pe pîine, înghiţiturile lui grăbite, sensuale aproape.

Imi păru însă ceva mai turburat; iar acele gesturi repezi nu mai trădau ca odinioară graba unui apetit nervos, ci mai degrabă o surescitare. Şi nu mă înşelam.

Odată cafeaua terminată domnul Leopold îmi spuse:

— Imi amintesc, domnule, de conversaţia noastră din tren, de mirarea dumitale cînd ţi-am făcut elogiul literaturii mediocre. Eram de bună credinţă.

Ei bine, azi..., — (în ochi i se citea tristeţea, efisie ca pe care trebue să o simtă cineva cînd îşi reneagă credinţa) — azi, această credinţă mi s'a spulberat.

Şi fără tranziţie domnul Leopold continuă: „Păcat că ninge afară, altfel ne-am fi plimbat prin Volksgarten şi ţi-aş fi povestit totul. Mergînd, mă simt mai liber, ideile se acordă la mine mult mai uşor cu mişcarea."

Cum bănuiam confesiunea interesantă şi pentru nimic în lume nu aş fi vrut s'o pierd, propusei naiv:

— Să mergem la Schönbrunn, în sera palmierilor. Este cald, plăcut ca într'o grădină imprimăvarată. Vă mişcaţi, şi ideile vă urmează."

Domnul Leopold aprobă. Dar deabia eşiţi din cafenea, confesiunea începu, probabil contactul dintre gîndire şi mişcare fiind făcut odată cu cel dintîi pas.

— Dumneata — mi se adresă domnul Leopold — nu cunoşti poate ceeace inseamnă o existenţă burgheză. Noi vienezii am excelat si poate mai excelăm în ea. Ea există şi în Germania, desigur, dar mi se pare, prea despuiată de discreţie. A croşeta o broderie pe terasa unei mari cafenele, în timp ce orchestra cîntă din „Tristan şi Isolda" recunoşti că nu constitue afirmaţia cea strălucită a unei vieţi mijlocii.

„Existenţă burgheză! Amestec de ticuri şi obiceiuri. O existenţă împărţită matematic în felii, ca un pepene verde. Incepînd cu bărbieritul de dimineaţă în faţa unei oglizi cu trei feţe şi pînă la culcare, totul organizat, studiat, prevăzut. Neprevăzutul, după care dumneavoastră suspinaţi ca nişte

eroine isterice în dosul zăbrelelor, pentru noi nu există. Părăsindu-mi casa din Wolmuthst asse...

— Wolmuthstrasse? — întreru sei, subit, intrigat.

— Da, Wolmuthstrasse — aprobă domnul Leopold. Şi continuă: ...Părăsind casa, urmez acelaş drum de mai bine de treizeci de ani, aşa cum marile vapoare pe intinderea Oceanului, îşi trasează o rută obicinuită, fără deviaţie.

Trec prin Graben şi mă opresc în faţa vitrinelor. Nu cunosc sfert de oră mai plăcut decît acela în care admir un serviciu de ceai de Sèvres sau Limoges; o armă de vînătoare frumos ghintuită expusă sub o pălărie cu pană verde. Şi aceasta, în timp ce la colţul de trotuar lumea se enervează în aşteptarea autobuzului pentru Schottentor sau Stuben ing. Cobor pe Kärtnerstrasse, animată la orice oră, şi iată-mă la Operă unde iarnă sau vară curenţi de aer mă înviorează. Ar trebui să-ţi spun că datorită unor curenţi identici, cînd mă aflu la Paris în „place de la Madeleine" sau în piaţa Domului la Milan, mă cred tot la Viena. Oraşele mari au acest avantagiu că se aseamănă cu timpul. La anumite ore o stradă din Viena prinde contururile unei s răzi de pe alt meridian. Dimineaţa, Volksgarten-ul cotropit de femeile ce-şi plimbă, la soare, copiii dolofani şi obraznici, seamănă cu parcul Monceau, iar pe Donaukanal, oamenii sprijiniţi de parapet şi lăsînd să cadă în apă o undiţă cu o fărimă de vis în ea, nu sunt prea departe sufleteşte de cei de pe Pont d'Austerlitz.

Dar să revin. Dela Operă pînă la cafeneaua Heinrichhof nu este decît un pas. Da, un pas, dar cite emoţii strînse numai în acest pas, numai pentru traversarea Ringului, pentru aceşti cincizeci de metri lăţime. Marea automobilelor în care ţi-e teamă să te avînţi spre a nu fi înghiţit, minutele în cari calculezi fluxul lor şi aştepţi refluxul spre a trece: ciuda, cînd voind să faci un pas atunci cînd ţi se pare momentul propice, o femeie grasă şi inoportună vine din senin şi-ţi barează drumul. Pe urmă clipa în care te trezeşti pe trotuarul celălalt, după ce printre valurile desoicate agentul te-a condus cu priviri protectoare de mamă care îşi conduce căruciorul cu copilul; clipa cînd poţi respira, şi ei par'că un nou, şi adevărat contact, cu pămîntul. Iată comoara de emoţii pentru un burghez ca mine.

Odată instalat pe canapeaua din cafenea, viaţa reîncepe în tot normalul ei. Caut cursul dolarului in „Börsenkurier" şi ultima piesă în „Wienerblatt" — admir într'o fotografie acrobaţiile pe patine ale Hildei Rückert la Saint-Moritz — şi timpul trece. Vin orele de clasă, vine ora prînzului. Masa de prînz! Cunoşti dumneata restaurantele noastre burgheze? Păcat! Ai fi priceput mai bine felul de vrajă pe care o exercită asupra noastră. Desigur, ca orice strein, cunoşti restaurante ca Sacher, Krantz sau Grand. Cel mult poate ţi s'a vorbit despre „Zum grünen Anker" — despre bucatele italieneşti şi peştele de-acolo. Pentrucă streinii au acest cusur de-a mînca spaghete şi a bea Chianti la Viena şi vinuri de Rhin la Neapole. Nu cunoşti însă restaurantele noastre ca „Rote Rössel", „Zum Auge Gottes" sau „Weisser Engel". Ai pricepe atunci ceeace este ora prînzului. Ora aceea cînd, grăsun şi roz, „herr direktor" descinde în cotidiana-i vizită, risipind „mahlzeit"-uri la mese. Cînd cu o plecăciune care ar fi elastică pînă la pămînt, dacă un pîntec enorm nu i-ar opune obstacol, herr direktor se interesează, în parte, dacă Huhnbraten-ul a fost îndestul de fraged, iar strudelul cu mere îndestul de apetisant. Ai să-mi spui că în aceiaşi împrejurare, la Paris, un „maître d'hôtel" stilat şi distant împarte clientelor garoafe involte şi ramuri de mimosa. Francezii, poetici, ştiu că un trandafir poate contrabalansa un chateaubriand prost fript, iar o mimosă face pentru un stomac bolnav tot atît cît două pastile de bicarbonat de sodiu. Dar ce vrei! Noi vienezii nu avem mici sensibilităţi. Noi nu avem decît pe acea a stomacului.

Cînd am să-ţi spun că Primăria însăşi se gîndeşte la noi, că în Rathauskeller — restaurantul gotic de sub primărie — delegaţi ai municipiului îi garantează autenticitatea vinurilor şi berei, atunci ai pricepe ce act important este în viaţa unui vienez ora prînzului.

In sfîrşit, după masă vin orele de lucru, mica plimbare printr'un parc sau pe Ring; o haltă la un local unde se degustă un pahar de Karlowitzer siropos sau Tokay arămiu; bridge-ul sau şahul de seară într'o cafenea; pînă şi descinderea, la înapoierea spre casă, în acelaş urinoar subteran, intră şi ea în angrenajul obicinuinţei.

Domnul Leopold face o mică pauză, apoi continuă: „Inainte de culcare cărţile îmi ţin o vreme tovărăşie. O tovărăşie care, recunosc, m'a pierdut. Dacă acum cîteva luni cineva mi-ar fi prezis lucrul acesta, aş fi hohotit de rîs. Cum să-ţi explic? Tocmai precizia aproape fotografică pe care cărţile rele o dau oraşului, precizie care odinioară mă entuziasmase, azi mă face să sufăr. Ea nu mi-a relevat numai că Ringul între 7 şi 8 seara are frumuseţi neînchipuite, că apa de Radeiner mai are şi alte calităţi decît cele purgative, — pe care i le ştiam — ci mi-a dat detalii odios de brutale. Pînă acum fusesem un copil. Erau lucruri pe cari d-abia le bănuiam. Fusesem un orb al realităţii. Treceam, de pildă, pe lîngă viciu, cum treci pe lîngă gunoi. Gunoiul ştii ce este, dar de părticelele cari îl compun nu te întrebi niciodată. Şi iată că literatura, — avem şi noi vienezii corespondenţii naţionali ai unor Dekobra şi Willy — şi-a luat această misiune. A fost pentru mine o tristă deşteptare. Case pe lîngă cari ani de-arîndul trecusem cu plăcere, azi îmi provoacă

desgust. figuri ale căror particularități îmi păreau naturale, azi mă umplu de groază. Cum? alături de mine, la zece pași numai, mocnea atîta murdărie și eu nu bănuiam? Prietenii mei, rudele mele poate s'au scăldat și se lăfăesc în ea! Lumina asta nouă și bruscă mă doare. Tot ceeace ating acum mi se pare murdar, tot ceeace se apropie de mine mă profanează par'că. Sufăr stupid, atroce. Sufăr. S'a dus liniștea partidelor noastre de bridge, în sălile retrase dela Corso sau Promenaden. Bănuiesc acum pe cei mai buni prieteni. Un gest e destul să-mi strice echilibrul sufletului. E suficient ca un prieten să-și treacă degetele cu insistență pe sub nas ca să-mi amintesc că acesta este gestul cu care se prizează cocaina. Îmi vine să mă reped la el, să-i sdrobesc încheieturile mînei, să-i desfac degetele, să arăt tuturor praful alb care mai sticlește poate pe ele. Un ochiu dilatat din cale afară, niște cearcăne violete sub pleoape și viața ascunsă a unui individ îmi apare evidentă. Un cupeu cu storurile lăsate, trecînd agale pe sub Hofburg mă pune pe gînduri; o casă prin ferestrele căreia o lumină chinuită de-abia se strecoară, îmi dă dorința să mă cațăr pe ziduri, să pătrund misterul. O femee care se desprinde din umbră ca un liliac, și mă privește, mă invită, insistă, îmi sugerează o cameră banală, cu patefon portativ și fiole de morfină. In surîsul tandru al oberkelnerului, citesc azi o invitație complice. Nici nu mai ridic ochii din farfuria cu supă, și cînd îmi ajută să-mi pun paltonul, aș vrea să-l pălmuesc. La școală trec prin clipe de nebunie. Este destul să văd capul unui elev plecîndu-se pe umărul vecinului de bancă și-mi vine să mă reped să-i biciuesc și să-i despart ca pe animalele străzii.

Și cînd mă gîndesc că în vacanțele de vară călăuzeam aceste tinere vlăstare prin pădurile dela Sophienalpe sau Holanderdörfel, că mă bucuram de armonia dintre ei, de plăcerea cu care împărțeau sub corturi aceeaşi pătură, — că patronam, în fond, o imensă porcărie! Am suprimat din cursurile mele și pe Proust și pe Gide, și pe Verlaine și pe Thomas Mann, încît mă întreb despre cine am să mai vorbesc? Și obsesia continuă: în tramvai, în omnibus, în metropolitan. Mi-e trup, mi-e umbră. O mînă care se alătură de mîna mea ca să se sprijine de aceiaşi curea în aglomerație, mă enervează; unui prieten care în timpul promenadei pe Lothringer îmi prinde brusc brațul, îmi vine să-i trag un ghiont; seara la Graben Café, dacă văd două femei la o masă zîmbindu-și dobitocește, îmi ies din sărite. Și ceeace este mai tragic, am ajuns să mă îndoesc acum și de ființele cari mi-au fost scumpe. De soția mea moartă, de pildă. Ah, sărmana mea Elsa. Unele lucruri din viața ei îmi apar azi într'o lumină groznică. Prietenia ei fățișă pentru o fostă colegă de pension, mă face să sufăr azi atroce. Lipsurile ei

frecvente, ședințele comitetelor de binefacere, numai între doamne, ședințe cari începeau la patru după amiază și se prelungeau pînă după miezul nopții; oboseala ei fizică la întoarcere, migrenele cari puneau barieră între noi, între paturile noastre; tresărirea aproape îngrozită cînd auzea telefonul, tristețea ce-o năpădea cînd colega ei pleca la Semmering sau Marizell! Toate acestea mă chinuesc. Și de cîtva timp, Sîmbăta, cînd îi fac săptămînala vizită la cimitirul din Semmering, violetele pe cari i le aduc îmi ard parcă mîna. Și simt o irezistibilă nevoe să dobor de pe soclul lui îngerul de marmură alb ce-și împreună mîinile în rugăciune, pentru o păcătoasă poate...

Domnul Leopold se sprijini de un zid. O ușoară paloare se întindea pe obrazii de obiceiu roz.

— Noroc că o mai am pe Malvina — îngînă el... Că mai pot crede în ea. In nevinovăția ei...

— Malvina? — Intrebai.

— Da... fiica mea... Malvina. Un înger... singurul bun ce mi-a mai rămas...

Trecusem fără să ne dăm seama din întîiul în al noulea Bezirk, din Alesgrund în Josephstad, din Neubel în Mariahilf. Eram acum în Favoriten în fața gării de Sud. Trenuri sosite din Tyrolul de sud, din Jugo-Slavia și Italia revărsau oameni, pachete și sgomot în oraș. In fața gării o vînzătoare ne îmbia cu flori aproape degerate. Domnul Leopold, avu un gest de revenire la viață:

— „Azi este Sîmbătă, spuse el. Ziua scumpei mele Elsa. Malvina, mă așteaptă poate de mult, acolo...

Și pînă să-i adresez vre-o vorbă, domnul Leopold sărise într'un tramvai, pe care n'am mai putut citi decît destinația: Zentralfriedhof.

Am intrat grăbit la hotel. Am cerut mersul trenurilor.

Peste două ore sosea rapidul pentru Budapesta. Fără nici-o ezitare am cerut să mi se facă nota.

Tudor Șolmaru

Antropogeografia Rominiei

Teritoriul—Populația—Frontiera

Chiar dacă nu-l voiu urma întocmai pe Kjellen, cred că e totuşi interesant să arăt modul în care acest autor ne dă indicații la disecarea şi analizarea statului.

Schema vieții organice a statului, se compune după el, din cinci funcțiuni elementare: *demopolitica* de-o parte, flancată de *geopolitică*, între care îşi găseşte locul şi *ecopolitica*, iar de cealaltă parte, *cratopolitica* cu funcția intermediară a *sociopoliticei*.

Analizînd în primul rînd teritoriul Rominiei, e bine de reținut că ocupăm locul al 11-lea ca suprafață în şiragul statelor europene, că-i urmăm în întindere imediat Italiei şi suntem urmați de Jugoslavia, Cehoslovacia, Grecia, Bulgaria şi Ungaria, în ordine consecutivă. Cu alte cuvinte că în sud-estul european, suntem statul cel mai mare.

Dacă veți deschide orice manual geografic, nu veți întîrzia să găsiți afirmarea că Romînia îi aparține Europei Centrale.

Personal, nu înțeleg care este rostul acestei afirmații, presupun însă că e făcută din simplu snobism, „Europa Centrală" însemnînd poate că pentru unii mai mult decît „Europa orientală."

Cunoscutul geograf H. J. Mackinder, în Democratic Ideals and Reality, făcînd uz de o imagine plastică a lumii întregi constată că aceasta se compune mai ales din marea insulă formată din Eurasia şi Africa.

Această „World Island", ca orice insulă trebuie să aibă şi un teritoriu continental, sau cu alte cuvinte un trunchiu, un sîmbure terestru („Heartland").

„Trunchiul terestru" al acestei insule mondiale, cum rezultă însă din clişeul de mai sus, e format din nordul continental al Eurasiei, oprindu-se aci în Europa, de Balcani, Carpați, Sudeți şi ajungînd pînă la Marea de Nord.

Strategic, acest sîmbure continental, domină Marea Baltică, Dunărea de Mijloc şi de jos, Marea Neagră, Asia Mică, Armenia, Persia, Tibetul şi Mongolia (vezi op. cit. p. 141).

Dacă n'am accepta chiar concluziile sale că Viena şi Berlinul îi aparțin Europei orientale, nu este mai puțin adevărat că Rominia propriu zisă, adică întreaga Rominie dincoace de Carpați, îi aparține „trunchiului" continental, sau cu alte cuvinte, răsăritului.

Harta aceasta vă arată clar că două treimi din suprafața țării îi aparține Estului. Dacă această suprafață ar avea pentru Rominia o importanță secundară, fireşte că s'ar putea afirma că Rominia „gravitează" în altă parte. Cazul, cum ştim, însă nu este aşa. Din punct de vedere geopolitic, *aparțineau Estului*.

Cu această primă constatare ajungem fireşte că şi la a două „realitate" geografică: *Romînia este lipsită de un teritoriu unitar.*

Intr'adevăr, lanțul Carpaților, ca un diametru încovoiat, împarte teritoriul statului nostru în două unități geografice

distincte, legate între-olaltă pe o distanță de aproape 600 de klm., numai prin trei sau patru trecători.

Geneza tuturor statelor a trecut de fapt cu o regularitate constantă prin faza celulară și anume prin aceea că statul se se identifica în întregime cu celula geografică, care e numită și „individ geografic".

Intoria primelor înfiripări politice romînești ne arată de fapt că ele își aveau „leagănul" în astfel de unități celulare geografice,bastionul Transilvănean în genere, putînd fi considerat ca cel mai prețios mediu geografic în conservarea etnică a Romînilor și în geneza primelor formațiuni politice in Maramureș, în Făgăraș, în Hațeg. (vezi și W. Vogel: Das Neue Europa p. 224).

In regiuni muntoase, cu văi, plaiuri și bazinuri numeroase, sunt într'adevăr date cele mai favorabile condiții pentru întemeierea unor formațiuni politice. Cu greu însă statele muntenești vor ajunge la o amalgamare.

Abia saturația teritorială și dinamica „descălicare" sau expansiune din munți în spre șes va aduce cu sine fondarea de organisme politice mai mari și în cele din urmă contopirea acestora în caz că vor interveni concentric momente politice externe și factori puternici de coeziune internă (de ex. limba și conștiința acestor state că aparțin aceleiaș familii etnice).

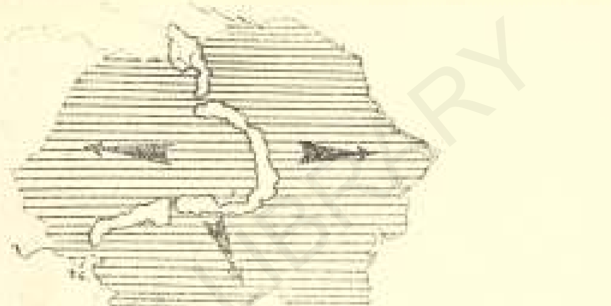
Vidal de la Blache în Principes de geographie humaine (p. 90) și J. Brunhes în colaborare cu susnumitul autor în La Géographie de l'Histoire (p. 288) insistă cu drept cuvînt asupra acestor state-fortărețe" cari, în Tibet, în Anzii sud-americani, în Caucaz, în Abisinia, în Atlas, în Alpi și 'n Carpați și nu mai puțin în Balcani, i-au dat pe vremuri, lumii, cele mai vînjoase și rezistente organisme politice.

Istoria formării și a desvoltării statului romîn, ne ilustrează perfect ca puține alte exemple, „legile" de cari am vorbit mai sus.

N'avem deci o unitate geografică.

Ce calamitate, acum... 1500 ani!

Dacă recunoaștem — și nu văd motivul pentru care n'am putea recunoaște — ca juste aceste trei epoci în formarea și singenetica statului, reprezentate prin a) sinteza forței, b) sinteza naturii și c) sinteza culturală (vezi I. Maull, op. cit. p. 726) și ținînd cont în acelaș timp de realitatea progresului tehnic, de penetrabilitatea universală a spațiului și de înalta valoare singenetică în epoca de față a factorului etnic, social și cultural, atunci faptul că statul nostru nu se identifică cu o celulă geografică unitară, ar trebui considerat de o minimă importanță.

In epoca „sintezii naturale", o zonă goală, neecumenică, constituia o barieră serioasă în procesul de cooperare dintre comunitățile etnice astfel separate. Atunci, comunitățile etnice de dincoace și de dincolo de Carpați ar fi trebuit să aibă căi opuse așa cum reiese din harta de mai sus. Zona nelocuită a Carpaților izolatori, ca un spațiu gol, ar fi putut avea un efect centrifugal și nicidecum singenetic. Și totuși, din motivele arătate mai sus, din motivul că azi am trecut de-abinelea în faza sintezei culturale, și sociale, masa etnică din Transilvania n'a pregetat o clipă să coopereze, unindu-se cu massa etnică din răsăritul Carpaților, sfidînd cea mai elementară și perfectă barieră naturală.

Această diversitate geografică, firește că nu mai contează astăzi pentru unitatea statului modern. Mai ales atunci, cînd organismul politic întreprinde o serioasă organizare a teritoriului, armonică și concentrică, legînd celulele între-olaltă prin economice căi de comunicație: șosele, căi ferate, canaluri, linii aeriene.

Privind harta căilor de comunicații observăm însă că din acest punct de vedere, nu s'a făcut aproape nimic. Multe din regiunile economice ale țării sunt legate între-olaltă într'un mod desarmonic și neeconomic. Dealtfel, putem observa aceeaș defectuoasă structură în sistemul de comunicații, la toate statele noui cari s'au născut fie din zone diferite sau și-au complectat teritoriul cu zone legate în trecut de alte siseme de comunicație. (Vezi Lucien Brocard: Economie régionale et régionalisme économique, in Revue économique internationale Nov. 1931).

In legătură cu acestea se pune firește și problema structurii economice, a zonelor de schimb și a... descentralizării, ca formă utilă sau inutilă în organizarea rațională a teritoriului.

Ceeace s'a făcut pînă acum, ca studiu, privind fauna și

flora, structura solului și adaptabilitatea unor noui forme de vegetație, împărțirea Rominiei în zone agricole diferențiate și zone animale, identificarea zonelor de consum și a celor cu surplusuri, a rămas un simplu... studiu. Pînă astăzi, Rominia agricolă n'a vrut, n'a știut sau n'a putut să aplice încă principiul diviziunii muncii... pe teren. Pînă astăzi, se produce încă „dalandala" și se consumă tot așa. Teritorii întregi, cu un enorm potențial economic, stau încă neexploatate din lipsa unui plan, a unei economii planificate și dirijate în scopul ridicării randamentului de producție, a standardului de producție și consum și in beneficiul maselor largi de producători și consumatori.

„Zonificarea economică" a Rominiei cu 43% din teritoriul ei teren arabil, 25% păduri și 15 la sută pășuni și imașe, prin substituirea unor noui culturi mai productive și utile, prin sfărîmarea corsetajului sufocator legat de existența unei proprietăți rurale pulverizate, sărăcite, anemice, este poate cea mai mare problemă care așteaptă grabnică rezolvire dîndu-i massei etnice nu numai beneficiul independenței într'un stat liber național ci și plăcerea și gustul pentru viața activă, prosperă și scutită de mizeriile economice de pînă acum.

Că și alte state agricole, stau tot atît de prost ca și noi, nu e nici un motiv ca statul să se dezintereseze de funcția economică și socială a teritoriului său.

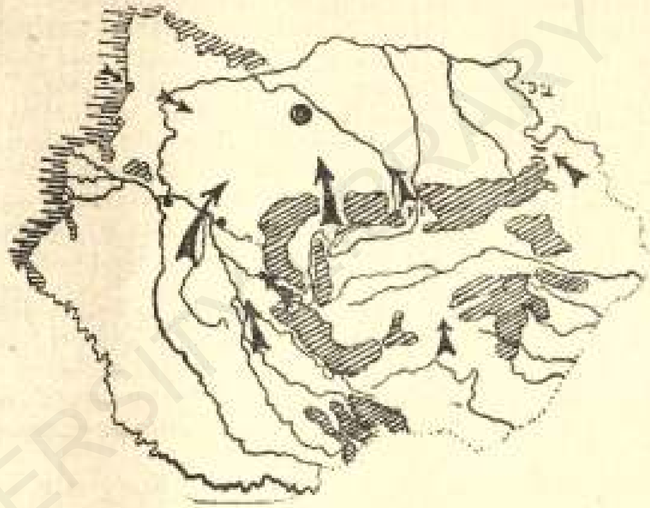
Nu putem să ne luăm drept ghid starea mizeră a țăranului jugoslav, bulgar sau polon, cum nu putem conta nici pe capacitatea de consum a acestora, pentru produsele noastre.

Pe cît de importantă este problema structurală a solului, pe cît de interesantă este distribuția pe teritoriul unui stat a zonelor de schimb economic, tot așa nu e neglijabilă nici problema capitalei care oricum, reprezintă centrul politic, economic și cultural al statului. Cu drept cuvînt Kohl și Maull văd în capitală, „un nod de populație, scena centrală a evenimentelor, punctul de intersecție și focus-ul acțiunilor beligeroase și pacinice al oamenilor și centrul de cristalizare al statului" (op. cit. p. 475).

Rar se va întîlni capitala care ocupă centrul geometric. Cele mai multe, sunt periferice. E și explicabil. Centrele de populație se nasc acolo unde gravitează și centrul economic.

Spațiul nu-mi permite să justific pe deplin funcția Bucureștilor ca veche capitală munteană, ca unic centru pentru Principatele Unite și ca reîntărită capitală a Rominiei Mari. In toate cazurile însă, motivele geopolitice erau prea puternice ca să permită o deplasare a capitalei în altă

parte cum s'a întîmplat în cazul capitalei turcești și a celei rusești.

Clișeul de mai sus, cred însă că explică în bună parte rațiunea de existență a acestei capitale periferice. (Pentru o mai bună edificare recomand însă studiul meu: Momente geopolitice în fixarea capitalelor; Independența Economică Anul XIII. No. 3, pp. 232-240).

Capitala pe care o avem ar fi absolut la înălțime dacă vom grăbi armonizarea sistemelor de circulație și transport, făcînd eventual din București un modern port dunărean.

Elementar vorbind, am zis că statul se compune dintr'o „bucată de sol și o bucată de omenire organizată".

Am văzut că factorul geografic, oricît de important ar fi el și oricît de multe posibilități și șanse de viață ar rezerva el organismului politic, totuși, totul depinde de factorul etnic care se va dovedi capabil sau nu să exploateze aceeace natura îi pune la dispoziție între granițele pe care și le-a ales, pe care și le-a cucerit sau între cari s'a născut și s'a pomenit în viață adeseori involuntar și independent de voința sa.

Ca o populație să poată fi în stare să-și fondeze un stat viabil, e nevoie înainte de toate să dovedească un *minimum de densitate numerică* (vezi Brunhes și Vallaux, op. cit. p. 279). O populație răvășită și nomadă nu va fi capabilă să provoace acea sinteză dintre ea și solul locuit, sinteză atît de esențială creării și existenței continue a statului.

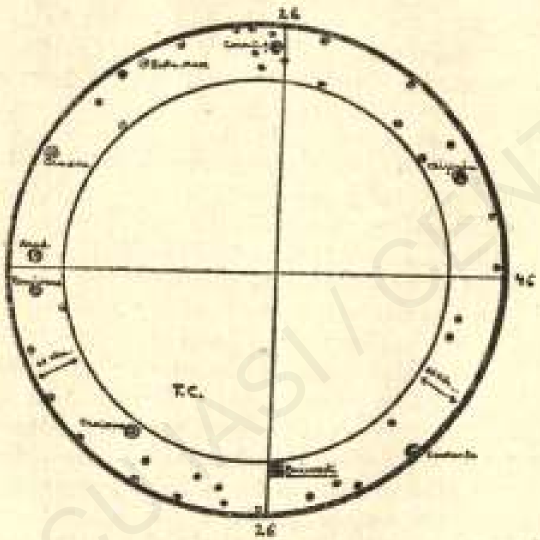
Din tabloul constituit cu ajutorul criteriilor date de O. Maull, am văzut însă că nu întotdeauna forța numerică dovedește și forța reală a unui popor și a unui stat. Puterea singenetică și de coeziune și implicit, puterea de rezistență

sau chiar și puterea de bătaie, de exemplu a Romîniei în comparație cu aceea a Poloniei sau a Jugoslaviei, nu se poate identifica și măsura în funcție de cifrele reci, amorfe și adeseori trucate. Massa etnică dispune adeseori de calități cari în unele aspecte ale ei, nu se pot nici măsura, nici cîntări. In multe cazuri, ea este înarmată de puternice ideologii care o erijează într'o formidabilă forță spirituală, care, cînd e chemată să se exteriorizeze, dă dovadă de cea mai acerbă rezistență, de cel mai impetuos și nestăvilit dinamism. Astfel, că în afară de statistica etnică, se va avea în vedere și aceea ce Kjellen numește cratopolitica, demopolitica și sociopolitica, aspectele structurale ale populației și idealul propriu zis al unui popor.

Revenind deci la aspectul numeric al poulației, care cum am zis nu e o „cantitate" neglijabilă, numărul populației, densitatea sa și distribuția ei pe județe sau zone economice și politice, va fi prima indicație a forței de rezistență ca și a forței de expansiune a respectivului organism politic (vezi Brunhes et Vallaux, op. cit. p. 122).

(Multe din detaliile caracteristice teritoriului și pulației Romîniei le vom analiza în alt capitol, în legătură mai ales cu vecinii noștri).

La început, am atras atenția asupra faptului că o zonă neecumenică, adică nelocuită sau neaptă de a fi locuită, e cea mai bună garanție că statele vecine nu vor rîvni la ea sub re-

zerva însă că acea zonă nu e părăsită și evacuată complect de către statul respectiv. Zone periferice cari dovedesc însă un grad de accentuată concentrare etnică, pot fi privite nu

numai ca „zone de atracție ci și ca puternice bariere" de rezistență periferică, organismul politic respectiv prezentîndu-se ca o celulă apărată de o verigă puternică, aptă de a apăra teritoriul central, gata însă în acelaș timp de a-l ajuta efectiv pe stat în acțiuni de expansiune ofensivă.

Fixîndu-ne atenția asupra centrelor de populație (populația urbană a Romîniei), aflăm cu surprindere că într'o zonă adîncă de *numai 60 klm.* sunt cuprinse 55.5% din populația noastră urbană (în Basarabia proporția e de 84.3%, în Bucovina 81,8%, în Vechiul Regat 55.75% și în Transilvania și Banat, 47.6%). Cu alte cuvinte, mai bine de jumătate din populația urbană a Romîniei e plasată în această centură de 60 klm. Avem deci o periferie condensată.

La 1. I. 1934, populația Romîniei era de 18.791.637 locuitori; după zece ani, dacă indicele de creștere a populației va fi constant, populația se va ridica la 21.467.037, iar peste 20 ani, la 24.523.343 locuitori.

Trecînd acum la analizarea structurii acestei masse etnice, e necesar să ne dăm seama de „compoziția" ei rasială, propriu zis etnică, religioasă, culturală și socială, spre a ajunge la concluzia finală dacă statul romîn e un organism politic unitar, organic și solid.

Existența unui stat e legată și depinde de modul în care va ști să înfrunte sau să evite de a fi cucerit și a cade pradă chaosului intern (Ch. E. Merriam: The making of citizens, p. 12).

Independența politică, înseamnă că statul a înțeles cum să se opună cuceririlor, de din afară. Situația aceasta, am cîștigat-o de mult.

In ceeace privește „armonia și solidaritatea internă", vom încerca să elucidăm numai problema și latura propriu zis etnică.

Teritoriul statului poate fi din punct de vedere economic, armonic sau desarmonic. El e armonic, cînd structura sa va fi complexă și diversă și e considerat ca desarmonic, cînd structura sa va fi mai degrabă uniformă și unilaterală. Superioritatea statului constă în diversitatea sa economică.

Exact invers e însă situația acestuia, din punct de vedere etnic.

In împrejurările actuale, existente încă la noi și în restul Europei, statul cu omogenitatea etnică e considerat superior celui etnic eterogen. De aci și tendința fiecărui stat de a-și creia cu timpul o unitate etnică.

Ce este „unitatea etnică"? Ideal ar fi, ca întreaga populație să aparțină aceleiași rase, să vorbească aceeași limbă, să se închine unei singure biserici, să se adape la o singură cultură și să creadă exclusiv în omnivalența ideii naționale.

Din fericire, nu există pe suprafața intregului glob un astfel de stat „ideal".

Oricum, e un fapt recunoscut astăzi, in imprejurările de față, că eterogenitatea etnică este pentru un stat un mare pericol, periclitîndu-i eventual și unitatea sa politică.

Statul național, bazat pe o populație „majoritară" va avea toată grija să-și absoarbă „minoritățile", sau dacă aceasta nu e posibil, să și le ciștige în senzul unei cooperări amicale și sincere. In unele cazuri s'a recurs chiar la schimbul de „minorități" numai și numai spre a se obține o uniformitate etnică deplină.

Nu e prea serios să pun în discuție „rasa" romînească, fiindcă nu există o astfel de rasă.

Vag, zic foarte vag, s'ar putea schița următoarea distribuție de rase în Romînia: a) în partea de nordvest, tipul ostic, alpin și oriental; b) dincoace de Carpați pînă aproape de Roman și Chișinău, tipul mediteran; c) difuzat pe întreaga țară, tipul dinaric și d) ici-colo, mici insule ale tipului nordic.

Am abuzat însă de spațiu și de timp, ocupîndu-mă de această „problemă". Ea nici nu contează și, nici nu se pune pentru țara noastră, căci n'avem rase pure, căci nu există rase pure, nu există conștiință de rasă și în nici un caz unitatea statului nu poate fi condiționată de lățimea frunților și de culoarea ochilor.

„Majoritatea etnică" a țării o formează Romînii, cu 75.2 la sută. N'avem dialecte, nu ne compunem din mai multe popoare romînești. Omogenitatea etnică a Romîniei e superioară celei din Polonia, Cehoslovacia, Jugoslavia, Belgia, Elveția, Letonia, Turcia europeană, Albania și aproape tot pe atît de mare ca acea a Franței, a Ungariei, a Bulgariei și a Lituaniei.

Ca o *minoritate etnică* să poată împiedica și amenința serios cooperarea ce i se impune sau la care ea este invitată de către statul național majoritar, se cer următoarele condiții *„sine qua non"*: ca ea să fie compactă și foarte numeroasă, să se găsească în directă continuitate teritorială cu tulpina ei etnică din statul vecin și să fie pe un nivel cultural cel puțin egal cu acel al statului dominant.

Așa fiind, nu vin în vedere nici Nemții, nici Evreii, nici Turcii și Tătarii și nici Țiganii. Se pare însă că ne temem de minoritatea ucraineană și rusă, de cea bulgară și mai ales de cea maghiară.

Este posibil însă ca 200.000 Bulgari amestecați cu Turci și Tătari, să ne amenințe integritatea teritorială dominată de peste 14 milioane „majoritari"? Tot pe atît de neserioasă și inutilă e teama de Ucraineni. Ce-i privește pe Ungurii din

Romînia, compact situați în centrul statului ca o insulă pierdută, ca o reminiscență a unui imperiu ce-și sădea avantposturi ca pietre de fundament în întreg bazinul dunărean, dacă această minoritate intr'adevăr nu vrea să coopereze cu statul romîn, fiind totuși pusă în imposibilitatea de a coopera cu triunchiul etnic din jurul Budapestei, ea nu ne poate reproșa nouă nimica, ci mai degrabă oamenilor de stat unguri cari i-au „exportat" pînă sub poalele Carpaților.

Dacă factorul național și etnic ar fi singurul care garantează etern și fundamental integritatea și existența fericită și prosperă a unui stat, Romînia s'ar putea considera printre primele state care s'ar putea mulțumi cu soarta sa.

Dacă avem sau nu „unitate religioasă", contează prea puțin. Pe zi ce trece, religia devine un element pur egocentric. Mă închin cui vreau sau nu mă închin de loc, fără de a aduce prejudicii comunității etnice și statului.

Făcînd abstracție de elementul pur politic și social, din cele de mai sus rezultă că structura etnică a Romîniei este satisfăcătoare.

Dacă biomoralitatea acestui organism politic se va conforma structurei statului, dîndu-i vieții internaționale un organism perfect solidar, rămîne cu desăvîrșire în sarcina acelora cari avînd azi un teritoriu favorabil și independența politică, vor ști fără întîrziere să emancipeze și massele sociale înspre o viață ordonată și productivă. Căci abia atunci se va fi ajuns la acea organică situație de „cooperare fără ezitare și comună și mutuală ducere a sarcinilor vieții" (vezi Ch. Roberts Aldrich: The primitive mind and modern civilization, p. 228).

Puține rînduri, vor fi menite să redea și unele aspecte ale forței noastre economice.

Ca stat agricol, ar trebui ca bogăția organică a țării, să fie agricultura. Aceasta înseamnă că majoritatea veniturilor statului să derive de la acest ram de producție, ca majoritatea populației să fie bine hrănită, ca resursele noastre financiare externe, pentru stat și pentru populație să rezulte din exportul de produse agricole.

Dacă nici una din condiiile acestei „bogății organice" nu este satisfăcută, o judecată superficială ar acuza *numai* criza internațională de aceste lipsuri. Mai mult însă ca în altă parte, la noi trebuiește privită această criză ca una care derivă dintr'o defectuozitate structurală. E suficient să arăt că din 3.900.000 gospodării rurale, 3.300.000, deci *85 la sută* din gospodăriile țărănești se alcătuesc din parcele sub 5 hectare.

In 1914, Vintilă Brătianu, în pamfletul său „Avantagiile Exproprierii" prevedea că: 1) Bogăția națională va crește

enorm concomitent cu o îmbunătățire în metodele de exploatare agricolă; 2) că agricultura va fi îmbunătățită; 3) că situația financiară a statului, va fi consolidată (vezi D. Mitrany: The Land and The Peasant in Rumania, pp. 570—571).

Nu mai e nevoie să înzist, care e situația reală. Nici nu voiu descrie standardul de viață al țărănimii sărace: cum se hrănesc, în ce condiții locuiesc, cum își duc viața, toți acești pauperizați și pulverizați muncitori ai țărinei.

Exportul, cum se știe se compune în cea mai mare parte din produse petrolifere și precum se vede, exportul nostru general nu-l facem în statele vecine, ci în cea mai mare parte în Anglia, în Franța și 'n Levant.

■

Nu mai e nevoie să insist asupra importanței granițelor cari cum am văzut nu sunt simple linii administrative, ci adevărate zone de intersecții.

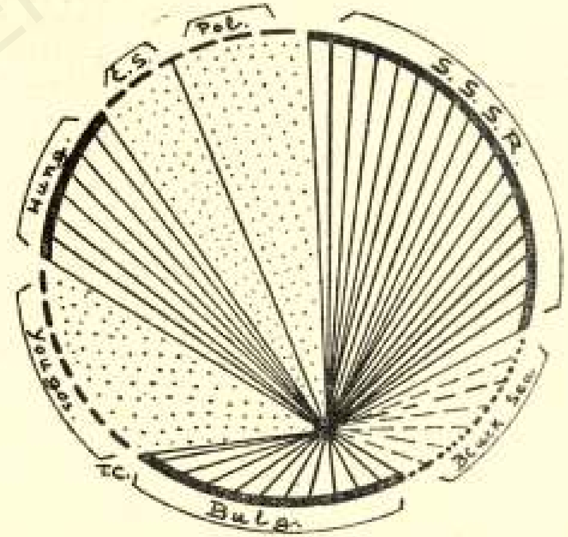
Cînd vom vorbi de dinamismul unei frontiere, cum am zis, nu trebuie să înțelegem numai decît o stare de dușmănie deoparte și de cealaltă parte a frontierei. E destul ca ambele organisme politice să vegheze mai mult decît normal asupra integrității și stabilității acelei linii, spre a justifica acest calificativ de „graniță dinamică".

Apoi, nu trebuie să se uite că la fel ca și organizmul politic, granița își poate schimba în aceeaș măsură caracterul ei dinamic sau static, fie ca urmare a unor forțe latente sau ca rezultat al unor întorsături internaționale sau și... interne naționale.

Vre-o cîteva exemple, cred că se vor dovedi edificatoare.

Pînă la 9 Iunie 1934, granița noastră răsăriteană putea fi caracterizată nu ca dinamică ci... ultradinamică. Pînă nu de mult, zona bulgaro-sîrbă era privită ca subminată cu explozibile incendiare; astăzi, deocamdată, se pare că acutul ei caracter exploziv, s'a cam domolit.

Granițele Romîniei au o lungime aproximativă de 3200 Klm. (Nistrul: 900 Klm.; zona maghiară, 380 Klm.; cea bulgară, 570 Klm., cea poloneză, 270 Klm.; cea cu Cehoslovacia, 160 Klm.; cu Jugoslavia, 490 Klm. și Marea Neagră, 430 Klm). Cu alte cuvinte 41.4% din frontiera Romîniei o formează Nistrul și Marea Neagră , (Nistrul 28% și Marea Neagră 13.4%), 11.8% Ungaria, 8.4% Polonia, 5% Cehoslovacia, 15.3% Jugoslavia și 17.8% Bulgaria.

Zonele liniate, cred că sunt dinamice; cele punctate, statice (real sau convențional).

Dinamice sunt deci 71.25% din granițele noastre și statice, numai 28.75%.

Lungimea granițelor în raport cu suprafața teritoriului delimitat ne arată în ce grad statul — ca să mă exprim mai clar — „are mai multe granițe decît îi este necesar să-și delimiteze teritoriul de sub dominația sa". Acest coeficient, pentru Rominia, e de *1.4* (Norvegia 11.3, Britania 4.3, Spania 2.3). Superioritatea noastră poate fi exprimată și prin calculul următor: un chilometru de frontieră italiană are ca „hinterland" numai 31 klm. patrați (în Germania, 61 Klm.²; în Cehoslovacia, 35 Klm.²); un chilometru de graniță romi-

nească e in schimb păzită de *103 klm.* pătrați!

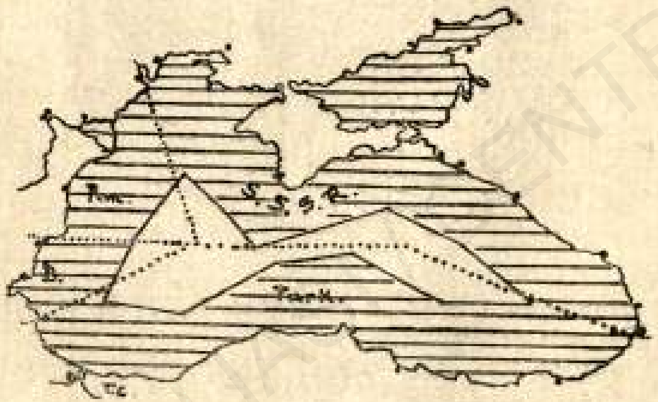
Analizind fiecare zonă în parte, vreau să cred că granița noastră cu Cehoslovacia, este cea mai statică.

Față de Polonia ne desparte iarăși o zonă statică momentan,căci pe cit de dinamică a fost ea în trecut, nu e exclus ca viitorul să ne rezerve acolo unele surprize, dacă am ține cont de recentele manifestări dubioase în politica externă a Poloniei.

Statică este și zona romino-jugoslavă, însă statică numai din punct de vedree politic. Căci numeroase sunt motivele economice, geopolitice și etnice cari să declanșeze și acolo un dinamism destul de vioiu.

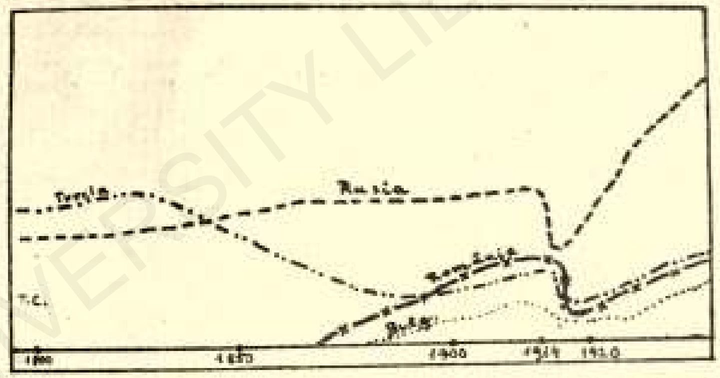
Absolut dinamică, este zona romino-maghiară. N'o putem considera organic statică nici zona bulgaro-romînă, precum nu poate fi considerată ca statică nici zona romino-rusă, nu în senz politic, ci cum am zis, organic. Cînd vom vorbi de vecinii noștri, vom dezbate dealtfel cu mai multă precizie această zonă.

Marea Neagră, (coasta noastră), nu poate fi privită nici ea ca o mare liberă, nu numai pentru faptul că e complect închisă de Bosphor și Dardanele dar și din cauză că zonele „naționale" la o adîncime de 128 Klm. ale tuturor statelor limitrofe o împart aproape în întregime în zone de influență costală.

Sovietele, cu 1450 Klm. de coastă (lăsind la o parte Marea de Azov) dețin partea cea mai mare din litoralul Mării Negre, controlînd astfel și cea mai mare parte din arealul ei de 424.000 Klm.². Turcia, participă cu 1300 Klm., *Romînia* cu *430 Klm.* și Bulgaria cu 230 Klm.

Din datele de mai sus s'ar putea crede că Marea Neagră e virtual stăpînită de Ruși și Turci. De fapt însă coasta Uniunii Sovietice e singura care adăpostește cele mai bune și cele mai numeroase porturi, iar importanța Mării Negre pentru Soviete e astăzi mai mare decît oricînd prin faptul că în urma pierderii porturilor baltice, Marea Neagră e singura ieșire scutită de îngheț în spre care „curg" căile ferate, fluviile și întregul comerț de export, din Ucraina, din Caucaz și din interiorul Rusiei.

Schema grafică de aci, ne arată cu aproximație influența, rolul și importanța istorică a țărilor limitrofe, în Marea Neagră.

Astăzi, pe cînd Bulgaria participă numai cu patru porturi (Varna, Burgas, Anchiolo, Bjela), Turcia cu cinci porturi (Istanbul, Inebolu, Sinop, Samsum și Trabzon) și Romînia cu 11 porturi (Galați, Brăila, Constanța, Cetatea Albă, Ismail, Tulcea, Chilia, Sf. Gheorghe, Reni, Sulina și Chilia Veche) din care unele sunt impracticabile, Rusia Sovietică dispune de 15 porturi mari și bine amenajate (Batum, Suchum, Poti, Noworossijsk, Kertsch, Achiar, Odesa, Wjernoleninsk, Cherson, Mariopol, Berdjansk, Rostow, Jeisk, Gueslеve și Azov).

Avem firește avantajul Dunării ca arteră internațională (nu ca hotar natural), căci aproape toate Puterile Mari au prin aceasta tot interesul să împiedice închiderea Dardanelelor, prelungind artera internațională de la gurile Dunării pînă dincolo de Bosfor, în Marea Liberă.

Sunt granițele noastre, granițe naturale? Răspunsul depinde de modul ce se înțelege prin „granițe naturale".

In nici un caz ele nu pot fi considerate ca bariere geografice de securitate politică și militară. Maiorul Vorobchievici, în lucrarea sa „Războiul viitor" ne demonstrează plastic cum teritoriul Romîniei poate fi parcurs în lung și în lat de avioane inamice.

(De această vulnerabilitate sau penetrabilitate generală, sunt ferite numai două state: America de Nord și Uniunea Sovietică).

In al doilea rînd, granițele noastre nu coincid nici cu granițele vre-unei celule geografice. Am văzut doar că aparținem de-abinelea Estului.

Intr'un senz limitat, firește că pot fi privite ca granițe naturale Nistrul, Ceremușul, Marea Neagră și Dunărea. Poate că acest din urmă fluviu justifică încă cel mai mult acest „epitet".

Și totuși, granițele, sau mai bine zis zonele noastre de frontieră coincid în cea mai mare parte cu granițele etnice ale poporului nostru. Acceptînd factorul etnic ca un element natural și criteriul linguistic-cultural ca un principiu încă valid, nimic nu ne împiedică să afirmăm că Rominia de astăzi se găsește în granițele sale *naturale*.

In geneza statului romin merită să fie relevate două faze de expansiune naturală: tendința pentru ocuparea coastei maritime și rotunjirea teritoriului în concordanță cu teritoriul locuit de aceeaș masă etnică. Ambele tendințe au avut ca urmare o elasticitate ofensivă a granițelor, decăderea unor granițe vechi și nașterea unor granițe noui, proces însoțit de o serie de ajustări cultural-politice și economic-politice, pe teren, în conformitate cu nouile condiții create cu ocazia fiecăreia din aceste expansiuni.

Intr'adevăr, organismul politic al Rominiei, tînăr cum era, a înțeles totuși că numai dominarea gurilor Dunării internaționalizate nu-i pot asigura acel „plămîn natural", marea.

Oricît de dureros era simțită pierderea Basarabiei, anexarea Dobrogei, cu o coastă relativ bună era un „episod" firesc. Această provincie maritimă, e prin excelență „piatra de încheiere" în tînărul edificiu, construit de-alungul Carpaților.

In scurt timp această zonă maritimă fu amenajată destul de modern și direct legată cu capitala țării, spre a pregăti apoi întregul organism pentru cel de-al doilea atac: unitatea națională.

Aceste faze se pot dealtfel observa la aproape toate statele (Austro-Ungaria, Rusia, Serbia-Jugoslavia, Bulgaria, Spania).

După Unire, firește că statul vechiu încetase să mai existe. Din vechile frontiere nu mai rămăsese decît frontiera de sud și vechea porțiune de la coasta Dobrogei, granița mutîndu-se în celelalte părți în noui zone, de-alungul Nistrului și pînă aproape de Tisa.

Vămile, aceste instituții și așezăminte pentru escaladarea reglementată a frontierelor, trebuiau mutate în altă parte, cele vechi servind doar ca mărturii concrete ale unei granițe care a fost și care astăzi e moartă.

Mamornița, Mihăileni, Burdujeni, Dorna, Palanca, Oituz, Bratocea, Predeal, Strunga, Rîul Vadului și Păiuși, foste vămi pe granița Austro-Ungară servesc azi doar ca pichete de jandarmi și imense gări neanimate. Rădăuții, Ștefănești, Sculeni, Iași-Ungheni, Scopoșeni, Drînceni, Fălciu și Oancea, pe granița fostei Rusii țariste, împărtășesc aceaș soartă pecetluită de punerea în funcție a unor granițe noui.

Ar fi interesant să se facă un studiu al tuturor granițelor noastre în evoluție istorică, determinarea acestora de momente geopolitice, analizarea tuturor granițelor noastre în ofensivă și în mersul lor de la munte în spre șes și continua expansiune a poporului rominesc pînă la închegarea definitivă în formațiuni politice și contopirea acestora în statul compact din a doua jumătate a secolului XIX.

T. Cristureanu

Elegie

Rămasă, ca 'ntr'o scoică, in ora ce se 'nchide
Cu ea, in legănare, cazi timpului la fund;
Minută pe minută, deasupra, se ucide:
Sunt leșuri de minute dar ore nu mai sunt.

De par'că nu acesta e brațul meu in care
Te adunam snop rodnic plean foamei mele mari
Nu mai cunosc in biata lui trudnică mișcare
Tiparul desmierdării in care tu tresari.

De par'că nu aceasta e idolatra gură
Ce te-a băut sfânt spirit de flacări și răcori
— Otravă de aspidă și cuminecătură —
Nu te citesc pe buze-mi pecete de fiori.

Să fie-acesta sinu-mi, străina mea, in care
Te-am odihnit veghiată, vânat impresurat?
Nu ți-a rămas măsura'nsemnată pe pieptare:
Odată ridicată, cu ea te-ai ridicat.

Potecii de subt umbre, plăpindelor isvoare
— Zăloage despre ceasul de vis adeverind —,
Insemnele iubirii, dolentă călătoare,
Cu care le'nvestiseși, de sine se desprind.

Nu te găsesc in stincă, in vreasc, in colelie
— Rod fără preț — din frunze aluni nu mi te'ntind.

O, nu-mi răspunzi prin mierle, prin șerpi și prin stihie
Nepriveghiat pe căile tale, hoț murind.

Nu mai răsari din lutul intunecării grele
Inmlădiată spadă de-azur scăpărător
Nu mai sosești, cu-arhangheli cădelnițind cu stele
Din arca inserării in cer și in isvor.

Din degetele mele in basm și vis suită
— Diată amintirii și depărtării dar —
Ai mai rămas in spusa mea scrisă și vorbită
Ca vecinicia trasă in foi de calendar.

Constantin P. Chioralia

Chenare critice

Epitaf pentru Cincinat Pavelescu

A murit săptămînile trecute, la Braşovul în care îl izolaseră bicisniciile oamenilor, poetul Cincinat Pavelescu. Participase ziua la stingerea din viaţă a unui bun prieten — un general, — şi pînă seara a căzut şi el. A căzut dintr'odată, fulgerat, ca un castel căruia i s'au destrămat susţinătorile.

L'am cunoscut pe Cincinat Pavelescu la o conferinţă ţinută în cadrul ciclului organizat de d. Caracostea, profesorul de literatură dela Facultatea din Bucureşti. A venit şi Cincinat să toarcă din glume din amintiri şi din regrete cîteva linii din gîlcevila lui viaţă. Sincer şi cuceritor, spumos în vervă, liric şi numai liric, avea în ochi o pînză de lumini provocate de jocul unor reflexe coborîte dinăuntru, dela vicleniile inteligenţei lui năsdrăvane, pe apele unui cenuşiu închis, par'că ar fi fost un colan de licurici fosforescenţi pe fondurile beznei.

A fost povestea unei vieţi de snoave, în care fleacurile îşi găsesc partea lor de contribuţie la seriozităţile unei cariere, isvor de năduf. O fâşie de evazivă melancolie ţinea între ele un mănunchi de reminiscenţe cari au avut odinioară bucuria lor aurorală; iar acum, adormite, se alipiau ca arpegiile unei melodii vaporoase şi triste. În acea clipă, Cincinat Pavelescu se încerca să nu sucombe, îngropat de aduceri aminte. Citiai pe faţa lui, sforţările de a se ridica din straturile depuse ale unui trecut glorios, la nivelul prezenţei şi al actualului.

Dela debutul din tinereţe la „Literatorul" lui Macedonschi şi pînă la vrîsta încă nepotolită şi clocotitoare, viaţa acestui literat a fost o risipire lirică. A fost un poet de salon, potrivit pentru secolul marchizelor cari terorizau amorul după indicaţiile lui Descartes şi-l practicau după placurile lui Cassanova. O doamnă de Maintenon, cu salonul deschis aerisirilor şi soarelui darnic, ar fi aşezat surîsul pudrat şi ironia aristocrată a lui Cincinat pe etajeră peste tratatul lui d'Holbach pentru a demonstra cît poate să fie de primit madrigalul şi cît de preţuit sistemul şi ideia. O cadenţă uşoară, prinsă în ritmul alert al unei canţonete, preţueşte mai mult decît înţelesurile grave scormonite într'un suspin metafizic. Dacă ar fi intonat Serenada:

„Ca să-ţi cînt dintr'o ghitară,
„Sub fereastră ţi-am venit;
Era vară.
„Liliacul înflorit
„Şi cu rozele semeţe

„Risipiau printre alei
„Un fior de tinereţe.
„Iar în părul tău cel blond,
„Caldul soare vagabond,
„Raza vrînd să-şi poleiască
„S'a'ncurcat în adevăr,
„Şi'n zadar vrea să ghicească
În al buclelor tezaur
„Care-i raza lui de aur
„Care-i firul tău de păr."

s'ar fi disolvat feţele atîtor jupâniţe într'un lac de voioşie şi de îngerească naivitate, iar linia frumoasă ar fi revenit la simplităţile ei naturale, prin pura eliminare a atîtor accente de tristeţe confecţionată.

Dela recepţiile doamnei anonime din societatea mare şi pînă la primirile sobrului, gravului, Carol întîiul, — adevărat monarch, planînd din turnurile rangului său peste distanţele dintre oameni, — Cincinat Pavelescu este un permanent oaspete, căutat, dorit, aşteptat, adorat.

Respectoşi de lucrurile delicate, de armonii şi poezie, oamenii timpului în care cîntăreţul grădinii (Anghel) şi duiosul vecerniilor înserării (Iosif) ciupiau cordele unui temperament capabil de sonorităţi de alăută, găsiau loc, în relaţiile lor, şi pentru a intercala prezenţa unui trubadur.

Dar astăzi!

Cu Cincinat Pavelescu piere una din figurile de trouver ale literaturii noastre; un trouver căruia i-a lipsit mandolina şi care ţesea silaba muzicală a stihului în ghirlanda unei serenade, în compoziţia unei dedicaţii sau în terţetul unei epigrame. Vagabondajul liric al acestui magistrat care a „purtat o inimă în loc de cod" a dat literaturii bijuteria făurită din spontaneităţile şi risipirile unui temperament de un rar neastîmpăr poetic; iar literatura i-a dat răsfăţurile unei vieţi, cîntate nu trăite, şi cinstirea bine meritată a unui premiu naţional.

Epigramist mai înainte de toate; spirit coroziv, capabil de elipsiuni subtile punctate cu frigul unei ironii aristocrate şi fine, Cincinat Pavelescu lasă moştenire un album complet de catrene în care satiră uşoară, — necruţătoare, însă, — se îmbină cu puterea unei improvizaţii stihuitoare, care, aceasta, a uimit şi a fermecat. Pe rebusurile date ale rimei, inteligenţa sa combina jocuri de maestru; neorînduelii lor îi scotocia senzurile pe care ştia să le potrivească în perechi simetrice de accente vii, cutezătoare şi ironice.

Dispare cu el cea din urmă figură a trubadurului.

Din vremurile romanţei parfumate, a elegiei intime şi a madrigalului discret, era, prin lumea confuziei poetice de azi, un întîrziat şi un rătăcitor.

Revista „Familia" şi falsificatorii de monezi.

La Oradea Mare, centru de misiţi gîlcevitori şi de maghiarime cutezătoare, apare „Familia" într'o haină tipografică cu tăetură impecabil elegantă. Am găsit altădată numai cuvinte de bine pentru străduinţele de începuturi ale d-lui Samarineanu, care, — după patru decenii de regulată apariţie, — reînvie o revistă care a făcut odinioară aureola unică a lui Iosif Vulcan, om înalt, blînd, sfios în mărginirile fireşti pe cari şi le cunoştea, dar harnic, stăruitor şi plin de

merite pentru o activitate, modestă în posibilitățile ei, demnă însă de elogiul cuvenit, necintărit și întreg, pentru rezultatele sale.

In vremea cînd Coloman Tisza își întindea, din rangul lui dela Budapesta, tentaculele de caracatiță, prigonind dîrza afirmare a voinței naționale; cînd, la adăpostul lui Iosif întîiul, surghiunul din puruncă maghiară strînsese, în celulele dela Seghedin, pe toți luptătorii Ardealului; cînd senzibilitatea romînească găsia platformă de orgoliu în refugiul către un fond latin, inspectat de o generație de istorici și filologi cari preferau să umple cu erezii linguistice o limbă de frumoasă linie muzicală, numai să întreţină un sentiment de mîndrie națională perfect justificat, — atunci apare, din Bihorul lui, Iosif Vulcan.

Cobora munții, pe unde bulboanele Oltului au despicat trecătorile, și aduna entuziasm și manuscrise. N'a fost scriitor din Vechiul Regat să nu-și dea contribuția pentru revista lui Vulcan, — începînd cu Eminescu. La granița țării, cutremurul senzibilității romînești își trimitea undele sale și le concentra într'un atom viu, centru de împrăștiere pe o parte din ținuturile sufletești ale unui neam care a știut să-și comunice, pe deasupra frontirelor, înriuririle.

La Oradea, „Familia" lui Vulcan a fost timp de patru decade, un străjer și un stindard. Solidarizînd condeele frumoase din Vechiul Regat, dăruia Ungariei trufașe și mărturia unei spiritualități certe, de bună substanță, pentru a nu mai cuteza să ne arate în ochii Europei ca pe un neam sterp, lipsit de zăcăminte sufletești productive.

Acest rost, împlinit cu toată vrednicia, i-a asigurat lui Vulcan intrarea în istoria culturii.

Că reapare, deci, „Familia", în acelaș loc în care harta populațiilor și-a menținut proporțiile și oamenii pornirile, nu poate decît să ne bucure. După trecerea în pămînt a lui Iosif Vulcan, observatorul nu trebuie pierdut. Energiile neamului se condensează în voința de afirmare și, la punctul de frontieră, străjerul cheamă luarea aminte la clevetitorii necruțători. Pedagog național, capabil să educe eforturile de impunere ale poporului, să-i desvolte conștiința misiunii sale și să-i creeze poziții din care să poată superioriza spiritualitatea vecinului, — iată ce trebuie să fie revista „Familia"; ceiace a fost adică sub străruitoarea activitate a lui Iosif Vulcan.

Și ne mai bucură reapariția „Familiei" și pentru alt motiv. După patru zeci de ani, o astfel de revistă devine certificat al prezenței noastre în timpuri și în istorie, ca preocupări de cultură și năzuințe de spirit. La Geneva, „Convorbirile literare", cari încifrează o vechime de aproape șaptezeci de ani, au constituit nu numai o chezășie, dar un argument, de care s'au sfărîmat învinovățirile aruncate din spre partea maghiară.

Deci, bine a făcut d. Samarineanu că a sculat din cenușe o revistă cu prestigiul, gloria și trecutul ei.

Nu trebuie, însă, să-i falsifice linia și nici să schimonosească umbletul.

Avem în față no. 5 și 6; tipar frumos, coperta cu ținută sărbătorească. Toate astea sunt însă, mantie de samur aruncată peste putregai. Inăuntru, un șirag de colaboratori din Capitală, au pîndit prilejul să-și învedereze la marginea țării neantul gîndirii, neseriozitățile și înfumurarea. Luați din troaca dela București, unde la largul lor se bălăciau în lacul de bale cu ghinda între dinți, au transmutat, la Oradea, mirosul mocirlei. Ce vor fi zicînd ungurii despre tînăra cultură romînă, cînd citesc elucubrațiile lui Eugen Ionescu, iubitor de aforismă și de paradoxe de intensitatea leșinului și de gravitatea schelălăelii? Ce vor fi gîndind cînd citesc aceste reflecții: „Constantin Noica: băiatul cuminte, cu pantalonași scurți, blond și politicos (sărută mîna la cucoane) al generației tinere. E geometru fiindcă are cerc. Se mai joacă și de-a Henri Poincaré. Vai, ce drăguț, ce deștept! — zice baba Șerbana. C. Noica este amortizat de nu știu ce bîtă: în cap. Inainte era mult mai inteligent și mă emoționa foarte tare. Acum de cînd îl văd așa fleț, nu mai dau doi bani pe el".

Și ce vor fi zis cînd vor fi citit, în acelaș număr, și articolul d-lui Vulcănescu în care proclamă, cu aere de sentință, că Eugen Ionescu a scris pagini de neegalat în literatura universală? Nu mai găsește ironie la Socrate ca să-i compare calitatea ironiei lui Eugen Ionescu; și nu mai găsește, cernînd toate valorile neamurilor, măsură în care să-l încapă, — nou, profund, scînteetor și genial cum e.

Hotărît, d. Samarineanu e un rătăcit. A mutat maidanul literar acolo unde Iosif Vulcan gospodărise un altar în care oficia el, strănepotul episcopului Samuil, pentru o religie pe care astăzi o batjocuresc pigmeii văduviți de idoli, goliți de credințe, — actorii grimazei și falsificatorii de monezi naționale.

Em. Ciomac — Viața și opera lui Wagner.

D. Em. Ciomac e cunoscut din cronicele sale muzicale. Imbină fericit calitățile de învățat, pus la punct cu informația exactă, cu însușirile vădite de stil și o putere de percepere a schemei înăuntrul căreia se brodează motivele, se disociază nuanțele și se împletesc armoniile.

In această carte, publicată de Fundațiile regale, d. Em. Ciomac demonstrează încăodată forța talentului și finețea unei senzibilități aptă a înregistra murmurul similî inzezizabil din păinjenișul unei confuzii, potrivită pentru germinările melodice. Fraza în amplitudini și avînt, pentru ca uneori să-și întrerupă sborul ca să ofere cadenței introduceri de ritm întru total corespunzătoare pulsației unui suflet care stă pe belșuguri și pe avuție.

Viața și opera lui Wagner este un amestec de evocare și de analiză lucidă. Condiționările sunt înfățișate așa ca să nu rămînă întreruptă cu nimic legătura misterioasă dintre operă și om.

Fire tumultuoasă, aprigă în năzuințele sale, cu translucirile unei viziuni efulgurate și aproape demente, mărunțită de neliniști chinuitoare și fermentată de antinomii ireductibile, — Wagner ne este prezentat, așa cum a fost, în sbuciumul său, neconenit, de reformator stăpînit de chemări, de obsesii și mesianism. E urmărită moment cu moment, curba de evoluție a unei vieți însuflețită de ardori, ambițioasă a se depune într'un monument de frumuseți. Tonurile pure acordurile și arpegiile sunt inspectate, în curgerile lor, nu prin sistem de paralelă cu clipele și fazele vieții, ci în aliagiu și în simultaneitate. D. Ciomac a isbutit să precizeze cum punctele de cristalizare ale operii își corespund perfect etapelor vieții.

Instrumentația savantă și compoziția pedantă, iubitoare de complexuri și multiplicări muzicale, desfășurate pe dimensiunile uriașe pe care numai fantezia lui Richard Wagner le putea visa, e cucerită pas cu pas, prin străduințe a cărora înverșunare, de admirat în tragismul ei, se orientează către țeluri așezate la capătul unei distanțe greu de parcurs.

Muzică a iubirii, a diafanului și purității, după cum tot așa de bine muzică a luptei, a frămîntării, a teluricului și deslănțuirilor, de rezonanțe cosmice, ecouri de pămînt și frenezii de isterie a fecundităților ca principiu, — muzica wagneriană reprezintă transpunerea în note a tragicului destin care determină voința schopenhaueriană să coboare în forme.

Viforul puterilor obscure, reinoit din stihiile lui elementare, ebu-

lițiunea dionisiacă a sufletului frămintat de temerea destinului necunoscut și nerevelat, a dus, in antichitate, la muzică, iar spiritul muzicii la nașterea tragediei. Friedrich Nietzsche, poetul exuberanței și dionisismului, a văzut in Richard, — prietenul său de cruce apoi dușmanul de moarte, — restauratorul unui principiu pe care-l ridică din nou la inălțimile sale, de acolo de unde l-a doborit valul decadenței socratice.

E, in fond, lupta de a impune o concepție de artă, legată și de mult mesianism reformator și de multă halucinație prăpăstioasă. In crepusculul unui veac care decade, imaginea virginală a timpului nou prinde contur luminos și ardent.

Richard Wagner e ca un cruciat — dar aspru și ateu — angajat in asaltul de cucerire a unui Jerusalim păgin, in care el să păstreze cheile templului, fiindcă el este sacerdotul.

D. Ciomac a isbutit să deșire in etape unitatea de scop a unei vieți realizată pe incetul și coborită, după tilcul ei ocult, in senzurile grave și severe ale unei opere mărețe.

Ionel Teodoreanu— Crăciunul dela Silivestri.

In romane, d. Ionel Teodoreanu, stilist prin excelență, nu păstra liniaritatea. Nu stăpinia adică, diagrama certă a evenimentului, a situației și a faptului, cari totuși, după selecțiunea lor, aveau puteri propulsive suficiente pentru a se incadra intr'o concluzie de ordin psichologic. Această linie, pe care trebuiau să fie așezate siguranțele sufletești ale romanului, era acoperită de efloresceața unui stil care a făcut și gloria, dar și defectul d-lui Ionel Teodoreanu.

Apariția in publicistică iși măsoară succesul și cu inzestrările de cucerire ale unei opinii literare tiranizată de clișee. Or, intr'o vreme in care d. Rebreanu dovedia definitiv ce este inscenarea epică a faptului fad, deslipit din incheeturile lui pe o cusătură pur obiectivă, — toate implinite cu o ștersătură a expresiei, a profilului și a nuanței pe care numai băcanii nărăviți la literatură o pot săvirși, — d. Teodoreanu aduce insoririle unei fraze cu amplori de rezonanțe wagneriene, tumultoasă, largă, avintată și adinc cuprinzătoare de ecouri sufletești. S'ar putea compara cu o auroră revărsată peste munții de frunze moarte, sculurate dintr'un parc devastat de legănările incete ale adierii de toamnă. Sigur pe accentele expresiei, dozate din conținuturi muzicale cu preciziuni de spițerie stilistică, d. Teodoreanu introduce elanul liric in locul unei continuități de desfășurare dramatică; sistemul de voință cu inșurubările lui, — firești sau ticnite, — cari funcționează numai pentru a justifica gesturi, situații și personagii, e inlocuit cu activitatea unui temperament de puternice isbucniri poetice.

Deaceia, d. Teodoreanu a excelat in idilă. De un lirism aproape dionisiac, socotit după erupțiile sale, Domnia sa birue — peste ostenelile fără rezultat ale unei proze care căuta prourul premierii — prin cartea de imagini a „Uliței copilăriei" in care se dovedește neintrecutul minuitor al metaforei, instalată in funcțiunea idilei. După „Ulița copilăriei", „Medelenii" asigură o culminație; nu numai ca stil, dar ca putere de a rotunji portretul psichologic al copilului, așezat cu resorturile manifestărilor lui pe un mister.

Nu e locul aici, nici pentru revizuirea critică a unei metode de succes literar necontestat nici pentru analiza văditei realizări. Amintim, însă, de lucrările anterioare pentru a desprinde dimensiunile planului de creație a romancierului ieșan. Ele au fost: idila și portretul. *Idila: in „Ulița copiplăriei", in „La Medeleni", in „Fata din Zlataust" și in „Bal mascat"; portretul: in „Medeleni" și in acest ultim roman: „Crăciunul dela Silivestri". Și in celelalte are citeva portrete, dar repetate in conturul lor, care ar fi trebuit să fie caracteristic.*

In „Crăciunul dela Silivestri", — roman cu tăetură simplă, bine urmărit, acțiunea cu multă unitate de scop, iar actul fiecărui personaj complex incadrat intr'o logică a voinței dirijată de lucidități impresionante, — d. Ionel Teodoreanu creiază tipuri noui.

Anișoara Nemțeanu, practiciană, voință severă și dură, inteligență rece, cu simțul realității verificat, calculată, materialistă, știind să execute matematic ceiace percepția sa a sezizat din ofertele unei imprejurări; e dublată de „senzualitate" de durități pămintești, cu patimi carnale greu de bănuit sub coaja de ghiață a unui caracter rectilin și dirijat după orientări de ciștig optim și imediat.

Manuela, — o contemplativă: infășurată in voalurile unei reverii permanente, cu ochii umezi de melancolii tirzii, nostalgică după evenurile unei fantezii nestăpinită in jocurile ei; bună, blindă, neprihănită; mută in marea deslănțuire a sentimentelor ei de o puritate stelară.

Roro, — inverșunată; voluntară și activă; fără severitățile necesare ca să fie vrerea ei fertilă.

Grigri, — un halucinat al mirajiilor sociale rezultate din jocul apelor unei politici neverificate: rezistent, entuziast, sumar ca orizont, nelimitat ca indrăzneală.

Iar Nelu Antohi, deși personajul principal, are rolul suveicii care țese păinjeniș de relații intre atitea tipuri de mentalități, temperamente, credințe și insuflețiri deosebite. El este executorul unei sentințe ale cărei consecințe le suportă cel dintii. Rolul său nu este decit de amplificator al unor acțiuni cu mobilul așezat in poziție de declanșare.

Diagrama romanului e, deci, simplă. Citeva puncte de hotar, intre cari se mișcă ambiții, porniri și excese, puse in erupție de veșnicul motor: iubirea; iubirea sub aspectul diafanului și transparenței, ca protest față de sexualitate, de carnal și cotidian.

E o integrare in veșnica tribulație a sufletului după chemările și nelămuririle sale.

Cartea satului

In editura „Fundații culturale regale Principele Carol" au inceput să apară cărți pentru popor. Intiia: a d-lui Cesar Petrescu — Cei trei regi.

Scrisă pe ințelesul lumii satelor, cu inlănțuirile simple ale vorbei și cu gindul bun și scurt ca respirație, ea are menirea de a pune massele rurale in legătură cu ințelesul unor fapte istorice cari trebuiesc știute. Romancier mare, talent necontestat, cu insușiri de expresie demonstrate indestul, d. Cezar Petrescu era cel mai chemat, — de obirșie rurală el insuși, — să deschidă o colecție de tipărituri de insemnătatea educativă a „cărții satului". Pedagog social in senzul cel mai larg al cuvintului și preocupat de reflexul etic abătut din comandament și din dogmă, Domnia sa simția o chemare.

E de prisos să căutăm a pune infrumusețări pe sorcova laudelor noastre ca să-i fim pe placul, — la care nu ține — al d-lui Cesar Petrescu. Il cunoaștem: fuge de elogiu, — lucid totuși asupra meritului de netăgăduit, — cum fuge soarele de vircolacii lui. Cu năstureii de mătase ai laudei noastre, figura literară, aureolată, a d-lui Cezar Petrescu, nu are o podoabă in plus.

Bine au făcut, iniţiatorii, de cari ţine şi directiva şi execuţia, că au pus în practică un gînd atît de frumos. Pînă acum, satele noastre se hrăniau tot cu cartea viselor, cu horoscopul, cu zodiarul şi Allexandria, ca pe vremea lui Năsturel, lui Varlaam şi a Zilotului. Din cîte a dat înainte cultura noastră, nici un răsunet n'a ajuns pînă la ele. Anumite edituri, — întărîtate de cîştigul comercial imediat, — au crezut de cuviinţă să trimită şi aici în fascicole celace de mult trimeseseră în fiole unei mahalale din care n'a mai fost, de la sorginte, nimic de salvat.

Înspre mulţimile anonime ale satelor se îndreaptă abia acum norocul bun, gestul bun, cugetul bun.

Ilariu Dobridor

Cronica literară

Mica burghezie în literatură

Pentrucă abilitatea e o calitate specifică Rominilor, ea nu poate lipsi, credem, nici d-lui Mihail Sevastos. D-sa a reuşit, cu opera sa literară, să împace două cete de războinici încercaţi. E vorba de fanaticii drept-credincioşi ai „artei pentru artă" şi de cei, nu mai puţin hapsîni, ai „artei cu tendinţă".

Celui căruia i se pare că piatra filosofală se găseşte numai în doctrina „artei pentru artă", şi cere romancierului să fie, mai înainte de toate, obiectiv, îi dăm acest sfat: să nu privească pe micii burghezii creaţi de d. M. Sevastos în bloc, c'un ochi de sociolog, ci pe fiecare în parte, c'un ochi de estetician. Dacă nu ne gîndim la clasa socială din care fac parte, aceşti cetăţeni ne apar creionaţi, în înţelesul artistic al cuvîntului, — *obiectiv*. Sunt vii, trăesc intens, şi fac, — după cum se spune, — concurenţă stării civile. Mai mult. Chiar personajele care au un rol secundar în *Aventurile din Strada Grădinilor* sunt schiţate de aceeaşi mînă de maestru. Mai toate au cîte un tic — fizic sau moral — cu ajutorul căruia te obsedează tiranic vreme îndelungată; mai toate îţi devin, pe nesimţite, tot atît de familiare ca şi cei mai apropiaţi prieteni.

Celui căruia i se pare, dimpotrivă, că adevărul şi seriozitatea nu pot locui decît în templul „artei cu tendinţă", şi nu se prea supără cînd scriitorul e puţin subiectiv, cînd ştie, adică, să coloreze realitatea cu propria sa „viziune"", îi dăruim, şi lui, o povaţă: să nu privească pe mici-burghezii plăsmuiţi de d. Sevastos ca indivizi, pe fiecare în parte, ci în bloc, ca pe o clasă socială. Uşor va pricepe astfel, că romancierul a avut un plan şi un scop. A vrut să înfigă cît mai adînc în inima cititorilor, propria lui antipatie contra unei anumite părţi din colectivitatea romînească. Dar, pentru a ajunge la acest rezultat, mai mult sau mai puţin poetic, nu s'a servit, e drept, de procedeul de a intercala în roman pledoarii interminabile; a recurs la un mijloc mai ingenios şi, esteticeşte, admisibil; a creat cîţiva mici-burghezi cinici-abjecţi şi, în urmă, i-a închis pe toţi, cu sau fără voia lor, în strada... Grădinilor, care devine astfel, prin malițiozitatea — să zicem — a cerului, o stradă-simbol: vrea să reprezinte o întreagă categorie socială...

Abstracţie făcînd de faptul că d. Sevastos este un foarte îndemînatec prestidigitator care ştie, cînd vrea, să vîre într'o singură teacă două săbii — „arta pentru artă" şi „arta cu tendinţă" — trebue să recunoaştem un lucru: romanul d-sale nu rămîne văduv de-o anumită *direcţie* politică. Are una! Numai că aceasta, cucoană idealistă şi visătoare — nu fără aventuri prozaice — s'a ascuns atît de hoţeşte în cine ştie care grădină din grădinile de pe strada... Grădinilor, încît

descoperirea ei devine o problemă complicată. E drept, Intuiția care ne însoțește, ne tot trage în spre un drum la începutul căruia, pe vîrful unui stilp, stă scris: „Spre ura contra micii-burghezii". E drept, dar ce poate înțelege la urma-urmei intuiția? Intuiția, săraca, nu are de unde ști, cum știm noi, că acelaș sentiment de dușmănie, față de aceeaș clasă socială, îl putem găsi și'n sufletul unui conservator și'n sufletul unui comunist! — Dar, dacă lucrurile stau așa — și așa stau! — ce este de făcut? Cum și unde s'o descoperim, cum și unde s'o prindem pe misterioasa „Direcție" politică a cărții d-lui Sevastos?

In desorientarea noastră, și ne avînd ce lucra, să ne lăsăm conduși de intuiție. Cine știe? poate că intuiția vede mai adînc decît inteligența omenească...

Bătrnul Gherea a spus odată că lui Caragiale i-a plăcut să-și bată joc de mica-burghezie, că a știut s'o urască, tocmai din cauza ideilor sale politice, care — după cum se știe — erau „reacționare". Dar, dacă acesta este *sensul* politic al urii lui Caragiale, atunci, pentru a-l determina, tot atît de precis, și pe cel al urii d-lui Sevastos, va trebui să facem o operație ușoară și, relativ, plăcută. Exact ca pe două monete presupuse de aur, vom ridica cele două uri pînă la înălțimea capului și, apoi, le vom lăsa să cadă pe rînd, pe-o masă de marmoră. Dacă sunetul lor nu va fi identic — așa cum pare probabil — *sensul* căutat se va degaja dela sine, — adică numai prin forța contrastului.

Pe Caragiale l-a supărat tare, este foarte adevărat, spiritul de imitație, „moftul", inerent categoriilor sociale intermediare. Insă efectul necazului său, n'a fost chiar atît de... singeros pe cît îl cred unii. Cu dreaptă judecată scrie d. Mihail D. Ralea, în subtilele sale *Disociații*, că satira sau comicul lui Caragiale e rudă mai de aproape cu burlescul și umorul decît cu tăioasa ironie. Aceasta este o săgeată înveninată pe care-o îndrepți numai asupra unor dușmani serioși. „Dar — spune textual d. Ralea — majoritatea eroilor caragialieni nu pot fi luați în serios, fiindcă sunt *naivi*. Poate numai Cațavencu e mai serios, și încă..."

Pe d. Sevastos îl dezesperează nu atît „moftul" cît uscăciunea sufletească a micii-burghezii, — indiferența ei față de idealul moral. Deaceea efectul revoltei sale e mai singeros decît s'ar putea crede. Subt o aparență relativ blajină, comicul d-lui Sevastos are suprema dibăcie de a nu se mulțumi nici cu înțepătura de viespe a ironiei. Desigur, prin intermitență, poate fi și umor și burlesc și ironic, însă, în totalitatea lui, e cu mult mai virulent. E un comic-otravă. Este ca și risul tăcut — dar prin asta nu mai puțin satanic — al mangalului care arde roșu în mijlocul unei camere întunecate... Cititorii se așteaptă ca personajele romanului să moară asfixiate în atmosfera de ridicol născută din însăși respirația lor morală de suflete sterpe, monotone și uscate. Din acest punct de vedere, comicul d-lui Sevastos seamănă întrucîtva, cu tragicul lui Cehov. Cît timp ai subt ochi *Aventurile din Strada Grădinilor*, zîmbetul nu-ți mai pleacă de pe buze, dar, la sfîrșit, după ce ai închis cartea, simți că ai cenușă în gură... și exclami: „Ce inimă de iască are și lumea asta..."

Cetățenii caragialieni, fiindcă sunt plini de candoare, îți par simpatici chiar atunci cînd sunt ridicoli. Se vede limpede că scriitorul a vrut îndreptarea, nu moartea păcătosului... Caragiale a fost, dacă ne gîndim bine, un pedagog. A privit mica-burghezie ca pe un copil, — unul, e drept, prost crescut și de nesuferit, copil totuși... O urechea lă, două... și nu numai că te-ai răcorit de necaz, dar ai și datoria de a aștepta cu răbdare corijarea...

Cetățenii d-lui Sevastos, fiindcă sunt oameni meschini și conștient cinici, îți devin antipatici chiar atunci cînd te fac să rîzi. Mai toți au fost croiți intenționat, cam din aceeași stofă ca și funcționarul care-și iartă „jumătatea infidelă", din unicul motiv că „măgarul" — amantul — nu i-a stricat încă... mașina de cusut... Se vede limpede că scriitorul vrea moartea, nu îndreptarea păcătosului... Și are, poate, dreptate. Cînd copacul s'a uscat complect, nu mai aștepți, în zadar, ca să înflorească; îl tai... și-l arunci în foc.. De altminteri, cel care-a scris *Aventurile din Strada Grădinilor* nu este un pedagog. Nu privește mica-burghezie ca pe un soi de purgatoriu, prin care cei de jos, din iadul fabricilor, trebue să treacă, dacă vor să ajungă, după o trudă de mai multe generații, sus, în clasa conducătoare, în raiul pămîntesc al celor bogați. D. M. Sevastos este un luptător, un cruciat modern... Pe mica burghezie d-sa o privește — și o tratează — ca pe un obstacol ridicat de-o mînă dușmană tocmai pe drumul care duce spre noul Ierusalem: desființarea capitalismului și a claselor sociale...

Oricine, suntem siguri, a înregistrat suficient de clar deosebirea — deosebire nu numai de intensitate dar și de natură — care există între cele două sunete ale celor două *uri-monete*, pentru a putea deduce cu mare ușurință, că sensul politic al operei d-lui Sevastos este, în contrast cu cel al operei lui Caragiale, cît mai spre stînga... Cu toate acestea, noi nu deducem nimic... Evident, nu pentrucă am fi surzi sau certați cu logica... Cauza e mai serioasă. Nu vrem. Dar, vorba ceea, nu vrem pentrucă nu putem... In fața ochilor noștri, chiar pe masa pe care scriem, se află fotografia lui Tolstoi, iar întîmplarea aceasta ne-a amintit că genialul romancier a fost, de fapt, primul comunist. A fost primul comunist, deși era boer autentic, deși era, după cum știți, conte! Se trăge adirect din Rurik, care... Dar să părăsim domeniul arid al Istoriei și să ne întoarcem prudenți, la fotografia lui Tolstoi. De altfel numai dînsa ne-a sugerat ideea că între cuvintele boer și comunist trebue să existe o atît de strînsă legătură, încît poate merge pînă la contopire...

Cuvîntul boer, dacă îl curățim încet și frumos — cum am face, de pildă, c'un măr domnesc — de semnificația lui de clasă socială, devine imediat sinonimul cuvîntului comunist. Ambele vorbe au același înțeles.

Ce este, în definitiv, un suflet nobil, un boer? Oare nu este mai înainte de orice, un drept credincios care își amintește, că nu-i suficient să-ți iubești aproapele numai cu... gura, dar că, mișcat de suferința lui nemeritată, trebue să-l iubești și cu... fapta? Dar mereu același lucru își amintește și-un comunist!... Și ce este un suflet nobil, un boer, dacă nu acela care gîndește: Pentrucă toți oamenii sunt egali în fața lui Dumnezeu, tot astfel ar trebui să fie și pe pămînt, toți să fim una, și una toți!... Dar mereu același lucru îl gîndește și-un comunist!... Și ce este, în sfîrșit, un suflet nobil, un boer, dacă nu însetatul de dreptate care zice: Nu-i bine, nu-i creștinește, ca unii din frații mei să trăiască în noaptea prea neagră a mizeriei, iar alții, în lumina prea aurie a belșugului; e mai bine, e mai creștinește, ca noi, cu toții, să ducem o existență modestă, fără lux sfidător, dar și fără grija chinuitoare a zilei de mîine!... Dar mereu același lucru îl spune și un comunist!...

Drept ultimă dovadă că o boerie adevărată și ideală nu poate fi decît idealul politic al stîngii, — adică al inimii, — vom lăsa să plece și aceste cuvinte: D. M. Sevastos nu este numai un scriitor de talent și un om abil, — a cărui deviză pare a fi: *urăște mult, ca să poți iubi și mai mult*, — dar d-sa este și un mare boer: unicul boer care locuește în strada... Grădinilor, — stradă plină de mahalagii și de mici burghezi...

Al. N. Nanu

Cronica internă

Stabilitate

In anumite privinți, Rominia rupe determinismul strict al materialismului istoric. Această metodă de interpretare a faptelor istorice, nu este, cum au crezut exagerat primii exegeți ai doctrinei marxiste, valabilă în orice timp și in orice societate. E greu de explicat cu ajutorul ei, structura și evoluția clanurilor totemice, a triburilor organizate religios ori magic, de pildă. Materialismul istoric e o doctrină excelentă pentru înțelegerea societăților capitaliste. Dar numai atît. La națiunile unde domină alți factori, tălmăcirea materialistă e greu de înțeles. Rominia nu e o țară înzestrată cu o structură economică completă. Viața noastră socială e colorată, mai ales, de considerații politice. La Englezi, Americani ori Francezi, viața socială e mecanică, previzibilă, regulată pină în cele mai mici detalii, de mecanisme economice. Putem spune că la Greci, Bulgari, Romini ori Polonezi viața materială dictează întregului organism național legile ei? Am putea spune din contră, că variațiile politice, brusce și frequente influențează prin sguduirile lor așezarea liniștită a unei activități economice. Ce greu s'a înfiripat o economie națională la popoarele sud-americane, unde loviturile de stat, pronunciamentele, revoluțiile „permanente" — în sensul lui Trotzky —, dărimau inițiativele economice timide, încercările timorate și îngrozite de perspectiva nesigură a zilei de mîine! Pînă nu s'a curățat lepra politică și nu s'a așezat statul într'o constituție stabilă, nici un impuls de producție ori de schimb n'a fost posibil.

La aceleași concluzii trebue să ajungem și pentru Rominia. Toate, aici, sunt în funcție de politică. Aceasta numai primează. Dacă am avea o organizație de bresle, de sindicate, o muncitorime conștientă și un patronat unit și puternic, politica n'ar putea avea nici capricii, nici variații imprevizibile. Ea ar fi servitoarea docilă a economiei.

Cum însă economia e o creație artificială a statului — adică a politicii —, cum orice întreprindere nu poate trăi autonom, nu poate supraviețui dacă n'are tarife, concesii, monopoluri ori chiar „afaceri" de la stat, politica își poate permite orice evoluție, orice inițiativă.

Urmează de aici că, pentru a însănătoși viața economică, condițiile comerțului și ale industriei, trebue să începem cu asanarea politicii.

Răul cel mare, plaga primordială de care sufere astăzi țara noastră e instabilitatea vieții publice, nesiguranța zilei de mîine, imprevizi-

bilitatea pentru orice ipoteză oricît de logică și de rezonabilă ar fi ea. Nu se poate clădi permanent pe nimic.

Abia angajată într'o direcție, viața publică se oprește brusc ca s'o ia pe o cale exact opusă. O lege a fost votată? Peste două luni guvernul care-a propus-o cade, vine altul și legiferează în senz invers. Guvernele durează cel mult un an. In ultimii patru ani am avut patru parlamente și, mi se pare, zece guverne. Surprizele acestea obosesc teribil cordul națiunii. O dezorientare penibilă, o nesiguranță dementă, o neurastenie generală paralizează forțele noastre. Fără postulatul unei fixități, fie și relative, nu se poate lucra și creia nimic. Intreaga muncă națională e ocupată ca să umple zădarnic un butoi al Danaidelor. Totul se pierde printr'o serie de găuri care absorb în van orice sforțare. Ce e de făcut?

Primul lucru e crearea unor condiții de activitate stabilă a vieții politice. In alte timpuri, a susține principiul rotativei în viața noastră publică, ar fi fost, poate, nedemocratic.

Alternarea numai a două partide la guvern, înseamnă în afară de oprirea jocului spontan al libertăților publice, dar și împiedicarea procesului de diferențiere a societățel romînești, înseamnă obligația de a păstra numai două tipare de exprimare a doleanțelor populare, înseamnă interdicția altor grupări de interese, de aspirații, decît cele recunoscute oficiale, cu alte cuvinte formarea unei noi oligarhii.

Dacă privim însă structura reală a societății noastre, problema evită astfel de obiecții. Țara noastră n'are în momentul de față o diferențiere variată de grupuri și interese. Singura antinomie, singura opoziție de stări sociale e dubletul sat-oraș. Deoparte agricultura și țărănimea producătoare de materii prime agricole, dincolo comerțul și industria care prefac aceste bunuri și funcționărimea care le consumă. Ceeace nu e cuprins în aceste categorii, e, în adevăr, neglijabil.

Nu e cazul deci de a deosebi decît două ramuri sociale bine definite. Două partide puternice reprezintă aceste interese. Cînd guvernează unul din ele, atunci se promovează interesele clasei pe care o reprezintă. Pentru ca evoluția să nu meargă numai într'o parte, pentru ca să nu profite numai o categorie; urmează, după un număr de ani la putere cellalt partid care se ocupă de realizări însemnate în favoarea clasei celeilalte. Și echilibrul se menține, astfel succesiv. Cea mai mare din virtuțile democratice: controlul, e asigurat.

Despre Anglia sau Belgia cu două partide, nu se poate spune că nu sunt democrate. Cu atît mai mult cu cît pînă și în Franța grupurilor multiple, tendința e azi către contopire în partide mari.

Rotativa poate avea toate defectele. O singură mare calitate, aceia de a aduce în haosul mișcător de azi, puțină stabilitate, o face preferabilă ori cărui alt regim.

M. D. Ralea

PLASTICA

Avem o școală romînească în pictură ?

Intrebarea sună plăcut urechilor noastre.

De ce nu am avea, în pictură, o școală romînească?

Nu ne împiedică nimeni. Și n'avem de cerut nimănui nimic — nici chiar Statului, croit pentru alte scopuri — ca să proclamăm existența acestei... ce?... instituții?... Nu... Asociații culturale?... Nu... fundații de artă?... Nu... înalte academii pentru promovarea frumosului național?... Nu, nu...

Intre atâtea nedumeriri, o lumină: școala noastră de pictură nu reclamă nici un spor bugetar. Și o mîngîiere: definițiile nu sînt totdeauna necesare... In orice caz, putem spune că pentru dînsele necesitatea și facilitatea sînt în raport direct. Așa dar, școala romînească poate exista: vom afla noi mai tîrziu ce este.

Un foarte bun prieten al meu, și al acestei reviste — doctor în ideologie — procedează la fel cînd se întreabă ce este, în politică, doctrina țărănistă (p. referințe, v. numărul viitor)!

Dar observ că lunec dela datorie spre plăcere, și mi-am propus astăzi să fiu cornelian.

■

Inainte de a veni la subiect, o mărturisire... oarecum silită: sînt avocat.

M'am ascuns ani de zile, pledând mai mult procese de ale prietinilor (care n'aveau nici un motiv să mă denunțe, fiind fără onorar), sau de ale Statului, care practică (cu slujbașii săi) caritatea fără laudă de sine...

Mi-am pitit cît am putut, codurile și considerentele în dosul unei cronici artistice (ce profesie și asta)... dar m'a descoperit domnul Han.

In sine, domnul Han — sculptor, publicist și ales al poporului — nu este o primejdie prea mare.

Avem însă blestemata de libertate a presei. Și domnul Han, pentrucă scrie în gazetă, devine îndată cineva, care are dreptul nu numai să alinte cu cele mai alese și drăguțe vorbe pe tovarășii și tovarășele sale de artă (pînă și în relațiile lor de familie), dar și pe acela să insulte un modest cronicar artistic, strigându-i în gura mare: ești avocat! Domnul Han adaugă: fără procese, neștiind sărmanul că acesta e singura bucurie profesională a unui avocat, și că silnicia cotidiană a barei e o tortură (invoc testimoniul unui distins coleg impovărat de cauze: d. M. Paleologu, fost secretar general la mai multe departamente, membru în consiliul superior al avocaturii Statului, etc., etc....).

Dar să revenim la subiect — la subiectul incidental.

Prudența mea a rămas fără folos: grație domnul Han se știe azi că sînt un avocat. N'am ce face, lumea crede mai degrabă pe domnul Han, ceeace (trebue s'o spun) mă revoltă suficient: și eu scriu, și mă trudesc de 15 ani strigând că domnul Han e sculptor mare și nu mă crede nimeni. Ceeace (iertare pentru acest al doilea ceeace) mă descurajează total și îmi tae orice avînt cînd afirm meritele sale scriitoricești.

Dar amenințat să-mi pierd pîinea — căci foile cotidiene mă trimit la periodicele juridice și acestea mă repudiază ca pe un estet „fără pregătire" (domnul Han este cetit pretutindeni), mă întorc cu desnădejde spre caldul și vechiul refugiu al „Vieții Romînești" și întreb: cum de vă încumetați să cereți cronică plastică unui... avocat?

Incă o întrebare fără răspuns... Căci privind la domnul Han și la ce scrie, cine mai are curajul să spue ce este un cronicar de artă?

Cu aceste rezerve, și cu tot ce mi se ia din pondere prin profesia cu care sînt micșorat, fac pentru mine însumi reflecțiile de mai jos.

Dacă avem, în pictură, o școală romînească?

Cred că putem răspunde: da.

Este adevărat că școlile celelalte — italiană, franceză, flamandă, spaniolă, olandeză, germană, etc., se manifestă, în lumea artistică internațională, cu o însușire turburătoare: sînt recunoscute pretutindeni. Școala romînească este o afirmație valabilă mai degrabă pentru noi....

Să fie numai o chestiune de vîrstă?

Tinerețea, poate fragedă, a școlii de pictură romînești să fie oare singura explicație a acestei inegalități de tratament?

Dacă ar fi așa, n'am avea cuvînt să ne mîhnim.

N'am avut încă timp să ne facem cunoscuți.

Și chiar printre străinii cari ne știu și cari ne prețuesc, cine ar sta să acorde prea multă greutate bagajului artistic cu care vine școala romînească, față de tezaurele așa de îmbelșugate și așa de felurite cu care se mîndresc marile școli de pictură din centrul și din apusul Europii...

Este foarte greu să punem în linie, ca artă națională, pictura noastră bisericească din veacurile trecute.

Putem vorbi de o pictură romînească, nu numai de cînd avem meșteri romîni cunoscuți, dar cu temei mai adevărat de cînd am început să ne diferențiem. Ceeace este, cum se știe, cu totul recent.

Portretiștii de la începutul și din mijlocul secolului al 19-lea, unii cu nume neaoșe (Leca, Tătărăscu și Negulici, alții cu nume străine (Rosenthal, Levaditi) au zugrăvit aici în țară și au zugrăvit chipuri de aici. Stau cu toții la începuturile picturii noastre. Dar îi putem socoti ca întemeietori ai școlii românești?

Cu greu am putea răspunde afirmativ.

Tocmai pentrucă vrem să dăm, și cu drept cuvînt, expresiei de școală romînească nu numai un înțeles geografic și local, ci unul caracteristic și calitativ la care ținem cu mult mai mult.

Și în biserici, și în conacele voevozilor și ale boerilor noștri, s'a zugrăvit fără îndoială cu mult înainte. Cîtă simțire romînească aflăm în puținele opere rămase?...

Neputința de a găsi acestei întrebări un răspuns cîtuși de puțin mulțumitor ne face să căutăm începuturile școlii de pictură romînești în timpurile cele mai recente, și în operele în care recunoaștem suflet romînesc.

Putem spune că în pictură am luat conștiință de natura de la noi — priveliști, oameni, atmosferă — în opera lui Nicolae Grigorescu.

Carele cu boi, ciobănașii, cîmpiile pline de soare și de praf, zările străvezii, fîntînile cu cíutură și fetele cu obrajii înfloriți, ne par astăzi un moment de pictură perimat și de calitate discutabilă.

Evoluăm... Se poate ceva mai demn de laudă?...

Bătrînul Grigorescu stă însă la locul lui și va fi veșnic un stîlp de hotar în pictura romînească.

Ii datorăm nu numai imensa curiozitate pe care a trezit-o în lumea cultă de la noi pentru acest nou isvor de frumusețe a sufletului romînesc, nu numai drumul pe care l-a deschis și nobilul curaj pe care l-a pus în inimi — vocațiile pe care le-a deșteptat — dar și un număr de realizări plastice de cea mai fină și aleasă calitate, pe care putem pune fără șovăială tăblița: Școala romînească.

Este, în unele din aceste peisagii și chipuri omenești — înfăptuite de mînă de mare maistru — o lumină, o vibrație intimă, o emoție, cu care ne simțim de îndată în acord perfect.

Și pricepem, fără alte lămuriri, că o școală în artă începe atunci cînd un popor își recunoaște sufletul în operele create în mijlocul lui.

■

Ce a urmat după Grigorescu, se știe. Cum s'a stors din viziunea originală a lui Grigorescu — de el însuși și de alții — tot, și chiar mai mult decît ce putea da, se știe de asemeni.

Nu putem pretinde să facem aici istoria picturii romînești.

Se cunosc și reacțiunile care au urmat, începând chiar cu Ion Andreiescu, modest și singuratec, dar admirabil artist în viziunea sa clară — așa de precisă, așa de obiectivă și mai ales așa de reținută — a unei naturi generoase care ne îndeamnă să păcătuim prin facilitate.

Venit mai tîrziu și pentru puțină vreme la o artă grea, Andreiescu n'a fost niciodată facil. Lecția sa binecuvîntată ne este spre pildă și azi.

Cu Luchian, pictura noastră a cunoscut notele cele mai de sus și cele mai grave ale unei palete de o mare strălucire.

De o rezonanță mai sensuală, materia colorată a lui G. Petrașcu a îmbogățit limbajul nostru plastic cu acorduri de o putere și de o noutate netăgăduite.

Constructiv și senin, Ștefan Popescu s'a afirmat prin temeinicia unor compoziții echilibrate. în care inteligența critică domină spontaneitatea directă.

Dar cu toți aceștia, pictura romînească a lepădat portul național pe care îl avea cu Grigorescu.

Ne putem încumeta să-i veștejim? Putem, măcar, regreta dulcele ritm popular al plasticei grigoreștiene ?

Trebue să spunem cu hotărîre: nu. Momentul Grigorescu a dat tot ce putea da. Ne-a dovedit-o, stăruind prea mult și ajungând la formulă, Grigorescu el însuși.

Cu urmașii săi, pe care i-am citat mai sus, pictura romînească a făcut un pas hotărîtor spre oraș, s'a cultivat oarecum, a luat conștiință și de alte posibilități care-i stăteau înainte.

In loc să cînte, după ureche, melodiile ușurele ale pastoralei grigoreștiene, pictura noastră s'a îndrumat spre o ingrată muncă de analiză a unor forme și a unor motive plastice mai severe, mai anevoioase, de un efect mai puțin promițător.

Anecdota, obiectul atrăgător prin el însuși au făcut loc preocupărilor de formă și de substanță, expresiei, originalității în emoție și în interpretare.

Drumul era bun. Și desvoltarea cu totul remarcabilă imprimată

plasticei romînești de îndoita pleiadă pe care o alcătuesc generația matură și tânăra generație pictoricească, ne sînt despre aceasta o dovadă strălucită.

Palady, Ressu, Iser, Steriadi, Stoenescu, Theodorescu-Sion, — după aceia Tonitza, Ștefan Dumitrescu, Bunescu, Ghiață, Șirato, Rodica Maniu, Nina Arbore, Elena Popea, — iar mai în urmă: Ionescu-Sin, Soroceanu, Papatriandafil, V. Popescu, Lucian Grigorescu, Bălțatu, H. Avakian, Micaela Eleutheriade, Lucia Demetriad-Bălăcescu și atîția alții, — iar, ca reprezentant fără rival al picturii revoluționare Marcel Iancu, sînt tot atîtea nume cu o valoare proprie în artă și care ne învederează nu numai importanța pe care a luat-o mișcarea plastică romînească dar și varietatea elementelor care o compun.

Nu mai sîntem la un singur executant și la o singură strună, ci ne găsim în fața unei întregi orchestre... pe care trebue s'o ascultăm nu numai cînd își acordă instrumentele.

Cei prea mult înrîuriți de acest vacarm au clipe de îndoială și se întreabă dacă tînăra școală națională nu este — ca idee și ca orientare — de pe acum în primejdie... Dacă acest vălmășag de gusturi și de tendințe nu duce la confuzie și înstrăinare... Dacă nu sîntem pe cale să vindem, din snobism, sufletul nostru romînesc spre a cumpăra în loc marfă de import, după cea din urmă modă...

Atîta îngrijorare ne impune să cugetăm o clipă.

■

Este foarte adevărat că de la Grigorescu la pictura de acum, saltul este considerabil.

Și este tot așa de adevărat că pictura de azi înseamnă varietate, înseamnă neastîmpăr, înseamnă curiozitate nedomolită.

Un singur pictor poate înfățișa în timp de cîțiva ani — cunoaștem pilda lui Theodorescu-Sion — mai multe și mai diferite forme decît pictura unei generații de acum un veac.

Mai mult, între arte există o interpenetrare. Curentele ce-și fac drum în literatură, în muzică, în plastică, urmează foarte adesea drumuri paralele.

Critica apropie aceste tendințe și oferă un vehicul comod acestor înrîuriri reciproce.

Plastica năzuește, de ce n'am spune-o, spre un intelectualism tot mai rafinat.

Valorile sale cer tot mai mult să fie primite și discutate pe un plan de analiză și de semnificație, care este totuși altă ceva decît conformismul tehnic de odinioară.

Este un cîștig?... Este o pagubă?..

Vom veni fiecare cu răspunsul nostru, care nu va avea prea mare însemnătate. Un fapt ni se impune deopotrivă: de la 1850 încoace, subt vigurosul imbold al curentelor ce și-au făcut drum în școala franceză, plastica a cucerit pretutindeni poziții noui.

Ar fi absurd să spunem că sîntem mai sus decît pe vremea marilor clasici.

Adevărul stă alături: și în sculptură, dar mai ales în pictură, simțirea artiștilor moderni a ajuns să exprime emoții noui, cu mijloace noui.

Le revendicăm și credem într'însele, cu dreptul pe care îl au generațiile de a trăi fiecare viața sa proprie.

Un paralelism există, pe deasupra hotarelor, între realizările artistice și între preocupările artiștilor contimporani.

Inseamnă aceasta că au dispărut școlile naționale? Sau că trebue să repudiem ideia acestui particularism cu care sîntem așa de deprinși ?...

Pentrucă viața modernă a inlesnit circulația ideilor și a mijloacelor de informație, unificind mai mult sau mai puțin condițiile materiale de trai, inseamnă că semințiile s'au contopit și că merg toate spre o simțire și spre un vocabular comun ?...

Prin inmulțirea mijloacelor de cercetare, și de expresie, nu s'a dat dimpotrivă fiecărei sensibilități naționale — așa cum se infățișează ea azi — posibilități mai variate și mai potrivite să se realizeze in opere artistice de cel mai interesant particularism ?

Plastica lui Rodin, sau a lui Renoir, muzica unui Debussy sau Ravel, poemele lui Mallarmé sau ale lui Valéry — atit de vecine ca sunet cu tot ce se face peste Rin și peste Canaul Minecei nu ne aduc cea mai aleasă floare a geniului francez ?

De ce am socoti cind admitem, păstrind toate proporțiile, că plastica rominească ține pasul in această frămintare universală spre valori cit mai inedite și mai expresive, de ce am socoti neapărat că o face numaidecit in danna „specificului național"?..

Este clar: specificul național poate evolua și el.

Că a evoluat așa de puțin, in unele privințe, in acea parte din țară „eminamente agricolă", este oare un lucru chiar atit de imbucurător ?...

Că in lumea rominească cea mai de baștină, ideile și formele noui de viață pătrund așa de cu greu, să fie un lucru de laudă ?

Nu: specificul național trebuește liberat de această legătură cu forțele retrograde.

In citeva decenii, satul rominesc și lumea care il locuește se vor infățișa — credem cu adincă convingere — altfel.

Cine va avea tristul curaj să afirme că ne vom fi pierdut, prin aceasta, specificul național ?

Ceeace trebue să menținem și să desvoltăm este sinceritatea noastră față de noi inșine.

Să căutăm să ne cunoaștem și să ne exprimăm cu adevăr.

Să dăm simțirii noastre, in literatură, in muzică, in plastică, glas neprefăcut.

Sădiți temeinic in adincurile naturii noastre, mijloacele de lucru ale străinilor — autentice sau imitate — nu ne vor fi primejdie, ci folos.

Ne vor ajuta să verificăm pe ale noastre, să le adaptăm, să le imbogățim.

Tinăra școală de pictură rominească nu are de pierdut nimic din contactul cu sensibilitatea apuseană.

Ea se va afina numai, și va lua conștiință de puterile sale.

Să socotim ca binevenite aporturile cu tonalitate exotică, in care ne recunoaștem — ca buni orientali — atit de puțin.

Un Pallady, un Iser, un Stoenescu poartă făclia aprinsă. Alții mai mici și mai tineri iau de la ei lumină, pe care o revarsă asupra naturii rominești.

Calitatea noastră de simțire și de suflet nu se coboară, in aceste intilniri.

Grigorescu și-a deschis ochii in apus, și a fost pe urmă un mare pictor romin.

Cei de azi: Tonitza, Bunescu, Sion, Ghiață și toți ceilalți — in mijlocul influențelor străine — afirmă eclatant permanența modului de simțire rominesc.

Iată pentru ce cred in școala noastră de pictură.

Eugen Crăciun

Cronica cooperatistă

Revizuiri doctrinale în cooperație

I.

Acțiune de realizări practice imediate, cooperația și-s propus totuși — incă dela inceputurile ei moderne — țeluri mai indepărtate, privind reorganizarea intregii economii sociale.

Țelurile acestea nu sunt unitare. Există, — dimpotrivă, in mișcarea cooperativă de pretutindeni ideologii diferite, corespunzind de obiceiu intereselor diferitelor categorii sociale atașate acestei acțiuni de emancipare a claselor muncitoare dela sate și din orașe („clasă muncitoare" luat in sensul larg al termenului).

De aceea vorbim de *doctrine cooperative* și nu de doctrină cooperativă. Pentrucă numai cei cari obicinuesc să se informeze superficial asupra problemelor pe cari le discută pot ignora aceste divergențe doctrinale cari există de mult timp și cari persistă in cimpul cooperatist.

Literatura noastră economică, in care problemele cooperației sunt prea puțin desbătute, cunoaște totuși tipul care, pe temeiul citorva pagini citite undeva, de obiceiu in literatura franceză, și mai ales in manualele lui *Charles Gide*, dobindește convingerea că problema doctrinei este resolvată și — ceeace este mai periculos — pornește să soluționeze unele problemele de legiferare, de organizare, de politică cooperatistă, sprijinindu-se pe această bază doctrinală pe care o consideră, de bună credință, solidă și definitiv precizată.

Astfel am avut adesea prilejul să vedem cum probleme privind structura și modul de funcționare al cooperației noastre țărănești au fost rezolvate pe temeiul învățăturilor unei doctrine cooperative vulgarizată de Gide sub formula „domnia consumatorului" sau „cooperația integrală", — concepție ce a contribuit atita la inveninarea raporturilor dintre cooperația agricolă și cea a consumatorilor orășeni.

Și tocmai această doctrină este supusă acum revizuirei.

Revizuirile de doctrină sunt explicabile in domeniul cooperatist, fiindcă, in mod firesc, doctrinele sunt supuse aci unei permanente examinări din partea realității vii. Intrebarea, dacă in cooperație doctrina a premers practicei ori dimpotrivă, nu a fost incă rezolvată și nici nu prezintă vreun interes deosebit. In cooperație, uneori ideea, doctrina, a premers faptei, — altădată i-a urmat, reprezentind atunci o sinteză a experiențelor realizate. In cooperație, intre idee și infăp-

tuire există o legătură organică, ideea și fapta se influențeazi reciproc.

■

Revizuirile la cari sunt supuse atât doctrinele, cât și metodele de lucru ale cooperației în ultimul timp — și despre care ne propunem să vorbim în citeva *Cronice* ale acestui periodic — sunt provocate în mod firesc de modificările structurale ale regimului economic dominant pînă acum, ca și de instalarea, pe teritoriul unor economii naționale de mari dimensiuni și cari influențează în chip decisiv întreaga economie omenească, a unor noui regimuri politice și economice, care pretind o nouă încadrare a organsimului cooperativ.

Dar nu acesta a fost unicul imbold pentru confruntarea concepțiilor dominante în diferitele ramuri ale mișcării cu realitățile vremii, căci, indiferent de problema aceasta a nouilor cadre legale și economice, care pretind o nouă încadrare a organismului cooperativ. terior acestei probleme — am asistat la încercări de corectare a doctrinelor dominante, sub influența faptelor și în dorința unei apropieri între diferitele ramuri ale mișcării, cari pînă acum s'au ignorat, dacă nu chiar dușmănit.

In teoria cooperativă, ca de altfel în întregul domeniu teoretic al economiei sociale, a predominat punctul de vedere al țărilor industriale. Contribuția țărilor agricole a fost nulă. Evident, un fenomen justificat, dar care în acelaș timp explică de ce nu avem un edificiu științific complect în acest domeniu.

Intreaga evoluție a gîndirii cooperatiste, a bazelor doctrinare ale mișcării acesteia, este influențată de experiențele cooperației din țările industriale, și anume aproape exclusiv de experiențele clasei muncitoare, ale proletariatului industrial pe teren cooperativ.

Era firesc ca privirile să se îndrepte acolo mai întîiu, în spre cooperativele de producție. Muncitorul nu poate fi ajutat decît ca producător, a precizat *Lassalle*, care, după *Louis Blanc*, a inițiat constituirea de cooperative muncitorești de producție. Iar *Karl Marx* nu putea vedea altfel. Regimul salariatului trebue abolit. Or pentru aceasta singura ramură a acțiunei cooperative care poate promite ceeace este cooperativa de producere în comun care face din muncitor propriul său patron și care organizează deci trecerea mijloacelor de producție în mîinele muncitorimei proletarizate. (*Marx*, spre deosebire de ceilalți doi, i-a acordat totuși numai o însemnătate redusă).

Dar nădejdile legate de aceste cooperative nu s'au putut împlini. Dificultatea de a aduna capitalurile trebuitoare, dificultatea menținerii disciplinei în interiorul asociației — au făcut să eșueze încercările muncitorimei de a cuceri marea industrie, pe calea cooperației. Cooperața de producție pare a fi destinată să se mărginească la mica industrie și în general la întreprinderi economice de dimensiuni mai modeste. (In întreprinderile mari de producție pare mai potrivită cooperativa de muncă, care organizează numai mina de lucru, fără ca patronul capitalist să fie înlăturat).

Eșecul acesta a făcut ca atențiunea clasei muncitoare să se îndrepte către cooperația de consum. Rezultatele strălucite realizate de *pionerii din Rochedale* ca și de magazinele cooperative cari, mai întîiu în Anglia, mai apoi în restul Europei ca și în lumea întreagă, au adoptat metodele de organizare și de funcționare ale rochedalienilor, — au fost de natură să atragă și atențiunea doctrinarilor.

In felul acesta se nasc concepții cari privesc organizarea cooperativă a economiei sociale și cari se sprijină pe ideea unei generalizări a cooperativelor formate din consumatori. Unii din adepții acestei noui doctrine — în deobște socialiștii marxiști radicali — con-

sideră acțiunea cooperativă ca un *mijloc*, ca un instrument al proletariatului, alături de sindicat și de partidul politic. Cooperativa de consum este privită ca o complectare a acțiunei sindicatului, prin aceea că ea sporește capacitatea de achiziție a salariului, precum și ca un isvor de subvenționare a acțiunei politice. Dar alături de aceste rosturi li se recunosc cooperativelor de consum și calități *socializante*, prin faptul că reprezintă *economii colective*, precum și prin aceea că ele contribue la pregătirea pe teren economic a unor elemente din clasa muncitoare, de mare utilitate în momentul cînd proletariatul va fi chemat să ia conducerea întregii vieți economice.

Și alături de aceștia, se așează reprezentanții așa zisului „socialism cooperatist", ori ai „cooperatismului" *(Daudé-Bancel)*, ori ai doctrinei „domniei consumatorului" *(Charles Gide)*. Concepția aceasta, reprezentată în Franța prin „școala din Nimes". *(E. de Boyve, Ch. Gide, A. Daudé-Bancel, E. Poisson, B. Lavergne)*, iar în Germania prin „curentul Hamburg" *(H. Kaufmann, Franz Staudinger, August Müller, R. Wilbrandt)* se sprijină pe *programul pionerilor din Rochedale*. Căci aceștia nu au dat numai regulele de bună conducere a în-
treprinderilor cooperative de consum, dar mai au așezat și primele
pietre trainice pe temelie pentru un edificiu doctrinal, care concepe
reorganizarea economiei sociale întregi prin desvoltarea și generali-
zarea cooperativelor de consum.

Scurt expusă, concepția aceasta ar fi următoarea: Cooperativa de
consum grupează un număr de consumatori, înlăturind comerțul de de-
taliu, (e vorba de comerțul de sine stătător, care se înlocuește prin co-
merțul cooperativ). Prin federalizarea magazinelor de consum—locale
sau regionale—se constituie mari centrale de aprovizionare, cu carac-
ter național, (la rîndul lor acestea urmînd să dea naștere unei centrale
comerciale internaționale). Astfel se înlătură și marele comerț, con-
sumatorul intrînd acum în legătură directă cu producătorul. Dar pro-
gramul nu se încheie aci. Cooperativele mai mari, dar mai ales fede-
ralele de aprovizionare a cooperativelor, își creiază întreprinderile
proprii pentru producerea mărfurilor necesare. Se realizează astfel o
„*Societate economică nouă*, în care nu numai instrumentele și mij-
loacele de schimb vor fi proprietatea colectivă a consumatorilor, dar
în care producerea avuțiilor va fi deasemenea dirijată de către aceiași
consumatori asociați, deveniți proprietari ai mijloacelor de producție
și de schimb" *(Ernest Poisson*: „La République coopérative"). Se
ajunge deci la o subordonare a producției necesităților de consum
(„domnia consumatorului"), la o socializare a mijloacelor de pro-
ducție și de circulație a bunurilor economice, pe calea cooperatizării
consumatorilor („socialism cooperatist"), la o economie socială, în
care piața economică liberă este înlăturată, în care producția este or-
ganizată potrivit *necesităților* bine determinate, atât din punct de ve-
dere cantitativ, cit și calitativ, ale consumului („economia organi-
zată" în vederea „satisfacerii trebuințelor").

După cum se vede este o doctrină născută în țările industriale,
surizînd clasei salariate, care a renunțat de a ajunge la o sociali-
zare a mijloacelor de producție, la o expropiere pe calea cooperati-
velor de producție, a „expropriatorilor" în primul rînd a marei in-
dustrii.

Doctrina aceasta a fost pînă în ultimii ani dominantă printre doc-
trinarii cooperaiței, dar și printre reprezentanții științelor sociale.

De cele mai multe ori, cînd se vorbește despre cooperație și coo-
peratism se înțelege cooperația de consum. Iată de pildă, sociologul
solidarist *Célestin Bouglé* care scria acum vre-o zece ani: „La coo-
pération de consommation, voilà l'institution caractéristique, la pre-
pondérence assignée aux consommateurs, voila la tendance propre à
la coopération". („De la Sociologie à l'Action Sociale. — Paris 1923).

Vorbind la prima reuniune (**Milan, Mai 1932**) a „**Conferinţei instituţiilor internaţionale**", care a desbătut tema „*Statul şi viaţa economică*", Bouglé a amintit — şi a fost singurul dintre vorbitori — despre cooperaţie ca o forţă de reorganizare a vieţii economice. Şi de data aceasta a considerat cooperaţia tot ca reprezentantă a dorinţelor, a aspiraţiilor, a exigenţelor" consumtorilor. Bouglé examină cele patru forţe cari, crede el, trebuie să constituie sistemul pe care să se sprijine politica naţională: ţăranii (pe cari-i vede organizaţi în ceeace el numeşte federaţiuni), democraţii, (organizaţi în partidele politice de stinga), sindicaliştii (muncitorii organizaţi în sindicate) şi cooperatorii (consumatorii organizaţi ca atare). (Desbaterile conferinţei au fost publicate în volumul „L'Etat et la vie économique" — Paris 1932). Aşa dar o identificare a noţiunei de „cooperativă" cu cea de „organizaţie a consumatorilor".

In rindurile reprezentanţilor ştiinţelor sociale, nu numai cooperaţia de producţie industrială, dar şi celelalte ramuri ale mişcării, — cooperaţia micilor meşteşugari dela oraşe, ca şi cooperaţia ţărănească — au fost cu totul neglijate. Acestor asociaţii li s'a contestat chiar calitatea de cooperative. Este de menţionat în special teoria pronunţat realistă şi exclusivistă a profesorului francez *Bernard Lavergne*, care deosebeşte, potrivit metodei adoptată pentru repartiţia excedentelor anuale, trei categorii de asociaţiuni, cari sunt denumite obicinuit cooperative:

1. Asociaţiile de consumatori, cari repartizează profitul întreprinderii cumpărătorilor în raport cu cifra tîrguelilor lor. Aceste asociaţii, singurele ar merita denumirea de cooperativă.
2. Asociaţiile uvriere de producţie, in cari profitul se împarte între muncitorii acţionari în raport cu salariile primite; aceasta ar fi metoda de repartiţie „cooperativă uvrieră".
3. Asociaţiile patronate cari adoptă metoda de rèpartiţie „corporativă-patronală" identică cu cea capitalistă, întrucit aci beneficiul se împarte fie în raport cu aportul de capital al societarilor, fie în raport cu materiile prime cumpărate ori cu produsele remise societăţii spre desfacere de către fiecare societar („Les coopératives de consommation en France" — Paris 1923).

Aşa dar, numai cooperativa care grupează necesităţi de consum ar corespunde întru totul principiului adevăratei cooperaţii.

Intr'o formă mai moderată, punctul de vedere este acceptat de toţi adepţii doctrinelor cooperative bazate pe ideea organizării consumatorilor. Astfel de concepţii au provocat, în chip firesc, o diviziune a mişcării, în organizaţiuni distincte cari adesea se duşmănesc. O cercetare mai atentă a principiilor cari stau la baza acestor organizaţii arată că (chiar dacă emblema adoptată se referă la altceva) aceste principi sunt expresiunea intereselor anumitor categorii economice. Avem deci organizaţii diferite pentru micii agricultori (cari aplică sistemele *Raiffeisen* ori *Haas* ori *Wollemborg)*, pentru clasele de mijloc orăşăneşti (sistemele *Schulze-Delitzsch*, *Luzzatti*, etc.), pentru cooperaţia de consum (tipul *Rochedale)*, grupind mai ales elemente din categoriile de salariaţi.

Dintre aceste organizaţii — şi e caracteristic aceasta — în afară de cele ale consumatorilor, o desvltare deosebită — poate chiar mai puternică decit cele dintiiu — au luat cele agricole. Totuşi asociaţia agricolă s'a bucurat de prea mică atenţiune din partea doctrinelor economice şi sociale. Iar literatura teoretică în acest domeniu e complect nulă. Nu există în literatura cooperativă universală nici o încercare de a se construi o bază doctrinală cooperaţiei agricole (termenul inţeles în sens larg, adică orice cooperativă urmărind satisfacerea necesităţilor exploatărilor agricole mici şi mijlocii).

Cooperaţia ţărănească a trebuit ca atare să îndure atitudinea de ignorare, cîte odată de ironizare a teoriei economice.

Nu a fost însă cu totul lipsită de apologişti, dacă nu printre reprezentanţii teoriei economice oficiale, cel puţin printre protagoniştii anumitor doctrine sociale.

Astfel doctrinarul de căpetenie al sindicalismului revoluţionar, *Georges Sorel*, („Introduction à l'économie moderne, 2 ed. — Paris 1922. Materiaux d'une théorie du proletariat, Paris 1919), priveşte cooperativele de consum ca auxiliare directe ale capitalismului, prin faptul că ele înlesnesc întreprinderilor capitaliste să ia contact direct cu consumatorii şi să excite consumaţiunea. Societarii unei mari cooperative de consum nu sunt altceva decit nişte clienţi obicinuiţi ai acesteia. „In cel mai mare număr de cazuri, noţiunea de asociaţie este aproape complect absentă în cooperativele de consum". Instituţie de democraţie economică, cooperaţia aceasta este „o minciună, ca întreaga democraţie; ea vrea să se prezinte ca o administraţie a intereselor locale de către însăşi interesaţii; ea nu realizează acest program, după cum democraţia nu reuşeşte să ne prezinte o voinţă generală conformă raţunei după teoria lui Rousseau". Sorel continuă cu o critică acerbă împotriva cooperativelor muncitoreşti de consum din Belgia, cari ar fi „nişte economate instalate de un partid politic, pentru a-şi asigura stăpînirea asupra populaţiei muncitoare a ţării, pentru ca apoi să tragă concluzia că societăţile de consumatori nu pot prospera decit dacă la scopurile economice se adaugă ţeluri politice.

Dimpotrivă —, spune Sorel, „asociaţia agricolă este asociaţia prin excelenţă, aceea care realizează în chipul cel mai perfect noţiunea". Asociaţia cea mai perfectă nu ar fi aceea care grupează oameni, asociaţia de persoane, ci cea care se referă la bunuri, şi „care pune voinţa pe al doilea plan, lăsind să treacă pe primul interesele comune existente între bunuri". Unitatea de reşedinţă pe care o întîlnim la ţară forţează pe locuitori să se intereseze de gestiunea instituţiilor colective. Cooperativele agricole au o mare valoare pentru socializarea economiei rurale, ele sunt nişte factori indispensabili progresului technic în agricultură. Din aceste considerente, Sorel trage concluziunea: *In viaţa asociaţiilor agricole trebue căutată teoria oricărei asociaţiuni.*

Deşi Sorel nu vorbeşte despre asociaţie decit incidental, nefiind dispus să aprofundeze problema în sensul construirii unei teorii a cooperaţiei agricole, găsim totuşi aci o afirmaţiune care însemnează o răsturnare a părerii dominante care socoteşte orice cooperativă drept o asociaţie de persoane. Doctrinarul sindicalismului revoluţionar opune deci cooperativei de consum, care este o întovărăşire de persoane, pe cea agricolă, care ar fi o asociaţie de bunuri. Este o problemă interesantă, pe care ne propunem a o desvolta cu un alt prilej. Aci menţionăm numai că paginile consacrate de Sorel cooperaţiei cuprind o oarecare contribuţie la o teorie a cooperaţiei agricole.

Frînturi de idei în această privinţă se găsesc şi în opera lui *George Russel*, celebrul poet şi cooperator irlandez. (Ultima lucrare prezentind interes în această privinţă: „The National Being"-London 1925). Russel, deplîngind subordonarea satului faţă de oraş, care a făcut în decursul veacurilor din ţăran un sclav ori un obiect de exploatare pentru orăşean (comerţ, industrie), — cere crearea unei noui civilizaţii rurale cu o îndestulătoare prosperitate şi un anumit confort.

Pentru aceasta, e nevoe de o temeinică organizare a populaţiei ţărăneşti. Un loc important în această organizaţie il ocupă *cooperaţia.* Aceasta va da posibilitatea ca producerea şi desfacerea tuturor ar-

ticolelor agricole să fie controlate de agricultorii înșiși. Tot aceste organizații au rostul să cerceteze și să ajute la desvoltarea posibilităților de muncă ale populației satelor.

Țelul final al întregii organizații trebue să fie, după George Russel, asigurarea unei ordini sociale, în care lupta brutală pentru existență ar fi temperată prin fraternizarea muncitorilor provocată de convingerea că buna stare a fiecăruia depinde de sforțările tuturora. (Despre „Crearea unei civilizații rurale și organizarea cooperativă după George Russel", referă, într'o frumoasă și documentată expunere ce o va prezenta în sesiunea din Noembrie a. c. *Institutului Internațional de studii cooperative*, profesorul *V. T. Totomianz*).

Așa dar, diferite grupări cooperative s'au desvoltat independent una de alta, fără a exista legături organice între ele. (Vorbim, firește, de țările în cari cooperația a fost liberă și nu i s'a impus în mod autoritar o anumită organizație). E locul să amintim aci eroarea pe care o făcea unul din cercetătorii problemei cooperației în cadrul economiei noastre naționale, *St. Zeletin*, atunci cînd expunea evoluția cooperației moderne, („Cooperația romînă" în volumul „Neoliberalismul" — București 1927). Evoluția aceasta este astfel prezentată: Proletariatul industrial, „terenul de obîrșie pe care s'a zămislit mișcarea cooperatistă" — creează cooperativele de consum, cari „desființează forma de obîrșie a capitalismului — capitalul de comerț — dînd putința consumatorilor de a se aproviziona direct dela sursele de producție". Dela cooperativele de consum se trece la cele de producție și de aci la cele de credit. Cele trei categorii de cooperative au rolul de a desființa cele trei specii de capital: de comerț, de industrie, și de bancă. Or, această „tranziție dela cooperativele de consum la cele de producție și de aci la cele de credit", nu a existat. Numai în unele cazuri diferitele forme de cooperație s'au născut una din alta; de obiceiu ele se organizează și acționează pe linii paralele, cîte odată chiar cu obiecte opuse.

Internațional chiar, există organizații diferite. „Alianța cooperativă internațională" grupează, dacă nu exclusiv, dar în orice caz în mare majoritate organizații cooperative ale consumatorilor. Cînd la congresul Alianței din 1930, la Viena, s'a prezentat cererea de afiliere a *pool*-ului canadian al grîului, au fost glasuri cari s'au ridicat împotriva admiterii. Interesele cooperației agricole sunt reprezentate de „Comisia specială a cooperației agricole", a cărei constituire, ca anexă a „Comisiei internaționale agricole" a fost decisă în congresul agricol dela București, în 1929.

Ultimii ani au adus însă o apropiere între aceste două mari organizații. Este un fapt de cea mai mare însemnătate, atît pentru viața cooperativă, cît și pentru doctrina cooperativă. Meritul acestei apropieri revine aproape exclusiv lui *Albert Thomas*. Cel puțin inițiativa apropierei se datorește pe deaîntregul fostului director al Biuroului internațional al Muncii. Serviciul Cooperației al institutului dela Geneva, condus de eminentul cooperator *dr. G. Fauquet*, a acordat din ce în ce mai multă atențiune și problemelor cooperației agricole. Aceste probleme au început să ocupe un loc din ce în ce mai important în lucrările serviciului, culminînd într'o încercare de a organiza o statistică generală a cooperației mondiale, cuprinzînd următoarele cinci grupe de asociații cooperative: cooperativele de consum, de locuințe (inclusiv cooperativele de finanțare a construcțiilor de locuințe), agricole, de meseriași, diferite (vezi interesanta expunere apărută în caetul pe August a. c. al publicației de limbă germană a Biuroului: „Versuch einer internationalen Statistik").

Albert Thomas a reușit să creeze, în anul 1931, un „Comitet internațional al relațiilor intercooperative" format din reprezentanți, în

număr egal, ai celor două organizații internaționale și prezidat de către directorul Biuroului Internațional al Muncii. Regulamentul acestuia precizează rostul comitetului în felul următor: „Să promoveze desvoltarea relațiunilor morale și economice între cooperativele agricole și cooperativele de consum". Și mai departe: „Acest comitet mai are ca obiect să asigure legătura mișcărei cooperative, luată în ansamblul ei, cu instituțiile internaționale, în deosebi organizația economică a S. N., B.I.M. și Institutul Internațional de Agricultură".

La diferite reuniuni internaționale, cooperația s'a putut astfel prezenta în mod unitar.

Acțiunei acesteia pe teren practic i-a corespuns o acțiune în domeniul doctrinei. In anii de după răsboiu am cunoscut modificări apreciabile ale concepțiilor exclusiviste ale celor mai mulți dintre doctrinarii cooperației de consum: *(Charles Gide, A. Daude-Bancel, Ernest Poisson* și alții încă. Numai *Bernard Lavergne* s'a menținut pe vechile-i poziții. (In ultimul timp s'a ocupat în special de *regiile cooperative*, formă de întreprindere descoperită de dînsul. Chiar și această regie cooperativă este definită, în sens exclusivist ca o asociere a uzagerilor serviciilor publice, ca și a consumatorilor produselor exploatărilor avuțiilor publice, cu diferitele colectivități publice. Comunicîndu-i dispozițiile legii *Madgearu* asupra exploatării bunurilor publice, care pentru întîia oară în istoria legislației economice introduce această formă de întreprindere, regia cooperativă, care însă în legea romînă are în vedere asocierea muncii, profesorul francez ne răspundea, calificînd regia cooperativă romînească ca „o formă destul de infidelă" a sitemului preconizat de dînsul).

Tocmai de aceea prezintă o deosebită însemnătate, rîndurile polemice pe cari Lavergne le scrie în prefața cu care a binevoit să preceadeze ediția franceză a Istoriei noastre a doctrinelor cooperative, ediție ce a văzut lumina tiparului grație interesului binevoitor arătat acestei încercări a noastre („Histoire des doctrines coopératives" — Paris 1933).

Nu am putut niciodată accepta o teorie a cooperației bazîndu-se exclusiv pe ideea „domniei consumatorului". In ultima parte a lucrării noastre, — și anume mai accentuat în ediția franceză — am expus motivele cari ne îndeamnă la această atitudine. In prefața lucrării însuși Lavergne explică această atitudine: „Colegul nostru M. care nu împărtășeste credința „cooperatorilor consumatori" — printre cari ne prenumărăm — în posibilitatea unei ordine cooperative bazată pe deaîntregul pe hegemonia consumatorului, rezervă asociațiilor muncitorești de producție ca și cooperației agricole, cea mai vie simpatie, ceeace *se explică, dat fiind în Romînia slaba populațiune uvrieră industrială și imensa preponderență a masselor rurale.*

Pentrucă Bernard Lavergne a reușit să resume într'o singură pagină vederile sale ca și ale grupului doctrinar din care face parte, să ne fie permis să redăm aci, pentru cetitorii noștri, această frumoasă expunere:

„Fie că o recunoaștem ori nu, există trei mari tipuri de cooperative, cari corespund la trei orientări, trei principii economice diferite: diversele varietăți de organizări cooperative au drept scop să urmărească fie interesul consumatorului, — personal ori familial, — fie interesul muncitorului, pe scurt spus al muncii, fie interesul micului producător, meșteșugar ori cultivator. Că între aceste trei mari categorii cooperative există anumite legături, cine o poate nega? De orice tip ar fi, toate cooperativele sunt societăți de persoane și nu de capitaluri, ceeace înseamnă că în cooperativă capitalul este întotdeauna mijlocul și nici odată scopul întreprinderii, întrucât este subordonat altui scop decît propria sa remunerație, cît mai larg posi-

bilă. A doua trăsură comună, care derivă de altfel din cea dintîiu: invariabilitatea părţii sociale, a acţiunei, aceasta rămîne întotdeauna la paritate, capitalul oricărei cooperative fiind, prin esenţa lui, variabil prin admiterea de noui membri ca şi prin demisiuni. Acţiunei cooperativă necotîndu-se în bursă şi rămînînd întotdeauna la valoarea de emisiune, în afară de cazul că există pierderi, nu produce niciodată plus-valoare comercială, care este sursa cea mai însemnată de îmbogăţiri capitaliste.

„Dar aceste două analogii profunde exprimă fără îndoială toate asemănările cari pot fi constatate între cele trei mari ramuri cooperative. Alături de aceste două trăsături comune, cîte divergenţe şi opoziţiuni, cari nu numai că isbucnesc în analiza doctrinală a acestor diferite societăţi, dar explică şi dificultatea practică de a stabili relaţuni cordiale între aceste trei grupe cooperative în toate ţările suficient de industrializate, în cari specializarea economică a provocat întemeierea de cooperative distincte. Şi ce este de mirare, odată ce a ocupa într'o întreprindere economică poziţiunea clientului, a salariatului , în fine a întreprinzătorului interesat la beneficii potrivit diverselor norme de repartiţie, toate acestea sunt situaţii economice cu totul diferite".

Nu este locul aci să expunem argumentaţia noastră urmărind elaborarea unei teorii *generale* a cooperaţiei. (Am expus-o în amintita „Histoire des doctrines coopératives", ca şi în „L'économie coopérative" — Extrait de la „Revue des Etudes coopératives 1931; în teza noastră de doctorat „Der Begriff der Genossenschaft 1926; în articolul „Problemele actuale ale cooperaţiei mondiale" din „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială", An. VI. No. 1—2). Aci avem numai să relevăm că Lavergne, după ce-şi expune punctul de vedere, opus celui adoptat de noi, e nevoit să recunoască că în expunerea noastră, am rămas „mai credincios gândirei autorilor studiaţi, trecînd necontenit, ca cea mai mare parte dintre ei, dela un tip cooperativ la altul". S'a referit de bună seamă la marii precursori ai cooperaţiei, căci, după cum am arătat, teoreticienii moderni au adoptat vederi similare celor exprimate de Lavergne.

Suntem îndreptăţiţi să vedem în ultima parte a expunerii profesorului francez întrucîtva o părăsire a atitudinei rigide, exclusiviste de pînă acum. Interesant din acest punct de vedere este însuşi faptul publicării capitolului final al lucrării noastre în revista de specialitate pe care o conduce şi care a reprezentat pînă acum doctrina pură a „cooperatorilor consumatori".

Gr. Mladenatz

Cronica parlamentară

Este cu totul ridicolă încercarea unora de a prezenta, la noi în ţară, regimul parlamentar, drept un regim consumat. Ceeace i se poate obiecta pe bună dreptate parlamentarismului nostru, este tocmai faptul că pînă acum nici n'a fost pus în situaţia să se desvolte normal.

Intr'o existenţă de 15 ani a fost supus celor mai grele condiţii de viaţă.

Technica electorală, bazată pe furt de urne şi pe teroare, a făcut ca locurile în parlament să nu revină decît acelora cari prezentau cea mai mare garanţie de tăcere şi supunere. De aci, pedeoparte nivel scăzut în rîndurile majorităţii, înverşunare în rîndurile opoziţiei, scoasă sistematic de sub scutul legilor şi asvîrlită agenţilor electorali ai guvernului.

Fireşte că în asemenea condiţii nu se poate vorbi de o desvoltare normală a regimului parlamentar. Dintr'un total de 9 alegeri generale efectuate sub votul universal, abia două au fost libere, restul bucurîndu-se întotdeauna de contribuţia bogată a releveiului sau a presiunei administrative.

Practicile unor organizaţii politice, disperate de mereu crescînda lor impopularitate, au fost speculate cu rea credinţă de unii şi prezentate drept singurul aport demn de luat în seamă, al votului universal.

In acelaş timp, duşmanii cei mai înverşunaţi ai parlamentarismului erau şi cei mai dornici şi mai ahtiaţi după un mandat parlamentar. A fost suficient să imagineze cineva un parlament de „oameni subţiri" sau „invitaţi" cum spunea odinioară un leader al unui asemenea parlament, pentruca toţi criticii noştri să dea buzna.

Au mers unii pînă acolo încît ca să-şi poată salva situaţia şi a obţine mandatul periclitat, au modificat rezultatele, anulând voturile unor organizaţii pe cari le-au eliminat apoi complect de la repartiţie. Cei mai mari duşmani ai parlamentului circulă şi azi prin anticamerele tuturor partidelor, solicitînd în ajun de alegeri, locuri pe listele oficiale.

Campania de denigrare continuă furibundă, în timp ce respectivul beneficiază de situaţia de ales al naţiei.

Insuşi acest fapt arată tot ridicolul campaniei şi caracterizează definitiv pe duşmanii democraţiei parlamentare.

Teroarea electorală în afară de urmările imediate a avut şi alte consecinţe.

Faptele săvîrşite în alegeri trebuiau relevate şi înfierate. De la tribuna Camerei s'au expus toate nelegiuirile celor 7 alegeri silnite. Profitorii teroarei răspundeau cu invective şi insulte. De aci atmosfera defavorabilă care s'a creiat în jurul şedinţelor parlamentare şi care a contribuit, într'o mare măsură, la situaţia de azi.

Cei interesați stabileau ușor comparația: cum era inainte și cum e, după votul universal. Concluzia ce se trăgea era in defavoarea acestuia din urmă.

Timp de 15 ani bietul nostru parlamentarism s'a găsit prins intre aceste atacuri. Noile sisteme ivite peste graniță și cari tind la o reformă nouă a regimului, au venit să le sporească.

Am putut asista cu această ocazie și la scene destul de nostime. Am putut servi de exemplu pentru noui reforme ale altora. Cind s'a pus in Franța, astă toamnă, in discuție proectul d-lui Doumergue, s'a văzut că printre primele reforme ce trebuiau introduse era acela de a se da dreptul guvernului să-și disolve parlamentul ce nu-i era favorabil. Adevărata normă parlamentară, care pretinde ca guvernul să fie emanația parlamentului și să fie la discreția lui, nu invers, se cerea schimbată.

Intr'o serie de articole foarte judicioase, publicate in „Le Populaire" d. Leon Blum arăta această anomalie și se intreba: „Unde vom ajunge cind vom disolva parlamentele la capriciul oricărui guvern și vom da posibilitate guvernelor să-și aleagă parlamentele pe cari le doresc, avind la dispoziție, cind prezidează alegeri și administrația și fondurile la dispoziție. Se mai poate vorbi atunci de o reală, sinceră și liberă manifestare a corpului electoral? Și s'ar mai putea spune că deputații își dau votul după conștiința lor cind vor ști că de votul acela depinde nu căderea sau sancționarea guvernului, contra căruia ei se manifestă, ci disolvarea lor?"

Ceeace după d. Leon Blum constitue o mare nenorocire și o mare pacoste pentru regimul parlamentar al democrației, pentru noi a fost unica formă sub care am cunoscut acest regim. Devieri de la calea normală, au fost socotite la noi drept insuși sistemul, iar in atacurile cari s'au adus s'a speculat cu dibăcie acest lucru.

Toate manifestările parlamentului nostru trebuesc privite sub acest unghiu. Iar lupta zilei, pentru democrația rominească, trebue să aibă drept obiectiv inlăturarea definitivă a actualului sistem și trecerea la practicarea adevăratului parlamentarism.

Octav Livezeanu

Cronica teatrală

Actorul și actrița

Publicul vede din sală pe artiștii de pe scenă, subt lumina rampei — cu alt obraz, imbrăcați altfel...

Ii urmărește in dramele altora, ii identifică cu personagiile din cutare sau din cutare piesă — atrăgindu-și antipatia ori simpatia publicului, pentru persoana lor particulară. Uneori publicul pătimaș merge pină la așteptarea „personajului" la ușa de serviciu a teatrului — cind actorul in carne și oase incasează pumni și palme in numele personajului jucat.

Dar puțini cunosc martirajul actorului: intrarea in teatru, distribuția rolurilor, interpretarea lor...

Nu mai vorbim de actorii incepători. Iși fac carieră prin cele mai mari umilințe: talentul de trepăduș electoral este aproape indispensabil artei dramatice... nu strică nici cultivarea relațiilor mondene: prietenia unei doamne cu vază — ciștigată intr'un lung șir de ani.

Actrițele au o singură cale de parvenire — trasată parcă de natură: pretutindeni și oricind...

Astfel de concesii se fac mai in toate carierele. In teatru insă — mai ales... fiindcă angajamentele se inchee nu după o recunoaștere publică a talentului, ci in urma unei probe sumare (uneori foarte), la care examinatorii nu-și pot da seama de toate posibilitățile candidaților.

Dar nici drumul actorilor consacrați nu-i mai ușor. Făcindu-și nume pe diferite scene, actorul — la intrarea in alt teatru — intimpină mai multe piedici chiar decit un incepător.

Actorii de obirșie văd in noul venit un concurent de temut. Atunci se coalizează impotrivă-i toate elementele din teatru. Pină și mecanicii, și oamenii de serviciu intră in complot.

Sarah Bernhardt povestește că scena debutului ei i-a fost ratată din pricina operatorului, care — in loc să țină reflectorul asupra figurii sale — il indreptase spre o artistă cu rol secundar.

Chiar omul de serviciu poate strica un efect — lăsind cortina prea devreme.

...Ca să nu mai vorbim de directorii de scenă și de regizori — care sint in stare să transforme o scenă de efect intr'o scenă insignifiantă, dacă nu chiar ridicolă.

Un accent greșit poate produce ilaritate in loc de lacrimi. Un gest determină soarta unei reprezentații.

E destul să ne gindim la scenele clasice ale sinuciderii, cind revolverul nu ia foc — și cind eroina trebue să se răstoarne pe covor

fără pocnitura de rigoare, ca într'un atac de paralizie provocat de purtarea armei prin preajma sinilor...

Lanțul mizeriilor actoricești este infinit.

Nimeni nu știe ce primejdii îl pîndesc. Trebue să fii cu ochii în patru, în toate părțile, putînd fi atacat de oriunde...

Vorbe ofensatoare circulă în aer. Unele ajung la destinație — aduse de un „binevoitor". Altele sînt spuse direct, cu cruzime, în față. Mulți întorc spatele noilor angajați — creîndu-le o situație imposibilă, de oarece, din lașitate, majoritatea actorilor se păzesc de contactul cu cei persecutați de oficialitatea teatrală sau de gloriile dramatice.

Un actor poate fi ușor desființat nedîndu-i-se roluri, sau încredințîndu-i-se roluri nepotrivite cu talentul său.

Iar după o serie de ani sterpi — pensionarea...

D-na Aglae Pruteanu, una dintre cele mai talentate artiste ale scenei romînești, nu s'a putut muta dela Iași la București — din pricina ostilității colegilor. Reprezentațiile d-sale în Capitală au rămas fără ecou. Numai d. T. Arghezi a găsit cuvinte calde pentru marea artistă din provincie — regretînd că o flacără atît de puternică n'a putut arde în templul artei din București, ci s'a mulțumit să pîlpie la Iași...

In fața acestui complot al tuturor forțelor din teatru, — complot în care intră uneori și reprezentanți ai presei, — actorul nu poate rezista decît prin... tărie sau slăbiciune.

Izbutesc actorii energici, perseverenți, cu nervii tari — care, la fiecare lovitură, scrișnesc din dinți, își viră capul între umeri și își pregătesc pumnul de contra-ofensivă.

Aceștia își consacră timpul lor: jumătate studiului și jumătate cultivării relațiilor.

Iar fiecare victorie e exploatată de dînșii cu meșteșug.

Izbutesc și cei slabi — cîteodată... mai cu seamă actrițele, care se lasă moi în brațele protectorilor.

Desigur n'am creat aici un calup ,bun pentru toți actorii. Există și excepții. Există în cariera unui actor întîmplări neprevăzute, care îi deschid porțile succesului.

Cine cunoaște viața actorilor — de umilințe, intrigi și răzbunări — rămîne de multe ori pe gînduri, în antracte...

Cîteodată ești mai impresionat de drama personală a actorului — decît de tragedia de pe scenă.

Vezi un actor sau o actriță de talent. Au intrat cu încredere și cu entuziasm în viață și 'n carieră. Au pus în meseria lor pricepere, muncă, talent.

Și uneori îi zărești subt chipul unui personaj șters — în rolul principal apărînd nulități... cu merite care nu-s la lumina zilei.

Cum actorul trăește numai cît timp joacă, ai impresia că asiști la o înmormântare de viu. An cu an, atîția artiști intră cîte puțin în groapă. Zărești printre frunze o mînă zgîrcită. Colo, la nivelul pămîntului, iată un profil feminin — cu conturul fin, desenat parcă de un funigel...

Spectatorii văd numai ceiace-i îndărătul cortinei. Ne-am încercat aici să răsturnăm cîteva panouri ale culiselor.

M. Sevastos

Cronica cinematografică

Filmul cu războiu

André Gide spunea odată că legea rentei a economistului Ricardo se poată aplica și în domeniul artei. Există subiecte mai fertile și altele mai sărace. Poetul, romancierul, dramaturgul începe prin a deslănțui temele naturalmente fecunde. Și numai după ce ele săcătuiesc printr'o excesivă cultivare, se trece la subiecte mai speciale, mai puțin la îndemîna oricărui lucrător, necesitînd o muncă mai complexă și mai în adîncime.

Aceste observați atît de juste se pot face și cu privire la alegerea temelor în arta cinematografului. Un subiect tipic pentru fertilitatea lui în efecte estetice este războiul. Puține lucruri sunt atît de fotogenice ca o luptă, militară sau civilă, modernă sau antică. Mai întîi pentru că oferă un spectacol vast și dinamic. Totul, într'o luptă, e mișcare. Mișcare de oameni și mișcare de lucruri, mișcare fizică și mișcare sufletească. Războiul permite prezintări de cirede imense omenești care pornesc în pas cadențat, oferind o varietate nesfîrșită de fizionomii prinse în „prime-planuri". Apoi exodurile de civili porniți în băjenie, cu arsenalul lor heteroclit, cu căruțe în care vedem o vioară, un copil, o mașină de gătit, un fotoliu șchiop, și toată această tristă defilare străbătînd drumuri de o frumusețe pitorească enormă, unde natura gătită cu pomi și flori și pîrae limpezi par'că ironizează suferința bieților plecați.

Afară de asta, războiul este, din punct de vedere fizic, un amestec de praf și de noroiu, două substanțe prin firea lor extrem de fotogenice. Praful natural și glodul adevărat sunt odioase; mînjesc și sufocă; dar cele doar fotografiate sunt cel mai prețios auxiliar al efectelor artistice de lumină.

In ordinea sufletească, războiul se traduce printr'o mizerie morală, isvorîtă dintr'o viață nesigură și inconfortabilă, bazată pe panică neîntreruptă. Aceasta are un îndoit efect: complică situațiile și simplifică mințile. Toată simțirea și gîndirea omului în vreme de războiu este confiscată de patriotism, chiar și la cei ce nu-s patriotarzi din fire. Pentru celelalte compartimente ale psihologiei omenești, nu mai rămîne aproape nimic. Viața noastră interioară este atunci simplificată pînă la infantilitate. Deaceea sentimentele oamenilor pe timp de războiu au o dublă particularitate: sunt fruste și frenetice, primare și paroxistice. Această intensitate provine mai întîi din ca să zicem așa „inducție"; se împrumută sentimentului național caracterul său exacerbat. Afară de asta, este bine cunoscut în psihologie că tendin-

țele, cu cit sunt mai primare, mai simple, cu atit dispun ele de o forță mai considerabilă.

Aceasta e mai cu samă vizibil în amorurile de războiu, în prieteniile de războiu, în devotamentele de războiu. Ele au ceva totodată pasionat și superficial. E deci foarte natural ca regisorii de filme să alerge după așa ceva. Este exact ce le trebue. Asta li dispensează de elaborări psihologice profunde, și le permite să prezinte sentimente de un dinamism puternic și de o simplitate care, în viața de timp de pace par neadevărate, dar în cea de războiu perfect verosimile, deoarece, cum spuneam, superficialitatea e unul din caracterele pasiunilor din epoca ostilităților.

Pentru toate aceste motive, producătorii de filme se năpustesc, de ani de zile, asupra acestui subiect facil și ieftin. Și aceste spectacole au devenit azi exasperante; exasperante prin monotonia acțiunilor și zgomotelor (mereu acelaș bubuit de tun, hîriit de avion și pîriit de mitralieră) și exasperante prin spectacolul acelei psihologii sumare căreia nu-i putem nici măcar reproșa că-i falsă: este cum e mai rău: exactă, reală, dar ieftină, adică susceptibilă a fi pusă în scenă de cel mai obtuz regisor.

O altă problemă pe care o ridică filmul cu războiu este caracterul belicos sau pacifist al acestuia. Să nu se creadă că-i o problemă pur morală; ea e dublată de una propriu zis estetică. Și iată de ce. Războiul în genere și cel de azi în specie are o particularitate: suscită, la spectatorul modern, idei pacifiste. E poate asta un rău, e poate asta un bine; nu mă amestec; în tot cazul, însă, este un fapt. Priveliștea războiului trezește asociații de idei privitoare la absurditatea logică și morală a acestei intreprinderi, obligînd pe cetățean la concluzii pacifiste. Războiul este un spectacol producător de gînduri pacifiste așa cum mărul este un pom producător de mere; concluzia obligatoriu pacifistă este o calitate naturală a războiului, așa precum coloarea roșie este o calitate a merelor.

Pe de altă parte, prima condiție a operii de artă este să redea lucrurile veridic, să zugrăvească realitatea așa cum e. De aceea un roman sau film de războiu, dacă nu trezește încheieri pacifiste, este un roman prost sau un film fals.

Și de altfel, trebue să recunoaștem că cele mai multe producții — ale scrisului sau ecranului — cu subiecte de războiu sunt net caracterizate printr'o îmboldire spre idei pacifiste.

Iată bunăoară vechiul și celebrul „The big parade" al lui John Glibert, filmul care oarecum inaugurează seria. Iată „Frontul de Vest" și „Nimic nou pe frontul de Vest". Iată „Patrula dimineții" („The dawn patrol") (mi se pare că în romînește a fost tradus cu „Ingerii infernului" sau „Demonii văzduhului" sau ceva poetic în genul acesta). Iată apoi „Crucile de lemn" al lui Blanchar, sau „Farewell to arms" al lui Negulescu și Borsage. Toate, absolut toate erau pacifiste ca rezultat de impresie asupra publicului. Un singur film de războiu a dat greș în această privință: este vechiul (1919) și interminabilul „J'accuse" al lui Abel Gance — deși a fost conceput de autori ca foarte, foarte intenționat pacifist. Dar era așa de prost încît nu putea fi nici pacifist nici nepacifist, ci nimic pur și simplu.

Zilele trecute am văzut la cinema Bulevard Palace fotografiile unui film din care reieșa că e vorba de o poveste petrecută aproape în întregime pe vremea războiului. Fiindcă era american și fiindcă jucau actori foarte buni, am intrat. Și am fost foarte plăcut impresionat de o anumită scenă a filmului, pe care voi încerca s'o reproduc.

Un căpitan englez, prizonier german, evadează. Pentru diferite motive, autoritățile militare germane cer celor britanice retrimiterea lui în lagăr — ceea ce Englezii consimt să facă. Ni se reprezintă atunci linia frontului, adică dubla linie: tranșeea germană și tranșeea aliată.

Soldații trag din ambele părți. Deodată, din tranșeea engleză, se ridică un steag alb, improvizat dintr'un băț strîmb și o jumătate de cămașe. Subit: puști, granate, mitraliere, tac. Trei oameni escaladează șanțul englezesc și doi cel nemțesc. Prizonierul care trebue predat, cei doi soldați germani și cei doi soldați britanici se intîlnesc pe platoul dintre cele două tranșee. Se salută, încep să stea de vorbă, își oferă țigări, glumesc. O poftă enormă de amor pare a-i cuprinde, acel amor special pe care un om îl are pentru alt om fiindcă acesta din urmă e și el o ființă omenească ca și dînsul. O intensă bucurie li se citește pe față, bucuria de a avea dreptul să privești un om fără obligația de a-l ucide pe loc. Și toată această revoluție sufletească, pentru că cineva ține în mînă o bucată de lemn cu o bucată de cîrpă!

Cei patru soldați se despart și coboară la loc în adăposturi. Subit, tot așa de subit cum încetase, focul reîncepe. De ce? Pentru foarte absurda pricină că fragmentul de cracă cu zdreanța albă fusese aruncat; pentru asta, toți acei oameni care nu se cunosc încep să se între omoare ca cînii; adică nu: ca oamenii, adică prostește, nemotivat, fără mînie, fără ură.

Iată un excelent exemplu de episod cinematografic unde caracterul pacifist al spectacolului unui războiu răsare net și evident. Și așa sunt toate. Putem chiar zice: cu cît un film de războiu este mai artistic realizat, cu atît efectul lui pacifist este mai energic.

Dacă arborăm, o clipă, punctul de vedere moral, ajungem la încheierea că filmele de războiu sunt eminamente folositoare păcii. Dar noi vrem să ne ținem la strictul punct de vedere estetic. De aceea vom spune: chiar cînd e corect, chiar cînd e foarte bun, filmul de războiu este o operă artisticește ieftină. Pe lîngă asta, subiectul a fost exploatat pînă la leșin. Deaceea, cu nespus de mare bucurie am privi încetarea, măcar pentru cităva vreme, a unor asemenea monotone răsuflături.

D. Suchianu

Miscellanea

Sărbătorirea d-lui Charlety

Săptăminile trecute a avut loc la Fundaţia Carol, sărbătorirea profesorului Sebastien Charlety, Rectorul Universităţii din Paris. D. Charlety este una din personalităţile proeminente ale culturii franceze. Cunoscător adinc al saint-simonismului — a scris chiar o carte, — d-sa şi-a fixat merite ştiinţifice prin însuşiri de inteligenţă, de cercetare asiduă şi de vrednicie, necontestate. Cu prilejul aniversării a 10 ani dela fundarea Institutului francez de Inalte Studii din Romînia, profesorul Charlety a venit la Bucureşti. I s'a înminat, atunci, diploma de „doctor honoris causa" al Universităţii din Bucureşti.

Printre vorbitorii cari au omagiat personalitatea învăţatului francez a fost şi d. Ion Petrovici, a cărei cuvintare o redăm mai jos.

„Am cerut un loc foarte mic în rangurile oratorilor de astăzi, pentru a aduce salutul Universităţii din Iaşi — al acelei Universităţi constant harnică în liniştea colţului său geografic şi care nu este ispitită a evada din ea însăşi decît în cazuri excepţionale şi cu adevărat des. ăcută de orice egoism. Căci, tirzielnică în a-şi apăra interesele personale, ea se grăbeşte să fie de faţă totdeauna, cînd e vorba de evenimente cari depăşesc obicinuitul şi cari, mai ales au legături netăgăduite cu cele mai nobile laturi ale sufletului, — aşa cum este evenimentul de astăzi.

Asistăm la o îndoită sărbătoare. Mai întâi, este a 10-a aniversare a fundării Institutului francez de Inalte Studii din Romînia. Dată importantă fără îndoială, fiindcă marchează încheerea perioadei celei mai primejdioase pentru instituţiile tinere, perioada dibuirilor, a bănuelilor şi a demersurilor încă neverificate. Astăzi, după 10 ani de roditoare actvitate, Institutul s'a înavuţit cu o tradiţie, care e marea forţă a existenţelor spirituale, mai ales când acestea posedă şi supleţea necesară pentru a se lărgi şi reînoi. Acum, când te bucuri de o aşa frumoasă tradiţie, nu-ţi mai e teamă că sucombi sub greutatea sarcinei şi inexperienţei; acum viteza e ciştigată, drumul e croit şi mai rămâne să-l completezi cu o reţea de căi suplimentare, lucru care intră, — după câte ştiu, — în vederile d-lui Dupont, Directorul energic şi devotat al Institutului francez, — al acestui Institut pe care-l sărbătorim azi şi pe care l-aş putea compara, — în acest secol al tecnicităţii, — cu o instalaţie tecnică cu adevărat modernă, menită să conducă, dela unul la altul, ondulaţiile spirituale ale celor două popoare, făcute să se înţeleagă, să se iubească şi să înfrunte mereu împreună, vitregiile istoriei şi primejdiile necunoscutului.

Dar mai e şi o altă sărbătoare care s'adaugă la cea dintâi: e prezenţa, prin noi, a d-lui Sebastien Charlety, Rectorul Universităţii din Paris, personalitate proeminentă atît prin situaţia cît şi prin meritele sale ştiinţifice. Să nu uităm, — noi rominii, mai cu seamă, — activitatea desfăşurată ca Rector al Universităţii din Strassbourg, căci ea ne poate indica drumul de urmat, pentru a grăbi legătura spirituală între Alsaciile noastre. Şi cu riscul de a fi învinuit de egoism, — ceeace veţi ierta poate lunecării amintirilor mele, — voi adăuga înafară de toate celelalte şi un motiv personal de omagiu: anume, una din scrisorile cele mai plăcute ce-am primit vreodată şi pe care o păstrez gelos în depozitul meu preţios, poartă semnătura d-lui Charlety, — invitaţia atât de măgulitoare de a vorbi la Sorbona.

Şi acum ca să închei, trebue să amintesc încă un lucru priceput, — nu mă îndoiesc, — de unanimitatea asistenţilor, o prezenţă eterată şi augustă, care se proectează în această sală: umbra Franţei, dacă-mi e îngăduit să întrebuinţez acest cuvânt de umbră pentru ţara clarităţii şi luminii. Nu mai insist asupra sentimentelor ţării mele pentru Franţa, sentimente unice, cari cuprind mai mult decît amiciţie şi iubire, întrucit au şi stabilitatea uneia şi isbucnirea celeilalte. N'aş vrea să cad, imprudent, sub săgeţile marelui vostru clasic, La Rochefoucauld, care zicea, in una din corozivele lui maxime: „cea mai mare parte a evlavioşilor desgustă de cucernicie", şi sunt convins că excesul poate produce cite odată rezultate asemănătoare. Dar revenind, reamintesc că un isvor al sentimentelor noastre pentru Franţa, e recunoştiinţa pentru serviciile trecute şi poate, previziunea serviciilor viitoare,

— aceasta pentru a avea prilejul să anulez gîndirea lui La Rochefoucauld printr'o frază datorită unui alt clasic francez, La Bruyère, care zicea la rîndu-i : „nu e pe lume un mai frumos exces decît acela a recunoştiinţei".

O generozitate de mai multe ori constatată, frumuseţea istoriei sale, splendoarea culturii, muzica limbii, iată atîtea atracţii pe care Franţa le-a exersat asupra sufletului nostru avid. Mă gîndesc, însă, că iubirea noastră are rădăcini încă mai adînci, anume: sufletul nostru cu vechea moştenire a trăsăturilor lui distinctive, se regăseşte întreg în spiritul francez, mai mult decît în oricare altul, — fără să fac prin aceasta nici urîtă favoare şi nici injustiţie nimănui

Şi dacă bunul simţ al rasei ne împiedică să uităm distanţele şi nu ne îngăduie a pune pe acelaş linie cu faptele noastre mult modeste creaţiile strălucite ale fraţilor noştrii mai vrîstnici, francezii, noi găsim, totuşi, în ele ceva din noi înşine: imaginea cea mai proprie şi mai elocventă a imboldului lăuntric şi a ambiţiilor noastre de viitor.

D-l Iorga istoriograf literar

D. Iorga se reapucă de Istoria literară. Două volume (total 700 pagini) sunt consacrate Literaturii romîneşti contemporane. E suficient să deschizi cartea la „Prefaţă" pentru a putea citi :

„Oameni, opere, medii se înfăţişează şi se retrag, intervin ori aşteaptă după partea lor în desfăşurarea organică, de unde pleacă, pe care o influenţează şi din care, la vremea lor, se retrag încetul pe încetul pînă dispar".

In ipoteza cînd această frumoasă cugetare ar avea vre-un înţeles, ar fi interesant de ştiut la ce se raportă, în frază, cuvintele „de unde pleacă". Am încercat rînd pe rînd toate substantivele: partea lor, desfăşurare organică, etc... E foarte frumos să „pleci dela partea ta" şi tot aşa de practic e să „pleci dela o desfăşurare".

Şi iac'aşa-i scrisă toată cartea. Fără să mai vorbesc de extraordinarele adjective întrebuinţate de autor pentru caracterizarea diferiţilor scriitori romîni. Astfel bunioară d. C. Narly va avea poezii „de o claritate simpatică" (cum vine asta?); sau, vorbind de nu mai ştiu ce caracudă literară (care ocupă în cartea d-lui Iorga un spaţiu cam de trei ori mai mare ca cel consacrat lui Caragiale), d-sa ne anunţă că gruparea are „talente modeste dar reale". Am vrea să ştim cum poate un talent să fie ireal, dar mai cu samă ce înseamnă un talent „modest"? Este exact ca şi cînd am spune despre un geniu că este ud sau cârn. Stilul d-lui Basarabescu îi place d-lui Iorga; îl găseşte „scurt, curgător". Grozav de bine merg împreună aceste calităţi. Şi dacă ar fi să caracterizăm opera d-lui Iorga, am spune că e plină de „duioşie, de violenţă"; că stilul lui e „sobru, bogat", etc. etc...

S'a spus de către un Francez: „La parole a été donée à l'homme pour traduire sa pensée". Un alt Francez, mai mizantrop, a adăogat: „La parole a été donnée à l'homme pour cacher sa pensée". Ne-am permite să adăogăm un al treilea aforism: „La parole a été donnée à l'homme pour se foutre de la pensée" — cugetare sugerată de felul cu totul special în care d. Iorga face uz de limbajul articulat.

Fireşte, este departe de noi gîndul că d. Iorga nu ştie să scrie romîneşte. Ba chiar credem că are şi un fel de talent. Atunci? Pentru ce cărţile sale parcă's scrise cu picioarele?

Răspunsul e lesne: cărţile acestui autor nu „par", ci „sunt" scrise cu picioarele. De ce? Inadins? Din neglijenţă? Credem că din amîndouă pricinele. Este vorba de o neglijenţă voită, sentiment subtil care are la bază un profund dispreţ pentru poporul romîn. „Este mai prejos de demnitatea mea, care etc., etc., (îşi zice d. Iorga) să condescind a-mi reciti bruioanele, a-mi şlefui stilul şi, procedînd la adaosuri, suprimări şi înlocuiri de fraze sau cuvinte, să pierd un timp care, eu, etc., etc., — şi asta pentru nişte proşti de Romîni, care ar trebui să se simtă onoraţi dacă eu, care etc., etc.".

Fără îndoială, este absurd să ne orbim în faţa cusururilor poporului nostru, care-s şi multe şi grave. Dar, oricum, dispreţul acordat unei ţări întregi şi încă propriei tale ţări, este o atitudine inadmisibilă. Sau în tot cazul, dacă simţi aşa, singura conduită este să taci şi să nu-i faci curte dispreţuitului sau să primeşti dela el parale. Orice părere ai avea despre muşteriu, trebue totuşi să-i dai marfă bună. E o chestie de onestitate profesională, independentă de calitatea morală a clientelii. Şi d. Iorga, în debitarea camelotei sale literare, face exact ceeace Francezii numesc „se fich' du client".

Am insistat mai mult asupra acestor chestiuni de formă stilistică înainte de a trece la analiza ideilor cuprinse în cartea d-lui Iorga pentrucă, mai întîi, „idei" în această carte — şi la d. Iorga în genere — nu prea sunt, şi afară de asta pentru că această neonestitate faţă de clientelă este cu deosebire interesantă. Spuneam că ea e fundată pe marele dispreţ pe care d. Iorga îl are faţă de poporul romîn. Acest dispreţ, d-sa nu-l manifestă direct şi explicit (ar fi o atitudine curagioasă şi foarte puţin remuneratorie); el răbufneşte în felurite chipuri indirecte. De pildă prin insistenţa cu care d. Iorga vorbeşte — mai ales cînd nu trebue — despre patrie şi patriotism. Ştiţi care este ca să zicem aşa „ideea" centrală a lucrării d-sale asupra literaturii romîne? Iată. Valoarea unui scriitor se măsoară după dimensiunile patriotismului său literar; ea este direct proporţională cu cantitatea de laude pe care, în versuri şi proză, un autor le aduce poporului romîn, poporului romîn în bloc (cu foarte mica excepţie a celor cîţiva care nu-l adoră pe d. Iorga). D-sa o repetă la fiecare pas: cu simplu talent, nu poţi face artă; desigur, trebue şi asta; dar în primul rînd trebuie să-ţi iubeşti ţara, ogoarele, datinile, trecutul, bătăliile cu Turcii, pe Traian, Decebal, Stefan cel Mare, d. Iorga, etc... Etalonul de măsurare al esteticului este naţionalismul; artiştii se împart în patrioţi de 18 carate, de 20, 32, etc... Şi este cliniceşte foarte interesantă această refulare a dispreţului pentru Romîni, mascat prin afirmarea delirantă a meritelor necondiţionate ale acestora. Copiii, cînd vor să facă exerciţii de curaj, se coboară în pivniţă noaptea, şi tot drumul îşi spun cu glas tare: „nu mi-e frică, nu mi-e frică", în timp ce inima li e cît un purice.

Dar iată un fenomen încă şi mai interesant. Se întâmplă uneori ca vreun alt mare romîn să reuşească a obţine dela publicul romînesc un succes — cîteodată egal, alteori mai mare ca al d-lui Iorga — în tot cazul un succes *de aceeaş calitate*. D. Iorga este atunci cuprins de o ciudă frenetică, şi în furia lui împotriva unui concurent care îşi permite să vîndă aceeaş marfă, îi scapă adevăratele sale sentimente pentru poporul romîn. Astfel, recent, atacînd pe un asemenea rival, d. Iorga a numit publicul romînesc „popor de iloţi" şi „trib de negri". Este exact ceeace în psihiatrie se numeşte „catharsis", sau su-

blimare, sau derivație, — răbufnire excepțională a unor sentimente îndelung comprimate pentru că erau nemărturisibile.

Dar să trecem la „ideile" autorului. Am vorbit deja de teoria d-sale patriotică a valorii estetice și concepția d-sale tricoloră a talentului. D-sa refuză orice însușire operilor unde locuitorul romîn este înfățișat făcînd lucruri de rușine, precum a bea, fura, ucide, etc.

A doua mare idee a esteticii d-lui Iorga este aprecierea talentului după gradul de admirație pe care autorul în chestie o are față de persoana fizică și morală a d-lui Iorga. Așa se explică dece în zadar vom căuta un capitol consacrat celui mai mare scriitor romîn: I. L. Caragiale. Acesta din urmă totdeauna l-a zeflemisit pe d. Iorga, și se știe că singurul lucru pe care d. Iorga îl ia în serios este zeflemea... Caragiale, pe vremuri, vorbind de tînărul istoric și poet, spunea: „vezi, mă, Iorga ăsta, e băiat bun, dar,voi n'ați observat?... strîmb"... Altă dată venise d. Iorga la Junimea să-și citească o poezie unde era vorba de un leu care făcea fel de fel de lucruri. Pogor din fundul canapelii, îi spune după terminarea lecturii: „Măi Iorga, ... tu, îi frumoasă poezia asta a ta; dar uite, leul, leul cela al tău... cîne!... zău îi cîne... Păi așa crezi tu că face un leu? Hehei! Un leu... ia vino tu, Jacques, că tu știi să faci bine ca animalele, ia arată-i lui Iorga cum face un leu". Atunci Caragiale, îl dete la o parte pe Negruzzi: „Stați, să vă arăt eu cum face leul". Și astfel începu un ... curs de răgete fioroase din partea diverșilor critici. Acest gen de discuție literară nu avu darul să placă tînărului autor, care plecă trîntind ușa. De atunci, Caragiale va fi tratat cu rezevă. In cartea de 7.. pagini de care ne ocupăm, teatrului lui Caragiale i se vor acorda 2.. de rînduri — și nu toate laudative. IȘ în timp ce piesele d-lui Tri... sunt menționate cu simpatie, bucăți ca Kir Ianulea vor fi numi... „mult chinuite" și „cu subiect împrumutat", iar despre acea capo... peră care e „Cănuță om sucit" se va vorbi în treacăt (de altfel tot ce se spune despre Caragiale e spus în treacăt) și d. Iorga se va mărgini a ne spune că a fost scrisă în 1916, ceeace fără îndoială constitue tot ce s'a spus mai original despre Cănuță și Caragiale în general, decedat în anul 1913.

Dar, cum spuneam încă dela început, onestitatea istorică nu-l sugrumă pe d. Iorga. Astfel, după ce atribue d-lui Al. Teodoreanu cîteva din cărțile fratelui său Ionel, n'apucă bine cetitorul să se obicinuiască cu sistemul acesta de a considera opera literară a familiei Teodoreanu în bloc, și d. Iorga îi atribuie „Patima roșie", al cărei autor n'are nici măcar meritul să fie rudă cu Teodorenii. Iar dacă se va spune că-i o simplă neglijență de redacțiune, credem a putea răspunde că asta, din partea unui istoric, e poate încă și mai grav decît simpla ignoranță. Dar toate aceste lucruri nu-l afectează pe d. Iorga, care continuă să gospodărească fantezist toate datele, să-i zică dramaturgului francez Bernstein: Bernheim, și atunci cînd are pică pe-un autor să caute a-l umili citîndu-i cărțile subt forme disprețuitoare ca... „o povestire", lăsînd pe... a scris o poveste cu niște boieri, sau scurt „o povestire", lăsînd pe cetitor să ghicească el titlul. Căci oridecîte ori d. Iorga informează pe... proștii de romîni, d-sa își spune în sine: „fiți bucuroși că vă dau și atîta; aș putea să mă supăr și să nu vă mai spun nimic".

Scriitorul romîn care iese totdeauna bine în Istoria literară a d-lui Iorga este — cred că ați ghicit — d. Iorga însuși.

Astfel: „o măiastră monografie asupra lui Mihai Viteazu, (în care) vom găsi cele mai poetice pagini ce s'au scris dela Cîntarea României încoace" (II, p. 50).

Sau: „Totuși, glasuri de înștiințare nu lipsesc. Astfel, la 1926, în mijlocul capriciilor și săriturilor unui modernism anarhic, N. Iorga rostia aceste cuvinte": (urmează un lung și interesant citat). (II, p. 273).

Sau: „Toată această critică răuvoitoare și pătimașă va lăsa neatinse meritele d-lui Iorga de a fi... etc., pentru care și scriitorul acestor rînduri își exprimă admirația sa... (II, p. 155).

Dar ne grăbim a spune: nu-i vorba de admirația pe care d. Iorga o are față de meritele d-lui Iorga; e vorba de un terț autor, pe care marele nostru istoric îl citează fiindcă probabil îl găsește plin de un robust bun simț național.

Iată însă și pasagii unde Nicolae Iorga vorbește direct de Nicolae Iorga :

„Hrănit de cetiri intinse..., N. Iorga, care dăduse la Contemporanul versuri cu factură eminesciană..., încearcă o *înnoire* prin îndoitul mijloc al unui pastel..., sau prin imitarea atmosferei antice... Dar de cele mai multe ori, ce caută e îmbrăcarea în versuri de o stăpinită, scurtă factură personală a unor idei filosofice" (II, p. 88—89).

Sau: „Se putea și altfel? Adică a introduce în forme mai libere o cugetare cu tot farmecul misticismului și cu toată nelămurirea unui sentiment care caută, și alăturea (sic), și mai sus? Generația care îmbătrînia a dovedit că *da*. Am văzut că, printre cei cari s'au ținut mai mult în curent cu vremea, N. Iorga, într'un alt șir de poesii lirice, a exprimat într'o formă deosebită de a celor noi, putința înnoirii... Simbolul s'a dovedit că se poate îmbrăca și în formă nesiluită (sic). Astfel în „Grîu pierdut"(II, p. 276).

Dar cred că e timpul să terminăm. Cetitorul poate vrea să știe care este aprecierea de ansamblu a d-lui Iorga asupra evoluției literare romînești contemporane? E foarte simplu. Literatura de după războiu îi displace d-lui Iorga. Dar, patriot cum este, d-sa e totuși optimist. Și temeiurile acestor speranțe într'un viitor mai bunt sunt diferitele glasuri care răsar pe ogorul literilor naționale pentru a-l lăuda pe d. Iorga. Credeți că exagerez? Mă voi osteni să vă citez o frază din text, o frază care, veți vedea, are exact 28 de rînduri de tipar :

„Când, nu de mult, d. Nichifor Crainic vedea în poezia dela 1894 a lui N. Iorga o cugetare lirică ce desemnează între Eminescu și Coșbuc o atitudine nouă în poezia noastră, afirmînd astfel legătura cu tradiția, iar, în Ardeal, d. I. Breazu, unul din cei mai tineri, afirma că la noi sămănătorismul și-a atins apogeul în 1914, iar ecourile lui răsună, astăzi, cînd răsar caracterizări ca acelea din Gîndirea modernistă dela 1931 sau din Lamura dela 1928, unde un tînăr, d. Al. Bădăuță, considera sămănătorismul ca întîiul mare act organizat al unei conștiințe și nevoi de independență a sufletului romînesc; cînd Antologia Poeților Tineri tipărită de d. Zaharia Stancu în 1934 face ușor să se deosebească domnișoarele în vîrstă de optsprezece ani care au gîndul spre lume repezit ca un taur și de licențiata în litere care a răsucit gîtul la șapte prunci albi, ori de cîțiva tineri care se strîmbă, atîția oameni de talent care n'au nevoie de asemenea mijloace; cînd ziarul, care decide asupra prozei, e silit a scrie și prin condeiele cele mai scuturate de psihoză, așa ca să înțeleagă bunul cetitor romîn, domnul nostru al tuturora în ce privește măcar forma, aceasta înseamnă că vechiul, scumpul bun simț al acestei țări, așa jignit cum este de triumful zăpăcelii și perversiunilor, trăiește" (II, p. 318-319).

Și mereu, așa, mai departe.

Glossă la o josnicie...

Am fi naivi să mai amintim de necesitatea discuției în contradictoriu, de splendoarea libertății de opinie, de frumusețea unui peisagiu ideologic cu varietăți de flori și plante. Buchetul ideilor contra-

dictorii, privit din sistemul planetar Sirius, oferă un spectacol măreț și odihnitor...

Prostia nu poate jubila și nu se poate odihni cînd ascultă o simfonie. Prostia e monocordă și monocromă. Prostia cîntă numai din caval sau numai din piculină. Prostia zugrăvește altarul „credinței" sale dintr'o singură culoare...

Așa a fost prostia dela facerea lumii. A răstignit pe Christos pentru un delict de opinii. A dat lui Socrate să bea cucută. A înțepat cu ace limba lui Cicero. Astăzi aruncă adversarii în temnițe sau îi internează în lagăre de concentrare.

Valul de prostie violentă în publicistica romînă de azi amenință să ne înnece. S'a revărsat de cîteva ori lăsînd smircuri și cadavre în putrefacție. Aburi pestilențiali otrăvesc opinia publică.

De curînd am asistat la un spectacol degradant.

Ministerul de Interne a hotărît dizolvarea a 25 sau 35 de asociații culturale (nu ne amintim exact), amenințînd cu închisorile pe cei cari vor îndrăzni să le mai redeschidă sau să participe la ele. Majoritatea asociațiilor erau inocente. S'a desființat un cerc cultural „George Coșbuc", o asociație pentru colonizarea Evreilor și readucerea lor la munci agricole, etc., etc.

Nu vrem să discutăm aici aceste suspendări. Suntem o revistă cu preocupări teoretice și politica zilei nu ne interesează decît întrucît are efecte în cultură și în orientările doctrinare ale generației actuale.

Vrem să scoatem în evidență un alt fenomen.

Cu ocazia acestor suspendări s'au făcut, evident, arestări cu ghiotura.

Presa și revistele noastre le-au comentat.

Jurnaliștii și publiciștii „de dreapta" au comis o faptă înspăimîntătoare prin josnicia ei morală: au asmuțit organele polițienești asupra unor adversari din presă, cerînd arestarea lor, prezentîndu-i ca „subversivi" și citînd nume. Au milogit suspendarea unor organe cu care se aflau în polemică. (De pildă *„Țara Noastră"* a cerut suspendarea *„Cuvîntului Liber")*.

Aceste delațiuni de nume, dar *fără fapte* (fiindcă „subversivii" citați sunt simpli gazetari la foi democrate și nu sunt amestecați în acțiunea revoluționară) au întrecut orice limite îngăduite de o conștiință onestă.

Denunțul acestor șovini în luptă zilnică cu gazetarii democrați echivalează cu punerea piedicii la o luptă dreaptă. Insemnează înfigerea pumnalului pe la spate.

Domnii „de dreapta" vor să scape de adversari incomozi, aruncîndu-i... la închisoare. Nici măcar n'au cucerit puterea în aclamațiile masselor populare à la Mussolini și Hitler — massele romînești îi repudiază la fiecare alegere — și acești maimuțoi pretind unui guvern *liberal* (ei sunt, totuși, împotriva libertăților constituționale) să le realizeze idealul!...

Josnicia delatorilor de dreapta a adus o notă de țigănie morală specifică de altminteri acestor paladini ai dictaturii în Valahia...

Soluții corporatiste

Aflăm din cîteva notițe ale revistei „Lumea Nouă", propagatoarea sub conducerea d-lui Manoilescu, a corporatismului în Romînia, că cel mai mare rău de care sufere azi țara noastră, este neindustrializarea ei.

Fiindcă ne ocupăm toți de agricultura țării și de statul țărănesc

am neglijat politica de industrializare în care d. Manoilescu vede azi singura salvare a țării.

Așa ne anunță prin revista sa distinșii colaboratori L. N. și C. N. (Să nu ne pretindeți mai mult, fiindcă nici noi nu știm numele adevărat ascuns în dosul inițialelor).

Cînd toată lumea recunoaște că nu s'a făcut nimic pentru agricultură și că din cauza dominației partidelor dușmane țărănimii, am întreținut cu sacrificii enorme o industrie parazitară în dauna agriculturii, se găsesc unii cari să aibă cutezanța să susțină că nu s'a făcut tot ce trebue pentru industrializarea țării.

Pentru convingerea noastră d. C. N. invoacă exemplul Franței lui Ludovic XIV-lea, combinînd citate din Funck-Brentano și Louis Madelin, ca să arate beneficiile și posibilitățile unei asemenea politici.

Lăsînd la oparte naivitatea comparației, precum și faptul — simplu pentru oricine — că de atunci pînă azi s'au scurs ani cari contează prin progresul lor și în judecarea situațiilor, vom reproduce concluzia d-lui C. N. care ne scutește de orice comentar.

„Iar noi voim să desvoltăm cultura națională, să găsim bani pentru apărarea hotarelor, rămînînd „țară eminamente agricolă" sau devenind „stat țărănesc". Vă place? Așa se întîmplă întotdeauna cînd scrii la comandă, pentru a umple pagini, în ajunul zilei de apariție a revistei.

In afară de aceste „convingătoare" comparații, colaboratorii d-lui Manoilescu, d-nii C. N., L. N., M. P., F. Z., S. B. și S. A., au și alt sistem de a argumenta.

Stilul biletului de papagal, în cari ți se prevestește vîrsta înaintată sau lozul cel mare, constitue ceva curent în revista „Lumea Nouă".

Naivități copilărești ca aceasta : „In statul corporativ de mîine astfel de lucruri n'ar fi posibile decît dacă cineva ar fi ori de rea credință, ori incapabil. Și acela ar fi descoperit și înlăturat din vreme", sau enunțări ce vor să pară savante, dar care nu reușesc decît să provoace surîs, cum ar fi de pildă: „Teza generală după care rezolvarea definitivă a problemei agrare nu se poate realiza pe altă cale decît prin industrializarea țării", complectează teoriile ultimului număr al revistei d-lui Manoilescu.

...și reproșuri

D. Manoilescu în anunțările sale corporatiste, devine cîteodată agresiv, mustrînd aspru pe toată lumea, pentru abateri grave dela linia „vremii noastre" pe care circulă d-sa.

Mustrările astea devin cîteodată foarte amuzante, fiindcă d. Manoilescu uită că d-sa a fost de cîteva ori în situații, și încă în ce situații, cari nu-i mai permit astăzi să acuze.

„Stă materia primă, stau uzinele, stăm cu toții și așteptăm etc." zice d. Manoilescu.

Sigur că stăm, dacă d-sa în loc să facă inginerie cum a învățat și să se ocupe de materia primă, de uzinile care stau, se ocupă de bănci, de corporatism, voind să facă doctrină. De ce nu s'o fi ocupînd d. Manoilescu de meseria sa?

Intr'un alt ucas de reproșuri la adresa trecutului, d. Manoilescu exclamă: „Și cînd noi spunem că Statul politic e incapabil să corespundă situației tocmai în chestiunea echilibrării bugetului!"

Da, dar noi am făcut experiența asta și cu un corporatist. N'a fost d. Manoilescu subsecretar la finanțe? Și doar slavă Domnului că a avut destulă libertate și nu se poate plînge de lipsa ei.

Programele „Gîndirii"

„Gîndirea", severa revistă a teologului Nichifor Crainic, are două programe: a) ortodocsie literară, b) politica legionară.

Primul program se realizează cu poezii, poema în proză și nuvele unde îngerii, sfinții și egumenii se plimbă cot la cot, înghesuiți, ca pe Calea Victoriei. Proză cu personal eclezlastic a scris și d. Damian Stănoiu. I-a arătat pe cîțiva teologi romîni în toată plenitudinea calităților și păcatelor omenești, prea omenești. Dar d. Crainic l-a admonestat. Nu se cade ca un egumen să fie descris beat mort și iubitor de voluptăți carnale. Se care a fi prezentat scheletic, suav, inocent, ascetic.

Asceza din programul *Gîndirii* d-lui Crainic s'a învechit înainte aplicației lui. Paladinul doctrinar a fost și a rămas mereu la practica „tentațiilor Sfîntului Antoniu": rubicond, jovial, fără „tristeți metafizice", fără un pic de nebunie întru Christos. Un pămîntean banal...

In ultimul număr al revistei (Decembrie 1934) se fac desvoltări teoretice asupra programului politic. D. Mișu Polihroniade (din Levant) ne învață despre necesitatea „purității rassei romîne" și despre neghiobia Franței care menține instituții democratice și parlamentare.

Un alt domn — Alexandru Constant — aduce cîteva referințe apologetice despre „tendințele autarhice ale Germaniei".

Se vorbește cu entuziasm despre „programul" redetat de Gottfried Feder. Ne dă ca modele pe Feder și pe Hitler.

Ah, între timp, Feder s'a învechit! A fost aruncat la hala de vechituri de către Hitler, marele *Führer* al legionarilor dela „Gîndirea"! Vorbea de exproprierea boierilor și de mizerabilul „socialism"!...

„Religiozitatea" și „radicalismul" acestor curente fasciste sunt pretutindeni farse doctrinare...

Tăcerea d-lui Lucian Blaga

D. Lucian Blaga a descins odată din turnul de ivoriu în mijlocul managerilor bucureșteni ai gloriei sale.

D. Lucian Blaga tace cu obstinație. *Et pour cause...*

Iată-l în mijlocul d-lor Crainic, Pamfil Șeicaru & Co.:

„...tăcerea lui ireductibilă, enerva. Unul, un ziarist (P. Șeicaru), care cita versuri de Paul Valéry, cînd ataca pe un bancher *rezistent* și pe Charles Maurras cînd vorbia de Jean Tehaș, tumultuos pe cît de găunos și violent pe cît de laș" (Gîndirea", Decembrie 1934).

Firește, d. Lucian Blaga a tăcut și a rîs.

Dar cît trebuie să fi rîs de definițiile primitive elaborate cu sudoare de către d. Crainic pentru filosofia subtilă din *„Eonul dogmatic"* și *„Censura transcendentă"*?

...și Evreii la „Gîndirea"

Această revistă a devenit monitorul rassismului romîn cu toate fațetele sale doctrinare binecunoscute: antisemitism, numerus clausus, decretarea incapacității culturale semite, parazitismul rassei care a dat pe Iisus Christos, etc. etc.

In numărul trecut al „Gîndirii", în articolul de fond, d. Crainic a semnat un ghiveciu făcut din toate legumele otrăvite ale grădinei d-lui Alfred Rosenberg: „titanii ateismului" sunt Evreii, protocoalele

Sionului nu sunt falsificări, marxismul semit și bursa iudaică au jurat pieirea creștinismului.

De ce această capacitate de asimilare a culturii noastre să aibă efecte numai asupra Grecilor, Armenilor, Țiganilor și a altor minorități?

Din nefericire, în teoria d-lor Crainic și Polihroniadis doi romîni autentici, se spune că „numai sîngele dictează în elaborarea culturală", iar Evreii sunt definitiv damnați față de *„cultura ariană"*.

In acest caz, d. I. Brucăr n'are ce căuta în cenaclul „Gîndirii" rassiste și huliganice.

Este ciudat cum oameni așa de distinși nu vor să priceapă desgustul imens cu care sunt înconjurați chiar în cercul lor de „prieteni" și nu înțeleg să tragă consecințe firești.

Cînd cineva îți insultă părinții nu dai ghies la banchetul insultătorilor!...

P. Meanor & Co.

Recenzii

MIHAIL SADOVEANU: Nopți de Sinziene, roman, Editura „Cartea Rominească".

O nouă carte a acestui maestru al povestirii moldovenești. Nu este un roman. Dar are vreo importanță clasificarea didactică a genurilor literare?

„Nopțile de Sinziene" descind din atmosfera de poezie elegiacă și patetică a neuitatului „Han al Ancuței". Ascultăm șipotul misterios al izvoarelor „Fîntinei dintre plopi". Ne readuce printre potecile umbroase și odihnitoare ale „Dumbrăvei minunate". Adică, „Nopțile de Sinziene" sunt o operă autentic sadovenească, scoasă din acel filon nesecat din care au ieșit atîtea juvaeruri ale prozei noastre lirice.

Maestrul Mihail Sadoveanu își continuă munca sa creiatoare cu seninătatea răzeșului, care nu ține socoteală de „bietele timpuri", fiindcă el este de-asupra lor. Nu înregistrează diagrama mòdelor și a capriciilor literare. Ca și gorunul dela Soroca, evocat în discursul de recepție la Academie, înfrunzește și înflorește — coamă rotată — în vară, pirguește rodul în Maiu, îl coace în lunile caniculare de vară și îl dăruiește trecătorului, toamna. Dar mai fericit decît gorunul, Mihail Sadoveanu prezintă darul său nu numai trecătorului, ci generațiilor prezente și viitoare romînești...

Pan

GEORGE SOFRONIE: Beiträge zur kenntnis der Theorie und Praxis des Völkerrechtlichen Plebiszits. Genève, 1934, p. 59.

Ce este plebiscitul? Suntem atît de obișnuiți cu această noțiune și cu această procedură internațională, încît astăzi, ni se pare aproape ceva firesc ca să beneficiem de plebiscit, autodeterminare, libertatea națională, etc.

Și totuși, ce lupte imense și seculare, au trebuit să se ducă de către filosofi și popoare, spre a-și impune acest sacru drept!

Studiul de față are și el dubla sa valoare: științifică și instructivă. Cu alte cuvinte, autorul nu e numai descriptiv ci și critic, căci pe lingă o relatare documentată a întregii idei a plebiscitului în cursul veacurilor dela Relectiones de Judis din 1557 pînă la... Saar din 1935, el știe să evidențieze și natura plebiscitului ca funcție de bază a libertății politice.

Ce altceva e plebiscitul dacă nu dreptul de a dispune liber de destinul nostru colectiv?

Emanciparea individului, emanciparea popoarelor și plebiscitul sunt solidar legate de triumful libertății și mai exact, de triumful democrației naționale și internaționale.

Cu drept cuvînt deci, triumful sau regresul teoriei și a practicei plebiscitului sunt în funcție de creșterea sau scăderea în importanță a noțiunii democratice, sau mai bine, a respectului de care se bucură în viața internațională, voința colectivă a poporului" (p. 57).

Concluzia ce se impune: dictatura națională într'un stat sau altul, poate duce la dictatura internațională. Și dictatura internațională, la anihilarea dreptului la liberă și independentă existență a comunităților politice și etnice.

E tocmai după ceeace umblă astăzi, Germania.

GEORGE SOFRONIE: Problema păcii internaționale și organizarea ei juridică. Cluj 1934, p. 23.

Intr'o epocă tulbure ca aceasta, cind pacea popoarelor e din nou amenințată prin conspirații tăinuite și conspirații fățișe, cînd reacțiunea, imperialismul și militarismul par din răsputeri să ne antreneze într'o nouă baie de singe și cind aci, la noi în țară, din nenorocite împrejurări, lumea nu vrea să se preocupe de problema păcii atît cît ar trebui pentruca *întreaga* națiune să fie profund convinsă de rostul imperativ al unei politici pacifiste, activitatea științifică și publicistică a unui autor cum e d. Sofronie, trece dincolo de cadrul rutinei de ocupație profesională. In astfel de împrejurări, un astfel de luptător, e în văratul senz al cuvîntului, un pioner.

Cu o remarcabilă documentare, autorul, în lucrarea de mai sus, analizează critic și cronologic toate sforțările cari s'au depus dela războiu încoace în serviciul cauzei mondiale, fixîndu-și atenția firește asupra acelui aspect al problemei, care prin organizarea juridică a păcii, se impune ca singura soluție de procedură și de bază .

Dela arbitraj, la securitate și de aci, la dezarmare, e o cale lungă și grea. Nici una din etapele acestea, n'a fost încă perfect realizată. Poate că n'a fost chiar teoretic pe deplin definită. Nu e mai puțin adevărat însă, că an după an, mentorii pacifismului fac tot ce le stă în putință să apropie de realizări deziderateIe de mai sus.

In acest senz, lucrarea nu are numai o valoare didactică ci și una educativă, ceeace astăzi, la noi, e de o importanță cu mult mai mare.

T. C.

PETRE PANDREA: Psihanaliza judiciară, Ed. Cultura Rominească. Colecția Analelor Romine.

Dimpreună cu Freud, n'a cunoscut mai multă glorie decît doar Einstein. Ambii au făcut ravagii, au declanșat epidemii. Nu există un cît de umil lector, care să nu le pomenească numele și nu există conversație în care să nu fie amestecate frînturi din teoriile lor. Este și un rău în această greșită „popularizare": Au fost falsificați — în bună parte.

Ca metodă de investigație, psihanaliza nu poate fi încadrată în

formule — nici chiar de insuşi creatorul acestei teorii. Marele interes il prezintă aplicarea freudismului. Şi în această direcţie, această metodă — la fel cu orice metodă din psichologie — este fecundă. Cu o singură condiţie: experimentatorii să nu ignore psichologia şi psichiatria, să ştie manipula materia psihică, să aibă simţul nuanţelor şi o vastă cultură şi înţelegere universală.

Petre Pandrea întruneşte toate aceste trăsături. Nu i se pot disputa aceste merite. Pandrea ştie să utilizeze materialul omenesc, are simţ psichiatric şi mai ales, are bun simţ. Ştie cum să se apropie, cum să atingă elementele şi cum să le interpreteze. Ştie — in special — să observe.

Şi aceasta este prima şi cea mai importantă condiţie pe care o implică psichanaliza: observaţia. Permanenta observare a fiinţei umane desvăluie toate aspectele din care este înfiripată viaţa sufletească a unui ins sau a unei colectivităţi: o sumă de faţete ale unei aceleiaşi pietre sau o sumă de elemente ale unui singur corp chimic — din care mutarea unui număr, a unei catene, strică întreaga armonie a corpului sau cea mai mică fisură într'o faţadă distruge preţiozitatea pietrei.

Rolul psichanalistului este să desfacă elementele componente, să topească chitina care învăluie existenţa, să disolve masca mincinoasă care menţine şi constituie forţa de învins. Sarcina psichanalizei este mai dificilă. Pentrucă materialul uman aduce o rezistenţă la analiză, o mascare întru observare — care, uneori, poate fi de bună credinţă: omul este dispus să se'nşele singur. Mai intervin condiţiile de existenţă care şlefuesc fiinţa după împrejurări, după mediu.

Suntem obicinuiţi să acceptăm oamenii şi faptele cum se prezintă. Psichanaliza vrea să depăşească suprafaţa, să pătrundă în adincime. Cind nu este utilizată priceput, această metodă forează doar aparenţele şi dă greş. Este necesar, deci, un sondaj care să traverseze toate straturile, să analizeze toate particulele şi, asemenea săpăturilor geologice, să nimerească stratul dorit de unde să ţişnească materia aşteptată. Evident, această operaţie este condusă după indicaţiile pe care le primim la prima vedere. Urmează, apoi, tatonînd elementele, să continuăm drumul.

Solul uman este plin de accidente, de artificii — în care obicinuiţii analişti se pot poticni. Care pot înşela.

Psichanaliza este tocmai acest instrument care ne fereşte să greşim, care oferă calea cea bună, cea dreaptă.

Autosupravegherea exercitată, nu păstrează mereu aceeaşi tensiune şi nici aceeaşi, egală, putere. Sunt clipe cind eul slăbeşte sistemul de apărare, cind prezintă deficienţe în activitate, cind se întrevăd lacunele, cind se descopere „minciunile". In vise, în aşa numitele „lapsuri". Psichologia tradiţională neglijează studiul acestor simptome, nu acordă importanţa cuvenită acestor mecanisme mentale sau nervoase. Psichanalisa are meritul de a fi concentrat atenţia asupra acestor momente pe care le socoate acte psichice complecte, manifestări pline de conştient şi cu semnificaţie proprie. Bazată pe aceste acte evadate din eul nostru: mărturisirea unui gînd, a unui sentiment, a unei dorinţi — psichanalisa face descoperiri senzaţionale şi acordă explicaţii reuşite.

Despre importanţa — din punct de vedere psichanalitic — a viselor, despre nenumăratele studii în acest domeniu, nu este cazul să pomenim acum. Psichologia acordă viselor caracterul unei activităţi reziduale. Explicaţiile astfel făcute pot fi interesante, dar sunt banale sau puţin morbide continuări a unei activităţi diurne sau fantastice deformări a unor evenimente corporale, mai mult sau mai puţin mediocre. Psichanalisa afirmă visul drept o activitate psichologică sufi-

cientă, de sine stătătoare, şi care poate fi explicat atît prin scopul urmărit cît şi prin cauzele determinante.

Nu urmărim să rezumăm concepţia freudiană pe care Petre Pandrea o stăpîneşte şi o utilizează în domeniul judiciar.

Interpretarea textelor şi interpretarea psihologiei omului delicvent — sunt îndemnuri pentru crearea şi în Rominia, a unui fundament psichanalitic judiciar, care trebue să schimbe metodele de interogatoriu — metode rămase atît de barbare şi de periculoase pentru cercetarea vinovaţilor şi cîntărirea vinelor. Un nou concept juridic, o nouă categorie de explicaţii, evidenţiarea erorilor de lectură şi scris, a actelor simptomatice şi a asociaţiilor de idei, importanţa lapsusurilor — toate aceste noţiuni pe care justiţia actuală fie că le neglijează, fie că nu le cunoaşte, sunt discutate şi exemplificate, pînă la evenimente recente, şi generos oferite spre studiere de către Pandrea.

Nu lipsesc paginile de literatură — adăugate acelor de ştiinţă soră. Romanul lui Leonardo da Vinci — momente din viaţa mai multor scriitori — descoperă literatul Pandrea atît de puţin ascuns omului de ştiinţă Pandrea şi pe care acesta din urmă ocarcă „freudian" să-i acopere.

Volumul acesta de „Psichanalisă judiciară" cred că este demn să figureze alături de orice volum din străinătate. Dealtfel, în acest domeniu, psichanalisa nu cunoaşte decît extrem de puţine încercări. Pandrea a realizat un efort demn.

Terapeutica freudiană decurge din teoria expusă. Simptomul fiind cunoscut, psichanalistul poate opera suprimînd radical simptome, să vindece. Luînd cunoştinţă, progresiv, de originea şi semnificaţia simptomelor, asistînd şi participînd la ancheta al cărui obiect şi subiect este — pot fi evitate recidivele, pot fi îndepărtate erorile judiciare şi poate fi făcută lumina. O concepţie socratică — deci.

Ambiţiile psichanalisei sunt vaste. Desigur, cu vremea ele vor fi stabilizate.

Doctrina psichanalitică constituie însă un miracol pentru omul de ştiinţă aplecat să studieze delicvenţii.

Pentru acest miracol realizat, din toate punctele de vedere, atît de perfect — Pandrea are dreptul la un elogiu.

Dr. Sandu Lieblich

AL. MITRIC: Amintiri comedie, 1934.

Piesa aceasta a fost jucată la 16 Ianuarie 1934 pe scena Teatrului Naţional din Cernăuţi. Ca să pătrundem însă bine spiritul ei, e nevoie să mai amintesc că autorul, e... bucovinean.

Acţiunea se petrece în munţii Bucovinei, în apropierea Cîmpulungului şi personagiile „indigene" vorbesc aşa cum se „grăieşte" pe acolo.

Recunosc, n'am întîlnit încă o astfel de piesă teatrală, atît de localizată, atît de profund inspirată de mediul local regional. In asta constă în primul rînd toată frumuseţea ei. Dar şi „punctul" ei vulnerabil. Cred că în altă parte, piesa n'ar repurta succesul avut.

O înţelege, o simte, e amuzat, numai acela care ştie ce e Rarăul, cari sunt farmecile Pietrelor Doamnei, ce e un „huţan" şi „holercă", ce sunt „ciolanele" şi ce semnificaţie avea parohia Pojoritei în bazul bucovinean.

Ar fi de zis însă ceva în privinţa eşafodajului piesii şi mai ales cu privire la finalul ei.

Piesa, e o comedie. Adrian, e un student şi Florinel, o studentă.

Se iubesc. Nu înțeleg de ce autorul n'a continuat nota veselă și proaspătă, dîndu-i la sfîrșit o logodnă între acești doi amorezați? Era cadrul firesc, să se întîmple așa ceva și am fi rămas pînă la sfîrșit, cu zîmbetul pe buze. In schimb, vine un oarecare Gheorghiu. E un intrus în adevăratul înțeles al cuvîntului. De ce această complicație?

GEORGE SILVIU : Infringeri, poezii, 1934. (Gravuri de Paul Konrad Hönick).

Sunt numai zece poezii. Și totuși, o dramă întreagă. Dela „Prefață" pînă la „Desnădejde".

Cîți sunt aceia cari „fac" poezii și exprimă o ideie?

Cîți sunt aceia cari în ritmul cadențat al cuvintelor alese știu să deschidă drama vieții adevărate spre a ne da și finalul ei dureros, prin ultimul vers?

George Silviu e unul din puținii cari știu să-i dea versului, ideia.

Gravurile unui Frans Masereel iți oferă romanul plastic, mut. Poezia lui George Silviu îți dă romanul plastic, grăit. Gravurile impresionante ale lui Hönich, sunt scenariul. Versurile lui Silviu, dialogul vibrant al aceleiași idei.

O neîntrecută prestanță, ca formă și fond.

Revista revistelor

Romîne.

Revista Fundațiilor Regale, 1 Decembrie 1934. Un an de bogată și rodnică activitate își încheie frumoasa publicație lunară a Fundațiilor regale. Intr'o formă admirabilă, cele douăsprezece numere ale acestei reviste au prezentat un material variat, nu mai puțin de interesant. Literatura, studiile și cronicele, tipărite aici, au dovedit justa înțelegere a problemelor actuale, precum și alesul gust al redacției, pornită sub conducerea regretatului Zarifopol și continuată, sub aceleași bune auspicii, de d-nii Camil Petrescu și Radu Cioculescu.

Numărul de încheiere a unui an de activitate aduce colaborarea d-lor Horia Furtună, Adrian Maniu, Camil Baltazar, Mircea Damian, în partea literară. Cronici și studii de istorie literară și de sociologie semnează d-nii G. M. Cantacuzino, Scarlat Struțeanu, Șerban Cioculescu, Traian Herseni, etc.

D-l Al. Rosetti publică una din cele mai frumoase cronici care s'au scris la noi asupra *Cărții din San Michele*.

Un model de monografie asupra unui scriitor ne înfățișează d-l Șerban Cioculescu în paginile închinate lui Bogdan-Duică.

■

Azi, No. 5, Noembrie 1934. Chiar dacă în paginile „Vieții Romînești" am arătat, nu numai odată, greșelile tinerilor noștri, nu puteam totuși ignora activitatea lor. Și această revistă, e vorba de publicația *Azi*, a dat adeseori ospitalitate unor scriitori ce și-au tipărit aici pagini minunate de literatură ori critică.

Departe de agitația și sgomotul inutil al celor dornici de publicitate și reclamă, înfloresc, luminoase, cele mai frumoase flori, ivite prin modestia și străduința adevăratului artist sau gînditor serios.

■

Familia, No. 7, Noembrie 1934. In revista unde a primit, botezul tiparului, odinioară, Eminescu, s'a strămutat astăzi o necuviincioasă grupă de tineri din București. Și acești tineri cultivă în publicația întemeiată de Iosif Vulcan, cele mai urîte moravuri literare, unite cu reaua credință în critică și 'n informația literară.

Ce lucruri frumoase s'ar putea face în revista orădeană, al cărei conducător actual, d-l M. G. Samarineanu, dovedește în partea d-sale atîta sîrguință și bune intențiuni!

■

Gînd Romînesc, No. 11, Noembrie 1934. Cel mai autentic gînditor al nostru Lucian Blaga, a fost sărbătorit de curînd în paginile unei reviste literare.

Desprindem, din substanțialul articol, publicat în revista clujană *Gînd Romînesc*, această frumoasă prezentare a filosofului Blaga, pe care o face, în marginea *Cenzurii transcendente*, d-l Vasile Băncilă.

„Organicitatea filosofiei lui Blaga e, în definitiv, cel mai însemnat aspect de valorificare a sa ca gînditor. E un capitol, pe care îl deschidem numai, tratîndu-l aci doar în

titluri de paragrafe. Lucian Blaga e organic în raport cu timpul actual fiindcă se încadrează în filosofia nouă realistă, spiritualistă, metafizică, însă în chip original, iar, pe de altă parte, fiindcă se împotriveşte acestei filosofii în ceeace ea a păstrat ca pozitivism, ca raţionalism exagerat. Lucian Blaga a dat o filosofie cu valoare generală, universală, şi totuşi el e organic în raport cu noi, cu iraţionalul etnic din care a purces, fiindcă în acelaş timp contrazice creiator, util, atît pentru el cît şi pentru neamul său, anume obişnuinţe spirituale ale noastre şi fiindcă afirmă şi subliniază ceeace e mai bun şi mai adînc, să zicem mai transcedent, în ideaţia istorico-geografică a poporului nostru"...

Şi d-l Băncilă închee cu această comparaţie frumoasă, spre a evidenţia identificarea omului, poetului şi cugetătorului într'o operă:

„Gîndirea lui Blaga nu-i o gîndire rece şi pur formală, cum s'a spus. E o gîndire aristocratică, căci aşa e orice gîndire mare, dar nu rece. Nu poate fi rece ori pasivă, o filosofie, în care e o jertfă de suflet, în care se transpune, tragic devotat şi religios devotat, misterul unei existenţe. Nu poate fi fără o înaltă iubire ceeace se oferă cu iubire.

O astfel de filosofie năzueşte la culmile cele mai înalte ale adevărului filosofic şi ale frumuseţii, fiindcă poartă în ea realitatea totală a sufletului, care-l leagă tainic de ontologie şi ale cărui vibraţii dau armoniile poetice. În folosofia „cenzurii transcendente" este Lucian Blaga. Aceasta ne aminteşte povestea unui clopot minunat din extremul orient, în pasta fierbinte de argint a căruia s'a aruncat însăşi fiica adorată a turnătorului. Pentruca sunetele clopotului să fie mai umanizate, mai adînci, mai turburătoare, iar formele lor aeriene, invizibile — mai inexplicabil frumoase".

CĂRŢI ŞI REVISTE PRIMITE IN REDACŢIE

Atanasiu Gh.: Adelina, roman, 208 p. Edit. „Cartea Romineasca", Timişoara. Lei 50.—

Boncia H.: Bagaj..., roman, 202 p. Edit. „Universala" Alcalay. Lei 60.—
Chelaria Tr.: Exod, poezii, 90 p. Cernăuţi. Lei 50.—
Delavigne Marcella Fauchier: Tragedia lui Lassalle, 174 p. Edit. „Adevĕrul". Lei 40.

Drăgan Gabriel: Pe frontul Mărăşeşti invie morţii..., Edit. Tipogr. Romîne-Unite. Lei 45.—

Furpa Sera: Prima aventură, 176 p. Edit. „Adevĕrul". Lei 40.—
Istrati Panait: Chira Chiralina, roman, 240 p. Edit. Ig. Hertz. Lei 45.—
Lovinescu E.: Mite, roman, 302 p. Edit. „Adevĕrul". Lei 70.—
Mitrie Al.: Amintiri..., comedie. Cernăuţi.
Moldovan Margareta: Numy — Floare de cucută —, roman. 167 p. Edit. „Adevĕrul". Lei 40.—

Odeanu Anişoara: Intr'un cămin de domnişoare, roman. 243 p. Edit. „Adevĕrul". Lei 60.—

Peltz I.: Foc în hanul cu tei, roman. 2 vol. 444 p. à 50 lei. Edit. „Adevĕrul".

Petrescu Cezar: Cei trei regi. 184 p. Colecţia „Cartea Satului". Edit. Fundaţia Culturală „Principele Carol". Lei 30.—

Silviu George: Infrîngeri, versuri. Bucureşti. Lei 60.—

Sorbul Mihal: Mîngîierile panterei, roman. 340 p. Edit. „Adevĕrul". Lei 80.—

Sofronie Georges: Beiträge zur Kenntnis der Theorie und Praxis des völkerrechtlichen Plebiszits. 60 p. Edit. Revue de droit international. Geneve.

Tabla de materie pe anul 1934

Cronici